Runamo og runerne

Finnur Magnússon, Kongelige Danske videnskabernes selskab

RUNAMO

OG

RUNERNE.

EN COMMITTEEBERETNING TIL DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERS SELSKAB,

SAMT

TRENDE AFHANDLINGER

ANGAAENDE RUNE-LITERATUREN, RUNAMO OG FORSKJELLIGE SÆREGNE (TILDEELS NYLIG OPDAGEDE) OLDTIDSMINDER

VED

FINN MAGNUSEN.

MED 14 TAVLER.

SÆRSKILT AFTRYK AF DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERS SELSKABS HISTORISKE OG PHILOSOPHISKE AFHANDLINGER.

55. e. 2

KJÖBENHAVN.
TRYKT I BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI.
1841.

Digitized by Google

Indhold.

Side

Kortfattet Udsigt over Rune-Literaturens nærværende Standpunkt (— til Udgangen af 1838 —) ved Etatsraad Finn Magnusen . . . . . 1.

Beretning om Undersögelsen af Runamo eller det Haraldinske Monument i Bleking ved den dertil udnævnte Committee (Molbech, Finn Magnusen, Forchhammer) 27.

Forsög til Runamo-Indskriftens palæographiske Udvikling og Forklaring, med tilföiede Undersögelser om de den vedkommende Oldsagn, de skandinaviske Runers ældste Hovedarter og Runernes gamle Brug blandt flere europæiske Folk, m. m., ved Finn Magnusen . . . . . 45.

Grandskninger og Bemærkninger om forskjellige med de i Norden saakaldte fremmede Runer betegnede, og flere særegne (tildeels nylig opdagede) Oldtidsminder, ved Samme . . . . . 387.

Fortegnelse over Kobberpladerne med Angivelse af de derpaa forestilte Gjenstande 647.

Digitized by Google

KORTFATTET UDSIGT

OVER

RUNE-LITERATURENS

NÆRVÆRENDE STANDPUNKT,

ISÆR MED HENSYN TIL DE DEN VEDKOMMENDE
NYESTE OPDAGELSER

AF

FINN MAGNUSSEN,
PROFESSOR OG GEHEIMEARCHIVARIUS.

Digitized by Google

Ligesom det Tidslöb, hvori vi leve, har udmærket sig, fremfor alle andre, ved videnskabelige Opdagelser i Naturens umaalelige Rige, saa har det og ved grundige Undersögelser om længsthensvundne Aartusenders Mindesmærker allerede besvaret adskillige af de for Menneskehedens Historie höist vigtige palæographiske Spörgsmaal, hvilke vore nærmeste Forfædre henregnede til de for stedse uoplöselige Gaader. Saaledes ere Ægypternes Hieroglypher ikke længere nogen Hemmelighed for os, ligesaalidet som deres övrige simplere og tildeels fordum almindelige Skrifttegn, ej heller det gamle Persiens Kilskrifter, for ikke at opregne saamange andre, saavel ældre som nyere Skriftarter, der nu först ere blevne dechiffrerede ved europæiske Grandskeres utrættelige Flid. Det var da vistnok paa Tiden for os Nordboer ikke længer at staae tilbage for andre Folk i fornöden Kundskab om vore egne ældste Skrifttegn, Runerne, hvis Alder og Oprindelse man i mere end tre Aarhundreder har sögt at dröfte, uden at kunne blive enig om det Hovedpunkt: om Runerne virkelig vare blevne brugte eller i al Fald udhugne i Steen af vore hedenske Stamfædre, eller om de blot vare en forviklet og fordærvet Skriftart, som nærmest var udsprungen fra de i Middelalderen brugelige (af Navn og Oprindelse) latinske Bogstaver, paa den Tid, da Kristendommen udbredtes i de nordiske Riger, og om de ældste Runemindes-

Digitized by Google

mærker burde söges blandt de Gravminder, der her bleve opreiste af de förste Kristne over deres Frænder eller Venner, for derved at efterligne de i fremmede Lande samtidig i Brug værende Indskrifter paa kristelige Ligstene.

I Hovedsagen har det danske Videnskabernes Selskab, ved den af det i Aaret 1833 foranstaltede videnskabelige Undersögelse af Runamo Klippen löst denne for vor Historie höist interessante Opgave. Dens Lösning kan dog ikke alene siges at være vigtig for den egentlige enkelte Gjenstands, men ogsaa for dens fuldt saa betydelige Följers Skyld. Den uventede, i mange Aarhundreder forgjæves sögte Oplysning henvendte den almindelige Opmærksomhed paa ældgamle danske Steenskrifter, hvis Tilværelse man længe havde tænkt sig som umulig, og snart lönnedes den vakte Forskning med forskjellige nye Opdagelser, som nærmere ville omhandles i det Följende.

At Naturvidenskaberne og Oldgrandskningen, endog med Hensyn til vigtige Kjendsgjerninger, kunne gjensidig oplyse hinanden, er i den nyere Tid paa forskjellige Maader bleven tilstrækkelig godtgjort, endog ved den her især omhandlede Undersögelses Hovedresultater — thi uden Naturforskerens klare Blik og virksomme Bistand vilde Runamo-Indskriftens rette Betydning rimeligviis til evig Tid være bleven en uudforskelig Hemmelighed, selv for den mest runekyndige Oldgrandsker.

For at denne hidindtil ubekjendte og saa ofte for uforklarlig erklærede Indskrift kunde, saavidt mulig, i alle Henseender stilles i det rette Lys, ansaae jeg det for nödvendigt, forelöbig at anstille en, saavidt muligt, nöiagtig Dröftning af Runernes Alder og Brug i Almindelighed, saavel blandt Skandinaverne eller de egentlige Nordboer af vor Stamme, som blandt Angelsaxerne og de egentlige Germaner, med stadigt Hensyn til denne Skrift-Benævnelses ældste Betydning. At opnaae nogen afgjort Vished, med Hensyn til Bestemmelsen af en vis Periode for Skrivekunstens förste Indförelse i Norden, tör vi endnu ikke haabe, men derimod

Digitized by Google

har jeg Grund til at vente, at adskilligt hertilhörende Nyt og nogenlunde Sikkert, tildeels grundet paa den nyeste Tids ovenberörte Opdagelser af forskjellige Runemindesmærker, vil komme for Dagen, og at vi saaledes ogsaa her kune tröste os ved det Gamle:

Est qvoddam prodire tenus, si non datur ultra.

Det er bekjendt, hvor höist forskjellige de Lærdes Meninger have været, og ere vel tildeels endnu om Runeskriftens Ælde, især med Hensyn til dens Anvendelse ved Indridsning eller Indhugning paa Steen i vort Norden. Forskjellige i sin Tid berömte svenske Forfattere i det 16de og 17de Aarhundrede ansaae nogle blandt Sverrigs Runestene for Mindesmærker fra Verdens ældste Tider, satte för eller kort efter Syndfloden. *Ole Rudbeck* antog, at Iris og Osiris ommeldtes i deres Indskrifter; at Japhet selv forhen var kommen til Sverrig og havde bosat sig der, samt at dennes Efterkommere uddroge siden derfra og overvandt Europas, Asiens og Afrikas vigtigste Folk, blandt hvilke den ægyptiske, græske og romerske Mythologie videre uddannedes, skjöndt egentlig hjemmehörende her i Norden o. s. v. En svensk Lærd (*Peter Bang*, Professor i Åbo) satte endog de nordiske Folks Oprindelse höiere op i Tiden, ved at ville vise, at Adam selv tilsidst opslog sin Bopæl paa Kalkesta i Finland o. s. v. Andre sögte paa en noget fornuftigere Maade at bevise Cimbrernes Hærfærd, Gothernes förste Udvandring fra Norden af Runestenenes Indskrifter o. s. v. Man kan ikke undres over, at saadanne Literatorer som de förstommeldte faldt paa de Tanker, at Grækerne og selv adskillige asiatiske Folk havde laant deres Bogstaver af Runeskriften, — men forunderligt maa det vistnok forekomme os, at agtede Oldgrandskere i det 18de Aarhundrede, navnlig *Peringsköld*, blandt de svenske Runeminder ville have fundet Magogs, Japhets Söns Gravsteen, og at Udgiveren af Bautil, et af de vigtigste Værker, der endnu haves i Runefaget, *Göranson*, læste en af de ved ham udgivne Indskrifter saaledes, at den var bleven sat til Erindring om de Mænd, som havde

Digitized by Google

været med Noah i Arken. Værket udkom dog i Aaret 1750 efter Christi Födsel. Slige Urimeligheder maatte snart lede til Bekræftelsen af den gamle Sætning, at Yderlighederne gjerne komme til at berøre hinanden. Sindigere svenske Runegrandskere, især *Olaus Celsius* og *Nils Brocman*, indsaae snart det Vrange i hine Forklaringer, hvis fuldkomne Grundlöshed de tilstrækkelig godtgjorde; men derimod kan det ikke nægtes, at de selv ingenlunde forstode Runestenenes, tildeels fra Skjaldene laante Sprog, saaledes som de burde*), hvorfor de forfaldt til den fuldkommen modsatte, men dog næsten ligesaa ugrundede Indbildning,

*) Af forskjellige Exempler herpaa tillader jeg mig her at anföre enkelte. *O. Celsius* synes undertiden ikke engang at have havt rigtigt Begreb om Oldsprogets simpleste Former; saaledes oversatte han *arfa sinum* ved *hæredibus suis* istedetfor sin Sön eller Arving (om Urlunda-Indskriften); *brytar kumbl* (Gravdysse ved Veien) gjengiver han blot med *cippus* (om Sälna-Indskriften). De ældgamle Vers:

Ei mun liggia
meþ (an) altr lifiv
brú harþslegin
briþ eft gu (ma)

oversætter han saaledes: "*Hic jacet ad pontem Alterlivensem violentâ morte peremtus*", istedet for:

Stedse skal ligge
til fjernest Alder
fastlagt Bro
til Mandens Erindring,

og en anden:

(m) unu eki merki
meiri verþa
þan Úlfs sinir
eftir Gir

saaledes: "*Uno incidit figuram majoris pretii ac illa fuit, quam filii Ulfonis Giri inciderant*" istedenfor

Större (Mindes) Mærker
monne ei reises
end de som Ulfs Sönner
(reiste) for Geir.

Den ellers lærde *Brocman* oversatte og en Deel af Indskriften paa Sjörup-Stenen i Skaane, sat af Saxo over Asbjörn Tokesön:

sar flu eki
at Ubsalum
en va meþan
vaþn affi

Digitized by Google

at der ingen Runestene gaves, der være ældre end Kristendommens Indförelse i Sverrig. Denne Tro blev efterhaanden saa kraftig udbredt der i Riget, at selv de mest berömte blandt dets Oldgrandskere i vore Dage, Rigsantikvarerne *Sjöborg* og *Liljegrén*, tilsidst antoge den for fuldt og fast, især for saa vidt at ingen Runeskrift var bleven sat for nogen Afdöd i Hedenold, i hvilken man overhoved aldrig havde indhugget eller indridset Runer i Steen, hvorfra *Sjöborg* dog undtog en eneste i Upsala forvaret Hammer og ligeledes, i hans yngre Aar, Runamo-Indskriften. Ikke desmindre erkjendte de tre sidstnævnte Forfattere, at Runerne, deels som Skrifttegn, deels som magiske Characterer, havde været i Brug baade i Skandinavien og det tilgrændsende Tydskland i disse Landes hedenske Tidsalder. *Sjöborg* antog endog at visse svenske Love være blevne indskaarne i Træ henved Aaret 680 efter Christi Födsel, at man lige til det 18de Aarhundrede havde været i Besiddelse af enkelte svenske Runediplomer, udgivne af Konger, fra Aarene 850 til 860 o. s. v. Sverrigs kyndigste Historieskrivere i det 18de og 19de Aarhundrede, *Lagerbring*, *Geijer*, og *Strinnholm*, ligesom og dets lærde Oldgrandskere *Wallin*, *Wallman* m. fl. ere derimod alle enige i at antage Runers Brug i det hedenske Norden ikke alene til Indskrifter paa Træ, men ogsaa paa Stene.

De fleste danske Forfattere have, saavidt jeg veed, holdt Middelveien i dette videnskabelige Anliggende og antaget det for vist, at Runerne ikke alene havde i Hedendommen været brugte som Skrift i de

---

paa följende Maade: "han följde Ake til Upsala; han äfventyrade med honom som förde Vapnen (Vapendragaren)." Den rette Mening er derimod aldeles tydelig denne: "Han som ikke flygtede ved (i eller til) Upsal, men fægtede (kæmpede, dræbte) medens han havde Vaaben." (See Acta literaria Upsaliensia 1728, S. 401; 1780, S. 86, 88, 90, samt *Brocmans* Tillægsafhandling til hans Udgave af Ingvar Vidförles Saga 1762, S. 194). Endnu i Aaret 1828 billigedes dog *Brocmans* sidstanförte Oversættelsesmaade af *Sjöborg* (Samlingar för Nordens Fornälskare II, 52). Dette bemærkes her uden i nogen Maade at söge at forringe disse Forfatteres övrige Fortjenester.

Digitized by Google

nordiske Lande, men ogsaa vare blevne indhuggede paa Stene o. s. v., tildeels til de Afdödes Erindring. En literær-historisk Anvisning for dem, der önske at lære deres, saavel som fremmede Forfatteres Skrifter, angaaende Runerne at kjende, haaber jeg at kunne meddele ved en anden Leilighed. Her indskrænker jeg mig forelöbig til at antyde de vigtigste nyere, fra hinanden afvigende Meninger om de nordiske Runers Herkomst:

Bure, Worm, Grötius, Bartholin, Torfæus, Verelius, Schöning, Suhm, Lagerbring, Vedel Jarlsberg, Skule Thorlacius, Burman, Vedel Simonsen, Arendt, Sjöborg, Wallman), Brynjulfsen, N. M. Petersen* o. fl. udlede Runernes Oprindelse fra Asien, navnlig enten fra den store kaukasiske Bjergstrækning eller Landene ved det sorte Hav, hvor Grækerne meget tidlig have grundet blomstrende Kolonier og efterladt sig, til vore Dage, mange Indskrifter paa Stene, Mynter og andre Billedværker m. m. I al Fald er det vist, at Runebogstaverne i Formen meget nærme sig til den ældste græske Skrift, — og jeg kan for min Deel, efter de Oplysninger, som endnu haves, ikke andet end antage denne Mening overhoved for den sandsynligste.

Enkelte Gisninger ere blevne fremsatte derom, at Phoenicierne, ved deres vidtudstrakte Opdagelses- og Handels-Reiser, have indfört deres Bogstavskrift i Norden, hvoraf Runerne vare fremkomne**). Herom

---

*) Jeg antager nemlig, at Mærket W—N i Idunnas 9de Hefte (1822) tilhörer denne Forfatter, som der tillægger Runernes Brug i Norden en meget höi Ælde. See især S. 380 o. f. (i Afhandlingen: ett Indiskt skriftteeken bland Runorna).

**) Höist mærkværdigt er det vistnok, at naar man sammenstiller de phoeniciske Bogstaver tilligemed de beslægtede fra Palmyra-Indskriften og flere orientalske med Runerne, baade af de angelsaxiske og nordiske Hovedarter, finder man, at de allerfleste have en indbyrdes radikal Lighed med hinanden. Man maa derved ledes til den Formodning, at Runerne have en dobbelt Oprindelse, nemlig en Phoenicisk-Brittisk eller endog Phoenicisk Græsk-Gallisk fra en Side og en Græsk-Asiatisk fra det sorte Havs Kyster (o. s. v.) paa den anden Side. Ved mine i denne Henseende anstillede Sammenligninger har jeg (efter forhen at have holdt mig til de ældre Orientalisters Underretninger) mest benyttet Lindbergs *Commentatio de inscriptione Melitensi Phoenicio-Græca, Hafn.* 1828 og *Gesenii Scr. et Lit. Phoenic. Monumenta* 1837 som de paalideligste mig bekjendte Afhandlinger over de phoeniciske Skriftarter.

Digitized by Google

vide vi ellers mindre end om de oprindelig græske Massiliensers Kundskab om vort Norden, thi den af dem til dets Udforskning i det 4de Aarhundrede för Christi Födsel, rimeligviis kort efter de Phoeniciske Handels-Staters Undertvingelse af Macedonierne, udsendte Pytheas kom til Britannien og derfra til Thule, uden Tvivl Skandinavien i vidlöftigste Forstand, navnlig dog, efter *Werlauffs* seneste Udvikling af Ravhandelens ældste Historie*) til Jylland, hvor man da havde Agerdyrkning, Biavl, Öl, Mjöd, store Bygninger o. s. v., altsaa en ikke ubetydelig Kulturgrad, hvilket ogsaa *Forchhammers* nyeste geognostiske Undersögelser**) tildeels vise at virkelig har fundet Sted paa Jyllands vestlige Öer i den selvsamme Periode. Alt dette stemmer desuden vel overeens med vore egne Forfædres ældste Beretninger, der tillige antage Runernes asiatiske Oprindelse. Herfra afvige dog disse af nyere Forfattere udviklede Meninger:

Bredsdorff har sögt at vise vore Runebogstavers Oprindelse fra de af Ulfilas (i det 4de Aarhundrede opfundne eller omdannede) Moesogotiske Bogstaver***).

*) See det Kongl. Danske Vidensk. Selsk. hist. og philos. Afh. (1836) 5te Bd. S. 240 o. fl.

**) Ueber dauernde Niveau-Veränderungen und Spuren von Ueberfluthungen an der Westküste des Herzogthums Schleswig, 1837, indfört i *Falcks* N. Staatsb. Magazin 1 B. Den danske Original er, efter at Forfatteren havde udvidet sine Undersögelser til Jylland, læst i Videnskabernes Selskab og vil udkomme blandt dets naturhistoriske og mathematiske Afhandlinger. Deri vises det, at en uhyre Havflod har hærjet Vestkysten af Slesvig, för vor Historie begynder, rimeligviis i Tidslöbet for Christi Födsel, altsaa omtrentlig i den her omhandlede Periode. Spor af denne Vandflod sees tydeligst paa Öerne Sylt, Föhr og Amrum, og de vise, at visse ellers meget gamle Gravhöie ere yngre end Floden; derimod finder man dog andre, nu uanseelige og lave, som ere ældre end den. Ogsaa viser Forf. S. 17—23, at man paa hine Öer, förend Floden indtraf, opförte Volde, brændte röde Muursteen, havde Vogne, banede Veje og Fodstier, samt drev Agerdyrkning paa den endnu i hine Egne brugelige Maade ved Markens Inddeling i Agre, opförte Gravhöje, der have indeholdt Urner og Vaaben eller Redskaber af Steen o. s. v. Ogsaa finder han (S. 20 o. f.), at altfor mange Forfattere have uvedbörlig sögt at nedsætte vore hedenske Forfædres Kultur, hvad selv Sammenligningen mellem visse engelske og plattydske Ord endnu kan vise.

***) I de sidste Aar har denne Forfatter beskjæftiget sig med Undersögelser vedkommende de Angelsaxiske Runer; — om han derved har fattet andre Meninger om disses eller vore egnes Oprindelse, er mig endnu ubekjendt.

Digitized by Google

John Olafsen fra Grunnavig i Island havde forhen i sine yngre Aar (i sin *Runologia*)*) sögt at udlede Nordens Runer fra de spanske Visigothers eller Vestgothers saakaldte toletanske Bogstaver (brugte i det 5te eller 6te og de nærmest följende Aarhundreder efter Chr. F.), hvilke han dog sammenblandede med de ulige ældre Celtiberiske. Efter at han siden længe havde ivrig beskjæftiget sig med Nordens ældste, især eddiske Literatur, frafaldt han sin Gisning og erklærede sig for overbeviist om Runernes höje Ælde i Norden og deres Brug her i de hedenske Tider, hvilket han forhen havde benægtet.

Gram var af den Mening, at den nordiske Runeskrift nedstammede fra den Angelsaxiske i Stor-Britannien. Dog har han ikke udgivet noget særskilt Skrift af slig Indhold eller overhovedet om Runernes Oprindelse, men han har yttret denne sin Mening i en hidindtil ikke udgivet Afhandling angaaende de danske Guldhorn (skrevet 1734), uden nogen egentlig Udvikling eller Beviisförelse.

Ihre, *Schlözer* og *Murray* meente, at Skandinaverne havde erholdt Runeskriften fra de Danskes saxiske eller tydske Naboer.

Kopp ansaae Runerne for at være udsprungne i Middelalderen fra den romerske og latinske Skrift. Vistnok har denne udmærkede Palæograph (hvis Fortjenester af Videnskaben overhoved man ikke kan andet end erkjende, hvor aabenbart det end er, at han ingenlunde havde nogen rigtig Kundskab om Runerne) — fuldkommen Ret deri, at mange Bogstaver, der ligne Runerne, findes i Middelalderens barbarisk-latinske Indskrifter, — men jeg anseer dem meget snarere for at være Levninger

*) Skrevet paa Islandsk, men aldrig udgivet i Trykken. Denne John Olafsen (död 1779) kaldes undertiden *den Ældre*, til Adskillelse fra en anden noget yngre, men dog tildeels samtidig lærd Islænder i Kjöbenhavn (död 1811), bekjendt ved adskillige særdeles grundige trykte Skrifter; den sidstnævnte kaldte sig paa Latinsk-græsk (efter Födestedet *Svefneyar*) *Hypnonesiensis*, den förstnævnte derimod *Brachycolpios*. See ellers, om den her omhandlede Lærde, *Werlauffs* Efterretninger (i Arne Magnussens Biographie) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed (1835) 3die Bind S. 4—6.

Digitized by Google

af de gothiskgermaniske og muelig flere saakaldte barbariske Folks ældre Skrifttegn, end for tilfældige eller vilkaarlige Fordreininger eller Afændringer af de latinske Bogstaver. Med Hensyn til saadanne Runers Blanding med romerske, saakaldte latinsk-gothiske eller angelsaxiske Bogstaver paa Middelalderens engelske Mynter haaber jeg i en anden Afhandling (som nærmere ommeldes i det Følgende) at have beviist denne Sætnings Rigtighed. Desuden har *Kopp* i sin Sammenligning tildeels havt Characterer for Öinene, hvilke han kalder Runer, men som dog ingenlunde er det, i det mindste ikke af de ægte nordiske Arter*). Overhoved vil man let, ved Sammenligning, kunne erfare, at flere og tydeligere Paralleler til Runerne findes i de hetrusciske og celtiberiske Skriftarter end i de egentlige romersk-latinske.

Adskillige agtede tydske og brittiske Lærde have ellers for længst erkjendt og tildeels beviist, at Runerne fordum brugtes i deres Fædrelande; vi kunne her ikke opholde os ved disse Forfatteres Optegnelser, men kun bemærke, at ligesom *Hickes* nu for mere end et Aarhundrede siden, ved at følge vor *Worms* Fodspor, gjenoplivede Storbritanniens da næsten uddöde Runeliteratur**), hvilken han dog altfor meget sammenblandede med den egentlig nordiske, saa erhvervede *W. C. Grimm* sig i vore Dage fuldt saa store Fortjenester af den tydske, samt tillige af den angelsaxiske og nordiske, forsaavidt som han med megen Nöiagtighed og Kritik for förste Gang udviklede disse Runealphabeters indbyrdes Forhold til hinanden og især (hvad der mest vedkommer os) vore nordiske, selv de kunstigere Runers höje Alder***). Overhoved ledte

*) See *Kopps Palæographia critica* (1829) T. III S. 236. Der fremstiller han i det Hele kun 15 Runecharacterer, af hvilke jeg ikke kjender de 2; — den ene ✱ har jeg aldrig seet i nogen Runeart, den anden ♈ forekommer mig vitterlig kun i Middelalderens gothisk-latinske Skrift som M.

**) See hans berömte Værk: *Thesaurus Antiqvitatum Septentrionalium Voll. III Oxoniæ 1703—1705.* Fol.

***) Især hans Skrifter: Ueber deutsche Runen, Goettingen 1821, og: Zur Literatur der Runen, Wien 1828, 8. I de sidste 12 Aar har han samlet mange gode Bidrag hertil fra Tydskland og England, hvis Udgivelse man med Længsel maa see imöde.

Digitized by Google

hans Undersögelser til det Resultat, at de angelsaxiske og tillige de tydske Runer have deres Udspring fra de ældre og simplere Nordiske.

Endskjöndt vi, som sagt, overhoved maa adskille visse Runearter efter de forskjellige Folk, blandt hvilke de til en vis Tid især brugtes, saa findes dog adskillige saakaldte angelsaxiske og flere fremmede Runeindskrifter i vore nordiske Lande*); af hine sees ogsaa enkelte Bogstaver at være indblandede i de Indskrifter, som ellers for det meste bestaae af vor almindelige Runerække. Ligesom til etslags Gjengjeld findes ogsaa nogle nordiske Rune-Indskrifter i Storbritannien, hvortil Aarsagen let forklares ved bekjendte historiske Forhold. Mindre forklarlige ere derimod adskillige vistnok meget gamle Indskrifter af blandet Art, som især findes (eller fandtes) paa forarbeidet Guld, som vore tabte Guldhorn**), mange Guldbracteater, som endnu haves, og visse meget massive Guldringe, af hvilke een, som sagdes at være funden i Norge, blev kjöbt af *Brönsted* i England og af ham offereret vor Konge, som har ladet den indlemme i det herværende Kunstmuseum. Naturligviis gives der endnu i Storbritannien selv adskillige jordfaste Mindesmærker med slige Indskrifter af den der egentlig indenlandske Angelsaxiske Runeart, af hvilke dog sikkerlig særdeles mange have fundet deres Undergang saavel i Middelalderens idelige Krige som siden i de fanatiske Ödelæggelser, der traf saa mange af den der ældgamle Katholicismes Levninger, ikke allene i Reformationens Billedstorme, men ogsaa ved

*) Om de her nævnte nordiske Runeskrifters Beskaffenhed kan man ikke sige noget Bestemt förend de ere blevne tilstrækkelig undersögte og dechiffrede, hvorpaa *W. Grimm* har gjort de förste særdeles sindrige Forsög. (Ueber Deutsche Runen S. 172 o. f. jevnförte med Tab. VI, VII, VIII).

**) Jeg har bestemt erklæret, at Indskriften paa det Tönderske Guldhorn hörte til de Angelsaxiske Runer i Annaler for nordisk Oldkyndighed (1837) 1ste B. S. 254. Selv har jeg adskillige Gange forsögt paa at dechiffrere den, men aldrig ret tordet stole paa min Forklarings Rigtighed. Af Andres mange Fortolkningsforsög maa jeg ansee Prof. *Bredsdorffs* for det rigtigste; det er nu publiceret i *Memoires de la Societé Royale des antiqvaires du Nord*, 1839.

Digitized by Google

Puritanernes endsildigere politisk-religieuse Statsomvæltning. Med Nöd og Neppe, ja næsten som ved et Mirakel, frelstes fra hiin dobbelte Forfölgelse et af de for os mærkværdigste Oldtidsminder, i Flekken Ruthwell, i det gamle Northumberland, nu i Skotland, ikke langt fra Englands Grændse, nemlig en Obelisk, paa hvis Spidse et Kors för havde været anbragt, forsynet med en vidlöftig Indskrift i Angelsaxiske Runer, som længe har været en virkelig *crux interpretum*, samt desuden med bibelske Forestillinger og tilhörende latinske Overskrifter. Endog efter at Runeindskriften var tre Gange udgivet, selv af *Hickes* og *Gordon*, havde Ingen yttret det mindste om Skriftens Fortolkning, og Stötten blev i Almindelighed, selv af Storbritanniens störste Oldgrandskere (som *Gibson*, *Pennant*, *Chalmers* o. fl.) antaget for at være opreist af Danske eller Norske. *Wilhelm Grimm* erklærede tilsidst med Ret (1821) Runerne for ægte Angelsaxiske, men uden at indlade sig paa nogen videre Forklaring af dens Indhold, hvortil de ufuldkomne Afbildninger, som da havdes, neppe heller kunde indbyde. Det længe mishandlede og tildeels sönderbrudte Monument fandt endelig en omhyggelig Redningsmand i Stedets Præst Dr. *Duncan*, som henved 1830 lod det igjen opreise og restaurere. De skotske Antiqvarers Selskab sögte ved denne Leilighed at faae denne hele Gaade löst, og indböd vor da i Edinburgh boende Landsmand Hr. *Th. G. Repp* til at overvære en paa Stedet foranstaltet Undersögelse og Aftegning af Monumentet; dertil fandt han vel ikke Leilighed, men lovede derimod, naar en fuldkommen paalidelig Afbildning af det Hele var taget, at afgive sin Betænkning om selve Indskriften. Han opfyldte snart sit Löfte ved en Afhandling trykt for det sidstnævnte Selskabs Skrifter 1832, som dog först egentlig udkom i disses 4de Binds 2den Afdeling 1833. Hr. *Repp* sögte at læse og forklare adskillige Ord af Indskriften, og uddrog deraf det Resultat, at den syntes at være affattet i en Dialekt, som kunde antages for at være etslags Blanding af det Angelsaxiske og det oldnordiske Sprog. Da Runamo Indskriften

Digitized by Google

endnu menes at være den ældste blandt vore nordiske, der kan henföres til et vist Tidslöb, men vore Oldsagn berette, at Harald Hildetand havde udstrakt sine Krigstoge og Erobringer til Northumberland, som i forrige Tider ogsaa indbefattede den Egn, hvor det nu Skotske Ruthwell ligger, fandt jeg mig opfordret til nöje at undersöge baade de ældre og nyere Aftegninger af dets berömte Monuments Rune-Indskrift, især da et gunstigt Tilfælde forhen havde sat mig selv i Besiddelse af et Aftryk af dets Aftegning, stukket i Kobber eller andet Metal*), hvoraf, saavidt det er mig bekjendt, ikke noget andet Exemplar findes i Storbritannien eller andre Lande, uagtet al derom gjort Efterspörgsel. Da visse vigtige Characterer af Indskriften, navnlig de som forhen have omgivet Figurerne paa Rune-Columnernes Capitaler, nu deels ere udslettede af Tidens og Veirligets Indflydelse, deels aldeles bortkomne ved Følgerne af en voldsom Sönderbrydelse og anden langvarig Mishandling, var det især meget interessant for mig at det meste af dem fandtes paa mit Kobber, og derved ledtes jeg til den Slutning, at Indskriften var udfærdiget af en vis Offa, Voda's (Vodens eller Odins) Afkom (altsaa af Angelsaxernes Kongelige Stamme). Ved historisk Grandskning forsögte jeg derefter at oplyse, at den ommeldte Offa havde været en af Historien ommeldt Prinds af Northumberland, en af den berömte Kong Edelfrids Sönner, men dog tillige Fyrste eller Underkonge over en fra Picterne erobret Provinds o. s. v. Deraf troede jeg at kunne, med temmelig Sikkerhed, udlede den for Runeliteraturen i det Hele yderst vigtige Kjendsgjerning: at Mindesmærkets Opförelse og Indskriftens Datum maatte henföres omtrent til Aaret 650, og at denne altsaa först var indhugget henved 100 Aar efter Northumberlands Erobring ved Anglerne eller Angelsaxerne,

*) Det var blevet mig foræret af afgangne Conferentsraad og Geheime-Archivarius Thorkelin, der havde faaet det i England, Skotland eller Irland, uden at erindre noget videre om dets Oprindelse.

Digitized by Google

men kun faa Aar efter Kristendommens Indförelse i Riget, — og dog sees det heromhandlede Mindesmærke at være forsynet med to baade i Form og Tungemaal aldeles forskjellige Inscriptioner, den ene nemlig i Landets Sprog, med ægte og dog særdeles ziirlig indhugne Runer, den anden derimod paa Latin og med de i England saa kaldte saxiske Bogstaver *(saxonic letters)*, eller den Art af Middelalderens latinskbarbariske Capital- eller Lapidarskrift, af hvilken Angelsaxerne, efter Kristendommens Indförelse blandt dem, pleiede at betjene sig; — her anvendes ogsaa den sidstnævnte Skrift, efter de kristne Klerkes Maade, for det meste til bibelsk-billedlige Forestillingers Forklaring. Et tydeligere eller mere i Öine faldende Beviis for, at Runerne ikke kunne være nogen Efterligning eller Forkvakling af Middelalderens barbarisk-latinske Skrift kan der neppe nogensinde forlanges. Min philologiske Dröftning af Runeskriftens Indhold bekræftede hvad Hr. *Repp* allerede forhen havde opdaget, forsaavidt den viste sig at være affattet i en Dialekt, der især synes at være sammensat af oldnordiske, frisiske og angelsaxiske Elementer, muelig altsaa en hidindtil savnet udförlig Pröve af det ellers næsten aldeles ubekjendte og dog blandt Storbritanniens Lærde meget omtvistede Pictiske Sprog*), — ligesom det og gotgjordes, at Indskriften (som saa mange andre i Runer og navnlig den paa Runamoklippen) var affattet i Vers, hvis Metrum ganske svarer til en vis Art af de bekjendte allitererede, der forhen brugtes af Saxer, Angelsaxer og Skandinaver. Ved denne Leilighed udstrakte jeg mine Forskninger til de Angelsaxiske Runers Bogstavrække overhoved, med bestandigt Hensyn til *Hickes's, Grimms, Repps* o. fl. ældre Arbeider i dette Fag, og udfandt da med det samme, at enkelte fra den hentede eller med den særlig overeensstemmende Characterer have indsneget sig i Runamo-Indskriften,

*) See min Afhandling om Picternes og deres Navns Oprindelse i det Skand. Lit. Selsk. Skrifter for 1816—17 (12—13 Aargang), jfrt. med Forsög til Forklaring over nogle Steder af Ossian (o. s. v.) sammesteds for 1813 (9de Aargang).

Digitized by Google

hvorover man dog, ved at tage det ovenanförte i Betragtning, ikke har synderlig Anledning til at forundre sig.

Til disse nu fuldförte og for sig selv udgivne Granskninger*), hvorved særegne stöbte Typer for de Angelsaxiske Runer förste Gang ere blevne anvendte, ledtes jeg först efter at jeg, ved at læse Runamo Indskriften bagfra, eller fra Höire til Venstre, ret havde lært dens Beskaffenhed og Indhold at kjende. Forhen kunde jeg ikke skjönne andet end hvad der findes anfört i Selskabets Program 1832—1833: at hiin Indskrift havde nogen Lighed med visse Gothisk-Latinske Characterer**) samt tillige med de Phoeniciske, Celtiberiske o. s. v., hvilket jeg dog dengang troede at kunne tildeels udvikles ved en detailleret Jevnförelse af hver Character især med dens Paralleler i forskjellige Skriftarter. Dette Arbeide maa nu befindes at være overflödigt, da det nöiagtig kan oplyses, at de blandt hine Figurer, som paa sædvanlig Maade ere ulæselige, kun bestaae af de saakaldte Binderuner (af Nogle ansete for Trolddomscharacterer) og at følgelig disses enkelte Bestanddele udgjöre eller antyde enkelte Runer eller Bogstaver af de mere bekjendte Arter. Vistnok maatte det overraske Forskeren, paa den Tid, da Runamo-Indskriften först læstes, der at finde et saa stort Antal af

*) Under Titel: om Obelisken i Ruthwell og de Angelsaxiske Runer, i Annaler for nordisk Oldkyndighed (1837) I, 243—327. Afhandlingen er ogsaa udkommen paa Engelsk 1836 Ligesom adskillige Oldsager, betegnede med Angelsaxiske Runer, forhen vare fundne hist og her i de tre nordiske Riger, fandtes og, efter at denne Afhandling var skrevet, en særdeles skjön Fibula af Metal ved Himlingöje under Vallöe Stift, paa hvis Bagside en lille Indskrift med Angelsaxiske Runer var indgravet. I Nærheden af samme Sted fandtes forhen, Tid efter anden, adskillige af de kosteligste Oldsager, som vort Kongelige oldnordiske Museum kan opvise, og som alle ere indleverede dertil efter Hendes Majestæt Dronningens Befaling og Stiftets Curators, Hs. Excellence Geheime Stats- og Finantsminister A. W. Moltkes Indstilling. (*L. c.* I, 343—346, Tab. VII, fig. 10, a, b).

**) F. Ex. en Urne, opgravet af Jorden ved Danzig Den er afbildet i *Th. S. Bayer Opuscula* S. 509, og derfra ved *W. C. Grimms* Skrift: Ueber Deutsche Runen Tab. IX; jfr. S. 291. Et Facsimile af den hele Urne findes i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager paa Christiansborg Slot.

Digitized by Google

Bogstaver, tildeels udtrykte ved visse, ellers ogsaa mestendeels bekjendte Afændringer, som udhuggede i Steen i det 8de Aarhundrede, da man forhen ikke havde kjendt nogen Rune-Indskrift, som med nogenlunde Bestemthed kunde henföres til et saa gammelt Datum. Dog kunde han ikke have været aldeles uforberedt derpaa ved at have iagttaget adskillige forhen bekjendte Runeindskrifter, som upaatvivlelig sees at tilhöre Hedendommen, f. Ex. paa to flade Stene, lagte over Urner med brændte Been og Aske i norske Gravhöje, de bekjendte danske Runestene fra Tryggevælde, Tirsted, Glavendrup, Næraa, Snoldelöv, Glimminge, Rönninge, Avenslöv, Flemlöse, Eegaa, Horn, Vedelby, Kallerup, Hjermind Stenen fra Runehöj, der indeholdt Urner med Aske og brændte Been, Balderstenen fra Gunderup og den af Gorm den Gamle satte Steen ved Jellinge m. fl., foruden adskillige i de nu fra Riget skilte Provindser og overhoved mange flere inden dets gamle Grændser, som ikke bære det mindste Spor af Kristendom, — samt endelig andre mindre paa Steenvaaben, Broncevaaben, Guldringe og andre Smykker, Beenkamme m. m.; ogsaa have *Werlauff*, *Thorlacius*, *Rask*, *Grimm* o. fl. deels allerede viist, at baade en af Binderunernes kunstigere Arter, den saakaldte Vertikale, og at de stukne og punkterede Runer, der forhen urigtigt angaves for at være opfundne af Kong Valdemar den 2den (der blot havde samlet dem for at udtrykke ved dem en vis Sentents eller versus memorialis) — vare blevne brugte i Danmarks hedenske Periode. — Siden 1833 have dog heldige Tilfælde i Löbet af faa Aar bragt saa mange og fuldt saa overbevisende ægte danske Mindesmærker af Runernes ældste Arter for Dagen, at enhver Tvivl om deres Brug i vor hedenske Tidsalder maa forsvinde. De ere saaledes fundne paa saakaldte Overliggere, eller kolossalske Dækstene for hedenske Gravkamre, og flere Steendysser, der muelig have tjent til en anden Bestemmelse, tildeels ved Siden af billedlige Fremstillinger; en af de mærkeligste blandt dem (ved Herrestrup) i Ods Herred, var forhen bleven skjult af

Digitized by Google

en uhyre stor Jordhöj; da vedkommende Eier, for at grave efter Skatte, havde slöifet denne Höj, vare Dækstenens Forestillinger saa tydelige, at Bönderne lagde Mærke til dem. Gravkammerets Vægge bestode af 6 store Stene, og dækkedes fuldkommen af den uhyre store Overligger. I det fandtes kun et Par Urner, som strax hensmuldrede, og nogle forarbeidede Steensager, men intet Metal*). Vor forevigede Biskop *Müller*, som var bleven gjort opmærksom herpaa, havde förend han döde udvirket hos Regjeringen dets sikkre og anstændige Fredning for den Forstyrrelse af det Hele, som ellers sikkerlig strax havde fulgt paa Opdagelsen. I sidstafvigte Aar skete der dog i Jylland i Heltborg Sogn i Thy en fuldt saa mærkelig Opdagelse, i en saakaldet Jættestue eller Hedenoldsbegravelse med Vægge og Loft af kolossalske Stene, som blev aabnet af en Landmand, ved at ville benytte den store Jordhöj, hvormed den var bedækket, til Anlæggelse af en Teglovn. Da kom han uventet ind i den underjordiske Steenbygning; denne tildrog sig strax Opmærksomhed af Omegnens Præster og flere dannede Mænd, som virkelig opdagede, at forskjellige Indskrifter vare indgravede paa to af Vægstenene. Sagen blev paa det nöieste foranstaltet undersögt af den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring, hvorved forskjellige Tegninger tilveiebragtes; den udförligste deriblandt, over Indskrifterne, er af Naturforskeren Cand. *Stenstrup;* derved er det oplyst, at de egentlig udgjöre 5 Afdelinger, som paa tre forskjellige Maader ere blevne indhuggede, indprikkede eller indgnedne i Klippen. En fuldt saa stor Forskjellighed frembyde dog Runecharakterernes Former; — 2 af Afdelingerne ere vel indbyrdes forskjellige i Dannelsesmaaden, men bestaae dog af Binderuner eller Grupper af saadanne Characterer, deels lignende dem paa Runamoklippen, deels andre i Huler paa Island. Den 3die Afdeling bestaaer af Runebogstaver af sædvanlig Form i en Linie, men denne er dog usædvanlig derved, at Skriften maa læses fra Höire til

*) Jfr. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, I, 181; II, 254.

Digitized by Google

Venstre, ligesom paa Runamo. Den 4de Afdeling er et fuldkomment Rune-Monogram (af den gammel-diplomatiske Slags), ellers gandske lignende de ældste saakaldte Bomærker i denne Skriftart. Den 5te Afdeling fremviser nogle faa simple, men retvendte Runebogstaver, ligesom indhegnede af et Gitterværk. Dette höist sjeldne Mindesmærke er nu, efter Vedkommendes Indstilling, af Hans Majestæt Kongen blevet afkjöbt Stedets Eier, og vil fremdeles blive fredet.

Ret som om vore ældste Runecharacterer*) i nærværende Tidslöb skulde bringes for Dagen baade i deres störste og mindste Arter, er en af de sidstmeldste först i indeværende Aar bleven læst, aftegnet og dechiffreret; ogsaa dette Mindesmærke tilhörte oprindelig Danmark, endskjöndt det, som fundet ved Hammarlöf i Skaane, i en Grusbakke (som gjerne ere ældre Steensætningers Levninger) heldigviis i 1837 kom i Professor og Ridder *Nilssons* Værge, og hörer nu til hans udmærkede Samling af Steenoldsager i Lund. Det bestaaer af en saakaldet Steenring, mest lignende en lille Tridse, af den temmelig bekjendte Hovedart, hvoraf mange Exemplarer, tildeels noget afvigende fra hinanden i Form og Störrelse, bevares i de nordiske Rigers og selv i Tydsklands Museer. Paa Ringens udvendige Kant er en Runeskrift anbragt med usædvanlig smaae og fine Bogstaver, men ligesom omgivet af et ligeledes indridset Gitterværk, lignende det nysommeldte i Heltborg Sogns Jættestue. Efter Eierens Begjæring undersögte jeg den paa Ringen staaende Runeskrift; — först efter at den meget tit og omhyggelig (men uden mindste Berörelse af noget haardt) var bleven renset med Vand, fremkom alle dens Træk ret tydeligt. Den bestaaer deels af simple Runebogstaver af de mere bekjendte Arter, deels af Binderuner, i Sammensætningen lignende dem paa Runamo og flere, dog læses den, som sædvanligst,

*) Jeg kalder dem her og paa flere Steder de *ældste*, forsaavidt som deres almindelige Brug angaaer, thi i sig selv ere de yngre end de simple Runer, da de egentlig ere sammensatte af disse.

Digitized by Google

fra Venstre til Höire. Dechiffreret giver den en fuldkommen tydelig Mening og bevidner, at Hakon Jarl*) lod Helligdommen indhegne, samt yttrer det Önske eller den Befaling, at Eiermanden maatte beholde Ringen som dens (Helligdommens) Skytsmiddel (Amulet eller Talisman, rimeligviis som indviet der til sin vidunderlige Bestemmelse). Denne Indskrift forklarer heel ypperlig et dunkelt Sted i en af den ældre Eddas Sange, som man hidindtil kun gisningsviis har kunnet fortolke; den har tillige gjengivet et af Ordsprogets Ord (nemlig *heill*, hvoraf ellers vort *Held*) en vis, hidindtil kun dunkel Betydning. Det Ord, som jeg har oversat ved "Helligdom" hedder i Originalen *Vi*, vort Oldsprogs *Ve* eller *Vi*, forekommende i Egennavnene for Fyens og Jyllands ældgamle Hovedstæder, *Odensvi* (eller Odense) *Vebjörg* eller Viborg, samt i mange andre nordiske, især svenske Stedsnavne. Da det Gitterværk (i Gulathingsloven kaldet *Stafgarþr*), som i vor Hedenold opreistes omkring de hellige Steder f. Ex. Domringene eller Tingstederne (ogsaa i samme Lov kaldede *Vi*)**), netop i det Oldnordiske kaldtes *Vebönd*, Helligdomsbaand eller Gitter, saa maa det vel falde Enhver i Öinene, at et saadant Stakit antydes ved hine Figurer saavel paa den skaanske Ring som i

*) Det er uvist om denne Hakon har været en dansk Jarl over Skaane, — thi det er muligt, at Amuletet har tilhört en af den berömte norske Jarl Hakons Krigere, som i hans Følge hærjede Skaane samt Öster- og Vester-Götland i Aaret 988.

**) Guthalag, herausgegeben von *Schildener* (1818, 4) S. 6, Kap. 4 *Engin ma haita haatki a hult eþa hauga eþa haþin guþ, huatki a vi eþa stafgarþa* o: Ingen maa paakalde (eller love Offringer til) Lunde (Steenbakker), eller Höje, eller hedenske Guder eller Helligdomme (hellige Steder) eller Stavregjærder (Hegn eller Stakitværker; Steder, indhegnede paa en saadan Maade). Udgiveren har (S. 137) antaget *Vi* for det nedersaxiske *vyk*, *vik*, men rimeligvis urigtig. Grundene for min Oversættelsesmaade har jeg nöje udviklet i Eddalæren og dens Oprindelse 4de D. S. 43 o. f. 352 o. f. samt i *Lex. mythol. bor.* (1828) S. 539—544 (*Edda Sæmundi* III, 811—816). Nu seer jeg, at *Wallman* forklarer de samme Ord (i Ilovedsagen) paa den samme Maade, i Kgl. Svenska Vitterhets Hist. och Antiqv. Academ. Afhandlingar 1838 XIV, 106—107.

Digitized by Google

den jydske Jættestue*). Saaledes kunne endog de Mindesmærker, som i Förstningen synes at være uforstaaelige, ved nærmere Dröftning og Sammenligning ret tydelig oplyse hinanden. At saadanne Stene, som den herombandlede, som Amuleter hængtes paa Mennesker eller Qvæg vise den ældste islandske Kirkerets Forbud mod denne hedenske Skik, saavel som og mod Amuletstenenes foregaaende overtroiske Indvielse. Af denne og flere Grunde har *Christie* i en særegen Afhandling oplyst saadanne Stenes forduns Bestemmelse i Almindelighed**).

Endnu et Oldtidsminde af stor Mærkværdighed for Runeliteraturen, den saakaldte Paradishule i det sydlige Island (Rangaavalle Syssel) er i den senere Tid opdaget. Denne ogsaa for Naturforkeren mærkværdige Hules Opdagelse skyldes den antiqvariske Commissions omhyggelige Efterspörgsel angaaende Islands Oldsager, men en stor Deel af dens mange Runeskrifters Aftegning Landets Biskop *Steingrim Johnsen.* —

---

*) En lignende Indhegning eller Indfatning er ogsaa anbragt om en kryptographisk Indskrift af nordiske Binderuner, indgravet paa en Plade af Sölv eller andet Metal, indvendig heftet til et meget gammelt Sölvskjold, fundet paa Öen Ely; rundt paa dets indvendige Kant var ogsaa indgravet en angelsaxisk Bön (tildeels affattet i Vers) til Herren (drihten) om at forsvare Den, som bar Skjoldet, og om at opfylde hans Önsker. See *Fountaine Numismata Anglosaxonica* (Fol.) pag. 187.

**) Om en Steenring, som tilhörer det Bergenske Museum; et Forsög paa at oplyse og forklare denne og andre lignende Steenringes oprindelige Bestemmelse: Urda, I, 45 o. f. Jfr. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, I, 185, hvor det bemærkes, at nogle saadanne Steendopper eller Ringe ere blevne fundne i eller ved Urner, hvoraf deres höje Ælde er indlysende nok. Det er ogsaa særdeles begribeligt, efter at deres rette Bestemmelse nu er blevet fuldstændig oplyst. See videre *l. c.* I, 235, 237 om Oldsager af denne Art, fundne i svenske Gravhöje, af Almuen (efter Rigsantiqvar *Hildebrand's* Bemærkning) almindelig kaldede *diskehiul* eller Tordenhjul; de synes saaledes i Hedenold at have henhört til Thors Dyrkelse. Hiin yderst sjeldne Steentridse ommeldes og afbildes uden Indskrift af dens lærde Ejer i Skriftet *Skandinaviens Urinvdnare* S H. S 30 Tab. XI fig. 119 (Cristiansstad 1839, 4); han mener, at den, tilligemed andre lignende i Nordens fjærneste Oldtid er bleven brugt som etslags Redskab af et vildt Urfolk af Eskimoernes eller Finlappernes Race; — dog antager han tillige, at den og flere er senere af Gotherne bleven opbevaret og betragtet som et heldbringende Amulet (i Overeensstemmelse med det her foran udviklede). En Afbildning af Indskriften vil tilligemed min Forklaring over samme udkomme i Annaler for nordisk Oldkyndighed 2det Bind.

Digitized by Google

Det maa nu antages for höist sandsynligt, at adskillige saadanne Characterer eller Runegrupper, som have en paafaldende Lighed med andre i Heltborg og Runamo, ligeledes ere fra Nordens (her især Islands) hedenske Tid, samt at nogle af Indskrifterne ere fra det 11te og 12te Aarhundrede. Vist er det, at Navnene Are, Semund (o. fl.), maaskee tilhörende adskillige af hine Tiders mærkværdige Islændere findes i denne Hule, alle indridsede mod Runer, deels af den kunstigere, deels af de simplere Arter; et enkelt vistnok meget gammelt Navn maa læses fra Höire til Venstre. — Den Mangfoldighed af Runenavne, som her viser sig, synes og at maatte lede til Bekræftelsen af *Engelstofts* allerede i Aaret 1808*) fremsatte Mening, at Islænderne indtil Are Frodes Dage almindelig havde brugt Runeskrift, men ikke den latinsk-gothiske, — som dog rimeligviis da indförtes ved de romersk-katholske Klerkers Bestræbelser, især ved de paa den Tid givne, saavel kirkelige som verdslige Loves Affattelse i denne Skriftart**). Undersögelserne af Paradishulens gamle Indskrifter have endnu ikke kunne sluttes, da vi mangle Aftegninger af nogle deriblandt. De fleste af dem ere, ligesom paa Runamo, anbragte horizontalt paa den med en fiin Lavaglassur overtrukne Steenflade, der danner Hulens Gulv. I dette Aars Sommer (1838) haaber jeg at erholde de manglende Tegninger, der sandsynligviis ville kaste et

*) Universitets- og Skole-Annaler for bemeldte Aar, 2 H. S. 69–91.

**) Man har og i Island vedblevet at bruge Runerne paa Ligstene og andre Mindesmærker længe efter den Tid. Endnu i Aaret 1812 benægtede *Rühs* dog, at nogen Runeskrift fandtes i Island (uden at bemærke de i *Eggert Olafsens* Reisebeskrivelse 1772 publicerede Indskrifter, af hvilke en er fra Aaret 1002). 1827 godtgjorde jeg (i Ant. Ann 4de B.), at Island i det mindste kunde opvise 28 gamle Runemindesmærker. Nylig har Hr. Pastor *Th. Helgason* til Reikholt (en ivrig og kyndig Oldgrandsker) opdaget der og i Nabosognene ikke mindre end 10 Runestene, som enten vare henkastede eller ere ved hans Omsorg blevne opgravede af Jorden. Herom har jeg först modtaget Underretning sidst i Martz 1839.

Digitized by Google

klarere Lys over denne mærkværdige, men hidtil dog aldeles ubekjendte Deel af Fortidens Hule-Literatur*).

Samtlige heromhandlede, i sin Art vigtige Rune-Mindesmærker ere enten blevne opdagede, beskrevne, aftegnede eller forklarede siden i Mai 1834, da Runamo-Indskriften först læstes. For mig var dens Dechiffrering en literær Katastrophe, som har havt til Følge, at jeg, lige fra den Tidspunkt af, bestandig har havt min Opmærksomhed henvendt paa dette Kundskabsfag, hvori jeg haabede at flere ligesaa interessante og uventede Opdagelser vilde kunne gjöres, og den nysommeldte, allerede skete, tillige ved dem oplyses og bekræftes; dette mit Haab er heller ikke blevet skuffet, og der er tillige al Grund til at see flere lignende hidindtil ikke tilstrækkelig undersögte, saavel danske som fremmede Mindesmærkers Gjenvindelse fra Glemselsriget imöde. Det har været mig velbekjendt, at Mange have, og det vist med Grund, forundret sig over, at den længe bebudede videnskabelige Undersögelse over Runamo ikke för er kommen for Lyset; det har hverken været Selskabets eller mine ærede Committee-Collegers Skyld; jeg maa og bör alene paatage mig den, men haaber paa den anden Side at frifindes for al Bröde paa den Grund, at alle mine Fritimer i hiin Mellemtid fra andre Pligtsforretninger og de nödvendigste Adspredelser have været helligede Runestudiet, og navnlig tillige en uafbrudt Kjede af specielle Undersögelser af de forskjellige, Tid efter anden opdagede, Mindesmærker af denne vor ældste Literatur, som jeg nu tildeels har opregnet. Jeg havde

*) Efter at dette var skrevet, erholdt jeg sidst i afvigte Aar udförlige Beretninger, oplyste af Tegninger, om en ny Undersögelse over Hulen og dens Indskrifter, foretaget efter min Anmodning ved DHrr. Provst *Thomas Sæmundson* (som selv har gjort sig bekjendt med Syd-Europas, Grækenlands og lille Asiens Mindesmærker) og Pastor *Johan Björnson* i Sommeren 1838; desværre erfares deraf, at en Deel af Indskrifterne er siden 1818 blevet beskadiget af Reisende eller andre, som have besögt denne Hule. Leiligheden har endnu ikke tilladt mig at sammenstille og udvikle de mange samlede Materialier til Paradishulens forskjellige, i alt henved 90 Runeindskrifters Læsning eller Fortolkning.

Digitized by Google

foresat mig at fuldende den hele hertil hörende Dröftning förend jeg sluttede min Fortolkning over Runamo-Indskriften, som i sig selv allerede længe har været færdig, men kun efterhaanden har faaet enkelte oplysende Note-Tilföininger af dens nyopdagede Paralleler, — men jeg indseer det nu klart nok, at denne Commentar ikke længer kan tilbageholdes. At dette dog er skeet lige til denne Dag, derpaa fortryder jeg aldeles ikke, da nye Lysglimt af og til stedse indtil nu have vedblevet at opklare det Mörke, hvori vore Hedenoldsruner forhen saalænge have været indhyllede. Vistnok önskede jeg meget gjerne, saasnart Leiligheden maatte kunne tillade det, at kunne tilbyde Videnskabernes Selskab en saadan almindelig Undersögelse over Runerne og deres höje Alder som den forevigede *Skule Thorlacius* nu for mere end tredive Aar siden arbeidede paa og bestemte for dets Skrifter*). Stor Skade var det, at dette hans Forehavende ikke sattes i Værk, og at intet, saavidt mig er bekjendt, nu haves af et saadant Skrift fra hans Haand, — men paa den anden Side er det og vist, at mange saare vigtige Materialier til et sligt Arbeide siden ere komne for Lyset, — ligesom vi og i denne Mellemtid have erholdt særdeles ypperlige og indholdsrige Skrifter over Runerne af *Grimm* (1821 og 1828), *Brynjulfsen* (1823 i hans *Periculum runologicum*) og *Liljegrén* (1832 og 1833). Dog forekommer det mig, at der netop siden sidstnævnte (ligesom vor *Brynjulfsen*) altfor tidlig tabte udmærkede Lærdes *Runlära* og *Runurkunder* bleve sluttede (skjöndt i et mod den övrige nyere Runeliteraturs Periode saare kort Tidsrum) saa mange og vigtige Opdagelser i Faget ere blevne

*) Derfor sluttede *Nycrup* saaledes sin Afhandling over Runerne 1804: "Jeg er overbeviist om, at vi vil komme det Sande og Visse endnu adskillige Grader nærmere, naar vi med det förste, i Videnskabernes Selskabs Skrifter, faae den Afhandling om Runerne ihænde, som Justitsraad *Thorlacius* længe har arbeidet paa". Hist. stat. Skildring af Tilst. i Danm. og Norge, II, 52.

Digitized by Google

gjorte*), at end en ny Udsigt derover, som baner Vejen for forskjellige nye Anskuelser, — ikke (ved Siden af de nysnævnte og flere Runegrandskeres Skrifter) vilde være overflödig for vor Samtid og heller ikke ukjærkommen for de videnskabelig dannede Læsere, som interessere sig for Runamoindskriften, men som ellers ikke, efter deres Studiers Retning og Beskaffenhed, have kunnet gjöre sig nöje bekjendte med de mange ældre, til Runeliteraturen hörende Værker. Overhovedet maa det vel antages for afgjort, at det neppe kan være ligegyldigt for Videnskabsmanden at vide hvorlænge hans Folk har kunnet læse eller skrive og om det i de ældste Tider har betjent sig af andre Skriftarter eller Skrivemaader end de nu brugelige og almindelig bekjendte.

Jeg havde saaledes foretaget mig en saadan almindelig Undersögelse, og var allerede færdig med adskillige dertil hörende Forarbeider, — men jeg troer dog nu, at Hoved-Afhandlingens Fuldförelse maa udsættes indtil min Kundskab kan blive beriget med Resultaterne af de brittisk-indiske Lærdes, især *Prinseps* nyeste, höist sindrige og fortjenstlige Opdagelser i den indisk-baktriske Palæographie, hvorved de hidindtil aldeles uforstaaelige Indskrifter i de berömte Tempelhuler, samt paa Mindestötter, Mynter o. s. v. deels ere blevne og deels efterhaanden

*) Hertil höre endvidere forskjellige danske Indskrifter i de mere bekjendte og læselige Runearter, som ere blevne opdagede i den nyeste Tid efter Beretninger fra Vedkommende. Saaledes fandtes f. Ex. tvende forhen ubekjendte Runestene ved Sönder-Vissing Kirke i Aarhuus Stift, hvilke daværende Præst til Tönning (nu til Rönninge i Fyen) Hr. *J. L. Rohmann* besörgede opgravede af Jorden og afgav 1833 en interessant Beretning derom. Dog kunde han, formedelst de svære, i Jorden dybt nedsjunkne Stenes ubeleilige Stilling ikke afkopiere Indskrifterne fuldstændig. Hr Cand. theol. *Thorsen* (ansat ved Universitetsbiblioteket), som med Held har beskjæftiget sig med Runestudiet og i Sommeren 1838 bereist en Deel af Danmark til slige Mindesmærkers Opsögelse og Undersögelse, har nöiagtig aftegnet den ene af disse Stenes höist mærkværdige Indskrift, som viser, at den er sat over en *Tufa* eller *Tofa* (Tove), en hidindtil (i det mindste under dette Navn) ubekjendt Hustru af Harald Gormsön, formodentlig den danske Konge, som er bekjendt under Navn af Harald Blaatand, men her kaldes "den Gode." *Tufa's* i Indskriften nævnte Fader, *Mistivi*, var rimeligvis den bekjendte obotritiske Fyrste af dette Navn, som ödelagde Hamborg i Aaret 982.

Digitized by Google

ville ved hans, *Lassens*, *Ritters*, *K. O. Müllers* og flere sagkyndige Mænds Bestræbelser blive oplyste og forklarede*). Forlængst havde disse Indskrifters ældre Afbildninger vakt min Opmærksomhed, da mange af deres Characterer fuldkommen ligne nordiske Runer, men da dog deres Betydning maatte blive mig uvis, kunde jeg ikke grunde nogen sikker Slutning derpaa. Naar denne Deel af Oldtidens Skrivekunst först bliver mig bekjendt, haaber jeg at erholde et saa tilstrækkeligt Lys i denne hidindtil saa dunkle Sag, at det derved kan skjönnes, hvorvidt de ældste bekjendte indiske, baktriske og flere Alphabeter staae i nogen Forbindelse med Runerne, eller ikke.

Da det dog er uvist om eller naar dette mit Haab kan opfyldes, vil mit Forsög til en grammatisk Forklaring over Runamoindskriften, som længe har været færdigt, snart blive for sig selv forelagt Selskabet for at optages i de af det udgivne historisk-philosophiske Skrifter.

*) Det er allerede blevet tilstrækkelig oplyst af disse Mindesmærker, jevnförte med gamle chinesiske Annaler og Reisebeskrivelser, at Fyrster af Buddhas Tro have för og i Alexander den Stores Tid hersket over en stor Deel af Indien og i de dertil grændsende vidtlöftige Bjerglande; at saadanne Krigere ogsaa have omstyrtet eller aflöst Baktriens græske Dynastie o. s. v. See herom *Carl Ritters* Skrift: Die Stupas (Topes) oder die architectonischen Denkmale an der Indo-Baktrischen Königsstrasse und die Colosse von Bamiyan, Berlin 1838, 8. Det kan anses som et bekræftende Bilag til hans udförlige Undersögelser over Indoskythernes og Geternes ældste Historie i hans Vorhalle der europ. Völker Gesch. og hans store geographiske Værk. Jfr. min Eddalære I, 65 o. f., 120 o. f., 132 o. f., 196 o. f., III 23 o. f., 74 o. f. 106 o. f., 126 o. f., 282 o. f., 295 samt min Udsigt over den kaukasiske Menneskestammes ældste Hjemsted og Udvandringer (1818) S. 4—9, 22—23 og *Lex. Mythолog. vet. Boreal.* (1828, 4) S. 350—362.

Digitized by Google

BERETNING

OM

UNDERSÖGELSEN AF *RUNAMO*

ELLER DET SAAKALDTE

HARALDINSKE MONUMENT

I BLEKING

VED

DEN AF DET KONGELIGE DANSKE VIDENSKABERNES
SELSKAB TIL BEMELDTE UNDERSÖGELSE
UDNÆVNTE COMMITTEE.

Digitized by Google

Digitized by Google

Hvor *Saxo* i den geographiske Indledning til sin danske Historie nævner Halland og Bleking, og disse Landskabers Beliggenhed, tilföier han: "Men i *Bleking* seer man en til Vei for Reisende skikket Klippe, som er udmærket ved forunderlige Bogstavtegn. Thi fra Havet paa Sydkanten löber der med Værends Örkener en Klippesti, paa hvis begge Sider strække sig to Linier, adskilte ved et lidet Mellemrum og uddragne i en betydelig Længde. Imellem disse Linier viser sig i Midten en Flade, med overalt indhugne Figurer, bestemte til Læsning, og endskjöndt dette findes paa saa ujævn en Grund, at det snart giennemskærer det Höie af Klipperne, snart löber forbi Dalenes Dyb, kiendes dog vedligeholdte Spor af Bogstaver, der strække sig i een Retning. Da Kong Valdemar, den hellige Knuds lyksalige Sön, indtaget af Forundring herover, önskede at vide Betydningen af disse Tegn, afsendte han Nogle, der skulde gaae omkring paa denne Klippe, ved nöiagtig Undersögelse samle de Figurer, som der vare tilsyne, og derefter optegne dem med visse Streger af samme Skikkelse. Men disse kunde ikke fatte noget til Tegnenes Forklaring af den Grund, at de indgravede Fordybninger deels vare udfyldte med Skarn, deels afslidte ved de Gaaendes Spor, og saaledes Figurernes Træk og Skikkelse vare blevne udslettede paa den fortraadte Sti. Heraf er det klart, at selv Ridser i den haardeste Klippe,

Digitized by Google

naar de overskylles ved langvarig Væde, kunne sammengroe og udslettes, enten ved Opsamling af Skarn eller ved Virkningen af det dryppende Regnvand."

I *syvende* Bog, hvor *Saxo* begynder at handle om *Harald Hildetand*, beretter han om denne Konge: "Til Minde om sin Fader lod han dennes Bedrifter af Kunstnere (Runemestere) indhugge i en Klippe i *Bleking*, hvilken jeg alt har omtalt."

Det er vel ikke uden Grund af *Brocman* i hans lærde Critik over Runeskrifterne *(Undersökning om våre nordiske Runstenars Alder;* efter *Brocmans* Udgave af Ingwar Widfarnas Saga, Stockholm 1762, 4. pag. 60*)* bemærket: at der hos *Saxo* finder en Modsigelse Sted imellem den ulæselige Tilstand, hvori Klippe-Skriften i Bleking siges at have været allerede i Valdemar I Tid, og den Vished, hvormed han i 7de Bog beretter, fra hvilken Tid og af hvilket Indhold den var. Derimod har den svenske Lærde ikke bemærket, hvad der bliver indlysende for den, som har været paa Stedet: at *Saxo's* Beskrivelse over dette, skiöndt i Grundtrækkene rigtig, udentvivl kun er nedskreven efter Andres mundtlige Beretning, og tillige har faaet den poetiske Farve, som er egen for *Saxo*, overalt hvor han handler om den gamle Sagntid. Efter *Saxo's* Udtryk om den blekingske Klippe-Indskrifts Löb, snart "over det Höie af Klipperne, snart forbi Dalenes Dyb" maatte man giöre sig en Forestilling om, at dens Strækning i det mindste var nogle hundrede Alen, i Stedet for en Længde af 36 Alen, som den virkelig har; og i Stedet for Dale og Klipper, hvorover Indskriften, efter *Saxo's* poetiske Beskrivelse, fortsættes, maa man ikkun tænke sig en noget heldende Klippeflade, hvorfra de jævnlöbende bugtede Linier paa den ene Kant löbe ned i en Klöft eller Fordybning i Bierget.

Men herved faaer dog *Brocmans* Slutning: at *Saxo* har "taget Oplysningen om Indskriftens Indhold ud af sin egen Hierne" ingen Bestyrkelse. Hans Fortælling viser, at Stedet i hans Levetid har været saa

Digitized by Google

navnkundigt, at Kong Valdemar den Förste holdt det værd at sende Folk derhen for at læse og afskrive de Runer, man allerede den Tid troede at finde paa Klippen. Men uagtet dette ikke vilde lykkes dem, har det dog al Sandsynlighed for sig, at de Udsendte have forefundet og medbragt et localt Sagn, som i det 12te Aarhundrede tillagde en af Nordens navnkundigste Konger, at have ladet sætte en Mindeskrift over sin Fader paa den blekingske Klippe. Der er ikke nogen Anledning til at tænke sig, hvorfor *Saxo* mere skulde tillægge Harald Hildetand dette Monument, end andre Konger fra Danmarks heroiske Alder.

Omtrent halvfemte hundrede Aar vare forlöbne, siden *Saxo* havde skrevet om den blekingske Runeskrift, da den berömte danske Oldgrandsker *Ole Worm* skienkede den sin Opmærksomhed, og (omtrent 1640) sendte sin Amanuensis *Jonas Skonvig* til Bleking for at aftegne samme. Denne fandt i Hoby Sogn, Brække Herred i Bleking, efter *Worms* Udtryk (Monum. Dan. lib. III pag. 221) "*Levninger* af Monumentet, som *Saxo* har omtalt *(rudera monumenta a Saxone exhibiti)* og disse endnu nöie passende til hans Beskrivelse", nemlig hvad *Worm* kalder "en trang Sti for Heste og Fodgængere, men ikke for Vogne, der löber over en meget haard Klippe, som Indbyggerne kalde *Runemo*, og i selve Löbet fremviser hist og her Brudstykker af Runeskrift, som man ikke er istand til at bringe noget udaf, undtagen paa et eneste Sted Ordet *Lunþ* (ᛚᚢᚾᚦ*).

Skiöndt man efter disse *Worms* Udtryk næsten skulde troe, at han antog Runeskriften at følge Stiens Löb, var dette dog, som man af det Følgende seer *("Tractus vero, qui transversim semitam secat & literarum vestigia adhuc ostentat")* ikke hans Mening, da han siger, at Runeskriften, hvis Længde han angiver til 34 Alen, löber tværs over Stien, og saaledes

*) *"Arcta enim semita equis & peditibus, nequaquam vero curribus pervia, durissimam transcurrit cautem, accolis Runemo dictam, ac in ipso transcursu literarum Runicarum hinc inde ostendit fragmenta"* etc.

Digitized by Google

er den ogsaa afsat paa den Tegning, hvormed *Worm* har ledsaget sin Beskrivelse. Af hvilken Grund denne Lærde tillægger Valdemar II Monumentets Undersögelse, da dog *Saxo's* Ord: *Rex Valdemarus sacri Canuti fausta proles,* paa den naturligste Maade er at forstaae om Valdemar I, er ikke let at indsee. Iövrigt kan det bemærkes, i Anledning af at *Worm* er den förste, der nævner *Runemo* som Stedets Navn hos Egnens Indbyggere, at det til vore Dage hos Sognets Almue har bevaret dette Navn, hvis sidste Stavelse *mo* som et Appellativum bruges i Bleking om Lyngheder eller om Bakker og Bierge med ringe Jordbund, bevoxede med Fyrreskov o.d.l., vel ogsaa om Jorden selv paa slige Heder, ligesom den ogsaa findes i Nomina propria, f. Ex. den ikke langt fra Runemo liggende Klippe med en Grönsteensgang, *Maklamo*, og Wasmolösa-*mo*, en Hede i Smaaland.

Runemo blev omtrent 100 Aar efter *Worm* atter beskrevet af en Blekingsbo *Peder Mützell* i en Disputation, trykt i Lund 1747 og indeholdende en Topographie over Bräkne Herred (hvis ældre Navn, som man af Kong Valdemars Jordebog seer, var *Vester-Herred*). Han angiver Runeskriftens Længde til 44 Alen, men tilföier: at der mellem Bogstavtrækkene findes mange aabne Steder, hvor han antager, at Tidens Virkninger have borttaget Skriften. Til dennes Forklaring tilstaaer han, ei at kunne meddele noget; ligesom ogsaa, at han, uagtet al anvendt Umage, ikke i Runetrækkene har kunnet udfinde Ordet *Lund*, som *Jonas Skonvig* antog at have læst. Iövrigt yttrer *Mützell* og det med Grund, at man ved en opmærksom Betragtning af denne Runeskrift let vil finde Skrifttrækkene ikke lidet forskiellige fra de sædvanlige Runer, hvilket han tillægger deres höie Alder. Klippens og Runeskriftens Beskaffenhed har han derimod, af Mangel paa mineralogisk Kundskab, ikke kunnet forklare anderledes end ved den Beretning: at man for at anbringe Skriften har udhulet en Rende i Klippen og indsat et andet Slags Steen, der nöiagtigen udfylde denne Rende, i hvilken man derpaa har indhugget Runerne.

Digitized by Google

Uagtet Runemo ikke længe derefter (1753 eller 1754) blev undersögt af *Langebek* og aftegnet af den ham ledsagende Maler og Archivtegner *S. Abildgaard*, og dernæst berört af den lærde svenske Oldgrandsker *Brocman* i det ovenfor anförte Skrift (1762), erholdt Monumentet herved ligesaa lidt nogen ny Oplysning, som ved en sildigere Undersögelse, *Brocman* foretog paa Stedet selv 1762. Hans Resultat af denne Undersögelse blev kun dette: "at hvormeget end det, man seer paa Klippen, ligner Menneskeværk, fandt han dog deri intet andet, end hvad Regnvandets Fald har kunnet bevirke i Biergklöfter"; og han tilföier: at Stien ikke efter *Saxo* og *Worm* gaaer over Linierne, men ved Siden af samme, og altsaa Skriften derved ei kan have lidt*).

Brocmans Mening om den mulige Aarsag til de Ridser og Figurer, der findes i Klippen, maa Enhver, som har seet Stedet, finde ugrundet; hverken har Bierget en saadan Skikkelse, at Fald af rindende Vand fra en Höide kunde virke paa denne Maade, ei heller vilde Figurer af den Art, som de, her forefindes, kunne frembringes i saa haard en Steenart som Trappen, (thi den er det, hvori Figurerne sees) ved rindende eller faldende Regn- og Sneevand. Imidlertid har det Usædvanlige, man kan vel sige Unaturlige, i at finde en Mindeskrift anbragt paa en *horizontal* Klippeflade, i Forening med den ligesaa usædvanlige Beskaffenhed af Runelinierne og Figurernes besynderlige, forvirrede og usædvanlige Skikkelse, i Sammenligning med de sædvanlige Runer, let kunnet give Anledning til den Paastand, som den bekiendte vandrende Antiquar *M. G. Arendt* i Begyndelsen af nærværende Aarhundrede har yttret: at Ridserne og Figurerne i Stenen ved Runemo samtlige ikke ere andet end en Naturvirkning eller et Naturspil**).

---

*) *Brocmans* haandskrevne Beretning om en Reise til Skaane og Bleking paa det Kgl. Bibliothek i Stockholm; see *Nyerups* Reise til Stockholm 1816, S. 68.

**) *Nyerups* Oversigt over Fædrelandets Mindesmærker 1806, S. 95.

Digitized by Google

Saa ofte nu endog Runemo i vor Alder er bleven besögt af Svenske og Fremmede, og deriblandt ogsaa meer eller mindre kyndige Mænd, have dog hverken de Figurer, som endnu ere kiendelige i Stenen, derved erholdt nogen ny Oplysning, ei heller er Stenens Art og Beskaffenhed bleven undersögt af nogen Mineralog eller Geognost, der kunde vise Grunden til den besynderlige Mening, som hos Nogle havde dannet sig: at Runeskriften var udhuggen i en ved Konst i Klippen indlagt forskiellig Steenart, eller afgiöre det siden *Broemans* og *Arendts* Tid ofte opkastede Spörgsmaal: om ikke den hele formeente Runeskrift, eller alle de Streger og Træk, der findes imellem to ikke ganske parallellöbende Render i Klippen, snarere ere at ansee for en Naturvirkning, end for et Værk af Menneskehænder? — Heller ikke hos den sidste Forfatter, som nöiere og med nogen Udförlighed har beskrevet det saakaldte Haraldinske Monument, Rigsantiquaren Professor *Sjöborg* (see hans "Blekings Historia og Beskrifning", Lund 1793, 1 D. S. 20—24, 2 D. S. 330) finder man Frugten af nogen saadan Undersögelse, der kunde afgiöre bemeldte, efter saa Manges til dette navnkundige Monument henvendte Opmærksomhed, endnu tvivlsomme Punkter. Han angiver vel med Bestemthed, at have læst 7 paa Klippen adspredte Runer, svarende til Bogstaverne F, U, K, N, T, L og M, uden at han ansaae det for muligt deraf at sammenlægge nogen eneste Stavelse; men ogsaa hos *Sjöborg* savnes den paa videnskabelig Undersögelse grundede Beskrivelse over Stedets naturlige Forhold, hvorved i det mindste maatte kunne bringes til Vished, om nogensinde Runer paa en saa usædvanlig Maade have været indhuggede i denne Klippe, hvis Navn allerede leder Tanken til det Sted, som *Saxo* for over 600 Aar siden kiendeligt nok har beskrevet; eller om man allerede fra *Saxos* Tid i saa mange Menneskealdre har ladet sig skuffe af den tilfældige Liighed med Runebogstaver, som et Naturspil kunde frembringe i Stenen?

Det var i den Hensigt, at faae disse endnu raadende Tvivl om

Digitized by Google

den egentlige Beskaffenhed af et fra ældgamle Tider i Norden berömt Mindesmærke paa en tilfredsstillende Maade hævede, og det vigtigste Stridspunkt, om Runernes Tilværelse eller Ikke-Tilværelse paa Klippen, afgiort, at Selskabet, i Følge et Forslag af dets Medlem H. H. Hr. Biskop Dr. *P. E. Müller*, besluttede at afsende til Stedet en Committee, bestaaende af dets tre undertegnede Medlemmer, ledsagede af Landskabsmaleren Hr. *F. Christensen*, og at overdrage os, deels at lade Monumentet paa Runemo med omhyggelig Nöiagtighed aftegne; deels at undersöge saavel Indskriftens nærværende Beskaffenhed, som Stedets naturlige Forhold, for saa vidt disse kunne oplyse Monumentets Existents som Konstproduct og de hidtil usikkre Formodninger om den særegne Beskaffenhed af Klippen, hvorpaa det er anbragt; deels endelig ved de forefundne Figurers Sammenligning med de forskiellige Slags Rune-Alphabeter om muligt at bringe det til större Klarhed, om dette Rune-Monument kan tillægges den höie Ælde, som det efter *Saxo* maatte have.

Paa vor Reise fra Kiöbenhavn til Bleking ankom vi om Morgenen den 14de Juli til *Hoby*, i hvilket Sogn, omtrent ½ svensk Miil i Sydost fra Kirkebyen og i Landsbyen Mörtjuks Udmark, Klippen Runemo er beliggende. Efter at have afgivet en Skrivelse fra Hs. Höiærværdighed Biskop *Faxe* i Lund til Stedets Sognepræst Hr. Pastor *Wulff*, som velvilligen meddeelte os enhver Oplysning, vi af ham kunde erholde, begave vi os strax samme Formiddag ud til Stedet, og ved Hjælp af nogle dertil leiede Folk lode vi Klippen omhyggeligt rense for den Græstörv og Jord, som for en Deel bedækkede den saakaldte Slange, eller Strækningen af de to fordybede Linier eller Render i den ellers flade og jævne Klippe (*Flathällar* kaldes efter *Sjöborg* Klipper af denne Beskaffenhed af den blekingske Almue), imellem hvilke de til Runeskriften henregnede Streger og Figurer findes.

Efterat dette Foretagende var fuldfört i den fornödne Længde,

Digitized by Google

og det adskillige Alen nedenfor det saakaldte Hoved af Slangen, der findes paa den ned imod Klöften heldende Deel af Klippen, begave vi os om Eftermiddagen först til en anden ikke langt herfra beliggende Klippe, *Maklamo* kaldet, hvor en lignende Steen, der, ligesom den ved Runemo, befandtes at være et Trap-Leie, fremviste endeel Ridser og uordentlige Figurer, som vi ved förste Öiesyn vare enige om at erkiende for et blot Naturproduct. Herfra toge vi atter Veien til Runemo, hvor vi, ved at sammenligne Total-Indtrykket af begge Steders Figurer paa Klippen, ligeledes maatte være enige om, at det med Runeskrift bekiendte Öie lettere maatte falde paa at antage en saadan Skrift i Figurerne paa det sidstnævnte Sted. Efterat vi havde foretaget saavel en nöiagtig Udmaaling som en nöiere Undersögelse af alle de imellem den saakaldte Slanges Linier eller Render forefundne Ridser eller fordybede Linier, saavel de, i hvilke nogen Liighed med Runebogstaver var at opdage, som de övrige, der aldeles ikke fremböd nogen saadan Liighed: bleve alle hine Træk og Linier nöie eftergaaede, og paa den nedenfor nærmere angivne Maade ved Hr. *Christensen* saavel en Tegning optagen over Monumentet i dets hele Strækning, som en Situationstegning over den Egn, hvor det findes. Den förstnævnte Tegning blev ved et tredie Besög paa Runemo den följgende Dag ved Morgenbelysningen atter sammenlignet med Monumentets Linier og Figurer; ligesom ogsaa en Giennemtegning af nogle enkelte Rune-Figurer i deres naturlige Störrelse forsögtes. Imidlertid havde jeg, *Forchhammer*, i Særdeleshed undersögt Klippens Beskaffenhed og Egnens geognostiske Forhold, og ere följgende de vigtigste Data til Oplysning om denne Gienstand med Hensyn til Indskriftens Natur og Beskaffenhed:

De Masser af Granit-Gneus, der i Skaane vise sig i enkelte Kiæder, som *Kullen* eller *Kullaberg*, eller öformige Masser, som *Steenshufvud*, udbrede sig i Bleking, hvor denne eensformige Dannelse meget

Digitized by Google

snart bliver almindelig herskende. I den höiere Deel af Landet er Klippen ikkun lidet skiult ved en temmelig ufrugtbar Jordbedækning; overalt seer man enten blottede Klippevægge, hvor Gneusens Slentning (Schichtning) er næsten altid tydelig og hvor disse Afsondringer, forenede med Atmosphærens Indvirkning, frembringe de store afrundede, over hinanden dyngede Masser, som man har sammenlignet med Uldsække, eller den faste Steen træder frem i Overfladen som store svagtheldende Flader. I dette Tilfælde blive enten de haardere Feldspathkrystaller ved Forvittringen hævede paa den blödere Grund, og danne da en knubbet Overflade, eller smaa Quartsgange hæve sig af samme Aarsag frem som ophöiede Linier, eller de naturlige Afsondringslinier, fordybede ved Regn og udvidede ved Forvittring, vise sig som gigantiske Runer paa Stenens hele Overflade. En kummerlig Vegetation, især af Birk, Ener og Lyng, har rodfæstet sig i Klippernes Fordybning og imellem de löse Stene, hvorved det hele faaer en blandet Characteer af Hede og Skov.

I Bleking, saavelsom i Skaane og paa Bornholm, og man tör vel tilföie, som i den hele övrige skandinaviske Granitformation, forekomme *Trapgange* i Granit-Gneusen. De bære overalt den samme Characteer; den mörke, for det meste sorte Farve, de lodrette Sidevægge, den horizontale Afsondring, hvorved de deles i meer eller mindre store og regelmæssige firkantede Stykker, og deres Nedstigen indtil en umaalt Dybde, ere fælles for dem alle; ikkun i Kornenes Finhed, i Gangens Mægtighed og dens Retning ere de forskjellige. Som senere Product af en plutonisk Virksomhed, end Granit-Gneusen, nærme de sig langt mere til Lava og de nuværende Vulkaners Producter, end til hiin ældre Bjergart. Forvittringen virker eiendommelig paa denne Steen; den sönderklöves med overordentlig mange Revner, der tildeels staae lodrette paa Adskillelses-Fladen imellem Gneusen og Trappen; tildeels skære de denne under en skjæv Vinkel, der synes altid at være den samme. Ved disse Afsondringer bestemmes en Forstyrrelse af Trappen hvor den ikke beskyttes

Digitized by Google

af Granitvæggene, imedens den viser en stærk Modstand imod Atmosphærens chemiske Indvirkning. Smalle Gange holde sig derfor uforandrede paa horizontale Granitgneus-Flader; de brede derimod blive for det meste fordybede imod Midten af Stenen. Paa Skrænter, hvor de lösnede Trapquadre kunne falde ned, betegnes Trapgangen altid, efter dens forskjellige Störrelse, enten ved en dyb Klöft eller ved en med Jord udfyldt Fordybning.

Det under Navn af Runamo bekjendte Sted i Blekings Kystland ligger i Hoby Sogn omtrent ½ svensk Miil fra Strandbredden. Veien derhen fra Skaane förer over en af de nysomtalte Birkeheder og igjennem nogle af hine yndige grönne Dale i Granitgneus-Dannelsen, der udmærke Blekings Naturskjönhed og hvis overordentlige Frugtbarhed fremhæves endnu mere for Öiet ved Contrasten med Omgivelsen. Omtrent ⅛ Miil fra Runamo blive Granitgneus-Fladerne blottede for Jord og Vegetation, og de underlige Tegninger, som Forvittringen har frembragt paa den reenskyllede Flade, knytte sig hist og her til gamle Fortællinger om Jetterne og deres Bedrifter. Hyppigen har man ogsaa ved förste Öiekast troet at see store Runebogstaver paa Klippefladen; men næsten i ethvert Tilfælde har en nærmere Undersögelse overbeviist mig, *Forchhammer*, om, at det blot var naturlige Afsondringslinier; og ikkun i meget faa Tilfælde kunde der blive nogen Tvivl tilbage, om ikke Konsten havde en Deel i disse Figurer. *Runamo* er en lignende, fuldkommen blottet Klippeflade, der nærmer sig til Kredsformen og har omtrent 50 Alen i Gjennemsnit. Enkelte lave Buske have med deres Rödder trængt ind i Klippernes Revner og gjöre derved Fladens Form mere uregelmæssig.

Egnen har en ophöiet Characteer; imod Nordost antager Klippen en langt större Heldning end paa de andre Steder og danner tilsidst de bratte Sidevægge af en smal og vild Dal, hvis modsatte Skrænt er bedækket med utallige löse Granitblokke, undertiden af meget betydelig

Digitized by Google

Störrelse. Toppen af den modstaaende Kjæde bedækkes af Birkeskov, imellem hvis tynde Löv Östersöen paa enkelte Steder viser sig.

I Runamos Granitflade findes en Trapgang, hvis Steenmasse er tæt, sort og meget haard, hvori der forekommer en Mængde smaa gule Svovlkiispuncter og, hvad der er langt interessantere, netop her udkiler den sig, det vil sige, den bliver smallere og smallere indtil den tilsidst forsvinder. Dette Forhold, som sandsynligviis findes ved alle Trapgange, iagttages ikkun yderst sjeldent der, hvor ingen nyttige Mineralier foranledige en Forfölgelse af Gangen ved Bjergbygning, og jeg, *Forchhammer*, har, omendskjöndt jeg har undersögt og forfulgt en stor Mængde Trapgange, aldrig seet det för. Gangens Strygning er Nord-Nordost og Syd-Sydvest; den kiler sig ud imod Syd-Sydvest, men, förend den saaledes forsvinder, forlader den sin lige Retning og danner flere Böininger. Man indseer ogsaa let, at den Klöft, som er frembragt ved Jordrystelsen og udfyldt ved Trapmassen, ikkun der, hvor denne forenede Virkning var stærkest, kunde blive bred og uafhængig af Granitens Afsondringsflader; at den derimod paa andre Steder maatte blive mindre mægtig, og derfor tildeels följge Hovedsteenmassernes Aflösningsflader.

Paa den nordöstlige Skrænt af Runamoklippen har denne Gang en Mægtighed af 28 Tommer, og 12 til 16 Alen derfra findes i Gangens Strygnings-Retning en Klöft i den bratte Granitvæg, som uden al Tvivl hidrörer derfra, at Trappen er udvasket og nedfaldet.

I Trapgangens Böininger og Udkilinger har man villet see en Slanges Figur, og en vis Lighed kan ikke miskjendes, men jeg, *Forchhammer*, gjentager: disse ydre Omrids og denne Figur ere aldeles tilfældige og blot Naturens Værk. Paa Slangen findes der Linier i Trappen og det er disse Linier, hvilke man undertiden har anseet for Runer, undertiden derimod betragtet som Naturspil.

Der forekommer to Arter af Linier paa Trapgangen:

Digitized by Google

1) Nogle, som fra Gangens ene Grændselinie gaae tværs over til den anden. Mange af disse fortsættes dybt ned i Klippen og have overalt den samme Brede. Dette er Revner, saaledes som de overalt vise sig i Trapgange, og som, især i de smalle Gange, bestandigen gaae fra den ene Begrændsningsflade til den anden, hvorved de tillige vise en stor Parallelismus.

2) Andre Linier udfylde derimod med deres Længde ikke den hele Trapgangs Brede. De ere afbrudte nær ved Randen, og paa et Par Steder, hvor man har kunnet undersöge dem nöiere, finder man, at de ikke gaae ned i den dybere liggende Masse. Disse Linier ere upaatvivlelig et Konstproduct, sandsynligviis Runer. Det, som endnu mere bekræfter denne Mening, er, at disse sidste Linier undertiden ende med en lille Trekant, saaledes som vi danne den ved et F, en Form, der ikke vel kan tænkes under disse Forhold frembragt ved Naturen. Endelig bekræftes den Mening, at disse Linier ere Konstproducter, ogsaa derved, at de paa et Sted meget tydelig gaae over i Graniten. Da Trap og Granit ere meget forskjellige Steenarter, og her skarpt adskilte, saa er det ikke vel tænkeligt, at Revner i Trappen skulde fortsætte sig ind i Graniten, noget, som jeg, *Forchhammer*, heller aldrig har iagttaget. Naar nu enkelte Linier, som ved Runamo er Tilfældet, fra Trappen virkelig fortsættes ind i Graniten, saa maa dette være en Konstvirkning, og man kan formode, at de skylde en ubehændig og uövet Konstner deres Oprindelse. Jeg, *Forchhammer*, maa derfor ogsaa for mit Vedkommende ansee det for afgjort, at en Deel af de Linier, der findes paa den saakaldte Slange i Runamo, ere konstige. Ogsaa af de naturlige Revner ere flere tydeligen benyttede til lignende Tegn. Man erkjender dette ved de kileformige Fordybninger, som de vise paa flere Steder.

Efterat jeg, *Forchhammer*, saaledes havde overbeviist mig om, at der forekommer konstige udhugne Streger paa Trapgangen ved Runamo, bleve vi enige om den Maade, hvorpaa vi vilde lade Monumentet aftegne,

Digitized by Google

og da Mineralogen og Geognosten i dette Tilfælde maatte have en afgjörende Stemme, blev det vedtaget, at jeg, *Forchhammer*, ene skulde bestemme, hvilke Linier der maatte antages at være indhugne af Menneskehaand, og hvilke der maatte forudsættes at skylde Naturen deres Oprindelse. Fremgangsmaaden var nu følgende:

Enhver enkelt Linie blev undersögt, og de Linier, som jeg ansaae for indhugne, efterskrevne med Krid. Derpaa tegnede Hr. *Christensen*, som havde ledsaget os, först de saaledes udmærkede Linier med stærke Streger, og siden de andre, som jeg ansaae for Revner, med fine Linier. Den følgende Dag sammenlignede alle Committeens Medlemmer Tegningen med de naturlige Forhold.

Saaledes er een Tegning fremkommen, som vi gjengive med to Kobbertavler, hvoraf den ene viser alle konstige Linier (Runer?) med stærk Sværte, medens alle naturlige Revner ikkun ere antydede, og den anden Kobbertavle viser ogsaa disse Linier med samme Styrke som de andre, hvilket er Tilfældet i Naturen. Den sidste Kobbertavle er altsaa et Portrait af Runamo; ved den förste derimod har der været benyttet Kritik; men, jeg gjentager det, denne Kritik var udelukkende bestemt ved den naturvidenskabelige Undersögelse, og ingen forudfattet Idee om Tegnenes mulige Betydning kan have havt Indflydelse derpaa, da Runebogstaverne ere mig, *Forchhammer*, aldeles ubekjendte.

Jeg, *Finn Magnusen*, anseer det for upaatvivleligt, at de ved Runamo indhugne ældgamle Characterer ere Runer, nogle tildeels af disses mest bekjendte Art, andre derimod ubekjendte, og saaledes blandede med de andre, tildeels som Binderuner, at der endnu neppe kan haves noget Haab om deres, eller overhovedet om Indskriftens rigtige Dechiffrering. Den nöiagtige Tegning, som med yderste Omhu blev confereret med Originalcharactererne, giver bedst Begreb om disses Udseende; de ligne tildeels de Figurer, som ere indridsede paa en ved Danzig funden Urne, af hvilken en Gibsafstöbning haves i det herværende Kongelige Museum

Digitized by Google

for nordiske Oldsager paa Christiansborg Slot. Dette kunde lede til den Formening, at begge nedstammede fra Nordens ældste Gother, der af Mange antages for at være indvandrede over Östersöens sydostlige Kystlande og selve Östersöen til Götland i Sverrig, Bleking o. s. v. Dog have andre af Indskriftens Characterer stor Lighed med de phoeniciske, celtiberiske o. fl., hvilket först ved en detailleret Jevnförelse af hver Character især med dens Paralleler i forskjellige Skriftarter kan ventes tilstrækkeligt oplyst.

Vi maae endnu tilföie, at det Klippested, der findes i samme Hedestrækning, *Maklemo* kaldet, er en lignende Granitflade, der ogsaa er gjennemskaaren ved en Grönsteensgang; men denne er bredere og slet ikke böiet. Dens Strygning er Nord-Nordvest og Syd-Sydost. Ogsaa her findes i Gangen en Mængde fordybede Linier, som man undertiden har anseet for Runer; men, i Fölge de tidligere anförte Characterer maae de alle erklæres for at være naturlige Revner.

Kjöbenhavn den 16de November 1833.

C. Molbech. **Finn Magnusen.** **G. Forchhammer.**

Digitized by Google

Tillæg.

Tilfældige Omstændigheder have foranlediget, at denne Beretning, som blev forelagt Selskabet den 16de November 1833, först nu kommer i Publicum. Den store Chemiker Baron *Berzelius*, som i Aaret 1836, under sit Ophold i Kjöbenhavn, fik et Aftryk af den 1ste Kobbertavle, har senere besögt Stedet, og har i Kongl. Vitterhets-Historie- och Antiqvitets Academiens Handlingar, 14de Del, 1838, givet en Beretning om sin Undersögelse, der gjör det meget sandsynligt for ham, at alle Linier paa Runamoes Trapgang ikkun ere naturlige Revner. *Berzelius* kjendte ikke Detaillen af vore Undersögelser, og vidste ikke hvilke Forsigtigheds-Regler vi havde truffet for at sikkre os mod de Feiltagelser, som forudfattede Meninger saa let foranledige ved slige Undersögelser. Han havde ikkun den Tegning til Sammenligning, hvor de kunstige Linier vare fremhævede, og maatte altsaa naturligviis finde Vanskeligheder i at gjenfinde Linierne i Naturen. Vi have sammenlignet Maklemos Trapgang med Runamoes, og jeg er fuldkommen overbeviist om at en saadan Sammenligning vilde have bragt den store Naturforsker til samme Resultat som os, at nemlig de fleste Linier paa Runamos Trap ere indhugne.

Kjöbenhavn den 14de Februar 1839.

G. Forchhammer.

Digitized by Google

Digitized by Google

FORSÖG

TIL

RUNAMO-INDSKRIFTENS

PALÆOGRAPHISKE UDVIKLING OG FORKLARING

MED

TILFÖIEDE UNDERSÖGELSER OM DE DEN VEDKOMMENDE OLDSAGN, DE SKANDINAVISKE RUNERS ÆLDSTE HOVEDARTER, OG RUNERNES GAMLE BRUG BLANDT FLERE EUROPÆISKE FOLK, M. M.

VED

FINN MAGNUSEN.

Digitized by Google

Indhold.

Side.

INDLEDNING . . . . . 47.

FÖRSTE AFDELING. Selve Indskriften efter sædvanlig Skrivemaade, med Oversættelse i nyere Dansk og udförligt Forsög til dens historiske Forklaring . . 65.

ANDEN AFDELING. Om Hedenolds Runer overhoved og de forskjellige Runearter af det ældste Slags, i hvilke Indskriften sees at være affattet, i Særdeleshed m. m. . . . . 129.

TREDIE AFDELING. Udsigt over de övrige, uden for det egentlige Skandinavien fordum brugte, europæiske Runearter . . . . . 211.

FJERDE AFDELING. Runamo-Indskriftens Characterers Dechiffrering (efter hosföjede Afbildninger), saavel af deres Figurer som af de Former, paa hvilke Oplösningen af Binderunerne grunder sig, med de dertil hörende palæographiske Oplysninger . . . . . 287.

TILLÆG:

1) Undersögelse om den ældste Brug af Runerne ᛆ (dh) og ᛏ . . . . 321.

2) Om Runamo-Indskriftens bagvendte Retning med Hensyn til andre, især de ældste nordiske af samme Art . . . . . 335.

FEMTE AFDELING. Runamo-Indskriftens Characterers Omskrivning til Ord og Navne, ved almindelige Runer i sædvanlig Retning . . . . . 352.

TILLÆGSBEMÆRKNINGER om Runamo-Indskriftens magiske Skrivemaade eller Hovedretning, Versemaal og Ordföining, samt den formeentlig symboliske Betydning af adskillige i den forekommende Tegn eller Characterer 368.

Digitized by Google

Indledning.

Fra den 15de Juli 1833 eller Tilendebringelsen af den ved Videnskabernes Selskab foranstaltede Undersögelse over *Runamo* ved den dertil udnævnte Committee, havde jeg, indtil den 22de Mai 1834, altsaa i en Tid af fulde 10 Maaneder, ingen anden Mening derom end den, som jeg paa selve Stedet havde fattet, og som findes anfört i Committeens Beretning (herovenfor S. 41—42)*).

I den der fremsatte, kun til et fjærnt og usikkert Resultat ledende Anskuelse rokkedes jeg aldeles ikke ved mangfoldige gjentagne Forsög til Indskriftens Læsning paa sædvanlig Maade, ved hvilke jeg ikke kunde udbringe et eneste sammenhængende Ord, end mindre Noget, som sikkert viste sig at tilhöre noget vist Sprog. Men paa den ovennævnte 22de Mai, om Eftermiddagen, da jeg havde efterseet den 1ste Correctur af det 1ste Aftryk af den Kobberplade, der forestiller de af Indskriftens Characterer, som af Prof. *Forchhammer* vare erkjendte for at være indhugne eller frembragte ved Kunst, fik jeg tilfældigviis det Indfald, at forsöge Indskriftens Læsning bagfra eller fra Höire til Venstre. Strax læste jeg

*) De Karakterer paa en ved Danzig af Jorden opgravet Urne, med hvilke jeg da fandt at den her omhandlede Indskrifts Bogstavtegn havde nogen Lighed, ere nu blevne aftegnede efter det Facsimile, der haves af den i det herværende Kongelige Museum for nordiske Oldsager, — og findes tilligemed Urnens egen Figur paa den herhos følgende 4de Kobbertavle. See ovenfor S. 16, 41—42.

Digitized by Google

da, uden mindste Hindring, Ordet *hiltekinn (hildekinn* eller *hyldekinn)* og de övrige fulgte snart efter uden nogen synderlig Besværlighed, ved at læse Indskriften saaledes, men ellers efter de Regler, hvorefter man i Island (og flere Lande) fordum har pleiet, samt tildeels endnu pleier at oplöse de saakaldte *Binderuner* (indviklede eller sammenflettede Runer). Efterhaanden nedskrev jeg Ordene, samt fandt strax, at de vare, med Undtagelse af selve Begyndelsesordene, affattede i det oldnordiske Sprog, og udgjorde fuldkommen regelrette, ja endog allitererede Vers i det saakaldte *Fornyrðalag* (Oldtidens Versemaal) ogsaa kaldet *Starkaðarlag* ɔ: Stærkodders Versemaal, sandsynligviis af det Kvad, som denne Kæmpeskjald siges at have digtet om Braavalleslaget, i hvilket Kong Harald Hildetand omkom.

Indtil *Torfæus*, som allerförst bragte noget Lys over Danmarks (for os) ældste Tidsregning og Historie, plejede Forfatterne at rykke Harald Hildetands Regjeringsperiode meget höit op i Tiden; saaledes siger *Ole Worm*, at Harald blev Konge Aar 276 efter Chr. Af de nyere Forfattere, som med större Kritik have sögt at give den en chronologisk Bestemmelse, har den lærde Svensker *Wallman* antaget, at Braavalle-Slaget holdtes Aar 680. Derimod ere Nordens fleste övrige Sagngrandskere nu enige om at henföre det til det 8de Aarhundrede, dog for det meste i forskjellige Aar, — nemlig: *Espolin* henved 718, *P. E. Müller*, *N. M. Petersen* (og tildeels *Suhm*) 730, *Torfæus* 735, *Bredsdorff* (og tildeels *Suhm*) 770. Med denne Periode stemmer ogsaa, mere eller mindre, Sandsynligheden af de forskjellige Slægtregistre fra Harald Hildetand og Ragnar Lodbrok, som Landnama og flere Oldskrifter indeholde.

Visselig fattes jeg Ord til at beskrive hvor overrasket og forbauset jeg blev ved den fuldkommen forstaaelige, ja klare og tydelige Sammenhæng af den her omhandlede versificerede Indskrift, saaledes som jeg i henved et Par Timer havde dechiffreret den. Först lagde jeg

Digitized by Google

rigtignok især Mærke til de deri forekommende Aser og Alfer, Odin, Freyr og Freya (eller Kjærligheds-, Venskabs- og Trofastheds-Guderne overhoved); dernæst dertil at *Hildekinn* eller *Hyldekinn* her maatte være et Tilnavn, der svarede til det nu almindelig bekjendte *Hildetand*, især da jeg snart antog, at den Harald, der nævnes sidst i Indskriften, maatte være den samme Person. Herom overbevistes jeg endvidere ved at finde hans af Sagaerne bekjendte Skjald *Gard* (ogsaa nævnet af *Saxo*) som den der indhuggede Indskriften, men *Ring* og *Ole*, disse baade af *Saxo* og Sagaerne bekjendte Personer, som hans Modstandere.

Idet jeg forbeholder mig herefter at omskrive og nærmere forklare selve Indskriften efter dens saaledes fuldförte Dechiffrering, melder jeg her forelöbig, at den förste, som jeg ansaae for min Pligt at meddele den hele Opdagelse, var naturligviis den udmærkede Lærde, som var den förste Ophavsmand til Runamos videnskabelige Undersögelse og som tillige forstod sig vel paa Runer, men dog især var fuldkommen fortrolig saavel med *Saxos* som Sagaernes hertil hörende Beretninger, — nemlig Biskop *Peter Erasmus Müller*. Efter at jeg selv paa et Aftryk af Kobberet havde nedskrevet min Læsning af Indskriften, lempet efter enhver af Originalens Characterer især, tog jeg deraf en ligelydende Gjenpart og sendte den strax efter til Biskoppen, som da opholdt sig paa Landet, dog ikke langt fra Staden. Han undersögte det Hele saavidt muligt, og snart erholdt jeg hans Svar, som jeg anseer for at være af den Vigtighed, at det her bör meddeles *in extenso:*

"*Fortunen den 24de Mai 1834.*

"Saare behageligen blev jeg overrasket ved den Pakke, min Sön "medbragte fra Hr. Professoren til mig, hvoraf jeg erfarede Deres Op- "dagelse af Runamoskriftens Læsning. Dette overgik langt min For- "ventning og endog mit Haab. Runernes Læsning forekommer mig, "efter hvad jeg herude kan skjönne, ligesaa rigtig som ingenieus. Bliver "der end i det Enkelte Tvivl tilbage, synes mig dog det Hele at passe

Digitized by Google

"saa godt sammen, at det selv er Borgen for sin Gyldighed. Om Ad-
"skilligt, som i Indskriften er mig dunkelt, vil jeg ved Samtale med
"Hr. Professoren erholde nærmere Oplysning. Idet jeg altsaa af Hjertet
"lykönsker Dem, den gamle Literatur og mig selv med denne Opdagelse
"forbliver jeg Deres (o. s. v.)

P. E. Müller."

Kort Tid derefter kom Biskoppen selv til Staden; jeg havde den Fornöjelse at tale med ham om den hele Sag, og kunde ikke forstaae rettere end at han fandt sig fuldkommen tilfredsstillet ved den Lösning af Tvivl, som han havde fattet over enkelte Ubetydeligheder. Jeg fandt saaledes (efter at det Fornödne af mig den 30te Mai var meddeelt Videnskabernes Selskab i et forelöbigt Foredrag) ingen Betænkelighed ved at meddele Prof. *Schouw*, efter hans Begjæring, en Beretning om den skete Opdagelse med Indskriftens Omskrivning til sædvanlig Bogstavskrift og mit Forsög til dens övrige Forklaring, som udgjorde (med en kort Indledning om Runerne overhoved) Nr. 119 og 120 af hans danske Ugeskrift, der udkom i Juni 1834.

Nu burde rigtignok, som det vil forekomme de Fleste, Runamo-Indskriften, saaledes som den da var bleven læst og fortolket, strax have været fuldstændig udgiven. Men, — den var da, blandt alle hidtil publicerede eller nogenlunde bekjendte, den eneste af sin Slags, hvorfor det forekom mig önskeligt at andre lignende nordiske, hvortil der da var Udsigt, kunde forklares og udgives. Just i det samme Aar, da Runamo-Indskriften undersögtes (1833), ankom hertil fra Edinburgh en Afbildning med forskjellige dertil hörende Afhandlinger af en ældgammel Runeskrift fra en Obelisk eller et forhenværende Steenkors i Ruthwell, en Flekke i England, kort fra den skotske Grændse, forhen liggende i det selvstændige Kongerige Northumberland, dog i et District, der end för havde tilhört de skotske Picter, som af mange sagkyndige Lærde antages at have været af nordisk Öprindelse. Det var allerede for kort

Digitized by Google

Tid siden bleven opdaget og bevist, at denne Indskrift var affattet i de saakaldte angelsaxiske Runer, samt at den tillige indeholdt Ord, som deels kunde antages for at være angelsaxiske, deels skandinaviske. Da Runamoindskriften endnu er den ældste blandt de egentlig nordiske, der nogenlunde kunne henföres til et vist Tidslöb, men vore Oldsagn berette, at Harald Hildetand havde udstrakt sine Krigstog og Erobringer til Northumberland, hvor Ruthwell forhen laae, fandt jeg mig opfordret til nöje at undersöge den hele Sag, især dog Indskriften og de forskjellige Aftegninger af den, som jeg havde kunnet overkomme, med det hidtil ikke noksom bekjendte Alphabet, hvortil den egentlig hörte. — Jeg var, efter min Mening, saa heldig at kunne dechiffrere det Hele (forsaavidt det blev mig muligt efter Aftegningerne, og Indskriften selv ikke, förend de toges, var bortfaldet eller beskadiget) — hvorved det tillige blev godtgjort, at den maatte være forfattet omtrent i Aaret 650, og följelig, efter al Sandsynlighed, ældre end Runamoindskriften. Denne vidtlöftige Undersögelse medtog en saa betydelig Tid for mig, at den ikke kunde blive fuldstændig publiceret förend i Aaret 1837.

Imidlertid vare, ligefra 1834 af, adskillige interessante runologiske Opdagelser, tildeels foranledigede af Runamoskriftens Læsning, gjorte i Danmark, samt forskjellige det forhen eller endnu tilhörende Provindser, hvilke jeg og efter Leilighed og Evne har sögt at bidrage til at undersöge og oplyse, — hvorved Paralleler til den nysnævnte Indskrift virkelig ere eller herefter ville blive bragt for Dagen. Jeg havde i Sinde at omhandle dem alle i den almindelige Hoved-Undersögelse om Runerne og deres Oprindelse, hvortil jeg allerede har samlet betydelige Forarbeider, — men har maattet opsætte dens Fuldförelse (hvis Liv og Helbred undes mig) til den sandsynligviis ikke fjærne Tidspunkt, naar tilstrækkelig Underretning kan faaes om *Prinsep's*, *Lassen's* og Fleres nyeste vigtige Opdagelser i den ældste indisk-baktriske Palæographie. Alt dette har jeg ellers nærmere udviklet i en særegen (ovenfor meddeelt)

Digitized by Google

Udsigt over Runeliteraturens nærværende Standpunkt, hvoraf (og tillige af forskjellige med nærværende Afhandling følgende Afbildninger og Indskrifter) jeg haaber at det tilstrækkelig vil indsees, at Videnskaben ikke har tabt, men snarere vundet ved den hidindtil skete Udsættelse af Runamoindskriftens Publication; nu finder jeg dog, at denne ikke længer bör forhales, og lægger derfor, for min Deel, strax Haanden paa Værket.

Vi ville da först betragte Indskriftens ældste os bekjendte literærhermeneutiske Historie, forsaavidt som det ikke allerede er skeet i Committeens Beretning.

De ældste hertil hörende Underretninger finde vi allerede hos *Saxo Grammaticus* i hans danske Historie (rimeligviis fuldendt 1184) paa tvende forskjellige Steder. I Fortalen forekommer först den særdeles mærkværdige Beskrivelse over Runamo, som i Oversættelse er meddeelt her ovenfor og lyder saaledes i Originalen:

Verum apud Blekingiam apta meantibus) rupes mirandis literarum notis interstincta conspicitur. Siquidem a meridiano mari in deserta Verendiæ petrosa porrigitur semita, qvam binæ lineæ, exiguo discretæ spatio, protractis in longum ductibus amplectuntur, inter qvas medio loco planum factis ad legendum figuris undiqvesecus exaratum ostenditur. Qvod licet adeo situ inæqvale existat, ut modo montium alta proscindat, modo vallium ima prætereat, eodem tamen tenore literarum vestigia servare dignoscitur: qvarum significationem Rex Valdemarus, sacri Kanuti fausta prodes, admirationis causa cognoscere cupiens, misit, qvi rupem permeantes patentium illic characterum seriem curiosiori indagatione colligerent ac postmodum virgulis qvibusdam sub iisdem formarum apicibus adnotarent. Qvi ideo nihil ex iis interpretamenti comprehendere potuerunt, qvod ipsa cælaturæ concavitas partim cæno interlita, partim commeantium adesa vestigiis, figuratæ protractionis seriem obtrito calle*

*) *Saxo* synes hermed at sigte til Fodgjængere, om hvilke Udtrykket ofte bruges.

Digitized by Google

confuderat. Unde conspicuum est etiam petrinæ soliditatis rimas diutino madore complutas, aut sordium colluvione aut irrigua nimborum instillatione concrescere. — Og det andet der ligeledes oversatte Sted af 7de Bog: *Idem in monimentum patris eius res gestas apud Blekingiam rupi, cuius memini, per artifices mandare curæ habuit.*

Da vor *Saxo* selv levede i Kong Valdemar den stores eller förstes Tid, maa hans Beretning om den blekingske Klippeskrifts Undersögelse i Hovedsagen være sandfærdig, endskjöndt det (efter hvad Committeen allerede har udviklet) tydelig nok indsees at han ikke selv har været paa Stedet, men blot hört Andres noget misforstaaede Fortællinger derom.

Hvad ellers den Maade angaaer, paa hvilken de af Kong Valdemar udsendte Runemestere skulde afbilde Karaktererne, forstaaer jeg nu, efter nærmere Overvejelse, Originalens Udtryk saaledes, at ikke selve Runestavene eller Runernes Bogstavfigurer menes ved *Saxo's virgulæ*, men derimod de Træstokke, Bretter eller Kjævler, paa hvilke Indskriftens Figurer skulde indskjæres efter deres rette Form. Saadanne Stokke eller Bretter brugtes almindelig i Nordens Oldtid og Middelalder til Indskjærelse af Runer, og tjente saaledes istedetfor vore Breve i Danmark, endnu 1177 (efter *Saxo's* Vidnesbyrd) samt ogsaa end senere i Norge f. Ex. i Aaret 1226, da en af de saakaldte Ribbunger underrettede Kong Hakon Hakonsön om deres överste Anförers Död ved et saadant *Runekjævle* istedenfor et Brev; et andet ommeldes 1240 som kastet over en Elv, for saaledes at meddele en vis Underretning. Slige Kjævler eller lange og smalle Bretter (af hvilke et Par norske fra det 12te Aarhundrede endnu opbevares i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager) kaldes paa Latin af *Venantius Fortunatus* (som levede henved Aaret 550 og havde forhen reist i det nordlige Tydskland) *virgulæ*, i hans bekjendte Vers:

Digitized by Google

Barbara fraxineis pingatur runa tabellis
Qvodque papyrus agit virgula plana valet;
Pagina si redeat perscripta dolatile charta
Qvod relegi poterit fructus amantis erit.

Da Valdemar den Store regjerede fra 1157 til 1182 er det rimeligt at han har ladet Undersögelsen over Runamoindskriften foretage i et af de saaledes betegnede Aar. Det er at formode, at han (ligesom hans Sön og Eftermand Valdemar den anden) forstod sig vel paa Runer; vist er det at han holdt af Oldsager og havde i det mindste to islandske Skjalde ved sit Hof, nemlig Thorstein Krop og Arnald Thorvaldsen. den sidstnævnte stod i stor Yndest baade hos Kongen og Erkebiskop Absalon; ligesom ogsaa *Saxo* bevidner, at han havde stor Forstand, kjendte Oldtiden nöje og var vel forfaren i Historien, samt at baade Kongen og Erkebiskoppen gjerne hörte hans Fortællinger om ældre Begivenheder. Der kan da neppe være nogen Tvivl derom, at denne Arnald Thorvaldsen er en af de sagnkyndige Islændere, hvis Bistand *Saxo*, efter hans egen Tilstaaelse, har benyttet ved sin danske Histories Affattelse

Fra hiint mislykkede Fortolkningsforsög hensvandt den lange Tid af næsten 500 Aar indtil et nyt igjen blev prövet ved *Ole Worms* Omsorg af *Jonas Skonvig*, efter hvad der herovenfor (S. 31) er bleven anfört. Aaret efter at *Mützells* (ogsaa i Committee-Beretningen ommeldte) Skrift udkom, nemlig 1748, paastod den bekjendte *Erik Jul. Björner* at *Harald* og *Lund* (Staden?) nævnes i Runamoindskriften, "hvilket "han havde beviist i et Skrift kaldet *Examen runicum* (L. 2, § 12)"*), men dette Skrift er, saavidt jeg har kunnet erfare, ikke udgivet i Trykken, og det er mig ligeledes ubekjendt om selve Haandskriftet endnu er til.

1777 i Mai forfærdigede Conducteur *Hilfeling* en Tegning af Runamo, hvilken *Nyerup* ansaae for den paalideligste (Hist. Stat. Skildr.

*) *Svea Rikens Häfda Ålder* (Stockholm, 4) S. 85.

Digitized by Google

af Tilst. i Danm. og Norge IV, 90). Den samme Mening yttrede Professor *Sjöborg* (siden Sverrigs Rigsantiqvar) i hans Blekings Historia og Beskrifning, I, 21, idet han erklærede den Aftegning af *Hilfeling* selv, som hænger i Hoby Kirkes Sakristi, for "saa paalidelig som den kunde "og burde være." — Den af Videnskabernes Selskab udsendte Committe har langt fra ikke fundet denne Dom bekræftet. — End en Kopie deraf findes i det Kongelige Haandbibliothek, blandt de af *Arendt* efterladte runologiske Samlinger, bekræftet (men dog ikke tegnet) af *Hilfeling* selv (paa Dagsnæs) 1806, samt eller ogsaa, efter Öjesynet, den 14de Septbr. 1804 af Provst *Hallström*, daværende Sognepræst til Hoby.

Sjöborg har ellers i forskjellige Skrifter omtalt denne Indskrift paa forskjellige Maader. I sit nysnævnte Værk siger han, 1792, at "de indgravede Figurer ere heel ukjendelige. Man seer forskjellige Ridser "eller Ridsninger, som synes at være Levninger af Runer." 7 Bogstaver, som han kunde gjenkjende, nævnes ovenfor i Committee-Beretningen (S. 34). Endelig tilföier han denne Erklæring: "Dette Mindesmærke er "heel utydeligt, men derfor ikke ubetydeligt." 1797 anförer *Sjöborg* följende herom i sin nordisk-archæologiske Lærebog (Indledning til Kännedom om Fäderneslandets Antiqviteter p. 134): "Den ældste Skrift, "vi i Norden kunne paavise, er den forslidte Rune-Inscription paa den "flade Klippe Runamo i Bleking, hvilken *Saxo* siger at Harald Hildetand "lod indridse som et Mindesmærke efter sin Fader. Den paaberaabes "ofte for at vise Runers, ja endog Runestenes hedenske Alder; men en "Konges Bedrifter, skrevne paa en flad Klippe, kunne vi ikke kalde nogen "Runesteen. Jeg har nöje beseet saavel dette Mindesmærke som en "nöjagtig Tegning derover, jævnfört det med *Saxo's* Angivelse og be- "skrevet det i Blekings Historie (l. c.). Hvad jeg af disse Grandskninger "kan slutte er: at der paa Runamo virkelig har været en Skrift, af hvilken "mange stumpede og faa læselige Runer kunne findes, dog saa adspredte "at ikke et eneste heelt Ord kan faaes ud deraf; — at vi ikke ere beret-

Digitized by Google

"tigede til, som *Brochman*, at beskylde *Saxo* for en af ham selv opdigtet "Usandhed, naar han angiver dette Monument for at være fra Harald "Hildetands Tid; at det snarere er troeligt at *Saxo* har seet for sig, om "ikke Aktstykker *(handlingar)*, saa dog i det mindste Traditioner, og at "saaledes Runamo baade af *Lagerbring* og *Suhm* ansees for at fortjene "stor Opmærksomhed."

Henved 7 Aar derefter, rimeligviis den 14de September 1804, besögtes Runamo af den i sin Tid ved fleersidige dog mest palæographiske Kundskaber og tillige ved mangehaande Særheder bekjendte vandrende Literator, Holsteneren *Martin Friedrich Arendt*. Han tilmeldte *Sjöborg* kort derefter den formeentlige Opdagelse, at samtlige Ridser og Sprækker, som man havde anseet for Runer, vare dannede af Naturen, og at den hele Indskrift var saaledes at betragte som et Naturspil.

Denne Erklæring rokkede strax *Sjöborgs* tidligere Mening noget. 1815 bemærkede han (i sine Forsök till en Nomenklatur för nordiska Fornlemningar S. 38) at det ikke kunde afgjöres med nogen Sikkerhed om Runerne paa Runamoklippen vare et blot Værk af Naturen, eller ikke; kun var det vist, at almindelig Tradition allerede for henved 600 Aar siden havde udgivet Indskriften for et Mindesmærke af Harald Hildetand o. s. v.

Endnu 1824 erklærede *Sjöborg* paa ny*) i Anledning af hans Udgivelse af en Kopie af *Hilfelings* Tegning af Runamo blandt andre svenske Oldtidsminder, at man paa Runamo-Indskriften endnu seer nogle Runer og Mærker efter flere andre, endskjöndt ikke noget Ord kunde læses, — og at Monumentet maatte betragtes som en *Hällristing* (Indridsning paa en flad Klippe). Her mener han ellers at Slangen forestiller den berygtede Ivar Vidfadme, Harald Hildetands Moderfader efter Sagaernes Beretninger, hvortil han lægger följende Ord: "En nyere "Paastand at denne Slange skulde være en Levning af en fordum paa

*) I hans Samlingar för Nordens Fornälskere, 2det Bind S. 120; see ellers Plade 21—22, Fig. 81.

Digitized by Google

"Bjerget eller Klippen flydende Ildmasse, fortjener ingen Opmærksomhed." — Ikke desmindre var *Sjöborg* 1830*) kommen til fuldkommen Overbeviisning om Rigtigheden af *Arendts* Mening, hvilken sidstnævnte saaledes havde udtrykt for ham, at Slangefiguren blot var en i sin Tid flydende men siden hærdet Steenart, — hvilket og var blevet bekræftet af Sognepræsten til Hoby, Hr. Provst *C. P. Wulff*, der ansaae bemeldte Slangeskikkelse for at være en Trapgang i Granitklippen, og at samtlige Fordybninger vare Følger af Trappens Forvittring, — ligesom Provsten og havde paa en i Nærheden beliggende Klippe, kaldet *Maklamo*, afdækket en lignende Trapgang af 64 Alens Længde.

Omtrent ved denne Tid fattede *Peter Erasmus Müller* den Idee, at en videnskabelig Undersögelse af Runamo vilde være höist önskelig med Hensyn til Oplysning af *Saxos* Beretninger derom, i hvilken Anledning han önskede en saadan foretaget ved Videnskabernes Selskab. Den blev besluttet 1831, men kom ikke til Udförelse förend 1833.

Denne Undersögelses Resultater i naturvidenskabelig Henseende bleve strax udviklede af *Forchhammer* og udtogsviis publicerede i dette Selskabs Aarsprogram fra 31te Mai 1834. Det var og just paa den höje Tid at man forsaavidt kom paa det Rene hermed — thi netop i det selvsamme Aar havde Sverrigs daværende Rigsantiqvar, Cancellieraad og Professor *Liljegrén*, i Stockholm, udgivet sine særdeles fortjenstlige (men dog naturligviis til udförlig Revision trængende) *Run-Urkunder*, hvor ikke mindre end 3000 og deriblandt nogle aldeles nye Runeindskrifter opregnes og anföres, men *Runamoindskriften aldeles forbigaaes*, — uden Tvivl af den Hovedgrund at Forfatteren (i en end höiere Grad end *Sjöborg*) benægtede den af Mange antagne og ved talrige Kjendsgjerninger beviste Sætning: at Skandinaverne allerede i Hedenold havde indhugget Runer paa Stene eller Klipper, endskjöndt han, som

*) I samme Værks 3die Bind S. 154.

Digitized by Google

Forfatter af en i det Hele vel udarbeidet systematisk Fremstilling af Runelæren (*Runlära*, Stockholm 1832, 8) villig indrömmer Runernes ellers temmelig almindelige Brug blandt Nordboerne i den fjærneste, os nogenlunde af Eddaerne samt andre Sagn og Sange bekjendte Oldtid.

Vel antog jeg strax ved Runamos autoptiske Undersögelse 1833 at Indskriften tildeels bestod af Runer, dog vistnok af deres mest forviklede og mindst bekjendte Arter, men det var först i 1834 at jeg, ved et blot Tilfælde, saae mig i Stand til at læse og dechiffrere den. Den 26de Juli s. A. meddeelte jeg *Liljegrén* denne Opdagelse, endskjöndt jeg maatte formode, at han, efter hans mig bekjendte urokkelige Overbeviisning om nordisk-hedenske Steenskrifters Nullitet, ikke vilde erkjende min Anskuelses Rigtighed. Paa denne Post af mit Brev svarede han mig heller aldrig, endskjöndt vi lige indtil den Tid havde staaet i den venskabeligste literære Brevvexling med hinanden. Fra andre Kanter erfarede jeg dog, at han var höist misfornöjet med Resultaterne af *Forchhammers* og mine Undersögelser, og jeg paatvivlte ikke, at han gjerne vilde bidrage til at nye maatte foretages, som, efter hans Mening, vilde faae et andet og med den af ham forudsatte Sandhed nærmere overeensstemmende Udfald.

Leiligheden hertil udeblev heller ikke ret længe. I Sommeren 1836 reiste Sverrigs store Chemiker, Baron *Berzelius*, til Kjöbenhavn og agtede paa Tilbagevejen at undersöge Runamo. I den Anledning begjærte han af mig et Aftryk af Kobberet derover, med min derpaa tilföjede Forklaring over Runerne, hvilket jeg ikke kunde tage i Betænkning at overlade ham, dog med den Bemærkning, at det danske Videnskabers Selskab havde forbeholdt sig saavel Kobberets som Fortolkningens Udgivelse.

Den 15de September s. A. oplæste *Berzelius* en Afhandling om Runamo og dets Indskrift i det Kongl. svenske Historie-, Vitterhets- og Antiqvitets-Academie, hvor de adskillige Gange, efter at en Tegning derover var affattet og jeg havde troet at have fundet en Nögle til Læs-

Digitized by Google

ningen, havde været Gjenstande for Samtaler*). Om denne Afhandlings Tilværelse har jeg ikke erholdt nogen Underretning förend ved at læse den trykt i dets Forhandlinger, 14de Deel, udkommet i Stockholm 1838 (8) S. 365—376, — med en vedföjet Afbildning (som Tab. 5) af Indskriften paa Runamo og den Deel af Trapgangen, hvorpaa den er anbragt, efter det paa Videnskabernes Selskabs Bekostning stukne Kobber, Tab. III (hvorpaa de naturlige Ridser kun svagt angives) dog i en meget formindsket Maalestok. Ved Afbildningen har *Berzelius* ikke fundet sig foranlediget til at gjöre den mindste Forandring. Jeg maa beklage at Forfatteren ikke havde læst Videnskabernes Selskabs trykte Beretning om Runamos Undersögelse 1833, först publiceret i dets næstefter udkomne Program og ligeledes senere i *Örsteds* Oversigt over dets Forhandlinger fra 31te Mai 1832 til Aarsdagen 1836; (see Selskabets naturvidenskabelige og mathematiske Afhandlinger, 6te Deel 1837 S. LXIII—LXXI), thi da vilde han neppe have tillagt mig Affattelsen af den (kobberstukne) Afbildning af Runamo, om hvilken han siger: at det, der forevistes ham paa Stedet som en saadan Rune-Indskrift, befandtes at være en Gang af Trap i Granit. See Afhandlingens S. 367, 368, 371, 374, jævnfört med S. 373, hvor han omtaler de Ridser i Klippen "hvilka, enligt Prof. *Magnusens* egen hand-"skrifna anteckning å ritningen**), af honom anses för naturliga sprickor." — At jeg ikke har aftegnet Indskriften er bekjendt nok, og de af dette Selskab publicerede Beretninger vise ogsaa tilstrækkelig at jeg ikke i

*) Afhandlingen begynder saaledes: "Runamo och dess indskrift hafva några gånger "varit föremål för samtal inom denna Academic, seden den utmärkte danske forn-"forskaren, Prof. *Finn Magnusen*, derå lemnat en afbildning och trott sig hafva "funnit en clav, hvarefter den hittills outtolkade inskriften kunde läsas. Dette "väckte hos mig beslutet att vid första möjliga tillfälle besöka stället. Jag har i "sommar kunnat bringa det i verkställighet og anhållar att få meddela K. Academien "några ideer derom, som ställets närmare betraktande hos mig väckt, hvilka, om "de också ingen ting afgörande innebära, dock alltid kunna förtjena uppmärksamhet, "såsom en af de flera gisningar man kan göra sig om denna inscriptions uppkomst."

**) Af denne Notice, blot bestemt til Vejledning for *Berzelius* ved hans forehavte nye Undersögelse, har jeg aldeles ingen Gjenpart i min Værge. Maaden, hvorpaa Kob-

Digitized by Google

mindste Maade har tilladt mig at fatte nogen selvstændig Mening om Figurerne paa Runamo, hvorvidt de vare indhugne eller naturlige, men derimod, i et og alt, hvad det angik, stolet paa Prof. *Forchhammers* (af *Berzelius* aldeles ikke ommeldte) Undersögelse, som alene er lagt til Grund for mine Forsög til Fortolkning af de indhugne Characterer. Den förstnævnte Naturforsker har ogsaa her modsagt *Berzelius's* Indvendinger, forsaavidt de ere grundede paa den af denne yttrede Mening, hvis Rigtighed han dog selv (S. 374) erklærer ingenlunde at kunne bevise, — at alle Sprækker og Ridser paa Runamos Trapgang ere naturlige, men ingen Frembringelser af Kunst eller Menneskehaand. Naar Forfatteren ellers bemærker (S. 371) at et Stykke af Trapgangen "innehåller för-"djupningar, som likna med mejsel uthuggna runebokstäfver till den "grad, att ingen kan förtänkas som för sådana anser dem", er dette vistnok bogstavelig sandt, men naar han lægger til "oagtadt deras form "icke inpassar på något af de hittills kända rune-alfabeten" — saa er denne Angivelse ingenlunde paalidelig, hvilket jeg haaber at min palæographiske Undersögelse til Overflod vil godtgjöre. Ellers kan jeg ikke andet end ved denne Lejlighed bevidne, at netop de Characterer, hvilke *Forchhammer*, som selv erklærer ikke at have mindste Kundskab om Runer, anseer for at være indhugne, höre til de læselige og have virkeligt Udseende af simple eller sammensatte Characterer af denne Skriftart, hvorimod de, som han har taget for naturlige Sprækker eller Ridser, ogsaa af Runegrandskerne ville findes at være af en ganske anden Beskaffenhed og ikke at ligne de Arter af Skrifttegn, som her ellers sees at være fremstillede. Figurerne eller Ridserne paa Maklamo, hvilke *Forchhammer* strax ved förste Öjekast erklærede for Naturens Værk, fandt jeg heller ikke fra min Side at fortjene nogen palæographisk Undersögelse.

Det er ellers noksom bekjendt, at nogle forhen have troet at

beret er blevet ham meddeelt, findes ikke antydet i hans trykte Afhandling, af hvilken man maatte slutte, at jeg havde publiceret det paa egen Haand, uden mindste Hensyn til *Forchhammers* physiske Undersögelse.

Digitized by Google

Maklamo ogsaa indeholdt etslags Runeskrift. See f. Ex. *Suhms* Historie af Danmark (1ste Deel S. 432), hvor Indskriften angives at være 9 Alen lang. Paa Kortet over Skaane, Halland og Bleking, efter den topographiske Kundskab man har over disse Provindser henved Aar 1300 e. Chr. F., følgende med den 7de Tome af *Scriptores rerum Danicarum medii ævi* (1792), er denne Bemærkning anbragt mellem *Hughby* og *Mörtjuka*: "*Runamo et Macklamo, Monumenta Haraldi Hildetand.*"

Berzelius bestrider endvidere saaledes (S. 375) den Mening at Indskriften skulde være et Mindesmærke (Minnesvård) for Harald Hildetands Armeetog mod Sigurd Ring: "Tydligt er det för den som sjelf "ser Belägenheten, att ingen armé här kunnat föras fram, annorlunda "än i trängande nöd, då derimot slätten derbredvid, som den tiden lärar "hafva varit bebygd, gaf öppet tilfälle dertill. Man måste då söka ett "skäl, hvarföre man uthuggit inskriften långt ifrån tågets väg, in i vilda "skogsmarken, der den vel sällan skulle komma att läsas. Detta skäl "skulle då vara att man här funnit af naturen formadt det ormlika band "uti hvilkat man vanligt ristade sina runor; men jag vet icke att man "annorstädes träffadt ett sådant begagnande af gångar till runeinskrift. "Våra förfäder sökte gerna at hafva sina inskrifter i stående ställning." — — — — "Om åter fråga varit att rista ett oforgängligt minne af "den tidens största härtåg i Norden, så kan man svårligen förstå, hvar- "före icke då företrädesvis dertill blifvit begagnad någon af de i Blekinge "på så många ställen förefallande perpendiculära, fasta klyfter, med en af "naturen fullt afslätad yta. Ei långt i söder från Hoby kyrka presen- "terar sig en sådan, lagom hög för at huggas och läsas, och af den "längd att tågets hela historia der kunnat inristas. Jag vet icke att någon- "stedes i Sverrige dessa perpendiculära granit-väggar äro så allmänna, "som i denna trakt af Blekinge. Äfven detta synes mig böra tagas i "beräkning, då man vill bedömma beskaffenheten af Runamo-phenomenet."

Herved foranlediges jeg til følgende Modbemærkninger:

Digitized by Google

Runamo-Indskriften er i Hovedsagen, efter dens egét Indhold, ikke bestemt til noget egentligt Mindesmærke for det danske Krigstog til Braavalle. Dette fremlyser tilstrækkelig af det Udtog af min Afhandling om Runamo, som allerede er blevet publiceret i Selskabets Programmer. Jeg bemærkede der at Runamo kunde antages at have ligget paa Vejen fra Skanör af for den Deel af Haralds Hær, som drog landvejs derhen, hvorfor jeg gjættede at Indskriften kunde være blevet indhugget paa een eller flere Rastdage, bestemt til höjtideligt Offer og Gudstjeneste efter de oldnordiske Hedningers Skikke. Udtrykket "paa Vejen" har jeg ikke tænkt mig at burde tages aldeles bogstaveligt om Gangstien over Runamoklippen, men om en Vej for Hæren, liggende i Nærheden, og *Berzelius* selv antager at denne vel kunde have ligget over Sletten tæt derved ("derbredvid"). — Jeg har og forhen sagt, at Indskriften i det Hele maatte betragtes som etslags magisk-religieus Bandsættelse af Landsforrædere, og Bönner til Guderne for den retmæssige Konges Sejer. Selve Krigstoget ommeldes da ikke med et eneste Ord, endskjöndt vi af Indskriften maa slutte at den er indhugget kort förend Braavalleslaget holdtes, men dette Slag var, vel at mærke, længe forud bestemt med Hensyn til Tid og Sted af begge de stridende Parter.

I den 3die Afdeling af nærværende Undersögelse forbeholder jeg mig at godtgjöre at vore hedenske Forfædre meente: at deres Bönner til Guderne sikkrest opfyldtes, efter Odins egne Forskrifter, paa de Betingelser: at de vare affattede paa Vers og indhugne med Runer, især af den magiske Art; alt dette fremviser Runamoindskriften tydelig nok. Den maa desuden læses bagfra eller fra Höire til Venstre, fra Nord til Syd og mod Solens sædvanlige Gang i Overeensstemmelse med de Ceremonier, som de nordiske, formeentlig tryllekyndige, Hedninger plejede at iagttage ved den Tilbedelse af Guderne, som skulde udvirke deres Fjenders Fald eller Ödelæggelse. Den naturlige Slangefigur ansaaes vistnok her for en hieroglyphisk Rune i det Store; den var et helligt Billede af Odin

Digitized by Google

selv (som i en Slanges Skikkelse havde erhvervet Digterdrikken, der ogsaa var Runernes Ophav) efter Medför af forskjellige blandt hans Navne; — her fremböd den netop hine Fordele for en magisk Indskrifts vedbörlige Indridsning og valgtes da, som formeentlig anvist af Guddommen, til Frembærelse af Bönner, indrettede saaledes ved Skrift og Digt som de bedst passede til Tidsalderens Tænkemaade og religieuse Fordomme. Jeg antager at Indskriftens Stilling og Retning tænktes at være henvendt til Guderne opad mod Himlen og til deres sydlige Boliger; — at de meentes at see ned til det der skete paa Jorden, især naar de udtrykkelig anraabtes derom, erfares af Eddadigtet Grimnersmaal o. fl. Steder af Oldskrifterne, som det her vilde blive for vidtlöftigt at udvikle*). Det stemmer overeens med saadanne Anskuelser, at de asiatiske Lamadyrkere, en Green af Buddhisterne (endnu Jordklodens talrigste og dog fordum meget mere udbredte Religionssekt, for hvilken Slangefiguren har en stor Hellighed) udstille skriftlige Bönner og Hymner for Gudernes Aasyn (saavel i Templer som paa Husene, paa Marken o. s. v.), da de derved meenes at opnaae den störste Kraft til Bönhörelse. Saaledes anbragte og de hedenske Preusser paa de i Kampen vajende Faner andægtige Bönner om Gudernes Vrede mod deres Fjender og disses Fald eller Ödelæggelse, altsaa af samme Indhold som den störste Deel af Runamo-Indskriften.

Hvad den Indvending angaaer, at Forfædrene kun sjeldent have anbragt deres Indskrifter i en næsten horizontal Stilling, saa kan jeg i den Henseende henvise til *Sjöborgs* Opregnelse af 5 eller 6 saadanne flade Klipper alene i Sverrig, foruden en stor rund Steen (kaldet Wänge Sten) med dybt indhugne sammensatte hieroglyphiske Runer, forhen opsat paa Midtpunkten af Öen Gulland, hvis Indbyggere fordum vare særdeles hengivne til den hedenske Gudsdyrkelse; nu er den nedsunket paa Landevejen, og dog ere de indgravede Træk endnu i Hovedsagen

*) Herom, samt om Rune-Besværgelser til Landvætterne (etslags underordnede Guddomme), indskaarne paa Stange, der opreistes i fri Luft, skal jeg nærmere yttre mig i det Följende.

Digitized by Google

tydelige*). I *Liljegréns* Runurkunder anföres end flere "Runristningar "på berg", der synes at være af lignende Beskaffenhed især med Hensyn til deres vanskelige Læsning. Alle Paradiishulens ovenfor ommeldte Rune-Indskrifter ere ligeledes anbragte paa Klippegulvets jævne Flade. *Geijer* har desuden forlængst gjort lignende Bemærkninger med Hensyn til adskillige svenske og flere Runeskrifter af denne Art som Paralleler til Runamo-Indskriften, hvilken han da antog for den ældste bekjendte**).

Med Hensyn til det Heranförte skylder jeg ellers den berömte Lærde, som har givet Anledning dertil, den Bemærkning, at Slutningen af hans trykte Afhandling indeholder följgende Ord: "De anmärkningar "jag har meddelat K. Academien, voro icke ämnade åt någon ytterligare "publicitet, än den, at gömmas vid K. Academiens dagbok." Saavel Publikationen af disse hans Bemærkninger som den dermed följgende Kopie af Runamos kobberstukne Afbildning synes saaledes blot at være foranlediget ved en Misforstaaelse af Andre.

At det blotte Navn *Berzelius* kan betragtes som en slaaende Autoritet af saare Mange, i og udenfor Sverrig, er ikke forunderligt, ligesom det ogsaa er meget naturligt, at den desværre altfor tidlig bortrykkede, af sin Videnskab og i Særdeleshed af Runologien fortjente Rigsantiqvar *Liljegréns* med den store Naturforsker overeensstemmende og end mere deciderede Mening kan have megen Vægt hos en Deel af det literære Publicum. I hvad dette saa end vil dömme om *Forchhammers* og mine Grandskninger, som vistnok stemme overeens med vor egen bedste Overbeviisning, — saa bör og maa det dog almindelig erkjendes, at den af det danske Videnskabers-Selskab foranstaltede nöjagtige videnskabelige Undersögelse og paalidelige Afbildning af Runamo nu, saavidt muligt, have oplyst dette mærkværdige, men dunkle Æmne.

*) *Sjöborg* Samlingar för Nordens Fornälskere 1ste Del S. 127 Pl. 32 Fig. 85 samt 2den Del S. 121. Jfr. Sammes Nomenklatur för nordiska Fornlemningar S. 15.

**) Svea Rikes Häfder, 1ste Del S. 152—153.

Digitized by Google

Förste Afdeling.

Selve Indskriften efter sædvanlig Skrivemaade med Oversættelse i nyere Dansk og udförligt Forsög til dens historiske Forklaring.

Som jeg strax den 22de Mai 1834 læste Indskriften, lyder den saaledes, forsaavidt Bogstaverne ikke ere borthuggede eller forvittrede*):

HIILTEKINN RIKI NAM....
(Y) (D)
GARÐR INN HJO
(E)
ULI EIT GAF
(O) (Þ)
VIGI OÞIN RUNAR
HRINGR FAI
FALL A MOLD
ALF (ar?)**) ASTAGOÐ
OLA (ſjái?)***)

*) De nedenunder staaende Bogstaver og Ord, med mindre Tryk, ere deels Læsemaader, der ved nærmere Overvejelse kunne ansees for ortographisk afvigende efter Runelæsningens Regler, men dog have den selvsamme Betydning med den oprindelig anförte, og deels saadanne, som antyde Muligheden af en anden Forklaring, men hvorved dog Indskriftens Hovedindhold ikke lider nogen væsentlig Forandring.

**) Det bliver, efter nöjere Undersögelse, ei usandsynligt, at Stavelsen *ar* nu er bleven ulæselig formedelst Indskriftens Beskadigelse eller Forvittring, ligeunder Stavelsen *Alf*.

***) Ordet forekom mig at være blevet beskadiget ved Meiselen eller et andet skarpt Redskab, saa at kun Stavene (*fulcra*) tildeels ere tilbage, og Resten er her saaledes tilföjet efter sandsynlig Gisning.

Digitized by Google

OÞIN OK FRI*)
(EJ)
OK ASAKUN
FARI (FARI)**)
FJANDUM VARUM
UNNI HARALDI
(N)
ÖRIN***) SIGR
(UNN)

Til denne Læsning svarer følgende ordrette danske Oversættelse:
Hildekind indtog (modtog) Riget (Rigerne, — Regjeringen)
Gard indhuggede****) (ɔ: Runerne)
Ole Eed gav (ɔ: aflagde Troskabseed)....
Odin vie (eller hellige) Runerne!
(Gid) Ring faae
Fald paa Muld!†)
Alfer††), Elskovsguder†††)
Ole (hade, — skye, forlade)!
Odin og *Frej*
og Asers Slægt

*) I og E betegnedes oprindelig ved den samme Rune, saa Ordet ligefrem kan læses *Frej*, endog efter Middelalderens Skrivemaade i Membraner, af *i* for *ei*.

**) Dette Ord, indbefattet i en eneste Character eller Biuderune, kan læses dobbelt, nemlig baade op- og nedvendt.

***) Nemlig *urin*, *ýrin*, *örin*, nu i Islandsk *ærin*. Den nedenunder staaende Læsemaade fremkommer, naar man antager en dobbelt Character istedetfor en enkelt.

****) Læser man Originalens *inn* som *enn* bliver Meningen: End (endnu, end engang) huggede Gard (Runer).

†) Eller: Gid Ring styrte til Jorden! (falde i Kampen!) En höj Velynder af Videnskaberne — (jeg tör vel nu nævne Videnskabernes Selskabs ophöjede Præses) — har gjort mig opmærksom paa at den ovenfor staaende Oversættelse af disse to Linier er nærmest Originalens Ord, der næsten alle vise sig som nærbeslægtede med nyere danske.

††) Alferne betragtedes af vore Forfædre som virksomme Naturaander.

†††) Her vel egentlig: Venskabs- eller Troskabsguder.

Digitized by Google

ödelægge, ödelægge
vore Fjender!
Unde Harald
en stor*) Seier!

Det maa let kunne indlyse Enhver, der har gjort sig bekjendt med vor Sagnhistorie, hvilken Mening og Tankegang man rettest kan tillægge denne, i Vers forfattede Indskrift, naar den jævnföres med de Oldtidsberetninger, som indeholdes i *Saxos* paa Latin skrevne danske Historie (af hvilken *P. E. Müllers* Udgave, fuldfört ved *Velschou*, nu med Længsel sees imöde) og i det paa Islandsk eller Oldnordisk forfattede nu saakaldte *Sögubrot af Fornkonúngum*, rimeligviis egentlig et fragmentarisk Uddrag af den ellers tabte *Skjöldúnga-Saga* (eller Saga om Skjoldungerne). Dette for Danmarks Oldtid vigtige Brudstykke blev först udgivet af *Peringsköld* i Stockholm 1719 i 4to, men hans Udgave er uefterrettelig, endskjöndt den længe, i Mangel af en anden bedre, er bleven brugt, selv af berömte Forfattere. Derimod er *Rafns* kjöbenhavnske Udgave (i *Fornaldar Sögur*, 1ste Deel S. 361 o. f., efter Originalmembranen**) 1829) meget paalidelig, og den er derfor af mig benyttet. Efter *Peringskölds* Udgave skrev *Grundtvig* en dansk Over-

*) Eller, efter en anden (mulig) Læsemaade, "vunden."

**) Efter Udgiverens Beskrivelse og mit eget Eftersyn bestaaer Fragmentet nu af 6 Pergamentsblade i Qvart, som forvares i den Arnæ-magnæanske Samling, anfört under Haandskrifterne i Folio Nr. 1, e, β. Efter *Rafns* Mening, hvilken jeg fuldkommen bifalder, ere disse Blade skrevne sidst i det 13de eller först i det 14de Aarhundrede, hvilket baade deres Udseende og Retskrivning synes at beskræfte; dog sees det tydelig af visse Lacuner, at de ere afskrevne efter en ældre Original, som enten ligeledes har været ufuldstændig, eller indeholdt Ord, som den sildigere Afskriver ikke har kunnet læse. Bladene have hört til en af de bedste og zirligst skrevne Membraner. *Arne Magnussen*, som selv har afskrevet Brudstykket med egen Haand, har antaget, at det har hört til den nu ellers savnede *Skjöldúnga-Saga*, som vides at have været til henved 1470, da den er blevet optegnet som tilhörende Mödruvalle-Kloster i det nordlige Island, af Biskop *Olaf Rögnvaldsön* i hans da holdte Visitats paa Stedet. See ellers *Rafns* Indledning l. c. S. XXII—XXIV.

Digitized by Google

sættelse af Fragmentet, i Dannevirkes 1ste Bind (1816) under denne Titel: "Saga om Halfdans Sönner og Harald Hildetand", med tilföjede Rettelser, i Anmærkningerne, efter Originalens af *Suhm* anförte bedre Læsemaader. Til *Rafns* Udgave svarer hans Oversættelse i Oldnordiske Sagaer, 1ste Bind 1829. Jfr. *P. E. Müllers* Uddrag og Bemærkninger i Sagabibliothekets 2den Deel, 1816.

Först bevidner vor Indskrifts Forfatter, at Hildekind *(Hiltekinn, — Hilde-* eller *Hyldekind)* har modtaget eller indtaget Riget (muelig især det Rige eller den Provinds, hvor Stedet ligger, — og altsaa besidder det med fuld Ret). Hiint Tilnavn har hidindtil været aldeles ubekjendt, men Indskriftens övrige Indhold gjör det upaatvivleligt, at det her tillægges den samme danske Konge, som ellers i de os bekjendte Eddaers Sagaer og Oldtidskvad, saavelsom og af *Saxo* og flere danske Forfattere, kaldes Harald Hildetand eller Hyldetand *(Hildetönn, Hylditavnn)*. Begge ovennævnte Hovedkilder anföre forskjellige Tildragelser eller Folkesagn, som kunde have givet Anledning dertil. *Saxo* fortæller nemlig, at Harald var bleven kaldet saaledes *(Hyldetand)* fordi en skaansk Kjæmpe, ved Navn *Vesete*, havde givet ham i hans Ungdom et saa vældigt Slag paa Kinden, at han derved mistede to Tænder, som dog siden voxede til igjen*). Sagaen beretter derimod, at Haralds Fortænder vare store og guldfarvede o. s. v., men bevidner dog senere, at han fik Tilnavnet Hildetand *(Hildetönn* eller *-tavnn)*, som blandt andet kan betyde Krigens eller Krigsgudindens Tand, fordi han var en stor Kriger, som havde voldt flere Feldtslag end nogen anden af hans Slægt. Heraf bliver det klart, at denne Konge först sildig kan have faaet sit nu almindelig bekjendte Tilnavn; forhen har han da vel baaret et andet i sin Ungdom, som er blevet noget forvansket ved Traditionen, samt sammenblandet

*) *Cuius (Haraldi) buccam Wesetus ita absque vulneris inflictione fuste quassavit, ut binis eam dentibus vacuefaceret. Quorum jacturam postmodum insperata molarium eruptio sarciebat. Hic eventus Hyldetand ei cognomen imposuit, quod eum quidam ob eminentem dentium ordinem assecutum affirmant.* Jfr. *Grundtvigs* danske Overs. I, 141.

Digitized by Google

med det ham senere givne. Dette har da vedligeholdt sig i Erindringen, men det ældre ikke; vi lære det dog at kjende af denne Indskrift, i hvis Begyndelse det forekommer som *Hiltekinn (Hilde-* eller *Hyldekinn)*. Det kunde passe ret vel til Udfaldet eller Følgerne af hans Kamp med Vesete — thi Ordet maatte, i Oldnordisk og selv i det endnu brugelige Islandske, oversættes ved den igjen tilgroede eller lægte Kind eller Kindbakke af det bekjendte Verbum *hylda, hyldga*, groe til, hvoraf *hyldgast*, blive feed eller fyldig, som atter kommer af det oldnordiske og angelsaxiske *hold*, Kjöd, endnu i Dansk *Huld, Hyld*, Svensk *hull*, sámt af det fuldt saa bekjendte islandske og svenske *kinn*, Dansk *Kind* o. s. v. Hertil hörer ogsaa det islandske *hyldinn*, fyldig, kjödfuld, i Jylland (efter *Molbech*) *hyldig* o. s. v.

Det vil maaskee forekomme Nogle underligt, at Haralds Tilnavn her strax sættes istedetfor hans virkelige Navn, — men vi have Exempel derpaa, at netop den samme Konge i Skjaldedigte blot er bleven nævnt med sit i dem ellers brugelige Tilnavn *Hildetand*. Om flere end een Islænder veed man desuden at de saa hyppigt ere blevne nævnte med deres Tilnavne, at det virkelige Navn næsten er blevet fuldkommen forglemt; vi anföre forsaavidt den berömte Snorre Gode, der levede för og efter Aaret 1000; hans virkelige Navn *Thorgrim (Þorgrímr)* nævnes aldrig i Sagaerne undtagen i hans förste Barndom; i sin Opvæxt blev han, som noget urolig i sin hele Færd, kaldet *Snerrer*, og dette Tilnavn blev senere forandret til det siden almindelig brugte *Snorre*. Paa den selvsamme Maade blev en Yngling, hvis rette Navn var *Arngrim (Arngrímr)* i sin Opvæxt for hans ufredelige Opförsel kaldet *Styrr* eller *Styr* og beholdt siden dette korte Tilnavn som et Egennavn, saa at han endog, efter at have begaaet ualmindelig mange Drab, fik det saaledes forlænget, at han da kaldtes *Viga-Styr*, og er endnu i Island kun bekjendt under denne Benævnelse. — Det er ellers, med Hensyn til dette Kong Haralds nu först bekjendte andet Tilnavn, ikke umærkeligt, at en anden sildigere dansk Konge af lignende Navn og Tilnavn, Harald Blaatand

Digitized by Google

(blåtönn), som döde Aar 992, — efter en nylig opdaget dansk Runesteens Medför, forhen har havt et andet indtil nu ubekjendt Tilnavn (den Gode). See ovenfor S. 25.

Ved en kortfattet Fremstilling af *Saxos* og Sagaernes Beretninger om vor Haralds Liv og Levnet, haabe vi at Runamo-Indskriftens Bestemmelse bedst vil kunne sættes i det Lys, hvori det endnu bliver muligt at skimte den gjennem Oldtidens Taageslör.

Om Kong Haralds Herkomst have Oldskrifterne forskjellige Beretninger; dog ere de alle enige i at antage ham for en dansk Prinds. *Sögubrot* og Eddadigtet Hyndlas Sang kalde hans Fader *Rörik* og Hervarar-Saga (uden Tvivl ved en Misforstaaelse) *Valdar*. I denne Post ville vi blot holde os til *Saxos* udförligste Fortælling, da just den bedst synes at godtgjöre Grunden til Kongens Hengivenhed for de Guddomme, især Odin, hvis ivrige Dyrker han ligeledes efter Runamo-Indskriften maa antages for at have været. Dog har ogsaa *Saxo* selv nedskrevet tvende forskjellige Beretninger om Haralds Herkomst, idet han först (i 7de Bog) ommelder den danske Borkar og den gothiske Gro eller Groa som Forældre til Harald, der i en sildigere Tid erholdt Tilnavnet *Hyldetand*)*, — men dog siden meddeler en vidtlöftig Fortælling, hvorefter Harald var Borkars Sönnesön, men ikke Sön o. s. v. Nogle mene, at den förste Beretning kun er indskudt af en sildigere Afskriver som et urigtigt Glossema, — men det er vel muligt at *Saxo* först har optegnet den efter en eller anden gammel Vise eller Fortælling, men siden, da han havde fattet en anden og, som han selv troede, rigtigere Mening herom, har glemt at udslette det engang nedskrevne. Dette m. m. giver ellers fuldkommen Anledning til den Gisning, at *Saxo* overhoved ikke har lagt den sidste Haand paa sin danske Historie, saaledes som den havdes i det eneste skrevne Exemplar, der ligger til Grund for dens samtlige trykte Udgaver.

*) *Borcarus Alvildæ comitem, Gro nomine, matrimonio complexus, filium ex ea Haraldum suscepit, quem seqvens ætas Hyldetand cognominavit.*

Digitized by Google

Efter *Saxos* sildigere og udförligere Beretning var Haldan, kaldet den Stærke, en Sön af den ovennævnte Borkar og Drotta, en norsk Prindsesse. Haldan giftedes med Guritha, Alfs Datter, den sidste dalevende Prindsesse af Danmarks gamle Kongestamme. Denne Haldan havde (efter hvad *Saxo* endvidere beretter), efter i nogen Tid at have været gift med Guritha, tabt alt Haab om at faae Livsarvinger, hvorfor han reiste til Upsala (hvor Nordens Hovedtempel da synes at have været og Odin vistnok især dyrkedes) for der at tilbede Guden og raadspörge hans Orakel. Ved dettes Svar blev den omsögte Gunst ham lovet*) paa den Betingelse, at han skulde holde en höjtidelig Liigbegjængelse (Gravöl eller Begravelsesgilde) efter hans Broder *Hildeger***)*, hvem han, uden at kjende deres Slægtsforhold, havde fældet i Tvekamp i Rusland. Efter at denne formeentlige Befaling af Guddommen var udfört, opnaaede Haldan sit Önske, og en Sön födtes ham, som blev kaldet Harald. Ham betragtede Faderen som Arving til hele Kongeriget Danmark, og sögte efterhaanden, i hans Navn, at samle dets forskjellige adsplittede

*) Odin (Verdensaanden, Aandens ypperste Guddom) besjælede de förste Mennesker; — derfor var det vel især at barnlöse Forældre henvendte sig til ham med deres Bönner, hvilket Sagaerne ogsaa bevidne. Saaledes fortæller f. Ex. Volsúnga-Saga (2det Kap.), at Kong Rerer og hans Dronning, som længe vare barnlöse, ivrig bade til Guderne at de vilde skjænke dem en Arving. Odin og Frigga hörte deres Bönner; han kaldte en Valkyrie, lagde et Æble i hendes Haand og befalede hende at bringe Kong Rerer det. Hun paatog sig en Fugls Skikkelse og flöj over en Höj, hvor Kongen sad; der lod hun Æblet falde i hans Skjöd. Han gik hjem til sin Dronning, og de spiste sammen af Æblet. — Dronningen blev frugtsommelig, men det varede meget længe inden hun kunde föde Barnet, formedelst dets usædvanlige Störrelse. Födselen kostede hende Livet, men Sönnen blev siden under Navnet Volsung (eller Volse) en höjberömt, tapper og sejersæl Konge, som tilsidst faldt i standende Strid mod fjendtlig Overmagt (see *Rafns Fornaldar* S. I, 117 o. f.). Hans Sön Sigmund var Odins Yngling, tit begavet af ham med Seier, men tilsidst berövet den af Guden selv, som slog hans Spyd itu midt i Slaget, saa at Kongen desaarsag blev skilt ved Livet af sine Modstandere. Jfr. endvidere Eddalæren og dens Oprindelse 4de D. S. 6—9, 125—130.

**) Herved erindres man om den nordiske Oldtidstro, at visse Personer meentes at være gjenfödte f. Ex. de eddiske Helte Helge Hundingsbane (en dansk Konge), hans Hustru Sigrun (forhen Svava) o. fl., ja selv den norske Konge Oluf Haraldsön (i det 10de Aarhundrede). S. Eddalæren, IV, 28—33, 138—139.

Digitized by Google

Dele under et Herredömme, men midt i sine Bestræbelser herfor faldt han i et Slag i eller ved Sjælland, fældet af Kjæmpen Vesete. Guritha undkom dog fra Valpladsen med sin unge Sön og bragte ham i Sikkerhed. Han voxede usædvanlig hurtig til samt blev en smuk, stærk og meget anseelig Mand. Guden Odin, af hvis Orakel han syntes at være givet eller fremkommet (*editus*, som *Saxo* udtrykker sig), havde den Naade for ham at tillægge ham (atter rimeligviis ved et Orakelsvar) den i hine krigeriske Tider saare vigtige Egenskab, at hans Legeme ikke kunde saares af Jern (eller overhovedet af saadanne skjærende eller stikkende Vaaben). Til Vederlag for denne Gunst siger man, at Harald har aflagt det Löfte at opoffre alle de af ham med Vaaben ombragte Kjæmpers Aander eller Sjæle til Odin selv, sandsynligviis ved de religieuse Begravelsesskikke, hvilke vore Forfædre, efter Sagaernes Beretninger, iagttoge ved at henvise eller sende de Afdöde til Valhall *(vísa til Valhallar)**). — Sagabrudstykket har blot den hertilhörende kortfattede Beretning, at fordi Harald kun var 15 Aar gammel, da Riget blev ham overdraget, fandt man paa det Raad at foranstalte et stort Offer til Guderne, hvorved det udrettedes med Tryllerie, at ingen Jernvaaben skulde kunne bide paa den unge Konge. I Tillid hertil brugte Harald aldrig Harnisk eller Skjold i noget Slag, og dog kunde han ikke rammes eller saares af Vaaben. Om noget Löfte, da aflagt af Harald, melder Fragmentet ikke, men i Beretningen om *Braavalleslaget* siges her, i Overeensstemmelse med *Saxo*, at han höjtidelig gav *Odin* alle de Krigere af begge Partier, som kom til at falde paa dets Valplads. Det kan ellers bemærkes i denne Anledning, at Odin selv eller den præstelige Skjald i hans Navn i Havamaals Runesang (i hvilken Runernes magiske eller overnaturlige Kraft især lovprises) lover sine Venner, at de skulle drage karske til

*) Germanerne havde og den Skik (efter hvad *Tacitus* beretter), at de, förend store Slag begyndte, lovede *Mercurius* (eller rettere *Vodan*, vor *Odin* — thi alle disse Guder dyrkedes især paa Ugens midterste Dag) — af Erkjendtlighed for Seieren, alle de i Kampen dræbte eller overvundne Fjender.

Digitized by Google

Striden og fra den tilbage samt slippe uden Skade fra enhver Fare, og at Modstandernes Egge skulle slöves, men hverken Vaaben eller Krigslist hjælpe dem*) o s. v. Det Ovenanförte viser, at Oldtidens Kvad og Sagn have skildret denne krigeriske Konge som en ivrig Dyrker af de hedenske Guder, især dog den blandt dem, nemlig Odin, som efter Eddalæren var den överste. Uheldigviis mangler den störste Deel af Beretningerne om Haralds Liv og Levnet i Saga-Brudstykket, men skjönnes för at have udgjort en Deel af Skriftet. Dog er det enigt med *Saxo* i den almindelige Bemærkning, at vor Harald i sine Ungdoms og Manddoms Dage gjorde store Erobringer samt underkastede sig, som Overkonge, Danmark og Sverrig, hvoraf meget forhen havde tilhört hans Morfader (den mægtige Ivar Vidfadme) og tillige den Deel af England, hvorover den sidstnævnte og Danmarks Konge Haldan snjalle eller den Snilde forhen havde havt Overherredömmet; herved menes Northumberland og Cumberland, hvilke *Saxo* tilsammen synes at betegne med Navnet *Humbria*. Den sidstnævnte Forfatter lægger hertil saavel Slavernes eller Vendernes Land som en Deel af Tydskland eller Nederlandene ved Rhinströmmen og endelig Aqvitanien i Frankrige. At disse sidstommeldte Erobringer beroe paa Overdrivelse er klart nok, men ikke desmindre kan Sagnet derom let være foranlediget af heldige Vikingstoge til hine Egne**) og

*) Saaledes ogsaa Ynglingasaga i 6te Kap.: "Odin forstod at lave det saa at hans "Fjenders Vaaben beed ej mere end Kjeppe, men at hans egne Krigere hverken "kunde saares ved Ild eller Sværd, hvorimod deres Modstandere, ved den fore-"givne Guddoms Magt" (eller Trolddom, som den kristne Forfatter udtrykker sig) "undertiden sattes i en saadan Skræk, at de bleve ligesom blinde eller döve."

**) At den herommeldte Deel af de brittiske Kyster i Oldtiden synes at have været beboet eller behersket af en Folkestamme af skandinavisk Herkomst har jeg forhen sögt at oplyse i det Skand. Selsk. Skr. for 1813 og 1817 samt i Annaler for nord. Oldkh. 1837. Dr. *Clement*, som nylig med Kongelig dansk Understöttelse har bereist Storbritannien i historisk-antikvarisk Henseende, er ved sine ethnologiske, philologiske og antikvariske Undersögelser kommet til et lignende Resultat. Jfr. *Lappenberg's* Geschichte von England I, 119 o. f. — Ellers siges allerede Ivar Vidfadme, Haralds Moderfader, i Hervarar-Saga 20de Cap., at have erobret Northumberland, eller, efter Ynglinga Saga 45 Kap., ½ Deel af England; Andre tillægge Halfdan, Ivars Fader, denne Krigsdaad. Jfr. *Cronholm* Fornnord. Minnen I, 47 o. f.

Digitized by Google

mulig tillige Smaafyrsters eller Statholderes nödtvungne Löfter om en aarlig Tribut, hvorved de kom til at betragtes som Haralds Skattekonger eller Underkonger. En Deel af de herommeldte Sejervindinger tilskriver *Saxo* de Raad, som bleve Harald givne af en meget stor, men gammel eenöjet Mand*), der kom ham imöde paa hans Reise til Raadspörgelse af Oraklet om en mod Sverrig begyndt Krigs Udfald, og som gav sig ud for at være Odin selv. Han lærte Kongen nemlig at opstille en kunstig Slagorden ved at forbedre den saakaldte *Svínfylking* (Romernes *porcinum caput*, hvilken allerede *Tacitus* fandt at være brugt af Germanerne; mindre bekjendt er det, at Manus ældgamle Lov indskjærper Indiens Konger den guddommelige Anordning, at Slagordenen, ved visse Leiligheder, skulde være kiledannet, i en Galts Skikkelse). Sagabrudstykkets Forfatter sees, af den ved ham meddeelte Fortælling om Braavalleslaget, at have kjendt den nysmeldte Tildragelse, da han der lader Harald udraabe, at Odin havde lært ham den rette Maade at danne en Svinfylking paa, idet han forbausedes derover at hans Modstander ogsaa havde indrettet sin Slagorden efter de samme Regler, og han anede da strax, at Odin neppe denne Gang vilde unde ham Sejeren (hvorom Runamo-Indskriften dog beder). I den ældre Edda finder man ellers et meget lignende Sagn om Odins Aabenbarelse for Helten Sigurd Fafnersbane for at give ham, som Kriger, gode Raad og Gudernes Löfte om Seier for dem, som ere kjække i Kampen og forstaae sig ret paa at ordne Hæren paa den ovenommeldte Maade**).

Kong Harald afstod Sverrig (efter *Saxo*) til den svenske Prinds Ingeld (eller Ingjald) og gav ham sin Söster tilægte. De havde en Sön, kaldet *Ring (Ringo)*, som var ung da Faderen döde, hvorfor Morbroderen udnævnte Formyndere, der förte Regjeringen i hans Mindreaarighed.

*) Paa en lignende Maade beskriver *Saxo* i 1ste Bog Odins Aabenbarelse for den danske Kong Hadding.

**) Den store Udg. II, 161—164, 920—921; dansk Oversættelse III, 26—28.

Digitized by Google

Efterat Ring havde selv modtaget Kongemagten var han længe sin Morbroder hengiven. Sögubrot beretter derimod, at Ring, Kongens Frænde, længe havde, som Anförer for sin Farbroders Landeværn, fredet hans Riges Grændser, hvorfor Kong Harald, da han begyndte at blive meget gammel, ansatte ham i Upsal som sin Underkonge (eller skattepligtige Vasal med Kongenavn) over Sverrig og Vester-Götland, hvorimod han selv forbeholdt sig Bestyrelsen af Danmark og Öster-Götland. Det Stykke af Sögubrot, der omhandler Haralds og Rings Slægtskabsforhold, er tabt, men Eddadigtet Hyndlas Sang, jævnfört med Harald Haarfagers Slægtregistre, melde, at Randver, Haralds yngre Halvbroder, Sön af hans Moder Aude og Kong Radbard i Garderige, en Deel af det nuværende europæiske Rusland, var Sigurd Rings Fader. Harald havde (efter *Saxo*) end en anden Söstersön *Ole (Olo)*, kaldet *"vegetus"* og i Sagaerne, paa en dertil svarende Maade, *Áli* eller *Óli hinn frækni* (thi *á* og *ó* smelte tit sammen i Oldsproget og ligeledes i Oldtidens Runeskrifter). Begge Navne forekomme ellers som brugte i det gamle Norden. Hans Fader var Sivard (Sigvard eller Sigurd), en norsk Fyrste. Efter adskillige Heltegjerninger i Udlandet, hvorved han siges at have overvundet mange saakaldte Sökonger eller Sökrigere af kongelig eller fyrstelig Stamme, drog han til Haralds Hof og blev af ham udnævnt til överste Anförer for hans hele Krigsflaade. Dog overlod Harald ham senere til deres fælles Frænde Kong Ring af Sverrig. Begge disse Haralds Nærbeslægtede og tillige vistnok, efter hans Paastand, hans Vasaller eller Undersaatter, nævnes dog i Runamo-Indskriften som hans Fjender, — hvilket följende Udvikling af Oldskrifternes Beretninger tilstrækkelig vil oplyse. De ere nemlig enige herom i Hovedsagen; kun ere deres Angivelser af Aarsagen dertil noget forskjellige.

Den sandsynligste Aarsag til Haralds og Rings Fjendskab fortælles saaledes af *Saxo* (tildeels paa en noget mythisk Maade, skjöndt denne sikkerlig kun maa tilskrives Hedenolds overtroisk-religieuse Meninger

Digitized by Google

eller Gisninger). Kong Harald Hildetand havde i sin höje Alder en Raadgiver ved Navn *Brun (Bruno)*, hvem han ene og alene betroede sine hemmelige Anliggender. Naar Harald og Ring havde Noget for, som de ikke gjerne vilde aabenbare for Andre, var Brun Mellemmanden. Denne Tillid havde han vundet ved fælles Opdragelse og Fostbroderskab (formodentlig med Kong Ring). Det overtroiske Folkesagn (som ingen Modsigelse behöver) vilde, at den virkelige Brun var druknet i en Elv, paa en af hans idelige Reiser, men at Odin da havde paataget sig hans personlige Skikkelse*). Fra den Tid af udströede han ogsaa, ved allehaande listige Bagvaskelser, Tvedragtens Sæd saaledes blandt de forhen saa oprigtige og ved Slægtskabets Baand med hinanden forbundne Venner, at de fattede et saa uforsonligt Had til hinanden, at det ikke kunde slukkes uden ved Krig og Blodsudgydelse. Længe nærtes den ved Uenigheder, men udbröd tilsidst i aabenbart Fjendskab. Derefter hengik dog 7 Aar med Krigsudrustning paa begge Sider.

Sögubrot anförer vel ikke denne Beretning (skjöndt den höjt betroede Bruno ogsaa deri tilsidst skildres som en Forræder), — men vi have dog, om end de Sagaer, der have indeholdt den, ere tabte, tilfældigviis et Beviis for at det nu anförte Sagn har været *Snorre Sturlesön* bekjendt. Vi erfare det nemlig af en Leilighedsvise, som den berömte Historieskriver, efter hans Brodersöns *Sturla Thordsöns* Beretning i Kong Hakon Hakonsöns Saga (194 Kap.), digtede omtrent i Aaret 1237, i Anledning af en da mellem den nysnævnte Konge og hans Svigerfader, Hertug Skule, opkommen Trætte. Deri sammenlignede han dens Ophavsmand, *Gaut*, Kongens Raadgiver, med hiin Brun eller Odin. Hertugen fremsatte nemlig engang for *Snorre*, som kyndig i Nordens gamle

*) Ligesom Odin meentes at kunne besjæle Fosteret i Moders Liv (see ovenfor S. 71) saa troedes han og at have den samme Magt over de fra Jordlivet bortkaldte Personers Legemer. Vore Hedenoldssagaer ere fulde af Fortællinger om hans Aabenbaringer paa Jorden under de forskjelligste Skikkelser; for saavidt synes vore Forfædre at have betragtet ham i visse Maader som allestedsnærværende.

Digitized by Google

Sagnhistorie, følgende Spörgsmaal: "Er det vel sandt, at den Person, "som hidsede Hedenolds Konger op mod hinanden, kaldtes Gaut med et "andet Navn end hans sædvanlige?" *Snorre* svarede ved en Vise, hvis Begyndelse er af følgende Indhold: "Al Trolddoms Ophavsmand" (nemlig *Odin*) "lokkede *Ring* til Kamp med (Löfter om) rigt Bytte; *Gaut* anstif- "tede Krigen mellem ham og *Hildetand**)." *Gaut (Gautr)* er dog ikke allene et af Odins bekjendte Tilnavne, men ogsaa, som sagt, et menneskeligt Egennavn.

Som ovenmeldt har *Saxo* ogsaa kjendt og nedskrevet en anden Beretning, hvilken man med Ret kan give den anden Plads som et mindre troværdigt Sagn. Efter det skulde Harald hverken af Avind eller Herskesyge have indviklet sig i sin sidste Krig, men blot ved frivillige og forsætlige Bestræbelser have fremkaldt sin egen Undergang. Han var nemlig bleven meget gammel, blind, svag og kjed af Livet, ligesom og hans Undersaatter vare kjede af hans altfor höie Alder**). Han önskede

*) *Herfánga bauð Hringi*
Hjaldrs einsköpuðr galdra,
Gautr hvatti þrym þróttar
þann ok Hilditannar.
Hkr. V, 200; *Fornm. S.* IX, 455.

**) *Saxo* ommelder ikke hvor mange Haralds Aldersaar bleve, men *Sögubrot* angiver deres Tal, meget usandsynlig, til 180 eller 150 (eftersom et stort eller et lille Hundrede herved bör forstaaes). Rimeligviis har en gammel Digter (som slige stundom plejede) brugt Udtrykket *misseri* (Halvaar), i hvis Sted Fortællingerne, ved Hukommelses- eller Skrivefeil, have sat Vintre (*vetur*) istedetfor Aar. Dog er det muligt at Harald opnaaede den sidst angivne höje Alder, da det virkelig har lykkedes Enkelte i det 18de Aarhundrede i vort Europa, for ej at omtale visse Beduiner i Africa, om hvilke man har paastaaet, at de have opnaaet en langt höiere Alder (200 Aar eller endog flere). I *Torfæus's* egen Levetid opnaaede en norsk Bonde paa Hordeland (som fik en Sön, da han var 100 Aar gammel) en Alder af 130 Aar. (*Torfæana* 1777, 4, S. 38.) Naturligviis holder jeg mig dog snarere til den her först fremsatte Gisning (at Kong Harald kan have været 90 eller 75 Aar gammel), som bekræftes derved, at *misser* (*missere*) i de ældste angelsaxiske Digtninger brugtes istedenfor *Aar*; saaledes er det i det mindste 4 Gange blevet oversat ved *Thorpe* i hans Udgave af *Cædmon* (1832), endskjöndt han vel kjendte den rette Betydning af det islandske *misseri* (l. c. S. 71, 104, 141, 180). Herved maa det bemærkes, at *Sögubrot* (ligesom jeg i andre Skrifter har beviist om Volsúngasaga,

Digitized by Google

tillige ikke at döe Straadöd paa Sottesengen, men falde i staaende Strid paa en saadan Maade, som kunde svare til hans forrige glimrende Krigsbedrifter. Derved vilde han forherlige sin egen Död og tillige erhverve et stort Følge til Underverdenen (eller de faldne Heltes Boliger). Derfor skal han da og have lavet det saaledes, at omendskjöndt hans og hans Modstanders Tropper vare lige i Antal, saa vare Rings dog noget raskere, thi Harald önskede at Ring skulde overleve ham som Sejerherre. — Rigtigt er det ellers, at Odins ivrige Dyrkere kun troede at man kunde komme til at deeltage i Valhallas Salighed ved at falde i Kampen eller ogsaa ved det Surrogat derfor, at mærke sig selv, for Döden, med Odden af et Spyd, hvorved man formeentlig helligedes den överste Gud ved Indskjæring af hans eget Mærke.

I Hovedsagen fremförer *Sögubrot* en noget lignende Beretning, men melder tillige at nogle danske Hövdinger havde forsögt at kvæle eller drukne den altfor gamle Harald i et Badekar, — samt at hans Venner i Tide kom ham til Hjælp, da han og strax gjorde det Löfte at söge Döden paa en værdigere Maade, — og derfor udfordrede sin Frænde Ring til staaende Strid og aaben Kamp paa Liv og Död. — Vi have dog al Grund for at antage den först anförte Beretning af *Saxo* for sandfærdigere især da den udtrykkelig bekræftes af Runamo-Indskriften, i hvilken Ring og Ole betragtes som Haralds Fjender og tildeels endog som Meenedere. Som Hovedbeviser for denne Menings Rigtighed maa især ansees de baade af Harald og Ring paa Braavalle Valplads holdte Taler, hvorved enhver af dem sögte at opmuntre sine Tropper til fyrig Kamp og som ere opbevarede eller ommeldte i de os

---

Hervararsaga o. fl.) i Hovedsagen bestaae af Omskrivninger eller Udtog af ældgamle Skjaldekvad, men de ere undertiden (ligesom her) blevne misforstaaede af deres Paraphraster, og disse atter paa sine Steder af deres end ukyndigere og nyere Afskrivere. Overhoved maa vi aldrig oversee den höist vigtige Omstændighed, at knn *een* gammel Afskrift haves af dette ellers tabte Oldskrifts Fragmenter, men *ingen* af *Saxos* tilsvarende danske Historie.

Digitized by Google

levnede gamle Fortællinger. Hos *Saxo* anklager saaledes Ring den gamle Harald for at være fortryllet af Begjærlighed efter et fremmed Rige, samt at han aldrig kunde faae Rigdom nok, istedetfor at han snarere burde tænke paa den nære Grav, samt at han havde begyndt denne Krig af Dumdristighed og Hovmod o. s. v. Kong Harald forestilte derimod sine Krigere, at Ring kun havde lönnet ham ilde for mange beviste Velgjerninger, idet han havde angrebet sin egen Morbroder, hvis Gunst han havde sit Rige at takke for; at han hverken agtede Slægtskabets eller Taknemmelighedens Baand eller havde Medynk med den höje Alder; de Danske maatte erindre, at de snarere vare vante til at herske over fremmede Folk end til at beherskes af dem; at de nu havde at forsvare deres Ære mod et overvundet og trodsigt Folk o. s. v.

Oldskrifterne ere enige deri, at Sted og Tid til Slaget (som det tit plejede at skee i det gamle Norden) vare forud bestemte af begge Parter.

Sögubrot beretter, at Haralds Krigshær samledes i Sjælland ved *Sögja* eller *Kögja*, uden Tvivl Kjöge*), hvor der laae en saadan Mængde Skibe, at man paa dem kunde gaae tvers over Sundet til en Landtunge i Skaane, der kaldes Landöre i Originalhaandskriftet**).

*) *Grundtvig* tilföjer i sin danske Oversættelse i Dannevirke I, 377: "*Suhm* melder at "i den haandskrevne Sögubrot staaer *Lygia*, i mit trykte Exemplar har man "i Randen gjættet *Cogia* (*Kjöge*), og da baade Byen er gammel og Bugten ældre, "er det ikke urimeligt." Senere er dette blevet bekræftet ved *Rafns* Udgave l. c. I, 378, hvor det bemærkes, at Navnets to første Bogstaver ere utydelige og kunne maaskee læses som *Högja* eller *Kögja*.

**) Jeg læser nemlig dette utydelige Sted i Membranen "*yfir til Skáneyiar at Landeyri*" (over til Skaane ved Landöre) istedenfor "*yfir til Skáneyrar af Landeyri*"; Originalen har egenligst nu *Skáneyrir*, som aabenbare er en Uting, fordi Afskriveren eller en Anden har villet rette Ordet til *Skáneyiar*, hvilket og har staaet i et mærkværdig gammelt Papirs Haandskrift, som jeg har seet i Island i mine yngre Aar; *i* og *r*, *f* og *t* ligne hinanden saameget i Membraner, at en saadan Feilskrift meget let, enten med eller uden Forsæt, kunde indtræffe. At dette overhoved maa være den rette Mening sees og deraf at Landöre (*Landöyri*, *Landeyri*) maa have ligget i Skaane. *Saxo* nævner det som *Landora* paa to Steder i 14de Bog, først som *more gentis Landora appellatum* (*Müllers* Udg. I, 668), til hvilket Sted Kong Erik Lam Aar 1139 ankom med en Krigsflaade, udrustet mod Prætendenten Olaf,

Digitized by Google

Saxo siger ogsaa (först i 8de Bog), at den danske Flaade lignede en Skibsbro mellem Sjælland og Skaane. Da strax sendte Kong Harald

---

og landsatte vel Tropperne, men torde ikke selv gaae i Land der, fordi man havde den Overtro, at den Konge, som landede der, ikke skulde leve et heelt Aar derefter, — hvorfor Slaget ogsaa tabtes under en Prælats slette Anförsel. Ellers nævnes Landora (I, 741) som det Sted, hvortil Valdemar I ankom förend han begyndte Toget mod Venderne 1159, men vovede heller ikke at gaae der i Land, fordi de danske Konger, i den Henseende, længe havde anseet den Havn som meget ulykkelig for dem, hvorfor han betragtede eller mönstrede hele Flaaden, som efterhaanden samledes paa det Strög, fra næste Havn. *Vedel*, *Suhm* og Flere oversætte Landora ved Landskrona, maaskee formedelst Navnenes Lighed, men den sidstnævnte Stad blev ikke anlagt eller fik sit Navn förend i Aaret 1413, da en i Nærheden liggende lille Kjöbstad, kaldet Söndre Sæby, blev forflyttet dertil. 1752 blev Staden Landskrona flyttet til det Sted, hvor den nu ligger. Efter Sögubrot er det rimeligt at antage, at Haralds Flaade skulde först anlöbe det lige overfor liggende Skanöre eller Falsterboder eller rettere at sige den Landtunge, hvor disse Stæder nu ligge og som netop ved sin Beliggenhed (omtrent som *Landsendi* i det gamle Grönland, *Landsend* i England o. fl.) fordrer Benævnelsen *Landeyri* eller *Landöre*, fordi den imod Sydvest danner den yderste Kant eller Spidse af Skaane og tillige af hele det store skandinaviske Fastland. Derfra kunde Haralds Flaade med föjelig Vind ligesaa let udlöbe mod Östkanten til Östergötland som Valdemars mod Sydkanten til Rügen. Vi maae endvidere bemærke, at vort berömte Öresunds gamle Navn *Eyrasund* (saaledes som det skrives i adskillige af Middelalderens bedste og ældste Codices) ikke kan udledes fra et, men i det mindste to Steder, som kaldtes *Eyri*, uden Tvivl da især af de alle Söfarende mest iöinefaldende Landtunger ved Sundets Ind- og Udlöb, nemlig den ved Helsingör, forhen kaldet *Haleyri* (eller *Háleyri*, först maaskee *Hálseyri*), og den heromhandlede *Landeyri* ved Falsterbo, i visse Maader det samme som *Skáneyri* eller Skanöre. I Nærheden af disse to Landtunger samledes fordum, i Sommertiden, en stor Mængde Kjöbmands, vel endog forhenværende Vikingsskibe, for at drive fredelig Handel, og denne hele Samling kaldtes *Eyrafloti* (den ved Örerne forsamlede Flaade). Da slige Handelsskibe betalte visse Afgifter (*landaurar*) til den Fyrste, ved hvis Land og under hvis Beskyttelse de handlede, kan sandsynligviis den berömte Öresundstolds ældste Oprindelse udledes fra denne Hedenoldsindretning. *Haleyri* nævnes tit i Sagaerne ligefra det 9de Aarhundrede af som Hovedstedet for dette Marked, men Skanöre først med Bestemthed som en lignende Markedsplads i Aaret 879 (efter 2 Membraner af *Eigla*) samt ellers 1203 (i Norges Kongesagaer om Nordmændenes Hvervinger der og *Hvitfeldts* danske Krönike om Lybeckernes Privilegier). Endnu kalde Nogle den heromhandlede Halvö Landsudde eller Landsodde, der forhen vel kunde kaldes *Landsoddi*, hvilket Ord dog snarere burde betegne dens alleryderste Spidse; da Navnet i Runer kunde skrives *Landsudde* (Landsudden), saa formoder jeg, at Middelalderens arabiske Geographers *Landsuden* eller *Landschuden*, om en Handelsplads i Skaane eller Sverrig, just er fordrejet deraf og sigter ligeledes til det gamle Landeyri med dens Landsodde, i nyere Tider kaldet Falsterbo-Odde eller Udde; (jfr. Odden i Ods Herred, den yderste nordvestlige Spidse af Sjælland, og

Digitized by Google

en vis Herleif, ledsaget af saxiske Krigere til Kong Ring, for nærmere at bestemme Valpladsen og opsige Freden til en bestemt Tid eller Dag. — Af Sagaens Beretning skjönnes det ikke rettere, end at Harald, med hele Hæren, drog paa 7 Dage (fra Landöre) til den forudbestemte Kampplads (Braavalle Slette eller Hede). Sagabrudstykket melder, at den laae paa Rigernes daværende Grændse ved en Vig eller lille Bugt, kaldet *Brávík*, ligesom *Saxo* (der ellers lader den danske Flaade lande ved Calmarn) kalder den hele Krig *bellum Bravici.*

Om Valpladsens Beliggenhed nuomstunder ere de nyere Historikere noget uenige. *Ericus Olai*, *Suhm* og fl. antage, at Slaget stod paa Blendas Hede (der urigtigen i nyere Tid skal have faaet Navn af Bråvalle-Hede) i eller nærved Verende i Småland, hvorimod *Lagerbring* og *Schöning* have meent, samt *Sjöborg* og *Geijer* deduceret*) at Valpladsen maa söges ved Bråvik og Vara-Aaen (eller Varaby-Aaen), i Öster-Gothland, Vikbolandet, Östkinds-Herred, Östre-Husby Sogn, hvor en overordentlig Mængde af Steenkredse, i alt henved 80, fra 4 til 17 Alens Gjennemsnit, samt Bautastene og forskjellige andre Mindesmærker pryde de faldne Krigeres Gravsteder.

Hvorom Alting er, ligge Hoby og Mörtiuk, til hvis Grund Runamo og dets nærmeste Omegn höre, ikke meget langt fra den Vej,

---

flere lignende Benævnelser). Den ovenfor ommeldte, i Middelalderen herskende, Overtro, der forböd Danmarks Konger i et Ledingstog at lande paa Landöre, hvis de vilde undgaae den snartpaafölgende Död, kunde let have reist sig af Sagnene om Harald Hildetands Landing der eller Ankomst dertil paa det ulykkelige, men höist berömte Braavalle-Tog, fra hvilket han ikke vendte levende tilbage. De ovenfor anförte Navne for hine, efter min Mening, ældgamle Handels- eller Markedspladser, som i Middelalderen vare af den yderste Vigtighed (tildeels for Sildefiskeriets Skyld), ere vel gaaede af Brug efter at Skåneyri (Skånör, Skanör) var blevet en ordentlig Kjöbstad, enten saa det eller det tætved liggende Falsterbo (oprindelig Falsterboder, som Falsterboernes Handels- og Fiskeplads) i den Henseende har bragt Landöres ældste Benævnelse i Forglemmelse.

*) See især *Geijer* Stearikes Häfdar I, 540, *Sjöborg* Saml. f. N. Fornälsk. I, 106, Tab. 12. Jfr. *Petersen* Danmarks Sagnhistorie I, 263, 313.

Digitized by Google

som en Deel af Haralds Hær efter Sandsynlighed har taget til Lands fra Skanöer til Braavalle eller Braavig. — Jeg har allerede forhen forestilt mig Anledningen til Runamo-Indskriftens Indridsning at være denne:

Det er klart nok, at Indskriftens Begyndelse erklærer Harald for at være Rigets eller Rigernes rette Behersker, hvilket Gard under sit Navn tilstaaer at have indhugget i Klippen og bevidner tillige, at Ole havde givet sit edelige Löfte (ɔ: at være ham troe). Derpaa anraabes Odin om at vie, hellige eller bekræfte Runerne, hvorved rimeligviis de följende Bönner eller Besværgelser især maae forstaaes, overhoved stilede mod Ring, Ole og andre Haralds Fjender. För har jeg meent, at en Deel af denne Konges Hær eller Følge har, ved den ovenmeldte Leilighed, holdt en eller flere Rastdage i Nærheden af Runamo, og der höjtidelig istemt den af Skjalden Gard, paa Haralds Vegne, i Klippen indhugne Bön eller Hymne*), som en magisk-religiös Bandsættelse af Fjender, Oprörere eller af Landsforrædere, med bönlig Opfordring til Guderne om at skjænke Kongen Sejer i den forestaaende Kamp. De bebudes ved den korte Indledning: Odin vie Runerne! — et fuldkomment Sidestykke til en lignende, paa den i Fyen (1806) af *Vedel-Simonsen* opdagede og aftegnede, samt senere af *Abrahamson*, *Werlauff* og *Rask* beskrevne og fortolkede Glavendrup-Steen, hvor Bönnen dog henvendes til Guden Thor *(þur vígi þesi rúnar)***). Her er dette Önskes Mening

*) *Berzelius* har bemærket (see ovenfor Side 64), at det neppe er sandsynligt, at Haralds store Hær har taget Vejen over Runamo. Om man end indrömmer dette, kan endeel af den have draget ad en i Nærheden beliggende Landevej men kun nogle af hans Hövdinger bivaanet Runeridsningen og den derved foranledigede Sammenkomst paa Runamo. Disse Tildragelser ere os overhoved ubekjendte; Harald kan i nogen Tid have opholdt sig paa Kongsgaarden Huby (nu Hoby), men Skjalden Gard (fra det ikke meget langt derfra liggende Stangby) ogsaa der i nogen Tid været hans Gjæst i denne Anledning og da foretaget sig Indridsningen af Runerne.

**) See Skand. Selsk. Skrifter IV, 105–121, VI (1807) 276–288, samt Minerva 1808, S. 271–87. *Werlauff* erindrer meget passende derved om den Beretning i den yngre Edda, at Thor viede det Baal, hvorpaa Balders Lig blev brænd, med sin Hammer, og bemærker at Indskriften kalder den Ale Saulve (eller Sölve), efter hvem

Digitized by Google

uden Tvivl den, at Odin, ellers vitterligen Haralds ivrig dyrkede Skytsgud, maatte give Runerne, eller den følgende i dem indhugne Bön, den Kraft, som kunde formaae de paakaldte Guddomme til dens Opfyldelse. De herommeldte tre Ord (Originalens: *vígi Óþinn rúnar!*) ere rimeligviis blevne sjungne eller fremsagte af hedenske Præster eller formeentlig tryllekyndige Skjalde, thi hvad Hedningerne ansaae for virkelig Andagt, blev stedse i de nyere Tider, eller endog af fjendtligsindede Samtidige udraabt som Trolddom*). Kong Harald Hildetand selv siges i et Eddadigt**) at have været signet eller indviet til Guderne, muelig som øverste Offerpræst, thi den Værdighed beklædte Kongen virkelig i det hedenske Norden. At Harald Hildetand da selv, eller en Anden paa hans Vegne

---

Ragnhild (formodentlig hans Enke), lod sætte Stenen, Gudernes Ven (*guþa vin*); rimeligviis var han da en Gode (eller Præst og Høvding tillige). Jfr. *Lex. myth. vet. bor.* S. 649—50.

*) De Vers af denne Art, som sildigere islandske Troldmænd sang eller nynnede over de Runer, eller Figurer, som derved skulde erholde magiske Kræfter, kaldtes *Yfirsaungar* (efter Bogstaven: Oversange).

**) *Hyndluljóð* eller Hyndlas Sang. Den ældre Eddas store Udg. I, 333, min danske Oversættelse III, 16, 17, 30. Der hedder det om ham, hans Halvbroder Randver og dennes Fader Radbard (en Konge i Garderige, en Deel af det europæiske Rusland):

Þeir voro gumar
goþum signaðir.

Dette Sted, tilligemed *Fundin Noregr* (Fornald. S. II, 11 og 13), bekræfter ellers tildeels de i Sögubrot indeholdte Beretninger om Haralds Herkomst, nemlig at (den dansk-sjællandske Konge) Rörik Slyngering (*Slaungvanbaugi*) var hans Fader, men Aude, Ivar Vidfadmes Datter, hans Moder. Efter Sögubrot ombragte Ivar sin Svigersön, men Enken flygtede med sin unge Sön til den ovennævnte Radbard, der ægtede hende, og opdrog Harald Hildetand, som og af ham, efter Ivars Död, blev indsat i hans Faders Rige. Jfr. ovenfor S. 70. En Sönne- eller Dattersön af denne Radbard, men Fætter til Sigurd Ring, var den Rögnvald Russer (*ruthenicus, Rathbarthi nepos*), hvem Saxo nævner blandt Rings Kjæmper. Det er klart, at *Sögubrots* Kilde har stemt overeens hermed (skjöndt det giver Rögnvald et andet Tilnavn), da det vist har heddet i Stærkodders Digt:

Rögnvaldr hái (eller *girdski?*)
Ráðbarðs nefi (eller *hnefi*).

Afskriverne have her forkvaklet Texten ved aabenbar Feilskrift: *r* for *s*.

Digitized by Google

eller i hans Forfald har bestyret hiin, efter Folkets Tro hellige Handling, som Paakaldelse til Guderne, have vi Aarsag til at formode. Nu antager jeg det for vel muligt, at en saadan Ceremonie, som den herommeldte, har fundet tidligere Sted, end jeg forhen har antaget, da Forberedelserne til hiint store Slag varede adskillige Aar, og det kan da vel være, at kun Harald, med hans fortroeligste, i den hedenske Gudsdyrkelses Skikke oplærte og indviede Venner have udfört den dertil hörende Bön og Paakaldelse. Hoby i Bleking har, efter hvad *Sjöborg* har viist, havt et offentligt Forsamlings- eller Offersted; ved den nærliggende *Kalmare Kulle* var det saakaldte Hoby Alter med flere mærkelige Oltidslevninger; paa slige Steder holdtes i Hedenold de offentlige Tinge, paa hvilke Kongen ved höitidelige Leiligheder havde Forsædet, og han plejede da at holde Gjæsterie paa en stor, i Nærheden liggende og ham tilhörende Gaard. Af lignende Grund har *Suhm* ogsaa meent, at Harald Hildetand har havt en Kongsgaard i Hoby. Beviis derfor finder man i Kong Valdemar II Jordebog (Script. r. D. m. æ. VII, 529), hvor *Huby* i Bleking, Westerste Hæret, anföres som Kongens Eiendom *(konungleſ)*. Ved de offentlige Forsamlinger holdtes i Oldtiden Gilder, og Skaaler bleve drukne for Guderne, idet man tillige fremförte Folkets Bönner for Kongens Sejer over hans og Landets Fjender. Ved overordentlige Leiligheder, naar Farer truede, tyede Fyrsterne dog til visse, undertiden hemmelige Gudsdyrkelsessteder i vilde Skove eller Fjeldegne, for der at holde deres Andagt, som f. Ex. Hakon Jarl, som havde sit eget Kapel i en Skov, ikke langt fra Lade, hvor han dog havde opfört et stort og prægtigt Gudehuus. I de ældgamle, saakaldte ossianske Sange skildres paa flere Steder saadanne Sammenkomster af Skandinaviens Hövdinger og Skjalde, som den her paa Runamo forudsatte, f. Ex. i *Sulmalla* om Dyrkelsesstedet paa Ithorno: "Vi fore langs en Ström, som fremraste "gjennem en nögen Hede. Rundt om stode store Klippestykker med alle "deres böiede Træer. Nær ere to Lodas Kredse med Magtens Steen,

Digitized by Google

"hvor Aander om Natten nedstege i mörkeröde Ildströmme. Der opsteg "aldrende Mænds Röst blandet med Vandenes Susen. De kaldte Nat- "tens Skikkelser til Hjelp i deres Krige." I Fingals 3die Bog hedder det om Starno, Lochlins eller Norges Konge: "Kongen sad i sin Gildesal "i Lochlins skovrige Land. Han kaldte den graahærdede Snivan, som "ofte sang rundt om Loda's Kreds, naar Magtens Steen hörte hans "Skrig og Slaget vendte sig paa de Tappres Mark." — Og i Cathlin af Clutha, hvor en Skjald havde forenet sig med Druidernes Barder: "I Spidsen for Curmals Skarer opflammede Barderne Striden. — Ej "heller vare Klippernes Beboere alene. En Lodas Sön var der, "en Röst i hans eget mörke Land. Paa sin Höj havde han dvælet i "Lochlin, i Midten af en bladlös Lund. Nærved löftede fem Stene deres "Hoveder. Höit brölte hans fremrasende Elv. Ofte hævede han sin "Stemme til Vindene, naar Lufttegnene viste deres natlige Vinger, men "Maanen, indhyllet i tykt Mörke, var dalet bag sit Fjeld. Ej blev han "uhört af Aander; de kom med Örnevingers Susen. De vendte Slaget i "Marken for Mændenes Konger. — — — Det var mörkt og Lodas "Sön udöste sine Tegn i Natten. Du havde ikke de Svage for dig, Sön "af fremmede Lande!" I vore egne Sagaer mangle vi heller ikke Fortællinger om Troldkarle eller Afgudsdyrkere, som deels paa afsides Steder og deels i Nærheden af Valpladse sang Tryllesange og udövede forskjellige Trolddomskunster, enten förend store Slag skulde holdes eller endog medens de varede o. s. v. Blandt Trolddomskunsterne var Runernes magiske Sammensætning og Trylledigtenes (Bönners eller Hymners) kunstige Affattelse ikke de ringeste; begge Dele see vi at være blevne anvendte paa Runamo, ved en Skjald, som vi snart komme til at omhandle. Vistnok var det dog i Egenskab af Ypperste Præst at Kong Harald selv paa Braavalle og ellers indviede eller helligede de Faldende til Odin, og som saadan fremsagde han vel tillige de mærkelige Taler og Bönner til Odin, som baade *Saxo* og Sagaerne ommelde. Sögubrot anförer föl-

Digitized by Google

gende deraf, fra Braavalle-Slaget: "Mon Odin nu vil holde op med at "forunde mig Sejer? Det har aldrig för været Tilfældet og end en "Gang beder jeg ham at han nu vil forunde mig den. Men vil han ikke "opfylde denne Bön og ikke skjænke de Danske Sejer, da lade han mig "falde i Kampen med hele min Hær — og alle de som falde paa Valen "giver jeg Odin." Saxo's hertil hörende Fortælling (i 8de Bog), lyder og saaledes efter *Grundtvigs* Oversættelse "Harald tog da sin Tilflugt "til Bönner, og bad Odin indstændig at han ikke nu paa det Sidste vilde "fratage de Danske Naaden, de hidtil nöd, men skjænke dem Sejer, endnu "i Dag, og saaledes sætte Kronen paa de mange Velgjerninger, han "fra Arilds Tid havde beviist dem. Dig, sagde han, vier jeg höiti- "delig Valen."

Forgjæves vare alle Haralds Bönner; han faldt, og Slaget tabtes for hans efterladte Krigshær.

Hans Ligbegængelse beskrives saaledes af *Saxo* (efter *Grundtvigs* Oversættelse, hvor den latiniserende Originals *Pluto*, *Tartara* og *Oreus* ere behörig fordanskede): "Da nu endelig Kong Haralds Lig var fundet, "med samt hans Kölve, da spændte Ring sin egen Hest, beklædt med "Gyldenstykke, for hans Vogn, og holdt ham en Ligtale, hvori han "skjænkede Kong Harald Hesten, böd ham ride rap paa den til Valhal, "som förste Mand fra Slaget, og hos Odin, Valhals Drot, bestille godt "Herberge for Venner og Fjender. Tændt blev nu Baalet. De Danske "opsatte, som Ring befoel, Kong Haralds forgyldte Snekke derpaa, og "medens Baalet fortærede Liget, böd Ring sine Hövdinger gange i "Skare, Baalet rundt, med Klagemaal, ja formanede dem rörende til, Alle "med gavmild Haand at offre Vaaben, Guld og andre Kostbarheder, saa "Baalet kunde deslængere blusse höit for den store, den vældige, den alles "Hjerter dyrebare Konge — Brændt var nu Liget, Asken opsamledes, "lagdes i Urnen, og sendtes paa Rings Befaling til Leire, for der at be- "graves med Hest og med Rustning paa kongelig Viis." I Sagabrud-

Digitized by Google

stykkets Fortælling findes adskillige Afvigelser herfra, nemlig disse: at Haralds Liig ikke blev brændt, men fört ind i Gravhöjen paa hans Vogn, med den Hest, som havde trukket den i Slaget, som derefter blev dræbt, men dog prydet med Kong Rings egen Saddel, hvilken han skjænkede sin Frænde, Kong Harald, for at han kunde gjöre som han vilde, ved enten at ride eller age til Valhal. Derefter holdt Kong Ring et stort Gjæstebud i Anledning af Kong Haralds Jordefærd, og da böd han alle Stormænd og Helte, som der vare tilstede, at kaste Ringe og gode Vaaben i Höjen, til Hæder for Kong Harald Hildetand, hvorefter Gravhöjen ombyggelig blev lukket. — Hvis Beretning her er den rigtigere kunne vi ikke sige, — men det er aldeles ikke usandsynligt, at Haralds Jordefærd har gaaet for sig paa en dobbelt Maade, först i Sverrig, ved Liigbaalet, og derefter i Danmark ved Bisættelsen af Aske-Urnen eller andre Dele af Legemets Levninger o. s. v. Vist er det i alle Tilfælde, at endnu först i det 17de Aarhundrede kaldte Leires Indbyggere og Naboer en anseelig Höj Harald Hildetands Gravhöj. Den, med de den omgivende Steensætninger, er nöje beskrevet og aftegnet i forskjellige trykte Skrifter. Det hele Mindesmærke blev efterhaanden forstyrret og aldeles ödelagt i det 18de Aarhundrede, — men i Aaret 1818 lod den kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring selve Gravhöjen anstændig restaurere, og sörgede tillige saavidt mueligt derfor, at den i Fremtiden skulde holdes i Hævd og Fred.

Hvad Runamo-Indskriftens Indhugger, tillige sandsynligviis dens Forfatter, angaaer, saa kalder han sig selv deri *Garðr (Garþr* eller *Gard)*. Dette Egennavn forekommer ellers i Norges höje Oldtid, samt findes endog at være blevet brugt i Island i det 13de Aarhundrede. Vor Gard ommeldes i begge de heranförte Oldskrifters Opregnelse af Haralds Krigshövdinger og Skjalde. *Saxo* erklærer ved denne Leilighed (i Begyndelsen af 8de Bog), at han der följer Stærkodders eget, paa Dansk affattede, Mindedigt for denne Krig med Sverrig, indtil den Tid mere

Digitized by Google

bevaret ved mundtlig end skriftlig Overlevering*). Först opregnes Hövdingerne for Kong Haralds Tropper, og denne Fortegnelse stemmer vel overeens med det her noget ufuldstændigere *Sögubrot*, hvilket vi dog ville lægge til Grund, jævnfört med dets latinske Sidestykke. Disse Kjæmper vare hos Kong Harald: *Sveinn* (Svend, Saxo's *Sven*), *Sámr* (Saxo's *Sambar*), *Gnepi enn gamli* (Gnepe den Gamle, Saxo's *Gnepia vetulus*, ogsaa nævnt paa et andet Sted, men uden dette Tilnavn), *Garðr* (hos Saxo *Gardh*, med Opgivelse af hans Hjemsted *Stang* ved disse latinske Ord: *Gardh, Stang oppidi cultor*, som ikke vil sige andet end *Gard* fra *Stangby* eller Byen Stang**); paa et andet Sted synes *Saxo* ogsaa at kalde ham *Garthar* eller *Garðar, Gardar*). Sögubrot vedbliver med den samme Fortegnelse: *Brandr* (hos Saxo *Brand*, med det latiniserede Tilnavn *mica*), beslægtet med Kong Harald; *Blængr* (*Blengr*, formodentlig Saxo's *Blend* fra *ultima Thyle*, her rimeligviis *Þelamörk*,

*) *Historiam belli svetici Starcatherus, qvi et ejusdem prælii præcipuum columen erat, primus Danico digessit eloqvio, memoriæ magis quam literis traditam. Cuius seriem ab ipso, pro more patrio, vulgariter editam digestamque, latialiter complecti statuens, in primis præstantissimos utriusque partis proceres recensebo.* Hertil lægge vi följgende Efterretning fra det ældste saakaldte *Skálldatal* (Digterfortegnelse ɔ: for hele Nordens Oldtid og Middelalder): "Starkader den Gamle var en Skjald. "Hans Digte ere de ældste af dem, som endnu haves. Han besang Danmarks "Konger." Denne *Starkader* (eller Stærkodder), har uden Tvivl i sin Tid været en historisk Person, ligesaavel som saa mange andre, hvis Levnetsbeskrivelse man har udarbeidet romantisk og udpyntet med en Mængde Fabler, især ved Sammenblandelse af to eller flere Personer, som vel bare det samme Navn, maaskee endog Tilnavn, men levede i meget forskjellige Tidsaldere.

**) Udgaverne gjengive *Saxos* Ord saaledes, forvanskede af Skrivefeil eller Trykfeil: *Gardhstang oppidi cultor*. Afskriveren eller Udgiveren har vidst, at der gaves flere Landsbyer af dette Navn, men ikke ret kunnet fatte Forfatterens Mening, og derfor paa egen Haand sögt at berigtige den. I den upaalidelige svenske Udgave af *Sögubrot* skrives Navnet derimod, uden mindste Hjemmel, *Gandr*, hvilket *Grundtvig* i Dannevirke l. c. maatte oversætte ved *Gand*, men var dog, i hans danske Oversættelse af *Saxo*, den förste, som berigtigede den ældre Læsemaade; *Petersen* er og (Danm. Hist. i Hedenold I, 259, 309 o. f.) af samme Mening.

Digitized by Google

nu Tellemarken)*), ligeledes Haralds Slægtning; *Teitr* (Teit, Saxo's *Tatar*); *Tyrfingr* (Tyrving, S. *Thorvingus*); *Hjalti* (S. *Hjalto*). Om

*) Denne Blæng hörte til de i Sögubrot og ellers fordum saakaldte Thyler (*Þilir Þylir*) ɔ: Thelemarkens Indbyggere, hvorfor ogsaa *Saxo* vel har oversat dette Ord ved *Thylenses*, samt ogsaa nærmere betegnet sin Blænd med de hos ham dertil svarende Ord: *ultimæ Thyles incola*. Blandt Rings Kjæmper nævnes ogsaa disse fra Thyle: Mar den Röde (*rufus*) fra Herredet eller Landsbyen (*pagus*) *Mithfrithi*; Grombar den alderstegne (*annosus*), Gram Brondelucus, Grim fra Byen (*oppidum*) *Skjerum*, ved eller i Provindsen *Skahafyrchi*. Her have Nogle villet læse *Midfirthi* og *Skagafirthi* (af hvilke Gisninger den förste vist er rigtig) og villet gjöre disse Egne til Midfjorden og Skagefjorden i Island, som aldrig har havt nogen egentlig By eller Stad förend sidst i det 18de Aarhundrede. Med langt större Rimelighed kan man (efter hvad *P. E. Müller* har udviklet i Afhandlingen om Saxo, l. c. S. 117—118) söge disse Steder i Norge; han holdt sig især til Halogaland. Jeg har meent og sögt at godtgjöre det (i *Lex. Mythолog. vet. Bor.* S. 302), at ligesom *Saxo* har oversat det ovenmeldte *Thyler* ved *Thylenses*, da dog Thelemarkens Beboere udtrykkelig menes ved det förstmeldte Udtryk, saa maa ogsaa hine Steder söges der. Der findes endnu Stedsnavnet *Skjær* (*Skjerum*), ligesom og et Midsund (i Navn og Beliggenhed nærbeslægtet med Midfjord); i Nærheden af Tellemarken laae og fordum en Egn kaldet *Skógabygd*, der i ældre Tider vel kan være bleven kaldet *Skógafylchi* (hvilket Afskriverne med Tiden omdannede til Skahafyrchi). Denne min Mening har *N. M. Petersen* billiget og udförlig forsvaret (med flere Grunde) i hans gammelnordiske Geographie 1ste Deel S. 297—306, samt Danmarks Sagnhistorie 1ste D. S. 262, 312, 313. Han oversætter sammesteds *Gram Brondelucus* meget sandsynlig ved Gram af Brunlaug (i de samme norske Egne, nemlig fra Brunlaugs- eller Brynlo-Næsset). Siden have agtede norske Forfattere vist, at der virkelig har ligget en *Midfjördr* (Midfjord) i det sidstnævnte Steds Nabolag, ligesom og et Marheim, Marfjord, Marey o. s. v. der levende erindre om Mar den Rode. Hverken i *Sögubrot* eller noget andet islandsk Oldskrift findes det mindste Spor til at nogen Islænder angives at have kjæmpet i Braavalle Slaget, hvilket heller ikke kunde være muligt. Dersom *Saxo* virkelig har troet eller berettet det Modsatte, maa det være foranlediget ved en saadan Misforstaaelse eller feilagtig Oversættelse, som den herommeldte. — Vi have ovenfor anfört et paafaldende Exempel (angaaende Harald Hildetands Herkomst) paa den Maade, hvorpaa *Saxo* har sammenskrevet den Deel af hans Historie, som vedkommer den mythiske Tidsalder — idet han har nedskrevet forskjellige hinanden modsigende Beretninger, enten uden at erindre det först skrevne, eller snarere af den Aarsag, at han ikke havde faaet Leilighed til at revidere eller lægge den sidste Haand paa Værket, saaledes som vi have det, endskjöndt det er vel muligt, at fuldförte eller i det mindste meget bedre Exemplarer, end det til Trykningen brugte, ere aldeles tabte. — *Saxo's* Modstandere have endvidere, idet de beskylde ham for at regne Islænderne til Braavalles Helte, formodet, at selv en Grönlænder nævnes i hans Fortegnelse over Rings Kjæmper, nemlig *Dahar* (*Dagr*) *grenski* (hvem Sögubrot, rimeligviis med et andet ham givet Tilnavn, kalder *lifski*); dette er aabenbare

Digitized by Google

alle de heropregnede hedder det tilsidst: "De vare Kong Haralds Skjalde "og Kjæmper *(skálld ok kappar)*." Hvad Gard især angaaer, maa det bemærkes, at *Saxo* regner ham blandt Haralds berömmeligste Höveds-mænd, og nævner ham (ligesom Brudstykket) förend Kongens egne Slægtninge. At *Saxo* ogsaa har kjendt ham som Skjald, fremlyser klart af disse hans Ord, som gjælde om alle de her nævnte Kæmper. "Disse kom til Skibs til Leire, og, i legemlig Henseende, vel forberedede "til Kampen, samt ligesaa udmærkede ved prövet Skarpsindighed som "anseelige af Höide; thi de vare meget færdige i at skyde baade med "Buer og Blider, samt at slaaes med Fjenden Mand mod Mand, ja de "besad endog en stor Færdighed i at digte Qvad i Modersmaalet. Med "saadan Flid havde de övet Legemet og skjærpet Sindet."*) Alt dette fattes i *Sögubrot* paa det Ovenanförte nær, — men det bekræfter dog stiltiende Saxos Beretning derom at de kom til Skibs til Leire, forsaavidt at der efter denne Fortegnelses Slutning meldes: "Disse kom hjemme "fra, fra Kong Haralds Hof eller Livvagt: *Hjort, Borgar, Bele*" o. s. v.

Saare mærkelige ere disse Efterretninger for saa vidt de bevidne at Gard var en af Kong Harald Hildetands anseeligste og skarpsindigste Hövdinger og Skjalde, thi de gjöre os det vel begribeligt at Kongen betroede ham en i hans Tanker saa vigtig Forretning som Affattelsen og Indrids-ningen af Indskriften paa Runamo. Han og flere af Kongens andre Skjalde bleve vist anseete for saadanne Mænd som de 5 eller 6 af Rings Fölge, hvilke *Saxo* kalder Guden *Freyrs* Slægtninge og Gudernes trofasteste

---

urigtigt, da *grenski* aldrig betyder den grönlandske, men derimod en Mand fra Grenland (ogsaa Grönland) eller Grenmark i Norge; — denne Egns gamle Grændse og Steder ere særdeles nöjagtigt oplyste i *P. A. Munchs* Afhandling herom med tilhörende Landkort i de nylig citerede Annaler for nord. Oldkh. 1836 S. 62—79.

*) *Qui quidem navigio Lethram advecti instructi ad bella corporibus, ingenii quoque virtute pollebant, proceritatis habitum animorum exercitiis æmulantes. Quippe spicula arcuum balistarumque tormentis excutere ac plerumque viritim cum hoste decernere, poëses quoque patrio sermone contexere promptissime calluerunt. Adeo animum cum corpore impensa exercitatione coluerant.* (*L. VIII.*)

Digitized by Google

Tolke *(Frö dei necessarii et fidissimi numinum arbitri)*. En af disse kaldes ogsaa *Godi* eller Gudernes Præst i *Sögubrot*.

Vi vide allerede saa meget at Gard ikke, paa den Tid da Braavalleslaget holdtes, havde hjemme i Sjælland, hvor der ellers neppe findes noget fra Oldtiden af beboet Sted der kaldes Stang eller Stangbye. Jeg har derfor, strax efter Indskriftens förste Læsning, sögt efter et saadant paa hiin Side af Sundet. Dernæst lagde jeg Mærke til at Grundtvig forlængst havde rigtig oversat Mandens Danske Navn ved Garder fra Stangby. Petersen antog*) at han egentlig, efter sin Bopæl, maatte være bleven kaldet i Oldtidskvadet *Garðr à Stöngum* (eller *Staungum*) og bemærker at dette Sted *Stángir* laa rimeligviis i eller i Nærheden af Vigen i Norge. Det nævnes virkelig saaledes af *Snorre Sturlesön* i *Magnus Erlingsöns* Saga**), hvorimod det neppe er vist at dette Sted er identisk med det som forekommer i *Hakon Sverressöns* og hans Efterfölgeres Saga, hvor en Hövding 1207 nævnes som Byrgir af Stöngum (eller Börge af Stange), thi der var vistnok i Norge, efter *Hakon Hakonsöns* Saga, 126de Kapitel***), end et Sted af samme Navn, nemlig *Stángir*, omtalt 1225 i Hedemarken, nu Præstegaarden Stange i et Sogn af samme Navn. Om alt dette kan jeg ellers henvise til Petersens sidstudkomne historisk-geographiske Skrift jevnfört med *Munthes* Anmærkninger til *Aalls* Oversættelse af *Snorre Sturlesöns* Kongesagaer****).

---

*) Haandbog i den gammelnordiske Geografi, 1ste Deel S. 301.

**) Heimskr. Kbhvn. Udg. III, 449, jfr. Fornm. S. 318.

***) Heimskr. IV, 397. Fornm. S. IX, 111—112, 369 (efter Varianter af 4 mærkelige Codices).

****) Geographisk Register til Oldnordiske Sagaer XII, 340; Fornm. S. XII, 353. Petersen mener at det af Slaget mellem Erling Skakke og Hettesvendene 1168 bekjendte Sted *Stángir* maa söges i Nærheden af *Stangenes* eller *Stångenäs* i Bahus Lehn i Sverrig — hvorimod *Munthe* antager, l. c. 2det Bind (1839) S. 206 at dette *Stángir* er Gaarden Stanger, noget östen for Vaaler Kirke ved den store Landevei, som förer her forbi til Svendal og Skibtvet Sogne i Borge-Syssel.

Digitized by Google

Söge vi om lignende Stedsnavne i Haralds Danske Rige, saa finde vi adskillige saadanne. Paa Falster ligger Landsbyen Stangerup, som Valdemar den 2dens Jordebog kalder *Stangethorp;* det synes altsaa i visse Maader at svare til Saxos *oppidum*; men da burde der dog egentlig have staaet Stange eller noget sligt i Fleertallet.

I Skaane ligge tvende Steder af Navnet *Gårdstang.* Det ene af dem har udentvivl foresvævet *Saxos* ældste Udgiver, eller ogsaa en af Værkets ældre Afskrivere, idet de nedskreve deres Gardhstang. Landsbyen *Gardhstang* (eller *Gaardstang)* nu *Gårdstånga*, ligger endnu i Frosta Herred, og en anden i Torna Herred, som menes at være det *Garstang*, der forekommer i Kong Valdemar den 2den Jordebog som hörende til *Konunglef* eller det Kongelige Gods i Skaane.

Man kan tænke sig det rimeligt at et af disse Steder först har heddet *Staung* eller *Stángir*, men at det senere, efter en saa berömt Ejer eller Beboer som vores *Garðr*, er blevet kaldet *Gardstaung* eller *Gardstángir*, hvoraf de nyere *Gardhstang*, *Garstang* o. s. v. Det fortjener maaskee i denne Anledning at bemærkes, at der ogsaa i Cumberland (der meget tidlig er bleven hjemsögt og tildeels beboet af Nordboerne, ja endog synes at have været underkastet Harald Hildetands Overherredömme,) findes en Landsby af Navnet *Garstang*, der muelig kan have en lignende Oprindelse. Ved Östre Gårdstånga i Froste Herred fandtes fordum (og muelig endnu) en vistnok meget gammel Bautasteen med Runer ($3\frac{1}{2}$ Al. höi og $2\frac{1}{2}$ bred), der för havde staaet opreist paa en Höj, men senere (i Ole Worms Tid) var bleven benyttet af en Bonde til at sammenholde hans Mödding.*)

*) See Worms Monum. Danica S. 169. At et eller begge af de Skaanske Gårdstånger forhen er blevet kaldet *Gardstángir* (eller *Gards-stángir*) seer man af Indskriften paa en Runesteen ved Foshede paa Finheden, over en vis *Lifsten*, som döde paa "Karþstökum" (ɔ: *Garðstöngum*) i Skaane (*Skonu, Skanu*). *Bautil* 1029, *Liljegr. Runurk.* 1251. (jfr. 1416, hvor den til *Worm* l. c. sigtende Rettelse dog neppe synes at være beföjet).

Digitized by Google

Dog gives der end et Sted i Skaane, som allerbedst og ligefrem bogstavelig svarer til Saxos *Stang oppidum*, nemlig *Stångby*, forhen *Stangby*, liggende i det efter Byen nævnte Sogn i Torna Herred. Overvejer man Sammenhængen af *Saxos* hertil hörende Kjæmpefortegnelse, maae vi bemærke, at den begynder med Skalk fra Skaane og at vor Gard, selv femte, hörte til denne eller Skonningernes Trop.*)

Da Östergötland og Gotland ogsaa fordum hörte til Haralds Rige kan man endelig, for Fuldstændigheds Skyld bemærke, at Kongsgaarden *Stang* eller *Stång*, hvorefter et Fogderie endnu nævnes, fordum laa ved Linköping indtil 1381, men er siden bleven ödelagt eller nedbrudt, — og at der ogsaa paa Öen Gulland endnu findes en Kirkeby, kaldet Stanga.

Efter at have prövet alt det ovenförte forekommer det mig sandsynligst, at *Stang oppidum* er det Skaanske Stangby, og det er ogsaa blandt de omhandlede Steder et af de nærmeste ved Hoby og Runamo**).

Vor Gard, der vel kan siges at have ved sit Qvad og sin Indskrift fremtraadt som en uforgjængelig Prologus for Braavalle Kampens store Sörgespil, maa vel og være faldet i den mindeværdige Strid for den sidste Stærkodders Haand (ligesom hans kongelige Herre efter Folketroen, for Guden Odin); i det mindste maa dette antages at bevidnes af den sidstnævnte Helt (hvis ældre Aabenbarelser i Oldsagnene for störste Delen maa henföres til Mythologiens Digtninger), i det Qvad, som til-

---

*) *His accedunt Scalk Scanicus et Alf Aggi filius. Quibus junguntur Olvir latus et Gnepia vetulus. His annumeratur Gardh, Stang oppidi cultor.*

**) Med *Suhm* (i Danmarks Historie I, 479 o. fl.) antager jeg det for sandsynligt at Hoby, — forhen Huby — har fordum været en af Landsfyrsternes ypperste Gaarde, (hvorfor man troer at Harald Hildetand tit har opholdt sig der); dette sluttes især af Omegnens övrige Mindesmærker fra den hedenske Tid, om hvilke *Suhm* siger: "Der i Egnen findes mange af Steen opreiste Höje, som kaldes Kuller og mangfoldige runde med Steen omsatte Circler." *Sjöborg* omhandler (Nomenklatur S. 23) Kalmare Kullen ved Hoby, som en Offerhöi, hvor man meget længe har feiret Midsommers Höjtiden med Dandse og Lege; nærved Hoby (i Skoven) har der og været en saakaldet "Kummelgrotta." (S. 162—163.)

Digitized by Google

skrives ham, og som virkelig kan være forfattet af en Starkad *(Starkaðr* eller Stærkodder), der deeltog i Braavalle-Slaget, som en af Kong Rings störste og meest berömte Kjæmper. *Saxo* underretter os herom (i 8de Bog): "Stærkodder, som först har besjunget denne Krigs Begivenheder "paa Modersmaalet, erklærer at han, fægtende i Spidsen for Tropperne "har (foruden de andre af ham nedlagte Hövdinger m. fl.) tilföiet Roe "(eller Roar) med tvende andre, Gnepia og Garthar, dödelige Saar.*)" Endskjöndt nogle have meent at denne Garthar er den samme som en i Beretningerne forhen nævnt Salgarth, tvivler jeg ikke paa, at han er identisk med den Gard, (eller Garðr, Garder) fra Stangby, der just forhen var bleven nævnt i Forening med den samme Gnepia den Gamle, som ogsaa skrives paa selvsamme Maade (dog uden Tilnavnet) i Sögubrot, hvor de andre af Stærkodder fældede Kæmper nævnes i Overeensstemmelse med *Saxo*, med Undtagelse af denne Gard eller Gardar. Derimod nævnes en Brae *(Brái)* der i den Fortegnelse, som *Saxo* kjendte, kun fandtes betegnet *(tacito nomine)* som en vis Skalks (i *Sögubrot Sækálfs*) Fader.

Saaledes maatte den trofaste Gards Harpe forstumme og hans Haand lammes, men begge have de dog efterladt sig talende Minder, der aabne os en ellers ukjendt Udsigt ind i Nordens fjærne Oldtid, som ellers kun klinger for os i Sagn og Sange, der er bleven langt sildigere optegnede, eller blot viser sig ved andre enten tause eller endnu for os uforstaaelige Steensætninger og Klippeskrifter. Gard kan ved Indskriften paa Runamo, siges at være den danske Literaturs Fader, ligesom Offa af "Vodas Slægt" og Danmarks ældste Kongestamme ved Steenskriften i Ruthwell har erhvervet sig en lignende Fortjeneste af Storbritanniens fra Norden nedstammende Befolkning.

---

*) *Hic Starcatherus, qui belli huius seriem sermone patrio primus edidit, prior in acie dimicans Haraldi proceres .... a se prostratos .... commemorat. Cæterum Roa qvendam, cum duobus aliis, Gnepia et Garthar, a se in acie vulneratos occubuisse declarat.* (*L. VIII.*)

Digitized by Google

Efter Haralds Fald og hans Kjæmpers Nederlag beretter *Saxo* at Sejervinderen, Kong Ring, overdrog den ogsaa af Indskriften bekjendte Ole Herredömmet over Skaane, hvilket den sidstnævnte kort derefter udvidede over hele Danmark, men han nöd det ikke ret længe. Gards Forbandelse synes at have rammet ham i fuldt Maal, thi Ole forfaldt til en saadan Ugudelighed og Grusomhed, at de Danske ikke kunde udholde hans tyranniske Regjering, hvorfor 12 af deres Hövdinger sammensvore sig mod hans Liv og formaaede Stærkodder til at fuldbyrde Drabet.

Herom melder *Sögubrot* Intet, men vi vide dog ikke, hvad det kan have indeholdt, da Sagaens Fortsættelse og Slutning nu mangler; det fortæller kun at Kong Ring (hvem det, efter at have beskrevet Harald Hildetands Begravelse, nu först giver Fornavnet Sigurd, der her synes at have været *Saxo* fuldkommen ubekjendt) *) da blev Konge over Sverrig og Danmark tilsammen, men at hans Rige dog stærkt formindskedes i hans tiltagende Alderdom, og navnlig först derved, at en Kong Edelbert eller Adelbrikt (af Angelsaxernes Kongestamme) bemægtigede sig hans Rige i Northumberland. Vel have ikke de brittiske Historieskrivere tilstaaet at det nysnævnte Rige först i det 8de Aarhundrede enten heelt eller tildeels var skatskyldigt til skandinaviske Fyrster, **) men de ere dog enige deri, at dets Tilstand da var meget forstyrret ved indbyrdes Uroligheder, i det den ene Hövding befeidede eller ombragte den anden, eller tvang Regenten til at frasige sig Kronen. Ligeledes tilstaae de at Smaakongernes eller Kronprætendenternes Antal der i Riget da var betydeligt, hvorover vi ikke kunne undres, naar vi vide, at endnu i det

*) *Saxo* omtaler först Sigvard kaldet (*cognomine*) Ring i sin 9de Bog, som Sön af en norsk Hertug (Herser eller Jarl) af samme Navn som Ragnar Lodbrogs Fader.

**) Efter deres Begreber kunde de det heller ikke; vore hedenske Forfædres Anskuelser afvege meget fra dem efter Geijers skarpsindige og træffende Skildring: "Krigiska bedrifter eldade skaldernas inbillningskraft, hvilkas sånger här gifvit fornsagan ämne. Utpressade skattar på främmande kuster gälla för eröfringar af länder och riken. Så bli de stora Monarkier begripliga, som tillskrifvas åt Ivar Vidfamne, åt Harald Hildetand och Sigurd Ring, åt Ragnar och hans söner." Svear. Häfder 1. 532.

Digitized by Google

9de og 10de Aarhundrede havde Northumberland adskillige Fyrster med Kongenavn, som forresten slet ikke ere bekjendte af Historien *). Ved slige indbyrdes Krige tyede nogle af disse Hövedsmænd til Picternes og Britternes Fyrster i Strathclyde og andre nærliggende skotske Egne, hvorfra de da undertiden fik stor Hjælp af Skibe og Mandskab til deres Fordringers bevæbnede Understöttelse. At Picterne fra Arildstid havde forbundet sig med Nordboerne til deres næsten uophörlige Feider mod Britannien er bekjendt nok, **) og de skandinaviske Vikingers Sökonger have vel, for sin Deel, benyttet sig heraf paa sædvanlig Maade ved at faae deres Tjenester betalte med Guld, tildeels ved en vedblivende Skat, som de aarlig afhentede (ligesom det længe derefter var Tilfældet med Danegeld fra hele England). Saaledes have da Harald Hildetand og flere tilegnet sig paa deres Viis Overherredömmet over Northumberland, endskjöndt de muelig kun have faaet en vis Andeel af den til Britter, Picter eller andre Skotter af hine Fyrster erlagte Tribut. For ikke at omtale flere hertilhörende Beretninger bemærke vi kun at visse Sagaers hertilhörende Beretninger, i forskjellige Henseender, sees at passe til de angelsaxiske Kröniker eller Annalers Tidsangivelser. Den störste Saga om Olaf Tryggvesön melder saaledes at Sigurd Ring i et Krigstog til England, ombragte en Konge (eller Fyrste) Ingiald, Broder til Vestsaxernes Konge (Ina) med hans Sön Ubbe (Angelsaxernes Ingild og Eoppa). Her maa vi erindre hvad *Sögubrot* beretter, hvorledes nemlig Kong Harald paa sine gamle Dage betroede Ring sit hele Riges Fredning og Hærens överste Anförsel, samt gjörde ham tilsidst til sin Underkonge over Sverrig og Östgöthland; Rings ovenmeldte Tog til England

*) Henrik af Huntingdon udtrykker sig saaledes om Regenterne i Northumberland henved Aar 900: *Confuse autem regnaverunt Dani, ita quod ibi Rex unus erat, modo duo, modo reguli multi.* Northumberlands præsumtive Overkonge kaldtes dengang *Princeps Regum!*

**) Om Britternes jævnlige Understöttelse af Nordboernes fjendtlige Angreb mod Angelsaxerne o. fl., jfr. Lappenberg Gesch. von England, 1, 287–89.

Digitized by Google

har gaaet for sig i Aaret 718, da de brittiske Annaler bemærke Ingilds Död. Det er vel mueligt, at Ring da har misbrugt Haralds Fuldmagt og Krigsmidler til egen Fordeel og selv tiltaget sig Overkongenavnet over de erobrede eller hærgede Egne. Denne Gisning vinder udtrykkelig Bekræftelse ved tvende Codices af Olaf Tryggvesöns störste Saga (B, C), som henföre disse Begivenheder til den Tid, da Sigurd Ring var Konge over Sverrig allene, altsaa för Harald Hildetands Fald.

Haralds og de Danskes Misfornöielse hermed bröd dog först lydelig ud henved 723*), skjöndt det ikke kom til aabenbar Krig mellem Rigerne förend 730. Det forekommer mig saaledes endvidere at være klart, at *Sögubrots* northumbriske Konge Edelbert er Krönikernes Eadbert eller Edbert. Hans næste Forgjænger i Northumberlands nominelle Overherredömme Ceolvulf, som holdt mere af Læsning end af egne Krigsbedrifter, kom til Regjeringen 729; *Beda* tilegnede ham sin Kirkehistorie i Aaret 731, som var mærkværdigt derved, at "Riget da var frit for "udvortes Fiender" (altsaa i de Tider en Sjeldenhed), men forövrigt blev Ceolvulfs Regjering en Kjede af Sorger og Ulykker, især foraarsagede ved Oprör og Forræderi, hvorfor han og, enten frivillig eller tvungen, i Aaret 737 sögte den savnede Hvile inden Klosterets Mure. Hans yngre Frænde Eðbert greb Scepteret med kraftig Haand og förte strax Sværdet til dets tappre Forsvar imod Picternes og deres Bundsforvandtes Angreb. Navnet Eðbert oversatte Nordboerne ved det beslægtede og dem mere bekjendte Edelbert, og saaledes stemmer denne Angivelse af *Sögubrot* meget vel med den af *Suhm*, *Müller* og *Petersen* antagne Mening om Braavalleslaget, som holdt henved 730; — det var da saare naturligt at Northumberland ikke i dette eller det följende Aar blev hjemsögt af dets nordiske Fiender. Snart derefter har Kong Ring benyttet

*) *Suhm* siger og herom, uden at jeg med Bestemthed kjender hans Kilde: "Paa dette "engelske Tog skal Sigurd have anvendt fem Aar og Harald imedens bevist ham "adskillige Fortrædeligheder, som uden Tvivl have lagt Grunden til paafölgende "store Uvenskab mellem dem". (Historie af Danmark 1ste Deel S. 487).

Digitized by Google

sig af Ceolvulfs Svaghed for at afpresse ham Brandskatten, men denne har den krigeriske Eðbert fra 737 af hört op med at yde, og Northumberland kunde da siges at have været det förste af Sigurd Rings Besiddelser, som rev sig lös fra dette hans saakaldte Overherredömme*).

Vistnok er det mig bekjendt, at strænge historiske Kritikere forlængst troe at have gjendrevet alle Sagaernes Beretninger om Nordboernes Anfald paa England eller prætenderede Herredömme over visse Dele deraf, ligefra Fuldendelsen af den Jydsk-Angel-Saxiske Erobring af England, omtrent 550, til Nordmannernes eller de Danskes Vikingstog til Westsex 787, med den Bemærkning i den saxiske Krönike: at dette var det förste Angreb, som noget af disse Folk havde foretaget paa Engelland eller Anglernes (der bosatte) Folk *(Angelcynne)*. Jeg vil först paapege den store Usandsynlighed af den ubetingede Paastand, at hverken Jyder, Friser og Angler (som i Löbet af et Aarhundrede, i Forening med Saxerne, ikke allene indtoge, men ogsaa befolkede det hele store Rige) eller andre Danske, Nordmænd eller Svenske skulde, efter hin store Folkevandring til Söes i det 5te og 6te Aarhundrede, have hjemsögt eller foruroliget det rige Englands Kyster i mere end

*) Om de nordiske Historieskriveres Beretninger, angaaende Skandinavernes prætenderede Herredömme i det 7de og 8de Aarhundrede over Northumberland og de dertil grændsende Egne m. m. kunne vi ellers især henvise til *Torfæi Series Regum Daniæ*, S. 320 o. f.; *Suhms* Hist. af Danm. 1, 486 o. f.; *Geijers* Svear. Häfdar 1, 558 o. f.; *Lagerbring*SveaR. Hist. 1, 128 o. f.; *Hallenbergs* Anm. 1, 220 o. f.; *Cronholms* Fornnordiska Minnen 1, 47 o. f.; *Petersens* Danm. Sagnh. 1, 423, 442; *Turner Hist. of the Anglosax.* 1, 317, 323 o. f.: *Lappenbergs* Gesch. von England 1, 205 o. fl. St, 287. Ved denne Leilighed tillader jeg mig at tilföje den Oplysning til *Geijers* og *Cronholms* Bemærkninger om en formeentlig Uovereensstemmelse mellem et af *Torfæus* og *Peringsköld* udgivet historisk Fragment (eller Uddrag) at dette kan læses i sin rette Sammenhæng i *Fornmanna Sögur* 1ste Deel (1825) S. 110 o. f. hvoraf det og sees, at den Læsemaade, som *Torfæus* har fulgt (*Vestrsaxa*) meget rigtig findes i de to af ham benyttede Arnæmagnæanske Codices, hvorimod *Petrs* efter *Peringsköldes* Udgave, forekommer som en Variant i en tredie Membran af den samme Samling. *Torfæus* har i sine Tillæg til hans *Series* (som först bleve udgivne 1777) oplyst denne Beretning nærmere efter *Simeon Dunelmensis* o. fl. see *Torfæana* S. 40–43. Læsemaaden *petrs* maa saaledes sikkerlig antages som en let indtræffende Skriverfeil for *vestr.*

Digitized by Google

230 Aar, da dog Nordboerne kort efter denne totale Fraværelse (med erkjendt Undtagelse af det ovenmeldte Tog og et andet til Lindesfarne i Northumberland 793) i det 8de, 9de og 10de Aarhundrede först efterhaanden erobrede betydelige Dele af Landet og tilsidst blot ved Danmarks egen Styrke bemægtigede sig det hele engelske Monarkie. Dernæst maa jeg gjöre mine Læsere opmærksomme paa den Ufuldstændighed, hvormed Englands ældste og vigtigste Historieskriver *Beda*, som egentlig beskjæftigede sig med Skildringer af Kristendommens Indförelse, Udbredelse og Skjæbne i Landet, har behandlet Angelsaxernes politiske Historie, endog for det Tidsrum, som var ham nöjest bekjendt og indbefattede hans egen Levetid. Saaledes bemærker han blot, at Northumberlands Konge Osred blev slaaet ihjel Aar 716, men forbigaaer fuldkommen saavel Gjerningsmændene som Anledningen dertil, og Omstændighederne derved *). Der har da saare meget mærkværdigt skeet der i Riget, hvilket *Beda* enten aldeles forbigaaer eller blot overfladisk eller tilfældigviis berörer. Denne selvsamme Bemærkning kan gjelde om den saxiske Krönike, hvis Efterretninger for en stor Deel ere öste af *Bedas* ovennævnte Værk. Om Osreds Drab tillægger den kun at det skete ved Rigets sydlige Grændse altsaa i eller nærved York. Lappenberg har ellers omstændelig viist hvor ufuldstændige og ukritiske Krönikens nyeste og hidindtil bedste Udgaver ere, i det (f. Ex.) dens ældste Haandskrift, som naturligviis burde danne Textens Grundlag, kun er blevet benyttet tildeels af Udgiverne**)

*) *Suhm* har, med Hensyn til Sagaskrivernes Beretninger, formodet at Sigurd Ring, som Harald Hildetands Hærförer, i Aaret 715 anfaldt Hereford Shire, men i det næste Aar Lindsey og Northumberland, i Forening med Olaf Kinrecs Son, kaldet Englænder (see ovenfor S. 73); at de da overrumplede og dræbte Kong Osred, hvorefter Olaf af Sigurd indsattes til hans Under- eller Skattekonge o. s. v. Hist. af Danmark 1, 487. Ellers see vi af Angelsaxernes egne Historieskrivere at de i Heptarchiets Tid havde en stor Mængde saakaldte Konger eller Underkonger, om hvilkes Navne, Forholde og Begivenheder vi nu ikke have den mindste Kundskab.

**) Geschichte von England, 1ster Theil; Indledningen S. XLIX o. f. Man kan vel tillige antage, at endog den angelsaxiske Krönike paa sine Steder endnu trænger til en rigtigere Oversættelse. Saaledes oversætter *Ingram* (f. Ex,) til Aaret 787

Digitized by Google

Jeg antager det da endnu for fuldkommen uvist hvorledes det forholder sig med hiin titpaaberaabte Bemærkning om de saakaldte förste nordmannisk-danske Anfald paa England: om den ikke er et sildig indskudt Glossema, blot beroende paa den Grundvold, at en enkelt Afskriver eller Fortæller ikke för havde seet nogen lignende Begivenhed anfört i de Aarböger, som han havde læst, o. s. v.

Det er ellers noksom bekjendt, at Englands ældste Histories övrige Kildeskrifter endnu trænge til gode og fuldstændige Udgaver, ligesom det og maa formodes at ukjendte mærkværdige Haandskrifter af dem henligge i en eller anden af Rigets (ja vel endog i Fastlandets) forskjellige betydelige Samlinger. Blive disse i sin Tid behörig publicerede, ville vel adskillige endnu af os savnede Oplysninger om Nordboernes Forholde til Storbritannien i det 7de og 8de Aarhundrede komme for Dagen. Til en saadan trænger f. Ex. den Beretning af *Simon* fra Dúrham, at hedenske Nordboer, , efter Kong Ecgfrids Död, förend Ceolvulf kom til Regjeringen (i Northumberland) havde overfaldet York og ödelagt Landet deromkring *). Dette maa altsaa være skeet mellem Aarene 685 og 728, snarest nærmere ved det sidstmeldte Tidspunkt (altsaa 716 eller 718) hvis her ikke, som *Lappenberg* mener, hvilket

---

Hereðaland (den Egn, hvorfra Vikingerne kom) ved "Rövernes Land" (*land of the robbers*) da her dog rimeligviis menes *Hörðaland* (nu Hordeland) i Norge, hvor de nordiske Vikinger (om de end oprindelig hörte hjemme i Danmark) havde et ypperligt Tilholdssted i dets mange gode Havne (paa hvilke Jyllands Vestkyst har stor Mangel) ligesom ogsaa (for at være Storbritannien end nærmere) paa Örkenöerne og Shetlandsöerne. Disses Beboere regnedes i ældre Tider til Picterne. og derfor har man vel da ofte henfört Skandinaverne til dem, uden at kalde dem Danske eller Nordmænd, under hvilke Navne Krönikerne först omtale dem i sildigere Tider.

*) Simeon Dunelmensis Historia de S Cuthberto i Twysden Hist. Angl. Script. p. 69. "*Ecgfrido Rege defuncto venerunt Scaldingi et Eboracam civitatem fregerunt et terram vastaverunt. Post hoc successit in regnum Ceolvulv.* Benævnelsen Scaldinger har man antaget for at være eenstydig med Scyldinger (eller Skjoldunger) et ældgammelt Navn for de Danske blandt Angelsaxerne; andre have udledet det af Scheldefloden (*Scaldis*), ved hvis Udlöb de nordiske Vikinger paa hin Tid siges at have opholdt sig.

Digitized by Google

dog neppe kan forenes med Ordenes Lydende, egentligst sigtes til Nordboernes Overfald i Aaret 793. I andet Fald er det vel rimeligt at Kong Osreds Drab, efter det ovenanförte, er blevet udfört af en northumbrisk Prinds, hans Slægtning (efter nogle Forfatteres Foregivende) som dog, efter Sagaerne, blev understöttet af de Danske under Sigurd Rings Anförsel, ved hvilken Leilighed hiint Anfald paa York og dets Omegn har gaaet for sig i Aaret 716, medens Ring endnu stod i Harald Hildetands Tjeneste som hans Landeværnsmand eller överste Hærförer. Rings Angreb fornyedes 718, Prinds Ingilds Dödsaar. Nogle finde det ikke rimeligt, at denne da, som Sön af en Konge i Westsex, skulde have opholdt sig i Northumberland; men Aarsagerne hertil vilde langt fra ikke være vanskelige at opdage. Ingild var nemlig en Broder til Kong Ina af Westsex (som regjerede fra 688 til 725) samt ogsaa til Dronning Cuthburh eller Cuthberge*), gift med Kong Alfred (eller Aldfrid) af Northumberland (död 705); hun förte Regjeringen for hendes Sön Osred i hans Umyndigheds- og Mindreaarighedstilstand, formodentlig indtil hans Död 716, og trængte vistnok saaledes til Bistand af sin Broder Ingild, der da har været en af hendes överste Raadgivere og Hærförere. Alfreds og hendes anden Sön Osred**) kom til Regjeringen 718 og det var vel saaledes i hans Tjeneste at hans Morbroder Ingild döde.

Det andet Navn for den siden til Kongedömmet ophöjede Ring, som, efter hvad vi ovenfor have bemærket, ikke forekommer hos *Saxo*, og i *Sögubrot* först efter Braavallekrigens Tilendebringelse, nemlig

*) Saaledes anföres dette uden Tvivl rigtig i *Lappenbergs* genealogiske Tabeller over de angelsaxiske Kongehuse (l. c.), nemlig C, Westsex og F, Bernicia. Det er da vistnok ved en Skriver- eller Trykfeil at Cuthberge i Værkets Text (1, 206) udgives for Kong Inas Datter. Efter Rudbourne var Wala (Wiala?) Inas anden Dronning.

**) Dette antager jeg efter *Lappenbergs* Stamtavle (F) over Berniciens Kongestamme, grundet paa *Bedas* Hist. Eccl. V, 22, 23. Dog ansaae förstnævnte Forfatter (Gesch. von England 1, 205—206) Osric först for en Sön af Cuthvin (Broder til Ceonred og Ceolvulf) nedstammende fra Occa, Idas Sön. I Stamtavlen finder man de to sidstnævnte Brödre som Cuthvins Sönnesönner.

Digitized by Google

Sigurd *(Sigurðr)* betyder egentlig Sejervinder eller Sejer-Skjæbne, men er ellers vel det samme som Sigvard *(Sigvarðr,* tydsk *Siegwart)* Sejerens Bevarer. Sagaens Forfatter anbringer det som Fornavn, foran det forhen allene brugte *Hríngr*, der her da synes at burde betragtes som et Tilnavn *). Vi have ovenfor viist, at lignende Navneforandringer **) og Brug af Tilnavn for Fornavn ingenlunde vare usædvanlige blandt Hedenolds Nordboer. Det bliver saaledes ikke usandsynligt, at Kong Ring, efter at have vundet det berömte Braavalleslag, har antaget hint betydningsfulde Navn som en Art af Hæderstitel; dertil kunne Skjalden Gards magisk-religieuse Forbandelser over ham, under hans förste Navn, paa Runamo-Klippen, ligeledes have bidraget. Denne Gisning synes især at bekræftes ved följende Underretning i den gamle Codex *Hauksbók* om den Skik i Hedenoldsdage at bære tvende Navne: "Folk havde da meget "tit tvende Navne; derved troede man at langt Liv og andet Held kunde "opnaaes; endskjöndt nogen forbandede en anden ved (eller for) Guderne "meentes dette ej at kunne skade den, som havde tvende Navne" ***). Af en lignende Frygt for Fafners Forbandelser skjulte den ellers uforfærdede Helt Sigurd (Sigward eller Sigfried), efter Eddasangene, sit rette Navn for sin Modstander i Kampen; den samme Skik fulgte og Oldtidens höiskotske Kæmper efter de ossianske Digte. De hedenske Finlapper,

*) Johannes Magni, som i det 16de Aarhundrede paa Latin sammenskrev sin svensk-gothiske Historie (Rom 1558, Folio) og, formodentlig efter ham, hans Broder Olaus give endda denne Ring Fornavnet Haqvin og kalde ham Germunds Sön, uden at vi kjende nogen Hjemmel for denne Beretning. Dem följer *Holberg* dog ved at nævne Haralds Overvinder Hagen eller Ring. Danm. R. Hist. I, 53. Sammesteds S. 108 antages Harald Hildetand at have levet förend Ulphila, som skrev sin gothiske Bibeloversættelse i det 4de Aarhundrede. Jfr. *Suhms* Crit. Hist. II, 499, 838.

**) Paa disse kunde end flere Exempler anföres; efter den ældre Edda bar den berömte Brynhilde i nogen Tid Navnet Sigurdrifa, under hvilket hun drog i Krig som Skjoldmö eller formeentlig Valkyrie.

***) "Menn höfðu miög þá svá tvö nöfn. Þótti þat líkast til lánglífis ok heilla; þótt nokkrir formælti þeim við guðin, mundi þat eigi skaða, ef þeir ætti annat nafn." S. Erici Tentamen de nom. propr. (1753, 8) S. 89.

Digitized by Google

som længe beholdt visse af Skandinavernes overtroisk-religieuse Skikke, plejede og, lige til det 18de Aarhundrede at bære forskjellige Navne efter hinanden, idet Forandringen af dem blev foretaget ved en eller anden for Personen vigtig Begivenhed, ogsaa undertiden af Frygt for Sygdom eller anden Ulykke, i det Haab at det nye Navn vilde bringe dets Besidder ny Lykke og Velsignelse*).

Herved turde man muelig tage noget Hensyn til vore hedenske Forfædres af Eddasagnene bevidnede samt ellers af *Druider* og *Brachmaner* (m. fl.) forkyndte Tro paa Sjælevandringen, hvorfra man maaskee kan udlede den i Norden fra Hedenold vedligeholdte Skik at opkalde Börn efter særdeles udmærkede Personer**); saaledes kaldte den (efter Eddaerne

*) Man har havt Exempler paa at nogle Lapper indtil de vare 70 Aar gamle ere blevne omdöbte 4 Gange, hvoraf maa sluttes, at de troede, med Rabbinerne, at Navnets Forandring foraarsagede ogsaa Forandring i Sygdomme og afværgede Guds Vrede. Jessen om de nordiske Finners og Lappers hedenske Religion, S. 35. Mange blandt Finlapperne bare paa eengang forskjellige Navne, der tildeels maa betragtes som Tilnavne, og disse nedarvedes ligeledes fra Forfædre eller Slægtninge; sammest. S. 40 o. f.

**) Da Magnus den Gode födtes i Norge, Aar 1024, i Faderens Fraværelse, og maatte strax döbes, paatog Skjalden Sigvat sig at bestemme den Nyfödtes Navn, hvorover Kong Olaf den Hellige blev meget vred, især af den Aarsag, at det ikke tilhörte hans Slægt (*ekki er þat vårt ættnafn*) Sigvat forsvarede sig i den Henseende med disse Ord: "Jeg opkaldte ham efter Karl Magnus (ɔ: den Store), fordi han var mig bekjendt som den i Historien (eller Folks Fortællinger) meest berömte Konge. Kongen sagde da: Du er i Sandhed en lykkelig Mand, Sigvat! og det er ikke underligt, at Lykken följer Viisdommen." For ret at indsee Aarsagen til Kongens Vrede maa man kjende Fortællingen om hans Fosterfaders Hranes Dröm, i hvilken den forlængst afdöde Kong Olaf Geirstadealf (den ældre) aabenbarede sig med den Befaling, at aabne hans Gravhöj og udtage deraf et Belte, et Sværd og en Guldring, for at bringe disse Kostbarheder til Asta, gift med Harald Grænske (af Norges gamle Kongestamme); for at lette hendes forestaaende Nedkomst skulde Beltet lægges om hende, men Sönnen skulde kaldes Olaf og erholde de andre Kostbarheder (til Navnfæste). Heraf opstod det Folkesagn, allerede i Olaf den Helliges Levetid, at han selv egentlig var den gjenfödte (i sin Tid almindelig elskede) Olaf Geirstadealf. Heimskr. II, 200. Fornm. S. IV, 275. X, 212. Naar en hedensk Finlaps Kone var frugtsommelig, blev gjerne hun (eller andre) i Drömme advaret af en Jabmek (afdöd Forfader eller Slægtning) om hvad Barnets Navn skulde være og hvilken saadan der skulde, efter deres Talemaade, "opstaae i dette Barns Liv". (Jessen l. c. S. 33.)

Digitized by Google

over visse Dele af Danmark og Tydskland herskende Kong Sigmund en af sine Sönner Helge efter Helten Helge Hjörvardsön, men han troedes efter Döden at være bleven gjenfödt i den tredie Helge, kaldet Haddingernes Helt, (jfr. ovenfor S. 71). Levningerne af denne Overtro have vedligeholdt sig i Island til vore Dage, dog kun for saa vidt at nogle mene at Navnet har en vis Indflydelse paa Börnenes Egenskaber eller Lykke, og undgaae især (ligesom det tildeels var Skik i Oldtiden) at give Barnet det Navn, der bares af en i Familien, som kun opnaaede en kort Levealder. Vist er det ellers at hyppige Gjentagelser af det samme Fornavn i en vis Familie vedligeholdt sig der og i flere Lande, fra den graa Oldtid af (ogsaa blandt Norges hedenske Finlapper). Denne Bemærkning hörer til en anden, som ikke er uvigtig med Hensyn til den kritiske Vurdering af Levningerne af Stærkodders Mindedigt over Braavalleslaget, saavel hos *Saxo* som i Sagafragmentet. Nogle have f. Ex. fremsat den Indvending mod dets Ægthed, at det tildeels indeholdt de samme Navne og Tilnavne, som tillægges andre Personer i sildigere Aarhundreder f. Ex. Haddr hinn hardi *(Haddir durus)* fra Thelemarken i Norge, der ogsaa siges at have deeltaget i det store Söslag i Hafursfjord mod Harald Haarfager i det 9de Aarhundrede. Jeg mener nemlig og vil nu oplyse det nærmere, at man til den formeentlig heldbringende Gjentagelse af en lykkelig eller berömt Persons Fornavn undertiden (endskjöndt vel som oftest sildigere) knyttede dens Tilnavn, da ogsaa dette meentes at bringe Held eller Hæder. Netop i det heromhandlede Tilfælde er det ikke usandsynligt, at den ene af de sidstnævnte norske Kæmper strax ved Födselen baade med Fornavn og Tilnavn blev opkaldt efter den ældre Hadd; den yngre Hadd var nemlig Broder til ***Roald Ryg*** (ikke *tá* eller *Taa*: ***Hróaldr hryggr***) og de vare ikke allene fra den samme Egn som hine Braavallekæmper, men nedstammede ogsaa fra Sigurd Ring selv, til hvis Hjelpetropper den ældre Hadd og Roald hörte i hiint berömte Slag; see Landnama 3 B. 10 Kap. Det er ellers bekjendt at Tilnavnet

Digitized by Google

ofte gaves af en Konge eller Hövding, selv i den mere bekjendte Middelalder, til en eller anden Gjæst, Hofbetjent, Skjald eller Kriger, og at det da (ligesom ellers Fornavnet) stedse ledsagedes af en eller anden Kostbarhed som en Guldring, et udmærket godt Sværd o. s. v., som kaldtes *Nafnfesti* (Navnets Fæstelse eller Bekræftelse)*), samt at den, som saaledes hædredes, ofte ved en saadan Leilighed udbad sig af Giveren, at han tillige vilde skjænke ham en Andeel af sin egen (vel endog Andres, især Hedenfarnes) Lykke *(hamingja, gifta, gjæfa)*, der ogsaa paa Grund af den ældgamle Overtro meentes at kunne overdrages fra den ene til den anden. Heraf forklares da noksom den Skik i Hedenold og end senere, at man selv optog eller erholdt af Andre saadanne Tilnavne, der forhen vare baarne af berömte Personer, især Slægtninge eller Forfædre, der havde fört det selvsamme Fornavn.

Denne Kjendsgjerning er hidindtil, saavidt jeg nu erindrer, neppe bleven noksom paaagtet af Oldgrandskere, dog især med Undtagelse af *Torfæus*. Vist er det overhoved, at mange Personer med parallele Fornavne og Tilnavne paa eengang forekomme i den gamle skandinaviske og islandske Historie, af hvilke jeg (foruden enkelte allerede berörte) her tillader mig at anföre nogle, der hidindtil tildeels ere blevne forvirrede og sammenblandede baade af Sagnforskere og af dem, som selv i de nyeste Tider have forfattet Registre over trykte Sagaer, i hvilke de have antaget forskjellige Personer, blot fordi de bare det samme For- og Tilnavn, for et eneste Individ.

1) De ældgamle Eddasange give Rærek (eller Rörik), Harald Hildetands Fader, Tilnavnet *Slyngering (Slaungvanbauge)***) og efter

*) Alt dette stemmer i Hovedsagen vel overeens med de hedenske norske Finlappers Begreber og Skikke, saaledes som de udförligen ere blevne beskrevne i *Jessens* ovenmeldte Afhandling.

**) Ogsaa *Saxo* har, i 3die Bog, nogle Beretninger om *Roricus Slyngebond*, en dansk Konge, som ved en vis Leilighed kom til at slynge sit sexdobbelte gyldne Armbaand i Vandet, hvoraf han skulde have faaet det ovenmeldte Tilnavn. Hans Regjerings-

Digitized by Google

Sögubrot bar en af Haralds Sönner baade Farfaderens For- og Tilnavn. Denne yngre *Hrærekr Slaungvanbaugi* nævnes ogsaa i Landnama. Netop den heromhandlede Slægt har ikke faa af slige at opvise (foruden de forskjellige Personer af Navnene Ring og Sivard Ring, som *Saxo* ommelder).

2) *Audur djúpauðga* eller *djúpúðga* (efter Sögubrot og Hyndlas Sang Harald Hildetands Moder) levede i Sverrig og Danmark i det 7de Aarhundrede, men en anden, gift med en Hærkonge, der nedstammede fra den Förstnævnte, i Norge, Irland, Skotland og Island, i det 9de Aarh.

3) *Harald Grænske*, en norsk Fyrste i det 8de Aarhundrede, var Stamfader til en anden af samme Navn og Tilnavn i det 10de Aarh.

4) *Olaf Geirstade-Alf*, Konge over Vestfold i Norge i det 9de Aarh., efterlod baade sit Navn og sit Tilnavn til sin Broders Sönnesön, (den yngre Olaf Geirstadealf, Harald Haarfagers Sön), som döde i det 10de Aarh.

5) *Haldan Svarte*, Harald Haarfagers Sön, arvede ligeledes (i det 9de Aarh.) baade Navn og Tilnavn efter sin Farfader.

6) *Ketill hængr*, en anseet Hövding i Norge, levede i den förste Halvdeel af det 9de Aarh., men hans Dattersön *Ketil Hæng* i samme Aarhundredes sidste Halvdeel. Den Sidstnævnte udvandrede til Island og bosatte sig der. I *Are Frodes* Schedæ kaldes han blot *Hængr*, ligesom ogsaa tit i *Egil Skallagrimsöns* Saga. Paa samme Maade finde vi, at *Sigurd Ring* i Almindelighed blot forekommer som *Hringr* i det titommeldte Sagabrudstykke og efter min Formening i Runamo-Indskriften, samt som *Ringo* hos *Saxo* o. s. v.

7) *Gunlög Ormstunga*, som levede i Islands Landnams-Tid i

---

tid indfalder mellem Hother og Viglet, men har ikke den mindste Forbindelse med den langt sildigere Harald Hildetands Historie. *Svend Aagesen* har ogsaa kjendt ham som Rörek Slaghenback (Rolfs Eftermand) og en anden gammel dansk Konge som Rörek Slaganboge. See *P. E. Müller* om Saxos Kilder l. c. S. 41. Rörek kunde ellers let have faaet hiint Tilnavn af den sammenslyngede Guld-Armring, han daglig bar (Mage til nogle saadanne, som endnu haves i vort Museum for nordiske Oldsager).

Digitized by Google

det 9de samt muelig tillige først i det 10de Aarh., boede paa Gunlögsstade og var aldeles forskjellig fra den berömte, fra ham (som Sön af hans Dattersön) nedstammende Skjald *Gunlög Ormstunga* fra Gilsbakke, som levede sidst i det 10de og først i def 11te Aarh. — begge disse Mænd vare dog fra samme Egne i Island, nemlig fra Borgarfjorden eller de til den grændsende Bygdelag.

8) En *Thorleif spake* var bekjendt i Norge i det 9de Aarh. og hans Dattersön af samme Navn i det [illegible]e Aarh. — De her anförte Tilnavne kunne saaledes siges at have været *arvelige* Familienavne, og det samme gjælder tildeels om flere blandt dem, som vi nu komme til at opregne.

9) Tvende Mænd af samme Slægt, som levede i Island i det 9de og 10de Aarh., vare begge bekjendte under Navn af *Kjallak den Gamle*, 10) tvende ellers som *Thorvald Holbarke*, 11) tvende som *Illuge röde*, 12) tvende som *Ormr auðgi*, 13) tvende som *Þórarinn illi*, alle ligeledes i de samme (efter hinanden følgende) Tidsrum. 14) En *Thyride*, kaldet *spaka*, levede i Island i det 9de samt en anden af samme Tilnavn, i det 10de og 11te Aarh.

Fremdeles finde vi i Island: 15) en *Thorstein Titling* i det 10de og en anden i det 12te Aarh.; 16) en *Björn auðgi* i det 10de og en anden i det 13de Aarh.; 17) en *John Murt* og 18) *Gudmund Gris* i det 13de samt tvende andre Mænd af samme Navne i det 14de Aarh.

End flere saadanne Dubletter af bekjendte Mænd forekomme og fra Middelalderen i Norges egen Historie, f. Ex.: 19) En *Helge hvasse* i det 7de eller 8de, en anden i det 13de Aarh.; 20) en *Thorolf Mostrarskegg* i det 9de, en anden i det 11te Aarh.; 21) en *Gudbrand Kula* i det 10de og en anden i det 11te og 12te Aarh.; 22) en *Eystein Orre* i det 11te og en anden i det 13de Aarh.; 23) *Jon Ketling*, 24) *Ivar Gæsling* og 25) *Audun röde* i det 12te samt tre andre Mænd med de selvsamme Navne og Tilnavne i det 13de Aarh.; 26) en *Björn bukk* i Norge i det 11te og en anden i Island i det 13de Aarh. Frem-

Digitized by Google

deles finde vi at 27) den danske Helt *Þorkell háfi* (Thorkel den Höie), som levede i Danmark i det 10de Aarh., opkaldtes heelt — i Norge og i det 10de Aarh., ligesom ogsaa 28) den berömte *Erik Röde* (fra det samme Tidslöb) i Island, endog i det 15de Aarh.

Paa Örkenöerne fulgtes fordum en lignende Skik: 29) Af tvende Personer der, som bare Navn og Tilnavn af *Jón Vængr* (omtrent 1137—1157), var den ene den andens Söstersön.

I Danmark (hvor de to Konger af Navnet Horde-Knud i det Foregaaende ere blevne nævnte) opkaldtes rimeligviis 30) med frit Forsæt Björn Jernside, Ragnar Lodbrogs Sön, paa den selvsamme dobbelte Maade (i det 12te Aarh.) ved en Sönnesön af Kong Erik Ejegod af den samme ældgamle Stamme, og paa den Maade er det at *Torfæus* og jeg mene at den yngre danske Ragnar Lodbrog er bleven opkaldt efter den berömte ældre*). I det Foregaaende have vi anfört adskillige Exempler derpaa, at Sönnesönner og Dattersönner i det 8de og 9de Aarhundrede bare Bedstefaderens Navn eller Tilnavn; de ere saa mange, i Forhold til den ringe Kundskab, vi have om denne Periode, at vi maae ansee hiin Skik for at have været temmelig almindelig, og antage derfor at den især har vedligeholdt sig i den Linie af Sigurd Rings Afkom, som enten forplantedes ved den Sigurd eller Sigvard (en formeentlig Sön af Sigurd Snogöje), som nævnes i den af *Suhm* udkastede Stamtavle, eller ved en eller anden Person, som paa en nu ukjendt Maade har nedstammet fra den ældste Ragnar. Hos de andre Stamforvandte vedblev tildeels den Skik at opkalde Börnene efter Familiens mest berömte Personer. Sigurd Hjorts Sön, Guttorm (rettere Gudorm, Godorm), kaldte saaledes sine Sönner Sigurd og Ragnar, Datteren

*) Jfr. *Torfæi Series Regum Daniæ* S. 343—345, hvor han har opregnet nogle af de her anförte Exempler og end flere, som jeg har forbigaaet, hvorimod jeg her har tilföiet adskillige andre. Han slutter sin Fortegnelse med disse Ord: *Satis hinc apparet veteres liberis suis tam majorum suorum, qvam aliorum insignium virorum et nomina et cognomina haud infreqventer indidisse.*

Digitized by Google

Aslaug; Ragnars Navnet (ellers meget sjeldent i Norge) forplantedes blandt Harald Haarfagers Afkom til sidst i det 10de Aarhundrede o. s. v. Denne Digression vilde jeg selv have holdt for altfor vidtlöftig, hvis jeg ikke haabede derved at kunne bidrage til Oplysning af et meget omtvistet Punkt i vort Nordens ældste Historie, som ogsaa er af stor Vigtighed for Braavalle-Slagets chronologiske Bestemmelse — det nemlig, om der kun var *een* berömt dansk Konge, kaldet Ragnar (eller Regner) Lodbrog, eller der har været *flere* af samme Navn og Tilnavn, hvilket sidste *Torfæus*, *Gram*, *Lagerbring* og *Suhm* have antaget (idet den Sidstnævnte endog omhandler tre, af hvilke de to sidste i det 9de Aarhundrede). Kun om en eneste saadan Person handler vel den mythisk-historiske Roman fra vor Middelalder, som er bekjendt under Navnet af *Ragnars-Saga*, men den er öiensynlig, om ikke heelt, saa dog for en stor Deel, sammensat af forskjellige Oldtidskvad og Folkeviser, hvis allegoriske eller overdrivende Digtersprog man vel undertiden, uden videre, har indklædt i simpel Prosa som historisk-bogstavelig Sandhed. Gammel er dog vist denne Saga, da *Saxo* endog har benyttet den, og et Udtog af den (med flere) tildeels i en ældre Stiil end dens ældste os nu bekjendte Exemplar, og med nogle Afvigelser fra dets Beretninger synes at være skrevet (saaledes som vi have det) för Aar 1300. Ældre end Ragnars-Saga er dog uden Tvivl det berömte Digt *Kråkumál* eller *Loðbrókarkviða*, der er sammmensat i (den yngre) Ragnars eget Navn som en Fortegnelse over de af ham holdte Slag og Træfninger. Dets 1ste Strophe (om den store, af Ragnar dræbte, Slanges Drab)*) kan

*) Dette er en af de hidindtil formeentlig störste Eventyrligheder og Usandsynligheder, som man har bebreidet de gamle Efterretninger om den Ragnar Lodbrog, der skulde have faaet Navn af den laadne Braag (eller Skindbeenklæder), hvilken han iförte sig, da han vovede sig ud i Ormegraven omkring den götlandske Fyrste Herrands Borg, for der at dræbe den deri værende store Slange og derved erhverve den unge Thoras Haand. Dog haves der nu Anledning til at antage, at en virkelig Begivenhed (om end skildret med altfor stærke Farver) kan have ligget til Grund for denne Fortælling. At der endnu gives saadanne store Slanger i Ostindien,

Digitized by Google

være bleven sildigere tilföiet (som muelig hörende til den Ældres Bedrifter), da den 2den Strophe synes at udgjöre en mere naturlig Begyndelse til Kvadet. Jeg antager at det saaledes heelt igjennem angaaer den yngre Ragnar, som levede i det 9de Aarhundrede. Det er da vel mueligt, at Skjalden Brage Boddesön, kaldet den Gamle formedelst sin höie Alder, som selv havde faaet kostbare Gaver af den heromhandlede Ragnar, har digtet dette Kvad i den myrdede Helts Navn, ved en eller anden dertil gievn Anledning, enten efter Enken Aslaugs eller Ragnars Sönners Opfordring. Mere om den nysnævnte Skjald samt om hans Forhold til Ragnar og hans Sönner m. m. vil forekomme i det Följende. — Det er vel ellers sandsynligt at det heromhandlede Digt blot er et Brudstykke, da det kun nævner 20 af 51 deri udtrykkelig ommeldte Slag; med denne Gisning synes disse *Saxos* Ord at stemme, idet han fortæller om Heltens Ophold og Lidelser i Ormegaarden: ***Omnium operum suorum cursum animosâ voce recensuit.*** Muelig er da det, som mest angik denne Ragnars Vikingstoge til Frankrige og Spanien,

---

Afrika, Sydamerika o. s. v., især af Boa-Arten, er vist nok; men de siges og at have været, ja at være til endnu, i forskjellige europæiske Lande. *Plinius* beretter, at de have havt deres Tilhold i Italien, men at de efterhaanden (ved Kulturens og Folkemængdens Tiltagelse) ere blevne udryddede. Prof. *Eichwald* har nylig i et Tidsskrift, udgivet af det russiske Ministerium for Folke-Oplysning (Februar 1839), meddeelt en Afhandling, hvori han viser, at en Art af Boa (kaldet *Pythus Neurorum*) endnu findes i Bessarabiens Skove, men har forhen ogsaa udbredt sig til Wolhynien og Podolien; han anförer Vidnesbyrd af polske Forfattere om disse Slangers Störrelse (10 Alens Længde, ½ Al. Tykkelse) og om deres Anfald paa Mennesker. Just idet jeg skriver dette bringe Tidsbladene Efterretninger fra Paris (af 11te August 1839), efter hvilke en lignende Slange af 20 Fods Længde og forholdsmæssig Tykkelse saaledes forfærdede Isère Departementets Beboere, at ingen Bjergjæger vovede at angribe den, endskjöndt en Præmie af 50 Fr. er udlovet for dens Hoved o. s. v. De gamle Sagn om græske, italienske, tydske og nordiske Slangeovervindere ere da ikke blot grebne af Luften. Uden noget Hensyn hertil har Udgiveren af det nylig begyndte Tidsskrift *Orion*, Hr. *Th Becker* (i dets 1ste Hefte 1839 S. 11) bemærket, at man i vore Dage har fundet overmaade store Slanger i gamle danske Borggrave, f. Ex. ved det forlængst ödelagte Torning eller Dorning Slot i Hammelev Sogn, Gram Herred, kort fra Haderslev, og ved det forrige Vordingborg Slot i Sjælland.

Digitized by Google

enten tabt eller glemt förend det sidst nedskreves, ifald det ikke (som forargeligt ved Skjaldens Udfald mod Kristne og Kristendom) er blevet forsætlig udeladt af Afskriverne.

Det ovenmeldte Brudstykke af Ragnars Saga (eller den saakaldte Fortælling om hans Sönner)*) ommelder tilfældigviis en vidtlöftig, men nu aldeles tabt Saga om Sigurd Hjort, Konge paa Ringerige i Norge, en Sön af Aslaug, (den ældre Ragnars Sönnedatter). Hans Datter Ragnhilde blev gift med Haldan Svarte, Fader til Harald Haarfager, Norges förste Enevolds Konge, födt 851.

Hermed stemme ogsaa Harald Haarfagers samtlige Slægtregistre saaledes som vi finde dem i Ragnars Saga, Fundinn Noregr, Lángfeðgatal (og flere gamle Kongerækker), *Snorre Sturlesöns* Heimskringla, Olaf Trygvesöns Saga o. fl. St.**). — Allermærkværdigst er det dog, efter

*) Det er trykt i *Scriptores rer. Dan. med. ævi* T. II, samt mere correkt og fuldstændig i *Rafns Fornaldar Sögur* 1ste Deel tilligemed *Ragnars Saga* og *Krákumál*, (efter en længe forlagt, men da nylig gjenfunden Pergaments Codex fra det 14de Aarhundrede. En af de Indvendinger, hvilke Nogle have gjort mod disse Oldtidsminder som formeentlig opdigtede i nyere Tider, blev derved fuldstændig hævet). *Rafn* udgav ogsaa *Krákumál* for sig selv (1826) med en udförlig Undersögelse om Digtets Alder og Forfatter m. m.; — iövrigt henvise vi saavel dertil som til *P. E. Müllers* Sagabibliothek (1818) 2den Deel S. 461—482 (hvorved *Bröndsteds* deels i Trykken udgivne, deels kun skrevne Uddrag af gamle franske Haandskrifter ere blevne benyttede) samt samme Forfatters Undersögelse over Saxos Kilder l. c. S. 152 o. f.

**) Herom tillader jeg mig at gjöre *P. E. Müllers* Ord til mine egne: "Vel kunne vi "ikke tillægge de gamle Genealogier historisk Værd, naar de gaae mangfoldige "Aarhundreder tilbage, men de nærmeste af Harald Haarfagers Ætmænd maatte dog "under hans Regjering være i frisk Minde, især da man lagde saamegen Vind paa "Slægtregistre, at Thjodolf af Hvine kunde i sin Sang om Rögnvald den Höies "Æt opregne 50 Led. Desuden var der heller ingen Konges Genealogie, som "Islænderne havde mere Anledning til at mindes og til ofte at gjenkalde sig, end "Harald Haarfagers. Vi maae derfor antage, at saa stor en Feiltagelse ikke kan have "fundet Sted ved Opregningen af Haralds nærmeste Forfædre, at man skulde ladet "ham nedstamme i 5te Led fra Ragnar Lodbrog, hvis denne ikke havde levet i det "mindste et Par Menneskealdre för Haralds Födsel. Hertil komme flere Slægtregistre "fra Islands Bebyggere, som ere uafhængige af hinanden og dog stemme i Hovedsagen "overeens." Unders. o. Saxos Kilder S. 161. Jfr. hosfölgende Stamtavle (hvorved det bemærkes, at enkelte Islændere o. fl. nedstammede fra den yngre Ragnar Lodbrog).

Digitized by Google

min Mening, at en anden hertil svarende Linie af den samme Stamme findes i Slutningen af de saakaldte Schedæ hos *Are Frode*, den islandsknordiske Histories Fader. Vi maae dog vel bemærke, at han allerförst i Skriftet, ved sin Omhu for at udfinde den rette chronologiske Bestemmelse for Islands förste Beboelse, henförer denne til Aaret 870, da Ivar, en Sön af Ragnar Lodbrog, havde ladet dræbe den hellige Kong Edmund af England (egentlig Öst-Anglernes Konge). Dette stemmer fuldkommen overeens med de engelske Historikere, kun med den Forskjel, at de kalde Ragnars Sön Ingvar istedetfor Ivar (to nærbeslægtede Navne). Derimod slutter *Are* sit Skrift med en Optegnelse af sine egne Stamfædre, stemmende med det i Begyndelsen af *Thorfinn Karlsefnes* Saga indförte Slægtregister*), som maatte være grundet paa Tidsbestemmelser, der ere himmelvidt forskjellige fra den nysanförte. Til Oplysning herom have vi vedföiet en genealogisk-synchronistisk Tavle over Sigurd Rings Afkom efter vort eget Nordens troværdigste Forfatteres Beretninger.

Disse og flere Genealogier stemme paa det fuldstændigste med Hensyn til de senere Leds Synchronisme, thi Oleif Hvide (Ostmannernes Konge i Dublin) og Thorstein Röde, hans Sön, ere fuldkommen historiske Personer, ogsaa ommeldte i de brittiske, især de irske Annaler. Oleif kom til Irland 851, det samme Aar da Harald Haarfager födtes, og var en vældig Konge i Dublin 870; hans Sön Thorstein bemægtigede sig en Deel af Skotland henved 874, men blev forraadt og ombragt af Skotterne i sine bedste Aldersaar. Derefter udvandrede hans Enke Audur djúpaudga til Island, omtrent i Aaret 890; deres Sön Olaf Feilan bosatte sig der. Fra ham nedstammer Are Frode selv i 5te Led. Af hans Forfædre nedstammede Thorstein Röde fra Ragnar Lodbrog i 5te Led, og ligeledes den med ham samtidige Harald Haarfager.

*) S. Grönlands historiske Mindesmærker (1838) 1ste D. S. 352.

Digitized by Google

Andre Sagaers Slægtskabsberegning over de danske Kongers Nedstammelse fra den ældre Ragnar Lodbrog ved Gorm den Gamle har ogsaa megen Sandsynlighed — hvorimod det bliver fuldkommen absurd at antage den yngre Ragnar af samme Navn, som netop i sine Manddomsaar var Gorms Samtidige i det 9de Aarhundrede, for hans Oldefader eller Tipoldefader*).

Det er overhoved ingenlunde tænkeligt, at *Are frode*, som nöie sögte at bestemme Chronologien efter enkelte Aar, i et og det samme Skrift kan bevidne, at en Sön af Ragnar Lodbrog bekrigede England 870, og at den samme Ragnar Lodbrog var Stamfader i 5te Led til Thorstein Röde, som bekrigede Skotland 874 — eller til Kong Harald Haarfager, som i den selvsamme Tid tilkjæmpede sig Enevældet over Norge, hvis Genealogie sikkerlig er gaaet over fra *Ares* egne Skrifter til *Snorre Sturlesön* og andre gamle nordiske Historieskrivere. For *Are* var det umuligt at antage begge disse Ragnarer for identiske, endskjöndt de bare eller gave sig det samme Tilnavn. Denne Vildfarelse er saaledes först opstaaet i nyere Tider.

Det er den ældre Ragnar Lodbrog, som ommeldes tilligemed hans Fader, Sigurd Ring, i Harald Haarfagers Saga hos *Snorre*, dens 14de Kapitel, i den Anledning, at Erik Emundsön, de Svenskes Konge, havde bemægtiget sig hele Vermeland tilligemed det Stykke af Norge, som da strakte sig fra Götaelven til Svinesund, paa den Grund, som

*) Hr. Prof. *Bredsdorff* har i Nordisk Tidsskrift for Oldk. (1834) II, 359 o. f. ligesom og i Soröiske Samlinger (1835) 7de Hefte S. 3 o. f. (jevnfört med hans ældre Afhandling om Sigurd Orm i Öie og Sigurd Ring i Skand. S. Skr., 1832, 23de B.) med megen Lærdom og Udförlighed, imod min Yttring i förstnævnte Tidsskrift l. c. S. 281, sögt at vise, at Braavalleslaget maa snarest henföres til Aaret 770. Denne hans Undersögelse har ikke kunnet rokke min Mening om Aaret 730 som det rigtigere; jeg har her især henholdt mig til de Slægtregistre, som man deels med fuldkommen Vished, deels med den störste Sandsynlighed kan tillægge den höist troværdige *Are frode*. Jfr. *N. M. Petersens* Tillæg til hans Overs. af Normannernes Sötoge S. 605—608, Danm. Hist. I, 315—318 og *Molbechs* Fortæll. og Skildr. af den danske Hist. (1837) I, 222—228.

Digitized by Google

han havde udviklet i sin Tale, at det alt fordum havde hört til Vestergötland, — hvorhos han tillige gjorde Fordringer saavel paa Resten af Vigen, som Romerige, Vestfold, Vingulmark og flere Provindser, under Paaskud af at de samtlig i sin Tid havde tilhört Sigurd Ring og hans Sön Ragnar Lodbrog. Dette skete omtrent i Aaret 870. Vi vide ret vel af hine norske Provindsers, forhen tildeels hele Kongerigers Historie, at de da i et langt Tidsrum ikke havde været i de her nævnte fremmede Herskeres Besiddelse. Det er ligeledes den ældre Ragnar, hvem Kong Harald Blaatand, i sin Vrede over Guld-Haralds foregivne Begjæring om Afstaaelsen af det halve Danmark (efter *Snorres* Beretning i Olaf Trygvesöns Saga 8de Kap.) henved Aar 975, — omtaler som Danmarks ældste Enevolds-Konge, ældre end Sigurd Snogöje, Horde-Knud og Gorm den Gamle.

Derimod er det ogsaa vist, at vore Oldskrifter kjende en anden vældig dansk Konge eller i det mindste Hærkonge under Navn af Ragnar, som enten selv har antaget det gamle berömte Tilnavn Lodbrog eller erholdt det af Andre. Hans Tid maa efter *Saxo*, *Are*, flere nordiske og tillige forskjellige fremmede Oldskrifter henföres til det 9de Aarhundrede. *Saxo*, som kun kjendte Sigurd Ring under sit sidstanförte Tilnavn, adskilte ganske hans Historie fra Ragnar Lodbrogs; efter ham maatte Harald Hildetands Levetid höre til det 4de, 5te eller 6te Aarhundrede, — men han omtaler derimod en Ring (muelig nedstammende fra Sigurd Ring eller hans Slægtning), der henföres af Nogle til Aaret 814, som dansk Konge og Fader til Ragnar Lodbrog, som da var et Barn, men blev hans Efterfölger i Regjeringen. Efter *Saxo* förte denne Ragnar en indbyrdes Krig med Harald Klak, der flere Gange opkastede sig til Konge over visse Dele af Danmark, men maatte igjen opgive dem og flygte til Tydskland, hvor han antog Kristendommen (hvilken Ragnar forfulgte) i Aaret 826, hvorfor ogsaa den romersk-tydske Keiser understöttede ham med Folk og Penge til sit Herredömmes Gjen-

Digitized by Google

erobring. *Adam af Bremen*, der naturligviis, som Historiker, var noget partisk mod Hedningerne, beretter, at Harald og Reginfrid først begge vare blevne Konger over Danmark, men kjæmpede siden om det hele Rige, og at Harald tilsidst fordrev Reginfrid, som derefter slog sig til Söröverie. Denne Reginfrid (der af andre Forfattere kaldes Raginar eller Reginarius) er udentvivl vor Histories Regner eller Ragnar (thi dette Navn maa ligeledes mythologisk udledes af det gamle Regin, Gud, Herre, Fyrste). Vistnok ere ogsaa baade *Saxo* og Sagaen enige i at skildre Ragnar (hvem de iövrigt have sammenblandet med den langt ældre Fyrste af samme Navn) som den störste Viking eller Söröver, — men den Tid kunde man sige, at Krigen var ligesaa almindelig mellem Kristne og Hedninger overhoved, som siden mellem Kristne og Tyrker, mod hvilke Paverne (ligesom forhen mod Hedningerne og senere ligeledes med Hensyn til America) proclamerede en evig Krig.

Middelalderens franske Forfattere ommelde baade en dansk Konge Lotroc, paa Latin Lothrocus, og en Regnar eller Ragnar i det 9de Aarhundrede, men forvandle vist her (idet de forvexlede Navn og Tilnavn) een Person til to forskjellige. Nylig har Dr. *Clement* meldt (i Söndagen Nr. 9, 1839), at han har læst i de gamle irske Annaler at Ragnar Lodbrog og havde erobret Dublin i Aaret 831, og jeg anseer det for höist sandsynligt, at han var den Reginarius eller Regner, som i Aaret 836, i Selskab med Nordmanden Rolf, hærjede Frisland og Holland, opbrændte Antwerpen, Mecheln og flere Stæder, samt drog hjem med rigt Bytte. Det hedder vel i Munkekrönikerne, at Rolf döde af Tarmelöb, samt at Regnar blev slaget med Blindhed og omkom elendig til Straf for Klostrenes Opbrændelse m. m., men disse Beretninger maae vel henföres til den Tids hyppige Legender af denne Art. *Robert Vace* (tildeels oversat af *Bröndsted*) o. fl. berette, at Lotroc (efter Lodtrækning, som hos de hedenske Nordboer, efter en Religions-Overtro, bestemte mange vigtige Foretagender) udsendte sin Sön Björn

Digitized by Google

paa et Vikingstog, under Hastings Tilsyn (henved 841); de hærjede da og i det følgende Aar en Deel af de franske, spanske og portugisiske Kyster, hvor Nordboerne første Gang sloges med de mohamedanske Araber. Med rigt Bytte vendte de tilbage, og dette har da udentvivl lokket Ragnar til lignende Vikingstoge. Formodentlig, og af hans saakaldte, endskjöndt vistnok i sildigere Tider digtede, Dödssang at dömme, havde han i dette Tidslöb idelig hver Sommer deeltaget i de næsten utallige, tildeels meget betydelige Angreb, for hvilke Englands Kyster, efter dets egne Annaler, da bestandig vare udsatte, f. Ex. i Aarene 837, 838, 839, 844 (o. s. v.). Han var selv forhen, formeentlig uden gyldig Grund, bleven bekriget af Tydsklands Keiser, som tillige var Frankrigs Konge, og mod denne Magt vendte han nu ogsaa sine Vaaben med uhört Fremgang og Lykke. I Aaret 843 drog Ragnar med en Flaade af 120 Skibe opad Seinefloden, indtog endog den 28de Martz, som da indfaldt paa Paaskeaften, Hovedstaden Paris, og satte derved en saadan Skræk i Karl den Skaldede, at han blev nödt til at modtage Ragnar med alle hans Hövedsmænd i St. Denis for at slutte en Overeenskomst, som faldt saaledes ud, at Nordboerne skulde forlade Riget imod en Godtgjörelse af 7000 Pund Sölv (foruden de uhyre Skatte, som de allerede forhen havde bemægtiget sig), hvorimod de forpligtede sig til aldrig mere at hjemsöge Karls Lande, med mindre de kaldtes dertil af ham som Hjælpetropper. *Depping* bemærker meget rigtigt, at disse Vilkaar kun kunne have angaaet den Hær, i hvis Vold Paris da var kommen, og som stod under Ragnars egen Befaling. De gamle franske Skribenter (som nævne ham noget forskjellig: Ragner, Ragenarius, Raynerius) melde udtrykkelig at han bragte et umaadeligt Bytte med sig hjem til Danmark, hvor han blandt andet foreviste et Söm af Paris's Porte (eller, efter Andres Fortælling, en af Stadens Nögler), som han havde gjemt til en Erindring. Franske Legender (i "Annales Xantenses") fortælle endvidere, at den hellige Germanus, til Straf for

Digitized by Google

Ragnars Pralerie og Fornærmelser mod hans Helgenværdighed (idet han spottede derover, at man i Frankerige ansaae de Döde for at have större Kraft end de Levende) o. s. v., havde slaaet Ragnar med sin Stav, hvorved han strax faldt i en voldsom Sygdom, der snart gjorde Ende paa hans Liv, uagtet han, for at frelse det, havde aflagt det Löfte, at sende Helgenens Billede af Guld i Legemsstörrelse til hans ogsaa i Danmark berömte Kloster. *Depping* tillægger naturligviis denne Fortælling (om hvis Sandhed *Suhm* ogsaa tvivler) ikke den mindste Troværdighed*), men henförer den til de opdigtede Mirakler, med hvilke Munkene sögte at tröste det ulykkelige, overvundne og udplyndrede, ved dets indbyrdes uenige Anföreres Feighed beskjæmmede og modlöse Folk. Saaledes har ogsaa *Lappenberg* (som dog her foretrækker Legenden) optegnet forskjellige, i England gjængse Beretninger om Ingvars, Ragnars Söns Drab, snart begaaet af Northumbrerne, snart af hans egne Folk o. s. v., alt usandfærdige Rygter, blot opstaaede ved den Anledning, at han havde forladt England og man i en Tidlang ikke hörte noget fra ham der (Gesch. von Engl. I, 307). — Franskmændenes Historikere have ellers ikke optegnet noget om Ragnar, da han virkelig holdt sit Ord og kom aldrig mere til Frankrige.

Da Kong Ragnar var kommen hjem til Danmark med hine, efter Tidens Leilighed umaadelige Skatte (som sikkerlig senere bleve förögede ved andre Vikingstoge til England, Irland o. s. v. i de följende Aar), er det rimeligt nok, at han har viist sig gavmild mod Adskillige. En hertil hörende Kjendsgjerning bevidnes endnu af et samtidigt Digt, hvoraf vi have Brudstykker i Skálda, og som efter dens Beretning er

*) De, som nu troe paa slige Legender blot fordi de henföres til en Art af chronologiske Tidsangivelser i Sydboernes Munkekröniker, kunde ligesaa gjerne ubetinget lide paa visse officielle og, efter Foregivende, beviste Fortælliuger af samme Art fra meget nyere Tider, endog det 19de Aarhundrede, som nöiagtig berette, hvorledes en vis Helgen, som da levede i Mandsminde, lod stegte Fugle flyve fra Spiddet, efter at have gjort dem levende igjen, o. s. v.

Digitized by Google

forfattet af Skjalden Brage, undertiden kaldet den Gamle, i en Drapa (eller Heltedigt), som han forfattede til Ragnar Lodbrogs Ære, og hvori han deels har besjunget Kjæmper af Volsungers eller Gjukungers Stamme, af hvilken denne Ragnar udentvivl (efter Folkesagnet om den ældre Aslaugs Herkomst, vel endog paa andre Maader) ansaae sig at være kommen. Skjalden bevidner der, at Kong Ragnar havde givet ham et herligt Skjold med mange billedlige Fremstillinger, i hvilke han (blandt andet) vilde gjenkjende Eddasangenes eller Volsungsagnenes Fortællinger om Erps, Hamders og Sörles Fald. Det er ellers et af de allerældste Digte, som vi endnu kjende af de kunstigere oldnordiske Versarter*).

Undersöge vi Skjalden Brage den Gamle (Boddes Söns) Tidsalder, saa vide vi af forskjellige troværdige Kilder, at han levede i det 9de Aarhundrede. Det ældgamle Skjaldetal bevidner, at han tildeels (og som det synes allerförst) havde opholdt sig i Danmark og tjent Ragnar Lodbrog, — samt (siden) Eystein, Bele og Björn af Haug, Konger i Sverrig. Den sidstnævnte Konge regjerede der paa samme Tid som Harald Haarfager kom först til Regjeringen i Norge, altsaa henved 861. — Skjalden Brage siges (som det lader til i hans Alderdom) at have opholdt sig en Sommer paa Hordeland, dog blot som Gjæst, hos Kong Hjörs Dronning, og man har endnu en Vise af ham, som han der digtede, om hendes og Kong Hjörs Sönner, Geirmund og Hamund, da kun

*) See Snorra-Edda med Skálda, *Rask's* Udgave, S. 145, 165. Det andet Brudstykke handler om den danske Kongedatter Hilde, samt Högnes og Hedins af hende foranledigede Kamp. Af begge Fragmenter erfares Drapaens Omkvæd at have været:

Ræs gaf mér reiðarmána
Ragnar oc fjöld sagna.

d: Kong Ragnar gaf mig Skjoldet
Og mange Sagn tillige

(som fremstilte ved de paa Skjoldet anbragte Billedværker).

Digitized by Google

3 Aar gamle*). De Sidstnævnte udvandrede siden, efter at have erhvervet sig Rigdom ved Vikingsfarter, af Frygt for Harald Haarfagers Overherredömme omtrent 890 til Island, hvor de grundede nye Bopæle og Herredömme. Af tvende Ragnarer har man vel i Historien sögt at danne en eneste; derimod forekommer det mig, at man af den ene Skjald Brage (Brage Skáld) har villet danne tvende forskjellige, blot formedelst Tilnavnet "den Gamle", som undertiden tillægges ham, — jeg mener dog, at det kun (som i flere Tilfælde) er blevet ham givet (ligesom Gorm den Gamle o. fl.) formedelst hans höie Alder, men ikke paa Grund af noget Tidsforhold til en sildigere Digter af samme Navn, hvem vi overhoved neppe kjende. — I Skálda kaldes han ogsaa (ligesom i Landnama) snart *Bragi skálld*, snart *Bragi hinn gamli*.

At den yngre Ragnar, som mest af Alle havde erfaret den store Fordeel, som Vikingstogene gave af sig, ogsaa mest beskjæftigede sig med dem, var saare naturligt efter den Tids Tænkemaade. Vi ville ikke opholde os med at undersöge hans hertil hörende Bedrifter, men blot bemærke, at de, baade efter nordiske og brittiske Forfatteres Beretninger, endte for ham paa en meget sörgelig Maade, idet han paa et Tog til Northumberland leed Skibbrud og blev, da han kun havde faa Folk, let overmandet af Ella, Konge i Deira, som kastede ham i en Fangehule, opfyldt med Slanger og Snoge, i hvilken han jammerlig omkom. *Turner* har nöie jevnfört de nordiske Sagaer med de brittiske Kröniker, samt fundet dem at stemme overeens i Hovedsagen. Ella var selv en Usurpateur, som fra lav Stand svang sig op paa Deiras (det halve Northum-

*) See Landnama 2det B. 19de Kap., Sturlunga S. 1ste D. S. 1—6, *Rafns* Fornald. S. S. 59—60. Til en nöiere Oplysning om Brage den Gamles Levetid kan följende Stamtavle tjene:

Brage Skjald ⌣ *Lopthæna Erpsdatter*
Astrid | *Slækidrengr*
Arnthrud ⌣ Herser *Thorer Roaldsön.*

Deres Sön *Arinbjörn*, Herser i Fjordefylke, faldt i Danmark, tilligemed Harald Graafeld 976. Brages Levetid indfalder i den midterste Deel af det 9de Aarhundrede.

Digitized by Google

berlands) Throne i Aaret 862 ved at afsætte og forjage den fireaarige legitime Prinds Osbert. Han skildres ogsaa som en Tyran af de indenlandske Kröniker. — Ragnars Dödfald maa have indtruffet i Aaret 865 eller 866, thi 867 overfaldtes Northumberland af Ivar eller Ingvar, Ragnar Lodbrogs Sön, og andre med ham forbundne Hövdinger, som anförte en uhyre Hær fra alle Nordens Riger og Lande. Ella forligede sig da med den af ham fordrevne, men endnu kun unge Prinds Osbert, og begges Tilhængere rustede sig af al Magt mod den fælles Fjende. Staden York blev Skuepladsen for en skrækkelig Blodsudgydelse, som endte med Northumbrernes Fyrsters og Hövdingers fuldkomne Undergang. Ivar og hans Brödre bemægtigede sig derpaa hele Northumberland mellem Floderne Humber og Tyne. Blandt de af Sejervinderne indsatte Jarler (som en af de *20 Comites*, der siges at have fulgt de forbundne 8 Hærkonger, der paa den Tid bekrigede England) var rimeligviis den Jarl Lunda-Steinar (af Nogle kaldet Hunda-Steinar), der efter Landnama var gift med Alof, de nysnævnte Brödres Söster (Ragnar Lodbrogs Datter); deres Sön Björn var Fader til Audun, en af Islands saakaldte Landnamsmænd*), der nedsatte sig i Videdalen og blev efter Oldskrifterne Stamfader til adskillige af Europas endnu blomstrende Konge- og Fyrsteslægter. Det er saaledes den yngre Lodbrogs Sönner, som af *Snorre Sturlesön* (i Hakon den Godes Saga 3die Kap.) siges at have for en Tid behersket Northumberland og sædvanlig opholdt sig i York ligesom Erik Jarl, der i det 11te Aarhundrede fik det i Forlehning af Englands Konge. Den nysnævnte Audun nedstammede saaledes fra den yngre Ragnar Lodbrog, — men Höfda-Thord, en anden berömt Landnamsmand, derimod fra den ældre. Denne Thord var samtidig med Harald Haarfager og Thorstein Röde; ligesom de nedstammede han ogsaa i 5te Led fra den ældre Ragnar Lodbrog. Det er en Feil i Oldskrifterne

*) Landnamstiden eller Islands förste Beboelsestid antages af dets gamle Sagaskrivere at have varet fra 874 til 934.

Digitized by Google

at de ikke adskille de to Ragnarer udtrykkeligen, ved at nævne enhver af dem især som den ældre eller den yngre — men det samme er blevet Tilfældet med de 2de Dronninger af Navnet *Audur djúpaudga* o. fl., som heller ikke, formedelst de forskjellige Tider, i hvilke de levede, let kunde blandes sammen. Derimod er en lignende Forvexling i de nyeste Tider blevet begaaet ved andre, mindre betydelige Personer, fordi de have baaret det selvsamme Til- og Fornavn, endskjöndt de ellers have været fuldkommen forskjellige fra hinanden.

Som sagt, have *Are*, *Sæmund*, *Snorre* o. fl., der vidste rigtig Beskeed om Nordens ældste Historie, ikke troet, at Nogen, der havde behörige Forkundskaber til deres Skrifters opmærksomme Læsning, kunde falde paa at sammenblande den ældre Ragnar Lodbrog med den yngre. Vi finde heller ikke at nogen Sagaskriver har tillagt den danske Konge Harde-Knud, Gorm den Gamles Fader, Tilnavnet "den ældre" fordi han levede i det 9de Aarhundrede, eller den anden Kong Harde-Knud, Knud den Stores Sön, derimod et andet som "den yngre" fordi han levede i det 11te Aarhundrede. Det ene var, efter de rette Sagaskriveres Skjönnende, ligesaa unödvendigt som det andet*). Det var ikke deres Skyld, at Nordens gamle Historie forvirredes for os, der ere saa langt bortjernede fra hine Tider, ved saadanne qvasi-historiske Romaner, som den Ragnar Lodbrogs Saga, hvilken vi endnu have, tilligemed *Saxos* for en stor Deel dertil svarende latinske Bearbeidelse, — begge uden Tvivl dog mest bedærvede ved den Hovedfeil, at 2de Personer, der adskiltes fra hinanden ved mere end et halvt Aarhundrede, i dem sammenstöbtes til en eneste.

Middelalderens islandske Annalers Efterretninger om nordiske Tildragelser begynde först med den danske Kong Götrik (Godefrid) 803.

*) Vi finde ellers ikke at de have saaledes adskilt nogen af de ovenfor (S. 105—108) ved Fornavn og Tilnavn betegnede Personer som den ældre eller yngre (o. s. v.) Alt sligt overlodes til Læserens egen Skjönsomhed at kjende eller udfinde.

Digitized by Google

De kunne da naturligviis kun omhandle een Ragnar Lodbrog. De fleste af dem henföre hans Regjerings eller Herredömmes Begyndelse til Aaret 809, enkelte dog, efter andre Beretninger, til 812. En eneste Bearbeidelse, tillige öiensynlig den allernyeste, rimeligviis fra det 14de eller 15de Aarhundrede, lader den derimod begynde meget sildigere, og stemmer i meget overeens med *Saxo* og Ragnars-Saga. Tvende ældre Bearbeidelser bemærke ved 838: Ragnars Sönners Drab; en lægger til at de hedde Erik og Agnar. En Bearbeidelse ommelder Ragnar Lodbrogs og Harald Klaks Strid om Herredömmet over Danmark ved 840 og 856; en anden henförer Ragnar Lodbrogs Död til Aaret 845, rimeligviis i Overeensstemmelse med den ovenanförte franske Legende, — end en derimod til 850 og den tredie til 885, saa at Middeltallet herimellem omtrentlig maatte blive det rette — naar 865, ved den brittiske Histories Veiledning, antages for hans rette Dödsaar.

Herefter haaber jeg, at en eneste Ragnar Lodbrog ikke længer, efter en lærd og sindrig Historikers Udtryk, vil kunne udsætte sig for Benævnelsen af "das ewige Gespenst der nordischen Geschichte." Den ældre Ragnars Levetid og Tilværelse som dansk Konge antager jeg for at være godtgjort ved Oldtidens *troværdige Slægtregistre**) og Nordens

*) Det er aldeles vist, at vore Forfædre have indgravet deres Slægtregistre paa Runestene, som endnu fremvise dem efter mange Aarhundreders Forlöb, f. Ex. Malsta Stenen i Helsingeland (*Bautil* 67, *Liljegrén* 1095), som indeholder et saadant for en vis Frumunt (Freymund) og opregner hans Forfædre i 12te eller 13de Led til den Mand, der forst havde været Eier af den Gaard eller Jordeiendom (*land*), hvor Stenen var reist. Vi hidsætte en Pröve af denne (A) og af en angelsaxisk Stamtavle (B):

(A)	(B)
in þa Barlaf	*þa vas Friðevulf*
in þa Suþrönr	*þa vas Frealaf*
in þa Lanasr	*þa vas Friðevold*
in þa Fiþr (o. s. v.)	*þa vas Voden.*

At ellers saadanne nordiske Slægtregistre, ligesaavel som de angelsaxiske, ogsaa bleve indskaarne paa Trætavler o. s. v. kan ikke være nogen Tvivl underkastet; jfr. *Lappenberg* Gesch. von Engl. I, 79. Endnu pleie visse norske Bönder at bevare i Hukommelsen deres Slægtregistre fra Norges gamle Konger eller Fyrster, efter

Digitized by Google

egne Historieskrivere, men iövrigt ere hans Levnet og Bedrifter desværre blevne saa tæt indhyllede i Middelalderens heroisk-romantiske Digtningsslör og end nyere Paraphrasters mislykkede Forsög paa at rive Slöret i Stykker for af dets Stumper at danne en sammenhængende historisk Fremstilling, og saaledes fremstille den yngre Ragnar Lodbrog, engang det sydlige Europas Skræk, som identisk med den ældre. At adskille disse forskjellige Bestanddele i Ragnars-Saga, som tilhörende den ene eller anden Person af den fordobblede Kjæmpeskikkelse, er vist ikke let (paa visse Undtagelser nær, f. Ex. den ældre Aslaugs foregivne Nedstammelse fra Sigurd Fafnersbane*), Dragens Overvindelse ved Herrauds Borg o. s. v.), fordi de gamle Kvad, paa hvilke Fortællingerne ere grundede, ikke længer haves i deres rette Skikkelse. Overhoved maatte udförlige, dertil sigtende Forsög blive Gjenstand for et andet Skrift end det nærværende, — der kun med Hensyn til Ragnarernes Personlighed kan beskjæftige sig med Udfindelsen af den sandsynligste Periode, i hvilken det berömte Braavalleslag holdtes mellem Sigurd Ring og Harald Hildetand eller Hyldekind, Runamo-Indskriftens eller dens Indhugnings egentlige Ophavsmand**).

---

följende Beretning af *Marmier:* "— nous avons encore trouvé dans plusieurs pro-"vinces, notamment dans les Guldbransdal, de simple paysans qui font remonter leur "origine jusqu' aux anciens rois du pays. Ils n'ont point de genealogie écrite, mais "ils la gardent fidèlement dans leur mémoire et la transmettent à leurs enfants." Histoire d'Islande (Paris 1840) p. 44.

*) Den har, sat i Forbindelse med Danmarks og Norges ypperste Kongeslægters Nedstammelse fra hende og Ragnar Lodbrog, rimeligviis givet Anledning til Volsung-Digtenes o. fl. Opbevarelse i Norden; see *v. d. Hagens* Indledning til hans tydske Oversættelse af Volsúnga-Saga S. X, XIII.

**) *Saxo* omtaler, som bekjendt, i 8de Bog en Indskrift paa Klipper eller store Stene, hvilken Ragnar Lodbrog, Sigurd Rings Sön, havde efterladt sig i Bjarmeland til Erindring om hans, over dets Indbyggere vundne store Seier (*Regnerus saxis, rerum gestarum apices præ se ferentibus, hisdemqve siperne locatis, æternum victoriæ suæ monumentum affixit*). Dette Mindesmærke maatte söges i det nuværende Permien (ved det hvide Hav) og derfra har netop *Strahlenberg* 1730 i sit bekjendte Skrift om Nord og Öst-Asien (S. 337—338, Tab. VII) meddeelt en Tegning af Fi-

Digitized by Google

Idet jeg atter henviser til den hosfölgende synchronistisk-genealogiske Tavle, maa jeg bemærke, at jeg derved, med Hensyn til en af de vigtigste Tidsbestemmelser, har fulgt *John Espolin*, den lærdeste sagnforskende Islænder efter *Finn Johnsens* og *Hans Finsens* Afgang, i hans Udkast til Synchronisme over Nordens Sagaer*), med hvilke overhoved, og af alle Arter, neppe Nogen har været saa fortrolig bekjendt som han, med Undtagelse af *Arne Magnusen* og *Torfæus*. Han har deri kun taget Hensyn til sine egne Undersögelser, om hvilke han dog siger, at de (med Hensyn til Resultaterne) mest nærme sig til *Suhms* og *Schönings* Beregninger som de naturligste og paalideligste. Jeg har og fundet, at de tillige i visse Punkter mest stemme overeens med de ældste tydske Annalisters Beretninger. Efter *Espolin* döer Ragnar Lodbrog (den ældre) 774, da Sigurd, kaldet Orm i Öie (eller Snogöie) fulgte ham i Regjeringen over Danmark (hvori *alle* vore indenlandske Kildeskrifter, saavel danske Kröniker sem islandske Sagaer, ere enige). Derved maa vi lægge Mærke til, at Sigurd Ring (efter de samme Kilder) var af norsk Kongestamme og havde betydelige Besiddelser i det östlige og sydlige Norge, saavelsom og hans Arvinger og Efterkommere efter ham, hvoriblandt Sigurd Orm i Öie. Naar vi see hen til de fremmede Annalister, finde vi, at da Keiser Carl den Store lod sig hylde af Saxernes Hövdinger i Paderborn 777, udeblev Westphalernes Anförer Widechind og flygtede, efter som en af hine Forfattere udtrykker sig, til Nordmanniens (Nordmændenes Landes) Egne, eller, som en anden siger, til Syfrid (Sifrid, Sigifrid eller Sigefrid), de Danskes Konge. Det er bekjendt, at dette Navn brugtes

---

gurer og Karakterer fra en Klippe i Nærheden af Store Tzerdyn, Landets gamle Hovedstad. Forestillingens Figurer ligne meget andre i de skandinaviske Helleristninger, men Karaktererne derimod baade Runer og Binderuner. Her kunne vi ikke indlade os i nogen videre Undersögelse over denne ellers for os særdeles interessante Klippeskrift, da det er at befrygte, at den eneste Afbildning af den, som endnu kjendes, hverken er nöiagtig eller fuldstændig.

*) Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed (1829) 2det Bind S. 349 o. f.

Digitized by Google

af Tydskerne for vort Sigurd, Sigvard eller Sivard*). Om den samme Konges Gesandtskab til Keiseren eller Congressen i Lippe, Aar 782, hedder det hos den förstmeldte Forfatter, at det bestod af Nordmanner (eller Nordmænd): Halpdan (Halbdan, Haltan) og hans Staldbrödre; den anden melder, at Keiseren, blandt andre Forretningssager, hörte og affærdigede Sigefrids, de Danskes Konges Gesandter; der nævnes og Widechind, som var flygtet til Nordmannerne, men da kom tilbage til Saxen; dog sögte han og fik atter Tilflugt hos dem indtil han 785 endelig indgik Forlig med Keiseren og ved Daaben tilkjöbte sig Herredömmet over Saxerne**). Sigurds Besiddelse af det sydlige Norge indskrænkede sig rimeligviis til etslags Lehnsherredömme over dets skattepligtige Næssekonger, men blandt disse finde vi som hans Samtidige Halfdan (kaldet den Milde), Konge over Vestfold og Romerige. Efter Ynglinga Sagas Beretning opholdt Halfdan sig meget udenlands og erhvervede stor Rigdom, saa at han betalte sine Krigeres rigelige Sold i Guldpenge***). Det kan da vel være, at det er just denne norske Fyrste (födt omtrent 738), der har forestaaet det ovenmeldte Gesandtskab, og at Widechind saaledes virkelig har opholdt sig i en Egn af Norge *(partes Nordmanniæ)*, som stod i Lehnsforhold til den danske Konge; der maatte han og uden Tvivl ansee sig mest sikkret for den mægtige Keisers Efterstræbelser. I Aaret 796 myrdede Saxerne Godeskalk, hvem Keiseren for faa Dage siden havde sendt fra sit Hof til de Danskes Konge Sigefrid****).

*) *777 Widochindis rebellis exstitit, cum paucis aliis in partibus Nordmanniæ confugium fecit. Annal. Lauriss. Widechindus ad Sigifridum Danorum Regem profugerat. Einhardi Annal.* (*Pertz Monumenta Germ.; hist. Script.* I, 156, 157).

**) *782. Illuc convenerunt Nordmanni missi Sigefridi Regis id est Halptani, cum sociis suis A. Laur. Ubi inter cetera negotia etiam Legatos Sigefridi, Regis Danorum audivit et absolvit .... Widekindus, qui ad Nordmannos profugerat* (&c.) *A. Einhardi.* (l. c. I, 162, 163.)

***) Ynglinga Saga 52de Kap. Den Gang vare Merovingernes frankiske (tilligemed Byzantinernes keiserlige) Guldmynter endnu i Omlöb.

****) *796 Saxones .... trucidarunt Godescalcum qvem ille ante paucos dies ad Sigefridum, Regem Danorum, miserat. Annal. Einhardi.* (*Pertz* l. c. I, 185).

Digitized by Google

Da de fremmede Annalister ikke let omtale Danske eller Nordmænd eller noget, der angaaer deres Historie, undtagen hvor den vedkommer Frankernes (o. s. v.) egne Forhold, saa ere naturligviis deres Efterretninger om vort Norden saare knappe. Denne Kong Sigfrid nævnes da neppe af de ældste og bedste frankiske Annalister efter sidstmeldte Aar, men 804 omtale de först atter de Danske og deres Konge Godefrid. *Suhm* mener ogsaa, at Sigurd Orm i Öie er afgaaet ved Döden i Aaret 803.

Jeg er saaledes kommen paa den Mening, at vore indenlandske Oldsagn ikke alene her i Hovedsagen stemme overeens med de frankiske Annalister, men at disse ogsaa oplyses af hine med Hensyn til Wittechinds Flugt til Nordmændene og den danske Sigfrids eller Sigurds Forbindelse med disse, endskjöndt jeg ikke nægter, at selv de Danske i Tydskland fordum undertiden kunne være blevne kaldede Nordmanner, deels formedelst deres Lands Beliggenhed og deels ved Forvexling med de virkelige Nordmænd.

Jeg slutter saaledes nærværende mythisk-historiske Undersögelse med den for Læserne fornödne Bemærkning, at jeg ingenlunde antager alle de hos *Saxo* eller i Sögubrot befindtlige Efterretninger for sandfærdig historiske, baade fordi vi mangle de originale, om end, som jeg formoder, tildeels samtidige Oldtidskvad, hvorpaa de ere byggte, og fordi de nævnte Skrifter haves saa ufuldstændige, at intet gammelt Haandskrift nu er til af det förstnævnte, men kun enkelte Fragmenter af det sidstnævnte, som vise sig at være, efter hvad *P. E. Müller* har bemærket, en ikke meget gammel, men dog tro Bearbeidelse af den gamle (og ellers tabte) Skjoldunga-Saga — uden Tvivl et Udtog, som dets Forfatter i en Hast har nedskrevet (maaskee paa en Reise, da Tiden var ham knap), hvorved han tillige synes at have villet omskrive enkelte af Originalens eller de i den indförte Oldtidskvads Udtryk i sin Tids forstaaeligere Sprog, mulig da til Brug for en Fremmed eller en anden Person, som kunde behöve det.

Digitized by Google

Saaledes vil det være let forklarligt, at Udtogsskriveren har oversprunget et og andet, som den udförligere Saga og *Saxos* Bearbeidelse deraf har indeholdt, og hvorfor tillige enkelte nyere Talemaader have indsneget sig i det saakaldte *Sögubrot*. — Hvorledes end dette forholder sig har jeg her sammenstillet og sögt at oplyse de gamle indenlandske Efterretninger saaledes som vi have dem, samt med det samme at udfinde Braavalleslagets omtrentlige Tidspunkt med Hensyn til den heromhandlede Runamo-Indskrift, der nævner fire af de Personer, som efter hine Oldskrifter toge Deel i Slaget som Konger eller Krigshövdinger.

Digitized by Google

STAMTAVLE,

hvori Slægtledene anføres efter *Are Frodes* og *Snorre Sturlesöns* Værker (Schedæ, Landnáma og Heimskringla).

Sigurd Ring
antages at have vundet Braavalleslaget henved 750;
† c. 740.

1. Ragnar Lodbrog (*den ældre*)
† c. 774.

2. Sigurd Orm i Öie † c. 803.		***2. Björn*** (*kaldet Jernside*).
3. Aslaug ⌣ Helge Hvasse † c. 820.		***3. Asleik.***
4. Sigurd Hjort † c. 843.	***4. Ingjald.***	***4. Roald Ryg.***
5. Ragnhilde ⌣ Halfdan Svarte † c. 861.	***5. Oleif Hvide,*** blev Konge i Irland 852. † 871.	***5. Björn Byrdusmjör.***
6. Harald Haarfager, Norges første Enevoldskonge, adskillige endnu herskende Fyrsteslægters Stamfader. † 934. (See ellers Stamtavlerne til Heimskringlas kjöbenhavnske Udg. T. I samt *Script. hist. Islandorum.* T. III).	***6. Thorstein Röde,*** Konge over en Deel af Skotland, hvor han faldt; hans Enke drog til Island i Landnamstiden. Fra ham nedstammede Are Frode i 6te Led, — ligesom og, gjennem andre Linier, mange endnu tildeels blomstrende islandske (og andre) Familier.	***6. Höfde-Thord,*** Landnamsmand i Island. Stamfader til talrige, endnu tildeels blomstrende Slægter. (See *Antiquitates Americanæ.* Tab. II, III, VIII, IX.)

Efter *Suhms* Mening var Ragnar Lodbrog den yngre en Søn af Sivard, Sigurd Snogöies Søn (död omtrent 812); ved hans Broder, Harde-Knud den 1ste, nedstammede Gorm den Gamle, de danske Kongeslægters Stamfader, fra Ragnar Lodbrog den ældre.

Digitized by Google

Anden Afdeling.

Om Hedenolds-Runer overhoved og de forskjellige Runearter af de ældste Slags, i hvilke Indskriften sees at være affattet, i Særdeleshed m. m.

Efter hvad jeg og Flere i andre Skrifter*) have oplyst har det oldnordiske Ord *rún* (forhen i Fleertallet *rúnar*, nu i Island *rúnir*, dansk *Runer* o. s. v.) oprindelig betydet *Ord*, *Taler*, især *hemmelige* eller *hviskende*, og til sammeslags Betydning ved lignende Ord finder man Spor i mange gamle europæiske (gothisk-germaniske, celtiske og finske) Sprog**). Med Tiden blev denne Benævnelse meget naturlig anvendt

*) Især i en Undersögelse om Runernes Oprindelse (m v.), forfattet 1819 og da indsendt (efter Anmodning) til afg. Landgreve Carl af Hessen-Cassel (i Anledning af en ved Willingshausen funden hedensk Gravsteen), trykt i Indledningen til Odins Runesang i min danske Oversættelse af den ældre Edda (3die D. S. 75—96); — jfr. *W. C. Grimms* i samme Anledning affattede Afhandling: Weissagung aus Baumzweigen, i hans Skrift: Über deutsche Runen, 1821, S. 296—320, hvori han i Hovedsagen stemmer overeens med mine i hiin Opsats udtrykte Anskuelser og oplyser dem ved flere Beviser, idet han og har tilföiet andre særegne Betragtninger efter egne Ideer. Dog gjelder denne min Bemærkning især vore fælles Meninger om Rhabdomantiens formodede Forbindelse med Runerne, disses Natur og deres Betydning o. s. v. Det hertilhörende, i Dr. *G. Th. Legis* Fundgruben des alten Nordens (1829) 1ster Th. S 78—83 er for det meste kun en Compilation af *Grimms* og mine Undersögelser.

**) I Enkelttallet findes Ordet *rún* især at have betydet en Rune, Runebogstav eller magisk Karakter, f. Ex. i en Vise fra det 10de Aarh. af *Egil Skallagrimsön* (i hans Saga S. 211). Det ligger ellers til Grund for adskillige kvindelige Egennavne, som vistnok ere ældgamle og synes at have staaet i nogen Forbindelse med den hedenske Cultus; saadanne ere: *Godrún*, *Gudrún* (af Ordet Gud), *Sólrún* (af Sol), *Dagrún* (af Dag), *Álfrún* (af Alf ɔ: Halvgud, Genius), *Sigrún* (Seierrune), *Vardrún*

Digitized by Google

paa de tause Skrifttegn, som man brugte til at udtrykke Ord, Taler og Sange med, paa en for de Fleste hemmelig og ukjendt Maade. De

(den bevogtende eller beskyttende Rune) o. s. v. Efter Kristendommens Indförelse passede det ældre *Gudrún* endnu, og *Kristrún* (af Christus) opkom som en ny Afændring. Til de ovennævnte nordiske Egennavne svare de oldtydske *Godrun, Gudrun* (*Chaudrun* o. s. v.), *Hildirun* (af det mythologiske *Hilde*, Krigsgudinde o. s. v.) *Sigirun, Wartrun, Goldrun, Fridorun* o. fl. Etsteds i Havamaal betegner *rún* i Enkelttallet lönlig eller hviskende Tale, men forekommer adskillige Gange i nordiske Runestenes Indskrifter som brugt for Skrift (især af det Slags) overhovedet. Blandt Angelsaxerne forekommer *run* i forskjellige Betydninger, nemlig: 1) som en Charakter, Bogstav eller et Skrifttegn (ogsaa brugt om Trolddomsfigurer); de, som forstode at læse og udtyde Skrift (samt formodentlig tillige at skrive), kaldes af Cædmon *runcræftige men; runvita* havde först selvsamme Betydning, men begge Benævnelser skiftede den med Tiden og kom til at bruges om Troldkarle. 2) som Hemmelighed, især af religieus eller magisk Art. 3) En mörk Gaade (i Tanke, Tale eller Skrift). 4) Varsel eller et saadant Tegn (f. Ex. om Nebuchadnezars Drøm). I det Oldnordiske bruges Fleertallet *rúnar* i forskjellige Betydninger, svarende til de angelsaxiske *rune, geryne*, som: 1) om Skrift eller samlede Skrifttegn; 2) Samtaler, især fortrolige eller hviskende; 3) hemmelig Raadslagning eller Aftale; 4) Trolddom, magiske Charakterer eller Besværgelser; 5) forblommede Taler eller Gaader. Desuden betegnede det oldnordiske Ord i Fleertallet: 6) (ligesom Romernes *literæ* og Grækernes *γράμματα*) alskens Kundskaber og Videnskaber overhoved, især 7) de hemmelige, formeentlig forbundne med overnaturlig Kraft, der mest troedes at besiddes af Guder, Alfer, Norner, Valkyrier, Jætter o s. v.; Hedningerne meente, at de bedre Guddomme eller Dæmoner meddeelte deres Præster og Dyrkere saadanne Mysterier til Menneskenes Held og Nytte, men at ogsaa Jætter, Sortalfer og andre onde Væsener oplærte de egentlige Troldkarle og Hexe i skadelige Runekonster til Menneskenes Fordærv og Undergang. Endelig har man 8) forestilt sig de saakaldte Tankeruner (*hugrúnar*) som Ideer eller Tanker, især af det höiere og sindrigere Slags, forsaavidt de deels ere Ordenes eller Talens, deels Hieroglyphers, Bogstavers eller Skrifts Forbilleder efter forud betænkte og bestemte Former. Ogsaa i Oldsaxisk og Moesogothisk finde vi *run* eller *runa* at betegne en Hemmelighed, rimeligviis ogsaa en Charakter eller Skrifttegn, da denne Betydning af det samme Ord haves i det gamle Höitydske (selv i det 6te Aarhundrede); af dette Sprog have vi og ovenfor anfört nogle kvindelige Egennavne, der for det meste stemme overeens med tilsvarende nordiske; — til sligt Brug anvendtes ikke Ordet *hellirun*, som betegnende den til Helvede eller Helas Underverden egentligst hörende sorte Kunst og dens Trolddomsruner. — I Irsk betyder *run* en Hemmelighed, vistnok beslægtet med *rhin* af samme Betydning i Kymrisk, hvoraf *rhiniau*, Trolddomskunster. I alle disse Sprog synes de ovenanförte Substantiver at staae i nöiagtig Forbindelse med Gjerningsord, der betegne Hvisken, Nynnen eller sagte Mumlen (der tit anvendtes af hedenske Præster og Troldfolk ved deres Bönner og Besværgelser) som det kymriske *rhinu, rhinio*, oldnordiske *rýna*, hvilket sidste tillige har følgende Betydninger: a) at udforske skjulte Ting, b) at grandske i Skrift eller Böger, c) at stirre paa utydelige eller forviklede Skrifttræk, d) at betragte noget

Digitized by Google

Mennesker, der ikke kjende Skrift og först erfare dens forunderlige Virkninger, forbauses derover og ansee den for en overnaturlig Hemme-

nærved med Omhyggelighed, e) at före en hemmelig eller fortrolig Samtale. Heraf komme Ordene *rýni* eller *rýnni*, Runekyndighed, Færdighed i vanskelig Læsning; *rýndr*, en Skriftlærd eller Boglærd, som vel forstaaer sig paa Runeskrift, vel endog paa Runernes Dannelse eller Brug til Trolddom; *rýníng*, en nöiagtig Grandskning. Upaatvivleligt er det, at Runerne ved den hedenske Gudsdyrkelse bleve anvendte paa forskjellige Maader. At Præsternes og vel undertiden Folkets Bönner ere blevne læste eller fremsagte i en syngende eller mumlende Tone kan man slutte af Benævnelsen *Þulr* for Gudernes Præster eller Folkets Lærere, da den upaatvivleligt maa udledes af Gjerningsordet *þylja*, tale, fremsige, især i en halv syngende eller særegent mumlende Tone. Hine Talere gave sig og af med at indhugge Runer paa Stene o. s. v. Ordet *rýna* bruges egentlig om Læsning (af Runer) i de mythisk-historiske Eddasange, da de, som sögte at læse et forfalsket Runebrev, indskaaret paa en Trætavle, kaldes *rýnendur ok ráðendur* (læsende og forklarende) samt ligeledes paa svenske Runestene, f. Ex. *þar ryns i runum þim sum Bali risti* (*Bautil* 584, *Lilj.* 692). Til det skandinaviske *rýna* svare de angelsaxiske *runian*, *runen* (hviske, mumle) og det gamle tydske *runen* eller *raunen* (som i Plattydsk endnu beholder den förste Form, men i Höitydsk den sidste Form) og endelig det engelske *rown*, *round*. I Hedendommen have disse Gjerningsord sikkerlig havt alle de Betydninger, som vi ovenfor have anfört ved det oldnordisk-islandske; de fleste af dem har det efterhaanden tabt, men en af de her for os vigtigste gjenfinde vi dog tilfældigviis i en ældgammel höitydsk Oversættelse af Söndagsevangelierne, af hvilke *Docen* har meddeelt en Pröve; der hedder det nemlig (Luc. 1) om Præsten Zacharias, da han gik i Templet for at forrette Gudstjénesten: "do gie er uz daz "er *runte* und gie in das tempel unsers herren", og endvidere: "uzvershalbe des "tempels di zit do man *rauntе*." Her forekommer det mig klart, at de Udtryk, som man för havde brugt om den hedenske Gudstjeneste i Tydskland, ere blevne overförte til Beretningen om den jödiske i Jerusalem. Hertil synes det og at höre at Guds Ord i oldtydske Skrifter kaldes *raunung*, *rununga*, uden Tvivl ellers svarende til ovenanförte oldnordisk-islandske *rýníng*, hvis det ellers ikke skal gjengive det latinske *scriptura* — om den hellige Skrift (som vi endnu udtrykke os). Saaledes er ogsaa det angelsaxiske *geryne* (moesogothisk oldtydske *karuni*, *garuni* eller *giruni*) kommet til at anvendes paa den kristelige Religions Sakramenter og mystisk-dogmatiske Læresætninger. I en aldeles modsat Retning har man i Schweitz brugt Ordet *raunen* om Hexes og Troldkarles Mumlen, i större Overensstemmelse med Nordens nyere Sprogbrug. End en mærkelig Betydning har Ordet *runen* beholdt i det Nedersaxiske eller Plattydske forsaavidt det bruges om Handlingerne at skjære eller indskjære, — endskjöndt man nu ikke længere i de Egne, hvor dette Sprog tales, indskjærer Runer i Træ, Stene eller Metaller. — Det er bekjendt, at Nordmændene kalde de af Finner og Lapper forhen brugte Trolddomskarakterer Runer, og de Trommer, hvorpaa de især vare afbildede, Runebomme (*tympana runica*), ligesom de og bruge Ordet *rune* om Udövelsen af Finlappernes Hexeri. I disses eget Sprog betyder Ordet *runam* at surre, mumle, og paa en saadan Maade fremförtes deres magiske Bönner eller Besværgelser; beslægtet hermed er rimeligviis

Digitized by Google

lighed. Saaledes ansaae de gamle Nordboer, ligesaavel som Inder, Tibetanere, Amerikanere o. fl., Skriften for at have en guddommelig eller himmelsk Oprindelse og det var især Himlens og Aandens ypperste Guddom *Odin*, der meentes at være dens eller Runernes Ophav og förste Læremester.

Förend Skrivekonsten kom almindelig i Brug troede de Fleste at man ved den kunde udrette alt det samme som ved de övrige, i sig selv meget uvigtigere, men dog i hin fjerne Tid (selv af dens mest oplyste Folk) alt for höit agtede Spaadoms- og Trolddomskonster. Saaledes fik Hieroglypher og Skrifttegn blandt de nordiske Folk det samme Navn som för var tillagt Besværgelser og Tryllesange, men oprindelig hemmelige Ord og Taler som ovenanfört. Mysterieuse Charakterer, mundtlige og skriftlige Besværgelser have stedse staaet i stor Anseelse blandt de raa Folk, ja endog hos den mindre dannede Deel af de ellers i en höi Grad civiliserede. Saaledes havde vore Forfædre magiske Sidestykker til de Pergamentsstrimler, beskrevne med visse hellige Ord, hvilke Hebræerne heftede paa Hoved og Arme, eller og, ligesom Perserne af den gamle Tro, over Husets Döre. Paa samme Maade pleiede Inderne fordum (efter *Strabos* Beretning) at lægge Bindsler ved Kroppen under Recitation af magiske Sange. At vore Forfædre og de gamle Germaner ogsaa have brugt beskrevne Strimler af denne Art om Arme og Ledemod, sees udtrykkelig af den ældre Edda, 1ste Kvad om Brynhilde — (forhen kaldet Sigurdrifa, som en af Odins Valkyrier) — der ellers omhandler adskillige andre Arter af skrevne Runer. Hertil höre og saavel vore egne som Ægypters, Grækers og flere Folks Amuleter

det finske Ord *runo*, en Sang, Digt (men af disse höre saare mange blandt Finlænderne, til overtroiske Trolddomssange). At ellers baade Finner og Lapper fordum havde særegne Runealphabeter, Binderuner o. s. v. vil nærmere oplyses i det Följende. At Runer, forenede med Digt eller Sang, meentes kraftigst at virke som Bönner eller Besværgelser til Guderne (f. Ex. her i Runamo-Indskriften), er bemærket og tildeels udviklet ovenfor S. 65 o. f., 82—85. — Beslægtede Ord af asiatiske Sprog ommeldes i det Följende.

Digitized by Google

med skrevne, indskaarne eller prægede Charakterer; Inders, Pikters, de gamle Nordboers o. fl. af Overtro tegnede, indskaarne eller indbrændte Bogstaver, Mærker eller Figurer paa forskjellige Legemsdele m. m. Heraf endnu den Skik blandt Almuesfolk, især Sömænd og Pilegrime, at indbrænde Billeder og Skrifttegn i Huden. Af samme Art er mange vilde eller halv civiliserede Folks Tattovering, som deels tjener til Legemets formeentlige Prydelse og deels menes, af Overtro, at medbringe Held og Lykke. Alt sligt henförte de gamle Skandinaver til de saakaldte Runer.

Et andet, tildeels mystisk Ord, Skriften vedkommende, som ofte forekommer i de eddiske Sange, er *stafr* (Fleertallet *stafir*) angelsaxisk *staf* o. s. v. I Grunden er det identisk med det nydanske *Stav*, Kjep, Green, Stötte, ligesom *Stab* endnu i det Tydske af det ældre *staf*, *staph*, *staba*. Dette Ord har oprindelig, blandt andet*), betegnet et saadant Stykke Træ, som man brugte til Spaadoms- og Trolddomskonster (til hvilke de Kristne henförte Hedningernes Ritus) ledsagede af Offringer og Bönner til Guderne, ved eller paa hvilke Stave Runer eller mystiske Charakterer vare anbragte**). Ordet blev ogsaa brugt til at betegne disse Charakterer, og tilsidst den Trylleskrift, Ord eller Sange, som udtryktes ved dem. Den förste Anledning til Ordets Brug i denne Forstand ligger vistnok i de gamle Skandinavers og andre gamle belægtede Folks over-

*) Fra umindelige Tider og næsten hos alle gamle Folk var Staven (Scepteret) et Kjendetegn for Herskere eller Præster, som forduun i visse Henseender ere blevne regnede til Magerne. Her i Norden var som oftest Kongen eller Hövdingen, i de hedenske Tider, sit Folks eller sin Stammes Præst eller Overpræst. Ogsaa Troldkarle eller Troldkvinder (men vel at mærke tillagde de Kristne Hedningernes religieuse Spaamænd og Spaakvinder slige Titler) havde deres Tryllestave (kaldede *seiðstafr*, *sproti* o. s. v.), som brugtes ved de af dem udövede Ceremonier. Hoveddelen af ethvert enkelt Runetegn kaldtes *stafr* (eller Stav, *fulcrum*) og ansaaes mulig for etslags mystisk Efterligning af den hellige Spaadomsstav o. s. v. Om de heraf udsprungne Skrifttegn, der kaldtes Runestave og (rimeligviis sildigere) Bogstave, vil mere forekomme i det Följende.

**) Ellers brugtes de og som Breve (hvorom mere i det Följende); derfor kom Ordet *runstaba* (blandt flere Betydninger) i det gamle Tydske (henved 720) til at betegne et Brev, især et höfligt eller behageligt (*eulogia*).

Digitized by Google

troiske Spaadomme af Grene, Kviste, Stave eller Kjeppe, om hvilke *Grimm* og jeg have samlet og sammenstillet mange Vidnesbyrd og Underretninger af gamle Skrifter. Nogle deraf tillader jeg mig her, for större Tydeligheds Skyld, at meddele.

Ved Skytherne mener jeg, i Medhold af *Justin* o. fl., især de ældgamle Folk, der forhen beboede den store kaukasiske Bjergstrækning, som indeholder (norden for Indien og Persien) vor Klodes höieste Fjelde. Hiint Folk udbredte sig derfra i de ældste Tider over Asien og Europa. Det siges at have været meget hengivet til Spaakonster; Mænd og Kvinder, der gave sig af med disse, stode derfor i stor Anseelse hos dem, ligesom hos vore nordiske Forfædre. De spaaede især af Pilestave eller Kviste, der bleve samlede i Bundter, hvilke de oplöste, ströede paa Jorden, lagde dem omkring paa ny, toge dem derefter op igjen og bandt dem sammen. Imidlertid fremförte de visse Trolddomsord (Sange eller Besværgelser). Af den Stilling, Kvistene fik, udledte man Slutninger om forestaaende Begivenheder, og den Forklaring, Spaamændene gave derover, ansaae man for Gudernes Svar paa deres ydmyge Spörgsmaal og Bönner. Allerede i *Herodots* Tid (see hans IV, 67) ansaaes denne Spaadomskonst for ældgammel blandt de skythiske Folk. Den samme Forfatter har og bemærket, at Skytherne ved deres Spaadomskonster brugte Lindebast, som var tre Gange spaltet og vikledes om Fingrene, rimeligviis for at hindre Spaamanden fra at udkaste Kvistene i nogen forsætlig eller af ham forud bestemt Orden.

Ammianus Marcellinus beretter i Hovedsagen omtrent det samme (XXXI, 2) om Alanerne, tildeels hine Skythers Efterkommere, og det samme Folk som de fra Asien til Europas nordlige Lande iudvandrede Aser og Gother. De Tryllekvad, som Alanerne sang over Pilekvistene, betegner denne Forfatter som hemmelige.

De gamle Persers og Meders Mager spaaede og af Tamariskens og andre Træers Grene som Stave eller Kviste. Saadanne ere endnu

Digitized by Google

(ligesom fordum blandt de kappadociske Mager) et fornödent Rekvisit ved den daglige Gudstjeneste blandt Perserne af den gamle Tro, og selv blandt dc muhamedanske Perser spaa Fakirerne med smaa Stave (30 til 40 i Tallet) betegnede med Skrift, grebne paa Slump og sammenholdte med visse Figurer i en Bog, som vælges paa samme Maade*). Afganerne, Persers og Inders nordlige Naboer, spaae endnu, ligesom fordum Araberne (vel ogsaa Babylonierne og Hebræerne), af Pile eller smaa Stave, som rystes ud af et Bæger. Hertil hörer, som bekjendt, Grækernes Rhabdomantie (ῥαβδομαντεία) og den hertil svarende Art af Romernes *Sortilegia.*

En lignende Art af overtroisk Lodkastning brugte ogsaa Germanerne efter *Tacitus* (German. c. 10); der hedder det nemlig: "De lægge "flittig Mærke til Forvarsler og Lodkastning. Maaden, hvorpaa disse "indhentes, er simpel. En liden Green af et Frugttræ skjæres i smaae "Kviste, som mærkes og kastes saa i Slump hen paa et hvidt Klæde. "Angaaer Sagen det Offentlige, saa spörges Samfundets Præst tilraads; "er det en privat Sag, da gjör Huusfaderen Bön til Guderne og tager, "stirrende til Himlen, enhver Kvist tre Gange op samt forklarer den "derefter med Hensyn til det i Forveien den paaskrevne Mærke." — Ogsaa Tretallet sees her, ligesom hos Skytherne, at være blevet taget i Betragtning ved Oraklets Raadspörgelse**).

*) Paa en lignende Maade forholde Chineserne sig endnu ved saadanne overtroiske Handlinger, hvorom mere i næste Anmærkning. De gamle Tydskeres Lodkastningsböger (Loszbücher) vare vel af en saadan Art; see *J. Grimms* Deutsche Mythologie S. 643. Vore Forfædres ældste Böger bestode af sammenheftede Trætavler, og saadanne haves endnu som Rune-Kalendere. Roeskilde Domkirkes *Trœbook* inde holdt en Fortegnelse over dens eller Stiftets Gods, og var endnu til i den katholske Periodes sidste Aar.

**) Chineserne, som gjennem Aartusinder have fulgt de samme Skikke, bære sig endnu ad paa en lignende Maade. Over Alteret i ethvert Tempel seer man et Træbæger, fuldt af smaa Stave, paa hvis Sider visse Charakterer ere anbragte. Den, som vil raadspörge Oraklet, tager Bægeret mellem Hænderne og ryster det indtil en af Stavene falder til Jorden. Efter at have undersögt den Charakter, som findes paa Staven, soger han efter en dertil svarende i en Bog, som er ophængt

Digitized by Google

Skjöndt man i Almindelighed (men vistnok urigtig) mener, at Germanerne ikke have brugt Skrift, see vi dog af denne Beretning, hvormed den henved tusinde Aar yngre *Adam af Bremen* stemmer overeens, at de betegnede deres Spaadomsstave med Mærker, altsaa etslags Hieroglypher eller Runer, ligesom Italienerne*), Grækerne o. fl. mærkede sine med Ord eller Bogstaver. Vore skandinaviske Forfædre have da vistnok brugt den samme Maade. Runebogstavernes Benævnelser röbe tillige en saadan Oprindelse, da de alle betegne Ting, der vare af Vigtighed for Nordboerne i det daglige Liv, hvilke de havde Aarsag til at haabe eller frygte, altsaa til at udforske hvorledes det kunde gaae dermed i en eller anden Henseende, og til at formaae Guderne til at give eller afvende disse Ting. Dog have de tillige, foruden saadanne almindelige Benævnelser, givet Runebogstaverne Navn efter de hedenske Guddomme som *Odin* (O), *Thor* (*Þór*, Þ), *Freir*, *Tir*; desuden nævntes en efter Solen, personificeret som Naturgudinde; — visse andre Benævnelser havde en ond og ulykkelig Betydning, som *Þurs* eller *Thurs*, Troldes og Trolddoms-Repræsentant, endskjöndt denne Charakters af Nogle foretrukne Navngivelse efter Thor formodentlig har sigtet til at virke mod dens formeentlig skadelige Indflydelse.

Alle de Charakterer, som fremstille de simple Runer, sees allerede af Naturen at være dannede ved Grene eller Kviste, eller og kunne disse,

---

paa Templets Væg. Denne Lodkastning gjentages forskjellige Gange; dersom et lykkeligt Tegn fremkommer ved den tre Gange (efter hinanden), ansees Oraklets Svar at være gunstigt for Spörgeren. Voyage de *J. Barrow* T. 2 p. 283, 325. — Efter vor *Saxo* (D. H. 14de Bog) havde de hedenske Vender og deres smaa Spaadomsstave, der synes at have været forvarede i Arconas Tempel, og selv de kristnede Friser lagde de hellige Lodkastningskviste paa Alteret o. s. v.

*) I Italien maa denne Lodkastningsmaade have været overmaade gammel, efter *Cicero de divinatione* 2, 41. Numerius Suffulcius, en fornem Prænestiner, blev ved hyppige, undertiden truende Drömme opfordret til at brække store Stene op paa et vist Sted, hvilket han derfor foretog sig. Da en Klippe var bleven gjennembrudt, fandt man under den Lodder af Egetræ, i hvilke gamle Skrifttegn vare indskaarne (*in robore insculptas priscarum literarum notas*). Stedet blev siden betragtet som helligt, men Lodderne bleve der af en Dreng blandede og udtrukne.

Digitized by Google

i det mindste ved en ubetydelig Tilhjelp af Fingrene, faae en saadan Skikkelse. Slige Kviste har man da brugt ved den overtroiske eller religieus-judicielle Lodkastning. Maaden, hvorpaa den skete, sees tydelig nok af den ovenanförte Beskrivelse over Sortilegierne overhoved. Kun er det at formode, at istedetfor at man i Förstningen valgte virkelige Kviste af den betegnede Dannelse, nöiedes man senere med smaa lige Stave eller Spaaner, hvorpaa man udskar en lignende Figur, som blev til et vist Bogstav og som tillagdes den naturlige Hieroglyphes forrige Navn.

At Skandinaverne især have tillagt saavel visse Grene eller Tene som visse i Træ indridsede Runecharakterer en overnaturlig Trolddomskraft, svarende til de Betegnelser, man gav dem, samt at man endvidere har rystet saadanne Tene sammen ved höitidelige Offringer, for at udforske det tilkommende, erfares af adskillige Steder i Eddadigtene. Da Guden Freirs Sendebud, Skirner, udsendt til Jættemöen Gerda for paa sin Herres Vegne at frie til hende, ikke kunde faae hendes Samtykke, truer han hende forgjæves med Gudens eget blanke og skinnende Sværd; — forgjæves byder han hende fremdeles de kosteligste Frugter og selv en uendelig Mængde af de herligste Guldsmykker. Da udbryder Skirner i sin Vrede:

Med tæmmende Vaand jeg dig slaaer
Og den dig tæmme skal
Mö! efter min Villie — —
Til Bakken jeg gik,
Til duggede Skov,
Tryllevaand at söge,
Tryllevaand jeg fik.

Vred er dig Odin,
Vred er dig Asers Fyrste,*)
Dig skal Freir skye

*) Formodentlig Thor; see min Anmærkning (33) til dette Sted *l. c.* II, 203.

Digitized by Google

För du onde Mö!
End du rammes kan
Af Guders vældige Hævn.

Höre det Jætter!
Höre Frostens Thurser!
Underjordiskes Sönner!
Selv Asernes Venner!
Hvor jeg forbyder,
Hvor jeg formener
Mands Selskab Möen,
Mands Elskov Möen —

Frostgrum hedder den Thurs
Som dig have skal
Bag Dödningers Volde dernede — —
Thurs jeg dig skjærer
Og tre Stave:
Kraftlöshed, Galskab og *Utaal;*
Saa jeg det bortskjærer,
Som jeg det paaskar,
Hvis det gjöres Behov*).

Först ved disse Besværgelsers Kraft giver Möen sig tabt, rækker Svenden Bægeret, fuld af den gamle Mjöd og lover Freir sin Gjenkjærlighed.

Den her ovenmeldte Charakter *Þurs* er, som bekjendt, et simpelt Runebogstav; — lignende, men mere sammensatte og magisk udviklede Runer ere de paafölgende *ergi, æði, óþoli***) (hvis Benævnelser jeg ovenfor har oversat); paa et andet Sted i Besværgelsen nævnes desuden tre

*) Originalen hertil findes i den ældre Eddas store Udgave (*Skírnis för*) I, 83–86.

**) Den sidstnævnte Charakter kan udtrykkes saaledes i en Binderune: , da den indeholder Bogstaverne ᛅᚦᛅᛁᛚ (*óþoli*). I en fuldstændigere og tydeligere Configuration af denne Art kunde ᛅ anbringes to Gange, men derved vilde den kryptographiske Virkning svækkes.

Digitized by Google

andre: Svimlen, Vaklen (eller Skraalen) og Lænker eller Töire, Fjætter *(topi, opi*)*, eller *ópi*, og *tjösull)*, som alle uden Tvivl, naar de vare dannede af Tryllegrenenes Kviste eller indskaarne paa dem, med Ledsagelse af hine Besværgelser eller Bönner til Guder og Dæmoner, meentes at frembringe de Virkninger hos den paagjældende Person, som udtryktes ved selve Figurernes eller Charakterernes Benævnelser. Heraf kan man med Sikkerhed slutte, at de gamle Skandinaver brugte mange kunstige Hieroglypher, sammensatte af de simple Runer, som ligeledes havde visse Betyduinger, ligesom andre saadanne, om hvilke vi med fuldkommen Vished vide, at de hidröre fra Middelalderens, vistnok i det lönlige Hedenskabs Skoler opdragne Troldkarle**), der atter, især i Island, bleve Lærere for de nyere Tiders Hexemestere, som dreve deres Kunst i det 15de, 16de, 17de, vel endog tildeels i det 18de Aarhundrede.

Skirners Besværgelser ved Runernes Hjelp havde en fiendtlig Hensigt, i Modstands Tilfælde af den Paagjældende, og kan for saavidt siges at have megen Lighed med den i Runamo-Indskriften, der ogsaa paakalder Odin, Thor, Freir med andre Aser og Alfer. — Af denne Art ere tildeels de Tryllekvad med dertil hörende Runer, som ommeldes i Odins Runesang, der og er bleven benyttet af Ynglinga-Sagas Forfatter, som tillige beretter, at Odin lærte sine Tilhængere eller Dyrkere hans Trolddomskunster ved Runer***). I Runesangen prises Guden som Runernes ypperste Stifter; han (eller hans Præst) kunde den Kunst, at

*) Naar Ordet skal læses saaledes, tilkjendegiver det Aabenhed eller Gaben (o. s. v.), hvorfor *G. Magnæus* jevnförte det med de nyere islandske Troldmænds Charakterer kaldede *gapi* og *ginfaxi*, som antyde lignende Begreber; disses bekjendte Former ere af de ældgamle her nu omhandlede Binderuners Art. Ordet *ginfaxi* er tildeels af samme Oprindelse som *ginklofi*, ellers endnu paa Island en virkelig Sygdom af en styg og næsten ulægelig Beskaffenhed, lignende den saakaldte engelske Syge.

**) Enkelte Prøver af saadanne Charakterer ville vi nedenunder meddele, ved at omhandle de i Island brugte Binderuner.

***) Höist besynderligt er det at denne Tradition om Odins Opfindelse (eller Indförelse i Norden) af Runerne endnu er saa rodfæstet blandt Almuen i Island, at den kalder dem "Odins Skrift" (*Óðins letr*). See Antiqvar. Annal. IV, 354—355.

Digitized by Google

standse Fjendens udskudte Pile og döve Modstandernes Klinger saaledes, at hverken Vaaben eller Krigslist skulde kunne hjelpe dem o. s. v. Med Sejerrunernes Ommeldelse begynder ogsaa Sigurdrifas eller Brynhildes Læredigt i Runekunsten til den kongelige Helt Sigurd Fafnersbane (Tydskernes berömte Siegfried)*):

Drik jeg dig bringer
Herlige Kjæmpe!
Blandet med Kraft
Og skinnende Hæder;
Fuld er den af Sange
Og signende Taler,
Gode Tryllekvad
Og glædende Runer.

Sejer-Runer skal du kunne
Hvis du vil Sejer have
Og paa Sværdets Fæste dem ridse:**)

*) At unge Fyrster ogsaa pleiede at oplæres i den magiske Runekunst, medens den, i Hedenskabets Flor, ikke hörte til de afskyede og forbudne, erfares bedst af det ældgamle *Rigsmaal* om Guden Heimdall, der vandrede omkring paa Jorden under Navn af Rig:

Der opvoxde
Jarl i Huset — —
Did kom fra Lunden
Vandreren *Rig*,
Runer ham lærte,
Eget Navn ham gav,
For Sön ham erkjendte...

Opvoxte *Jarls*
Sönner hjemme...
Koner hiin unge
Kunde Runer:
Skjæbnens Runer,
Tidens Runer;
End kunde han
Mennesker frelse,
Vaaben döve,
Havet stille.
Fugles Sprog han lærte,
Flammer at dæmpe,
Alskens Sorger
I Sövn at dysse;
Otte Mænds Kraft
Og Klögt han opnaaede.
Han med *Rig* Jarl
Runer deelte,
Kunstgreb pröved
Og kunde meer:
Da han erholdt
Og opnaaede
Rig at hedde,
Runer kunne.

Efter Oldsagnene ægtede denne Rig Dana og blev ved hende Fader til Kong Dan, af hvem Danmark skal have faaet sit Navn. See Edd. ant. III, 153—156, 164 o. f

**) Da "ridse" her i Grunden har den samme Betydning som det ældre "riste" (der dog brugtes om en dybere Indskjæring eller Indhugning), har jeg foretrukket det endnu brugelige Ord.

Digitized by Google

Nogle paa Beltet,
Nogle paa Klingen
Og nævne to Gange Tyr —

Tyr var, ligesom Odin, Sejerens og Krigshæderens Gud; en vis Rune betegnedes ogsaa med hans Navn, — en Benævnelse, som den endnu i Dag almindelig bærer.

Derefter opregner Valkyrien adskillige andre blandede Arter af magiske Runer med beskyttende eller heldbringende Kraft, f. Ex.

Drik-Runer skal du kunne
Vil du ei at fremmed Kvinde,
Hvem vel du troer, dig skal svige;
De ridses skal paa Hornet
Og paa Haanden udvendig,
Men et *Nauð**) paa Neglen.

*Bjerge-Runer***) skal du kunne,
Hvis du bjerge vil
Og Barn fra Koner forlöse;
Paa Haandens Flade de ridses,
Om Lede bör de spændes
Og Disernes***) Bistand udbedes.

Hav-Runer skal du kunne
Hvis du hjelpe vil

---

*) Den almindelige Benævnelse for Runen ᚾ (ᚾ, ᚿ, ᚾ) eller N.

**) Eller Bjergruner, Klipperuner (ɔ: som ellers pleiede at indridses paa Stene).

***) Gudinders og Halvgudinders overhoved. Bönnerne frembares i Tryllesange; saaledes hedder det om en saadan Handling i Oddrunes Graad, et Digt i den ældre Edda:

— — Mild hun gik at sidde
For Möens Knæ;
Höit kvad Oddrune — —
For Borgny kraftfulde
Tryllesange —

Af det Följende kan man see, at disse vare blevne stilede til Frigga, Freia og flere Guddomme.

Digitized by Google

Seilere paa Söen;
Paa Stavnen skal de ristes
Og paa Roerplanken,
Indbrændes paa Aarer —
Ei Brændingen vorder saa steil,
Ei gives saa mörkblaa en Vove
At frelst du jo fra Faren kommer.

Kvist-Runer skal du kunne,
Hvis Læge du vil blive
Og dig paa Saar forstaae;
De ristes skal paa Barken
Og Stammer i den Skov,
Hvis Grene mod Östen helde*).

*) Den følgende Strophe handler om Maalruner (*málrunir*, Tale- eller Sag-Runer), nyttige til at vinde Sager for Retten med o s. v. Mulig menes her blot den simple Tale, der og kan udtrykkes ved de sædvanlige Skriftruner. Dernæst anbefales Hu-runer (*hugrúnir* ɔ: Tankeruner eller Grundideerne for alle Ting og Begreber):

Hu-Runer skal du kunne,
Hvis du blive vil
Sindrigest af alle Mænd:
Dem udtydede,
Dem optegnede,
Dem udtænkte Hropter (Odin) —

Her følger en mythisk-mystisk Beretning, hvis Mening synes at være den: at da den nysnævnte Gud (som Skaber) havde ombragt den chaotiske Urjætte (Ymer) for at danne Verdenslegemet af hans Krop, udtænkte han Tanke-Runerne af Jættens Blod (nemlig Vandet, hvori den nye Himmel speilede sig) —

Paa Bjerget han stod
Med flammende Sværd
Og hjelmbedækket Isse —
Da talte *Mimers* Hoved
Det förste Viisdomsord
Og sande Sagn fremförte —

Ved dem forkyndtes det, at Hu-Runerne skues paa det Skjold, som staaer for den skinnende Guddom (ɔ: Solen), paa Dagens Vognhestes Öre og Hov (Morgen- og Aftenröde?), paa Tordengudens Karm (eller Kjærre), paa Sleipners Tömme, paa

Digitized by Google

Den ældre Edda beretter endvidere, at Odin vakte Döde op ved at see mod Norden, idet han lagde Runestavene i en vis Orden og sang de dertil hörende Trolddomskvad; at selve Aserne maatte ryste Tenene eller Runestavene for at udforske Betydningen af de Varsler, som forkyndte Baldurs ulykkelige Skjæbne; at Troldkvinderne af Jætteslægten, som rede paa Ulve gjennem Luften i Nattemörket, brugte dertil Tömmer eller Bidsler med Runeskrift o. s. v.

Det sees endvidere af de samme Oldtidskvad, at de magiske Runer, deels som Stave eller Kviste, deels som indhugne eller indskaarne Charakterer, maatte, for at erholde overnaturlig Kraft, indvies ved visse höitidelige Offringer, som udfordrede megen Klögt, naar de skulde udföres med rigtigt Maadehold, saavelsom og med adskillige os nu næsten ubekjendte Ceremonier. Dette erfares især af Runesangen, hvor Odins Præst eller Taler *(Þulr)* udtrykker sig saaledes, efter at have beskrevet hvorledes han "tog Runer op", lærte ni herlige Sange af Odin selv og nöd en Drik af Digtermjöden:

Da begyndte jeg at blomstre
Og blive viis,
Voxe og vel trives;
Et Ord af andet
Avled mig Ord,
Et Værk mig af andet
Avlede Værk.

(Digterguden) Brages Tunge, — samt ligesaavel paa Landsens Spidse, Rovdyrenes Kloer og Stridshestens Bryst, som:

Paa forlösende Haand
Og den Lægendes Spor —
Paa Glas og paa Guld,
Paa Menneskers Varsler — (eller *Amuleter, Skytsmidler*),
I Viin og i Öl,
Paa en Vala's Stol,
Paa Nornens Negl
Og paa Uglens Næb.

Den mærkelige Slutning af Brynhildes Runesang komme vi i det Følgende til at meddele.

Digitized by Google

Runer skal du finde
Og forklarede Stave,
Ret store Stave,
Ret stærke Stave;
Dem danned den store Taler,
Dem gjorde höie Guder,
Dem risted Guders Udraaber.

Odin stifted dem blandt Aser,
Dain blandt Alfer,
Dvalin blandt Dverge,
Asvid blandt Jætter —

Veed du hvordan de ristes skal,
Hvordan de raades skal,
Hvordan de pröves skal? —
Veed du hvordan man bede skal,
Hvordan man offre skal,
Hvordan man sende skal,
Hvordan man tære skal?

Bedre er ubedet
End for meget offret,
Stedse Gave til Gjengjeld bör svare;
Bedre er ikke sendt
End for meget spildt —
Saa Odin selv risted
För Folk bleve til —
Der stod han op
Hvor han atter kom (tilbage)*).

*) Om de her forekommende dunkle Udtryk m. m. kan jeg henvise til selve Originalen, Sæmunds Eddas store Udgave 1ste Deel S. 133—135 og min danske Oversættelse 3die Deel S. 139—140, 166. Det vilde være en höist fortjenstlig Undersögelse, der dog maatte udfordre overordentlig Indsigt og Flid, at oplyse saavidt muligt alle

Digitized by Google

Uden her at söge at forklare dette for os mystiske Steds særskilte Udtryk, bemærker jeg kun, at det deraf i det Hele bliver indlysende nok at Runernes Indridsning og Læsning eller Fortolkning, saavel som den ved begge Leiligheder foretagne Pröve, burde ledsages af Bönner eller Offringer til Guderne, for at de skulde give deres Velsignelse dertil. Derfor kaldtes Runerne ogsaa guddommelige*), f. Ex. i Havamaal, hvor Hedenoldsskjalden ivrer mod sin Tids vankundige, men dog opblæste Gjække:

Udannet Mand,
Hvis Rigdom han naaer
Eller Kvindes Yndest
Hans Stolthed voxer,
Men hans Viisdom aldrig,
Indbildsk og fræk gaaer han frem.

---

hedenske saavel ældre som nyere Folks Offerskikke ved at jevnföre dem med hinanden og de Regler, som foreskrives i den mosaiske Lov o. s. v. I den Henseende synes de os bekjendte ældste Beboere af det sydlige og nordlige Europa at have stemt særdeles vel overeens. *K. O. Müllers* ypperlige Undersögelse om den særegne Blanding af Theokratie og Aristokratie blandt Etruskerne o. fl. synes at kaste et uventet Lys over lignende Indretninger i det gamle Norden i dets mythisk-historiske Tid; deres præstelige Hersker eller Triumphator viste sig paa Festdagene i Jupiters Dragt og med hans Attributer, og blev undertiden, efter Döden, virkelig forgudet og dyrket. Desværre er dette mærkelige Folks hele skrevne Literatur og med den dets vidtlöftige Ritualböger forlængst tabte, ligesom vore nordiske Forfædres ældste Forskrifter at samme Slags, paa faa Brudstykker nær. Umbrerne vare et med Tuskerne beslægtet Folk. Om deres Gudsdyrkelse og Offerskikke give de Aar 1444 gjenopdagede iguvinske eller eugubinske Kobbertavler, bedst forklarede af *Grotefend*, herlige Oplysninger. Indskrifterne ere tildeels affattede i ældgamle Versearter, lignende vore oldnordiske, endog tildeels i Alliteration og Riim og selve Indholdet röber en dertil svarende Overeenstemmelse af Offerskikkene og Reglerne derfor, saaledes som disse antydes herovenfor og i flere af vore Oldskrifter. Den guddommelige Tages foresang Etruskerne, ligesom Odin Nordboerne, de mystisk-religieuse Læredigte o. s. v.

*) Til Runernes formeentlig guddommelige Oprindelse peger og den hos *Saxo* i 6te Bog forekommende Mythe om 3 flyvende Svaner, der sang om en bortranet Prinds for at redde ham fra hans Tvangsherre, og et strax derefter fra Himmelen nedfaldet Belte, betegnet med Bogstaver, som indeholdt Sangens Forklaring. Svaner opfödtes, efter Eddaerne, paa Urdas himmelske Sö, ved den Sal eller Hall, hvor Menneskenes Skjæbne bestemtes af de tre store Norner. Det er ellers bekjendt, at syngende Svaner virkelig gives i adskillige Lande af nordlig Beliggenhed.

Digitized by Google

Det pröves da
Naar du spör ham om
De guddommelige Runer,
Hvilke höie Guder danned
Og den store Taler*) smykked (malte) —
Da gjör han bedst i at tie.

Ved den store Taler menes vist her og paa flere Steder Gudernes Præst som især maatte være en Mester i Skrivekonsten. Mærkeligt er det at en saakaldet *Þulr* eller Taler, eller ogsaa Sönner af en saadan Mand, have indhugget Runeindskrifter (efter disses udtrykkelige Vidnesbyrd) paa adskillige af de Runestene, som endnu haves.

Af Guderne var det dog, som sagt, især Odin, som stiftede og lærte Runerne**). Sigurdrifa lader ham udgrunde og danne dem ved vor Verdens förste Skabelse eller Omdannelse af den chaotiske Urjætte Ymers livlöse Krop (see ovenfor S. 142); det var dog især Hu-Runerne eller Tankerunerne, hentede fra alle Naturens Elementer, som etslags primitive Ideer og Forbilleder for de Hieroglypher og Skrifttegn, der sildigere uddannedes og ligeledes fik Navn af Runer, bevarede, formede og udspredte ved den af Odin skjænkede Digterdriks Begeistring, som Brynhilde synger:

---

*) I Originalen *fimbul-þulr*; jfr. ovenfor S. 143 om de almindelige Talere, som hvis överste Hövding eller Lærer — (ja maaskee som Odin selv) — den herommeldte er bleven betragtet.

**) Selv anvendte han dem paa forskjellige Maader (jfr. ovenfor S. 139) ogsaa for at vpvække Döde. Eddadigtet om Vejtam (*Vegtams kviða*) beskriver hans Reise til Underverdenen, for der at erfare den dunkle, Baldur forestaaende Skjæbne:

Frem reed *Odin*,
Jorden rysted,
Og han kom til *Hel's*
Hoje Borg
Og han reed
Östen for Porten
Hvor en Vøla
Laa begravet.
For den kloge han kvad
Dödningesange,
Saae mod Norden,
Danned Trylleskrift,
Til den Döde nödig
Reiste sig og talte.

Istedetfor Ordene "danned Trylleskrift" har Originalen "*lagði á rúnar*", som bogstavelig maatte oversættes "paalagde Runer", maaskee egentligst: omsatte Runer (som Kviste) eller lagde dem tilrette.

Digitized by Google

Alle bleve de aftagne
Som vare paaristede,
Mængede i hellig Mjöd
Og vidt omkring udsendte;
De findes blandt Aser,
De findes blandt Alfer,
Nogle blandt de vise Vaner,
Nogle Jordens*) Mennesker eje.
Det ere Bog-Runer**)
Det ere Bjerg-Runer***)
Og alle Drik-Runer
Og ædle Kraft-Runer
For hvem som dem kunne
Uforvildede og uspildte,
Have sig til Held —
Nyd dem, hvis du dem fatter,
Til Magterne forgaa.

Kraftruner have i Originalen deres Benævnelse af Ordet *megin*, Kraft, fordi de meentes at kunne sætte Naturens overordentlige Kræfter i Bevægelse til et vist tilsigtet Maal****); deraf Gjerningsordet *magna*, at styrke, forsaavidt det i Særdeleshed betegnede en religieus eller overtroisk

*) Eller virkelige (Mennesker) "*mennskir menn*".

**) I Originalen *bókrúnar*; dette Udtryks rette Betydning vil blive nærmere oplyst i det Følgende.

***) Originalens *bjargrúnar*: Runer, som skulle indhugges eller ridses paa Stene, eller ogsaa Bjerge-Runer; see ovenfor S. 141.

****) Om Ordene *Megin*, *Magn* see Gloss. Edd. ant. II, 723. De synes at være beslægtede med det Gr. μεγας, Lat. *magnus*. Sanskr. *maha* (stor, mægtig), Pers. *mih*, *mihin*, vel og med det Oldpersiske *magh* (*Magus*) o. s. v. Det Islandske *Ramrúnir*, *ramar rúnir* betyder ogsaa: stærke Runer, og *Molbech* har (i sit Nordiske Tidsskrift III, 207) Ret i at give den samme Forklaring over Kjæmpevisernes *ramme Runer*. De nyere Islændere have især betegnet Trolddomscharakterer med den førstmeldte Benævnelse. I Kjæmpeviserne vare det Ellepiger, som vilde "kjende" (lære fra sig) de *ramme Runer*, ligesom Dvergenes Döttre gave sig af med fortryllende Runeslag; begge Dele hörte da til de Trolddomsruner, hvilke vore hedenske Forfædre tillagde Svartalfer og andre onde Væsener. Jfr. Worm Literatura runica S. 34—36.

Digitized by Google

Ceremonie, hvorved en Gjenstand erholdt saadanne overnaturlige Kræfter, som ved en Art af hellig Indvielse ved Runer og Tryllesange. Denne Gave ventedes især af Odin, Aandens höieste Guddom, Digte- og Skrivekunstens förste Lærer. De Kristne afskyede og forfulgte især dette Slags Runer.

Det var saaledes ikke at undres over, at Tilnavnet *Rúnhöfði*, Runernes Stifter eller Ophav,*) især gaves Odin af de hedenske Skjalde.

Af det Ovenanförte skjönnes det let hvorfor *Odin* især, i Runamo-Indskriften, anraabes om at *vie dens Runer*, især de, der indeholdt höitidelige Bönner til ham om Sejer for den Fyrste, som havde ladet Indskriften indhugge, men Fald og Ödelæggelse for hans Fjender. Ved den udbedte Vielse eller Bekræftelse skulde Runerne meddeles virksom Kraft til Opfyldelsen af de i dem udtrykte Önsker, ved deres Bönhörelse af Guderne. Sang eller Nynnen hörte vel stedse til saadanne Runeskrifters Affattelse eller Indridsning; derfor er her det meste af denne Indskrift i Vers og udgjör en egen lille Sang forsaavidt som vi endnu kunne læse den. De af sædvanlige Runer sammensatte Configurationer udgjöre her muelig tildeels visse magiske Charakterer, der forhen havde særegne Benævnelser, hvilke vi nu ikke mere kjende. De skulde i det Hele udgjöre *kraftige Sejerruner*, men Virkningen svarede her dog ikke til Hensigten.

Naar vi betragte Runamos Runecharakterer kunne de, saaledes

---

*) Ravnen var, som bekjendt, Odins Yndlingsfugl, endnu anseet af den nordiske, især Islandske Almue, for overordentlig klog. Det er da maaskee ikke uden Betydning og muelig hentet fra en ældgammel Kilde, som saaledes meldes i en af Kjæmpeviserne (om Turneringen i Brattingsborg, 1, 6):

Der blev seet det sextende Skjold
En *Ravn* med Vingen hin brune;
Den förer rigen Raadengaard
Som ret kunde digte og *rune*.

I Nordens hedenske Tid hörte Runekyndigheden til de fyrstelige (og hellige, præstelige) Egenskaber; (see ovenfor S. 140). Volsúnga-Saga beretter (i 13de Kap.) at den kyndige Regin lærte Sigurd Fafnersbane, i hans Ungdom, Runer, hvilke andre Kongesönner da pleiede at lære.

Digitized by Google

som de nu vise sig, inddeles i to forskjellige Hoved-Arter, som dog hvile paa den samme Grundvold:

1) Det gamle Nordens *simple* eller *almindelige Runer* i Skikkelse af de ældste Green- eller Kvist-Runer, især anvendte til Indskriftens to förste prosaiske Sætninger, bestaaende af 6 Ord.

2) De saakaldte *Binde-Runer*, eller Charakterer og hele Configurationer, kunstig sammensatte af de bekjendte simple Runer, og saaledes tildeels indbefattende hele Ord eller Navne, især anvendte til magisk-religieuse Besværgelser eller Bönner, affattede i Vers.

Enhver af disse to Hovedarter komme vi nu til at betragte:

Kvist- eller Green-Runerne antager jeg at höre til en af de ældste i det hedenske Norden brugte Skriftarter, samt at de nedstamme fra den ovenfor beskrevne Rhabdomantie, som i Oldtiden brugtes af næsten alle, saavel Asiens som Europas Folk. Her maae vi vel lægge Mærke til at denne overtroiske Lodkastning blandt vore Forfædre ikke alene bevidnes af Eddakvadene, men ogsaa udtrykkelig ved mange Leiligheder af den historiske Tids Sagaer. De hedenske Nordboer kaldte den Handling, hvorved Grene afhuggedes eller sönderskares til saadant Brug, *at fella spán* eller *blótspán* ɔ: at fælde, hugge eller kaste en Offerspaan eller Kvist. *Grimm* har oplyst at de oldtydske Digteres *Span*, *Lindespan* o. s. v. svarer hertil paa det allerfuldstændigste, ligesom han og udförlig har bevist hin overtroiske Ceremonies hyppige, i mange Tilfælde af Lovene befalede Brug blandt de germaniske Folk i Middelalderen, tildeels endog efter den kristelige Troes Indförelse, da Kvistene eller Lodderne mærkedes med Kors o. s. v. *) Det oldnordiske (og endnu islandske) Gjerningsord *rista* betyder baade at riste, klöve og at indskjære, ridse; det kan saa-

*) See ovenfor S. 133 o. f. den ældre Edda III, 79—96, *Grimm* über deutsche Runen S. 296—320, hvor det og bemærkes, at *Ritter* har antaget, at Rhabdomantien, förend Herodot skrev, havde udbredt sig norden om til *Asia minor*, til *Pontus* samt de skythiske og thrakiske Folk m. fl. Jfr. *Petersen* Danmarks Historie i Hedenold III, 290—292.

Digitized by Google

ledes være blevet anvendt saavel paa Grenenes Afskjærelse eller Tilskjærelse til saadanne Runestave (de med Runer betegnede Kjeppe og Kviste) som sildigere paa de greenlignende Charakterers Indskjærelse i Steen, Træ, Glas eller Metaller,. ligesom Ordene *rita*, (Angels. *ritan*, *vritan*, Engl. *write*, saavel som og vort *ridse*, Tydsk *ritzen*, at tegne, o. s. v.) uden Tvivl ere beslægtede dermed. Disse sidstommeldte Skrifttegn fik med Tiden den almindelige Benævnelse af *Rúna-stafir* (Alemannisk *runstaba*, angelsaxisk *runstaf*, *runstæf* o. s. v.) ɔ: runiske (mysterieuse eller magiske) Charakterer, som dog, i Følge af deres Skikkelse, egentlig kaldtes Stave, med Hensyn til de Grene og Kviste, der først brugtes ved Divinationer og overtroisk eller lovbefalet Lodkastning, men siden efterlignedes ved hine indridsede eller tegnede Figurer.

Der gaves allerede blandt vore Forfædre i Hedenold en Runeart, bekjendt under det for hin fjærne Tid besynderlige Navn af *Bókrúnar* eller Bogruner. Om Oprindelsen til denne Benævnelse ere Meningerne deelte, med Hensyn til de forskjellige Betydninger, som Ordet *bók* havde her i Norden i de ældste os bekjendte Tider: 1) det danske Bög (et Bögetræ), Svensk *bok*, Angelsaxisk *boc*, Nedersaxisk *booke*, gammel Höjtydsk *buoh*, *(buoc)*, nyere Tydsk *Buche*, Engelsk *beech*,. Hollandsk *boeke*, *beuke*, ogsaa i de Slaviske Sprog *buk* o. s. v. 2) (Dog blot i den ældre Eddas mythisk-historiske Digte): et Teppe, rimeligviis især et saadant, som var prydet med udsyede Figurer eller Charakterer*). Fra et af de hermeldte, vel enslydende, men dog som det synes i Betydningen forskjellige Ord (især

*) See herom Gloss. Edd. ant. II, 589; deraf kommer og Gjerningsordet *bóka*, der først har betegnet at brodere, paasye, muelig ogsaa indskjære Figurer eller Skrifttegn, men sildigere at skrive eller indföre noget i en Bog eller et Document, ligesaavel som Angelsaxernes *bocan*, hvoraf *bocung*, Skrift eller Indskrift, samt *bocere* en Skriftlærd (hos Cædmon en babylonisk Mager) svarende til det Moesogoth. *bokareis*. I Forbindelse med Udtrykket *bóka* i förstmeldte Betydning forekommer i det andet Eddadigt om Gudrune end et mærkværdigt, nemlig *skriptir* eller *skriftir*, Fleertallet af *skrift* (vort Skrift) der vel undertiden af Middelalderens Forfattere bruges for Tegning, Malerie eller anden lignende Afbildning, men som dog her muelig bör tillægges den ellers sædvanligste Betydning. Stedet er saa vigtigt og interessant

Digitized by Google

det förste) har man villet udlede: 3) den nu almindelig bekjendte Bemærkelse for det Islandske *bók*, vort *Bog*, Svensk *bok*, Angels. *boc*, gl. Höjtydsk *buoh*, *(buoc)* nyere Tydsk *Buch*, Moesogothisk *boka*, Engelsk *book*, Hollandsk *boek* o. s. v., fordi det er vist at Runerne i Hedendommen indskares i Træ, hvoraf Nordens förste Böger dannedes (see ovenfor S. 53—54, 133) eller indsyedes paa Strimler, Belter, Tepper o. s. v. (see S. 135). Hvordan det end forholder sig med Ordenes heromhandlede etymologiske Slægtskab er det vist, at Böger (især paa Pergament)

---

at vi her meddele det baade i Original og Oversættelse. Heltinden Gudrun, Ginkes Datter, Sigurd Fafnersbanes Enke, er her den talende:

Sat ek með þóro	Syv halve Aar
Siö misseri	Sad jeg hos Thora,
Dætur Hákonar	Hakons Datter,
I Danmörko;	I Dannemark;
Hon mér at gamni	Hun mig til Gammen
Gull *bókaði*,	Guld *indsyede* (?):
Sali suðræna	Sydlandes Haller,
Ok svani danska.	Danske Svaner.
Havfðo við á *skriptom*	I *Skrift* (?) vi omhandled
þat er skatar lèko	Ædlingers Lege,
Ok á hannyrðom	Kunstig afbilded
Hilmis þegna,	Kongens Mænd,
Randir rauðar,	Höjröde Skjolde
Rekka Húna,	Hunniske Kjæmper,
Hjördrótt, hjàlmdrótt	Fyrstens Helte
Hilmis fylgjo.	Med Hjelme og Sværd.
Skip Sigmundar	Sigmunds Skibe
Skriðo frá landi,	Skrede fra Land
Gylltar grimor,	Med gyldne og
Grafnir stafnar;	Udhuggede Stavne;
Byrðo við á borða	Paa Borden vi syede
þat er þeir börðust	Hvorledes de strede
Sigarr ok Siggeirr,	Sigar og Siggeirr,
Súðr á Fívi.	Sönder paa i Fife.

Middelalderens udsyede eller vævede Tepper og Tapetserier vare ellers ofte forsynede med Indskrifter i Kanten, som kortelig beskreve eller omhandlede de billedlige Forestillinger.

Digitized by Google

kom langt mere i Brug end forhen*) saavel blandt Nordboerne som Tydskerne, efter Kristendommens Indförelse i disse Lande. Vi have ellers et vigtigt Vidnesbyrd derfor at den svenske Konge Björn, henved Aar 830, skrev et Brev (efter den Tids europæiske Form) til Keiser Ludvig, med de Bogstaver, som da brugtes af de Svenske, men vare efter Missionærernes Mening fordrejede fra de bekjendte latinske eller græske Skrifttegn**). Da dette Slags Charakterer, især de latinske, eller de fra dem nedstammende nyere gothiske, frankiske, angelsaxiske o. s. v. sildigere virkelig kom i Brug her i Norden, kaldtes en saadan, i Enkelt-

*) Angelsaxen Alfred og hans Hustru Verburg kjöbte (uden Tvivl i vort Norden) et prægtfuldt latinsk Haandskrift af det Nye Testament paa eller ved et hedensk Gudsdyrkelsessted (*at hæðnum hergе*) for rede Penge, efter hans eget Vidnesbyrd som endnu læses i den saakaldte *Codex aureus* i det Kongl. Bibliothek i Stockholm. See Rasks Angels. Sproglære S. 166—167, Thorpe's Engelske Overs. S. 207—208). At de hedenske Angelsaxer ellers havde og brugte Böger synes at indlyse af en Beretning i *Wats Additamenta Operum Matthæi Parisiensis* (*Parisiis* 1644 fol. p. 25, 26) fra Aaret 980, om et Fund, som da blev gjort i Ruinerne af Staden Verlamacestre, forhen Verulamium, hvilken de sidst havde beboet. Blandt Levningerne af gamle Palladser eller Templer fandt man der, i en lille muret Hvælving eller Skab, adskillige Böger og Ruller med uforstaaelig Skrift, om hvilken man kun vidste at den var bleven brugt i den Tid, da Staden var beboet. Man sögte forgjæves at udforske deres Indhold. Endelig fandtes en gammel Præst ved Navn Unvona, som kunde læse denne Skrift. I en af Bögerne, med skjönt og stærkt Bind, tildeels prydet med forgyldte Bogstaver, fandt han den hellige Albans Levnetsbeskrivelse. Den Abbed, som forestod Udgravningen af Ruinerne, foretaget i Anledning af S. Albani Klosters Opbyggelse, lod den skjönne Bog forvare, men da de andre Böger og Skrifter kun indeholdt de gamle hedenske Indvaaneres Bönner eller Sange (*invocationes*) til deres Afguder, blandt andre den *Woden* (elle vor *Odin*), efter hvem Ugens fjerde Dag er bleven opkaldt paa Engelsk (samt Oldnordisk, Dansk, Svensk o. s. v.) med mere hörende til deres afgudiske *ritus*, lod Abbeden alle disse Böger ödelægge elleb opbrænde, tilligemed endeel ved samme Leilighed fundne Idoler, Mynter, Urner med Been eller Aske o. s. v. Herom har jeg handlet udförligere i Lex. myth. vet. bor. p. 326—328.

**) Ansgars Levnetsbeskrivelse ved Rimbert i 11te Kap, "*Peracto itaque apud eos* (*Suiones*) *altero dimidio anno, præfati servi Dei, cum certo suæ legationis experimento et cum litteris regia manu more ipsorum deformatis, ad serenissimum reversi sunt Augustum.*" Jfr. *Langebeck Script. rer. Dan. med. ævi.* I, 448. Det er ellers tydeligt nok af vore ældste Mindesmærker, at de hedenske Skandinaver tit tegnede eller malede Runekarakterer, (hvorom de brugte Udtrykket *fá* eller *fúga* o. fl.); at de gamle Tydske havde samme Skik viser Venantius's bekjendte *pingatur runa* m. m.

Digitized by Google

tallet *Bókstafr*, Fleertallet *Bókstafir* (vort nycre Bogstav, Bogstaver o. s. v.) i Overeensstemmelse med tilsvarende Ord i de fleste övrige beslægtede Sprogarter. En Charakter af Rune-Alphabetet vedblev derimod at kaldes *Rúnastafr*. Vore Bogstavers almindelige Benævnelse har saaledes beholdt en gammel Arvedeel af Runernes dendritiske Oprindelse; i denne Henseende er det muelig mærkeligt, at de brittisk-irske Celters Bogstaver overhoved kaldes Træer og tildeels endnu bære Navn af forskjellige Slags Træer og Planter, samt menes oprindelig at have været etslags Efterligninger af Træer eller Grene. *Grimm* har ogsaa bemærket efter sagkyndige Forfattere: at Druider og Barder have brugt Grene og Kviste, der bare hine Bogstavers oprindelige Skikkelse til deres religieuse Lodkastning, og Traditionerne ville ligeledes at deres Alphabet tilsammentaget er bleven kaldet Troens Træ eller Tyderens Stav. Benævnelsen *Troens Træ* skal ellers fordum i Wales være bleven tillagt *Mistelen*, Druidernes helligste Plante *); af dens Kviste skal man have dannet de enkelte Figurer i Bardernes hele Bogstavrække, der og kom til at faae det samme Navn. Den bestod saaledes af virkelige *Kvistruner* (efter vore Forfædres Sprogbrug) og Druiderne siges at have brugt den ved den overtroiske Lodkastning, hvorved Oraklets formeentlige Svar paa visse Spörgsmaal eller Bönner tilvejebragtes. De Vælske Barder indskare ellers en enkelt Strophe (mest bestaaende af 3 eller 4 smaa Vers) paa en enkelt tre- eller firekantet Stav eller Bret. Heraf kunne vi uddrage en ellers vanskelig Forklaring over Grundbetydningen af det Oldnordiske Ord *stef* (endnu i Norge *Stef*, *Stæv*) som oprindelig synes at have

*) I Sverrig (og især i Vest-Götland) har Almuen (efter Linnés og Ihres Beretninger) stor Overtro om Mistelen og ophænger den i Bygningerne, i den Tro, at Ildebrand kan afværges derved, samt giver den det höist mærkelige Navn *Vespelt*, hvis förste Stavelse fordum betegnede Ildens ældste Guddom og Ilden selv, dens Helligdom: Arnen eller Alteret o. s. v. See herom min Afhandling om Nordboernes ældste Gudsdyrkelsessteder i Annaler for Nordisk Oldkyndighed 1839. Jfr. *Lex. myth. vet. Bor.* S. 239—241.

Digitized by Google

maattet betegne en kort eller lille Stav, skjöndt det nu kun almindelig er bekjendt som betegnende et enkelt lille Vers eller Strophe, der fordum mest antydede en ny Afdeling af et langt Digt. I Island bruges Ordet endnu om ethvert kort eller enkelt Vers. Den större (runde eller firkantede) Stav eller Stok, hvorpaa man i Oldtiden indskar hele Digte, Breve o. s. v. kaldes i Sagaerne som oftest *kefli* (nu i Island mest betegnende en Rullestok eller Mangeltræ, der dog tit forsynes med indskaarne Indskrifter). Dette Ord er det samme som vort Almuesprogs *Kjevle* *) det norske *Kavle* (hvoraf *Bud-Kavle*), svenske *Kafle*, Plattysk *Kavel*, Engelsk-Skotsk *kafle*, *kavel*, *kevil*. I det sidstmeldte Sprog har Ordet ikke allene betegnet en Stav eller Stok, men ogsaa saadanne mindre, der i gamle Dage brugtes som Lodder til Lodkastning (endog for at erholde Orakelsvar), hvoraf den skotsk-northumbriske Talemaade *to cast kavels* o. s. v. samt Gjerningsordet *kavell*, at dele ved Lodder **). *Grimm* har bemærket den samme Egenhed ved Brugen af de hollandsk-tydske *Kavel* og *kaveln* (at kaste Lod; über deutsche Runen. S. 307; jfr. ovenfor S. 133 o.ºfl.). En Samling af de her ommeldte, med Runer betegnede Stave, Stokke eller Kjevler har man vel i det gamle Norden kaldt *bálkr*, enten saa Stavenes Indhold henhörte til de större Kvad eller til Landets (Rigets eller Provindsens) gjeldende Love. Ordet *bálkr* ***) betegner oprindelig en

*) Jfr. *Molbechs* danske Dialekt-Lexikon S. 269: (*Kjevle,*) samt Vid. Selsk. d. Ordbog under *Kævle*, *Kavle*. I Vest-Götland betyder *kafle*, men i Uplaud *kefling* en Green efter Ihres svenske Dialekt-Lexikon.

**) *Cavillis* har ogsaa betydet Orakelsvar; see Jamieson Scottish Dictionary under Ordet *Cavel* (o. s. v.).

***) Maaskee beslægtet med Isl. *bjálki* en Bjelke; Tydsk, Engelsk, Holl. *balk*, *balck*. See Ihres Glossarium Sviogothicum og D. Vid. Selsk. Ordb. samt Molbech l. c. under Ordet *Balk*; Hallagers norske Ordbog under *Balk*, *Bolk* (der og betyder en Slægt eller Folkestamme o. s. v.) — En Bog i de gamle norske, svenske og islandske Love kaldtes fordum *bálkr*, endnu i Sverrig *balk*. *Sjöborg* antager at de svenske Love for 600 Aar siden bleve indskaarne i Træ, og det er vist at hedenske Lovgiveres Anordninger ommeldes i dem, som Vigher spa's i de Uplandske, Lumbers i de Vestgötiske. De förstnævnte kaldtes Vighers *flokkar*; *flokkr* brugtes ellers i Norge og Island om Afdelinger af större Digte, ligesom *Flak* (*floc*, *flock*) i Dansk, Angel-

Digitized by Google

Afdeling eller Samling, især af Stokke, lagte ovenpaa hinanden (som til Skillerum i en Bygning, Hegn o. s. v.). — I det Irske kaldes et Træ *crann* og derfra udledes *cranchar*, en Gren, Kvist, Lod eller Tegnstav, svarende til det gamle Vælske ovenfor omhandlede *Coelbrenn*. Dette bliver os saa meget mere begribeligt som et af de Celtiske Irlænderes ældste Alphabeter, kaldes *Ogham craobh* eller Skriftstammen, (Bogstavtræet) fordi det forestiller et Træ eller rettere en höj, rank Stamme, havende mange Grene uden Blade; nærmest ligner det en opreist Bjelke eller Stang med mange deri til begge Sider indsatte mindre Tværtræer*) I al Fald er dette Skriftsystems dendritiske Oprindelse ret tydelig, og det er derfor ikke at undres over, at alle det nyere irske Alphabets Bogstaver tilsammentagne kaldtes *feadha* (Træer) svarende til det Vælske *gwydd* af selvsamme Betydning, og i visse Maader tillige (efter det Ovenanförte) til de nordisk-tydske Stave. Ligesom disse Characterers Former oprindelig efterlignede Træernes Grene eller Kviste, vare de ogsaa især bestemte til at indskjæres i selve Træet **). Indhuggelse af Skrifttegn i Steen er rimeligviis blandt os meget yngre end Indskjærelse eller Maling paa Træ, og det er vel mueligt at Runerne, uden at bevares paa denne varige Maade, ere blevne brugte gjennem adskillige Aarhundreder, blot ved at males eller tegnes, indsyes eller broderes, indridses svagt paa forskjellige Maader, samt indskjæres i Træ eller Been — alt saare for-

saxisk og Engelsk betyder en Samling, Klynge o. s. v. At selv Atheniensernes saavelsom flere gamle Folks Love bleve indskaarne i Træ er vist nok. Saaledes udleder man ogsaa Latinernes *Codex*, en Lovbog (eller anden stor Bog) af *caudex*, (der oprindelig antages for det samme Ord) en Træbul eller stor Bjelke, o. s. v. Ellers maae vi bemærke, at de mindre Afdelinger i nogle af Sverrigs Provindsers (eller gamle Fylkers) Love ogsaa kaldtes *flokker* (*flokkar*) formodentlig fordi de först vare affattede paa Vers, om hvilken ældgamle Skik Alliterationen i de ældste nordiske og tydske Love endnu vidner.

*) See Afbildningen af *Ogham croabh*; Ledwich Antiqvities of Ireland Tab. VIII; jfr. *Archæologia* (*Londinensis*) Vol. VII. S. 276 o. fr.

**) *Davies Celtic Researches* S. 259, 266, 270—81 o. fl. St. Denne Art af Ogham har *Liljegren* sammenlignet med Helsing-Runerne; see hans Runlära S. 38, Tab. 2.

Digitized by Google

gjængelige Materialier, som paa enkelte forunderlig bevarede Mindesmærker nær forlængst ere forsvundne fra Jordens Overflade*).

Brödrene *Grimm* have ellers godtgjort, at Tydskerne i Middelalderen, længe efter Kristendommens og den latinske Skrifts Indförelse dannede en mystisk Bogstavskrift af Kviste. Saalænge finde vi altsaa at denne Skik har holdt sig vedlige. Efter *Wilhelm Grimms* og min Formening have vi endnu et Minde om den fra ældgamle Tider. Det bestaaer i en temmelig stor Steen med Charakterer (foruden 4 andre Brudstykker) opdaget Aar 1818 i en hedensk Gravhöj, forhen omgivet af en Steenkreds (ligesom vore nordiske) ved Willingshausen i Hessen, i Nærheden af Wuodenesberg (eller Odinsbjerg) midt i en Egeskov. Samtlige Stene havde (ligesom Indskriftstenene i den nyopdagede jydske Jættestue) siddet fast i Gravens Steensætnings indvendige Sidemure (i Retningen fra Öst til Vest) der bestode deels af saadanne store Stene, af Sandstensarten, deels af mindre tæt sammenstuvede Fliser (ligesom i nordiske Gravhöje). I Graven fandtes, omtrent i dens Midte, 3 Urner af rund Form, men meget forskjellig Störrelse, af raat Arbeide og sortgraat Leer, satte oven paa hinanden, saaledes at den störste stod nederst og den mindste överst, fyldte med Aske, brændte Knokler og indtrængt Muld, til hvilken Stilling man og har fundet Sidestykker i Norden **). End dybere fandtes 5 Stene (af Sandsteen), som forhen havde siddet fast i Murværket, forsynede med besynderlige Tegn, der meget ligne nordiske Runer og disses Ligaturer af den ældste Art. Den störste af dem er afbildet i *Grimms* Værk

*) Verdens Historie har alt for mange lignende og end mere slaaende Exempler at opvise. Hvor er nu dens engang mægtigste og vigtigste Folks, som Assyriers, Phoenicieres, Karthaginensers o. fl. egentlig skrevne Literatur, af hvilke vi ingen Spor have tilbage! Ved det 18de Aarhundredes Begyndelse sagde man det samme om de gamle Meder, Perser, Ægypter, Hinduer o. fl., og först i den nyeste Tid har man fremdraget Indoskythers, Baktrers, Himyariters og fleres hidindtil aldeles ubekjendte Skrifttegn for Lyset. De mange uventede Runeminder, som nu efterhaanden komme for Dagen, synes og at love vore nordiske Forfædres Palæographie en lysere Fremtid.

**) Forf. har bemærket dette, efter *Sjöborg* (Nomenklatur för Nor. Fornl.) S. 98.

Digitized by Google

Tab. IX. Ere disse Bogstavtegn indridsede af Menneskehænder, maa de formodentlig læses, ligesom Runamoindskriften fra Höire til Venstre og ellers neden fra opad; man finder da f. Ex. Ordet *Ask* (ᚨᛋᚲ) særdeles tydelig udtrykt. Ellers vise adskillige af disse Charakterer sig at være af den Beskaffenhed, at de have en vis Lighed med Fröbælge eller Frugthylstre, Kviste og Blade, udströede paa eengang over et Klæde, efter den af *Tacitus* beskrevne Maade. Denne Mening yttrede jeg allerede 1819 og udlod mig endvidere saaledes i samme Anledning: "Vel kunde "man indvende, at Tacitus blot angiver dem at være brugte til Spaa- "domme eller Orakelsvar, men vare slige massive Hieroglypher anvendelige "dertil, saa kunde de og, satte eller efterlignede i en fast Stilling, lige- "ledes betegne skete eller tilkommende Begivenheder eller og visse hellige" (at sige religieuse) "Besværgelser eller Bönner. Disse, indgravede i et "Gravminde, kunde da tænkes enten at tilkjendegive de der begravne "Menneskers Levnetslöb eller Egenskaber eller ogsaa Önsker for deres "Ro i Graven eller Salighed i det andet Liv. Vi maae dog her lade "alt beroe ved Gisninger, da vi mangle Nöglen til disse oldgermaniske "Mysterier og lade os nöje med at have viist den Forbindelse, hvori "adskillige ældgamle Folks Skrifttegn sattes af dem med virkelige Grene, "Kviste eller Stave af forskjellige Aarsager." Ved först at nedskrive dette, tænkte jeg aldeles ikke paa Runamo og dets Charakterer. *Wilhelm Grimm* gjorde det dog. Han vilde ikke indlade sig i nogen udförlig Sammenligning af hine Klippers og Gravstenes Figurer, da han vel indsaae at man ikke havde nogen paalidelige Afbildninger af Runamo-Indskriften, men fandt dog, saavidt man kunde slutte af de Tegninger der havdes, en vis Lighed mellem begge Hovedarter. Efter at *Grimm* forgjæves havde sögt om lignende Minder i Norden (med Undtagelse af Snoldelövstenen, forsaavidt at den fandtes i Jorden under en heel, meget kolossalsk Steenmasse) tillægger han (l. c. S. 280) följende Anmærkninger, som jeg anförer med hans egne Ord: "Ob die Runamo- oder

Digitized by Google

"Haralds-Klippe in Bleking eine Ausnahme macht, dies zu beurtheilen "müsste man eine genauere Abbildung als jene in *Worms Monum. Dan.* "p. 222 vor sich haben, wornach es freylich nur undeutlich gewordene, "aber den gemeinen Runen verwandte Züge zu seyn scheinen. Dass "aber eine treuere Abzeichnung nöthig ist, kann man aus *Nyerups* "Mindesmärker fra Oldtiden S. 90 sehen, und für eine gewisse Ver- "wandtschafft mit Hessischen Zeichen spricht die neuerdings entstandene "Vermuthung, es sey blos ein *Lusus naturæ*, wogegen übrigens Saxo's "Zeugniss streitet."

Wilhelm Grimm antager med störste Sandsynlighed, at det heromhandlede Gravminde overhoved er opfört af de gamle Chatter, hvis Efterkommere Hasserne eller Hesserne endnu boe i disse Egne. Vi vide med Vished at Chatterne benyttede sig af Skrifttegn i Tidsrummet ved Christi Födsel; *Tacitus* beretter nemlig udtrykkelig i sine Annalers 2den Bog 88de Kapitel at deres da levende Fyrste Adgandestrus skrev Breve til det romerske Senat. Muelig er Benævnelsen Chatter en af de mange dialektiske Afændringer i hvilke Gothernes vidtudstrakte store Folkenavn har deelt sig (som *Gotnar, Gotar, Gautar, Jótar, Jutar* o. s. v. allene i vort Norden, hvorfra Angelsaxernes *Geater* o. s. v.) *Cæsar* synes kun at have kjendt Chatterne som en Afdeling af Sveverne, formodentlig fordi de da vare disses Bundsforvandte. *Tacitus* regner Skandinaverne til Sveverne, og Svaver *(Svafar, Svavar)* nævnes i vore Oldskrifter som en nordisk Stamme, ligesom Tydsklands Oldgrandskere nu tildeels henföre Sveverne til Gothernes Hovedstamme. Senere finde vi Chatterne og navnlig sidst i det 4de Aarhundrede (henved 392) forenede med Frankerne, et andet stort Folkeforbund, og disse meentes, som bekjendt, i den tidligere Middelalder, at være udsprungne fra de Danske. Vi kunde saaledes ikke undre os over, hvis Indskriftens Sprog ved Kyndiges Undersögelse maatte befindes at tilhöre en germanisk Dialekt, der ellers mest ligner de nordisk-gothiske.

Digitized by Google

Den ovenanförte oldnordiske Benævnelse for Gren- eller Kvist-Runerne *(limrúnar)* synes at være forlængst gaaet af Brug i Island, hvor man derimod har beholdt de (ogsaa af Navnet) formodentlig noget nyere *Kvist-rúnar*, men kun tildeels i deres oprindelige Skikkelse. Efter at de hedenske Runer i Middelalderen i Norge og Island vare komne under Forfölgelse, regnede man især denne Runeart til de forbudne Trolddomscharakterer, "med hvilke", Præsten *Gudmund Erlendsön* til Stadastad 1627 paastod at "Djævelen opbyggede sit Rige" *). Dens Aftegnelse eller blotte Opbevarelse kunde da let koste den islandske Almuesmand Livet; thi Baal og Brand var i slige Tilfælde den formeentlige Runekonstners næsten uundgaaelige Lod; Grenrunernes berygtede Oprindelse fra Hedenskabet tillagdes saaledes i Særdeleshed Mörkets Fyrste og hans ugudelige Tilhængere. Af *Kvistrunerne* har *John Olafsen* fra Grunnavig fundet följende Pröver i en islandsk Membran og flere gamle Haandskrifter

Dog vare især disse Figurer bestemte til at anvendes for kryptographiske Skrivemaader efter Reglerne for de saakaldte *þrídeilur*, hvilke *Grimm* og har beviist at være blevne brugte i Schweitz og i Tydskland for henved

*) I et aldrig i Trykken udgivet vidtlöftigt Skrift paa Islandsk, med den latinske Titel: *In versutias serpentis recti et tortuosi*, mest stilet mod den bekjendte Hexemester og Skjald *Jon Gudmundsen*, kaldet snart *Maler*, snart *den Lærde*, som med Skrifter, Vers og Hexeruner i mange Aar virkede i Island til Overtroens Udbredelse, men ogsaa, ved den siden indtrufne Reaction, mod sin Villie, til dens fanatiske Forfölgelse. Den Sidstnævnte blev adskillige Gange landsforviist, men beskyttet i Kjöbenhavn, ved *Ole Worms* Indflydelse, formedelst sin virkelige Kyndighed i alt hvad der vedkom Runer og forskjellige gamle Traditioner. Præsten *Gudmund Erlendsen* raadte ivrig i sit ovennævnte Skrift til Hexemesternes Udryddelse ved Baal og Brand efter andre Folks Exempel. I den Anledning beretter han Följende: "1589 bleve "i Kjöbenhavn, for mine Öine, opbrændte 13 Troldkvinder, og blandt dem Jacob "Borgermesters Hustru." Om *Ole Worms* Forhold til *Jon Gudmundsen* jfr. den Förstnævntes Levnet af *Werlauff* i Tidsskriftet for nordisk Oldkyndighed I, 303.

Digitized by Google

900 Aar siden *). Hine Kvistruners Lighed med Runamo-Charaktererne maae ellers snart falde enhver opmærksom Betragter i Öinene. Jeg har gjort mig forgjæves Umage for at opdage denne Membran i de herværende Haandskriftsamlinger; derimod har jeg fundet tvende Pergamentsblade i den Arnamagnæanske, under 687, D i 4to (skjöndt Bladene egentlig vare i 8vo) hvorpaa forskjellige Hexecharakterer eller Binderuner ere tegnede. Kvistrunerne nævnes der ikke udtrykkelig, men vel en anden selv i Navnet nærbeslægtet Art af Runer, der kaldede *pálmrúnar*, Palmeruner, af samme Betydning som Grenruner, da *pálmi* i Nordens katholske Middelalder brugtes om de grönne Grene, der her maatte forestille den hellige Palme, eller saakaldte Palmegreen, (hvis ægte Original Paven paa Palmesöndag indviede i Rom) og som her uddeeltes til de Troende, som etslags Talisman, der afvendte Torden og flere Ulykker**). Af disse Palmeruner meddeles Pröver, som have en de ovenanförte Kvistruner meget lignende Form, denne nemlig:

Der sees og Runebogstaver (især B, *bjarkan*, ɔ: Birk, m.m.) hvorpaa lignende

*) Über die Runen S. 110—113 om *Isruna*, *Lagoruna*, *Hahalruna*, *Stofruna* (m. fl.) Det ældste Exempel paa de nordiske *þrídeilur* (Tredelinger, efter hvilke de 16 formeentlig oprindelige Runer deeltes i tre Klasser) findes formodentlig i den Arnæmagnæanske Membran Nr. 187 i 4to. Jfr. *Brynjulfsens* Peric. runol. S. 10—11, 134—136, *Liljegréns* Runlära S. 49—55. Tre af de ovenanförte tydske Benævnelser ere aabenbare tagne af oldnordiske Runestaves Benævnelser, men jeg formoder, at Membranens Forfatter har urigtig antaget *Stofruna* for *Hahalruna* og omvendt.

**) I de nordiske Lande maatte man naturligviis anvende et eller andet indenlandsk Surrogat for de her manglende ægte Palmegrene; deraf kaldes da Piilarten *salix caprea* (Flora Dan. Tab. 245) paa Færöe *Paalmi*, i Danmark *Palmevidie*. I Norge kalder Almuen endnu enhver blomstrende Green eller Kvist *Palm*, og deraf kommer Ordet *palme*, at begynde at blomstre. I det paa Træer saa fattige Island maatte man i den katholske Tid bruge Birkegrene istedenfor Palmer, og af dem brændtes der den hellige Aske (*cinis consecratus*); i Engelsk kalder man Piletræernes første Knopper *palms*, og en Green eller Stav *palmer*, o. s. v. Jfr. *Molbech* l. c. S. 402 (*Palmer*). Palmesöndagens Festligheder og Ceremonier bleve indstiftede i Rom Aar 600 af Pave Gregorius den store, som saa mesterlig forstod at fortrænge den hedenske Overtroe og de der af udsprungne Skikke ved nye kristelige ritus.

Digitized by Google

Streger ere anbragte*). I en anden Membran sammesteds (434, 12mo) sees foruden de almindelige Runer (hvis Brug der foreskrives til adskillige Trolddomskunster) forskjellige Figurer, for hvilke en ligesidet Korsform ligger til Grund, sammensatte paa en Maade, som viser etslags Slægtskab med Kvistruner, som:

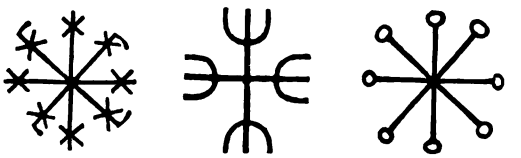

Paa den tredie Charakter ere Figurer, lignende Æbler, Bær eller smaa runde Blade anbragte paa Grenenes eller Kvistenes yderste Ender**). Det er aabenbart, at Grundformen for saadanne Configurationer snarere ligner Thors Hammer, hvilken den yngre Edda beskriver som et Kastevaaben (ligesom Vishnus og flere indiske Guders *Tschakra*), der kunde ramme

*) I den samme Membran afbildes 5 Charakterer af de saakaldte grönlandske Runer, 3 af Teltruner (*Tjaldrúnar*) og 3 af Skjoldruner (*Skjaldrúnar*), paa hvilke Kvistene ere nedhængende.

**) Disse tre Figurer kunne og siges at være sammensatte af egentlige, men tit gjentagne Runer, nemlig: 1) ᚼᛁᚴ (læst bagfra) *heill* ɔ: Held, Lykke, 2) ᛘᚴ (hver to Gange), 3) Runen *Sól* (Sol) 8 Gange gjentaget. Hver for sig kunde da give Anledning til forskjellige magiske Ideeforbindelser, hvilke vi dog ikke her kunne indlade os paa at udvikle. Alle disse Charakterer ledsages af overtroiske Forskrifter om deres Anvendelse til visse Hensigters magiske Opnaaelse, især Guddommens kraftige Beskyttelse mod Fjender, Ransmænd (Tyve), mægtige Forfölgere eller Avindsmænd o. s. v. Ligesom de ældre Benævnelser *limrúnar* og *kvistrúnar* her ere, med Hensyn til katholske Meninger, forandrede til *pálmrúnar*, saa tilföies her ogsaa visse latinsk-kristelige med flere tildeels uforstaaelige Formularer, som dog noksom vise, at Munkene eller andre Klerker her, paa deres Viis, have sögt at fortsætte Hedendommens Trolddomskunster; dog have de beholdt ældgamle, til disse hörende, nordiske Vers, som nærmere skulle omhandles i det Följende. I en af de övrige Besværgelsesformularer i Modersmaalet forekomme disse Ord: *þat æski ek fyri stafsins máttugleik* ɔ: det önsker jeg paa Grund af Stavens Mægtighed (eller store Kraft). Heraf see vi, at man saa sildig har beholdt det gamle *stafr* eller Stav for slige Charakterer. Jfr. ovenfor S. 138 i den 2den Anm. Paa en lignende Maade have vel de ᛁ og ᚾ været sammensatte, som nævnes i den gamle Hexeformular: *risti ek þèr ísa átta, nauðir níu* (jeg rister Dig ottefoldig *Is*, nifoldig *Nöd*).

Digitized by Google

fra alle Kanter, end det kristelige Kors, og den samme Oprindelse maa uden Tvivl tilskrives de sære Figurer af denne Art, som forekomme paa Gravstene med Runer, thi om end mange af dem ere fra den kristne Tid, saa ere de dog for en stor Deel fra den ældste Periode, da hedensk Overtro endnu var meget blandet med den kristelige, som den dog upaatvivlelig paa mange Steder her i Norden meget længe vedblev at være, selv i det 18de Aarhundrede (da Thor endnu dyrkedes hemmelig i Danmark, Norge, Island o. s. v.), ja endog, efter agtværdige Præsters Forsikring, i vort 19de, hvorpaa Prøver leilighedsviis skulle meddeles i det Følgende*).

En Art af Kvistrunernes magiske Brug, der temmelig nöie synes at svare til den oprindelige Maade, oplyses tilstrækkeligt af en Forskrift, som *Liljegrén* (l. c. S. 12) har meddeelt fra en islandsk Membran i det kongelige svenske Antiqvitets-Archiv, skrevet henved 1400, den nemlig: at man, for at indjage sin Fjende Frygt, skulde riste tvende Runer (det almindelige *Hagl* i to Variationer ✱, ᛯ) paa en Riskvist eller Birkekvist (jfr. ovenfor S. 142) og bære dem paa Brystet; förend Avindsmanden saae den Frygtsomme skulde denne læse den bekjendte Ramse (tillagt Danmarks Konge Valdemar den anden), som minder om alle Runebogstavers Lyd og Former, tre Gange forfra og tre Gange bagvendt. Herved kunne vi ikke andet end erindres om Runamo-Indskriftens bagvendte Retning og tillige den Omstændighed, at alle dens Ord (ligesom de i det nysnævnte Abecedarium) kunne læses bagfra uden at forandre Meningen.

At de simple Runer, ved en ubetydelig Forandring, kunne, med Hensyn til Formen overhoved, forvandles til en Art af Kvistruner, viste jeg ved Eftertegning i min haandskrevne Afhandling over Ind-

*) De Korsbilleder, som findes paa ægyptiske, amerikanske og chinesiske Mindesmærker, ligne meget tydeligere de kristelige end de fleste, om ikke alle, paa de nordiske Runestene, der ikke bestemt ere fra den kristne Tid. Om de chinesiske især (der paastaaes at være fra 1 til 2000 Aar för Christus eller og tildeels ældre) see *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* Vol. I S. 65, 67, 75; Vol. II S. 276, 286 m. fl. St.

Digitized by Google

skriftstenen fra Willinghausen, hvorfor denne selv synes at indeholde end tydeligere Beviser. Dette mærkværdige Monument frembyder endvidere de ældste nu bekjendte Exempler paa *Binderunerne* eller de af simple Runer sammensatte Figurer, som udgjöre den *anden Hovedart* af Runamo-Indskriftens Charakterer.

Idet vi nu komme til at afhandle denne Gjenstand, maae vi först bemærke, at ogsaa denne kunstigere Runeart kan dannes i Lighed med de sammensatte Kvistruner, hvorpaa Exempler allerede ere anförte. Saaledes behandlede ogsaa fordum de brittiske Barder (som ovenmeldt) deres Skrifttegn, hvilke de (efter forskjellige Inddelinger) kaldte Træer og Grene. I denne Betydning var det, at den vælske Digter *Taliessin* roste sig af at han kjendte ethvert Træ og enhver Green eller Kvist i Erke-Spaamandens (eller den ypperste Fortolkers) Hule*). Det hörte til Bardernes og vel tillige, som man siger, til Druidernes Færdigheder, anbefalede af deres mystiske Lærdom, at knytte Grene til meget indviklede Knuder eller lignende Former, for at danne Tegn og Charakterer, som vel vare forstaaelige for dem, men ikke for den deri uoplærte Mængde. Hertil henföres adskillige greenlignende Figurer, som man endnu seer paa gamle skotske Steenmonumenter**). Bardernes Alphabet skal oprindelig have bestaaet af 16 Bogstaver, men blev med Tiden foröget med 24 andre, sammensatte af de simplere, og udgjör saaledes i Alt 40

*) *Davies Celtic Researches* S. 264. Det er bekjendt, at Druiderne helst oplærte deres Disciple i afsides liggende Huler. Först nu (1839) har jeg læst dette mærkelige Værk og seer deraf, ikke uden Forundring, hvor overeensstemmende denne Forfatters Ideer om Oprindelsen til Britternes ældste Skrift ere med mine egne om Runerne i samme Henseende, — ligesom og den paafaldende Lighed, der tit finder Sted mellem Bardernes og Edda-Skjaldenes Tankegang og mystiske Udtryk; *Erke-spaamanden* (*archimagus*) eller den ypperste Fortolker svarer saaledes f. Ex. tydelig nok til Eddasprogets *fimbul-þulr*. — Taliessin skal have levet i det 5te Aarhundrede og siges at have i sine yngre Aar opholdt sig ved en lochlinsk (dansk eller norsk) Konges Hof.

**) Jfr. *James Logan Observations on some monumental stones in the north of Scotland. Archæolog. Britan.* (1829) Vol. XXXII, S. 55 o. f. (især S. 58). Jfr. *Mone* Gesch. des Heidenthum im nördl. Europa II, 353 o. f.

Digitized by Google

Bogstaver, som dog atter, ved hine kunstige Sammenföininger, kunne omdannes til de nysommeldte Configurationer.

En lignende Fremgangsmaade anvendte de gamle Nordboer ved deres *Binderuner**) *(bandrúnir, rúnabönd)* og de af dem dannede större Compositioner. Disse ere i Runamo-Indskriften, som ellers, sammensatte paa den kunstige og især for uövede Runelæsere vildledende Maade, som hörer til de fordum mest hemmeligholdte Arter af Runeskriften, der ere bekjendte under disse forskjellige Navne:

Bandrúnar, Baandruner, Binderuner.

Vefjur, Vævninger, Forviklinger.

Límingar, sammenlimede Træk; vel ogsaa, skjöndt tildeels med modsat Betydning:

Slitrur, sönderslidte Skrifttegn, fordi Brudstykker af Bogstaver tit anvendtes til deres Sammensætning, og endelig

Ramrúnar (see ovenfor S. 147) eller

Galdrastafir, Trolddomscharakterer, hvortil saadanne kunstige Runer, saavel i de ældste som i de nyeste Tider, ere blevne anvendte af Overtroiske**).

Hertil hörte og formodentlig det saakaldte *Stafkarlsletr* (Stavkarls-Skrift), en kryptographisk Skriftart, hvori den berömte Snorre Sturlesön af en Ven blev advaret om Anslag mod hans Liv (1241), men hvilken han til sin Ulykke ikke kunde ret læse. Det hörer vistnok til Binderunerhes Ufuldkommenheder, at de kunne læses paa forskjellige Maader, saa flere Meninger end een kunne udledes af Trækkene. Det var, i de da herskende borgerlige Uroligheder, vigtigt for Afsenderen af et saadant

---

*) Dette Ord, om end i nyere Tider kun sjelden brugt, synes allerede at have været gjængse paa den Tid, da Kjæmpeviserne bleve digtede, da Talemaaden "at binde Runer" ifölge *Vedel Simonsens* Mening er ligesaa gammel (*Molbech* Nord. Tidsskr. III, 201). Ordet svarer ellers (ligesom det oldnordiske) til de latinske *ligaturæ* (o. s. v.).

**) Jfr. især herom *Arngrim Johnsens* Underretning til *Ole Worm* i dennes *Literatura runica* S. 40 samt samme Værks S. 33—36, 42, 117 og 118 (överst), 119, 120—121.

Digitized by Google

Brev, naar det faldt i et fjendtligt Parties Hænder, at kunne underlægge Runerne en anden Mening end de virkelig havde (f. Ex. for den advarede) for ikke selv at udsætte sit Liv for Fare*).

Binderunerne kunne affattes saaledes, at et heelt Navn eller Ord sees at være sammentrængt i et eneste Bogstav eller Charakter. Exempel herpaa, efter den ældre Eddas Anviisning, er anført ovenfor S. 138, Anm. 2. Dette forudsætte eller forskjellige Vers fra Middelalderen at være velbekjendt for dem, som ret forstode sig paa at skrive eller læse Runer; f. Ex. det latinske

Littera runica vox erit unica, si bene calles

hvilken halve Strophe mulig kun er et oversat Brudstykke af den ældgamle versificerede Runelære, svarende til det bekjendte Islandske:

Rista má
rúnastaf
einn fyrir ord hvört —

I islandske Haandskrifter, som handle om sligt, finder man gjerne alle eller enkelte Ord af denne halve Strophe exempelviis skrevne, hvert for sig, som en eneste sammenhængende Charakter, f. Ex.

o. s. v.; eller noget anderledes:

**).

*) Islænderen *Magnus Olafsen*, der fandt lignende Charakterer paa Gravminder, udtrykker sig saaledes herom: *Puto etiam veteres istos, nescio qvo consilio aut superstitione, data opera studuisse, ne facile legi posset qvod saxis sepulchralibus inciderant;* l. c. S. 118. Den selvsamme Bemærkning kunde ogsaa gjælde om saadanne magiske eller religieuse Skrifter, som den paa Runamo.

**) Den første Række af disse Charakterer er taget af *John Olafsens Runologia*, indrettet paa den af ham anbefalede, men sikkerlig nyere Maade (hvorfra Rækkens anden Charakter dog gjör en synderlig Undtagelse); den anden Række findes i et mig tilhörende Haandskrift fra Island af *Skule Thorlacius's* Efterladenskaber, meddeelt, efter en Notice med græske Bogstaver, af *γαλδραμαννι* o: en Hexemester,

Digitized by Google

Paa en saadan Maade finde vi og adskillige Navne (som *Odins*, *Freyrs*, *Rings*, *Gards* og *Haralds*) skrevne som sande runiske Monogrammer, at sige af den i Middelalderen bekjendte diplomatiske Art, forskjellige fra (skjöndt noget beslægtede med) de numismatiske paa gamle græske og andre Mynter. I Island vide vi, at Troldkarlene, ved deres fra Hedendommen hemmelig bevarede Runekunster, pleiede at sammensætte 8 saadanne monogrammatiske Navne for det gamle Nordens Guddomme, nemlig *Baldur*, *Tir*, *Thor*, *Odin* (ogsaa som *Fjölnir*), *Loke*, *Hænir* og *Frigga*, uden Tvivl ogsaa flere, der nu ere blevne os ubekjendte*). De anvendtes ved Udövelsen af forbudne Trolddomskunster især Besværgelser, Dödes formeentlige Opvækkelse som Gjengangere, til de overtroiske Amuleter eller Talismaner o. s. v. Paa selvsamme Maade sammensatte Hexemesterne i Island forskjellige magiske Charakterer, der kaldtes "Thors Hoved" (som skal indbefatte alle de Runebogstaver, der udgjöre Ordene *Þórs hafot* eller *hafut*, vistnok efter den ældste Skrivemaade); "Thors Hammer"; "Ginfaxe", den gabende Hest (ogsaa upaatvivlelig af hedensk Oprindelse) o. s. v. Endskjöndt Besiddelsen eller Opbevarelsen af saadanne Charakterer i Island gjennem Aarhundreder forfulgtes med Baal og Brand, finde vi endnu de Figurer, hvori adskillige af dem ere blevne fremstilte **).

Af denne Art vare da uden Tvivl de i det hedenske Norden saakaldte *hemmelige* eller *lönlige Stave*, (*Launstafir*), der ikke forstodes saa almindelig (eller af de fleste) som de simple Runer, og derfor gjerne anvendtes

---

og den viser sig at være i den ægte ældre Stil, som just skulde være kryptographisk, da det var ham nok at de forstodes af ham selv og de formeentlig aandelige Væsener, til hvilke hans Bönner, Besværgelser o. s. v. vare stilede.

*) See *G. Brynjulfi Periculum runicum* S. 141; *Liljegrén* Runlära S. 11.

**) See herom *Eggert Olafsens* og *Bjarne Povelsens* Reise gjennem Island (1772), I, 467, 469, 476. Jfr. *Brynjulfsen* l. c. S. 139 o. f. I Hedendommen bare især de mythiske og Guderne helligede Heste Navnet *faxi* med en eller anden Tilsætning som *Skinfaxi* (Dagens Hest), *Rimfaxi* (Nattens Hest), *Freyfaxi* (Guden Freyrs Hest), o. s. v.

Digitized by Google

til Hexerie. De ommeldes allerede i Eddadigtene, betegnede som Figurer, f. Ex. (foruden de ovenommeldte af Skirners Reise o. fl.) i disse Vers af det andet Kvad om Gudrune:

Mig bragte Grimhilde
Et Bæger at drikke
Koldt og bittert, at
Jeg Striden glemme skulde;
Den Drik var styrket
Med Jordens Kraft*),
Svalkold Sö
Og Soningsblod.

I det Horn vare
Alskens Stave,
Ristede, rödfarvede;
Dem raade jeg ei kunde:
Hedelandets
Lange Slange,
Et uskaaret Ax,
Indgangens Dör**).

Mange Ulykker
I Drikken vare,
Urt af alskens Træer,
Agern tillige — — —

*) I Originalen *Urðar magni*, egentligst Urens Kraft (for at bruge et norsk Ord, som betyder en stor naturlig Steenhob eller Samling af Stene og Sand) — der og kan oversættes paa flere Maader, især dog som Urdas (den ypperste Nornes eller Skjæbnegudindes) Kraft.

**) Man har meent, at Slangen antyder Skikkelsen af ᛋ (*s*), Dören ᚢ, ᚢ (*u*) og det uskaarne Ax ᚠ (*f*); tilsammentagne udgjöre de Ordet *suf*, *sof* ɔ: sov, og skulde da foraarsage Sövn eller Forglemmelse; — naar de derimod læses bagfra, udkommer Ordet *fús*, villig, begjærlig. Derved skulde da, efter Sagnet eller Digtet, den paagjældende Prindsesse först have *glemt* hendes förste Forlovelse og dernæst *villig* givet efter for den nye Friers Önsker. (See Volsúnga-Saga übers. von *F. v. d. Hagen* S. 166; *Liljegrén* Runlära S. 10; den ældre Edda, dansk Overs. IV, 114, Anm. 35—38.)

Digitized by Google

Nedböiet jeg glemte,
Da drukket jeg havde
I Salen, alle
Fyrsten givne Eder —
Trende Konger kom
For mine Knæ
Förend hun mig selv
Sögte faae i Tale.

Trylledrikken opnaaede, efter Digtet, denne Hensigt. Prindsessen, som drak den, glemte ikke alene sit givne Troskabslöfte, men afsagde snart et andet ved en ny Forlovelse med den Beiler, i hvis Frier-Ærende de Udsendte vare komne til hende.

I Nordens historiske, men dog endnu hedenske Tid finde vi det bemærket, at den runekyndige Islænder Egil (henved 915) sögte at forekomme Virkningerne af en skadelig, alt for stærkt berusende eller bedövende Drik, ved at ridse Runer paa Drikkehornets udvendige Side og overstryge dem med sit Blod. Den samme Kjæmpe anvendte og (omtrent 944), i Vermeland, ridsede Runer som Modgift mod andre, der meentes at have voldt en ung Piges Sygdom; en lille Tavle af Træ eller Been*), hvorpaa 10 lönlige Stave (*launstafir*, kryptographiske Charakterer) vare indskaarne af en ung Mand, havde ligget i nogen Tid under hendes Hoved; dem skar Egil bort og opbrændte Brettet i Ilden, men udskar andre Runer, som atter bleve lagte under Pigens Hovedgjærde; da helbredes snart hendes langvarige Sövnlöshed og Sindsforvirring**).

*) Oversætterne have forstaaet Originalens *tálkn* for Fiskebeen, men Ordet betegner her neppe andet end et med Tællekniven tilskaaret eller glattet Træ- eller Beenstykke. *Tálkn* (nu i Norge *Taakn*) betyder ellers i Islandsk en Fiskegjelle, ikke Fiskebeen.

**) I en i denne Anledning digtet Vise udtrykte Egil sig saaledes:

Skalat maðr rúnar rista	Hvo Runer ei vel kan raade,
mema ráða vel kunni,	Dem riste bör ei heller;
þat verðr mörgum manni	Ret mangen Mand forvildes
er um myrkvan staf villiz (&c.)	Ved dunkel Stav at tegne (osv.)

Saga Egils Skallagrímss. Kbhvns Udg., S. 567 — see ellers 211 o. f. Jfr. *N. M. Petersens* historiske Fortællinger om Islændernes Færd, 1ste Deel (1839) S. 243—44.

Digitized by Google

Den samme Egil anvendte dog ikke sin Skjaldekraft eller Runekyndighed blot til magik-kryptographiske Recepter for den Syges Sind, eller til formeentlige Præservativer mod Gifts eller Trolddoms Virkninger, — men ogsaa for ved dem at fremkalde Gudernes Hævn og Vrede over hans uretfærdige Fiender, altsaa til den selvsamme Hensigt som Runamo-Indskriften er bleven affattet. Kong Erik Blodöxe og hans berygtede Dronning Gunhilde havde i mange Maader forurettet Egil, og satte Kronen paa Værket ved at adsplitte med Vold den Retsforsamling, som (i Aaret 934) var nedsat for at afhöre Vidner i en for ham vigtig Arvesag, som han efter al Sandsynlighed maatte vinde. Dronningen lod sin Broder Alf med en væbnet Flok forjage Dommerne, sönderskjære Fredsbaandene o. s. v., hvilket ellers stedse var blevet anseet for uafsonelig Udaad eller et saakaldet Niddingsværk. Egil maatte vige for Overmagten, men udbröd i Bönner og Besværgelser til Guderne, endnu bevarede i följende Strophe:

Gid Guderne den Konge styrte!
Ham de og *Odin* vrede hade!
Saa for det Ran, han övede mod mig,
Han skulde straffet vorde!
O *Freyr* og *Njord!* af Riget I fordrive
Den Folketvinger, som ei Helligdommen skaaner!
Ei længer Ædles Fiende gunstig vær,
Du Landets Gud!*)

*) *Sva skylde god gjalda*
(Gram reki bönd af höndum,
Reiðr sé rögn ok Óðinn)
Rán míns fjár hánom:
Fólkmýgi lát flýja
Freyr ok Njörðr af jörðu,
Leidist lofda stríði
Landáss, þann er ve grandar.

Saga Egils Skallagrímsonar l. c. S. 365. Ved Landets (ypperste) Gud menes Thor, som dyrkedes saaledes af Nordmændene. Jfr. *Petersens* nu udkomne Bearbeidelse af denne Saga i hans historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude, 1ste Deel S. 185—194, 290; jfr. 147, 243 o. f.

Digitized by Google

— Ved sin sidste Afsked for den Gang fra Norge gik Egil fra sit seilfærdige Skib i Land paa Öen Herla (nu Herlö, ikke langt fra Bergen); han tog der en Hesselstang, opreiste den paa en Klippe, der vendte mod Fastlandet, satte et Hestehoved fast paa den og fremsagde derefter følgende Besværgelse: "Her opsætter jeg en Nidstang og vender denne "Forbandelse mod Kong Erik og Dronning Gunhild; med den samme "Nid besværger jeg saaledes alle de Landvætter (Skytsaander), som beboe "dette Land, at de alle fare vild paa Veie, men ingen af dem naae eller "hitte sit Hjem, förend de have drevet Kong Erik og Gunhild ud af Landet." Han stödte Stangen ned i en Klippeklöft og lod den staae der med Hestehovedet vendt mod Fastlandet, men ristede en Runeindskrift paa Stangen, som indeholdt de heranförte Besværgelser*).

Andre Sagaer indeholde lignende Fortællinger, f. Ex. den i *Vatnsdæla* (S. 136—147) om Finnboge og Berg, der havde udfordret Jökul og Thorstein til Tvekamp, men mödte ikke paa den dertil bestemte Dag, fordi de ansaae sig for lovlig undskyldte derfra formedelst et da paakommende Uveir. Jökul udskar derfor et Mandshoved paa den överste Ende af en Stang, paa hvilken han ridsede Runer efter en forudbestemt Formular, hvorved de Udfordrede (der nævntes ved Navn), som ikke havde mödt efter Aftale paa Kamppladsen, erklæredes for feige Niddinger,

*) *Hér set ek upp nidstöng ok sný ek þessu níði á hönd Eiriki konungi ok Gunnhildi drottningu. Sný ek þessu nídi á landvættir þær er þetta land byggja svá at allar fari þær villar vega ok engi hendi né hitti sitt inni fyrr enn þær hafa rekit or landi Eirik konúng ok Gunnhildi*; l. c. S. 389—390. Besværgelsen bærer tydelige Spor til at have været oprindelig forfattet i Vers, og det selvsamme synes at have været Tilfældet med den i Sagaen indförte Fortælling. Jfr. Sagabibliotheket, I, 115—116. Jeg anseer det ellers for höist sandsynligt, at det ovenfor anförte virkelige Vers er af Egil ogsaa blevet ristet paa Nidstangen, endskjöndt Sagaskriveren ikke har optegnet dette. En Indridsning i Træ af slige Besværgelser, Beskyldninger eller onde Önsker kaldtes i Norge Trænid (*trènið*), men deres Fremsigelse Tungenid (*túngunið*); begge disse Nid-Arter forbödes strængelig i den ældgamle, endnu ikke trykte Gulethingslov, som först udgaves af Kong Hakon den Gode, henved 940, under Fredlösheds Straf; jfr. *Paus's* Oversættelse af gamle norske Love S. 135—136. Jfr. herefter S. 171, 2den Anm.

Digitized by Google

der havde paadraget sig Gudernes forfölgende Vrede, og ikke fremdeles kunde taales i gode Mænds Samkvem o. s. v. I denne Formular, rettet til hans Modstander, forekomme tydelige Vers, f. Ex.:

at ham reistes
og ristedes Nid;

og i det följende:

men have Guders Vrede
og skjændigst Nidding kaldes!*)

o. s. v. En Hoppe blev slagtet eller offret ved denne Leilighed og sat op paa Nidstangen med Hovedet vendt mod Finnboges, den udeblivende Udfordredes Bolig**); — om den som etslags Helhest blev offret til Hel, der meentes efter Döden at huse de Feige, maae vi lade være uafgjort***).

For en Art af Nidstang, om end ikke bestemt til at opreises paa samme Maade, har man og med Grund anseet en lille Stang eller Stok af Egetræ, som endnu er til, med en Runeindskrift i Vers, af samme Sprog og Versemaal som Egils nysanförte, men nu for det meste ulæselig, enten den saa er forsvunden af naturlige Aarsager eller bortskaaren paa voldsom Maade. Dog er den tildeels affattet i temmelig konstige Binderuner, og en mulig forsætlig archaiserende Retskrivning (da * f. Ex. bruges istedetfor det sædvanlige ᚠ eller ᚠ). En lignende Stok fremviser (som etslags Fortale eller Bilag) en anden, men langt bedre conserveret Runeindskrift, der bevidner, at Sigurd Jarlssön *(Jarlssun)*,

*) I Originalen: *hafi goða gremi ok griðnðings nafn.*

**) *Vatnsdæla Saga* (m. fl.), udgivet og fordansket af *Werlauff* (1812, 4) S. 136 o. f. 142 o. f, jfr. S. 312. Den islandske Fristats Lov Graagaasen (skrevet henved 1120) forböd under Land-flygtighedsstraf, "at skjære Trænid til Fornærmelse for nogen "Mand, ligesom og at opreise nogen Nidstang eller riste (Runer eller anden Ind-"skrift) paa den." See Vigslode Kap. 105, Grágás T. 2 S. 146—147 (med tilhörende Ordforklaringer i *Sveinbjörnsons* Glossarium). Om Nid overhoved jfr. S. 170 samt *Petersen* l. c. S. 311—315.

***) Jfr. den ældre Eddas store Udg. II, 662, Eddalæren og dens Oprindelse IV, 213, 216—18, 285, 338—39, 350—52 om Helhesten m. m. hertilhörende.

Digitized by Google

en Sön af den norske Jarl Erling Skakke, havde udskaaret den Löverdagen for Botolfsmesse i et ikke angivet Aar, da han (omtrent 1190) flygtede (til Vinje) for (Kong) Sverre, hans Faders og hans Brödres Banemand, men ikke vilde indgaae noget Forlig med ham*).

Allerede Eddasangene underrette os om, at Hedenolds Kvinder lærte Runer baade for at anvende dem til Brevvexling ved at indskære dem paa Trætavler, Saxo's *celebre qvondam chartarum genus***) (jfr. ovenfor S. 133, 152) og tillige til magiske Besværgelser. — I det hedenske Island herskede, efter Sagaerne, de selvsamme Skikke. *Grettla* fortæller udförlig, hvorledes en gammel Kone, Hövdingen Thorbjörn Angels Moder, sögte at forhexe hans og sin egen farlige fredlöse Fjende Gretter, som havde forskandset sig paa en Öe ved en uindtagelig Befæstning. Gretter havde, da hun fra en Baad mundtlig forbandede ham paa en höitidelig Maade, knust hendes Laar ved et Steenkast. Hun pönsede derfor paa Hævn, og oppebiede et efter hendes Mening dertil beleiligt Tidspunkt. Strax efter Höst-Jevndögn, da Natten blev længere end Dagen (og Mörkets Magters Herredömme begyndte), lod hun sig kjöre ned til Strandbredden, hvor et Rodstykke af et Træ var opdrevet fra Havet. Hun lod hugge eller hövle en Flade paa dets ene Side og paa den indridsede hun Runer, hvilke hun overströg med Blod og sang Tryllesange over dem. Derefter gik hun baglænds og mod Solens sædvanlige Löb omkring Træet idet hun udtalte mange kraftige Besværgelser mod Gretter; tilsidst lod hun det kaste ud paa Söen. Det drev til Drangöe, Gretters Opholdsted; Trællen Glum bragte Roden hjem som Brændsel, og Gretter vilde, uden at eftersee den nærmere, klöve den

*) See *W. H. F. Abrahamsons* Afhandling om Runerne paa tvende Træstykker fra Vinje Kirke i Christiansands Stift i Antiqvariske Annaler, 1ste Bind S. 247—257 med Afbildning paa 2det Heftes Tab. IV.

**) Dette Slags Breve vare dog, naar de sendtes aabne, meget let udsatte for Forfalskning, da nogle Træk kunde udslettes med Tællekniven eller Gravstikken og andre anbringes i deres Sted. Baade Eddasangene og *Saxo* angive Exempler paa saadanne Forfalskninger.

Digitized by Google

med en Öxe, som sprang tilbage og tilföiede ham selv et stort Saar, som tilsidst foraarsagede hans Död*). — Man havde i Oldtiden stor Overtro om Trærnes Rödder; herom hedder det f. Ex. allerede i den ældre Eddas Runesang:

Det kan jeg for det sjette,
Om Saar mig blev tilföiet,
Af raat Træes Rödder,
At den Mand, som mig vil skade,
Tæres af det onde selv.

Endnu har man i Indien en lignende Overtro om Trærnes Rödder. I Norge blev den, efter Kristendommens Indförelse, udtrykkelig forbuden i Kirkelovene**).

Alle de ovenanförte Exempler vise tilstrækkelig, at man i Hedenold indskar Trolddomsvers med Runer eller ledsagede Runerne med Tryllesange, for at begge Deles magiske Kraft (der undertiden ogsaa meentes at være stærk nok for sig selv) desto sikkrere skulde frembringe den önskede Virkning. Dette fremlyser og af *Saxos* ældgamle danske Fortællinger, f. Ex. i 1ste Bog om Troldkvinden *Harthgrepa* (Eddaernes *Harðgreip*), der udskar gruelige Vers *(dira carmina)* paa en Spaan med Skrifttegn, som upaatvivlelig meentes at være Runer, hvilken hun lagde under Tungen af en Afdöd, som da virkelig siges at have fremsagt en forfærdelig Spaadomssang***). Til slige magiske Indskrifter hörer og

*) *Sögupættir Islendinga*, *Hólum* 1756, 4, S. 151 o. f. Denne Handling kaldtes at *magna*; jfr. Ann. for nord. Oldk. 1838 S. 128 om strænge Forbud mod den (endog i god Hensigt, for at meddele Stene Kraft til Menneskers og Dyrs Helbredelse m. m.) i Islands ældste kristelige Lov.

**) F. Ex. i Heidsifjathingslovens Kristendomsbalk 32te Kap.: "Ingen Mand maa troe "paa Finner eller Troldfolk eller paa Afgud, Offring eller Rod eller noget andet "der hörer til hedenske Sæder, eller söge sig der Hjælp"; *Paus* l. c. S. 302—303. (Finner betyder her vel mest Finlapper, som endog i Norges hedenske Tid vare berygtede for deres Trolddomskonster.)

***) Jfr. *Petersens* Danmarks Historie i Hedenold III, 347, hvor det rigtigt bemærkes, at det just var saadanne Bogstaver (*mirandæ literarum notæ*) som de paa Harthgrepas Spaan, hvormed Klippeskriften i Bleking var indhuggen. Hvorledes Odin

Digitized by Google

for saavidt den heromhandlede Indskrift paa Runamo, — og det er mærkeligt nok, at netop saadanne indviklede Charakterer, som vi finde paa den, en Art af de gamle *Vefjur*, næsten lige indtil vore Dage ere blevne hemmelig brugte eller gjemte i Island under Navn af *Galdrastafir* eller Trolddomsstave, endskjöndt deres Brug eller simple Besiddelse hele Aarhundreder igjennem straffedes med Baal og Brand.

Da dog disse Charakterer (forsaavidt de ikke ere blevne blandede med nye Paafund af den jödiske eller saakaldte christelige Magie) oprindelig bestode af de selvsamme Elementer som vore Forfædres hedenske Runer, er följende Vidnesbyrd om disse höist mærkeligt for os, ligesom ellers for den nordisk-tydske Palæographies Historie overhoved. *Hrabanus Maurus*, som levede i det 8de og 9de Aarhundrede, först Abbed i Fulda og tilsidst Erkebiskop i Mayntz, skrev en philologisk Tractat med et Tillæg, som fremstiller et særegent Alphabet, forskjelligt fra det da ellers almindelige romersk-latinske*), ledsaget af följende Forerindring: "Her-"nedenfor have vi visselig en Afskrift af de Bogstaver, hvilke Marco-"mannerne, som vi kalde Nordmanner, bruge, fra hvilke (nemlig Nord-

selv opvakte de Döde med Runer (selv i Nærheden af Dödsgudindens egen Borg) er bemærket ovenfor S. 146. Odins (eller hans Præsts) Lærling synger og saaledes i Runesangen:

Det kan jeg for det tolvte,
Hvis paa Træ jeg seer
Hængt Döduing svæve;
Saa jeg rister
Og i Runer maler,
At den Mand gaaer
Og med mig taler.

*) See *Opera Hrabani Mauri, Edit. Colon* IV, 333 samt *Goldasti Scriptores rerum Alemannicarum* T. II P. I p. 67. End flere saadanne Alphabeter findes dog samlede, efter forskjellige tydske og brittiske Codices i *Hickes Thesaurus Eckards* Skrift *de origine Germanorum* (Goettingen 1750, 4) Tab. XIV og *Wilh. Grimm* (Ueber die deutsche Runen S. 79, 450 o. f., Tab. I o. f.), hvis kritiske Oplysninger herom især ere vigtige. Ogsaa vor *Ole Worm* var allerede bleven opmærksom paa dem; see hans *Literat. run.* S. 46, 47.

Digitized by Google

"mannerne) de Folk ere udsprungne, som tale det tydske Sprog *(theo-*
"*discam lingvam)*. De, som endnu rette sig efter de hedenske Skikke
"*(ritibus)*, anvende disse Bogstaver til deres Digte, Trolddomssange og
"Spaadomskonster." Originalens *Marcomanni* betegne her det tydske Markmänner ɔ: Grændseboere (hvilke Markgreverne da skulde holde fra fjendtlige Anfald paa Riget; de ældre Marcomanner menes her vistnok ikke, da dette Folk var forsvunden og selv dets Navn da forlængst gaaet af Brug). *Wilhelm Grimm* har desuden ypperligt beviist, at *Hrabans* Marcomänner eller Nordmanner ere de da fuldkommen kristnede Tydskeres nordlige Naboer, som deels kaldtes *Northmanni*, *Northliuti* samt tillige, som boende norden for Elben, *Northalbingi*, *Transalbiani*, og selv disse ere undertiden blevne kaldte Marcomanner. *Ihre* troede, at her meentes de Saxer, som boede norden for Elben, men *Suhm* og *Geijer* modsagde ham og antoge, at Nordmanner her, som ellers alleroftest, betegnede Skandinaverne (Danske, Norske og Svenske overhoved). *Grimm* bifalder *Ihre* og antager som en Følge deraf, at det heromhandlede Alphabet er det samme som det, hvilket Saxerne bragte med sig over til England henved 450 e. Chr. o. f. Han beraaber sig blandt andet derpaa, at *Hrabanus* ikke kunde mene, at de Tydske nedstammede fra de skandinaviske Nordmanner; men det maa bemærkes derved, at vi have udtrykkelige Efterretninger om at man netop i hans Tid meente, at Frankerne, da i visse Maader Tydsklands herskende Hovedfolk, ned-

*) *Litteras qvibus utuntur Marcomanni, qvos nos Nordmannos vocamus, infra scriptas habemus: a qvibus (Nordmannis) originem, qvi theodiscam loqvuntur lingvam, trahunt. Cum qvibus (litteris) carmina sua, incantationesqve ac divinationes significare procurant, qui adhuc paganis ritibus involvuntur.* Dette svarer vistnok til Eddaernes, *Saxos* og Sagaernes ovenanförte Beretninger, hvortil man endvidere kan lægge Ynglinga-Sagas Ord i 9de Kap., efter at Forfatteren har opregnet de af Odin formeentlig udövede guddommelige Mirakler: "Alle disse Konster lærte han med "Runer og Sange, som kaldes Trolddom; især underviste han deri sine Tempel-"præster, som atter oplærte Andre deri, og det samme gjorde deres Efterkommere" (o. s. v.). Jfr. ovenfor S. 143—144, 145—146, samt *Geijer Svearikes Häfder* I, 139—140.

Digitized by Google

stammede fra de Danske*). De egentlige Saxer havde ogsaa, da *Hraban* skrev, antaget Kristendommen. I Hovedsagen indrömmer jeg gjerne, at den heromhandlede Skrift dog paa de Tider var og maaskee temmelig længe havde været i Brug blandt Nordalbingerne, som bestode af Saxer, Friser og Angler, af hvilke de sidstnævnte vare af nordisk Herkomst, vel ogsaa tildeels af Juter eller Jyder. *Grimm* mener selv, at de saakaldte tydske eller angelsaxiske Runer nedstammede fra de nordiske, og *Hrabans* Efterretninger gjelde saaledes sikkerlig egentligst disse, som da brugtes af de danske og andre nordiske Hedninger. At der endnu i vort Norden findes Mindesmærker med hine beslægtede Runearter, er fuldkommen vist, og de kunne da, ligesaavel som de ægte nordiske, her undertiden være blevne brugte eller anvendte til Vers, Tryllesange og Spaadomskunster af de egentlige skandinaviske Nordmanner. Ogsaa Middelalderens brittiske Forfattere udgave Nordmannerne for de förste Opfindere af Runerne og bemærkede, at de brugte dem til skriftlig Optegnelse af deres Digte og Trolddomskvad, samt kaldte dem *Rimstafas* eller *Runstafas*, altsaa *Runestave*, formodentlig af den Aarsag, at de især brugtes til hemmelighedsfuldt Skriverie**). Ligesom *Venantius* allerede i det 6te Aarhundrede ommeldte de tydske Runer (under denne selvsamme Benævnelse) som brugte til almindelig Skrift ved at indskjæres paa Træ eller Bark***), — saa vise ogsaa saavel Skandinaviens som Stor-

*) F. Ex. hos *Ermold Nigellus*, *Hrabans* Samtidige (Aar 826):

Pulcher adest populus forma statuqve decorus,
Unde genus Francis fama fuisse refert.

Dette er skrevet i eller ved Mayntz, *Hrabans* Födested og længe hans Hjemsted.

**) *Hæ etenim litterarum figuræ in gente Nortmannorum feruntur primitus inventæ, quibus ob carminum eorum memoriam et incantationum uti adhuc dicuntur, quibus et rimstafas* (l. *runstafas*) *nomen imposuerunt, ob id, ut reor, quod hiis res absconditas vicissim scriptitando aperiebant. Wanley Catalogus Codicum Anglosaxonicorum* (in *Bibliotheca Cottoniana, Titus*, D. XIV — Membr. in 8). Jfr. ovenf. S. 152.

***) *Saxo* fortæller i 8die Bog, at Odin indridsede magiske Vers paa Bark (*cortex*), og *Olaus Magnus* beviduer om de Svenske (I, 21), at de anvendte Bark og Næver til at skrive Breve paa o. s. v. Det er bekjendt, at det latinske *liber* (Bog) udledes af Ordets oprindelige Betydning som Træets inderste Bark (Bast eller Indbark).

Digitized by Google

britanniens Monumenter, at de simple nordiske Runer ere blevne anvendte saaledes til Indridsning eller Prægning paa Træ, Stene, Metaller (selv som Bracteater og regelmæssige Mynter) o. s. v. De udgjorde vistnok her i Norden meget længe (i enkelte Egne til det 15de Aarhundrede) Almuens Skrift eller Læsning. Forsaavidt ansaaes deres Brug ikke for syndig, og Regler derfor læres ogsaa efter Thorod Runemesters og Are Frodes, (ja mærkelig nok, endog efter Danmarks Konges Valdemar den andens) Forskrifter i de i Island forfattede Anhang til den yngre Edda og Skálda, som de nordiske Folks egen oprindelige Skrift. — Af de saakaldte *Límingar* eller sammensatte Runer nævnes der dog kun Diphtongerne. Geistlige Mænd vare disse Anhangs Forfattere og det stred mod deres Pligt at give nogen Underretning om de mere sammensatte Runer, der ansaaes for at höre til Hedendommens Mysterier, hvilke Klerkerne vel maatte lære at kjende, men ikke lære dem fra sig i offentlige Skrifter. Efterhaanden fortrængte i de nordiske Riger de angelsaxiske eller nye tydske (latinsk-gothiske) Bogstaver Runerne til almindelig Brug — (dog, som det synes, mindst i Sverrig, hvor Kristendommen sildigst indförtes almindelig) — og den gamle Skrift mistænktes snart for hedenske Misbrug, hvorfor man ogsaa seer, at den norske Geistlighed reent forböd deres Brug. Det hedder saaledes i Erkebiskop Pauls Norm for (eller Paraphrase af) en kristelig Troesbekjendelse, udgivet til Efterretning for hans Erkestifts Indbyggere, i Nidaros 1334: "Folk bör holde "sig fra Hexerie og Qvaksalverie, *Runer* og Trolddom, thi det er intet "andet end Djævelens Vildledelse og Bedaarelse."*) Ikke desmindre

*) *Variz menn tavfvor oc lyf, rúnar oc galldra, því það er ecki utan fiandans villa oc hans dáraskapur.* Hist. eccles. Islandiæ II, 519. *Worm* anförer ogsaa folgende Sted af en (vistnok meget ældre) norsk Lovbog: *Ef maðr fer með spádóm, rúnom galdrum, gjerningom, líkom eðr aðrom þrilíkom lutom sem dömizt fyri villo, fare útlægr, en konúngr oc biscop scipti fé hans* ɔ: hvis nogen giver sig af med Spaadom, Trolddom, Hexerie, Giftblanderie (eller Qvaksalverie) eller andre slige Ting, skal han forvises Landet, men Kongen og Biskoppen dele hans Eiendomme. Den Membran, hvoraf dette er taget, har sandsynligviis været en af de mange, som tabtes i Kjöbenhavns store Ildebrand 1728 (især af Haandskriftsamlingen i Trinitatis Kirke).

Digitized by Google

vedbleve mange længe med den simple Runeskrift, hvorimod hiin forbudne Runekundskab kun lærtes hemmelig; dog anvendtes den undertiden blot til uskyldig kryptographisk Skrift (f. Ex. i det advarende Brev til Snorre Sturlesön), men derimod af andre til virkelige Trolddoms-Besværgelser. Enkelte Underretninger af denne Art fandtes adspredte i gamle Membraner, som dog maatte holdes hemmelige for at undgaae Övrighedernes og Retternes strænge Forfölgelse, — hvorfor kun saare lidet af saadanne Skrifter endnu er tilbage. Noget deraf er anfört i det Foregaaende som vedkommende nærværende Undersögelse. De mærkværdigste, som nu vides at være til, ere formodentlig i Stockholm*).

Först da de danske Oldgrandskere, især *Ole Worm*, sögte at erholde Oplysninger herom vovede de islandske Lærde vel at meddele ham noget af hvad de vidste af den Art, men de maatte dog mest söge saadanne blandt Almuesfolk (vel endog Præster), der neppe af Frygt for Straf (som i hine uoplyste Tider let kunde ramme dem) torde tilkjendegive hvad de vidste. Dog meddeelte den lærde Biskop *Brynjulf Svendsen* sin Ven *Ole Worm* 1648 följgende meget mærkelige Underretning, som han havde faaet af en Olding (af ham kaldet *Johannes Bernhartius*, hvis rette Navn jeg ellers, efter at have anfört Biskoppens Ord, vil söge at oplyse): "Han" (nemlig Oldingen), "som nu er död, "fortalte, at Forfædrene, förend Valdemar fornyede (eller samlede) Ru-"nerne havde brugt en saadan Skrift af to Arter her paa denne Öe og "maaskee i flere Lande. Den ene Art af Runerne var exoterisk, og "med dem tilkjendegav man hinanden sine Tanker; de kaldtes *Bókrúnir* "fordi man pleiede at indskjære dem i Bögetræ förend Membranerne kom "i Brug. Med den anden Art troede de, ved magisk Brug, at kunne "udrette hvad de vilde. Disse hemmelige Runer omtalte han som Udtog

*) See *Liljegrén* Runlära S. 11 o. f. Det var meget at önske, at *Räafs* og *Studach's* Undersögelser, som kun endnu kjendes af Rygter, kunde komme for Lyset, især da de stockholmske Samlinger ere bedre forsynede med hertilhörende nordiske Oldskrifter end de kjöbenhavnske.

Digitized by Google

"(eller Sammendrag) af hele Digte, næsten indrettede paa samme Maade "som Romernes tachygraphiske Tegn, hvilke man ogsaa kalder Sigler. "Oldgrandskerne ville, at en enkelt saadan Rune betegner et heelt Ord, "og han forsikkrede, at disse mystiske Charakterer i Grunden ikke vare "andet end en kunstig Sammensætning af Bogrunerne, som kun kunde "oplöses af de mest erfarne Kjendere. Iövrigt sagde han, rimelig nok, "at ligesom Bogrunerne vare simplere, saa maatte de og være ældre end "de mystiske, til hvilke de indeholdt Stoffet. — — [Han paastod, at "Runerne oprindelig ikke havde havt noget tilfælles med de romerske "Bogstaver; at de oprindelig havde været 12 blandt Nordmannerne, men "havde siden faaet Tilsætninger, inddeelte i visse Klasser" (efter Lydens Variationer*) o. s. v.). "Denne sin Forklaring paalagde han mig at "antage som en Overlevering fra Forfædrene."**)

Man har, men neppe med Ret, villet drage denne gamle Mands Oprigtighed og Troværdighed i Tvivl; i det mindste har det, hvad han

*) — — *Ajebat ille majores ante Waldemari instaurationem Runis usos, in hac qvidem insula et fortassis alibi, duplicibus: Aliis exotericis, qvibus invicem animi sensa communicarunt, qvæ qvoniam in fago incidi vulgo solent, ante membranarum usum Bók-rúner dicerentur. Aliis mysticis, qvibus artificio magico qvod vellent, effectum darent. Has mysticas Runas dicebat artificiosa compendia esse carminum integrorum, fere qvo modo notas τῶν ταχυγραφίων Romanorum, qvas aliter Siglas appellant. Integra denotare verba volunt Antiqvarii, esseqve mysticos illos characteres nihil aliud asserebat, qvam Bók-runarum artificiosum contextum, qvi nisi a peritissimis resolvi non possit. Bók-runas autem, ut simpliciores, ita antiqviores, materiam præstare mysticis, probabiliter satis ajebat. — — Priscos nostros cum Romanis nihil rei habuisse, solis duodenis principalibus, veluti familiis, Normannos qvondam acqvievisse. — — Atque hanc suam rationem πατροπαράδοτον me seqvi jussit. Wormii Literatura runica*, 2den Udg., S. 42—43. Cfr. Sammes *Epistol.* II, 1041.

**) Besynderligt nok er det, at den samme Biskop, som saaledes velvillig gav de danske Lærde Oplysninger om Runerne, 9 Aar i Forveien havde udgivet stærke Forbud mod deres Brug i Island paa det almindelige Landsting 1639 i Forening med Holums Biskop, Thorlak Skulesen, begge Laugmændene og hele Laugretten. Efter denne Anordning skulde enhver, der benytter Alphabeter (*stafrof*), Figurer eller Charakterer til Misbrug af Guds Navn ved at söge Lægedom, ligesom ogsaa alle de, der lære andre eller lære af andre hemmelige Runer (*heimuglegar rúnir*), Signen, Besværgelser, Tegninger (eller Malerie, *málverk*), Maalen o. s. v., straffes paa det haardeste efter den verdslige og geistlige Övrigheds Foranstaltning.

Digitized by Google

sagde, stemt med hans Overbeviisning som hentet fra gamle og efter hans Mening ægte Kilder. Hans Efterretninger om de simple og sammensatte Runers Brug anseer jeg for sandfærdige, og jeg har fundet dem at svare til mine egne Undersögelser og Erfaringer; (see ovenfor S. 164—166). Selv den lærde *John Olafsen* fra Grunnavik beskyldte (1733) denne Olding, som han omtaler med etslags Haan uden at eftergrandske hans Personlighed, i hans ovennævnte Ungdomsskrift om Runerne, for at have her fremkommet med lutter ugrundet Vrövl, dog tildeels indrettet for at föie *Worms* Meninger*) (hvortil jeg ikke kan opdage det mindste Spor) især med Hensyn til Oprindelsen af Ordet *bókrúnar*, "der i Islandsk "derivere af det bekjendte Ord *Bók*, Bog, men ingenlunde af *beyki*, som "i dette Sprog betyder Bögetræ". Her glemte Recensenten ganske den iöinefaldende Omstændighed, at Ordene *bók* og *bókrúnar* forekomme i Kvadene om Brynhilde i den ældre Edda, som udentvivl ere digtede udenfor Island og förend det blev beboet; han tilstaaer dog i sin (1752) for *Möllmann* foretagne Revision af Skriftet, at han har fundet Ordet i et enkelt Exemplar af Edda, som han ikke anseer for mærkværdigt; jeg kan bemærke herved, at ogsaa jeg har fundet det egentlig hertil hörende Sted i tvende forskjellige, hidindtil ved Udgaverne ikke benyttede gamle Membranfragmenter af *Skálda* (eller den yngre Edda overhoved) i de af Skjaldene brugte *Versus memoriales* over forskjellige Træers Benævnelse, navnlig i följende Forbindelse:

Búss, hlynr ok bók,
Beinviðr, möpurr

ɔ: Buxbom, Lön og Bög,
Beenved, Valbirk.

*) Da Oldingen, i en af Islands nordöstligste Afkroge, neppe havde hört *Worm* nævne, kunde han umulig söge at rette sig efter dennes Mening; Beskyldningen maatte altsaa ramme Biskoppen, men han var en altfor djærv og selvstændig Mand til at vi med Hensyn til ham kunne tillægge den endog den ringeste Troværdighed.

Digitized by Google

See ellers ovenfor S. 147, 150—156. Det er vist nok, at Islænderne i Almindelighed nu ikke kjende Ordet *bók* i denne Betydning, da Bögen ikke voxer i deres Land, — derimod bruge de almindelig Ordet *beyki**) for det hugne eller forarbeidede Bögetræ, aldeles paa samme Maade som *birki* for Birketræet i denne Tilstand, et Ord, der atter maa deriveres af Oldsprogets *björk*, en Birk. Denne Bemærkning anseer jeg her ikke for overflödig med Hensyn til den Oplysning, som den udbreder over det nylig af *Petersen* omhandlede Tvivlsmaal angaaende dette Æmne, hvorom han tilsidst udtrykker sig saaledes: "Det kommer herved an paa, om "*beyki* virkelig er den ældste nordiske Form for Bög, eller om ikke ogsaa "*bók* har havt samme Betydning; det latinske *fagus*, der vistnok er det "samme Ord, synes at tale for det sidste."**) Jeg tilföier kun, at Ordet *beyki* neppe forekommer i noget af vore Oldskrifter, endskjöndt jeg ingenlunde nægter dets sandsynlige höie Ælde i daglig Tale. Ellers er det bekjendt, at *Bog* i nyere Dansk betyder Bögetræets Frugt; i *Worms* Dage brugtes Ordet endog om selve Træet. Det fortjener og at bemærkes, at den ovennævnte *John Olafsen* fra Grunnavik selv siden aldeles forandrede sin her modsagte Mening og gav Vedkommende den behörige Æreserklæring, idet han (27 Aar efter at have fremsat den) 1760 i en Anmærkning til *Skálda* udtrykte sig saaledes: "*Bók f. gen. idem* (?) *ac vulgo* "*beyki n. gen. fagus, Dan. Bög, sive Bögetræ. A bók per metony-* "*miam materiæ est vocula vulgatissima bók f. gen. liber, ut Wormius* "*in literatura sua runica recte conjectat*" o. s. v.

Ved at undersöge hvem den ovennævnte *Johannes Bernhartius* var, troer jeg at have udfundet, at han er den selvsamme, som i *Haldan*

---

*) Dette Derivatum (af *bók*) nærmer sig mere til det nydanske Bög, Plattydsk *beke*, Engl. *beech*, men dog især til det Hollandske *beuke*.

**) Danmarks Historie i Hedenold III, 361—362; overhoved er *beyki* vistnok aldrig blevet brugt om selve Træet i dets levende Tilstand, men kun om Materien efter at det er blevet fældet, og först saaledes kunne Islænderne (i Almindelighed) lære at kjende det.

Digitized by Google

Einarsens Sciagraphia Histor. literar. Island. kaldes *Johannes Bernhardi*, i sin Tid Præst til Prestholum paa Islands Nordland, bekjendt som en heldig Digter og lærd Mand. Af andre utrykte Efterretninger har jeg erfaret, at han blev en gammel Mand og tog en af sine Sönner til Kapellan 1624, samt at han tilsidesatte verdslige Sysler for Studeringers Skyld. — Af det Ovenanförte kunne vi med Sikkerhed slutte, at han har været i Besiddelse af ældgamle Haandskrifter om Runerne, som i hiin Tid maatte bevares med yderste Forsigtighed, for at Besidderen af slige ikke skulde komme under Justitiens Tiltale; han selv slap derfor, — men sandsynligviis har et efter ham arvet eller af ham erholdt Skrift af denne Art været Aarsag til en af hans Sönners, Illuge Jonsöns, uheldige Skjebne, idet den Sidstnævnte har villet, eller været mistænkt for at ville, benytte sig af de i det aftegnede Rune- eller Trolddomscharakterer, thi han kom, efter længe at have været Præst i Skaptefells Syssel, under Tiltale for slige Forbrydelser, og blev omtrent 1628 afsat fra sit Embede. Endskjöndt han med Vidner siges at have beviist sin Uskyldighed, blev han dog ikke, formedelst det engang opstaaede Rygte, igjen indsat i sin præstelige Værdighed.

For den i en saadan Tidsalder fornödne Forsigtigheds Skyld*) have vel hverken *Arngrim Johnsen* eller *Brynjulf Svendsen* villet give *Worm* nogen Pröve af hine ældgamle forviklede Runearter, som de antoge, i det mindste tildeels, for at höre til de djævelske, og til de hedenske Afguders ældgamle Dyrkelse, da de og bestode af mystiske Sammensætninger af disses Navne, o. s. v. Dog tilstode de, at de saakaldte

*) At en saadan Forsigtighed da maa have været höist fornöden i Island kan man slutte deraf, at en lærd Lovkyndig og Laugmand, *Svend Sölvesen*, endnu 1754 bemærkede i hans da paa Islandsk udgivne juridiske Haandbog for Menigmand, at Spaadomskunster, Dagvælgerie, Runer og Besværgelser efter Lovgivningen skulde straffes med Landsforviisning, — men at Forordningen af 3die Juni 1746 syntes at være mildere mod Hexerie, da "Runer og Risten" (*rúnir og ristingar*) efter dens 31te Art. kun paadrog den Skyldige Kirkens Disciplin. Dette Sted findes uforandret i Sysselmand *John Svendsens* nye Udg., Kbhvn. 1799, S. 202.

Digitized by Google

Fángamörk)*, paa Dansk *Bonavne**)* og *Bomærker* fra umindelige Tider havde været dannede paa den selvsamme Maade, og maatte erkjende denne Binderunernes Brug for uskyldig. Forsaavidt vovede da *Arngrim* at give følgende Underretning om dem: "De sammensatte *Maalruner* "(Sprogruner) dannes af de simple ved en hvilkensombelst udtænkt Ind- "vikling; de kaldes med et almindeligt Navn *Vefjur* af Gjerningsordet "*vefa (ek vef)*, væve, paa en metaphorisk Maade, thi ligesom Væverne "knytte Traad til Traad og Islet til Rending, saa indvikle og besnære de "sammensatte Runer, indvævede med de simple, saaledes Læsningen, "Læserne og Meningen, at de Fleste ikke kunne dömme anderledes om "sligt, end den Blinde om Farverne. Jeg kan ikke sige, om noget saa- "dant findes i Grækernes Skrift eller Abbreviaturer. Vi have hört disse "Runer kaldes *Vefjur* (Vævninger), men Andre kalde dem *Slitrur* (Frac- "turer, sönderslidte Skrifttegn) af Gjerningsordet *slíta* (slide; slide i "Stykker), fordi adskillige Bogstavers Smaadele eller Brudstykker i dem "voxe sammen til en eneste Charakter."***)

Peder Syv har udentvivl taget Hensyn til det her anförte Sted og til *Worms* Underretning om Bomærkerne (l. c. 121) som udsprungne

---

*) I Enkelttallet *Fángamark*, — bogstavelig oversat: fangne eller bundne Tegn, altsaa det samme som Binderuner, *Worms runæ jugatæ*, Andres *ligaturæ* o. s. v.

**) I det mindste i ældre Dansk *Bunafn* efter Indskriften paa en lille firkantet Runestok i *Worms Monum. Dan.* S. 299. *Michelsen* mener (l. c. S. 16), at de i jydske Lov II, 94 kaldes *særlic merke* (eller *mark*); *Rosenvinge* antager (efter hvad han mundtlig har yttret til mig) denne Mening for meget sandsynlig.

***) *Malrunæ compositæ sunt qvæ ex simplicioribus istis concinnantur, qvacunqve demum intricatione excogitata, qvæ propter obscuritatem uno nomine generali (qvamvis speciei id nomen fuit in catalogo) dicuntur Vefjur, a verbo eg vef, id est texo, ductâ metaphorâ. Nam ut textores fila filis, staminibus subtegmina intexunt, innectunt et intricant, ita Runæ compositæ aliarum simplicium involutione, lecturam, lectorem et sensum intricant et irretitum tenent, ut non aliter qvam coecus de colore plurimi de his judicare possint. Et nescio an quid simile in Græcorum vel Græcæ lingvæ abbreviationibus videre licet. Has Vefjur appellari diximus, alias Slitrur vocantur a verbo slíta, rumpere, frangere. Nam plurium literarum particulæ seu fragmenta in unius literæ fragmenta coalescunt. Lit. run.* l. c. S. 40.

Digitized by Google

af dette Slags Runer, i følgende Bemærkning: "Runerne bleve og kun-
"stigen satte i hinanden, naar der ikke var Plads til flere Bogstaver eller
"og det befaldt dennem saa. De kaldtes *Vefjur* eller *Vef-Runer* fordi
"mange ere her sammenvævede og tilhobe satte ud i een. Deraf er det
"kommet, at de Gamle have artigen indesluttet deres egne Navne i en
"Figur og brugt dem, naar de kortelig vilde skrive den. Og fordi de
"satte dem ved Indgravning, Paasyelse, Indbrændelse &c. paa allehaande
"Boskab blev dette kaldet *Bomærke*, *Karmærke*, *Karbrænde*, hvilket
"endnu er i Brug, dog saa at de latinske Bogstaver bruges hellere end
"Runerne."*) Dette Slags Mærker brugtes og tit i Middelalderen istedet for Underskrifter, især af dem, som ellers ikke kunde skrive.

Islændernes ovenommeldte *Fángamark* brugtes ligeledes af dem som Besiddelsesmærke; de bruge endnu mange saadanne, dannede af sammensatte Runer eller latinske Bogstaver. Lignende Tegn ere dog fra de ældste Tider af blevne brugte af Romerne, f. Ex. deres Teglbrændere, og ved dem er Skikken tildeels bleven udbredt i det sydlige Europa**). Det er bekjendt, at Bygmestere, Steenhuggere, Billedhuggere, Malere og andre Kunstnere allerede i Middelalderen betegnede deres Kunstværker med lignende Signaturer, der end senere efterlignedes af Formskjærere, Kobberstikkere o. fl. Den lærde hollandske Oldgrandsker *Westendorp* har i en særegen Afhandling sögt at bevise, at Nederlændernes Bomærker nedstammede fra Runerne. I den Henseende er det vistnok mærkeligt, at den blandt os först i det 16de Aarhundrede og Christian den 2dens Regjeringstid berömte og meget formaaende nederlandske Sigbrit skrev sit Navn paa en saadan Maade, at

*) *Peder Syv*, om det cimbriske Sprog S. 42. Hertil svarer Svenskernes *Bomärke*.

**) Af denne Art ere vel de bekjendte Tegn paa det saakaldte marcomanniske Taarn i Klingenberg i Böhmen, afbildede f. Ex. i *Legis* Fundgruben des alten Nordens 1ster Th. Taf. III; jfr. *Michelsens* Bemærkninger derom i 2ter Bericht der Königl. Schlesw. Holst. Lauenb. Gesellschaft für vaterl. Alterth. (1837) S. 20–21. Mere herom i det Følgende.

Digitized by Google

det lader sig oplöse til de simple Runebogstaver, med hvilke det paa sædvanlig Maade burde skrives, saaledes nemlig:

Denne Charakter kan ved repeteret Gjennemtegning analyseres til

med en almindelig, men her, ligesom dens gjentagne I, noget formindsket Rune ↑ som sidste Bogstav: *Sigbrit;* vel ogsaa med samme anderledes fordeelte Træk til *Sibrit* eller *Sihbrit* efter den ældre tydske Skrivemaade*).

Mange og tildeels ældgamle Mærker af denne Art findes i Islands Klippehuler, som og indeholde andre, formodentlig oprindelig magiske Charakterer, om hvilke den udmærkede Naturforsker og Oldgrandsker *Eggert Olafsen* (1754)**) i Anledning af en af ham beskrevet Hule udlader sig saaledes: "Kort fra Indsöen *Hitarvatn****) ligger en liden Hule "i en brunagtig Sandsteensklippe. Herinde finder man paa Klippen nogle "ubekjendte Bogstaver, som ingen har kunnet læse. De kyndigste i deslige "Ting, som Biskop *Brynjulf Svendsen*, der fik Udskrift af dem, og Pro- "fessor *Arne Magnussen*, som sidst var her paa Stedet, have holdt for, "at disse vare de ægte ældgamle Hexefigurer. De ere nu saa meget "slidte, saa at man mangesteds ei kunde see det mindste af Trækkene. "Vi have dog afskrevet, for Nysgjerrigheds Skyld, endeel af de tydeligste

*) Det sjeldne, her förststaaende ᛦ for *s* (som *sól*) finde vi, som det herefter vil vises, i ægte nordiske Rune-Indskrifter. Den bruges og undertiden opvendt.

**) *Olafsens* og *Povelsens* Reise gjennem Island, I, 257, Tab. XVII, d.

***) Denne Indsöe ligger i Dalen Hitardal, kort fra en Præstegaard af samme Navn; — i dennes Nærhed forevises nu en Hule kaldet *Bjarnar-hellir* (Björns Hule) med lignende Runeindskrifter som de herommeldte. Den har sit Navn af Helten og Skjalden Björn kaldet *Hitdæla kappi* (Hitardalboernes Kjæmpe), som levede för og efter Aaret 1000. Folkesagnene (tildeels optegnede i den fabelagtige, men dog temmelig gamle Saga om Gest Bardsön) ville, at Dalen först er blevet beboet af Troldkonen Hit, samt at Dalen, Söen og en derværende stor Hule ere blevne opkaldte efter hende. Jfr. *P. E. Müllers* Sagabibliothek I, 159 o. f. 363.

Digitized by Google

"og udmærket blandt dem nogle ganske fremmede, som mest vige fra "de bundne og ubundne Runer. Man seer her deels enkelte Bogstaver, "deels nogle sammensatte, som indbefatte *hele Ord og Meninger* og höre "ventelig til etslags Hexefigurer, i hvilke et og andet Vers i den gamle "Edda give tilkjende, at hine ældgamle nordiske Vise have brugt saa "stor Nöiagtighed. Foruden disse Runer sees her en Mængde af andre, "kjendelig nyere, som mestendeels betyde Navne. Midt paa Klippen er "udhugget et Sæde, hvor de formeente kloge Mænd maaskee have siddet, "naar de skulde öve deres Konster." Jeg har i Aaret 1801 (mit 20de Aldersaar) besögt denne Hule, hvis Runeskrifter allerede da interesserede mig. Dog kunde jeg kun læse de simplere deraf, hvilke jeg havde lært at kjende af min Fader, Eggert Olafsens Broder, som ogsaa selv, da jeg var henved 14 Aar gammel, viste mig adskillige temmelig gamle Runeindskrifter i Bards Hule *(Bárdarhellir)* i Brynjedalen paa Sönderlandet. De mere sammensatte i Björns Hule vovede jeg ikke at dechiffrere og aftegnede dem heller ikke. Saavidt jeg erindrer havde nogle af dem en ikke ubetydelig Lighed med visse af Runamos forviklede Charakterer.

Den samme Forfatter skriver saaledes (I, 273) om Sanghulen *(Saunghellir)* ved Bjerget Stapafell paa Vesterlandet: "Dens Indgang er "saa lav, at man maa krybe derind paa Hænder og Födder. Indeni er den "saa rund som et Æg, 15 Fod höi, 10 Fod bred, smallest oven i og til "Siderne hist og her udhulet, ligesom med smaa Nischer eller Billedhvælvinger, af hvilke den inderste er den störste. Den ganske Hule er indeni "fuldskreven med adskillige Charakterer, Navne og andet, dog mest Rune- "og Hexebogstaver, hvoraf endeel igjen ere forslidte af Luften. Det "ældste Aarstal, vi saae der, var 1485." At ellers netop de ældste Indskrifter paa saadanne Steder intet Aarstal have, er let begribeligt.

Om Runeskriftens ældste Brug udtrykker *Eggert Olafsen* sig saaledes (i Overeensstemmelse med andre ældre Sagkyndiges ovenfor

Digitized by Google

anförte eller ommeldte Vidnesbyrd): "Ligesom Bogstaver tjene til at "læse og skrive, saa tjente Runerne af Begyndelsen til det samme. De "vare intet andet end Bogstaver, men fordi de vare saa nye og rare i "Norden og Tydskland, ansaaes de af Almuen for en hemmelig Kunst, "ja for Hexerie. De bleve det og virkelig. Figurerne bleve fordobblede "og forandrede, saa at man ud af *een Charakter* kunde læse sig til *hele* "*Ord*, ja vel en *heel Mening*."

Eggert Olafsen og *Bjarne Povelsen* kjendte ikke den saakaldte *Paradishule (Paradísarhellir)* paa Islands Sönderland (Rangarvalle Syssel). Den har (saavidt jeg veed) været ubekjendt for alle videnskabelige Reisende og Literatorer lige til 1818, da Sognepræsten, Hr. *Haldor Johnsen*, gav en Underretning om den til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, efter hvis Begjæring Districtets daværende Provst, nu Islands Biskop, Hr. *Steingrim Johnsen*, forfattede en Beskrivelse derover og aftegnede Hulens fleste da nogenlunde tydelige Runeindskrifter saavel af den simple som den sammensatte Hovedart. Denne Aftegning fremviser mærkelige Paraleller til Runamo-Indskriftens Figurer, og ingen Tvivl kan dog haves derom at de ere kunstig indridsede. Jfr. ovenfor S. 21—23.

Hvorledes Kundskaben om Binderunerne i Form af Trolddoms-Charakterer, der tildeels er en aabenbar Levning af den hedenske Gudsdyrkelse, uagtet adskillige Aarhundredes haarde Forfölgelse, hemmelig er bleven vedligeholdt blandt visse islandske Almuesmænd (især i Vestfjordene), er allerede bleven udviklet i det Ovenskrevne. — Her i Danmark lod man til at have for det meste glemt Binderunerne (endskjöndt *Vedel Simonsen* med Ret har bemærket, at en ældgammel Talemaade: *at binde Runer* maa have svaret til den af Kjæmpeviserne bekjendte: *at löse Runer*) indtil dette Aarhundredes Begyndelse, da Commissionen for Oldsagers Opbevaring, strax efter dens Indstiftelse, fremkaldte nye Opdagelser af saadanne Runestene og bekjendtgjorde dem tillige i de antiqvariske Annaler. I 1ste Bind, udkommet 1812, aftegnede, beskrev

Digitized by Google

og forklarede *Werlauff* en paa Falster nylig opdaget Runesteen med en Art af Binderuner, som han kalder vertikale*) med den Bemærkning, at *Worm* ikke havde kjendt dem. I 2det Bind (1813) fremstiltes og omhandledes af *Skule Thorlacius***) et lignende Mindesmærke, fundet i Sönderjylland ved Wedelspang, og derfra flyttet til Louisenlund efter Landgreve Carls Foranstaltning. *Skule Thorlacius* forklarede den og ansaae dens Binderuner for en runisk Gryphus, hvis Oplösning indtil den Tid havde været baade de svenske og vore egne Runologer ubekjendt. Dog maa man tilstaae, at *Worm* allerede kjendte Binderunerne, af hvilke han selv har publiceret adskillige Pröver, om han end ikke har truffet paa de heromhandlede vertikale. Adskillige mindre Pröver af denne Runeart ere og forlængst opdagede paa svenske Runestene samt afbildede i *Göranson's Bautil*, hvortil *Werlauff* ogsaa lagde Mærke; om dem forbeholder jeg mig at anföre noget mere i det Följende.

Adskillige af de herommeldte Binderuner tilligemed andre flere, deels meget gamle og tvivlsomme, mest fra den hedenske Tid, deels nyere og blandede o. s. v., have vi ladet afbilde til nærmere Oplysning for Læserne (tilligemed Runeskrifter af andre Arter, som upaatvivlelig nedstamme fra Nordens Hedenold); — vi kunne dog endnu ikke henvise nöiagtig til disse kobberstukne Afbildninger, men lade en Fortegnelse over dem, med behörige Henviisninger til Texten, hosfölge ved nærværende Afhandlings Slutning.

---

*) Paa den nederste Deel af denne Vertikalindskrifts 1ste Linie har *Werlauff* (efter min Mening) meget rigtig læst ... *unar* og formodet, at et nu udslettet R har staaet derovenfor. Liniens tydelige Begyndelse læser jeg ᚴᚿᚢᛏ (Mandsnavnet Knud) som antydende Indskriftens Forfatter. Midten af Linien er aldeles udslettet. See Ant. Ann. 1ste B. 1ste H. S. 80—81, Tab. III.

**) See sammesteds S. 3—33 Tab. I især Fig. 2. Hans Læsning af Binderunerne er vistnok rigtig, men Forklaringen er muffg (med Hensyn til et eller to Ord) bleven rettet af *N. M. Petersen* i Danmarks Historie i Hedenold 2den D. (1838) S. 376. I samme Deel findes en sagkyndig og interessant Undersögelse om Runerne overhoved (fra S. 343 til 376), ved hvilken Leilighed ogsaa adskillige af de vigtigste danske Runeindskrifter forklares.

Digitized by Google

Derimod kunne vi strax, ved Hjelp af særskilte Træsnit, meddele vore Læsere Prøver af adskillige, mere kortfattede Binderuner, saavel i almindelige Ord som Monogrammer eller Bomærker, tildeels affattede i en Stiil, der ligner den i Runamo-Indskriften, men dog vel mest fra langt sildigere Tider, som oplysende Exempler:

A) *Danske.*

α) I Randers fandt *Worm*, som Prydelse for en Borgers Huus, hentet fra en i Nærheden liggende Höi eller Bakke, en smuk Runesteen af 2 Alens Höide, 1¼ Al. Brede. Indskriften maa, efter min Mening, læses saaledes:

ASBIUR (N) : RESÞI . STAIN : ÞANSI : UFTTIR . ABA . SINA :
MIUK : KARL : ARA : IRIK : KALA.

Ord og Navne ere her rigtig oldnordiske og svare fuldkommen til det islandske Sprogs Regler med den dialektisk-orthographiske Forskjel, at *þansi* sættes for *þann* eller *þenna*, *ufttir* for *eftir*, *aba* for *afa*, — og Indskriften bör da fortolkes saaledes:

"Asbjörn reiste denne Steen efter sine Forfædre:
"*Mjuk, Karl, Are, Erik, Kale.*"

Det förste Navn (*Mjukr* ɔ: myg) er usædvanligt, men forekommer dog i danske Diplomer fra det 14de Aarhundrede som Tilnavnet *myg*. I Islands Historie forekommer vel Mands-Egennavnet *Mavgr* eller *Mögr* kun en Gang. De övrige ere velbekjendte som oldnordiske. Hverken *Worm* eller *Liljegren* have forstaaet Indskriften ret*), fordi de ikke have dechiffreret dens senere

*) *Worms* Tegning synes her ellers at have været særdeles god; han læser Indskriften saaledes: *Asbjur resdi stein dosi efter Ebe sina mug karlara irikal*, og oversætter: *Esbernus lapidem hunc posuit Ebero suo multum dilecto amico* (*Monum. Dan.* V, 1, S. 278—279). *Liljegren* læser derimod: *Asbjur raspi stain þosi uftir Aba sina miuk koþan aba trika* (Runurkundar, 1497, S. 170). De sidste tre Ord ere satte med anden Skrift for at antyde, at de, som utydelige, ere blevne læste efter Gisning, — men hvorledes de kunne lægges til Grund for en sammenhængende Mening eller Oversættelse kan jeg ikke udfinde, da Forfatteren, efter Værkets Plan, ikke har tilföiet nogen Fortolkning eller dertil hörende Bemærkninger.

Digitized by Google

Halvdeels Binderuner rigtig; dog er Indskriftens förste Charakter af denne Beskaffenhed:

for ᛅᚱ (AS)

og er vel forstaaet af dem begge. At *Asbiurn* burde staae for *Asbiur* er vel upaatvivleligt og det staaer der vistnok, naar det sidste ᚱ læses, i de bundne Runers Stiil, saaledes: ᚱᚾ (RN). I det 4de Ord er ᛅ vel og en Binderune for ᛅᚾ (AN), da det sædvanlige ᚦᛅᚾᚱᛁ udkommer af det Hele. De övrige Ligaturer angaae blot Navne, hvilke vi nu nærmere skulle oplyse:

ved Sammensætningen af ᚠ med ᛅᚱᚴ —. hvorefter det Hele maa læses *Karl*, hvilket allerede Nogle i *Worms* Tid rigtig gjorde *(qvidam legunt* ᚠᛅᚱᚴ *qvod vel Carolum vel virum fortem ac strenuum notat)*, — *Worm* selv antog vel og de selvsamme Bogstaver, men troede at kunne danne et heelt Ord af denne Stavelse i Sammenhæng med de tvende næstfölgende, som dog alle tre ere uforstaaelige. Denne Maade at sammensætte et Fornavn paa af en almindelig Rune foran en Charakter, dannet af tre andre, er meget mærkelig for os, da den fuldkommen svarer til Sammensætningen af Navnet *Garðr* i Runamoindskriften, hvor ᚠ ligeledes staaer foran 4 andre sammenföiede Runer.

er aldeles tydelig ARA, — acc. af Mandsnavnet *Ari* eller Are.

Ved ᛁᚱᛁᚠ kan det bemærkes, at vore Forfædre tit skreve *i* for *ei* (som *Irik* for *Eirik*), men I i Begyndelsen kan ogsaa læses som E. Diphtongen kan da her (som ellers) svare til en Binderune. Angelsaxerne skreve tit *Yric* (vel ogsaa *Iric*) for vort Eirik eller Erik.

Digitized by Google

— ᚴᚨᛚᚨ, KALA, af Mandsnavnet *Kali*, Kale, bekjendt af Landnama. Efter en Mand af dette Navn er Gaarden *Kalastadir* i Island endnu opkaldt.

Saaledes læses Indskriftens sidste Halvdeel som aldeles utvungen og sprogrigtig, — istedetfor de uhörte og nu i det mindste uforstaaelige Ord, som man hidindtil har villet finde i den.

Denne mærkværdige Runesteen har forlængst undergaaet flere andres Skjæbne, idet den er blevet klövet til Brolægning af et Fortoug!*)

β) Paa en anseelig Runesteen, som *Worm* fandt i Hobro foran en Borgers Dör, var en sikkerlig meget gammel Indskrift, hvori han læste disse Binderuner aldeles rigtig:

Den anden Charakter i Navnet ᛁᚾᚵᛁᛅᛚ ɔ: *Ingial* (*l*) indbefatter tre Runer ᚾᚵᛁ, ligesom det sidste ᛅ tillige bagvendt kan læses ᛏ (*t* eller *d*).

for ᚢᚾ, *va*.

γ) Paa den meget store Runesteen i Langaa fandt *Worm* Binderunen (ᚢᚠ) i Ordet AUFT.

δ) Par Runestenen over Vikingen Isvard o. fl. i Thordrup, hos *Worm*, forekommer Binderunen (for ᛘᚾ ɔ: MN)**).

*) See *Stadfeldts* Beskrivelse over Randers, 1804, 4to, S. 427.

**) Om disse 3 Runestene see *Worm* l. c. S. 280, 293, 312.

Digitized by Google

Disse 3 saaledes omhandlede Stene anseer jeg for at være fra den hedenske Tid, hvorimod

ε) Den bekjendte Brynderslev-Steen er fra Kristendommens förste Periode i Danmark, sat af en Svend Germundsön, som opbyggede Kirken "for Christi Mænd." I *Worms* Tid var den indmuret i Kirkemuren, saa at kun den Deel af Indskriften, som vendte ud ad, kunde sees eller læses. Siden blev den udtaget af Muren og fört til Kjöbenhavn, hvor den anden Halvdeel blev læst og det Hele vel forklaret af *R. K. Rask**). I denne temmelig korte Indskrift findes 5 Binderuner, af hvilke den anden Charakter af de her fremstillede er den mærkeligste:

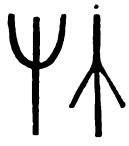 (*an*) Ψ(ᛋᚿ)ᚿ (*mann*).

ζ) Fölgende Danske Rune-Bomærker, indhuggede i Steen**), ere aldeles af samme Art som forskjellige meget gamle Islandske. Jeg tilföier de Forklaringer over Navnene, som jeg anseer for de rimeligste.

— ᛏᛋᚿᛦ, *Tanr* eller *Danr (Dan)*. Navnet forekommer saaledes paa svenske Runestene, f. Ex. en i Öst-Gotland.

— ᛋᛏᚴᛏ, *Atle*.

---

*) *Worm* l. c. S. 295—296; Antiqvariske Annaler, III, 83 o. f. med selve Indskriften, Tab. III Fig. 2.

**) En Ven indhændigede mig for nogle Aar siden et Blad med Aftegning af disse og flere (i alt 63) Bomærker fra en dansk Kirke, hvis Navn jeg glemte at optegne, men det forekommer mig, at den angaves at være paa Lolland og at Bomærkerne vare udhuggede paa en stor Kampesteen i Kirkens Muur. Paa samme Maade vare de i Gettorffs Kirkemur befindtlige Charakterer anbragte; see *Michelsen* l. c. S. 120.

Digitized by Google

— ᛏᛁᚨᛏ, en anden *Atle*, om ikke Nord-Frisernes *Atte*.

— ᚴᚿᚢᛏᚱ, *Knútr* (Knud).

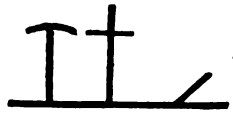

— ᛏᛏᚴᛁ, *Taki* (Tage, Nordfris. *Taca*, *Taco* osv.).

— ᛏᚨᚷ, *Dah* (Dag, ogsaa i gammel Tydsk som *Dag*, *Dago*).

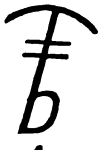

— ᛒᛋᛏᛁ, *Sóti;* (ellers paa forskjellige danske Runestene).

— ᛏᛏᚦᛁ, *Dadi* (eller ᛏ o. s. v., Nordfris. *Tade*).

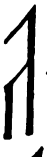

— ᚢᛏᛁ, *Uti (Otte)*, om ikke ᚢᚦᛁ, *Úli (Ole)*.

— ᚦᛁᛏᚦᛁᚦ, *Þitliv* ɔ: *Þéttleifr*, (*Ditlev*, hvoraf det sidste ᚦ vilde være en tydsk-angelsaxisk Rune).

Alle disse synes at være meget gamle og at tilhöre den Periode, i hvilken Kristendom og Kirker först indförtes i Danmark. Enkelte latinske Bogstaver findes ogsaa blandt disse Charakterer, som næsten alle synes at udgjöre saakaldte Bomærker, mulig tilhörende de Mænd,

Digitized by Google

som först boede i Kirkesognet eller bekostede Kirkebygningens förste Opförelse*).

η) En enkelt Gang kan en eneste Rune af Indridseren være bestemt til at læses som en Binderune, f. Ex. ᛏ for ᛁ og ᚱ tilsammen paa den söndervissingske Runesteen over *Tufa*, Harald Gormsöns Hustru, i Ordet *Haralts*, som ellers maatte læses *Harats* og da ingen Mening give**).

θ) *Bodild* (m. m.) paa den ovenfor (S. 183) ommeldte Runestok, hvis Binderuner vi herefter (for Sammenligning's Skyld) komme til at meddele.

ι) Hr. Bibliothekar *Thorsen* har meddeelt mig följende Notice med tilhörende Tegning (Originalen dertil er i hans Værge, men Forfatterens Navn er ham dog ikke bekjendt): "Paa Bornholm, paa Klemenskær "Kirkegaard, er der en svær Granitsteen, hvori er indhugget en Fordybning, "¼ Tomme dyb, 16 Tommer höi og 12 T. bred, med disse meget tydelige "Charakterer" (omgivne af en, mest ved simple Linier antydet Ramme):

Neden under synes en mindre Indfatning at være bleven tilföiet, indsluttende en Indskrift af latinske Bogstaver, som dog ikke her er bleven afskreven, og der synes at have været saaledes anbragt, at Bogstaverne stode paa Hovedet, i modsat Retning til den her afbildede Binderune, der forekommer mig tydelig at indeholde disse Runebogstaver, tildeels i deres ældste Former:

ᚷᚨᚠᛏ ɔ: *Hake*,

*) Det samme kan og formodes om flere saadanne Samlinger af Bomærker i gamle Kirker, hvilke man hidindtil kun har pleiet at udlede fra Bygmestere eller Steenhuggere, især i Tydskland.

**) See *Thorsens* Beskrivelse og Forklaring over bemeldte Runesteen (1839) S. 10—11, 24.

Digitized by Google

et bekjendt oldnordisk Navn, der ogsaa af *Saxo* tillægges en af Harald Hildetands Kjæmper i Braavalleslaget. Overhoved er det mærkeligt hvor mange ældgamle Navne vi finde paa de bornholmske Runestene (ligesom den af *Thomsen* beskrevne og udgivne Runeindskrift i Aakirkeby paa en af Nordens ældste Döbefonte er fuldkommen affattet i det oldnordisk-islandske Sprog)*), f. Ex. Ake (Aage), Asbjörn, Gudbjörn, Thorfast, Thorleik, Bause (Bose), Bofe, Audkel o. fl. Om den latinske Indskrift oprindelig har hört til Stenen, eller ikke, er os ubekjendt. Det er vel muligt, at Stenen er bleven bragt fra Höi, Mark eller Steensætning til Kirkegaarden, med den her anförte Binderune, som da er bleven anseet for en blot tildeels korsdannet Zirat, men en ny Indskrift i latinske eller gothiske Bogstaver anbragt neden under samme for en ganske anden Person end den Afdöde, hvis Erindring Stenen fra först af skulde bevare. I Sverrig, Island o. s. v. har man adskillige Exempler paa, at Runestene ere blevne saaledes benyttede flere Gange, deels til Indskrifter med latinske Bogstaver foruden den ældre, deels saaledes, at Runeskriften er bleven borthugget og en ny med de sædvanlige Skrifttegn sat i dens Sted o. s. v.**)

B) *Islandske.*

α) Den ældste bekjendte Indskrift i Island, som kan historisk dateres, er den, som endnu findes paa en Runesteen, sat som Minde over Helten Kjartan Olafsen ved Kirken paa Borg (nu Myre Syssel inden Islands Vesteramt), en af de allerældste i Island, som just var bleven nylig indviet, da Kirkeeierens, Thorstein Egilsöns Söstersön, den ovennævnte Kjartan, en af Kristendommens Udbredere i Landet, var bleven slaaet

*) See Antiqvariske Annaler 4de Bind S. 140—151 (hvor jeg og har sögt at dechiffrere og forklare Indskriften) Tab. III—IV.

**) Efter at dette var skrevet saae jeg (i det oldnordiske Museums Samling) en anden Tegning af Stenen, som i Formen ligner en opreist Bautasteen. Runetegnene svare til ovenstaaende Aftegning. Den latinsk-gothiske Indskrift under Charakteren (i en Linie) vender opad og fortsættes paa Stenens höire Side, men synes at være enten urigtig aftegnet eller og aldeles uforstaaelig.

Digitized by Google

ihjel ved et Overfald i Aaret 1002, henved 2 Aar efter de förste Kristendomsformers (men ingenlunde hele Troessystemets)*) lovmæssig paabudne Indförelse i Landet, da Befolkningen endnu for det meste var hedensk i Sindet, men kun kristnet af Navnet. Runestenen er uden Tvivl fra Begravelsesaaret; den besaaes midt i det 18de Aarhundrede af *Eggert Olafsen*, som omtaler den saaledes: "Indskriften "findes i Kirkegaarden paa Borg, paa en Steen af en basaltdannet "Klippeart, hvilken er fört didhen fra (Bjerget) Baula. Den ene af "os, nemlig Eggert Olafsen, har seet denne Steen og læst Skriften paa "den. — — Bogstaverne ere meget slidte og (tildeels) knapt læselige; "desuden er og Stenen brækket i trende Stykker. Hoved-Inscrip- "tionen er enkelt med store Rune-Bogstaver: *Her ligr halr Kiartan* "d. e.: Her ligger den brave Karl (Helten) Kiartan; men det sidste "Bogstav er sammensat eller en Forkortning, som indeholder disse Bog- "staver: *Olafsson*. Bag den seer man endnu trende smalle Linier, hvilke "ei ere læselige, thi foruden at de ere slidte, synes det at der kun har "staaet de förste Bogstaver af Ordene"**). Kjartan Olafsens Liv og Levnet beskrives i forskjellige Sagaer. Vi bemærke kun deraf, at han var en Sön af Thorgerde Egilsdatter, som indskar et langt Digt, forfattet af hendes Fader, Egil Skallagrimsön, der vel forstod sig paa Runer — (see ovenfor S. 168—171) — med Runer paa en Træstok. Hun overlevede længe den faldne höitelskede Sön, og har da vistnok enten selv

*) Saaledes var f. Ex. de hedenske Afguders lönlige Dyrkelse ved Offringer o. s. v. ikke forbuden; det var endnu tilladt at udsætte (eller omkomme) spæde Börn som overhoved alt andet Hedenskab, der ikke umiddelbart virkede til Kristendommens Udryddelse. Biskop Grimkels Kirkeret indfördes först i Island Aar 1016. See *Finni Johannæi Hist. eccl. Isl.* T. I p. 68 o. f. Om Kirken paa Borg m. m. see sammesteds p. 82.

**) *Olafsens* og *Povelsens* Reise i Island, 1ste D. S. 255 o. f. Forfatteren tillægger forskjellige Læsemaader af Resten, grundede paa Traditioner fra den Tid, da hele Indskriften endnu var læselig; da den læselige Deel indeholder en Verslinie, formode vi, at den udslettede (i Binderuner?) har bestaaet af en anden, som svarede dertil:

Illaut kif af sári deyði.

ɔ: kom i Strid og döde af sine Saar.

Digitized by Google

indhugget Runerne eller ladet dem indhugge af andre*). — Runestenen selv er afbildet i de med Værket fölgende Kobbere Tab. XVII Fig. *a*. Denne Deel af Runeindskriften læses der fuldkommen tydelig:

*IRᚴIᚠR *ᛅᚴR ᚠᛅRᛅᛅᚴ

dog, som det synes, uden nogen tydelig Adskillelse af Ordene, — og derefter det ovenommeldte sammensatte "Bogstav" (Charakter) eller "Forkortning" — rettest *Binderune:*

af samme Længde som de foregaaende Bogstaver. Den ovenstaaende Dechiffrering er fuldkommen rigtig, og bestaaer af fölgende Bogstaver:

ᛅᚴᛅᚠᚦ(ᚦᛅ)ᚴ,

læst ved Gjentagelser (af *o* og *s*) og det sidste Bogstav i bagvendt Retning, efter disse Skrifttegns sædvanlige Dannelses- og Læsemaade. Her have vi saaledes en fuldkommen, kunstig sammensat Binderune fra Islands egentlige hedenske Tid, — og overhoved et historisk baseret Beviis for denne Skriftarts höie Ælde og regelmæssige Udvikling i det skandinaviske Norden.

β) Af en lignende Art, men uvis (dog uden Tvivl höi) Alder er en Charakter, som Præsten Magnus Olafssön til Laufaas aftegnede fra et Gravminde i Island, og hvilken han fremstilte for Oluf Worm som et Exempel paa de sammensatte Runecharakterer, hvilke Forfædrene dannede for at udtrykke et heelt Ord eller flere:

*) Om Kjartan Olafsens Levnet, see *Müllers* Sagabibliothek, 1ste D. S. 198—217, jfr. 222, samt *Rahbeks* Bearbeidelse i hans nordiske Fortællinger (2det Bind 1821) af *Laxdæla* (som og haves udgivet i Original med *Repp's* latinske Oversættelse m. m. 1828 af den Arnæmagnæanske Commission). Ogsaa i Sagaerne om Olaf Trygvesön forekommer meget hertil hörende.

Digitized by Google

d. e. ᛅᚴᛅᚠᚢᚱ (maaskee rettere med ᛦ istedetfor det sidste Bogstav, som dog da ikke bliver ganske symmetrisk)*). En Variation heraf har jeg seet i Island, indskaaren i Træ, og saaledes udtrykt:

for ᛅᛚᛅᚠᛦ eller *Ólafr*.

γ) Som et Sidestykke til den næstforegaaende Samling af gamle Bomærker fra en dansk Kirkemuur, anmelder jeg her en anden næsten ligesaa betydelig, fra en ældgammel Egedör i en Kirke i Island, nemlig paa Hof i Vapnefjorden; — de ere henved 40 i Tallet (af hvilke de 30 höre til Runerne) og ligne overhoved de nysommeldte danske m. fl. Dören er saa gammel, at Folkesagnet (som kan spores gjennem de sidste 400 Aar)**) udgiver den for i sin Tid at have tilhört det der paa Stedet værende *hof* (Gudehuus, Afgudstempel), hvoraf Stedet har sit Navn; men dette forholder sig dog neppe saaledes. Derimod kan man vel antage, at Dören er lige gammel med den ældste Kirkebygning i Vapnefjorden, og altsaa fra Landets ældste kristne, vel endog halv hedenske Tider. Derom synes Charakterer***) som disse at vidne:

Paa en ligesaa gammel Egedör i Valthiofstads Kirke i Sönder-

*) *Ex vulgaribus Runis unam composuerunt literam additis ex aliis apicibus, integram dictionem, quæ illorum proposito inservirct, conficientem ut &c. Worm Lit. Run.* S. 117. Jfr. her ovenfor S. 165 i Anm.

**) Efter *Hendersons* Beretning: — *the door of the church, which is certainly very old, is reported, by a tradition that may be traced upward of fourhundred years back, to be the identical door of the heathen temple. Tour in Iceland*, I, 192.

***) De ere meddeelte i en overhoved særdeles interessant Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring af 5te Septbr. 1811, fra Stedets Sognepræst og Provst i Norder-Mule Syssel, Hr. *Guttorm Thorsteinsen*. Jfr. Ant. Ann. IV, 361—362.

Digitized by Google

mule Syssel, kunstig udskaaren med Forestillinger af Drager samt andre Dyr og Fugle, sees lignende Runecharakterer, hvoriblandt disse:*)

δ) Af de mange i Islands Huler forekommende Binderuner anförer jeg her kun de följgende fra Sanghulen *(Saunghellir)* i Sneefjeldnæssyssel:

Andre fra Björnshulen *(Bjarnarhellir)* og Paradiishulen *(Paradísarhellir)* ville följge paa Kobbertavlerne. See ellers om dctteslags Charakterer her ovenfor S. 185—187.

ε) Ogsaa paa visse rörlige Oldsager har man i Island fundet slige Charakterer, f. Ex. paa en sjelden Stylus (eller Griffel til de i Middelalderen brugelige Voxtavler, m. m.), bedækket med forskjellige Charakterer og korte Runeindskrifter paa alle fire Kanter. Disse sidste have vist især skuldet antyde forskjellige Eieres Navne. Deriblandt er Navnet Egil (i Giveformen Egle, Eigle, Egli) ret tydeligt, saavelsom og visse Binderuner, dannede ved Tilsætninger til de ældre Charakterer af en anden ældgammel meget sjelden Skriftart, som kunne læses *Ari prestr;* det kunde og antages for muligt, at den berömte Præst Are Frode engang har været Griffelens Eier, især da et paa den anbragt Tegn ganske ligner et andet paa en i Grönland funden Runesteen fra 1135, som netop indfalder i den berömte Historikers Levetid**).

*) Efter Sognepræstens Indberetning af 20de Septbr. 1821. Jfr. Ant. Ann. l. c. S. 363. Det sidste Tegn skal sikkerlig antyde et H (ligt det i Runamoindskriften forekommende).

**) Efter *Bröndsteds* mig mundtlig meddeelte Bemærkning ligner denne udmærkede Griffel de antike græske og romerske, som undertiden ligeledes ere forsynede med Indskrifter. Den er tilsendt mig (og skjænket det kongelige Museum for nordiske Oldsager) af Hr. Provst Thomas Sæmundson, i hvis Hjemmemark den blev gravet op af Jorden paa Breidabolstad i Fjotsliden 1838. I det 11te og 12te Aarhundrede var det Grönlandsfarernes Skik at optegne med Runer alle Omstændigheder ved

Digitized by Google

C) *Norske.*

α) Af disse gives der endnu en saa stor Mængde af Runer sammensatte "Bumerker" blandt Bondealmuen, at jeg anseer det for overflödigt her at meddele saadanne Figurer.

β) Den ældgamle Indskrift i Tingvold Kirke, forhen Nordmörs Fylkeskirke og en af de ældste i Norge, indhugget af Bygmesteren paa en hvid Marmorsteen, er afbildet i *Worms* Monum. Danica, men ikke fuldkommen rigtig, da han ikke har kunnet læse disse mærkelige Binderuner: ᚱ for ᛚᛚ, ᚱ for ᚾᚾ, ᛅ for ᛁᛁ. Desuden forekommer deri ᚢ for ᚢᚾᚾ og flere lignende Abbreviaturer. En rigtig Kopie af denne Runeindskrift (der i meget ligner den mest bekjendte grönlandske) findes her i det kongelige Geheime-Archiv, i et Hefte af gamle Diplomers Afskrifter.

γ) Efter *Ahrendts* endnu ikke udgivne Tegning forekommer ᚢ to Gange paa paa Tossog Stenen*) for ᚢᚾ (*un* og *ún*) tilligemed 4 andre Binderuner.

δ) Forskjellige mærkværdige Binderuner sees paa de (ovenfor S. 171—172 ommeldte) saakaldte Vinje-Stave, f. Ex. i Ordet

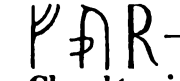

ᚠᚢᚱ — ᚠᛅᚦᚢᚱ, *föþar*,

hvor den mellemste Charakter indeholder 3 Bogstaver. Paa disse, nu 650 Aar gamle Træstykker forekomme ellers disse Charakterer:

ᚱ (*ar*), ᚱ (*ár* eller *or*), ᚠ (*fr*, da *r* her er nedvendt), ᛅ (*an*),

ᛅ (*lý*), ᚴ (*ok*), ᚢ (*va*), ᚨ (*el*),

Strandinger, som da indtraf hyppig, tildeels paa Voxtavler. See Grönlands hist. Mindesm. 2den D., S. 656, 754 (o. f.). Indskrifterne paa denne mærkelige Stylus fordre en særegen udförlig Undersögelse, saavel i palæographisk som i historisk Henseende.

*) I *Worms* Monum. Dan. p. 482—483 er Indskriften fuldkommen urigtig aftegnet og forklaret. Efter *Ahrendts* Tegning er Runerne indhuggede af Egil Asetasun (Beboerens Sön?), der satte Stenen som et Grændsemærke. *Worm* lader en Nicolaus Tailn sætte den over sin Fader og Moder.

Digitized by Google

foruden adskillige andre, af hvilke nogle ikke mere kunne læses og tildeels synes at have været mere sammensatte*).

ε) I en kort og tildeels bagvendt, men ved store Bogstaver udmærket Runeindskrift paa et Klippebjerg i Nærheden af Havnen Farsund i Norge, hvilken *Arendt* med Rette har anseet for *Troldruner*, forekommer Navnet Olaf (i Accusativformen) paa fölgende Maade (her förste Gang fremstillet efter Originaltegningen):

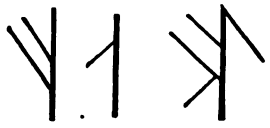 ɔ: ᛅᛚᛅᚠ ᛅᚠ eller ᛅᚠ ᛅᛚᛅᚠ.

Den bestaaer saaledes af de to udtryksfulde Ord: *af Olaf* ɔ: Bort med Olaf! Olaf forgaae *(pereat)*! — uden Tvivl et ondt Önske, sandsynligst saaledes anbragt af en hedensk Troldmand over en af de tvende Konger af dette Navn (Olaf Trygvesön eller Olaf den Hellige), som först indförte Kristendommen i Norge. Disse Konger seilede tit inden- eller udenskjærs langs med Kysterne paa de til dette Öiemed foretagne Reiser. Troldmanden har meent, at Guderne eller Landvætterne, naar den dem fornægtende Konge kom til at seile forbi hiin Klippe, da skulde erindre hans Bön og omkomme deres fælles Fjende ved Storm, Sögang eller paa andre Maader. Er denne Gisning rigtig, maatte Indskriftens Datum henföres til et af de tvende Tidsrum 995—1000 eller 1014—1030**).

*) See Ant. Ann. 1ste Bd. 2det H. Tab. IV; jfr. S. 250, 256.

**) Snarest vilde jeg henföre denne Indskrift til Aaret 998. Da drog Olaf Trygvesön paa ovenmeldte Maade langs med Kysten fra Vigen til Öen Kormt ved Rogeland. Paa den Tid forfulgte han især med Ild, Sværd og Forræderie alle hedenske Troldfolk. Kort för havde han indebrændt mange saadanne, baade Mænd og Kvinder, i et Gjæstebud, som han selv havde anrettet for dem, men deres Hövding, Eyvind Kelda (nedstammende i lige mandlig Linie fra Harald Haarfager), undkom dog; han tog strax vesterpaa, da han mulig har indridset den ovenmeldte korte, men kraftige Bön paa Klippen. Navnet var vel ulæseligt for alle i Hexeruner uindviede, og undgik derfor andres Opmærksomhed, da Indskriften ellers snart var bleven udslettet, ligesom andre slige, forsaavidt deres hedenske eller magiske Oprindelse var bekjendt. Eyvind Kelda udrustede et Langskib med sine Tilhængere for at overfalde og myrde Kong Olaf, men Anfaldet mislykkedes; de bleve tagne til Fange

Digitized by Google

ζ) Ellers forekomme hyppige Binderuner paa Gidsköe Stenen*) o. fl. uden at de saaledes ere blevne anvendte til blotte Bomærker eller Navnetræk; see f. Ex. *Christie's* Beskrivelse over Runestenene i Bergens Stift (Urda 2det Bd. S. 33 o. f. 45, hvor K rigtig er læst for IKVI,

efter Landgangen paa Kormt og derefter druknede i Havet. Det er her (og paa flere Steder i Sagaerne) mærkeligt, at det Tryllerie, som Eyvind og hans Selskab især befattede sig med, bestod af *galdrar* og *görningar*. Af disse tvende Trolddomsarter henhörer den förste aabenbar til Tryllesanges Affattelse eller Syngen (af Ordet *gala*, gale o. s. v.), den anden derimod til Handlinger, "Gjerninger", hvorved det maa bemærkes, at det saaledes især bruges: a) om Trolddom eller Hexerie, vistnok, forsaavidt som dette udförtes, ikke ved blotte Ord eller Sang, men ved Gjerning eller Handling, hvoriblandt, og vel især, ved Runers Indridsning, som f. Ex. ved Frembringelsen af de i Island saakaldte *gjörningavedur*, fremtryllede Storme, der netop meentes at bevirkes ved skrevne, tegnede eller indridsede Runecharakterer, især det saakaldte "Thors Hoved" (*Olafsens* Reise l. c. 1ste D. S. 475—476); — og b) om Handlinger (*acta*), skriftlige Fordrag eller Dokumenter, som netop i den ældste Tid affattedes ved Runers Indridsning; see herom Ann. for nord. Oldk., 1837, S. 251, 321—323. Om Eyvind Kelda og hans tryllekyndige Selskabsbrödre, Underhavende eller Tilhængere henvise vi til *Fornmanna Sögur*, II, 134—136, 140—142, i *Gunlaugs* (o. fl.) Saga om Olaf Trygvesön, og X, 288—290, 303—304, i *Odds* mindre Saga om den samme Konge. Den Sidstnævntes Beretning (der vistnok skildrer Olaf Trygvesön som den afskyeligste Forræder mod sine egne hedenske Slægtninge) er især höist mærkelig derved, at Forfatteren udtrykkelig bemærker, at den er uddragen af *Sæmund Frodes* egen Bog (om Norges Konger) og den er da et blandt flere Hovedbeviser mod de Sagnforskere, som mene, at *Sæmund* kun har bearbeidet de norske Kongers Chronologie i kortfattede Optegnelser. Jevnför ellers hermed *Snorre Sturlesöns* hertilhörende Beretning i hans Saga om bemeldte Konge 9de og 10de Kap. Kbhvns. Udg. 1ste D. S. 266—268. Der beretter *Snorre*, at Eyvind, ved Landgangen i Kormt, havde "gjort en skjulende Hjelm" (*gört hulidzhjálm*) for sig og sit Fölge for at de skulde være usynlige for deres Fjender. Tager jeg ikke Feil, troedes de islandske Troldfolk at kunne danne en saadan Figur ved Runer eller magiske Charakterer, ligesaa vel som den saakaldte *Ægishjálm* (skrækkende Hjelm, ved hvilken de troede at kunne skræmme eller skrække deres Forfölgere eller Uvenner o. s. v). Denne Art af Ægershjelm udtrykkes i den islandske Hexebog, som tilhörer Commissionen for Oldsagers Opbevaring, ved tvende forskjellige Figurer, af hvilke den ene ligner fuldkommen den mellemste Runecharakter blandt dem, som vi have afbildet efter en gammel Membran her ovenfor S. 161. Den herommeldte burde, efter Hexebogens Forskrift, blot dannes og indgnides ved Mundens Vædske (Spyt) paa det bedende eller besværgende Menneskes Pande med dets egen Ringfinger (i Island ogsaa kaldet: den lægende) paa höire Haand. Ellers bleve hine hedenske Ceremonier blandt de Kristne forvandlede til Betegnelse med Korset (paa forskjellige Maader), som da ligeledes kaldtes *at göra kross* (gjöre Kors) o. s. v.

*) *Klüwer* Norske Mindesmærker, Tavlen Nr. 32, *b*.

Digitized by Google

Pl. III Fig. 2, 3). Paa den sidstnævnte (en opreist Mindesteen) kan læses som ᚼᛚᛁ og hele Navnet *Bali* eller *Beli*)*. I den ældgamle grundmurede Kirke paa Skjeberg ved Fredrikstad sees i en af tvende Indskrifter blandt adskillige Binderuner som enkelt Bogstav for ᛏ (*d*), ellers fordum betydende *á* eller *ó***).

D) *Svenske.*

α) Foruden de större ældgamle Binderuner fra Sverrig, som meddeles paa Kobbertavlerne, finde vi følgende af de saakaldte vertikale, mest skikkede til at meddeles i Træsnit:

1) Efter Bautil Nr. 748 staae paa en Steen i Kolunda Gjærde (paa en Bakke, ved Steensætningen) i Södermanland, efter en Indskrift i almindelige Runer, hvis Sprog og Navne henvise til Hedenskabets Tider, de følgende Charakterer***):

Uden at ville forsöge paa at læse denne kryptographiske Indskrift, bemærke vi, at den bestaaer tydelig af vertikale Binderuner. — Indskriften i B. Nr. 822 synes at være af samme Art.

2) Af en lignende Art, men aldeles uforstaaelig for mig og maaskee snarere (efter *Liljegrens* Mening) henhörende til Runemærkernes Hoved-

---

*) Jeg troer, at denne Indskrift bör læses saaledes: *Bali rais (ti) rúnar þesar um þrelre* (ɔ: *þrælræ*) ɔ: Bale reiste denne Steen over (sin) Træls Lig; *i* gjælder tit for *e* eller *æ*, *ö* i de ældste Runer. Om en Træls inderlige Hengivenhed for sin Herre, i hvis Gravhöi han derfor lagdes, see Landnáma 2den Bog 6te Kap.

**) *Sjöborg* Saml. for Nord. Fornälsk. T. 1 Pl. 41 Fig. 124.

***) *Liljegren* synes at have (Runurkundar Nr. 974) forvexlet disse Charakterer med de af ham saakaldte "Runmärker"; see hans Runlära S. 49—55. Indskriften lyder saaledes: *Viktirfr : auk : Tiarfr : raisþu : stain : þansi : at : þurkil : faþur : sin : þrutar : m(ann)*, hvilket sidste Ord her antydes ved et enkelt (og ligesom halvt) ᛘ, der dannes af en Slanges udstrakte Tunge eller en anden saadan til dens Hoved hörende Figur. Hertil har *Liljegren* ikke lagt Mærke, men meent, at *þiakn* (som i flere andre) skulde følge paa *þrutar* og udtrykkes ved "Runemærkerne".

Digitized by Google

stamme, ere andre Indskrifter i Bautil, som Nr. 767 og 819 (i to Afdelinger). Paa 817 (o. fl.) sees de blandede med de almindelige eller simple Runer.

3) Af en aldeles læselig Art er derimod (for saavidt) Bautil 803 (uden nogetslags Korsfigur) paa Östberga Mark i Södermanland. Hovedindskriften, med almindelige Runer, lyder saaledes (med Undtagelse af 2 eller 3 udslettede Ord): *Bagi* (Bagi, Bogi): *fulkti* (?) .... *stain*: *þan*: *si*: *at*: *faþur*: *sin*: *Ketilhafþa**). Derefter følge vertikale Binderuner af den særegne Art, at de maae læses *nedenfra opad*, paa følgende Maade:

hvilket *Liljegren* under Nr. 876 kalder "samstafva runor" og læser saaledes (nedenfra op efter): *þroan runa***), som vistnok er rigtigt efter Reglerne for de simple Runers Læsning; men naar han melder, at *rit* hörer hertil eller er skrevet paa samme Maade, er det urigtigt, da dette Ord, der upaatvivlelig maa læses *vit*, staaer ved Siden af Binderunerne; derimod bemærkes dette (om Charakterernes Stilling) rigtigere i hans *Runlära* S. 32 (jfr. Tab. I Fig. 22), hvor *Throan* antages at være Runehuggerens Navn, hvilket og de to andre Ord skulde bevidne; — saavidt jeg veed er et saadant Mandsnavn (*Þroan*) ellers aldeles ubekjendt, men

*) Det förste Ord er rimeligviis den Mands Navn, som reiste Stenen. Det andet Ord synes at være *fylkti* (opstillede Tropper i Slagorden), men de næstfölgende ere ulæselige. De följende 6 eller 7 Ord i Hovedlinien ere fuldkommen tydelige, og ligeledes den Afdödes Navn. Ordet *þansi* deles derefter paa en usædvanlig Maade. Meningen af den her tydelige Skrift er denne: *Bage* (eller *Boge*).... (reiste) denne Steen efter sin Fader *Ketilhafde*.

**) Mærkelig er den Lighed, som finder Sted mellem det andet krumböiede ᚱ i denne Indskrift og den hertilsvarende Charakter i Ullerups Jættestue, hvis Skrifttegn vi meddele blandt de kobberstukne Afbildninger.

Digitized by Google

et ligelydende Ord *(fæm. gen.)* betyder i Oldsproget Bekræftelse, Styrkelse, Tilvæxt; Ordet *vit* kan efter Nordens ældste Skrivemaade læses *veit* og det Hele saaledes udtrykke en Bön til en eller anden Guddom (da Indskriften virkelig synes at höre til den hedenske Tid): *veit þroan rúna:* Styrk (eller bevar) Runerne! — af samme Art som Glavendrup Stenens Bön til Thor, men Runamo-Indskriftens til Odin: om at vie eller hellige Skrifttegnene. Denne Omstændighed maa lede os til at antage, at de vertikale Binderuner, ligesaa vel som de andre, egentligst hörte til Hedendommens magiske Kryptographie, og at de, hvor de fandtes, derfor ere blevne forstyrrede först efter Kristendommens Indförelse i Norden, især i Norge, hvor det udtrykkelig meldes, at de Konger, der med Iver udförte den, allevegne gave sig i Færd med at opbrænde Gudehusene, men nedbryde de forhen til Gudsdyrkelsen hörende Stene *(brenna hof ok brjóta hörga).*

β) Kortere Sammendrag af Bogstaver for enkelte Ord i Binderunernes Stil forekomme og ellers i de gamle svenske Indskrifter. Som Exempel har *Liljegren* anfört Ordet

for ᚠᚢᛒᛚ*) (Steendysse, Steenkiste, Gravkammer),

ellers, som i Islandsk, *kuml, kumbl.* Jfr. Glossariet til Sæmunds Eddas store Udgave II, 700.

γ) En Binderune, , forekommer i en ölandsk Steenskrift (i Gårdby)**) paa en usædvanlig Maade, da den hörer til to forskjellige Ord *(a garðum).*

*) *Liljegren* Runlära Tab. 1 Fig. 25. Saaledes, dog uden Abbreviation, men med et sjeldent ᚢ, forekommer det selvsamme Ord paa den Söndervissingske Runesteen. See *Thorsen* l. c. S. 10, 17—18.

**) Afbildet i *Sjöborgs* Saml. f. Nordens Fornälsk. 2den D. Pl. 39 Fig. 231; jfr. sammest. S. 58—59 og *Liljegrens* Runurkundar Nr. 1307. Om andre besynderlige svenske Binderuner see *Sjöborg* l. c. Pl. 60 Fig. 32, jevnfört med *Liljegren* l. c. Nr. 1262.

Digitized by Google

δ) Rune-Bomærker ere endnu fuldt saa almindelige blandt den svenske som den norske Almue. Efter Hr. Rigsantiqvar *Hillebrandts* mig givne Underretning har enhver Bonde i det sydlige Sverrig sit eget *Bomærke;* de i det nordlige lade sig derimod nöie med et almindeligt *Bymærke.* *Liljegren* har aftegnet nogle af de ældste og mærkværdigste fra Kirkedören i Mortorp i Smaaland, hvor Folkesagnet udgiver disse Bomærker for at være indridsede af Folk, som have tyet dertil for at offre og derved gjenvundet deres tabte Helbred, — disse nemlig:

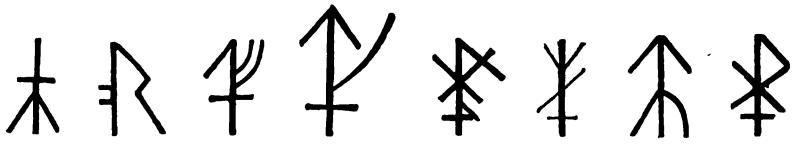

Formodentlig hörer det följgende og hertil, hvis Herkomst *Liljegren* ikke angiver:

*(Ots, Otts, Odds?)**)

End et fra et Sigill, indeholdende Navnet *Haraldr*, forbeholde vi os at meddele som en Parallel til det i Runamoindskriften forekommende Monogram af det selvsamme Navn.

E) *Færöboerne* have i gamle Dage havt Runer (i deres nuværende Dialekt *Runur*), og de kjende dem endnu, mest ved Traditioner, deels som Skrifttegn, deels som Trolddomscharakterer. Kun meget faa Rune-Indskrifter har man, saavidt vi vide, kunnet finde der; formodentlig ere Mindesmærkerne af denne Art der blevne voldsomt forstyrrede; — dog komme vi til blandt de saakaldte Vende-Runer eller bagvendte Indskrifter at omhandle een særdeles mærkværdig. Den fremviser ogsaa Binderuner, som dens i Kobberstik hosföiede Afbildning viser.

F) Det samme kan gjælde om *Grönland* paa det nær, at dets

*) *Liljegren* Runlära Tab. 1 Fig. 26, 27, 28, 29, 31, 34, 35, 36. I alt ere de over 30, paa Ransberg Kirkedör i Vest-Götland over 40, o. s. v.

Digitized by Google

nærværende, för Europæernes Ankomst vilde Indbyggere af eskimoisk (mulig og tildeels blandet) Herkomst neppe förend længe efter de nyere Kolonisters Ankomst kjendte noget til de af Skandinaverne efterladte Indskrifter, af hvilke dog nogle i vore Dage ere blevne gjenopdagede, hvoriblandt en med sjeldne Binderuner, af hvilken ogsaa en Afbildning hosfölger. De mærkværdigste af disse Charakterer ere allerede forklarede ovenfor fra den norske Tingvold Indskrift (S. 200), nemlig: ᚱ for ᚨᚱ, ᚱ for ᚦᚦ (eller et dobbelt *n*, egentligst dog for *rn* efter den sædvanlige Skrivemaade). Desuden forekomme her: for ᚨᚾ, *on*, for ᚠᚨ, *ga*, for ᚾᚨᚾ, *nda*. Den besynderligste af disse Abbreviationer kunde hverken *Rask* eller jeg dengang udvikle, endskjöndt hans ogsaa af mig antagne Gisning, at ᛏᚠ betydede *tenna* for *þenna*, er fuldkommen rigtig. Nu indseer jeg nemlig, efter længe at have beskjæftiget mig med Binderunerne, at det paafölgende ᚨ skal udtrykke baade dette Ords ᚦ (eller ᚦᚦ, her bagvendt) og dets ᚾ, samt tillige det följende Ords ᚨ, hvorfor vi forhen alene have læst denne saaledes sædvanligst gjældende Charakter. Her staaer altsaa virkelig *tenna* efter Binderunernes kunstigere Regler. — De 6 sidste höist usædvanlige Figurer menes at betegne Aarstallet MCXXXV*).

Vi kunde anföre en stor Mængde nordiske Binderuner, anbragte paa gamle *Ligstene*, *Sigiller* og *Vaabenskjolde*, som Mandens eller Familiens Særkjende. For Exempels Skyld meddele vi blot följende Tegn paa en aflang firekantet Steen, som i Aaret 1837 laae (og formodentlig endnu ligger) som överste Trappetrin ved Aarhuus Domkirkes söndre Dör:

*) See ellers *R. K. Rasks* Forklaring i Ant. Annaler, IV, 313—314 med mine Tillægsbemærkninger S. 315—317 (o. f.). Mere herom i Fortegnelsen over de kobberstukne Afbildninger. Et fuldkomment Sidestykke til den Figur eller Charakter, der sees foran Begyndelsen til Indskriftens anden Linie, gjenfindes nu og paa den nylig ved Breidabolstad i Island fundne ældgamle Bronce-Stylus. See ovenfor S. 199.

Digitized by Google

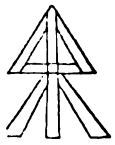

Stenen er omtrent 2 Alen lang og ½ Alen bred. Binderunen kan lige-frem (fra venstre til höire og ovenfra nedefter) læses: ᛏᛁᛚᛖᚱ (TILER). Naar man derimod begynder Læsningen nedenfra og tilsidst gjentager det nederste Bogstav, faaer man Navnet eller Ordet ᚱᛁᛏᛏᚱ (RITER eller RITTER). Muelig skulle begge Ordene virkelig læses paa denne Maade. Aftegningen og Efterretningen (med flere lignende) skylder jeg Hr. Cand. *Strunck*, Assistent ved Museet for nordiske Oldsager her i Staden.

Af samme Art og indeholdende tydelige Runer haves mange Underskrifter, Bomærker og Handelsmærker, brugte af Söfarende, især Skippere, i Middelalderen. — Fra Dokumenter i det kongelige danske Geheime-Archiv har jeg selv optegnet adskillige saadanne, ved 1500tallet. Udstederne vare Danske, Skotske og Tydske, især fra Hamborg, Bremen, Rostock, Oldenborg o. s. v. Om de tydske, især ditmarschiske "Hausmarken" har *Michelsen* meddeelt interessante Efterretninger med tilföiede Afbildninger fra Sigiller, — endskjöndt han tillige beretter, at man endnu finder detteslags Mærker paa gamle Döre, Dörbjelker, Skabe, Huusgeraad, Kirkestole og Ligstene samt endelig paa Diplomer istedet for Navns Underskrift. Paa Föhr og i Angeln skal ethvert Huus eller enhver Gaard forhen have havt sit eget Mærke*). Af de meddeelte 20 Mærker maa öiensynlig de allerfleste snarere henföres til Runerne end til de latinske Bogstaver. Om saadanne Mærker, brugte i Nederlandene, see ovenfor S. 184—185. — En udmærket Oldgrandsker her i Staden, som selv længe har fört Handel i det Store, har i Samtale med mig yttret,

*) L. c. S. 15—17. Jfr. ovenfor (S. 183—184) *Michelsens* og *Rosenvinges* Bemærkninger om saadanne Mærkers Anvendelse i gamle danske Love. De forekomme og paa forskjellige Maader i Islands gamle Love som indridsede paa Lodder, der burde kastes til Tinge, anbragte paa opdrevne Tömmerstokke o. s v. I det sidstnævnte Land pleiede tit Mærket at tinglæses til Efterretning for Indvaanerne.

Digitized by Google

at han allerede i sine yngre Aar var bleven opmærksom paa den store Overeensstemmelse, som tit finder Sted mellem Runecharakterer og Handelsmærker, hvorfor han faldt paa de Tanker, at de tilsammen havde hört til sammeslags Skrifttegn.

Til de ældste Stempelpræg, som det skandinaviske Norden kan opvise, höre uden Tvivl adskillige af de her (i störst Mængde) fundne Bracteater af Guld- og Elektrum, vistnok mest brugte som Smykker eller Amuleter. Af disse ere nogle forsynede deels med nordiske, deels angelsaxiske Runer, foruden andre, som kunne ansees for aabenbare Efterligninger eller Forkvaklinger af byzantinske, latinske eller arabisk-kufiske Indskrifter. Paa nogle af dem forekomme tydelige Binderuner; saaledes f. Ex. disse:

ᛘ (*ma, mo*), ᛗ (ᛚᛁᛏ ɔ: *lit* eller *lít*), ᚫᛚᛏ (*alt*).

Desuden har man her tidlig i Middelalderen havt virkelige Mynter med ægte nordiske Runer. Dertil kan man regne de 15 Runemynter af forskjellige Præg, hvilke *Liljegren* i sine Runurkundar anförer under Nr. 2073 til 2087. — Paa nogle sees Legenden (stedse paa Reversen) retvendt, paa andre bagvendt. Paa 2073 og 2074 læser man tydelig: *Kunar a mot þis*)* (eller *þes*). I det kongelige danske Myntcabinet findes 1 af denne Klasse (afbildet blandt dets nordiske Mynter under Nr. 302), og 2 desuden i Hr. Justitsraad *Thomsens* Samling her i Staden.

Jeg anseer den ovenmeldte Legendes Betydning for aldeles utvivlsom, svarende til det endnu brugelige islandske: *Kunar (Gunar, Gunnar) á mót þes (si)* ɔ: Gunnar eier dette Stempel. Endnu kalder man i Island den Form eller det Stempel, hvorved en eller anden ophöiet Figur eller Charakter frembringes, *mót*, hvilket Ord *Haldorsen* og *Rask* oversætte ved "*typus*, Form, Model", hvoraf Gjerningsordet "*at móta, typicare, formare*, danne efter Model", hvortil dog burde lægges: stöbe eller

*) *Liljegrens* Runlära S. 176 med Afbildningen Tab. VIII Nr. 1 og sammes Runurkundar. S 249. Han antog *motþis* (o. s. v.) for et Stedsnavn.

Digitized by Google

stemple i eller ved en Form o. s. v. Man kjender ikke nogen Regent i det gamle Norden af Navnet *Kunar*, *Gunar* eller *Gunnar*, som dog ellers ikke var sjeldent, ligesom det endnu bruges i Island og Norge, ogsaa, saavel för som nu, i Danmark som *Gunder*, i Tydskland som *Gunther*, *Günter* o. s. v., — et Navn, som baade der og i vort Norden först tillagdes Giukungernes saavel af Eddasangene som Niflungsagnene og Digtene höiberömte kongelige Helt, den ene af de Brödre, som maatte böde med Livet formedelst en, som Brev afsendt, i Træ eller Metal indridset Runeskrifts Forfalskning. Den herombandlede Mynts Avers viser et uformeligt Hoved med Hjelm, uden nogen Indskrift. Formodentlig er den præget af en eller anden rig Jarl i de svenske Nordlande, som derved synes at have tilvendt sig betydelig Fordeel, da Sölvgehalten kun er ringe. Efter den kristne Troes Indförelse i Norden fandt Danmarks og Norges Konger det hensigtsmæssigt at give deres Mynter Rune-Indskrifter, som mere forstaaelige for Almuen end de med latinsk-gothiske eller angelsaxiske Bogstaver. Endnu kan man fremvise saaledes i det mindste 50 forskjellige Præg af saadanne nordiske Runemynter (foruden de her förstommeldte)*). Paa nogle af disse forekomme virkelige Binderuner, af hvilke Hr. Cand. Theol. *Sorterup* har havt den Godhed at opsöge og meddele mig disse:

a) Paa en Runemynt af Magnus den Gode (som regjerede först i Norge og siden tillige i Danmark fra 1035 til 1047): ᛋ for ᚴᚢ *(ku, gu)*.

b) En anden af Svend Estrithsen, som blev enevældig Konge over Danmark 1047 og döde 1076, med Binderunen ᛅᚢ for ᛏᚢ *(ou* eller *au)*, samt

c) en anden af samme Konge: ᛘ for ᛘᚬ *(mo)*. Disse tre Mynter findes i det kongelige danske Myntcabinet paa Rosenborg Slot.

*) *Thomsen* mener, at de ældste nordiske Mynter vise Spor af to Slags fremmed Indvirkning, nemlig Angelsaxernes i Svend Tveskjægs, Knud den Stores og Hardeknuds Tid, ved engelske Myntmestere i Danmark eller deres danske Efterlignere, — og derefter under Magnus den Gode og Svend Estrithsen, Byzantinernes, forsaavidt Nordboer, der havde været iblandt Væringerne, især i Constantinopel, ansattes som disse Kongers Myntmestere, og de anvendte da til Typen de byzantinske Forestillinger, men derimod til Legenden tildeels de nordiske Runer.

Digitized by Google

Tredie Afdeling.

Udsigt over de övrige, udenfor det egentlige Skandinavien fordum brugte, europæiske Runearter.

Vort Norden fremviser, som bekjendt, adskillige Steen-Indskrifter, der ere affattede i andre Runearter end de almindelige nordiske. For om muligt at komme til en nogenlunde sikker Kundskab om deres Beskaffenhed har jeg bestræbt mig for at opsöge og (forsaavidt det ikke allerede tilstrækkelig var skeet) tillige undersöge de övrige, forhen i Europa i Brug værende Runearter, dog især med Hensyn til de saakaldte Binderuner eller Kvistruner, der egentlig kunne siges at være nærmest beslægtede med Runamo-Indskriftens Former. Resultaterne af denne Mönstring tillader jeg mig saaledes her at meddele:

I) Om de gamle *Angelsaxers* Runer overhoved kan jeg især henvise til *Wilhelm Grimms* udförlige Undersögelser; jfr. ovenf. S. 11, 16, om en Opsats, hvori jeg selv har anfört adskilligt om angelsaxiske Binderuner fra Steenindskrifter og Membraner. Nogle af de ældre Mynter, fundne i England, forekomme mig og at indeholde Binderuner af en mere indviklet Art, f. Ex.:

α) Paa en Guldmynt, afbildet hos *Rudding*, sees följende Configuration, meget lignende en stor Binderune:

Digitized by Google

Reversen fremstiller en Hest, paa hvilken en Mand sidder, som paa Huk, hvis han ikke antydes at skulle staae paa en Stridsvogn. Under Hesten sees en særegen Figur eller Mærke*).

β) En Sölvmynt af de saakaldte *Sceattas* (Skatpenge) fremviser en simplere Binderune og udmærker sig desuden derved, at dens korte Runeindskrift er anbragt i to Linier, af hvilke den förste Linies Bogstaver staae i sædvanlig Retning, men den andens derimod vende nedad eller staae paa Hovedet. *Rudding* angiver, at Mynten er slaaet af Edilbert den 1ste, som i Aaret 560 blev Konge af Kent. Er dette rigtigt, maa Bogstaverne være meget fortrukne, da Indskriften synes at lyde saaledes i angelsaxisk-nordiske Runer:

som efter min Mening kunne læses: AÞILIVALD eller *Æþilivald* (*Eðelvald*). Bagsiden ligner de gamle brittiske Mynter**). Denne Mynt kan enten være præget af Æðilvald, Konge af Sussex, som kom til Regjeringen henved 648, eller en anden Konge over Ostangeln af samme Navn, som regjerede fra 653 til 663***).

γ) I Hr. Justitsraad *Thomsens* rige Myntsamling her i Staden findes en brittisk Sölvmynt med angelsaxiske Runer, 4 smaae Kredsfigurer o. s. v., afbildet herhos i Kobberstik. Blandt Charaktererne er den vigtigste en Binderune, der vel ligner den i enkelte Alphabeter saakaldte Rune(?) *Stan*, men som dog forekommer mig at indeholde disse sammensatte Bogstaver, de förste i retvendt, de övrige i modsat Retning:

M1

WJ

*) *Annals of the coinage of Britain and her Dependencies*, 1819, *Sceattæ* Pl. 1 Nr. 6.

**) *Rudding Annals*, *Sceattæ* Pl. 3 Nr. 1.

***) Jeg tillader mig at gjöre Læseren opmærksom paa de her forekommende Bogstavers Lighed med Runerne paa Ruthwells-Korset, hvilket jeg har antaget at være fra 650, — altsaa samtidigt med den heromhandlede Mynt.

Digitized by Google

samlede under eet: ᛗᛁᚨᛗ ɔ: ETLE eller maaskee rigtigere (efter den for Binderuner hjemlede Læsningsmaade) ELLE. Af dette Navn (som skrives paa forskjellige Maader, *Elle, Elli, Ella*) forekomme disse Fyrster i Angelsaxernes Historie:

1) Den förste Konge af Sussex, som kom til Britannien i Aaret 477. Han siges at have været den förste Bretvalda eller brittiske Overkonge.

2) Med Tilnavnet Iffing, Konge af Deira, en Deel af Northumberland, fra 559 til 590.

3) Konge af Northumberland (men ei af kongelig Stamme) 863—867.

Af den Sidstnævnte haves kun (saavidt her endnu vides) en eneste Mynt, publiceret af *Adamson**), men den er af en ganske anden Charakter og röber en langt sildigere Tidsalder, end den her omhandlede. Hvad dennes övrige Charakter angaaer, synes man i Midten at kunne læse ᚢᛁᛁ, men i Kanten med meget smaa Bogstaver ᛁᚢᛁ, der vistnok erindrer om de gamle Nordboers og Angelsaxers *Ve, Vi, Vig*, Helligdom, Helligdomssted o. s. v., som forestodes af de hedenske Fyrster, der oppebare en vis Skat til Offerstedernes samt Gudstjenestens og den dermed forenede Rettergangs Vedligeholdelse.

δ) End en Sceatta viser paa Aversen et Hoved med Hjelm og uforstaaelige Bogstaver; Reversen derimod meget tydelige angelsaxiske Bogstaver, af hvilke de to förste ere sammenföiede som en Binderune (endskjöndt dette ikke her behövedes). Det hele udgjör Navnet:

ᚴᚴᛗᚨ

ɔ: *Pada, Peada, Peda (Beda)*. Disse Navne tillægges en Fyrste over en Deel af Mercia, som sildigere blev Landets Konge henved 665 efter

*) I hans Beskrivelse og Undersögelse med Afbildninger over de ved Hexham, fordum Hagustald, 1833 fundne gamle, mest northumberlandske Mynter, i alt 6000, af 300 forskjellige Præg, i *Archæologia Britannia* Vol. XXV, 217—310. *Adamson* antager med stor Sandsynlighed, at denne Skat er blevet nedgravet i Jorden Aar 867 af Frygt for de hedenske Danske, som da hærjede og erobrede Northumberland.

Digitized by Google

sin Fader Penda, der regjerede fra 626*). *Arendt* saae i Paris en anden Mynt med Indskriften *Peada* i angelsaxiske Runer.

ε) En ældgammel angelsaxisk Sölvmynt**), der paa Aversen har en Runeindskrift, som maa læses bagfra, ligesom den paa Runamo. Den begynder nedenfra til Læserens Höire med et Monogram, som vi ikke kunne forklare. Derpaa följer i angelsaxiske Runer Bogstaverne ᚹᛁᚷᚢᚠ (*vigul* eller *vigulv****), og til Læserens Venstre Binderunen ᛝ, der vel, efter sin egentlige Benævnelse, bör læses *ing*, — det hele altsaa *B*(?).... *Viguling* (eller *Vigulving*), Vigulvs Sön eller Slægtning (Efterkommer). Navnet *Vigulf* forekommer som en berygtet Drabsmand i Solens Sang, som regnes til den ældre Edda. Som Egennavn findes det ogsaa i svenske Runeindskrifter. Der gives ellers korte bagvendte angelsaxiske Runeindskrifter paa de saakaldte *Sceatte* (f. Ex. hos *Ruding* Pl. 2 Nr. 9, 13, 14, 16, 17).

ζ) En magisk Runeindskrift fra et lille angelsaxisk Sölvskjold meddele vi (efter *Hickes*) blandt de kobberstukne Afbildninger og henvise, ved dens Ommeldelse, til forskjellige nordiske Sidestykker.

η) At Angelsaxerne ellers ogsaa i den kristne Tid brugte de mindre Binderuner fremlyser endvidere af adskillige saadanne, som *Hickes* har samlet af gamle Membraner, f. Ex.: ᛣ, ᛦ****). Der gives desuden vistnok andre meget betydeligere i disse Oldtidslevninger, da *Conybeare*, en ivrig Dyrker af sine Forfædres Literatur, har antaget det for öiensynligt, at mange Runecharakterer, blandede med nyere angelsaxiske Skrift i adskillige gamle Haandskrifter, f. Ex. i den berömte Codex i Exeter, Beovulf o. fl., ikke fremstille enkelte Bogstaver, men Monogrammer, som indeholdt hele Ord†). Vistnok forekomme der mange enkelte angel-

*) Vi have ladet Mynten afbilde i Kobberstik fra *Rudings* Værk: Appendix, *Sceattæ* Pl. 26 Nr. 4 (men der sat paa Hovedet).

**) Her ligeledes i Kobberstik fra *Ruding* l. c. *Sceattæ* Pl. 2 Nr. 8.

***) Hvis nemlig det forlængede ᚠ skal forestille en Binderune af ᚠᚢ.

****) De samme Charakterer findes og som nordiske Binderuner. Jfr. ovenfor S. 190, 198.

†) *Illustrations of Anglosaxon Poetry*, London 1826, LXXXV, 143, 254.

Digitized by Google

saxiske Runer, som ved deres sædvanlige Benævnelse betegne et heelt ligelydende Ord, f. Ex. ᛟ, *eðel*, ᛗ, *man*, Mand, Menneske, aldeles ligesom den nordiske Rune ᛘ (*maðr*) af samme Betydning bruges i de tre nordiske Rigers Membraner fra Middelalderen o. s. v. Da enkelte af disse Haandskrifter just benytte denne Skriftart til Oplösning af Gaader, saa har *W. Grimm* (l. c. S. 122) megen Ret til den af ham fremsatte Bemærkning, at denne og flere Kjendsgjerninger vise, at Angelsaxerne, efter at de havde ophört at bruge de simple Runer til almindelig Skrift, dog bevarede Runealphabetet til Afbenyttelse for synderlige og hemmelige Skrivemaader, indflettede som kryptographiske Chiffrer imellem de sædvanlige latinske Bogstaver, — samt at et lignende Forhold yttrer sig ved den Brug af Runealphabetet, som *Hrabanus Maurus* tillægger Marcomannerne og visse angelsaxiske Forfattere ligeledes de ældste Normanner eller Nordboer overhoved. Saaledes vedblev Runerne i England lige til det yderste at svare til deres ældste Benævnelse som Hemmelighed for de fleste, men kun ret bekjendte for dem, som vare indviede i disse Skrive- eller Trolddoms-Kunstens Mysterier.

II) Om de egentlig *tydske* Runer ere *Wilhelm Grimms* ovennævnte Skrifter at ansee for de fuldstændigste og bedste, hvorfor jeg her især henviser til dem og de deri afbildede forskjellige hertilhörende Alphabeter samt kryptographiske Skriftarter af samme Art som vore nordiske m. m. See ellers herovenfor S. 156—158, hvor vi have omhandlet en der beskrevet og afbildet Steen, funden i en hessisk Hedenoldsgrav, der synes at indeholde en Indskrift, mest lignende nordiske Runer (tildeels med Ligaturer) af den ældste Art. Flere Indskrifter af andre Arter, fundne i tydske Hedenoldsgrave, omhandles (og tildeels afbildes) i det samme Skrift. Andre gamle tydske Runestene vides forhen at have været til, men ere forlængst atter tabte. Hertil kunne vi regne den saakaldte Schaumburgske og en (efter Aftegning) upaatvivlelig Runesteen, der forlængst er bleven nedsænket i Elben, ikke langt fra Hamborg

Digitized by Google

(hvilken Skjæbne sandsynligviis mange saadanne have havt ved eller kort efter Kristendommens Indförelse)*). Nogle af disse og flere tydske Indskriftstene nævnes vel af *Klemm***), men denne Forfatter nægter dog de gamle Germaner al Skrivekunst paa Grunde eller Paastande, som jeg for min Deel ikke kan ansee for fyldestgjörende. Om end *Tacitus* (i noget tvetydige Udtryk) nægter Germanerne den Kunst eller Skik at skrive lönlige Breve paa Romernes Viis (egentligst dog Kjærlighedsbreve)***), kunne de vel have kjendt og brugt Bogstavskrift til Indskjæring i Træ eller Indridsning i Steen o. s. v., men i al Fald omtaler han Altre med Indskrifter ved Asciburg eller Asburg (nu i Hertugdömmet Cleve)****),

*) See herom en Efterretning i *Menzels* Kunstblatt Nr. 57, 1838, S. 288 med tilhörende Afbildning, taget af en unævnt Oldgrandsker i Hamborg, ved lav Vandstand, og tilsendt Prof. *Büsching* i Breslau kort för hans Död.

**) Handbuch der Germanischen Alterthumskunde von Dr. *Gustav Klemm*, Dresden 1836, 8, S. 194—195. Det være ellers langt fra mig i andre Henseender at ville nedsætte dette gode og hensigtsmæssige Skrifts sande Værd. Forfatteren havde ikke, ligesom vi, havt Leilighed til at see de ældgamle Indskrifter her i Norden, der tilfældigviis ere blevne vedligeholdte fra Hedenoldsdagene; — dog kunne vi ligesaalidt som de egentlige Tydske opvise Urner med Indskrifter; de have ikke været i Brug blandt Forfædrene, og vi pleie heller ikke at forsyne selve Ligkisterne med Indskrifter. Derimod vide vi, at de gamle Skandinaver undertiden have lagt Indskriftstene over Urnerne, ligesom nogle endnu pryde Ligkisterne med Plader, graverede i Lapidarstiil, o. s. v.

***) Dr. *G. L. Baden* oversatte (1795, S. 45) de meget omtvistede to Ord i Germania's 19de Kap. ved "Elskovsbilletter" og tilföier i en dertil hörende Anmærkning: "At "de Tydske som de egentlige nordiske i *Tacitus's* Tid ikke skulle have kjendt Bog"stavskrift, kan jeg saameget mindre indbilde mig som endog i gamle Sange Odin "hiin Gamle tillægges Runeskriftens Opfindelse. — — Ellers skal *A. L. Königsmann* "i sin *Disp. de origine literar. amatoriar., Kilon. 1708* have beviist, at *literarum* "*secreta* ere hemmelige Kjærlighedsbreve, og *J. F. Gronov* har beviist det samme". *Anton* bemærker til sin tydske Oversættelse (1799, S. 135): "*secreta literarum* sind "*secretæ literæ*, heimliche Briefe, Bulerbriefe." *Tacitus* selv omtaler ellers forskjellige af Germaner skrevne Breve af andre Arter (f. Ex. i Annal., II, 65, 88).

****) Et andet *Asciburg* (Asaburg eller Asburg?) har vel ligget paa eller ved den saakaldte *mons Asciburgius*, nu Zobtenberg i Schlesien; der sees endnu kolossalske Billeder af Mennesker, Dyr og Fiske, udhugne af Granit; forhen bare de Indskrifter, som nu for det meste ere udslettede. De faa Bogstaver, som kunne kjendes, ligne Runerne ᚷ, ᛏ, ᛉ, ᚢ; *Büsching* Wöchentl. Nachr. (1819) IV, 349 o. f.

Digitized by Google

samt adskillige Mindesmærker og Gravstene paa Germaniens og Rhætiens Grændser, hvis Indskrifter *Tacitus* (eller hans Hjemmelsmænd) antoge for at være affattede i græske Bogstaver, der vistnok have en saa stor Lighed med Runer (som ellers vare ubekjendte for Romerne), at disse Skriftarters feilagtige Forvexling meget let kan undskyldes for dem.

Omendskjöndt Tydskerne pleiede at male eller indskjære deres Runer paa Træ, endnu i det 6te Aarhundrede*), saa fortrængtes dog snart denne Skrift ved de overhaandtagende romerske, saa at den gamle nu er næsten aldeles forsvunden paa enkelte med Runer betegnede Oldsager nær, som hist og her tilfældigviis ere blevne opbevarede i Museerne**), med Undtagelse af de oldtydske Alphabeter, hvilke *Wilhelm Grimm* bedst har fremdraget og oplyst af ældgamle Membraner, m. m.

---

*) Efter de berömte Vers af *Venantius*, skrevne henved 570:

Barbara fraxineis pingatur runa tabellis,
Qvodque papyrus agit virgula plana valet;
Pagina si redeat perscripta dolatile charta
Qvod relegi poterit fructus amantis erit.

— Brevskriveren bad derhos sin Ven Flavius at skrive sig til igjen, om han saa vilde med hebraiske, græske, persiske eller runiske Bogstaver. See ellers *W. Grimm* l. c. S. 61—67.

**) Nogle af de i tydske Samlinger opbevarede Kalendere, indskaarne i Træ, ere vel nordiske, men andre virkelig indenlandske, f. Ex. en for Aaret 1411, tilhörende Geheimeraad Friherre *v. Moll* i München, som har udgivet den i Steentryk paa 10 Qvartblade, 1814. See *Gräters* Idunna und Hermode 1816 S. 78—80 med hosfölgende Afbildning. En anden Levning af Runeskriftens Brug paa en saadan Maade til Forhandlinger mellem Mand og Mand, er vel den Skik, som endnu ved dette Aarhundredes Begyndelse iagttoges af Indvaanerne i Matter-Dalen i Schweitz, at deres Contrakter og Kjöbslutninger indskares i Træ. Höist mærkeligt er det da, at en lignende Skik endnu finder Sted hos Osserne eller Osseterne (fordum kaldede Aser) i de kaukasiske Dale, idet de indskjære visse Tegn paa Træstave til Efterretning for hinanden indbyrdes. Skandinavernes Karvestokke, Tydskernes Kerbholz o. s. v. ere af den selvsamme Oprindelse. Fordum brugtes disse, nu til Almuens Kroer, Hökerboder og Skjænkestuer forviste Træ-Dokumenter som vigtige Regnskaber eller Regnskabsbilag. En meget stor Samling af saadanne havdes lige til dette Aarhundredes Begyndelse, eller endog til for nogle Aar siden, i det brittiske Parlaments Archiver, men den blev paa eengang, som unyttig, ödelagt eller opbrændt. Nogle af de mærkeligste Pröver burde man dog have opbevaret til Underretning for Samtid og Eftertid.

Digitized by Google

Endelig kan det vel endnu ansees for uafgjort, om ikke endeel indhugne Steenskrifter, som findes i visse gamle tydske Bygningers Mure, ere en virkelig Levning af Germanernes gamle Runer, eller en yngre fordreiet Efterligning af dem. Som saadanne nævnes især en Indskrift i det gamle Slot Cadolzburg (i Nærheden af Nürnberg, hvor Margreverne af Anspach fordum undertiden residerede); — jeg har ikke seet nogen Afbildning af dem, men veed kun, at Nogle, som kjendte dem, have antaget dem for en særegen, men uforstaaelig Art af Runer. Andre have anseet dens og andre lignende Indskrifters Charakterer for vilkaarlige Steenhuggermærker. Den historiske Forening i Middel-Franken har nylig publiceret en Aftegning af en Indskrift fra Kirketaarnet i Insingen, meddeelt Selskabet af Decan *Kress* sammesteds*), som siges at ligne den ovenommeldte i Cadolzburg, hvis Charakterer og antages for identiske med den. Det er vist nok, at nogle af disse Figurer ligne Binderuner eller Bomærker af deres Art, endskjöndt de i visse Henseender, med Hensyn til de fremherskende Former, afvige fra vore nordiske, især ved lige istedetfor skraa Steger blandt de mindre, som udgaae fra de saakaldte Stave eller *fulcra* (de perpendikulære Linie-Træk); dog ere atter andre af Sidestregerne skraa, og danne bekjendte Runer. Vi meddele her följende Pröver af disse Charakterer, hvorved det kan bemærkes, at de lange, paa tvers gaaende Streger undertiden kunne tænkes at danne Runernes I, paa en Maade, som neppe var almindelig i vort Norden:

Disse Charakterers Slægtskab med Binderunerne og de deraf opkomne Bomærker synes at være umiskjendelig; jfr. ovenfor S. 191, 192, 193, 198—99 o. fl. Figuren ᛉ synes da at være en Afændring af ᚠ, men

*) Neunter Jahresbericht des historischen Vereins in Mittelfranken. Für das Jahr 1838. Nürnberg 1839, 4to, S. 45—47 (med tilhörende lithographerede Tavle).

Digitized by Google

ᛦ af ᛦ den sjeldne Rune for ᚢ (*u*), f. Ex. paa den söndervissingske Runesteen*). Rimeligviis er denne Form en Variation af ᚺ for ᚢ (*u* eller *v*), som i Norden forekommer langt hyppigere. ᛉ og ᛦ forekomme ellers temmelig hyppig blandt de af *Strahlenberg* afbildede sibiriske Indskrifter, som man har antaget at være beslægtede med de nordiske Runer**).

Forfatteren af den heromhandlede Undersögelse, der ikke vil erkjende Insinger Charaktererne for Steenhuggermærker, anförer som Beviis for at dette ikke kan være rigtigt, at man i Syd-Tydskland eller Franken finder mange lignende ubekjendte Charakterer paa de opmurede saakaldte Votiv- eller Marter-Stötter, til hvis Opförelse kun en eneste Meisel udfordredes. Der gives f. Ex. en saadan ved Veien mellem Nürnberg og Ulm ved Kammerstein i Landretsdistriktet Schwabach, hvilken han (eller Selskabet) har ladet afbilde. Denne Stöttes 4 Sider vise henved 50 saadanne Tegn, der umulig kunne hidröre fra de Steenhuggere, som have været beskjæftigede ved dens Opförelse. Fleerheden af disse Charakterer ligner enten Runer eller Binderuner, — f. Ex.

a) Runer: ᚾ ᛏ ᛦ ᚼ ᚱ ᛁ ᚦ ᛇ ᚷ ᚹ ᛊ***)

b) Binderuner: 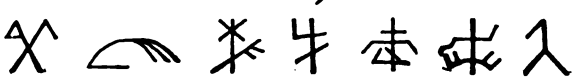

Överst paa denne Stötte ere paa alle 4 Sider Basreliefer anbragte, som forestille Christus paa Korset, en Biskop med andre menneskelige Figurer (dog uden Glorie) o. s. v. Paa en af Kanterne sees alleröverst arabiske Ciffrer af deres ældste europæiske Former, som maa antages

*) See *Thorsen* om dette danske Mindesmærke fra det 10de Aarhundrede l. c. S. 10, 18. Han har kun fundet Mage til denne Rune paa Lyngby Stenen i Hellum Herred.

**) Adskillige af Insinger Charaktererne nærme sig og meget til de finsk-lappiske Runer, som skulle beskrives nærmere i det Fölgende.

***) De to sidste Charakterer forekomme dog paa Stötten i en næsten horizontal Stilling. Originalens Bogstaver ere ellers meget större end de her benyttede Runetyper. Det samme gjelder og om de övrige her fremstilte saavel Kammersteiner- som Insinger-Charakterer.

Digitized by Google

for Aarstallet 1494. Da er muelig Stötten bleven restaureret eller Billedværkerne tilföiede; Postamentet, hvorpaa Runerne findes, kan være meget ældre. Kirketaarnet i Insingen er og, efter en Indskrift i sædvanlige nygothiske Bogstaver, blevet opført 1488, men derfor kunne gjerne ældre Indskriftstene være blevne benyttede dertil og indlagte i Muren, — ligesom *Olaus Magnus* (som levede paa den Tid) beretter, at en stor Mængde Runestene da forlængst var blevet indsat i de svenske Kirkers Mure*), hvilket Erfaringen i vore Dage paa det fuldstændigste bekræfter; det samme vises og at være Tilfældet her i Danmark baade ved Kirkemure og Kirkegaardsvolde. I Tydskland har man maaskee ikke endnu lagt Mærke til denne ved dets gamle Steenbygninger dog uden Tvivl særdeles mærkelige Omstændighed.

Den lærde Forfatter, hvem vi skylde de ovenommeldte interessante Efterretninger, anseer hine Charakterer for magiske (hvilket Nordens Binderuner upaatvivlelig tildeels fordum vare, og de vedbleve længe at anvendes saaledes til den nyere Tids Trolddomskunster). Dette slutter han deraf, at nogle Figurer, der ligne dem, findes i et nekromantisk Manuskript, som blev ham meddeelt af Rigsarchivsekretær *Zenker;* der nævnes disse (og flere, som tildeels have deres Sidestykker i nordiske Hexeböger) *figuræ literarum divinarum* (i Overeensstemmelse med vort Hedenskabs Meninger om Runernes Oprindelse fra Guderne), men denne Benævnelse faaer dog der et jödisk-kristeligt Anströg ved en anden noget vidtlöftigere: *Characteres et signacula sancti Dei, a rege Salomone nobis tradita.* Herved foranlediges Forfatteren til at henföre Insinger- og Cadolzburger-Charaktererne m. fl. til Bygmester-, Murer- eller Steenhugger-Selskaberne i Middelalderen, som pleiede at udlede deres Kunsts Op-

*) Især (f. Ex.) de store Kirker i Aros og Strengnäs, hvor Afgudsdyrkelsen sagdes at have floreret, med Kampe (eller Kamplege) mellem Kjæmper og Riser: "*prout cernere "licebit in immanibus saxis, e campis et montibus in parietes ecclesiarum translatis, "in qvibus literarum gothicarum longo atque obliqvo ordine leguntur gesta dictorum "gigantum.*" *Hist. gent. septentr. Lib. VII Cap. 14.*

Digitized by Google

rindelse og selv deres Broderskabs første Stiftelse fra Jerusalems Tempels berömte Bygherre, og ham tilskreves da tillige de magiske Charakterer, hvorved de meente at fremtrylle Held for dem selv eller de af dem opförte Bygninger*). — Herved maa man erindres om, hvorledes utvetydige nordisk-tydske Runer i en regensburgsk Membran fra det 11te Aarhundrede, hvilken *Eccard* har benyttet, gives de vildledende og mystificerende Benævnelser af hebraiske, chaldæiske, syriske, arabiske o.s.v.**). Jfr. ovenfor S. 160, 161, 2den Anm. om de nordiske Munkes Bestræbelser for at omdanne den hedenske eller saakaldte sorte Magie til en hvid eller jödisk-kristelig. Ogsaa til vort Norden, selv til Island, udbredtes hine mystiske, i Forbindelse med den bibelske Historie satte Charakterer, der tilskreves den vise Kong Salomon som Indskriften paa hans Segl *(sigillum Salomonis)* o. s. v.

Af en höi Alder, der vistnok strækker sig til Nordtydsklands hedenske Tid, er uden Tvivl en særdeles mærkværdig Guld-Fingerring, som nylig blev funden ved Köslin i Bag-Pommern (det gamle Hertugdömme Cassuben). *Ledebur* har oplæst en Afhandling derom i den geographiske Forening i Berlin (den 6te September 1839). Efter hans og fleres Beskrivelse er Ringen meget massiv, med 5 Kanter, af hvilke enhver har to Facetter, paa 9 af hvilke forskjellige Charakterer og Fi-

*) Undertiden tillige for Menigheden, Staden o.s.v., da disse magiske Indskrifter, ligesom de mindre hemmelighedsfulde paa Klokker, Veirhaner o. s. v. have sigtet til at afvende Hagl, Torden, Ildebrand m. m., vel ogsaa til at afholde og lamme Fjender, Rövere eller Voldsmænd.

**) *J. G. Eccardi de origine Germanorum, ed. C. L. Scheidius. Goettingæ 1750,* 4to, pag. 192, Tab. XIV. To af disse Benævnelser, nemlig gothiske og alaniske, ere vistnok de sandsynligste, da ogsaa Alanerne vare et Folk af gothisk-asiatisk Oprindelse og rimeligviis nærbeslægtede med vore nordiske Forfædre. Carl den Store ansaae den Skik blandt de Nyomvendte at döbe Klokker for hedensk og forböd den derfor, ligesom og en anden (sikkerlig hedensk), som da var i Brug, at ophænge Skind- eller Pergamentsstrimler paa höie Stænger for at afvende Uveir; sikkert vare da disse Strimler betegnede med Trolddomsruner eller magiske Beskværgelser, ligesom andre forhen i det hedenske Norden anvendtes til formelig Lægehjælp (jfr. ovenfor S. 141). See herom en Opsats af *Heinze* (som vi nærmere komme til at omhandle i det Følgende) i *Gräters* Idunna und Hermode, 1814, S. 104.

Digitized by Google

gurer ere svagt, men net, indgravede, f. Ex. det saavel i Norden som i Indien forekommende ældgamle Tegn ⋋, etslags Treklöverblad, Fuglehoveder o. s. v., men paa den 10de ovenfil 3 nedvendte Runebogstaver og der nedenunder en tydelig, men dog ikke med Bestemthed let forklarlig Binderune. Selve Runerne ere tydelige nok, men dog meget tvetydige, da de kunne læses paa forskjellige Maader, naar man (af Figurernes Stilling at dömme) vender Ringens överste Side ned:

a) hvis man læser ligefrem:

ᚢᛁᛏ (ᚢᛏᛏ) — UTO (OTO, OTTO),

rimeligviis den Mands Navn, som eiede Ringen;

b) læser man derimod Stavelsen bagvendt faaer man Bogstaverne

ᚨᛚᚢ o: Navnet *Alv* (eller *Alf*),

hvis her ikke ellers menes en eller anden af de Halvguder (Dæmoner eller Genier), som fordum blandt Tydskere, Angelsaxer og Skandinaver förte dette Navn eller andre lignende, som *Ælf*, *Alf*, *Elb*, *Alp* o. s. v.*) Binderunen har denne Skikkelse, naar man, efter Figurernes Stilling, antager den for retvendt:

ᛋ

og derimod nedvendt, men svarende til de simple Runers rigtigere Stilling:

ᛋ

I förste Tilfælde maatte Binderunen nærmest læses ÁLI eller ÓLI, i andet LAI, LOI; antager man den for kunstigere sammensat, kan man læse den som Monogrammet eller Bomærket OTI, OTTI (OTTO)**).

I agtede tydske Blade har man angivet, at dette Fund af nordiske Runer og Guldbracteater (?), er det förste man har gjort i Tydskland. Dog kunne de her anförte Runer ikke med större Ret kaldes nordiske end de angelsaxiske eller tydske, men snarere omvendt. Det her staaende ᚢ

*) See *Grimm* Deutsche Mythologie (1835) S. 248 o. f., *F. Magnusen Lex. mytholog. vet. bor.* (1828) S. 1—7, 323—324, 737, 820.

**) Efter Preussische Staatszeitung af 18de October 1839 Nr. 289, samt en af *Friedländer* i Berlin meddeelt Efterretning i et Brev af 7de Juli s. A.

Digitized by Google

eller ᚿ nærmer sig fuldt saa meget til begge de sidstmeldte Former. ᚾ er tilfælles for dem alle. ᚿ tilhörer egentligst de angelsaxisk-tydske og det forekommer ligeledes i Binderunen. Hvad Guldbracteater med Runer eller lignende Charakterer angaaer, da er det vist nok, at adskillige saadanne ere först komne for Lyset i Tydskland eller tydske Museer, navnlig fundne i Meklenborg og Pommern.

Egentligst burde de saakaldte *Vendiske* eller *Slaviske* Runer henföres til de fordum i Tydskland brugte, men da de deels have udgjort en særegen Art, og mange af de Oldsager, som formeentlig ere betegnede med dem, af sagkyndige Lærde, især i den nyeste Tid, mistænkes eller beskyldes for at være uægte eller forfalskede, ville vi herefter betragte dem nærmere i et særegent Afsnit.

III) Det er bekjendt, at Nogle have villet udlede det saakaldte *Moesogothiske* Alphabet fra Runerne, Andre derimod omvendt (jfr. ovenfor S. 9). Saaledes som vi nu have det er det for en stor Deel lempet efter det græske, ved den af *Ulfilas* i det 5te Aarhundrede foretagne Reform, men forhen have hine Gother sandsynligviis brugt andre Bogstaver, da vi have troværdige Efterretninger om, at Skyther, Sarmater og Bastarner (som af *Tacitus* og *Strabo* regnes til Germanerne) have i Oldtiden betjent sig af særegne Skriftarter*). Hvorvidt disse have stemt overeens med Runerne, vide vi nu ikke. Til Skytherne hörte Geterne, men til disses og Bastarnernes Efterfölgere hörte de saakaldte Moesogother. De have da rimeligviis i deres hedenske Tidsalder betjent sig af en af hine ældre Skriftarter. Höist mærkligt er det, at der i de ældste Levninger, som vi have af Moesogothernes eller rettere overhoved Gothernes særegne Skrift, findes de fleste Charakterer, som stemme overeens med Runerne, men endnu mærkeligere er det, at netop de Bogstaver, hvilke *Ulfilas* ikke fandt at svare til det Græske, ere virkelige Runer,

*) Efter *Syncellus, Cedrenus* og *Chronicon Paschale*; see *Stritteri Memor. Populorum* IV, 550.

Digitized by Google

og maa saaledes antages at være beholdte af deres eget ældre til disse svarende Alphabet, — nemlig disse:

, ᚠ Runernes ᚠ (F)

, ᚢ — ᚢ (U)*)

, ᚼ — ᚼ, findes i angelsaxiske og nordiske Runeskrifter som H, for hvilken Charakter ellers dette Bogstav er overgaaet til sin nærværende Minuskulform i gothisk-latinsk Skrift og Tryk. — Desuden er Moesogothernes

, ᛦ — , ᛦ, , ᛋ.

Ligeledes er vel Moesogothernes *d* et omvendt ᚦ (ᛑ), men deres ᚦ oprindelig forvandlet til et dobbelt: , ᛜ**). Have de först brugt egentlige Runer, have disse vel og været dem bekjendte i Bindeformen; — saaledes see vi i det mindste, at de have behandlet deres nyere, nu bekjendte Skrift-tegn, f. Ex.:

som Monogrammer for Markus og Matthæus (i den berömte saakaldte *Codex argenteus*)***).

---

*) I den förste af disse Former findes denne Rune virkelig i et oldtydsk Runealphabet.

**) Ogsaa *Ideler* har lagt Mærke til den ovenomhandlede Lighed: "Merkwürdig ist es, "dass sich unter den Buchstaben des Ulfilas, die grösztentheils den griechischen "und lateinischen Unzial-Buchstaben nachgebildet erscheinen, vier finden, die offenbar "der Runenschrift angehören. Sollte er ein altes Nationalalphabet vor Augen gehabt, "es nach dem griechischen und lateinischen gemodelt, und durch seine Uebersetzung "des Neuen Testaments in dem Masze zur Verbreitung desselben beigetragen "haben, dass man ihm späterhin sogar die Erfindung davon zuschrieb? Die Geschichte "sagt uns hierüber nichts Sicheres." Ueber das Alter der Runen-Kalender (Abh. der hist. phil. Kl. der Königl. Akad. der Wiss. zu Berlin aus d. J. 1829 S. 50).

***) Efter det af *Arendt* udgivne *Ulphiliani Codicis sculpturâ ligneâ edendi Specimen Benzelianum. Lincopiæ 1805.*

Digitized by Google

IV) Paa den anden Side kan jeg ikke andet end finde det mærkeligt med *Wilh. Grimm**), at enkelte af disse egentlig gothiske Runer eller saakaldte moesogothiske Bogstaver synes at have tilhört et Alphabet, der brugtes af de hedenske *Preusser*, efter hvad der sees af den Indskrift paa en af deres Faner, der först blev aftegnet af *Simon Grünau* og sildigere af *Lucas David* i deres preussiske Kröniker**); Afskrifterne afvige noget fra hinanden og maa vel saaledes være tagne fra forskjellige Originaler. De bleve begge aftegnede i *Bayers Opuscula****), hvor Indskriften antages for ægte. Det samme har den her fuldt saa sagkyndige *Thunmann* gjort, samt endvidere sögt at læse og forklare den, deels ved Hjælp af det gothiske, runiske og flere gamle Alphabeter og deels af hans udbredte Kundskaber i det lettisk-preussiske Sprog, — altsaa en lignende Fremgangsmaade som den, der bruges i vore Dage af Hieroglyphernes og flere hidindtil ubekjendte Indskriftarters Forklaring fra det gamle Ægyptiske ved Hjælp af det nyere Koptiske. *Thunmann*****) forklarer tildeels Overeensstemmelsen mellem hine Charakterer af Gothernes fordums Ophold i og Herredömme over de af Letter, Esther, Lithauer, Preusser o. fl. beboede Lande. Enkelte af hine Charakterer ligne og dem, som forekomme i visse, endnu for det meste uforstaaelige Indskrifter paa skandinaviske Runestene. Vel har *Voigt*†) sögt at vise, at hiin Indskrift er forsætlig opdigtet af *Grünau*, af hvis övrige ellers ubekjendte Efterretninger han selv antager adskillige for troværdige og sandfærdige;

*) Ueber Deutsche Runen (Zusätze) S. 324—326.

**) Preussische Chronik von Mag. *Lucas David*, herausgeg. von *Hennig*, I, 40. Figurerne og Bogstaverne vare indvævede eller udsyede paa Fanen (eingewirckt); ogsaa synes den samme Indskrift undertiden at have været anbragt paa et Skjoldbanner.

***) Halæ, 1770, 8 (*Vetus inscriptio Prussica*, S. 371—380).

****) Untersuchungen über die alte Geschichte einiger nordischen Völker, Berlin 1772 (Versuchte Erklärung einer alten preussischen Aufschrift, S. 221—248). Jfr. *Brynjulfi Pericul. runolog.* S. 33.

†) Geschichte Preussens, 1ster Th. (1827) Beilage Nr. IX: Ueber die altpreussische Fahnen-Inschrift, S. 686—695.

Digitized by Google

med al Agtelse for den ypperlige Historiker, som har fremsat denne haarde Beskyldning, kan jeg ikke andet end her være af en anden Mening. Han modsiger den Sætning af *Thunmann*, at Beretningerne om denne Indskrift ere tagne af Biskop *Christians* (nu for det meste tabte) preussiske Chronik, skrevet paa Latin i det 12te Aarhundrede, af hvilke begge de förstnævnte Forfattere have öst mange af deres Efterretninger, idet han finder, at *Lucas David* her ikke har oversat Fanens Beskrivelse af *Christian*, men kun udskrevet den af *Grünau*. Jeg kan dog ikke see rettere af *Hennigs* Udgave af *Davids* eget Haandskrift (I, 38—40) end at *Bayer* har fuldkommen Ret deri, at den ældste Krönike her paaberaabes som Hjemmel*). Derimod er det mueligt, at *David* har sparet sig nogen Umage ved at benytte sig af *Grünaus* ældre Oversættelse, hvor han fandt den rigtig; — især maa det dog bemærkes, at *Davids* Copie af Indskriften er afvigende fra den af *Grünau* meddcelte, altsaa ikke udskrevet efter ham, og dette antager jeg for end et Beviis mod *Voigts* Mening, enten saa *David* med Hensyn til selve Indskriften har copieret *Christians* Krönike (maaskee et andet Exemplar af samme, end det af *Grünau* benyttede), eller en anden nu ubekjendt Kilde, muelig nedstammende fra et preussisk Töihuus, Archiv eller en anden Ordenen tilhörende Samling, hvor först Fanen og senere kun en Beskrivelse over den (med Charakterernes og Figurernes Aftegning) har været bevaret. Meget vigtigere ere *Voigts* Indsigelse mod *Thunmanns* Aftegning og Analyse af Indskriftens Charakterer og hans derpaa grundede Fortolkning, især de, at *Thunmann* deels kun har holdt sig til *Bayers* Kopie, men

*) Ordene ere disse: "Jetzt wollen wir weiter die geschicht so sich ungefehr (wie "Herr *Christianus* der erste Preussische Bischoff setzt) im Jar Christi fünffhundert "und funfzig zugetragen erzehlen. Derselbe vermeldet in seinem Buche dasz er "von den Kindern Belial, dasz ist den Preuszen, hatt geschrieben, Das obenge- "nandter Diuones in seine Vorzeichnus auch setzt, dasz fast Jerlich" (o. s. v. lige til Indskriftens Slutning). Atter siger Forf. S. 53 (om det der af ham berettede) "laudts der schrifft *Domini Christiani* dess ersten Preussischen Bischoffs (von dem "Ich diesz thun biesz daher am meisten habe)" — o. s. v.

Digitized by Google

ikke til Originalen i *Lucas Davids* Haandskrift, som da ikke var udgivet*), men forvaredes i det preussiske Gehcime-Archiv paa Königsberg Slot (hvis Forstander *Voigt* nu er), — deels at han ikke havde fulgt Indskriftens Interpunktion, samt overhoved tilladt sig vilkaarlige Forandringer ved Charakterernes Figurer. Disse Indvendinger ere saa vægtige, at denne Sag nok fortjente at reassumeres til en grundigere Undersögelse, hvilken nu vistnok er meget lettere end för, da *Davids* Aftegning af Indskriften nöiagtig er publiceret ved Trykken.

I. L. v. Parrot har foretaget og meddeelt en vidtlöftig philologisk Undersögelse over denne Indskrift**), til hvilken *Voigt* ikke har taget noget Hensyn. Ligesom *Thunmann*, *Bayer*, *W. Grimm* og *Brynjulfsen* (alle velbevandrede i Oldtidens Skriftarter) anseer han Indskriften i Hovedsagen for ægte, endskjöndt han (som rimeligviis har efterseet *Davids* da udkomne Værk med det deri indeholdte Facsimile) foreslaaer adskillige Forandringer i Oversættelsen, ligesom han og meddeler en lettisk Omskrivning af den Sproget kyndige Præst *Bergmann*. Alle disse Bearbeidelser udtrykke Bönner til Guderne om deres Bistånd til Fienders Fordrivelse eller Ödelæggelse.

Dersom Figurerne paa den saakaldte danzigske Urne***) ere at betragte som Charakterer, hvilket jeg for min Deel troer, saa maae de antages for at höre til en (rimeligviis magisk eller mystisk) Skrift, som engang var i Brug hos Hedenolds lettisk-preussiske Folkeslag eller rettere hos deres Præster, som forbeholdt sig alle deslige Kundskaber, der da betragtedes som vidunderlige og guddommelige af den vankundige og

*) Dets 1ste Deel udkom först 1812 i Königsberg, udgivet af Prof. *Hennig*.

**) Versuch einer Entwicklung der Sprache, Abstammung, Geschichte, Mythologie und bürgerlichen Verhältnisse der Liven, Letten, Esthen, mit Hinblick auf einige benachbarte Ostseevölker, 2ter Band (1828, 8) S. 365—369. Forhen havde *Parrot* skrevet en Opsats derom i Ostsee. Provinzialblatt af 10de Octbr. 1824 Nr. 41, som skal have fundet kyndige esthniske Sproggrandskeres Bifald.

***) See om den herovenfor S. 41—42, med den dertil hörende Underretning i Fortegnelsen over de med nærværende Afhandling följgende Kobbere.

Digitized by Google

fanatiske Almue. Charaktererne (især de störste og mest indviklede) synes tildeels at være sammensatte paa Binderunernes Maade. Det er ellers bekjendt nok, at Preussernes ældste Historieskrivere, hvilke *Voigt* og i Hovedsagen desangaaende giver Bifald, udlede deres ældste Höydinge- og Præstestammer fra Skandinavien.

V) *Letter* og *Esther* ere Preussers og Lithauers Naboer, udsprungne af den samme Stamme. Letterne boede egentligst i Lifland. De förstnævnte Folk have særegne, men beslægtede Sprog; i disse blive (i nyere Tider) deres Almanakker trykte, saa at deres ældre ere gaaede af Brug, — men derimod have disses Sidestykker lige til vore Dage været i Brug paa den store til Lifland hörende Öe Ösel som etslags Træböger, hvis Skrift bestod af virkelige Runer, i Orden og Fremstilling lignende dem, som forekomme paa Runamo. Disses nærmere Beskrivelse forbeholde vi os til den vedkommende Afdeling af nærværende Afhandling, og bemærke kun her, at Aaret efter denne Kalender (ligesom blandt Finner og Finlapper) inddeeltes i 13 Maaneder, fordeelte paa de 7 Blade, af hvilke Træbogen bestaaer.

VI) De nysommeldte Letter og Esther, som af *Rask*, *Sjögren*, *Mone* o. fl. regnes til de finske Folk, grændsede og til de egentlige *Finner* eller *Finlændere*, hvis ældste Digte, især bestaaende af Tryllesange, Besværgelser o. s. v., nöie forbundne med deres hedenske Mythologie, overhoved kaldtes Runer*). At Finlændernes talrige Troldmænd i Hedenold have til saadanne Kunster brugt tilsvarende mystiske eller magiske Charakterer, er höist sandsynligt, men Underretninger derom mangle. Derimod vide vi, at de lige til vore Dage, ligesom Öselboerne (see ovenfor under V) — endskjöndt Almanakker længe ere blevne trykte i

*) I Enkelttallet *runo*, i Flertallet *runot*. *Rühs* o. fl. ville, at dette Ord ikke staaer i mindste Forvandtskab til de skandinaviske Runer. Jeg antager, at Sporene deraf ere nu for det meste udslettede, men at de dog forhen have existeret. Gjerningsordet *runam* betyder i Norsk-Laplandsk at summe, surre, at frembringe en saadan *susurrus magicus* som Finlappernes vocale Accompagnement til Rune-Rommen, hvilken Handling Nordmændene i ældigere Tider kaldte at *rune* o. s. v. Jfr. ovenf. S. 131—132.

Digitized by Google

Landets Sprog til Almuens Brug, havde en egen gammel Runekalender paa Been- eller Træskiver, altsaa virkelig skrev og brugte Runer. *Arendt* har undersögt adskillige saadanne og optegnet Pröver af dem. En bestod af 6, de to andre af 7 Blade. Paa en af dem vare Runebogstaverne i sædvanlig Orden ved 6 Maaneder, men bagvendt og i modsat Retning (eller fra Höire til Venstre) ved de övrige. De synes for saavidt at udgjöre etslags Mellemled mellem den öselsk-liflandske (samt Runamo-Indskriften) og den almindelige nordiske Runeskrift. Mærkeligt er det ellers, at de Ugedagene betegnende Bogstaver (ellers stedse de förste i Alphabetet) overhoved (enten de saa ere ret- eller bagvendte) her staae i en ganske anden Orden og afvige i sig selv tildeels fra de skandinaviske, — saaledes nemlig paa den ene (alle af lige Störrelse):

eller, som ovenfor ommeldt, i Retningen fra Höire til Venstre. Tre af disse Charakterer ere afvigende fra vore. En anden Kalender viser följende (i Formerne) afvigende Bogstavrække:

hvori kun een eller to Runer ikke gjenkjendes som sædvanlige nordiske.

I *Arendts* Samling findes endvidere en fuldstændig Aftegning af en Runekalender, som vel ikke har nogen Titel eller Angivelse af dens Hjemsted, men som dog, naar den sammenlignes med det ovenanförte, aabenbare synes at være fra Finland, skjöndt nogle af Charaktererne i Formen afvige fra de allerede anförte, saaledes nemlig:

Her er nemlig ✱ forvandlet til ✝.

er en tydelig Afændring af ᚬ, *o*, eller ᚮ, formodentlig en Art af Binderune for *oo* (etslags dobbelt Vocal i Sproget).

Digitized by Google

ligeledes af det nordiske eller k.

forekommer undertiden i Runeindskrifter for Þ.

De to følgende Charakterer ere omsatte i Ordenen.

(vor Rune *u*) sættes her istedet for , en Afændring af *o*, som ofte forvexles med *u*.

Finnerne eller Finlænderne synes og, efter hvad der i næste Artikel vil blive udviklet, fordum at have havt et for en stor Deel særegent Runealphabet, som i det 18de Aarhundredes Begyndelse er blevet fundet af Missionærerne blandt de norske Finlapper som en hemmelig eller magisk Skrift. Det fortjener i den Henseende at bemærkes, at de finske Troldkarle *(Noijat)*, i det mindste i sildigere Tider, ansaae Lappernes Hexemestere *(Noajider)* for langt kyndigere i detslags Konster, og reiste derfor tit til Lapmarken for at hente Raad eller Underviisning af dem*).

At de saakaldte Runestave (som aflange og smalle Trætavler) endnu kjendes eller bruges i Finland, samt at dets indfödte Beboere, ligesaavel som Skandinaver og Islændere, bruge Bomærker eller bestemte Binderuner, sammensatte af Runebogstaver, viser dets nyeste Beskrivelse**).

VII) *Finlapperne*, som efter Navn og Sprog oprindelig synes at have hört til den finske Folkestamme, have fra Arildstid staaet i samme Udraab for Trolddom og andre saakaldte forbudne Kunster, som Finlænderne fordum. Ligesom disse have de og brugt Runer til Skrift; disse ere dog kun lidet bekjendte, da de i Finlappernes Hænder ansaaes for Hexerie, som i det 16de og 17de Aarhundrede strængt forfulgtes af deres kristne Landsherrer. Det lykkedes dog *Isaak Olsen*, den förste

*) *Rühs's* Finland, tillökt och omarbetad af *Arfvidson* (1827) 2 Del S. 48.

**) Beschreibung von Schweden, Norwegen und Ruszland (&c.) von *Possart*, 1ster Th. (*Hoffmanns* Europa 8ter Th.) 1838, S. 56.

Digitized by Google

og ivrigste Missionær i Finmarken (fra 1703 til 1716)*) at overkomme og udforske adskilligt af Finlappernes Runeskrift (tilligemed meget andet, som hörte til deres Troesmysterier og Afgudsdyrkelse), som tildeels er optegnet i hans efterladte Collectanea**), af hvilke *M. F. Arendt* har samlet det hele Alphabet, hvilket han i sin efterladte originale Optegnelser kalder tilsammen: *Runæ Fennicæ et Lapponicæ.* Omtrent de halve af Bogstaverne stemme ganske overeens med de nordiske Runer; de övrige ikke, men synes dog (foruden nogle enkelte, der ere aldeles originale) deels at være Afændringer af dem og deels Efterligninger af græske og romerske Bogstaver, ved hvis Hjelp de have faaet Sidestykker til hele det latinske Alphabet, i hvilken Orden *Olsen* ogsaa sees at have optegnet Bogstaverne.

Som bekjendt havde de hedenske Finner visse magiske Trommer eller Pauker, betegnede med hieroglyphiske Figurer og Charakterer***), af hvilke de sögte at udforske deres Guders Villie, ved Hjelp af en til en Snor heftet Messingring, som springer omkring eller indtager adskillige Stillinger paa det malede Trommeskind, efter Slagene af en Beenhammer, der bruges af Troldmanden istedet for de ellers sædvanlige Trommestikker. Herved meddeeltes dem, efter deres Mening, det adspurgte Orakels Svar, enten de saa sögte Kundskab om langt bort-

*) Denne mærkelige, af Finlappernes Omvendelse og Oplærelse særdeles fortjente Mand synes ikke at have været egentlig studeret, men selv i sin Ungdom at have erhvervet sig betydelige Kundskaber. Han döde som Klokker i Trondhjem 1730. De Efterretninger, som det har været *Hammond* muligt at samle om hans Levnet, findes i Sidstnævntes nordiske Missions-Historie S. 11—13, 875—935. Man seer, at denne Forfatter, död i Norge 1792, har eiet adskillige af *Isaac Olsens* efterladte Manuscripter.

**) Dem har jeg forgjæves eftersögt i de herværende Haandskriftsamlinger. Formodentlig forvares de endnu etsteds i Norge, hvor *Arendt* da har faaet Tilladelse til at benytte dem.

***) En saadan Tromme kaldtes af de norske Lapper *Gobdas, Kobdas* eller *Guobdas*, af de svenske *Kannus* eller *Qvobdas*, af de russiske *Gobodes*. Nordmænd eller Danske kalde den ofte *Runebom*, de Svenske *Laptrumma* o. s. v. *Thomas v. Westen* siger i en Indberetning til Missionskollegiet: at i visse Egne af Finmarken vare Runebommerne, förend Lapperne af ham omvendtes, "Bibler i hver Mands Huus".

Digitized by Google

fjærnede Ting, eller Raad mod Sygdomme, Underretning om heldige Offre eller Offertider, tilkommende Begivenheder, Udfaldet af den Spörgendes eller Offrendes Foretagender eller Forretninger som ved Jagt, Fiskerie, Reiser o. s. v.; naar Ringen i sine Svingninger fulgte Solens Gang, var det som oftest et heldigt Tegn, i modsat Fald et uheldigt. Det Billede eller den Hieroglyph, hvorpaa Ringen, efter visse antagne Regler, blev liggende, bestemte dog især Indholdet af Oraklets Svar. Trommeslaget ledsagedes af Troldmandens Sang og visse dertilhörende Omkvad sanges i Chor af adskillige omkring staaende, dertil udtrykkelig valgte og formeentlig bedst skikkede Personer, som derfor havde ifört sig deres Söndagsklæder. En saadan Handling (som kaldtes en Troldmesse, Runen eller Runesang m. m., formedelst de deri fremförte Bönner og Besværgelser til Guderne o. s. v.) endtes undertiden med Troldmandens dybe Afmagt, lignende en Dödssövn; saalænge den varede, maatte Choret uafbrudt synge; imidlertid meentes Troldmandens Aand at være paa Reiser til Gude- eller Under-Verdenen (o. s. v.) i Følge med hans egen Skytsaand, og at komme tilbage ved Legemets Opvaagnen, da Tryllekunstneren kunde give nöiagtig Forklaring over alt, hvad der stod i Forbindelse med de allerede ved Trommen givne Orakelsvar o. s. v. Disse for Finlapperne vigtige Hieroglypher forekomme mig at bestaae tildeels af saadanne Trolddomscharakterer, der vel kunde henföres til Binderuner, for hvilke hine lappiske Skriftruner (ommeldte ovenfor) og rimeligviis forhen tillige andre nordiske have ligget til Grund. Et hertil hörende Exempel komme vi til at anföre ved Udviklingen af Binderunen *Frej* (eller *Freir*) i Runamo-Indskriften (3die Tavles XXII, 40). De norske Finlappers Troldmænd havde bevaret Runeskriften lige til det kristelige Missionsværks og det 18de Aarhundredes Begyndelse, vistnok stedse som en stor Hemmelighed, der ei maatte blive Uindviede til Deel, men i et heelt Aarhundrede (nemlig det 17de) nödtes de til at skjule den med en end större Omhyggelighed, især for de norske eller danske Kristne, da den

Digitized by Google

regnedes til de Trolddomskunster, hvilke Kong Christian den 4de ved en Forordning af 1609 havde forbudet alle Finner og Lapper under Livsstraf*). Dog vare disse Folk da kun Hedninger og hiin saakaldte Trolddom hörte, efter deres Overbeviisning, til den rette Gudsdyrkelse. Af Frygt for Lovenes Forfölgelse holdt de dog alt hertil hörende hemmeligt for Landets kristne Overherrer; den ovenmeldte *Isaac Olsen*, som vel kunde tale deres Sprog, vandt i Förstningen de norske Finlappers Fortrolighed, lærte deres Runesange, udforskede deres Rune-Alphabet o. s. v., men da han siden fordömte alt sligt som Ugudeligt og röbede det for Missionærerne**), bleve Hedningerne yderst forbittrede paa ham og stræbte ham efter Livet. Denne Forbittrelse er ogsaa let begribelig af den blandt dem da rodfæstede Mening, at det nylig oprettede Missionsvæsens Forstander, Lector *v. Westen****), som de ventede til dem, var ledsaget af en Böddel, som uden videre (efter hine aldrig tilbagekaldte Blodloves Indhold) skulde hugge Hovedet af dem, som overbevistes om at have drevet nogen Afgudsdyrkelse eller formeentlige Trolddomskunster.

*) Allerede den 21de Sept. 1584 var en lignende Forordning udgaaet for Norge, hvorefter de, som befandtes at udöve nogetslags formelige Trolddomskunster med Kors (Figurer), Signelse, Læsning o. s. v., uden al Naade skulde straffes paa Livet. I Forordningen af 12te Octbr. 1617 forbödes "Signen, Manen, Maalen, Charakteres eller "Maler" o. s. v. som "alle Troldfolkes förste Alphabet".

**) Disse gave ogsaa *Olsen* o. fl. 1711 strænge Instructioner til Standsning af Afguderiet, især Torsdagens Helligholdelse (til Thors Ære), alskens Runen, de saakaldte Troldmesser o. s. v. Overhoved lignede de norske Finlappers Gudsdyrkelse i meget den gamle skandinaviske. Lector *v. Westen* besaae paa sin Visitationsreise 1722 adskillige af deres Offersteder for (efter hans Udtryk) "at see deres Altarers Indretning, "der befandtes udi alle Maader at ligne de gamle danske Altarer i Hedenskabets "Dage efter *Olai Wormii* Beskrivelse". Altarerne vare omkringsatte med Stene og smukke levende Træer. Nedenfor Altarerne laae Been og andre Levninger af Offerdyrene. Paa Offerstederne stode udskaarne Afgudsbilleder samt Thors Hammer o. s. v., hvilket Missionæren formaaede de omvendte Hedninger til at opbrænde. See *Hammonds* nord. Miss. Hist. S. 426—427. Andre Overeensstemmelser mellem Finlappernes samt visse asiatiske Folkeslags (ogsaa Thors Dyrkeres) og Skandinavernes Gudsdyrkelsesskikke har jeg oplyst i Tidsskr. for nord. Oldk. 2den D. S. 149—160.

***) Han forestod den efter hans Tilskyndelse oprettede nordlandske og finmarkske Mission fra 1716 til 1727.

Digitized by Google

Runebommernes Figurer fremviste en stor Mangfoldighed af Hieroglypher, som selv efter et langt Studium neppe kunde tilfulde udforskes af de kristne Missionærer. *Thomas von Westen* var vel bleven en af de kyndigste deri, men han har ikke efterladt sig nogen egentlig Udvikling deraf, som nu er i Behold. Efterhaanden indsendte han til det dansk-norske Missions-Collegium 70 saadanne Runebommer, hvilke han havde formaaet de omvendte Hedninger til at udlevere; de opbrændte alle i Missionsvæsenets Archiv i Kjöbenhavns store Ildbrand 1728. Andre söndersloges eller opbrændtes af ivrige Missionærer eller Övrighedspersoner for at forebygge Afguderie og Trolddom, eller og af de Nyomvendte selv, saa at de, efter Finlappernes næsten fuldkomne Omvendelse til Kristendommen for et Aarhundrede siden, höre til de störste Sjeldenheder*). Da det Religionssystem, hvortil Runebommerne hörte, tillige nu kan siges at være uddödt, maae vi vel ogsaa opgive alt Haab om nogen fuldstændig Beretning om deres Hieroglypher, hvilke jeg dog af ovenmeldte Grunde tildeels troer at have hört til Binderunernes Klasse.

Hos *de Svenske Lapper* vedblev Runernes Brug, forsaavidt det ansaaes som fuldkommen uskyldigt, lige til det 18de Aarhundrede. Da brugte de nemlig Kalendere af Træ eller Been, hver paa 7 Blade, betegnede med Runer, som i noget afvege fra de sædvanlige. Deres Aars Inddeling bestod, ligesom Öselboernes (ovenfor under V), af 13 Maaneder, hver med et særegent Navn i deres eget Sprog. Uagtet de svenske Anordningers strænge Forbud mod Laptrommerne (under Livsstraf) og de skarpe Huus-Inqvisitioner, som tit anstilledes for at opdage saadanne, forvaredes og brugtes de dog hemmelig af Adskillige endnu ved Midten af det 18de Aarhundrede**).

*) Enkelte forvares dog endnu hist og her i de nordiske Rigers Bibliothcker og Museer. De findes tildeels afbildede i forskjellige Værker, som *Rudbecks* Atlantica, *Leems* Beskrivelse over Finmarken, *Sjöborgs* Saml. for. Nord. Fornälsk. o. fl.

**) *Björner* Häfda-Ålder S. 31; *Högströms* Beskrivelse over de svenske Lapmarker, 10de Kap. 9de og 10de §, 11te Kap. 28de §.

Digitized by Google

Allerlængst har Hedendommen og den deraf flydende Overtro holdt sig vedlige blandt *de Russiske Lapper*, af hvilke endnu endeel for henved 60 Aar siden aabenbare hyldede den. Efter videnskabelige Reisendes Beretning raadspurgte de da overhoved Hexetrommen meget flittigt. Den beskrives som betegnet med Charakterer samt Billeder af Himmellegemer (da de endog paa deres Viis dyrkede Astrologien), samt Dyr, Fugle o. s. v. De indskar og Figurer paa de hellige Træer i Nærheden af deres Offersteder. Endskjöndt de hverken kunde læse eller skrive den russiske eller anden nu brugelig europæisk Skrift, kjendte de dog visse Hieroglypher, med hvilke de betegnede deres Runestave eller Kalendere, samt anvendte dem tillige til Bomærker og Navnes Underskrift. Af den Skriftart, som den Reisende kalder Hieroglypher, egentlig bestod af Runer, behöver, efter det Ovenanförte, ingen nærmere Forklaring*).

Da de Finsk-Lappiske Runer formodentlig ere de fleste af vore Læsere ubekjendte, tilföies her de særegne af disse Alphabeters Bogstaver efter *Arendts* Afridsning:

b, ᚴ. En fra de sædvanlige meget afvigende Rune; — intet Bogstavtegn for *B* synes at forekomme i Runamo-Indskriften (jfr. Art. VIII).

c (eller *k*), ᚳ, en Afændring af det nordiske ᚴ; ogsaa som ᚲ.

d, ᛑ, ligeledes en Afændring af ᚦ, ᚹ.

f, ᚠ, mest lignende det hertil svarende gothiske Bogstav i neapolitanske Brevskaber.

g, deels som vort ᚵ og deels som ᚼ.

h, ᚻ, der og forekommer saaledes i de vendiske Runer.

m, ᛘ (vort nedvendte ᛉ).

*) *Georgi* Beschreibung aller Nationen des Russischen Reichs, 1776, 4to, I, 4, 13.

Digitized by Google

o, , , tydelige Afændringer af vort ᚨ; desuden , 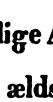 , der svare til dette Bogstavs ældste græske Former.

p, , , , om hvilke to første det sidstmeldte kan gjælde.

q, , en Afændring af det bagvendte ᚠ (ᚤ).

r, .

s, .

t, (foruden vort ᛏ), ᛏ, .

u, .

z, (nærmende sig til det nordiske ᛦ).

æ, (som en ægte nordisk Binderune).

ö, (af samme Art).

VIII) Erindringen om de i Tydskland næsten uddöde *Vender*, et Folk af slavisk Oprindelse, der forhen havde besat og behersket betydelige Dele af det store Germanien, opfriskedes i det 18de Aarhundrede ved mange da formeentlig opdagede Rune-Indskrifter, Afgudsbilleder og Offerredskaber af Bronce eller anden lignende Metalblanding, efter Manges Mening af höi Alder og særegen Mærkværdighed. Dog hvilede der stedse nogen Mistanke over disse Oldsager med Hensyn til deres Ægthed, som mere og mere har tiltaget og synes nu tildeels at være bleven retfærdiggjort ved juridiske Beviser. Enhver af mine Læsere forstaaer vel allerede hvad her menes, nemlig de formeentlige Helligdomme fra Rhetras formodede Rudera og Omegn ved Landsbyen Prillwitz i Nærheden af Ny-Brandenborg og Floden Tollense i Mecklenborg, ödelagt tilfulde af Henrik Löve 1150. Disse Oldsager kom först

Digitized by Google

for Verdens Öine henved 1769, endskjöndt en stor Deel af dem foregaves allerede at være opgravet omtrent 1690 af Stedets Præst, *Samuel Friederich Sponholtz;* deres præsumtive Historie fra den Tid af er for vidtlöftig til at udvikles her; en Guldsmed *Sponholtz*, hans Enke eller hendes Sön af samme Tilnavn (der ogsaa var Guldsmed) solgte först 46 Stykker af dem til en Dr. *Hempel* i Ny-Brandenborg; end flere erhvervedes dog sildigere (tilligemed Resten af den ældre Samling) af *A. G. Masch*, som blev det Heles udförligste Beskriver*). *Gideon Sponholtz* (Enkens Sönnesön, som ikke havde lært noget Haandværk) fortsatte med Iver Udgravningen af Oldsagerne, af hvilke en stor Deel, da han foreviste dem, vare forsynede med Rune-Indskrifter, og end en ny betydelig Samling opstod ved disse Bestræbelser; den blev beskrevet og afbildet af Grev *Potocki* 1795 (i et nu sjeldent Værk)**), men siden solgt mod en Livrente til Hertug Karl Adolph af Mecklenborg-Strelitz, og forvares nu (omhandlet paa ny af *M. F. Arendt*)***) i det Storhertugelige Museum i Ny-Strelitz. Foruden de ovenommeldte Metalsager gjemmes der 19 smaae Runestene med Indskrifter og raa Afbildninger, der först bleve beskrevne og afbildede ved *Friedrich v. Hagenow*, som ved et Tingsvidne 1825 havde sögt at bevise Omstændighederne ved disse Oldsagers Opgravelse af *Gideon Sponholtz* og Vidnet *D. L. Boye*, bosat Borger i Waren, da 52 Aar gammel, som havde været *Sponholtz* behjelpelig derved, samt erklærede at have saaledes fundet adskillige saadanne Runestene ved Urner i aabnede Gravhöie, med Indskrifterne vendte opad****). Efterat *Rühs*

*) Die Gottesdienstlichen Alterthümer aus dem Tempel von Rhetra, Berlin 1776, 4to, med 66 kobberstukne Afbildninger; — Beyträge zur Erläuterung der Obotritischen Alterthümer, Schwerin 1774.

**) *Voyage dans quelques parties de la Basse-Saxe pour la recherche des antiqvités Slaves ou Vendes. Hambourg 1795, 4* (med 118 kobberstukne Afbildninger).

***) Groszherzoglich-Strelitzisches Georgium nord-slavischer Gottheiten und ihres Dienstes. Minden 1820, 4to (har aldrig været i Boghandelen).

****) Beschreibung der auf der Groszherzogl. Bibliothek zu Neustrelitz befindlichen Runensteine (&c.), Loitz 1826, 4to (med 14 Træsnit).

Digitized by Google

og adskillige flere havde yttret forskjellige Tvivlsgrunde mod de Prillwitziske Billeders og Rune-Indskrifters Ægthed, önskede *Konrad Lewetzow* 1834 retslige Undersögelser desangaaende, og udvirkede til det Öiemed en offentlig Commissions Nedsættelse. Med Hensyn til den ældre Samling af Sager, som först kom i *Hempels* og *Maschs* Besiddelse, kunde en saadan Inqvisition ikke længer finde Sted, — men derimod foretoges Förhörer angaaende *Gideon Sponholtz's*, af Grev *Potocki* beskrevne Samling (til hvilken og de ovenommeldte vendiske Runestene hörte). Blandt de afhörte Vidner var Guldsmed *Neumann* i Ny-Strelitz, 78 Aar gammel, som i 23 Aar havde arbeidet (som Lærling og Svend) hos Guldsmed *Jacob Sponholtz*, en Broder til den ovenommeldte *Gideon*. Han tilstod udtrykkelig at have for den Sidstnævnte, i sin ovennævnte Huusbondes Fraværelse, stöbt adskillige Metalbilleder efter Former af Leer, forfærdigede af en Pottemager *Pahl*, som havde megen Omgang med *Gideon Sponholtz*, hvorefter han *(Neumann)* indskar Indskrifterne "nach dem Vorbilde (?) derjenigen, die in dem Werke von *Masch* sich "befinden", og endelig gav man ved Hjelp af Syrer og Borax Metalfigurerne et grönligt Anströg (der skulde forestille den blandt Oldgrandskerne bekjendte saakaldte ædle Rust, *ærugo nobilis*). Ellers bemærkede Vidnet, at hans Hukommelse var bleven meget svækket ved Alderdommens Indflydelse. Af de övrige for Commissionen afhörte 4 Vidner havde de 3 været *Gideon Sponholtz* behjelpelige ved Opgravninger i Egnen ved Ny-Brandenborg og gjenkjendte adskillige saaledes fundne Oldsager fra det Storhertugelige Museum, dog deriblandt ingen Metalsager med Indskrifter. Denne Fabrikation skal have begyndt efter at den ældre Samling var solgt, og havde ved *Maschs* Beskrivelse derover vakt en almindelig Opsigt i den lærde Verden. Om alt dette og overhoved de Grunde, der mest synes at bekræfte Uægtheden af den ved *Potocki* beskrevne Samling og tillige kaste nogen Skygge paa den ældre

Digitized by Google

Maschiske, maa jeg henvise til *Lewetzows* egen Deduction*). Derimod har *Bulgarin* nylig sögt at bevise de sidstommeldte Oldsagers Ægthed og tillige fremförl adskillige Indvendinger mod *Lewetzows* Hovedpaastand, især bygget paa Oldingen *Neumanns*, efter 50aarig Taushed og formelig Indkaldelse for Retten, fremförte isolerede Deposition, paa hvilket Skrift jeg ligeledes her maa nöies med at gjöre Læseren opmærksom**). Andres Dom om dette indviklede Æmne vil jeg ikke foregribe, og det vil maaskee neppe være muligt for Nogen at afsige deri en fuldkommen afgjörende Kjendelse. Vistnok maa jeg tilstaae, at en svær Mistanke især hviler over den sildig ere beskrevne Samlings Ægthed, hvorimod jeg bemærker, at hvis de ældre Maschiske Indskriftsager virkelig ere fundne i Jorden ved Prillwitz, saa kan det vel være muligt, at det samme har været Tilfældet med nogle saadanne af de, ved *Gideon Sponholtz*, i den selvsamme Egn opgravede Oldsager, endskjöndt de Medhjelpere, han kunde have brugt dertil, i det lange Mellemrum til det senere Forhör kunne være döde og borte, — om han end virkelig selv, for at berige sin Samling med formeentlig kostbare Stykker, har nedladt sig til det Falsknerie, hvorfor han beskyldes af *Neumann*. En Hovedomstændighed herved er dog ikke taget i Betragtning, den nemlig, at den Beskyldte selv ikke var i Live og hans Forsvar eller Indvendinger mod Oldingens Angivelse altsaa ikke kunde höres eller dröftes. Hvad om *Neumann* havde husket feil forsaavidt, at nogle, om ikke alle, af de Billeder, han omtaler, vare Facsimiler af ægte Originaler? Læger og Psychologer er det især vel bekjendt, at Hukommelsen ved Alderdom eller svære Sygdomme tit kan svækkes eller vildledes i en saa höi og besynderlig Grad, at andre, som ei kjende saadanne Svagheder, neppe kunne gjöre sig nogen

*) Ueber die Ächtheit der sogenannten obotritischen Runendenkmaler zu Neustrelitz, Berlin 1835 (ogsaa indfört i Abh. der Königl. Akad. der Wissensch. sammesteds).

**) *Thadd. Bulgarin* Geschichte von Russland; unter Mitwirckung des Verfassers übersetzt von *Brackel*, 1ster Th. (1839) S. 149—168.

Digitized by Google

Forestilling derom*). Hvorledes dette end forholder sig med disse Oldsagers sande Beskaffenhed, have vi et særdeles agtværdigt Udsagn af *Dithmar* fra Merseburg (som döde Aar 1028), hvori det bevidnes, at Afgudsbillederne i Rhetras store Tempel vare forsynede med indgravede Indskrifter, indeholdende deres Navne**); at disse Bogstaver have været af Runernes Art, kunde man formode deels af gamle tydske Efterretninger og deels deraf, at islandske Skrifter, forfattede længe förend de af *Masch* beskrevne Oldsager bleve bekjendte, omtale saakaldte *Vinda rúnir* eller vendiske Runer***).

Jeg har nöie gjennemseet de af *Masch* og *Potocki* afbildede Rune-Indskrifter, men ingen egentlige Binderuner fundet deri med en eneste Undtagelse, hvilken jeg derfor tillader mig her at angive. Den findes i Sidstnævntes Skrift Tab. 23 Fig. 83 paa en rundagtig Bronceplade, paa hvis ene Side et vinget Hoved og et Løvehoved ere anbragte med en Omskrift, som *Potocki* har læst:

GAST ZERNEBUG;

til den Charakter, lignende en Binderune *(Rade)*, som staaer foran den förste Stavelse har hverken han eller (som det lader til) Samlingens daværende Eier lagt Mærke; det er ellers vist, at den ikke findes i de af *Masch* afbildede Indskrifter, efter hvilke den gamle *Neumann* foregav at have copieret de af ham for *Gideon Sponholtz* stöbte Metalbilleders

*) Saaledes kunde f. Ex. den ovenommeldte Lector *v. Westens* Enke meget vel huske alt hvad der angik hendes to förste Ægtemænd, men havde derimod glemt den tredie (nemlig *v. Westen*) og alt hvad der passerede i deres lange Ægteskab, i hvilket hun dog havde udstaaet meget store Anstrængelser, Besværligheder og Lidelser (Hammonds nord. Miss. Hist).

**) *Interius dii stant manufacti singulis nominibus insculptis. Leibnitz Scriptor. rer. Brunsvic.*, I, 381.

***) See herom *Schlözer* Allgemeine Nord. Gesch. (Weltgesch 31ter Th.) S. 616; *Egenolff* Historie der deutschen Sprache (1716) 2ter Th. S. 14; *Bayer* i *Commentarii Acad. Petropol.* T. 2 p. 473—474; *Thunmann* Untersuch. l. c. S. 283. *Arendt* kalder i sine Optegnelser de slaviske Skrifttegn *Vindarúnir*; denne Benævnelse forekommer i gamle islandske Optegnelser af de forskjellige Runearter, men skrives feilagtig hos *Worm Vandarúnir* og hos *Bayer* (*Opusc.* l. c. S. 368) *Vendarúnir*.

Digitized by Google

Skrifttegn, og det samme kan siges om flere af de Charakterer, der sees paa denne Plades anden Side.

Adskillige Runer paa Vendiske Oldsager, af hvilke de fleste findes i den ældre eller *Maschiske* Samling, afvige fra de nordiske. Ved at tilföie deres Betydning följer jeg mest den erfarne Palæograph *Arendt* (som har nöie beseet Originalerne i Aaret 1807) efter hans efterladte egenhændige Optegnelser paa Stedet*).

b, **), ; , ogsaa i oldnordiske Runer efter *Bernhartius* (see ovenf. S. 178—182); jevnför de tilsvarende finske Runer***) *b* og *p*, ovenf. S. 235—236.

d, ᛏ, svarende til det finske *t*; at ᚹ, ᛏ (ð) og ᚾ (ᚴ, *n*) tit alternere i den ældste nordiske Skrift, endog i Membranerne, er vel bekjendt for Sagkyndige, men kunde ikke være det for Sponholtzerne og deres Haandlangere.

e, ****).

f, (ligesom i Britternes gamle Alphabet efter *Owen*).

l, (foruden det sædvanlige ᛚ). Mærkeligt nok forekommer denne Form aldeles tydelig paa den af Tufa (Venden) Mistivis Datter, Harald Blaatands Hustru, over hendes Moder satte Runesteen†).

m, forekommer vel meget sjelden i nordiske Runer i denne Be-

*) Kun optegnede med Blyant under denne Titel: *Runæ Slavorum Balthicorum in idolis, tesseris aut cippis fusæ vel sculptæ.*

**) F. Ex. hos *Masch* fig. 1, *a*. *Jacob Grimm* har med Rette bemærket denne Figurs store Overeensstemmelse med det slavisk-glagolitiske *B*; Goett. gel. Anzeigen, 1836, S. 327. Jfr. den hertil svarende, i en Klippe paa Zobtenberg indhuggede Charakter, her ovenfor S. 216.

***) Den samme Charakter findes og, i omvendt Retning, som *B* i de ældste phoeniciske Indskrifter.

****) Her sees ligeledes det omvendte phoeniciske *a*; (i de ældste Runer udtryktes tit *a* og *e* ved den selvsamme Charakter).

†) See *Thorsens* Beskrivelse og Afbildning l. c. S. 10, 17. Celtibererne havde den selvsamme Form for *L*, samt ligeledes ellers vor sædvanlige Rune ᛚ.

Digitized by Google

tydning, men sees dog saaledes i den sidstommeldte Indskrift (samt paa Eegaa Stenen), men ellers som det mere bekjendte .

o, , egentlig det sædvanlige, her opadvendte eller ; sees ogsaa saaledes ; *Arendt* har ikke bemærket Formen (hos *Masch* fig. 36), som for det meste stemmer overeens med den ovenanförte finske, men dog snarere lignende en Binderune.

t, (foruden det sædvanlige), nedvendt blandt Finlapperne.

y, (ogsaa i nordiske Runer for *u* eller *y*); sees opvendt i de finske Runer som *u*.

v, erindrer om Guldhornenes og enkelte nordiske Steenskrifters .

z, (vort *y* eller *r*); ogsaa (jfr. ovenfor S. 219).

æ, (i nordiske Indskrifter undertiden for *a*).

ö, , ellers ogsaa (ofte for *o* eller *ö* i nordiske Indskrifter).

 for *h* eller *g* (hos *Masch* fig. 3, *b*) er ikke blevet bemærket af *Arendt*.

Efter at have anstillet denne Undersögelse og Sammenligning kunne vi med Föie anföre *Jacob Grimms* Ord*): "Diese wendischen "Runen sind im Ganzen die nordischen, weichen aber in einzelnen Buch-"staben ab und ihre entschiedenste Abweichung stimmt zu der Glagolitza.

*) I hans Recension over *Kopitar Glagolita Clozianus* i Goett. gel. Anz. l. c. — efter Jahresbericht des Mecklenb. Vereins für Gesch. und Alterthumsk., 3ter Jahrg. 1838 S. 190. Jfr. ellers *Ingemanns* Grundtræk til en nord-slavisk og vendisk Gudelære (1824, 4to) især Indledningen S. IV—VIII.

Digitized by Google

"Was konnte wohl mehr das Alterthum der glagolitischen Schrift und "zugleich die angefochtene Echtheit der nordslavischen Götterbilder be- "stätigen? Dem neu-brandenburger Goldschmied eine solche Kenntniss "der nordischen, preussischen, slavischen Mythologie, der nordischen Runen "und des glagolitischen Alphabets zuzutrauen, dass er aus ihnen nicht "plump, sondern mit geschickter, ab- und zuthuender Mischung nachgeähmt "hätte, übersteigt allen Glauben. Die auch durch andere innere Grunde "bestärkte Echtheit der Bilder eingeräumt, scheint aus ihnen hervorgehen, "dass schon die heidnischen Slaven einer Schrift pflagen, von welcher uns "bedeutende Ueberreste nirgends anders, als in dem glagolitischen Al- "phabet vorliegen."*)

Det for Palæographen og Mythologen vigtige Spörgsmaal om de slavisk-vendiske Runers Ægthed eller Uægthed vil forhaabentlig enten fuldkommen afgjöres eller, saavidt muligt, nærme sig sin Afgjörelse ved de alvorlige Undersögelser, hvormed en sagkyndig og upartisk Old-grandsker, Hr. Archivar *Lisch*, i rum Tid har beskjæftiget sig; en ud-förlig Publikation af dens Resultater har den lærde Verden Grund til at see imöde med Længsel, for endelig at komme til Vished i en Sag, der af de Fleste for en Snees Aar siden ansaaes for fuldkommen afgjort, men som dog atter, ved uventede Opdagelser af visse forsætlige For-falskninger, paa ny var blevet sat i et saare tvetydigt og ugunstigt Lys. Hr. *Lisch* har selv for en Tid siden advaret mod de overilede Fordöm-melsesdomme, som Adskillige i Anledning af de *Lewetzowske* Under-sögelser havde fældet over de nystrelitziske Runeminder, af hvilke en Deel aldrig var bleven udsat for nogen grundet Mistanke. Denne nöi-agtige Forsker har saa meget större Grund dertil, som han med sandheds-kjærlig Iver og Varme har bestridt Forskjelliges heftige Paastande om Uægtheden af visse, med Charakterer betegnede, i Mecklenborg og

*) Jfr. Bemærkningerne af *Bulgarin* (som ei har kjendt det her og ovenfor af *Jacob Grimm* om de vendiske Runer Anförte) i den næstfölgende Art. IX.

Digitized by Google

Pommern fundne Steenplader. Om en saadan, funden ved Opgravning i Dargun 1822 af en troværdig og sagkyndig Mand, under et kunstigt underjordisk Steenlag, som laae to Fod dybt under Jordens Overflade, og om forskjellige lignende har Hr. *Lisch* meddeelt interessante Efterretninger. De heromhandlede smaae Steenplader have i den graa Oldtid været brugte som Former til store Knappers eller andre slige Metalsagers Stöbning. Paa den Dargunske vare adskillige Charakterer, der lignede Runer, især et tydeligt Ψ (eller ♄?). En anden, som er funden i Alt-Kenzlin ved Demmin under en gammel Egestamme, er beskrevet og afbildet i Dritter Jahresbericht des Pommerschen Vereins S. 27, — og dog paastod tvende Literatorer i næste Aargang, at denne (!) og andre lignende Stene vare forfærdigede af Bönder i Mecklenborg og Pommern som Stöbeformer for Knapper; at de have brugt saadanne fundne Stene dertil, ja endog efterlignet dem, er vel muligt*). Endelig har *Lisch* meddeelt en udförlig Beskrivelse af det særdeles mærkværdige stöbte Bronce-Beslag til et Böffelhorn (som ikke haves), fundet 1837, 6 Fod under Jorden, i en Törvemose ved Wismar, med tilhörende Afbildning. Den störste Deel af Beslaget var forsynet med Zirater og Figurer, deels graverede, deels indslaaede med Stempler. *Thomsen* og *Lisch* have ypperlig viist disse Ziraters og Figurers fuldkomne Overeensstemmelse med andre, som findes paa skandinaviske Mindesmærker**). Den Sidstnævnte har endog ved en ef de mærkeligste Configurationer fundet en sær Lighed med en af den islandske Paradishules Hovedcharakterer, — ligesom han og er fuldkommen enig med mig i den Mening, at denne Hules fleste Skrifttegn höre til en kryptographisk Runeart. — De Wismarske Horn fremstille vistnok 6 Charakterer, der omgive en Kreds, som fuldkommen

*) Jahresbericht des Mecklenburgischen Vereins, 2ter Jahrg. 1837 165; 3ter Jahrg. 1838 S. 83–86. Der bemærkedes og, at *Jacob Grimm* har omhandlet det samme vendisk-glagolitiske Ψ paa de Strelitziske Runeminder som et paafaldende Bevis for deres Ægthed (Gesamm. Nachr. von alten Bildwerken).

**) Jahrb. des Mecklenb. Vereins, 3ter Jahrg. 1838 S. 67—77 (med Robber).

Digitized by Google

ligne skandinaviske Runer og Binderuner*), endskjöndt dette dog kan være tilfældigt. Overhoved kan denne Oldsag formodes at være af ældgammel gothisk-germanisk Oprindelse.

IX) De sidstomhandlede Vendiske eller Slaviske Runer antages af en af Russernes nyeste Historieskrivere, *Bulgarin*, at have ogsaa været brugte i Hedenold af *de russiske Slaver;* hans Grunde derfor kunne vi her ikke udvikle, men optage de for os mærkværdigste af hans hertilhörende Bemærkninger. Han beraaber sig paa Keiser Heraclius's Vidnesbyrd (fra det 7de Aarhundrede), at Skyther, Sarmater (o. fl.), som man ansaae for Slavernes Forfædre, have kjendt eller brugt særegne Skrifttegn (eller Alphabet, *literas suas*)**). Han underretter os om, at Tschecherne (et slavisk Folk), ligesom Skandinaverne fordum, udskare deres Love paa Trætavler, og deraf kommer endnu den russiske Talebrug, at kalde en Bogs Blade Tavler. Slavernes ældste Skrift kaldes *Bukwitza*, hvilket Ords förste Stavelse Nogle udlede af *buk*, Bög eller Bögetræ, fordi Bogstaverne pleiede at indskjæres paa Stave eller Tavler af denne Træart — og vi skulle snart anföre et Öienvidnes Vidnesbyrd derfor, — aldeles ligesom i vort Norden; see ovenfor S. 180—181. Andre mene derimod, at *buk* er fordreiet af *bug* eller *bog* ɔ: Gud, fordi Skriften ansaaes for en guddommelig Videnskab: *witza* eller *wedza* (Ordets sidste Halvdeel, som svarer til det oldnordiske *vitzka* o. s. v.). Vistnok udledede Nordboerne Skriftens Ophav fra selve Guderne. *Bulgarin* bemærker endvidere, at nogle af de slaviske Runer (endog efter den herom allerkyndigste *Kopitars* Mening) ligge til Grund for visse andre i den nyere glagolitiske

*) F. Ex. ↑ (Runen *Tir* eller *Tyr*, Krigsgudens Navn, — heldbringende i Kampen); den af ᛏ og ᚦ sammensatte Binderune, *an*, der og kunde læses *ant*, hvorved man kunde tænke paa Anterne, fordum et af Slavernes mægtigste Folkeslag; paa Fyrsten *Antir* eller *Angantir*, höiberömt i de östersöiske Sydlande i Oldtidens Sagn og Sange, o. s. v. Charakteren til Læserens Höire (nærmest til III, *b*, 4 paa Kobberet) seer især ud til at være en Binderune, sammensat af tre Bogstaver.

**) Jfr. ovenfor S. 223, samt ellers, om det heranförte, *Bulgarin* l. c. I, 168, 300—308. De slaviske Chrobater siges og at have (A. 641) udfærdiget Forpligtelser til Paven med deres egne Underskrifter (*chirographis suis propriis*). See *Strahl* Russ. Gesch. I, (1832) S. 130.

Digitized by Google

Skrift*). Denne Skriftart for Slaviske Sprog opfandtes eller forögedes efter Kristendommens Indförelse (mest brugt af de dalmatiske Slaver) tilligemed det cyrilliske Alphabet (sildig i det 9de Aarh.), först antaget af Mähnere, Illyriere, Polakker og Böhmer; det udryddedes blandt dem ved Pavens Forbud og Katholikernrs Forfölgelse, men optoges senere af Russerne**), endskjöndt disses trykte Skrifttegn efter Peter den Stores Befaling (först i det 18de Aarhundrede) bleve heelt omdannede samt lempede efter græske og latinske Bogstavformer. Efter *Bulgarins* Fremstilling kjendtes og lærtes de ældre slavisk-russiske Runer kun af Præster, Dommere og Fyrster eller Höydinger samt disses Sönner, der bleve oplærte i Skrivekunsten som en for andre skjult Hemmelighed. Den anvendtes först til Optegnelse af Religionens Mysterier, siden af Love og endelig af Sagn og Sange (m. m.). Alt dette passer særdeles vel til Runernes Historie i vort Norden. Runernes Udryddelse i Rusland tilskriver *Bulgarin* Missionærernes, Hierarchernes og Fyrsternes Forfölgelser, hvorved alle saadanne Hedenolds Mindesmærker brændtes, nedgravedes eller ödelagdes paa andre Maader. Det var overalt i Tidens Aand og er saameget mere forklarligt som visse kristelige Sekter paa samme Maade forfulgte de Skriftarter, hvori deres noget anderledes tænkende Troesforvandtes hellige Böger vare skrevne. Saaledes befalede f. Ex. Pave Johannes den 13de, ved en Bulle af 968, at alle slaviske Haandskrifter, om de end vare af gudeligt Indhold, skulde opbrændes; ifölge heraf blev den latinske Skrift efterhaanden med Vold og List indfört blandt Slaverne i Polen, Böhmen o. s. v.***)

*) Jfr. ovenfor S. 241—243. Et af de fuldstændigste glagolitiske Alphabeter findes ved *Bulgarins* heranförte Skrift 1ster Th. Tab 1. Til Sammenligning fremstilles der og det almindelige græske Alphabet, de vendiske og skandinaviske Runer (som dog der langtfra ikkke ere fuldstændige). Jfr. nedenfor S. 248 Anm. 2.

**) Jfr. om alt dette *Karamsin* Gesch. des Russischen Reichs, übersetzt von *Haunschild*, 1ster Th. S. 88 o. f., 290.

***) See *Bulgarin* l. c. S 307—308, 457—458. Skandinaviens Runeminder have vel tildeels havt en lignende Skjæbne! Jfr. ovenfor S. 139, 175—178.

Digitized by Google

Hvorledes dette end forholder sig med den ældgamle Brug af Slaviske Runer i Rusland, saa er det aldeles ikke usandsynligt, at de egentlige Skandinaviske bleve indförte dertil i det 9de Aarhundrede (om ikke endog för) med Varegerne, Varengerne (som Araberne kalde dem) eller (i det Oldnordiske) Væringerne, som ere blevne indkaldte i Riget og valgte til dets Herskere. *Karamsin* antager dem for at have besiddet större Dannelse end det Folk, som de kom til at beherske, hvorom vi dog neppe kunne have tilstrækkelig Kundskab, — men vist er det af *Nestors* o. fl. Aarböger, at Skrivekunsten var i Brug blandt de hedenske Russer; adskillige Tractater (af 912, 945 o. fl.) med de byzantinske Keisere (hvoraf tvende Gjenparter udfærdigedes, hver med vedkommende talrige Deeltageres Underskrifter) ere blevne opbevarede af Krönikeskriverne. I sidstmeldte Tractat bestemtes det, at Russernes Gesandter, Kjöbmænd og Reisende (kaldede Gjæster ligesom i vort Norden), som didindtil havde pleiet at bære Signetringe af Sölv og Guld (rimeligviis med Navne eller Bomærker)*), derefter skulde være forsynede med skriftlige Creditiver eller Passe hjemmefra**). End fuldstændigere Beviser af arabiske Skrifter skulle meddeles i det Följende. Ikke desmindre haves endnu (saavidt mig er bekjendt) kun saare faa Pröver af de egentlige Russers ældste Skrift. Til disse kan man dog henföre enkelte formeentlige Runestene, fundne ved gamle Gravhöie i Nærheden af Staden Twer. De opdagedes af *Th. N. Glinka* og beskreves (med tilföiede Afbildninger) i det Tidsskrift, som udgives af det Keiserlige Ministerium for det Indre, Aargangen 1836***). Hr. Capitain *v. Keyper* af Artilleri-

*) En ældgammel Guldring med en blaa Steen og Navnet *Þorgeir* i Runer er opbevaret i det kongelige Kunstmuseum i Kjöbenhavn. En anden med Navnet *Haraldr* i Binderuner haves i Stockholm; see ovenfor S. 206.

**) Älteste Jahrbücher des Russ. Gesch., übers. von *Scherer* (4to) S. 59, 61 o. f., 70 o. f.; *Strahl* Gesch. von Russl., I, 83.

***) Af denne Skik (der svarer til vore paa Gravene opreiste Trækors med de Afdödes Navne) kan man forklare, hvorfor saa faa Runestene findes eller kunne ventes at findes i Rusland. Dog gaves ogsaa her Undtagelser, hvilket vi nu komme til at vise.

Digitized by Google

corpset, som er fortrolig med det russiske Sprog og historiske Literatur, har havt den Godhed at meddele mig et oversat Uddrag af dette mærkelige lille Skrift, hvoraf et særskilt Aftryk var blevet tilsendt det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. Vi see os saaledes istand til at give vore Læsere følgende interessante Efterretninger om de blandt hine russiske Steenindskrifter, som kunne sammenlignes med Nordens ældste Green- eller Binderuner:

"Hr. *Th. N. Glinkas* Opsats: Om Oldsagerne i det tverske Ka-"relien, bestaaer egentlig af et Udtog af en Skrivelse til *P. F. Köppen* "(ledsaget af adskillige Anmærkninger ved den sidstnævnte Lærde), — "hvori de blandt andet udtrykke sig saaledes:

— — — "Jeg sender Dem en kort Underretning (med Afbild-"ninger) om adskillige Stene med Indskrifter, som jeg har fundet i "sumpede Dale, i Skovstrækningerne og i Brolægningen paa Lande-"veiene*).... En af disse Indskrifter finder De paa vedlagte Tegning**):

*) Hr. Prof. *Pogodin* i Moskow, som har gjort sig fortjent af den russiske Historie ved forskjellige Undersogelser angaaende Varegernes skandinaviske Herkomst og flere Oplysninger til *Nestors* Aarböger, har (1836) tilsendt det nordiske Oldskrift-selskab Afbildninger af 3 Stene med Indskrifter, der tydelig synes at være af Runers og Binderuners Art samt at höre til de af *Glinka* opdagede, men som dog ikke sees at være publicerede i Sidstnævntes her omhandlede Opsats.

**) "Jeg tvivler ikke om, at de indhugne Bogstaver paa den aftegnede Steen, som "kunne være langt nyere end selve Graven eller Gravhöien, ere cyrilliske, d. e. "slaviske. I selve Gravhöien fandtes mange Kul". *K.* — Mig forekommer det, af samtlige Bogstaver ere græske som de skreves i Middelalderen: Ω sees her opvendt (som det da tit skreves) og Δ nedvendt; det Hele maatte da læses ΣΤΕΠΩΔΑΔ (*Stepodad*); om det kan forklares af det slaviske Sprog (hvis det ikke er et blot Navn) maa Sprogkyndige afgjöre. Russers og Slavers mangfoldige Forbindelser med de byzantinske Græker (især i det 10de Aarhundrede) maatte snart gjöre dem nogenlunde bekjendte med den græske Skrift. Om græske Bogstaver paa de ældste russiske Mynter komme vi til at handle i det Følgende. — Blandt visse Slaviske Folk udenfor Rusland blev den græske Skrift, saa at sige, indfört til Brug fra Aaret 863 af. Da forskrev Fyrsten Svjeatopolk og hans Brödre, som regjerede i Mähren, Geistlige fra Constantinopel, af hvilke Cyrillus (eller Constantin) og Methodius dannede et Alphabet, kaldet det Cyrilliske, dog med Tillæg af adskillige nye Charakterer, som stemme overeens med de Glagolitiske. Om den sidstnævnte Skriftarts Alder (hvis Opfindelse Nogle tilskrive den hellige Hieronymus, der levede i det 4de Aarh. o.s.v.). have ulige Meninger længe hersket blandt de Slaviske Lærde. Jfr. ovenf. S. 245—246.

Digitized by Google

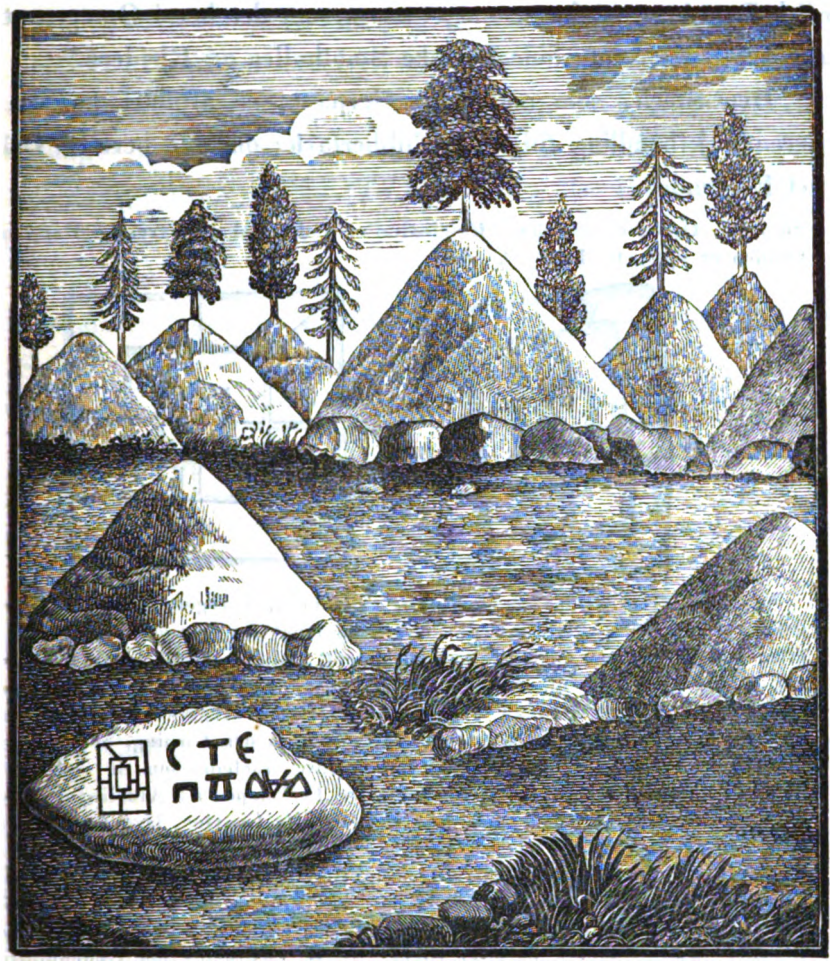

"Stenen, hvorpaa den er indskaaret, er 2 Arschiner (56 engl. Tommer) "stor, henved 30 Pud (3 danske Skippund) i Vægt. *A. D. Tschertkof* "kalder den Slotsstenen efter den her tegnede Firkant*). Jeg maa "tilstaae, at jeg har tænkt mig at denne Tegning forestillede en under-

*) "I min Samling af russiske Mindesmærker, tjenende til at oplyse Kunsthistorien og "den fædrelandske Palæographie, ere der blandt Mindesmærkerne Nr. 62—78 Afbild-"ninger af forskjellige i Isborsk værende Gravstene, hvoriblandt den, der ansees "for at være Truvors. Paa denne er der forestillet en firkantet Figur, der ligner "den, som Læseren seer paa *Glinka's* Tegning. Her meddeles to andre Afbild-

Digitized by Google

"jordisk Bygning, og det saameget mere, som der her i Omegnen tilforn "har gaaet Rygter om underjordiske Smuthuller og Kjeldere."

Den Steen, som omhandles dernæst, er afbildet paa en med nærværende Afhandling fölgende Kobbertavle; om den beretter Originalskriftet Fölgende:

"ninger. Den förste af deres Originaler er i det saakaldte tverske Karelien, den "anden er optaget i Isborsk". *K.*

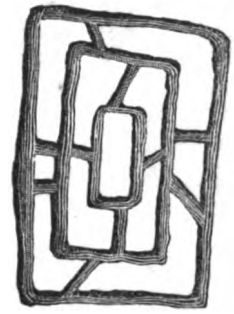

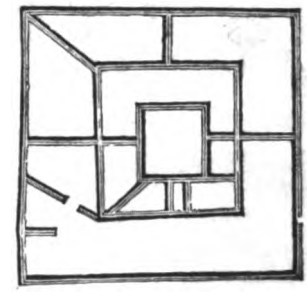

Ny Anm. Herved maa jeg bemærke, at Isborsk, Vareger-Fyrsten Truvors Residentsstad i det 9de Aarhundrede, laae ikke langt fra Novgorod og Pskov (i det efter sidstnævnte nu opkaldte Gouvernement), altsaa meget langt fra Tver, og dog finde vi en slaaende Lighed mellem begge Egnes Mindesmærker, hvilke vi saaledes maa antage at være fra de skandinaviske Varegers eller deres nærmeste og ægte Efterkommeres Tider. Jeg tillader mig da den Gisning, at Figurerne paa hine Stene forestille Skandinavernes Kamppladse, saaledes som de ved Love eller Vedtægter vare bestemte for Holmgang eller Tvekampe, i 3 Afdelinger med 3 firkantede Indhegninger, betegnede ved Reb, smalle Grövter, lave Jordforhöininger eller Steenrækker samt Pæle og Stænger. De beskrives udförlig efter forskjellige Sagaer i *Arnesens* og *Erichsens* islandske Rettergang S 151 o. f.; see ogsaa især Kormakssaga (Kjöbenhavn 1832, 8) S. 86—89. Visse Oldgrandskere (som *Sjöborg*, *Thamm* og *Wallin*) mene, at man endnu finder virkelige Steensætninger, bestemte til sligt Brug, i de tre nordiske Riger; jfr. *B. Thorlacius* om Hedenoldshöie og Steensætninger (Skand. Selsk. Skr. 5te Bd. S. 170—171. — Hovedligheden mellem Tvekamppladsens og Afbildningernes Afdelinger bestaaer i Qvadratur-Figurerne; hvad derimod de paa de sidstmeldte anbragte mindre Træk angaaer, vil det vist være vanskeligt at have nogen sikker Mening om deres oprindelige Anledning eller Bestemmelse; kun kunne de (især paa den fra Isborsk) tænkes at skulle udgjöre Tegn, der ligne Binderuner, f. Ex. ᛏᚱᚢᚢᛁᚱᛅ eller ᛏᚢᚱᚢᛁᚱᛅᚴᚴ ᚱᛏ *Truvors* eller *Turvords re* ɔ: Lig?); ᛅ sees, som bekjendt, undertiden (nedentil) i kantede Former (o. s. v.). At ellers Tvekampe vare i Brug blandt de hedenske Russer erfares af samtidige Beretninger: Naar nemlig to blandt dem ikke vare fornöiede med deres Konges Kjendelse mellem dem i en Rettergangssag, sagde han til dem: Dömmer blandt eder selv med eders Sværde; den, hvis Sværd er det skarpeste, være den seirende Part. *Frähns* Ibn Foszlan (&c.) S. 3, 59.

Digitized by Google

"Den anden Indskrift, som jeg herved sender, er dybt indskaaret, "som Render, i en meget haard Steen. Da man, efter at have afvadsket "og renset Stenen, overströg den Deel af samme, hvor de rendeagtige "Fordybninger fandtes, med Farve, saa kom Indskriften frem. Stenen, "som veier noget over et Pud (2 Lispund) og har Udseende af en glat "Flise, var i den brolagte Vei. Hjulene furede den!"*)

"Paa end en Steen, der ligeledes seer ud som en glattet Flise, "er der saaledes forestillet en Hesteskoe, omgivet med adskillige Stave "eller Spyd."

Hovedcharaktererne forestille, efter min Mening, tydelige Green- og Binderuner. Configurationen til Læserens Venstre indeholder da Bogstaverne ᛁᚢᛁᚬ (IVAR)**)

*) Den Maade, hvorpaa Stenens Figurer ere anbragte (som om de tildeels vare udströede over den) o. s. v., erindrer tydelig om Stenen i Gravhöien ved Willingshausen, afbildet hos *W. Grimm* (über Deutsche Runen) Tab. IX; jfr. ovenf S. 166 o.f. Det er utvivlsomt, at de fleste af disse Charakterer ligne Runer eller Binderuner, af hvilke de sidste dog synes at være af en særegen Art og tildeels at nærme sig til Charaktererne paa den danzigske Urne. I de afrundede Former ligne de og de gamle Nordboers knyttede Runer, see f. Ex. Bautil Nr. 1095. Paa enkelte norske Steenminder findes ogsaa Runer med noget afrundede Former.

**) Antager man disse Binderuner for at være af en lidet kunstigere eller mere compliceret Art, kan man ogsaa læse Navnet som ᛁᚾᚷᚢᚬ, *Ingvar*; det tilhörte, som vi vide, en svensk Hovding, der i en islandsk, vistnok meget fabelagtig, Saga, udgivet og i Hovedsagen forsvaret som ægte af *Brocman* (Upsala 1762, 4to), siges at have gjort vidtlöftige Reiser (især paa store Floder) og udfört store Heltegjerninger i det nuværende russiske Rige m. m. *P. E. Müller* forkaster vel denne Sagas Troværdighed ganske (Sagabiblioth. III, 158—176), men dog synes den i det mindste at have taget Hensyn til en virkelig svensk Krigsanförer i det 11te Aarhundrede, om hvis store Ledingstog til Östen (Rusland o.s.v.) mange svenske Runestene endnu tydelig vidne.

Digitized by Google

og den til Höire

ᛁᚾᛁ

Det bageste Bogstav synes nemlig ved förste Öiekast at skulle være et ᛁ (da det lille Ord maatte læses IAT), men i Binderunerne kunne en eller fleere Bogstaver stilles i bagvendt Retning, og da bliver Ordet

ᛁᚾᚱ eller ᛁᚾᚱᚱ,

nemlig IAL eller IALL, det samme Ord (ogsaa efter sædvanlig Udtale) som det bekjendte *Jarl*. De to övrige Charakterer synes at maatte læses ᚢᛁ, og saaledes at tilkjendegive, at Manden, hvor Stenen laae, var lagt i et helliget Gravsted til sin Hvile. Hesteskoen kunde antyde, at Hesten var bleven jordet med sin Herre; at denne paa Toget havde været til Hest o. s. v. Dog erindres vi tillige ved denne Figur om den Overtro blandt Nordboerne, at Hesteskoen fordriver onde Aander*).

*) Druiderne siges at have brugt Hesteskoen som et helligt Sindbillede; den findes og paa Amorikas gamle Mynter; see *Archæolog. Britann.* XXIV, 233. I adskillige Hedenoldsgrave har man fundet virkelige Hesteskoe; saaledes f. Ex.: 1) i det gamle Danmark, Skaane, ved Helenelund, Burlöf Sogn, Bara Herred. I en vakker Höi af 10 Alens lodret Höide og 100 Alens Omkreds fandtes paa 4 Alens Dybde 3 concentriske Steenkredse; i den inderste af disse (og Höiens Midte) fandt man en lille firkantet Steenkiste, som indeholdt en af Ælde meget beskadiget Kobberurne, hvori nogle Menneskетænder, saa lidet beskadigede, at man deraf kunde bestemme den Afdödes Alder til 80 Aar, Stykker af et Kobbersværd samt massive og ubeskadigede, ei usædvanlig store Hesteskoe af Jern med bagtil opgaaende Ender paa den spanske Maade, ligesom for at understötte Hoven og Høvskjægget. Fundet forvares i Lunds Universitets historiske Museum. Höien var (ligesom de russiske) omgiven af en stor Steenkreds, ligesom bestaaende af Bautastene; fra den ödelagte Gravhöi bortkjörtes 3400 Læs Jord og 220 Læs Steen (*Sjöborg* Nomenklatur S. 96—97). 2) i Norge: Ved Gaarden Sindsaker, Holtaalens Præstegjeld, Trondhjems Stift, lod Kapt. *Randulf*, henved 1780, udgrave en af *Schöning* i hans Reise beskrevet betydelig Höi ved en der afbildet Bautasteen, og fandt i den en Hestesko med Ringe, en svær Jernlænke, en Spore og et Spyd; *Klüwer* antiqv. Reise S. 106; jfr. *Schönings* Reise S. 99, hvor Bautastenen (lignende en Obelisk) angives at være 8 Alen höi (2 Alen tyk) ovenfor Jorden og at staae henved 4 Alen nede i Jorden. 3) i det egentlige Sverrig, Rasbo Sogn i Upland, paa en Odde i Funbo Söen fandtes, omtrent 1810, i underjordiske Steensætninger, nogle Kar af Metal og en saa stor Hestesko, at 4 andre bleve smedede af den (Idunna, 7de Hefte, S. 209). Alt dette bekræfter afg. Etatsraad *Viborgs* Mening om Hesteskoens Brug blandt Nordboerne i den hedenske Tid, som i sin Tid blev modsagt af andre. At de gamle Germaner brugte Hesteskoe er nu og viist i *Klemm's* Handb. der Germ. Alterthumsk. S. 134.

Digitized by Google

Vi forbigaae her tvende andre figurerede af Forfatteren ommeldte samt (paa Side 8 og 9) afbildede Stene med ophöiede Zirater eller Figurer, endskjöndt de sidstommeldte Charakterer ligne baade Runer og Binderuner. Den förstnævnte ligner vistnok i Formen en Bautasteen. den sidstmeldte derimod visse Stene, der i vort Norden findes i Sumpe, og som efter Naturforskernes Mening der tildeels forvittres saaledes, at visse Dele, der ofte ligne Skrift eller Figurer, komme til at see ud som ophöiet Steenhuggerarbeide. Om end Naturen havde dannet slige Træk, kunde Stenene let betragtes som Helligdomme, betegnede med Gudernes egen Skrift, efter de hedenske Præsters eller Skriftlærdes Meningers Fremstillingsmaade. Jeg erindrer at gamle overtroiske Folk i Island i min Barndom gjemte Stene, som af Naturen vare betegnede med Figurer der lignede Bogstaver, som beskyttende Talismaner, med stor Ærefrygt og Omhu. At derimod Hedningernes Omvendere kastede saadanne Idol- eller Amuletstene i Söer eller Sumpe (ligesom de nykristnede Russer Afgudsbillederne i Kiev) var saare naturligt.

Forfatteren vedbliver: "Beliggenheden af de Gravhöie, jeg her "har opdaget, fortjener særdeles Opmærksomhed. Alle tilsammen danne "de i horizontal Plan en Cirkel, paa hvis Omkreds, udgjörende om- "trent 20 Verster, der ligge Gravhöie i Cirkler, i nogen Afstand fra "hinanden, og selve Gravhöiens Grundflade danner en regelret Cirkel. "Inden i samtlige Gravhöies fælles Runddeel bemærker man endnu Spor "af Jordopkastelser, og disse Mærker strække sig i Linier fra en Gravhöi "til en anden. Hele Omkredsen stöder til Floden Medvjediza, hvilken vi "ville antage for Cirkelens Tangent, medens den lille Flod Kamenka viser "sig der som Chorde."

"Det kan være at de forskjellige i det tverske Karelien værende "Mindesmærker hidröre fra forskjellige Folkeslag, i hvis Tal uden Tvivl "Normannerne (Skandinaverne) hörte til de virksomste. De kunde seile "fra Orienten op ad Volga derfra paa Floden Medvjediza, derefter paa

Digitized by Google

"Kamenka, hvor de ogsaa havde deres Gard*) (Stad) af Störrelse som "det nuværende Moskva**). Derfra lod de deres Fartöier slæbe over "Land til Floden Mologa (hvor der ogsaa er Gravhöie) og gik der over "i det nordlige Flodsystem."

Hertil har *Koeppen* föiet följende Bemærkning: "Dette er vistnok "mueligt. Hvem der veed, hvorledes Normannerne i sin Tid spredte sig "over Europa, hvorledes de, foruden deres Herredömme i Norden, i det "9de Aarhundrede bekrigede Irland, Holland, Frankrig, Spanien og Ita- "lien***); hvorledes de (under Navn af Russer) beleirede og indtoge Con- "stantinopel (Aar 866) havde fæstet Sæde paa den tauriske Halvöes vest- "lige Kyst, som beskylledes af det Hav, der ansaaes for at være dem under- "kastet, og derfor kaldtes det russiske; hvorledes de hærgede Kysten af "det kaspiske Hav, hvorfra de fore over det asovske Hav, Don og Volga "paa 500 Skibe, hvorledes de bragte deres Skibe over Landstrimlerne, "og gik paa fladbundede Fartöier opad Floder, som nu ere udtörrede, hvor- "ledes de befarede den saakaldte græske Vei; hvorledes de i det 10de "Aarhundrede förte Handel med de volgaiske Bulgarer og sikkert förend "Novgoroderne, som vore Aarböger omtale, gik til Sibirien, til det nord- "lige Ocean — hos ham vil sikkert *Glinka's* Forudsætning vinde Sand- "synlighed og Troværdighed; for os bliver der kun tilbage at takke ham "oprigtigt for hans interessante Opdagelse."

*) *Garðr* (i andre Böininger *Garð*) er et ældgammelt nordisk Ord, som blandt andet betegner en Stad. Deraf Mikligarðr (den store Stad, Mykleg aard), det oldnordiske og gammeldanske Navn for Constantinopel.

**) Herved bliver Nordboernes ellers vidunderlige Handel og Samfærsel med Orienten begribelig, som tydelig bevidnes af de i Skandinavien, især i Sverrig, paa Gulland og Bornholm, ja selv i Mecklenborg, Pommern o.s.v. fundne betydelige Pengesummer, Guldsager m. m. I de nordiske Gravhöie har man (hvorom vore Museer vidne) fundet Skaalvægter, som i Zirlighed ikke vige for de nyere engelske, med særegne, dertil passende Lodder, nöiagtig beregnede efter et vist Vægtsystem, tildeels betegnede med Runer. See nord. Tidsskr. for Oldk. I, 398—405, Ant. Ann. IV, 404—405.

***) Hertil kan man og lægge England, Skotland og de övrige Nederlande, visse Dele af Tydskland o.s.v. I det samme Tidsrum opdagede og befolkede de Island, Grönland, store Kyststrækninger og Öer i Amerika, m. m.

Digitized by Google

Ved förste Öiekast vil enhver skandinavisk Læser, som betragter den forestaaende Prospekt af russiske Gravhöie, overbevises om dens store Lighed med de i vore egne Lande. Muelig vil dog hines pyramidalske Form, hvorved de da komme til at ligne Sukkertoppe, stöde Nogle, da den her ikke er almindelig nuomstunder. Dog gives der visse Egne i Danmark hvor saadanne Höie endnu sees, og hvor mange flere oprindelig synes at have havt en saadan Dannelse, der nu mere og mere forsvinder for Forskerens Blik. I Aaret 1809 skrev *Börge Thorlacius* saaledes herom efter egen Erfaring og Öienvidners paalidelige Beretninger: "Af de konstformede Höie ere nogle runde, og da enten *som en Sukkertop pyramidedannede*, eller foroven flade, og for Resten af Udseende som en afskaaren Sukkertop, begge Arter i Almindelighed *temmelig höie*.... *De kaldes i Roeskilde-Egnen Sukkertopshöie*.... Disse spidsagtige eller afskaarne Sukkertopshöie findes ogsaa i Jylland f. Ex. Thisteds Amt. Undertiden findes de omkrandsede med Stene" (ligesom de her afbildede russiske). Samme Forfatter ommelder og de paa nogle Steder i Danmark forekommende, af ham saakaldte *runde Höiomgivninger* som særdeles mærkelige og overhoved de smukkeste, samt anförer Exempler fra Fyen og Jylland. At mange saadanne Höikredse nu ved den tiltagende Jorddyrkning ere blevne forstyrrede i sin Orden, maa antages for fuldkommen afgjort.

Til de russiske Gravhöies store Lighed med de skandinaviske har *Clarke* ogsaa paa sin Reise tit lagt Mærke. De i Nærheden af Tver vakte især hans Opmærksomhed. De og flere vare, ligesom vore danske, især anlagte paa saadanne Höider, hvor de mest kunde falde i Öinene (og hvorfra de Afdödes Aander meentes at nyde en vid eller skjön Udsigt). Andre saae han ved Valdai, Voronesh og paa mange flere Steder, efter hvad han engang for alle bemærker**).

*) Bemærkninger over de i Danmark endnu tilværende Höie og Steensætninger. Skand. Selsk. Skr. V, 113, 115, 132.

**) *Clarke* Reise durch Russland und die Tartarey 1800—1801, übers. von *Weyland*, 1817, S. 27, 35, 233. Ogsaa i Nærheden af Don eller Tanais fandtes der saare mange

Digitized by Google

At saadanne Gravhöie tildeels virkelig skyldes de hedenske Russer eller Vareger, egentlig indvandrede fra vort Norden, og at de derefter bleve forsynede med Mindesmærker, indeholdende Indskrifter til den Afdödes Minde, erfares ikke alene af *Nestors* Beretninger om Varegerfyrsternes Askolds, Dirs, Olegs, Igors o. fl. store Gravhöie, men endog af et troværdigt Öievidnes, Araberen *Ahmed ben Foszlans* (ogsaa *Fodhelans*) udförlige Fortællinger. Denne mærkværdige Mand blev sendt af Kalifen Muktedir, som regjerede fra 907 til 922 efter vor Tidsregning, til Bulgarernes Konge ved Volga, for, efter hans eget Forlangende, at fuldföre hans Omvendelse til den muhamedanske Tro. *Ibn Foszlan* (som han i Almindelighed kaldes) ankom til det bulgariske Hof den 11te Mai 922. Paa denne Reise traf han mange hedenske Russer, om hvilke han meddeler interessante Efterretninger, udgivne og forklarede af *Frähn* og forhen fordanskede af *Rasmussen**). Af denne Beretning udhæve vi her Följende efter Förstnævntes fuldstændigste Bearbeidelse**) af de udförligere Kildeskrifter: "Jeg saae Russerne, da de vare ankomne med deres Handelsvarer og havde opslaaet deres Leir ved Floden Itil (Volga). Aldrig saae jeg Folk af en fuldkomnere Legemsbygning; de ere höie som Palmetræer, kjödfarvede og rödmossede. Enhver bærer en Öxe, Dolk og Sværd. Uden disse Vaaben seer man dem aldrig..... De komme

(S. 363 o. f.). Neppe har nogen været en större Ven af detteslags Mindesmærker end denne Lærde, som (blandt andet) siger om russiske Gravhöie: "Nogle blandt "dem hæve sig fra den ellers fuldkommen jævne Slette i saa regelmæssige, simple "og dog kunstige Former, at man ikke kan nære den mindste Tvivl om deres op"rindelige Bestemmelse. Andre, som synes at være meget ældre, ere tilsidst atter "sjunkne ned i Jorden og have efterladt en Huling, som er omgivet med en Art "af Dæmning; alle have de dog tabt betydelig af deres Höide ved Ploven, som nu "aarlig drages frem over dem. Jeg kjender ellers virkelig ikke noget Mindesmærke "fra Oldtiden, som er interessantere eller ærværdigere end disse *tumuli* eller Gravhöie."

*) I hans ypperlige, i Svensk, Engelsk o. s. v. oversatte Afhandling: Om Arabernes og Persernes Bekjendtskab og Handel i Middelalderen med Rusland og Skandinavien *Molbechs* Athene 2det Bd. (1814) S. 177 o. f. især S. 305 o. f.

**) *Ibn Foszlans* und anderer Araber Bericht über die Russen ältester Zeit &c. Von *C. M. Frähn*. Herausgegeben von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. St. Petersburg 1823, LXXXII og 282 S. 4.

Digitized by Google

fra deres Land, lægge deres Skibe for Anker i Itil, som er en stor Flod, og bygge sig paa dens Bredder store Huse af Tömmer. I ethvert Huus boede 10, 20 eller flere sammen, hver med sin Opvarterske, samt adskillige andre Kvinder, af hvilke nogle vare tilfals som Slavinder. De dyrkede ivrig Afgudsbilleder af Træ med andægtige Bönner, Böininger, Offringer o.s.v. Deres Afdödes Lig lagde de i Skibe, hvori de bleve brændte, de Fornemmes især med stor Pragt"*). Som Öienvidne ved en fornem Russers Ligbrand, siger *Ibn Foszlan:* "Da alt var forvandlet til Aske opförte Rus-"serne over det Sted, hvor det fra Floden optrukne (den Afdöde forhen "tilhörende) Skib havde staaet, noget, som lignede en rund Höi, i hvis "Midte de opreiste en stor Blok af Bögetræ, hvorpaa de skreve den Af-"dödes og ligeledes Russernes Konges Navn; derefter begave de sig bort"**). At den hertil af disse Russer (kun 60 Aar efter den skandinaviske Herskerstammes Indvandring) anvendte Skrift har bestaaet af vore nordiske Runer, kan man vel med temmelig Sikkerhed antage. — End et Beviis for Russernes Brug af Skrift i det samme Aarhundrede har *Frähn* ei for længe siden bragt for Lyset. Han har nemlig opdaget en Pröve (eller Efterligning) af den i et arabisk Haandskrift***).

*) Overeensstemmelsen mellem disse Russernes og de i Eddadigtene beskrevne og andre skandinaviske Jordefærdsskikke m. m. har jeg allerede 1818 oplyst (efter *Rasmussen*) i den ældre Eddas store Udgave II, 929—934. Her bemærker jeg kun, at en Russer i Samtale med Ibn Foszlan udviklede det Fortrinlige i Russernes Jordefærdsmaade (fremfor de Kristne, som lode deres Afdödes Lig raadne og fortæres af Kryb og Orme), idet den paa Ligbaalet fortærede uden alt Ophold indgik i Paradiset, — hvilket disse Hedninger ellers forestillede sig som forudgangne Venners og Slægtningers skjönne og grönne Opholdssted. Jfr. Eddalæren og dens Oprindelse 3die D. S. 62—64, 99—100. Vi kunne saaledes ikke undres over at arabiske Forfattere (som *Jakuti* hos *Frähn* l. c.) melde om de hedenske Russer, at de havde en "guddommelig Lov" (efter Eddatroen?), i hvilken de ikke havde noget tilfælles med andre Folk. Herved maa det bemærkes, at man finder at visse arabiske Forfattere og flere Skribenter fra Middelalderen have kaldt Nordmanner eller Skandinaver Russer. Om de hedenske Angelsaxers Religionsböger jfr. ovenfor S. 152.

**) *Frähns* Ibn Foszlan l. c. S. 21; *Rasmussen* l. c. i Athene II, 317.

***) *Ibn-Ali-Jacub el-Nedims* Nachricht von der Schrift der Russen im 10ten Jahrhundert nach Chr., kritisch beleuchtet von *Ch. M. Frähn* (*Memoires de l'Académie impériale des sciences de St. Petersbourg, Tom. III, 1836,* S. 507 o. f.

Digitized by Google

Uden at kunne her meddele den hele interessante Undersögelse, maae vi indskrænke os til nogle af dens Resultater. Værket, hvori Efterretningerne findes, er forfattet i Hedgiras Aar 377 eller 977—78 e. Chr. F.*). Det udgjör etslags Literaturhistorie over arabiske Forfattere, saavelsom ogsaa andre, forsaavidt de haves i Sproget, og over deres Skrifter, hvorfor der tillige gives Prøver af nogle fremmede Folks Skriftarter. Deri indeholdes følgende mærkelige, hertilhörende Efterretning:

"En Mand, hvis Ord jeg tör troe, fortalte mig, at en af Kon-"gerne i Bjergstrækningen Kabk (Caucasus) havde sendt ham til Russernes "Konge, og han tog deraf Anledning til den Bemærkning, at de brugte "en Skrift, som pleiede at indskjæres i Træ. Derpaa tog han et Stykke "hvidt Træ frem, og rakte mig det. Paa det vare Charakterer indskaarne, "om hvilke jeg dog ikke veed, enten de fremstillede hele Ord eller isolerede "Bogstaver. Her deres Efterligning:

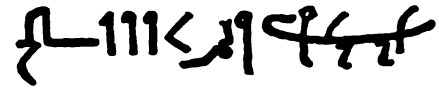

En erfaren Kjender af Slavernes Oldtid, Hr. *v. Koeppen*, har ikke kunnet finde heri den ringeste Lighed med deres ellers bekjendte (kristelige) Skrifts Bogstavtræk. *Frähn* bemærker selv i denne Anledning: at da Runeskriften paa den Tid var i Brug i Tydskland og Skandinavien, var det vel tænkeligt, at den var bleven bragt til Rusland af Varegerne (som indförte visse Benævnelser m. m. af Skandinavernes Sprog blandt Russerne); at *Karamsin* indrömmer at den kan være bleven brugt af Russernes hedenske Præster for at udtrykke med den deres Guders Navne, ligesom han og har meddeelt den her vigtige Efterretning af en russisk Krönike fra det 14de Aarhundrede: at Slaverne för Cyrills Tider ikke havde havt nogen Böger, men at de læste efter Streger og Indsnit,

*) Saavidt vides haves nu intet mere af dette Værk i Europa end jet gammelt Manuscript, nu i Paris (skrevet i det 13de Aarhundrede), bragt dertil fra Cairo. *Golius* sees dog i sin Tid at have benyttet et andet Exemplar deraf. Indskriften og de den oplysende Steder ere udskrevne af Prof. *Flügel* og meddeelte Statsraad *Frähn*.

Digitized by Google

fordi de vare Hedninger; at man maatte fristes til at antage dette for at antyde en Runeskrift, samt at just denne ogsaa menes ved vor Arabers Trætavler eller Karvestokke, paa hvilke Russerne pleiede at indskjære deres Skrift. Dog mener *Frähn*, at de havde end en anden afvigende Skriftart, brugt af dem, nemlig den her forestilte, i hvilken *Sjögren* ikke har kunnet spore noget synderligt Slægtskab med Runernes Charakterer, — og deri har han visselig Ret, naar man kun sammenligner Pröven med de simple skandinaviske Runer (og flere); — derimod har *Frähn*, og det med Rette, opdaget og beviist i den en stor Lighed med den saakaldte Sinaitiske Skrift*), til hvilken man endnu ikke har fundet Nöglen. Det er da vistnok mærkeligt, at af de i denne Skriftart forekommende Charakterer (efter en egen, af mig over *Greys* Aftegninger, ved en dertil givet Anledning, foretagen Undersögelse) ikke mindre end 24 have fuldkommen Lighed med andre saadanne, der findes i forskjellige skandinavisk-angelsaxiske Runearter, endskjöndt jeg vistnok ikke kan angive, hvorvidt de sammenlignede i Betydningen svare til hinanden eller ikke**). — I den Henseende fortjener det at anföres, at *O. G. Tychsen* forhen har bemærket en væsentlig Lighed mellem adskillige Bogstavtræk af de sinaitiske

*) De i den affattede talrige Indskrifter ere anbragte paa Klippevægge i Sinai's Omegn, ved Veien til Bjerget fra Suez, i forskjellige Dale. De ommeldes allerede af den bekjendte *Cosmus Indikopleustes* henved 530 e. Chr. I vor *Niebuhrs* Reisebeskrivelse haves Pröver af dem, 1ster Th. Tab. 49, 50 (til S. 243, 256); jfr. *Treschow* i Ny Samling af Videnskabernes Selskabs Skr. 2den D. (1783) S. 583 o. f. Fuldstændigst ere de beskrevne og afbildede af *G. F. Grey* i hans Inscriptions from the Wady el Muttekeb or the written valley, copied in 1820 i Transactions of the Royal Society of Literature of the united Kingdom Vol. 2 Part. 4, London 1832, 4to. Efter *Frähn* har *Gesenius* (som antager Indskriften for at være forfattet i en phoenicisk eller aramæisk Skriftart) bedst oplyst denne i hans Anmærkninger til *Burckhardts* Reisen im Palästina, Weimar 1824, 2ter Th. S. 1071 o. f.

**) Efter Begjæring af Lord *Prudhoe* gjennemgik jeg i Aaret 1835 disse Indskrifter, og meddeelte ham de i Hovedsagen lidet oplysende Resultater af min Grandskning. Til bekjendte Runecharakterer fandtes disse iær at svare:

a) nordiske: ᚠ, ᛁ, ᚼ, ᚨ, ᛚ, ᛦ, ᛅ, ᛅ, ᛘ, ᚹ, ᛒ, ᚾ, ᛋ, ᛏ, ᛏ, ᛇ, ᚢ, ᚢ, ᛉ

(foruden andre i bagvendt Stilling som ᛅ, ᛒ o. fl.);

b) angelsaxisk-tydsk-gothiske: ᚹ (bagvendt), ᚺ, ᚻ, ᚷ (o. fl.).

Digitized by Google

Indskrifter med de sibiriske, hvilke jeg paa den anden Side, paa samme Maade som nysmeldte, finder meget at nærme sig til Nordens Runer, hvilket *Klaproth* ligeledes antager. *Tychsen* sögte at forklare denne besynderlige Overeensstemmelse ved Henvisninger til *Herodots* Beretninger om Skythernes ældgamle Tog til Ægypten og mangeaarige Herredömme over dette Rige*).

Idet jeg med *Frähn* antager, at Araberens Afskrift (saaledes som vi nu paa anden eller tredie Haand have den) vel kan være bleven noget fordreiet og saaledes noget afvigende fra sin Original — mener jeg at denne har (som en Pröve) indeholdt to Ord eller Navne. Som *Frähn* mener bör Indskriften i (i Hovedsagen) læses fra Höire til Venstre. Det efter Österlændernes Læsningsmaade förste Ord udgjör, efter min Mening, etslags Binderune (hvis Læsning ikke er bundet til nogen vis Retning), dog i særegen Stiil, som ikke ligner den almindelige nordiske, da Trækkene ere noget mere afrundede, hvilket mulig tildeels kan tilskrives den arabiske Afskrivers Fordreielse, endskjöndt vi dog virkelig kunne fremvise Sidestykker hertil, som passe i Hovedsagen samt endog tildeels i de afrundede Træk. Stillingen synes vel at afvige fra den nordiske Maade, da man her gjerne anbragte Binderuner i opreist Stilling, hvorimod Staven *(fulcrum)* her hviler i den liggende; men dette kan være en aldeles tilfældig Omstændighed, blot beroende paa en eller anden Afskrivers Forgodtbefindende. Saaledes som jeg forsöger at læse den, vender detförste Bogstav dog en anden Vei:

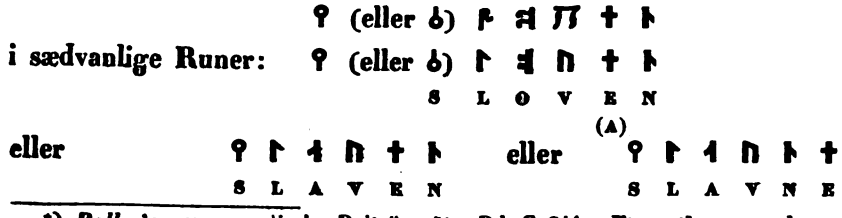

*) *Pallas's* neue nordische Beiträge 5ter Bd. S. 244. *Klaproth sur quelques Antiqvités de la Siberie*, anført af *Frähn* i hans herombandlede Afhandling l. c. S. 519. Jfr. ovenf. *v. Köppens* Bemærkning om Varegernes eller de ældste Russers Toge til Sibirien S. 254. Til Permien, Nordboernes Bjarmeland, kunne Runerne fuldt saa tidlig være blevne bragte ved Nordboernes Ledingsfærd; see herom S. 123—124.

Digitized by Google

hvilket jeg (skjöndt ukyndig i Sproget) forestiller mig paa en eller anden Maade at antyde Slavernes (eller Slovenernes) Folkenavn.

Et af de nysmeldte nordiske Sidestykker til den russiske Binderune fra en svensk Indskrift i sin rigtige Stilling have vi meddeelt her ovenfor S. 204 fra en svensk Bautasteen paa Östberga Mark (Runtuna Sogn, Rönö Herred i Provindsen Södermanland) som aabenbare synes at være fra den hedenske Tid*). Det meste af Indskriften er anbragt paa en tohovedet Slange *(amphisbæna)*, den Afdödes Navn paa en aflang Firkant mellem de to Linier, som Slangens Krumning danner, og der nedenfor Binderunerne: *Þróan rúna*, hvis Betydning m. m. vi der have sögt at udvikle. Vi have og sammesteds (og paa följende Blade) deels meddeelt, deels henviist til flere lignende Skriftpröver af detteslags Runer. Her fremstille vi den samme Indskrift i liggende Stilling:

og endvidere til Sammenligning et Par danske Pröver af en lille firkantet, meget gammel Runestok, hvilken *Ole Worm* har afbildet; — disse Binderuner ere der indskaarne i liggende Stilling blandt andre opretstaaende simple Runer og meddeles her paa samme Maade:

**)

*) Et af Beviserne derfor er Ordet *at*, som i denne Betydning findes i Eddasangene, men sjelden i Runeindskrifter, hvor det som oftest er forandret til *aft*, *eft*, *eftir* o. s. v. i henved 30 Former. Jfr. Glossariet til den ældre Eddas store Udgave 2den D. S. 568.

**) *Ol. Wormii* Monum. Dan. S. 298—299. Han kalder den lille Runestok *Virgula erotica*. Den simple Runeindskrift lyder saaledes, efter den förste Binderune: *Bunafn vet kæresta man af þenkestol a (?) enþa*; her sees den anden Binderune og dernæst Slutningsordet *lanþum*. Den förste Charakter indeholder rimeligviis Fæstemöens Navn, hvilket jeg troer at *Worm* rigtig har gjættet, nemlig ᛒᚨᛏᛁᛚᛞ d: *Botild* (han skriver blot ᛒᚨᛏᛞ). De övrige Ords Mening er: Bynavnet (Benavnet) veed (kjender) min Kjæreste (Fæstemö) af Tænkestolen mod Slutningen (af Indskriften); derefter följer, som jeg troer, selve Bynavnet, som kan læses *Bulund* eller *Bylund*; mulig bör endog det kryptographiske Tegn udvikles saaledes: *Bu í Lundi* (eller *Búi í Lundi*) d: Bo i Lund (nemlig Manden *Búi* eller *Bo*) i Staden Lund (maaskee

Digitized by Google

Endvidere henvise vi til Fragmentet i Bautil 1129, hvor man seer Runer i afrundede Former, og til de af os i Afbildning meddeelte Binderuner i Ullerups Jættestue m. fl.; jfr. ovenfor S. 251 om de saakaldte knyttede Runer.

Den herombandlede russiske Skriftpröves andet (eller efter vor Læsningsmaade förste) Ord, der maa læses fra Höire til Venstre, er af en anden Beskaffenhed. Dens förste to Bogstaver ere utydelige, maaskee fordreiede ved en af Afskriverne. Derom kunne forskjellige Formodninger haves, nemlig: a) at en Charakter her urigtig er bleven til to og at det Hele har udgjort et R, som undertiden, helst i de gamle Runer, har en synderlig gabende Form; see f. Ex. ovenfor S. 229; — b) antager man derimod at Charaktererne oprindelig have været tvende, er den förste af dem sandsynligst et angelsaxisk rundagtigt ᚹ (*v*), endskjöndt det og ligner et nordisk ð, hvoraf adskillige Afændringer haves*); den anden ligner snarest et ᛁ og ᚴ eller *z*, som hos Finnerne (see ovenf. S. 236), anbragte i en Binderune, hvis det ikke er et særegent oldrussisk Bogstav af denne Art, som vi ikke mere kjende. Charakteren ᚲ er muelig et nordisk ᚢ (*u* eller *y*), forandret eller feilskrevet med Hensyn til Stillingen. Herpaa følge, efter min Gisning, to ᛊ (*ss*) og dernæst et ᛚ (ᛚ eller *l*). Det Hele sluttes af en Charakter, der vistnok ligner en arabisk Form, hvilket *Frähn* og formoder kan være Tilfældet, samt at det her betegner Indskriftens Afbrydelse. Antages den derimod for en afrundet Binderune (maaskee tildeels urigtig tegnet) kunde den bestaae af Bogstaverne ᚴᚢᛏ (*lut*) eller ᚴᛁᚢᛚ (*liut*, *liud*). Adskillige russiske Lærde mene, at Ordet *ljudi* fordum betegnede alle frie Folk eller Borgere, og, som det hedder i *v. Brackels*

Skaanes bekjendte Hovedstad). Ordet Tænkestol er nu forlængst obsolet og Betydningen ubekjendt; rimeligviis betegner det her et nu saakaldet *souvenir* eller Erindringsgave; Træstykket ligner virkelig en Bænk (eller Stol) og paa den skulde Mindet eller Erindringen hvile efter Giverens Hensigt. Det sidste Ord *lanþum* (eller *lendum*) er formodentlig det nyere: Löndom.

*) Hovedet eller den tykkere Ende af dette Bogstav sees ogsaa virkelig överst i adskillige gamle Indskrifter og Runealphabeter. Jfr. det almindelige angelsaxiske *s*, som ogsaa udtrykkelig synes at nedstamme fra den Rune, der sees hos *Hickes* i det andet Runealphabet fra Membranen Galba A, 2 (til Gram. Isl. § 4).

Digitized by Google

Oversættelse af *Bulgarin*, "stützen ihre Meinung darauf, dass in den Jahr-"büchern von *allen Leuten (Ljudi)* des russischen Landes die Rede ist"; det er vel klart, at hiint russiske Ord ganske svarer til det beslægtede tydske *Leute*, i Oldtiden det selvsamme Ord som hiint russiske, i den saxiske Dialekt, hvori f. Ex. *thiudisca liudi* er det samme som det nyere *Deutsche Leute;* i en anden tydsk Dialekt forekom Ordet som *Liut (populus)*, altsaa nærmere vor ovenanförte Læsningsmaade og Middelalderens latinsk-barbariske *luti, liti, leudi.* Hertil svarede det oldnordiske og endnu islandske *lýðr* (pl. *lýðir;* fordum ogsaa *lióðr, liuðr*), Angelsaxernes *leoð* o. s. v.*). I al Fald er det skandinavisk-germaniske Ords muelige Anvendelse her ikke usandsynlig, og saaledes gjætter jeg, at det hele Ord kunde læses enten *Vizusslut* (hvorom man atter kunde fremsætte forskjellige Gisninger), eller *Russliut*, eller *Russilut*, og da betegne Russerne eller det russiske Folk.

Hele Skriftpröven har saaledes efter sidstmeldte Læsemaade indeholdt Navnene for de to da forenede Folk: Slaver og Russer, som i den Tid have betjent sig af den fremstilte Skriftart, deels i særskilte Bogstaver og deels i virkelige nordiske Binderuner.

Muelig kan en ældre eller bedre Afskrift af det ovennævnte arabiske Værk, hvilken *Frähn* med megen Iver söger at opspörge, med Tiden bedre oplyse dette endnu for os saa dunkle Æmne.

Der gives maaskee endnu enkelte flere Pröver af de ældste russiske Skriftartee paa visse gamle Medailler, Mynter eller Bracteater, hvis rette Hjem man hidindtil ikke har kunnet bestemme. En saadan, som i mange Henseender er meget mærkværdig, vover jeg at henföre hertil. I al Fald er det godt at jeg, ved Justitsraad *Thomsens* Omhu, har erholdt

*) *Bulgarin* Russ. Gesch. I, 408—409; *Graff Diutiska* II 193, III 156. Jfr. mit Glossarium Edd. ant. T. 2 under Ordene *lid, lióð, lýðr.* Jfr. *Strahl* Russ. Gesch. I, 382, 384 o. f. Til denne Klasse (kaldet *ljudi*) hörte Kjöbmændene, som efter *Ibn Foszlans* Beretninger vare meget rige og höit anseete i Igors Tid, hvilket ogsaa erfares af Russernes Handelsforhold til Grækerne m. m.

Digitized by Google

en (paa en hosfölgende Kobberplade gjengivet) nöiagtig Tegning af den, taget efter Originalen under hans eget Opsyn, da den eneste Afbildning, som hidindtil havdes, langtfra ikke er correkt. Denne Bracteat er forhen bleven beskrevet og omhandlet af *Schröder**). Den blev fundet i Jorden, ved Opgravning, i Nærheden af Bondegaarden Tunalund i Hielsta Sogn, 3¼ Miil fra Upsala. Bracteaten er af Electrum (en Blanding af Guld og Sölv), dens specifike Tyngde var 16,388. Den er tosidig, eller rettere sammensat af tvende Guldlameller, sammenföiede ved en rundtomgaaende Ring eller Beslags-Indfatning, hvortil man har loddet en Ösken med tilföiede ophöiede Zirater der nedenfor paa selve Mynten, for at den kunde hænges om Halsen som et Smykke eller Amulet. Aversen forestiller en Fyrstes eller Krigers Brystbillede; Hovedet synes at være bedækket med en glat og tætsluttende Staalhue eller anden Hue**), hvis Rand omkring Panden er prydet med en smal Krands, der maa holdes sammen bag i Nakken ved et Baand, som har tvende flagrende Ender. Det egentlige Brystbillede sluttes nedentil ved Figuren af en stor Fugl, som böier Halsen opad samt Hovedet fremad ved Krigerens Skuldre***). Omkring Brystbilledet er en Indskrift, som synes at være en Blanding af Runer, Kvistruner eller Runemærker (som jeg ellers ikke har seet prægede) og græske eller byzantinske Bogstaver. Reversen forestiller en Mand til Hest, som svinger et kroget Spyd med tvende Hager, og er saaledes i Begreb med at true eller nedlægge en ham mödende Fodgjænger, som

*) I hans lærde og interessante Afhandling: Archäologiska Anteckningar, rörande de i Svensk jord tid efter annan funne Guldbracteater, Idunna 7de Hefte (Stockholm 1817) S. 179—181.

**) Netop en saadan Hue af Guldstof, simpel og afpasset til Hovedets Form, brugte de fornemme Russer i Igors Tid (922) efter *Ibn Foszlans* Beretning. *Frähn* l. c S. 15, 115.

***) Vore Forfædre havde megen Overtro om himmelske Fugle og disses samt tillige de almindelige Fugles Tænke- og Talegaver. Odins tvende Ravne flöi hele Verden omkring for at erfare Nyheder, satte sig dernæst paa hans Skuldre og hviskede ham hvad de vidste i Örene. Ogsaa Normerne havde deres Svaner, vistnok de samme som de, der (efter *Saxo* i 6te Bog) lode et Belte med Vers i Runeskrift, som Fortolkning af deres Sang, falde fra Himmelen. De gamle Nordboer brugte ellers tamme Falke eller Höge til Jagt.

Digitized by Google

griber Hestens Töile med den ene Haand og synes at have en Bue, uden Streng og Piil, i den anden. Hvad Indskriften angaaer, staae de formeentlige 7 eller 8 Runer og Runemærker omkring Brystbilledets Hjelm. Indskriftens Charakterer synes at være saaledes anbragte, at de fleste af dem vende fra Brystbilledet, men ikke mod det efter den ellers almindelige Skik, med Undtagelse af enkelte blandt de russiske Mynter*), og jeg formoder tillige, at enhver af Indskriftens Dele for sig vel bör læses ligefrem, hvorhos man dog maa lægge Mærke til at enkelte af de kjendelige Bogstaver staae i en omvendt Stilling. Da det er uvist om de Charakterer, der ligne Kvistruner eller Runemærker, virkelig skulle have disses sædvanlige Betydning, har jeg först prövet paa at læse Indskriften, uden dem, fra dens af mig antagne Begyndelse.

I græske Bogstaver: ΥΓΟR, hvilket jeg antager for at være den berömte varegiske Fyrste Ruriks, den fra Skandinaverne indkaldte Herskers Sön, hvis Navn almindeligst skrives *Igor;* — i det ældre Danske blev *i* og *y* brugt iflæng saavelsom og i visse gamle islandske Membraner**). Islænderne kjende nu ingen anden Udtale for *Y* end den samme som for *I*, endskjöndt de, som ville fölge den etymologiske Orthographie, endnu gjöre Forskjel paa disse Bogstaver ved Ordenes Skrivemaade. Denne vilde og her bedst stemme til min Læsemaade, da man neppe kan antage Navnet *Igor* eller *Ygor* — forudsat at det er af skandinavisk Oprindelse — for andet end det bekjendte og dog ældgamle Ord *ýgr* (*ýgur, ýgor*) ɔ: heftig, stridbar, frygtelig (der vel kunde passe til hine krigerske Tider som Navn for en tilkommende Fyrste eller Hærförer)***). Det *andet*

*) F. Ex. en Guldmynt af Wladimir den 1ste, afbildet i *St. Chaudoir Apperçu sur les monnaies Russes* T. 3 (1837) Nr. 1 Pl. 1 Fig. 6. Der staae endog hele Legendens Bogstaver bagvendte.

**) See f. Ex. Fornm. S. XI, Fortalen S. 6 med Facsimilet af et Manuscript fra det 13de Aarh., — samt det ordrette Aftryk af et til Rafnkel Freysgodes Saga hörende Blad i dens Udgave ved *P. S. Thorsen* og *Konrad Gislason*, 1840, som S. 46 (Membr. Lin. 2, 4, 7, 20) *y* for Ordet *i*, Lin. 14 *yn* for *in*, S. 52 Lin. 14 *Yslands* for *Islands* o. s. v.

***) Et af Odins Binavne *Yggr* (*yggur, yggor*) er beslægtet med dette *ýgr*.

Digitized by Google

Bogstav er et tydeligt Γ, men omvendt, som det tit forekommer i græske Indskrifter*). Det *fjerde*, R, sees her ligesom i en liggende Stilling; det regnes vel almindeligst til Latin og Runer, men det er vist at det forekommer i ældre og nyere græske Indskrifter. De næste to Bogstaver IT vække ingen Tvivl. Her følge to usædvanlige Charakterer, der ligne Runemærker, og efter dem to almindelige Runer ᛏᚨ, som efter sædvanlige Regler maa læses *el.* — Hvad der her tydelig kan læses, bliver

YGOR IT....EL eller ITEL.

Söger man nogen rimelig Forklaring til Indskriftens förste Deel, saa er Fyrstens Navn allerede forklaret. Derpaa følge Stavelserne IT EL (afbrudte i Midten ved to usædvanlige Tegn eller Charakterer), men jeg antager dem for et og det samme Ord. Begge Benævnelser tilhöre Ruslands ældste Historie, hvilket det her være mig tilladt nu strax at udvikle.

I Ordet ITEL gjenfinde vi det gamle Navn for Floden Volga, hvilken Araberne, tildeels ogsaa Grækerne**), skjöndt disse ofte nævne den Rha) kalde *Itel*, *Itil****), *Etel*, *Atel*. Den selvsamme Benævnelse gjeldte ogsaa for en i Ruslands hedenske Tider meget besögt Handelsstad (der siges at have været 3 Mile lang)*****). Man mener at den er det nuværende Astrakan. Förend Russerne udbredte deres Erobringer fra Vest og Nord tilhörte Staden Atel (eller Itel) tilligemed en Deel af Volgas Bredder de i sin Tid mægtige Chazarer†). Meget snart

*) Jfr. S. 265 Anm. 1; det er bekjendt, at Bogstaverne i adskillige gamle græske Indskrifter tit staae hist og her i en bagvendt Stilling. Det selvsamme gjelder og om mange af Middelalderens Mynt-Legender i Storbritannien, Skandinavien o. s. v.

**) F. Ex. *Theophanes* (som skrev henved 870) og *Constantin Porphyrogennetes* (henved 940); i den Sidstnævntes Levetid antage vi at Bracteaten er bleven forfærdiget. Jfr. *A. L. Schlözers* Undersögelser i Allgem. Weltgesch. 32ter Th. S. 522, 524—526.

***) Saaledes skrives dette Navn bestandig af *Frähn*, af *Strahl* undertiden *Itel*; *Rasmussen* o. fl. skrive *Atel* (o. s. v.).

****) See især det ovenommeldte ypperlige Skrift af *Frähn*: *Ibn Foszlans* und anderer Araber Bericht &c. S. 38, 39, 71, 237, især efter Araberen *Ibn Haukal*, samtidig med den nysnævnte Keiser Constantin. Jfr. det af *Evers* udgivne Skrift: Ueber die Wohnsitze der ältesten Russen, Dorpat 1825, 4to, S. 42, 46.

†) Om dette mærkværdige Folks Historie skrev *Suhm* en Afhandling (saml. Skr. 12te D.).

Digitized by Google

satte de russiske Vareger (eller Skandinaver), efterat være indkaldte til at herske over Riget*), sig i Besiddelse af den for et krigerisk og tillige handlende Folk uskatteerlige Fart paa Volga med de tilstödende Floder og Farvande. Allerede fra 863 til 866 förte Oskold og Dir, to af Ruriks Krigshövdinger**), som havde indtaget Staden Kiev med dens Omegn

*) At de russiske Vareger oprindelig vare Skandinaver maa nu antages for fuldkommen afgjort efter *Bayers, Thunmanns, Schlözers, Karamsins, Lehrbergs, Frähns, Krugs, Strahls, Bulgarins, Kruses* (og Fleres) grundige og mangesidige Undersögelser. Det forekommer mig desuden at indlyse af *Nestors*, den ældste russiske Historieskrivers, simple og utvetydige Beretninger af följende Indhold: Allerede i Aaret 859 hævede Varegerne, som boede paa hiin Side af Havet (Östersöen med den finske og bothniske Bugt), Skat af de Slaviske og flere Folk, som boede i det nuværende europæiske Rusland. Længe forhen har dette sandsynligvis været Tilfældet (som en Följe af Skandinavernes Vikings- og Handelstoge), og saaledes kan man formode, at Skandinaverne allerede dengang, om ikke endog længe för — (hvilket *Strahl* antager som afgjort) — fore ad den saakaldte "varegiske Vei" til Orienten og det byzantinske Rige. Saadanne Forhold foranledigede rimeligvis mange Varegers eller Skandinavers Bosættelse i Rusland, og disse bleve, efter min Mening om *Nestors* Udtryk, allerede da kaldte *Russer*, men deres nærmeste Stamforvandte i Skandinavien *russiske Vareger*; andre derimod *Sviä* (*Sviar*, Svener, Svenske), *Urmän* (Nordmænd) o. s. v. I Aarene 860—862 satte Slaverne (og flere Nabofolk) sig op mod Varegerne og nægtede at yde Skatten, men kom derover i ödelæggende indbyrdes Krige, af hvilke de dog tilsidst bleve saa kjede formedelst det derved opstaaede almindelige Anarchie, at först Russerne og dernæst i Forening med dem Tschuderne, Slaverne, Krivitscherne og andre i Aaret 862 indkaldte tre varegiske Brödre med deres Slægt (Stammer?) til at herske over hele Rusland. Rurik, den ældste, blev Slavernes Fyrste og bosatte sig i Novgorod. Nogle Afskrifter af de ældste russiske Annaler, hvilke *Scherer* (S. 50) har fulgt, berette, at de tre Fyrster opbyggede Ladoga (de skandinaviske Forfatteres Aldögia o. s. v., der dog synes at være ældre) og at Rurik nedsatte sig der. *Karamsin, Strahl* o. fl. forkaste den sidstmeldte Variantberetning. — Sineus fik Landstrækningerne ved det hvide Hav og Truvor bosatte sig i Isborsk (jfr. ovenfor S. 249—250). De kaldte hele Landet *Novgorod* (Skand. *Nýio gardar*, de nye Lande eller Stæder); dets nordvestlige Deel blev i vort Oldsprog ellers kaldet *Gardariki*, ogsaa *Hólmgarðr*, *Austr-Gardar* (Ostrogard) o. s. v. Efter to Aars Forlöb döde begge de sidstnævnte Brödre og Rurik blev da (864) Enehersker over hele Rusland. Han byggede Staden Novgorod, som snart blev Hovedsædet for Rigets orientalsk-nordiske Handel. *Kruses* interessante (paa Russisk skrevne) Afhandling om Ruriks Herkomst fra Danmark og dets gamle Kongestamme udkommer her snart i Oversættelse ved det Kongelige nordiske Oldskriftselskabs Omhu.

**) Ligesom *Rurik* tydelig er et oldnordisk Navn *Rörikr*, *Rærekr*, saa ere begge disse hans Krigshövdingers Navne det ikke mindre. *Oskold* er nemlig *Hoskuldr* (o. s. v., hvilket man ogsaa i den sildigere Middelalder latiniserede som *Oscoldus*), og *Dir*, det af Landnáma bekjendte *Díri* eller *Dýri*, af hvem en Fjord i Island endnu har sit Navn.

Digitized by Google

og samlet en stor Mængde Tropper, bestaaende af deres Landsmænd, en heftig Krig med de byzantinske Keisere og viste sig med en betydelig Flaade for selve Constantinopel. Disse vældige Krigere have vist til dette Tog benyttet sig af Farten paa Volga, hörende til den saakaldte varegiske Vei til Orienten og det nyromerske Rige. Endskjöndt hine Hærförere ikke vare af kongeligt Blod satte de sig i fuld Besiddelse af deres Erobringer, uden at erkjende Ruriks Overherredömme. Rurik döde 879 og efterlod sig en spæd Sön, kaldet Igor, til hvis Formynder han udnævnte sin Frænde Oleg. Denne tappre Hærförer anfaldt pludselig Kievs selvgjorte Fyrster Oskold og Dir som uretmæssige Usurpateurer, og underkastede sin Myndling de Lande og Stæder, som de havde havt i Besiddelse, samt gjorde adskillige flere Nabofolk skatskyldige til ham. Det saaledes forenede store Rige fik da Navn af Rusland. I Aaret 903 blev Igor myndig og ægtede den berömte Olga. Dog vedblev Oleg at være hans överste Hærförer. Fra 904 til 905 förte de en heftig Krig med de byzantinske Græker; i sidstmeldte Aar siges den mod disse udsendte russiske Flaade at have udgjort 2000 Skibe, hvoraf ethvert havde 40 Mand inden Borde. Keiserne Leo og Alexander tilkjöbte sig Freden med uhyre Pengesummer. Af det her fra *Nestors* Beretninger anförte synes det at fremlyse, at Russerne i dette Tidslöb vare i Besiddelse af Herredömmet over Itel eller Volga med de tilstödende Floder og Farvande, som udgjorde betydelige Strækninger af den varegiske Vei til det sorte Hav.

Den selvsamme Hovedflod var ogsaa paa denne Tid de Igor underkastede Russers Vei til det kaspiske Hav og de deromkring liggende asiatiske Landes Kyststrækninger. De arabiske Forfattere give os den her vigtige Underretning, at russiske Hedninger vare i Besiddelse af en særegen Deel af Staden Atel (eller Itel) ved Volgas Udlöb, hvor de havde deres egen Dommer eller Övrighed til deres Anliggenders Afgjörelse, endskjöndt Chazarerne nævnes som det omkringliggende Lands

Digitized by Google

Herrer. Sædvanligviis förte de en meget betydelig Handel derfra paa Grækenland, Chazarien o.s.v.*). *Massudi* fortæller, at de hedenske Russer og Slaver i Aaret 912 (altsaa under Igors Regjering) gik ned ad Floden Itel eller Volga, og at de fra Staden af samme Navn udrustede et betydeligt Ledingstog til det kaspiske Hav, hvorpaa de hærjede Dagestan og Schirvan. Deres Flaade har da (efter de sandsynligste Beretninger) udgjort 500 Skibe, hvert med 100 Mand. Chazarerne havde ingen Skibe og kunde derfor ikke faae Bugt med Russerne, som fordrede og fik fri Fart gjennem deres Lande**). Russerne plyndrede det kaspiske Havs persiske o. fl. Kystlande og erhvervede stort Bytte, hvoraf de overlode Chazarernes Konge endeel efter Overeenskomst. Dog bleve Russerne overfaldne af Itels muhamedanske og kristne Indvaanere m. fl. og berövede det meste af deres Bytte. I det selvsamme Aar (912) bekræftedes og fornyedes Russernes forhen indgangne Fred med de græske Keisere ved en ny og formelig Traktat. Da afgik ogsaa Oleg ved Döden, og Igor overtog selv den hele Regjering. I Aaret 935 opkom ny Uenighed mellem ham og det byzantinske Rige. Længe forberedede Igor sig til et stort Ledingstog, som tilsidst siges at være bleven foretaget Aar 941 med ikke mindre end 10,000 Fartöier, rimeligviis da de smaae, der sædvanligen gik ned ad Volga og de övrige med den forenede eller nærliggende Floder. Det mislykkedes dog, da den russiske Flaade (eller en stor Deel af den) blev ödelagt ved den saakaldte græske Ild. Igor samlede paany en stor Hær, som forögedes ved Hjælpetropper fra Varegerne paa hin Side af Havet. Dette Tog foretoges Aar 944 med et saa heldigt Udfald, at Byzantinerne maatte yde Russerne en meget betydelig Krigsskat

*) See herom især *Massudi's* utvetydige Efterretninger hos *Frähn* l. c. S. 71, 248. Efter *Cazuini* bestod Atel eller Itel egentlig af to Stæder eller Hoveddele, hver paa sin Flodbred af Volga; i den ene Stad boede Kongen, i den anden derimod Kjöbmændene og Almuen; *Rasmussen*, Athene l. c. 2det Bd. S. 206.

**) *Karamsin* Russische Geschichte (l. c.) Ister Th. S. 129, 336. Der ansættes Russernes Flaade efter arabiske Haandskrifter til ikke mindre end 5,000 Skibe, hvilket *Frähn*, efter andre bedre, har berigtiget til 500; l. c. S. 60, 240.

Digitized by Google

af Guld, Sölv og kostbare Töier. Den ældre Fredsslutning fornyedes skriftlig ved en udförlig Traktat i det næstfölgende Aar. Efter selv at have bekræftet den, faldt Igor i et Krigstog mod Derevlanerne, der ikke vilde betale ham en saa betydelig Skat, som han forlangte*).

Mærkværdigt er det, at *Abulfeda* og *Abulfarasch* fortælle om et betydeligt Krigstog, foretaget 944 (altsaa i det samme Aar som det store Tog mod Constantinopel), af Russer og Slaver mod Bardan o. s. v., fra hvilket de vendte tilbage over Kur og det kaspiske Hav, altsaa uden Tvivl til deres Hovedsæde i disse Egne Staden Itel eller Atel. Om Igor selv har været med paa dette Tog er os ubekjendt, ligesom vi kun vide lidet om hans Krigsbedrifter, der dog i hans lange Regjeringstid rimeligviis have været mange. Baade Floden og Staden Itel maatte i den Henseende være af stor Vigtighed for ham, og saaledes findes da begges Navn paa denne Bracteat, — enten den saa blot er præget i Staden Itel eller udtrykker hans Prætension paa Overherredömmet over den eller Floden af samme Navn. Virkelig finde vi, at sidstmeldte allerede i Igors Dage af Araberne kaldtes *Ross* eller *Russernes Flod* efter den samtidige *Ibn Haucals* troværdige Vidnesbyrd**). Saa höit havde da allerede Oleg og Igor hævet den russiske Vælde.

Dette synes og virkelig at forkyndes af Bracteatens Indskrift, naar vi fortsætte dens Læsning. Efter Navnene

*) *Nestors* älteste Jahrbücher des russ. Gesch., übers. von *Scherer* S. 61—77. Nyere Forfattere bemærke, at de gamle Annaler næsten Intet melde om 20 af Igors Regjeringsaar, som indfalde i hans bedste Alder, og mene derfor, at de dertilhörende Blade maae være tabte. Annalisterne melde intet om hans Krige med Polowzerne, og de besynges dog udförlig i Russernes gamle Heltedigte eller Kjæmpeviser, især i en, som er oversat paa Tydsk af *Sederholm* og udgivet i Moskov 1825, men som jeg ikke har faaet at see. Polowzerne vare Chazarernes Naboer og ere da maaskee i Sangen, som den nu haves, tildeels blevne forvexlede med disse.

**) Hos *Edrisy* forekommer ogsaa denne Benævnelse, der tydeligst udtrykker slige Prætensioner fra Russernes Side; *Frähn* l. c. S. 38, 39, 237—238. Den kaldes endvidere af Araberne "Slavers og Russers Flod". Hiin Benævnelse for Volga eller Itel er des mærkeligere som den för 912 kaldtes "Chazarernes Flod" og "Chazarer-Kongens Flod". Begge Folk havde saaledes gjort Paastand paa Herredömmet over denne vigtige Vandvei til de rige Österlande.

Digitized by Google

ΥΓΟR IT†ᚨ *(Igor, Itel)*

følge nemlig paa den anden Side af Brystbilledet de to Runer ᚨ† (*a e*), som efter min Mening udgjöre to korte nordiske Ord *á e* (*æ*). Det förste *á* er her 3die Pers. Præs. Indicativ act. af Verbum *á*, (*ek á*) i gammel Dansk *aa*, Engl. *ow* og betyder: eier, besidder. Det andet Bogstav *e* er i de ældste Runer det samme som *æ*, ligesom det og findes saaledes anbragt i gamle islandske Membraner; see f. Ex. mange Exempler herpaa af den ældre Edda i dens store Udgaves Glossarium I, 463 (*e* ponitur pro *æ* o. s. v.) og S. 473 under *eva* for *æva* o. fl. Her er altsaa *e* det samme som *æ* ɔ: bestandig*), der netop forekommer som den förste Stavelse i sidstmeldte eddiske Ord. Saaledes bliver da Indholdet af denne Indskriftens Deel:

IGOR ITEL A E (*æ*),

bogstavelig oversat:

Igor Itel eier (besidder) bestandig.

Er Itel saaledes den berömte Flods Navn, skulde da Fuglen her være dens (og tillige den efter den opkaldte Stads) Sindbillede eller Vaaben? Fuglen synes at bære Helten paa sine Vinger; — betyder den Itel-Volga, som förte ham eller hans Hære paa sine Bölger til Ærens Mark og Rigdoms Erhvervelse ved seierrige Vaaben?

Herpaa følger den tredie usædvanlige Charakter; da jeg antager, at den maa læses for sig selv som en Fortsættelse af de to forudgangne af samme Art, forbigaae vi den her for det Förste.

Resten af Indskriften synes at bestaae af græske Bogstaver. Υ er aldeles utvetydigt. Derpaa følger et mindre Bogstav, som ligner visse Afændringer af ρ (eller *r*) i nyere græsk Skrift**). Antages det heraf dannede lille Ord for oldnordisk, maa det læses *ýr*; efter Oldtidens

*) Ogsaa: evig, i hvilket danske og tydske Ord Sprogroden tydelig viser sig. Dette oldnordiske *e*, *æ* svarer til angels. *a*, *aa*, engl. *ay*, *ever*, græske *ἀί*, *ἀεί* o. s. v.

**) Derved forstaaer jeg overhoved (med *Mabillon*) de nyere græske Bogstaver, som brugtes fra det 3die Aarhundrede af til Middelalderens Slutning.

Digitized by Google

Skrivemaade er *ý* her sat for det nyere *ö*: Ordet *ör* (*örr*), maa altsaa rimeligst, i dets sædvanligste Betydning, her oversættes ved: gavmild, et til Myntens Bestemmelse vel passende Udtryk, da saadanne Guldsmykker (*men, baugar*) tit pleiede at uddeles af Fyrsterne som Hædersgaver til deres Skjalde, Krigere, Hofmænd, Gjæster o. s. v. Desuden betyder Ordet ogsaa: rask, virksom, kjek o. s. v.*)

Det hernæst fölgende Bogstav er vel et saadant Z eller *z*, som det forekommer i nyere græsk og slavisk Skrift**). Den sidste Deel af Indskriften maa da læses som græske Bogstaver:

ZIϒOΛY,

hvorved det kun er at bemærke, at Ω sees om- eller opvendt, hvilken Form man virkelig finder i nyere græsk Skrift. Er ogsaa dette Ord oldnordisk, maa det antages for at være det samme som SIOOLI, nu skrevet *sióli* eller *sjóli*, en Fyrste, Konge. Dette Ord forekommer allerede i den ældre Edda***). Den hele Indskrift maa da (med Undtagelse af Runemærkerne) læses saaledes:

YΓOR IT✝ᛚ ᛋ✝ Yρ ZIΩOΛY,

udtrykte i det Skandinavisk-Russiske med vore sædvarlige Bogstaver:

YGOR ITEL A E YR ZIOOLY,

som efter den nærværende islandsk-oldnordiske Retskrivning maatte hedde:

Ýgor Ítel á æ ýr (*ör*) *sióli*

ɔ: "Ygor, gavmild Fyrste, besidder Itel bestandig".

Endskjöndt Indskriftens fleste Bogstaver ere græske****), vil vel neppe

*) See f. Ex. *Edd. ant.* I, 103 (i Harbards Sang), hvor det sædvanligere *örit* (af hiint *ör* eller *ýr*) skrives *ýrit*. Jfr. *Thorsen* om den söndervissingske Runesteen S. 10, 15, hvor han mener, at ᛦ ellers, som Vokal betragtet, i Runerne antaget for *ý*, bör læses som *ö*.

**) F. Ex. paa en af de ældste russiske Guldmynter af Wladimir den 1ste; see *Chaudoir* Apperçu Nr. 1 Pl. 1 Fig. 1.

***) Navnlig i Hyndlas Sang. See *Edd. ant.* I, 342, 656.

****) Dette har *Schröder* strax indseet, idet han, l. c. S. 180, siger, at Myntens Avers har "en otydlig inskrift, som, om jag icke mycket bedrager mig, synes wara gammal "Grekiska" — med Henviisning til *Montfaucon Palæographia Græca* (hvilken Bog vi nu ikke have ved Haanden).

Digitized by Google

noget Forsög paa at forklare den af dette Sprog nogensinde lykkes. Derimod kan jeg ikke bedömme hvorvidt det er muligt at oplyse den af det russiske, andre slaviske*), eller endog de gamle Chazarers Sprog, hvilket jeg maa overlade til de Philologer, som forstaae sig paa disse Tungemaal.

Om end den russiske Storfyrste Igor, der döde som Hedning, har ladet denne Bracteat præge, ville de ovenfor oplyste historiske Kjendsgjerninger allerede gjöre det vel begribeligt for vore Læsere, at græske Bogstaver af hans Samtidige vel kunde findes passende for dens Legende. Hans mangfoldige Mellemværende med Byzantinerne er klart; disses Guldmynter (som vist have udgjort en stor Deel af de ved dem til ham ydede Skatte) har han i visse Maader saaledes ladet efterligne i et af Russernes Hovedsæder for den orientalsk-græske Handel, maaskee den russiske Deel af Staden Itel. Aarbögerne og de i dem indförte Traktater bevidne, at Russerne i den ommeldte Periode dreve en meget betydelig Handel i selve Constantinopel (saa at det f. Ex. maatte bestemmes, at mere end 50 russiske Kjöbmænd ikke ad Gangen maatte drage ind gjennem den samme Port); at en stor Mængde Vareger og Russer vare i græsk Tjeneste, endog som Arbeidere (Haandværksmænd og Kunstnere?), og end andre opholdt sig der som saakaldte Gjæster. — *Schröder* har i sin ovenfor paaberaabte lærde Afhandling om Bracteater af Guld eller Elektrum (Idunna VII, 160 o. f.) udviklet sin Mening om mange saadannes Oprindelse fra det byzantinske Rige, hvor adskillige nordiske Væringer, der havde udmærket sig som Anförere eller tappre Krigere, havde erholdt dem som Hædersbelönninger**). Denne Gisning er særdeles

*) Da kunde man formode, at Indskriften er af samme Art som andre paa Wladimir den Istes (o. fl.) Mynter: "Dette er Wladimirs Guld" eller "Sölv"; her maatte vel Talen være om en Blanding af begge. Herom kan efterses: *Apperçu sur les monnaies Russes et sur les monnaies étrangères qui ont eu cours en Russie depuis les temps les plus reculés, par le Baron de St. Chaudoir. St. Petersbourg 1836—37.* T. 3 (II) Pl. 1 Fig. 1, 2.

**) Dog gjætter *Schröder*, at nogle af disse Bracteater hidrörte fra vidt adskilte Folk og Lande, da nogle kunde være Thraciske, Daciske, Hunniske, Pannoniske o. s. v., ja vel endog Irske, Germaniske, Frankiske m. m. Nogle af dem mener han ellers

Digitized by Google

rimelig og nedenfor skal jeg vise, at de varegisk-russiske Fyrster pleiede at skjænke saadanne store Guldmynter, som Hædersbelönninger og Halssmykker, til deres tro Tjenere. Kom dette först i Brug, er det saare naturligt at man helst satte Priis paa slige Medailler med indenlandsk Præg, Fyrstens eget Brystbillede o. s. v. Man efterlignede da, til dette Öiemed, de byzantinske Mynter, samt optog endog disses for Mange bekjendte Skrifttegn, endskjöndt de tit, ligesom Keiserbracteaterne, hvis græske Legender da blandedes med barbariske Sprogs Ord og Bogstaver*), forkvakledes af ukyndige Stempelskjærere samt blandedes med nordiske Runer; det selvsamme Tilfælde finde vi og at være indtruffet ved Middelalderens angelsaxiske og skandinaviske Mynter. Dette er langtfra ikke underligt ved de förste russiske Varegerfyrsters Mindesmærker, men mere paafaldende er den mig hidindtil ved Mynter ubekjendte Synderlighed, at den her omhandlede Bracteat virkelig synes at indeholde adskillige saakaldte Kvistruner eller Runemærker. Hvad disse tre i den övrige Indskrift indskudte Charakterer her skulle betyde er uvist. Vist er det derimod, at de i Formen ligne de gamle Kvist- og Palmeruner; see især ovenfor S. 159—160. Den förste Charakter af denne Art i vor Legendes förste Afdeling anbringes nedvendt; i sin rigtige Stilling ligner den, i

ikke ere blevne blot brugte som Smykker, men tillige som Amuleter. De kaldes af det 18de Aarhundredes Numismatikere *nummi incusi*, tildeels ogsaa *cavi Byzantii*. S. *Chaudoir*, en af de nyeste Forfattere over Ruslands Myntvæsen, mener, at de ældste ellers bekjendte russiske Mynter fra det 11te Aarhundrede ere prægede af Grækere, som dog vare ukyndige Stempelskjærere. Mig forekommer det, at de fleste af deres Legenders Bogstaver ere byzantinsk-græske, Han bemærker ogsaa, at de hedenske eller ældste Russer brugte de græske Guldmynter som Brystsmykker og efterlignede dem endog selv til dette Brug; — undertiden vare vel og orientalske Mynter Russernes og Nordboernes Forbilleder i denne Henseende.

*) Om de byzantinske Mynter siger *Du Cange: Licebit male formatos et cusos nummos intueri, barbaros inductos characteres, barbaros etiam ac utraque lingva mixtas persæpe inscriptiones, nullo denique fere genere vel ingenio expressas adversarum partium, si quæ habetur, figuras.* (*De infer. ævi numismat*, anført af *Schröder* l. c. S. 169). Saaledes meente ogsaa (1821) de tydske Archæologer *Voelker*, *Lebret*, *Streber* og *Jacobs* (raadspurgte af vor *Nyerup*), at de i Norden fundne Guldbracteater vare forfærdigede af de raa Nationer, som i Egnen ved det sorte Hav boede i Nærheden af Græ..erne (Ant. Ann. IV, 9, 10).

Digitized by Google

Hovedformen, fuldkommen vor sidste saakaldte Palmerune S. 160 (og altsaa en Kvist med tre Stængler til hver Side); den anden opreiste ligner derimod den anden Palmerune paa samme Side, da begge Kviste have tre Stængler paa den ene, men to paa den anden Side. Uden at vi kunne gjöre rigtig Rede for hine oldnordiske Charakterers ældste Betydning, er det os dog bekjendt, at de, allerede höit oppe i vor Middelalder, anvendtes til de saakaldte Runemærker efter visse Skriftregler, som knyttedes til de 16 ældste Runebogstavers saakaldte Tredelinger *(þrídeilur)*. *W. Grimm* har beviist, at en noget lignende kryptographisk Anvendelse af Runerne endog findes i tydske og schweitzerske Membraner fra det 10de Aarhundrede*), altsaa det selvsamme Tidslöb, fra hvilket vi antage den heromhandlede Bracteat at være. Forudsætte vi saaledes at de russiske Vareger have brugt Tredelingerne efter den os bekjendte skandinaviske Maade**), saa er den förste af de her omhandlede Charakterer den tredie af Tyrs Slægt eller Runen ᛏ. Den anden opvendte Kvistfigur betegner, efter almindelige Regler, den tredie Rune i Hagals Slægt, nemlig ᚾ, hvis Mærkestreger der staae til Læserens Venstre, som vistnok er det rigtigste efter en af *Olafsen* benyttet og paaberaabt Membrans Forskrifter, ligesom det og sees at stemme overeens med de nysommeldte tydsk-angelsaxiske

*) Ueber deutsche Runen S. 110—113. De der saakaldte Hahalruner (S. 111) ligne mest vore Kvistruner eller de saakaldte Runemærker, dog med nedhængende Stængler eller Kviste. De herommeldte Charakterer ere vistnok ordnede efter de samme Regler, som de skandinaviske Tredelinger, men afpassede til et rigere Runealphabet, nemlig det tydsk-angelsaxiske, som i tre Afdelinger fremstilles i den samme Codex, afbildet ved förstmeldte Skrift Tab. 2. Heraf til Pröve: .

**) Den er f. Ex. beskreven af *Brynjulfsen Pericul. runolog.* S. 13 o. f. og *Liljegren* Runlära S. 49 o. f., hvorved det dog maa bemærkes (til S. 50), at de ældste Kvist- og Palmeruner havde Mærkestregerne opvendte, men ikke nedvendte. De ældste Palmeruner synes *Liljegren* ikke at have kjendt, da han S. 53 beretter, at en Figur, lignende P, der slet ikke findes i det ældste Runealphabet (undtagen som V i det angelsaxiske), ligger til Grund for denne Runeart. Den udförligste Fremstilling af Tredelingerne findes i *Olafsens* haandskrevne Runologie. *Liljegren* opdagede de ovenommeldte Runemærker paa gamle svenske Runestene; dog ere nogle Charakterer, som han ansaae derfor, snarere Binderuner; jfr. ovenfor S. 203.

Digitized by Google

Tredelingsregler. Den tredie usædvanlige Charakter med lige udstaaende Stængler eller Tverstreger (istedetfor at disse i den förste ere vendte nedad, den anden opad) stemmer i Figuren fuldstændig overeens med en vis Art af de endnu i Island brugte Tredelingsruner*). Saaledes læst maa Charakteren antages for det fjerde Bogstav i Hagals Slægt eller Runen ᛅ (A).

Læser man disse tre Runemærker ligefrem i Forbindelse med hinanden efter deres blotte Bogstavbetydning og de skandinaviske Regler, udkommer samlet ᚴᛁᛅ eller LIA, som kunne udgjöre Ordet *ljá*, 2den Pers. Sing. Imperat. Præs. af Verbum *læ*, *ljæ*, og altsaa udtrykke Bönnen: Giv! Und! (o. s. v.)**). Til hvilken Guddom eller hvorom (rimeligst dog Rigdom, Lykke eller Herredömme) den kunde være stilet, maa vi naturligviis lade henstaae som uafgjort.

Skulle derimod Runemærkerne læses som de saakaldte *Dylgjur*, etslags Ordgaader (Logogrypher), som ere sammensatte af Skrifttegn og Ord paa den Maade, at en enkelt Rune betegner et vist Ord, som ellers indeholdes i dens Benævnelse, efter dets oprindelige Værd, fremkommer her en ny Række af Begreber***). Da kunde de tre Runemærker læses (ᛚ) *lögr*, Flod, Sö, Vædske, (ᛁ) *ís*, Is, (ᛅ) *ár*, Frugtbarhed, Held. De kunde da og have en eller anden mystisk-magisk Betydning, som f. Ex. en formeentlig Fremtryllelse af talismanisk Beskyttelse eller Lyksaliggjörelse for Bracteatens Ophavsmand eller Bærer o. s. v. Læser man de

*) Navnlig efter forskjellige her i Staden beroende Manuscripter (af hvilket et tilhörer mig selv, et andet Oldsag Commissionen) til den Runeart, som nu kaldes Stavkarlsskrift (*stafkarlsletr*) — mulig det, som *Snorre Sturlesön* (Aar 1242) til sin Ulykke ikke ret kunde læse. Jfr. ovenfor S. 164—165.

**) Identisk med det angelsaxiske *lihan* o. s. v. See *Edd. ant.* II, 529. At Ordets ældste Betydning er at give, unde, er især viist af (den yngre) *John Olafsen* i hans Glossarium til *Syntagma de baptismo* S. 44 [*læ* (*ljá*) *concedo, do* &c.].

***) Reglerne for disse *Dylgjur* som mystisk Skrift eller Tale beröres kun kort af *Brynjulfsen* l. c. S. 136, da han ellers henviser derom til *John Olafsens* haandskrevne Runologie; denne er derimod bleven trolig benyttet af *Liljegren* i hans Runlära S. 42—48, som kan jevnföres med *Brynjulfsens* S. 12—13 og *Worm Lit. run.* S. 94—102.

Digitized by Google

tre Bogstaver paa denne Maade som et eneste Ord, faaer man et saadant: *lögrisar*, Flodriser, Flodkæmper, som vel kunde passe paa hine Tiders Russer efter Arabernes Beskrivelse og Fortællinger. Derved erindres man og om vore Forfædres Benævnelse af *Risar* for et Folk, der skulde have beboet et stort Landströg i det nordlige, nu europæiske Rusland, derfor kaldet *Risaland*; de sagdes og i Oldtiden at have boet i Norge, ja vel endog (efter *Saxos* Oversættelse *gigantes*) i Danmark. Der er neppe nogen Folkebenævnelse i det oldnordiske Sprog, der bedre kan jevnföres med Russer end hiint "*Risar*", der egentligst betyder Kjæmper af Vext, ligesaavel som det tydske *Riese* o. s. v.**). Det er ingenlunde usandsynligt, at hiin mystiske Skriftart brugtes i Skandinavien i det 10de Aarhundrede, og vistnok var den da, samt rimeligviis længe för, i stærk Brug blandt Angelsaxerne. Dette sees af et ældgammelt Digt, indeholdende udförlige Forklaringer over Runernes Navne (i Dylgjernes Stiil), hvilket *Hickes* og *W. Grimm* have udgivet***). Den Sidstnævnte anseer det (efter min Mening med fuldkommen Ret), paa Grund af dets sproglige og aandelige Slægtskab med de eddiske Digtninger, for et af den angelsaxiske Literaturs ældste Mindesmærker, altsaa fra det 7de Aarhundrede. Dog er det mulig i dets förste Oprindelse meget ældre, nemlig fra Hedendommen, da Runebogstavernes Navne, ved Brug af virkelige Kvistrunér eller Runekviste, anvendtes som Orakelsvar, vel og til Bönner eller Besværgelser (see ovenfor S. 133 o. f., 159 o. f.). I meget gamle angelsaxiske

*) Egentlige egne Mynter vides Russerne endnu ikke at have havt förend Wladimir, Igors Sönnesön. Eiheller er det mig bekjendt, at noget Præg hidindtil er blevet bekjendt af en ældre russisk Fyrste.

**) Dette Ord betyder oprindelig ikke andet end en Mand af usædvanlig höi og för Vext af Ordet *rísa*, reise eller hæve sig, voxe op i Höiden o. s. v., ogsaa i gammel Dansk *rise*, Angels. *risan*, Engl. *rise* o. s. v. Substantivet svarer endvidere til det svenske *rese*, nederlandske *reuse*, — mulig og til det vælske eller kymriske *rhyws*, en Helt, tapper Kriger. Jfr. ovenfor S. 256 om de gamle Russers Rise-Störrelse.

***) *Grammat. Anglosaxon.* S. 135 o. f. (uden Oplysninger). Ueber deutsche Runen (med Oversættelse og Anmærkninger) S. 217—245 med et gammelt islandsk (men dog meget nyere) af *Worm* allerede bekjendt Sidestykke som Anhang S. 246—252.

Digitized by Google

Codices finder man enkelte Runer, som paa en gaadeagtig Maade skulle udtrykke hele Ord eller Begreber, f. Ex. i den berömte Pergamentsbog i Exeter, der har tilhört Biskop Leofric, som kom til Embedet Aar 1042*) og vel kan indeholde Skrift (enten efterskreven eller original), der var affattet i Igors Dage, fra hvilke ikke et fuldt Aarhundrede da var forlöbet.

At ovenstaaende Forsög ikke af mig kan udgives for nogen sikker — (om end nok saa sandsynlig) — Forklaring af denne gaadefulde og hidindtil unike Bracteat, maa följge af sig selv. Har jeg blot med nogenlunde Vished udfundet, at den förste Vareger-Monark Ruriks Sön og Efterfölger, Igor, nævnes i Hulmyntens Legende, skal jeg ikke fortryde min herpaa anvendte Umage, og Læserne ville da vist tillige undskylde den her nödvendigviis vidtlöftige Udvikling af de historisk-palæographiske Grunde, som bevægede mig dertil. Hertil kommer dog en Kjendsgjerning af Russernes Historie, som udtrykkelig viser, at de i deres ældste Periode

*) See *Conybeare Illustrations of Anglosaxon Poetry* (1826) S. 198—199, 203. 210. *Hickes* har ladet noget hertilhörende af denne Codex afbilde ved Facsimiler til hans *Grammat. Island.* (*Thes. Lingv. Sept.* Tom. 2 Tab. 4, 5) og har med Rette bemærket, at de der brugte Runer ere blevne anvendte paa en mystisk og formeentlig heldbringende Maade til Bestyrkelse af visse Bönner, f. Ex. om Held i Krig, om Viisdom for de Enfoldige, om at kunne tale mange Tungemaal, glædes i Forfölgelse o.s.v. Klerkerne synes saaledes at have villet hellige Runernes Misbrug til kristelig Brug. Tillægger man de her omhandlede Runemærker en ægte hedensk Oprindelse, maa man vist först lægge Mærke til det förstes nedvendte Stilling forsaavidt som den mulig kunde antyde, at Tredelingernes (eller deres forskjellige Runerækkers) Orden her skulde regnes bagfra og saaledes den ellers förste forstaaes for den sidste eller tredie, thi da kan den Rune som ellers læses *lögr* (L, ᛚ) tillige læses *Þórr* (ᚦ) eller Thor, — og da kunde hele Runemærke-Indskriften, læst paa forskjellige Maader, udtrykke denne Bön: *Liá Þórr lög, ís, ár!* Giv Thor! Floden (eller Vædske, Væde, Regn) Is og Frugtbarhed! For Russerne var Isen i deres ældste Rige af stor Vigtighed for Krigstog, Handelsreiser og Jagt i Vintertiden. Slaverne dyrkede Tordenguden, deres og Russernes överste Gud, under Navnet Perkun. Dog dyrkedes Thor lige til vore Dage under dette hans Navn, og dyrkes vel saaledes tildeels endnu, af adskillige Folkeslag i det nordlige og asiatiske Rusland. Dette har jeg udförlig viist i Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed II, 149—160. Ellers have vi ikke færre end 4 Guldbracteater fundne i Norden, hvorpaa det saakaldte Thors Tegn fremstilles tillgemed et hornet Dyr (den ham helligede Buk?) og endelig Gudens fulde Navn i sædvanlige Runer: ᚦᚢᚱ (*Þór*, Thor). Tidsskr. for nord Oldk. II, 187.

Digitized by Google

netop brugte saadanne kostbare Mynter eller Medailler som den her omhandlede til at hænge om Halsen som Hæderstegn eller Amulet.

I Aaret 1015, omtrent 60 Aar efter Igors Död, döde hans Sönnesön Storfyrst Wladimir, der efterlod sig adskillige Sönner, som stredes om Tronfölgen. Svjätopulk, en af disse, udsendte leiede Mordere for at ombringe sin Broder Boris, som havde været Faderens Yndling. De overfaldt Boris i hans Telt og ombragte ham, tilligemed hans troeste Tjener Georg, ved at gjennembore dem med Spyd eller Landser. Den Sidstnævnte eiede en stor Guldmynt, hvilken Prindsen, hans Herre, havde hængt ham om Halsen som et Hæderstegn; den vilde Morderne rive af hans Legeme, men da de ikke kunde det i en Hast, huggede de Georgs Hoved af og kom saaledes i Besiddelse af Guldmynten*). Det er vel muligt, at denne var gaaet i Arv fra Igor til hans Sönnesön, der atter skjænkede den til sin Sön, som med den hædrede og belönnede sin tro Tjener. At denne Mynt overhoved var af den samme Art som de i Norden fundne, med Ösken forsynede Guldbracteater, kan neppe være nogen Tvivl underkastet.

Have saaledes Russerne, Varegerne eller Væringerne indfört græsk Skrift, blandet med Runer, i deres Norden, saa have de, paa den anden Side, efter al Sandsynlighed indfört virkelige skandinaviske Runer til Grækenland, som endnu, skjöndt halvt udslettede, tydelig gjenkjendes paa et af Grækenlands og selve Athenens mærkværdigste Kunstminder. Vi maae her omhandle denne Indskrift med nogenlunde Nöiagtighed, da den, ligesom Runamoklippen, fremviser baade Binderuner og andre Runer, deels i bagvendt Retning, deels i nedvendt Stilling o. s. v.

Dette Mindesmærke, en siddende Marmorlöve af 10 Fods Höide (fordum, som det synes, anbragt ved et Vandspring) var opstillet ved Stranden, inderst i den piræiske Havn ved Athen, som deraf fik Navnet Porto Leone, og blev der bekjendt for adskillige Reisende i det 17de

*) *Nestors* und seiner Fortsetzer Annalen l. c. S. 116—118.

Digitized by Google

Aarhundrede som *Guilletiere*, *Wheler*, *Spon* o. fl. Da Venetianerne i Aaret 1687 indtoge Athen, blev det (tilligemed tre andre mindre Marmorlöver) bortförd af Seierherrerne og opstillet som en Trophæe ved Indgangen til Arsenalet i Venedig, hvor det endnu befindes. Det var dog först sildig i det 18de Aarhundrede, at en svensk Lærd, Secretair *Åkerblad*, lagde Mærke dertil, at en lang Runeindskrift, eller mulig endog tvende forskjellige, var indhugget paa dets Ryg, indfattet i detslags Baandrammer, der meget hyppig sees paa danske og norske, men dog især svenske Runestene, og mest ligne, eller ogsaa skulle udtrykkelig forestille, krumböiede eller sammenviklede Slanger, her nu i tvende Afdelinger, endskjöndt de forhen synes at have været sammenföiede til en eneste. Da *Åkerblad* (1799, i Padua) underrettede den berömte Oldgrandsker *d'Hancarville* om sin Opdagelse, erklærede han Indskriften og selve Kunstværket for pelasgiske, men denne Mening har ikke fundet Bifald af andre sagkyndige Lærde; selv Billedhuggeren *Canova* og vor *Freund* have erklæret det for at være fra en langt sildigere Tid.

Den omhandlede Löve var allerede afbildet i archæologiske Beskrivelser over venetianske Kunstminder af *Janelli* o. fl. 1709 og 1743, — men intet Hensyn var derved blevet taget til dens Runeindskrift. Den forsögte *Åkerblad* da 1797 at aftegne; enhver Lærd fra Tydskland, Danmark eller Sverrig, som saae Tegningen, erklærede dens Charakterer for Runer; — han lod da sin Afbildning af Marmorlöven med Indskriften, taget fra tvende Sider, tilligemed en Afhandling, indrykket i det skandinaviske Museum, som i lang Tid ikke har været at faae i Boghandelen*). Af disse Tegninger seer man tydelig, at en Deel af Indskriftens Charakterer staae i bagvendt Retning og Binderuner bemærkes der ligeledes — ligesom det og bliver upaatvivleligt for den sagkyndige Læser, at de enkelte Bogstaver ere eller have været Runer. Af de faa hele Ord, som disse

*) Skandinavisk Museum for Aaret 1800, 2det Bind 2det Hefte S. 1—13 med tilföiede tvende Kobbere.

Digitized by Google

syntes at danne, kunde *Skule Thorlacius* dog ikke udbringe nogen sammenhængende Mening, hvilket han erklærede i en tilföiet Efterskrift. *Åkerblad* tilstod, at han ingenlunde havde kunnet eftersee eller aftegne Indskriften nöiagtig, da han forhindredes derfra deels ved Krigsuroligheder og deels ved de venetianske Övrigheders Mistænksomhed. Ikke desmindre bleve hans Aftegninger, tredobbelt formindskede, efterstukne og udgivne af *Villoison* med en fransk Oversættelse af Afhandlingen og tilföiede Anmærkninger*), og derefter af *Wilh. Grimm* med en ny philologisk Undersögelse**). Andre Afbildninger af Löven og Indskriften bleve udgivne af *Liugi Bossi* i Mailand***). Alle disse Tegninger overhoved erklæredes for urigtige med Hensyn til Indskriften, af en tydsk Kunstner, som skriver sig *H. G.... dt* og som henved 1830 opholdt sig nogen Tid i Venedig. Han har paany, og da i uforstyrret Ro, nöiagtig aftegnet Lövens Indskrifter samt meddeelt Efterretninger om dem og selve Kunstmindet i Tübinger Kunstblatt****), hvis Udgiver, Dr. *Schoen*, bevidnede, at den nysommeldte Kunstner var ham bekjendt som særdeles duelig og omhyggelig. Hans lithographerede Tegning viser betydelige Afvigelser fra de forhen publicerede, især med Hensyn til Indskriften, hvorfor vi og have ladet den (som den bedste af de os hidtil bekjendte) efterstikke paa et af de hosfölgende Kobbere. Den kunstforstandige Forfatter bevidner, at Löven er af pentelisk Marmor, altsaa (efter hvad man veed om dets förste Benyttelse til Kunstsager) ikke ældre end fra Perikles's Tid, og at Meningerne om dens og Indskriftens pelasgiske Oprindelse saaledes maa bortfalde.

*) *Millin Magasin encyclopedique* 9de Aarg. 5te Hefte S. 26 o. f. Jfr. *v. d. Hagens* Briefe in die Heimath, II, 141.

**) Ueber deutsche Runen. 22de Afsnit: "Runen auf dem Löwen in Venedig" S. 209—214 Tab. 5, A, B.

***) Lettre de M. Bossi de Milan, membre de plusieurs societés savantes, sur deux Inscriptions pretendues runiques, trouvées a Venise, avec des observations sur les runes et trois gravures, a Turin 1805, 8vo.

****) For Aaret 1833 Nr. 57 S. 227—228: "Die Runen auf dem Löwen vor dem Arsenal "in Venedig, mit einer lithographirten Beilage". Prof. *Büsching* i Breslau agtede at bekjendtgjöre denne Tegning, men hindredes derfra ved Döden.

Digitized by Google

Af de Ord, som *Wilhelm Grimm* med sædvanlig Skarpsindighed og Sagkyndighed har sögt at læse og forklare efter *Åkerblads* Tegning, findes neppe eet i den nye Tegning med Undtagelse af det lille Ord (efter min Mening i Begyndelsen af Afdelingen A) *Þair* eller *Þeir* (ᚦᛏᛁᚱ), som meget tit forekommer paa skandinaviske Runestene samt endnu er til i det Islandske, men neppe findes saaledes skrevet i noget andet Sprog. Derpaa fölger ᛚᛁ (*li*), rimeligvis Begyndelsen til det i denne Forbindelse paa samme Maade forekommende *litu* eller *lietu* (*létu*, lode). Af det meste övrige i denne Afdeling faaer man neppe andet ud end usammenhængende, formedelst udslettede eller halvudslettede Bogstaver ulæselige Ord. Mod Slutningen synes ᛁᛚᚦᛁ at have forhen maattet læses ᛁᚢᚦᛁ, hvilket dog let kan være foraarsaget ved en ny Tilsætning, for hvilke, som og overhoved for modvillige Udkradsninger, Indskriften ikke er fri. Et derpaa fölgende utydeligt Bogstav synes at være etslags *z* eller *s*, som det undertiden forekommer i Runeskrifter, især de, der ere blandede med fremmede Charakterer*). — Derpaa fölger en stor Kredsfigur, paa hvis överste Deel Runerne ᛅᛚ (*al*) ere anbragte; jeg anseer den i det Hele for en Binderune, der indbefatter Ordet ᛋᛅᛚᛋ (*sals*); dette lille Ord antager jeg for at hænge sammen med det næstforegaaende *ilþis*, af hvilket jeg mener at det förste ᚴ eller ᚵ (*g*) er udslettet, og at det Hele för har burdet læses *gilþissals*, af det oldnordiske *gilþissalr*, Gildesal. Nedenunder denne Binderune, paa et andet Baand, synes en anden at vise sig midt i et Ord, der da maatte læses ᚢᛁᚴᛁᚴᚴᛅ, *vikinga* (Vikinger, Fribyttere, eller Vikingers o. s. v.). Derpaa fölger et opvendt ᚢ med Spor af et andet Bogstav; Resten er fuldkommen udslettet.

*) See f. Ex. det angelsaxiske Alphabet i *Hickes* Grammat. Anglos. S. 136 samt *W. Grimm* (l. c.) Tab. III i Afdelingen *Alphabetum Norvagicum* sidst i 2den Linie; den svenske Runeindskrift i Bautil Nr. 581, sammesteds Tab. VI (o. s. v.). Den Rune, som *Grimm* her antager for det tydsk-angelsaxiske *cên* (*c*, *k*), forekommer mig meget snarere at ligne nordiske Former, der dog snart anvendes som *n*, snart som *u*. Det tydsk-angelsaxiske *e* (lignende det latinske M), som sees paa *Åkerblads* Tegning, er aldeles ikke at finde paa den heromhandlede nyere.

Digitized by Google

Den anden Afdeling, B, synes udtrykkelig at begynde med en heel Række af Ord, hvori Skriften gaaer bagvendt (fra Höire til Venstre ligesom i Runamo-Indskriften); dette har den sidste Aftegner ogsaa bemærket; enkelte Runer synes endda at staae paa Hovedet. Hvor denne Retning egentlig ophörer seer man ikke formedelst den Forstyrrelse af Formerne, som Forvittring eller Udkradsning har foraarsaget. Dernæst seer man dog tydelig, at Skriften igjen gaaer fra Venstre til Höire; efter ᚾᛁᚱ (*vi — nir*, Venner?), tildeels i Binderunen ᚠᛁᚠᚾᚾ, *kikea* (*kikia*, *gigia*), der vistnok snarere bör læses *grikia*, — altsaa formodentlig tilsammen: Grækers Venner. Derefter ....ᛁᚠ ᛒᚢᛁ (*ek Búi*), "jeg: *Búi*", det nyere *Boo*, *Bo*, fordum mest et dansk og især et bornholmsk Navn; .... (*sun?*); ᛒᚢᛅ (*Búa*), "Bues" Sön?*). En derpaa följende Række af Ord er her udslettet eller uforstaaelig, til Mands-Egennavnet ᛁᚢᚾᚱᛁ (*Ivari*)**).... Tilsidst disse, efter Tegningen temmelig tydelige, dog mulig tildeels (paa et Par Steder i Originalindskriften) noget beskadigede Runer: *aþum gila* (eller *gisa*, *gisla*) *i e* (*a?*) *af duan* (eller *dvan*, *tavan*). Meningen heraf kunne vi ingenlunde forklare, men kun gjætte, at et udslettet ᚾ (*n*) har begyndt de förste Ord, som saaledes burde læses *náðum* ɔ: vi naaede (fik, fangede, erholdt); en eller flere Gidsler synes derpaa at ommeldes;

*) Sagaerne omtale adskillige berömte Vikinger og Kjæmper af Navnet Búi, f. Ex.: 1) en Sön af Berserken Arngrim (ogsaa nævnt i den ældre Edda); efter Hervararsaga havde han og hans Brödre jevnlig Tilhold i Rusland, men bleve berömte i alle Lande af deres store Krigsbedrifter. 2) Bui Brámuson, efter Sögubrot fra Gulland (*Gotland*, Bornholms Naboö); han kom Harald Hildetand til Hjelp i Braavalleslaget; af *Saxo* kaldes han *Bo Brami filius*. 3) en dansk Kjæmpe ved en Kong Eysteins Hof, efter Halfs Saga. Da Egennavne fordum længe vedligeholdtes i visse Slægter, er det muligt, at den i Indskriften nævnte Bue nedstammede fra en af hine Oldtidshelte eller og selv var af samme Stamme som den berömte Bornholmer og Jomsviking Bui (Eier af tvende Kister fulde af Guld), som faldt i Slaget paa Hjörungvaag i Norge Aar 995.

**) Her kunne vi ikke andet end erindre om den Ivar, der forekommer paa den ovenfor S. 251—252 omhandlede russiske Runesteen. Var denne Mand da den samme? Faldt eller kjæmpede han i Grækenland og blev den paa Löven indhuggede Runeskrift sat til hans Minde af Bue Buesön, som i Indskriften haanede eller önskede Ondt over hans Fjender og Banemænd? Jfr. den næstfölgende Anmærkning.

Digitized by Google

om det sidste Ord er et Egennavn for en Anförer, et Folk (eller en Stamme) eller et Sted, kan jeg ikke driste mig til at afgjöre*).

Vi have saaledes forfulgt den nordiske Runeskrifts Spor til de beslægtede græske, ved Kulturens Udbredelse efterhaanden over vor hele Jord udbredte Skriftarters Hjemsted; dertil kom disse, saavidt vi endnu vide, ved Handel og andre fredelige Forbindelser, fra Phoenicien. Fra det sidstnævnte Lands, i Söfarten fremfor andre samtidige Folk kyndige og erfarne Indvaanere har den, deels umiddelbart og deels middelbart over lille Asien og Grækenland, udbredt sig til Italien, men mere ligefrem til Afrika, Spanien, Gallien, mulig endog til Storbritannien og Irland, ja selv til vort fjerne Norden. Af Phoenicisk ere saavel de almindelige græske Bogstaver som Runerne udsprungne, men disse ligne dog fuldt saa vel de oprindelige Former samt tillige följende andre:

a) Af obsolete græske: pelasgiske og arkadiske Skrifttegn samt forskjellige andre, hvis Alphabeter nu mulig i sin Heelhed ere os ubekjendte, men af hvilke adspredte Brudstykker eller enkelte Bogstaver sees paa de ældste Mynter og Mindesmærker, ogsaa fra eller i Phrygien, Lydien og flere Lande i Lille-Asien.

b) Af italienske: de overhoved saakaldte etruriske samt andre, der forekomme paa Mindesmærker, fundne i vore Dage i Pompeji o.s.v.

c) Galliske, af hvilke det halve Antal ligner de simple Runer ganske.

---

*) De her ommeldte Runer ere alle retvendte, men det er höist besynderligt, at naar man læser dem bagfra, indeholde de tydelige oldnordiske (endnu islandske) Ord, som synes at udgjöre et ondt Önske eller en Skildring af de saaledes Omtaltes usle Tilstand: *nauð fá ei* (æ) *á sik muþa* (nu skrevet *móða*) ɔ: "Mödige stædes de (eller styrte "de sig) bestandig i Nöd". (*Nauð* kan og betyde Baand, Lænker, Trælddom). Man kan saaledes ansee denne Deel af Indskriften for magisk-kryptographisk; om disse Ord da have været stillede mod de byzantinske Græker eller de i Middelalderen i disse Egne krigförende og mægtige Slaver, maae vi i al Fald lade henstaae uafgjort.

Digitized by Google

d) Spanske, især de celtiberiske, af hvilke *P. E. Müller* allerede udförlig har viist, at mange Former ligne de nordiske. Kun nogle have dog den samme Betydning. Denne Skrift er for os især mærkværdig derved, at den i Oldtiden synes at have havt nogen Indvirkning paa Uddannelsen af visse brittiske Skrifttegn, som deels ere gaaede over til det i England længe brugte Latin, deels til de saakaldte angelsaxiske Runer (o. s. v.)*).

e) De punisk-numidiske, egentlig en yngre Green af de phoeniciske.

Hvorvidt de gamle Ægypters hieratiske og demotiske Skrift ere af samme Oprindelse som den phoeniciske, saavelsom hines og dennes Forhold til de ældste hebraiske, samaritanske, syriske, arabiske, æthiopiske, chaldæiske, persiske, indiske og flere af de ældste asiatisk-afrikanske Skriftarter, strække mine Kundskaber ingenlunde til at bedömme. Vore Dages store Sproggrandskere arbeide ufortrödent paa dette vigtige Spörgsmaals Lösning, og de mange af dem tilveiebragte Oplysninger have allerede oversteget selv de dristigste Forventninger. Fra deres Undersögelser maa tilsidst en fuldstændigere Lysning udbredes over de nordiske Folks Mindesmærker**).

*) Om end det saakaldte druidiske eller bardisk-brittiske Alphabets Ægthed kan antages at være beviist, skjöndt neppe noget gammelt Mindesmærke nu haves deraf — har det dog (paa et Par Undtagelser nær) ingen umiddelbar Lighed med vore Runer i de enkelte Bogstavers Former. Dets Overeensstemmelse med det Celtiberiske og Phoeniciske er derimod mærkværdig og synes at afgive et indvortes Kjendetegn for dets Authentie. Jfr. ovenfor S. 153—155.

**) Mulig og selv de amerikanske. Her har man nu (1840) f. Ex. paalidelige Underretninger om, at Ruiner af en stor Stad med massive Steenbygninger, Söiler, Billedværker m. m. ere opdagede i Nærheden af Bahia i Brasilien; disse Opdagelser skulle allerede være beskrevne ved et nyt Selskab for Keiserstatens Historie og Oldgrandskning, som ogsaa i Ruinerne har fundet Indskrifter, der menes af Nogle at ligne de oldnordiske (formodentlig Runer), af Andre de gamle græske. Ogsaa i Nordamerika har man fundet Indskrifter, som deels ligne Binderuner, deels gothisk-latinske Bogstaver fra det 11te Aarhundrede; see *Rafn's Antiqvitates Americanæ* (1837, 4to) S. 378—405 Tab. XI—XIII. Jeg maa ellers derved bemærke, at min der indförte Betænkning over Assonetstenen (S. 378—382) var skreven förend jeg havde seet dens nyeste og paalideligste Afbildning fra 1830 Tab. X og Tab. XII, IX, hvorimod jeg, da jeg skrev hiin Opsats, kun havde *Baylies* og *Goodvins* Tegning

Digitized by Google

Det vil da sandsynligviis blive vore nærmeste Efterkommere bekjendt, hvad mine Öine ikke forundtes at skue.

af 1790 for Öinene, I Hovedsagen forandredes dog ikke *Rafns* og min Forklaring herved. Herved kan det bemærkes, at det nu maa antages for historisk beviist at de gamle Skandinaver have foretaget vidtlöftige Opdagelsesreiser i Nordamerikas nu forenede Stater og tildeels bosat sig der, men at vi i vore Oldskrifter ikke finde tydelige Efterretninger om deres Ophold eller Reiser sönden for Florida eller Bahamaöerne (hvor Columbus's Opdagelser begyndte); derimod see vi, at vore Forfædre meente at deres Amerika strakte sig fuldt saa langt mod Sönden som Afrika, samt at de endog antoge beboede Lande sönden for sidstmeldte Verdensdeel.

Digitized by Google

Fjerde Afdeling.

Runamo-Indskriftens Charakterers Dechiffrering efter hosfölede Afbildninger, saavel af deres Figurer som af de Former, paa hvilke Oplösningen af Binderunerne grunder sig, med dertil hörende palæographiske Oplysninger.

Binderunerne ville vel forekomme mange af vore Læsere, der ikke forhen have gjort sig bekjendt med dem, som uforstaaeligt Krimskrams, hvilket de neppe troe kan sammensættes eller oplöses som Bogstavskrift efter visse Regler; — dog forholder dette sig virkelig saaledes. Jfr. ovenfor S. 163 o. f. 182—210.

Ved at vende Tankerne til det for de Fleste bekjendte, vil det hidindtil mindre bekjendte af de nordiske Binderuners Væsen blive vore Læsere bedst forstaaeligt, navnlig ved deres Sammenligning med tilsvarende Configurationer af romerske og gothisk-latinske Bogstaver, især saaledes som de sidstmeldte fremstilles af Middelalderens Mynter og Diplomer m. m.

Henvende vi os til Grækernes og især Romernes klassiske Tidsalder, finde vi at de benyttede sig af forskjellige Arter af tachygraphiske og brachygraphiske Skrifttegn, som sammentrængte hele Ord med betydelig Afkortning til enkelte Charakterer. Reglerne for disse saakaldte *siglæ*, *notæ tironicæ* o. s. v. ere ikke tydeligere end de for Runamo-Indskriftens Binderuner og selve Forkortningerne ere heller ikke lettere at læse*). De

*) See herom (blandt andre) *Gatterer Elementa artis diplomaticæ universalis* (1754, 4) S. 53, 62, 75—81 med tilhörende Kobbertavler; *Kopp Palæographia critica* T. I S. 123 o. f. (*de nexu literarum*), S. 208 o. f. (*signa compendiosa*), — T. II *Lexicon Tironum* o. s. v. T. III, IV om Amuleternes magisk-mystiske Indskrifter, de astrologiske Tegn m. m.

Digitized by Google

udgjorde etslags Cursivskrift, men lignende Abbreviaturer indförtes ogsaa i Lapidarstilen. Man har i Frankerige adskillige saadanne fra Romernes Tider, indhugne paa Marmortavler, hvor de med hinanden afkortelsesviis forbundne Bogstaver snart staae retvendt, snart bagvendt, f. Ex.:

o.s.v.*)

Disse Skriftarter vedbleve at være der, og tildeels i Tydskland, i fuld Brug lige til Middelalderens sildigere Periode. Af dem ville vi her anföre nogle Exempler, og deriblandt först enkelte fra Braavalleslagets og Runamo-Indskriftens Tidsalder, som bedst vise denne Skrivemaades da gjængse Brug i de sydligere Folks gothisk-latinske Skriftarter. De ere tagne af en Indskrift, der indeholder et kortfattet Gavebrev af Kong Pipin (der kom til Regjeringen Aar 752) til St. Germains Kloster. Her skal saaledes

 læses FISCVM

— HIC

— DIE

— TRANSLATIONIS

— GERMANO**).

En anden Sammensætningsmaade af visse Bogstaver, som heftes til en Korsfigur, er i sin Oprindelse ikke kristelig. Dette vises tydelig af en stor udskaaren ægyptisk Gemme, hvorpaa man seer en siddende Osiris. Paa hans Hovedsmykke er följende Charakter anbragt:

Det varede meget længe inden disse Skriftarter kunde læses af de nyere europæiske Philologer. Saaledes erklærede den berömte *Lambecius* et vist Skrift i romersk Cursiv for at bestaae af ulæselige Charakterer, af hvilke han ikke kunde udbringe den ringeste sammenhængende Mening. Det lykkedes dog *Mabillon*, som först oplyste denne Green af Palæographien, at dechiffrere det ganske.

*) *Memoires de la Societé Royale des Antiquaires de France* (1826) T. VII p. 288 &c.

**) *Adelung* Neues Lehrgebäude des Diplomatik &c. (1768, 4) 3ter Th. S. 345 Tab. XXXI, 2.

Digitized by Google

Man seer at visse græske Bogstaver (rimeligviis fra Ptolomæernes Tidsalder) ere anbragte paa Korsets fire Ender; *Kopp* læser dem (bagfra) OYICI, som vel maa antages for Gudens Navn. (Den sidste Charakter ligner Runernes ✱, *h*). Det er bekjendt, at Ægypterne tillagde Korsets Tegn en dyb religieus Betydning. Fra Europas kristelige Periode finde vi lignende Compositioner, f. Ex. paa adskillige Pave- og Keiser-Mynter:

ROMA

og paa en Ligsteen fra det 8de Aarhundrede:

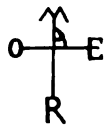

ORA PRO ME

hvorved det maa bemærkes, at P og R dannes af den selvsamme Charakter, men at O maa læses to Gange*). Höist mærkeligt er det saaledes, at et lignende Kors med Hedenolds Binderuner nylig er fundet som Steenindskrift i en Jættestue i Nörre-Jylland, forestilt paa en hosfölgende Kobbertavle.

Det er bekjendt, at den frankiske Konge Chilperik, som kom til Regjeringen 561**) og overhoved mange af Merovingerne, selv deres

*) *Kopp Palæographia critica* T. III p. 257, T. IV p. 69.

**) *Gregorius Turonensis* melder i hans *Historia Francorum*, V, 45, ved Aaret 580, at denne Konge forögede Frankernes Skrift med 4 nye Bogstaver: det græske *ω*, *æ*, *th* og *uu*; han befalede ved Kongebreve, sendte til alle Rigets Stæder, at Drengebörn skulde undervises saaledes, men lagde dertil den for den ældre indenlandske Literatur uheldige Bestemmelse, at den gamle Skrift i Bögerne skulde udslettes og omskrives: *Addidit autem et litteras litteris nostris, id est ω, sicut Græci habent, æ, th, uui, qvorum characteres subscribimus. Hi sunt.... et misit epistolas in universas civitates regni sui, ut sic pueri docerentur, ac libri antiqvitus scripti, planati pumice, rescriberentur.* Charaktererne for de 4 nye Bogstaver stemme desværre ikke overeens i de gamle Haandskrifter af *Gregorius's* Værk, og eiheller i de trykte Udgaver, hvor man falskelig synes at have indskudt tre andre græske Bogstaver: Ψ, Z, Δ; andre tilföie endog: Φ, Ξ, X. Forvirringen er bleven föröget derved, at *Aimoin*, som skrev sin franske Historie i det 11te Aarhundrede og udskrev det anförte Sted af *Gregorius*, ligeledes er blevet urigtig forstaaet og efterskrevet. *Ole Worm* antog Chilperiks nye Bogstaver for noget forandrede Runer (*Lit. run* S. 60, 61). De lærde Benedictinere, som udgave *Nouveau traité de Diplomatique*, undersögte de ældste bekjendte Haandskrifter af *Gregorius* og *Aimoin* i de franske Bog-

Digitized by Google

Prindsesser og Dronninger, kunde skrive. Först i deres sildigste Periode, da Barbariet tog Overhaand og især ved Pippins Tronbestigelsestid, forsömte de verdslige Store denne ædle og för dem saa uundværlige Kunst. Dog underskreve hine Regenter (ligesom forhen Östgothernes Konger) mest ved de saakaldte Monogrammer, der ere sammensatte paa forskjellige kunstige Maader, som ligne de nu beskrevne Abbreviaturer af latinsk Skrift. Saaledes har man f. Ex.:

a) Af Chlotarius den 2den, som kom til Regjeringen Aar 584:

Ganske i Binderunernes Stiil, paa de tilföiede to latinske Bogstaver nær.

b) Af Dronning Nanthilde, som blev gift med Dagobert den 1ste Aar 629 og deeltog efter hans Död, 638, i nogle Aar i Regentskabet for deres fælles unge Sön Clovis eller Chlodovæus den 2den:

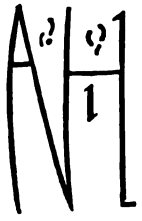

Charakteren bör læses Nanthilt eller Nanthild (ikke Anthild, som man

samlinger, samt beviste at af de anförte 4 Bogstaver kun *ω* er græsk, hvilket Beretningens Sammenhæng ogsaa tilkjendegiver. Desværre ere Charaktererne saare afvigende i de forskjellige Haandskrifter. Dog maa det bemærkes, at i den ældste Membran (omtrent fra 650) af *Gregorius's* Skrift de tre Bogstaver mest ligne de angelsaxiske Runer; denne min Mening forbeholder jeg mig at udvikle ved en anden Leilighed, men henviser iövrigt til *Adelungs* Lehrgebäude I. c. 2ter Th. S. 275—290. Denne Lærde helder til den Mening, at *Gregor's litteræ nostræ* ikke her sigte til den egentlige latinske, men til Frankernes særegne Skrift. Jfr. *W. Grimm* über deutsche Runen, Afsnittet: "Buchstaben des Fränkischen Königs Chilperik" S. 52—60.

Digitized by Google

snarere skulde troe), naar den överste Böining af dens sidste Stav læses som Runernes 1 (*t* eller *d*).

c) Af denne Chlovis den 2den (eller yngre) har man forskjellige Monogrammer paa Diplomer, som

og

d) Mere bekjendt er Carl den Stores Underskrift fra det 8de Aarh., der og forekommer som Monogram paa de af ham prægede Mynter:

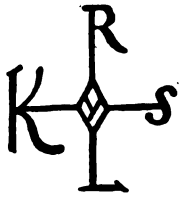

De tydske Keisere vedbleve at benytte sig af saadanne Navnetræk. Otto den 1ste og Otto den 2den (i det 10de Aarhundrede) varierede dem paa forskjellige kunstige Maader, f. Ex.:

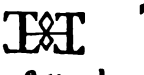
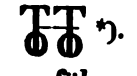
*).

Et af de mærkværdigste og mest omfattende er följgende Monogram med tilföiet Titulatur af Keiser Otto den 2den:

*) De ovenanförte frankisk-tydske Monogrammer ere mest afkopierede efter *Mabillon: de re diplomatica, cum Suplemento* Tab. 17, 18, 24. Jfr. *Gatterer Elementa Art. Dipl. univers.* Tab. VIII, 1—5, 10 o. f.

Digitized by Google

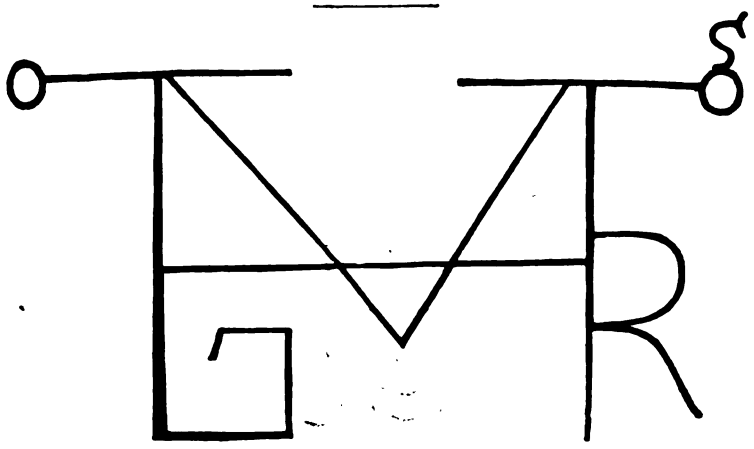

paa et Diplom fra 980. De lærde Benedictinere have med Rette dechiffreret denne ene Charakter saaledes:

OTTO IMPERATOR AVGVSTVS*)

hvoraf Monogrammet, ligefrem læst, omendskjöndt fra alle Kanter, dog kun indeholder disse Bogstaver:

OTTO IMPERA... .VG..S...

Læser man derimod nogle af Bogstaverne saaledes flere Gange:

OTTO IMPERA (T) (O) (R) (A) VG (V) S (T) (V) (S)

udkommer det Ovenstaaende, hvortil man endvidere, efter de selvsamme Regler, kunde föie: ROMANORUM, ligesom ogsaa indskyde Ordet SEMPER imellem *imperator* og *augustus*.

Dette vidtlöftige Monogram ansee vi for et af de forstaaeligste nyere Sidestykker til de Configurationer af Binderuner, som Runamoindskriften fremviser. De selvsamme, i sig selv simple og ovenfor ved Exempler oplyste Regler maae anvendes til begges Lösning, — hvilket den runekyndige Læser let vil erfare ved med os at gjennemgaae enhver af dens Charakterer, især ved följende Mönstring af dens Bogstaver og Ligaturer med den til de sidstmeldte hörende specielle Udvikling af enhvers Bestanddele, oplöste til enkelte Bogstaver.

*) *Adelung* neues Lehrgebäude der Diplomatik, 8ter Th. S. 403 Tab. 96. Keiser Henrik den 3die, som kom til Regjeringen 1046, benyttede sig af et fuldt saa kunstigt Monogram, baade paa Diplomer og Mynter. Nyere Exempler er det overflödigt at ommelde.

Digitized by Google

De arabiske Cliffrer, hvormed her i det Følgende enhver af Runamoindskriftens enkelte Bogstaver eller dens af flere saadanne sammensatte Charakterer betegnes, henvise til de samme Tal paa selve Indskriftens Aftegning (eller den tredie herhosfölgende Kobbertavle) — hvormed Begyndelsen, efter Runeskriftens Hovedretning, skeer bagfra, og fortsættes saaledes fra Læserens höire til venstre Haand.

1.

Betegner her H (foran en Vokal) ligesom ᚼ, ᚸ undertiden i andre nordiske Runeskrifter; dette, saavelsom og at denne Figur snart betegner H, snart G, bemærkes allerede i Dr. *Brynjulfsens Periculum runologicum* S. 13 og 38. I *John Olafsens* Runologie (i Manuscr.) forekommer den og blandt de sjeldnere Betegnelser for H. Jeg har virkelig fundet den anvendt i gamle Runeskrifter f. Ex. i Navnet ᚸᛏᚱᚱᚱ *(Hallr)* i Paradishulen, rimeligviis fra det 12te eller 13de (om ikke endog fra det 11te Aarhundrede); dog ere Trækkene, efter den Tids Skik, mere lige og regelmæssige end her i de saakaldte Greenruners Maneer *). Tydskeren *Hrabanus Maurus*, fra det 8de Aarhundrede (altsaa samtidig med Runamoindskriften) o. fl. sætte ᚼ, ᚸ eller lignende Figurer for H eller Hagal; see *Grimm* über deutsche Runen Tab. 1, 1ste, 3die, 4de og 5te Alphabet; jfr. Tab. IV i den 1ste oldtydske Bogstavrække.

I de regelmæssigere Runetegn bliver denne Figur ofte udtrykt som ᚷ. Den staaer aldeles tydelig for Runen ᛯ, ✱ eller Hagl (H) paa den mærkelige Gudbracteat, som fremstiller Runealphabetet. Saaledes forekommer den paa de berömte Guldhorn, og sees endnu paa de ældgamle Guldbracteater, som hyppigst findes i Norden. See f. Ex. Ant. Ann. IV, 219.

*) Det selvsamme Navn findes der og bagvendt eller skrevet fra Höire til Venstre, saaledes som det her dertilhörende Kobber udviser.

Digitized by Google

I de angelsaxiske Runer forekommer den oftest som G. See Annaler for nordisk Oldkyndighed, I, 259. Hvis nogen, paa Grund heraf, endelig vilde antage denne Charakter for G, burde hele Ordet læses *Giiltakinn* eller *Gyltakinn*, som maatte betyde: den forgyldte Kind eller Kinden med de forgyldte Tænder, hvilket da vilde svare til Fortællingen i *Sögubrot* (*Rafns Fornaldar-Sögur* I, 366) om Kong Haralds guldfarvede Tænder. Jfr. ovenfor S. 68—69.

Den tvetydige (baade H og G betegnende) Charakter, kan dog let tænkes her at være valgte med Forsæt. See ellers, om disse Bogstavers hyppige Forvexling i Runeskrift, *Liljegrens* Runlära S. 5, 27, 76.

Det er temmelig iöinefaldende, at Dr. *Brynjulfsen* maa have Ret, naar han l. c. S. 88—89 udleder dette nordiske Bogstav (hvoraf *h* ellers dannedes baade her og i Tydskland) fra det græske X *(Chi)*, forsaavidt som dette atter stemmer overeens med et lignende chaldæisk-phoenicisk og tillige celtiberisk Bogstav, samt med den ovenmeldte, mest angelsaxiske Rune. Det er saaledes mærkeligt, at de gamle Tydskere udtalte *H* som *Ch*, f. Ex. *Childebert* for *Hildebert*, *Childerik* for *Hilderik*, m. m. Ogsaa skrev de *gebraht* for *gebracht*, *lioht* for *Licht* o. s. v.

2.

Her sees to *i*'er (II) i Overeensstemmelse med Runealphabetet; — jeg formoder at de her tilsammentagne skulle udtrykke Bogstavet *y*, (i *Hyldekinn*) — og denne Læsemaade vilde vel passe til den Maade, hvorpaa Saaret paa *Harald Hildetands* Kind groede til, efter det Slag, som han i sin Ungdom fik af Kjæmpen *Vesete*; see ovenfor S. 68—69. I, som her i Figuren svarer til de kvist- eller greenformede Runers Skikkelser er saa almindeligt i Alphabeterne at vi her ikke behöve at opholde os ved dets Forklaring.

Digitized by Google

3.

Er den almindelig bekjendte Rune ᚨ, som har den selvsamme Betydning i de saakaldte angelsaxiske saavel som og i de celtiberiske, galliske o. fl. Alphabeter. I det umbriske og syriske sees det nedvendt. I den ældste græske Skrift*) har Bogstavet den ovenmeldte Runes Skikkelse, og det har tildeels (efter *Gesenius*, *Lindberg* o. f.) havt den blandt Phoenicierne.

4.

Er ligesaa tydelig den nordiske og angelsaxiske Rune ᚦ. Vort Runealphabet havde fra Begyndelsen af ingen egen Charakter for D, som her (hvis Læsemaaden *Gyltikinn* ikke foretrækkes) udtrykkes ved den, ligesom det er almindelig bekjendt, at *d* i Runerne snart betegnes med *þ*, snart med *t*, f. Ex i Jellingeindskrifterne over Kong Gorm og Dronning Thyre. Dog forekommer Runernes virkelige D (ᛞ) i denne Indskrift paa forskjellige Maader, efter hvad der paa vedkommende Steder vil blive bemærket. Vort ᚦ findes og saaledes i de galliske, celtiberiske, ældste græske, etruriske og druidisk-brittiske Alphabeter. En Form for Ƭ, der næsten ganske ligner den ovenanförte, forekommer i *Gesenius's* phoeniciske Indskrifter, tilligemed flere noget lignende.

5.

Betegner her, som ᛏ sædvanlig, I eller E, der meget tit forvexles eller

*) *Kopp Palæogr. crit.* III, 180; *Brynjulfsen* l. c. S. 16. Midas oder Erklärungs-Versuch der erweislich ältesten griechischen Inschrift, nebst mehreren Beilagen historichen und palæographischen Inhalts von *Fried. Ozann.* 1830, 4to. Monumentet er det berömte, af Oberst *Leake* i Aaret 1800 ved Doganlu i Nærheden af Seid el Ghari og rimeligviis i det gamle Nakoleas Ruiner opdagede Gravminde over en phrygisk Konge.

Digitized by Google

sættes som eenstydige, saavel i oldnordiske som nyere islandske Skrifter. Det hörer ellers til de saakaldte stukne eller punkterede Runer. I vort ældste Runealphabet sees Formen ᚼ at have gjeldt baade for *a* og *e*, ligesom den og i Phoenicisk, som *aleph*, har havt den selvsamme Betydning*). I Græsk skal ᚼ enkelte Gange forekomme som *a*. I det Pelasgiske vil man have fundet en næsten ganske lignende Form; det Galliske mangler kun den förste Deel af Tværstregen, men ligner næsten ganske visse blandt Bogstavets phoeniciske Former**). *Kopp* anförer en græsk Form for E, som fuldkommen ligner en anden sædvanlig af denne Rune***). Vort ᚼ har *Kopp* og fundet for *e* i Middelalderens Diplomer, i hvilke det uden Tvivl har indsneget sig fra de forhen brugte Runer.

6.

Er öiensynlig den nordiske Rune ᚴ (eller K, ogsaa G) enten den saa læses ret- eller bagvendt. Jfr. Nr. 11, 14. I det galliske Alphabet finder man en Parallel til denne Rune. Man maatte vistnok vente at denne Form var ældre end det græske K, og denne Gisning synes ogsaa at bekræftes ved de forskjellige Former af det phoeniciske *Caph*, af hvilke de simplere fremvise vor Rune baade retvendt og bagvendt****). Efter *Kopp* skal ᚴ og virkelig forekomme i græsk Skrift for det sædvanlige K†). En Afændring af denne Rune synes at bruges som *g* i de italisk-gothiske Brevskaber.

*) *Gesenii scripturæ et literaturæ Phoeniciæ Monumenta* (1837) Nr. 25.

**) *Lindberg* (l. c. S. 83) antager, at disse Former især have været i Brug fra Aarene 100 til 80 för Chr. Födsel. Jfr. *Gesenius* l. c. Nr. 26.

***) *Palæograph. crit.* III, 209; — baade for *ε* og *η* anföres der andre meget lignende.

****) *Gesenius* l. c. Inscr. 9, 12, 15, 16. Jfr. 5, 6, samt *Lindberg* l. c. S. 84 (13, kort för vor Æras Begyndelse).

†) *Palæograph. crit.* T. III S. 209; jfr. *Brynjulfsen* l. c. S. 16.

Digitized by Google

7.

I, som ingen videre Forklaring behöver. Jfr. Nr. 2, 10, 12, 16, 19, 46, 52, samt i de sammensatte, som Nr. 22 o. fl.

8.

Er vel den nordisk-tydsk-angelsaxiske Rune ᚾ eller N, — dog her, efter Indskriftens Bogstavorden, sat bagvendt eller fra Höire til Venstre. — Ogsaa her fremlyser Runernes Lighed med de phoeniciske Former, som bliver fuldstændig i andre Afændringer af det samme Bogstav (𐤍, phoenicisk, bagvendt, 𐤍). Besynderlig nok viser vor Form sig opvendt i de celtiberiske, galliske og arkadiske Alphabeter. Enkelte Exempler har man paa et græsk h (*n*), der ganske stemmer overeens med en vis Form af den samme Rune. Ellers ligner denne Charakter et retvendt ᛋ eller A.

9.

Den selvsamme Rune. Kun sjelden udtrykkes to Konsonanter efter hinanden i gamle Runeskrifter; dog skeer det undertiden, og saaledes sees netop to ᚾ'er (ligesom her) efter hinanden i den paa Glavendrup-Stenen, som upaatvivlelig er fra den hedenske Tid.

10.

Den förste her forekommende Binderune, bestaaende af ᚱ og ᛁ, som efter Indskriftens bagvendte Orden maa læses for ᚱᛁ. ᚱ er som bekjendt en

Digitized by Google

nordisk-tydsk-angelsaxisk Rune, svarende til det latinske R, som og undertiden forekommer i græsk Skrift, hvori man endog har regnet det til pelasgiske og arkadiske Former; det forekommer ligeledes (skjöndt mestendeels bagvendt) i celtiberiske og etruriske Indskrifter.

11.

Den nordiske Rune ᚴ eller K. See Nr. 6, 14 jevnfört med forskjellige af Binderunerne.

12.

Det almindelige I. Jfr. Nr. 7 (o. s. v.)

13.

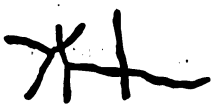

oplöst ved fuldstændig Omskrivning fra Höire til Venstre:

En Binderune eller sammenhængende Ord, sammensat af 3 Runer, nemlig:

ᛋ, en sædvanlig Afændring af Runen ᚾ (N); see ovenfor 8, 9, efter en anden Skrivemaade.

ᛋ, ᛋ, ᛋ eller ᛋ, nemlig A (som det almindelig skrives i nordiske Runer)*), og

*) Figuren ᛋ for e er nöie beslægtet hermed; see ovenfor under 5. Til vort ᛋ nærme adskillige græske Former sig meget; kun helde de som oftest noget. I det Phoeniciske gjenfinde vi (hos *Gesenius*) Formerne ᛋ og ᛋ (retvendt og bagvendt).

Digitized by Google

ᛘ eller ᛘ, som i nordiske og tydske Runer betegner M*).
Hele Charakteren udtrykker saaledes Ordet: ᚾᚨᛘ eller NAM.

14.

Runen ᚴ, K eller, som her, G, da begge Bogstaver betegnes ved den samme Figur i det oprindelige nordiske Runealphabet. Jfr. 6. 11.

15.

som kan omskrives saaledes fra Venstre til Höire:

eller, rigtigere
fra Höire til Venstre:

En kunstig Binderune, bestaaende af følgende Runebogstaver:

ᛏ, vort A, som i de nordiske og tydske Runer; see Nr. 13 o. fl.

ᚬ, den anden Betegnelse for R i de nordiske Runer.

ᛏ, eller overstreget ᛏ (*t*), vort *d*.

Efter en anden mulig Læsemaade, svarende til den ældste haarde Udtale: ᚦ eller ᚹ**).

*) Mærkelig nok gjenfinde vi neppe dette Bogstav i nogen af de beslægtede Skriftarter, under denne Form, undtagen netop i det Phoeniciske, især hos *Gesenius* i en vis Afændring; de övrige phoeniciske afvige vel mere fra Runen, men have dog en större Lighed med den end med det græske og latinske M.

**) Dette Bogstav er gaaet over i den latinsk-angelsaxiske og ligeledes i den italiensk-gothiske og den nyere skandinaviske Skrift, samt beholdes endnu i det Islandske, hvor det i Lyden ligner det engelske *th*. I Runerne brugtes det mest derfor, men dog undertiden for *ð* eller *d*. Bagvendt findes den selvsamme Form i Phoeniciск for *d* eller *daleth* (*Gesenius* l. c. Nr. 8) samt i flere lignende tildeels firkantede eller trekantede Former (med Udeladelse af Langstregens överste Deel). Jfr. *Lindberg* l. c. S. 82 Afdel. 5, 7 o. fl. samt især S. 84 Afdel. 16. For D forekommer vort ᚹ i det galliske Alphabet. En vis Afændring af det Celtiberiske *th* ligner en bagvendt, men ufuldstændig Form af denne Rune.

Digitized by Google

Det hele læses da, naar A, som det i Bindrunerne er tilladeligt, læses dobbelt, ARÐR eller ARÐÞR.

16.

Det sædvanlige I, see ovenfor 7 o. fl.

17.

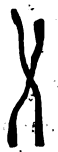

ellers i sædvanlige nordiske Runer ᚾ eller *n* (her som det synes snarere bagvendt efter Indskriftens Bogstavorden). See ovenfor under Nr. 8, 9, 13, 46, 51, o. fl. St.

18.

ᚼ betegner *k* efter *Olafsens Runologia* og visse haandskrevne Runealphabeter fra Islands Nordland; H bliver i denne Egn tit udtalt som K, og det samme er endnu Tilfældet overalt blandt Norges Almue med Hensyn til *kv* (eller *qv* istedetfor *hv*) i Overeensstemmelse med den svenske Udtale. I de angelsaxiske Runer er ᚼ almindeligst vort *c* eller *k*. Her sees det overstreget eller stukket, og det er da mærkeligt at vi finde en punkteret angelsaxisk Charakter ᚽ som en Parallel til den, i Ruthwells-Indskriften (see Ann. for nord. Oldkh., 1ste Bind S. 267). Runefiguren uden den her tilföiede Streg forekommer dog som H, ikke alene i den galliske og i *Ulfilas's* gothiske Skrift, men ogsaa paa gamle Mynter fra Northumberland (see f. Ex. *Archæolog. Brit.* 1834 Vol. XXV Tab. LII, 9, 11, 12), ligesom

Digitized by Google

og paa adskillige angelsaxiske Mynter. Besynderligt er det, at den er gaaet over i Middelalderens og vor egen latinsk-gothiske Skrift (som *h*). Jeg antager at den her afbildede Charakter har den selvsamme Betydning; — dog er det muligt, at den oprindelige angelsaxisk-tydske Charakter (h som *k* eller *c*) er her anvendt som en stukken eller overstreget Rune for at betegne en Lyd (foran *j*), der nærmede sig til *ch* efter Nordens gamle haardere Udtale. See Ordforklaringen. Charakteren h gjælder allerede (efter *Gesenius*) for *he* eller *h* i de phoeniciske Indskrifter, samt ligeledes for *chet* eller *ch*. Den selvsamme Figur tillægger *Lindberg* dette Bogstav i Indskrifter fra Aar 240 til 100 för Chr. F. (l. c. S. 81—83).

19.

Det almindelige l. See ovenfor Nr. 7 o. f.

20.

Den almindelige nordiske Rune ᚨ eller ᚫ, — enten den saa læses ret- eller bagvendt, for vort O. Undertiden gjælder den ogsaa for *á*, der fordum tit forvexledes med *ó*. I Runerne forekommer den og undertiden under Formerne ᚬ og ᚪ, som ganske svare til andre phoeniciske for *Aleph* (hos *Lindberg* og *Gesenius*). Lignende Former med samme Betydning forekomme og i de celtiberiske Indskrifter. Det græsk-arkadiske *Alpha* er identisk med vor Rune, paa det nær at det har en noget heldende Stilling. Som bekjendt er ellers ᚨ Hovedformen for det angelsaxiske og tydske A, — men med smaae tilföiede Forandringer i Figuren bliver den i begge Alphabeter til O.

Digitized by Google

21.

Er udentvivl den nordiske Rune ᚢ, ᚤ eller U, som ofte forvexles med O (jfr. Bemærkningerne om visse symboliske Antydninger i nærværende Indskrift). Denne Rune forekommer og som ᚬ, ja endog næsten afrundet; hos Celtibererne sees disse Former opvendte ligesom i det Latinske.

22.

som omskrives fra Höire til Venstre:

En (efter Indskriftens Bogstavorden) bagvendt Binderune, bestaaende af ᚴ og ᛁ (*k*). Jfr. Nr. 3 o. fl., 7 o. fl.

23.

Er den norske og islandske Rune ᚯ, som ofte betegner E; den forekommer allerede i det saakaldte *Alphabetum norvagicum* i en fransk Codex, skrevet 1022, — bekjendtgjort i *Montfaucon Palæographia græca*, og senere af *W. Grimm* l. c. Tab. III (S. 87); see ellers herom *John Olafsens* haandskrevne Runologie, samt *Worms Literatura runica*, S. 53, 57, 60. Jfr. to af Dr. *Henderson* i hans *Iceland* II, 57 afbildede Runeindskrifter, hvori E paa det fuldkomneste svarer til den heromhandlede Charakter. Da ellers *e* i gamle Dage ofte udtaltes som *ö*, er det meget muligt, at denne Figur, allerede i ældgamle Runer, især har skullet udtrykke denne Lyd, — og at Bogstavet saaledes i visse Henseender svarer til den nyere latinske gothiske Skrifts meget lignende Ø, der allerede har denne Skikkelse i *Skálda*. I Grunden er Hovedfiguren eenstydende med ᚯ (hvilket *Liljegren* henförer til de danske, men som

Digitized by Google

og ofte forekommer i de islandske og norske Runer) der atter er en Afændring af ᛏ eller *e*.

24.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

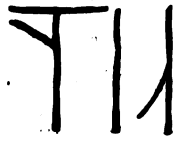

En Binderune, bestaaende af tre enkelte Runer:

ᚨ, *a* eller e foran det mere bekjendte ᛁ.

ᛉ eller sædvanligst ᛏ, vort T. I den her givne Form forekommer det i *Olafsens Runologia;* som bekjendt hörer det og til Bogstavets ældste græske og phoeniciske Figurer; naar man endnu tager den (til Læserens Venstre) skraa Streg til Hjelp udgjör Figuren et stukket eller halvoverstreget ᛏ, altsaa af samme Gyldighed og Oprindelse som det bekjendte ᛏ (*d*), der og, efter samme Værk og gamle Runeindskrifter, kan skrives ᛠ, ᛏ. Jfr. 35.

25.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Naar dette Bogstav læses ned- og bagvendt, danner det et K eller G, som her er det rigtige; læses det derefter ligefrem, er det et bagvendt ᛏ eller A, og Binderunen udtrykker saaledes Stavelsen *ga*.

Digitized by Google

26.

er i bagvendt Orden den aldeles tydelige nordisk-tydsk-angelsaxisk-moesogothiske Rune ᚠ, vort F. Det svarer og saaledes fuldkommen til det galliske ᚠ; i det Celtiberiske har Charakteren en fordobblet Skikkelse. Det græske saakaldte Digamma röber den samme Oprindelse, — og ᚠ findes virkelig i græsk Skrift at svare til vort F i Form og Betydning.

27.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

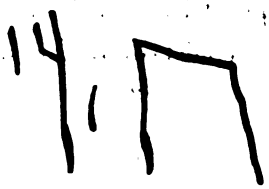

Binderunen bestaaer af disse 4 Bogstaver:

ᚢ, den nordisk-tydske Rune, som betegner (ligesom ofte Latinernes o. fls. U) baade U og V, — her nemlig det sidste.

ᛁ viser sig som en Istap (efter Runebogstavets Navn) nedhængende fra den överste skraae Streg af ᚢ. Jfr. den latinske Ligatur *fiscum* her ovenfor S. 288.

ᚠ sees her bagvendt, efter Indskriftens Hovedretning.

ᛚ, atter i mindre Form, anbragt allerforrest (eller rettere bagest) i etslags Forening med det næstforgaaende Bogstav.

I Paradishulen i Island sees en lignende Charakter, nemlig et

Digitized by Google

stort ᚾ med tilföiede Streger, der have skullet forestille andre Bogstaver, men nu forekomme os ulæselige.

28.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

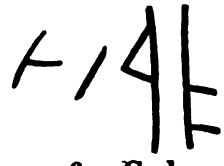

Et höist mærkeligt Monogram for Gudenavnet OÞIN eller OÐINN, Odin, som baade kan læses opvendt og nedvendt, — dog fuldt saa træffende paa sidstmeldte Maade. Bogstaverne ere:

ᛅ eller ᚨ, O.

ᚦ, ᚧ, Ð, *d*.

ᛁ, enten som den lange Hovedstamme eller snarere som en Deel af og tillige Tilsætning til Betegnelsen af ᚦ.

ᚾ, N, alleröverst til Læserens Höire eller, nedvendt, til hans Venstre.

29.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

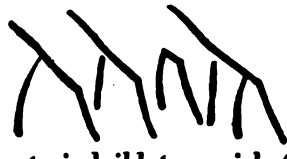

En, rimeligviis med Forsæt, indviklet magisk Charakter eller Binderune.

ᛦ eller ᛋ (R), hvori den lange Hovedstreg, paa en usædvanlig

Digitized by Google

Maade, men efter de greenformede Runers Art, er skjæv og heldende til Læserens Venstre.

ᚢ, U, indbefattes tydelig i den forreste Deel af Charakteren, til Læserens Höire.

ᚾ, N, efter Indskriftens Hovedretning bagvendt, dannes af den lange skjæve Streg og den næstsidste mindre til Læserens Venstre.

ᚬ, A, dannes af Hovedstregen og den sidste skraa Streg til Læserens Venstre.

30.

Et tydeligt sædvanligt ᚱ eller *r*.

31.

som kan omskrives, fra Höire til Venstre, paa følgende Maader:

a.

Et kunstigt Monogram af Navnet ᚼᚱᛁᚾᚷᚱ eller HRINGR, Ring.

ᚺ, H, som i de nordisk-tydske Runer, Hovedcharakteren i begge Retninger, er ogsaa fundet saaledes dannet i Steenskrifter, f. Ex. Bautil Nr. 118. Det forekommer ligeledes indhugget paa en Klippe i Vestgöthland, over en rund Figur, lignende den ældgamle i Jættestuen ved Heltborg i Jylland. (See *Thamm* Vestgöthiska Monumenter Tab. VIII Nr. 1). I Exeter-Alphabetet foregives denne Rune at betegne G, ligesom ✱ i Dr. *Brynjlufsens Periculum Runologicum*. ✱ er ogsaa H i det celtiberiske Alphabet.

Digitized by Google

ᚼ, (ᚽ), R, udgjöres (i begge Retninger) af Hovedcharakterens ene nederste Halvdeel.

ᛁ udgaaer som den nederste Tverstreg fra Hovedfiguren.

ᚾ, N, dannes bagvendt (især ogsaa nedvendt) ved den fra Middelstregen udgaaende mellemste og mindre.

ᚴ (K eller G) fremstilles her ogsaa bagvendt ved de to överste Streger til Læserens Venstre.

ᚼ dannes atter nedvendt ved den lange mellemste Streg og de to kortere Sidestreger.

b.

Læst paa en anden Maade danner Navnet (HRINGR) en fuldkommen tydelig dobbelt og ligeartet Oplösning af Hovedcharakteren, der endog kan læses baade op- og nedvendt, men da maa de tre skraa Streger til venstre Side betegnes som symboliske ligesaavel som de tre Punkter, — hvorom mere paa sit Sted i det Följende.

32.

Denne Figur (der her og kunde være blevet fremstilt som tvende) indeholder to Binderuner som forskjellige Ord, fra Höire til Venstre:

a.

FAI

ᚠ, F, sees her ned- og bagvendt.

Digitized by Google

ᛅ, det sædvanlige A.

ᛁ indeholdes i den lange Hovedstreg.

b.

ᚠ, F, sees her ligeledes bagvendt, dog udtrykt paa en usædvanlig Maade. Denne Form er alligevel saa tydelig, at Charakteren ikke kan antages for noget andet Runebogstav.

ᛏ udtrykkes bagvendt ved den anden skraa (og overlöbende) Streg fraoven af.

ᚴ eller L, den alleröverste skraa Streg i Forbindelse med Hovedstammen. Efter Binderunernes Natur kan ᚴ læses fordobblet, men dette maa og hyppig, ja alleroftest, skee ved de almindelige Runer i lignende Tilfælde.

33—34.

Formedelst Figurens Dannelse maa atter to Ord anföres samlede, nemlig:

a.

Det særskilte ᛜ er egentlig her et fordobblet ᛏ (ᛏ,ᛁá, *áa*), men som meget ofte i Runerne sees at betegne *o* eller *ó*. Disse to Vokaler forvexles meget ofte ikke alene i Runer, men ogsaa i Middelalderens nordiske og islandske med latinsk-gothiske Bogstaver skrevne Böger og Breve. See ellers Ann. for nord. Oldk. I, 256—257.

b.

Den egentlige fornödne Oplösning:

Digitized by Google

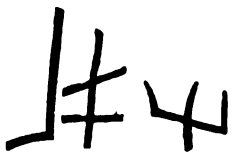

Binderunen MOL, bestaaer af følgende Bogstaver:

ᛉ, ᛘ, her udtrykt som ᛘ, hvilket Runologiens Forfatter har seet i nedvendt Skikkelse.

ᛜ, O (jfr. a. næst ovenfor) udtrykt ved en Hovedstreg og 2 mindre Tværstreger, i liggende eller til Siden udstaaende Stilling. Charakteren forklaredes allerede som *á* eller *ó* af *Worm Lit. run.* S. 241, ligesom ᚪ og ᚬ tit findes at have samme Værdie i Runeindskrifter. Den her omhandlede Figur (ᛜ) forekommer, mærkværdig nok, i *Lindbergs* phoeniciske Alphabet som *Aleph* fra Aarene 121 til 40 för Chr. F., hvorimod spanske og afrikanske Afændringer svare til de to andre ovenanförte runiske. *Arendt* har i sin originale Runetabel ladet ᛜ svare til det svenske *å* (eller danske *aa*), hvorimod *Liljegren* antager, at det betegner klart *o* (Runlära S. 26). Jfr. ovenfor Nr. 20.

ᛚ eller L udtrykkes her nedvendt paa en usædvanlig Maade, næsten som den latinske Figur; saaledes findes Runen virkelig udtrykt paa svenske Stene, f. Ex. en, som er indmuret i Rydaholms Kirketaarn i Vestgötland; see *Sjöborgs* Samlinger III, 120 (Pl. 55 og 56 Fig. 180).

35.

Denne Charakter maa, formodentlig ikke uden magisk Betydning, antages for at være nedvendt. Den er da (som ᛏ) af lige Betydning med ᛏ eller D. See ovenfor Nr. 24. Runen ᛏ forekommer virkelig saaledes i *John Olafsens* Runerække samt i en svensk Indskrift meddeelt i Bautil Nr. 784 som ᛏ og ligeledes paa den ældgamle bornholmske Döbefont o. s. v.

Digitized by Google

36.

En Binderune af tre Bogstaver:

ᛅ (A), bagvendt efter Indskriftens Hovedretning.

ᚱ (eller L).

ᚠ (F), bagvendt,

altsaa tilsammen ᛅᚱᚠ eller **ALF**. Slutningen ᚬᚱ eller **AR** har rimeligvis staaet nedenfor paa den nu borthugne eller ödelagte Overflade af Klippen. Forhen troede jeg at læse disse Bogstaver i den nederste Deel af næste Binderune, men, som jeg nu formoder, uden tilstrækkelig Hjemmel. ᛅ findes vel der, men kan ogsaa henföres til det Foregaaende. Figuren ᚱ kan vel neppe antages for et ᚱ, endskjöndt man vistnok baade i Runer og andre gamle Indskrifter undertiden stöder paa nok saa vanskabte eller lidet kjendte Bogstaver. Ei heller er det ret rimeligt, at ᛅᚱ skulde være forbundet med den særegne Charakter 37, hvortil det ikke viser sig nödvendig at höre.

Min förste Oplösning dannede jeg dog saaledes:

Nu troer jeg, at Ordet **ALF** er ufuldstændigt af den Aarsag, at det forhen paafölgende **AR** er bortfaldet ved den Lakune i Stenen, som findes tæt nedenfor.

37.

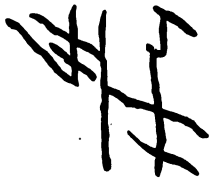

Digitized by Google

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Et mærkeligt Monogram for Kjærlighedsguderne (ASTAGOD), overhoved bestaaende af følgende Bogstaver:

ᚠ som *á*; see ovenfor 33 a. (S. 308).

ᚱ, S, överst, som en Böining af den forreste Hovedstamme, ellers sædvanligst ᛋ*).

ᛏ, T, alleröverst, bagvendt.

ᛏ, A, bagvendt, — i Midten og sammenhængende ved Ordets anden og her næsten særskilte Halvdeel.

ᚴ, K eller, som her, G, bagvendt.

ᛟ, O, nedvendt.

ᛞ, nedvendt og bagvendt; det ellers saaledes mest bekjendte D eller Ð (*ð*, *d*).

38.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

ᛟ, O, udgjör Hovedstammen.

ᛚ, L, er nedvendt og bagvendt, men sees meget tydelig naar Figuren stilles paa Hovedet.

*) Det svarer i Form og Betydning fuldkommen til det celtiberiske ᛋ, der og forekommer som en græsk Form for det selvsamme Bogstav, der ligeledes tilhörer de tydsk-angelsaxiske Runealphabeter.

Digitized by Google

ᚾ udgjör den överste skraa Tverstreg i Forbindelse med Hovedstammen, retvendt ᚨ, nemlig A.

Det halv udslettede Ord ovenfor synes at være beskadiget med Forsæt (hvorved maaskee Fortryllelsen eller Besværgelsen meentes at tabe sin Kraft). See Charakterernes Omskrivning til Ordet Nr. XIX.

39.

som omskrives saaledes:

Her forekommer atter Monogrammet ᛟᚦᛁᚾ *(Odin)*, men dannet paa en anden Maade end forhen (Nr. 28).

ᛟ, O, dannes nedvendt og bagvendt af den höire Langstreg med to fra den udgaaende skraae Streger.

ᚦ eller ᚹ af samme Langstreg og de to övrige fra den udgaaende Tverstreger, samt den Hovedstamme, hvormed disse ere satte i Forbindelse. Indskriftens Figur nærmer sig mest til det finske ᚦ (hvis andre gamle Afændringer mulig ere blevne forvandlede til ᚹ o. s. v.; see ovenf. S. 233—234). Bagvendt svarer den næsten ganske til en Form af det phoeniciske *daleth* eller *d* hos *Gesenius*, der ellers tit viser sig som vort ᛞ (dog begge i en for os bagvendt Stilling). Jfr. *Lindberg* l. c. S. 82, 5te og 7de Afdeling.

ᛁ staaer tvers og noget paa skraa ved den nederste Ende af Hovedstammen.

ᚾ dannes nedvendt af Stammen med den mindre skraa Streg mellem to större til Læserens Venstre.

Digitized by Google

Hertil er dog knyttet det lille Ord ᛅᚴ (*ok*, og).

ᛅ dannes af den sidstommeldte Streg, betragtet i Forbindelse med en anden noget större paa samme Side.

ᚴ udgjöres, bagvendt, ved den överste skraae Streg til Læserens Venstre og af selve Hovedstammen.

Töddelen til Læserens Höire er enten tilfældig eller kan nu ikke forklares. 40.

som omskrives saaledesfra Höire til Venstre:

Et kunstigt Monogram af Gudenavnet **FREI** eller Freir, Freyr.

ᚠ, F, sees ret tydelig, dog bagvendt, efter Indskriftens Hovedretning.

ᚱ, R, ligesaa tydelig, retvendt, naar Charakteren sættes paa Hovedet.

ᛁ, E (ellers oftest A), den mindste skraa Streg, læst paa samme Maade, i Forbindelse med Hovedstammen, men da staaende bagvendt.

ᛁ udgjöres af selve Hovedstammen.

E kan ellers og tænkes at være blevet udeladt, da ᛁ tit i Nordens ældste, selv latinsk-gothiske Skrifter, udtrykker Diphtongen *ei*.

Vi vide, at Finlapperne, lige til det 17de Aarhundredes Begyndelse have kjendt de oldnordiske Runer, anvendte til deres Trolddom og hedenske Gudsdyrkelse. De brugte visse Charakterer, tildeels sammensatte af Runebogstaver, for at betegne en vis Guddom; det er da höist mærkeligt at en saadan har saaledes betegnet Solguden (ogsaa Ægypternes *Fre*), nedenfor en straalende Sol:

Digitized by Google

som netop, efter Binderunernes sædvanlige Oplösningsmaade, udtrykker Ordet ᚠᚱᛁᚦ (*Freir*), med den (efter min Mening) for den nordiske Guddoms Navn (især i nyere Tider) sædvanligste Skrivemaade. (See *Sjöborg* Saml. för nord. Fornälsk. II, 191, Tab. 50 Fig. 182).

41.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

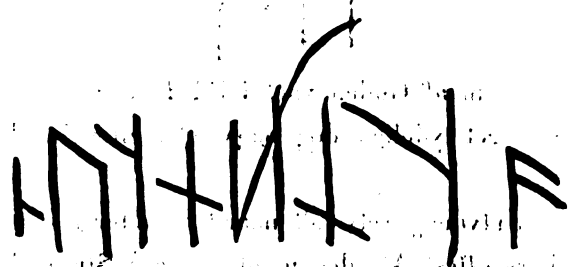

Denne Afdeling indeholder to Ord, bestaaende af et löst Bogstav og en stor Binderune.

ᛅ, O, lignende et angelsaxisk A, men nedvendt.

ᚴ, K, ligeledes, samt tillige bagvendt.

Resten er et Monogram for hele Asaslægten, ASAKUN.

ᛏ, A, bagvendt efter Indskriftens Hovedretning.

ᚾ, S, som N, hvilken Skikkelse den undertiden antager, see f. Ex. *Worms Lit. runica*, samt Sjöborgs Samlinger, III, Fig. 193, fra en vistnok hedensk Indskrift paa en Steen, hvorpaa Skriften allerede for detmeste var forstyrret inden Stenen blev indsat i en Kirkemuur. Midt i den nyere islandske Hexefigur kaldet *Talbyrdingur* figurerer det selvsamme Charakter (som et ᚾ, og som den störste, dog uden den skraa

Digitized by Google

opadgaaende Streg; mindre sees den og i samme Betydning i en anden Afdeling af samme store (af os i Afbildning meddeelte) Configuration.

ᛏ, A, atter bagvendt.

ᚴ, K, ligeledes.

ᚢ, U.

ᚾ, N.

42.

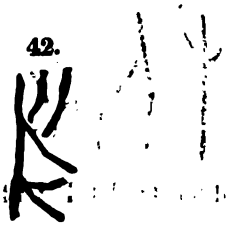

som kan omskrives paa følgende Maader:

a. b.

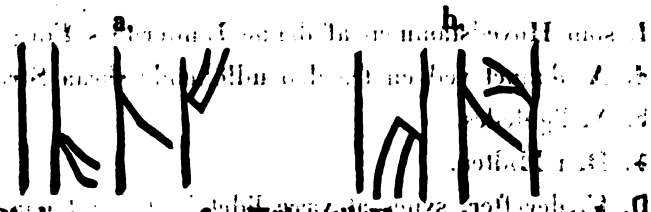

Et Ord i en Binderune, som fra Høire til Venstre synes at kunne læses dobbelt, baade (a.) opvendt og (b.) nedvendt hvilket man og, naar man læser Indskriften og erfarer at den bestaaer af metrisk-regelrette Vers, overbevises om at være Tilfældet.

ᚠ, F.

ᛏ, A, bagvendt.

ᛦ, R.

ᛁ, Hovedstammen.

Læses Charakteren nedvendt, maa ᚴ deri blive bagvendt. I denne Skrivemaade har man formodentlig villet lægge en magisk Betydning, ligesom i selve Ordets Gjentagelse, ofte den i Besværgelser og andre lignende Digtninger fordum i Norden brugelige Maade.

Digitized by Google

43.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Denne Afdeling indeholder Ordet ᚠᛁᛅᚾᛏᚢᛘ, FIANDUM (Fjender), bestaaende af Runerne

ᚠ, F.

ᛁ, som Hovedstammen af denne Binderunes Forgrening.

ᛅ, A, dannet ved en fra den udlöbende skraa Streg.

ᚾ, N, ligeledes.

ᛏ, D, i Midten.

ᚢ, U, derefter, synes at være lidet beskadiget paa et Par Steder, men dog sammenhængende med den överste Deel af

ᛘ, M, som da maa læses nedvendt.

44.

som omskrives fra Höire til Venstre:

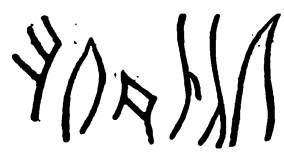

Ordet ᚢᛅᚱᚢᛘ eller VARUM mulig ᚢᛅᛅᚱᚢᛘ eller VAARUM som giver den samme Mening.

Digitized by Google

ᚢ som ᚤ, V.

ᚪ, A, knyttet dertil (og maaskee et andet Bogstav af samme Art, til det andet ᚢ).

ᚬ, R, nedvendt.

ᚢᛉ, vort UM, opvendt, men noget fortegnet, da det forestilles ved den samme Charakter som det nedvendte R.

45.

ᚤ, Bogstavet U, udpyntet som en Kvist- eller Grcenrune.

46.

Fra Höire til Venstre: ᚦᛁ eller ᚦᚦᛁ.

ᚦ, N, omvendt (og dobbelt).

ᛁ, udtrykkes enten ved den næstgaaende Runes Stamme, eller og ved den löse Tverstreg oventil.

47.

som kan omskrives, fra Höire til Venstre, paa följende Maade:

Monogrammet Harald i Dativ som ᚷᛏᚱᛏᚦᛁ, udtrykt ved följende Bogstaver:

Digitized by Google

X eller ⵅ, Grundtypen for ⵅ, * (H), undertiden anvendt som selve dette Bogstav efter *Brynjulfsen*, *Worm* og *Olafsen* i deres titanförte Skrifter, ligesom den og af *Hrabanus Maurus* tillægges just den samme Betydning; see ovenfor Nr. 1.

ᛁ, A, sees nederst, bagvendt, til Læserens Venstre fra den sidste Langstreg.

ᚱ, læst paa skraa, det halve af hele Charakteren til Læserens Venstre.

ᛁ kan læses atter som forhen, eller og som den höire Stamme med den til Venstre nedgaaende skraa Streg.

ᚴ, L, en Deel af Hovedcharakteren til Venstre.

ᛋ, udtrykt ved en noget usædvanlig Form; i Grunden er det et stukket ᛁ, i Afændringen ᛁ, der forekommer baade hos *Worm* og *Olafsen*.

ᛁ enten Hovedstammen til Höire, uden den Tværstreg, som danner ᛁ, eller og den mindre oprette Streg i Midten af hele Binderunen.

48.

En saadan Figur forekommer blandt *Worms* danske Runer for *i*, som i det Islandske nu er eensbetydende med *y*, samt skal vel snarere betegne det sidstmeldte Bogstav, som i Oldtiden rimeligvis har havt en særegen Lyd; jfr. ovenfor S. 265. En lignende Figur findes og hos samme Forfatter for ᚢ. Enten vi nu læse den for *y* eller *u* (tit eensbetydende med *o* eller *ö*), — saa vil Figuren her meget godt passe til den Forbindelse, som vi finde mellem den og Ordets övrige tre fuldkommen tydelige Bogstaver.

49.

Det sædvanlige ᛦ (*r*), kan greenegtigt af Figur efter de ældste Runers Dannelsesmaade. Dette R er ikke alletider, skjöndt vistnok alleroftest i

Digitized by Google

yngre Tider, et Slutningsbogstav (R *finale*). Saaledes findes det f. Ex. i Gretasteen-Indskriften baade først og midt i Ordene. Herom mere i et Tillæg.

Vi kunne dog tænke os det muligt, at denne Charakter kan læses paa en anden Maade, nemlig som et dobbelt N, rettvendt paa den ene og bagvendt paa den anden Side, — saaledes nemlig:

50.

Det sædvanlige ᚾ.

51.

Det bekjendte ᚴ (N); her bagvendt; jfr. Nr. 52 (i Slutningen).

52.

som omskrives saaledes fra Höire til Venstre:

Figuren til Höire er en sammensat Runestav, bestaaende af 4 enkelte, navnlig ᛋ, ᛁ, ᚴ (omvendt og nedvendt) og ᚱ, altsaa SIKR eller SIGR (Seier). K og G udtrykkes, som bekjendt, i de ældste Runer ved det samme Bogstav, — men ogsaa med latinske Bogstaver har man undertiden i Middelalderen skrevet *sig* som *sik* i Ord af samme Oprindelse, f. Ex. *Siktól* for *Sigtól;* see Glossariet til *Njála*, hvor det rigtig hedder: *k et g sæpissime permutantur.* Et Sidestykke til Sammensætningsmaaden

Digitized by Google

af Binderunen findes i en Indskrift paa Træ (fra et af Aarene 1180—1190) i Tins eller Tinds Hovedkirke i Norge; der er nemlig (i Navnet Ragnar) ᚬ sat for *akn* (eller *agn*), saa at man, aldeles ligesom her, for at faae det Hele ud, maa sætte Binderunen paa Hovedet, da *k* dannes ved en af de nederste (eller da överste) skraa Streger*).

Slutnings-Charakteren til Venstre er noget mystisk eller tvetydig. Er den ikke et blot Slutningstegn, kan man söge at forklare den paa to Maader. Enten er den: a) et til den större Binderune hörende Bogstav, hensat for Tydeligheds Skyld, ligesom I sees at være anbragt, ved Siden, i den ene Række af saadanne vertikale Binderuner, der udmærke en af de slesvigske Runestene (see Ant. Annaler II, 15 o. f., Tab. I Fig. 2 mellem det 4de og 5te *fulcrum*); — eller: b) forestiller det simpleste *s***), som tit afbildes överst i Linien paa denne Maade, f. Ex. paa den grönlandske (herhos i Afbildning följende) Runesteen fra Kingitoarsuk (Ant. Ann., IV, 2det H. S. 311—312 Tab. 2 Fig. 1).

*) Urda, et norsk antiqvarisk-historisk Tidsskrift (1837) 1ste Bd. S. 287—288; *Munthes* Undersögelse om det gamle Hövdingsæde Thorndal og dets Beboere. Den der beskrevne Trækirke "var 1836 halvsyvende Aarhundreder gammel". Indskriften er opdaget og i Hovedsagen rigtig dechiffreret af Præst *Heyerdahl*. Den indeholder (foruden denne) adskillige og tildeels sjeldne Binderuner. Jfr. ovenfor S. 200—203.

**) Da maatte det nemlig antages, at *unna*, som det ofte skeer, construeres med Genitiv og at den sidste Charakter i det næstforegaaende Ord ogsaa indeholder et ᛋ, hvortil dens Figur og giver nogen Anledning.

Digitized by Google

Palæographiske Tillæg.

I. Undersögelse om den ældste Brug af Runerne ᚼ (ᚽ) og ᛏ.

Til alle de ovenfor forekommende Charakterer finde vi Sidestykker blandt andre os bekjendte Runer; noget paafaldende maa dog to Omstændigheder ved denne Indskrift forekomme den runekyndige Læser, de nemlig 1) at Charakteren ᚼ, som næsten stedse bruges her for Bogstavet R overhoved, baade findes i Ordenes Begyndelse og Midte, mod den endnu almindeligst antagne Regel, og 2) at en stukken (eller saakaldet punkteret) Rune, navnlig ᛏ hyppig findes her anbragt for D, da mange endnu troe, at den og overhoved de övrige af denne Art ere meget yngre. — Jeg mener, at disse Indvendinger ingenlunde kuldkaste Indskriftens Ælde eller Ægthed, af följende Grunde.

1. *Om Bogstavet* ᚼ, ᚽ.

Vor Tids kyndigste og mest berömte Runegrandskere have, efter min Mening med Ret, antaget, at denne Charakter er den ældste i dette Alphabet for R-Lyden overhoved. Saaledes siger Dr. *Brynjulfsen*, i Forklaringen over Runebogstavernes ældste Navne som tilkjendegive deres hieroglyphiske eller billedlige Oprindelse, at ᚼ (som han troer, er den ældste Form for R) betyder, efter Benævnelsen Ridt, Riden, fordi Charakteren

Digitized by Google

synes at forestille en Mand til Hest.*) Paa et andet Sted bemærker han at Lyden *r* udtrykkes ved to Bogstaver ᚱ og ᛦ, af hvilke han troer at den sidstnævnte er den oprindelige, men hiin sildigere tilföiet **). *Liljegren* söger og at vise af Charakterernes successive Dannelse i forskjellige Former, at ᛦ er ældre end ᚱ; han regner ellers ᚼ som Consonant til de ældre Runer, men som Vocal eller Diphtong (*ö* eller *öy*) til de nyere***). Paa en anden Maade bemærker Dr. *Brynjulfsen* at Charakteren ᛦ (med lige skraa Sidestreger) blandt Islænderne kun betegner *y*, da de ikke bruge ᚼ *finale*. Derhos kan det og nu erindres at *Thorsen* medrette har fundet, at ᛦ (med de lige Skraastreger) paa Sönder-Vissingstenen upaatvivlelig betegner en Selvlyd (see hans Afhandling om denne Steen S. 10, 15—16). Der sees ellers ᚼ (med krumme Sidestreger).

Bogstavets Ælde i den nordiske Runerække bevises tydelig nok ved de af *von der Hagen* opdagede og *Wilhelm Grimm* offentliggjorte gamle Alphabeter, nemlig: a) af en Codex i St. Gallen, fra det 9de Aarhundrede, men rimeligvis kopieret efter en anden fra det 8de, (altsaa da samtidig med Braavalleslaget)****) og b) et saakaldet *Alphabetum Norvagicum* fra en Codex, skrevet i Frankerige Aar 1022, först med-

*) ᚼ *Reid rheda, equitatio (hanc enim credimus fuisse literæ r antiquissimam formam) repræsentat hominem equo insidentem; — Peric. runolog.* p 87. Ellers betyder et andet Ord *reið* en let Vogn (altsaa svarende til det gallisk-latinske *rheda*). Benævnelsen anvendes nu kun paa ᚱ, hvorimod ᚼ (ᛦ) fra de ældste Tider af kaldes ýr (Bue) og Figuren ligner virkelig en spændt Bue. Jfr. *N. M. Petersen* Danmarks Historie i Hedenold III, 349.

**) *Cæterum crediderim figuram rov̄* ᚼ *esse magis originariam .... figuram autem* ᛦ *posteriore tempore adscitam esse crediderim.* l. c. p. 84. Jfr. nedenfor S. 327 o. f.

***) Runlära S. 29; Runurkunder, Indln. S. VIII.

****) Ueber deutsche Runen S. 138 Tab. 2 samt Sammes Afhandling: Zur Literatur der Runen S. 26—27. Udgiveren bemærker meget rigtig, at kun de 16 ældste nordiske Runer optegnes der, og at deres Benævnelser tilföies i angelsaxiske Vers strax efter Optegnelsen af det saakaldte *Alphabetum Anguliscum*. Det er ellers sandsynligt, at de ældste Saltzburgske og St. Gallenske Membraner, som vedkomme den angelsaxiske Literatur eller Runefigurernes Originaler, hidröre fra Saltzburgs Erkebiskop Arno og hans Broder Alcuin, som begge vare födte i det 8de Aarhundrede i Northumberland, hvor Nordboerne allerede da havde bosat sig og udbredte deres Vælde. Jfr. ovenf. S. 73, 92, 95—101.

Digitized by Google

deelt af *Montfaucon**). Dog anföres Navnet *yr* som den tilhörende i i det ældre og Betydningen *y* ligeledes i det yngre af disse to Alphabeter.

Runen ᛅ, ᚼ forekommer vistnok, som R, paa adskillige andre nordiske Mindesmærker fra den hedenske og den ældste kristne Tid. Vi ville her paavise nogle saadanne:

1) Den yderst mærkelige Runeindskrift af den ældste Art i den saakaldte Jettestue i Heltborg Sogn i Jylland, af hvilken en Aftegning vil blive meddeelt i et af de hosfölgende Kobbere. Der sees den i et (ligesom paa Runamo) bagfra skrevet Ord ARVIÞ (ᛅᚱᚢᛁᚦ), hvori den förste Stavelse dog udtrykkes ved en Binderune. Denne Indskrift maa man idetmindste tillægge den samme, snarere endog en höiere Alder end den her omhandlede paa Runamo.

2) Paa den upaatvivlelig hedenske Glavendrup Steen (i Fyen), reddet fra Undergang og Forglemmelse ved *Vedel Simonsen*, i de mærkelige Ord: *þór vigi þisi rinar* (Thor vie disse Runer!) o. fl. St.**)

3) Paa den ligeledes hedenske Tirstad Steen fra Lolland.***)

Flere gamle Exempler af denne Art komme vi nu til at anföre.

I nyere Tider have adskillige Runologer antaget at det har været en vis Regel for de Gamle, at ᛅ (som egentligt saakaldet *finale*) ikke maatte sættes i Ords Begyndelse eller Midte.****) At denne Regel ellers,

*) I hans *Palæographia Græca* S. 292, — ogsaa hos *Grimm* i hans förstmeldte Skrift S. 87 Tab. 3.

**) See *Abrahamsons* Beskrivelse over denne Steen i Skand. Selsk. Skr., IV (1806) S. 105 o. f. samt *Werlauffs* Forklaring derover i samme Skrifter for 1814 S. 88 o. f. Jfr. *Rasks* Bemærkninger i Minerva 1808 S. 271 o. f.

***) See dens Afbildning (med *Rasks* Forklaring) ved *Nyerups* Verzeichniss der in Dänemark noch vorhandenen Runesteine, 1824. Fra Nordens förste kristne Tider er sikkerlig den mærkelige Frosö-Steen i Jemteland over en Person, som havde sörget for Kristendommens Udbredelse eller Antagelse der, i *Worms Monum. Dan.* pag. 522. Der forekommer Runen ᚼ som *r* adskillige Gange.

****) Dette benægtedes allerede saaledes for 165 Aar siden af *Verelius*: *Inter* ᚱ *et* ᚼ *hoc quidam discriminis esse putant, quod* ᚱ *in principio, medio et fine poni possit,* ᚼ *vero tantum in fine. Sed in nostris monumentis hoc discrimen non attenditur. Plura enim vocabula lapides exhibent in quibus tam principio, quam medio et fini adhibetur* ᚼ. *Manuductio ad Runographiam &c., Upsaliæ 1675*, Fol., p. 27—28.

Digitized by Google

ligesaalidt som i Runamo-Indskriften, er bleven almindelig overholdt, vise, f. Ex. følgende Indskrifter:

A) *Først i Ordet* forekommer ᚼ eller ᚽ:

1) Paa en Runesteen (lignende en Bautasteen) i Flemlöse i Fyen, som forhen (för 1643) havde staaet paa en meget stor Gravhöi; — Indskriftens Indhold henpeger ikke i mindste Maade til noget kristeligt.*)

2) Paa en Steen ved Lene i Vihorg Stift, hvis Indskrift heller ikke har noget kristeligt Anström.**)

3) Fra en Steen, som fordum har staaet paa en Höi i Nærheden af Thordrup i Aalborg Stift. En Viking omtales vel i Indskriften, men dens Aftegning er dog i det Hele meget utydelig og uforstaaelig.***)

4) Ved Grendsteen i Nörre-Jylland (Viborg Stift).****)

5) Paa Upsalas gamle Torv, Bautil Nr. 415, Runurk. 109.

6) I samme Stad (Romels Huus), Bautil Nr. 415 (417), *Lilj.* 109.

7) Mörby Gjærde i Boglösa Sogn, Bautil Nr. 587, *Liljegren* 682.

B) *Midt i Ordet.*

Liljegren o. fl. have bemærket at dette Tilfælde hyppig forekommer i svenske Runeskrifter, og meddeelt Exempler derpaa.†) Den samme Bemærkning kan gjelde om adskillige af de ældste danske.

Blandt danske Runeskrifter af denne Art kan jeg paapege disse:

1) Indskriften paa en Steen, hvilken *Worm* forefandt i Kirkegaards-

---

*) *Worm Monum. Dan.* pag. 247.

**) l. c. pag. 307.

***) l. c. pag. 298.

****) l. c. pag. 314.

†) Runlära S. 27 (o. s. v.). Adskillige af saadanne Exempler har *Verelius* ogsaa meddeelt, ved fuldstændige Aftegninger af Indskrifterne, i hans ovenommeldte *Manuductio compendiosa ad Runographiam scandicam antiquam*, pag. 21, 37, 57.

Digitized by Google

volden i Aalhelöv (Fyen, Vinding Herred) og som, rigtig læst, tydelig sees at være fra den hedenske Tid.*)

2) Paa den navnkundige Steen i Gröndals Skov (Jylland, Viborg Stift).**)

3) Paa den ældre, meget mærkværdige Landerup Steen (Ribe Stift, Vilstrup Sogn).***) Denne Runeskrift hörer ellers til de mest indviklede og forvirrede, blandt de saakaldte regelmæssige, da Bogstaverne, ligesom paa Runamoklippen, deels ere sammensatte paa forskjellige Maader, deels ned- eller op-, ret- eller bagvendte. Harald Gormsöns (eller Kong Harald Blaatands) Navn synes tydelig nok at have staaet paa Stenen, hvilket *Worm* allerede har bemærket og *Suhm* antaget****); dermed stemmer Traditionen om en ældgammel Kongsgaard paa Landerup, samt Navnet Kongens Kilde der i Nærheden m. m. Stenen er nu, desværre! forsvunden.

4) I den ovenfor ommeldte Runeindskrift ved Grendsteen.

5) I en vidtlöftig Runeindskrift paa en ældgammel Döbefont i Aakirkeby paa Bornholm, hvis Form og Zirater, i Forening med Legendens Sprog, vise at den maa være fra Öens ældste kristne Periode, först opdaget 1820 af *Hylander* og *Thomsen*.†) Der sættes derimod R tit i Enden af Ordene.

Blandt de svenske har jeg i deres af *Göransson* meddeelte Afbildninger, bemærket följende:

6) En meget gammel Runesteen, uden noget Kjendetegn paa Kristen-

*) *O. Worm Monum. Dan.* pag. 245. Efter min Mening maa dens förste Ord læses saaledes: *Rálf gerþi haug* ɔ: Rolf opförte Hölen, hvilket *Worm* og har antaget som muligt, skjöndt han har foretrukket en anden vistnok meget usandsynligere Forklaring.

**) l. c. pag. 305.

***) l. c. pag. 446.

****) Historie af Danmark, III, 214.

†) Efterretninger om en Döbefont med Rune-Indskrift, samlede og meddeelte af *Thomsen*; Ant. Ann. 4de Bd. S. 140 o. f. Tab. III, IV.

Digitized by Google

dom, i Erlasunda eller Årlsunda i Sverrig, Bautil 164, *Liljegren* 399. Derimod sees R der som *finale*.

7) En anden i Skassla Gjærde (ved Odensala) af samme Beskaffenhed, Bautil 195, *Liljegren* 564.

8) Paa en i Ölunda eller Olunda Gjærde, af samme Art (hvor R og forekommer som *finale*), Bautil 204, *Liljegren* 578.

9) Paa en Runesteen i Husby, Bautil 215, *Liljegren* 580.

10) Paa en anden, uden mindste Spor af Kristendom, i Brasättra eller Bredsätra Gjærde, Bautil 256, *Liljegren* 618.

11) Tible Gjærde, (ved Optegnelser af Runealphabetet) Bautil 331, *Liljegren* 2006.

12) Viksjö Gjærde, Bautil 370, *Liljegren* 51.

13) I Muren af et Huus paa Upsalas gamle Torv, B. 415, 417, *Lilj.* 109.

14) Löfstad Mark, Bautil 480, *Liljegren* 142.

15) Sunds Udmark, Borstels Sogn, Bautil 552, *Liljegren* 271.

16) Tjerp Kirkegaard, Bautil 567, *Liljegren* 260.

17) Ingreta Eng i Hällenäs Sogn, Bautil 576, *Liljegren* 265.

18) Skeninge, i Hospitalsmuren, Bautil 877, *Liljegren* 1177.

19) Gofflösa Bakke, Vreta Sogn, Bautil 892, *Liljegren* 1167.

20) Westhöl (paa Bakken) i Tängeneds Sogn, Bautil 903, *Lilj.* 1383.

21) Runstenbäk (under Broen) i Hvetlanda S., Baut. 1015, *Lilj.* 1222.

22) Gånås ved Rasavad, Bautil 1053, *Liljegren* 1245.

23) Leerkaka, Runstens Sogn, Bautil 1054, *Liljegren* 1305.

24) Hämlinge Udmark, Bautil 1101, *Liljegren* 1049.

25) Salmunge Eng, Bautil 245, *Liljegren* 603.

26) Runeberget i Hillesjö Sogn, Bautil 291, *Liljegren* 2009. (Jfr. Verelii Runograph. d. 35—36).

27) Jäderstads Bjerg, Bautil 24, *Liljegren* 516. *Verelius* l. c. S. 57.

Ovenfor er det viist, at man allerede i det 9de Aarhundrede her i Norden baade har tillagt Runen ᛦ eller ᚼ Navnet *yr* og visse til en

Digitized by Google

Selvlyd svarende Betydninger af Vocaler eller Dipthonger. *Wallman*, som og tillægger den Lyden *é* eller *æ* (der fordum tit skreves *ö* eller *au*) har med megen Lærdom opsögt lignende Sidestykker til dette Bogstav i fremmede Skriftarter og mener at den er indfört her til Norden, nærmest fra de tydske Alphabeter.*) Vi finde f. Ex. ᛦ eller *yr* i denne Betydning i det saakaldte angelsaxiske Alphabet, saaledes som det er optegnet i en Codex fra Tegernsee, skreven omtrent i Aaret 850.**)

Da Nordboerne vare blevne fuldkommen bekjendte med den Romerske Bogstavskrift forkastede de ofte Figuren ᛦ for det almindeligere ᚱ undtagen i Ords eller Navnes Slutning***), men tillagde den iövrigt kun Betydningen af et eller flere blandt de ovenmeldte Selvlyd. I Kong Valdemar den 2dens for den Tid formeentlig fuldstændige Runealphabet sattes den saaledes for *y*. Fra Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, da den lærde *Are Frode* o. fl. lempede de islandske Runer efter Romersk eller latinsk Bogstavering forkastede de ᛦ som Consonant****), endskjöndt den endnu findes saaledes anbragt i indridsede Indskrifter i Paradis-Hulen, samt Sanghulen i Sneefjeldsnæs Syssel. Derimod forekommer den (men kun sjelden) i regelmæssig islandsk Runeskrift anbragt som *y*. Dog erkjender Dr. *Brynjulfsen* at denne Skrivebrug ingenlunde kan henföres

*) Runstenar, tecknade og beskrifne, Idunna (1827) X, 337 o. f. Tab. I Fig. 22. At dette först, efter Forfatterens Mening, er skeet i det 11te eller 12te Aarhundrede, er dog efter det Ovenanförte urigtigt. Jfr. ovenfor S. 322.

**) See *W. Grimm* zur Literatur der Runen S. 24—25. Om dette Bogstavs övrige angelsaxiske tildeels meget besynderlige Former see min Afhandling i Annaler for nordisk Oldk. I, 263. Jfr. *J. Grimm* Andreas und Elena, 1840, 8vo, S. 88, 167.

***) Saaledes kan den tænkes at være blevet anbragt af den Aarsag, at den, ved sin Benævnelse *yr*, skulde udtrykke den Lyd, som nu i Islandsk er identisk med *ur*, f. Ex. ᛅᚢᛚᚠᛦ, der maa læses *Olaf-ur* o. s. v. Jfr. ovenfor S. 197—198.

****) See *Snorra Edda med Skáldu*, *Rasks* Udg. S. 301 o. f., hvorved det er at bemærke, at uudgivne Membranfragmenter af samme Værk give Vokalen *y* Figuren ᛦ og henföre den udtrykkelig til Selvlydene (foruden ᚢ, ᛅ, ᛁ og ᛆ). Overhoved maa Skaldas Regler for Runeskriften mere betragtes som en Reform af den ældre, for saavidt muligt at assimilere den med den latinske, ja endog græske og hebraiske Skrivemaade, hvori de islandske Klerker eller studerende Geistlige bleve underviste i det 11te, 12te og 13de Aarhundrede.

Digitized by Google

til Runeskriftens ældste Tider i Norden.*) Denne Forfatter antog ellers at Bogstavet i den herommeldte Betydning egentlig blot var et stukket (eller punkteret) ᚢ; den samme Oprindelse synes det at have havt i Angelsaxernes Alphabet som ᛦ (siden ᛦ, ogsaa ᚢ, ᚢ), som endelig i de skandinaviske Former, med Tillæg af den saakaldte *Stav*, blev til ᛦ, ᛦ og i de tydsk-angelsaxiske til ᛉ, hvorimod ᚢ hos dem blev til ᛦ (*k*, *q*). Det sammendragne ᚢᛁ eller UI giver ellers næsten den samme Lyd som *y*.

Endelig maae vi bemærke, at den lærde svenske Oldgrandsker *Wallman* först har fremsat og sögt at godtgjöre den Mening at Runernes ᛦ eller ᛦ er oprindelig et indisk Skrifttegn**) og nedstammer saaledes, i begge sine nordiske Betydninger, fra det Sanskritske Bogstav *re* (*r*), som antager tvende forskjellige Former, Repha eller Rakarah o. s. v. For selv at erholde paalidelig Oplysning herom har jeg henvendt mig til Hr. Candidat *Westergaard*, en ivrig og kyndig Dyrker af Sanskrit og de dermed beslægtede Sprog. Han har i den Anledning havt den Godhed at meddele mig fölgende Underretning, oplyst ved Typer, som han selv her har ladet skjære og stöbe:

"Til at udtrykke *r*-Lyden anvendes i det Sanskritske Skrift Tegnet र (Repha eller Ra-kárah) tilligemed dens to Substituter: ˚, der sættes over samt udtales foran, og ˏ, der sættes under samt udtales efter den Consonant, hvormed den forbindes. R hörer til de blöde Consonanter,

*) *Hæc diversa eiusdem characteris significatio probat usum illius fuisse vagum nec ideo ad antiqvissima tempora referri. Peric. Runolog.* p. 84. Jfr. ovenfor S. 322.

**) Tidsskriftet Idunna (Stockholm 1822) 9de Hefte S. 335—340, 359—370 med tilhörende Afbildninger Tab. I fig. 1—21. De mærkeligste af de anförte forekomme de Georgiske 13, 16, 17 (efter Klaproths Opgivelse) mig at være, da de i Hovedsagen, som ᛦ, ligne Runens forskjellige nordiske Former; jfr. Alphabeterne til *Rasks* Program: *de pleno systemate sibilantium in linguis montanis, item de methodo Ibericam et Armenicam linguam literis Europæis exprimendi, Hafn.* 1833, 4to. Man kunde saaledes fristes til at gjætte, at Brugen af dette Bogstav havde udbredt sig hertil Norden, med dets ældste Beboere af vor kaukasiske Menneskestamme, hvilke vore Oldsagn og tilskrive dets Stamsprog og ældste Skrifttegn. At Charakteren virkelig findes blandt Danmarks allerældste Runer, vise Indskrifterne i Heltborg Sogns Jættestue. Efter Dr. *Clement's* Beretning bruges Runen ᛦ endnu som Huusmærke af Nordfriserne.

Digitized by Google

dets tilsvarende haarde er स *s*; derfor ombyttes disse to i Enden af Ordene, i Sammensætninger, med Undtagelse af enkelte specielle Tilfælde, med hinanden, hvor den Sanskritske Vellydslære fordrer det; saaledes bliver *r-t* til *s-t* og *s-d* til *r-d*. Da *s* efter den paafölgende haarde Consonants Natur forandres til श *ç*, ष *sh*, ः eller ꣳ *h*, undergaaer ogsaa *r* de samme Forandringer. Derimod har ingen af disse den mindste Forbindelse med det stærke gutturale *h*, ह. Den vocaliserede *r*-Lyd skrives ऋ, og udtales almindelig nu, især i Bengalen, som *ri*, en Udtale, som den alt har havt i det 12te Aarhundrede, hvorvel den neppe er den rigtige."

2. *Om* ꝺ *eller det stukne* ꝺ *som* Ð *eller* ð.

Længe vare de fleste Runegrandskere af den Mening, at de saakaldte stukne eller punkterede Runer ikke vare ældre end fra det 13de Aarhundrede og antoge — besynderlig nok — af et misforstaaet Sted i *Skálda*, at de da vare blevne opfundne og indförte i Runealphabetet af Danmarks Konge Valdemar den 2den, ellers kaldet *Seier*. Dette antoges især, efter *Skálda*, af vor berömte *Ole Worm* og nogle med ham corresponderende islandske Lærde, skjöndt andre blandt disse ansaae ꝺ for en ægte gammel Rune, som brugtes her i Norden för Kristendommens Indförelse. *Worm* maatte derfor höre ilde af Datidens svenske Runologer, især *Bure*, hvis store Fortjenester af Runegrandskningen *Worm* vistnok havde offentlig erkjendt, men dog efter hiins Mening ikke tilstrækkelig ophöiet. *Bure* angreb derfor *Worm* med heftige Stridsskrifter, som tildeels bestode i svenske, meget sarkastiske Viser*). Et Vers af disse sigtede til *Worms* Mening om de stukne Runers Oprindelse, hvori det blandt andet hedder:

*) Om *Worms* og *Bures* runographiske Arbeider og gjensidige Forhold have vi en særdeles upartisk og interessant Underretning i *Werlauffs* Afhandling: Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium, i nord. Tidssk. for Oldk. 1ste Bd. S. 329 o. f. Jfr. *O. Verelii Runogr. Scand.* S. 2 til 7. At den datidige nationale Antipathie

Digitized by Google

Waldemar stingaren war för sen,
han kom når ute war helgen —

Neppe kjendte dog *Bure* (hvis Kundskab om Nordens gamle Sprog og Literatur, naar selve de svenske Runemonumenter undtages, efter hans Tids Leilighed naturligvis maatte være indskrænket) det Sted af *Skálda*, hvis Benyttelse ved *Worm* han her sögte at gjöre latterlig. Det findes i dennes *Lit. run.* S. 72, men urigtig udtrykt (efter hans besynderlige Maade) med Runebogstaver, endskjöndt han neppe har havt nogen saadan Original for sig. Rigtigere haves det nu i *Rasks* Udgave af *Snorra Edda með Skáldu* S. 302*), endskjöndt Stedet i det Hele og det deri indeholdte Runealphabet, især ved en ny Udgave (som nu forberedes ved den Arnemagnæanske Commissions Foranstaltning) kan oplyses ved nye Varianter fra en Membran, som ikke för har været udgivet**). Det vigtigste deraf, med Hensyn til en berömt dansk Konges Andeel i Rune-Literaturen, meddeler jeg her saa correkt som muligt, fordi det, selv i nyere Tider, synes at være blevet misforstaaet af ypperlige Forfattere. Det lyder saaledes:

*Þessa stafi***) ok þeirra merkingar compileradi minn herra Valdimir Dana konúngr með skjótu orðtaki á þessa lund: sprengð manns hök flýdi tvuí (twi) boll.*

ᚠᛒᚱᚾᚦᚨᚠᛋ ᚠᛋᚾᚺ ᛋᚾᛉ ᚠᚱᛟᚦᚨᛁ ᛏᚢᚢᛁ ᛒᛅᚱᚱ

mellem Svenske og Danske har havt stor Indvirkning paa disse literære Stridigheders altfor udskeiende Gang, er, som *Werlauff* har bemærket, höist sandsynligt Ellers er det mærkeligt nok, at *Bure* selv har anført ᛏ som *d* i sine yderst sjeldne *Elementa runica*, — hvorom mere i det Följende.

*) Jfr. *P. E. Müller* über die Ächtheit der Asalehre S. 32, hvor dog enkelte Trykfeil have indsneget sig; Runerækken meddeles der heller ikke, da den ikke vedkommer hans Formaal.

**) Disse Fragmenter ere henlagte ved andre, ligeledes höist mærkelige, af et Pergamentshaandskrift i Qvart af den ældre Edda, som har indeholdt mere end den saakaldte *Codex regius*, — i den Arnæmagnæanske Manuskriptsamling 748, 4. See ellers Fortalen til den store Udgave af *Edda Sæmundi* T. I S. XLV, hvor Brudstykkerne af Skalda dog ikke ommeldes.

***) *Worm*, der her synes at have fulgt en anden Codex end den nu bekjendte, har *bókstaf(i)*, Bogstaver, som dog har den samme Betydning.

Digitized by Google

"Disse Stave (Bogstaver) og deres Betydninger compilerede "min Herre Valdemar, de Danskes Konge, ved hurtig*) Ord- "föining paa denne Maade:" o. s. v.**).

Man seer tydelig heraf, at der ingenlunde i vor Text meldes eller paastaaes Noget, der kunde give Anledning til at antage, at Kong Valdemar selv har opfundet eller bestemt de nyere blandt de her fremtilte Runeformer. Han har kun compileret (eller samlet) og sammenstillet dem til en Sætning eller Periode, som kan udtales saaledes, at den giver en vis Mening, omtrent som de fordum tit brugte Mindevers (*versus memoriales*). Ved Afskrifternes Jevnförelse seer man og, at enhver af de anförte Runer enten har en særegen Skriftform eller, som dog kun er Tilfældet med en enkelt, anbringes to Gange for den forskjellige Udtales Skyld. *Worm* har virkelig paa sidstanförte Sted antaget den her udtrykte Mening, men anförer og bifalder derimod paa andre Steder i samme Skrift Beretninger, efter hvilke Kong Valdemar skulde först have opfundet de stukne Runer og föröget den gamle Bogstavrække dermed***). Denne Mening er opstaaet i sildigere Tider ved en fuldkommen Misforstaaelse af Benævnelsen *Valdemars rúnir* eller *stafrof*, hvilket hiin af ham samlede Bogstavrække meget naturlig erholdt; af den uddroge de Nyere den urigtige Slutning, at han ikke alene havde samlet, men ogsaa opfundet de stukne samt overhoved alle saakaldte nyere Runer.

Saaledes fik *Bure*, *Verelius* o. fl. Anledning nok til at angribe

*) For *skjótu* har *Worm* her ᛋᚴᚢᚱᚢ, som giver en aldeles forkeert Mening; hans Original har rimeligvis havt *skuru* for *skýru* eller *skíru*, klar, tydelig; i Oversættelsen udtrykker han dette Ord ved *acuto* (*hoc dicto*).

**) *Rasks* Udgave har ᚺ eller ᛋ, *Worm* ᛅ (ᛅ) for ᛉ (ᛉ), S, samt ᛒ for ᛒ o. s. v.

***) *Waldemaro II Danorum Regi victorioso nostrates punctatas omnes adscribunt, adeo ut etiamnum ab Islandis Waldemarianæ dicantur Runæ. Lit. run.* p. 71; jfr. S. 42, hvor han meddeler en Beretning fra Biskop Brynjulf Svendsen om forskjellige Udsagn af en gammel runekyndig Islænder, hvoriblandt ogsaa dette: *Vulgarium ordinem numerumqve a Waldemaro ad formulam Alphabeti Romani institutum esse ajebat.* Dette Foretagende af Kongen kaldes og der *instauratio* (*runarum*) o. s. v. Jfr. ovenfor S. 178—179, 181—182.

Digitized by Google

Worms Angivelse om de stukne Runers Oprindelse. Dog gjeldte deres Indsigelser mest om det stukne ᛒ — (eller ᛒ) — som P, der alligevel siden er oplyst at være blevet brugt först i det 11te Aarhundrede og rimeligvis endnu tidligere. *Worm* syntes ellers at have indfört det urigtig i Valdemars Runerække, i det mindste efter Skaldas nu tilværende gode Codices og Brudstykker, samt dens udtrykkelige Beskrivelse over Bogstavets (det aabne *Bjarkans*) Figur, nemlig ᛒ (eller ᛕ).

Worm har iövrigt (paa Grund af *Arngrim Johnsens* Tidsangivelse for Skaldas Affattelse) rigtig udfundet, at Valdemar den 2den var den danske Konge, som havde affattet hiin alphabetiske Rune-Sentenz*). I nyere Tider har dog en udmærket Forfatter opkastet Tvivl derimod, i den Tanke, at Valdemar den 1ste (som saa gjerne önskede at udforske gamle Runeskrifters Betydning) mulig kunde være meent af Skaldas Forfatter**). Jeg har derimod ved nöiagtig Undersögelse af Skaldas bedste Codices og Fragmenter overtydet mig om, at Forfatteren til det omhandlede Sted ingen anden kan være end den berömte Olaf Thordsön, kaldet Hvítaskáld, Snorre Sturlesöns Brodersön, som i Aarene 1236 til 1240 havde opholdt sig ved Kong Valdemar den 2dens Hof og været i hans Tjeneste, men siden blev Laugmand i Island og döde i Aaret 1259. Dette var ogsaa allerede forhen antaget og tilstrækkelig beviist af *P. E. Müller****).

Vi have seet at det stukne ᛏ (eller ᛏ), nemlig ᛏ, fandtes (som D) i den Valdemarske Runerække; uden Hensyn til Figuren bevidnes det udtrykkelig i Skaldas dertilhörende Forklaring med följende Ord: *þarnæst er ᛏ stinginn ok stendr fyri d latínustaf* ɔ: derefter följer det stukne

*) Dens Mening har *Worm* l. c. S. 73 rigtig opfattet: *Ruptum viri mentum, aversatus (est) id circo pilam*, som endnu kan udtrykkes paa Dansk, næsten med de gamle Ord: *Sprængt Mands-Hage flyede* (skyede) *thi* (derfor) *Bold*, eller paa nyere Islandsk: *Sprengd manns haka flýdi því böll.* Meningen er: at den Mand, der engang havde faaet sin Hage sprængt ved Bolden, derefter nok vilde tage sig iagt for at indlade sig i Boldspil.

**) *Brynjulfsens Periculum runologicum* p. 138; jfr. *Werlauff* i nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, 301.

***) Ueber die Ächtheit der Asalehre (1811) S. 33 o. f.

Digitized by Google

ᛏ og staaer der istedetfor det latinske Bogstav *d**). Figuren af det stukne ᛏ er unægtelig ᛋ eller ᛐ. Saaledes meddeeltes ogsaa dette Bogstav virkelig af *Bure* selv i hans berömte, Kobberstykke: *Runekenslones Läro-spon***), dog med Henvisning til *Johannes Magnus* som hans Hjemmelsmand. Ellers finder man det som ᛏ, ᛏ o. s. v.; jfr. ovenfor S. 303, 309—311, 316—317.

I vore Dage er Striden om de stukne eller punkterede Ælde, som langt overgaaer Valdemar den 2dens og selv Valdemar den 1stes Tid, bleven fuldstændig afgjort. Det er oplyst, at de sees paa adskillige svenske Runestene fra den hedenske Tid, tildeels paa Höie eller Dysser over brændte Liig***); — paa den Brynderslövske Steen fra Tiden för Kristendommens fuldkomne Indförelse i Danmark, altsaa det 10de Aarhundrede****); paa den ene slesvigske Steen, der menes at være fra samme Tidslöb (og mulig endog er ældre)†); Kjartan Olafsens Ligsteen paa Borg i Island fra Aaret 1002††). *Wilhelm Grimm* har oplyst, at Runerne ᚠ og

*) *Rasks Snorra-Edda med Skaldu* p. 304.

) Dette höist sjeldne Kobber, hvilket en af vor Tids störste Runologer, svensk Rigsarchivarius og Rigsantiqvarius *Liljegren* ikke havde seet heelt, men maaskee kun et tvivlsomt Fragment deraf (see *Werlauff* i nord. Tidsskr. for Oldk. I, 331, jfr. Runurkundar, Indledning S. IX, om A), har jeg været saa heldig at see, vel bevaret, og at tage Afskrift af det meste af dets Titel og hele det sammenlignede Runealphabet, der kun (foruden den simple Runerække) naaer til *Q incl.* Dette unike Exemplar tilhörer nu en lærd Ven af mig i Edinburgh.

***) See *Wallmans* höist mærkelige Afhandling: Runstenar, tecknade och beskrifne, Idunna, IX, 340 o. f. Her sees navnlig (paa tre forskjellige, af hvilke den ene menes at ommelde Varegernes Fyrste Igor eller hans Tog til Österlandene) den stukne Rune ᛏ; l. c. Tab. I. Fig. 24, 25.

****) Efter *Rasks* Aftegning og Beskrivelse i Antiqv. Ann. 3die Bd. S. 88 Tab. III Fig. 2. Min Mening om Stenens höie Ælde grunder jeg paa Indskriftens Sprog og Stil. Her sees den punkterede Rune ᛋ.

†) *S. Thorlacius* om de slesvigske Runestene, Antiqv. Ann. 2det Bd. 1ste H. S. 1 o. f. Tab. I Fig. 12. Her sees de stukne Runer ᚠ og ᛏ. Denne sidste Form troe vi at have fundet paa en varegisk-russisk Bracteat fra det 10de Aarhundrede; see ovenfor S. 266, 271.

††) *Olafsens* og *Povelsens* Reise gjennem Island, 1ste Deel S. 255 o. f. Tab. XVII, *a*. Her sees den punkterede Rune ᚠ. Sammesteds S. 256 (samme Kobbertavle *b*) beskrives og afbildes en anden vistnok meget gammel Runesteen paa Hvamm i Norderaadalen over en Sæmund Gamlason med Bogstaverne ᚠ og ᛏ.

Digitized by Google

ᛋ (eller ᛌ) findes i den saakaldte nordiske Bogstavrække, i en i Paris opbevaret Membran fra Aaret 1022*). Fra samme eller det næstforegaaende Aarhundrede er rimeligvis den her ovenfor (S. 279—284) omhandlede pirciske Marmorlöves Indskrift, som efter al Sandsynlighed er ældre end Kristendommens Indförelse i Norden**), i hvilken den sidstmeldte stukne Rune (i en noget afrundet Form) tydelig forekommer. Det samme kan formodentlig siges om följende Stene, hvorpaa *Worm* selv fandt stukne Runer: en Bautasteen i Vedmanshöis Herred i Skaane, nu i en Bæk ved Dybek Gaard***); en anden ved Fosje i Oxe-Herred****); Skolenge-Stenen, der forhen havde staaet paa en Höi†); den förste Hobro-Steen††) o.s.v. — I den vidtlöftige, ovenfor ommeldte bornholmske Rune-Indskrift fra Landets ældste kristelige Periode forekommer vort ᛋ som ᛏ tilligemed ᚿ og ᚼ. Paa den grönlandske Runesteen, der synes at være fra 1135 og som fremstilles paa en af de hosfölgende Kobbertavler, sees ᚼ, og det stukne ᛋ i to forskjellige Former†††). De samme to punkterede Runer tilligemed ᚿ sees paa de norske Stave fra Vinje, udskaarne sidst i samme Aarhundrede††††). — ᛋ synes endvidere at forekomme en eller to Gange paa en af *Arendt* den 31te Decbr. 1807 opdaget Steen, der fandtes hensat i et Steendige i Stursbülls By ved Oxenvad i Hertugdömmet Slesvig. Det maa antages for at være et yderst sjeldent Mindesmærke, betegnet med Runer, formodentlig brugte af Sönderjyllands hedenske Indvaanere, hvorfor det ogsaa er afbildet paa et af de hosfölgende Kobbere.

*) Ueber deutsche Runen S. 87 Tab. III.

**) Figuren sees i den (saavidt jeg veed) nyeste, derfor i Efterligning följende Afbildning af den venetianske Löve, som publiceredes i det i Tübingen udgivne Kunstblatt, 1833, Nr. 57. See ovenfor S. 279—284.

***) *Monum. Dan.* p. 198; jfr. *Liljegren* Runurk. Nr. 1434.

****) *Worm* l. c. p. 204; *Liljegren* Runurk. Nr. 1437.

†) *Monum. Dan.* p. 262.

††) Ibid. p. 280.

†††) Jfr. *Rasks* Forklaring over Indskriften i Ant. Ann. 4de Bd. 2det H. S. 311 o. f.

††††) See *Abrahamsons* Beskrivelse over Vinjestavene i Ant. Ann. 1ste Bd. 2det H. S. 247 o. f. Tab. IV Fig. 1, 2.

Digitized by Google

Ogsaa paa nordiske Mynter, især af Magnus den Gode, Norges Konge, som og regjerede i Danmark fra 1042 til 1047 (prægede i Lund), finder man stukne Runer, især det her mest omhandlede ᛋ.

Saaledes haabe vi tilfulde at have oplyst, at de stukne eller punkterede Runer ere meget ældre end Kong Valdemar den 2den, hvis Navn de dog, efter en anden ovenfor udviklet Aarsag, i lang Tid have baaret.

II. Om Runamo-Indskriftens bagvendte Retning, med Hensyn til andre, især de ældste nordiske af samme Art.

Denne for Nordens Runeskrifter mindre sædvanlige Retning har rimeligvis for en stor Deel været Aarsag i at Runamo-Indskriften ikke forhen er bleven dechiffreret, især da nogle af Runerne alligevel sees i retvendt Stilling, andre derimod ikke alene i bagvendt, men ogsaa tildeels i nedvendt Stilling. Der gives alligevel Exempler nok paa alle disse Abnormiteter i andre nordiske Runeskrifter, dog mest svenske, Vi ville her ommelde og tildeels söge at udvikle nogle saadanne, mest de formodentlig ældste, især for de Læseres Skyld, som ikke forhen have bemærket disse Afvigelser fra Regelen og derfor næret nogen Mistanke mod Runamo-Indskriftens Ægthed.

De bagvendte Runer, som skrives fra Höire til Venstre, kaldtes fordum i Oldnordisk eller Islandsk, *öfgur*, *avfgur**) (af *öfugr*, *öfgr*), bagvendte, forkerte; Ordet er endnu til i Svensk som *afvug*, *afvig*, i Dansk som *aved* (skjöndt dette sjelden bruges); i Angelsaxisk hedder det *æverð*. *Liljegren* kalder dem Venderuner og beskriver dem saaledes: "Ved dem ere Kjendestregerne vel anbragte i vanlig Retning mod Staven, men paa den modsatte Side, eller saaledes vendte, at de, seete i Speil eller Aftryk,

*) Dette Navn gives dem meget rigtig af *Biörn Johnson* fra Skardsaa, i hans haandskrevne Commentar over *Sigurdrifumál*, affattet henved 1620. Derimod anförer *Liljegren*, som han selv siger af en ny og rimeligviis uklarere Kilde, at de kaldtes *Af Rúnir* (*Afrúnir*) eller *avfvigar* (öfugar) *rúnir* (hvilket sidste vel nu er den almindelige Benævnelse).

Digitized by Google

blive regelrette Runer", hvorved det dog er at bemærke, at ✱, ᛁ, ᛏ, ᛘ og ᚺ, formedelst Trækkenes Overeensstemmelse paa begge Sider, ikke, ved at vendes saaledes, tabe deres sædvanlige Form. — De nedvendte Runer, med hvilke de ellers mest bagvendte (og flere) Indskrifters Charakterer ere ofte blandede, kaldes af *Liljegren* (paa Svensk) *Stuprunor* eller, naar de desuden ere bagvendte, *Stupade Venderunor**).

Alle disse Egenheder forekomme i Runamo-Indskriften, tildeels som hörende til de ovenfor beskrevne Binderuners Dannelsesmaade.

Wilhelm Grimm har forlængst bemærket efter de af *Worm* og *Göranson* udgivne Monumenter, at der her i vort Norden gives nogle Indskrifter med et eget Slags Runer, der fuldt saa meget ligne de tydske og angelsaxiske som de nordiske, samt snarere lade sig læse efter de for hine end for disse gjeldende Regler. Han har med Ret indrömmet disse Mindesmærker et særegent og særdeles mærkværdigt Afsnit i hans tit anförte Værk med tilföiede Afbildninger**). Af de saaledes ved ham omhandlede Runestene ere to i Upland, to i det forhen danske Bleking og en i Norge. De förstmeldte af dem ere her for os de mærkeligste, da Skriften paa dem tydelig gaaer fra Höire til Venstre. Heri troede *Grimm* at maatte erkjende en ældgammel asiatisk Skrivemaades Fortsættelse***).

Vi meddele vore Læsere Afbildninger af disse uplandske Stene, som begge ere forsynede med indgravede menneskelige Figurer, efter *Göransons* Bautil****), et stort og kostbart samt tillige sjeldent Værk.

*) See *Liljegrens* Runlära. S. 30—31.

**) Über deutsche Runen S. 171—208, Tab. VI, VII, VIII.

***) "Denn dass sich nicht wohl annehmen lässt, dass die Runenschreiber durch einen blosen Einfall auf diese Schreibweise gerathen wären, so muss man hier, glaube ich, die Fortdauer einer altasiatischer Sitte anerkennen," l. c. S. 176. Ellers henviser jeg til *Grimms* grundede Bemærkninger om de övrige Kjendetegn paa disse Mindestenes höiere Alder og særegne Beskaffenhed m. m.

****) Vi ville her anföre dette iövrigt höist fortjenstlige og endnu (med fornöden Varsomhed) brugbare Værks tildeels höist phantastiske Titel: "Bautil, det är alle Svea ok Götha Rikens Runstenar, upreste ifrån verldenes år 2000 til Christi år 1000; För dette, efter Glorvördigast i åminnelse Konung Gustaf Adolphs ok Konung

Digitized by Google

Den ene af dem, som af *Grimm* (især formedelst Tegningens raae Former) ansees for den ældste, findes hos *Göranson* under Nr. 581, — ellers blot betegnet med Ordet *Krogesta* som Navnet for den Gaard eller By, hvor Stenen da fandtes. Dette Sted ligger i Tuna Sogn, Oland Herred. — *Göranson* har ikke dechifreret Indskriften og *Liljegren* ommelder den blot blandt fremmede Runearter.*) *Grimm* har derimod forsögt at læse den; det förste (her bageste) Bogstav anseer han for den tydske Rune *Dag* (ᛞ, D); snarere troer jeg, at den saaledes maatte antages for et ᛗ (M); i Grunden ligner det dog ingen af disse Characterer gandske. Den hele förste Linie læse han DTHRVISI eller DORVISI og antager det for et Navn, sammensat omtrent som *Bavlvisi* (hvilket dog egentlig var et Tilnavn). Ordet *risti* formoder han har fulgt derpaa (maaskee paa en anden Kant af Stenen) og den anden

Karl XIs Befallning afritade ok till störste Delen uti former inskurne; men nu, efter Vor allernådigste Konung Fridrich 1s Befallning och Ricksens högloflige Ständers Begäran med några anmärkninger utgifne af *Johan Göranson*. Stockholm, trykt hos Lars Salvius 1750." Fol. (med 1173 Træsnit). Disse Afbildninger (der ikke skyldes *Göranson* selv, uden som Udgiver) ere som oftest rigtigere end man af hine fjærne Tider, hvori de bleve udkastede, kunde vente; dog ere mange af dem siden blevne rettede ved bedre Aftegninger efter Originalerne, som dog mestendeels endnu ikke saaledes ere blevne udgivne, men forvares i de svenske Archiver og Museer. Mange af disse ere med stor Flid samlede af den höitfortjente *Liljegren* (understöttet af *Brunius*, *Schröder*, *Wallman*, *Seton*, *Afzelius*, *Ekedahl* o. fl.) i hans endnu ikke udgivne "fuldstændige Bautil"; desuden ere alle ham bekjendte Runeskrifter af ham forenede til et Heelt ved at omskrives med sædvanlige latinske Bogstaver i hans *Runurkunder*, som dog naturligvis endnu maa trænge til nogen Berigtigelse. Hiint Foretagende var Sverrigs store Gustav Adolph værdigt; hans Efterfölgeres og Rigets Stænders Omhu for dets Fortsættelse er priselig; men dog vilde en ny Revision og derpaa följende Udgivelse af *Liljegrens* store svenske Runeværk være höist önskelige. Vi Danske maa vel være glade ved, at Privatmanden *Ole Worm* nu for næsten 200 Aar siden samlede og udgav Danmarks og Norges Runeminder, men han maatte desværre! tit benytte upaalidelige Aftegninger, endskjöndt en stor Deel af de ved ham udgivne ogsaa endnu ere brugbare. Dog er intet vissere, end at Danmarks Literatur nu (efterat mange Runestene, som vare til i *Worms* Dage, og flere, der ikke vare ham bekjendte, ere blevne ödelagte, men andre atter opdagede) haardt savner et saadant Arbeide som det for 200 Aar siden af den svenske Regjering befalede, og dets videnskabelige Resultaters værdige Offentliggjörelse.

*) Runurkunder, S. 246, Nr. 2055.

Digitized by Google

nu synlige Linie læser han *roinor*. Jeg har forsögt Indskriftens Læsning paa följende Maade: Den 1ste (eller bageste) Character anseer jeg for en Binderune, sammensat af tre simple Bogstaver, som læses saaledes bagfra ᛁᛋᛁ, altsaa LAI eller LEI; det næste Bogstav er vel det bagvendte Angelsaxiske ᚹ (ᚹ) eller V; de to följende antager jeg, med *Grimm*, at betegne tilsammen et ᚱ*). De 5 næste læser jeg aldeles tydelige ᚢᛁᚴᛁᛁ *(vilti, villti)*, hvorved det maa bemærkes, at ᚴ og ᛁ ere noget mindre, samt at et ᚴ sees nedvendt, og ᛁ ligeledes men tillige bag vendt. Det tredie Ord læser jeg ligesom *Grimm*, med Undtagelse af det sidste Bogstav, som er den tydelige nordiske Rune ᛉ, — saa at det Hele följelig maa læses *roinom*, hvor R dog sees i nedvendt Stilling; med min skarpsindige Forgjænger mener jeg, at Ordet er identisk med det sædvanligere *rúnom*, muelig efter en ældgammel eller dialektisk Udtale. Nogle have antaget, at Ordet *rún* kommer af *raun* (der og forhen vel kunde skrives *röin*, *roin*, efter Udtalen) ɔ: Forsög, samt at Gjerningsordet *reyna (röina, roina)*, der egentlig betyder at forsöge, undertiden brugtes for *rýna* (*rune*, drive hemmelige eller magiske Kunster, med Spaadomsqviste eller Lodder o. s. v.); — i al Fald viser *Niála*, at man fordum ved saadanne Leiligheder har benyttet Ordet i denne

*) Neppe har noget af vore ældste Runebogstaver i de gamle Indskrifter saa besynderlige og fra hinanden afvigende Former at opvise som det ellers noksom bekjendte ᚱ eller ᚱ; denne er vistnok en af de sjeldneste; ellers forekomme f. Ex. disse

Et lignende R sees og paa det kostbare Guldsmykke (som Diadem), der nylig er fundet i en Gravhöi i Nærheden af Colding. Jfr. ovenfor S. 165, 197—200, 204, 206, 208, 229, 236, 242, 250, 251, 258, 262 (hvormed vor herommeldte Character især maa sammenholdes), samt endvidere, med særegent Hensyn til Runamo-Indskriften) S. 290, 299, 305—307, 313, 315—319. End et ᚱ, der mest ligner det her omhandlede, har jeg ved nærmere Overveielse troet at finde sidst i den korte Indskrift paa et ziirligt Spænde (fundet ved Himlingöje i Sjælland) — da den skraalöbende Streg, der forbinder samtlige Bogstaver i Eierens Navn, maa antages for ᛁ, anbragt som Binderune.

Digitized by Google

Mening.*) Den paa Krogesta Stenen udtrykte Talemaade forekommer i Digtet Odins Ravnesang *(Hrafnagaldr Oðins)* i den ældre Edda. Begyndelsen af Qvadet skildrer de forsamlede Asaguders, ved mystiske Varsler fremkaldte, sörgelige Anelser om nærforestaaende rædselfulde Begivenheder. Da hedder det om dem:

*Verpir villtu***)*
Vettar rúnum.

ɔ: Blegnende Væsener (Guddomme)
Forvildede (eller blandede) Runer.

Gudmund Magnæus har her urigtig antaget *rúnum* for Taler *(sermonibus)*, *Gunnar Paulsen* derimod rigtigere for de mystiske Spaadomslodder eller Forudsigelsens magiske Mysterier; han har nemlig villet oversætte *jactores talorum (fatalium) in errorem hos inducebant (inclinant l. invertunt)*; ogsaa har han, besynderlig nok, her villet læse eller forklare *rúnom* ved *raunom*, — altsaa tilsammen: *viltu raunom*, ganske overeensstemmende med vor Indskrifts Skrivemaade. I min danske Oversættelse antog jeg ligeledes Originalens Runer for de Kviste eller Lodder, ved hvis Sammenblanden eller Kasten Skjæbnens Löndomme skulde udgrandskes, — og oversatte saaledes noget frit

"De" (Aserne) "blegnende speided'"
"forvildede Runer."

Ordet (at *villa*) er egentligst *confundere*,***) og kan saaledes anvendes paa en saadan Handling som at udkaste adskillige samlede Stykker (f. Ex.

*) *Niála* (Texten, 4, Kjöbenhavn 1772, 4.) Kap. 158, S. 278: *reyna til með forneskju hversu gánga muni.* Den latinske Oversættelse (1809, 4) har i Glossariet arte magica explorare qvorsum evadat (S. 757).

**) I *Rasks* Udgave, efter haus Skrivemaade: *viltu.*

***) I Svensk er ogsaa Gjerningsord *villa: confundere, turbare*; nu siger man mest *förvilla*, ligesom vort *forvilde*, som i "Dansk Ordbog" omskrives: at forvirre, bringe i Vilderede. Et beslægtet ældgammelt Ord er *væla*, oprindelig behandle, indrette noget med Kunst o. s. v.; men tilsidst har det dog faaet Betydningen at skuffe, bedrage, forraade.

Digitized by Google

Kviste, Brikker, Spillekort o. fl.) uden mindste Orden blandt hinanden, for (som det endnu tit skeer af Overtro eller for Morskab) at udforske det Tilkommende o. s. v. Saaledes anvendt maatte Ordet styre Dativ, som her: *villa rúnum;* — en anden Mening af Ordet er derimod at forvilde, forfalske *(depravare)* netop brugt om slige Skrifttegn, men da styrer Ordet Accusativ og maa hedde: *(at) villa rúnir.* Jfr. den yngre *John Olafsens* Forklaring af Substantivet *villa, vagatus, error.**)

Vil man antage, at I her som ofte i de ældste Runeskrifter betegner ᛏ, og saaledes læser *velti,* kunde dette Ord (vælte, *volvere, volutare*) ligeledes udtrykke den ovenmeldte Sammenblanding eller Kasten af Runekviste, Spaadoms- eller Trolddoms Lodder, betegnende virkelige Runer; den samme Læsemaade er og bleven foreslaaet (ved de förste Udgivere) i det ovenanförte Sted af Ravnesangen, og denne Bemærkning tilföiet derved, at Ordet vel kunde være blevet brugt *de talo ad sortilegium adhibito.***)

Figuren paa Krogesta-Stenen forestiller en Mand med blottet Hoved samt oplöftede Arme og Hænder, altsaa i en andægtig og bedende Stilling. Derved mener jeg, at den tryllekyndige Hedning, som har ind-

---

*) I Glossariet til hans *Syntagma historico-ecclesiasticum de baptismo* (Hafn. 1770, 4.) S. 84. Indhuggeren af denne Indskrift kunde vel, efter den almindeligste Forklaring, siges at have forvildet (Læseren) ved Runer (*vilt rúnum*) ved at skrive dem (som *villi-letr*) bagvendt eller stille dem paa Hovedet; dog troer jeg ikke, at han ved Indskriften har selv villet tilkjendegive en saadan Mening.

**) *Gregorius Turonensis* (*de mirac.* 2, 45) siger om en Troldmand (*ariolus*), der blev kaldet til en syg Dreng, idet han begyndte sine magiske Ceremonier: *incantationes murmurat, sortes jactat, ligamenta collo suspendit; Jac. Grimm* deutsche Mythologie S. 629—30, hvor det rigtig bemærkes, at de sidstmeldte undertiden vare betegnede med Runer. Jfr. ovenfor S. 141, 151. At saadanne *ligamina* pleiede at være beskrevne blandt Frankerne sees tydelig af den hellige Eligius's Prædiken (holdt henved 640); see *Grimms* nysnævnte Værk, Anhang S. X. Sammesteds (S. XXXIII) anföres et Decret efter *Burchards* Samling (henved Aar 1000), hvoraf det sees at de magiske Bindsler (*ligamenta*) indviedes ved hedenske Paakaldelser i Tryllevers (*carmina diabolica*). Alt sligt henföres da til *ars sortilega et malefica.* Paa samme Maade forbydes *phylacteria diabolica vel characteres diabolici, quos quidam, diabolo suadente, facere solent.*

Digitized by Google

ridset Indskriften forestilles, i det han fremsiger de Bönner og Besværgelser som hörte til Runernes Blanding og övrige Behandling. — Da Druiderne tilbade eller besværgede Guderne, oplöftede de Hænderne*); — de hedenske Germaner og Skandinaver have brugt en lignende Skik og pleiede tillige at blotte Hovedet ved slige Leiligheder.**) Ved saaledes at fremstille sin bedende Person med den tilföiede Indskrift, hvori hans eget Navn eller Bomærke var anbragt og hans Runer eller foretagne Runetrolddom bevidnedes, har Figurens og Runernes Indhugger formodentlig villet give sine Bönner og Tryllekunster en vedvarende Kraft, samt tillige udbrede sit Rye eller Minde.

Ere disse mine Anskuelser rigtige, kan dette Mindesmærke fra Hedenold betragtes som et Slags Sidestykke til Runamoindskriften, som oplysende Runernes magiske Brug, ved Skriftens bagvendte Retning, til Bönner eller Besværgelser o. s. v.

Krogsta-Stenen hörer muelig til de *hörgar* (Angelsaxisk og Engelsk *Hearg*- eller *Harg*-Stene o. s. v.), hvilke Nordens förste kristne Fyrster og Missionærer ellers sörgede for at sönderbryde, som den hedenske Gudsdyrkelses eller Trylleries Levninger.***) Det samme var da allerede skeet i Naboernes kristnede Lande; saaledes befalede f. Ex.

*) *Druidæ circum preces diras, sublatis ad coelum manibus, fundentes novitate aspectus perculere milites. Tac. Annal.* XIV, 29. Ogsaa paa Ægypternes Mumier sees Mennesker afbildede med oplöftede Hænder, idet de anraabe Himmelens Guder. *Zoega de Obeliscor orig. & usu* S. 363 Romerne tilbade de himmelske Væsener (f. Ex. Maanen) med oplöftede Arme (Horat. Od. III, 23). Bekjendt er den gamle Overtroe blandt den danske Almue, som ellers tydelig vidner om Levninger af den hedenske Gudsdyrkelse, at man endnu for halvandet Hundrede Aar siden pleiede at tilbede Nytaarsmaanen med oplöftede Arme, for at have nok af Penge, Bröd Klæder eller andre Fornödenheder hele Aaret igjennem (*Monrad*, hedenske Christenhed, skrevet 1692, i Ms. paa det store Kgl. Bibliothek).

**) *J Grimm* Deutsche Mythologie S. 20—21. Jfr. ovenfor 84—85. Blandt Thors asiatiske Dyrkere löfter Præsten endnu, ved Gudsdyrkelsen, Hænderne i Veiret, Menigheden blotter Hovedet o. s. v.

***) See f. Ex. Fornm. S. I, 283, II, 41, V, 239 (om Norge) I, 285 (om Island). Kirker eller Kors opreistes tit i Runestenes Sted. Jfr. Landnama 2 B. 17 Cap. om Hargstene, der opreistes i Korsets Sted.

Digitized by Google

Conciliet i Nantes Frankerne 895 at slige Stene skulde udryddes og kuldkastes, for ei at kunne hædres af deres Dyrkere o. s. v. Forbudet mod saadanne Stenes eller Steensætningers Dyrkelse m. m. maatte dog gjentages i Tydskland, efter den nysnævnte *Burchard.**)

Den anden Uplandske Runesteen af lignende Beskaffenhed staaer ved Möjebro i Heggunda Herred, Hageby Sogn. I Bautil findes den aftegnet under Nr. 361 og anmeldes af *Liljegren* l. c. blandt dem hvis Indskrifter tilhörer fremmede Runearter, under Nr. 2054. *Wilhelm Grimm* har alvorlig og med Held beskjæftiget sig med Indskriftens Læsning. Med Ret fandt han at den maatte foretages fra Höire til Venstre; at man der seer de tydske Runer *Tag* (Dag, ᛞ)**) og Hagel (ᚺ), samt at R i den förste Linie staaer paa Hovedet; — at Langstregen med to nedvendte Hager egentlig er Runen *Os* (vort *o* eller *á*). Med stor Grund formoder han at den her staaer blot som Tegn for en Selvlyd overhoved, da der ellers, ligetil Korstöddelen med de to Puncter, ikke forekommer en eneste Vocal. Disse *Grimms* Bemærkninger har jeg, ved min egen Undersögelse, fundet fuldkommen bekræftede, ligesom og hans Læsning af de to förste Ord *Fróþi rit* (d. e. Frode ridsede eller skrev) hvorfor det og rigtig anmærkes, at dette Navn findes paa den danske Tirsted Steen. *Grimm* havde og fundet *rit* paa 2 Steder hos *Worm****), som Præteritum af *rita*; nylig er det blevet oplyst, at man paa den ene Steen har læst *riit* for *rist*, — men der kan dog ingen gyl-

---

*) Lapides quoque, quos in ruinosis locis aut sylvestribus dæmonum ludificationibus decepti, venerantur, ubi et vota vovent et deferunt, funditus effodiantur atque in tali loco projiciantur ubi nunquam a cultoribus suis venerari possint; see *J. Grimm* l. c. S. XXXV.

**) I mange af de ved *W. Grimm* med stor Flid samlede oldtydske Runealphabeter kaldes denne Rune som oftest *Thorn* og betegner *d* (ligesom i de angelsaxiske Runer); — i andre kaldes den derimod *tac* (*dag*) og betegner *t* eller *d*.

***) Monum. Dan. p. 235 (ved Öster Larsker Kirke paa Bornholm) og 258 (ved Gjerde, Sönder Hordeland i Norge) sat af den berömte *Erlend*, som faldt i Slaget ved Stiklestad 1030. Den ovenfor tilsigtede nye Undersögelse af denne Steen er foretaget af *Christie*; see det norske Tidsskrift Urda (1837) II, 34.

Digitized by Google

dig Tvivl fremsættes mod det förstmeldte Ords Rigtighed; man maa nemlig vel lægge Mærke til, at ì her, som ofte sædvanlig i det Oldnordiske paa Steen, Træ eller Pergament, bör læses som *ei*, altsaa *rit* som *reit*, der er det ordentlige perfectum af Gjerningsordet *rita*. Skrevet som *rait* (eller *reit*) forekommer det paa en Steen fra Högtomta i Öst-Gothland*) og som *riþ* eller *rid* (ligesom paa den heromhandlede Steen) a) Waksala Kirkemuur i Upland (Bautil 395, *Liljegren* 193) b) ved Forshede paa Finnheden (Bautil 1029, *Liljegren* 1251) c) Alsike Gjærde i Upland (Bautil 1127, *Liljegren* 567).

Saaledes har *Wilhelm Grimm* ypperlig brudt Isen for den hele Indskrifts rigtige Dechifrering; dog ophörer hans bestemte Forklaring her, men vi bygge videre paa de af ham for den fastsatte Grundsætninger. Det næste Bogstav er ᛚ som et bagvendt ᚴ; i Kanten fremstilles ᛁ (hvis det ikke, som det tit er Tilfældet ved gamle Runeindskrifter, blot bör underforstaaes) men det udgjör tillige, ved en paa det anbragt, mod Höire opadgaaende skraa Streg, et ret vendt ᚴ; dernæst följe i den överste Linie Bogstaverne ᚴᛁ, hvormed Ordet sluttes. Det bör uden al Tvivl læses *likon* eller *likan* (Angelsaxisk *lican*) Billede, Afbildning)**) enten i Enkelttallet eller Fleertallet (da det maatte gjelde baade om Mand og Hest). Det næste Ord er *oh*, hvori det tydsk-angelsaxiske *h* som ellers ofte i vore Runer, sættes for *k* (eller *g*) og saaledes maa man her læse *ok* (og); den næste Selvlyd udgjör det lille Ord *a* (*á*). Naar R atter læses for *k* eller *g* följer Ordet *görete* eller *gerede****), ved en og-

*) Efter *Wallmans* Tegning; — hos *Liljegren* Runurk. 1119.

**) *Lik*, *liki*, Form, Skikkelse, Billede, hvoraf *mann-likon*, som Fleertal i Völuspá (Menneskekikkelser, ogsaa Angelsaxisk *manlican*); i Islandsk er *líkan* blevet til *líkneski* (Billed, Portrait) tildeels overeensstemmende med det danske Lignelse. Jfr. det Engl. og Svenske *like* o. s. v. samt *Jac. Grimm* Deutsche Mythologie S. 684, efter *Thorpe's* Udgave af den Angelsaxiske Dialog mellem Adrian og Ritheus.

***) Jeg antager nemlig det sidste Bogstav for en Binderune, hvori ᛚ udmærkes ved den överste skraa Streg eller nedvendte Hage — forbundet med det her sædvanlige Vokaltegn.

Digitized by Google

saa ellers forekommende Archaisme for det sædvanligere *kerte, kierte (gerði, görði)* o. s. v.*) — *á görede* er den samme Form som *á risti*, der forekommer i selvsamme Forbindelse paa forskjellige Runestene (f. Ex. Bautil 685 og 702). Det sidste Ord dannes (eftersom *Grimm* allerede tildeels har formodet) af det överste ᛘ med de nedenunderstaaende Runer, som tilsammen udgjöre Ordene *mini* eller *minni*.

Hele Indskriften læses da saaledes:

Froþö röt l(i)kan oh á göröðö mini

med sædvanligere Retskrivning:

Froþe rit (reit) likan ok á göreðe mini

ɔ: Frode ridsede i Billedet og gjorde herpaa Mindet (anbragte Mindesmærket paa Stenen). Ordet ᛘᛁᚾᛁ *(mini, minni)* findes saaledes retvendt paa en Gravsteen ved Linderfva (*Liljegren* 1616, Nr. 1, Bautil Nr. 982). Det betyder vistnok der kun et Minde eller Mindesmærke (endnu i Svensk *minne*). Afbildningen paa Möjebrostenen fremstiller en Mand til Hest, som med den ene Arm holder et draget Sværd i Veiret. Trækkene synes tildeels at være blevne forvittrede eller udslettede.

Den tredie Indskrift af denne Art opdagedes först i indeværende Aarhundrede inden det gamle Norges Grændser. Den fandtes i et Brokar (eller Steenkiste) i Nærheden af Kalleby (i Tanum Sogn i Bahus Lehn) paa Veien derfra til Tretlanda. *Liljegren* og *Brunius* udgave den i lithographeret Aftegning. De lagde strax Mærke til at den tildeels var affattet i en særegen Runeart (den formeentlig angelsaxiske) og forsögte saaledes dens Læsning fra Höire til Venstre: "Skriftstecknet tyckas vara ÞRODISON HOCTINO MÐO, hvilket, om man deröfver skulle våga en gissning, väl kunde vara: *denne hällkista Höidinäs (Höd-*

*) Er det slige Ords ældste Böiningsform, efter samme Regel som de følge, der i 1. pers. præs. ind. have *a* som *hljóða — hljóðaði* o. s. v. — ? — Ellers findes Ordet, næsten saaledes som her, paa 2 Runestene ved Bellestad i Upland (Wallentuna Sogn) i Formerne *kiriþi* og *kariþu* eller *keriþu* (Bautil 52, 54, 56, *Liljegren* 449, 450).

Digitized by Google

näs, Hvednäs) döda man (eger). Läsningen er så mycket svårare, som Stenen tyckes å den ena ändan förlorat något af sin påskrift."

Ordet ᚦRO er efter min Mening her baade rigtig læst og forklaret ved en Steenkiste eller Steenkammer (som de Oldtidens Levninger af Forfædrenes Grav- eller Offerkister der endnu findes i vore nordiske Lande); det næste Bogstav (der og forekommer i Krogesta-Indskriften) er det Angelsaxiske V. Efter ᛁ følge de samme Characterer som der, hvilke jeg og her antager for at have den samme Betydning af ᚴ og ᛏ — altsaa det hele Ord VILT. Derpaa følger meget tydelig (efter min Inddeling af Ordene) ON HÖITINOM VÖ (eller VE). Underlig nok sees her kun de to samme Vokaltegn som i Möjabro-Indskriften, der og stemmer overeens med de paa Krogesta-Stenen. Os-Runen ᚬ maa altsaa her forklares noget vilkaarlig; dog synes den her mest at betyde *o* og *ö*, der tit i gammel Skrift udtrykkes paa samme Maade, ligesom det sidste ᚬ sættes for de Nyeres *ö* eller *e*.

Det eneste for mig betænkelige Ord i denne Indskrift er *vilt*, der vistnok ogsaa er anbragt paa en sjelden forekommende Maade. Jeg gjætter at det her betyder det samme som *velt* (da *i* og *e* fordum tit udtryktes ved den samme Rune) og saaledes betyder Ordet *væltet* (omvæltet, forstyrret) af Gjerningsordet *velta*, vælte (Svensk *välta*, *vältra*, Angelsaxisk *væltan*, *veltan*, Engl. *welter*, Mosogoth. *valtjan* o. s. v.).

Det tredie Ord *on* synes (ligesom Skriften for en stor Deel) at være Angelsaxisk (endnu i Engelsk *on*, ellers de gamle Nordboers *á*, siden i Dansk *aa*, Tydsk *an* o. s. v.). *Höitinom* er det samme som *heiðinom*, en aldeles regelmæssig Archaisme for *heiðnom*; *vö* er det samme som *ve* (her et helligt Sted, Gudsdyrkelses- eller Grav-Sted), men synes at mangle Slutningen *om*, da Stenen ved Klövning eller paa anden Maade der har mistet den ældre Kant.

Det Hele maa altsaa læses

þro vilt on heiðinom vö (om)

Digitized by Google

eller, efter nyere Skrivemaade

þró velt on (á) heiðnom ve(om)

ɔ: Steenkiste (Celle, Stue, Grav) væltet paa (et) hedensk Helligdomssted.

At en saadan Forstyrrelse er skeet ved Kristne, er sandsynligt, og det er da mærkeligt, at Almuen i Bahus Lehn (og især Tanums Sogn) har mange Sagn om store Indfald i den fjærne Oldtid af Irlændere og Skotter (som meget tidlig antoge Kristendommen) med hvilke kristnede Angelsaxer (eller endog Nordboer) let kunde have forenet sig til et saadant Ledingstog. I Tanums Sogn paaviser man og en falden Skotsk Konges Gravhöi med et Steenkammer. Der ere ellers endnu usædvanlig mange Steenstuer (af det ovenommeldte Slags) fra de hedenske Tider*). Om en Hedning, Kristen eller forhenværende Kristen har indgravet denne Indskrift, maae vi lade henstaae uafgjort. Vi bemærke kun, at den berömte Skjald *Eyvind Skaldaspiller* i Aaret 961 gav Asaguderne denne selvsamme Benævnelse *(heiðin goð).***)

Et Par smaa, og som det maa synes bagvendte Indskrifter med usædvanlige Runer, hvoriblandt hiint ᛩ (eller ᚴ) sees paa en Steen, der ligger paa Jorden men anbragt i et Gjærde ved Berga, i Trosa Sogn i Söndermandland. Överst sees dette i en saadan bag- og nedvendt Retning:

*) *Sjöborg* Forsök till en Nomenklatur för nordiske Fornlemningar S. 17, 66, 138, 167—168, 170—171. Tre af Steenstuerne i Bahus Lehn ere afbildede i *Thamms* Westgöthiske Monumenter Tab. XI og XVII.

**) Gravsangen over Hakon den Gode, Hkr. (Khavns Udg.) 1ste D. S. 164.

Digitized by Google

og nedenunder

Den överste Linie troer jeg skal læses ovenfra nedefter:

FIN O

og nedenunder, ligefrem:

KITROHILER (eller HILOR)**)

altsaa enten

a) Fin eier Hyttehulen; eller

b) Fin eier Hyttestenene.

ᛟ eller *ó* forekommer (efter min Mening) temmelig tit for *á* (eier) i saadanne nordiske Runeskrifter. ᛉ antager jeg, efter *Wilhelm Grimms* (ovenfor S. 338 anförte) sindrige Opdagelse, for at danne et R, da man skulde tænke sig det som föiet til den næstforegaaende Runes *fulcrum*. Ordene ere tydelige: *kitra* eller *kytra* (af det bekjendte *kot*) betyder en lille Hytte, Stue (Kammer, Celle) eller Vraa; *heller* eller *hellir* en Klippehule; *hellor* vilde derimod være Fleertallet af *hella*, en Klippe eller stor (nu mest flad eller fladagtig) Steen, norsk *Helle*, Svensk *häll*.

I de herommeldte (og noget afvigende) samt (som det synes) mere fremmede Runearter ere adskillige flere nordiske Indskrifter affattede dog saaledes, at de ikke heelt igjennem bör læses fra Höire til Venstre, men enten paa Bustrophedonsmaaden, eller i uregelmæssig og blandet Retning, hvorfor ogsaa enkelte Runebogstaver snart sees ret- snart bag- eller nedvendte. Nogle saadanne fra Norge og fra Bleking (i det gamle Danmark) ere meddelte efter *Worms* og *Göransons* Tegninger af *Wilhelm*

*) *Sjöborg* Saml. för Nord. Fornälsk. T. III S. 120—121, Tab. 54, Fig. 172—173. Han antager, at Indskriften er skrevet paa Græsk af en vidtbereist Viindrikker, og bör læses: *oinukitzofilos* (Ven af Viin og Vedbende).

**) Efter nyere Islandsk Retskrivning maatte disse Ord udtrykkes saaledes: *Finn(r) á kitrohellir* eller *hellor*.

Digitized by Google

*Grimm**), som og tildeels har sögt at forklare disse besynderlige Mindesmærker.

Det er mærkeligt, at det ovenommeldte Selvlydstegn ᛆ, de tydsk-angelsaxiske Runers ᚨ**) ikke alene sees bagvendt paa ovenmeldte to svenske og en oprindelig norsk Runesteen, men ogsaa, dog retvendt, paa Oldsager af Guld og Sölv fundne i Danmark, f. Ex. det ovenfor (S. 16, 338) ommeldte skjönne Spænde, hvor det vel maa læses for *o*, samt paa det 1734 ved Töndern fundne Guldhorn. Mest bestemt viser det sig at tilhöre den hedenske Tid, som anbragt retvendt i en lille Indskrift paa en Steen, lagt over en Urne med Aske af brændte Been, i en hedensk Gravhöi, ved Gaarden Vest-Tannem i Trondhjems Stift. *S. Klüwers* Antiqvariske Reise i det nordenfjeldske Norge, hvoreſter den herhosfölgende Afbildning er taget.

Derimod findes adskillige Indskrifter i sædvanlige Runer, men som maa heelt igjennem læses fra Höire til Venstre, paa Svenske Stene, f. Ex. a) Svistad i Bälinge Sogn og Herred i Upland (Bautil 450, *Liljegren* 144). Indskriften er affattet i det reneste Oldnordisk: *Biarnúlfr lit kera* (*gera*) *merki at þórot*, ɔ: Bjarnulf lod gjöre Mærket (Mindesmærket) for (eſter) Thorod. *Merki* svarer her til Möjabro-Stenens *mini* eller *minni*, ligesom Gjerningsordet *kera* (eller *gera*) og findes i begge Indskrifter. *At* er den ældste og mest ægte Skrivemaade for *aſt* o. s. v., som tilsidst har faaet næsten utallige Former. Indskriften er anbragt paa en Slangefigur med treklöftet Hale (hvilken nogle synes at have antaget for et kristeligt Korstegn, da det ellers ikke kan opdages her). b) Svistad i Ösby Sogn, Wallentuna Herred, i Upland, Bautil 117, *Liljegren* 478. *Kunir uk Ingialtr uk Iluki litu riti stain þansi iftir Haaltak inu* ɔ: Gunnar og Ingjald og Illuge lode ridse denne Steen efter Haldag (?).

*) Ueber deutsche Runen, S. 186—208, Tab. VII—VIII.

**) See de af *W. Grimm* l. c. meddeelte og oplyste Alphabeter, samt min Afhandling om Ruthwell Indskriften (hvori Bogstavet meget tit forekommer), Nord. Tidsskr. for Oldk. I, 256, 266 o. f.

Digitized by Google

c) Gerestad i Södermanland: (Bautil 691, *Liljegren* 814) *Slakvi auk San þirsi ristu sthain at bonta auk at bruþur sin* ɔ: Slakve og San — (to ellers uhörte Navne) — reiste Stenen for Bonden (paa Gaarden, som og var) deres Broder. Indskriften er indhugget paa en simpel Slangefigur. Nogle antage, at Stenen er betegnet med et kristeligt Kors, men jeg finder her (med *Thorlacius* og *Abrahamson*) snarere en Mjölner, som, naar den kastedes, rammede med en af dens fire (eller flere) Kanter, og som i Hedenold troedes, selv anbragt ved et korslignende Tegn, at forjage alle onde Vætter. Jeg vil ikke opholde Læserne med flere Exempler, men kun nedenfor angive et ikke ringe Antal af Stene, betegnede med Venderuner, efter *Liljegrens* Optegnelse.*)

Et Runeminde af denne Art blev for faae Aar siden opdaget paa Færöerne og hidsendt ved Hr. Amtmand *Plöyens* Omsorg. Ved at opgrave Grunden af et gammelt Huus i Kirkebö, Færöernes gamle Bispesæde, fandtes nemlig (henved 1833) et forvittret Stykke af en Runesteen, der er 16 Tommer langt, 7 T. bredt og 4½ T. tykt, af Steenarten Dolerit. Runerne have ikke været dybt indristede, og ved det at Stenen har ligget længe i Jorden ere de tildeels blevne utydelige. Der findes ingen Skilletegn mellem Ordene og det hele vidner om en höi Alder; jeg har för (1834) formodet, at den var fra det 12te Aarhundrede**), men senere Undersögelser over dette Slags Indskrifter have bragt mig til at frafalde denne Mening, — og jeg antager nu at Hr. *Th. G. Repp* snarere har Ret i at flytte den op til det 9de Aarhundrede.***) — Dens Characterer udgjöre tildeels utvivlsomme Binderuner.

Naar de fleste hele Indskrifter med Venderuner ere saa gamle,

*) Runurkunder 25, 35, 52, 61, 117, 151, 170, 196, 234, 238, 292, 300, 340, 358, 362, 368, 435, 478, 526, 540, 797, 924, 1058, 1170, 1552, 1589. Paa egentlige Ligstene i Kirkegaarde findes neppe nogen Ord eller Navne, skrevne med bagvendte Runer (med Undtagelse af Bomærker eller lignende Monogrammer).

**) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed II, 310.

***) Hans Forklaring er indfört i Kjöbenhavnsposten for 1838, S. 1259.

Digitized by Google

er det ikke at undres over, at næsten ingen saadan findes paa Island; dog sees enkelte Navne, saaledes skrevne, mellem de i visse Huler forekommende Binderuner; see ovenfor S. 293. Til de egne Indskrifter af denne Art höre de der ere anbragte, ved selve Stöbningen, paa adskillige Klokker i Sverrig og Norge, som indeholde Runealphabetet bagvendt. See *Liljegrens* Runurkunder 1982, 1984, 1986, 1995; ligesom ogsaa forskjellige catholske Bönner eller Velsignelser, f. Ex. ssteds 1985, 1988, 1991. Ogsaa finder man nordiske Mynter fra Middelalderen med bagvendte Rune-Legender l. c. 2073—2079, 2163—2194, 2199.

Vi have (S. 228) bemærket, at Beboerne af Öen Ösel (ved Esthlands og Liflands Kyster) lige til vore Dage have benyttet sig, istedenfor af Almanakker, af Træböger, bestaaende af 7 Blade (1 Side for hver af deres 13 Maaneder, paa 28 Dage), paa hvilke Runer vare malede eller indskaarne, samt at disse vare skrevne bagvendte eller fra Venstre til Höire. Kalenderen (hvilken de Öselske Bönder endnu 1782 vedbleve selv at forfærdige, endskjöndt sædvanlige Almanakker aarlig trykkes i det Lettiske og Esthniske Sprog) maatte begyndes bagfra og Bogstaverne staae forkerte, f. Ex. ᛁ ᚱ ᛏ ᛉ ᚾ ᛩ.*)

Det er klart, at denne Skik enten oprindelig (ligesom *Grimm* meente om hine Uplandske Runer) nedstammer fra Asien, eller at den maa være en Levning af de nordiske Hedningers Overtro om den guddommelige eller magiske Kraft, der ledsagede den Runeskrift af nogen Vigtighed, som affattedes paa denne kunstige Maade. Af samme Aarsag vare meget tit de kristne Geistlige Runernes Fiender, og hvo skulde vel troe hvorlænge denne for vore palæographiske Oldsager fordærvelige Iver har besjælet dem i disse Egne? Oldgrandskeren *Hülpher* beskrev i det 18de Aarhundrede en sjelden Runekalender paa Wannäs i Vesterbotn (forhen en Deel af det Svenske Lapland)**) bestaaende af 13 Blade.

*) *Huppel* Nachrichten von Liefland und Estland III, 366 (med tilhörende Kobber).

**) Om Westerbotn hedder det (1779) i *Jonges* Geographie VI, 797: "Endskjöndt her

Digitized by Google

Da den heri kyndige Pastor *Ekdahl* for endeel Aar tibage samlede mærkværdige Runeskrifter for det Svenske Antiqvitets-Archiv, erfarede han med Smerte, at denne Oltidslevning *sildigere end i Aaret 1800* var bleven brændt *som en Trolddomsbog!*

Om de Gamles Hensigt ved Anvendelse af forkert Runeskrift, efter at den ellers var mestendeels gaaet af Brug, forbeholde vi os at anföre noget mere i et særegent Tillæg til den næstfölgende Afdeling.

---

ei findes meer end en Runesteen, ved Söen Keymajervi, saa have dog Indbyggerne havt nogen Kundskab om Runerne, hvilket deres Runestave udvise, der endnu ere i Brug hos dem."

Digitized by Google

Femte Afdeling.

Runamo-Indskriftens Characterers Omskrivning til Ord og Navne, ved almindelige Runer i sædvanlig Retning, med forskjellige Tillægs-Bemærkninger.

Det er en Egenhed ved denne ældgamle Indskrift, hvortil jeg ikke lagde Mærke förend jeg havde fuldendt det förste Forsög til dens Dechiffrering, at alle dens Ord vel tilhöre det Oldnordiske eller saakaldte Islandske Sprog, men ere dog endnu til i det nyere Danske, og kunne tydelig sees stedse at have tilhört dette Tungemaal, — med blot Undtagelse af et eneste Ord, der dog gjenfindes i det nærbeslægtede Plattydske, ligesom man og finder Levninger deraf saavel i det Danske som i det Norske Almuesprog. Ogsaa har jeg senere fundet, at dette Ord muelig kunde læses paa en anden Maade, og da vilde det ligesaavel tilhöre det nyeste som det ældste Danske eller det Oldnordiske.

Indskriften viser sig saaledes i det Hele og i alle sine Dele ikke alene at være Oldnordisk, men ægte Dansk gjennem alle Aldre, og dette synes da at afgive et kraftigt Vidnesbyrd for dens Authentie. Paa den anden Side taber disse selvsamme Ords Oprindelse sig i den fjærneste Oldtid. Af denne Grund anmodede jeg Hr. *Westergaard*, som en paalidelig Hjemmelsmand, om at opgive mig disse Ords Paralleler eller Sprogrödder af Sanskrit, hvilket Önske (skjöndt altfor sildig fremsat) han, saavidt det i den Hast, som disse Blades Trykning udfordrede, har ladet sig gjöre, med störste Beredvillighed har opfyldt. Om disse San-

Digitized by Google

kritiske Ords Skrivemaade tilföjer jeg her denne hans forelöbige Bemærkning; "De ere betegnede med latinske Bogstaver efter *Rasks* System (de i Parenthes indsluttede efter det Engelske) saa at Consonanterne udtales som i Engelsk, Vocalerne som i Dansk."

Romertallene over de fölgende smaa Afsnit betegne, efter Angivelserne paa den 3die Plade, ethvert Ord eller Navn især i Runamoindskriften, de arabiske Chiffrer derimod enhver af dens enkelte Runebogstaver eller sammensatte Charakterer (Configurationer).

I.

1–9

XIIᛚ↑+ᚴIᚦᚦ eller XIIᛚ↑+ᚴI⊣ᚦ (jfr. ovenfor S. 293—297).

Hültekinn eller *Hyltekinn*, det samme som *Hildikinn* eller *Hyldikinn*, formodentlig et Tilnavn, svarende til det ellers bekjendte *Hilditönn* eller *Hyldetavnn*. Som bekjendt sættes ↑ meget tit for ⊣ eller Þ som *d*. Tilnavnet *Hyldekinn* ɔ: den tilgroede Kind (som vel kunde passe til Harald Hildetands Historie hos Saxo) vilde endnu let forstaaes af Enhver i Island. See ovenfor S. 65—70. Skjaldene kunde let omskrive den der fortalte Begivenhed saaledes: at Krigsgudinden Hilde havde givet Ynglingen et haardt Kys paa Kinden, og saaledes indviet ham, som sin Yndling, til hendes krigeriske Bedrifter; ellers sagde de f. Ex. at Öxen kyssede for haardt, naar den rammede med sin hele Vægt. Af hendes Navn *(Hildur)* ere mange Ord sammensatte med *hildi* foran, sigtende til Krig, Kamp, Vaaben o. s. v.; de bruges endnu hyppig i Vers paa Island, og fattes der let af Menigmand. Om hende og hendes Navn kan jeg henvise Læseren til paalidelige Skrifter om den nordiske Gudelære (jfr. *Jacob Grimms* deutsche Mythologie S. 236—238).

Om Ordet *hylda (hylde, hyldi)* see ovenfor S. 68—69. Det her dermed rimeligviis sammensatte *kinn*, vort Danske *Kind*, er endnu reent Islandsk og Svensk. I Angelsaxisk, Tydsk, Hollandsk og Engelsk er

Digitized by Google

den samme Benævnelse, som bekjendt, forflyttet fra Kind til Hage *), som et mærkeligt Exempel paa de selvsamme Ords Forvandlinger af Betydning ved Vandringer blandt forskjellige beslægtede Folkeslag. Dog har vort Ord upaatvivlelig et radikalt Forvandtskab med det græske γενῦς og det latinske *gena*, der have den selvsamme Betydning; det Vælske (eller Kymriske) *gen* betyder Kindbeen eller Kindbakke. Det Angelsaxiske *cinne*, Tydsk *Kinn* o. s. v. udtrykkes i Frisisk ved *Kann*.

Herved erindres vi om et med *kinn* nöje beslægtet oldnordisk Ord for Kind, Kindbeen eller Kindbakke, nemlig *kianni (kjanni)*; saaledes forekommer Ordet i nogle mærkelige Afskrifter af *Skálda;* i andre (og trykte) sættes *kjannr* for hele Hovedet, aldeles svarende til det Gaeliske eller Höiskotske *ceann*, ligesom og ovenmeldte kaukasiske Stammers *kin*; *kjan* eller *kjann* kan da muelig antages for Ordets oprindelige Form. De som kunde ville læse disse Runer i det her ombandlede Ord ᚴᛁᚨᚾ eller *kian, kjan*, maa mene at her burde læses *Hildekjan* eller *Hildekjann*, som og efter Binderunernes Regler kunde hedde *Hildekjanni*, samt give den selvsamme (eller endog mere bestemt) Mening end *Hildikinn;* af *Hildikjann* kunde der med Tiden i Folketalen let blive *Hilditann (Hilditaunn, Hilditönn)* og begge Tilnavne endog oprindelig være blevne tillagte den samme Konge, skjöndt det sidste, ved at gaae over til skrevne og trykte Böger, nu ellers er blevet det ene bekjendte. — Det ældgamle Nordiske *kjanni* (i andre Former *kjanna*) kan jevnföres med det Sanskritske *ganda (ganda)*, der ligeledes betegner hele Kinden eller Sidedelen af Ansigtet fra Tindingerne af.

---

*) Det oldnordiske *hök*, *haka*, endnu islandske og svenske *haka* (i andre Böininger *höku*), Dansk *Hage*, er rimeligviis oprindelig beslægtet med forskjellige kaukasiske Folks *kek*, *haku*, Mund, (efter *Klaproths* Opfattelse af Betydningen ved mundtlig Meddelelse).

Digitized by Google

II.

10-12.

ᚱᛁᚴᛁ.

Riki, Rige, her som det synes, Regjering, Herredömme, Magt, (som ellers ofte i Oldnordisk) og udtrykt ved en simpel Binderune og to paafölgende Bogstaver. Ordet svarer ellers til det Danske *Rige* og er saaledes fuldkommen Islandsk og Svensk; det Hollandske *Ryk*, Tydske *Reich*, As. *rice*, Aleman. *riche*, Moesogothisk *reiki*, Gael. *rioghachd*, Sanskrit *ráiya* o. s. v.

Skal *riki* her egentligst betegne Rige, kan det baade betyde Enkelttal (Riget), og Fleertallet (Riger, Rigerne).

III.

13.

ᚾᛅᛘ.

Nam, i en Art af Binderune, men dog meget tydelig. Ordet er *3die pers. imperf. ind. act.* af det ældgamle *nema*, annamme, modtage, tage, forhen dansk *nemæ*, *neme*, *nimbæ*, Angels. Alem. Moesogothisk *niman*, Fris. *nima*, *namme*, Tydsk *nehmen*, Holl. *neemen*, Engelsk *nim*, i visse Henseender svarer det og til det græske νεμεῖν. Endnu i Kingos Tider brugte man i det Danske Ordet *nam*, (svarende til det Tydske *nahm* o. s. v.).

IV.

14, 15.

ᚴᛅᚱᚦᚱ eller ᚴᛅᚱᚦᚦᚱ.

Garðr, *Garðþr* eller *Garþr* (hos *Saxo Gardh*, *Garthar*) ogsaa i en tydelig, men mere indviklet Binderune, hvortil dog det förste Bogstav ᚴ (bagfra læst) er knyttet. Dette Mandsnavn (ellers forekommende i de norske Fyrsters ældste Slægtregistre) tilhörte og en af Braavalle-Slagets

Digitized by Google

Helte. See om ham den 1ste Afdeling S. 88—94. I sildigere Tider blev Navnet sjeldent; dog bares det i Island af en bekjendt Mand i det 13de Aarhundrede; see *Sturlúngasaga* IV, 43 o. f.

Den anden af mig som muelig forudsatte Læsemaade af Navnet, *Garðþr*, er usædvanlig i den nyere Skrift, men er dog vel rigtigere end adskillige Paralleler til den i vore ældste Membraner, som følge en særegen ellers ubekjendt Skrivemaade: f. Ex. den Arnæmagnæanske, der indeholder det gamle Udtog af Norges Kongesagaer, som er udgivet i "*Fornmannasögur*" 10de Bind, hvor man finder *Goþþormr* for *Goðormr eller Goþormr* (S. 380), *pruþþilega* for *þrýðilega* eller *þrýþilega* (S. 387) o. s. v.; *þrýðþilega* (m. v.) forekommer mig at ville have svaret bedre til den ældste Udtale.

I vort Norden har man muelig Levningen af Mands-Egennavnet *Garðr* (til hvilket det qvindelige *Gerður* uden Tvivl svarer, som f. Ex. i vor Tid *Hanne* til *Hans* o. s. v.) i det Frisiske, i Mands-Egennavnet *Gerd*, *Gerrit* o. s. v., beslægtet med det ogsaa i Danmark brugelige *Gert* m. fl.

V.

16, 17.

ᛁᚾ.

In eller *inn*; det Danske *ind*, Svenske *in* (Lat. *in*) o. s. v. Endnu almindeligt Islandsk; i Sanskrit har man *ni* for *ani* (Oldnord. *inn*, *inni*). — ᛁ kunde muelig her gjelde for ᛏ, da de oprindelig begge have været det samme Bogstav og have den samme Hoved-Benævnelse (*ís* og *stúnginn ís*), da hele det lille Ord maatte læses *en*, *enn*, — som er det endnu almindelig brugte Danske *end*, paa ny, endvidere, fremdeles; det svarer og til det Danske *men*, hvorimod begge Betydninger forenes i det Svenske *än* (*en*). Naar man her læser *i* som *e* bliver Meningen: "Endvidere" (eller "end engang", "end paa ny") huggede Gard (Runer), thi Omsæt-

Digitized by Google

ningsformen *Garðr en* (isteden for *en Garðr*) ɔ: "men Gard huggede" o. s. v. vilde efter Sprogbrugen være altfor tvungen, endskjöndt Skjaldene undertiden have taget sig lignende Friheder.

VI.

18–20.

hIᛅ eller **ᚼIᛅ**.

Hjó (hug eller huggede); *3 pers. imperf. ind. act.* af Gjerningsordet *höggva (havggva)*, hugge, Svensk *hugga*, Tydsk *hauen*, Hollandsk *hauwen*, Angelsaxisk *heave*, Engelsk *hew* o. s. v. Jfr. Sanskrit *sagh* (præt. *saghnoti*), slaae, nedhugge. Vor ovenanförte Form udtrykkes som *hiau* paa *Læborgs* danske Runesteen fra det 10de Aarhundrede. I svenske Indskrifter forekommer i samme Betydning *hju*, *hjuk*, *hjok*, *hiak* *jog*, *iok* o. s. v.

VII.

21, 22.

ᚢᛚI.

Úli eller *Óli*, et Egennavn, bekjendt af Harald Hildetands Historie; see ovenfor S. 75, 78, 95 (baade efter *Saxo* og *Sögubrot* anförte han en Deel af Rings Hær i Braavalleslaget, som Haralds Fjende eller Modstander). — Paa den selvsamme Maade udtrykke Runeskrifter fra den bekjendte historiske Tid et beslægtet (tildeels det samme) Mandsnavn, snart **ᚢᛚᚾᚠᚱ** *(Ulafr)* og snart **ᛅᛚᛅᚠᛦ** *(Olafr)*. — See f. Ex. *Liljegrens* Runlära S. 34 (jfr. 26) og hans *Run-Urkundar* Nr. 884 (Södermanland, Bautil 821), hvor Navnet *Uli* forekommer; jfr. 1084 *Uleif* for *Oleif* o. fl. — At *o* og *ú* bruges om hinanden i Middelalderens oldnordiske Membraner er almindelig bekjendt.

Hvad selve Navnet angaaer, har det fra de ældste Tider af været selvstændigt, ligesom og *Outzen* viser, at det Frisiske *Ole*, *Olle*, (i Nörre-

Digitized by Google

Jylland *Wolle*) ere meget gamle, ligesom han og gjör opmærksom paa, at Navnene *Olo*, *Olus* og *Ollus* allerede forekomme hos *Martialis*. Hos *Paul Warnefrid* findes *Olo* som et Longobardisk Navn. Det Gothiske *Uli* har formodentlig af de byzantinske Forfattere erholdt Endelsen *as* (tilsammen *Ulias*). Sagaerne skrive ofte *Áli* for *Óli*, men det er bekjendt, at *ó* og *á* ikke alene udtrykkes ved den selvsamme Rune (ᚪ, ᚫ, ᛆ, ᛅ, o. s. v.) men ogsaa idelig forvexles i vore ældste Indskrifter og Membraner, som *Hocon* for *Hákon*, *Ómundi* for *Amundi* o. s. v.

VIII.

23, 24.

ᚠᛁᚦ.

Eið Acc. sing. af Ordet *Eiðr*, Eed, *Ed*, Sv. *Ed*, Moesogothisk *aiths* (aiðs), Tydsk *Eid*, Hollandsk *Eed*, As. *Að*, Engelsk *Oath* o. s. v.

IX.

25, 26.

ᚠᚨᚠ.

Gaf, gav, *3 pers. imperf. indic.* af Gjerningsordet *gefa*, give, Svensk *gifva*, As. *gifan*, *gyfan*, Engelsk *give*, Alemannisk *keban*, Moesogothisk *giban*, Tydsk *geben (gab)*, Holl. *geeven* o. s. v.

X.

27.

ᚢᛁᚠᛁ.

Vígi (vie!), i en kunstig, men dog tydelig Binderune, *3 pers. præs. conjunct.* (her *optativi*) af Gjerningsordet *vígja*, vie, hellige, Svensk *viga*, Angelsaxisk *vigian*, Alemannisk *vihan (vigan)*, Moesogothisk *veihan*, Tydsk *weihen*, Hollandsk *wyen*, o. s. v. af det oldnordiske og upaatvivlelig hedenske *Ve*; see ellers herom *Edda antiqv.* II, 830, III, 813, Lexic. mythol.; Eddalæren og dens Oprindelse; I, 371, Ann. for nord. Oldk. II,

Digitized by Google

191 o. f. *Vedel Simonsen* og *Werlauff* have tilfulde beviist, at Ordene: *Þór vigi þisi runar* ɔ: Thor vie disse Runer, forekomme paa den upaatvivlelig fra Hedenold nedstammende Glavendrupske Runesteen i Fyen; see ovenfor S. 82.

Om selve Ordet jfr. Sanskrit *yaj*, at dyrke Guderne, offre, indvie ved Offring, Græsk ἁγιόω, jeg vier, helliger. En nærmere Rod har jeg troet at finde i *Ve (Vig)*, et Navn for en af Nordens ældste Guddomme, der formodentlig meentes (ligesom Romernes *Vesta*, Grækernes ἑστία) at betegne eller forestaae den oprindelig himmelske Ild — som med Tiden kom til at betegne det den helligede Alter eller Arne. Paa samme Maade dyrkede de gamle Perser Ilden, i deres Sprog *Va* eller *Ve*, hvoraf (efter *v. Hammer*) *Vedagh (Wedagh)* Ildens Dag eller Höitid, altsaa i Oldnordisk *Vedagr*, (gl. Dansk *Vedagh*). Det er da rimeligt, at disse Ord ere oprundne herfra; Pehlvi *vêh*, reen; Zend. *vuh*, *vehmae*, ypperlig, hellig, muelig ogsaa *Vear*, *Vihar*, et Navn, som Inderne tillægge deres ældste Templer. *Vear* har og blandt vore Forfædre været Egennavn for visse hellige Steder, ligesom de og kaldte dem overhoved (samt i visse Henseender enhver Helligdom) *Ve*, *Vi*, svarende til Angelsaxernes *vig*, hvoraf *vigbed*, *viofod*, *veofod* et Alter; *Vigelere*, först uden Tvivl en hedensk Præst, (ligesom Moesogothernes *Veiha*), senere en Spaamand, Troldmand o. s. v.

XI.

28.

ᚨᚦᛁᚾ.

Det fuldstændige Monogram *Óþin*, Odin.

XII.

29, 30.

ᛦᚢᚾᛅᛦ.

Rúnar, Runer; — i en noget kunstig og indviklet, men dog læselig Binderune, — (i hvilke, som bekjendt, de samme Bogstaver kunne

Digitized by Google

antage meget forskjellige Stillinger). Ordet (her Fleertallet af *rún*, Rune) forekommer, som bekjendt, i Middelalderens Dansk og Svensk, saavelsom og i Angelsaxisk, Tydsk og flere gamle europæiske Sprog. See ellers *Edda ant.* II, 764; dansk Overs. III, 76 o. f. samt ovenfor S. 129—132.

XIII.

31.

ᛘᛦᛁᚿᚴᛦ eller ᛘᛦᛁᚿᚴᛦ.

Monogrammet *Hríngr* i en kunstig Binderune. Om Navnet (eller Tilnavnet) see den historiske Undersögelse herovenfor S. 74 o. f.

Navnet skrives i Oldskrifterne baade *Ríngr* og *Hríngr*, ligesaavel som det Ord, hvormed det rimeligviis er eenstydigt: Dansk, Svensk, Tydsk, Hollandsk, Angelsaxisk og Engelsk *Ring*; i Alemannisk og Angelsaxisk forekommer det ligeledes som *hring*, *hrinc*, ligesom og i Eddadigtene som *hríngr*.

I Hedenold forekommer dette Mands-Egennavn hyppig baade i Danmark og i Norge; siden blev det meget sjeldnere.

XIV.

32, a.

ᚠᛅᛁ.

I en Binderune: *fái*, *3 pers. præs. conj.* (eller *optativi*) af Gjerningsordet *fá*, Dansk *faa* (i Middelalderen *fa*) Moesogothisk og Aleman. *fahan*, Fris. *faue*, *fo*, *fon*, *faan*, Sv. *få*, As. *foan*, *fon*, Tydsk *fähen* o. s. v. Jfr. Sanskrits Rodord *bhai*, at faae, beholde.

XIV.

32, b.

ᚠᛅᛚ eller ᚠᛅᛚᛚ.

Fall, (ogaa i en Binderune), Fald, Sv. Tydsk og Engelsk *fall*, As. *fyll*, *fell*, Holl. *val* o. s. v. Jfr. Sanskrits Rodord *pat*, flyve, falde, *çad*, falde.

Digitized by Google

XV.

33.

ᚼ (ᛆ, ᛅ).

Et dobbelt *a* eller *o*, (*á*, *ó*), paa gammel Dansk *a*, *aa*, Svensk *å*, Engelsk *a*, *on*; Fris. *á*, Moesog. *ana*, Tydsk *an*, Holl. *aan*, o. s. v. Molbechs danske Dialektlexikon viser, at *aa* endnu i Fyen og Jylland bruges istedenfor Skriftsprogets *paa*.

XVI—XVII.

34, 35.

ᛘᚼᛚᚾ.

(tildeels i en Binderune): *Mold*, Muld, Jord; Svensk *mull*, Angelsax., Engelsk, Fris. *mold*; Alaman. *molda*, *molta*; Moesog. *mulda*, Engelsk *mold*, *mould*, o. s. v. Jfr. Sanskrits *mred* (*mrid*) Jord (af Rodordet *mred*, knuse, smuldre, Isl. *mylja*).

XVIII.

36, 37.

ᛅᛚᚠ (ᛅᚱ eller ᛅᛦ).

Álf (*ar*) Alfer (Genier, Naturaander, Halvguder). Om dette Ords Etymologie og Sidestykker i fremmede Sprog kan jeg henvise til *Jacob Grimms* deutsche Mythologie S. 248 o. f. *Edda Sæmundi* III, 275 o. f., eller og til mit mythologiske Lexikon paa tilsvarende Steder, S. 79, 378 og 806. Dog bemærker jeg her, at fra Alferne nedstamme de Danskes, Angelsaxers og Britters *Elfer*, *(Elf, Elves)*, eller *Elve*, *Ellefolk*, ligesom og de Tydskes *Alp*, *Elb*, *Olp* m. m.

XIX.

37.

ᚾᛋᛏᚾᚠᛅᚾ.

Ástagoð, Kjærligheds (Venskabs og Troskabs) Guddomme. *God* var *Gud* i det Oldnordiske, som Angels., Engelsk og Fris.;

Digitized by Google

Gott, *cot*, Tydsk; *Chodu* i Persisk o. s. v.; de nyere Islænderes *Gud*, Dansk og Svensk *Gud*, Afganisk *Chudai* o. s. v. Jfr. *Grimms* deutsche Mythologie S. 10 o. f. Det bemærkes dog der, at det Persiske *khoda* er en Forkortelse af Zends *qvâdata (a se datus, increatus)* Sanskrits *svadâta*. *Westergaard* henviser til Sanskrits Rodord *çudh* at være reen, *çuddha* reen. Det Oldnordiske og Islandske *Ást* Kjærlighed, trofast eller inderligt Venskab, forekommer i Middelalderens Dansk, deels som *Aust* (aldeles svarende til den islandske Udtale), deels som *Anst*, der og forekommer i Moesogothisk o. s. v., samt synes saaledes at pege til Rodordet *ann* (jeg) ynder, elsker, (Sanskrits *van*, at ynde, elske, o. s. v.) Efter Molbechs danske Dialekt Ordbog er Ordet endnu til blandt den jydske Almue, som *Ast*, i forskjellige sammensatte Ord (især det ældgamle *astsel*, Isl. *ástsæll*, *ástsæl*, vennesæl, elskelig o. s. v). I Fleertallet har Ordet i Nom. *ástir*, i Gen *ásta*; deraf *asta son* (Elskovs Sön, hedt elsket Sön) i en dansk Runeindskrift.

XX.

38.

ᛅᚴᚾ .... (ᚠᛁᛅᛁ).

a) I en Binderune: *Óla*, (*acc. sing.* af Egennavnet *Óli*). See ovenfor VII (21—22).

b) De, som det synes, halvudslettede Bogstaver have formodentlig för skullet læses *fjái*, *3 pers. conj.* (eller *optativi*) af Gjerningsordet *fiá* skye, hade. Angels. *fean*, Moesog. *fyan*, *fian* o. s. v.

XXI.

39.

ᛅᚦᛁᚾ ᛅᚴ

I en stor Binderune: *Oþin* (*n*) *ok* ɔ: Odin og — Det sidstmeldte Ord, Sv. og Nordfris. *och*, Angels. *oc*, *ac*, *eac*, Alaman. *ioc*, Moesogoth. *auk*, Plattydsk *ook*, vel i denne egentlige Betydning bortfaldet i de nær-

Digitized by Google

beslægtede teutoniske Hovedsprogarter, men svarer dog rimeligvis til det Tydske *auch*, Holl. *ook*, Engl. *eke* o. fl., Sanskrits *ça* (Latin og Vælsk *ac*) o. s. v.

I Nordens Runeindskrifter forekommer dette Ord som *ǫk*, *aok*, *ak*, *uk*, *ouk*, *auk*. m. m.

XXII.

40.

ᚠᚱᛁ eller ᚠᚱᛅᛁ, ᚠᚱᛅᛁᚱ.

Monogrammet for *Fri*, *Frei* eller *Freir* (ogsaa skrevet *Frey* o. s. v.) den bekjendte oldnordiske Gud (nedvendt). — Foruden de Skrifter, som angaae den nordiske Gudelære, maa herom især bemærkes *Grimms* deutsche Mythologie S. 135 o. f., 189 o. f. med Hensyn til de med Navnene Freyr *(Frei, Frö, Fro)* og *Freya* beslægtede germaniske Ord.

XXIII.

41.

ᛅᚠ ᚴᚢᚴᚠᚢᚾ.

ok Ásakun, Asernes (eller Gudernes) Slægt. Det Oldnordiske *Kun*, *kyn*, er det Alaman. *kun*, Oldsax. *cunne*, Angelsax. *cyn*, Engl. *kin*, Moesog. *kuni*, Fris. *kinn*, *cenn* o. s. v. I Middelalderens Dansk ogsaa *kun*, *kyn*, svarende til det nyere *Kjön* o. s. v. Jfr. Sanskrits *janda* Folk, *kula* Slægt. Om Ordet *Ás*, *Áss* (Gud m. m.) kunne de Skrifter eftersees, der angaae den nordiske Gudelære, samt desuden *Jacob Grimm* om den tydske, l. c. S. 17.

XXIV.

42.

ᚠᛁᚼᛁ, (ᚠᛁᚼᛁ).

Fari (opvendt samt) *fari* nedvendt, tilbyder saaledes, i den samme Binderune, en dobbelt Læsning, eller en saadan Gjentagelse af et vægtigt

Digitized by Google

Ord, som var særegen for de Oldnordiske Trolddomsvers. Det oldnordiske og islandske *fara* (hvoraf det ovenmeldte er *3die pers. præs. conj.* (eller *optativ*) er det selvsamme Ord som det Danske *fare*, (Sv. *fara*, Angelsax. og Moesog. *faran*, Engelsk *fare*, Tydsk *faren*, *fahren*, Holl. *vaaren*) men har deri tabt den Betydning, som det her har og hvori det forekommer i det 1ste Eddakvad om Helge Hundingsbane i 14de Strophe (Edda ant. II, 63, 617) nemlig: ombringe, ödelægge, udrydde. Endnu bruges det i Island i Talemaaden: *at fara sèr sjálfum*, ombringe sig selv. Ellers bruges det der saaledes mere i det sammensatte *fyrifara*, Dansk (i en vis Betydning) *forfare*, der svarer til Angels. *forefaran*, Svensk *förfara*, samt rimeligviis ogsaa, efter *Rosenvinges* Bemærkning, til Middelalderens Danske *forforthæ* (Udg. af Kong Eriks Sjell. Lov, S. 378). Til denne onde Betydning af Ordet höre endvidere de Hollandske *vaaren*, *vervaaren*.

XXV.

43.

ᚠᛁᛅᚾᛏᚢᛘ.

Fjandum, Fiender, *Dativ eller Abl. plur.* af Ordet *fjandi*, Dansk og Svensk Fiende (Fjende), Angels. *feond*, Aleman. *fiand*, Moesog. *fiands*, Tydsk *feind*, Engelsk og Fris. *fiend*, Holl. *vyand* o. s. v. af Ordet *fiá (fjá)* see ovenfor.

XXVI.

44.

ᚢᛅᚱᚢᛘ.

Várum (vorum) vore; *Dat.* eller *Abl. plur.* af *vár*, *vor*, vor, Sv. *vår*, Angels. *ure*, Engl. *our* o. s. v. Forhen sagde man og *or*, *ossr* (mere svarende til det Angels. *user*, *usser*, Tydske *unser* o. s. v). *Westergaard* udleder Ordet af Sanskrits *asm*, i adskillige Böininger, af *aham*, jeg.

Digitized by Google

XXVII.

45, 46.

ᚢᚾᛁ.

Ordet kan læses paa to Maader, *uni* eller *unni*.

a) *uni*, af *una*, (*ek*) *uni*, maatte forklares ved: ynde, ledsage, være uadskillelig fra (jfr. *Gloss. Edd. ant.* II, 844) — men

b) *unni*, unde (forunde), yde give, af *unna*, *(ek) ann* eller *unni*; Angels. *unnan*, *annan*, Aleman. *onnen*, Tydsk *gönnen* (hvoraf det danske og tydske *Gunst*) o. s. v.; hvilket som helst af disse Ord man her kunde foretrække, maa Ordet være *3die pers. conj.* eller *optat.* af tilsvarende *Verba*. Det kan ellers vel være, at Digtets to sidste Stropher have været bestemte til at gjentages, og at det skrevne Ord förste Gang er blevet udtalt *unni*, men anden Gang *uni*, da begge saaledes kunne give en meget passende Mening.

I *1ste pers. sing. præs. ind.* lyder Ordet (*ek*) *ann* (undertiden ogsaa *unni*) altsaa overeensstemmende med Sanskrits *van*; jfr. ovenfor XIX, 37.

XXVIII.

47.

ᚴᛅᚱᛅᛚᛏᛅ.

Haraldi, Harald, *dat. sing.* af dette ældgamle og almindelig bekjendte Egennavn, — som i nyere Dansk er blevet til Arild, Arrild, o. s. v., men har stedse været brugt i sin oprindelige Form i Island, vel ogsaa i Norge.

Liljegren har fundet dette selvsamme Navn, i en anden Böining og anbragt med Binderuner, i et naturligvis meget nyere (formodentlig svensk) Segl fra Middelalderen. Vi gjengive det efter hans Meddelelse (Runlära, Tab. I, fig. 26);

hvorom han udlader sig saaledes i Texten (S. 192):

Digitized by Google

"I ett sigill under ett bref är en enkel mynd, hvarutur kännestreken til

eller Harald lika wist kunna igenfinnas, som i de Monogrammer af Latinska Bokstäfver, hwilka Furstar i andre Länder f. ex. Kejser Carl m. fl. för egenhändiga underteckningar stundom brukat." Med vore Runetyper kan dette Monograms Oplösning omskrives saaledes:

Man kan ellers af den först anförte Omskrivning (m. m.) see, at *Liljegren* baade har kjendt og benyttet de selvsamme Regler, efter hvilke Runamo-Indskriftens Characterer af mig ere blevne udviklede.

XXIX.

48, 49, 50, 51.

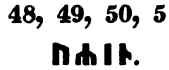

A.

Först læste jeg: *Urin* eller *Yrin*, i Middelalderens Haandskrifter (f. Ex. selve Membranbrudstykket af Braavalleslagets Historie) *örin*, i nuværende Islandsk *ærin*, ogsaa *ýrinn* (f. Ex. i Eddas ældste Sange); *acc. sing.* af Ordet *örinn*, *ærinn* o. s. v. overflödig, megen, stor o. s. v. Saaledes skreves fordum *yr* for *or* eller *úr* o. s. v. Vil man end læse *u* for *y*, saa bliver hiint Bogstav identisk med *o* og dette atter med *oe* eller *ö*. Beslægtet hermed er den bekjendte particula intensiva *ör* (f. Ex. i *örgamall*, overmaade gammel) som i det norske Almuesprog er blevet til *ur* (overmaade) svarende til det Svenske og Tydske *ur* i sammensatte Ord. Ordet er det eneste af alle de der forekomme i Indskriften, som jeg ikke har kunnet gjenfinde i Middelalderens eller det nyere Danske; dog svarer det til det Plattydske *aarig*.

B.

Siden, da jeg lagde Mærke til, at skraa Sidestreger ikke vare

Digitized by Google

föjede til hinanden eller det midterste *fulcrum* paa samme Sted, faldt det mig ind, at her ogsaa kunde læses

ᚢᚾᚾᛁᚾ,

da vilde *unnin* (af *vinna*, vinde) fuldkommen svare til den endnu i Dansk almindelig brugte *vunden* (Sejer o. s. v).

XXX.

52.

ᛋᛁᚴᚱ.

Sigr, Sejer, *acc. sing.* af Nominat. *sigr* eller *sigurr*, Sejer, Sv. *seger*, Angels. *sige*, Alam. *sigo*, *sigor*, Tydsk *Sieg* o. s. v. Sanskrits *jaya*.

Om den sidst tilföjede halvkrumme Streg kan Characterernes Dechiffrering eftersees.

Digitized by Google

Tillægsbemærkninger.

Om Runamo-Indskriftens magiske Skrivemaade eller Hovedretning, Versemaal og Ordföining, samt den formeentlig symboliske Betydning af adskillige i den forekommende Tegn eller Characterer.

Det er bekjendt, at Hieroglypher og andre Figurer udgjorde den förste Bogstavskrifts Grundlag eller Elementerne for dens Dannelse. Efter at de som egentlige Skrifttegn mestendeels vare gaaede af Brug, benyttedes dog undertiden hine ældgamle Tegn, eller andre lignende, som symboliske eller magiske Antydninger ved Siden af virkelig Skrift, som noget helligt eller overnaturlig kraftigt, vel ogsaa undertiden for at forstærke Skriftens Udtryk eller gjöre Læseren opmærksom paa indviklede eller vanskelige Skrifttegns Hovedbetydning.

Det vilde være for vidtlöftigt her at söge at udvikle denne Sætnings Rigtighed af Amuleters og Phylakteriers mangfoldige Characterers og Indskrifters Beskaffenhed; paa saadanne beholdtes og undertiden de ældste Hieroglypher eller andre i deres Sted substituerede virkelige, men abbrevierede, forkeerte eller indviklede Indskrifter, hvis Grundvold dog maa söges i de ellers brugelige Alphabetarier.

De symboliske Betegnelser som *Kopp* har fundet at henhöre til de gamle Romeres og deres Efterfölgeres Tachygraphie, som vel kan sammenlignes med vore Binderuner, synes især at kunne oplyse visse Egenheder ved Runamoindskriften, der forekomme mig at stemme overeens med hine, og at udtrykke lignende Ideer eller Forestillinger. Disse Egen-

Digitized by Google

heder af en saadan Natur har nysnævnte Forfatter fundet i den förstmeldte Skriftart:

a) Ved de Ord eller Betegnelser, som skulle udtrykke höje eller höit oplöftede Gjenstande, anbringes de til denne Skrivemaade overhoved hörende Tegn som tilkjendegive visse Böininger, Endelser eller Bogstaver *over* Ordene, f. Ex.

(*coelum*) Himmel.

(*astrum*) Himmellegeme, Himmeltegn, Stjerne.

(*sol*) Sol.

(*luna*) Maane, o. s. v.

(*nimbus*) Skylregn.

b) Lave og liggende Gjenstande, eller Ord som antyde en saadan Stilling, betegnes derimod enten ved en simpel Tverstreg eller ved forskjellige Tegn, anbragte *under* Ordene eller de dem forestillende Characterer f. Ex.:

— (*jacet*) ligger.

(*mare*) Hav.

(*stagnum*) Indsöe, Sump.

(*fons*) Kilde.

(*humus*) Muld.

c) Paa en lignende Maade adskilles de större eller ypperligere fra ringere Gjenstande, f. Ex.:

Digitized by Google

(*aurum*) Guld.

(*argentum*) Sölv.

(*major*) större.

(*minor*) mindre.

d) De Ord, som hentyde til Opgang, betegnes oventil f. Ex.

(*Oriens*) Öst.

Solens Opgang.

De Ord derimod, som angaae Nedgang, nedenunder:

Vest.

Solens Nedgang.

e) I de romerske Sigler antydes kvindelige Personer ved nedvendte eller forkeerte Bogstaver, f. Ex.

Ↄ Caia.

Ⅼ Lucia.

Ⅿ Marcia.

Ⅰ Karissima.

og i den tachygraphiske Skrift sættes Ordenes ovenommeldte Kjendetegn over dem, naar de angaae Mandkjönnet, men nedenunder naar de vedkomme Qvindekjönnet*).

At Runamo-Indskriften i sit Hovedindhold og sin hele Affattelsesmaade er hedensk-religiös, magisk eller mystisk, har jeg ovenfor sögt at godtgjöre. At og saadanne symbolske Antydninger, der tildeels ligne de Ovenanförte, findes der, bliver da sandsynligt. Jeg vil saaledes forsöge

*) *Kopp*, Palæographia critica pag. 124—25, 247—48.

Digitized by Google

at meddele Læserne mine Formodninger herom, og derved kortelig anföre forskjellige andre Grunde derfor, hentede fra Oldtidens almindelige Anskuelser af denne Art.

At Indskriftens Gang fra Höire til Venstre i en bagvendt Retning grunder sig paa religieuse og magiske Anskuelser har jeg allerede bemærket ovenfor, S. 62, 63, 172. I Nöd eller Fare toge vore Forfædre sig meget i Agt for at gaae i en modsat Retning omkring Gudernes Templer. Hedningen *Spak-Berse* paa Islands Östkyst havde et afsides liggende Kapel, hvori Nordens almindelige Guddomme, som Thor, Freyr, Frigga og Freja dyrkedes af Offerhusets Ejer. To voxne Drenge kom tilfældigvis dertil i et stærkt Sneefog; de gik omkring det og den Indhegning som omgav det, med Solen *(sólarsinnis)*, men det onde Veir tiltog derved og varede derefter i hele 14 Dage, hvortil *Spak-Berse*, deres Fosterfader, angav deres nysommeldte Omgang, i en saadan Retning, hvorved Guderne vare blevne fortörnede, at være en Hovedaarsag*). — I Islands hedenske Tid overfaldtes en talrig Skare af Reisende engang af et heftigt Uveir. En af dem (*Bard*) lod de andre opstille sig i en Kreds og give hinanden Hænderne, derefter gik han omkring dem tre Gange mod Solen og talte nogle uforstaaelige Ord, som lignede Irsk, til hvilke de Andre maatte sige: ja**). Jfr. ovenfor S. 82—85. — Da Gaarden Örnulfsdal i Island var heelt afbrændt, reed Bonden *Odd* vidnesfast omkring Tomten mod Solens Gang, med en brændende Birkestok i Haanden, og troede derved at have taget den i Besiddelse paa den rigtigste Maade***). — Da Troldqvinden Groa, formedelst hendes mislykkede Planer, önskede sin egen Undergang, fremkaldte hun Bjergaanderne fra deres Huler ved en saadan Omgang mod Solen og Viftning med en Dug, hvori Guld var

*) Den endnu ikke udgivne *Droplaugarsona-Saga*; jfr. *P. E. Müllers* Saga Bibliothek, I. 87, 91—92.

**) Vatnsdæla, *Werlauffs* Udgave (1813) 4. S. 198.

***) Den utrykte Saga om Hönse-Thorer; Saga-Bibl. I, 80—81.

Digitized by Google

indviklet*). Naar Troldfolk vare til Söes, roede de omkring deres Fjenders Fartöj paa en lignende Maade, medens en Kvinde idelig viftede mod det med en Pose**). At de Tilbedende eller Besværgende ved slige Leiligheder talte Ord, der vare uforstaaelige for de Nærværende, leder til den Formodning, at de, naar de optegnedes ved Runer, baade efter Omgangenes Retning ved slige Leiligheder skreves bagvendt, og tillige tildeels med saa indviklede Characterer, at de, (idetmindste i Hast), vare uforstaaelige for dem, der kun forstode sig paa de retvendte og simple Runer. Af denne Art forekommer Runamo-Indskriften mig aabenbar at være.

Levninger af denne Overtro have vedligeholdt sig i vort Norden lige til vore Dage; i Norges Nordlande har Traditionen bevaret den fra Hedenold i Sagaerne berömte Skik, som da iagttoges ved Eedsaflæggelser og andre höitidelige Leiligheder: at en frisk optagen Törv (eller Strimmel af Græstörv) opsættes paa to Stænger ved visse Ceremoniers Fuldbyrdelse, nu især foretagen til Sygdommes Afvendelse; saaledes lader man nemlig en Brystsyg gaae tre Gange afvendt (avet) eller til venstre Haand under hiin opreiste Törv 3 Torsdag Aftener i Rad***). *Jonge*, som i mange Aar iagttog den danske Bondealmues Skikke, meente, at dens til Sygdommes Kur anvendte overtroiske Læsning og Trylleformularer nedstammede fra Oldtidens Runer, endskjöndt de tildeels vare blandede med katholske Tilsætninger. Han saae f. Ex. i Stege i Fyen etslags Runer, blandede med Kors, malede med Kridt paa Vinduer og Dörre, for at bortjage Feber-Dæmonen. Naar den uoplyste Bonde i Sjælland troede at et Kreatur var "forgjort" eller "krammet om Natten af underjordisk Töjerie", maatte en saadan Djævel, ikke alene af en saakaldet klog Kone læses og korses men og ryges bort med Svovel, der under aaben Himmel antændtes paa en Træsko (forhen baaren paa et Mandfolks höire Fod) og bares, under en sagte Mumlen, tre Gange avet

*) Vatnsdæla l. c. 150, samt *Werlauffs* Anmærkning sammesteds S. 368.
**) Isfirdinga Saga (Holum), 4 S. 46.
***) *Wilses* Beretning i topographisk Journal for Norge 17de Hefte, 1796, S. 23.

Digitized by Google

om den syge Hest o. s. v., da den onde Aand og troedes at maatte flygte til "Egypten eller Bloksbjerg" *). — Finner og Celter antages af mange for at have været vort Nordens ældste Beboere. Ogsaa hos disse Folk spores endnu hin ældgamle Skik. Söndag Morgen plejer den overtroiske Bondekone i Finland at gaae tre Gange mod Solen, i en besynderlig Legemsstilling, omkring hendes Köer, holdende en brændende Fakkel, samt Kniv, Öxe, en Segl og Gaardens Nögle, — uden Tvivl, for at bortjage alle onde Aander **). Sagkyndige antage det for en Levning af Druidernes Ceremonier, at Höiskotterne endnu, idet de nedbede Himlens Velsignelser over sig, gaae, med Solen, tre Gange omkring Kirken eller og om de fordum hellige Steensætninger; dersom de derimod ville fremkalde Ulykker over Andre, foretage de tredobbelte Omgange i den modsatte Retning. Denne Omgang kaldes Vejen mod Nord, ligesom hin mod Syd ***). En saadan Gang mod Norden anprise og de svenske Hexer som nyttig til Sygdommes eller de dem voldende Dæmoners Fordrivelse.

Det kan ikke betvivles, at Nordboerne i det 8de Aarhundrede meest skreve fra Venstre til Höire, men de have dog været vel bekjendte med den ældre orientalske Maade som her sees at være blevet brugt, men rimeligviis da kun er blevet anvendt til Indskrifter, der i en eller anden Henseende, ved deri indeholdte Bönner eller Besværgelser, skulde frembringe overnaturlige Virkninger, som stilede til Guder eller Dæmoner ved de af dem meest yndede Skrifttegn. Derimod vide vi ikke om en saadan Skrivemaade var almindelig paa den Tid de ovenmeldte uplandske Steenindskrifter bleve affattede. Hvorfor den Bahuslehnske Indskrift, som synes at være fra Hedendommens sidste, eller Angelsaxernes förste kristne Tider, (altsaa det 7de Aarhundrede), har faaet sin bagvendte Retning, kunne vi heller ikke forklare.

*) Den nordsjællandske Almues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog, Ny Udg. 1824, S. 227 o. f., 243 o. f.

**) *Rühs*, Finnland und seine Bewohner, 1809, S. 305.

***) *John Smiths* gallische Alterthümer (1782), 2 Th. S. 153.

Digitized by Google

At Magthaverne i Europa efter Kristendommens Indförelse for en stor Deel strængelig forböde de Skikke, som brugtes ved den hedenske Gudsdyrkelse, men indförte andre fuldkommen modsatte med den kristelige, var meget naturligt. Blandt andet forbödes Omgange mod Solen og i en bagvendt Retning, ligesom ogsaa anden dertil hörende Overtro f. Ex. at Hvedekorn, malede saaledes, at Kværnen drejedes mod Solens Gang, vare kraftige til Forgjörelse o. s. v. *).

2) Det er bekjendt, at Hedningernes ældste Bönner og Besværgelser var affattede i Vers, der deels mumledes, deels udtryktes ved en egen dertil indrettet Art af Sang, kaldet *galdur* (Angelsaxisk *galdor*, de gamle Tydskeres *kalstor* o. s. v.). Endnu i det 13de Aarhundrede kjendte Nordmænd og Islændere et vist Versemaal, under Navn af *Galdralag* (Tryllesanges Versemaal); baade det og det saakaldte *Starkaðarlag* (Stærkodders Versemaal); see ovenfor S. 93, 94, jfr. 90) vare en Green af den Hovedklasse, der under eet kaldtes *Fornyrðalag* (de gamle Digtes Versemaal, endskjöndt man og gav denne Benævnelse til en Underart af samme, eller endog tvende saadanne); i en af dettes Versearter er hele Runamo-Indskriften forfattet, — og stemmer tillige, hvad der er særdeles mærkeligt, fuldkommen overeens med Tryllesangenes Metra, f. Ex.:

Runamo.	*Galdralag.*
Hildikinn ríki nam —	*þat ero**) kvæðis lok*
Garþur inn hjó	*þá er ek reist —*
Úli eið gaf —	*en stillis lof —*
Vígi Oðin rúnar.	*sótta ek fund konúngs —*
Hríngur fái	*fold í ægi —*
fall á mold.	*sóttak fremd*
Álfar ástagoð	*sóttak útran jarl —*
Óla (fjái)	*ok auðsala —*

*) See f Ex. Buchards ældgamle Samling af Dekreter m. fl. hos *Jacob Grimm*, deutsche Mythologie, S XL. Overtro i det 14de Aarhundrede, sst. XLVIII.

**) Da Ordet *lok* kun findes i Fleertallet, maa her nödvendig læses *ero* for Udgavens *er*.

Digitized by Google

Óðin ok Frei	*(þá er ek reist)*
ok Ásakun	*(þá er ek reist)*
fari, fari	*(fold í ægi) —*
fjandum varum,	*(ok auðsala)*
unni Haraldi	*kaldan sjá kili —*
ærin sigur.	*Njóti aldurs.*

Den Pröve, som *Snorre Sturleson* har givet af det sidstmeldte Versemaal *), bestaaer kun af femten smaae Vers eller Linier, og dog finde vi blot i ni af dem metriske Paralleler til hele Runamoindskriften som bestaaer af fjorten slige Vers eller Linier! Neppe troer jeg at Nogen, ved at sammenligne Runamo-Indskriften med andre meget længere oldnordiske Digte, vil finde Stof til en saa tilfredsstillende Sammenligning med Indskriften i denne Henseende — og saaledes holder jeg mig overbeviist om, at den er affattet i det sande ældgamle *Galdralag*, som i Hedenold brugtes til Gudernes Paakaldelse ved saakaldte Troldomssange **).

Snorre Sturleson vovede at slutte sit Hædersdigt for Kong Hakon af Norge, og hans Svigerfader Skule Jarl, med dette i kristne Tider ellers mestendeels bandlyste Versemaal, — hvorved han endog ikke usandsynlig har taget Hensyn dertil, at ligesom de oftest onde Önsker, der udtryktes ved

*) *Snorraedda með Skálda* Rasks Udg. *Galdralag* S. 269. Forkortningerne (ved r *finale*) ere her heelt udtrykte for Udtalens og Versemaalets Skyld. Heri forekommer en Art af de Gjentagelser, som gjerne fandt Sted i slige Vers, men paa en længere og mindre udtryksfuld Maade end i Runamoindskriften:

kaldan straum kili
kaldan sjá kili.

**) Jfr. *Eggert Olafsens* Beretninger om oldnordisk og islandsk Overtro: "*Níð* var en höi Grad af *Galder* eller Hexeri, som noget lignede *Seid*. Den var en ved indfaldende Leilighed strax digtet andægtig Vise, som indeholdt Last og Forbandelse og skulde endelig virke paa den Person, der blev sigtet til, for at gjöre ham i nogen Maade ulykkelig. — Poesien var gjerne eenfoldig og ligefrem, — Versarten kaldtes *Galdralag* og *Starkaðarlag* (som er noget nær det samme) fordi Stærkodder skal have brugt den." Reise igjennem Island I, 470. Næsten kunde man fristes til at troe, at denne ypperlige Oldgrandsker havde kjendt Runamoindskriften og herved sigtet til dens Beskaffenhed og Oprindelse!

Digitized by Google

Galdralag, efter den da herskende Folketro plejede at opfyldes, formedelst deres overnaturlige Kraft, saa skulde ogsaa hans Slutningsönsker om Kongens Hæders Forherligelse til Verdens Ende, samt hans og Jarlens lange og lyksalige Alder, udtrykkes paa en heldspaaende Maade og indgyde fast Haab om Lykönskningernes Opfyldelse.

Ovenfor (S. 137—140, 146, 169—176) har jeg nærmere omhandlet og tildeels anfört saadanne ældgamle Trolddomsvers. Et Sidestykke dertil er den berygtede saakaldte *Buslubæn* (Buslas Bön) sjunget af en Troldkvinde (som tillige ristede Runer), efter en sandsynligvis ældgammel Tradition, for den hedenske Kong Herröd af Öst-Gothland, der skulde tvinge ham til at afstaae fra det Forsæt at ombringe sin egen Sön. Det her herskende Metrum stemmer overeens med det i Runamoindskriften*). Der er Hedenskabet ublandet, men ved og efter Kristendommens Indförelse fremkom höist besynderlige Sammenblandinger af begge Religioners Guddomme og Helligdomme i overtroiske Bönner, Trolddomskvad og Characterer**). Allerede i det 8de Aarhundrede

*) See *Rafn, Fornaldar-Sögur* III. 202—206. De deri indeholdte onde Önsker stemme tildeels overeens med de Forbandelser, som Sigrun (i Eddasangene om Helge Hundingsbane) udöste over sin Broder Dag som hendes Mands Morder; Sæmunds Eddas store Udgave II, 105—106. — Boses og Herröds Saga grundes sikkerlig paa ældgamle Folkesagn, men er dog blevet meget udvidet og udpyntet i sildigere Tider, saaledes som den nu haves.

**) Ogsaa hos Angelsaxerne, af hvis Besværgelser og Tryllekvad, dog meest eller allene af denne Art, man endnu har nogle tilbage. Adskillige af dem findes hos *Jacob Grimm* l. c. "Beschwörungen I—IV (S. CXXVI—CXXXI). De ere heelt eller tildeels affattede i Vers af den ældste Art. I den förste (mod Stiksmerter) findes intet Spor af Kristendom, men derimod af Asers og Alfers gamle Dyrkelse (jfr. ovenfor S. 361, 363). Den anden anordner hedenske Offringer med halvkristelige Signelser o. fl. f. Ex.

eordhan ic bidde
and upheofon, o. s. v.

Sangen selv kaldes *gealdor* (vort *galdur*). At den ægte Kjerne af denne Besværgelse er hedensk, kan vel sluttes af Sprogets og Indholdets paafaldende Lighed med de, som udgjöre de ældste nordiske Kvad, f. Ex. (ved Omskrivning):

Angelsaxisk.	*Oldnordisk.*
Hål ves þú folde	Heil ves þú fold
fira modor!	fira móðir!

vare adskillige islandske Landnamsmænd (eller de förste Nybyggeres Höfdinger) halvkristne, men dog kun saaledes som f. Ex. Helge Magre, om hvem troværdige Forfattere bevidne, at han troede paa Christus, hvorfor han kaldte sin Bopæl Christnæs *(Kristnes)* men dyrkede alligevel Thor, og gjorde Löfter til ham paa Söreiser, ved krigeriske Foretagender og andre jordiske Anliggender af stor Vigtighed*). Fra den sildigere Middelalder have vi endnu overtroiske Trolddomsformularer af Folk, som henvendte sig paa engang baade til Bibelens og Eddas særegne Guddomme o. s. v. En saadan Bön, for at udvirke heldigt Terningkast i Spil, indeholder versificerede Besværgelser, ikke alene til Thor, Odin, Frigga, Freia o. s. v., men ogsaa til Christus, den hellige Jomfru, Enoch og Helias!**). En anden vidtlöftigere og formodentlig bedre bevaret Trold-

beo þû grovende
on goðes fæhðme
foðre gefylled
firum to nytte.

bú þú gróande
i guðs faðme
fóðre fylld
firum til nytja.

o: Hil være Dig Jord
Menneskenes Moder!
Vær Du groende
i Guds Favn
Af Foder (Föde) fyldt
til Menneskers Nytte.

I VI hedder det blandt andet:

Sigegealdor ic begale,
Sigegyrd ic me vege
vorðsige and veorcsige.

Jfr. de mange övrige af *Jacob Grimm* sammesteds meddeelte tydske Besværgelser. Af disse bærer VIIIb, IX o. fl., ligesom og adskillige lignende blandt de nordiske Rigers Almue, tydelige Spor af de ældste Versarters Alliteration og Metra. Binderuner (der meget ligne de nordiske) fandtes ved Ely paa et fladt Haandtag (*ansa*) fastheftet til den indvendige Side af et Sölvskjold, udvendig ziret med Figurer af Dyr og Slanger, m. m.; det er afbildet paa et af de herhosfölgende Kobbere; omkring Skjoldets indvendige Rand var en angelsaxisk Indskrift anbragt med latinsk-gothiske Bogstaver, indeholdende en Bon til Herren (*drihten*) i halvrimede og allitererede Vers om Beskjærmelse for Ejeren o. s. v. (Hickes Dissert. Epistolar. S. 18—188).

*) Landnama 3die Bogs 12te Kapitel.

**) En Membran i den Arnæmagnæanske Haandskriftsamling No. 344 12. Som en Prøve paa Versemaalet anföre vi Fölgende:

Ek særi þik
Fyri þór ok Óðin

Digitized by Google

doms-psalme skulde synges 3 Gange för Solens Opgang, idet man vadskede Hænderne med visse Ceremonier, heelt igjennem i det blandede *Fornyrða-* og *Galdra-Lag*; den skulde især udvirke Standsning af de Mægtiges Vrede, Ran og Forfölgelse, samt disses Forvandling til Gunst og Velvillie, almindelig Folkeyndest og Tjenstvilligbed m. m. *). Kvadet indeholder, at den som sang det bar "en Ægirs-Hjelm" paa Panden, uagtet Forskriften bestemmer dertil et Kors (altsaa forhen en Thors-Hammer?) indgnedet derpaa med Blod, Dug og Saften af en vis Plante (*millefolium*) plukket för Solens Opgang.

Andre Levninger af saadanne ældgamle Tryllevers have vedligeholdt sig i Island lige indtil vore Dage, paa en hemmelig Maade i Hexemestrenes Trylleformularer f. Ex.**)

---

at þit þversýnit
á þessa teninga . . .
at þú Fjölnir
falla látir
þat er ek kasta kann.

Disse Vers o. fl. ere formodentlig oprindelige, men de kristelig-overtroiske sildigere tilföjede.

*) Den er opbevaret i samme Haandskrift; deri hedder det blandt andet:

Fjön þvæ ek af mér
fjanda minna,
ván ok reiði
vikra manna; —
sjái hverr á mik
sældar augum
Ægishjálm er ek ber
imillum brúna.

I nyere islandske Hexeböger formanes Læseren, förend han rider til Tinget, at fremsige denne korte Bön:

þvæ ek mik í döggu,
ok daglaug þinni
Drottinn minn!

o: Jeg toer mig i Dug
Og i dit Dagbad
min Drot (Herre)!

**) Efter den ovenmeldte haandskrevne Hexebog, som tilhörer det kongelige Museum for nordiske Oldsager. De anförte Vers vidne tydelig om deres hedenske Oprindelse; i en anden saadan Bön ere de heranförte Ord indskudte, men der staaer, istedet for *öndum*, det rimeligvis nyere *englum* (Engle).

Digitized by Google

Heill af himni,	Held fra Himlen!
hjálp af jörðu,	Hjelp fra Jorden!
sigr af sólu,	Sejer fra Solen!
sæla af túngli,	Lyksalighed fra Maanen!*)
stoð af stjörnum,	Bistand fra Stjerner!
styrkr af öndum.	Styrke fra Aander!

Og i Besværgelser mod en ond Aand eller hadefuld Fjende:

Flýðu ok farðu	Fly og far,
frjóstu ok brendu!	frys og brænd!
Angri þik	Dig bedröve
allar kindur	alle Væsener
sem skapaðar eru	som ere skabte
ok skírast (?) kunna	og kunne forklares (?)
héðan í frá	herefter i Himlen
á himni ok jörðu.	og paa Jorden!

Lige indtil vore Tider har Almuen i Island havt stor Frygt for at opirre fortrinlige Skjalde eller paadrage sig deres Vrede, om de end ikke paa nogen Maade befattede sig med Hexeri eller Trolddomskunster, da de Overtroiske meente, at naar en saa höitbegavet Person i regelrette Vers udöste sin Harme eller onde Önsker over Nogen, denne da vilde times en stor Ulykke, endog en brad Död eller et lignende Uheld. Den Handling, hvormed en saadan Fortryllelse udförtes, kaldtes at *kveða á*, kvæde, synge eller digte (Nogen noget) paa, og Personen, som meentes at være forsynet med en saa overnaturlig Magt, kaldtes *Ákvæða-skáld*, paakvædende d: Skjæbnebestemmende Digter. Naar vi vide, at en saadan Overtro var temmelig udbredt blandt et ellers oplyst nordisk Folk i sidstafvigte Aarhundrede, kunne vi ikke undres over vore hedenske Forfædres store Frygt for Besværgelsers og Tryllesanges vidunderlige Virkninger. Det var maaskee i Overeensstemmelse med denne Tro at man, da Katholi-

*) Jfr. en overtroisk Aftenbön blandt Wermelands Almue, meddeelt af Fernow i dets Beskrivelse: "Signe mig Sol och signe mig Måne och all den fröyd som Jorden bär!"

Digitized by Google

cismen var i sin Flor, i Island og Norge sagde "bandsynge" (*bannsýngja*) for „bandsætte" o. s. v., da man netop tillagde denne Sang de gamle Besværgelses — og Trolddomsqvads onde Virkninger *).

Den Overtro er gammel i Norden, at Trolddomsvers, Besværgelser eller Bönner vare de allerkraftigste, som kunde læses bagfra og dog give den samme Mening; den har i adskillige Aarhundreder lige indtil vore Dage gjeldt i Island om det Slags Vers, der kaldes *Sléttubönd*, fordi de, naar Ordene læses bagfra, gjengive den samme Mening, og dog kunne ansees for regelrette Vers; de höre til Rimernes eller de islandske Balladers saakaldte Metrum. Paa samme Maade kan vel hverken *Galdralag* eller *Fornyrðalag* behandles, men dog kunne de deri affattede Vers, naar man med Flid har lagt an derpaa, læses saaledes bagfra, fra Höire til Venstre (eller omvendt, hvis de först skreves paa den modsatte Maade) og alligevel give den samme Mening, som Skjaldene först havde lagt i dem. Saaledes ogsaa Runamo-Indskriften paa följende Maade (jfr. ovenfor S. 65—66):

Sigr örin
Haraldi unni
Vårum fjandum
fari, fari
Ásakun ok
Frei ok Óþin!
(Fjái) Óla
Ástagoð, Álfar!
Mold á fall
fái Hríngr!
Rúnar Óþin vígi!
Gaf eit Óli
(eið)
Garðr inn hjó
(enn)
Nam ríki Hiltekinn

*) See ellers om denne Overtro *Espolins Islands Årbækur* VI, 27, 83, 95.

Digitized by Google

Ved saaledes Ord for Ord at læse Indskriften forfra, da den oprindelig er skrevet bagfra, udkomme, paa en fuldkommen utvungen og sprogrigtig Maade, de selvsamme Ord og Mening som de, der maatte tillægges den, læst fra den modsatte Side. Neppe kan dette være aldeles tilfældigt!

Det er sandsynligt, at Harald's Præster og Skjalde ved den af dem over Ring og Ole udförte Bandsyngelse först have afsjunget Runamo-Indskriftens Vers og dernæst runet eller mumlet dem bagfra. Dette slutte vi af den Sang, som almindelig plejede at holdes ved Udförelsen af saadanne Trolddomskunster (*Galdr* eller *seið*) — og tillige af Optegnelser i oldnordiske Membraner, f. Ex. en i Stockholm, hvor det foreskrives, at man, for at indjage sin Fjende Frygt, skulde indskjære Runen *Hagl* i to forskjellige Former paa en Birkekvist, som maatte bæres paa Brystet; saaledes udrustet skulde man, naar man först saae Fjenden, læse den Valdemarske Sammensætning af Runealphabetet tre Gange retvendt og tre Gange bagvendt. Den er vel saaledes bleven substitueret istedetfor de gamle Tryllevers (*galdraljóð*) som da under haard Straf vare forbudne. Det synes saaledes ingenlunde at være en blot Tilfældighed, at det bagvendte Runealphabet er anbragt paa adskillige af Nordens ældste Klokker (see ovenfor S. 350) især da man ogsaa paa dem læser katholske Bönner og Velsignelser i den samme forkeerte Retning f. Ex. *Ave Maria gracia plena*; paa en anden *Ora*: *ave Maria, Jesus* o. s. v. Det er bekjendt, at saadanne Indskrifter ellers tit bestaae af latinske Vers, der sigte til Klokkelydens formeentlige Kraft til at forjage Djævle, onde Aander, Hagl, Torden o. s. v.

I den sildigere Middelalder misbrugte Overtroen kristelige Bönner og Former, ved at forbinde disse med de ældre Trolddomsskikke. Katholikerne tillagde, som bekjendt, Herrens Bön en stor Kraft; nogle troede at frembringe ved den end vidunderligere Virkninger, naar den læstes bagfra. Mærkeligt er det, at denne Overtro, forbunden med hedenske Skikke, endnu sniger sig lönlig omkring blandt den danske Almue. Följende hertil hörende mundtlige Underretning er meddeelt mig af Hr.

Digitized by Google

Pastor *Willemoes* til Herfölge*). Da han var Sognepræst til Haarlöv i Sjælland betroede en Bonde i Sognet ham paa Dödssengen, at han, för at befries fra en Sygdom, efter en Hexemesters Raad, havde gaaet tre Gange omkring Haarlöv Höj (en ældgammel Grav- eller Offer-Höj som ligger paa Kirkegaarden, med Spor til Indgang fra Östen) og læst Fadervor bagfra. Dette Slags Kunster sige Hexemesterne at Börnene bör lære förend de confirmeres og da skulle de, naar de ere komne ud af Kirken mumle Fadervor hemmelig for sig selv paa denne Maade. Hr. *Willemoes* anseer det som en af Hexemesteren tilsigtet Forskrivning til Djævelen og hans Lære. Den Vending har denne Overtro nemlig taget, men dens förste Oprindelse synes dog at ligge i den heromhandlede ældgamle Mening om overnaturlige Virkninger af Bönner eller Vers, som læstes bagfra med vedbörlig dertil föjede Ceremonier.

Meget gammel er Oprindelsen til hin Overtro; den nedstammer muelig fra Hebræernes, Syrernes, Arabernes og flere orientalske Folks bagvendte Skrive- og Læsemaade. Man seer, at disse Folks Magere, Kabalister og Overtroiske satte fordum stor Lid til den magiske Kraft af saadanne Ord eller Ramser, der udtrykke den samme Mening, eller endog blot den samme Bogstavlyd, naar de læstes forfra, som naar de læstes bagfra, f. Ex. det berömte

ΑΒΛΑΝΑΘΑΝΑΛΒΑ.

Kopp opregner 16 ham bekjendte gamle Amuleter med denne fuldstændige Indskrift, som ellers paa mange andre er bleven noget forkortet eller fordrejet. Endskjöndt den stedse findes med græsk Skrift, tilhörer den dog aabenbart de orientalske Sprog. Alle Forskere (af hvilke *Raspe* först bemærkede hin dobbelte Læsningsmaade) ere enige om at antage Indskriften for en magisk eller talismanisk Formel; *Bellermann* o. fl. udledte den af Hebraisk og forklarede Ordene: Du (er) vor Fader;

*) Han havde i sin Tid indberettet dette til afg. Biskop *Münter*, og denne ligeledes fortalt mig Hovedindholdet af Beretningen.

Digitized by Google

Gesenius foretrækker det Syriske, men uden at forandre Meningen. *Kopp* antager Ordene for Hebraisk, og troer at de bör oversættes: "Kom vor Fader!"*)

Denne Amulet-Indskrift er saa meget mærkværdigere for os som en af dens Afændringer er funden her i Danmark, anbragt paa en sleben Krystalkugle af Bjergchrystal:

ABΛΑΘΑΝΑΛΒΑ

blandt de skjönne og kostbare Oldsager af det fineste Guld, som i Aaret 1820 bleve opgravede af en Banke ved Aarslev Kirke i Fyen i en hedensk Begravelse, som indeholdt Levninger af to Skeletter**).

Denne og anden lignende Overtro vedvarede til den sildigere Middelalder, og den (eller dens Befordrere) udfandt endog til sit Brug Ramser uden nogen fornuftig Mening, som ikke allene kunde læses bagfra paa samme Maade som forfra, men ogsaa baade ovenfra og nedenfra, altsaa i fire forskjellige Retninger

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

*) Palæograph. crit. 1829 T. III S. 681—685. Der meddeles ogsaa en Aftegning af en Gemme, forestillende en ægyptisk Guddom. Til Læserens Höire er ABLANA skrevet forfra, til Venstre derimod bagfra, men ⊖ sees allernederst i Midten.

**) Fundet bestod af följende Oldsager: 7 runde Plader, uddrevne i Form af Lövehoveder, omgivne af en Stjernekrands; til ethvert af dem vare mindre firkantede Plader heftede med meget fine Guldkjeder; desuden et stort Guldspænde, en stor kunstig Guldnaal og en Fingerring af samme Metal; adskillige af disse Smykker vare (og andre havde været) besatte med Granater og Karneoler. Desuden fandtes et stort Spænde og en Skee af Sölv, to store Skaaler, en Ring m. m. og Levninger af en Træspand. Kostbarhederne forvares i Kjöbenhavn i det Kongelige Kunstmuseum, men Kobbersagerne i Museet for de nordiske Oldsager. — Etatsraad *Vedel Simonsen* skrev strax nogle grundige archæologiske Bemærkninger over Fundet i *Hempels* Tidende Nr. 56, hvorved han gjorde opmærksom paa Indskriftens först ommeldte hebraiske Betydning og de Lövehoveder, der undertiden findes paa Abraxas Gemmer m. m.

Digitized by Google

Denne Formel ansaae især de islandske Hexemestere for meget kraftig, og sögte at udtrykke eller anbringe den paa forskjellige mystiske Maader. Hertil knytter sig atter den ovenfor S. 380 ommeldte Tro om de Vers i Modersmaalet, som ligesaavel kunde læses bagfra som forfra, uden at forandre den ellers tydelige Mening, — og denne Egenskab findes, som jeg ovenfor har sögt at godtgjöre, ved Runamo-Indskriften.

3) Foruden de egentlige Bogstav-Characterer i Runamoindskriften forekommer den mig at indeholde forskjellige Tegn, hvilke jeg med Hensyn til det ovenfor S. 369 o. f. om anden indviklet Skrift anförte, formoder at maatte have en eller anden sindbilledlig Betydning. Disse Formodninger tillader jeg mig her at meddele:

a) Skriftudtrykkene i Navnet for en af Harald Hildetands vigtigste Modstandere Uli (ᚢᛚᛁ) eller *Óli* synes at være forsætlig affattede paa en saadan Maade, idet α), den förste Character (ᚢ) vel er stor, men dog ligesom sönderhugget eller halvforstyrret; herved udtrykkes maaskee det Önske, at han selv maatte blive saaledes hugget i Stykker, men β) de följende Bogstaver af Navnet (ᛚᛁ) ere (anbragte i en Binderune) meget smaae; mulig for at antyde Personens Fornedrelse eller forestaaende Fald. Allerede de gamle Romere og deres Lærere, de chaldæiske o. fl. Mager nærede den Overtro, at et Menneskes Afbildning, eller i Mangel deraf hans Navn eller Navnetræk kunde, ved at hugges, stikkes eller kradses, med Anvendelse af visse Trolddoms-Ceremonier, Sange, Ridsninger o s. v. saaledes bearbeides af Hexemesteren, at den Afbildede eller ved Navnet forestilte Person derved tilföjedes Skade og Ulykke. I Middelalderen og end senere regnedes disse Kunster til de farligste og strafværdigste Trolddomsarter*).

*) De magiske Fremstillinger og Excerationer m. m. af Germanicus's Billede og Navn ere bekjendte. Pave Johan den 22de fordömte 1317 i en Bulle de skammelige Misbrug, som Hexemesterne i hans Tid bedreve ved en lignende Behandling af den franske Kong Carl den 4des *figura* eller *typarium*. See *Horst's* Dämonomagie I, 114—115, 327.

Digitized by Google

b) Under de Charakterer, som udtrykke Navnet *Ole* og den af ham forhen aflagte, men siden brudte Troskabseed er en Figur anbragt, der ligner en Slange. Derved erindres vi om den figurlig udtrykte Sentenz at de Eder, der ikke blive holdte, pleie at *bide* Meenederen*) — rimeligviis som giftige Slanger, der netop, efter Eddalæren især, skulde pine Meenederne i Underverdenen**).

c) Under Rings Navn, anbragt som et Monogram, sees tre tykke Punkter, der muelig skulde forestille Slyngestene (eller, efter den österlandske Talemaade, Anstödsstene, der foraarsage Fald eller Stöd) og mod Figurens höire Side synes tre Spyd at være rettede. Betydningen heraf maatte, efter det nysanförte, naar nogen magisk-symbolisk Antydning her antages, falde Enhver i Öinene. See ellers den runologiske Udvikling af selve Charakteren ovenfor S. 307—308.

d) I Charakteren *Asakun* (Gudeslægten) og fra det hellige Ord *Asa* hæver en uden for selve Indskriften forlænget Streg sig opad, — muelig for at antyde Bönnens Rètning mod Himmelen og den ved Ordet udtrykte Guddom. Just en lignende Character forekommer som den vigtigste og midterste i en af de Troldrunecompositioner, som de nyere islandske Hexemestere ansaae for de mest kraftige, og som her sees afbildede paa Tab. XII, Fig 5.

e) Af Ordet *Álf* (ar) svæver det halve som en særegen Charakter i Höiden. Betegner dette de himmelske Lysalfer? Andre Alfer meentes at boe paa Jorden eller i Dybet. Skulde disse da betegnes ved den bagerst nedenfor staaende (nu mulig udslettede) Deel af den collektive Benævnelse?

*) *þik skyli allir* — Dig skulle alle
eiðar bita — Eder bide
þeir er Helga — som Du Helge
hafðir unnat! — soret har! —
udbryder Sigrun i sin Fortvivlelse over sin tabte Helges Död i det berömte Eddadigt (*Edd. Sæm.* II, 105).

**) Efter det heromhandlede Sted i *Völospá* og den yngre Edda; jfr. Eddalæren og dens Oprindelse IV, 270—272. Ogsaa Persernes Helvede siges (efter Zendskrifterne) at vrimle af Slanger (l. c. 338), samt ligeledes Indernes (S. 394).

Digitized by Google

f) At Navnet *Oli*, da det anden Gang forekommmer (i Accusativ) sees aldeles nedvendt, kunde maaskee have den samme Betydning som den, der tilsigtedes af Persernes Mager og andre Skrivere, naar de gave Ahrimans Navn en nedvendt Retning, da de nemlig helst önskede at han hovedkulds nedstyrtedes til sin Afgrund *).

Af alt det Ovenstaaende kan jeg ikke slutte andet end at Runamo-Indskriften har bestaaet af saakaldede *Galdralióð*, svarende til Grækernes Καταδεσις, i samme Betydning; slige Trolddomssange skulde deels udvirke Held for den de vedkom, som f. Ex. vor Harald, deels Ulykke for Modstandere eller Fjender, som for Ring og Ole; — Plato ommelder slige Besværgelser af den sidste Art under den ovenanförte Benævnelse, — og *Bröndsted* medbragte fra Athen to Blyplader, fundne imellem Ruinerne af Akropolis, med Indskrifter, der indeholdt onde Önsker over visse deri navngivne Personer. Vor lærde Landsmand overlod Åkerblad disse Indskrifter til Undersögelse og den Sidstnævnte bekjendtgjorde dem i et fransk Tidsskrift som jeg nu ikke kan opspörge **).

*) Hyde de relig. vet. Pers. Cap. 9 p. 92, jfr *Kopp* l. c. III, 47.

**) Hr. Geheime-Legationsraad *Bröndsted* har havt den Godhed at meddele mig Följende efter den blotte Hukommelse. Den ene Indskrift begyndte saaledes: ΤΗΙ ΦΕΡΣΕΦΟΝΑΙ ΚΑΙ ΤΟΙS ΚΑΤΩΔΑΙΜΟΣΙ ΚΑΤΑΔΩ (Navnene i Acc. af de Personer som Indskriveren forbandede) — ΚΑΙ (atter Navnene i Acc.) ΤΟΙS ΑΥΤΟIS ΚΑΤΑΔΩ.

Digitized by Google

GRANDSKNINGER OG BEMÆRKNINGER

OM

FORSKJELLIGE, MED DE I NORDEN SAAKALDTE
FREMMEDE RUNER BETEGNEDE

OG

FLERE SÆREGNE (TILDEELS NYLIG OPDAGEDE)

OLDTIDSMINDER,

VED

FINN MAGNUSEN.

Digitized by Google

Indhold,

med Henvisninger til den paafölgende Fortegnelse over Kobberpladerne.

Angelsaxiske (eller tydske) Runer i Skandinavien (paa en fra en norsk Gravhöi til Jægerspriis bragt Mindesten) 387 (656); paa det ved Töndern sidst fundne Guldhorn, 396 (656). Guldhornsrunerne paa blekingske Stene 419 (656, jfr. Sverrig 652). Blandede nordiske og tydsk-angelsaxiske Runeindskrifter i det nuværende Danmark (med Hertugdömmet Slesvig) 454 (651, 656); i det nuværende Norge, 485 (651); i Sverrig 649 (652, 653). Mystiske Binderuner m. m. i underjordiske Hedenolds Stenstuer i Nörre-Jylland 514 (651—52). Andre Indridsninger af Bilæder og Runer i eller paa Hedenolds Gravhöie, Stenkister, Stenkamre o. s. v. i Skaane og Danmark (m. m) 538 (jfr. England, 658). Notater om forskjellige Runeindskrifter paa Stene, fundne i Danmark (med Slesvig) og dets nordlige Bilande (Island, Færöerne og Grönland), som enten ere nylig opdagede eller hidindtil have været ubekjendte, 547 (651, 652, 654, 655, 657, 658 jfr. 653). Om Runeindskrifter paa Amuleter eller forskjellige Gjenstande, brugte som overtroiske Beskyttelsesmidler m. m., 577 (650, 651, 655, 656, 657). Et Urnelaag med nordisk Runeindskrift fra en Gravhöi i Thüringen (med Bemærkning om Runer paa en Urne, funden i Danmark) 608 (649). Angelsaxiske Runer i Storbritannien 616 (655). En ældgammel Guldbrakteat med de saakaldte tydske eller angelsaxiske Runers Alphabet, at læses fra Höire til Venstre (fundet og opbevaret i Sverrig) 620 (657). Tydsk-angelsaxiske Indskrifter paa Been, ved Siden af en yngre nordisk Runekalender, 634. Vendisk-Slaviske Runer, 637 (649, 658).

Med Hensyn til denne Afdelings Indhold kunne endvidere bemærkes, som sildigere opdagede eller tilföjede Runeminder, fra den paafölgende Fortegnelse over Kobberpladerne: Aftryk af en Stöbeform til en Spændering, fundet i Meklenborg, 648. En af Been forarbeidet krybende Slange, med dobbelt Indskrift i tydsk-angelsaxiske Runer, der maa læses fra Höire til Venstre, fundet og opbevaret i Skaane, 649. En berigtiget men hidindtil ikke udgivet Aftegning af den ene Wedelspangske Stens vertikale Binderuner, 654. To korte Runeindskrifter fra ældgamle Guldbrakteater, 656, 657 En massiv og kunstig forarbeidet Guldring med Runeindskrift i det herværende Kongelige Kunst-Museum, 657.

Som meddeelte Prøver af ældgamle fremmede Skriftarter bemærkes endelig efter sidstmeldte Fortegnelse: to Indisk Baktriske Indskrifter, 647—48. Paa en Sibirisk Gravsten, 648. Af en ved Dantzig funden Urne (efter en Afstöbning i fuld Störrelse, förste Gang udgivet), 649. Paa en ved Tver i Rusland fundet Sten, 649—50.

Digitized by Google

Til S. 12, 16, 211, 336—338.

Jfr. Tab. VII. Fig. 2, 3, 4; Tab. VIII. Fig. 1, 2, 3; Tab. XIII. Fig. 1—10.

Angelsaxiske Runeindskrifter i Skandinavien. Det kongelige Jagtslot Jægerspriis (det gamle Abrahamstrup), liggende i det nordlige Sjælland, omtrent 6½ Mil fra Kjöbenhavn, er omgivet af en med Hensyn til Oldtidsminder klassisk Egn. Det Kongelige danske Videnskabers Selskabs Skrifters 1ste Tome (S. 307—316) indeholdt allerede en mærkelig Beskrivelse af Pontoppidan over en der opdaget Jættestue eller Kjempebegravelse, undersögt 1744. Den fandtes i en Höj, begroet med Træer, af 50 Skridts Omkreds; oventil i Höien fandtes Urner med brændte Been og Broncesmykker, nedenunder en af kolossalske Stene opfört Kjelder af 5 Alens Længde, 4 Alens Brede og 3½ Alens Höide; paa Gulvet, beströet med et Lag af gult Sand, laa 4 Skeletter, udmærkede ved Hjerneskallernes overordentlige Tykkelse; hos dem fandtes ikke andet end tvende Flintesteenskiler. 1776 lod Arveprinds Frederik (som ejede Slottet og undertiden residerede der) 3 andre i Nærheden liggende Gravhöie aabne, af hvilke den störste ogsaa indeholdt en Kjempebegravelse af samme Art som den ovenmeldte, men Jættestuen var meget större, over 12 Alen lang, i Midten 3 Alen bred og næsten overalt 3 Alen höj. Den indeholdt deels brændte Menneskebeen, deels Levninger af ubrændte

Digitized by Google

Skeletter; ligesaa blandede vare Oldsagerne, der deels bestode af Steenvaaben, deels af Broncesager, som for det meste vare oplöste til Spansk-grönt. Kjæmpegraven blev ryddet (da den var opfyldt af Jord, Sand og Grus) samt tilligemed Höjen fredet og Adgangen til den (saavel som den ovenommeldte) har stedse staaet aaben for anstændige Besögere. Den gamle Gravhöi fik, efter at den saaledes var bleven undersögt og aabnet, Navn af Julianehöien.*)

For nogle Aar siden saa jeg paa Universitetsbibliotheket i Kjöbenhavn, blandt Digteren og Oldgrandskeren Abrahamsons efterladte runologiske Samlinger (som bevares i de saakaldte Additamenta til den gamle Haandskriftsamling under Nr. 88 i 4to), tvende forskjellige Efterligninger (en med Pen, den anden med Blyant) af en Rune-Indskrift med denne Paategning: „En uformelig rund Steen paa Julianehöien ved Jæ-„gerspriis." Jeg fik ikke Leilighed til at indfinde mig paa Stedet, for selv at besee Stenen, förend den 9de August 1840 (i Selskab med Hr. Cancelliraad Deichmann, den Gyldendalske Boghandlings Eier) og jeg saae da strax at dens Indskrift var den samme, der skulde fremstilles i de ovenommeldte Tegninger. Stenen er meget godt bevaret, da den er opsat paa et solid og anseeligt Postament. Da vi forespurgte os om Rune-Stenens Findested, svarede den unge Mand, der fremviste Kjæmpegraven, at den var fundet inde i Julianehöien. Dette ansaae jeg ikke just for sandsynligt (af Grunde, som nedenunder ville blive anförte) og jeg henvendte mig derfor til den da fraværende Slots- og Godsforvalters (Hr. Kammerherre v. Lowzows) Fuldmægtig Hr. Hansen, for at erholde en nöiagtigere og paalideligere Underretning. Han forklarede da, at vel havdes nu ingen Protokoller ved Embedet, hvori noget var optegnet om

*) Disse Opdagelser m. m. ere nöie beskrevne i Fortalerne til Wandalls Jægerspriiske Monumenter, 1ste Deel, og til Snorre Sturlesons (af Arveprinds Frederik bekostede) Konge-Sagaers store Kjöbenhavnske Udgaves 2den Tome, samt i Nyerups Historiskstatistiske Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, 4de Bind S. 46—51.

Digitized by Google

de i Egnen gjorte mærkelige Fund eller der opdagede Oldtidsminder, men at han selv, af de i denne Henseende sagkyndigste Folk der paa Stedet, havde erfaret, at denne Steen, for omtrent 50 Aar siden, var bleven ført fra Norge til Jægerspriis, og foræret Arveprindsen af en Præst, som selv havde opdaget den.

Denne Efterretning maatte jeg antage for rigtig, da den netop bekræftes af Dokumenter, som tilfældigviis ere i min Besiddelse. Disse ere et originalt Brev til Suhm fra den bekjendte norske Forfatter *Hans Jacob Wille*, dateret Gryttens Præstegaard pr. Molde den 21de Januar 1790, med et hosfölgende Qvartblad, der indeholder Efterligninger af 10 gamle Indskrifter (8 i Runer og 2 med Munkebogstaver). Deraf er Nr. 1 tydelig overeensstemmende med Stenen paa Jægerspriis. Brevets Begyndelse indeholder en höist mærkelig (men dog desværre ikke ganske fuldstændig) Underretning om selve Stenens Findingssted:

„Atter tager jeg mig den Frihed, indlagt at fremsende endeel „Rune-Inscriptioner, som jeg underdanigst udbeder mig, maatte forkla- „rede blive mig tilbagesendte, tilligemed de trende jeg i Kjöbenhavn „havde den Ære at overlevere deres Höivelbaarenhed*), da de fleste „höre til min Thellemarkske Reise, som formedelst Mangel paa Subscri- „benter og andre indlöbende Omstændigheder endnu ikke er trykt, men „skal nu blive, saasnart disse Runeskrifters Forklaring kan indlöbe „mig. Den förste af dem, betegnet med Nr. 1, bliver den rareste af „alle, da den er funden paa en Steen, som laa i en Kjempehöi, to Alen „under Jorden, men den bliver mig og den alleruforstaaeligste."

Jeg haabede at finde nærmere Oplysninger om denne mærkelige Runesteens Findested m. m., i det udkomne 1ste Hefte af Willes Reise

*) Om disse hedder det mod Brevets Slutning: „De trende jeg tilforn har overleveret „Deres Höivelbaarenhed, og hvoraf jeg ingen Copie haver, ere mig ligeledes meget „uforstaaelige, skjönt jeg forsikrer, at Afskriften er meget accurat, og at jeg selv „med al muelig Forsigtighed har afcopieret dem."

Digitized by Google

gjennem Thellemarken Kjöbenhavn 1799, 8, — men det indeholder kun chorographiske og statistisk-historiske Efterretninger, hvorimod de antikvariske aldeles fattes, da de have været forbeholdte et följgende Hefte, som aldrig er udgivet i Trykken.

Da *Wille* skrev det ovenmeldte Brev var han allerede (endskjöndt for kort siden) forflyttet fra det söndenfjeldske til det nordenfjeldske Norge, men hans Forhold til Arveprinds *Frederik* (hvilket vi snart skulle nærmere omhandle) lader formode, at hiin Runesteen, efter Præstens Foranstaltning, er blevet tilsendt Prindsen. Hr. Bibliothekar *Thorsen*, som just nu har underrettet mig om at han selv i Aaret 1839 har været paa Jægerspriis og taget en Tegning af Indskriften, erfarede ogsaa, efter Forespörgsel, at den Tradition havdes der, at Prindsen havde faaet Stenen fra Norge, men nogle nævnte en Præst, andre en Sorenskriver, som dens Giver eller Fremsender. Vi kunne da vel antage, at Sorenskriveren, ved at foranstalte Stenens Oversendelse til Danmark, har efterkommet Præstens Begjæring.

Willes ovenberörte Forhold til Arveprinds *Frederik* skildres saaledes af ham selv i Fortalen til den Erindringstale, som han holdt over Sidstnævnte i Frue Kirke i Trondhjem den 30te Marts 1806 (trykt i Kjöbenhavn og tilegnet vor nuværende Konge): „I de elleve Aar jeg var „Secretair i det Kongelige Norske Videnskabers Selskab" (hvis Præses Prindsen var) „lærte jeg nöiagtigen at kjende vor Frederiks fortræffelige „Tænkemaade og Iver for Selskabet, men ogsaa modtog jeg udmærkede „Pröver paa hans höie Bevaagenhed og Breve fra hans egen Haand, „der vidnede om hans uvurdeerlige Iver for mit Vel. Jeg er og blandt „deres Tal, der maa beklage hans altfor tidlige Bortgang, som aldrig „vorder mig erstattet." Ogsaa i selve Talen kalder *Wille* paa forskjellige Steder Prindsen sin Velgjörer og Velynder. Denne Forfatter, som tilfulde kjendte Prindsens Opoffrelser og Yndest for Vedligeholdelse af Forfædrenes Minder, har vistnok ikke troet at kunne glæde sin ophöiede

Digitized by Google

Velgjörer mere paa nogen anden Maade, end ved at sende ham hiin mærkelige norske Runesteen, funden i en Oldtidskjempes Gravhöi.

Stor Skade er det at vi mangle nærmere Underretning om Stenens Findested, samt Gravhöiens Beskaffenhed og övrige Indhold. At den er fundet paa Tellemarken, kunne vi med Sikkerhed slutte af *Willes* Brev, sammenlignet med dets Bilag. Endvidere tillade vi os at gjætte, at Stenen er funden i den samme tellemarkske Höi, hvorfra Arveprinds *Frederik*, omtrent paa den Tid da det ovenmeldte Brev til *Suhm* blev skrevet, erholdt et kostbart Guldsmykke tilkjöbs. Herom har jeg nemlig fundet följende Efterretninger: 1) I Bings Beskrivelse over Norge (Kbhvn. 1796, 8) S. 221: „Gundheim, en Gaard i Seude Præste-„gjeld, Nedre-Tellemarkens Fogderie, Bradsberg Amt, hvor, for nogle „Aar siden, en Begravelseshöi er opkastet og derved fundet en stor „Guldring eller Armbaand, som H. K. H. Arveprinds *Frederik* har be-„kommet, og derfor betalt 70 Rd." 2) Sammesteds, S. 593, gjentages samme Efterretning med den udtrykkelige Bemærkning, at det ovenommeldte Guldsmykke blev fundet i en Begravelseshöi. 3) I *Krafts* topographiske Beskrivelse over Norge, 3die Deel, (Christiania 1826) S. 213 berettes, at der paa det ovennævnte Sted, (som han kalder Gunnem eller Gunnheim), der efter Sagnet skal have været Sæde for en Hövding ved Navn *Gunder* (*Gunni* eller *Gunnar*; jfr. ovenfor S. 209—210) findes „adskillige Gravhöie, i hvilke er fundet Vaaben og Oldsager" samt 4) sammesteds S. 114 (om de selvsamme Höie) at der i dem „ved „Gravning for nogle og tredive Aar siden er fundet en fuld Rustning „og adskillige Oldsager." At vor heromhandlede Runesteen just har hört til disse Oldsager (der tildeels ellers kom i Arveprinds *Frederiks* Besiddelse) kunne vi vel formode, men ikke yderligere bevise. Dette forekommer os ellers saa meget sandsynligere, som *Willes* Udtryk „Kjempehöi" rimeligviis tildeels er grundet paa visse deri fundne Vaaben, og tillige den Runeart, der forekommer i Jægerspriisstenens Indskrift,

Digitized by Google

sees at have været indgravet paa forskjellige (mest i Danmark fundne) Guldsager m. fl., efter hvad vi nedenfor nærmere skulle udvikle.

Mit ovenommeldte Ophold paa Jægerspriis var nödvendigviis saa kort, at jeg ikke kunde besörge nogen formelig Tegning taget af Stenen med dens Indskrift; jeg afridsede kun dennes Charakterer til egen Efterretning. Der paa Stedet kjendte vi ingen, som kunde paatage sig Stenens konstmæssige Afridsning. Senere blev den Foranstaltning truffet, at Dessinateur *Olsen* af Guidecorpset reiste til Jægerspriis og fuldförte dette ham overdragne Hverv. Han medbragte desuden hertil en lille Pröve af Stenen, hvilken han, formedelst dens overordentlige Haardhed, kun med stor Möie kunde udslaae af en af dens raa og ubeskrevne Kanter. Pröven blev leveret til Professor *Forchhammer*, der erklærede den for at være af en Qvartsbergart, som ligner den, der findes i Tellemarken og flere dertil grændsende Egne af Norge. Saaledes henpeger da ogsaa denne Kjendsgjerning til Stenens ovenfor af andre Grunde antagne Tellemarkske Oprindelse og Hidförelse fra Norge.

Runestenens Dimensioner ere disse:

I Höiden udgjör den 23 Tommer.

Dens störste Bredde er 21 Tommer.

Tykkelse paa Midten 24 Tommer.

Paa en Skraaflade af Stenens ellers fladeste Side ere Runerne indhuggede, som staaende paa en ligeledes hugget Linie, hvis Længde er 16 Tommer. Characterne have en Höide, som varierer imellem 3′ 20″ og 3′ 5″; de indtage i Længden en Udstrækning af 12 Tommer ÷ 1″.

Efter Tegnerens Bemærkning bestaaer Stenen af en saa solid Masse og Characterne ere tillige saa tydelig indhuggede, at hverken Luftens Indflydelse eller Tidens Længde hidindtil have skadet dem det mindste, og dette synes heller ikke at være fremdeles at befrygte, endog i en lang Række af Aarhundreder. Stenens Opstilling, paa en kunstmæssig opfört Piedestal af 3 Fod 3 Tommers Höide, er meget hensigtsmæssig

Digitized by Google

da Indskriften derved letteelig falder Vandreren i Öinene og den sjeldne Runesteen tillige saaledes bedst bevares for Smuds og Omvæltning.

At Indskriften bestaaer af Runer, er fuldkommen vist, men de tilhöre fuldt saa meget den saakaldte tydske eller angelsaxiske Hovedart deraf, som den nordiske eller skandinaviske. Af dens elleve Bogstaver (af hvilke to ere sammenföiede i en Binderune) tilhöre nemlig (efter Talordenen):

Den 1ste, 3die, 4de og 9de ᛁ, ᛋ, ᚨ, begge Runearter.

— 2den, 5te og 7de ᚷ, ᛟ, ᚺ mest (eller oprindelig allene) den tydsk-angelsaxiske.

— 8de og 10de ᚦ, forekommer og hyppigst i den sidstnævnte.

— 11te ᛉ, findes vel, med Hensyn til Figuren, i samme Runeart, men i en anden Betydning end i den nordiske.

— 6te ᛏ, tilhörer vel egentligst de skandinaviske Runer, men findes dog, som betegnende en anden Lyd, i de tydskangelsaxiske.

En Hoved-Vanskelighed ved denne og flere lignende Indskrifters Læsning, er den Omstændighed, at dens Ord slet ikke adskilles fra hinanden; den anden, som ovenmeldt, at man her i Norden ikke er sikker paa om ikke de dobbelttydige Runer burde antages for skandinaviske, men ikke for fremmede.

Vi maa saaledes forsöge nærværende Indskrifts Dechiffrering efter begge disse Forudsætninger, hver paa sin Maade, nemlig

A) Naar blot de tydskangelsaxiske Runer komme i Betragtning:

IGI SON HALAX:

som jeg da formoder maa oplöses til tre Ord, antydende den Afdödes og hans Faders Navn.

ᛁᚷᛁ maatte egentlig simplest læses IGI, ganske svarende til det gamle Nordfrisiske Mands-Egennavn *Ige*, ogsaa *Ike* m. m. Det er vel ellers identisk med det ældgamle nordiske *Ingi*, hvorved vi maa vel lægge Mærke til

Digitized by Google

at i Nordiske Runeindskrifter maa ᚴ (*k* eller *g*, — saa at sige et halvt ᚷ) ikke sjelden læses som *ng* f. Ex. ᛁᚴᚢᛅᚱ som INGVAR, o. s. v. — see Liljegrens Runurkundar Nr. 2, 38, 47, 731, 913, 969, 973, 980, 1267 (og paa mange flere Steder). Angelsaxerne havde ellers etslags Binderune for *ng*, nemlig ᛝ, — men vort ᚷ er formodentlig Grundvolden derfor, samt overhoved ældre.

Her læser jeg følgelig IGI eller INGI — som et Mands-Egennavn. — Ellers forekommer ogsaa Mandsnavnet *Iko* (*Ike*, *Ige*) samt *Ingizo* med flere lignende i en Westphalsk Jordebog fra det 9de eller 10de Aarhundrede (Dorow, Denkmäle alter Sprache und Kunst II, 180—181) samt ellers i nedersaxiske Diplomer fra Tusindtallet.

ᚼᛟᚾ SON (naar ᚾ antages for *n*, Nordboernes ᚿ, som i visse gamle tydskangelsaxiske Alphabeter og rimeligviis i Indskriften paa det sidstfundne tönderske Guldhorn), — vort *Sön*, hvis mangfoldige Variationer i de gothiskgermaniske Sprogarter vi ikke behöve at opregne.

ᚺᚨᛚᚨᛪ HALAX, (HALÆX, HÆLEX o. s. v.) hvorved vi maa bemærke, a) at ᚺ og ᚨ ere forenede i den 1ste Charakteer som en Binderune, b) at andet og tredie Bogstav (omhandlet ovenfor S. 342-348) i de ældste Tider synes i Flæng at være blevet anvendt for Vokalerne (som *a*, *e*, *o*, samt de saakaldte Diphtonger *æ* og *ö*, — hvilken sidste dog mulig ikke burde regnes til Tvelydene) — c) at ᛪ her antages for visse angelsaxisktydske Alphabeters X, ikke for det nordiske M; dog maa vel ᚷ i de nordiske Sprogarter stedse eller næsten stedse antages for Forbindelsen *gs* eller *ks*. — Saaledes finde vi her Genitivet af et Mands-Egennavn, som *Hálâks* (af *Hálâkr*) *Hálegs* af *Hálegr*, *Háleggr*, *Háleigr* eller *Háleygr* (Landnama IV, 7) eller andre lignende (efter den ældste norske Udtale). Outzen antager *Heiligo* (*Heilig*, *Helig*, *Hælik?*) for et oldfrisisk Navn, men *Eiliko*, *Eliko*, *Gheliko* (*Heliko*, *Hælik*) höre til de westphalske fra det 9de Aarhundrede. Det hele maatte da læses saaledes:

Digitized by Google

IGI *(Ingi)* SON HALÆX (eller HALAKS o. s. v.) ɔ: *Inge, Sön af Halak* o. s. v.

B) Antager man derimod at Runerne ᚨ (som *a*) og ᛘ (som *m*) ere egentlig nordiske, ligesom selve Ordene, maatte man snarest læse:

IGISOAHÖLÖM

da Ordene maatte deles saaledes:

IGI, *igi* (da *i* ofte i de ældste Haandskrifter gjelder for *ei*), eller ogsaa ligefrem *egi, ege*, da *e* ikke haves i det simple nordiske Runealphabet men I stedse sættes i dets Sted.

SOA (sóa) maatte da her antages for at være 2den Person af *imperativus singularis* af Ordet *sóa*, ödelægge, föröde, (rimeligviis egentligst udströe, udkaste) naar Sprogroden söges i Gjerningsordet *sá* (*sái*) saae (om den paa Marken udströede Sæd). I *Hávamál* forekommer Ordet *sóa* i Betydningen af at ombringe, dræbe, i *Odins* Runesang i den anden nærbeslægtede at tære, fortære.

HÖLÖM mener jeg skal nærmest udtrykke eller svare til den nærværende islandske Udtale *hölum*, der forhen er blevet skrevet *holom, hölom, hölum, (havlum)*. Jeg antager nemlig Ordet her for *abl. plur.* af Substantivet *halr*, der mest forekommer i oldnordiske og islandske Digte i to Betydninger, nemlig a) Mand, Helt, eller b) Dödning, afdöd Mand.

Oversættelsen af det Hele kunde da lyde, enten a) „Omkom ikke Mænd" (ɔ: Hold dig fra Manddrab) eller b) „Ödelæg" (forstyr, forkom, fortær) „ikke de Döde" (eller de döde Mænds Levninger).

Den tydskangelsaxiske Runeart forekommer, som indhugget paa Stene, (tildeels, som ovenfor viist, i Retningen fra Höire til Venstre) baade i Norge og Sverrig, men derimod er det mig ikke bekjendt, at den endnu er opdaget som sammenhængende Steenskrift i vort nu egentlige Danmark. Dog maa det bemærkes, at forskjellige Indskrifter af den heromhandlede Art findes paa Stene i Bleking, der fordum har hört til

Digitized by Google

det danske Rige, samt at enkelte angelsaxiske Runer forekomme i nogle faa danske Steeniudskrifter; jfr. ovenfor S. 300-301.

Ellers har man fundet de tydskangelsaxiske Runer paa adskillige Oldsager af Guld og andre Metaller, opgravede af Jorden i Danmark. Nogle af dem ere afbildede paa vor Tab. XIII fig. 1, 2, 3, 7 og nævnes eller omhandles paa forskjellige andre Steder i nærværende Skrift.

Vi bemærke dog her i Særdeleshed, at den paa det sidstfundne tönderske Guldhorn anbragte Indskrift har den störste Lighed med vor heromhandlede, i det ikke mindre end 8 eller 9 af Stenens 10 eller 11 Characterer tydelig vare indgravede paa Guldhornets överste Rand. Jævnför den ovenmeldte Plades fig. 6 og 7.

Vistnok kan Runestenen ved Jægerspriis ansees for en af de mærkværdigste, som er kommet for Lyset i det skandinaviske Norden; Slottets Eier, vor nærværende Konge, Videnskabernes Selskabs ophöiede Præses paaskjönner og dens Værd, samt lader den paa det omhyggeligste frede.

Til Side 12 (2den Anmærkning).

Jfr. Tab. XIII, Fig. 7.

Angelsaxiske Runer paa det sidstfundne tönderske Guldhorn. Det maa bemærkes at *Wilhelm Grimm* allerede 1828 erklærede, at kun angelsaxiske Runer fandtes i dette Horns Indskrift (Zur Literatur der Runen S. 30) samt at vor store *Gram* længe forhen (nemlig henved 1734) i hans haandskrevne Recension over *Grauers* Skrift har udviklet disse Runers Overeensstemmelse med de engelske.

Ved denne Leilighed tillader jeg mig her at anföre, at jeg allerede den 2den Juni 1834, uden at kjende Prof. *Bredsdorffs* Dechiffrering, havde læst dette Guldhorns Indskrift, i Hovedsagen, paa samme Maade som han, med Hensyn til Bogstavernes Betydning, blot med

Digitized by Google

Undtagelse af det usikkre [illegible], — dog med en anden Adskillelse af Ordene og en afvigende Forklaringsmaade.

Han læser nemlig:

EK HLEVA GASTIM HOLTINGOM HORNO TAVIDO,

hvilket han oversætter saaledes, efter Ordene, paa Latin:

Ego Hleva hospitibus { *silvicolis* / *Holsatis* } *cornua fabricavi.*

Jeg *Hleva* forfærdigede disse Horn for Skovbeboerne (Holstenerne)
(mine) Gjæster

Med Hensyn til de enkelte Bogstaver have vi begge antaget Indskriftens andet Bogstav (som knyttes til det förste og udgjör med det en Binderune) for *c* eller *k*. *Bredsdorff* beviser denne Sætning af et ældgammelt Guldbrakteat*), der fremstiller de angelsaxiske Runer i bagvendt Retning, nemlig efter den ældste Skrivemaade, see ovenfor S. 336—347; ellers er og en gammel Bracteat med det retvendte romerske Alphabet, — hvoraf Tegning her haves — fundet i Skaane. Ligesom jeg i min Afhandling om de angelsaxiske Runer havde anseet det ældgamle Vocaltegn [illegible] for at kunne betegne Selv- og Tvelydene *a*, *o*, *ö*, *æ* (samt mulig tillige *e*) for hvilke tildeels særegne men noget lignende Figurer senere bleve opfundne eller anvendte (jfr. ovenfor S. 394) antager *Bredsdorff* det samme**).

---

*) Denne Brakteat er længe blevet forvaret i det Kongelige Antiqvitets-Archiv i Stockholm. Den er meddeelt i en Afbildning af Sjöborg (som ikke har lagt Mærke til Runernes alphabetariske Række) ved hans Indledning til Kännedom af Fædrenelandets Antiqviteter (S. 160 Tab. III fig. 12.) *Bredsdorff* har benyttet en efter Justitsraad *Thomsens* Foranstaltning (dog i hans Fraværelse) efter Originalen forfærdiget Tegning, og har meddeelt den 1838 for saavidt Runerne angaaer l. c. S. 160. End senere (1839) var Thomsen selv i Stockholm, og erhvervede en ny, fuldkommen correct Aftegning, som er bestemt til at udkomme i et særegent Skrift om Middelalderens Guldbracteater. Paa den rigtigste Tegning ligner den ovenfor omhandlede Character mest et lille latinsk, men bagvendt *c*; efter Sjöborgs Tegning stemmer den saaledes ganske overeens med Guldhornets hertil svarende Figur.

**) „[illegible] ist die Figur, woraus die drei Buchstaben [illegible], [illegible] und [illegible] im angelsächsischen

Endvidere ere vi enige i den Mening, at Indskriften er affattet i en oldnordisk Sprogart. Er dette Tilfældet, er det heller ikke underligt om en af Charactererne, der tilhörer begge Runernes Hovedarter, men anföres af Alphabetisterne meget forskjellig med Hensyn til Betydningen blandt de angelsaxiske*), — her bör læses som i de nordiske; det er nemlig Runen ᛉ, hvilken baade *Brcdsdorff* og jeg da her læse som *m*.

Nu til Ordforklaringen.

EC eller EK antage vi begge for det oldnordiske-islandske *ek* (*èk, jek*), Plattydsk *ek*, Angels. *ic*, Fris. *ick*; kun gjetter jeg at *h* muelig kan höre til dette Ord, der altsaa kunde skrives *EKH* (ligesom det tydske *ich*).

HLE eller LE (Oldnord. *lè, ljè?*) antager jeg for den ældste Form af det oldnordiske og endnu islandske Gjerningsord *læ* (i imperf. *leða, ljeða* eller *leði*, infin. *lea, ljá*) beslægtet med det oldtydske *lehen*, nyere *leihen*, Moesog. *leihvan*, Holl. *leenen*, Engl. *lend* o. s. v. Dersom *h* som ovenfor formodet hörer til *cc*, bliver Ordet *lè* (som det oldnordiske *læ*, laaner) o. s. v.

VÆGÆSTIM eller VÖGESTIM antager jeg for det samme Ord, som det oldnordiske *vegestom, vegestum*, ogsaa brugeligt som et Mands-Egennavn (*Vegestr*) ɔ: Helligdommens (eller Offerstedets, Tingforsamlingens) Gjæster af *Ve* (*vi, vö*) Helligdom*) o. s. v., — og det bekjendte *gestr*, Gjæst, Angels. *gest*, Engl. *guest*, Tydsk og Hollandsk *gast*, Moesog. *gasts* o. s. v.

HOLTILT, Hylster, Kar (eller Dække) nemlig de der omgave det inderste Guldhorn, sammensat af de to Ord, a) *hol*, Hulhed, Hul (et hult

---

Runenalphabet entstanden sind.' Vistnok finder man ikke paa Bracteaten nogen anden Character, end den her først anförte, for *a, o, ö* eller *æ*.

*) See ofr. S. 20, 345, 359, samt Annaler for nord. Oldkyndigh. II, 125, 191, 210 o. fl. I saadanne forskjellige Bogstavrækker, der findes i gamle Codices, tillægges Characteren ᛉ (som angelsaxisk) disse meget forskjellige Betydninger 1) som det latinske *x*, 2) som *lx*, altsaa gjeldende for tvende Consonanter, 3) som *z*, 4) som *y*, 5) som *k*, — altsaa for meget forskjellige Lyd; — hvi da ikke og for den selvsamme Character i de nordiske Runer, af hvilke saa mange ellers ligeledes tilhöre de angelsaxiske? At den ældgamle Form *im* i visse Tilfælde er i det Oldnordiske forvandlet til *om* og *um*, vises i den store Udgave af Edda Sæmundi T. I. S. 597.

Digitized by Google

Rum) for det angelsaxiske og frisiske *hol*, Svensk *hål*, Engl. *hole*; jfr. Isl. *holr (hol) hul*, Angels. *hol* o. s. v. — og b) *tilt**) som formodentlig svarer deels til det oldnordiske *tilt*, Skjold, Skjærm (Gloss. Edd. Sæm. I, 682-683) Engl. *tilt*, Dække *(tegmen)*, deels til det Frisiske *tülte*, Kande, Kar (Geschirr), jfr. det oldtydske *tylle*, Rör, o. s. v.

OM forekommer uudertiden i det Oldnordiske for det ellers mere brugelige *om* eller *um* — svarende til det nyere Danske, Svenske og Holl. *om*, Tydske *um*, Angelsax. *on*, *umb*, Engl. og Fris. *on*.**)

HORNÆ (eller HORNE) efter den oldnordiske Form. Dat. sing. af *horn*, Horn (her selve Guldhornet).

De sidste let indridsede Characterer antager jeg for at skulle udtrykke Eierens Navn, — muelig med en lille Tilsætning, der tilkjendegiver hans rette Besiddelse af Guldhylsteret, nemlig enten

a) TOVIDO eller TÆVIDO, *Tavido* o. s. v. Endelsen paa saadanne Navne af *o* var fordum meget hyppig i Nordtydskland, og er det endnu blandt Nordfriserne; see herom *Outzens* Namens-Verzeichniss bag ved hans Glossarium der Friesischen Sprache; der forekommer Mands-Egennavnet *Vido* (ellers ogsaa *Guido*, nu *Witte*); i *Walberts* Gavebrev til *Wildeshusen* findes Navnene *Tiodo*, *Taddo*, *Vaddo*; i Erkebiskop *Adalberts* Stadfæstelse paa *Ricqvorts* Gavebrev til den Hamborgske Kirke af 1059 forekomme *Tiedo*, *Tiodo*, *Tado*, *Tadico*, *Vaddo*, *Vidilo*. I Nordfrisland bruges endnu *Tido*, der let kunde være sam-

---

*) Naar vi nemlig antage, at den sjeldne og tvivlsomme Characteer ᛜ gjelder for Runerne ᛚ og ᛏ, ligesom i tvende tydskangelsaxiske (men bagvendte) Indskrifter paa svenske Stene (ovenfor S. 345, 347). *Bredsdorff* antager derimod at disse to adskilte Figurer udgjöre en angelsaxisk Rune ᛝ, der er etslags Binderune, som betegner Bogstaverne *ng*. Naar man da med ham læser tvende Stavelser som det sammenhængende *holting*, vilde vel dette Ord i Oldnordisk lyde *holþing* (Hylsterstykker, eller Hylster-Klenodier) da det bagerste Ord *þing* bliver det Danske *Ting*, Engl. *thing*, Tydske *Ding* o. s. v.

**) Det maa bemærkes, at Charakteren ᚨ i Angelsaxisk ofte betegner *æ* eller *e*, men at *æ* tit i Nordens gamle Membraner sættes for *e* i nyere Skrifter.

Digitized by Google

mendraget af *Tovido* eller *Tevido.* Med *Tovid* kan man og jevnföre de gamle dansk-angelsaxiske *Tofi, Tovi, Tofih, Tofig* o. fl. Eller:

b) som Navnet *Tovid* o. s. v., uden Endelsen *o*, men med det korte tillagte Ord *o, ejer*, (oldnord. og isl. *á**) gammel Dansk *aa, a*, Angels. *ah, ag*, Engl. *ows, owns* o. s. v.)

Jeg mener da at hele Indskriften bör læses saaledes i en oldnordisk, her sönderjydsk (Anglo-jutisk) Dialekt.

EKH LÈ (eller *ek hlè)* VÆGÆSTIM HOLTILT (eller *holting, — holþing?)* OM HORNÆ, TOVIDO (eller TOVID O).

Meningen bliver da denne: *Jeg laaner Helligdoms-* (eller Offersteds) *Gjæsterne Hylsterstykkerne* (eller Dækkerne) *om Hornet* (nemlig til deres store Rets- og Gjæstebuds-Forsamlinger) *Tovido* o. s. v. som Navn, eller *Tovido ejer.*

At Hövdingerne i det hedenske Norden undertiden udlaante alle Drikkekar, som brugtes ved de store Offergilder af Menigheden, erfares af Skjalden *Kormaks* Æresdigt om Jarlen *Sigurd* af Lade († 963); see Snorre Sturlesöns Heimskringla, Kbhv. Udg. 1ste Deel S. 140, Aalls Overs. 1 H. S. 92.

Fortællingen derom lyder saaledes: „*Sigurd Ladejarl* var en af de störste Offermænd, (ligesom *Hakon*, hans Fader, havde været) og forestod, paa Kongens Vegne, alle Offergilder i Thröndelagen. Det var gammel Skik, naar Offring skulde være, at alle Bönder skulde komme did, hvor Templet var, og före med sig alt hvad der behövedes saalænge Offergildet stod paa. Til dette Gilde skulde alle Mænd bringe Öl med

*) I Island er det almindeligt, at dette lille Ord paa samme Maade sættes bag efter Eierens Navn, som enten heelt eller med Begyndelsesbogstaver tegnes eller indridses paa noget Eiemon. See Antiq. Annal. III, 345, 351, Tab. IV Fig. 4, om Indskriften paa en Angelsaxisk Ring, hvor Runen ᚨ forekommer som E eller Æ (först i Navnet *Eðred* og senere som *a*, der just udtrykker det heromhandlede Ord. See ellers Hickes's Thesaurus, præf, pag, XIII og Archæolog. (Britann.) XXVIII, 348, hvor Kemble tilfoier den samme Forklaring (i det han dog læser *ah* for *a*, efter den sædvanlige angelsaxiske Maade).

Digitized by Google

sig; der blev og slagtet alskens Qvæg; Kjödet skulde koges til Spise for de Tilstedeværende. Ilden skulde være midt paa Gulvet i Templet, og over den hængtes Kjedler, ligesom de fulde Bægre raktes over Ilden. Han, som Gildet gjorde og Hövding var, skulde signe det fulde Bæger og al Offermaden. Först skulde Odins Bæger tömmes til Seier og Vælde for Kongen, derefter Niords og Freys Bæger til Fred og et godt Aar. Dernæst var det Manges Skik at tömme Bragabægeret. Derpaa tömte og Gjæsterne en Skaal for afdöde gjæve Frænder, som kaldtes Mindeskaalen. Sigurd Jarl var en saare rundhaandet Mand, der udförte en Handling, som blev meget navnkundig, idet han nemlig gjorde et stort Offergilde paa Lade, hvortil han bestred alle Omkostninger. Derom taler *Kormak Ögmundssön* i Sigurds Drapa". Jarlen lod det da ikke blive derved, at give alle Helligdomsgjæsterne Mad og Drikke, men han laante dem tillige, efter Skjaldens Udtryk, baade Drikkekar og Fade*). Da Skjalden udhæver Jarlens Rigdom paa Guld og mange Kostbarheder, han havde erobret i Krigen, er det sandsynligt, at han herved sigter til Guld- og Sölvskaaler m. m, med hvis Udlaan denne prydede Offergildet. I Digtet kaldes Jarlen *vess* (eller *vess veggia*) *valdr* ɔ: Templets eller Helligdomsmurenes Forstander**), og dette selvsamme Ord *ve* (hvoraf *vess* er *genit. sing.*) mene vi just forekommer i Guldhornets Indskrift i Forbindelse med dets Gjæster *(vegestim)*. Saaledes troer jeg at der er al Grund til at antage, at vor *Tovido* eller *Tovide* har været en saadan Tempelforstander eller Helligdomsvogter, der laante Offerstedets Gjæster det kostbare Hylster om det eller de ved Festgildet brugte Drikkehorn, men havde dog forsynet det med sit Eiendomsmærke og Bevidnelse af Laanets Beskaffenhed, for at det ikke skulde betragtes som en Gave.

*) *ask* og *eski* i Originalen. *Jacob Aalls* Mening: "at det förstnævnte brugtes til flydende, det andet til faste Næringsmidler" er fuldkommen rigtig, thi saaledes benævnes slige Kar endnu i Island (*askr* og *askja*, — eller *eskja*, *eski*).

**) Baade *Schöning* og *Aall* oversætte Ordet ved Tempelvogter. Jfr. min Bearbeidelse af de Brudstykker, som haves af Skjalden Kormaks Digt bagved *Kormaks Saga*, Hafn. 1832 S. 280—287, samt ovenfor S. 20 og Ann. for nord. Oldk. II, 122, 125.

Digitized by Google

I Island holdt Goderne, som Districternes överste Övrighedspersoner samt tillige Tempelforstandere og Præster, saadanne Offergilder paa de hellige Steder, imod en bestemt aarlig Godtgjörelse, kaldet *hoftollr* (Tempelskat) til Templets og Offringernes Vedligeholdelse.

At ogsaa vore Naboer, de egentlige Germaner, i Hedenold holdt saadanne Offergilder med lignende Indretninger, indlyser allerede af *Tacitus's* og *Cæsars* Beretninger, ligesom det ogsaa er udförlig viist af *Jacob Grimm* i hans Deutsche Mythologie S. 26 o. f. Det var saaledes ikke underligt, at det Folkesagn havdes i Egnen omkring Gallehuus, at en hellig Lund med tilhörende Afgudshuus havde staaet der i fordums Dage. De for Kristendommen flygtende Tempelforstandere have da rimeligvis anbetroet disse Helligdommes magelöse Kostbarheder til Jordens Skjöd, hvorfra de efter 8 Aarhundreders Forlöb igjen kom for Lyset.

Vor ligesaa lærde som sindrige *P. E. Müller* har i sit af Videnskabernes Selskab belönnede Priisskrift om vore tabte Guldhorn*) ypperlig behandlet sit Æmne, seet fra det Sandpunkt, som han havde valgt sig. De celtiberiske Bogstavers store Lighed med de paa Guldhornet forekommende maatte naturligvis lede ham dertil, thi *Wilhelm Grimms* klassiske Udvikling af de tydske eller angelsaxiske Runer udkom först fulde 15 Aar derefter**).

*) Antikvarisk Undersögelse over de ved Gallehuus fundne Guldhorn ved *Peter Erasmus Müller*. Kjöbenhavn 1806, 4to, m. K. Den udkom ogsaa i *W. H. F. Abrahamsons* tydske Oversættelse.

**) *Müller* holdt sig især (S. 41—42) til den Erklæring af *Gram*, at Tegnene <, ᛇ, ◇ ikke hörte til de engelske Runealphabeter. Nu vide vi, at de alle findes i nordiske (eller i Norden fundne) Indskrifter, som höre til den tydsk-angelsaxiske Runeart. See ovenfor S 343—345 med de tilhörende Afbildninger Tab. VIII Fig. 1, 3, samt S. 393 o. f.; ᛇ findes tit i omvendt Stilling i angelsaxiske Runealphabeter — og sees fuldkommen som her paa den ovenfor (S. 397) ommeldte alphabetariske Bracteat. Jfr. *Bredsdorff* l. c. S. 160. Det forekommer og saaledes paa en ældgammel, i Norge funden, angelsaxisk Primstav (eller Runekalender) af Been; see *Worms* Fasti S. 92 (hvor tillige de övrige Charakterer vise deres rette Oprindelse), ligesom og paa Ringe med angelsaxiske Rune-Indskrifter, samt paa Runebracteater, hvor < ogsaa sees i forskjellige Indskrifter, der maa læses fra Höire til Venstre. Jfr. Tab. VI Fig. 1: en höist besynderlig, for mig uforstaaelig Indskrift paa en i Sönderjylland fundet og af *Arendt* aftegnet Steen.

Digitized by Google

Nu kan man ikke længer nære nogen Tvivl om det sidst fundne Guldhorns Charakterers Henförelse til denne Runeart. Ikke desmindre vil vor *Müllers* Priis-Afhandling stedse beholde sit store archæologiske Værd med Hensyn til disse hidindtil magelöse og nu for stedse forsvundne Kostbarheders Beskrivelse og formodentlige Oprindelse, thi det kan vel være, ja er endog meget rimeligt, at Indskriften paa det ovenmeldte Guldhorn er meget yngre end det selv og de til det hörende Hylsterringe. Klenodierne kunne vel være komne fra Spanien eller Britannien, skjöndt de sildigere have prydet Anglers eller Juters festlige Sammenkomster paa den cimbriske Halvöe, og det ene af dem der er blevet forsynet med en Rune-Indskrift. Derhen kunde de let komme som en Deel af Anglers, Jyders eller Saxers rige Bytte i deres Erobringskrige.

Müller har (l. c. S. 63 o. f.) viist Sandsynligheden af Guldhornenes förste Bestemmelse til hedenske Templers eller Offersteders Ritus eller Prydelse, og vi skulle nu end udförligere söge at vise dette med særegne Hensyn til vort Norden og dets Nabolande. Det her omhandlede Horns nærmeste Anvendelse er usikker, thi da dets nederste Deel manglede, veed man ikke om det er blevet brugt som Drikkehorn, hvilket vi dog formode. Det (1639) förstfundne var aabent i begge Ender — men da det dog ikke kunde være skikket til Basun, Krigshorn eller Jægerhorn, antager vor Forfatter det for muligt, at begge Hornene vare bestemte til at hænge til Zirat midt i Templet. Vist er det, at man tit i Sverrig, Norge og Danmark, i Gravhöiene og i de fordum hellige Steensætninger, har fundet forskjellige skjönne Kar af Bronce, ja endog af Guld og af Glas, der ikke kunne staae, men maae have været bestemte til at ophænges. I Eddadigtene nævnes en kostelig og glimrende Steen, som var trukken paa Baand eller Snor, for at ophænges over ædle (eller fyrstelige) Personer*). I al Fald har *Müller* Ret i den Bemærkning, at alle gamle Nationer pleiede at hellige deres dyrebare Klenodier til Gudernes Templer

*) Edda Sæmundi, Hafn., T. II p. 278; min danske Oversættelse 4de D. S. 100.

Digitized by Google

og undertiden, endog förend de havde vidst at forskaffe sig selv Livets förste Beqvemmeligheder, pönsede paa at udfinde heel kunstige Smykker for de Billeder, der vare Gjenstande for deres Tilbedelse; han viser, at ikke alene Celtibererne, men ogsaa Bjarmer eller Permiere, gave Drikkekar af Guld og Sölv til Templerne. Dette kan endvidere bemærkes om vore fordums Naboer, Venderne (efter *Saxos* authentiske Beretninger), af hvilke det og er bekjendt, at Svantevits kolossalske Billede i Arconas Tempel holdt i den höire Haand et Horn, prydet med forskjellige Metaller*), som ved det store aarlige Höstgilde pleiede at fyldes med Mjöd (eller Vin) og at gives Afgudsbilledet i Haanden, efterat Offerpræsten havde spaaet af dets forrige Indhold (om det næste Aars Frugtbarhed) og udslaaet det som et Drikoffer, men atter fyldt og selv tömt Hornet o. s. v. Templet og Billedet havde meget store, saavel faste som uvisse Indtægter, samt berigedes desuden med Gaver af Kostbarheder, tildeels skjenkede af Naborigernes Fyrster. Saaledes havde endog de Danskes kristne Konge Svend, af hedensk Overtro, skjenket til Templet et Bæger af udmærket Arbeide og Værd**). Allerede i den fjærneste Hedenold siges Danmarks Konger at have ydet store Kostbarheder af Guld til Odins Billede og Templer i Udlandet***). Efter Kristendommens Indförelse i Danmark overförte dets Rettroende den samme Skik til dens Stiftelser; saaledes skjenkede f. Ex. Ulpho (eller Ulf), en af Knud den Stores Magnater i

*) "*Ingens in æde simulacrum omnem humani corporis habitum granditate transcendens .... in dextra cornu vario metalli genere excultum gestabat, quod sacerdos sacrorum ejus peritus annuatim mero perfundere consueverat*" (o. s. v.). Hist. Dan. Lib. XIV, Rec. *P. E. Müller*, ed. *Velschou*, Pars. I pag. 823 o. f.

**) "*Hanc itaque statuam totius Sclavoniæ pensionibus cultam, finitimi quoque reges, non absque sacrilegii respectu, donis prosequebantur. Quam inter cæteros etiam rex Danorum Sveno propitiandi gratia exquisiti cultus poculo veneratus est, alienigenæ religionis studium domesticæ præferendo*" l. c. S. 825—826. *P. E. Müller* viser, at denne Konge var Svend Grathe, som dode Aar 1156. Tvende store, udentvivl kostbare Bægre, som havde tilhört de rügenske Afguder, skjænkede Erkebiskop Absalon i sit Testament til en af sine Veninder, Fru Margrete Sunesdatter — "*domine Margarete duos ciffos*" (ɔ: *cyphos, scyphos*) "*Roianorum idolorum*". Dän. Bibl. 2ter Th. S. 27.

***) Saxo Gram. l. c. S. 42. Jfr. ovenfor S. 71.

Digitized by Google

England, der herskede over den vestlige Deel af Deira, et stort Horn af Elfenbeen, udvendig prydet med kostbart Beslag af forgyldt Sölv og forsynet med saadanne Hanke og Ringe som de, der vare anbragte paa de tönderske Guldhorn, til Kathedralkirken i York, hvor det inderste Horn vel endnu bevares; dog skulle dets forgyldte, for os vigtigste Prydelser i Reformationstiden være blevne solgte til en Guldsmed for at omsmeltes*). Ikke desmindre synes de nu paa Hornet anbragte Billedværker, forestillende Griffer, Enhjörninger, Löver, Hunde, Træer og Lövværk, at være i en ældgammel Smag. Mærkelig er den Efterretning, som *Cambden* meddeler efter en gammel Membran, at Fyrsten *Ulf*, idet han skjænkede Hornet, fyldte det med Viin foran Höialteret i Yorks Domkirke og drak det knælende ud, samt gav det til Gud og den hellige Peder, Apostlenes Fyrste, tilligemed adskillige faste Jordeiendomme og deres Afgifter**). Det var ikke alene Drikkehorn, som saaledes i Englands Middelalder skjænkedes til Kirker og Klostre, men ogsaa Krigs- eller Jægerhorn. Saaledes gav f. Ex. Kong Edgar af England, der kom til Regjeringen 959, sit Blæsehorn (*lituum*) til Abbediet Glastonbury eller Guds Moders Alter i dets Kirke. Det var en sand Kostbarhed, da det var særdeles zirlig gjort af Elfenbeen og prydet med Guldbeslag *(ebore decentissime formatum et auro decoratum)*. Et lig-

*) Ulf gav ved den samme Leilighed Jordegods og andre Eiendomme til Yorks Domkirke. Gaven bekræftedes senere af Edvard Confessor. See herom, i Archæolog. Lond. T. III, Pegge observations on horns &c. samt i T. I, Gale upon the ancient Danish horn, kept in the cathedral church of York o. f. Hornet er afbildet (som det nu haves) i Vetusta Monumenta, ed. Societ. antiqvaria Londin. (Fol.) Vol. I Tab. 2 (og flere Skrifter). Efter Tegningen og de den vedfoiede Efterretninger er kun det nederste Beslag, Kjeden m. m. anskaffede af Hornets Restaurator Fairfax.

**) "*Cornu, qvo bibere consvevit, vino replevit et coram altare Deo et sancto Petro, apostolorum principi, omnes terras et reditus flexis genibus propinavit*" Archæol. I, 169. Hvo erindres ikke herved om Hedenolds nordiske Hövdinger, der stak Hornet ud i Templet til Ære for Odin og for Thor, Asernes Fyrste (*ása bragr*). Ogsaa de pleiede at skjænke Jorder til Guderne eller Templet; see f. Ex. Landnama 4de Bd. 2det Kap. o. fl. St. Allerede Gregorius den Store tillod Angelsaxerne at holde Gjæstebude *(convivia)* ved Kirkerne, ligesom forhen ved de hedenske Templer, til hvilke de tildeels vare blevne forvandlede. See Archæolog. V, 117, 143 o. fl. St. jfr. ovenf. S. 169.

Digitized by Google

nende Horn af Elfenbeen *(cornu eburneum)* gav Kong Henrik den 1ste (som kom til Regjeringen Aar 1100) til Domkirken (eller det af ham stiftede St. Osvaldskloster) i Carlisle; det siges nemlig at have været et stort Jagthorn, prydet med Baand (eller brede Ringe) af Guld og Sölv (a great horn venori, havinge certayne bandes of sylver and golde). Derpaa var og følgende Indskrift indgravet:

Henricus primus noster fundator
hoc dedit in teste carte pro jure foreste).*

Enhver seer, at Indskriften her er nyere end selve Hornet, ligesom vi troe at Tilfældet har været med Guldhornets Indskrift, der og sandsynligst indeholdt en Bevidnelse om dets Overdragelse til en vis Menighed eller et religiöst Gildelag.

Medens slige Offergaver ydedes Englands kristne Hovedkirker, blomstrede Hedendommen i Nordtydskland blandt de slaviske Vender, til hvis Templer og Afguder selv Danmarks overtroiske Store, til Trods for Kristendommen, vedbleve at skjænke kostelige Drikkekar, efter den i vore egne Lande udentvivl i Hedenold brugelige Maade. Dog vare saadanne Tempelbægre ikke alene bestemte til Afgudernes eller Præsternes Brug, thi Forfatteren til den hellige Ottos Levnet (som just indfaldt i Henrik den 1stes Tid) beretter, at de hedenske Vender gjemte i deres Templer kostelige Bægre af Guld og Sölv, af hvilke de Store og Fornemme paa Festdagene pleiede at spaae og gjöre sig tilgode. En saadan Brug have da og rimeligvis de hedenske Sönderjyder i sin Tid gjort af det ved Gallehuus fundne, med Indskrift forsynede Guldhorn**). Den selvsamme Skik anvendtes og af de Kristne paa deres Institutioner, i det de andægtige Store gave deres Drikkehorn (og andre Bægre) til Munke,

*) *William Cole* on the horns, given by Henry I to the Cathedral of Carlisle. Archæolog. Lond. V, 340—345.

**) *Vita St. Ottonis*, hos *Ludewig* pag. 681: "*Crateres etiam aureos vel argenteos, in qvibus augurari, epulari et potare nobiles solebant ac potentes in diebus solennitatum, qvasi de sanctuario proferendos, ibi (in templo) collocaverant.*

Digitized by Google

samt Kanniker og andre religiöse Broderskaber, for at de paa Festdagene skulde drikke deraf og erindre Giveren i deres Velsignelser eller fromme Önsker. Saaledes skjænkede f. Ex. Kong Wihtric af Mercia, henved Aar 800, Hornet fra sit eget Bord til Abbediet i Croyland, om hvilket det hedder i hans Gavebrev: "*cornu mensæ suæ, ut senes monasterii bibant inde festis sanctorum et in suis benedictionibus meminerint aliqvando donatoris Willafi*" (*Pegge* l. c. S. 9)*).

Dog indbefattede Vendernes Tempelskatte, blandt andet, ikke alene store Uroxe- eller Böffelhorn, der vare skikkede til at drikke af, udvendig forgyldte eller forsynede med forgyldte Beslag**) og besatte med Ædelstene, — men ogsaa andre Horn for blæsende Musik, foruden Dolke og Knive, samt alslags kostbart, sjeldent og skjönt Huusgeraad, bevaret til Gudernes Prydelse og Hæder***) (samt tillige uden Tvivl til Brug ved de festlige Gilder). Det var da ingen ny Skik, som opfandtes af de Kristne, naar ogsaa Krigs- eller Jagthorn gaves til Kirkerne efter det Ovenanförte.

Vi bemærke, at allerede Eddadigtene vise, at man i Hedenold brugte Drikkehorn, zirede med Billedværk og Runecharakterer; see

*) Til en saadan Brug har rimeligvis det Drikkehorn været, der opgroves af Jorden ved Nykjöbing i Odsherred (i Sjælland) henved 1775; det var prydet med indskaarne Figurer og Arabesker, samt denne oldnordiske Indskrift med Bogstaver: "Dreikid i fridi gleymid ecki lifvande Gudi" ɔ: "Drikker i Fred! glemmer ikke den levende Gud!" *Alexander Humboldt* saae i Qvitos Franciskanerkloster et Leerkar, hvoraf en Munk fra Gent havde udsaaet den förste Hvede i Peru, — forsynet med denne Indskrift i oldtydsk Dialekt: *Wer aus mir trinkt vergesse seiner Gottes nicht.* See Ant. Ann. II, 278—280.

**) Dette var vistnok ingen ny Skik, thi Gallerne pleiede allerede i Romernes klassiske Tidsalder at beslaae Uroxehorn med Sölv. — I det 10de Aarhundrede vide vi, at slige Drikkehorn betragtedes og sögtes som Sjeldenheder i de nordiske Riger.

***) — *Cornua grandium taurorum agrestium deaurata et gemmis intexta, potibus apta et cornua cantibus apta, mucrones et cultros multamque pretiosam supellectilem variam et visu pulchram in ornatum et honorem Deorum ibi conservabant.* *Helmold* melder allerede i 1ste Bogs 56de Kap., at det forsamlede Folk, efterat de egentlige Offringer vare forbi, forlystede sig ved offentlige Gilder og drak Skaaler, helligede deres Afguder. De derved fremsagte Önsker eller Bönner vilde naturligvis denne kristne Forfatter snarere kalde *execrationis* end *consecrationis verba.*

Digitized by Google

ovenfor S. 141, 167. I de norske Kongesagaer ommeldes (i det 10de Aarhundrede) forskjellige Drikkehorn med Guldbeslag, endog heelt bedækkede dermed.

Om et i Hedenold forfærdiget, ved Wismar fundet og af *Lisch* ypperlig beskrevet Broncebeslag til et Horn, have vi anført Adskilligt S. 244 herovenfor. I Danmark, Norge og Sverrig har man fundet i Jorden ældgamle Drikkehorn med Beslag af Sölv eller forgyldt Metal, tildeels forsynede med Indskrifter, endog i Runer. I Aaret 1443 blev et Drikkehorn fundet i en Gravhöi ved Breum i Nordfjorden. Om dets paa et Sölvbeslag anbragte Runeskrift, der mulig kun er en Efterligning af en ældre, som maaskee har vær været indridset i Guld eller Bronce, hvori *Christie* og *Sagen* mene at Odin nævnes, maae vi henvise til Urda, II, 48. Almindeligere ere Horn med Sölv- eller andet Metalbeslag fra den katholske Middelalder med Indskrifter, i hvilke Gud eller Helgene (især de hellige tre Konger) paakaldes. Af denne Art er det berömte saakaldte oldenborgske (af forgyldt Sölv forfærdigede) Drikkehorn; ligesom disse Drikkehorns Form og Benævnelse upaatvivlelig nedstamme fra den hedenske Tid, saa ere og de nyeres paa dem anbragte Indskrifter en fortsat Efterligning af de ældre.

Indskriften paa det sidstfundne tönderske Guldhorn læstes saaledes, i Overeensstemmelse med *Tychsens* Forklaring af det celtiberiske Alphabet, af *P. E. Müller*: SCAGSBELESTIT · ARGTIDET · ARISLE · TEBIMR. Han formodede, at disse Ord angik de phoeniciske Guddommes Baals eller Bels og Astartes, samt de saakaldte Dioskurers Dyrkelse. Nu maae vi indsee, at vore egne Mindesmærkers Alphabeter ligge os i i denne Henseende nærmere.

Vi ville ikke her opholde os ved at opregne Andres mange aldeles mislykkede Forklaringer over det heromhandlede Guldhorns Charakterer og deres Betydning. Kun maae vi ikke forbigaae de blandt dem, der ligesom *Grams*, *W. Grimms* og *Bredsdorffs* grunde sig paa de for tydske eller

Digitized by Google

angelsaxiske Runer*). Disse ere, forsaavidt de ere mig bekjendte:

a) Dr. *Brynjulfsen* i hans *Periculum runologicum* (1823) S. 108—116:

Ekinlevo eller *ek Hlevo gortim hol***) *tisom horno tovimo*

ɔ: *Eginlevus* eller *Ego Hlevus (Leifus) fecimus (feci) tumulum his cornibus duobus;*

eller og saaledes:

Tovido (eller *Tovimo*) *ek* (*ok*) *Hlevo gortim hol tisom horno*

ɔ: *Tovidus (Thorvidus, Thorfinnus) et Hlevus (Leifus) fecimus* o. s. v.

I sidste Tilfælde læser Forfatteren ligesom jeg ved at antage *Tovid* for et Mands-Egennavn, der kunde svare til det oldnordiske *Thorvid (Þórvidr)****). I norske og svenske Runeindskrifter samt islandske Diplomer skrives saaledes undertiden *Þosteinn* for *Þorsteinn*, *Þolleikr* for *Þórleikr*, ligesom den islandske Udtale nu svarer til denne Skrivemaade (jfr. ovenf. S. 399—400). Forf. mener, at den eller de i Indskriften nævnte Mænd havde, formedelst en overhængende Fare, nedgravet de store Kostbarheder i Jorden, men dog i Forveien indridset Indskriften paa det ene af Hornene.

*) Dette har dog ligeledes *Legis* gjort i hans Fundgruben des alten Nordens 1ster Th. (ogsaa under Titel: Die Runen und ihre Denkmäler, nebst Beiträgen zur Kunde des Skaldenthums, Leipzig 1829) S. 32 o. f.; han antager Indskriftens Sprog for nordisk (oldnordisk), og læser den saaledes:

ek hle þaga stim hölti sam hörna

samt oversætter det (uden nogen orthographisk eller grammatikalsk Analyse): "Ich freue mich der Gunst" [Tyrs] "abzuringen dem Häuptling diese Hörner". Jeg kan ikke opdage de Grunde, hvorpaa en saadan Oversættelse kan være bygget (med Undtagelse af de første og sidste almindelig bekjendte Ord). Iövrigt følger *Legis* Recensenten af Dr. *Brynjulfsens Periculum runologicum* i Goettinger gelehrte Anzeigen 1824 (S. 1026) med Hensyn til Indskriftens Tillæg: *teþimo* eller *taþimo* (?) hvilket da foreslaaes at skulle læses: *tami þo* for *tæmi* eller *tömi þu*: "Leer aus! Trink aus!"

**) Forfatteren vil, at *hol* her bör læses *hól*, acc. sing. af det oldnordiske og islandske *hóll*, en Höi. *Hol* vilde vel snarere have passet til denne Forklaringsmaade, da Hornene fandtes paa jævn Mark, — efter som den ovenommeldte sagkyndige Recensent ogsaa har bemærket.

***) Recensenten i Goett. gel. Anz. l. c. S. 1020 anseer dette for ubevist og vil overhoved ikke antage Ordet for et Mands-Egennavn. Dog brugtes lignende Navne i Nordtydskland kort för Kristendommens Indförelse; jfr. ovenfor S. 399—400. At Personers Egennavne i Nordfrisland, ligesom andre Ord i Sproget, blandedes med de nordiske paa mangfoldige Maader, erfares i Overflod af ældre og nyere Skrifter, f. Ex. *Outzens* frisiske Onomasticon. Jfr. ovenfor S. 399 samt nedenfor S. 414—415.

Digitized by Google

b) Den udmærkede Palæograph *Kopp* læste Indskriften saaledes (fra Tegnet ◇, som han ansaae for et blot Adskillelsestegn):

em horne te wido ac ælawech estim holtis

o: "Jeg er et Horn til Jagt- og Ölbæger for Holte's Drikkelag".

Kopp antog Indskriften for at være affattet i en angelsaxisk eller dansk-angelsaxisk Dialekt.

c) Denne Forklaring er udförlig bleven omhandlet og i det Hele modsagt af vor store Sproggrandsker *Rask*. Et Udkast til hans Afhandling herom (der rimeligvis er bleven afhændet eller sendt til *Kopp* selv) har jeg, tilligemed dennes ovenmeldte Forklaring paa et löst Blad, i Dag (den 4de Decbr.) erholdt tillaans af Förstnævntes Broder, Hr. Cand. Theol. *H. Rask*. *Rasmus Rask* bifaldt dog *Kopps* Mening forsaavidt, at ogsaa han antog Bogstaverne i det Hele for angelsaxiske. I Afhandlingen har han ikke selv udviklet nogen selvstændig Mening om Indskriftens sammenhængende Fortolkning, — men yttrer nedenunder Formodning om, at den er affattet i det kymriske Sprog. Dog findes et löst Blad vedlagt, der formodentlig indeholder Forfatterens egen (som det synes nyere eller senere skrevne) Dechiffrering af Indskriften:

Ek hléve gestim : holtiscem horne : tevido.

uden nogen videre Forklaring, hvilken sandsynligvis den altfor tidlig Forevigede desværre er bleven hindret fra at udvikle ved hans sidste langvarige Sygdom.

Jeg vover at gjætte, at min uforglemmelige Vens Adskillelse af Ordene paa denne Maade er grundet paa följende Forudsætning af deres rimelige Betydning: *Ek*, jeg; — *hleve*, det samme som det oldfrisiske og nordfrisiske *lewe*, *leve*, overlader, efterlader*); — *gestim*, Gjæster; — *hol-*

*) Nöie beslægtet med det oldnordiske *leifa*, endnu i Dansk *levne*, og mange flere hertilhörende Ord i de nordisk-tydske Sprog. Man kunde og læse *ekk lewe*, da *ekk* eller *èk* bliver det frisiske *ikk* o. s. v.; see ovenfor S. 398.

Digitized by Google

*tiscem**) (Dat. plur.), *sylvicolis?* i Skoven eller Lunden? Offerlunden? fra eller i Holsaternes Land? — dette havde vist den Afdöde bedre kunnet forklare; — *horne*, Hornet. *Tevido* kan ogsaa her være blevet antaget for et Egennavn; er dette saa i Virkeligheden, synes det Hele at udtrykke en umiddelbar eller testamentarisk Gave til Lundens eller Offerstedets Gjæster. Dette Forsög til Forklaring nærmer sig i Meningen, ligesom i selve Læsningen, saare meget til den af *Bredsdorff* (S. 397) og af mig (S. 398, 400) fremsatte.

d) *N. M. Petersen* har forhen seet og benyttet *Rasks* runologiske Optegnelser med Undtagelse af det herommeldte löse Blad, samt har ogsaa, med Hensyn til Sidstnævntes palæographiske Bestemmelse af de angelsaxiske Runers Værd, læst Indskriften paa följende Maade:

ék Hlévo (eller *Hlepo*) *gortim hólti om hórno tovimó* eller *tovidó*

og udvikler saaledes sine Tanker om Ordenes Fortolkning: "— — hvoraf "Meningen maaskee kunde være: Jeg Hlev gjorde Beklædningen paa "dette Horn; ved *hólti* maatte man da tænke paa gl. t. *helde*, Lænke "o. desl., isl. *hald;* ved *tovimo* paa Hensynsformen *þeima*, angels. *þám.* "Hornet bestod af tvende, der vare indsatte i hinanden; det indre udgjorde "et helt Stykke, det ydre bestod af fem til hinanden föiede Ringe af finere "Guld og paa dets överste Rand fandtes Indskriften. Til dette ydre Horn, "som indeholdt Figurerne, kunde der da sigtes ved Ordet *hólti*, og det "er rimeligt, at Kunstneren just satte sit Navn paa dette Kunstværk. Men "ogsaa denne Forklaring er blot Gjætning og udgiver sig ikke for andet." (Danmarks Historie i Hedenold, III, 374—375).

*) *Holt* betyder i Oldnordisk en Lund, Skov, ligesom endnu i det Nordfrisiske og Plattydske. Holstenerne kaldte sig fordum *Holsaten*, og af de gamle Nordboer nævntes de *holtsetar*, Skovbeboere. Jfr. ovenfor (hos *Bredsdorff*) S. 397. Det maa vel erindres herved, at Holsaterne ikke boede i Sönderjylland, men dette kan dog have havt et Bygdelag eller Tingsogn af et lignende Navn, opkaldt efter Landsbyen Holt i Nærheden af Medelby, omtrent 4½ danske Miil fra Gallehuus. Den kaldtes i Middelalderen Holte efter *Langebeks* Kort til Valdemars Jordebog; meget nær ved Töndern laae da og Byen *Holcsete* og ikke langt derfra en anden, kaldet *Hvoling*.

Digitized by Google

c) Jeg er tilfældigviis i Besiddelse af et originalt Brev fra den i sin Tid bekjendte svenske Godseier og Videnskabsynder *P. Thæm* til *Skule Thorlacius*, dateret Dagsnäs den 30te Juli 1807, hvori han tilmelder Sidstnævnte, at han har skrevet saadanne Bemærkninger og sendt dem til Consistorium academicum i Lund for at gjennemsees af dets lærde Medlemmer. Om Indholdet yttrer han kun Följende: "Jag giör Gullhorns inscription till gammel Tyska och Runorna till Anglo-Saxiske Bokstäfver". Bemærkningerne vare allerede skrevne i Marts Maaned s. A. Senere udgav Forfatteren dem i tvende forskjellige trykte Skrifter, nemlig: *Sändebref till de Danske Lärde* (som jeg ikke har ved Haanden) og "Anmärkningar i anledning af Prof. *P. E. Müllers* Afhandling om Guldhornen" Stockholm 1817, 4to. Der holder han sig dog (S. 21) ikke alene til de angelsaxiske Runer, men tillige til romerske Uncialbogstaver, som *M*, samt Runernes ᚹ (eller *v*) som *Th*, deres ᚷ (*g*) som det latinske Ord *et* o. s. v. Hans Læsning falder da saaledes ud: HOLTIZEY HORNE TETHIMO MvHLMTHE *et* ESTIY — og oversætter dette saaledes: "*Holsteinska Hornet Dithmars Marsk af Helmthe och Estey*". Hertil lægges denne Bemærkning: "(förmodligast ifrån 13de eller 14de Seclet)", — og dog menes (paa den selvsamme Side) en Grev Dithmar at have ladet forfærdige Hornet henved Aar 1050! Vi behöve vist ikke at opholde os ved denne Læsning af Runerne og end mindre ved den öiensynlig ugrundede Oversættelse.

Af de övrige ovenanförte, tildeels temmelig overeensstemmende Forklarings-Forsög overlade vi saaledes Læserne at vælge det efter hans Mening bedste, hvis han selv ikke kan udfinde noget Bedre som uimodsigelig klart og rigtigt, — hvortil det mulig er Eftertiden forbeholdt at yde nye og hidindtil ukjendte Oplysninger.

Med Hensyn til Drikkehornenes Brug i Germanernes og Nordboernes Hedenold kan det tilföies, at man paa det höist mærkelige Offersted ved Schlieben i Sachsen har fundet vel conserverede saakaldte

Digitized by Google

Offerhorn af brændt Leer. Udvendig ere de vel prydede med simple Zirater, men ligne i Formen de sammenslyngede Drikkehorn, som ere indgravede paa en bekjendt Runesteen, funden ved Snoldelöv i Danmark. Der fandtes nede i Jorden, tætved et fordums Ting- eller Offersted under en uhyre stor Steen, der blev sprængt for at opföre et Gjærde af dens Stumper, som bleve bortförte i ikke mindre end 70 Vognlæs. Indskriften angaaer en vis Rohald, Sön af en *Þulr* eller hedensk Præst, som boede der i Nærheden*). Muelig har da det höist sjeldne Drikkehorn af Glas, som bevares her i Museet for nordiske Oldsager og som er fundet ved Himlingöie i Sjælland tilligemed et stort Broncekar og tvende Paterer af Sölv, oventil forsynede med Guldrande, prydede med Figurer, der meget ligne dem, som forekomme paa det tönderske Guldhorn, — havt den selvsamme Bestemmelse og forhen saaledes tilhört et helligt Offersted eller Tempel, der da maa have staaet under en rig og mægtig præstelig Hövdings Forvaltning. Dobbelt mærkeligt bliver dette sjeldne Fund ved det kostelige Spænde, som har en Indskrift i angelsaxiske Runer af den samme Art som de paa Guldhornet, der her vel er indridset af en anden end Spændets Forfærdiger**) og altsaa sildigere end det blev gjort, i Lighed med vor Gisning om det her omhandlede Horns Tilblivelsesmaade.

*) *Klemm* Handbuch der germanischen Alterthumskunde (1836) S. 375 Tab. XIV Fig. 12. Ant. Ann. 1ste Bds. 2det H. S. 281—282 Tab 4 Fig. 3; 3die Bd. S. 207; *Petersen* Danmarks Historie i Hedenold III, 363.

**) See herom Ann. for nord Oldk. I, 343—346 Tab. VII Fig. 10. En lignende Samling af Kostbarheder og sjeldne Oldsager fandtes 1834 i en Mose ved Gaarden Hoen, Egers Sogn, Aggershuus Stift i Norge, nu bevaret i Christiania. De fleste vare af Guld og bleve betalte Finderen med 2030 norske Specier. Alt var, paa en eller anden Maade, anvendt eller omdannet til Smykker; deriblandt adskillige kufiske, byzantinske, frankiske og angelsaxiske Mynter, paa hvilke Öskener vare anbragte; ingen af dem kunde være yngre end 955 efter vor Tidsregning. Prof. *C. A. Holmbo* i Christiania beskrev Fundet i et latinsk Universitetsprogram med tvende lithographerede Tavler, 1835, 4to. Hvad der er mærkværdigst for os er Forfatterens udförlige Udvikling af den Mening, at disse Smykker forhen havde prydet et eller flere Afgudsbilleder og hört til en Tempelskat, hvilken Hedningerne kun havde kunnet unddrage de kristne Omvenderes Forfølgelse ved at nedsænke den i en Mose. Som Beviissteder anförer han mange Vidnesbyrd af de troværdigste Sagaer om de norske Gudehuses og Gudebilleders Pragt i det 10de og först i det 11te Aarh.

Digitized by Google

Vi haabe saaledes at have gjort det höist sandsynligt, at de her omhandlede Guldhorn, hvor de saa end ere blevne forfærdigede og til hvilken Brug*), i det hedenske Sönderjylland have været bestemte til Brug ved Magnaternes eller Folkets Offergilder, hvortil en vis Fyrste, Höfding eller Overpræst, efter Indskriften, synes at have laant eller skjænket dem eller deres, snarest blot det her omhandlede Horns for hin Tid sjeldne og kostbare Hylster eller Beklædning. Det (eller de) indvendige Guldhorn have i det sidste Tilfælde rimeligvis allerede været anskaffede eller kjöbte paa Templets eller Menighedens Bekostning.

Ligesom det gamle frisiske Sprog af alle tydske Dialekter mest synes at ligne de oldnordiske, er det ikke at undre over, hvis Ord, som kjendes i begge Tungemaal, efter min og Fleres Gisning, findes i det sidstfundne Guldhorns Indskrift. *Outzen* mener, at det gamle Frisland indbefattede den Egn, hvori Mögeltönder (med Töndern og Gallehuus) ligge og at dets Konger have pleiet at opholde sig der, samt at der var et almindeligt Offersted för hele Folket, hvor Guden Thor især dyrkedes o. s. v.**). I al Fald kan man vel med Sikkerhed antage, at Frisers og Jyders Lande her grændsede til hinanden, og at disses Befolkning lettelig saaledes sammensmeltedes, at selve Sproget, dog mere i visse Egne end i andre, kom til at blive af en blandet Natur, ligesom det overhoved endnu er i de selvsamme Egne. — Paa den anden Side nærmer det

*) Dog sandsynligst til den samme som her, hvorom den skjæggede Mand (i lang vid Dragt og særegen Hovedbeklædning), som bærer et stort Horn, lignende selve Guldhornet, synes at vidne.

**) Preisschrift über die dänische Sprache im Schleswigschen, 1819, S. 102 o. f., Westphalen Monum. Fortalen til 4de Deel S. 11, 26 samt S. 212. *Werlauff* tilstaaer i hans Priisskrift over samme Gjenstand, at Nordfrislands gamle Grændser ikke let lade sig bestemme; jfr. *Michelsens* Nordfrisland S. 29 o. f. — *Outzen* antager *Grauers* Læsning af Indskriften i Hovedsagen för rigtig og for at være affattet saaledes i det frisiske Sprog: "*Mychlim Thonortim* (oder *Thunortim*) *Hoeldigdom hoorno äf* (oder *ä*) *to thitu*". De to første Ord skulde da betyde enten "Mögeltöndern" eller "den store Thor", de to følgende: "Helligdoms-Horn" og de tre sidste: "til at tude med". Men her læses da det angelsaxiske M som det latinske m, Þ som Þ eller *th* o. s. v., hvorved Indskriften ganske maatte tabe dens marcomannniske eller angelsaxiske Charakter i palæographisk Henseende.

Digitized by Google

Frisiske sig meget til det Angelsaxiske; hvorvidt det förstnævnte har været beslægtet med de gamle Anglers Sprog, vide vi nu ikke. Vist er det derimod, at Anglerne, især ved Udvandringer til Britannien, meget blandedes med Saxerne, ligesom begges Sprog sammensmeltedes til et — og paa en lignende Maade overgik vel den nordiske Runerække til Marcomanner, Angler og Saxer, som omdannede den til et nyt og föröget Alphabet, af hvilket det beromhandlede Guldhorn har fremviist en af de ældste og mærkværdigste Prøver.

Staden Slesvigs eller Hedebyes Navnkundighed strækker sig til höit op i Hedendommen, ikke alene blandt de nordisk-tydske Historikere, men ogsaa blandt de orientalske Geographer. Her samledes fordum utallige Handelsmænd ikke alene fra Europas, men ogsaa fra Asiens forskjellige Lande og Stæder*). Hertil, til Anglernes Födeland, strömmede vistnok det erobrede Britanniens Rigdomme ad Krigsveien, det yderste Nordens da kostbareste Varer**) og det rige Österlands Guld ad Handels-

*) Om den sidstnævnte Kjendsgjerning kunne vi især henvise til *Rasmussens*, *Frähns* o. fl. Skrifter om Arabernes gamle Samfærsel med Norden m. m. Henved 850 omtales, i Ansgars Levnetsbeskrivelse, Sliaswich som en Stad, hvor Kjöbmænd fra alle Kanter pleiede at komme sammen (*ubi ex omne parte conventus fiebat negotiatorum*). Ogsaa *Adam af Bremen* omtaler den store Skibsfart og Handel derfra til Sverrig, Samland, Slavonien og selv til Grækenland o. s. v. Den danske seierrige Konge Gotfrid, som döde 810, sögte ivrig at vedligeholde og udvide Slesvigs betydelige Handel.

**) See f. Ex. Others eller Ottars angelsaxiske Reiseberetninger, udgivne af Bussæus, Langebek, Barrington, Porthan og Rask. Denne mærkværdige Nordmand var en Hövding i sit Fædreland, men boede paa Helgeland ved den yderste nordlige Grændse af dets dyrkede Egne. Dog eiede han 600 tamme Rensdyr foruden andet Qvæg. Han drev desuden en meget stor Hvalfangst og Hvalrosfangst, samt oppebar betydelig Skat af Finlapperne. Med de saaledes erhvervede Varer drev han selv Handel paa det sydlige Norge (see den næstfölgende Anmærkning) samt til Hædum (Hedeby, Haddeby eller Slesvig), da omgivet af Angler, Saxer og Vender men tilhörende de Danske. Other begav sig til Kong Alfred, som (uvist af hvilke Grunde) i Reiseberetningernes Indledning kaldes hans Herre, Denne Konge regjerede i England fra 872 til 899, altsaa paa samme Tid som Harald Haarfager, da Enevoldshersker i Norge. Mulig er vor Ottar, ligesom saa mange andre norske Hövdinger, blevet fordrevet af den despotisk herskende Erobrer og har da taget sin Tilflugt til Englands mægtige og Handelen beskyttende Konge. Ulfstan, en anden af Kong Alfreds Hofsinder eller Skibsförere, havde og sit Ophold i Hedeby som et Udgangspunkt for hans Reiser i Östersöen.

Digitized by Google

veien. Et saadant Emporium kunde ikke undvære Skrift, og jeg anseer det derhos for troligt, at Tydsklands saakaldte Marcomanners eller nordlige Grændsenaboers Alphabet der först har dannet sig paa et Grundlag af de simple nordiske Runer, beriget med brittiske, byzantinsk-græske mulig endog tildeels latinsk-germaniske Charakterer. Ogsaa i Sverrig og Norge gaves der i Hedenold betydelige Handelsstæder, som Sigtun eller Birca, Tunsberg o. fl. Om det sidstnævnte Sted, henved 920, siger *Snorre Sturlesön:* "Kong Haralds Sön, Björn, raadede dengang for Vestfold og sad som oftest i Tunsberg, men var kun lidet paa Krigstog. Den Tid sögte mange Kjöbmandsskibe til Tunsberg, baade der fra Viken, nord fra Landet og sönden fra Danmark og Saxland. Kong Björn havde og Kjöbmandsskibe paa Farten til andre Lande, hvorved han skaffede sig Kostbarheder og andre Ting, han kunde behöve; derfor kaldte hans Brödre ham Farmand eller Kjöbmand"*). Det nuværende Telfemark hörer til Tönsbergs og Skiringsals Nabolag, og saaledes er det vel muligt, at en for Handelens Skyld dertil ankommen fornem Saxer eller Angler, om ei en blandt dem bosat Nordmand, der har fundet sin Död, samt at hans marcomanniske Venner da have sat ham den ovenfor S. 387—396 omhandlede Mindesteen. Fra og paa Trondhjems-Egnen (især over Kjöbstedet Steenkjær, som senere maatte vige for Nidaros) dreves og i samme Periode Handel med Danmark og England; Mænd, som vare fra de Egne, hvor det tydske eller angelsaxiske Runealphabet var i Brug, ere

*) Noregs Konúnga Sögur, Kbhvns. Udg., 1ste D. S. 115; *Aalls* Overs. 1ste Hefte S. 81. Endnu förend Tönsberg har det nærliggende Skiringsal (hvilket Angelsaxerne synes at have kjendt under Navn Sciringesheal) været en Havn og Kjöbsted med Vigens fornemste Afgudstempel, uden Tvivl med berömte Festmarkeder; see *Sögubrot* i *Rafns* Fornmanna-Sögur I, 388, jevnfört med ovenommeldte Reisebemærkninger samt *Munthes* Anmærkninger til *Aalls* Oversættelse af norske Kongesagaer 1ste II. S. 35, som i denne Henseende ere höist interessante og oplysende. Ved Handelen vare vel tildeels de mange Guldpenge indkomne, hvormed Kong Haldan den Milde, der antages at have regjeret tidlig i det 8de Aarhundrede, betalte sine Hofsinder og Krigere paa Vestfold; ved disse blev maaskee Grunden lagt til den Formue, der satte dets unge Konge, Harald Haarfager, istand til efterhaanden at underkaste sig hele Norge.

Digitized by Google

da rimeligvis blevne jordede i de Höie, hvor Gravstene (over Urner) med saadan Skrift ere blevne fundne. Lignende Anledninger til angelsaxiske Mindeskrifters Indhuggelse paa Stene i Sverrig synes dog at have fundet Sted i en Periode, hvorom dets egen Historie Intet melder og som tillige, især forsaavidt Runerne der maa læses fra Höire til Venstre, maa antages at tilhöre langt ældre Tider.

Jeg havde bestemt at slutte denne Tillægsartikel, af hvilken fuldt et halvt Ark er trykt, da jeg idag (den 16de December) först seer en ny Afhandling af Prof. *Bredsdorff*, indrykket i *Barfods* Brage og Idun, 3die Binds 2det Hefte, 1840, S. 502—516, under Titel: "Om Guldhornsrunernes Oprindelse". I denne for Runologen interessante Afhandling antager Forfatteren, at Guldhorns-Alphabetet er af Angelsaxerne (fra Sönderjylland og Holsteen) blevet indfört i England, i hvilken Punkt vi ikke ville modsige ham; men naar han derimod, som *Brynjulfsen*, mener, at vi intet Spor kunne finde til at den sædvanlige (nordiske) Runeskrift er blevet indfört i Storbritannien för Normannertogenes Tid, kunne vi ikke deri være enige med den lærde Forfatter. Han vedbliver ellers endnu sin forhen, i hans Afhandling om Runeskriftens Oprindelse (Kbhvn. 1822) fremförte Paastand om de egentlige skandinaviske Runers Oprindelse fra gothisk eller moesogothisk Skrift, saaledes som den findes i et Par italienske Diplomer og en eneste Codex, som haves (foruden enkelte Fragmenter) af den ulfilanske Bibeloversættelse; jfr. ovenfor S. 9, 223—225, 300. Ligeledes henviser han til sit Forsvar mod de derimod af *P. E. Müller* og en goettingsk Recensent gjorte Indvendinger, i et Tillæg til Dansk Literaturtidende 1823 Nr. 46 og i *Molbechs* Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst 2det Bd. S. 393—396. Endelig udvider han nu sin ældre Paastand, med Henviisning til hans ovenomhandlede Forklaring over Guldhornets Indskrift m. m., til de i denne saavelsom og de paa Guld-Bracteaterne og i de engelske Indskrifter forekommende

Digitized by Google

angelsaxiske Runers*) Oprindelse eller Nedstammelse fra den af Ulfilas opfundne gothiske Skrift. Endskjöndt jeg i *Bredsdorff* ærer den lærde Forsker, finder jeg dog ikke, at han i dette sit nyere runologiske Skrift har fremsat saadanne Grunde, der kunne bevæge mig til at vige fra min ovenfor (S. 8—9, 223—224 o. fl. St.) yttrede modsatte Mening**). Jeg helder derimod mere til en aandrig svensk Forfatters (Provst *Wieselgrens*) i samme Bind af Brage og Idun (S. 45) fremsatte Yttring: "Den som läsit Gesenii sista klassiska arbete öfver *Monumenta qvæ extant Phoenicica*, och derjemte grundligt studerat den af Gesenius okända runlitteraturen, kan väl ei gerna undgå, att inse, det Skythisk-getiska culturen, med sitt runalphabeth, är en syster till den grekiska, och begge döttrar af den utdöda phoeniciska fornbildningen, som stod *jemte* och *utom* den Bibliska"; jfr. ovenf. nysanf. St. samt S. 245, 284—285, 294. Ved Udarbeidelsen af nærværende Skrift har jeg og tit fundet mig tilböielig til at sande vor egen Historiker *N. M. Petersens* mærkelige Yttring: "Jo mere man efterspörer Runernes Oprindelse, destomere overtyder man sig om, at de henhöre til en Skrift, der fra Asien af har udbredt sig igjennem alle gotiske

*) Disse havde *Bredsdorff* i sin ældste Afhandlings Slutning S. 19 blot löselig ommeldt under den af *Worm* paa dem anvendte Benævnelse af normanniske Runer, samt bemærket, at forskjellige Alphabeter af dem fandtes i Hickesii Thesaurus. Nogle af disse Charakterer har han og afbildet i den med Skriftet følgende Tabel til Oversyn af Runerne, sammenliguede med de nærmest beslægtede Alphabeter.

**) Först idet jeg havde nedskrevet disse Linier seer jeg et nu hidkommet Exemplar af Skriftet: Über das Leben und die Lehre des Ulphilas. Bruchstücke eines ungedruckten Werckes aus dem Ende des 4ten Jahrhunderts, im Namen der Gesellschaft für alte deutsche Geschichts-Urkunden herausgegeben und erläutert von Georg Waitz. Hannover 1840. 4to. Denne vor lærde Landsmand (som har opdaget den herommeldte Codex i Paris) undersöger S. 50—53 den af Ulphilas ved hans Bibeloversættelse brugte Skrift. Han antager det vel for sandsynligt, at Gotherne (ligesom andre germaniske Folk) have brugt Runer för Ulphilas's Tid, men mener alligevel, at denne Geistlige har omdannet det græske Alphabet til hint Brug. I det nyopdagede, af Forfatteren omhandlede Værk findes ingen hertilhörende Efterretning. Ellers mener Waitz, at ingen Forbindelse har Sted mellem Runernes og det moesogothiske Alphabet med Hensyn til det enes Nedstammelse fra det andet.

Digitized by Google

Folk til det fjerne Norden, saa at vore gamle Efterretninger vel kunne have Ret i, at de ere komne did tilligemed Sproget"*).

Til Side 12, 211, 336, 347–348.
Jfr. Tab. XIII Fig. 7, *a*, *b*.

Guldhorns-Runerne paa blekingske Stene. Vi have seet, at disse Runer forhen have været anbragte paa forskjellige i Danmark fundne Guldsager, ligesom og paa en der nu bevaret Gravsteen, som dog er didbragt fra det Indre af en Gravhöi i Norge. Adskillige Runestene med sammeslags Indskrifter findes i Provindsen Bleking, som fra umindelige Tider af, indtil 1660, tilhörte det danske Rige; end flere have været der, men ere nu forlængst forsvundne. Disse Stenminder kunne altsaa betragtes som oprindelig danske.

Det vigtigste af dem er bekjendt under tvende forskjellige Navne, Leerager- eller Leråkra-Stenen og Björketorp-Stenen (hos *Liljegren* o. fl.), hvorfor det har hændet sig, at nogle Grandskere have antaget det for tvende fra hinanden forskjellige Indskriftstene. Denne dobbelte Benævnelse er foraarsaget derved, at Stenen ligger mellem det nu saakaldte Leråkra, Björketorp og Listerby, i det sidstnævnte Steds Sogn, men paa Björketorps Grund i Medelstads Herred.

Denne Stens höist mærkværdige, længe her i Norden uforstaaelige Indskrift havde tiltrukket sig *Ole Worms* Opmærksomhed förend han udgav sine berömte Værker over Runeliteraturen og de danske Mindes-

*) Danmarks Historie i Hedenold III, 348–349. Grundene for denne Sætning ere og udviklede af samme Værks Forfatter S. 352–358. Disse Undersögelser sluttes med følgende hertil hörende Ord: "Endelig bekræftes ogsaa Runernes Ælde ved Betragtningen af de mösogotiske Bogstaver, der tilskrives Ulfilas; disse ere nemlig, som baade deres Udseende og historiske Vidnesbyrd godtgjöre, tagne af de græske, men af et yngre græsk Skriftsystem end det, som Runerne komme nærmest; hvoraf ligefrem følger, at disse ere i det mindste ældre end den mösogotiske Skrift, der findes i Ulfilas's Bibeloversættelse". Jfr. *W. C. Grimm* über deutsche Runen S. 38–52 (Tab IV); zur Literatur der Runen S. 4–21; *Brynjulfsens* Per. runolog. S. 27–29.

Digitized by Google

mærker. Allerede 1629 havde han erhvervet en Afskrift deraf, af hvilken han sendte en Copie (med flere andre) til sin Ven, den lærde Provst *Arngrim Johnsen* til Melum i det nordlige Island. Den Sidstnævnte gav ham ogsaa sin Mening derom tilkjende i et Brev af 17de August 1630, som findes i Wormii Epistolæ T. I S. 308—310 og hvoraf det hertil hörende Væsentlige (14 Aar derefter) er blevet meddeelt af den sidstnævnte Lærde i hans Monumenta Danica S. 116—118*).

Worm bekjendtgjorde först en Tegning (i Træsnit) af Leerager-Stenen, under Navn af *Monumentum Leragriense*, i den förste nu sjeldne Qvart-Udgave af hans *Runar seu Danica Literatura antiqvissima, Hafniæ 1636*, S. 66. Indskriften sees her at være temmelig afvigende fra de af ham sildigere bekjendtgjorte Tegninger. Besynderligt er det, at dens förste Charakter og en anden dertil svarende blandt de paafölgende her udtrykkes meget rigtigere, — hvorimod adskillige andre afvigende her synes at være feilagtigere end i hans sildigere Afbildninger.

I den anden eller Folio-Udgaven af samme Værk (i Almindelighed kaldet *Literatura runica*) 1651 S. 65 udgav *Worm* en anden större og smukkere, vel og overhoved (med den ovenmeldte meget iöinefaldende Undtagelse) rigtigere Tegning, ligeledes i Træsnit. I begge Udgaver omtaler han denne Indskrift som bestaaende af visse næsten aldeles uforstaaelige Charakterer, hvis paafaldende Lighed med etruriske og celtiberiske han (S. 67—70, jfr. ovenf. S. 11, 145, 284—285, 402, 408) rigtig bemærker uden at indlade sig paa noget Forsög til dens Læsning. I sine

*) Da den *Arngrim Johnsen* tilsendte Tegning af Indskriften ikke var rigtig, kunde hans og andre af ham i Island raadspurgte Runologers Læsning heller ikke blive det. Den faldt saaledes ud: *Ramdhat beharut muti hamplet headem miham halhammia rux ham: hardhad mu feldhakam meha idberg meha to dumruper wtern.* Den korte Indskriftslinie paa Stenens anden Side læste de saaledes: *Udhar habehasba Idberg* antoge de for at være det samme som det kvindelige Egennavn *Idbjörg*, men de meente, at endeel af Ordene vare forkvaklede latinske, som *meha* for *mea* o. s. v. Denne Gisning har jeg, ligesaalidet som *W. Grimm*, kunnet bifalde; see Skriftet Über deutsche Runen S. 201 o. f.; jfr. *Werlauff* om Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium i nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed S. 297, 311.

Digitized by Google

Monumenta Danica, 1644 (S. 215) udgav *Worm* først den sildigere Træsnitsafbildning af Mindesmærket tilligemed et Uddrag af den nysommeldte Eragtning af *Arngrim Johnsen*, som efter sin Beskaffenhed ikke kunde fyldestgjöre Udgiveren, men hvilken han dog ansaae for skikket til at vække og lede tilkommende Grandskeres Eftertanke og fornyede Bestræbelser til Opgavens Lösning.

Paa Aastedet har *Worm* selv ikke været, men beskrevet det og Stenen efter andre Beretninger. I hans Tid stod den i en yndig Birkeskov mellem Kirkebyen Lister og de Steder, som da kaldtes Leerager og Birketorp*). Hele Mindesmærket siges da at have bestaaet af tre Stene, som vare satte i en Trekant**). Den höieste og störste af dem var da til Jordfladen 7½ Alen höi, dens störste Bredde var 2 Alen. Den östlige Side, som vel er næsten flad, men dog tillige afgiver en kun lidet indefaldende Skraaning, havde en Indskrift i (de da) ubekjendte Rune-Charakterer, bestaaende af 6 indhuggede Linier. Paa den vestlige Side saaes derimod kun een Linie, som hos *Worm* er omgivet af en kantet Indfatning***). De tvende (trende?) andre Stene vare vel 6 Alen höie, men en af dem dog betydelig tykkere (for neden) end de andre.

Worm holdt sig overbeviist om sin Afbildnings fuldkomne Rigtighed af den Grund, at forskjellige Sagkyndige havde gjort sig den Umage at aftegne Indskriften, at de havde fundet Trækkene særdeles tydelige og at deres samtlige Tegninger stemte fuldkommen overeens****).

*) Nu Leråkra og Björketorp. *Kling*, som var der paa Stedet henved 1748, berettede, at Mindesmærket fandtes i en lille Kratskov, bestaaende af Birketræer, og *Sjöborg* oplyste 1793, at det staaer paa Landsbyen Björketorps Grund, i en skovbegroet ("skogig") Mark; *Thomsen*, som selv betragtede det 1838, har fortalt mig, at det nu kan siges at ligge paa aaben Mark, dog i Nærheden af en Kratskov.

**) Denne Bemærkning har ogsaa *Grimm* optaget I c. S 198; den berigtigedes saaledes af nyere Beskrivere, at de mindre Stene ere 3 i Tallet.

***) I hans ældste Træsnit er denne Indfatning endog omgivet af mange Zirater, som formodentlig kun beroe paa Xylographens eller Aftegnerens vilkaarlige Indfald, — og saaledes maa den hele Indfatnings-Ramme bortfalde.

****) *Non est quod quisquam haud probe delineatum aut descriptum hoc suspicetur monumentum; cum plures in hac literatura versati operam suam in eo delineando impen-*

Digitized by Google

— Denne utvetydige Erklæring af *Worm* (der dog er saameget besynderligere, som Indskriftens Charakterer, i de af ham leverede tvende forskjellige Træsnit, tildeels ere meget forskjellige) bevægede *Wilhelm Grimm* til at antage den for ham liggende Afbildning af Indskriften for fuldkommen paalidelig, og til at vove et Forsög til dens Forklaring. Han meddeelte derfor en Efterligning af det ældigere Wormske Træsnit i Kobberstik til Skriftet: Ueber deutsche Runen (S. 197—203). Tab. VIII, Fig. 1, a., b.

Ved denne Tillid er desværre, som det saa tit skeer i dette vidsomme Videnskabsfag, et stort Snille blevet misledt. *Werlauff* bemærker (l. c.) i samme Anledning: "Allerförst skulde man vel have paalideligere Afbildninger end de Wormske, för man kunde tænke paa nogen sikker Fortolkning, men .... paa Lecrager-Stenen ere Runerne fast aldeles ulæselige (*Sjöborgs* Blekings Historie II, S. 279)". I nærværende Tilfælde maae vi vel sande den her först anförte Bemærkning, men den dertil knyttede Beretning er dog, hvorved vi tildeels kunne tröste os, ikke fuldkommen grundet, efter de os tilhændekomne paalidelige Underretninger.

Saadanne Underretninger skulde man troe at man maatte finde i lærde Skrifter, som (efter *Worms* Tid) ere blevne udgivne af svenske Forfattere angaaende dette Mindesmærke. Saaledes udgav Magister *Adam Julius Kling* 1748 en Disputats om Medelstad Herred, offentlig holdt under den berömte *Brings* (siden *Lagerbrings*) Præsidium ved Universitetet i Lund*). Deri beskrives Herredets og följelig tillige det derunder indbefattede Listerby Sogns gamle Mindesmærker. Blandt disse nævner Forfatteren den her omhandlede Runesteen som det, der mest maa tiltrække sig Grandskerens Opmærksomhed. Hans Beskrivelse

derint, omnesque fateantur tam clare tamque manifeste singulos apparere apices, ut vix ex reliquis, quæ exhibemus, ei par sit ullum, omnesque plane in ductibus consentiant. Monum. Dan. pag. 216.

*) *Disquisitio historica, Blekingiæ partem specialem adumbrans, de Nomarchia Medelstadii, Lond. Goth. 4to.*

Digitized by Google

derover stemmer overeens med den Wormske, endog med Hensyn til Bemærkningen om Charakterernes og Runernes Tydelighed (*qvas facillimè delineaveris*); han foregiver, at han selv har betragtet Stenen nöie, men at han ikke har fundet nogen mærkværdig Forskjel (*memorabilem differentiam*) mellem selve Indskriften og *Worms* Afbildning. *Kling* meddeler da (S. 24) Læserne en ny Tegning af Monumentet, som stemmer fuldkommen overeens med den Wormske (*plane cum Wormiana figura conveniens*).

Dette nye Træsnit (egentlig det andets anden Udgave) er öiensynlig kun en Copie (efter en noget formindsket Maalestok) af det da for mere end 100 Aar siden i Monumenta Danica udgivne, — men er aldeles ikke, paa selve Stedet, blevet confereret med Mindesmærket af den nye Udgiver, som rimeligvis der ikke har havt Bogen ved Haanden, men stolede altfor meget paa sin Hukommelse med Hensyn til den deri meddeelte Tegnings Rigtighed.

45 Aar senere udgav *Sjöborg* sin Beskrivelse over Bleking*), da en berigtiget Afbildning og andre dertil hörende Oplysninger kunde ventes. Han havde vistnok selv seet Mindesmærket, og giver den nye Underretning, at de 4 Stene, hvoraf det bestaaer, vare bekjendte i Nabolaget under Navn af *Runahallar* eller *Galtastenar***). Indskrifterne paa den störste af dem fandt han derimod saa ulæselige, at han undrer sig over at *Kling* havde anseet dem for saa tydelige, at de let kunde aftegnes; dog tilföier *Sjöborg*, at han havde "funnit dem lika med de vanstälde runor Wormius upgifver." Heraf maatte det följe, at han hverken troede sig istand til at kunne aftegne Charaktererne eller til at kunne læse dem. I det Hele synes han kun at have lagt liden Vægt paa dette Mindesmærkes

*) Blekings Historia och Beskrifning. Lund 1793, 8vo.

**) l. c. S. 279. *Rúnahallar* er et fuldkommen oldnordisk Ord for Runestene; *Galtastenar* kunde tænkes at være fordreiet fra *Galdrasteinar*, Trolddomsstene (med Hensyn til de Tanker, man fordum gjorde sig om Hexeruner o. s. v.).

Digitized by Google

Vigtighed i literær eller historisk Henseende. Han har ellers ikke senere givet nogen videre Underretning derom i sine ellers indholdsrige og meel talrige lithographerede Afbildninger udstyrede Samlingar för Nordens Fornälskare.

Naar man söger om en rigtigere Tegning end den Wormske af det her omhandlede Mindesmærke i *Liljegrens* Run-Urkunder, hvor de af ham anförte eller opregnede Indskrifters Afbildninger meget hensigtsmæssig angives, finder man, at ingen anden Afskrift af Leerager- eller Björketorps-Indskriften var ham bekjendt eller af ham anfört som tilgjængelig, end netop den Wormske. Herover maa man vistnok forbauses, især naar man taknemmelig erkjender hvor saare meget der i Sverrige ligefra det 16de Aarhundrede af er virket, af Regjering og Folk, til Rigets Runeminders Beskrivelse og Afbildning.

En svensk Mand, Hr. Constructions-Lieutenant *Peterson* i Carlscrona, som selv er en udmærket Kjender af nordiske Oldsager og har anlagt en særegen ypperlig Samling af disse, har virkelig i vor Tid gjort sig megen Umage for at tilveiebringe en rigtig Tegning af Monumentet og dets Indskrifter, ikke for at beholde den for sig selv som en unik Sjeldenhed, men for at meddele den i Copier til andre, endog udenlandske Oldgrandskere til nærmere Overveielse og gjentagne Forsög til Charakterernes Læsning og Forklaring. En af disse sendte han i Aaret 1821 til det Kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn*), hvor det blev henlagt i dets Samling af tegnede Afbildninger; men den Omstændighed, at Museet da kun havde et for forskjellige Inspectorer og selv tildeels flere Uvedkommende tilgjængeligt Locale, har

*) Den ommeldes saaledes i den af *B. Thorlacius* og *Thomsen* affattede Fortegnelse over indkomne Oldsager m. m. i Ant. Ann. 4de Bds. 1ste H. S. 181: "CCCCXXXV. Tegning af Runestenen ved Björketorp i Listerby Sogn i Blekingen. Derpaa findes de sjeldne Runer: ᛗ, ᛟ, ᚷ, ᚺ, ᛖ, som ogsaa findes paa Guldhornene og Guldbrakteaterne."

foranlediget Tabet af den mærkværdige Tegning, som i lang Tid ikke har kunnet gjenfindes. Ligesaa uheldig er det gaaet til med en anden Copie, af hvilken vor forevigede *Rask* var i Besiddelse, saa at den formodentlig er blevet tabt ved Udlaan. Derimod anseer jeg (som ikke længer kan udsætte de af mig nu overkommelige Oplysningers Publikation) det for en Lykke, at Hr. Justitsraad *Thomsen* besidder en af ham taget Gjenpart af *Petersens* Afbildning af Indskriften, hvilken han paa en Reise i Sverrig 1838 selv har confereret paa Aastedet med det originale Mindesmærke, samt fundet den, saavidt han kunde see, i Hovedsagen at være rigtig. Denne sin Afskrift har han været saa god at meddele mig til Udgivelse med den Bemærkning, at han er sikker paa at den er langt rigtigere end nogen af de hidindtil udgivne, endskjöndt Charaktererne ere meget slidte af Tidens og Veirligets Indflydelse; de utydeligste af dem ere angivne ved blot Punktering. Den Tid, som han paa Reisen i ufordeelagtigt Veir kunde opoffre til Monumentets Betragtning, var saa knap, at han ikke tör indestaae for Tegningens fuldkomne Rigttghed, især med Hensyn til den meer eller mindre kantede eller runde Beskaffenhed af enkelte Bogstavers detaillerede Træk, — men denne Omstændighed maa ingenlunde antages for at kunne have betydelig Indvirkning paa Indskriftens Læsningsmaade i det Hele. Vi meddele den os saaledes velvillig overladte Afbildning af Leerager- eller Björketorp-Indskriften paa vor hosfölgende Tab. XIII, Fig. 7, *a*, *b*.

Förend jeg fremstiller mine Dechiffreringsforsög, maa jeg söge at udvikle den væsentligste Deel af det Grimmske, som naturligvis ikke ret kunde lykkes formedelst den for ham liggende senere Wormske Tegnings Uefterretteligbed. Dens Angivelse af det bagvendte latinske *S* istedetfor Formen ϟ har naturligvis ledet *Wilhelm Grimm* til at antage denne Figur for visse tydsk-angelsaxiske Rune-Alphabeters usikkre *ih* (ᛇ). Den her förstommeldte Charakter forekommer ikke mindre end

Digitized by Google

5 Gange hos *Worm* l. c.*), men kun paa 2 Steder i den rigtigste Tegning. Af de övrige af *Grimm* erkjendte tydske Runer findes disse virkelig i Indskriften: *ech*, *ehu* (*e* som ᛖ) 3 Gange, *man* (*m*, ᛗ) 1 Gang, *tag* (*dag*) som *d* eller *ð*, ᛞ, ikke blot 2, men 4 Gange; *Grimm* maatte antage dets af *Worm* i 5te Linie forestilte Figur "mit eigener, gleichsam zweimal verdoppelter Gestalt", men hertil sees ikke noget Spor i den Petersonsk-Thomsenske Tegning, hvorimod den 6te Linie fremstiller en Form af ᛞ, som ligner et dobbelt latinsk D (sammensat af et retvendt og et bagvendt Bogstav); *hagel* (ᚺ) fandt *Grimm* meget rigtig i 3die og 6te Linie, hvor det og staaer i den nyeste Tegning samt tillige engang i 5te Linie, — ligesom ogsaa *Gibu* (ᚷ) i 5te samt *óthil* (*o*, ᛟ) to Gange i den 6te Linie. Dernæst hedder det med Föie: "A wird durch das Zeichen des nordischen *hagl* (H, ✱) ausgedrückt, wie dies auch im snoldelevischen Runenstein geschieht (Ant. Ann. I, 300)"**). Hertil knytter vor Forfatter denne vigtige Bemærkning: "Endlich ist der merkwürdige

*) Denne Charakter er, som den först forekommende, rigtigere afbildet paa det förste Wormske Træsnit, men sees ogsaa der meget for hyppig anbragt.

**) Ved denne Leilighed troer jeg mig forpligtet til at berigtige en ældre Feiltagelse af mig selv. Paa det af *Grimm* citerede Sted skrev *Skule Thorlacius* (1812) hans Forklaring over Snoldelöv-Stenens Indskrift (til 2det Hefte Tab. IV Fig. 3): "Den anden Aarsag til Runeskriftens Tvetydighed er Runernes forskjellige Betydning, saa at de kunne betegne tvende og undertiden flere Bogstaver. Saaledes er ofte ingen Forskjel mellem *a* og *e*, da begge betegnes med ᚨ. Runen ✱, *hagl*, som i den överste Linie paa vor Runesteen maa læses baade som *a* og *e*, findes paa de svenske Runestene ikke sjeldent brugt som *g* eller *gh*" (o. s. v.). Da jeg 1817 forsögte en ny Forklaring over Indskriften paa den snoldelövske Runesteen (Antiq. Ann. III, 204—207) antog jeg ✱ for H, men dens ᚺ for et Sammendrag af ᚠ og ᛁ. Derved kom jeg til forskjellige urigtige Resultater, skjöndt noget paa den anden Side blev vundet for en bedre Fortolkning. En rigtigere Forklaring udfandt dog *Rask* (efter hvad han selv meddeelte mig) og end senere *N. M. Petersen*; dennes Forklaring (tildeels grundet paa en nöiagtigere Betragtning af Stenen, der indeholder noget lidet mere end det Kobberstik, som jeg havde antaget for paalideligt) findes i hans Danmarks Historie i Hedenold III, 363—364, og jeg kan nu ikke andet end ansee den for fuldkommen rigtig, — endskjöndt jeg endnu ikke er bleven overbeviist om at den er et Gravminde; hvorom mere i det Följende. At ✱ paa de her omhandlede Stene betyder *a*, antages nu ogsaa, efter *S Thorlacius* og *Grimm*, af *Bredsdorff* (om Guldhornsrunerne, Brage og Idun III, 508; jfr. 512).

Digitized by Google

Umstand nicht zu übersehen, dasz jene deutsche Runen zum Theil sich daneben in der gewöhnlichen nordischen Form finden, nämlich I, M, D und N". Efter den af mig benyttede rigtigere Tegning tiltræder jeg fuldkommen denne *Grimms* Mening med Hensyn til M og N. N forekommer her i sin almindelige nordiske Skikkelse og desuden i en anden, som dog begge svare til bekjendte tydsk-angelsaxiske Former. Det nordiske D finder jeg kun her som ᚹ, og Bemærkningen om ᛚ for I (som ellers er tilfælles for angelsaxiske og nordiske Runer i denne Form) maa efter det Ovenanförte (ved Tegningens Berigtigelse) bortfalde. Endvidere hedder det hos *Grimm:* "Ferner ist *U* in doppelter Gestalt vorhanden, denn auch in der 4ten Linie die 12te Rune ist ein *U*". Denne Charakter er fuldkommen feiltegnet hos *Worm*, men viser sig i den rigtigere Tegning at være et ᚲ, svarende til en af Guldhorns-Charaktererne; — og endelig: "ebenso Th (ᚹ), nämlich auch mit dem oben angelegten Halbkreis (wodurch es dem lateinischen P völlig ähnlich wird) in der 2ten Linie die 6te Rune". Dette antage vi ikke her at være Tilfældet, da Figuren vistnok viser sig som det angelsaxiske ᚹ, nemlig *ven* — (ellers ogsaa ᚹ) — som retvendt sees at have den samme Figur i Ruthwells-Indskriften, men bagvendt paa Krogstad- og Kalleby-Stenene, ligesom og retvendt i Alphabetet hos *Hickes*, Gram. Anglosax. p. 135 (*W. Grimm* Tab. III, 1) o. s. v.

Saaledes troe vi, at den Wormske Tegnings Urigtigheder især have ledet *W. Grimm* til følgende Yttring (efter at have tilbageviist *Arngrim Johnsens* meningslöse Læsning af Indskriften): "Ich bin dagegen geneigt hier wie bei dem upländischen Stein (Bautil 361) an eine eigenthümliche Geheimschrift zu glauben. Vier Vocale hinter einander in der 4ten Linie, die vier letzten AUEU, machen es sehr wahrscheinlich". Efter den berigtigede Tegning maa disse Bogstaver læses RC (K) EU, saa at de tre förste slutte et Ord, men den fjerde begynder et næst følgende.

Digitized by Google

Den herpaa følgende Bemærkning om den dunkle Linie paa den anden Side af Stenen er i det Hele vel grundet; kun findes Adskillelsespunkterne ikke paa den af mig benyttede Tegning.

Foruden Navnet **UTHAR** mener *Grimm* sig at have fundet følgende oldnordiske Ord i den Wormske Tegning:

I Hovedindskriftens 6te Linie læses **HANDUM** istedetfor det nyere *höndum, havndum*, som vistnok kunde være meget rigtigt, — men saaledes kunne dog Bogstaverne ingenlunde omskrives efter den nye Tegning, hvor hverken N eller U findes, og den foreslaaede Læsemaade saaledes maa bortfalde. Derimod stemme de derpaa følgende 5 Bogstaver baade med den Petersonske Afskrift og *Grimms* Læsning: **RUNOR**. Navnet **HALGRIM** kan ingenlunde bringes ud af 3die Linie, da vor Tegning her tildeels viser ganske andre Bogstaver. Af den 4de Linies 7 første Bogstaver har *Grimm* meget rigtigt udfundet: **INA RUNA** (endskjöndt jeg her læser det 3die Bogstav som *e* paa Grund af dets dobbelte Betydning). De 3 næste Bogstaver ere og **MAR** eller **MER** (men A følger urigtig derpaa hos Worm). Endelig ere de 4 første Bogstaver af 5te Linie **FALA** rigtig læste som stemmende med begge Tegninger, endskjöndt jeg (paa Grund af de Grimm ubekjendte Berigtigelser) maa antage det første for at höre til et og de tre næste til et andet Ord.

De ved Grimm af den upaalidelige Copie saaledes deels formeentlig, deels virkelig udfundne Ord indgjöde ham den Overbeviisning, at Indskriften er affattet i det nordiske Sprog; deri feilede han sikkerlig ikke*),

*) Det er overhoved mærkeligt, at Levninger af det oldnordiske Sprog, i visse af dets Ord og Egenheder have vedligeholdt sig i Bleking lige til Midten af det 18de Aarhundrede, om ikke længer. Dette erfares især af *Sorbon's Disqvisitio historica de Blekingia, Lond. Goth.* 1746, 4to (forsvaret ved Universitetet under *Lagerbrings* Præsidium) S. 22 o. f. Den blekingske Almue sagde da f. Ex.: *dau skylde han gau*, som ligefrem er det oldnordiske (og endnu islandske) *þá skylde hann gá*, udtalt *thau* (eller *dhau*) *skylde han gau*; *jäla* er det ældgamle *hjala*, tale; *wesa* (Morads) *veisa*; *efs*, det ældgamle endnu islandske *ef*: om, hvis (*si*, engl. *if*), som ellers (efter det hidindtil udkomne af *Molbechs* Dialekt Lexicon) synes at være forsvundet i de danske

og vi holde os forvissede om, at han, hvis den rigtigere Tegning havde været ham bekjendt, vilde være kommet til de samme Resultater som de, hvilke vi nu komme til at udvikle.

Hoved-Indskriften har aldeles ingen Adskillelsesrum eller Tegn mellem Ordene, hvilket vel maa antages for et Kjendetegn paa höi Ælde, men volder tillige megen Vanskelighed ved Ordenes Læsning og Forklaring, som tit i saadanne Tilfælde kan tænkes muelig, ja endog sandsynlig paa forskjellige Maader. Den Læsning, som vi antage for den sandsynligste, meddele vi her i Texten, de muelig afvigende Læsningsmaader nedenfor i Anmærkningerne.

Mit förste Forarbeide til Indskriftens Dechiffrering bestod i gjentagne Forsög paa at udfinde Meningen af det tit anbragte ✱, som jeg strax indsaae at maatte være forskjelligt fra det her ligeledes forekommende angelsaxiske ᚻ, og at det altsaa ikke kunde have Betydningen *h* som ellers i de almindelige nordiske Runer. Jeg blev da snart overbeviist om, at denne Charakter maatte antages for at betyde baade *a* og *e* (samt *æ*). Jeg bestyrkedes endvidere i denne Mening ved at bemærke hvorledes andre hertil svarende Charakterer i beslægtede Rune-Alphabeter havde den selvsamme dobbelte eller rettere fleerfoldige Betydning som:

ᚨ, ᛖ i de (rimeligvis ældste) saakaldte angelsaxiske, men ogsaa i Norden forekommende Runer, for *a*, *æ*, *e* (ja endog *o* og *ö*);

ᛅ, ᛆ, ᛁ baade for *a* og *e* (samt *æ* o. s. v.) i vort Nordens almindeligste og simpleste Runerække. Hertil slutter sig da ogsaa

✱ i det noget afvigende, her egentlig omhandlede Alphabet, som nu overhoved tydeligst fremvises af Lerager- eller Björketorp-Stenen, —

Mundarter. — Flere sjeldne blekingske Ord findes i *Ihres* svenske Dialekt Lexicon, hvor tilstrækkeligt Hensyn dog ikke synes at være blevet taget til denne Mundart, der fordum, muelig har nærmet sig til den norske. I Bleking erindre og mange Stedsnavne om Norge, som Norje, Lister, Bragnäs, Gimsö, Skillinge. Hertil har *Sjöborg* lagt Mærke og fremsat den ikke usandsynlige Formodning, at en Deel af de ved Harald Haarfagers Tid fra Norge fordrevne Udvandrere har sögt deres Tilflugt til Bleking, som meget ligner deres eget Födeland (Blek. Hist. I, 11).

Digitized by Google

for *a*, *e*, *æ* (vel ogsaa ellers *ö*). Som *a* og *e* findes den paa flere nordiske Runestene, især i Forbindelse med enkelte angelsaxiske Runer (som paa Snoldelöv- og Kallerup-Stenen; jfr. ovenfor S. 426). Den findes og i fremmede Lande blandt gamle angelsaxiske eller tydske Rune-Alphabeter i lignende Vokal- og Diphtong-Betydninger, f. Ex. hos *Hickes* (til Gram. Isl. Tab. II) fra en Codex, tilhörende Johannes Baptistas Collegium i Oxford (C, 27) for *e* og *æ*; samme Værk (Tab. VI) fra en Codex i det Cottonianske Bibliothek A, c, giver den Betydningen *i* eller *j*, og saaledes i andre flere. Det er da ikke umærkværdigt, at ᛪ og ᛯ i det saakaldte brittiske Ogham eller Ogum, der af Nogle henföres til Storbritanniens ældste Runer, tillægges Betydningen *e*.

Blandt de övrige Charakterer er ᚲ den sjeldneste i denne Runeart; dog sees den paa Guldhornet, hvor den af de Fleste var bleven antaget for at betyde *c* eller *k*, hvilken selvsamme Betydning den fuldkommen viser sig at have paa Leerager-Stenen. Det vigtigste Beviis for denne Charakters rette Gyldighed er dog (i Jevnförelse hermed) dens Afbildning og Anbringelse i en bagvendt og noget afrundet Form (for *k* eller *c*) paa det ældgamle alphabetariske Guldbrakteat, som vi nedenfor komme til at omhandle og da tillige paavise dens Sidestykker i de övrige ældste europæiske Alphabeter.

Den anden i Formen usædvanlige Rune er den (S. 402) ovenommeldte ᛊ som ᛋ eller *s*. Paa Guldhornet fandtes den i selvsamme Skikkelse, samt er og af de fleste Fortolkere blevet tillagt en saadan Betydning. Da den selvsamme Figur forekommer i det gyldne Brakteat-Alphabet, maa Gisningen stige til Vished, især naar Charakteren jevnföres med andre tilsvarende blandt Europas övrige ældste Skrifttegn m. fl.

Den tredie ualmindelige Rune er ᛉ, der og synes at forekomme som ᛘ. Den förste Form er ældgammel i det græske Alphabet; — den anden ligeledes, men sjeldnere. For *y* findes denne Form angivet i enkelte angelsaxiske Rune-Alphabeter, hvori den ellers har adskillige

Digitized by Google

andre Betydninger (see ovenfor S. 398). Efter *Owen* og *Davies* findes Bogstavet som *y* i de brittiske Druiders og Barders Bogstavrække (Celtic. Researches 1804). I det almindelige nordiske Rune-Alphabet staaer den nedvendt (ᛦ) for *y*. Ellers synes ᛉ (maaskee rettest ᚿ) i vor Indskrift paa andre Steder at betegne *m*, som sædvanlig i nordiske Runer, endskjöndt det tydsk-angelsaxiske dog i dem er blevet benyttet (jfr. ovenfor S. 393, 395, 398). Denne Charakter volder saaledes ved sin Usædvanlighed i den förste og ved sin Tvetydighed i den anden Form den störste Vanskelighed ved Leerager-Indskriftens Forklaring. Naar den her antages for *y* maa den ellers tillægges Betydningen af *i* eller *j*. Om den i Islandsk meget hyppige Forvexling af *i* og *y* see ovenfor S. 265.

ᛏ (*a*) og ᚾ (*n*) ere vel ingen usædvanlige Bogstaver i de nordiske Runer, men her betegne de, ligesom ellers i de angelsaxiske, den selvsamme Charakter, nemlig *n*, da *a* i denne Hovedart af Runerne udtrykkes ved forskjellige andre Former.

Alle Indskriftens övrige Charakterer svare til de bekjendte tydsk-angelsaxiske Runer, saavel særegne som andre, der tillige tilhöre de egentlige nordiske.

Efter disse Læsningsregler ere följende Dechiffrerings-Forsög af Leerager- eller Björketorp-Indskriften affattet:

SEMÞ AT BARUT M-
UTI EY VELADAUDE*)
HA ERE MALAUS M-
INE RUNAMERKE U-
F ALA HAYG AD YO EG
HAIDY RUNORONU**).

*) Eller *vel a daude*; see den anden Anmærkning til den strax herefter följende Omskrivning

**) Visse tydske eller angelsaxiske Runealphabeter sætte ᛟ for æ; bör denne Regel följes her maatte man læse *runörönu*. Jfr. Ordforklaringen her nedenfor.

Digitized by Google

Omskrevet efter den nu antagne oldnordiske eller gammel-islandske Skrivemaade:

Sæmð at baráttu m-
óti ey) vèladauðe**)*
*há ero mállaus***) m-*
*inne****) rúnamerke o-*
f Ála haug að hjó eg
heiði rúnarunu†)

Ordene ere disse:

Samþ eller *sempþ*, det nyere *sæmd*, Hæder (her acc. sing. af et ligelydende Nominativ), et almindeligt oldnordisk Ord, beslægtet med det nydanske *sömme* (*decere*) o. s. v; —

barut, efter min alternative Gisning for *baratu*, gen. sing. af det almindelige *barátta*, Kamp††), ellers ogsaa *bardagi* (gammel Dansk *bardagh*, *barthdagæ*) o. s. v.; —

---

*) Nu i Islandsk skrevet *æ*.

**) Man kan og tænke sig at Ordene burde deles og læses saaledes: *Sæmð at bárut móte ey, vèl á dauðe*, stedse bare I (droge I med) Hæder til Mödet (Möder), Döden eier (har, bruger) Svig (svigfuldt Overfald eller forræderiske Vaaben).

***) Det maa bemærkes, at af to Konsonanter, som følges ad, kun den ene pleier at staae i nordiske Rune-Indskrifter.

****) See den næstforegaaende Anmærkning.

†) Eller i tre Ord: *rúno, ró nú!* *Rúno* i Enkelttaflet forekommer istedetfor det almindeligere *rúnar*, Runer, *rúnarð*, Runeskrift o. s. v. enkelte Gange i svenske Indskrifter; de to sidste Stavelser vilde da betyde *Ro* (undos ham) *nu!* hvis man ikke i Oldtiden har havt et nu ubekjendt Gjerningsord *roa*, der har svaret til det nyere svenske *roa*, tydsk *ruhen*; da vilde disse korte Ord betyde: Hvil nu (i Ro)!

††) Det synes at være et ældgammelt Ord efter følgende Meddelelse af Hr. *Westergaard*: "I Vedasproget betyder *bhara* Kamp (af Roden *bri*, slaae o. s. v.). Beslægtet hermed er det nyere Sanskrits Rodord *bharv* eller *bharbh*; man kunde vente ogsaa at finde Sanskritformen *bharatah* eller *bharathah* i Analogie med andre lignende Ord. Jfr. det latinske *ferire* m. fl." Det nordiske Ord maa nærmest udledes af *berjast* (*barðist*), slaaes, som atter kommer af *berja* (*barða*), slaae, stride, gammel Dansk *bærje* (*bardhe*), hvoraf endvidere *baarde*, *borde*, slaae o. s. v. Jfr. Edd. Sæm. II, 581, under *ber* (ferio).

Digitized by Google

muti (*móti*), Dativ af *mut*, *mót*, *mot*, Möde*) (almindeligst enten til Kamp eller Forhandlinger); —

ey (efter nyere Skrivemaade *æ*, udtalt *aj*, *ay*), stedse (det græske 'αί, 'αεί, gammel Dansk *ee*, *e*, Skotsk *ae*, *e*, Engl. *ay* o. s. v.); —

veladaude, efter nyere Skrivemaade *vèladauðe*, sammensat af to Ord, nemlig: α) *vèla*, gen. plur. af *vèl*, som kan have en dobbelt Betydning, nemlig: a) List, Svig, Forræderi, Krigspuds; b) en kunstig Fælde eller Faldstrikke, skjulte eller kunstig indrettede Vaaben m. m.**); — β) *daude*, *dauðe*, Död; —

ha, *há*, n. pl. n. gen. af Adj. *hár*, höi, höilydende, ASax. *heah*; —

ere, for det nyere *ero*, nu islandske *eru*, ligefrem det nydanske *ere* (*sunt*); —

malaus (*méllaus*) maallöse, stumme, sammensat af *mál* (Maal, Mæle), Tale, — og *laus*, lös (*destitutus*), As. *leas*; —

minne, Minde (*monumentum*), Sv. *minne* o. s. v.***); —

rúnamerke, Runemærke, sammensat af *rúna*, gen. af *rúnar*, Runer (i pl. af. sing. *rún*), og *merke*, *merki*****), et i Nordens gamle Indskrifter almindeligt Ord, betegnende et Mindesmærke, her altsaa et saadant, hvorpaa Runer vare indhuggede†); —

*) I ældre Dansk *Mode* (hvoraf endnu *Landemode*) AS. (*ge*) *mot*, Svensk *möte*, Engl. *mote*. At Ordet ellers skreves *muti* sees af andre Rune-Indskrifter, f. Ex. *Liljegrens* Run-Urkunder Nr. 1250.

**) *Vèl* (*viel*) svarer til det angelsaxiske *vile* (*fraus* o. s. v.), hvoraf det engelske *wile*, *guile* o. s. v.

***) Som paa Gravmindet i Linderfva *Liljegren* l. c. Nr. 1616, *minni*, Minde. I Fleertallet (som her) forekommer Ordet sammesteds Nr. 398 (over Tan eller Dan o. fl.) i Runby (Attundaland): *il skal at minnum manna meþan men lifa*; 562 (Ängby i samme gamle Provinds) kaldes Runestenen *minnci* ɔ: Mindesteen. Ogsaa i Indskrifterne paa Möjabro-Stenen og en Sten, der skal være fundet i en Gravhöi ved By (Sigdals Sogn i Norge) begge affattede i den heromhandlede Runeart) sees Ordet *minni* i den ovenanførte Betydning at forekomme. Jfr. ovenf. S. 342—344.

****) Det svarer ellers til det oldfrisiske *merke*, As. *meark*, gammel Tydsk *marcha* o. s. v., ogsaa *merch*, *merche* (*Graff* Diutiska III, 44).

†) See f. Ex. *Liljegrens* Run-Urkunder Nr. 17, 86, 55, 67, 121, 128, 132, 251, 391, 396, 433, 434, 439, 448, 476, 583, 616, 640, 784, 745, 856, 989, 958. Paa en Steen ved

Digitized by Google

uf, sildigere skrevet *of* (tildeels forandret til *om*, *um*), i nyeste Islandsk blot *yfir*, over; i det ældste Sprog kan det betyde: om, omkring (*circa*, *circum*); —

Ala, gen. sing. af *Áli*, et Mands-Egennavn, ellers forekommende paa adskillige danske og svenske Runestene; hvorom mere i det Følgende; —

hayg (da ᚴ baade betegner *k* og *g*), ellers almindelig skrevet *haug*, Höi, Gravhöi (Gravsted)*), Svensk *hög*, Tydsk *hügel*; den sjeldne Rune ᛃ, *y*, staaer her for det ellers sædvanlige ᚢ eller *u*; —

ad (*að*, at), ved (i Nærheden af), paa; —

yo for det sædvanligere *hjó*, hug, indhuggede, visse svenske Rune-Indskrifters *jog* (*jó*), *juh* (*joh*), *hiau* (*hjó*) o. s. v.; her sættes altsaa det sjeldne ᛃ for vort *i* eller *j*; —

eg, det almindelige *eg*, *ek*, *jeg* o. s. v., jeg; —

heidy for *haidi*, Hede (*tesqva*); —

runoronu kan vel antages for det samme Ord som det islandske, endnu forstaaelige *rúnarunu*, Runeramse eller Runerække; *runa* betyder

---

Adelsö (Sverrig), sammesteds Nr. 333, synes *rúnar* og *merki* at höre sammen, og saaledes at danne det samme Ord som det ovenstaaende. Undertiden forekommer det i Vers, f. Ex.:

Nr. 483 (Skånila i Sverrig):
merki mukit
eftir man kuþan.

Nr. 476 (Rockelstad):
Ristu merki
at man jetan
sunir alkuþir
at sin faþur Stcrkar.

Jfr. ovenfor S. 6.

Jfr. Nr. 441, 749.

566 (Wickby) kalder et Stenminde *stenmerki*. Med *merki* er Gjerningsordet *marka* beslægtet; derfor hedder det i forskjellige Indskrifter f. Ex. *L.* 1053: *Osmuntr markaþi runor* o. s. v., jfr. 1069; ved denne Handling fremkommer da et *rúnamerke*.

*) Hvis her ikke snarere menes Ordet *hagi*, *hage* (o. s. v.), Hegn, indhegnet Sted (her Gravsted); i gammel Dansk *Haghe*, i det nyere *Hauge* (Have), Svensk *hage*, i visse Dialekter *hag*; i selve Blekings Almuesprog betyder *häya* et lidet Gjærde (*septum*); et saadant have uden Tvivl Bautastenene her fordum dannet; see *Sörbon*, *de Blekingia* S. 22. En stor Höi i Grunds Sogn (Öfjorden i Island) kaldes *Spjaldhagi* (Tavlehaugen), vistnok fordi den forhen har været indhegnet; (*hagi* udtales som *hagji*, *hayi*); taget af en Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring fra Stedets lærde Præst, Hr. *John Johnsen*).

Digitized by Google

endnu en uafbrudt Linie eller Ramse (i hvilken de til Ord uadskilte Bogstaver her ogsaa virkelig staae)*). Læser man *runörönu* (see ovenf. S. 431) maa man tænke paa det ældgamle Ord *röna*, *ræna*, Samling (af Aandskræfterne eller Luftströmmens Aandedrag i jævntbevæget Svæven), hvormed den ved Skrift eller Runer uafbrudt fremstillede Tankegang er bleven sammenlignet af Indskriftens Indhugger. See Eddalæren og dens Oprindelse, 4de Deel S. 113. Ordet findes i det ældste Höitydsk som *roner*, *rône*, *roni*, bagest i Sammensætninger med Ord, der betegne den Verdenskant, hvorfra (stadig) Vind blæser; jfr *aldrôno* for det oldnordiske *aldrænn*, *aldrönn* o. fl.

Herpaa grunder sig da følgende principale Forsög til Hoved-Indskriftens Oversættelse:

Hæder ved Kampmödet
er stedse svigfuld Död!
Höie ere maallöse Minder,
Runemærker over Ales Höj (Grævsted).
Ved (paa) Heden hug jeg
Runernes Række.

Er denne Fortolkning rigtig maa Navnet Ale her især tiltrække sig vor Opmærksomhed. At det (som *Áli*, *Óli*, Lat. *Olo*) er et nordisk Mands-Egennavn have vi seet ovenfor S. 75, 378. Mindesmærkets höie Ælde og kolossalske Störrelse kunde endog let friste os til her at gjenfinde den der omhandlede Helt, Sagaernes *Áli* eller *Óli*, Saxos *Olo***), som i

*) Ordet kan mulig være beslægtet med det fynske *Rune:* en langsnoet Stængel, — det jydske *Runte*, en lang Stok, Lægte o. s v. See *Molbechs* danske Dialekt-Lexicon. Jfr. ofr. S. 432 5te Anm.

**) Saxo Lib. VIII (*Müllers* og *Velschous* Udg. I, 391): *Ringo.... Scaniam a Danie corpore abruptam in Olonis praefecturam secrevit.* S. 392 fortælles den Maade, hvorpaa Ole eller Ale gjenvandt det ham ved Arveret tilkommende Herredömme over Danmark, og hans ved egen tyrannisk Regjering samt den derved fremkaldte Misfornöielse blandt Hövdingerne foraarsagede Drab. Bleking regnedes ellers tit til Skaane og henförtes til denne Benævnelse; see f. Ex. *Worms* Lit. run. (Fol.) S. 64, *Scania* for *Blekingia*.

Digitized by Google

sin Tid, efter det ved hans Hjelp af hans Frænde Sigurd Ring vundne Braavalleslag, siges at have været Statholder over Skaane (og Bleking) samt senere Regent over Sjælland o. s. v. *). Hertil kommer da og den synderlig træffende Omstændighed, at denne Fyrste siges at være blevet ombragt ved Forræderi, idet 12 af Rigets ypperste Høvdinger sammensvore sig til hans Undergang, og ved Bestikkelser skulle have formaaet Stærkodder til at overrumple og myrde ham i Badet. I Almindelighed ansaaes det fordum kun for en hæderlig Död at falde paa Valpladsen; det gjorde Ale (eller Ole) ikke, men han faldt dog i en Art af Kamp, — og det træffer da saare besynderlig, at denne offentlige Gravskrift over en Ale proklamerer den Död for hæderlig, som var forbunden med Strid eller Kamp, fremkaldt af Svig eller Forræderi**). En saadan Död fik vistnok Saxos Olo efter hans udförlige Fortælling.

Antager man i Hovedsagen Rigtigheden af Saxos Beretninger (jevnförte med Sögubrot) om denne Ale eller Olo, maa hans Död henföres omtrentlig til Aaret 735 (see ovenfor S. 128). Denne Tidsangivelse vil og svare til vor udmærkede Bautasteens höie Alder, hvilken dens nu saa forslidte Træk synes at angive.

Vi knytte hertil en kort Optegnelse over de Rune-Indskrifter paa Stene, satte til Minde over Mænd af Navnet *Áli* (eller *Ale*, der og undertiden kan læses som *Óli*), paa hvilke jeg er bleven opmærksom, med Henvisning til Nummerne i *Liljegrens* Runurkunder:

590 (Attundaland) Broby i Långhundra-Herred. Anund og Toste lode Indskriften forfærdige efter Ale, deres Fader, og Gunnar, deres Broder; — uden noget Spor til Kristendom.

*) *Suhm* henförer i sin kritiske Historie Ales eller Oles Herskertid til det 5te Aarhundrede og hans Död især til Aaret 436.

**) Adskillige Indskrifter paa svenske Runestene fremhæve og den Omstændighed, at den Mand, til hvis Minde de vare satte, var bleven ombragt ved Forræderi. See f. Ex. *Liljegrens* Run-Urkunder Nr. 208, 228, 263, 662, 1592. Forskjellige blandt dem indeholde det ikke meget kristelige Önske: "Gud svige dem, som svige ham!"

Digitized by Google

1356 (Vester-Gothland) Söderby Brosten. Ale og Gaute reiste Stenen over deres Fader Svasitn, — ligeledes uden kristelige Indicier.

1489 (Fyen) Glavendrup; sat af Ragnhild og hendes Sönner over hendes Mand og deres Fader Ale Saulve, Gudernes Ven; Thor anraabes om Runernes Indvielse eller Beskyttelse (see ovenfor S. 17, 82—83, 205, 323).

Alle disse Mænd af Navnet Ale maa vel antages for at være forskjellige fra den, som nævnes paa Leerager- eller Björketorp-Stenen; de her ommeldte Mindesmærker vise, at det bares i den hedenske Tid, baade i Danmark og Sverrig, tildeels (uden Tvivl) af meget anseete Mænd. Endvidere forekommer Navnet Ale (eller Ali) l. c. 69, 188.

Den korte Indskrift paa denne Stens anden Kant (Tab. XIII Fig. 7, *b*) synes kun at indeholde et eller to Navne:*)

UÞAR (eller UÞER) EBESPA (*abasba* eller *abasbe* o. s. v.). Herom siger Wilhelm Grimm (l. c. S. 202): "Auf der Seite *b* ist der Name UTHAR vollkommen deutlich". Efter min Mening maatte det til en saadan Læsningsmaade nærmeste Mands-Egennavn være *Utar* eller *Ottar*; jeg helder derfor snarere til Læsningen *Uþer* eller *Oddr* (*Oddo*)**). I begge Tilfælde synes den (eller de) her at have sat sit Navn, som enten reiste Mindet eller indhuggede Indskriften, og denne fremstiller sig selv i den som talende. Ellers maa jeg vistnok sige med Grimm: "Die folgenden Buchstaben weiss ich schon nicht zu erklären". Dog tillader min o. fl. Hypothese om Læsningen af ✱ som *a*, *e*, *æ* en mere udvidet Forudsætning af mulige Læsemaader, som *á Básbæ* (paa eller i

*) Ordene adskilles paa *Worms* Aftegninger, men ikke paa den af mig benyttede, efter *Uþar* (eller *Uþer*) med tvende tilföiede Punkter.

**) I de mere bekjendte Rune-Indskrifter skrives Navnet mest ᚢᛏᚬ (*Útr*, *Oddr*), i Genitiv ᚢᛏᚼ, *Uts*, Acc. *Ut* o. s. v. See f. Ex. *Liljegren* l. c. 1131, 1334 (hvor en Skjald i Vest-Gothland nævnes som den, der reiste Stenen). 1252 maa vel *Uta* betyde *Odda* o. s. v. Andre Exempler vise dog at ᚢᚦ er blevet sat for *Odd*, f. Ex. 1369 *Uþketil* for *Oddketil* (Vestgothland), 1607 *Uþkel* for *Oddkel* (Bornholm); 1577 (Skaane) skrives *Utar* for *Otar* (*Óttar*).

Basbæ (Båsby) eller et andet lignende Navn for Indhuggerens Bopæl). Snarest burde man dog her læse *Ebe**) *spa* (dannet som *Vigher spa*)**) som maatte betegne *Ebbe spa* eller *spake* (Ebbe den Kyndige eller Kloge), der kan tænkes at have digtet, tegnet eller malet Indskriften som den skulde være, endskjöndt *Uthar* eller *Odder* havde ladet det kolossalske Mindesmærke opreise og tillige indhugge Runerne. Dog — alt dette sidste kan kun beroe paa löse Gisninger. Ikke desmindre ville vi dog ikke fortie den tilfældige Omstændighed, at begge disse Navne forekomme hos Saxo i Olos og hans Sön Omunds Historie. Han omtaler nemlig en Odder (Oddo) som en synderlig Ven af Omund. Han var egentlig en Næssekonge paa Jædderen i Norge, fra hvilket Land Olo eller Ale nedstammede, og hjalp Omund i hans Krige mod andre norske Fyrster. En Odd (Saxos Othi?) kom fra Norge (efter *Sögubrot*) til Rings og Ales Undsætning i Braavalle-Slaget. Han kan have blevet hos Ale, overlevet ham og reist ham et Steenminde. En Ebbe, Sibbes Sön***), der roses meget

*) Navnet *Ebi* eller *Abi* (Ebbe) forekommer i adskillige Runeindskrifter, som hos *Liljegren* l. c. 1425 (Köpinge i Skaane) *uft Aba* (efter Ebbe) (*Worm* Monum. Dan. S. 182 ᛏᛒᛏ); 1447 (Strö, Worm S. 147, — paa en Gravhöi) *uft Eba* (ᛏᛒᛏ). Her synes da ᛏ at gjælde baade for *e* og *a*; jfr. ovenf. S. 429.

**) Her antyder nemlig Stavelsen *spa* det hele Epithet *spakr* eller *spake*, den Kyndige, Kloge. Hos Liljegren l. c. 1276 forekommer *Spakr* (ᛋᛒᛅᚴᚱ), mulig som et Egennavn (Uråsa Sogn i Werend paa en Runesten over en Gravhöi). Paa en anden, 262, i en Stendysse ved Gilberga (Tiundaland) nævnes *Kari in malsbaki* (den Veltalende, den vise Taler), som var bleven jordet der. 1506 (Worm S. 291) forekommer paa en mærkelig Sten ved Hune (Aalborg Stift) *Runulfr hinn raþsbaki* (Runolf den Raadkloge eller den vise Raadgiver). Alle disse Stene synes at være fra Sverrigs og Danmarks hedenske Periode, i hvilken *Wigher spa* og siges at have levet. I gamle tydske Gloser forklares *spahi* ved *igeniosus*, altsaa omtrent svarende til vort Oldsprogs *spaki* (*Graff* Diutiska I, 195).

***) *Ebbe Sibbonis filius.* I en Anmærkning hertil l. c. I, 406, hedder det: *Nomen Sibbonis vix alio loco in vetustis nostris monumentis obvium.* Rimeligvis er Navnet det samme som *Sybbo*, der forekommer noget sildigere i samme Bog (af Saxo) formodentlig om en anden Mand. Navnet Sibi (Sibe, Sibbe) findes ogsaa i Indskrifter paa adskillige svenske Runestene (uden mindste Spor til Kristendom), f. Ex. i en Steensætning blandt Höie ved Tjursåker, Hammarby Sogn i Sverrig (Attundaland); see ellers Liljegren l. c. S. 64, 65, 283, 441, 561, 638, 655, 816, 989, 1238, 1322; Saxo l. c. S. 406—107. At denne Forfatter hyppig har benyttet gamle ægte nordiske Digte er

Digitized by Google

for sin Klogskab, ommeldes af Saxo som en af den svenske Konge Götars Udsendinge til Olos Sön og Efterfölger i Regjeringen, Omund, for at frie paa hans Vegne til en af den sidstnævntes smukke Döttre, som og gav ham sit Jaord; da Ebbe skulde afhente Bruden, blev han efterstræbt af Snigmordere, hvorfra han vel reddede sig med stor Klogskab, men gik dog Glip af sit Ærende (o. s. v.).

Efterat det Ovenstaaende allerede var trykt, faldt det mig ind at eftersee et Hefte i den Arnæmagnæanske Haandskriftsamling Nr. 369, i Folio, der i Cataloget har den Titel: "Ligstenes Afridsninger med Rune-Bogstaver udi Skaane, Halland, Bleging", som synes at indeholde samtlige af Worm under Afdelingen *Scania* i den 3die Bog af hans *Monumenta Danica* meddeelte Afbildninger. Heftet bestaaer af enkelte, med een Haand skrevne Noticer paa Dansk om ethvert af de afbildede Mindesmærker især, hvorpaa følger en tegnet Skizze med Blyant over en eller flere Sider af samme. Disse Afridsninger synes ikke at være udförte med synderlig Flid eller Nöiagtighed; men dette er mulig ikke paa alle Steder Tegnerens Skyld, da man maa formode, at de ere Copier af de originale Tegninger, som Worm i Aarene 1623—26 (efter Kongelig Befaling) erholdt af Provster og Præster i Skaane, af hvis Indberetninger ogsaa i det Tilfælde de skriftlige Noticer ere tagne. Dog er det besynderligt, at der i Provsternes Beskrivelse over Skaane (og den störste Deel af Bleking) Aar 1624, udtogsvis trykt i *Suhms* Samlinger til den danske Historie 1ste Bd. S. 97—145 efter det Rostgaardske Haandskrift paa Universitets-Bibliotheket Nr. 82, hvilket jeg og har eftersect, næsten intet indeholdes om de her beskrevne eller afbildede Runestene. Dette er især Tilfældet med Bleking, forsaavidt Lister-, Bregne- og Östre-Herred

---

nu blevet oplyst. At han ogsaa virkelig har taget Hensyn til adskillige af de danske Runeindskrifter, som havdes i hans Tid og af hvilke vi vistnok nu kun have en saare ringe Deel tilbage, kan antages for vist, naar man ikke aldeles forkaster disse hans egne Ord: *Nec ignotum volo .. Danorum antiqviores .. majorum acta .. lingvæ suæ literis saxis ac rupibus insculpenda curasse* o. s. v. (l. c. I, 67).

Digitized by Google

ommeldes her (S. 122—128); Medelstad Herred, i hvilket Leerager- eller Björketorp-Stenen findes, er derimod udeladt, ligesom ogsaa nogle af de skaanske Herreder. Ingen af disse saaledes manglende Herreds- eller Sogne-Beskrivelser har jeg hidindtil kunnet opspörge. I det ovennævnte Folioheste findes derimod följende Notice:

"Dette Monumentum findiss vdi Blegiøge, vdi en lille Birekeskov som ligger imellem Lerager, Bircketorp och Listerby. Den 1 Steen er 7½ Alen höy, 2 All bred med Bogstaffuer paa begge sijderne. Den förste sijde vender vdi Öster. Den 2 Steen er 6 All höj 3 Qvarter bred vden Bogstaffuer. Den 3 er 6 All. höy 1½ All. bred. Disse Stene staar lige i en Triangell och ere haarde Kampestene."

Det sees letteliig, at den Wormske Beskrivelse især maa have holdt sig til denne originale Beretning. Det samme kan og siges om den i Haandskriftet följende Blyantstegning, som især stemmer overeens med Træsnittet i *Monumenta Danica* paa det nær, at dette er udfört efter en noget formindsket Maalestok og at nogle smaae i Tegningen forekommende Træ- og Buskvæxter der ikke ere at finde.

Hvad selve Indskriftens Afbildning angaaer, saa ere mange Træk her mere afrundede end i det sidste Wormske Træsnit, i hvilken Henseende den mere stemmer med det förste og den nyeste Petersonsk-Thomsenske Afskrift. Derimod sees her det urigtige bagvendte S istedet for ᛋ. I 2den Linie synes det sidste (rigtige) ᚿ at være senere forandret til ᚹ, som sees i Træsnittene. I 3die Linie ere ᚺ, ᛘ og ᛗ meget rigtig fremstillede. De övrige Charakterer stemme ganske overeens med det Wormske Træsnit, der dog allerede efter denne ældre Skizze kunde have erholdt adskillige væsentlige Berigtigelser.

Denne Tegning overbeviser mig endvidere om Rigtigheden af min ovenfor fremsatte Gisning, at Björketorp-Stenens vestlige Sides korte Indskrift ikke har nogen Indfatning, thi her sees den ikke i nogen kantet Ramme, men blot i et for större Tydelighеds Skyld anbragt ovalt Omrids.

Digitized by Google

Af de övrige blekingske Steenminder, der forhen vare og deels endnu ere udmærkede ved Indskrifter i saakaldte fremmede Runearter eller blandede med saadanne, have vi mere eller mindre Kundskab om disse följgende:

1. *Worm* havde allerede 1636 opspurgt en Steen med en saadan Indskrift, der fandtes paa Gommor-Engene (*in pratis Gommoræis* eller *Gomorrheis*) i Nærheden af Slottet Sölvitsborg (*Syllisburgum*). Den er af ham afbildet i 1ste Udgave af hans *Literatura runica* S. 67, 2den Udgave S. 65 samt i *Monumenta Danica* S. 219, som det synes ved det selvsamme Træsnit, af hvilket man dog kun vanskelig faaer det rette Begreb om Stenens Udseende. I det förstmeldte Værk omtales den som heel og purpurfarvet (*purpurei coloris*); i det sidstnævnte derimod som et blot Brudstykke (*fragmentum*); i begge angives dog dens Længde til 1 (dansk) Alen. Den havde været aflang og firekantet, forsynet med Indskrift paa alle 4 Sider; hver af Kanterne var $\frac{1}{4}$ Alen bred. Worm synes med Rette at have antaget Charaktererne for de samme som de, der fandtes paa Leerager-Stenen. Tegneren har kun seet sig istand til at aftegne en af Kanterne saaledes, at Indskriften der sees at udfylde det meste af Rummet; en er kun halv beskrevet og de to övrige fremvise enkelte Charakterer, af hvilke den 4de Kant kun var betegnet med 3 nedvendte Runer, der sædvanlig betegne F.

I den Rostgaardske Haandskriftsamling, tilhörende Kjöbenhavns Universitetsbibliothek, haves under Nr. 55 en tyk Qvartant, der indeholder forskjellige af den berömte *Peder Syvs**) Samlinger, deels Opsatser, forfattede af ham selv, deels Excerpter af Manuscripter, sjeldne Böger m. m. Deriblandt er en Beskrivelse over 11 Runestene (og 2 Mindestene af andre Arter), som fandtes 1685 paa Trinitatis Kirkegaard ved det

*) Han er især bekjendt af sine Udgaver af gamle danske Folkeviser og Ordsprog m m. Ellers var han en for sin Tid særdeles lærd Mand. Han blev 71 Aar gammel og döde som Præst til Hellested i Stevns Herred 1702.

Digitized by Google

runde Taarn her i Staden*). De vare uden Tvivl, efter kongelig Befaling af 9de Februar 1652 til Lehnsmændene**), førte hertil Staden fra de Steder i Provindserne, hvor de forhen havde staaet, for efter Worms Forslag at bevares i et Museum for den danske Oldtids Mindesmærker.

Saaledes var en af disse Ordrer blevet udfærdiget til Lehnsmanden paa Sölvitsborg Slot, Niels Krabbe, hvori den derværende Runesteen udtrykkelig nævntes, og Stenen (som let kunde transporteres) maa da i Følge deraf snart efter være blevet sendt til Kjöbenhavn. Der saae Peder Syv den 33 Aar derefter, men fandt ikke Worms Tegning over den i *Monum. Dan.* S. 119 fuldkommen rigtig, hvorfor han i Haandskriftet har meddeelt sin egen Afridsning, som er meget afvigende fra den Wormske, skjöndt Charaktererne ere lige mange i Tallet.

Hans 1ste Linie er Worms 3die
— 2den — — 1ste
— 3die — — 2den
— 4de — — 4de

I Worms 1ste Linie er dens 1ste Charakter forandret til ᚱ; den 5te sees her som ᛋ; den 8de som ᚴ.

*) *Inscriptiones cipporum runicorum qui in coemeterio ædis Stæ Trinitatis, prope murum templi, Hafniæ conspiciuntur. Nyerup* feiler formodentlig i at anføre (Hist. Stat. Skildr. IV, 149—150), at det var Peter Resen at takke for, at der ankom en Ladning Runestene (13 i Tallet) her til Staden, som hensattes paa den ovennævnte Kirkegaard (o. s. v.). Af *Syvs* Afhandling meddeles et Uddrag paa Dansk i *Suhms* Saml. til den danske Hist. 1ste B. 2det H. S. 112 o. f. Vi have benyttet Originalen.

**) Denne Kongelige Circulaire meddeles af *Werlauff* (i nordisk Tidsskrift for Oldkh. I, 324—325) og fortjener vistnok her paany at bringes i Erindring. Den var nemlig saaledes lydende: "Friderich III.... Vor synderlige Gunst tilforn! Eftersom vi naadigst kommer i Forfaring, at paa mange Steder her udi vort Rige Danmark adskillige Monumenter og Stene med Runebogstaver paa ere at finde, hvilke vi bedre og nytteligere eragte paa et Sted at vorde samlede, — da efterdi ogsaa paa..... findes Sten (Stene) med Runer paa, bede vi Eder og naadigst ville at I den (dem) med det forderligste samt bequemmeligst Leilighed og naar best beleiligt skee kan, herhid til vort Kjöbsted Kjöbenhavn lader føre og forskikke og paa den nye Regents Kirkegaard lader levere, og derpaa tager Beviis af Os elskelig og Höilærde D. Oluff Orm, Professor Medicinæ paa Universitetet i formeldte vor Kjöbsted Kjöbenhavn. Dermed" (o. s. v.).

Digitized by Google

I Worms 2den Linie er ᛦ forvandlet til ᚱ; — jeg formoder da, at dette Bogstav i 1ste Linie har havt den selvsamme Form, og at *Syv* saaledes har dannet et heelt ᚱ paa begge Steder af et halvt, hvortil visse Former paa andre sjeldne Runestene kunne have givet ham Anledning.

I Worms 3die Linie sees disse Afvigelser: den 1ste Charakter er et bagvendt ᚠ. Den 6te har en mindre regelmæssig Form og ligner meget den sidste (hos os förste) Charakter i Runamo-Indskriften, som menes at betegne H. See ovenfor S. 293—294.

Worms 4de Linie vender her opad, og följelig staae her tre retvendte ᚠ efter hinanden.

Ved denne nye Tegning synes den Wormskes Paalidelighed saaledes at maatte noget svækkes, men det maa dog bemærkes herved, at *Thorsen* har sammenlignet de Syvske med Indskrift-Stene, som endnu ere til, men har ikke fundet dem correkte. Dette kunde ikke skee ved den her omhandlede sölvitsborgske Steen, da den, efter hvad *Nyerup* (l. c.) rigtig har berettet, er forsvunden i eller kort efter den store Ildebrand 1728 tilligemed 7 af de andre af *Syv* omhandlede, hvorimod kun 4 af dem nu ere tilbage*).

*) Om denne sörgelige Forstyrrelses-Historie kan jeg henvise til *Nyerup* og *Werlauff* (l. c.). De 8 ödelagte Runestene vare: 1) Den her omhandlede Sten fra Sölvitsborg (Worm l. c. p. 219); — 2) den fra Aunslev i Fyen (Mon. S. 245), udenTvivl fra den hedenske Tid; — 3) Aalebækbro i Fyen (248), rimeligvis ligeledes; — 4) Langaa (Nr. 1) i Jylland (311) et ældgammelt Brudstykke; — 5) Vamdrup (Nr. 2) i Jylland (444), en af vore allerældste flade Ligstene; — 6) et Gravminde, reist af Itug (Ilug, Illuge?) over Gerde (et eddisk Kvindenavn), — samt 7) af Tuke over hans Kone, vare ikke beskrevne af Worm, og det er uvist hvor de oprindelig have staaet; — 8) en af uvis Oprindelse, erklæret for ulæselig af P. Syv. Alle disse Stene tabte sig efter Ildebranden mellem Kirkens Ruiner og menes tildeels (af den navnkundige *Sören Mathiesen*) at være blevne indmurede blandt andre Gravstene i private Bygninger. De tilfældigvis tilbageblevne vare: 1) Stenen fra Vordingborg i Sjælland (Worm l. c. S. 117—120); — 2) Brynderslev i Jylland (l. c. S. 295), bedst beskrevet, aftegnet og forklaret af *Rask* i Ant. Ann. III, 83 o. f.; — 3) fra Glenstrup i Jylland (Worm S. 284—285). I *Syvs* Beskrivelse nævnes endvidere 2 Stene uden Rune-Indskrifter. Siden 1807 har vor Regjering, som bekjendt, ladet nogle Runestene hidflytte fra Provindserne; de större ere opsatte paa Trinitatis Kirkegaard eller i Nischerne af

Digitized by Google

Det kan saaledes ikke være den sölvitsborgske Steen, om hvem *Sjöborg* har bemærket i haandskrevne Notater (af hvilke vor *Thomsen* med hans Tilladelse har taget Excerpter), at dens Indskrift ikke lignede den ovenomhandlede Wormske. Sjöborg fandt rigtignok i Sölvitsborg en anden Runesteen (som nærmere ommeldes i det Følgende), men *Tham*, som kjendte den, bemærkede l. c., at den maatte være forskjellig

det runde Taarn, de mindre forvares nu i Museet for de nordiske Oldsager paa Christiansborg Slot. Af alle de större har *Thorsen* besörget nöiagtige Aftegninger, foranstaltede af det Kongelige nordiske Oldskriftselskab.

Foruden de tre ovenmeldte bestaae disse Oldtidsminder af følgende Runestene:

a) fra Sjælland: 1) Den berömte Tryggevælde-Steen; see om den Worm l. c. S. 105—117; ny Tegning udgaves i Skand. Selsk. Skr. for 1809; den er ellers omhandlet af *Abrahamson*, *Nyerup*, *Werlauff*, *Rask* og *Petersen*; see sidstnævntes Danm. Hist. i Hedenold III, 365—366. — 2) En af de ved Worm i Sandbye (ved Suse-Aaen) opdagede tre Stene, hvis Sprog vistnok vidner om deres höie Ælde; de beskrives af ham l. c. fra S. 121 til 130; denne især findes afbildet S. 129. — 3) Et Brudstykke, optaget henved 1820 blandt Brostene af en ældgammel formeentlig Valdemars-Vei, i Nærheden af Baarse ved Præstö; see Ant. Ann. IV, 233. — 4) Den ved Snoldelöv i Aaret 1800 opgravede Steen fra den hedenske Tid (her omhandlet paa flere Steder, hvorom vi henvise til Registret).

b) fra Fyen: 5) En Steen, besörget udtaget af Sörup Kirkemuur 1815 af Provst *Bredsdorff*; see Antiqv. Annaler III, 353.

c) fra Falster: 6) Den mærkelige Steen med Binderuner, opdaget (nedvendt) omtrent 1810 i Sönder-Kirkebyes Muur, samt först beskrevet og aftegnet af Prof. *Bredsdorff*; forklaret af *Werlauff* i Antiqv. Ann. I, 74—81 (see ellers nedenfor i vort Register).

d) fra Lolland: 7) Tirsted-Stenen, Worm S. 267—271; den er udförligst forklaret af *Rask*, ved *Nyerups* Verzeichniss der in Dänemark 1824 noch vorhandenen Runensteine S. 43—52, med ny Afbildning (tildeels efter Abildgaard). — 8) Bregninge-Stenen (Worm S. 261—262).

e) fra Jylland: 9) En Steen, opgravet 1797 af Jorden ved Eistrup Mölle i Nærheden af Randers (strax benyttet til Brosteen udenfor Möllerens Gangdör); see Ant. Ann. I, 372, IV, 323 (hvor det læselige af den ældgamle, men dog let forstaaelige Indskrift er anfört og omskrevet). — 10) En Steen, optaget 1814 fra et Steendige ved Landsbyen Egaa i Anledning af *Vedel Simonsens* Indsamling af mærkelige Oldsager for det Kongelige Museum, senere aftegnet og forklaret af *Werlauff*; see Ant. Ann. I, 355, III, 362; Nord. Tidsskr. for Oldk. II, 241—247. Det överste Stykke af Stenen og Indskriften, som först manglede, fandtes i Jorden 1839. — 11) Giessingholm-Stenen fra Aarhuus Stift, Worm 285—288, Ant. Ann. IV, 205 (indsat i Kirken ved Gangen til Sakristiet).

f) fra Færöerne: 12) 2de Brudstykker med Binderuner, opdagede i Kirkemuren paa Frodebö, henved 1820; see Ant.Ann. IV, 406.

Digitized by Google

fra den af Worm beskrevne, hvilken han paany har ladet afbilde i Træsnit i hans ovenommeldte "Anmärkningar" S. 22, dog ikke fuldkommen correkt.

Wilhelm Grimm ansaae med Rette det af Worm beskrevne Fragment for særdeles mærkværdigt paa Grund af indvortes Kriterier, der vistnok have tiltalt mig i lige höi Grad, endskjöndt den Syvske afvigende Afskrift maatte opvække nogen Mistanke mod den ældre. Dog bör denne Mistanke neppe tillægges nogen stor Vægt, da Syv ikke rigtig kjendte de fremmede Runearter, men sögte at reducere slige Charakterer til de ham bekjendte nordiske Former. Grimm, som ikke kjendte Syvs Tegning, har meddeelt det Wormske Træsnit i Kobberstik ved sit tit paaberaabte Værk Tab. VIII og har tillige (S. 203—206) omhandlet selve Indskriften. Han synes ikke at have vidst bedre end at Fragmentet endnu var til, dog saaledes, at kun to af dets Indskriftsider, fra hvilke Worms Tegning var taget, da havde været synlige; dertil har Original-Afbildningens (ovenfor S. 441 ommeldte) besynderlige Form maattet give Anledning. Syvs Afskrift oplyste mig om, at Brudstykket, da det af ham saaes, maatte være forsynet med Indskrift paa alle 4 Sider. Först bemærker Grimm med Föie: "Den Verlust des Ganzen muss man bedauern, da auf diesem Stein dasselbe Alphabet vorkommt, das auf dem vorigen grössern Denkmal gebraucht worden, und sich gewiss aus der Vergleichung beider mancher Aufschluss ergeben hätte". Grimm fandt meget rigtig den tydske Rune *ech*, M, i Worms 2den Linie; han troede og at *ih* saaes i samme; et utydeligt Aftryk af Træsnittet i Worms Monumenta har forledt Eftertegneren eller Kobberstikkeren til at give denne Charakter en altfor afrundet Figur, lignende den der paa Leerager-Stenen forekommende, og som ved de nyeste Afbildninger er berigtiget til ᛇ (see ovenfor S. 425 o. f.); saaledes saaes den og virkelig paa Sölvitsborg-Stenen efter det for mig liggende særdeles gode Aftryk af Træsnittet i den 1ste Udgave af Literatura runica (tilhörende Kjöbenhavns Universitets-

Digitized by Google

bibliothek). Grimm udfandt meget rigtig, at ✱ her maatte betyde *a* (jfr. ovenfor S. 426), og gjenkjendte ligeledes i 3die Linie det tydske *Gibu* (X); jfr. ovenf. S. 426. Derimod har han, efter min Mening, miskjendt det lige foran samme staaende *uuen*, (ᚹ; see ovenf. S. 427) af samme Skriftart, idet han har antaget det for et ᚹ. Om det baade hos Worm og Syv tydelige ᚾ (jfr. ovenf. S. 397 o. f.) bemærker han Intet. — I Indskriftens 1ste Linie læste Grimm THAT (rettere THATH) eller ATHR, hvorimod Intet kan indvendes; for hans IATE i 2den Linie troer jeg derimod at man bör læse SATE. Ellers fremsætter han disse Gisninger om Resten af Indskriften:

"Dagegen scheint die Seite *b* ein paar Wort im Zusammenhang zu gewähren; ich lese: IATHU · THGL · AFA. jathu ist gátu, das Prät. Pl. von géta, erlangen, *acqvirere*, das *G* ist durch das verwandte Jod ausgedrückt. thgl muss thegl gelesen werden, bekanntlich liessen die Runenschreiber oft bei einem Consonant den Vocal aus, welchen der lateinische Name des Buchstabs hat, z. B. bei *H* das *A*: hgva für hagva; also bei dem *D* das *E*. degl, dögl, Neutr. Pl. sind die Waffen, *suppellex militaris;* afa ist der Gen. von afi, Grossvater. Gátu dögl afa heisst demnach: sie erhielten die Waffen des Grossvaters. Ich nehme hier an, Enkel setzten ihrem Grossvater einen Stein, auf welchem sie bemerkten was sie von ihm geerbt hatten; bekanntlich aber erhielt der nächste männliche Erde das Heergewette voraus. Es ist auch nicht ohne Beispiel, dass auf dem Runenstein angegeben worden wer den Verstorbenen beerbt hatte (z. B. Bautil 155). Die zweite Linie*) enthalt die *fé*-rune dreimal neben einander und zwar auf den Kopf gestellt. Gilt sie hier als Zahl? da F nach der alten Ordnung das erste Buchstab ist, so wurden drei F so viel als drei bedeuten. Vielleicht sollte damit die Zahl der Enkel ausgedrückt werden."

Endskjöndt jeg ingenlunde miskjender disse Bemærkningers Sindrighed og Grundighed, kan jeg dog ikke derved bringes til at frafalde

*) I Afdelingen *b* paa Tab. VIII hos Grimm.

Digitized by Google

den Anskuelse jeg selv har fattet om den Maade, hvorpaa de 3 förste Linier (saaledes som vi nu have dem) med störst Sandsynlighed kunne læses. Derved fölger jeg den samme Orden af Linierne, som sees paa den Wormsk-Grimmske Afbildning, med de enkelte formeentlige Berigtigelser, til hvilke den Syvske har givet mig Anledning*):

ᛊᛏ*Þ*ÞRᛚᚨᚠ
ᛊ*ᛏM
I*ÞᚢÞᚷᛚ*ᚠ*
ᚠᚠᚠ

hvilke Charakterer jeg nærmest omskriver saaledes:

(S) TAÞAÞRLÖ (F)
SATE
IAÞUVGLAFA
FFF

Eller, da baade *a* og *e* (som ellers; see ovenf. S. 429) her vel udtrykkes ved X, men K og kan sættes for G (som X o. s. v.) efter fölgende Adskillelses- og Udfyldelses-Forudsætninger:

(S) TA (*in*) ÞA (*na*)*) Þ (*ó*) RLÖF**)
SATE
(*h*) IA ÞUV (*u*) KLA (*u*) FA***)

Hertil hörer da denne nærmere Ordforklaring:

Ordet STA*in* eller *stein* afkortes i adskillige Runeindskrifter****).

ÞA for *þana*, ellers ligeledes, som f. Ex. ÞE for *þena* ved TE for TENA i Indskriften frá Kingitoarsuk (see Tab. XI Fig. 3).

*) Nemlig ᛊ istedetfor den 1ste Charakter, Ɔ; ᛚ for den 7de, som hos Worm mere ligner et ᚨ og den opvendte Stilling af de tre ᚠ; see ovenf. S. 443. Tegningernes V antager jeg for et utydeligt ᚠ af den Art, hvor den nederste Skraastreg reiser sig fra Foden af Staven eller det saakaldte *fulerum*.

**) Det nyere *Þorleifr*; saaledes finder man ogsaa ÞᚢRᛚᚠ paa den 1ste slesvigske Runesteen for ÞᚢRᛚᛏIᚠᛦ eller ÞᚢRᛏᛚᚠᛦ; see A. Ann. II, 10, Tab. I Fig. 1.

***) Om saadanne og flere lignende Afkortninger see f. Ex. Liljegrens Runlära S. 78, 79.

****) *Þana* og *þansi* for *þena* (*þenna*, denne) sees i mange svenske og danske Runeindskrifter.

Digitized by Google

SATE, det almindelige *sate, sati, sete, setti,* satte*).

IA, fra hvis Begyndelse *h* elideres, ligesom ellers meget hyppig i Rune-Indskrifter (ja selv ellers foran Vokaler i de ældste norsk-islandske Membraner); det bliver altsaa det almindelige *hja* (*hjá*), hos.

ÞUV (*u*) er Böiningsformen af det oldnordiske og endnu islandske *Þúva* eller *Þúfa* (Tue, Svensk *tufva, tumulus*)**), som fordum undertiden brugtes om Gravhöie, af hvilke adskillige i Island endnu forevises under dette Navn med forudskikket Navn af den Mand eller Kvinde, som efter Folkesagnet skal ligge begravet derunder***).

KLA (*u*) FA, Genit. af *Klaufi*, et Mands-Egennavn i Hedenold; det bares f. Ex. af Islændere, som ommeldes i Viga-Glums Saga og Svarfdælinga-Saga. Paa selvsamme Maade bogstaveres som oftest i Rune-Indskrifterne *Saulva* som *Salva*. Mange lignende Navne forekomme ellers i de svenske Runeindskrifter, som *Kafli, Klaki, Kavli, Kulvi, Kufi* o. fl.

Saaledes vilde Meningen blive:

"Thorlöf (eller Thorleif, om ikke Thorlög eller Thorleik, Thorlak) satte denne Steen ved Kla (u) fes Gravhöj (eller Gravsted)."

*) Det er mærkeligt nok, at Formen *sate* eller *seti* synes mest at forekomme i Steenskrifterne fra den hedenske Tid, f. Ex. de ved Glavendrup (af Glave?), Tryggevælde, Sönder-Kirkeby, Glimminge i det gamle Danmark. De svenske vilde det blive for vidtlöftigt at opregne; kun bemærker jeg den paa en Bautasteen ved Järmstad, afbildet af *Verelius* i hans Runographia S. 46, hvor den Afdöde siges at have slaaet (*barþi*) en Jætte i en Jættestue og derved erhvervet en god Brynie (o. s. v.), ligesom og at to Stene med saadanne Indskrifter bleve fundne ved Hvetlanda Kirke, af hvilke den ene 1724 blev indsat i Taarnmuren; da Kirken blev ombygt i Aaret 1797, bleve ikke mindre end 5 andre Runestene, hvis Indskrifter tildeels hverken vare blevne læste eller aftegnede af Nogen, sönderslagne og indlagte i den nye. Gaaer det saaledes til med Runestenenes Ödelæggelse i vore Dage, kan man vel begribe, at Worms Jammerklage derover i hans Tid maa have været vel grundet. See hans Monum. Dan. S. 100 og Werlauffs Bemærkning derved l. c. S. 323.

**) See f. Ex. Gloss. Edd. Sæmund. I, 711.

***) I Island har man ellers adskillige Navne for saadanne Gravsteder, som *haugr* og *hóll* om de runde Jordforhöininger, *leiði*, *þúfa* og *lön* om de aflange, *dys* (Dysse) om sammenkastede Steenhobe o. s. v. Ogsaa der vises endvidere hist og her opreiste höie Stene, ved eller under hvilke Hedninger siges at være jordede, f. Ex. *Flóka-steinar* (Flokes Stene), som skulle betegne Flokedalens Landnamsmands eller første Beboers Gravsted.

Digitized by Google

Skulde denne Indskrift, for hvis Aftegnings Rigtighed ingen fuldkommen Sikkerhed haves, kunne forklares bedre af det Angelsaxiske, vilde det være meget interessant at erfare. Liljegren ommelder (l. c.) under Nr. 2061 denne Sten som (forhen?) liggende paa "Sölvitsborgs slotts ägor" og anförer Worms Tegning deraf i Monumenta Danica som den eneste ham bekjendte.

Först efter at det Ovenstaaende var skrevet og udsat i Bogtrykkeriet, eftersaae jeg tilfældigvis det (S. 439) ovenommeldte Haandskrift i den Magnæanske Samling angaaende skaanske, hallandske og blekingske Runestene*). Deri findes följende Notice: "Denne Kampesteen findis vdi Bleginge, i Lister Herrid, vdi en Eng som ligger straux hoss Syllissborg, oc kaldis samme Eng Gommor-Enge. Denne Steen er 1 Al. lang oc 1 Al. trintom, oc er da firekantid med Bogstaffuer paa alle fire sijder". Afbildningen ligner den meget formindskede Wormske, men har dog följende Afvigelser: I 1ste Linie er den 1ste Charakter utydeligere end i Træsnittet; den 8de kunde snarere ligne et ᚴ; den sidste er forholdsmæssig mindre adskilt fra de övrige, ligesom og den sidste i 2den Linie. I 3die og 4de Linie findes ingen tydelig Forskjel (jfr. ovenf. S. 442—443, 447).

*) Ved nærmere Gjennemlæsning af det haandskrevne Bind i den Rostgaardske Samling, som indeholder de skaanske Provsters Beretninger til Worm (see ovenf. S. 439) finder jeg, at adskillige af dem henvise til en Mag. *Bertels* ældre Undersögelser over de Runestene m. m., der fandtes i deres Provstier. Saaledes skriver f. Ex. Provsten i Östre-Herred: "Her i Herredit findes ey nogle sönderlige documenter y skouff oc marck, videre end som M. Bertell hafver ofverseet" o. s. v. Denne Mand er sikkerlig ingen anden end den af Worm i Fortalen til hans Monumenta blandt lærde Medhjelpere fortrinlig nævnte *Bertilus Canutius*, Provst og Sognepræst til Lodderup (eller Löderup) i Skaane, hvem Worm især tilstaaer at skylde mange Oplysninger fra "Scandia" (hvorved rimeligvis Skaane menes), ligesom ogsaa fra Sjælland og Jylland (Cimbria). Han var en födt Sjællænder, men tilbragte sin hele Embedstid i Skaane, först som Rector i Malmö. Han döde 1650, 62 Aar gammel (see ellers *Nyerups* og *Krafts* Literatur-Lexicon i Artikelen Aqvilonius, samt *Werlauff* om Ole Worm l. c. S. 387—288, hvor det især oplyses at Bertel Knudsen i Aaret 1623 reiste omkring i Skaane, Halland og Bleking for at opsöge og copiere Rune-Indskrifter, hvilke han igjen meddeelte Worm. Jeg troer saaledes at der er al Grund til at antage, at det Arnæmagnæanske Haandskrift Nr. 369, Fol., er Bertel Knudsens eget Arbeide og indeholder Resultaterne af hans Reise-Undersögelser saavel med Hensyn til Beskrivelse som Tegning over de af ham opsögte Runemiuder.

Digitized by Google

2. *P. Mützell* oplyste 1748 i en Dissertation om Lister*), holdt under Lagerbrings Præsidium, at der da fandtes en Sten med Runeindskrift, eller Brudstykke af en saadan indsat i en Muur af et forhenværende Klosters**) Rudera, ved et Huus i Sölvitsborg, da tilhörende Borgeren Marienhoff. Af dette Fragment, der kun udgjorde 2 korte Linier, meddeelte han en Tegning i Træsnit. Indskriften gav, saaledes som den der sees, ingen Mening. Nogle Runer staae retvendte, andre bagvendt, og Vocaler synes at mangle mellem adskillige Consonanter. I Blekings Historia (S. 343) ommelder *Sjöborg* denne Runesteen, som 1793 fandtes, tilligemed Klosterruinerne, i Farver Kraaks Gaard. Indskriften selv affærdiger han her saaledes: "Dessa stuprunor (?) äro förvenda, utan ordning sammensatte och tyckas icke hafva någon betydelse: åt minstone har ingen ännnu kunnat uptäcka den, så at dessa väl må räknas till de blekingska trollrunor" (jfr. ovenf. S. 444—445).

Ikke desmindre har Sjöborg selv dog i Aaret 1800 taget en ny Tegning af Stenen, udgivet af *Tham* (1817) i hans ovenanförte "Anmärkningar" S. 9. Runestenen stod da i en Stengrundvold under en Staket, saaledes at de ogsaa (som det lader til) af Mützell afskrevne Runelinier vendte udad (thi om den har Indskrift paa flere Sider synes ikke at være blevet undersögt); dog har Sjöborg ikke kunnet finde tvende af de i den ældre Afbildnings överste Linie fremstilte Charakterer. Overhoved ere adskillige af Runerne her anderledes fremstilte. Begge Tegninger stemme dog overeens i to mod hinanden saaledes vendende ᚹ: ᚹ ᛋ, af hvilket det bageste udgjör den förste Deel af en Binderune. Tham vil alligevel, at de förste tvende Bogstaver her skulle være lige-

*) *Dissertatio gradualis, Blekingiæ partem specialem adumbrans, de Listria (Lister Häred). Lond. Goth. 4.*

**) *Sjöborg* kjendte kun Tilværelsen af dette Kloster af Folkesagnet i Sölvitsborg; i *Daugaards* Skrift om de danske Klostre i Middelalderen (Kbhvn. 1830, 4to, S. 150) finder man Traditionen saaledes bekræftet: "Sölvitsborg har havt et Kloster, vor Frue helliget, thi det nævnes i et Testamente af 1503 (Msct.), men om dets Orden og dets Skjæbne har jeg i övrigt Intet fundet".

Digitized by Google

betydende med Angelsaxernes ᛗ (eller ᛞ, hvilket sidste dog ingenlunde kunde antages).

Liljegren nævner denne Sten (l. c.) under Nr. 2060 som liggende i (eller ved) Sölvitsborgs Kloster, og henviser til de tvende ovenommeldte Tegninger deraf samt tillige til en tredie af *Wallman*; denne sidste have vi al Grund til at antage for den rigtigste, men den er ikke udgivet og vi have heller ikke faaet Leilighed til at see eller afbenytte den. Det er rimeligvis enten ved egen Anskuelse eller ved den sidstmeldte Tegning, at Liljegren har fundet sig bevæget til at henföre den her omhandlede Indskrifts Charakterer til fremmede Runearter.

3. End en Runesten, der synes at have været ubekjendt for samtlige ældre Topographer, synes Liljegren at have opdaget ved Sölvitsborg, idet han under Nr. 2062 anförer en saadan med Indskrift i en fremmed Runeart, som staaende ved Havsvigen, som det synes paa Sölvitsborgs (forrige) Slots Mark eller Grund. Den siges at være aftegnet i Forfatterens endnu ikke udgivne fuldstændige Rapsl.

4. Til den samme Klasse henförer Liljegren en Runesten (2063) ved Flegehall, der er blevet (först?) aftegnet af en Landmaaler, og ellers tillige, som det synes, af Wallman. Denne Indskrift er os fuldkommen ubekjendt.

5. Ogsaa Istabystenen i Melby Sogn regner Liljegren hertil, 2059. Mützell ommeldte og aftegnede den först i hans Disputats "de Listria" S. 32. I Formen ligner den en Bautasten. Tæt ved dens Fod udgravede man 1746 en Urne, fyldt med Aske og brændte Been. Paa Stenens ene Side er en Linie indhuggget paa langs og to paa den anden Side. Runerne skulle allerede dengang (1748) have været utydelige og vanskelige at læse. I den ene Linie sees her aldeles ingen fremmede Runer; hverken i den eller de tvende paa den anden Side sees nogen Adskillelse mellem Ordene. I den enkelte Linie mangle öiensynlig flere Vocaler mellem sammendyngede Consonanter, som ᚦᚦᚱ, ᚺᛃᚦᚺ. Den anden Sides tvende Linier

Digitized by Google

ere tildeels af samme Beskaffenhed. Dog sees der disse angelsaxiske Runer: ᚹ, ᚻ, ᛋ. *Lagerbring* (i Svearikes Historia 1ste D. S. 87 og 324) ansaae denne Sten for at være af stor historisk Vigtighed, da Mützell her havde læst *Sfotansriþ* (snarere *sfotanisriv*) og meente, at dette var det samme Stedsnavn, som Ynglinga-Sagas *Skjótansvað*, hvorved da det gamle Reidgothlands Beliggenhed med Sikkerhed kunde blive bestemt. Herfor haves dog ikke den ringeste Sandsynlighed (om end Bleking ellers vel fordum kunde have været indbefattet under den vidtudstrakte Benævnelse af de ridende Gothers Land eller Gothernes Fastland). Sjöborg fandt Stenen 1793 i en Bondemands Kjökkenhave (Blek. Hist. och Beskr. S. 6 o. f.); paa dette Værks Titelvignet lod han Stenen afbilde fra den Side, som har de to Runelinier. Med Hensyn til Indskriften (som er saa fiint graveret, at den neppe er læselig) afviger hans Tegning ikke ubetydelig fra den Mützellske; hvem der her har Ret, kunne vi ikke bedömme. Hos Sjöborg seer man dog de samme fremmede Runeformer som ovenmeldt. For at kunne forsöge en Forklaring maatte man först være i Besiddelse af paalideligere og tydeligere Afbildninger, end de forommeldte; Liljegren, som anförer Istabystenen under Nr. 2059, er ikke bleven opmærksom paa nogen anden end den Bring-Mützellske. Sjöborg har anseet Indskriften for særdeles mærkværdig, idet han (l. c. S. 352) udlader sig saaledes om den: "Denne Runsten är, utom Runristningen på Runamo, den märkligaste i Bleking".

6. Ved Bondegaarden Hallahult fandt Mützell*) 1747 en Runesten eller snarere et Brudstykke af en saadan, med sædvanlige Runer,

*) *Dissertatio histor. de territorio Bräkne, præside Sv. Bring. Lond. Goth.*, 4to, p. 31. Jfr. Sjöborgs Blek. Hist. och Beskr. S. 326—327. Af Tegningen at slutte skulde man med Liljegren (som synes at have taget en Gjenpart deraf for sin fuldstændige Bautil) nærmest slutte, at Stenen var eller lignede en halv Qværn- eller Möllesten, hvis Rand blev omgivet eller prydet af Indskriften, Dette kan dog ikke være Tilfældet efter Sjöborgs nöiagtige Beskrivelse (Bl. H. och Beskr. S. 326), hvorefter Indskriften sees i det ene Hjörne af en jordfast Sten; han bemærker, at der ovenfor Skriften sees et dybt Hul (hvilket ikke kan svare til Stenens formeentlig halvrunde Skikkelse).

Digitized by Google

paa een nær, nemlig ᛉ, der og forekommer paa Leerager-Stenen; han læste den for ᛘ (som dog ligeledes sees der, jfr. ovenf. S. 430—431). Her forekomme og 4 eller 5 Consonanter uden nogen Vokal derimellem, til hvilken kryptographiske Skrivemaade Blekingboerne synes at have været meget hengivne. De her ommeldte Consonanter følge ellers saaledes tildeels paa hinanden i det sædvanlige nordiske Alphabet, og Liljegren mener at hele Indskriften fremstiller det, endskjöndt tildeels i en anden Orden end den sædvanlige; see hans Runurkunder 2005. I dette Tilfælde maatte Tegningens ᚴ være ᚵ, dens ᛉ derimod ᛘ o. s. v.

Ovenfor (S. 73 o. f. samt S. 95 o. f.) have vi anført (saavel danske som islandske) Oldsagns Beretninger om Harald Hildetands, hans Hærföreres og nærmeste Efterfölgeres Krigstoge til England, især Northumberland og Cumberland, samt den deraf följende Forbindelse mellem disse Egnes Beboere. Derhos maae vi bemærke, at mange udmærkede Britter eller Engelsmænd siges at have fra Ungdommen af staaet i Haralds Krigstjeneste, af hvilke Sagaernes Orm Enske (den Engelske, Saxos Anglicus, eller Britannicus?) siges at have været den ypperste*). Ogsaa nævnes saaledes Brat den Irske samt Ella, muligvis af Navnet at slutte en Angelsaxer. Ere disse Beretninger grundede paa nogen historisk Virkelighed, som vel kunde være, om de end ikke burde forstaaes lige efter Bogstavet, saa bliver det aldeles ikke usandsynligt, at Angelsaxerne i dansk Hof- eller Krigstjeneste i det 8de Aarhundrede kunne have bidraget til at udbrede Kundskaben om de angelsaxiske Runer i Norden. Det bliver da heller ikke urimeligt at antage, at Ale (eller Olo), Sigurd Rings Ven, först Statholder, siden mulig Konge over den skaansk-blekingske Deel af Danmark, er ved hans Venner blevet hædret med et Gravminde, der

*) *Britanniam petens, Humbrorum Rege prostrato, promptissimos quosque devictæ iuventutis adscivit. Quorum præcipuus Orm cognomento Britannicus habebatur.* Saxo Gram. H. D. ed. Müll. I, 366—367. Han er dog muelig forskjellig fra Saxos *Orm Anglicus*, ommeldt som deeltagende i Braavalleslaget, I, 378. Jfr. *Rafns* Fornaldar-Sögur I, 375, 379, 388.

Digitized by Google

endnu fremviser en Indskrift i de saakaldte angelsaxiske Runer. Til Oldsagnene knyttes den nyere (eller lige til vore Dage vedvarende) Tradition, at Harald Hildetand jevnlig skal have opholdt sig i Sölvitsborg, hvilket dog mulig snarere kunde forstaaes om et andet i Bleking liggende Sted, f. Ex. den gamle Kongsgaard Hoby (eller Hughby)*). Der eller ikke langt derfra, ved Listerby eller Björketorp, kunde da og hans nærmeste Efterfölger i Regjeringen over disse Egne, Ale (eller Olo), have opholdt sig, da han blev myrdet, hvorfor han og (hvis han virkelig nævnes i Leeragerstenens Indskrift) er bleven jordet**) der i Nærheden. I en for Historikeren saa dunkel Tidsalder maae vi nödes til at söge at hjelpe os frem ved sandsynlige Gisninger; vore Tider have uventet fremdraget ældgamle Skriftminder for Lyset, og end andre kan det være Eftertiden forbeholdt at aahenbare; skeer det i rig Fylde, vil meget först da blive klart, hvad nu kun skimtes i Taage.

Til Side 10, 11, 12, 17, 211.

Blandede nordiske og tydsk-angelsaxiske Rune-Indskrifter i det nuværende Danmark. Efter at have gjennemgaaet de Sten-Indskrifter af denne Art, som haves i Bleking, forhen tilhörende Danmark, og i Bahus Len, der fordum fra umindelige Tider lige til 1658 (eller 1660) havde udgjort en Deel af Norge (see ovenfor S. 344—346), komme vi til at ommelde andre saadanne, som endnu haves eller med Sikkerhed

*) See *Sjöborg*, Blek. Hist. och Beskrifn. I, 20; jfr. *Suhms* Hist. af Danm. I, 479—482 samt her ovenfor S. 84, 98.

**) Ale (eller Olo) var en födt Nordmand; blandt de Kjæmper, som kom fra Tellemarken for at staae ham og Ring bi i Braavallekrigen, nævnes en Thorleif (*Thorlevar*), see om ham og de ham givne forskjellige Tilnavne *Müllers* Saxo I, 382. Det kunde da jevnföres hermed, at en Thorleif (hvis min Læsning eller Gisning er rigtig) har sat (eller reist) den Sölvitsborgssten, hvoraf den ved *Worm* og *Syv* beskrevne var et Brudstykke. Da der just paa Tellemarken fandtes forskjellige Stenminder fra Hedenold med angelsaxiske Runer (see ovenf. S. 389—392 samt nedenfor paa sit Sted) er dette vel ikke aldeles umærkeligt.

Digitized by Google

vides at have været til i de ovennævnte tvende Riger. De mærkværdigste svenske have vi ovenfor (S. 335—344, 346—348) ved at vandre i *Wilhelm Grimms* Fodspor sögt nærmere at oplyse*).

Ligeoverfor Bleking (mod Vesten), omtrent 10 Mile derfra, men kun 7 Miil fra det tilgrændsende Skaane, ligger Öen Bornholm, hvis Indbyggeres særegne Dialekt i meget synes at nærme sig den blekingske. Heraf kan man slutte sig til ældgamle Forbindelser mellem disse Lande, forhen i en lang Række af Aarhundreder tilhörende det samme Rige. Man kan saaledes vente at finde Runeindskrifter paa Bornholm, der ligne de blekingske, og dette Haab bliver, om end ikke fuldkommen opfyldt, saa dog ikke aldeles skuffet. Allerede ovenfor (S. 194—195) have vi meddeelt en lille Pröve derpaa.

I *Suhms* Samlinger til den danske Historie 1ste Binds 2det Hefte (Kbhvn. 1780) findes adskillige Tegninger af bornholmske Rune-Indskrifter, i hvilke usædvanlige Charakterer, der ligne visse af de blekingske, forekomme. De med de dertilhörende Efterretninger ere affattede i en til Oluf Worm 1624 indsendt Beskrivelse over Bornholm (Rostg. Mscr. i Univ. Bibl. Nr. 82, 4), der rimeligvis skyldes den daværende Provst, Hr. Jens Pedersön (om hvem jeg forgjæves har sögt Underretning i *Nyerups* og *Krafts* Literatur-Lexicon). Dette Skrift er rimeligvis blevet foranlediget ved Kong Christian den 4des Befaling til alle Rigets Biskopper af 11te August 1622, hvorved det paalagdes dem at opsöge og antegne alleslags Antiquiteter og Documenter i deres Stift efter en hosfölgende Fortegnelses (eller Opgivelses) Indhold**). Af de ovenmeldte Afbildninger bemærke

*) Et rörligt Mindesmærke af denne Art synes Sverrig og at have i den berömte, i Upsalas Musenm forvarede Stenhammer med Runeindskrift; see ovenfor S. 7, her forestilt Tab. VII Fig. 2. Jfr. Fortegnelsen over Kobberne.

**) Dette Rescript er tilligemed Opgivelser af de Gjenstande, hvorom Oplysning især önskedes, meddeelt af *Werlauff* (l. c. Nord. Tidsskr. for Oldk. II, 289). De os her mest vedkommende Poster af Bilaget lyde saaledes: "3. Skal alle Runebogstaver, skrevne eller i Sten, hele eller i Stykker, eller i Træ indhugne, eller paa Metalbelter og saadanne opsöges, og med Antegnelser hvor de ere at finde, og en rigtig

Digitized by Google

vi her de följgende (hvilke Worm ikke synes at have afbenyttet), hvis Originaler ikke senere, saavidt man veed, ere blevne aftegnede eller udgivne af Andre.

1. (S. 34.) En Runesten af 5 Födders Længde laae i Aakirkeby (hvor den ældgamle Döbefont med Runeindskrifter i vor Tid opdagedes) udenfor Byskriverens Forstuedör, hvis Indskrift da synes at have været tildeels udslidt. Disse Charakterer vare dog (blandt flere sædvanligere) saaledes læselige:

Det angelsaxiske ᚷ (*g*).

ᚠ, en usædvanlig Form af ᚠ.

ᚢ, hvoraf mulig den överste skraa opadvendende Streg var udslidt. I disse tvende Charakterer gjenfinder man vel den rette Maade, hvorpaa det utydelige ᚢ paa Worms Sölvitsborgsteen bör læses, og som da stemmer overeens med vor Gisning; see ovenf. S. 447.

2. (S. 35.) I Öster-Herred, Larskjær Sogns Kirke fandtes en Indskrift paa den synlige Kant af en Sten (formodentlig indmuret) i Vaabenhuset. Her findes Figuren ᛉ, der rimeligvis har den bekjendte Betydning. De övrige Bogstaver ligne almindelige nordiske Runer med Undtagelse af (det mestendeels angelsaxiske) ᚨ, hvis Betydning dog her er uvis.

3. (S. 35.) I samme Kirkes Stöbling paa den vestre Side fandtes et lignende ᛉ, ligesom og Figurerne ᛇ, ᚺ, der ligeledes forekomme paa blekingske Runestene (jfr. ovenf. S. 446, 450). Den förstanförte af disse to Charakterer sees i begge de Tegninger, som haves af Stenen fra de sölvitsborgske Kloster-Ruiner.

---

nöiagtig Afskrift af dennem hid forskikkes; og kan Lineamenta med Krid paa Stenen bedst drages og siden aftegnes, og Provsterne eller Præsterne forelægges med al Flid strax derom at forfare og endelig Beskeden til Bisperne fremskikke, som strax skal det udi Cancelliet indskikke".... "5. Alle *Calendaria runica* paa Træ og ellers". Werlauff bemærker (blandt andet), at de saaledes befalede Indberetninger indsendtes fra vedkommende Geistlige i Aarene 1623 til 1626, og at det var af dem at Worm senere benyttede de vigtigste Resultater i sine *Monumenta Danica*. En stor Deel af de dertilhörende Tegninger findes i den arnæmagnæanske Haandskriftsamling under Nr. 366 til 371 i Folio. See ellers ovenf. S. 439—440; jfr. S. 442.

Digitized by Google

Henved 16 Mile fra Bornholm mod Vesten ligger den större Öe Sjælland, og de höre endnu begge til det ældgamle danske Rige. Naar vi der söge efter Stenminder af den nu omhandlede Art, finde vi kun tvende, som begge först ere blevne opdagede i vore Dage, — disse nemlig:

1. Runestenen fra Snoldelev, fundet henved Aar 1800 under Jorden paa et Sted, hvorover en uhyre kolossalsk Sten forhen havde hvilet. See ovenfor S. 17, 413, 426, som tydelig nok vise, at Indskriften maa være sat i Danmarks hedenske Periode. Stenen blev, som ovenmeldt, först beskrevet 1812 af *Abrahamson*, *Skule Thorlacius* og *Börge Thorlacius* i Ant. Ann. II, 278—322 (med Afbildning) — hvortil jeg 1817 föiede nogle Bemærkninger i 3die Bd. S. 203—207. Endelig fremsatte *Petersen* (l. c.) den fuldstændigst rigtige Forklaring. Den kobberstukne Afbildning havde tildeels vildledt mig, da Indskriftens sidste Træk er udeladt deri. Det sees paa en i selve Snoldelev over Stenen taget Tegning (som först nylig er kommet mig for Öine), affattet ved den kyndige Oldgrandsker *M. F. Arendt*. Jeg har confereret den med selve Stenen og fundet den fuldkommen rigtig.

Med Typer kan Indskriften udtrykkes saaledes:

ᚴᚢᚾᚢᛘᛚᛏᛋᛏᛘᛁᚾ · ᛋᚢᚾᚾᛦ

ᚱᚢᚺᚾᛚᛏᛋ · ᚹᚢᛚᚾᛦ · ᚱᛋᚾᛚᚺᚾᚢᚴᚢ(ᛉ)

Af fremmede Runer findes egentlig ingen her uden det tydsk-angelsaxiske ᚺ og ᚱ, men Betydningen *a* eller *e* har ᛘ her ligesom paa Leerager-Stenen; dog findes her tillige det nordiske ᚾ.

Vi ville ikke her oprippe alle de ældre Vildfarelser ved Indskriftens Forklaring, men kun anföre de successive Fremskridt, som den rette Læsning har gjort. Saaledes læste

a) *Skule Thorlacius:* GUNVALT (eller GUNVALD) STEIN SUNAR. Fornavnet læste han vel rigtig som et Mands-Egennavn, men *stein* vilde han urigtig föie dertil som et dertil hörende Patronymicum (*Steinsoner*).

Digitized by Google

b) *Abrahamson* læste det følgende Navn som *Runalts*, jeg derimod først *Rugialds*, *Rask* og *Petersen* dernæst RUHALTS eller *Rohalds*, hvilket jeg nu erkjender for det rette.

c) *Abrahamson* læste vel rigtig ÞULAR, men fortolkede Ordet som *Þulr* (i Nom. Sing). Jeg antog det derimod for Gen. Sing., hvilket *Petersen* og har gjort.

d) ᚬ antog jeg for Á, hvilket de følgende Fortolkere og have gjort.

e) SALHAUGU (M) udfandtes af *Petersen* ved med stor Sandsynlighed at antage at Indskriftens sidste Træk tilhörte et ellers ved Stenens Beskadigelse bortkommet ᛉ.

Det Hele bliver efter *Petersens* Læsning og Forklaring (1838, Danm. Hist. i Hedenold III, 364):

"*Gunvaltstain sunar*

"*Ruhalts þular o salhaugu* (*m*)

"Det første Ord er sammentrukket for *Gunvalds stein* og derved, som "ofte, selv i gammel Dansk, Eieformens *s* faldet sammen med det følgende "*s**); mærkelig er Runen ✱ (for ᛃ) med Betydning af *a*; *sonar* er Eie- "formen af *son* og rigtig svarende til Eieformen *Gunvalds*. Runen ᚺ**) "staaer for *h* eller *gh*, saa at det følgende Navn er *Róhaldr* (Róaldr***) eller "Rognvaldr); Eieformen *þular* svarer rigtig hertil af Navnef. *þulr*, Taler, "offentlig Taler paa Tinge. Forordet *o* d. e. *á*, isl. *á*, paa, er sat i eet "med det følgende Navn *Salhaugum*, der er Hensynsformen i Fleert. af "*Salhaugar*, Salhöje, det Sted, hvor Faderen boede. Dette Navn er "endnu til i Landsbyen Sallöv i Snoldelev Sogn****). Overgangen er

*) Jfr. ovenf. S. 432 om en lignende særegen Regel for Runeskriften overhoved.

**) Dens Form har Xylographen ikke rigtig truffen i denne af *Petersen* meddeelte Runeindskrift, men ellers er hans Efterligning af den bedre, med Hensyn til den mere afrundede Form af ᚺ, end vore Typer her kunne udtrykke.

***) *Róhaldr* er vist det samme som *Róaldr*, ligesom man baade skriver *Arnhaldr* og *Arnaldr*.

****) Denne Landsby kaldes Sallöv i Mansas Kort og i *Sterms* Beskr. over Kbhvns. Amt II,281; den ligger tæt ved Snoldelev (omtrent en ½ Fjerding Vei derfra) mod Sydvest.

Digitized by Google

"den sædvanlige: *á Salhaugum*, paa Salhöve eller Salövæ, hvoraf det nu-"værende Salöv. Saaledes finder man tydelig reen islandske Former midt "i Danmark; og Indholdet af Indskriften, at den er Gunvalds Sten, "hvilken Gunvald var en Sön af Robald Taler paa Salhöie, samt Stedet, "hvor Stenen er fundet, viser at den er fra den hedenske Tid, at Faderen "har havt Bolig paa Salöv og at hans Sön er begravet i det formodentlig "fælles Gravsted i Nærheden af Blothöi og andre Steder, hvor de store "Offringer ved Leire bleve holdte."

(l. c. S. 363:) "Ovenover Indskriften ere Figurer indhuggede, "nemlig tre Drikkehorn, slyngede i hverandre*), og et korsagtigt Tegn, "der af *Abrahamson* antoges for Thors Hammertegn, af *Thorlacius* for "korslagte Nögler."

Jeg har havt en tredie Mening om denne Figurs Betydning, og tillader mig her at anföre det hertilhörende fra Ant. Ann. III, 204 o. f.

"Den korsdannede Figur (som jeg anseer for en eller to Kjöd-"gafler, isl. *soðkrókar* (ɔ: Saad- eller Suppekroge), og tvende Drikke-"horn**), tilkjendegive et Sted, hvor offentlige Maaltider og Drikkelag "holdtes.... Saadanne Offerpladse tjente til (Menighedens eller Ting-"sognets) Forsamlingssteder, hvor Skaaler höitidelig drukkes til Gudernes "og Kongens Ære ved det höitidelige Maaltid***)."

Det Sted, hvor Stenen fandtes, beskrives saaledes (Ant. Ann. I, 283—284): "1500 Skridt fra Snoldseie****) findes tvende store lang-

*) At deres Form svarer til de smaae Drikke- eller Offerhorn af brændt Leer, som for faa Aar siden fandtes ved det saxiske Offersted Schlieben, er bemærket herovenfor S. 412—413.

**) Næsten kunde man og troe, at den næste Figur (hvis den ikke er naturlig, men kunstig) skulde forestille et Bröd.

***) Jfr herovenfor S. 400—402, 404—407.

****) "Landsbyen Snoldelevs Kirke ligger paa en Bakke, som har baaret og bærer endnu "Navn af Snolds Eie. Sagnet vil, at Kirken skal være bygget af Ruinerne af Snolds "Slot, med hvem Traditionerne have meget travelt; og Provst *Rachlou* mener i sin "Indberetning, at Saxo i sin Histories 8de Bog taler om denne Snold, at han er "den 47de i denne Skribents Kongeregister og har været Regent i denne Egn i

Digitized by Google

"agtige, uden Dal fra hinanden adskilte Höie, der gaae i Sönder og Nord; "de kaldes Slæbbes Höie*). Den östligste af dem, som benævnes Sylshöien "og er den mindste, var allerede för 1768 berövet de fleste af de mange "paa den værende Stene og tildeels overplöiet. Banken havde nemlig "været besat med 15 store Stene i 2 Rader fra Nord til Syd; den var "stor og langagtig og oventil flad, og syntes ei ved Konst, men ved Na- "turen, om ei ganske, saa dog for störste Deel, at være oprunden. Dog "laae der endnu nogle Aar derefter, paa den östre Side af den, en "umaadelig stor Sten, som, da den blev sprængt til Hegn, udgjorde "omtrent 70 Stenlæs og alene tjente til at opsætte flere Favne enkelt Sten- "gjærde. Dens Tyngde havde gjort, at kun lidet af den var over Jorden. "Ved at plöie paa det Sted, hvor denne uhyre Sten havde ligget, fandtes "et Aars Tid efter i Jorden, netop under den Huling, som denne uhyre "Masse havde udfyldt, den Sten med Runeskrift, vi her omtale."

Jeg formodede (l. c. III, 206), at Benævnelsen *Sylshöi* var dannet af det gamle *Sylgshaugr*, da Ordet *Sylgr* i Oldsproget betydede Drik, Drikkegilde eller Gilde overhoved, — og at Stedet bar hint Navn som Folkets (eller Hövdingernes) Forsamlingsplads ved festlige Sammenkomster. — At et stort Ting- eller Offersted har været her i Hedenoldsdage maa endvidere indlyse af lignende Benævnelser for andre i Nærheden

"Slutningen af 4de Aarhundrede" (l. c. S. 283). At Snold er den samme som Saxos Snjo er ikke sandsynligt; Navnet er snarere identisk med det gamle Snjall (Snjallr); en berömt Hedenolds-Kjæmpe af dette Navn sagdes fordum at være begravet i Halland. Det visseste heraf er dog vel den Omstændighed, at en *Snjall* (eller Snold) höit oppe i Hedenold har eiet Byen (som Snoldseie — en mærkelig og nu sjelden Benævnelse), men har efterladt den til sin Arving, hvoraf den fik det endnu gjeldende Navn *Snjallsleif* eller Snoldslev, Snoldelev (til hvilken Benævnelse mange af de danske Landsbyer kunne opvise ægte Sidestykker). Jfr. ovenf. S. 410.

*) I Fortegnelsen over fredede danske Monumenter (Ant. Ann. I, 138) nævnes "Slæbbeshöi, en halv Fjerdingvei fra Snoldelev med 4 Hjörnestene, indfattet rundt om. Ovenpaa en Indfatning med 2 Rader Stene, afdeelt i 3 Rum. Ved det midterste har der været et Alter. Det med de störste Stene indfattede kaldes *det Höie*, det mellemste *Kampladsen*, det mindste og laveste *Trællestuen*. Höiens Stenpragt er for det meste spoleret".

Digitized by Google

liggende Oldtidsminder, som Blothöi (*blóthaugr*, Offerhöi), en meget stor af Menneskehænder opreist Banke, 1700 Alen sönden for Sylshöi, — og en anden, 1700 Alen norden for samme, som synes at være Naturens Værk, kaldes Hallens Dys eller Helledys*) (den hellige Dysse?), hvorpaa 3 Altre fordum have staaet. 1700 Alen östen for Slæbbeshöiene vistes "Snolds Grav" og lidet östen for denne en Plads, kaldet "Slottet", i hvis Grund man, henved 1775, fandt en Muur af 3 Qvarteer lange og 1½ Qvarteer höie og brede Stene, deels brændte, deels hugne Kridsteen, som nu sidde i Præstegaardens Undervægge. Om alle disse Steder, en nærliggende Kilde, en Bæk m. fl. vidste Folkesagnet endnu 1812 meget at fortælle, med Hensyn til de i Oldtiden der foretagne Offringer. — Det er ei heller usandsynligt, at de kunne have staaet i nogen Forbindelse med detslags Höitideligheder samt religieuse og politiske Indretninger i Danmarks eller Sjællands ældste Hovedstad Leire, som kun ligger 1½ Miil fra Snoldelev.

Disse og flere lignende Betragtninger bevægede mig for 24 Aar siden til at antage *Abrahamsons* Læsning af Indskriftens förste uadskilte Bogstaver saaledes: *Kunuh l(i)t sthin*, og til at oversætte dette saaledes:

*) Af en Indberetning om de fredede Monumenter l. c.: "*Helles-Höi* eller *Hellesdys*, stor, firkantet i 3 Afdelinger, hvoraf den överste undertiden kaldes *Vana-Ret* og den mellemste *Asasæde*. I hver Afdeling et Alter, et paa 3 Stene hvilende kaldes det *aarlige*, et paa 5 det *treaarige* og et paa 7 det *niaarige*. Dette sidste er endnu ubeskadiget; Overliggeren holder 18½ Alen i Omkreds og de 7 Understene danne en majestætisk Jættestue". — Det er Skade at de Benævnelser, der synes at sigte til Eddaernes Vaner og Aser, ikke ere nærmere dokumenterede. Om de 3 Altres Benævnelse jfr. samme Binds S. 285, hvor det hedder, at Helledys var det Sted, hvor de aarlige, 3aarige og Nogle sige 7, Andre 9aarige Offer-Höitideligheder bleve fuldbragte. — Disse Folkesagn sigte tydelig nok til Beretningerne hos visse Forfattere fra Middelalderen om Leires store cykliske Offerfester. Synderlig nok er den l. c. I, 138 anförte Efterretning om Helledys: "Denne Dys tilhörer Frue Kirke i Roeskilde". Ikke langt derfra ligger *Hjaltes Minde*, en saaledes kaldet Bautasten, som, da Beskrivelsen blev forfattet, stod 2½ Alen over Jorden. "Den har været höiere, men et Stykke er flækket skraa af, og derpaa skal have været Runer eller, efter Almuens Udtryk, Troldskrift". (*Hjalte* hed, som bekjendt, en af Rolf Krakes ypperste Kjæmper, som faldt med ham i Leire.). Om Ordet "Minde" som ældgammelt i denne Betydning see ovenfor S. 433. Jfr. *Petersen* l. c. III, 278, 285.

Digitized by Google

"Kongen satte Stenen", thi denne Læsning understöttes virkelig i dens enkelte Punkter af tilsvarende Paralleler i svenske Runeindskrifter, men maa dog nu vige Pladsen for den ovenanförte simplere og naturligere Læsemaade. Jeg antog dengang endvidere, at den i Indskriften nævnte Talers Sönner indhuggede den, da *hauku* ogsaa forekommer i denne Betydning i de svenske Indskrifter, men andres Opdagelse af Sporene til det sidste Bogstav har ogsaa maattet bidrage til at berigtige denne Anskuelse.

Derimod er Læsemaaden *Þular* antaget af alle Fortolkere og dens rette Betydning har ikke været tvivlsom for de nyere blandt dem. Jeg bemærker, at *Þulr* efter Bogstavet egentlig betyder En, som holder lange (helst versificerede) Taler *(Þula)* og maa udledes af Gjerningsordet *þylja*, holde en vidtlöftig Tale eller fremsige lange Digte (Angels. *þylian*). I de gamle Sange, som nu ere forenede under Titelen *Hávamál* i den ældre Edda, betegnes en hedensk Præst eller Religionslærer tydelig nok ved Benævnelsen *Þulr*, og man seer der tillige, at en saadan pleiede at benytte sig af en særegen Talestol *(Þularstóll)*, hvorfra han underviste Menigheden eller Ungdommen. Vi vide, at de hedenske Præster, kaldede *Goðar* (Guds eller Gudernes Mænd) i det gamle Island, tillige vare Övrighedspersoner i Overeensstemmelse med de ældgamle Indretninger i Norge og Sverrig, samt formodentlig tillige i Danmark*). I Island vare deres Embeder arvelige. De vigtigste Tingsteder, der vel som oftest tillige vare Offersteder eller forbundne med saadanne, udmærkedes ved en eller flere kolossalske Dommerstene (der paa Althinget kaldtes *Lögberg*, Lovens Klippe). Mange saadanne har man vistnok lige til vore Dage seet (og seer tildeels endnu) i de gamle danske Stensætninger eller Levninger. *Paludan* har beskrevet nogle slige paa Möen**), som især

*) See herom *Petersens* lærde og sindrige Bemærkninger, Danm. Hist. i Hedenold I, 240, 277, 280—283. Jfr. S. 300 o. f., 318 o. f., 379.

**) Möen, beskrevet af *I. Paludan* (1822) 1ste D. S. 100 o. f. Af saadanne Stene eller Klipper har Viborg i Jylland sit ældste Navn Viberg eller Vebjörg (Helligdommens Sten); see ellers Annaler for nordisk Oldkh. 1839 S. 192—197. Om Offer- og Ting-

Digitized by Google

ere mærkelige ved ældgamle Navne og ægte gamle Traditioner. Paa det saakaldte *Præste-Bjerg* skal de hedenske Præster have holdt deres Sammenkomster. Det var forhen omkrandset af to Rader Stene, og paa Bjergets Top stod en uhyre Granitblok. Almuens Overtro seer endnu Ild brænde der om Natten, hörer derfra underlige Toner o. s. v. I Nærheden af Præstebjerget ligger en anden temmelig höi aflang Bakke, endnu kaldet af Bönderne *Lögbjerget* (hvilket Ord dets Beskriver udleder af det gamle ovenanförte *Lögberg*), af Störrelse som *Lögbars* eller *Lybbers* Höien*) ved Lund i Skaane, *Hyldehöi* ved Hellested i Stevns Herred o. s. v. Paa en saadan uhyre Sten (som den nysommeldte og den paa Sylshöien ved Snoldelev) pleiede de nordiske Konger at staae og holde Taler til det forsamlede Folk. Ogsaa de danske Höydinger stode ved Kongevalget paa store Stene og afgave der deres Stemmer; der kan da ingen Tvivl være om, at de enten paa eller ved ved slige Tingstene have afsagt Domme, forkyndt Love og ved andre Leiligheder holdt offentlige Taler**).

Enhver Höyding eller Dommer havde sit visse Retsdistrict og bestemte dertil hörende Offer- eller Tingsteder, til hvilke vel som oftest en stor Ting- eller Dommersten kan have hört. For en saadan antager jeg nu den Sten at have været, hvilken *Gunvald*, der i Indskriften nævnes, havde tilegnet sig***) som Sön af og Arving efter Taleren Rohald paa

stedernes ældste Beliggenhed i Tydskland ved eller paa store Höie, Bjerge eller Bakker see *Jacob Grimm* Deutsche Rechtsalterth. S. 794, 800—802 samt ved store Stene 802—804. Jfr. Sammes Deutsche Mythologie S. 40 o. f.

*) Denne Benævnelse maa vistnok udledes af den samme Sprogrod og have den samme Betydning — endskjöndt Munkene siden omdöbte Höien efter Sanct Liborius, en for Norden fremmed og ellers ubekjendt Helgen.

**) Saxo l. c. I, 22. *Fornm. Sögur* X, 278. *Petersen* l. c. III, 239.

***) At der i det gamle Tydskland paa saadanne Tingsteder undertiden have været forskjellige Stene, af hvilke enhver især tilhörte en vis Övrighedsperson, see vi af følgende mærkelige Citat fra et Diplom hos *Jac. Grimm* l. c. S. 803 om de saakaldte tre Stene (drie steine) ved Lønich: "Wer den obersten steins inne hat, wie sich das nach rechten gebürt, den erkennt man für den obersten schirmherrn". Heraf maa man slutte, at den saakaldte överste Sten tilhörte Fyrsten, den anden Stedets ypperste Höyding o. s. v. Paa nogle Tingstene pleiede de fornemste Embedsmænd (Amtleute) at staae medens Retten holdtes o. s. v.

Digitized by Google

Salshöie (nu Salöv eller Sallöv), hvorved vi maae bemærke, at vi med Sikkerhed vide, at Hövding- og Godedömmerne i Norge og Island vare arvelige. Paa Grund af saadan Arveret har Gunvald, efter min Mening, ved den her omhandlede Indskrift villet hjemle sig den lovmæssige Besiddelse af det Ting- eller Offersted, hvor den för har været opstilt og följelig af dets Jurisdiction, Præste- og Hövdingdömme.

Den ældre Taler Rohalds Bolig (hvilken jeg först læste for *Sal*) maa vist antages at have været paa de saakaldte *Salshöie*. Netop Ordet *salr* betydede i forrige Tider især en ophöiet Persons (som en Fyrstes, Fyrstindes, Hövdings o. s. v.) Slot eller Vaaning. Deraf erholdt Upsala sit Navn (*Uppsalir*, de höitliggende eller höie Sale) og der var, som bekjendt, Sverrigs Overkonges og tillige Gudernes ypperste Bolig (eller Tempel). *Jacob Grimm* viser (i Deutsche Mythologie), at Ordet *templum* brugtes om Germanernes hellige Lunde (vel ogsaa da det ældgamle Ord *Sál, Saal*), hvorhos han bemærker, at en Lund endnu af Finnerne kaldes *salo**), af Estherne *sallo*. Den höie Sal har vel saaledes skullet gjelde for en Efterligning af Lundens Hvælving. Navnet *Salhaugar* eller Salens Höie synes saaledes at antyde en præstelig Hövdings anseelige Bolig.

Hvorledes Snoldelövs Runesten fordum har været anbragt kunne vi nu neppe mere vide; jeg troer dog, at den paa en eller anden Maade har betegnet den Gunvald tilhörende större Ting- eller Dommersten, — men at dette sjeldne Mindesmærke ved Kristendommens Indförelse eller en anden os ubekjendt Leilighed er blevet saaledes forstyrret, at den store Sten er bleven nedveltet fra Höien og den mindre (med Indskriften), som en hedensk eller forhadt Vederstyggelighed, blevet begravet under den, for aldrig mere at komme for Lyset, hvilket den store Stens Sprængning dog tilsidst kunde udrette.

*) I Glossariet til den kjöbenhavnske Udgave af Sæmunds Edda oversættes *salr* ved *ædes, domus, atrium, aula*; der opregnes og de mange hertil svarende Ord i beslægtede Sporgarter og selv i andre fremmede, f. Ex. det finske *sali*.

Digitized by Google

Den saakaldte Sylshöi eller den ene Slæbbeshöi ligger ved Siden af en temmelig stor Dam eller lille Indsöe, som findes paa det nyeste Kort over det nordöstlige Sjælland. I Forening med Rafn, Thomsen o. fl. har jeg selv (1837) været Öievidne til forskjellige Eftergravninger (som medtoge en heel Dag) paa ovenmeldte Höi, under de saakaldte Altre og paa andre Steder, men ikke (paa en aldeles tom Stenkiste nær) fundet det ringeste Spor til nogen Begravelse, ligesaalidt som noget af Oldsager, der ellers pleie at findes ved Undersögelser paa Hedenolds Gravsteder*).

Min Hovedanskuelse over Snoldelevstenens Bestemmelse haaber jeg vil nærmere bekræftes ved Beskrivelsen af en anden sjællandsk Runesten med lignende Indskrift, til hvilken vi nu skride.

2. 1¼ Miil norden for Snoldelev, knapt 1 Miil i samme Retning fra Thune eller Tune (hvor man omtrent 1770 fandt en trekantet Runesten)**) og 1 Miil östen for Roeskilde (tæt norden for Veien til Kjöbenhavn) ligge de saakaldte Kallerup Gaarde, strax vesten for Landsbyen Baldersbrönd***), skraaes over for Kirkebyen Höie Tostrup (forhen

*) Ved disse Undersögelser bleve vi paa det ombyggeligste veiledede og understöttede af Stedets Sognepræst, Hr. Provst Sörensen. — Ovenfor S. 457 bemærkedes, at Helledys nu tilhörer Frue Kirke i Roeskilde. Dette stemmer overeens med den Fortegnelse over Frue Klosters Gods i Roeskilde, som indeholdes i Pave Alexander den 4des Beskyttelsesbrev for Klosteret (stiftet 1156) af 13de August 1257 (Thorkelin Diplomatar. Arnæmagn. I, 223—227), thi deriblandt opregnes *Hellelef*, *Salone*, *Houæ*, (og kaldet *Hofwm*, hvor der var en stor Gaard, *mansio*; l. c. S. 257). Navnet *Hov* eller *Hof* sigter sikkert til et gammelt Afgudstempel. Menes da herved et sligt i Kirkebyen *Haudrup*, den nærmeste Landsby mod Sydost fra Snoldelev? Imellem dem ligge Slæbbeshöien, Sylshöi, Helledys og flere slige Oldtidsminder. Saadanne Gudsdyrkelsessteder bleve i Almindelighed Kongers, Kirkers eller Klostres Eiendomme.

**) Den er siden, ligesom saa mange andre, bleven modtvillig ödelagt; see Ant. Ann. I, 279—281. Man troede at finde Balders Navn paa Stenen; jfr. den næstfölgende Anm. Ved Thune viser man og Balders Höi; see *Thiele* Danske Folkesagn I, 5.

***) Den ligger tæt ved en Dam, som menes at have givet Anledning til Navnet, i Forening med den i Saxos 3die Bog fortalte Mythe om Halvguden Balder, som efter et Slag med Hother (Hödur) ved et Mirakel lod et Kildevæld fremkomme af Jorden for at læske sine törstige og mödige Krigere. Saxo bemærker, at Brönden (eller Kilden) og dens Navn vare til i hans Tid, men selv til vore Dage have Egnens Folkesagn fortalt om en Hest, ved hvis Hovslag Dammen skal være fremkommen. See ellers *Müllers* og *Velschous* Udg. I, 128, samt *Thieles* Danske Folkesagn I, 6, 163—164.

Digitized by Google

Thorstorp, rimeligvis kaldet saaledes af Thors fordum Dyrkelse). En af de nævnte Gaardes Beboere, Bonden Jens Larsen, opdagede i Aaret 1828, ved Plöining paa Marken, en temmelig stor Sten, nedgravet i Jorden, ved at stöde paa dens ene smalle Kant. Ved at rydde Jorden tilside bemærkede han en Indskrift paa den mod Norden vendende Flade. Han besluttede da at skaane den for Ödelæggelse, hvortil den ellers var bestemt, og underrettede sagkyndige Mænd om Fundet. Med Werlauff, Rask og Thomsen fulgtes jeg den 1ste Juni s. A. til Aastedet, hvor Stenen laae paa Marken i Nærheden af 3 store, dog nu for det meste ödelagte Stensætninger, liggende tæt ved hinanden i fortlöbende Række. Om denne Plads sagde Beboerne, at den pleiede at kaldes *Gjettetinget* eller *Jættetinget*. Det bliver saaledes meget sandsynligt, at Stenen har staaet paa et af Oldtidens Tingsteder, men er bleven forsætlig omstyrtet og nedgravet i Jorden. Den er 3 Alen lang, 1¼ Al. bred og 1 Al. tyk. Paa dens ene glatte og flade Side sees disse Ord indgravede i en simpel Indfatningsramme med skjönne og store Bogstaver (af 8 til 9 Tommers Höide):

ᚺᚢᚱᚾᛒᚢᚱ*
ᛋᛏ*ᛁᚾ ᛋᚢᛁᚦᚴᛋ

Ved at jevnföre de to Steder, paa hvilke * forekommer, maa man overbevises om, at det ikke her kan betyde *h*, *g*, *gh* eller *ng* (som det ellers kan gjelde for i de almindelige Runeskrifter), men at det derimod, ligesom paa Leerager-, Sölvitsborg- og Snoldelev-Stenene, maa læses for ᚾ (*a*), — men det förste Bogstav derimod som *h*. Dets skraae Streg sees her at gaae i samme Retning som man ellers mest seer i tydskangelsaxiske Alphabeter eller Indskrifter, hvor den dog som oftest er fordobblet. *Rask* læste Indskriften paa fölgende Maade:

HURNBURE
STEIN SVIÞKS

eller, efter sædvanlige Omskrivningsregler (idet jeg her antager * for *a*):

Digitized by Google

Hornbora

stain sviþ (in) gs.

Hornbori er nemlig et ældgammelt mandligt Egennavn, f. Ex. for en Dværg eller Alf, som nævnes i Eddaerne. ***Sviþingr*** eller ***Svinningr*** maatte betyde en klog, viis eller kyndig Mand, af det bekjendte Adjektiv ***sviþr***, ***svinnr***, i dets gamle Betydning af klog, forstandig, kyndig, snild, behjertet*), vistnok af samme Oprindelse som det angelsaxiske ***sviþ***, stærk, stor, mægtig, ypperlig, Moesogoth. ***svinths***. Ordet er dannet paa samme Maade som andre gamle, men mere bekjendte Ord af lignende Betydning, som ***spekingr*** af ***spakr*** (***speki***), ***snillingr*** af ***snjallr***, ***vitringr*** af ***vitr*** o. s. v. Slige Titler bares fordum af de nordiske Fyrsters Raadgivere samt andre Folkeforstandere og Dommere**). — En saadan Mand, og sandsynlig en Embedsbroder til Taleren Rokald paa Salshöie, har da vel denne Gjettetingets Hövding været, og Indskriften maa vistnok oversættes i Overeensstemmelse med ***Rasks*** og ***Petersens******) Mening: "Den vise (eller kyndige) Hornbores Sten" (Tingsten eller Dommersten efter mine Tanker; see ovenf. S. 463****).

*) I nyere Islandsk (med Undtagelse af Poesi) betyder det nu: sparsommelig, karrig, men det derfra udledte ***svíðingr*** derimod en Gnier. Sparsommelighed er vistnok ogsaa en Følge af Klogskab, naar den kun ikke drives for vidt.

) See f. Ex. Hervarar-Saga i ***Rafns* Form. Sögur I, 462, 464—465; — det endnu ikke udgivne ***Ættartal Noregs konúnga*** bevidner den höie Anseelse, hvori de saakaldte ***Speckingar*** (eller ***Vitringar***) stode ved de danske, norske og svenske Hedenoldskongers Hof. Jfr. ***Snorre Sturlesöns*** Beretninger om Olaf Skoutkonungs 12 vise Mænd, der tillige vare Dommere og Hövdinger, Kbhvns. Udg., 2den Deel S. 136—137; jfr. Fornm. S. IV, 203 o. f.

***) Danm. Hist. i Hedenold III, 364—365.

****) For en lignende Ting- eller Dommersten troer jeg man kan antage et ældgammelt Mindesmærke i Form af en Bautasten, der saaes i Worms Tid ved den söndre Indgang af Kirkegaarden (uden Tvivl indsat i Kirkegaardsvolden) paa Hune i Hvetboe Herred i Aalborg Stift. ***Worm*** kalder det Hundbo Herred, og beskriver Stenen med tilföiet Afbildning i Monum. Dan. S. 290—292. Dens Indskrift er saaledes affattet i det oldnordiske (nu saakaldte islandske) Sprog: ***Hufi · Þurkil · Þurbjörn sati (satu, setu?) stan (sten) Runulfs hins raþsbaka faþur sins*** o: "Hufe, Thorkel, Thorbjörn satte Runulf den Raadkloges (den vise Raadgivers), deres Faders Sten". Er min Gisning rigtig, have Sönnerne ved Indskriften villet tilkjendegive, at de (rimeligvis i den Orden, hvori Navnene sættes) vare arveberettigede til Faderens

Digitized by Google

Höist besynderligt er det, at man ellers ikke i det egentlige Danmark, saavidt mig er vitterligt, hidindtil har opdaget flere Indskrifter paa Stene, bestaaende af eller blandede med de saakaldte tydske eller angelsaxiske Runer*). De tvende sidst beskrevne ere först opgravede af Jorden i vore Dage; det er saaledes muligt, at flere slige Gjenopdagelser ere Eftertiden forbeholdte; men alt for vist er det vel dog, at nogle saadanne Indskriftstene her forlængst (tilligemed mange andre) ere blevne forstyrrede eller ödelagte.

Först i Sönderjylland, der forhen, som Navnet tilstrækkelig viser, var nöie forenet med Danmark, men nu udgjör Hertugdömmet Slesvig, træffe vi enkelte palæographiske Mindesmærker af denne (dog kun blandede) Art, der synes at være af en meget höi Ælde. Sandsynligvis ere de ikke alle mig bekjendte. Et Par af dem, som hidindtil ikke have været udgivne og först ere blevne opdagede i indeværende Aarhundrede, har jeg faaet Leilighed til at meddele i Afbildninger.

1. En ældgammel Sten med indhuggede Charakterer blev först opdaget af den udmærket runekyndige og som Tegner særdeles nöiagtige Oldgrandsker *M. F. Arendt*, som paa sine Vandringer især pleiede at opsöge palæographiske Mindesmærker til Undersögelse og Copiering. Han fandt eller aftegnede den efter egenhændig Optegnelse paa en af ham

Dommer-Embede eller anden her tilsigtet Værdighed, efter hans dödelige Afgang. Hunes Kirke var særdeles smuk i Worms Tid; han meente at Landsbyen forhen havde været den ypperste i Herredet. Her var da mulig Herredets Tingsted og tillige dets Hof (eller Hovgaard) i Hedenoldsdage. Med Hensyn til Benævnelsen *raþspaki* er det mærkeligt, naar *Are Frode* i hans *Schedæ* 2det Kap. udtrykker sig saaledes: "at *ráþ Þorleifs* ens *spaka* voro höfð til" o. s. v., nemlig at Thorleif *den Vises Raad* benyttedes til Affattelsen af den islandske Fristats ældste Lov (i tre Aar, fra 924 til 927). Rögnvald Jarl, Rolfs eller Rollos, Normandiets förste Hertugs Fader har ogsaa Tilnavnene *hinn ráþspaki* og *hinn ráþsvinni* i det 9de Aarhundrede; Hkr. Kbhvns. Udg. I, 84, Fornm. Sögur I, 192. Jfr. ovenfor S. 438.

*) Herfra kan man dog maaskee undtage Runen ᚱ, som i det mindste forekommer i de Wormske Afbildninger. At Jægerspris-Stenen oprindelig er norsk, troe vi ovenfor at have godtgjort. Om et lille rörligt Mindesmærke med angelsaxiske Runer (et skjönt og kostbart Spænde, fundet i Sjælland ved Himlingöie) kan jeg henvise til vor Tab. XIII; see ellers ovenf. S. 16.

Digitized by Google

over den affattet Blyantstegning i et Stendige i Stursböll By ved Oxenvad (i Haderslev Amt) den 31te December 1807, uden at vedtegne Stenens Dimensioner eller give sine Tanker om Indskriften tilkjende. Vi meddele hans originale Tegning af denne besynderlige Sten paa vor Tab. VI som Fig. 1. Det forekommer os, at enkelte af Charaktererne tilhöre disse Egnes ældste marcomanniske Beboeres Runer. Först sees Guldhornenes ᚲ (*c* eller *k*) dobbelt, dernæst ᚢ (i den Figur, som det har paa det strarupske Gulddiadem og i de af Worm saakaldte gottorpske Runer); saa en Figur, der ligner en anden, som vi gjenfinde paa Möjabro-Stenen i Upland bagvendt, som vel ikke er den samme (see ovenfor S. 343) — men er dog uden Tvivl, ligesom den, en Binderune, skjöndt af en anden Betydning, nemlig enten som ᚾᚨ eller (og snarere) som ᚾᚱ. Dernæst sees en Binderune, der bestaaer af ᚨᚢ og end et tredie Bogstav, nemlig enten ᛁ eller (et omvendt) ᚤ, her da *y* eller *u*. Indskriften sluttes af et tydeligt ᚾ.

Binderunernes tvetydige Beskaffenhed maa (som ovenanfört) foranledige Muligheden af Indskriftens forskjellige Læsning, f. Ex.:

a) *Ckuon* (*i*) eller *anyd* (eller *anud*, *anaud*),

som efter almindelige Omskrivningsregler i det Oldnordiske kan skrives saaledes: *Kuon* (*kvon*) *í ánauð*, Kone (Kvinde) i Trældom eller Fangenskab; — eller:

b) *Ckuno* (*Cuno*, *Kuno*, et bekjendt Mands-Egennavn), o. s. v.

c) Efter en endnu simplere Læsningsmaade: *Ckuno* (o. s. v.) *á níð*, der dog atter er tvetydigt i Meningen, da det enten kan betyde at en Mand af dette Navn har indridset (Runerne som) Nid, eller og at dette Nid (Forhaanelse eller onde Önsker) var bestemt for en Person af hint Navn (til hans Nedværdigelse og Ulykke). — Det vilde være særdeles önskeligt om en Ynder af Oldgrandskningen, der har Leilighed dertil, vilde foranstalte denne mærkelige Sten opsögt i Stursböll By og udtaget af Stendiget, for at undersöge om den ikke har Indskrift paa flere Sider

Digitized by Google

end denne ene, — og siden sörge for dens sikkre Opbevaring, helst i et eller andet Museum.

At denne dunkle Indskrift nedstammer fra Danmarks Hedenold kan vel neppe være nogen Tvivl underkastet. Den bliver da og særdeles mærkværdig ved den stukne eller punkterede Rune ↑ (ᛏ), hvormed den upaatvivlelig sluttes; jfr. ovenfor S. 334.

Med Hensyn til Stursbölls Beliggenhed kan det bemærkes, at det ligger vel 3 Mile östen for Ribe og ellers kun henved 1½ Miil sönden for Hertugdömmet Slesvigs nordlige Grændse.

2. En anden Indskriftsten fra dette Hertugdömme er uden Tvivl meget mindre, men dog fuldt saa sjelden og mærkværdig. Den tilhörer Hr. Justitiarius Jaspersen paa Nordschau i Angeln, som indlemmet i hans store og ypperlige Samling af danske, slesvigske og holstenske Oldsager. Han har været saa god at laane mig den for at den her kunde aftegnes, hvilket jeg har besörget, og vi meddele Afbildninger af dens trende Kanter, hvorpaa indhugne Charakterer sees, paa vor Tab. XIV. Efter Hr. Prof. Forchhammers Skjön (forsaavidt han kunde afgive det uden at afbryde et Stykke til Prövelse) bestaaer den af Kieselskifer. Den har en næsten sort Farve og er 4 Tommer 9 Linier lang, fra 1 T. 10 L. til 3 T. 5 L. bred, fra 1 T. 4 L. til 2 T. tyk.

Stenens Dannelse er af den Art at den kan bæres (vel endog skjules) i Haanden. Jeg antager den for et af de gamle Nordboers saakaldte *jarteikn* (Svensk *iärtekn*, Dansk *Jertegn*), i Ordets ældste Betydning et Hjemmels- eller Fuldmagtstegn (*tessera*, συμβολον), der gaves ved forskjellige Gjenstande, som Ringe, halve Penge eller dertil indrettede Medailler, undertiden ogsaa Runekjævler eller Træstykker med indskaarne Runer, — og ligeledes, som vi her see, smaae Runestene, der saaledes, ligesaavel som hine Indskriftstokke, i visse Tilfælde skulde gjælde for et Brev eller Fripas, især i Feidetider, for en Ven, der ellers let kunde antages for

Digitized by Google

en Fjende og saaledes betages den Adgang, hvortil han skulde være berettiget*).

De 3 Sider, hvorpaa de kunstige Charakterer findes, ere saaledes betegnede:

A) Den fladeste Side med Hovedindskriften, om hvis Beskrivelse jeg maa henvise til Kobberet. Runerne synes at være deels (og mest) simple, deels Binderuner, men alle sammenföiede paa en Maade, som giver dem mest Lighed med de sidste. Bogstaverne paa denne Kant synes alle at være nordiske paa det ene angelsaxiske ᚨ nær.

Man kan saaledes læse denne Indskrift (som ingen synlig Adskillelse har mellem Ordene) paa forskjellige Maader:

1ste Linie. Det allerförste Ord bestaaer af disse Bogstaver: ᚠᚴᚾᚨ, *kena, kenæ, keno.* Derpaa följer en Binderune, ᛦ, som efter nordiske Regler maa læses *ar*; dertil föier sig et ᚢ, *o* eller *a*, saa at man kan gjætte at her bör læses enten *aro* eller *a ro* (o. s. v.). Slutningsstregen synes kun at höre til etslags Indfatningsramme.

2den Linie. Her sees först et ᛁ, dernæst et ᛁᚴ, der, eftersom jeg formoder, maa læses samlet med en skraalöbende Streg, som her skal betyde ᛁ; derefter följe upaatvivlelig ᚠᛁᚾ✱; Linien læser jeg saaledes: *i* (eller *á*) *vikih*, eller, da ✱ undertiden i Runeindskrifter gjelder *ng*: *i víking*; den sidste Charakter ligner ellers en Binderune for ᚠᚾ, og Ordet maatte da læses *vikínga.*

Den 3die Linie er kun kort, men tydelig, og indeholder kun Ordet ✱ᛁᚢᛋ, *hus.*

Forskjellige Forsög til Indskriftens Fortolkning have saaledes faldet mig ind:

*) Om smaae Stenplader eller Skiver, forsynede med Runeindskrifter, indeholdende en eller anden Befaling, Stævning, Indkaldelse o. s. v., brugte af de oprindelige norske Indbyggere paa Örkenöerne og Man (af hvilke den sidste Levning, kaldet Stentegn — *stenetokens* — först blev afskaffet 1763) har jeg handlet, efter Dr. *Hibbert* i Ann. for nord. Oldk, 1839, S. 216—219.

Digitized by Google

a) *Keno* (uden Tvivl det samme som det angelsaxiske *Cena* eller *Kena*), var fordum et Egennavn blandt Friserne, meget berömt i deres Historie.

a ro kan være det nordiske: har (tilkommer) Ro (Tilhold, Ophold, Leide).

i vikínghús eller *vikíngahús* ɔ: i (eller til) Vikingens eller Vikingernes (Fribytternes, Söhanernes) Hus (Borg) eller Huse. Her skulde da Passet eller Opholdstegnet gjelde en vis Mand af det ovenmeldte Egennavn.

Eller:

b) *Kenæ, kene* kunde være det nyere frisiske *kene, kenne, kán*, svarende til det danske "Kiende" (Kjendetegn, Kjendemærke) — altsaa det samme som et *jarteikn* i den ovenmeldte Betydning. Ordet har været til i Oldnordisk som *kenne, kènni* (i Runer *kene, keni*); heraf komme de endnu i Island brugelige: *ein-kenni, auð-kenni* o. s. v.

aro (eller *ara*), svarende til det oldnordiske *ára* Gen. Pl. af *árr, ár*, Sendebud, Angels. *ar*, Moesogoth. *airus* (o. s. v.).

i vikingahus, til Vikinghuset (o. s. v.).

I dette Tilfælde vilde Stenen have tjent til Pas for een eller flere Personer, som af Vikingernes Hövding sendtes hjem fra hans Ledingstog til hans efterladte Borg, for at dens Besætning kunde være sikker paa at den, som meldte sig med hans Budskab, var hans rette og befuldmægtigede Sendebud.

B) Stenens 2den, paa en lignende Maade, men dog ikke saa fast eller regelmæssig beskrevne Kant fremviser adskillige simple Runer og Binderuner, af hvilke man vel neppe kan uddrage nogen sikker Mening. Dog troer jeg at her kan læses:

ᛋᛏᚠ (eller ᛋᛏᚠᛏ) ᚦᛁ

(hvoriblandt den 4de eller 5te Rune maatte være angelsaxisk). Dette maatte betyde *sakvi* eller *saka* (*sakaðra*) *vi*, de Skyldiges eller Anklagedes Tilflugtssted, hvilket vistnok en Vikingsborg i hine Tider tit har været.

Digitized by Google

C) Den 3die Side indeholder et Par Binderuner. Den överste er mindre og synes at kunne udtrykke Navnet ᛋᚼᚱᛅᛚᛏᛁᚱ (Haraldr); den nederste er derimod meget större. Da den baade kan læses ᚢᚴᚼᚼᚾ (*Vodan*, *Voden*) og ᚴᚼᛁᚾ (*Odin*), synes den at have været et særegent Kunststykke af formeentlig talismanisk Kraft, som den store nordisk-tydske i Kamp og Farer beskyttende Overguds Navn, der efter Ynglinga-Saga blot behövede at paakaldes for at udvirke Gudens Nærværelse. Hin Harald (?) var da vel Vikingernes Anförer eller Borgens Herre.

Efter Eierens mig givne skriftlige Underretning (i en Skrivelse af 24de Novbr. 1840) er denne höist sjeldne Runesten (som da fulgte med Brevet) erhvervet ved ham af en paalidelig Mand, som havde fundet den i Landsbyen Barsmark (Loit Sogn, Riesherred, Apenrade Amt) i en Hob af sammendyngede Stene, samlede (til Brolægning eller anden lignende Brug) paa de i Nærheden liggende Marker, som forhen, tilligemed den hele Omegn, have været rige paa Gravhöie og paa andre lignende eller dermed i Forbindelse staaende Oldtidsminder*).

Denne Egn er endnu (som særdeles frugtbar) usædvanlig stærk beboet. Fra Barsmark By er der kun en Fjerding Vei (mod Öst) til Stranden ved en lille Vig ved Knudshoved, der forhen synes at have maattet kunne danne en Havn for Oldtidens smaae og fladbundede Fartöier, beskyttet af den nærliggende Barsöe. Paa selve Hovedet synes Leiligheden at have været ret god til Anlægget af en Vikingeborg. Om nogen slige Rudera findes der er mig ubekjendt. — En halv Mil norden

*) Knapt 1½ Miil i Nordvest fra Barsmark ligger Landsbyen Haverlund (hos Worm Haverslev); paa dens Mark gjenfandt *Arendt* den 28de December 1807 en i Mon. Dan. S. 342 afbildet Runesten, 8 Al. 16½ höi, med den korte Indskrift: ᛋᚼᛁᚱᚢᛚᚠᛦ (*Hairulfr*, *Heirulfr*, i Sagaerne *Herjúlfr*, et Mands-Egennavn). I samme Herred ligger Kirkebyen Bjolderup, der har en anseelig Sten med en halvudslettet Runeindskrif, i hvilken man, efter Arendts Tegning, finder et for det meste udslettet Egennavn eller Tilnavn: .... ᚱᚼᚾ (*rua*) med de tillagte tydelige Ord: ᚦᛁᛦᚱ ᛋᛁᚱ (paa godt Oldnordisk); i nyere Dansk: "ligger her" — altsaa en Grvasten.

Digitized by Google

for Barsmark er der i Gjennerfjord (ved Kalö) en endnu vel brugelig Havn eller Ankerplads*).

Ogsaa paa kostbare Guldsager, fundne i Hertugdömmet Slesvig, har man læst Indskrifter i Runer med saakaldte tydsk-angelsaxiske Charakterer. Det ved Töndern 1734 fundne Guldhorn have vi ovenfor omhandlet. Mindre bekjendt er et Diadem af det fineste Guld, dog med en langt kortere Indskrift, fundet 1840 i en Gravhöi, hvori adskillige betydelige Oldsager forhen vare fundne, omtrent ¼ Miil fra Kolding (altsaa næsten lige paa Nörre-Jyllands Grændse), paa en Mark under Strarups Gods, Haderslev Amt, Thystrup Herred, ved en Opgravning, foranstaltet af Eieren, Hr. Kammerraad Kjær. Smykket veiede 26 Lod og vurderedes til 320 Rbdlr. Det bestaaer af en tyk snoet Ring til Baghovedet, men foran (for Panden) er det forsynet med en langagtig oval Plade med smaae og ikke ret mange Ringzirater, indslaaede med Stempler. Paa denne Plades glatte indvendige Flade er en kort Runeskrift bleven meget tydelig indridset. Vi have ladet Indskriften afbilde paa vor Tab. XIV. Ved Pladens ene Ende sees, end svagere indridset, en Art af Binderune:

Den antyder mulig den ældste Eiers Navn (hvis Smykket ikke först har hört til en Tempelskat; jfr. ovenf. S. 403, 413). Indskriften maa læses: LUÞRO. Jeg formoder at de 4 förste Bogstaver udgjöre et Mandsnavn, f. Ex. det endnu i Island brugelige *Lýþr* (*Lýðr*, *Lýður*), svarende til det ligeledes i Hertugdömmet Slesvig (især i Nordfrisland) temmelig hyppige *Lyder*, *Lüder*, *Luder*, som falder sammen med det paa Diademet indgravede. Tillægsordet *ó* betyder det gamle *á*, *aa*, Engelsk *ows* o. s. v.,

*) See: Den danske Stat af *August Baggesen*, Kbhvn. 1840, S. 337. Neppe kan der tænkes nogen bekvemmere Beliggenhed for en Vikingeborg end paa Knudshoved eller Kalöe. Herfra kunde de næsten med enhver Vind komme ud, for enten at gjæste Östersöen eller Kattegattet og Nordsöens Kyster, tilligemed Sundet og Belterne.

Digitized by Google

nemlig det nydanske "eier"; see ovenfor S. 400. — I Annaler for nordisk Oldkyndighed for 1840 kunne vi vente nærmere Efterretninger om denne mærkelige Finding, samlede og oplyste af *Rafn*.

Just i Haven ved den her ommeldte Herregaard Strarup ligger en Höi, hvori man har fundet et Sten-Gravkammer. Paa dets Overligger saaes disse indhuggede Charakterer, der rimeligvis ere ligesaa gamle som selve Stensætningen; de ere aftegnede og meddeelte det Kongelige nordiske Oldskriftselskab af Hr. Adjunkt P. N. Borgen ved Koldings lærde Skole:

De svare til Runerne ᛏᚢᚴ og maatte altsaa læses som *auk*, men da de to sidste Bogstaver udgjöre en Binderune, kan denne ogsaa indbefatte ᛁ, og det Hele saaledes danne Mands-Egennavnet *Avki* eller ogsaa *Auki*, Udtalen af det oldnordiske Navn, som pleier at skrives *Áki*, men senere er blevet til det danske *Aage*. I Frisisk har man slige Navne, som *Aeke*, *Agge*, *Aute*, *Awe* o. fl. Atter finder man da her det just paa selvsamme Sted (om ikke i selvsamme Höi) fundne Gulddiadems ᚢ for ᚢ, hvilket og Runealphabeterne i det hertugelige gottorpske Bibliothek havde optaget, som det fremstilles af Worm i Lit run. (Fol.) S. 53. Af de Runer, som han der kalder *Gottorpienses*, fremstiller han nemlig tvende Rækker, der vare blevne ham meddeelte af Hertug Johan Adolphs Bibliothekar i Gottorff, tagne, som Worm mener, fra gamle Mindesmærkers og Gravskrifters Levninger i Hertugdömmet Slesvig (l. c. S. 51).

3. For henved 100 Aar siden skal, efter Traditionen, en Bonde i Staden Slesvigs Omegn have bragt en Sten derfra til Afbenyttelse ved Byens Brolægning, navnlig til Bedækning af en til en Gade hörende

Digitized by Google

Vandrende. Ingen bemærkede eller brød sig om, at ældgamle Charakterer fandtes indhuggede derpaa, förend nuværende Etatsraad og Landcommissair Jochims for 55 Aar siden först kom til Hertugdömmets Hovedstad; — længe meente han at den enten ikke fortjente synderlig Opmærksomhed eller og maatte være aftegnet af kyndige Oldgrandskere, indtil han 1822 af Falck og Dahlmann underrettedes om, at dette ikke til den Tid var skeet, og at Stenen vel fortjente en nærmere Undersögelse. Etatsraaden sörgede da strax for at Stenen blev flyttet fra det för den upassende Sted, hvor den længe havde ligget, til hans egen Planteskole, hvor den blev opstillet saaledes, at dens mystiske Charakterer let kunde betragtes og derved er den uden Tvivl igjen kommet i sin oprindelige Stilling; han undersögte dernæst nöie dens Beskaffenhed og Dimensioner, og Beskrivelsen derover ville vi meddele med hans egne Ord i en Skrivelse til Hr. Conferentsraad Falck*).

"Es gehört derselbe zu dem weissen feinkörnigten Granit von wenig Glimmer, und enthält an 4 Fuss Länge, 2½ Fuss Breite und 1½ F. Dicke, ist an der Seite, worauf die Zeichen befindlich sind, bis auf eine kleine Ecke gebahnt oder bis zu einem gewissen Grad von Glätte behauen. Die Zeichen haben fast alle eine Länge von 1¾ Fuss und sind, wie es scheint, nicht mit scharfem Metal, sondern mit einem Instrumente eingehauen, welches mehr spitz gewesen ist, und kleine Stücke durch Schläge darauf herausgetrieben hat".

Neppe var Stenen bragt til sit Bevaringssted förend dets Eier erholdt et Besög af Hr. Kammerjunker og Fabrik-Directeur Rawert fra Kjöbenhavn, som strax paatog sig at aftegne den med dens Charakterer og tillige at söge Oplysning om disse hos den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring. Imidlertid besaaes Stenen af en unævnt

*) Indfört i den af *Falck* udgivne Opsats: "Ueber einen Runenstein i der Pflanzschule des Herrn Etatsrath Jochims in Schleswig", i hans Neues Staatsbürgerliches Magazin 3ter Band (Schleswig 1835) S. 814—821.

Digitized by Google

Oldgrandsker, som antog Tegnene for angel-gothiske*) Bogstaver og læste hele Indskriften saaledes:

IGIO ULFILAS

uden dog i mindste Maade at ville paastaae, at Indskriften just skulde sigte til den berömte Gothe af dette Navn; ellers meente han, at hvis Charaktererne vare angel-gothiske (hvorom han selv ikke tvivlede), saa vilde dette Mindesmærke dog være det eneste til den Tid opdagede af denne Art der i Landet ("hier im Lande"), endskjöndt flere saadanne vare blevne fundne i England (?). Denne Forklaring blev af Rawert, under 6te Sept. 1822, tilstillet den ovennævnte Commission med Stenens Beskrivelse og nöiagtige Afbildning, idet han önskede at erfare dens Mening om Indskriftens Oprindelse og Læsning. Dens Svar paa Forespörgselen (sidst i Februar 1823)**) var af det væsentlige Indhold (foruden Commissionens Taksigelse til Kammerjunkeren for viist Opmærksomhed for Oldsagerne ved denne og flere Leiligheder), at den vel ikke kunde antage at Indskriften var affattet i "anglo-gothiske Runer" eller indeholdt Navnet *Ulfilas*, men at den tröstede sig kun til at yttre den Mening, at Charaktererne vel kunde höre til de saakaldte Green- eller Kvistruner, hvorom nogen Underretning findes i den danske Oversættelse af den ældre Edda 3die Deel S. 72. (Underskrevet: Rauch. Monrad. Münter. Thorlacius. Nyerup. Vargas-Bedemar. Werlauff. Magnusen. Thomsen.)

I September 1834 erhvervede Conferentsraad Falck en ny og udförligere Beretning om denne sjeldne Runesten hos Etatsraad Jochims, med bvenmeldte Forklaringsforsög og tilhörende Tegninger, samt tilsendte mig strax derefter i disse Oplysninger, med Anmodning om et nyt Forsög til Indskriftens Dechiffrering. Fordi jeg allerede da i nogen Tid paa ny havde beskjæftiget mig med de gamle skandinaviske Bindetuner og de

*) Det vil vel sige saameget som en Blanding af angelnske (eller angliske) og nordiske Runer, hvis her ikke ellers skulle menes de Ulfilaiske eller saakaldte moesogothiske Bogstaver.

**) Det er indfört i tydsk Oversættelse hos Falck l. c. S. 817—818.

Digitized by Google

(af Commissionen nævnte) Kvistruner sögte jeg med Fornöielse at efterkomme Anmodningen. Resultaterne heraf tillader jeg mig her i al Korthed at meddele, med Henhold til Runestenens Afbildning (overeensstemmende med den af Falck l. c. publicerede) vor Tab. VI Fig. 2 og de der ved Charaktererne anbragte Tal.

Om de tre förste Runer blev jeg snart saaledes enig med min ubekjendte Forgjænger:

1) ᛁ, det latinske I.
2) ᚴ, — — G (eller K).
3) ᛁ, — — I.
4) antoges af ham for O, som i denne Skikkelse ikke findes blandt ægte nordiske Runer. Jeg fandt derimod at det maatte være et (efter Binderunernes Regler) nedvendt ᚢ (V). Dette Bogstav bruges ellers tit i Runeindskrifterne for *o*, og giver her (i begge Tilfælde) den selvsamme Mening.

   To Punkter antyde her at et nyt Ord skal følge.

   Ogsaa med Hensyn til Begyndelsen af det næste Ord eller Navn vare vi næsten enige, endskjöndt jeg dog her maa betegne eller numerere enkelte Bogstaver paa en anden Maade.
5) Er igjen et nedvendt ᚢ, her V (eller W).
6) Derimod et retvendt; her U.
7) ᛚ, det latinske L.
8) Det samme Bogstav; rimeligvis har Runehuggeren ikke anseet det næst foregaaende for tydeligt nok; — det er vistnok ualmindeligt at to Consonanter sees at følge paa hinanden i Rune-Indskrifter, men derimod blev en saadan Skrivemaade almindelig blandt Nordboerne, saasnart de havde optaget den latinsk-gothiske Skrift; de skreve nemlig stedse *hallda* for *halda* o. s. v.
9) ᚠ, det latinske F.
10) ᛋ, det latinske S.

Digitized by Google

Hele Indskriften lyder da saaledes:

α) i sædvanlige Runer:

ᛁᚸᛁᚢ : ᚢᚢᛚᛚᚠᛋ

β) med sædvanlige Bogstaver:

IGIU VULLFS

Oversat ligefrem:

"possessionis Vulfi (*terminus*)"

ɔ: Vulfs (Uulfs) Eiendomsten (ɔ: Grændsesten).

Igiu staaer her for det oldnordiske og endnu islandske *eigu*, som forhen i Haandskrifter kunde skrives *igu*. Formen er her Gen. sing. af Nominat. *eiga* (*iga*), Eie, Eiendom. I den gamle danske Riimkrönik findes Ordet som *eie*, *eyæ*, i vore ældste Love som *egha*, *eghæ*. Ordet svarer til det svenske *ega*, tydske *Eigen*, det gamle alemanniske *ihan*, *eihan*, *eican*, det moesogothiske *aigin* o. s. v.

Det derpaa følgende Ord eller Navn *Vulfs* er tydelig Gen. sing. enten af det nordiske *Úlfr* (*Uulfr*, *Vulfr*) eller og fuldt saa sandsynlig af den ligebetydende tydske Form *Wulf*, *Vulf* (nu mest brugt som *Wolf*), i hvilken den er ældgammel blandt Angelsaxer og Friser; efter *Outzen* bruges det i Eiderstedt, paa Sylt og Föhr som *Wullef* (altsaa med vor Indskrifts dobbelte *l*).

Stenen synes saaledes oprindelig at være bleven bestemt til en Grændsesten for en Landeiendom, som i sin Tid har tilhört en Mand, som hed Ulf (*Uulf* eller *Wulf*). Dog kunde det tænkes, at Stenen har staaet i Grundvolden eller Muren af et ham tilhörende Huus, for paa denne Maade at betegne dette som hans Eiendom. Den förste Gisning antager jeg for sandsynligere, ligesom den ogsaa stemmer bedre med Sagnet om Stenens Henflytning til Staden af en i Omegnen boende Bonde. Af saadanne Grændsestene paa Markerne, paa hvilke Runer ere indhuggede, findes adskillige endnu i Norge og Sverrig; see f. Ex. Liljegrens Run-Urkunder fra Nr. 2014 til 2020. Deriblandt bemærke vi især en

Digitized by Google

paa Stedje i Sogndal i Norge, som vel allerede er afbildet og beskrevet af *Worm*, men ingenlunde rigtig med Hensyn til Indskriften, hvilken *Christie* har undersögt og afbildet paa ny*), hvorved han er kommet til det efter min Mening sandsynlige Resultat, at dens Indhold viser at en Kong Olaf (*Olafr kunukr*) lod Stenen sætte som en Grændsesten; — er denne Forklaring rigtig, maa dette rimeligvis være skeet i det 10de eller 11te Aarhundrede. Her sees dog kun de sædvanlige nordiske Runer, men i sin Form ligner Stenen (som er 3 Alen höi) den her omhandlede slesvigske; kun er den forholdsmæssig mere spids.

Vi kunne med Sikkerhed antage, at den slesvigske Runesten i det allerringeste er ligesaa gammel som den sidstommeldte norske, — men formode dog at den maa være betydelig ældre, f. Ex. fra det 7de, 8de ellet 9de Aarhundrede (for ikke at nævne det 5te eller 6te, til hvilke Stursböllstenen vel kunde menes at höre).

Mig har det været meget kjært at erfare at en saadan Lovkyndig som Falck har antaget min Mening om Stenens Bestemmelse for den sandsynligste. I hans ovenmeldte Opsats (l. c. S. 14—15) udlader han sig saaledes herom:

"Bei dem zu Frage stehenden Runenstein, zu den überall nur in geringer Zahl vorhanden Denkmälern gehörig, welche sich auf Rechtsverhältnisse beziehen, ist sowohl der Sprachgebrauch der Inschrift als

*) Monum. Dan. S. 465—467; om Runemonumenter i Bergens Stift i Tidsskriftet Urda (1837) 2det Bd. S. 38—40. *Liljegren* henförer (2020), vistnok ved en Skrivefeil, denne Sten til *Steinum* og antager den for en Milepæl, hvortil vi ingen Grund kunne finde. Vi formode at Kongen selv har ladet Stenen reise paa Grund af en Dom eller Kjendelse, som han havde afsagt eller ladet afsige i en Sag angaaende de Eiendomme, hvis rette fremtidige Grændse den især skulde betegne. *Arendt* har efterladt sig en egenhændig Tegning af en anden norsk Grændsesten paa Sönstebo i Guldbransdalen (Liljegren 2019, hvor tvende andre Tegninger paaberaabes), sat af Brödrene Finn og Skopte, da de havde skiftet deres Jorder mellem sig; dette maa være skeet förend 1102, da disse Brödre, Sönner af Hövdingen Skopte Ögmundsön paa Gidskö, med ham droge ud af Landet for bestandig, som misfornöiede med deres Frændes, Kong Magnus Barfods, strænge og for dem ugunstige Regjering. Ogsaa denne Indskrift er affattet i almindelige nordiske Runer.

Digitized by Google

die Bestimmung des Steins beachtungswehrt. Das *igiu* wird hier ganz in derselben Bedeutung stehen, den das deutsche Wort *Eigen* in dem Sachsenspiegel und anderen Rechtsquellen hat, wo es Grundstücke bezeichnet*) und immer *der fahrenden Habe* entgegensetzt wird. Derselbe Sprachgebrauch kommt zwar nicht in dänischen Rechtsquellen vor, aber doch ein ganz verwandter. Die zwölf *Egere* im jütischen Low II, 52 sind nicht Eigenthümer überhaupt, sondern eben Grundeigenthümer. — Mit dem Herrn Geheime-Archivarius halte ich es für das wahrscheinlichste, dass der Stein zum Grenzzeichen eines Landstücks gedient habe. Vielleicht kann man noch einen Schritt weiter gehen und mit Grund vermuthen, dass das Landstück, dessen Grenze dadurch bezeichnet werden sollte, ein solches gewesen seyn werde, welches von der Feldgemeinschaft ausgenommen war. Das jütsche Low (I, 46) erwehnt solcher besondern Grenzzeichen als Steine &c. nur bei dem Lande, welches Ornum heisst und andern ähnlichen Grundstücken. Es ist auch ziemlich natürlich, dass weder bei den Tofften, noch bei den unter Feldgemeinschaft liegenden

*) Efter at mit ovenstaaende Forsög til Indskriftens Læsning var blevet færdigt og bortsendt blev jeg opmærksom derpaa, at man, efter at have læst den förste Binderune paa ovenanförte Maade, kan tillægge Runebogstavet ᚦ af den samme Charakter (2), som, læst i en anden Retning, betyder ᚠ, og saaledes maatte hele Ordet læses *igiun*. — Denne Bemærkning förte mig paa et andet Spor; Indskriftens Ord kunne være tre og læses ᛁ ᛁᚠᚢ (ᛁᚠᚢᚦ) ᚢᚢᛚᚠᛋ, — omskrevet: *i igu* (eller *eign*) eller *ign* (*eign*, da *i* tit gjelder for *e* eller *ei*):

i {*e* / *ei*} *gu* (*eign*, *egn*) *vulfs*

som i en fuldkommen oldnordisk Stil og Retskrivning vilde hedde: "i Uulfs Eie" eller "paa Ulfs Eiendom" — i dette Tilfælde kunde man og, som ovenmeldt, tillægge det ovenmeldte ᚦ, og *igun* saaledes mere nærme sig til det tydske *Eigen* (oldnord. *eign*, *egn*, gammel dansk *eghen*), det samme som *eiga* (*posessio*). Stenen har da vel været en Grændsesten, men dog staaet, lige ved Grændsen, paa Vulfs Eiendomsmark. Det oldnordiske Adjektiv *egin* (egen, tydsk: eigen) udtrykkes i Runer ved ᛁᚠᛁᚦ paa en Sten af ikke mindre end 7 Alens Höide og (nederst) 2 Alens Bredde, som i Worms Tid stod ved Gaarden Bo (eller Bö) i Rannebergs Sogn i Nærheden af Stavanger, med denne simple Indskrift: *Kalbjörn seti mik ikin*, hvilket man efter nyere Maade maatte omskrive: *Kalbjörn setti mik egin* (eller *eigin*) ɔ: "Kalbjörn satte mig (som sin) egen"; om Grændsesten eller tilkommende Bautasten tör jeg ikke bestemme. *Worm Mon. Dan*, S. 491—492. Jfr. *J. Grimm* Deutsche Rechtsalterth. S. 491 o. f., 542—544.

Digitized by Google

Aeckern Grenzsteine vorkamen. Jene werden mit Wall oder Graben umgeben, und also hinreichend von dem andern Lande geschieden gewesen seyn. Die Begrenzung der in Gemeinschaft liegenden Aeckern war aber eine sehr precaire, und konnte durch Reebning (Solskifte) jeden Augenblick verändert werden, weil der Antheil der einzelnen Bauerhöfe an der Feldmark nicht nach einem gewissen Arealmaasse sondern nach ideellen Quotis bestimmt war. Wäre nun die aufgestellte Vermuthung über die Bestimmung des Grenzsteins begründet, so würde unser Runenstein zum Beweise dienen, dass solche privative Besitzungen, bei welchen jede Feldgemeinschaft ausgeschlossen war, schon in sehr alter Zeit da gewesen sind".

Heraf ville vore Læsere erfare hvor vigtige Runestenenes Indskrifter kunne være for vor ældste Retshistorie og rigtige Kundskab om Landets og Folkets Tilstand i Tider, fra hvilke vi ingen andre Dokumenter eller Actstykker have; hvor nödvendigt er det da ikke at være opmærksom paa ethvert nyt Fund af denne Art, som sædvanligvis bliver bortkastet eller ödelagt som uforstaaeligt eller unyttigt Krimskrams!

Alle Indskriftens Charakterer kunne paa en vis Maade siges at være tilfælles for de egentlige nordiske og de markomanniske eller angelsaxiske Runer, dog saaledes at ᚴ i sidste Tilfælde maatte læses *c* eller *ch*; denne oprindelig nordiske Figur synes ellers, ved at sættes i en anden Stilling, at være blevet omdannet til Angelsaxernes almindeligere ᚻ med den nysanförte Betydning.

Foruden de ovenmeldte Runestene er Hertugdömmet Slesvig vistnok i Besiddelse af forskjellige andre, blandt hvilke jeg dog især erindrer de tvende, i vore Dage fundne, som ved afg. Landgreve Carls Omsorg bleve opbevarede i Louisenlunds Have; den ene af dem (opdaget 1796) er bleven ommeldt af os her ovenfor S. 188, 333—334, 447, som særdeles mærkelig ved sine vertikale Binderuner og punkterede eller stukne Runer. De bleve först beskrevne og omhandlede af tvende Ano-

Digitized by Google

nymer i en særegen lille Afhandling*). *Skule Thorlacius* læste dog først hin kryptographiske Skrift og berigtigede ellers adskilligt i den første Omskrivning af de sædvanlige Runer**). Begge Indskrifter, affattede i

*) Beschreibung und Erläuterung zweyer in der Nähe von Schleswig aufgefundenen Runensteine. Ein Versuch als Beytrag zur vaterländischer Alterthumskunde, von zweien Freunden. Friedrichstadt 1799, 8vo (med 8 Kobbere). Der antages Stenene sandsynligst at være fra det 9de eller 10de Aarhundrede.

**) De i Louisenlunds Have opsatte tvende slesvigske Runestene, Ant. Ann. 2det Binds 1ste Hefte S. 3—33 med Afbildningerne paa Tab. I. Om denne Stens Indskrift kan endvidere eftersees *Petersens* Danm. Hist. i Hedenold III, 371—372. Dens Læsning skulle vi meddele i Fortegnelsen over Kobberne, da disses Tab. XI Fig. 1 forestiller dens kryptographiske Deel som et tydeligt Exempel paa den vertikale Art af Binderunerne. Den anden Indskrift er hidindtil neppe bleven fuldkommen rigtig forklaret. *Skule Thorlacius* fortolkede vel det meste af den med god Grund saaledes, at: "Asfred opförte Gravstedet for sin Söu Sutrik (eller Sigtryg)", — men derimod tager han vist feil i at en "Ove Kölledrager" nævnes næst derefter. Disse uforklarede Ord ere ogsaa urigtig afbildede paa Kobberet. Dette oplyses ved originale Tegninger paa et Blad af begge disse Runestene, som er i min Besiddelse. De ere affattede med tydske Vedtegninger af Hof-Mechanicus Fr. Jürgensen i Schleswig, i November 1798, faa Dage efter at den her ombandlede Sten var optaget af Slien. Istedetfor Kobberets ᚠᚦᚢᛒ læser man her tydelig ᚠᚦᚢᛒᚢ, — og hele Slutningen altsaa *á vignúpu*, nu i Islandsk *gnýpu* (ɔ: paa Helligdommens eller Begravelsespladsens Höide, Top eller Bakke). Herved menes uden Tvivl det nu saakaldte *Kreutzberg*; da de hedenske Helligdomme ödelagdes pleiede man, for at fordrive de onde Aander og indvie Stedet til Christi Dyrkelse, at opreise et eller flere Kors; heraf troer jeg at denne Benævnelse er opstaact. Hvad Stedet för har heddet vide vi ikke undtagen det skulde være af denne Indskrift (*Vignúpa*). Den förste slesvigske Runesten fandtes blandt de Höie, som ligge i Nærheden af Kreutzberg. I det ovenmeldte interessante Skrift: Beschreibung und Erläuterung o. s. v. (hvis Tab. III med Hensyn til de ovenanförte Ord ganske svarer til den ældste Tegning) S. 27—34 findes en interessant Beskrivelse over Stedets Situation og Omgivelser, som endvidere er udfört og oplyst i den ovennævnte Fr. Jürgensens Anmærkninger til hans Udgave af Nicolaus Helduaders Chronik der Stadt Schleswig &c., 1822, 8, S. 40—45. Man erfarer deraf, at den Mark, hvor Kreutzberg ligger, er noget ophöiet over Omegnen, og at selve den Höi, som bærer dette Navn, er 12 Fod höi over Jordens Overflade og har 22 Skridt i Gjennemsnit. 5 Skridt fra Foden af denne Höi laae den först fundne Runesten mellem tvende andre mindre Höie. Hele Pladsen synes för at have været omgivet af Kampestene. Forhen have her staaet flere Höie og Stenssætninger, hvoriblandt en aflang Firkant fra Syd til Nord af 70 til 80 Fods Længde og 20 Fods Bredde, indfattet af Granitstene af 5 til 6 Fods Höide, og samme Höide synes i det Hele denne Jordforhöining at have havt. Bagved Landsbyen Selk ligger en stor og höitliggende Gravhöi, hvilken Traditionen tillægger en Konge. Landmanden Jurgen Megger, som havde bragt den förste Runesten for Dagen, opfiskede ogsaa den anden (heromhandlede), forlængst spaltet i tvende Stykker, i det saakaldte Selker Noer bagved Wedelspang, men sönden for

Digitized by Google

det oldnordiske Sprog, vise at de tilhöre Minde- eller Gravstene og at de ere satte i Danmarks hedenske Periode, hvilket deres Gjenopdagelseshistorie (efter hvad vi nedenunder tillade os at oplyse) tydeligst viser.

Endelig maa det bemærkes, at et tvivlsomt Mindesmærke af denne Art findes i Odsherred i Sjælland ved Grevinge; det er nemlig en Overligger af en forfalden Stendysse. Paa den sees mange Figurer, der ligne Runer, baade nordiske og tydsk-angelsaxiske. Jeg besaae denne Sten i Juni 1834 i Forening med Rafn (og flere) paa en antikvarisk Reise til den ovennævnte mærkværdige Halvö*). Figurerne vare dog af den Be-

Haddeby Kirke. Her var den med Vold bleven nedstyrtet fra den höie Strandbakke. Med Hensyn til Ordet *Vignúpa* er den förste Stavelses Betydning nu almindelig bekjendt; i Sverrig bruges den af Almuen om Hedenolds Gudsdyrkelses- og Begravelsessteder; de sidste udmærkes undertiden ved visse hertil sigtende Udtryk, som: Dödavi o.s.v. *Gnúpa* er det islandske *Gnúpr* eller *Gnýpa*, hvoraf det danske *Knop*, som efter Videnskabernes Selskabs Ordbog antyder "noget rundt eller kugleformet" (vel og halvkugleformet) "men ikke meget stort". *Knub* er sikkerlig en anden nærbeslægtet Form deraf. I Nordfrisisk er *Knop* ogsaa gaaet over til en særdeles diminutiv Betydning, men *Outzen* sammenligner det med det angelsaxiske *cnaep* (*cacumen*), som just træffer vor her omhandlede Gjenstand. Den selvsamme Betydning har *knoop* (udtalt *knup*) endnu i Lavlandenes Skotsk (især brugt om Höie og andre lignende Jordforhöininger). En Form af *Gnúpa* eller *Gnýpa* har vedligeholdt sig i danske Stedsnavne som *Gnibe* (f. Ex. om de nordvestlige Hukker af Sejerö og Sjællandsodde). Kreutzberg kunde altsaa endnu i godt Dansk kaldes *Vignibe*. Foruden de ommeldte nu i Behold værende Runestene have adskillige forhen været til i den nærmeste Omegn af Kreutzberg, men som i Mandsminde ere blevne sprængte og Stumperne brugte til Opförelse af Stengjærder til Hegn om de nærliggende Marker. Paa slige Maader er det meste af den ældste danske Literatur forgaaet og forgaaer næsten daglig, uden at komme til Sagkyndiges Kundskab eller Undersögelse! For Sammenhængens Skyld bemærke vi, at der henved 1¼ danske Mile fra Wedelspang, mod Norden, ved den lille Indsö Schnappensee ligger en stor Samling af Gravhöie, hvilken Capt. *Baggesen* som Öienvidne har tillagt Benævnelsen af "oldnordisk Kirkegaard" i hans Bemærkninger til Dr. *Manicus* "om Östervoldens Beskaffenhed og Retning" (med Plan) i Ann. f. nord. Oldk., 1839, S. 384.

*) Disse Undersögelser bleve med den störste Forekommenhed og Velvillie paa forskjellige Maader understöttede af Hr. Distriktschirurg *Kongsted* i Nykjöbing i Odsherred. Adskillige af Reisens Resultater, oplyste ved Constantin Hansens paa Stedet tagne Tegninger, ville vel med Tiden blive bekjendtgjorte i det Kgl. nordiske Oldskriftselskabs Annaler. Interessante Beskrivelser og Undersögelser over Odsherreds (og flere tilgrændsende Egnes) talrige Oldtidsminder findes ellers i Prof. Dr. *I. H. Larsens* "Holbeks Amt, topographisk beskrevet" I. (1832) 8vo, hvortil vi forelöbig henvise. Den herommeldte mærkværdige Sten blev först opdaget af Hr. Forstcandidat *Klüwer*.

Digitized by Google

skaffenhed, at vi ikke med Vished torde sige om de vare kunstig indhugne eller dannede saaledes af Naturen.

Til Side 10—12, 17, 211, 344–346
(jfr. S. 387—396).

Blandede tydsk-angelsaxiske og nordiske Rune-Indskrifter i det nuværende Norge. Den mærkværdigste norske Indskrift af dette Slags (forsaavidt som den gaaer fra Höire til Venstre) fandtes i vore Dage ved Kalleby i Bahus Lehn, efter hvad vi ovenfor (S. 344—346) ved at følge *Liljegren* og *Brunius*, have anført og, med Hensyn til Indskriften, nærmere søgt at oplyse.

Af det nuværende Norge er Smaalehnenes Amt det nærmeste til Bahus Lehn, og det har paa Thunö i Moss-Fogderie (Christiania Stift) et mærkværdigt Monument af den her omhandlede Runeart at opvise. Da det endnu er til ville vi först beskrive det og dets nærværende Tilstand med *Krafts* Ord i hans Beskrivelse over Kongeriget Norge I, 164: "Paa Thunö Kirkegaard er i Kirkens Ringmuur indfattet en næsten firekantet Sten med nogle nu næsten ulæselige Rune-Inscriptioner paa begge Sider". Denne Beskrivelse er vistnok ikke meget tröstelig og vi nödes derfor til först at holde os til den ældre af Ole Worm og de tvende af ham meddeelte forskjellige Tegninger. Af disse har han udgivet den förste som Træsnit i Qvartudgaven 1636 af *Literatura runica* S. 68, i 2de Afdelinger, hvoraf den 1ste viser den Side, der vender udad til Marken, den 2den derimod den, som vender indad til Kirkegaarden. Jeg kan ikke see rettere end at dette selvsamme Træsnit er aftrykt paa ny i Folio-Udgaven 1651 S. 66.

I *Monumenta Danica* S. 478 meddeler Worm et ganske andet Træsnit over samme Monument, om hvis Opbevaringssted han her bemærker, at det ligger i Nærheden af Ruinerne af den gamle Stad og

Digitized by Google

Kongeslot Sarpsborg*). Her angives og Stenens Höide som 2 Al. over Jorden. Af Indskriften sættes her den Side først, som er den sidste i Lit. run., og adskillige af Charaktererne afvige betydelig fra den ældre Copie. Om Tegningernes Forskjellighed, Beskaffenhed eller Oprindelse yttrer Worm sig ikke i mindste Maade, men fortvivler om Muligheden af en rigtig Forklarings Udfindelse**).

Da vi ikke have kunnet tilveiebringe nogen ny eller paalideligere Tegning af disse mærkelige Indskrifter maae vi fuldkommen henholde os til Wilhelm Grimms udförlige Undersögelse og sindrige Fortolkningsforsög over den til Kirkegaarden vendende Indskrift***); dog forbeholde vi os at tilföie nye Varianter med Hensyn til en ham ubekjendt Tegning over Monumentet, der bevislig er ældre end Worms Træsnit og i Adskilligt befindes at afvige fra dem.

Grimm har vel lagt Mærke til de Wormske Afbildningers Forskjellighed og derfor meddeelt dem begge paa ny i Kobberstik. I denne Anledning bemærker han allerförst: "Die Abbildung II in den *Monum.* "ist jünger und hat insofern die Vermuthung für sich genauer zu seyn, "dagegen ist sie wegen grösserer Eleganz der Formen verdächtiger".

Den Deel af Indskriften, som Grimm har indladt sig paa at dechiffrere, læser han saaledes (efter förelöbig udförlig Meddelelse af sine Grunde):

"*Ismiþor . eſt . Isur . giurþi*
"*sitein . eie . leibe . a . þorey . a . to*
"*ini*

"In richtigeren Formen:

*) Sarpsborg blev först anlagt af Kong Olaf Haraldsön, kaldet den Hellige, Aar 1016, men blev ödelagt og afbrændt ved de Svenskes Indfald i Norge 1567. Istedet derfor anlagdes strax efter det nærliggende Frederiksstad.

**) *Delineationem exhibere placuit, etsi de interpretatione plane desperem. Si quis Daedalus ex hoc nos expediverit Labyrintho, magnum a me inibit gratiam.* L.c. S. 479.

***) Ueber deutsche Runen S. 186—197 Tab. VII.

Digitized by Google

"Ismidur . eftir . Isur . giordi
*"stein . æ . lifdi . á . þorey . á . túni**)

"Ismidur errichtete (diesen) Stein über Isur (welcher) allezeit auf Thorey**) "(in Tapferkeit) zu Tun lebte".

I den Arnæmagnæanske Haandskriftsamling findes (under Nr. 371 Fol.) et Manuscript, som förer denne Titel:

*Picturæ qvarundam Antiqvitatum Norvegicarum, ex mandato Domini mei et magni Mæcenatis, Christiani Frisii, serenissimi Regis Cancellarii magnifici, Eqviitis aurati strenui &c. a Petro Adolpho, Canonico et philosophiæ in Gymnasio Christianense Lectore Ao. 1627 collectæ****), *traditæ et ad clarissimum virum Doctorem Olaum Worm Haffniensis Academiæ professorem transmissæ.* Her finder man uden Tvivl Originalerne til adskillige af de ved Worm udgivne norske Mindesmærker; dog indeholder Haandskriftet i det Hele kun 13 saadanne i illuminerede Tegninger, med hosföiede korte Beskrivelser, affattede paa Dansk. Derblandt findes Följende angaaende det heromhandlede Mindesmærke:

"Paa Thune Kirkegaard en Fierding wegh fra den gamble Stad "Sarpsborg, paa den vestre Side udi Muren som er omkring Kirke- "gaarden, staar en steen indmured, ved 2 Alne höy offuer Jorden och "dybt udi Fundamentet; er maaxen firekanted, dog megit uieffn och

*) Hos Grimm staaer her stedse *th* for *þ*, uden Tvivl formedelst Bogtrykkeriets Mangel paa denne Type.

**) Snarest vilde jeg antage dette Ord for et Steds-Egennavn, antydende det Distrikt (efter en eller anden nu ubekjendt Inddeling), hvor *Tún* (eller *Túnir*, som det i Middelalderen kaldtes) fordum laae. See ellers *Munthes* Anmærkninger til *Aalls* Oversættelse af Snorre Sturlesön I, S. 38, hvor det hedder, at Túnir med Öerne Rolfsöy og Krakröy udgjorde Tuna Skibrede; tæt derved ligger Onsö, forhen *Ódinsey* (Odins Ö), der fordum har været en virkelig Ö, men nu er blevet til Fastland. Tunö og Onsö Sorenskriverier tilhöre den nyere Tids Inddelingsmaade. *Thunö* eller *Túnir*) ligger virkelig paa en Ö (omgivet af Floder), som efter det Ovenanförte kan formodes at have heddet *Þórey* eller *Þórsey* (Thors Ö).

***) Worms Literatura Runica blev af ham dediceret til Rigscanzler Christian Friis til Kragerup, som en af Værkets ypperste Befordrere. I Fortalen til Monum. Danica erkjender han og at *Asloensia* (Oslo Stifts Mindesmærker) skyldes Petrus Adolphus, Dr. Medicinæ.

Digitized by Google

"*rudis.* Er tych neden ved Jorden henved 1 Al. och smalis opad. Den "er tegned med Runebogstaffuer paa tuende Sider, som er baade den "Side som uender ud mod Kirken och Kirkegaarden, och den Side som "uender ind udi Muren; och hafver och verit indmurid och skiudt i Muren, "huorfor den och siunis iche att haffue der staaed aff Begyndelsen. Ingen "ved och att giöre nogen Beskied och Forklaring paa samme steen."

Derefter følge paa samme Blad Aftegninger af begge Stenens Sider. De have en næsten mörkebrun Farve. Efter Tegningen er Kirkegaardsmuren, som omgiver dem, opført af store raae og utilhugne Kampestene, men ingenlunde af smaae regelmæssige Mursten, hvilket Træsnittene til Literatura runica synes at vise, eller af ordentlig lagte Qvaderstene der fremstilles i Monumenta Danica. Ligesom i dette Værk og i samme Orden sees Stenens forskjellige Sider i denne Original-Tegning. Indskriftens Træk ligne her fuldt saa meget dette Værks Træsnit, som de i det ældre Runeværk. Sammenligner man Indskriftens enkelte Charakterer med de trykte Værker finder man følgende indbyrdes Afvigelser:

I, *Literatura runica.*

1ste Side (den bageste der og den nederste i Monumenta Danica), ene omhandlet af W. Grimm:

1ste Linie:

2det og 10de Bogstav, som i Træsnittene udtrykkes ved ᛋ, har denne usædvanlige Form: ᛊ.

3die Bogstav er et tydeligt ᚠ, dog som saa: ᚡ.

8de Bogstav, Træsnittets ᚴ, er mindre end de andre; mulig er det først glemt af Tegneren, men siden indskudt af ham, da han kun ved Figurens Formindskelse kunde finde Plads til dens Anbringelse.

14de Bogstav er ikke et ᚹ (som ellers forekommer meget tydelig), men ᚠ, — rimeligvis det angelsaxiske ᚹ i dets anden bekjendte Form. Jfr. ovenfor S. 427, 447.

Digitized by Google

8de Bogstav har i Træsnittet en ellers næsten ubekjendt Skikkelse, men i Tegningen ligner det saare meget et ᛟ, som ved Tegnerens Uagtsomhed, ved at udelade et lille Penselströg, ikke har faaet sin fuldstændige Form.

2den Linie:

3die Bogstav har Formen ᚦ.

Efter det 8de Bogstav sees et tomt Rum, som for en Adskillelse af Ordene.

Efter det 15de ligeledes.

Det 22de (sidste) Bogstav (Træsnittets ᛋ) har den förstommeldte afvigende Dannelse.

Den 3die Linie er overeensstemmende i alle Afbildninger.

2den Side (1ste i "Literatura", överst i Tegningen og i "Monumenta"):

1ste Linie:

1ste Bogstav er ikke ᚠ, men ᚡ.

4de, 7de og 9de naaer ikke saa langt ned som de övrige Bogstaver, men har ligesom en svævende Stilling; det har heller ikke nogen regelmæssig Skikkelse af *s*; de to sidste Figurer hænge ikke sammen, men danne hver især en lille krum Figur.

16de Bogstav er saaledes dannet: ᚹ (til hvilken Form det 3die ogsaa nærmer sig).

2den Linie:

4de Bogstav ᚦ (ikke ᚧ).

5te og 7de Bogstav have Formen ᚬ.

Efter det 3die og 11te (mulig og mellem 14de og 17de) synes Adskillelse mellem Ordene at finde Sted.

3die Linie:

2det Bogstav, *O* Figuren, er mindre end de övrige; rimeligvis har Resten af Charakteren da allerede været udslettet eller altfor utydelig.

Digitized by Google

Det 11te, som nedvendt R, er ikke fuldkommen lukket i Midten.

Efter det 12te Bogstav følger et lille tomt Rum.

Det 16de Bogstav er ikke et retvendt ᚾ, men et nedvendt ᛩ.

Det 20de ligner fuldt saa meget et ᛉ som et ᚠ.

II, *Monumenta Danica.*

1ste Side.

1ste Linie:

Om 1ste, 2det og 10de Bogstav see ovenfor.

2det Bogstav er her noget rigtigere efter Tegningen, dog ikke fuldkommen lignende; see ovenfor.

8de er her ᚹ (for ᚠ); see ovenfor.

14de er her rigtigere efter Tegningen; see ovenfor.

15de er derimod fuldt saa urigtigt; see ovenfor.

2den Linie:

4de Bogstav udtrykkes her (vel tydelig) ved ᛅ; see ovenfor. Det nærmer sig saaledes her mere til Tegningen.

10de er i Tegningen ᛅ, Træsnittet ᚨ.

(Træsnittet har ingen Adskillelse af Ord; see ovenfor.)

2den Side.

1ste Linie:

4de, 7de og 9de Charakter ligne Tegningen nogenlunde; dog er den 1ste af dem sammenhængende her, men ikke i Træsnittet.

5te Bogstav er ikke et ᚦ, men en usædvanlig Charakter, der noget ligner et ᚹ.

2den Linie:

De næsten hjertedannede Figurer sees i Tegningen som ᚨ.

I Træsnittet adskilles Ordene ikke; see ovenfor.

3die Linie:

Om ᚱ og ᛩ see ovenfor; ᛉ sees i Træsnittet istedetfor det 1ste ᚠ.

Digitized by Google

Adskillige af de her anförte Forandringer, til hvilke Tegningen kunde give Anledning, anseer jeg for ret mærkværdige, og önsker meget at den ypperlige Runolog, som först forsögte at tolke den 1ste Sides vanskelige Indskrift, maa gaae over til den samme Mening. I al Fald ere vi sikkert enige i det *pium desiderium*, at norske Oldtidsgrandskere snart tilveiebringe en fornyet og fuldstændig Undersögelse af denne Sten, ved at blotte den for Jord lige til Grunden, samt eftersöge dens rimeligvis afbrudte Topstykke i Kirkegaardsmuren o.s.v., hvorved mulig nye Opdagelser kunde gjöres og en fuldstændig samt nöiagtig Tegning af selve Indskriften tilveiebringes. Det kunde ved denne Leilighed oplyses om Adolphs Tegning og Worms Træsnit (og da hvilken af dem) have Ret i de betydelige Afvigelser, som nu let maa hilde dens Læser og Fortolker, der kun kunne benytte ufuldstændige og hinanden modsigende Hjelpemidler.

Paa den anden Side af det gamle Folden, nu Christiania Fjord, i det nuværende Buskeruds Fogderie, haaber jeg at kunne gjenfinde et Mindesmærke af den her omhandlede Runeart, som har været bekjendt for henved 100 Aar siden, men uden at være, saavidt det er mig vitterligt, ommeldt i nogen trykt Bog. Jeg har adskillige skriftlige Efterretninger derom og ikke mindre end 4 eller 5 forskjellige Tegninger af dets Indskrift liggende for mig, men de afvige tildeels saa betydelig fra hinanden, at jeg ikke tör udgive nogen enkelt af disse Afbildninger for aldeles paalidelig. Jeg kan kun give hvad jeg har ved at aabne en Udsigt over de Materialier, jeg i denne Henseende har kunnet overkomme, og de deri indeholdte vigtigste Underretninger.

a) Da Regjeringen i 1740tallet sögte at forberede en almindelig Beskrivelse over Danmark og Norge, paalagdes det Embedsmændene, hver i sin Kreds, at affatte nöiagtige Topographier over de dem anbetroede Distrikter som Grundlag for hint vigtige Værk. En af denne Foranstaltnings Frugter var en Beskrivelse over Eger, Modums og Sigdals Sorenskriverier i Aggershuus (eller Christiania) Stift i Norge, ved den

Digitized by Google

daværende Sorenskriver *G. Falch*, udfærdiget den 7de December 1744. Den 34te Post deraf omhandler Distriktets antikvariske Mærkværdigheder og af den har jeg erholdt en Udskrift, hvori Følgende blandt andet forekommer: "Udi *Sigdals* Hovedsogn, paa en Gaard kaldet Bye, findes en "stor Steen, lignende en Gravsteen, hvilken siges tilforn at have ligget "paa en Jord-Houg (Höi), der menes at have været et Begravelsessted "efter forrige Tiders ældgamle Maneer. Paa den ene Side af samme "Steen er indhugget disse efterstaaende Linier i en saadan Figur" — — Her følger en med Oblater paaklistret Seddel af gult Tegnepapir, indeholdende en med Flid udarbeidet Aftegning af Indskriften, som da synes for det meste at have været tydelig, hvorfor vi her meddele vore Læsere samme i følgende Træsnit, hvori Bogstaverne kun have den halve Störrelse og Tykkelse mod dets Original:

Hertil knyttes følgende Beretning: "Paa Skouven i den överste Deel af "Sigdals Hovedsogn som kaldes Singedal, ovenfor de derværende Blæche-"bergs- og Eidals-Gaarde, staae opreist 2de Stene tæt overfor hinanden, med "nogle faae Runebogstaver paa, som synes at skal give tilkjende Marke-"deling eller Grændseskjel mellem Gaardene"*). Jfr. ofr. S. 479—481.

b) En anden Udskrift har jeg og erholdt af Sognepræsten *Niels Bernhofts* Beskrivelse over Sigdals Præstegjeld, sluttet paa Holmen Præstegaard den 8de Juli 1745. Den lyder saaledes:

*) Den förste og nederste Linie er for mig aldeles uforstaaelig; kun troer jeg at dens sidste Bogstav er et ᛋ (*s*) og skal læses saaledes i Forbindelse med det Følgende: *sutu* (for *sötu*, *settu*) *þet*(*t*) *a min*(*n*)*e aukt* (for *anft*, *eft*, ved ᚫ) *Ála* (eller *Ola*). Jfr. ovenfor S. 432, 434, 475. Den berömte Ale (Olo) var netop fra disse norske Egne. Man erindres herved om de mange danske Runeminder paa forskjellige Steder over Thyre Dannebod, samt de mange svenske over Jarlabage o. fl.

Digitized by Google

"Hvad Antiqviteter betræffer findes her 2de Inscriptioner med "runde" (skal være Rune-) "Bogstaver, som ej af andre, saavidt mig er "bekjendt, anföres, sc. en paa Bye i Hovedsognet paa en stor Gravsteen "paa en Höi tilforne, men nu i Gaarden beliggende. Den bestaaer i "2de följende Linier:" Her följer en Copie af Indskriften, ikke fuldt saa net eller ombyggelig udfört som den ovenstaaende, men i Hovedsagen ganske overeensstemmende med den, med Undtagelse af at den sidste Linies 7de og 8de Bogstav ere ganske adskilte (ᛏᚨ) istedetfor at de i den næstforegaaende Tegning sees forenede som en Binderune; her er og det næstsidste Bogstav ᚠ istedetfor ᚨ.

Efterat have meddeelt Indskriften bemærker Præsten: "Mange flere Linier findes, imellem hvilke intet er indhugget"*).

c) Hr. Oberstlieutenant *Sommer* har meddeelt mig en Copie af Indskriften, udfærdiget af en Præst til Sigdal, som ikke nævnes, med en tilföiet Efterretning, der begynder saaledes: "Paa en stor Gravsteen, der "forhen har lagt i en Höi, men nu er flyttet til Gaarden Bye," — ellers er den ganske overeensstemmende med den næstforegaaende. At denne Meddelelse dog er yngre, vise följende Udtryk: "I Hovedkirken havde "den mindste Klokke, der nu er omstöbt, följende Inscription" (mestendeels overeensstemmende med den i næstforegaaende Anmærkning ommeldte). Selve den her omhandlede Indskrift stemmer overeens med Bernhofts Tegning paa det nær, at det 6te Bogstav kan antages at ligne eller skulle forestille et ᚦ.

Meget yngre, men ogsaa meget afvigende, ere följende tvende Copier, skrevne med Pen:

d) En paa tvende Linier (uden den skraae tredie eller noget saadant Forbindelsesled som sees paa den ovenfor omhandlede) med denne Paategning nedenunder:

*) Hr. Bernhoft anförer og en heel Runeindskrift, som gaaer rundt omkring den mindste Klokke i Holmens Kirke. Den er meget vidtlöftig, men rimeligvis neppe rigtig afegnet. Der sees engang Bogstaven ᛟ, men ingen anden af fremmede Runearter.

Digitized by Google

"Ovenstaaende er en Afskrift af tvende Linier i Runer, udgravede "i en flad Steen af Granit, af circa 2 Alens Længde og 1½ Alens Bredde, "funden i en Gravhöy paa Gaarden Bye i Sigdals Præstegjelds Hoved- "sogn, hvilken Höy ligger ved Siden af en anden Höy af lige Höyde "og Omfang, begge Höye omtrent af 12 Alens Gjennemsnit og 3½ Alens "Höyde. Indskriften var indhuggen paa Kanten af Stenen efter vedlagte "Optegnelse fra den Tid værende Sognepræst i Sigdal Hr. Hoffgaard "og fra samme i Aaret 1815 tilsendt mig. Hurum Præstegaard den "12te April 1825. *A. Mörch*".

Denne Pastor Mörch har paa forskjellige Maader søgt at oplyse og bevare Norges gamle Indskrifter og Oldtidsminder, hvorfor det vistnok er stor Skade at han, inden han bortsendte disse Afskrifter, ikke selv havde faaet Leilighed til at see Originalen og overtydes om deres Rigtighed.

e) En anden Copie ved Hr. Möreh af Sognepræstens Tegning (men som ikke er fuldkommen overeensstemmende med hans egen ovenmeldte) er forsynet med følgende Afskrift af Sidstnævntes Paategning:

"I Sigdals Hovedsogn paa Gaarden Bye findes 2 gamle Begra- "velseshöie ved Siden af hinanden, hvor paa den ene Höy fandtes en stor "flad Steen (o: Helle) af ungefær 2 Alnes Længde og 1½ Alens Bredde, "hvorpaa var indhugget ovenstaaende Inscription paa Kanten."

Jeg har heelt indrykket begge disse korte Optegnelser, da den besynderlige Uovereensstemmelse finder Sted imellem dem, at efter den ene fandtes Stenen *i*, efter den anden *paa* den ene af Höiene, men begge ere enige i at bruge det Udtryk, at Indskriften *var* indhugget o. s. v. Jeg frygter for at dets Brug istedetfor *er* tilkjendegiver den beklagelige Omstændighed, at man 1815 ikke vidste om Stenen var til eller ikke.

Formedelst den ovenmeldte Forskjel mellem disse to Afskrifter af hvilke dog den ene er en Copie af hinanden, meddele vi ikke her nogen Efterligning af dem. Vi bemærke dog nogle af de vigtigste Afvigelser fra den af os meddeelte ældste Tegning:

Digitized by Google

Begges 1ste Bogstav er M.

Begges 6te F.

8de og 14de N i *d*, men have Skikkelsen N i *e*. Disse Figurer sees slet ikke her i de ældre Tegninger.

I de tvende nyeste sees slet ikke de to ꝏ, men derimod tre O. Disse have et V istedetfor de ældres förste Y; blandt begges sidste Charakterer sees et M o. s. v. Uligheden bliver ellers snart saa stor, at ingen Sammenligning kan finde Sted. I 5 og 6 ere adskillige Charakterer mindre end de andre og ligesom halvudslettede, men enkelte af disse ere dog större i *d* end i *e*.

Aarsagen til disse enorme Uovereensstemmelser kunne vi ikke forklare — men imödesee med Længsel de höist fornödne Undersögelser over denne Gjenstand, som den maa synes at kræve af Norges egne Oldgrandskere.

Mod Sydvest fra Sigdals Sogn ligger Nedre-Tellemarken, hvorfra den ovenfor S. 387—396 omhandlede Indskriftsten (funden i en Gravhöi) rimeligvis er bleven bragt til Jægerspriis Slotshave i Danmark, hvor den nu findes.

I Nedre-Tellemarken ligger Seude- eller Sövde-Sogn med Gaarden Gundheim, hvor vi have formodet at Jægersprisstenen oprindelig er funden; see ovenfor S. 391. Mærkeligt er det da, at allerede Worm löselig omtaler et Monument i samme Sogn med etslags fremmede Runecharakterer. Han omtalder det nemlig saaledes:

A) I Qvartudgaven af Literatura runica 1636 (efter Afbildningen af Thunöstenen i Oslo, Aggershuus- eller Christiania-Stift):

"*Monumentum Söffuerense.*

"*Est in eadem dioecesi in Tellemarcha in Parochia Söffuer qvod-*
"*dam, cujus characteres in hunc modum delineati sunt et transmissi:*

PF ⅂ ⅂ F ⅂ ϩ F ⋈ F Σ

"*Ex hisce licet qvædam figuræ cum latinis cognationem quandam habeant*
"*an tamen eiusdem sint potestatis subdubito. Cum Hetruscis dum confero,*

"aliquid affinitatis invenio, et in Alphabeto quod Trithemius Polygraph. "Lib. sexto mox post Pharamundi delineat et ex Beda haurit, haud "paucæ hisce similes describuntur sed potestate differre apparet."

B) I samme Værks Folio-Udgave S. 66—67 findes det samme gjentaget, dog med følgende Afvigelser:

Den 7de Charakter staaer her som et latinsk Z.

Den 9de har tabt sin tydsk-angelsaxiske Form og fremstilles som et liggende X med en smal Langstreg foran og en anden bagved.

Hverken i Monumenta eller i Adolphs Tegninger har jeg kunnet finde et Ord om dette Mindesmærke, som mulig allerede i Worms Tid har maattet fremme "de materielle Interesser" ved at sættes i en Bro eller et Stengjærde.

Jeg formoder at den (eller de) som aftegnede Indskriften, vel har forstaaet sig paa Græsk og Latin, til hvilke Alphabeter han har villet henföre Indskriften og rette paa Charaktererne derefter, — men ikke paa Runer. At nogle af Charaktererne, efter Worms Bemærkning, ligne de hos Trithemius forekommende er vistnok rigtigt, og han har der været paa det rette Spor — da den ældre Udgave af *Literatura runica* tilstrækkelig antyder Runernes tydsk-angelsaxiske Dannelse. Til denne forsöger jeg saaledes omtrentlig at restituere dem:

ᚹᚨᛏᚨᚱᚾᛟᛋᛏᚱ

Det sidste Bogstav synes her vistnok at være det vanskeligste at udfinde; jeg antager det snarest for et ᛇ eller ᛋ. Paa en saa forkvaklet Fremstilling som den her af Worm meddeelte er det naturligvis umuligt at grunde noget bestemt Læsnings- eller Fortolkningsforsög*).

*) Naar man antager, at ᚨ i de ældste nordiske Indskrifter af denne Art har gjældt for de fleste Vocaler, kan man omskrive disse Runer saaledes: *vet* (eller *vät*) *tat saðás*, og man kunde gjætte at dette betyder efter nyere Skrivemaade: *veit þat saðás* ɔ: Giv det Rettens (Billighedens eller Sandhedens) Gud. *Saðr* eller *Saþr* var ellers et af Odins Navne. See *Lex. myth. vet. bor.* S. 366—404. Læser man *Sáðás* maa det betyde Sædens eller Frugtbarhedens Gud. ᛏᚨᛏ kunde vel og omskrives *dáð* (Daad, Kraft, Mod).

Digitized by Google

Den altfor tidlig fra ivrige og paa besværlige Reiser foretagne antiqvariske Forskninger ved Döden bortkaldte Captain *L. D. Klüwer**) har i sin Tid (1820) meddeelt mig i Manuskript et Par hertil hörende Efterretninger, som 3 Aar derefter bleve udgivne i hans indholdsrige Værk over Norges Oldtidsminder. Deraf udskrive vi saaledes den förste:

"Ved Bratsberg Annexkirke paa Strinden" (1 Miil fra Staden Trondhjem) "findes en betydelig Mængde Kæmpehouge, for det meste "steenlagte. Udi een af disse, tæt ved Gaarden Bratsberg, fandtes i Aaret "1810 en halvanden Alen lang og bred Graasteenshelle, i hvis ene Hjörne "er indhugget 5 Runebogstaver, som synes at være Navnet Tholim eller "Tholif. Denne Helle blev fundet omtrent midt i Hougen**) over et "muret Hul, hvori fandtes Stykker af en Urne, et Spyd og enkelte Dele "af et Sværd. Hougen, der var omtrent 14 à 16 Al. i Diameter bestod "af svære Kampestene med Jordfyldning imellem".***)

Vi have efterlignet Klüwers lithographerede Afbildning af hele Stenen paa vor Tab. VII Fig. 3. Senere har jeg blandt *M. F. Arendts* efterladte Samlinger fundet etslags Aftryk med tegnede Omrids af samme Indskrift, og denne Overskrift:

"Övre Bradsberg ved Trondhjem 1806****) Mai 2".

Bogstaverne sees der at være $2\frac{1}{2}$ Tomme höie. Gjenstandens fortrinlige Mærkværdighed og Arendts bekjendte Accuratesse bevæge os til at meddele Læserne et Facsimile af dette Aftryk:

*) *Klüwers* archæologiske Dannelse og den derved opstaaede Lyst til slige Forskninger skyldtes hans Lærer, Oberstlieutenant *Sommer* (nu i Kjöbenhavn, forhen i Christiania); disse foretoges især ved Siden af en militair Opmaaling, som sluttedes 1814.

**) Nordmændenes *Houg* svarer til det danske *Höi* og nærmer sig saaledes mere til det oldnordiske og islandske *haugr*.

***) Norske Mindesmærker, aftegnede paa en Reise gjennem det Nordenfjeldske. Udgivne af det Kongelige norske Videnskabers Selskab. Med 35 Steentryk (Christiania 1823, 4to, S. 44 o. f.). Stenen er aftegnet paa 10de Tavle Litr. C.

****) Opdagelsens Aarstal hos *Klüwer* kan være foraarsaget ved en Skrivefeil, men det er dog muligt at han selv har seet Stenen i Höien 1810.

Digitized by Google

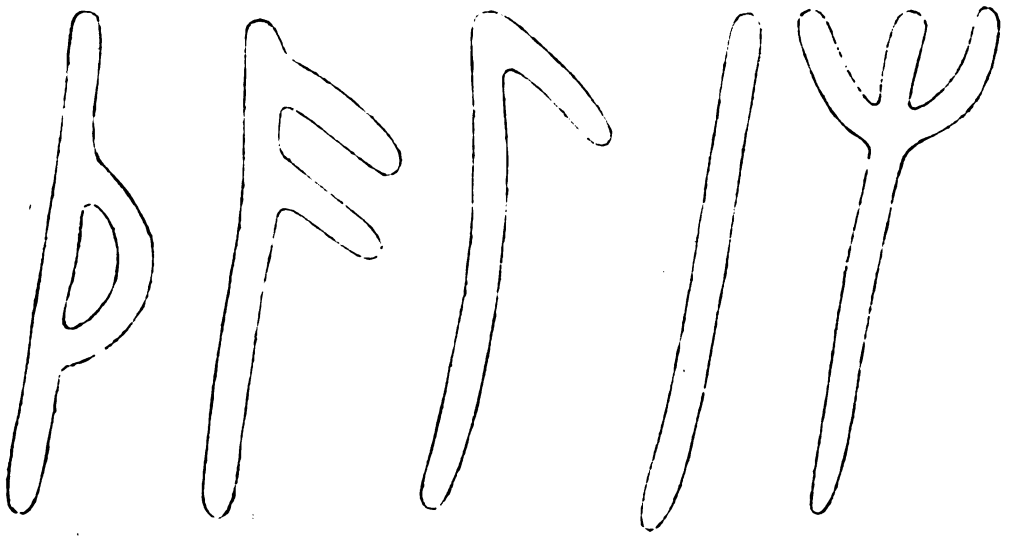

Den anden Rune synes snarest at höre til det tydsk-angelsaxiske Alphabet. Dog forekommer den vel enkelte Gange i ægte nordiske Runer, sandsynligst da for et ᚾ (ᛅ) eller *o*. Saaledes maatte den læses:

ÞOLIM

"Lader os taale!" (af det bekjendte Verbum *þola*, taale, AS. *þolian*); i dette Tilfælde maatte man vel her see en blandt Angelsaxer eller Tydskere kristnet Mands fromme religieuse Önske eller Livsregel. Antager man derimod den sidste Rune for angelsaxisk, som *x*, bliver Læsningen:

ÞOLIX

der da vel skulde sige det samme som *Þoliks*, *Þo(r)l(e)iks*, nemlig Genitivet af Mands-Egennavnet *Þorleikr*, — hvilket da vilde antyde hans Gravsted eller Mindesten*).

Den samme Forfatter meddeler os (l. c. S. 102) følgende Underretning om et fuldkomment Sidestykke til det her næstforan beskrevne Mindesmærke:

*) I den mig af *Kläwer* først meddeelte originale Tegning forekom ᛉ mig at ligne et ᚴ; da denne Tvivl nu ganske er hævet, bortfalde de af mig under denne Forudsætning gjorte Conjecturer, anförte af ham l. c. S. 45—46.

Digitized by Google

"*Klæbo*" (et Sogn, hvis Hovedkirke ligger 1¼ Miil fra Trondhjem). "Paa Gaarden Vest-Tanem findes ved Foden af et höit Bjerg adskillige "Kæmpehouge. Tvende af disse lod Eieren af Gaarden opkaste 1815, "og fandt i den ene, som var 14 a 16 Alen i Diameter, et Spyd og en "Metal-Urne, i den östre Ende deraf, og omtrent i Midten, en halvanden "Alens lang og ujævn Graasten, hvorpaa var indhugget som Tegningen "viser (Nr. 29, *b*). — Udi den anden Houg, som var noget mindre, fandtes "en muret Grav, hvori var endeel Aske og brændte Been". Vi meddele en Efterligning af *Kliiwers* lithographerede Tegning paa vor Tab. VII Fig. 4. Her sees tydelig de tydsk-angelsaxiske (og tildeels tillige nordiske) Runer:

ᛗᚨᚾᚱᛚ..

Den sidste Charakter synes vel at være noget tvivlsom, men kan neppe betyde andet end ᚾ; den næstsidste (ᛁ) er oventil tilfældigvis blevet beskadiget, endskjöndt mulig Nogle deri ville see et nordisk ᚠ eller ᚹ, hvilket vi ikke antage for sandsynligt. — Om dette kan være Angelsaxisk maa kyndigere Sproggrandskere afgjöre. I Oldnordisk kunde man maaskee læse: MANRLIV eller (hvis Forkortelse især efter Binderunernes Læsningsmaade antages) MAN(N)IERLIV. *Manrliv* kan neppe være et Person-Egennavn*). *Mannr* er det samme som *maþr*, ligesom *Fiþr* er det samme som *Finnr* o.s.v.), vort "Mand" (ogsaa Menneske); — *liv* kunde udtrykke *livir* eller *lifir* (af det bekjendte *lifa*, leve. *Manni er liv* vilde være mere sprogrigtigt; i begge Tilfælde maatte Meningen blive: "Manden lever" (endskjöndt han synes eller almindelig menes at være död). Dette kunde da rimeligst antages for en kristelig Sententz ved Gravstedet for en Mand af denne Tro, som har levet blandt Hedninger og er blevet begravet paa deres Viis. Dog — dette kan kun udgives for en lös Gisning. — Ogsaa det gamle Nordens Hedninger satte, paa forskjellige Maader, deres

*) Med mindre et eller andet Tilnavn var forenet med Egennavnet. En Mand ved Navn *Leivr*, *Leifr* kunde være bleven kaldet *Manar-Leifr*, enten fordi han var kommet fra (eller længe havde opholdt sig paa) en af de Öer — ved England eller Danmark — som i Nominativ kaldes *Mön*, i Genitiv *Manar*.

Digitized by Google

Haab til et Liv efter Döden*), svarende til den Hedenfarnes Stilling og Levnet her paa Jorden.

Der gives flere Indskrifter i Norge, som i visse Maader kunne henföres til den her omhandlede Art, især saaledes som den viser sig paa visse blekingske Stene, endskjöndt den da mere synes at höre til de ægte nordiske Runer. Af disse blandede Runeskrifter have vi opsporet nogle, hvormed vi ville söge at gjöre vore Læsere bekjendte.

Blandt de Indskrifter, som *Wille* havde opdaget og af hvilke han 1790 sendte *Suhm* Afskrifter, findes f. Ex. 1 eller 2, som han under eet har betegnet med Nr. 8, om hvis Historie eller Findested han dog aldeles ingen Underretning giver. De udmærke sig ved forskjellige Binderuner og særegne Runer, der tildeels ligne de blekingske og tillige ved den ovenfor (S. 429) ommeldte Brug af ✱ for *e*, m. m.

Det Hele har dette Udseende:

ᛅᚱᚿᛉᛁᚱ·ᛁᚢᚿᛁᚱ × ᚱᛁᛁᛅᚱ × ᛏᛗᚹ✱ᛅᛅ ◦ ᛏᚴᚳᛏᚱ × ᚹᛁᚢᚹ ᛉᛁᚱ · ᚱᚢᛏᚱ
ᚴᛅᚹᛘᛅᚿᛅᚱ × ᚱᛁᛁᛅ × ᚱᚢᚿᛅᛚᚢ × ᚹ✱ᛁᛅᚱ × ᛅᚢᚴ × ᚹᛏᛁᚱ × ᛅᛇᚦᛅᛅᚱᚼᚱ·

Min (alternative) Læsning heraf bliver denne:

ARNYIRS SUNIR RIST(U)A IURÞ(Þ)ESA EGNAR ÞIUÞ YVIR RU(N)AR GOÞMONDR RIST RUNAR ÞESAR AUK ÞEIR AN SEL(L)ATR MER(KI).

Efter nyere Skrivemaade:

*Arngeirs synir ristu***) *á jorþ (þ)essa****) *egnar þióð yfir rú(n)ar*****) *Godmundr rist(i) rúnar*†) *þessar ok þeir Án sellátr(s) mer(ki).*

---

*) See Eddalæren og dens Oprindelse III, 184, 217—222, 233 o. f.; IV, 24 o. f., 47 o. f., 93 o. f., 102 o. f., 139, 515—516.

**) Originalens *ristr*, som ingen Mening giver, er vistnok feilskrevet for *ristu* (ᚢ er vel blevet læst som ᚱ).

***) *þ* læses her to Gange for een, i to Ord, ligesom ellers ofte i eet.

****) Originalens ᛏ staaer som en Binderune for ᛏ og ᛏ.

†) Originalens sære Charakter, sidst i Ordet, er upaatvivlelig et ᚱ.

Digitized by Google

Oversat:

Arngeirs Sönner ristede paa denne (deres) Eiendomsjord,
over (for) Folket, Runerne,
Godmund ristede disse Runer tilligemed Aan (som) Mærke
for Sæleleie*).

Det ligger ikke tydelig for Dagen om hine Arngeirs Sönner hedde Godmund og Aan, eller disse Personer vare forskjellige fra dem og have indridset deres Indskrift sildigere.

Om de særegne Charakterer bliver det endelig at bemærke:

ᛦ betegner paa det förste Sted ᚠ, eller maaskee snarere *j* (som *y* i Engelsk); — paa det sidste derimod den bekjendte Selvlyd (*y*).

Den förste Binderune er sammensat af Bogstaverne ᚼᚢᚱ for at betegne *eor* eller det nyere *jor*, *jör* (i *jörð*).

Den anden er sammensat af ᛉ og ᚢ (som *v*).

Den tredie tydelige Binderune indeholder Bogstaverne ᚦ og ᛁ.

Den 4de ᛏ og ᚦ.

Den 5te ᛉ og ᛏ.

Det sidste oventil aabne ᚱ kan og tænkes at danne en Slutnings-Binderune ved ᚠ og ᛁ (efter Stavelsen *mer*).

Mærkelig er den Overflod af Selvlydstegn som her findes, nemlig:

Charaktererne ᛅ, ᛆ, ᛅ, ᛅ, ᛆ for *a* (*á*).

— ᛁ, ᛁ, ✱ for *e***).

---

*) Mulig kunde ᛁᛏᚦᛅᛅᚱ læses som *seledr* eller, efter nyere Læse- og Skrivemaade, *selleiðar*; *selleið* betyder Sætervei, den Vei, som fra Bygden förer op til Sætrene i Norge, som endnu der tildeels kaldes *sel*, ligesom nu almindelig i Island (*sheeling* i Skotland). Disse Anlæg bestaae af Huse eller Hytter indrettede til Ophold for Hyrder og Budejer (Meiersker og Malkepiger) i Fjelddale eller afsides liggende Heder, der höre som Eiendom til visse Gaarde. *Sellátr* eller *Selalátr* kommer derimod af *selr*, Sæl, Sælhund; i Norge og Island gives der visse Pladse ved Strandkanten, der bære dette Navn, fordi Sælhundene pleie at opholde sig der og give Anledning til god Fangst for vedkommende Grundeiere. Endelig er det muligt, at den Gaard, hvortil Grændsestenen hörte, forhen kaldtes *Sellátr* eller bar et andet lignende Navn.

**) *Wille* læste först Indskriften saaledes, forsaavidt han troede at kunne læse den: *Arnirs sunir ristr erer thesa egnar thiuthkerir runr. Gothmontr rist runaur thesar auk their.*

Digitized by Google

En Mindeskrift meddeler *Wille* saaledes (l. c.) under hans Nr. 6:

ᚠᚦᚢᛒᚱ ᛪ ᚱᚼᛁᚳᛏ·ᛃᛏᚼᚾᚦ·ᛞᚦᚦᛏ·ᚦᚢᛋᚱ·ᛞᚼᚱᚦᚼᛁᚦ·ᚳᚢᚦᚱᚦ·ᛁᚢᛋ

Omskrevet efter nyere Maade:

Gnúpr reist(i) stein þana iver) þorlei(v)**) sevarn sun.*

Oversat:

Gnup reiste denne Sten over Thorlei(v) Sevares(?)***) Sön.

Indskriftens Mærkeligheder bestaaer mest i disse Afvigelser fra det sædvanlige:

ᚼ brugt for *e*.

ᚾ flere Gange for ᛚ.

ᛞ for ᚦ (ligesom i forskjellige svenske Rune-Indskrifter).

For ᛋ sees 3 andre Figurer.

Endelig bemærke vi tvende af *Wille* l. c. anförte Indskrifter, som dog vel kun fremvise Exempler paa Binderuner.

a) Under Nr. 5:

ᚦᛅᚱᛅᚦᚱ ᛪ ᚱᚢᚴ ᛪ ᛏᛁᛏᛁᛁ ᛪ ᚱᛅᚦᛅ ᛪ ᚱᚢᚾᚱ ᛪ ᛏᚢᚾᛅ

Omskrevet:

ÞOROLR RUN(A) SE ST AT RAÞE RUN(N)R TUNE

I nyere Stil (jfr. de lignende Forkortninger herovenfor S. 447):

Þóról(f)r rúna se(tti) st(ein) at ráþe runar túnc

Oversat:

"Thorolf satte Runestenen for at Lunden (eller Krattet) skal hævde (bestemme) Tunets (Toftens eller Hjemmemarkens) Grændser."****)

---

*) Egentligst *ivar*, som her ikke kan passe. Mulig er ᚾ her feilskrevet for ᛏ, da alt bliver utvetydigt, — men det er bekjendt, at Charaktererne for *a* og *e* fordum hyppig brugtes i Flæng.

**) Egentligst *Thorleif*, som ellers er uhört, — men ᚦ er her sikkert blevet læst for ᚢ, hvis bagerste Deel er blevet utydelig eller heel udslettet.

***) Jeg mener nemlig at man her burde læse ᚾ eller ᛏ for ᚦ paa de to Steder, hvor det sidstmeldte forekommer. Sævar og Sæfare ere bekjendte oldnordiske Mands-Egennavne.

****) Da ellers saa mange Forkortninger sees i denne Indskrift, kan det og være at *runr* skal betyde *rúnar*, og Meningen saaledes være at Runerne (eller Indskriften)

Digitized by Google

Den eneste egentlige Binderune indeholder Bogstaverne ᚢᚾᛋ.

Dette Mindesmærke har saaledes i sin Tid været en Grændsesten*).

b) Under Nr. 7:

*ᚾR : *ᚢIᚴᚴR : ᛒᚨR : KRᚾᛋR : ᚾ

De to förste Ord ere sikkert nok: *her hvilir* (her hviler). Dernæst fölger en Binderune eller Bomærke; som indeholder Mandens Navn; det synes at være ᚠRᚢᛏI eller *Frode*, hvilket Wille ogsaa gjætter. Derpaa fölge tvende andre Binderuner, hvilke jeg læser tilsammen ᛅᚴIᛁR, *álítr*; det fölgende Ord er vel KRISTR, hvilket Wille ogsaa antog. Korstegnet troer jeg bör læses som *kross*, — og det Hele maa da lyde saaledes efter nyere Retskrivning:

Her hvíler Fróði, álítr Kristr kross

ɔ: "Her hviler Frode; Christus seer til Korset"

(eller: "tager Korset i Betragtning", formodentlig for paa Grund deraf at beskjærme den Afdödes Sjæl og Gravsted).

Her have vi da rimeligvis et Gravminde for en af Norges allerældste Kristne.

Om disse her efter Wille sidstanförte 4 Runeindskrifter endnu ere til, eller hvor de da ere, er mig fuldkommen ubekjendt, da jeg ikke ellers erindrer at have seet dem ommeldte i noget trykt eller skrevet Værk**).

skulde hævde (bestemme) Tunets eller Toftens Grændser. *Tún* betyder oprindelig indhegnet Mark eller Plads; deraf *kaup-tún*, Handelssted, Kjöbsted, Egennavnet Túnsberg (Tönsberg) o. s. v. Om selve Ordet see Gloss. Edd. Sæm. II, 819—820.

*) *Wille* vilde læse og forklare Indskriften saaledes: *Haralr run sætat ræta runr* "*tuna* ɔ: Harald Rui lod skrive disse Runer".

**) Af Antikvariske Annaler I, 249 er jeg nu blevet opmærksom paa fölgende Bemærkning i *Abrahamsons* Afhandling om Vinjestavene: "Vel sendte sal. Stiftsprovst Wille "mig i 1792 en halv Snees respektive Rune- og Munkestils-Inscriptioner og deri- "blandt ogsaa disse to, men hans Brev indeholder aldeles ingen Efterretning om "Stedet, hvor de vare at finde, eller nogen Omstændighed ved dem, saa de laae "ubenyttede indtil 10 Aar derefter". Blandt *Willes* heromhandlede 1790 til *Suhm* sendte Indskriftsaftegninger (see ovenfor S. 388—390) findes virkelig tvende over Vinjestavene og en fra Röinsdal i Övre-Tellemarken, hvilken jeg har sögt at forklare i nordisk Tidsskr. for Oldk. I, 407—408 (efter denne og andre Copier, af hvilke den ene blev meddeelt af Stiftsprovst *Engelhardt*).

Digitized by Google

Hvor önskeligt maa det da ikke være for enhver Ven af Oldtiden snart at erholde nærmere Underretninger om disse og flere lignende norske Rune-Indskrifter, som endnu kunne ventes at komme for Lyset!

End et særdeles mystisk Mindesmærke af en sjelden Art, som kan henföres til de tydsk-angelsaxiske Runer, har Romsdalen at opvise. De paalideligste Efterretninger derom har *Schöning* saaledes givet:

"1½ Fjerding Miil uden eller vesten for Væblungsnæs er et Bjerg "....Her falder en liden Elv, Skjöllaa kaldet, ud over et steilt Fjeld "ned i Söen" (Romsdalsfjorden) "vesten for hvilken, imellem den og "Gaarden Indholm, ligger et Bjerg eller en Bjergehammer, *Runberge* "kaldet, som er meget mærkværdigt deraf, at paa det staaer en Rad "Runebogstaver indhugne. Bjerget gaaer steilt lige ned til Söen; denne "er der udenfor meget dyb. Været var stille, da vi reiste her forbi, og "Havet ligeledes; vi lagde derfor med Baaden tæt an til Klippen, for at "besee og afskrive bemeldte Bogstaver, hvilke, da vi nærmede os, vare "gandske ukjendelige, saa jeg begyndte at tvivle om disse Bogstavers "Rigtighed: men da man slog Vand paa Bjerget bleve de kjendelige og "jo mere kjendelige, jo mere man öste derpaa, saa man kunde see dem "alle. Bogstaverne ere ¼ Alen lange omtrent, og indhugne i den haarde "steile Klippe 2 til 3 Favne höit over Vandets Flade. Jeg overlæste "dem og befandt dem at være disse:

(Dernæst ommeldes tvende andre mindre nöiagtige Aftegninger).

"Hr. Schanke" (Stedets Sognepræst) "har jeg at takke for föl- "gende endnu videre til et Slags Oplysning tjenende Underretning om "dette mærkværdige Sted:

"Neden for det steile Bjerg, paa hvilket Skriften staaer og lige "under den, ligger en stor flad Steenhelle, som tydelig kan sees naar "Havet er stille, sær ved lavt Vand eller Ebbe, men som som jeg ei gav

*) Reise igjennem en Deel af Norge 1773—1775, Kbhvn. 1778, 4to, 2det Hefte S 135 o. f.

Digitized by Google

"Agt efter, eftersom den endnu var mig ubekjendt da jeg besaaae Stedet. "Bemeldte Helle er meget stor 8½ Al. lang men 5 Alne tvert over hvor "den er bredest. Den er oval rundagtig, tynd ved Kanterne paa alle "Sider, undtagen den som vender mod Bjerget, paa hvilken den er tyk "og tvert afbrudt. Fra Bjerget ligger den 2de Alne, og ved störste "Ebbe ei mere end ½ Alen under Vandet paa den vestre, men 1 Al. paa "den östre Side, hvor Vandet da deruden for er 5½ Alen dybt, paa den "vestre Side 3 Alne, men imellem Stenen og Klippen 2¾ Al. Stenen er "paa dens vestre Kant, nu overgroet med Tang eller Tarre, og synes at "være lagt ovenpaa andre, hvilken Omstændighed kunde give Anledning "til at troe at den kunde være henlagt ved Menneskehaand: men det nægter "Hr. Schanke og anseer det for öiensynlig vist, at den engang, for længe "siden, er didhen nedfalden, fra det ovenfor liggende Bjerg. Det kan "være; muelig kunde der, ved nöiere at betragte Bjerget, derefter endnu "findes Spor eller Kjendemærke: men dog kunne begge Dele og være "rigtige, Stenen vel af sig selv være udfalden, men dog siden anvendt "til et Slags Monument eller Erindringstegn."

"Saa meget er vist at en særdeles, en sær mærkværdig Hændelse "her maa have tildraget sig, eller Stedet i anden Henseende være sær- "deles betydeligt." Her följe mange Gisninger om slige mulige Tildragelser, som Skibbrud eller Sneeskred, — en eller anden her i Oldtiden viist særdeles Færdighed i Svömning eller i at bestige det steile Fjeld; Klippens Brug i Hedenold som *Ætternis-stapi*, frivilligt Styrtested for frivillige Selvmordere; et kristeligt Ligs Nedsænkelse i Havet (som Audur Djupaudgas i Island) o. s. v.

Herved har *Schöning* ikke taget Hensyn til den mærkværdige Omstændighed, at Gaarden Væblungen paa Væblungsnæsset endnu er Tingsted for Romsdals og Volds Otting, ligesom den og er en anseelig Eiendom (nu Gjestgivergaard), liggende ved en for Oldtiden betydelig Havn*).

*) *Bings* Beskrivelse over Norge S. 857.

Digitized by Google

Paa selve Væblungsnæsset findes en Mængde smaa runde Steenröser, og ved Stranden staaer der opreist en 3 Alen höi, 2de Spande bred, firekantet Steen, hvilken *Schöning* vel med Ret anseer for en Bautasten, endskjöndt den i nyere Tider er bleven anvendt til Fastbinding af Fartöiers Landtouge. Heraf slutter jeg, at Runeberget fordum paa en eller anden Maade har været bestemt til Offersted og Retterplads for Romsdalen eller en af dens Jurisdictioner. — Den ovenfor beskrevne Helle kan forhen have staaet ovenpaa Bjerget; dens Beskrivelse erindrer om adskillige hertil svarende Indretninger i det hedenske Island, indförte dertil fra Moderlandet Norge*). Desuden vide vi at de fordum i Norge til Offring eller offentlig Henrettelse dömte Trælle og Forbrydere undertiden nedstyrtedes fra Klipper, rimeligvis hyppigst i Hav eller Floder, ligesom dette sidste i Island pleiede at skee som Dödsstraf for visse Forbrydelser til Slutningen af det 17de Aarhundrede.

Romsdölerne vare ivrige Afgudsdyrkere og viste sig som haardnakkede Modstandere af Kristendommen. Da Kong Hakon Adelsteensfostre 950 först forkyndte den, holdt de med Trönderne og lode sig ikke paa nogen Maade overtale. Romsdalen var en af Hakon Ladejarls (den Mægtiges) ældste Forlehninger i Norge, og han beskyttede Hedendommen

*) Hövdingen Thorolf udvandrede fra Öen Moster i Norge, henved 883, til Bredefjordsegnen i Island, hvorhen han medbragte Thors Helligdomme. Han anlagde en Hovedgaard med et stort Afgudstempel ved Helgafell (det hellige Bjerg), men i nogen Afstand derfra blev Tingstedet anlagt paa et Næs, kaldet Thorsnæs. Der stod Domkredsen, i hvilken Forbrydere bleve dömte til at offres, og midt i den en oventil skarp eller tynd Klippe, kaldet "Thors Sten", hvorpaa de Dömtes Ryg blev brækket tværs over. Disse Efterretninger indeholdes i det herlige Oldskrift Eyrbyggja-Saga, fuldstændigst udgivne i Grönlands historiske Mindesmærker I, 540 o. f. 564. Oldgrandskeren og Sagnforskeren, Hr. *Boge Benedictsen* til Stadarfell (n. M.), har til Oplysning derom meddeelt en interessant Underretning om de Levninger, som endnu haves af hint berömte Dom- og Offersted l. c. S. 521—526. Ogsaa en reisende Britte, *Henderson*, beskriver Offerstenen "af en aflang Form med en skarp Spidse og saaledes skikket til sin frygtelige Bestemmelse", Iceland (1815) II, 71. Efter Benedictsens udförligste Beskrivelse er dens halve Omkreds til Jordens Overflade fra Nord til Syd 3½ Alen, lodret gaaer den störste Höide derfra til 1¼ Alen. Stenens Ende synes at være nedsjunken ¾ Al. i Jorden. Pastor *S. M. Holm*, som har aftegnet Stenen, angiver dens Længde til 7 Alen.

Digitized by Google

til det Yderste. Kong Olaf Trygvesön nödte vel Romsdölerne 998, ved sin talrige Hærs Overmagt, til det Löfte at antage Kristendommen, men det var vel kun for et Syns Skyld. Jarlerne Svend og Erik, Hakons Sönner, bleve efter hans Död Romsdalens Beherskere, og dens Indbyggere forfaldt igjen ganske til Hedenskabet*). Da Olaf den Hellige med Vold og Magt indförte Kristendommen i Norge, gjæstede han 1021 Söndmör og derfra drog han (efter Udtrykket i *Fornmanna-Sögur*) "ind i Romsdalen", altsaa formodentlig ind ad Fjorden gjennem den saakaldte Romsdals Munding (*Raumsdalsmynni*), da han rimeligvis og har besögt eller draget forbi det her omhandlede Runeberg. Det er vist nok, at han har ödelagt de af Romsdalens Offersteder, som ikke allerede för vare blevne forstyrrede af Olaf Trygvesön eller siden paany opreiste**).

Jeg antager, at den her omhandlede Indskrift enten nedstammer fra Romsdalens Hedenold, eller og fra de förste Aar efter Kristendommens Indförelse, da den neppe kunde være yngre end fra 1022. — Det förste bliver dog vistnok meget sandsynligere, naar man lægger Mærke dertil, at Vandböiden i Fjorden henved 1775 var aftaget med 6 til 9 Alen, fra den Tid af, da Indskriften blev indhugget eller indridset.

Saaledes ligefrem er Indskriften fuldkommen læselig:

HIRIÞOM (eller HEREÞOM) ÞIK...

*) Mangfoldige Steds-Egennavne vidne her endnu om Oldtidens Gudsdyrkelse, f. Ex. Vedö (fordum *Veeyar* — altsaa flere Öer, nu kun een), Vestad, Horjum (Horgheim), Thorvig, Thornæs o. fl., ved Siden af mange hertil hörende udmærkede Oldtidslevninger, et stort Hedenoldsalter överst paa et Fjeld, omgivet af Stenkredse o. s. v, hvorom vi maae henvise til *Schönings* Reise 2det Hefte. I Nærheden af Væblungsnæs blev ogsaa Gröttens Kirke bygget, og tæt derved holdtes fordum det store Romsdals Marked St. Michaels Dag paa Devoll, men nu er det (siden 1820) forflyttet til Væblungsnæsset, hvor det og vides at have været för holdt i nogle Aar, samt mulig og er blevet holdt i de ældste Tider. Thorvig ligger lige over for Væblungsnæs, kun ½ Miil derfra. At Markeder i det nordlige Europa for en stor Deel oprindelig holdtes ved Hedenolds Offer- og Tingsteder, er nu almindelig bekjendt. At Erkeengelen Michaels Dyrkelse af de kristne Missionærer i Norden indsattes istedetfor Thor og hans Fester, har jeg viist i Lex. mythol. vet. bor. S. 691—693.

**) Heimskringla, Kbhvns. Udg., I, 138—139, 263, 349; Fornmanna-Sögur I, 90, 301, III, 15, IV, 289.

Digitized by Google

De tre sidste Streger ere sikkerlig Levninger af to eller tre Bogstaver, hvis samtlige Træk ikke bleve synlige for *Schöning*; jeg formoder at *Schanke* der har seet noget bedre, thi i hans Tegning (l. c.) fremstilles den saaledes:

hvilket jeg da antager enten for en Binderune af en lignende Form, eller og som de tvende Bogstaver ᚺ ᛋ, udtrykte ved:

som i al Fald kunde danne en slig Binderune, og saaledes maatte betegne HÁ, men det Hele da læses saaledes:

HIRIÞOMÞIKHA

Som bekjendt maa IK i Runeskrifter ofte læses IG eller ING (see ovenf. S. 455), og da bliver Læsningen efter nyere Skrivemaade enten:

A) *Heröþom þínghá* ɔ: Herredernes Tingsted (egentligst Tingsted for Herrederne)*); — eller

B) *Hèr í dóm þinghá* (eller *hér á* o.s.v.), her forsamles Tingsognet til Dommen; her har Retsdistriktet sin Domplads eller Tingsted (mulig her kun i Meningen af Offer- ellar Rettersted)**).

*) At dette Ord just brugtes i Norge i Hedenskabets Periode see vi f. Ex. af *Snorre's* o. fl. Beretning om Olaf den Hellige, da han forkyndte Kristendommen paa Helgeland, at han "*för í allar þinghár*", drog til alle Tingsogne eller Tingsteder for at indföre den overalt (Heimskr., Kbhvns. Udg., II, 164; Fornm. S. IV, 233).

**) *Schöning* læser det förste Bogstav som N og det Hele saaledes:

"*Neriþ om þik* (*gik*)

omskrevet:

"*Nereiþ*(*r*) *om þik*[*gik*(*k*)]

Oversat: "Nereid gik omkring eller ud over dig (o Klippe!) "hvorved kan være sigtet til et besynderligt Kunstes, Behændigheds eller Manddoms "Stykke, som en Nereid her har udviist, ved enten at rende paa Skier ned over "denne Klippe eller ved at gaae rundt om den, i de steile Bjerge, mueligt i An"ledning af et Væddemaal, saaledes som man finder at være skeet imellem tvende "af Kong Olaf Trygvesöns Hofmænd, hvilke engang, da bemeldte Konge laae med "sin Flaade under det höie og steile Fjeld Smalsarhorn (Hornelen eller Hornet) i "Nordfjord, veddede med hinanden, hvo af dem der skulde kunne klavre höiest op "i Klippen, den ene om sit Sværd, den anden om sit Hoved. De klavrede afsted, "den ene saaledes at han med den störste Livsfare kom derfra, men den anden saa

Digitized by Google

Schöning bemærker meget rigtig, at denne Rune-Indskrift har et næsten fuldkomment Sidestykke i en anden, som findes paa et Klippebjerg (kaldet Runefjeld) i Indsöen Framvaren, paa Lister, den eneste, foruden Runebergets, af denne Art, som var ham bekjendt i Norge.

Dette Mindesmærke har været bekjendt i henved 250 Aar, og er ommeldt i mange chorographiske Beskrivelser, men ikke desmindre er den nyeste Tegning, som er kommet til min Kundskab, mere end 200 Aar gammel!

Den berömte *Peder Claussön Undal* er den förste Forfatter, som ommelder det. Han maa vel allerede have kjendt det 1590, da han formodentlig havde udarbeidet sin Beskrivelse over Norge, som först efter hans Död blev udgivet af Ole Worm. Der findes dette herhenhörende i Beskrivelsen over Lister Lehn*):

"Norden for (Liste) blandt Klipperne, ligger et ferskt Vand, kaldis "Framvaarde, som er saa dybt, at sommesteds kand ingen finde Bond "derudi. Oc paa en skaar Klippe som staar offuer Vandet i samme Siö, "staa disse Runebogstaffue skrefne udi en Rad:

ᚢᚴᛁᛅᛁᛁᚱᛁᚦᛁᛚᛏᛋᛁᚾ

"oc siunis saa ny som de kunde være nyligen strögen derpaa, der de "dog haffue staaet for nogne Hundrede Aar, oc ere icke hugne i Klippen, "men ligesom de vare strögne eller gniet derpaa med en Steen, hvilcket "er at forundre".

Worm selv holder sig mest til denne Underretning i Beskrivelsen over Stavanger (nu Christiansands) Stifts Runeminder, blandt hvilke han (Monum. Dan. pag. 504—506) omhandler dette *(Framvardense)* som det 13de. Dog tillægger han en Tegning af Klippen med dens Indskrift efter den Original, som var bleven ham tilsendt af Stiftets Biskop *Thomas*

"vidt at han ei meere kunde komme enten frem eller tilbage; saa at Kongen selv, "som var en stor Mester og besad en næsten utrolig Færdighed i alle saadanne "Övelser, da ingen anden torde, maatte selv klavre op og redde ham derfra." — (l. c. S. 138—139).

*) Norriges oc omliggende Öers sandfærdige Bescriffuelse (o. s. v.) Kiöbenhaffn 1632, 4to, S. 57.

Digitized by Google

Vegner, hvem Worm og i sit Værks Fortale tilstaaer at skylde Oplysningerne om Stavangers Bispedömmes Mindesmærker overhoved. Originaltegningen findes i den Arnæmagnæanske Haandskriftsamling under Nr. 368, Fol. og har följende Titel: "Stavangrensia, transmissa a Dno. Th. Vegnero 1636". Den ligner vel Framvarde-Indskriften i det Wormske Træsnit (og Claussöns förste Aftegning) med Hensyn til Runebogstavernes Betydning, men dog ikke ganske i Udseende, hvorfor vi her meddele en Copie af den:

Vegner er enig med Clausen deri, at Charaktererne synes at være indgnedne med en Sten; hans övrige korte Bemærkninger (hvilke Worm og har oversat paa Latin) meddele vi med hans egne Ord: "Dette kaldes "af alle Folk *Runefjeld*. Jo nermere man er hos, jo mindre sees Bog-"stafverne" — altsaa det selvsamme som Schöning beretter om *Runeberget* i Romsdalen; see ovenfor S. 504. Denne Bemærkning synes og at bevise den mærkværdige Omstændighed, at Vegner selv har været paa Stedet og nöie betragtet Charaktererne i forskjellig Afstand, samt afbildet dem der, hvor de kunde opfattes med den störste Tydelighed.

I en mod Slutningen af det 18de Aarhundrede udgiven udförlig Beskrivelse over Lister*) skulde man vente at finde en paalidelig Tegning af dette höist sjeldne Mindesmærke; man skuffes vel i dette Haab, men finder dog följende Beskrivelse derover: "(Indsöen) Framvaren er næsten "tre Fjerdinge lang, — paa det bredeste er den neppe $\frac{1}{16}$ Miil". — — "Paa en skraa Klippe som staaer op af Vandet paa den östre Side sees "de Runebogstaver Hr. Peder Clausen anförer og forklarer, som ikke "ere indhugne men ligesom med en Muursteen strögne derpaa og have "staaet i mange hundrede Aar. Det er *Udkjalir Ithiltsin* og Traditionen

*) *P. Holm* Forsög til en Beskrivelse over Lister og Mandals Amter i Norge; norsk topographisk Journal 13de Hefte 1795 S. 9, 17. Da Forfatteren forestod disse Amter som Amtmand, maa man hos ham vente megen Steds- og Lokal-Sagkundskab.

Digitized by Google

"er at en Kjempe ved Navn *Ukjel* eller Ukjalir som boede i Nærheden, "skal i et Selskab, hvor han var blevet megen drukken, have gjort en "Eed at han aldrig af nogen Kjempe skulde blive overvunden, og for "ikke at blive meensoren, sprang han ud fra det höie Fjeld og druknede. "Disse Bogstaver besaae Kong Frederik den 4de selv den 4de Juli 1704, "da han reiste fra Farsund til Listeid...."

"Ved de anförte Bogstaver maa ei forbigaaes at anföre följende: "Fjeldet er gandske steilt, brat og höit, saa at ingen kunde faae nogen "Fod fæstet der; men det som falder mest i Oinene og synes underligt, "er at Bogstaverne ere höiere paa Klippen gravne end fra en Baad kunde "skee, men dertil kan være denne Aarsag at Vandet den Tid har været "höiere i Framvaren end nu, hvilket er meget rimeligt, naar betragtes "Framvarens Udlöb ved Strömmen, der er gandske grund og smal, hvilket "den Tid sluttelig har været höiere; altsaa kunde Vandet ei tömmes saa "meget ud, hvilket snart endnu skulde skee, hvis ei i Strömmen aarlig blev "opmudret en Rende, saavidt at Baaden kan flyde og komme igjennem." *)

Et Aar derefter melder *Bing* i Hovedsagen omtrent det samme som de ældre Forfattere med det udtrykkelige Tillæg, at endnu paa den Tid (1796) syntes Bogstaverne saa nye, som om de nylig vare satte paa Klippen **).

I indeværende Aarhundrede har *Kraft*, i det bedste Værk over det nyere Norge, vi endnu besidde, tildeels maattet gjentage de ældre Efterretninger, men han meddeler os en ny, som jeg anseer for at være af Vigtighed, den nemlig, at Indskriftens Höide over Vandfladen er befunden at være 5 til 6 Alen. Han melder og, hvad jeg ikke har fundet hos andre, at der har för været en anden Linie nedenfor, som nu er aldeles udslettet og Resten utydelig. Worm meente tvertimod at Ind-

*) Det maa dog bemærkes herved, at Vandlöbet "Strömmen" kun er meget kort og falder ud i Helvig Fjorden, som staaer i aaben Forbindelse med Havet. Ved denne Fjord er Byen (eller Ladestedet) Farsund; i en tæt derved liggende Fjeldside sees de saakaldte "Troldruner" indgravede paa Klippen, som ommeldes og afbildes herovenfor S. 201.

**) Beskrivelse over Kongeriget Norge S. 170.

Digitized by Google

skriften forhen havde havt en Begyndelses-Linie, hvortil man i hans Tid (eller saavidt vides forhen) ikke fandt noget Spor*).

Her möder saaledes ved *Runefjeldet* i Framvaren paa Lister den selvsamme Omstændighed som ved *Runeberget* ved Romsdalsfjorden, med Hensyn til Indskrifternes betydelige Höide over den nærværende Vandflade — da de dog i sin Tid maa tænkes at være blevne indhuggede eller indridsede af Personer, som maatte benytte sig dertil af en Baad eller andet Fartöi.

Hvad Indskriftens Fortolkning angaaer, da har det Wormske Forsög ikke den mindste Sandsynlighed for sig**). Hans Efterfölgere, hvoriblandt ogsaa mig selv, gaaer det maaskee ikke, efter mange Læseres Tanker, meget bedre; dog fristes ogsaa jeg til at vove dette Omskrivnings- og Forklarings-Forsög:

UKI A EIR I DILT SIN

Omskrevet efter nyere oldnordisk Retskrivning:

Áki (nu udtalt Auki, see ovenfor S. 474) *á eir* (nu almindeligst skrevet *eyri*) *í deild sín*

ɔ: Aage eier Öre (eller Ören, et Steds- eller Distrikts-Navn) for sin Deel (i sin Arve- eller Eiendoms Lod).

Jeg formoder nemlig at en Hövding af et saadant Navn har ved Indskriften villet forkynde sit Herredömme over (eller Besiddelsesret til) en

*) *Krafts* Beskrivelse over Norge (1826) III, 569. *Strahlenberg* beretter noget lignende om rödmalede, men dog uudslettelige Figurer midt paa en meget höi og steil Klippevæg, der udgjör en Deel af Floden Jeniseis Bredde i (Sibirien), om hvilke man ikke har kunnet begribe hvorledes Maleren har kunnet anbringe dem saa höit oppe over den nærværende Vandflade, som rimeligvis ogsaa der, siden hint Tidspunkt, er bleven saa meget lavere, at de oprindelig ere blevne tegnede eller malede af Mænd, der blot kunde komme dertil fra deres Baade.

**) Vi ville meddele det med hans egne Ord (*Mon. Dan.* S. 505): "*Conjecturæ si locus aliqvis detur ego sic legendum arbitror:*

ᚢᚴ ᛁᚢᚱᛁᚦᛁ ᚦᛁᛏ ᛋᛁᚾ

ET JAVRIDI CORCVLO SUO — —

ᚦᛁᛏ forklares nemlig ved ny Dansk som Hjertelil o. s. v. Worm selv lægger ingen særdeles Vægt paa denne Gisning.

Digitized by Google

til Indsöen grændsende Egn eller Eiendom, der förte det fordum meget almindelige Navn af *Eyri* (eller *eir*, *eiri*); jfr. ovenfor S. 80—81 i Anm. Listerlandet fremviser paa denne Kant Landtunger af den Beskaffenhed, som forhen i Norden betegnedes med den ovenanförte Benævnelse. I Island giver man ofte en Indsöes eller en Flods flakke Bredder denne Benævnelse; mulig menes da her Framvarens nærmeste Omgivelser. Traditionen om Ukjalir Ithiltsön (Navne, som ellers ikke forekomme) har vel sin Oprindelse fra Runernes Læsning af Peder Claussön, forsaavidt den meentes at ommelde en Kjempe.

At Indskriften i al Fald skyldes en af Omegnens Næssekonger, Vikinge-Anförere (Sökonger) eller andre Hövdinger kan vel neppe være nogen Tvivl underkastet. Lister har fordum været stærkt befolket, hvilket dets endnu i det 18de Aarhundrede tilværende mange Oldtidsminder vise. Ved Indsöen Framvare finder man det mest berömte blandt disse, kaldet Sigersvold eller Seiersvold, som menes at have været Kongernes Residenz i Hedenolds Dage*).

*) *Bings* Beskrivelse over Norge S. 589; Topographisk Journal (l. c.) XIII, 4—5, hvor Stedet beskrives saaledes: "Der befindes endnu öyensynlig, som i fordum Tid, at "have været lagt, af Menneskehaand, en god Muur ud paa Fjeldkanterne, af endeel "smaa og störstedeel fladagtige, samt velskikkede Steen, og Murens Bredde kan vel "have været omtrent 2 Favne, men efter saa lang Tids Forlöb findes hverken Leer "eller Kalk; det tvivles og om at det der har været brugt, da Stenene synes med "hverandre passende temmelig godt. Slottet eller saakaldet *Salsfjeldet*" (jfr. ovenf. S. 464) "er omlagt alt i en Bygning af Störrelse Öst og Vest 20 Favne, men Nord "og Syd 58 Favne, alt fra Muur til Muur". *Holm* antager ellers dette Sted for et Vikingebölle, til hvis Anlæg paa denne Kyst Leiligheden i sin Tid var særdeles bekvem; (jfr. ovenfor S. 478). Overhovedet er det mærkeligt med Hensyn til de tvende nu omhandlede særegne Klippe-Indskrifter, at de begge findes i Egne, som höre til de rigeste paa Oldtidsminder i hele Norge. *Schöning* fandt i Romsdalen de störste og vidtlöftigste Stensætninger, som han nogensinde havde seet, og *Kraft* udtrykker sig saaledes (1826) om Framvarens Omgivelser: "Vandsöe Præstegjeld "har en usædvanlig Mængde af Oldtidsminder, et Beviis for denne Egns Vigtighed "i den fjærneste Oldtid. Man stöder her, saa at sige ved hvert Skridt paa Gravhöie, "og mange af disse ere af anseelig Störrelse". Midt imellem Farsund og Strömmen (ved Helvigfjorden) findes Levninger af et Tingsted (o. s. v.). Dog befinder Skaalevolds (eller Skollevolds) mærkelige Runesten sig endnu i en Bro, ligesom allerede i Worms Tid! (*Krafts* Beskrivelse over Norge III, 565, 567). Af denne Runesten (4½ Al. lang, 1¼ Al. bred, 1 Al. tyk, afbildet i Monum. Dan. S. 503 (men aldeles

Digitized by Google

Det hörer til mine mange runologiske *pia desideria*, at *Runefjeldet* og *Runeberget* maatte paa eengang besöges af en erfaren Runekjender og en duelig Mineralog, for at Indskrifterne af dem ret kunne undersöges, aftegnes og forklares. Imidlertid maa man vel antage de overeensstemmende Beretninger af Flere, at Runerne (i det mindste paa *Runefjeldet*) ere indgnedne med Stene (eller paa anden Maade)*), og saaledes finde vi til disse kolossalske Monumenter et allerede af Mineralogen undersögt, skjöndt mindre Sidestykke i en af Danmarks saakaldte *Jættestuer*, — hvilket vi nu strax nærmere skulle söge at oplyse.

Til Side 18—19, 204, 289, 308, 389
(jfr. Tab. VII Fig. 1, 2).

Mystiske Binderuner m. m. i underjordiske Hedenolds Stenstuer i Nörre-Jylland. Midt i Martz Maaned 1837 gravede Selveiergaardmand Jens Christian Nielsen af Landsbyen Ullerup (paa Thye Land, Heltborg Sogn, Hassing Herred, Thisted Amt) i en stor Kjempehöi, kaldet

urigtig forklaret) har *Arendt* taget en ny Tegning paa Stedet, hvorefter Runerne tydelig maa læses saaledes: *Ranvauk reisti stein eftir Agmunt Hrabasun ver sin* ɔ: "Ranveig reiste Stenen efter Agmund Rabesön, sin Mand". Til Resten, som hos Worm hedder: *skokr barþi*, har Arendt kun fundet svage Spor; *a* og *e* betegnes her ved ᛅ, *m* ved ᛘ, *b* ved ᛒ; ellers ere Runerne de sædvanlige norske.

*) *Worm* har i denne Anledning (l. c. S. 505—506) optaget Efterretninger af *Arngrim Johnsen* om de gamle Grönlænderes Seltjære (som brugtes til Skibe mod Söorme) og en uudslettelig röd Farve, med hvilken de norsk-islandske Grönlændere fordum pleiede at mærke de af dem solgte eller bortsendte Hvalrostænder. Vi kunne nu henvise herom til Grönlands historiske Mindesmærker III, 48—49 samt *Rafns* Antiqvit. Americanæ S. 269—270, — med Hensyn til den Beretning af Præsten Nicolaus Narfesön, som boede paa Hitarnes i Island (henved eller förend 1604), at han selv undertiden havde fundet saadanne Hvalrostænder, opdrevne fra Lasten af en Grönlandsfarer, som forliste der ved Kysten 1266, forsynede med röde Mærker i de saakaldte Maalruner (*málrunir*, sædvanlig Runeskrift), hvorved Tændernes forskjellige Störrelse og Beskaffenhed (som Handelsvare) tilkjendegaves. Man undredes mest over Varigheden af den röde Farve, som henved 3½ Aarhundreders Omtumling af Bölgerne ikke havde kunnet udslette. Jfr. ovenfor S. 512 om Klippe-Indskrifter i Sibirien med uudslettelig röd Farve; slige skulle og findes i Permien, de Gamles Bjarmeland.

Digitized by Google

Lundhöi *), paa sin Eiendomsmark, for at indrette deri en Teglovn. Arbeiderne vare trængte indtil 4 Alen nedefter i Höien, da de stödte paa en svær Sten. Ved at rydde Jorden bort saae de at den udgjorde en Dæksten eller Overligger**) af en saakaldet Jættestue eller Hedenolds-Begravelse. Om Sjeldenheden heraf kunde Bonden ikke gjöre sig noget rigtigt Begreb, hvorfor han strax sprængte en eller to af Overliggerne, for saaledes at kunne undersöge Gravstuen (hvori han meente at Skatte mulig kunde findes), klöve de store Stene til Gjærders Anlæg og derefter indrette den paatænkte Teglovn i Höien. Til Lykke rygtedes denne Opdagelse dog snart, især ved den særegne Omstændighed, at Graverne havde truffet paa Skrift, som de ikke kunde læse. Foruden Stedets Sognepræst Hr. Blichfeld var Skolelærer og Kirkesanger Kjer i Bodum en af de förste, som af videnskabelig Drift interesserede sig for Sagen, han undersögte Stenstuen den 19de Martz, hvilket dog var besværligt, fordi en Deel af den klövede Overligger var faldet ind i Höien, hvorfor man, frem og tilbage, maatte krybe over den. Næste Dag beskrev han sin Undersögelse i en formelig Beretning, der senere blev indsendt til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, ledsaget af forskjellige dertil hörende Tegninger. Det saaes deraf, at den underjordiske Bygning bestod af 3 Hovedafdelinger: 1) Gang til Indgang (som etslags Forstue) fra Östkanten; for Indgangen var sat en tynd Sten og fyldt til med mindre Stene udenfor; — 2) en lang Stenstue fra Syd til Nord, — og 3) et mindre Stenkammer (bedækket med en eneste Overligger) mod Vest. Rygtets Beretninger om Skrift bekræftedes da strax, dog kun paa en af Væg-

*) Aug. Baggesen kalder den Lundehöi saavel paa en hernedenfor ommeldt Tegning som i Værket: Den danske Stat (1840) S. 307, hvor det hedder: "Mere nordlig" (end Næs Sund, et Færgested mellem Thyland og Mors) "er paa den höie Kyst af Visby Bredning imellem Kirkebyerne Helthorg og Visby, et stort og meget mærkeligt steensat Gravkammer". Höien ligger henved 3½ Miil i Sydvest fra Kjöbstaden Thisted, 800 Skridt östen for Landeveien til Odsund. Ellers ligger Gravhöien meget nær ved Limfjorden, af hvilken en Vig forhen menes at have gaaet tæt op til dens Fod.

**) De vare fra 4½ til 5 Al. lange, 2 Al. brede og fra 1½ til 2 Al. tykke.

Digitized by Google

stenene. Höien bestod fra det Överste til en Dybde af omtrent 4 Alen af en sort Agermuld, men derfra og til Bunden, af seit Gruulleer. Den er 7 til 7¾ Al. dyb, og dens Grundflade er 2,688 □ Alen*). Stedets Sognepræst, Blichfeld, foretog paa samme Tid, eller endog kort för, i Selskab med Pastor Djörup fra Hassing, lignende Grandskninger og gjorde de förste Skridt til at udvirke dette Mindesmærkes Conservation hos vedkommende Herredsfoged, Justitsraad de Fischer, som med Iver tog sig af Sagen, standsede for det förste Bondens Forehavende til det Heles Forstyrrelse, samt lod den ved Overliggerens Sprængning dannede Aabning dække med Træværk og indrette en Dör derpaa; denne Fremgangsmaade stadfæstedes og understöttedes snart af Amtmanden, Conferentsraad Faye**). Frugten heraf var en Række af Undersögelser, Aftegninger og Beretninger, der indsendtes deels til Commissionen for Oldsagers Opbevaring, deels til Oldskriftselskabet, som hver for sig, fra sin Side, kraftig virkede til Monumentets Fredning og Oplysning.

Af de archæologiske Beretninger om disse Gjenstande, ledsagede af Tegninger, indkom efter hinanden (foruden den förstnævnte) disse i Aaret 1837: fra Pastor Madelung til Vang (med en Tegning af Procurator Thordsen til Thalias Minde) af 14de April; Pastor Blichfeld til Visby af 6. Mai; Gaardeier Hr. Krose (uden Datum); Cand. J. Steenstrup af 25. Juli og 3. Sept. med den udförligste Afbildning af Indskriftens Charakterer, samt en Tegning fra Capt. Aug. Baggesen af sidstmeldte Dato over endeel af de paa Stenen anbragte Figurer. Af disse ellers tildeels meget detaillerede Underretninger ville vi söge at meddele vore Læsere det Vigtigste.

*) I denne förste Beretning meddeles följende: "Blandt de Stene, som vare udbragte af Höien, fandtes tvende af en egen Dannelse. Den ene var omtrent ¾ Al. lang, 9 a 10 Tom. Diameter, den ene Ende gandske afrundet, den anden gandske flad og cylinderdannet. Den anden Steen var akkurat af samme Dannelse og Figur, men ikke aldeles saa lang".

**) Disse Foranstaltninger approberedes senere af Regjeringen, som, efter Grundeierens Forlangende og Vedkommendes Indstilling, bevilgede ham en Godtgjörelse af 200 Rbd., imod at afstaae Höien og et Stykke Jord som Vei dertil til det Offentlige, for at dette Oldtidsminde kunde blive vedligeholdt og tilgjængeligt.

Digitized by Google

Det hele Monuments Grundtegning er saaledes meget nöiagtig blevet meddeelt af Hr. Kruse:

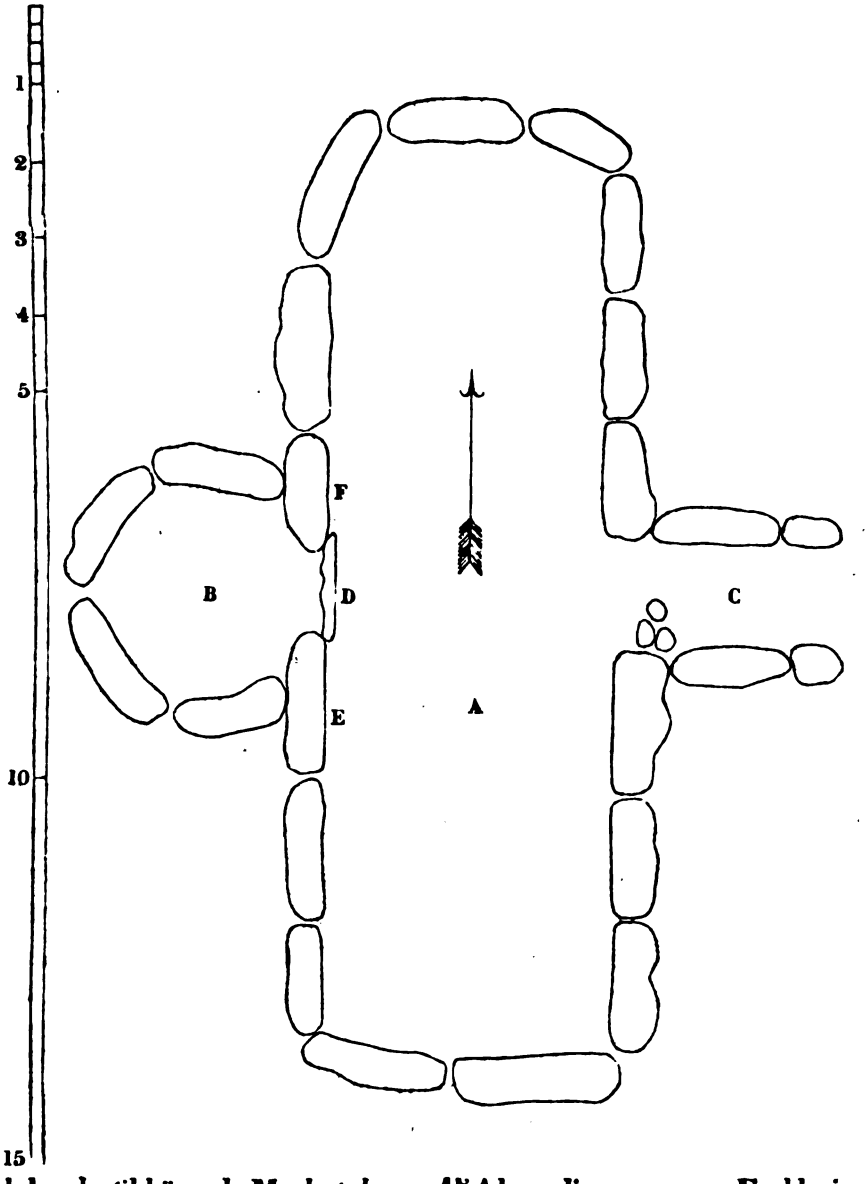

med den dertil hörende Maalestok paa 15 Al. og disse nærmere Forklaringer:

Digitized by Google

A er det store Gravkammer, som er 12 Al. langt, $2\frac{1}{4}$ Al. höit, fra $3\frac{1}{2}$ til $3\frac{3}{4}$ Al. bredt.

B det mindre Gravkammer, 3 Al. i □, $1\frac{3}{4}$ Al. höit.

C Indgangen mod Östen, $1\frac{1}{2}$ Al. höi, $1\frac{1}{2}$ Al. viid, 3 Al. lang.

D en aflang Sten, vel $\frac{1}{4}$ Al. i Gjennemsnit, som er lagt for Indgangen til det mindre Gravkammer.

E den ene Sten paa den söndre Side af Indgangen til det mindre Gravkammer, med fordybede Figurer.

F den anden Sten, til sammes nordre Side, med fordybede og indgnedne Figurer.

De höieste Spidser paa de store Vægstene ere alle lige höie; enhver Sten berörer den anden i större eller mindre Grad, men Aabningerne mellem dem ere udfyldte med Flækker og mindre Stene, samt klinede med Leer. Mellem de 5 Overliggere (over den störste Sten) var der nogle Aabninger, som dog vare dækkede med svære kileformede Stene, af hvilke en var saa stor, at 4 Karle neppe kunde rulle den paa den jevne Jord.

I det store Gravkammer er Gulvet af Leer; i det mindre Gravkammer bestod det derimod överst af et Lag Gruus, derefter et Lag Leer og under dette fandtes flade og tynde Stene, omtrent et Qvarteer dybere end Overfladen. Dette Gulv blev omrodet i Forventningen af at finde kostbare Oldsager, som ikke fandtes. Gulvet er her lidet lavere og Loftet betydelig lavere end i det store Gravkammer. Ved Indgangen staaer en Sten som et Dörtrin, der gaaer noget ned i Jorden og hæver sig omtrent et Qvarteer over Gulvets Flade. Forövrigt var denne Indgang, ved den förste Opdagelse stoppet til med större og mindre Stene, lagte ovenpaa hinanden.

De store Vægstenes Sider ere vel indvendig flade, men aldeles ikke tilhugne; dog synes de, hvor Indskrifterne ere og förend de bleve anbragte, at være blevne afslebne eller afglattede ved Gnidning med andre Stene.

Digitized by Google

Naturforskeren Hr. *Steenstrup* har især (midt i Juli 1837) med al mulig Omhu og Nöiagtighed sögt at aftegne Figurerne paa de tvende Stene ved Indgangen til det mindre Gravkammer. Hans Bemærkninger ved den af ham indsendte Tegning (den udförligste vi have, her meddeelt Tab. VII Fig. 5, 6)*) anföre vi her saaledes:

a) "De Figurer, som ere tegnede med tykke Blækstreger, ere *virkeligen* "*fordybede* i Stenen, saa at de med Fingrene lettest kunne forfölges."

b) "De med en finere Blækstreg antydede ere ikke fordybede, men kun "angivne ved *matte Slagpletter*, der for det meste ere stillede vexel- "viis og maa være indhugne ved et tilspidset Instrument."**)

c) "Den paa den höire Sten satte Blyantsfigur er snarest at betragte "som *indgneden*, thi Stregerne ere indtil en Tomme brede og slet "ikke fordybede. Uagtet jeg i lang Tid ansaae dem for at være "noget naturligt i Stenens Structur grundet, er jeg dog fuldkommen "overbeviist om at de ere frembragte i Stenen ved Menneskehaand, "hvilket især stadfæstede sig, da ved de gjentagne Vadskninger***) "en saa lang Fortsættelse af den Figur, der i Förstningen syntes at "ligne et Vindue, lod sig tilsyne."

*) Med Hensyn til Figurernes Dimensioner kan det bemærkes, at Pastor Blichfeld ved at maale den förste Configuration paa den venstre (eller sydlige) Vægsten fandt, at Hovedstavens Længde var 15 Tommer, men Tverstregens 9 T. Dette stemmer ganske overeens med Capt. Baggesens Aftegning af denne Figur med Hensyn til Langstregen, men Tverstregen er noget længere efter den sidstnævnte.

**) Dette har Capt. Baggesen end tydeligere efterlignet ved sin Aftegning i ½ sand Störrelse, — men den angaaer kun (om ovenmeldt) en Deel af den höire figurerede Stens Charakterer. Den fremstiller bedst den heromhandlede Indprikningsmaneer, hvorfor vi her meddele følgende lille Pröve af hans Tegning:

***) Disse Vadskninger bleve foretagne med stiv Börste og Sæbevand; de bleve gjentagne 3 og undertiden ved tvivlsomme Figurer flere Gange. Vi maa herved henvise til det Ovenanförte om de indgnedne Runebogstaver paa *Runefjeldet* i Framvaren, af hvilken Art tillige de paa *Runeberget* i Romsdalen (S. 504) rimeligvis ere, thi jo mere Vand man öste paa dem, des tydeligere bleve de.

Digitized by Google

Mere end de andre Figurer er det nödvendigt at betragte Stenen i nogen Afstand og at lade en bestemt Skygge falde paa den, for at see dem i Sammenhæng. Vægstenene erklærer Hr. Steenstrup (selv en udmærket Geolog) for store Granit-Rullestene*).

Man maatte vente at finde betydelige eller mærkværdige Oldsager i denne store underjordiske Bygning, men Haabet derom blev næsten ganske skuffet. Dog fandt Graverne i Höiens Jord, ovenover det mindre Gravkammers Loft, en udmærket smukt Exemplar af en *Stenhammer***) lignende dem, som ere forestilte i Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed 1ste Bd. 2det H. Tab. III Fig. 41 og 45 (Hamre med udbuget Eg og Bane, Skafthullet i Midten o.s.v.). De findes mest i Gravhöie fra den nordiske Hedendoms ældste Periode. — I det store Gravkammer fandtes aldeles Intet***). Derimod fandtes i det sydvestlige Hjörne af det mindre Gravkammer et Par smaa Stykker af en Leerurne, som smuldrede i to ved Berörelsen, nogle ganske smaa Stykker *Been* og 3 til 4 större paa omtrent et Qvarteers Længde, men som man ikke ændsede og kastede bort. Enkelte af Beretningerne melde det samme om *Aske* og *brændte Been*. Pastor Blichfeld meddeler og följende i denne Henseende vigtige Bemærkning: "I det lille Kammer synes noget at have været opbrændt, da der findes Sod paa Væggen".

*) I Kjers ældste Beretning hedder det og: "Stenene er mestendeels komne fra Fjorden, hvilket sees af de sortebrune brede Striber og Belter, der ere omkring dem, ligesom der sees paa Stene, der opgraves i Fjordsiderne".

**) Dens Störrelse og Vægt er saa ubetydelig, at den neppe kan tænkes at have været bestemt til krigerisk Brug; den synes at have været etslags Pragtstykke, enten anvendt til Amulet (her for den hele underjordiske Bygning?) eller som Tegn paa en Hövdings Værdighed, eller til en anden nu ukjendt Bestemmelse. En lignende Bemærkning er bleven gjort i Tidsskriftet (l. c.) S. 434.

***) Pastor Blichfeld anförer en Omstændighed, der vilde være saare mærkelig, hvis den kun kunde bevises; Skolelærer Kjers Sön har nemlig foregivet, at da han vilde udpille noget af Leerudspækningen mellem 2 af Stenene i den nordre Ende af det store Gravkammer og række Haanden ind, fandt han en Lok Menneskehaar af rödlig Farve, — men uheldigvis lagde han den paa Jorden, ved Höien, og kunde siden ikke finde den.

Digitized by Google

Om de store underjordiske Stenstuer af dette Slags*), især de egentligst saakaldte Halvkorsgrave, har *Nilsson* anstillet sindrige og udförlige Undersögelser i hans bekjendte archæologiske Værk**). Dertil har han meddeelt oplysende Afbildninger af to saadanne i Vest-Götland (Axvalla og Orresäter), en paa Sjælland (Riishöien paa Baroniet Stampenborg, Ant. Ann. 3die Bd. 1ste H. Tab. 2) samt to paa Möen, den ene ved Röddinge (sammesteds 2det Bd. 2det H. Tab. 1 og 2) og den anden i Nærheden af Stege, aabnet 1836, efter Grosserer Hages Foranstaltning, i Nilssons Nærværelse, tilligemed med end een af samme Form.

Disse (og overhoved andre slige danske) Bygningers Materialier og Opförelsesmaade stemme i Hovedsagen med den her beskrevne ved Ullerup***), men denne er dog forskjellig fra hine deri, at Gangen er kortere og det inderste Gravkammer et særegent Tillæg. De i Vest-Götland opdagede ligne vel i Formen de af Nilsson afbildede danske, men afvige fra dem i den Omstændighed, at de findes i uhyre store Stenhöie, der aldrig synes at være blevne bedækkede med Jord.

Det er tilstrækkelig oplyst at slige underjordiske Anlæg ere tildeels blevne benyttede til Gravsteder for flere eller færre Personer af begge

*) Om dem overhoved, især de danske, kunne vi henvise til *Molbechs* Fortællinger og Skildringer af den danske Historie 1ste Deel (1837) S. 34—39; *Sjöborg* Nomenklatur för Nord. Fornälsk. S. 135—136, 152—164 (hvor de dog sammenblandes med andre noget lignende Oldtidsbygninger); *Wallman* Öfversigt af Svenska Fornlemningar (Vitterh. Hist. och Acad. Selsk. Förh. XIV, 74 o. f.). Jfr. mine Bidrag til nordisk Archæologie (1826) S. 43—45.

**) Skandinaviska Nordens Urinvånare, 2. Häfte (1838) 3de Kapitel S. 1—13 Tab. C.

***) Alle danske Höie (saavidt mig er bekjendt), der indbefatte slige Bygninger, ere opförte af Jord, ligesom mange i Krim og dets Omegn (fordum beboet af Sauromater o. fl., vore Forfædres Stamforvandte), som indeslutte store Gravstuer, opförte af Stene uden Cement (som man mener för Alexander den Stores Tid), af forskjellige Former; nogle ligne en Bagerova, andre danne en heel Korsfigur (saa at de kunde kaldes Heelkorsgrave) o. s. v. I disse Grave har man fundet mange Oldsager, der röbe græsk Kunst og asiatisk Pragt m. m., og som tildeels pryde de keiserlige Museer i St. Petersborg, skjöndt saare mange forlængst ere ödelagte eller indsmeltede. See *Clarke* Reise durch Russland und die Tartarey S. 390, 455. Mærkværdigt er det, at man i disse Höie finder Lag af Sögræs eller Marhalm, ligesom undertiden i vore danske.

Digitized by Google

Kjön og alle Aldre indtil 20 eller flere i Tallet. I en enkelt har man derimod fundet en Mængde af Sten- og Ravsager, men intet Skelet (nemlig i den ene ovenommeldte paa Möen, aabnet af Hr. Hage).

Nilsson troer, at denne Art af Stenbygninger, stedse forsynede med Gange til Indgang fra Syd eller Öst*), ere opförte af Skandinaviens ældste Indvaanere, hvilke han mener have været Eskimoer eller Lapper**), hörende til den mongolske Stamme. Han antager at kun saadanne Hovedskaller og Beenrade, som tilhöre denne Menneskeart, findes i Halvkorsgravene***), ligesom og at kun Stene og Ravsager hidindtil ere blevne fundne i dem****). Til disse Kjendsgjerninger i Forbindelse med de af

*) Herved maa det bemærkes, at *Engelstoft* fandt ved Oudrup i Slet Herred, Viborg Stift i Jylland en sammenhængende Række eller Klynge af Stenstuer, hver af 8 til 12 □ Alens Indhold, hvortil der var to Indgange, en fra Öst og en anden fra Vest. Gangene vare lavere end Stuerne, men 8 til 10 Fod lange. Vi henvise til hans interessante Beskrivelse over det Hele i *Nyerups* Hist. stat. Skildr. IV, 61—64.

**) Allerede *Lagerbring* yttrede den Mening at Finnerne havde været Sverrigs ældste Beboere, og *Rask* bifaldt den af sproglige Grunde. Af Nordens ældste i Rigsmaal udtrykte Traditioner har jeg (1820 og 1828) sögt at uddrage det Resultat, at Finlapperne der skildres som vort Nordens Urindvaanere. Ellers er denne Sætning nu bleven historisk udviklet og bekræftet ved *Molbech* og *Petersen*. Det maa dog bemærkes herved, at Lapperne i de af dem for nærværende Tid beboede Lande ikke vides at have opfört kolossalske Stenbygninger, og ei heller at have boet i underjordiske Vaaninger. Deres Hytter ere opförte af meget lette og löse Materialier for idelig at kunne flyttes, hvortil deres nomadiske Levemaade nödvendigvis maa give Anledning. Det samme kan anföres om de eskimoiske Grönlænderes Sommerboliger.

***) Dette er, som en almindelig Sætning, blevet modsagt af *Eschricht*, der antager at nogle i saadanne Gravstuer fundne Hjerneskaller have en særegen Dannelse og höre til en Gren af den kaukasiske Menneskestamme, mindre af Statur end de ellers bekjendte (med Undtagelse af enkelte i Indien og Irland fundne Hjerneskaller). *Nilsson* er ikke bleven overbeviist ved disse Indvendinger — og det er meget at önske, at fortsatte Undersögelser over saadanne Opdagelser stedse mere og mere kunne oplyse denne i historisk-ethnographisk Henseende yderst vigtige Sag.

****) Ogsaa herimod synes adskillige Indvendinger at kunne gjöres. *Wallman* har bemærket (l. c. S. 79), at en Jernpil fandtes i den berömte Halvkorsgrav paa Axvalla Hede. Lignende Iagttagelser ere gjorte ved tvende i Nærheden af Jægerspriis opdagede Gravstuer. Den ene af dem og de i den skete Opdagelser er kortelig ommeldt herovenfor S. 387—388. Jeg har gjort *Nilsson* opmærksom herpaa, og han har givet det Svar, at de gamle Beskrivelser over Höien og Gravstuen med de deri gjorte Fund ere saa utydelige, at intet sikkert i den heromhandlede Sag kan bygges derpaa. Utvivlsom er derimod en anden Underretning, som gives i Nordisk Tids-

Digitized by Google

ham anstillede höist vigtige Undersögelser over de skandinaviske Stenarbeiders Brug til Jagt og Fiskerie, i Overeensstemmelse med de dertil

skrift for Oldkyndighed (1836) III, 300—302 over Opgravningen af en Höi (blandt mange andre), som Hs. Kgl. Höihed Kronprinds Frederik (nu Præsident for det nordiske Oldskriftselskab) lod foretage 1834 under sit Ophold paa Jægerspriis. Jeg tillader mig her at meddele et Udtog deraf: I en af de sydligste og störste Höie "vare store Stenkammere kjendelige ved det at Jorden var borttaget fra oven af "Höien, og de store Overliggere kom tilsyne. Prindsen lod først ved den östlige "Side Jorden borttage, og der viste sig da et lidet Gravkammer, dannet af 7 paa "Enden satte Stene med 3 Overliggere og en stensat Gang, der vendte lige ud mod "Sönden. Den indre Indgang var lukket med en flad Sten. I dette Gravkammer "laa Benene af to Skeletter samt tre Flintknive uden Haandtag, mulig Spydspidser, "den ene 6 og de to andre 4 Tommer lange, ikke som de sædvanlige af graa, men "af en rödlig qvartsig Sandsten og en væverskytteformig Sten af samme Stenart, "3 Tommer lang. Da man skal have fundet Stene af denne Form (jfr. B. I S. 435 "Tab. IV Fig. 48) belagt med *en Metalskinne*, hvorfor nogle have villet henföre dem "til en senere Tidsalder, er det vigtigt at see at hine ere fundne i en Forbindelse "som den heromtalte. Det er ikke bekjendt at noget Exemplar af dette Slags Stene, "hvis Bestemmelse endnu ikke er oplyst, forhen er fundet i en hedensk Gravhöi, men "vor Formodning, at de henhörte til den hedenske Tids Oldsager og have været "brugte endogsaa i de ældre Perioder af denne, er saaledes blevet fuldkommen be"kræftet. I Gangen ind til Gravkammeret laae en lille 6 T. lang Flintkniv med et, "dog ikke meget bestemt Haandtag. I samme Höi og i samme Retning fra Öst "til Vest stödte man, ved Siden af dette Gravkammer, paa et andet omtrent dobbelt "saa stort, men forövrigt af samme Indretning; Indgangen ligeledes mod Syd. I dette "sporedes i den östlige Side 8 Skeletter og i den vestlige 1, tilsammen 9; ovenpaa "hvilke laa et Lag af Sand og ovenpaa dette igjen *en stor Klump af sammenrustede "Jernsager*, der havde tiltrukket endeel Sand og var 15 T. lang og paa det tykkeste "af 5 T. i Diameter". — "Der fandtes ellers to temmelig brede og korte Flint"samt en tresidet Piilspids af Flint, 4 T. lang, ei aldeles færdig men dog paa det "nærmeste tilhugget, og det, som man tydelig kunde see, af en Flintflække, ligesom "vi have omtalt og fremstillet B. I S. 431 Tab. III Fig. 28, 29 og 30. Hvorledes "*Jernsagerne* ere komne i denne Grav, og Hensigten af at lægge dem i en lille "Bunke ovenpaa det Lag, der dækkede Ligene, er ikke let at forklare. At de for"modentlig ikke höre til den Tid som Steenoldsagerne, der fandtes dybere nede, "synes alt, hvad man forhen har fundet, at vise. Det sædvanlige bekræftes ogsaa "ved denne Undersögelse, nemlig, at man i Höie, hvori ere store Gravkamre af den "Art med Indgange, oftest finder Ligene ubrændte og næsten ene Stensager, hvorfor "man neppe feiler meget, naar man henregner disse Höie til de ældre Perioder, lige"som modsat de, hvori findes Træbygninger, sikkert henhöre til de yngste. I den "mellemste Periode har man mest brændt Ligene og i Almindelighed ikke behövet "saa store og med saa megen Möie opförte Gjemmer for Urner, hvorhos bemærkes, "at endeel af de i Steengravkamrene hensatte Leerkar ikke maa betragtes som Grav"urner, men som Gravkar, hensatte i en anden Hensigt end at bevare den Dödes "Been; andre synes, som vi tidligere have bemærket, senere at være indsatte i Grav"kamrene. En anden Erfaring der mere og mere bekræfter sig, er den, at de

Digitized by Google

blandt Eskimoerne (især i Grönland) forekommende Paralleler, knytter Nilsson en vistnok fuldt saa slaaende og höist træffende Sammenligning

"Skeletter som findes i Steengravkamrene, og allene i Forbindelse med Steensager, "ere ei af betydelig Störrelse, snarere mindre end de Mennesker, der nu leve i "vore Egne". Hertil komme de Efterretninger, man har om tvende mærkværdige Stenstuer ved Landsbyen Udleire i Sjælland-mellem Slangerup og Frederikssund, udförligst og nöiagtigst omhandlede i Sognepræsten, Hr. Möhls i Forening med H. Knudsen affattede historisk-antikvariske Beskrivelse over Snodstrup- og Ölstykke-Sogne, i Ann. for nord. Oldk. 1839 S. 364—367. Den först opdagede er beskrevet af Molbech i hans Ungdomsvandringer S. 376—382. Selv har jeg, i Selskab med Rafn og van Hettema (fra Leuwarden), ved Hjelp af Hr. Pastor Möhls omhyggelige Veiledning, beseet disse Halvkorsgrave. Den störste af disse Jættestuer blev opdaget i den saakaldte Möllehöi henved 1797. Dens Hovedbygning, af oval Figur (fra Nord til Syd), er indvendig 11 Alen lang, i Midten 4½, i begge Ender 3½ Al. bred og 3 Al. 3 Tommer höi. Gangen, som vender mod Östen, er 7½ Alen lang, 1½ Al. bred, 1½ (yderst) til 2½ Al. höi. De i Höien fundne "af den der i Byen boende Bonde foreviste Oldsager" vare, foruden Levningerne af en Urne, 3 Kiler og 7 (af Störrelse noget forskjellige) Knive af Flint. Opdagelsens Historie blev hverken officielt eller videnskabelig undersögt; nogen Tid efter besögtes Jættestuen af en Hr. Stub, som beskrev (men ingenlunde rigtig) dens Dimensioner m. m. og saae de ovenmeldte i Bondens Forvaring værende Stensager, men han saae desuden, hos en anden Mand, Stykker af en anden i Höien fundet Leerurne, hvorved der da endnu klæbede nogen Aske, og det blev ham fortalt, at 8 Lig (eller Skeletter) desuden vare blevne fundne i Gravstuen. Saaledes maa det være rigtigt, hvad Biskop Münter (som selv ved Visitatzer paa Stedet havde bedst Leilighed til at tilveiebringe de paalideligste Underretninger) 1810 skriftlig tilmeldte den Kongelige Commission for Oldsagers Opbevaring, at man der havde fundet to smaa Urner med Aske samt endvidere "et sönderbrudt *Kobbersværd*". 1819 indsendte Stedets daværende Sognepræst, Hr. Feld, til Museet en Stenmeisel af Flint med huulslebet Eg, der fandtes i samme Stenstue. End en nöiagtigere og fuldt saa overbevisende Efterretning har man om Indholdet af den anden Stenstue i Harpagers Höi, först opdaget 1835 af Jordloddens Eier, Gaardmand Bendt Pedersen, indvendig af 9½ Al, Længde, 4 Al. Bredde i Midten, 3 Al. Höide; den laae i samme Retning, med en Gang fra Öst, 5½ Al. lang, 1 Al. bred og 1½ Al. höi. Han leverede kort efter til Museet följende Oldsager, hvorom vi anföre den officielle Beretning (af Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed 1836 III, 306): "Fremdeles" (foruden to Urner, 5 Flintknive og et sjeldent Flintredskab, fundne i en Höi, kaldet Tjörnehöi, aldeles forskjellig fra den her beskrevne) "*nogle Metalsager* som vare fundne oven i *Urner*, "*der stode i et forrige Efteraar aabnet stort Steengravkammer*, nemlig (d) en 3½ T. "lang *Broncekniv* med Haandtag, der ender sig i to smaa Omböininger, og med "smaa Zirater, indslaaede paa begge Sider tæt ved Ryggen; (e) en *större* og en "*mindre dobbelt Knap* af samme Metal; (f) tre *Naale*, ligeledes af Bronce, af hvilke "den ene udmærker sig ved at Skaftet, der paa de sædvanlige har været af Træ, "som findes aldeles fortæret, her er af Metal og bevaret". — For ikke at anföre de Tilfælde, i hvilke Broncesager ere fundne i Forbindelse med Sten- og Ravsager i Gangen til slige Gravstuer, eller og lige ovenpaa disse — slutte vi disse Opteg-

Digitized by Google

mellem Halvkorsgravene og de sjeldne runde Stenstuer (med Gang)*) paa den ene, og Eskimoernes Boliger i Vest- og Öst-Grönland paa den

nelser med et Uddrag af Hr. Worsaaes (en ung haabefuld Oldgrandskers og heldig Samlers) Beretninger om Undersögelsen af to Stenkamre i Veiby Sogn (Frederiksborg Amt i Sjælland). Der har för været en stor Mængde af slige Mindesmærker, men de fleste ere nu forstyrrede. I Ruinerne af en af de störste (kaldet Isaksdys), hvoraf en kolossalsk Overligger for en Tid siden var bleven sprængt og borttaget, fandtes i Aaret 1838 et Gravkammer, der var (ligesom mange lignende der i Egnen) opfyldt med fast stampet Stengruus. Efter en Dags Arbeide med to Mand blev det renset, og befandtes at være af 6 Alens Længde, 3 Al. Bredde og 3 Al. Höide, hvori Sidevæggene dannedes af 7 à 8 store, paa den indvendige Side flade Stene, af hvilke Bonden dog havde sprængt nogle paa samme Tid som Dækstenen. I Öst lidt til N. skal der have staaet en meget stor, men ganske flad og tynd Sten, ligesom en Dör, hvilken nu var omvæltet og ganske tildækket med Jord. Skaar af Urner fandtes og meget ubetydelige Spor til et Skelet, men derimod en stor Mængde forarbeidede Sten- og Ravsager, hvoriblandt smaae Efterligninger af Öxer og Hamre, forskjellige Perler m.m., 18 Kiler, 2 Meisler, 14 Flækker, en Pilspids m.m. af Flint, foruden *et tilslebet halvrundt Stykke* af særegen Form, 4½ T. langt. Det fandtes over 2 Al. dybt, midt i Gravkammeret, *overtrukket af Jernrust*, fordi det havde ligget ganske tæt ved *et Stykke krumt böiet Jern*, 2½ T. langt og 2 T. bredt, som i Midten er gjennemboret, hvis Bestemmelse nu neppe vil kunne udfindes. Ved Siden af dette fandtes nogle smaa *Jordklumper, gjennemtrængte af Jernrust*. En *Hestetand* af almindelig Slags fandtes midt i Graven. — Den anden store Stendysse fandtes paa det saakaldte Hanebjerg tæt ved Stranden, af alle den bedst bevarede. Paa en liden, lav, af 18 Stene omsat Höi fandtes 2 Gravkamre, hvert bestaaende af 5 Stene i Rundkreds med en meget stor Overligger. Ethvert af dem var omtrent af 3 Alens Diameter og 2½ Al. Höide. Det nordlige havde för været undersögt, men i det sydlige vare Stenene ved Indgangen i Öst styrtede sammen, hvilket havde forhindret tidligere Eftergravninger. Det blev nöie undersögt i Mai 1839, hvor man da fandt 2 Skeletter, som laae med Hovedet mod V., Benene mod Ö., men som vare saa fortærede, at kun meget faa Levninger af Hovedskallerne og kun faa Tænder kunde optages. I dét fandtes nogle fortærede Levninger af Rav, 2 Kiler, 3 Pilespidser, en sleben Huulmeisel, endeel Flækker og en *Kniv* af Flint; den sidstmeldte, omtrent 6 Tommer lang, sönderbrödes ved den vanskelige Gravning, saavelsom det ved Siden deraf nedlagte *Jernstykke i Form af et Knivsblad*, 2½ Tomme langt, ¾ T. bredt; ved en Nagle paa Siden var dette i den ene Ende befæstet til et Træstykke, formodentlig som etslags Skaft, som hensmuldrede ved Berörelsen (Ann. for nord. Oldkyndighed II, 171—176). Vel höre de to sidste Stenkamre ikke til Halvkorsgravene, men snarere til de saakaldte Jynovne (eller Alterdysser); ikke desmindre er den der beviislig fundne Forening af forarbeidede Sten-, Rav- og Jernsager höist mærkelig, ogsaa som analog med ovenmeldte i Halvkorsgrave gjorte Opdagelser af ligneude Art.

*) En saadan er fundet i Skaane, i Åsahöien ved Qvistofte, omstændeligst beskrevet af *Nilsson* i Idunna (9de Hæfte S. 286—301) med Afbildninger. Paa Rügen, ved Quottiz, har man fundet ovale Kjæmpegrave, bedækkede med flade Stene, Murene

Digitized by Google

anden Side*). Dette maae vi med Hensyn til Grundformen fuldkommen erkjende, hvorimod det dog maa bemærkes, at Östgrönlændernes Huse ere opförte med Sparreværks Tag (med Undtagelse af Gangen) samt Muur af Jord og Stene, som i Störrelse ingenlunde kunne taale nogen Sammenligning med Halvkorsgravenes kolossalske Vægstene, — samt at Östgrönlændernes af *Scoresby* beskrevne smaae runde Vaaninger (med Gange) mestendeels ere nedgravede, som Huller, i Jorden, men have dog etslags Tag (rimeligvis med Sparreværk af Drivtömmer eller Hvalfiskebeen, dækket med Græstörv og Mos). Kun Gangen er bedækket med flade Stene**).

Islands kolde Himmelström, isolerede Beliggenhed, ringe Folkemængde og fuldkomne Mangel paa Skove m.m. nöde dets fattige Almue, endskjöndt den er af en ganske anden Herkomst end de eskimoiske Grönlændere, til en lignende Bygningsmaade. Ogsaa der opföres Husenes Vægge af Sten og Jord, men Tagenes Sparreværk dækkes med Græstörv***). De sletteste Husmænds- og Fiskerboliger have der virkelig megen Lighed med de grönlandske Bygninger, selv i Formen, thi til den aflange firkantede Vaaning förer en Gang, hvis Indgang meget hyppig vender

ere af Kampestene, 2 til 3 Alen höie. I en saadan Kjæmpegrav har man fundet 7 menneskelige Beenrade, som sade i en Kreds; *Zöllner* Reise nach Rügen (1797) S. 283. Lignende, men firkantet aflange Stenstuer (som Grave) til siddende Lig findes og paa Tydsklands Fastland; see *Klemm* Handbuch der germ. Alterthumsk. (1836) S. 118—124 Tab IX.

*) S. Afbildningerne til Nilssons Værk paa den ovenf. citerede Tab. C Fig. VI, VII, VIII.

**) See Graah Reise i Östgrönland S. 49. Scoresby Journal of a Voyage to the eastern coast of West-Greenland S. 208—210 Pl. VI. Tagene paa de östgrönlandske Hytter, som Scoresby saae, vare ganske indfaldne. Sparreværket havde Eskimoerne rimeligvis bortflyttet til Bygningers Opförelse paa andre Steder.

***) De mere Formuende Vaaningshuse ere under Jordtaget heelt bedækkede med Planker og indvendig panelede, med Trægulv, Glasvinduer o. s. v. — I indeværende Aarhundrede er den islandske Bygningsmaade overhoved bleven betydelig forbedret, og Afvigelser fra den ældre tiltage paa forskjellige Maader. Især forkortes nu hyppig den lange Gang, der forhen (for Varmes eller Luunheds Skyld om Vinteren) ansaaes for uundværlig. De mest Formuende opföre ogsaa Husene heelt af Tömmer eller Bindingsværk, tildeels af tilhugne Stene o. s. v.

Digitized by Google

mod Syd*). I Vaaningen ere Beboernes Senge (ved hvilke de, naar de ere hjemme, mest opholde sig) paa begge Sider ved Væggene (ligesom i Grönland) o. s. v. Ellers have andre Islænderes faste Jordeiendomme (enten de saa bruges af Selveiere eller Leiere) Qvæg- og Faareavl m. m. maattet foranledige betydelige Afvigelser i de islandske Bygningers Grundform fra de eskimoiske, og saaledes er den lange Gang, som hos disse förer til en enkelt Vaaningsstue, forandret til en Art af Corridor, der förer til forskjellige andre Udbygninger paa begge Sider, paa den Maade, som Grundtegningerne i *Eggert Olafsens*, *Troils*, *Hookers* o. fl. bekjendte Værker vise**). Desuden have de islandske Bönder forskjellige særskilte Stalde og Udhuse (for Heste, Hornkvæg, Faar o. s. v.). Paa Færöerne er Bygningsmaaden noget lignende. Den almindelige Vaaningsstue paa islandske Böndergaarde kaldes Badstue *(Badstofa)*; den svarer til Færöboernes *Rögstue*, som dog mere ligner Grönlændernes Vaaningsstue, forsaavidt at den tillige tjener til Kjökken, der nu paa Island er et særskilt Rum***). Det er vel muligt, ja endog sandsynligt, at de fleste islandske Vaaningers nuværende Bygningsmaade om 1000 Aar vil være kommet ganske af Brug; naar dette forlængst er skeet og de nu brugeliges Grundformer vise Efterkommerne, at "en "saadan Bygningsmaade ikke vidstes at være eller have været brugt af "noget andet Folk i Verden" med Undtagelse af en eller anden hyperboreisk Stamme, haabe vi dog, at den fjærne Fremtids Forfattere ikke

*) Denne Indretning ved de islandske Boliger i Almindelighed bemærkes af *John Olafsen* den ældre (omtrent 1760) som en Hedenoldslevning; i det ældgamle Eddadigt *Rigsmál* kaldes Fyrsternes og Adelens Stamforældres Bolig en Sal (*salr*; see ovenfor S. 464) og dens Dör eller Indgang siges at have vendt mod Sönden; Bondens Bolig derimod et Hus (o. s. v.). Edd. antiqv. III, 180.

**) Hebridernes og tildeels de skotske Höilænderes fattige Indvaaneres Jordhytter i det 18de Aarhundrede skildres som endnu simplere og uslere (f. Ex. af *Buchanan*) Ingen Afdelinger fandtes i dem; selv Mennesker og Kreature (endog Svin) havde der fælles Ophold o. s. v. De fattige Shetlænderes Boliger ere endnu af en lignende Beskaffenhed efter *Plöyens* Erindringer fra en Reise til Skotland (o. s. v.), 1840, S. 252 o. f.

***) See *Landt* Beskrivelse over Færöerne S. 425—429.

Digitized by Google

deraf ville söge at bevise, at de nuværende Islændere maatte have været af eskimoisk, lappisk eller nordsibirisk Herkomst. Vi maa da ogsaa tage os iagt for lignende feilagtige Slutninger om vore egne Forfædre, — endskjöndt det er meget godt at saadanne alsidige Undersögelser, af hvilke Nilsson, som udmærket Oldgrandsker og Zoolog, har saare store Fortjenester, ere blevne bragte paa Bane; det er meget at önske at de fremdeles fortsættes og fremmes, ogsaa om den heromhandlede Gjenstand, hvorom Meningerne for Tiden ere saa yderlig deelte, at en anden fortjent svensk Oldgrandsker*) er mest tilböielig til at henföre Halvkorsgravenes Opförelse til det 8de eller 9de Aarh. af vor nu brugelige Tidsregning.

Det er bekjendt, at Bygningsmaaden blandt Norges Bönder (hvis Overflod af Skove dog nödvendig maatte anvise dem Tömmer som Hovedmateriale) efterhaanden har forandret sig saare meget og at deres *Rögstuer* for en stor Deel ere forsvundne; det vilde være interessant, om de ældste blandt dem, som endnu findes eller forhen vides at have været til, bleve vel beskrevne og sammenliguede med den dertil svarende Bygningsmaade i Norges Kolonier, som Grönland, Island, Færöerne, Shetland, Örkenöerne o. s. v. Lignende Undersögelser over de ældste Vaaninger af dette Slags i Danmark og Sverrig vilde vistnok og være meget at önske.

Dette Önske maa for os blive saameget mere levende, som Nilsson yttrer den Mening, at nogle af den fjærneste Oldtids Jættestuer (eller Halvkorsgrave) virkelig have tjent til Vaaninger for deres Opbyggere

*) *Wallman* i hans Öfversigt af svenska Fornlemningar, med anvisning til deras kännedom och beskrifning (l. c, XIV, 79). At mange Halvkorsgrave i al Fald ere langt ældre, kan vel ikke være nogen Tvivl underkastet. Den Gisning, at Mangel paa Jern i Nordens ældre Hedenolds-Höie er foranlediget ved religieuse Skikke mangler al Sandsynlighed (jfr. ovenfor S. 523—525); — snarere forsaarsages den deraf, at Jernet saa let fortæres af Rust, og at slige Levninger, ved gamle Gravsteders förste Opdagelse, ere blevne bortkastede som ubrugelige og umærkværdige, vel endog ikke blevne paaagtede, naar de laae i Muld, Leer eller Aske af samme Farve. — De, som antage Ullerup Jættestue for at være opfört eller benyttet af Gother (eller Joter) kunne ikke forarges over at dens Charakterer benævnes og læses som Runer og Binderuner, om de end henföres til det 7de Aarhundrede — henved 200 Aar efter Saxers, Anglers og Juters Erobring af England.

Digitized by Google

eller Samtidige, — og visse Omstændigheder synes at bestyrke denne Mening, hvis kun de nödvendigste Aabninger for Luft og Lysning kunde tænkes at have været anbragte i slige underjordiske Bygninger*). Selv vort Nordens ældste Traditioner ommelde enkelte Gravhöie som Levendes Boliger. De Svenske siges at have troet, at deres Hersker Yngve-Freyr vedblev at leve efter at han var bleven höisat; men tilsidesætte vi end denne Beretning som mythisk, kunne vi ikke forkaste den anden, meget yngre, at Nummedalens Fylkeskonger, Brödrene Herlaug og Hrollaug, i tre Sommere lode opföre en stor Höi med indvendige Bygningsindretninger; da Erobreren Harald Haarfager nærmede sig med stor Overmagt, lod Herlaug bringe Mad og Drikke ind i Höien og gik (omtrent 869), selv 12te, ind i den, uden nogensinde at vende tilbage**). Betragte vi Lundhöien fra dette Standpunkt, saa gjör, desværre! Fremgangsmaaden ved dens Opdagelse det tvivlsomt, om den har været en virkelig Begra-

*) Mærkelige Sidestykker til disse vore Jættestuer, kun med Indgang af forskjellig Art og ubedækkede af store Höie, findes i Skotland i Aberdeen-Shire. I Auchindoir og Kildrummy Sogne findes nemlig en stor Mængde underjordiske Oldtidsboliger, adspredte over en Strækning af 1 til 2 Mile i Diameter. Aabningen er mellem to Stene, som neppe mærkes. Vil nogen komme derind, maa Personen glide ned i en skraa Retning til 5 eller 6 Fods Dybde, da han kommer ned i en stor Hvælving, som omtrentlig har den samme Höide, 30 Fods Længde, 9 Fods Bredde. Gulvet er jævnt som af Leer, Væggene af raa utilhugne Stene, uden Kalk, men meget fast og nöiagtig sammensatte, saa at selv den mindste ei kan tages bort med Haanden alene. Væggene helde mod hinanden, saa at de næsten danne en Bue, men sluttes dog med overlagte, nedentil flade Stene af 5 til 6 Fods Længde, nogle af mere end 2000 Punds Vægt. Oventil ere de bedækkede med Jord. I disse underjordiske Bygninger har man kun fundet Kul, Aske og Træ. Man antager dem for at have været Egnens gamle Indvaaneres Vinterboliger, samt at man endnu, over Jordem, finder Rudera af deres Sommerhuse opförte af Grönsvær og Stene, endskjöndt de sandsynligvis have staaet i en Skov, som nu er forsvunden. John Stuart Account of some subterraneous habitations in Aberdeen Shire, i Transactions of the Society of Antiqvaries of Scotland Vol. 2, Part. 1 (1818) S. 56 o. f.

**) See *Jacob Aalls* Oversættelse af Snorre Sturlesöns Kongesagaer 1ste Bd. S. 53, hvor det hedder i *Munthes* Anmærkning: "Ikke langt fra Kirken paa Lekö findes en "uhyre Kjæmpehaug, saaledes indrettet at man ej kan tvivle om at det er den hvor "Herlaug, selv 12te, lod sig levende begrave". — En udförlig Beskrivelse over de i denne Höi 1778 og 1780 gjorte Eftergravninger og Undersögelser findes i Fortalen til *Suhms* Danmarks Historie 2den Decl.

Digitized by Google

velse, — thi de fundne Been undersögtes aldeles ikke, ligesaalidt som de sönderbrudte Leerkar eller deres formodentlige Indhold; ingen Beretning ommelder hine udtrykkelig som Menneskebeen, endskjöndt baade de förste Findere og Forfatterne af de her omskrevne Indberetninger synes at have antaget dem derfor. Hertil kommer den mærkelige Omstændighed, at aldeles Intet fandtes i den store Stenstue. — Forundringen over alt dette maa dog fordobbles ved at betragte de paa Dörstenene ved Indgangen til det inderste Kammer anbragte Charakterer, som egentlig skulle være Hovedgjenstanden for nærværende Fremstilling.

Mange ville vel antage disse Charakterer for blotte Figurer eller etslags uforstaaelige Hieroglypher, — men at de tillige i en höi Grad ligne Runer (især i magiske Indskrifter) og correkte Binderuner, er ingenlunde tvivlsomt, hvorom Læserne lettelig ville overbevises ved det om disse Ovenanförte samt ved Jevnförelse af Figurerne med Paradishulens Binderuner (Tab. XI Fig. 4, XII Fig. 1) m. fl. Ogsaa fra denne Side maa det da tillades os at betragte Lundhöiens Jættestues Charakterer.

Vi begynde med den til Venstre ved det mindre Gravkammers Indgang staaende Sten, Grundtegningens F, Kobberets (Tab. VII) Fig. 5. Den lærde Oldgrandsker Prof. *Brunius* i Lund har i Samtale med mig, ved at see denne Afbildning, yttret den Mening, at denne Stens förste og længste Figur (til Venstre) blot var en uformelig Forestilling af en Mand i staaende Stilling med udstrakte Arme. Den vilde da vistnok være meget uformelig, — men det er paa den anden Side höist sandsynligt, at den nordiske Rune ᛘ (eller ᚹ) har faaet sit almindelige Navn *maþr* (*maðr*), Mand, Menneske, ved den Lighed, som dets Form har med en Person, der löfter begge Arme i Veiret*). Det er derfor vel

*) Denne Omstændighed er höist mærkelig derved, at den tydsk-angelsaxiske Rune, der betegner vort m, i Betydningen har den selvsamme Benævnelse (*man*) — endskjöndt dens Skikkelse ikke har den mindste Lighed med den nordiske Form. Dette bestyrker *W. Grimms* udförlige Udvikling af den Sætning, at de förstmeldte maa udledes fra de sidstmeldte (Ueber deutsche Runen S. 128—137).

Digitized by Google

muligt, at Binderuner paa en lignende Maade ere blevne benyttede til hieroglyphiske Figurer for at udtrykke en Mening, der angaaer det Individ, til hvilket de sigte. Den heromhandlede Figur indeholder sikkre Elementer til nordiske Binderuner, mulig dog med Undtagelse af ᚹ, der kunde antages for det angelsaxiske *v* (endskjöndt den, især nedvendt, og kan betyde et nordisk *s*). Da det i al Fald er uvist, fra hvilken Kant man her skulde begynde, og i hvilket Sprog Navne eller Ord maatte söges, ville vi ikke her opholde os ved noget sammenhængende Dechiffrerings-Forsög*). Den hele Figur hörer til dem, som Hr. Steenstrup angiver for tydelig fordybede.

Af den anden endnu större, sammenhængende Configuration er en Deel til Venstre (efter Sammes Beretning) tydelig fordybet, men Resten indslaaet med matte Slagskygger (see ovenfor S. 519). Ogsaa her finde vi en Composition af lutter Binderuner, om hvis sammenhængende Læsningsmaade og Betydning vi dog intet sikkert kunne angive**). Denne Gruppe har en udmærket Kjender og Samler af nordiske Oldsager, Hr. Justitsraad Juel i Frederikshavn, antaget for etslags Efterligning af et nordisk Oldtidsskib, dog sat paa Stavnen med Speilet i Veiret, hvorved han henviser til *Werlauffs* Afhandling om Skibsforestillinger paa nordiske Fortids-Monumenter (i Ant. Ann. 4de Bds. 2det H. Tab. I Fig. XI samt derefter Fig. II og XV)***).

Om den 3die mat indslagne combinerede Figur maa det ovenmeldte bemærkes, dog saaledes, at de nederste Dele af den længst ned-

*) Figurens Grundform er et Kors, hvortil Runebogstaver paa forskjellige Maader ere sammenföiede, omtrent som vi ovenfor (S. 288—289) have seet, hvorledes græske og romerske Bogstaver ere blevne forbundne med Korsfigurer paa ægyptiske Gemmer samt den tidligere Middelalders Mynter og Ligstene i det sydligere Europa.

**) Ovenfor S. 323 har jeg bemærket, at en Deel af denne Configuration (navnlig dens överste Afdeling) kan bagfra læses ARVIÞ (eller, maaskee rettere, AR VIÞ) — naar nemlig den förste Charakterer (fra Höire) antages for en Binderune, der indbefatter baade ᛏ og ᚨ. — Paa det krumböiede ᚺ, som ganske ligner dette i en svensk Runeskrift, har jeg gjort Læseren opmærksom herovenfor S. 204.

***) Efter et mig foreviist Brev til Justitsraad Thomsen af 1ste September 1837.

Digitized by Google

hængende Stav *(fulcrum)*, med den yderste Ende af dens forreste Sidestykke, ikke ere dannede som sædvanlige nordiske Runer, endskjöndt lignende Afvigelser undertiden findes ved dem, især i Binderuner; see f. Ex. (dog omvendt eller opvendt) den förste Binderune i en norsk Indskrift herovenfor S. 503.

Hvilken Betydning man oprindelig har villet tillægge Kredsfiguren med et ligesidet Kors i Midten, kunne vi nu ikke vide — men det er vist at dette Tegn spiller en stor Rolle blandt de ægyptiske Monumenters Hieroglypher. Det fandtes ogsaa 4 Gange gjentaget, udhugget paa en stor flad (men utilhugget) Sten med Figurer og andre Charakterer, der tilligemed en anden lignende, henved 1789, fandtes som Deel af en Stenkiste, ved et Hedenolds-Skelet, under en Gravhöi ved Aspatria i Cumberland*). De sidstmeldte Figurer skulle sikkerlig forestille Hjul og synes (med mere) at henpege til Thors (*Auko-Þórs*, den agende Thors) Dyrkelse**); —

*) Dette höist mærkelige Fund er beskrevet af Rooke i Afhandlingen on Druidical Remains in Cumberland i Archæolog. Britann. T. X (1792) S. 101 o. f. i en Höi af 90 Fods Omkreds. Efter at Grundeierne (for Agerdyrkningens Skyld) havde ladet det överste af Höien slöife, vedbleve de at grave til 6 Fods Dybde og til den jævne Jords Overflade, da de stödte paa en Stenkiste. Deri laae Beenradet af en Mand, som var 7 Fod höit til Ankelen; Födderne vare reent faldne i Stöv. I Graven fandtes et bredt Sværd af næsten 5 Fods Længde, hvis Haandtag var udviret med Blomster af indlagt Sölv; en Dolk af 1 Fods 6¼ Tommes Længde; Levninger af en Stridsöxe og et Par Sporer, et Spænde og et mindre forarbeidet Stykke af Guld. Det mærkeligste vare to store flade Rampestene (cobblestones), som udgjorde en Deel af Kistens vestlige Ende. De vare nemlig prydede med udhuggede Figurer og Charakterer, deels i fordybet, deels ophöiet Arbeide, afbildede paa den tilhörende Kobberplade Tab. IV under H og I. Nogle af disse Figurer ligne större og mindre Hjul. En ligner meget de (ligesom af Kiler) sammensatte formeentlige Thorshammere paa nordiske (mest svenske) Runestene. Selv ennelte Bogstaver, som ligne nordiske og angelsaxiske Runer (ᚠ, ᛁ og ᛗ), synes at være indgravede paa disse Stene — der mulig have hört til en nordisk Kjempes Gravsted. En anden Stenkiste (med Skelet) opgravedes 1786 i Rudera af de ældste Grundvoldsbygninger til Cambridge Castle i England; deri fandtes en Plade, hvorpaa Runer og lignende tildeels utydelige Charakterer vare indgravede; en Aftegning af den meddele vi efter Archæolog. Lond. VIII, 65 paa vor Tab. XIV. Hvoraf Pladen var meldes der ikke.

**) Paa en stor Klippe i Vestgothland (Tham Monum. Tab. 8 Nr. 1) sees Runen ᛗ indhugget over et Hjul med 8 Eger, som stemme overeens med retvisende Vindstreger.

Digitized by Google

om Hjulformen i Lundhöien kan regnes hertil, maa antages for mere tvivlsomt, hvorimod det vel er sikkert at Thors Cultus var den ældste og mest udbredte i vort Norden; den er mulig ældre end vor Stammes Herredömme her, thi den har stedse blomstret blandt Finner og Lapper samt de med dem beslægtede Folk, selv dybt inde i det nordlige Asien, hvor den endnu er i fuld Flor.

Gravkammer-Indgangens Sidesten til Höire viser överst en heelt fordybet Charakter, som, dersom den er en Binderune af den Art, der lige indtil vore Dage har vedligeholdt sig i de nordiske Bomærker, allersimplest lader sig oplöse til Navnet *Agnar**), endog paa forskjellige Maader, nemlig:

a) ᛁᚴᚾᛅᛦ

eller, efter en anden Læsningsmaade:

b) ᛁᚴᚿᛁᛦ

Det synderligste herved er, at om man end vil oplöse Binderunen fra Höire til Venstre eller vende Figuren nedad, udkommer dog den samme Læsemaade. Dette Navn synes og paa forskjellige Maader at forekomme i den venstre Stens mere indviklede Binderuner, hvis hine Configurationer virkelig ere af denne Art.

Den sidste og nederste Runegruppe paa Foden af den höire Dörsten er höist mærkelig ved den Omstændighed, at den, eftersom Hr. Steenstrup ved nöiagtig og vedholdende Undersögelse har overbeviist sig om, er *indgnedet* med andre Stene, — en Bemærkning, der forlængst er bleven gjort ved den norske Klippeskrift paa *Runefjeldet* i Framvaarden og rimeligvis tillige bör gjælde om en anden af samme Art paa *Runeberget* i Romsdalen. Denne Kjendsgjerning bliver for os saameget mærkeligere

I Klipperne ved Herrebro i Sverrig sees (efter Sjöborgs Beretning) udhugne Hjul (Saml. III, 154), — ligesom og paa mange flere norske og svenske "Hällristningar"; see f. Ex. Dr. Åbergs Tegninger fra Bahus Lehn i Annaler for nordisk Oldk. 1839 Tab. VII, IX, X. — Ret snart komme vi til at ommelde lignende Hjulfigurer paa Stene i andre danske Gravsteder af beslægtet Art, men dog af en anden Form.

*) Det er bekjendt at ᚴ i de ældste Runer betegner baade *k* og *g*.

Digitized by Google

som hine paa Norges Klipper anbragte Runeindskrifter maae antages at være indgnedne i dem paa en Tid, da Vandet i Vestkystens Fjorde stod fra 6 til 9 Al. over dets sædvanlige Standpunkt; see ovenf. S. 504, 511—12.

De i det indgnedne Sprinkelværk indbefattede Runer synes at være ᛁ ᚠ ᚢ*), *imu* eller *ímu*, som kunde antages for en eller anden casus (i singularis) af Nominat. *íma*, 1) Strid, Slag, 2) en (her som Seiersgudinde dyrket?) mythisk Jættinde. — Læser man Bogstaverne bagfra, faaer man Ordet ᚢᚠᛁ, *umi*, som maatte synes at være af finsk eller lappisk Oprindelse, med mindre det skulde læses *Ómi* (et af Odins bekjendte Tilnavne).

Vel er det allerede viist herovenfor (S. 229—236), at Finlapper og Finner fordum benyttede sig af Runer, men dog hemmelig, da disse stedse blandt dem forfulgtes af de Kristne (ja endog i indeværende — 19de! — Aarhundrede; see ovenfor S. 351), — men vi besidde dog aldeles intet Mindesmærke af hine Folk, som kunde berettige os til at tillægge deres Brug af Skriftruner en saa höi Alder, som Lundhöiens Jættestue efter Nilssons og fleres Mening maa antages at have.

Om vi end indrömme, at denne Art af Underjords-Bygninger skyldes Nordens ældste, vilde Indvaanere af mongolsk Oprindelse, kan det dog vel tænkes, at Folk af den kaukasiske Menneskestamme, som fordreve eller undertrykkede dem, have sat sig i Besiddelse af deres Opholds- eller Gravsteder**). At vore Forfædre af gothisk Herkomst meget hyppig

*) Naar man sammenföier denne Runes Træk med den lodrette Stæg til Höire, danner den et angelsaxisk ᚺ.

**) Jfr. ovenfor S. 351. Det maa bemærkes herved, at Nilsson antager Celterne for Nordens næste Beboere (i Tiden) efter Eskimoer eller Lapper. — At Folk af celtisk Stamme have boet her förend vore Forfædre Gotherne (eller Joterne o. s. v.) stemmer ogsaa overeens med Resultaterne af Raske, Petersens og Molbechs nyeste Undersögelser; de to förste stötte sig mest til sproglige og mythiske Grunde, Nilssons og Molbechs paa archæologiske, hentede fra Mindesmærkers og Oldsagers Betragtning. — Allerede 1820 og 28 sögte jeg at forklare vor Histories ældste, i mythisk Dragt indhyllede Traditioner i Rigsmaal saaledes, at Finlapperne vare Nordens ældste Beboere, at Celterne fulgte paa dem og at Gotherne vare de sidste. Jfr. ovenfor S. 522. De i Nordens Gravhöie hyppig forekommende Oldsager af Bronce, uden Forbindelse med andre af Jern, tilskrives nu Celterne af mange Oldgrandskere.

Digitized by Google

benyttede sig af de saakaldte Jordhuse (*jarðhús*) d. e. underjordiske Bygninger som Tilflugt i Krigstider, kunde tilstrækkelig oplyses med mangfoldige Exempler af de troværdigste Sagaer, men det maa her ansees for fuldkommen overflödigt.

Naar Gotherne forefandt saadanne Bygninger, mere massive eller kolossalske end de selv pleiede at opföre, fra deres Forgjængeres Tider, fuldkommen færdige og i ypperlig Stand, er intet naturligere end at de have været betænkte paa at benytte sig af dem i paakommende Tilfælde. Saaledes mener jeg at det kan være gaaet til med Lundhöiens Jættestue. Endskjöndt den oprindelig synes at have været indrettet til en stor og vidtlöftig Begravelse, fandtes her dog neppe Spor til en saadan ved den os bekjendte Gjenopdagelse af den underjordiske Bygning, med mindre man skulde regne den i det mindre Kammer fundne Aske, Been og Leerkarsstumper hertil. Det var ogsaa, ved Indgangens Tilmuring, blevet omhyggelig adskilt fra Hovedbygningen eller den egentlige Jættestue. Dersom denne för har været Urindvaanernes Gravsted, er alt dertilhörende paa det omhyggeligste blevet udryddet og bortfört af de sildigere Besiddere, som have aabnet Gravstuen for at anvende den til Opnaaelsen af andre Hensigter. Hvilke disse have været er det ikke muligt for os at vide. En Gisning, der mest synes at stemme overeens med troværdige Oldtidsberetninger, have vi allerede anfört. Muligt er det dog, at den Hövding, som paa ny satte sig i Besiddelse af Gravstuen, selv har bestemt den til sin egen sidste Bolig*), eller og at han har benyttet denne underjordiske Hal til hemmelig Gudsdyrkelse (*launblót*), til lönlige Sammen-

*) Vi have mange Exempler derpaa, at det gamle Nordens Hövdinger lode opföre store Höie eller reise anseelige Mindestene med Indskrifter for sig selv eller deres Ægte mager. Vi nævne kun Gorm den Gamles Opförelse af den ene kolossalske Jellingehöi med dens store Gravstue for hans Dronning Thyre Dannebod, og den derom vidnende Runeindskrift. Abrahamson har anfört en Snes slige Mindestene, som Vedkommende, efter Indskrifterne, lode sætte til sin egen Erindring (Mærkeligheder ved Runestene, Ant. Ann. 2det Bds. 1ste H. S. 112—118). Andre lode Billedværker og Indskrifter indhugge angaaende deres Bedrifter. Til noget sligt kunne de dunkle Indskrifter i Lundhöiens Jættestue sigte.

Digitized by Google

komster og Raadslagninger med andre o. s. v., hvorom vi nu kun kunne gjöre os dunkle og usikkre Forestillinger.

Under en saadan Besiddelse eller Brug af Hövdinger, Krigere eller Vikinger af gothisk Stamme, har man vel störst Grund til at mene, at hine Runer eller Hieroglypher ere blevne anbragte paa Jættestuens Vægstene. I denne Formodning maae vi bestyrkes ved den Beretning i Oldtidshistorien, at der fordum i disse Egne har levet en Hövding eller Kongesön, som bar Navnet Agnar.

Snorre Sturlesön er (blandt flere nævnte Forfattere) vor Hjemmelsmand for denne Efterretning. Det hedder nemlig i hans Ynglinga-Saga, 51de Kapitel: "Eystein, en Sön af Halfdan Hvidbeen, var Konge, "efter ham, over Raumerige og over Vestfold. Han var gift med Hilde, "en Datter af Erik Agnarssön, som var Konge paa Vestfold. Agnar, "Eriks Fader, var en Sön af Kong Sigtryg paa Vindil".*) Dette Stedsnavn betegnede, efter Petersens meget rigtige Forklaring**), især det nuværende Vensyssel eller den nordlige Deel af Jylland fra Limfjorden til Skagen. Thye eller Thyland regnedes fordum undertiden dertil***). Kong Sigtryg paa Vindil kan da ogsaa have hersket over Thy. Om hans Sön Agnar har efterfulgt ham i Regjeringen eller han har draget til Norge og der grundet eller bidraget til at grunde et nyt Kongedömme over Vestfold (som vistnok blev hans Sön tildeel), vide vi ikke. Det er da muligt, i Fald denne Agnar skulde menes ved Lundhöiens Runeindskrifter, at han kan have bestemt den til sit Gravsted, men at han senere har forladt Danmark for bestandig og taget fast Ophold i Norge,

*) S. Heimskringlas store kjöbenhavnske Udgave, 1ste Deel S. 58. Den samme Beretning forekommer og i den gamle Fortælling om Oplandenes Konger, Rafns *Fornaldar-Sögur* I, 104.

**) Geographisk Register til oldnordiske Sagaer XII, 400 under Ordet Vendel (*Vindill*); den samme Egn forekommer ellers i Sagaerne under Navnene *Vandill*, *Vendill*, *Vendilskagi*. Jfr. Fornm. S. XII, 366—367; Aal og Munthe l. c. 1ste Bd. S. 32, 36.

***) See herom P. W. Beckers Bidrag til en geographisk-antiqvarisk Beskrivelse over Vensyssel og Thy, i Molbechs nordiske Tidsskrift 4de Bd. (1831) 1ste Afdeling § 4.

Digitized by Google

hvor han, ved sin Sönnedatter Hilde, blev Stamfader til Harald Haarfager, Norges förste Enevoldskonge*), fra hvem vor nærværende Kongestamme (med flere andre endnu blomstrende europæiske Fyrsteslægter) har sin Oprindelse.

Schöning henförer Erik Agnarsöns Födsel omtrentlig til Aaret 677; — hans Fader Agnar, Sön af Sigtryg, Konge over Vensyssel (og Thy) kan da antages at være födt omtrent 647; har han indhugget, eller ladet indhugge, Binderunerne i Lundhöiens Jættestue, maa det vel være skeet henved 660—670 eller dog i al Fald i det 7de Aarhundrede, — altsaa omtrent 60 til 70 Aar förend Braavalleslaget holdtes, efter det ovenfor Udviklede. — Ere disse vore Formodninger grundede, kunne disse Indskrifter antages for at være de ældste i vort Norden, som man hidindtil af historiske Grunde har kunnet henföre til en sandsynlig Daterings-Periode.

Endelig bemærker jeg, at Navnet Agnar i Hedenold findes at have været brugt i Danmark. Saxo nævner Rolf Krakes Svoger og en Sön af Ragnar Lodbrog, som bare dette Navn. Middelalderens Kröniker ommelde og en Hagnar (eller Agnar) som en af Jyllands gamle Konger. End flere Danske af dette Navn forekomme i Sagaerne. At det er ældgammelt, erfares bedst af Indledningen til Eddadigtet Grimnersmaal og af selve Digtet med dets Anhang, som handler om tvende Kongesönner,

*) Den her anförte genealogiske Beretnings historiske Troværdighed kan neppe være nogen grundet Tvivl underkastet. Det gamle Nordens Fyrster og Hövdinger bare megen Omhu for deres Slægtregistres Bevaring, ligesaavel som Mexikanerne, der ingen egentlig Skrift kjendte, men dog udtrykte dem ved Hieroglypher, efter hvad Humboldt har oplyst. Nordboerne havde sikkerlig Stamtavler, indridsede med Runer paa Træ eller Steen; Malstastenen i Helsingland er endnu til som et öiensynligt Bevis herfor, idet den fremviser i Runeskrift en Stamtavle, som naaer op til 12te eller 18de Led. See herovenfor S. 122—123. Ynglinga Saga er vistnok for en stor Deel bygt paa Are Frodes ældre Skrift af lignende Indhold. Den indeholder ellers Brudstykker af Digtet Ynglingatal, forfattet af Thjodolf fra Hvin i Norge, som levede i det 9de Aarhundrede, og tilegnede det Kong Rögnvald af Vestfold, Harald Haarfagers Södskendebarn. Hilde, vor Agnars Sönnedatter, var disse Fættres Tipoldemoder, — hvilken Slægtskabsberegning da ikke har været nogen Tvivl underkastet.

Digitized by Google

af hvilke den ene, som hed Agnar, efter Odins Beslutning arvede efter sin Fader Herredömmet over Gotnernes (eller Gothernes) Land.

Til Side 17–18, 340–341, 343–344, 459, 475
(jfr. Tab. VIII Fig. 1,2).

Andre Indridsninger af Billeder og Runer i eller paa Hedenolds-Gravhöies Stenkister, Stenkamre o.s.v. i Skaane og Danmark. Vi bemærkede för, at Vestgötlands Halvkorsgrave findes i Stenröser eller store Höie, der egentlig bestaae af sammendyngede Stenhobe. Det samme gjelder om det berömte *Kivik*-Monument i Skaane*), i det saakaldte *Breda rör;* det bestaaer egentlig af en saakaldet Stenkiste, der er saa betydelig, at den kan sættes ved Siden af de underjordiske Stenstuer. Vi nævne det her formedelst de mange deri befindtlige Hieroglypher eller billedlige Forestillinger, som have det tilfælles med Lundhöiens Jættestues Charakterer, at de ere saare svagt indridsede eller indtrykte. Den nu for en stor Deel ödelagte Stenhöi, hvori Mindesmærket findes, har været af mere end 100 Alens Gjennemsnit og henved 500 Skridts Omfang. Hvor höi den har været kan man ikke med Bestemthed sige; efter at adskillige Hundrede Læs Sten vare blevne bortförte derfra var dog dens Höide henved 3 Alen. Den store Linné var den förste, som, mig vitterlig, vakte Opmærksomheden for dette Oldtidsminde, som 1749 blev ham viist under Navn af *Penningegraven* **). Det er da slet ikke usandsynligt, at Skattegravere allerede da havde hjemsögt Stenkisten og hentet Guld eller

*) Christianstads Lehn, Albo Herred og Mälby Sogn, i Nærheden af Fiskerleiet Kivik, ¾ Miil fra Cimbrishamn.

**) Skånska Resa (1751) S. 127. Linné bemærker at denne Röse fuldkommen ligner det saakaldte "Hjalmars Rör" ved Falkjöping (Vestgötha Resa S. 81). Linné havde det tilfælles med sin Aandsbeslægtede, Alexander Humboldt, at han paa sine Reiser (for det meste blot indskrænkede til Sverrig, forsaavidt han har beskrevet dem) var yderst opmærksom paa alskens Oldtidslevninger, saavel af Bygninger og Gravhöie som i Almuens Overtro, Sæder og Skikke; kun ere Humboldts Beskrivelser og Undersögelser i denne Henseende mere omfattende og nöiagtige, samt oplyste ved ulige zirligere Afbildninger.

Digitized by Google

Sölv derfra, thi just her i Omegnen har man fundet kostbare Smykker, romerske Mynter og Guldbrakteater. Da havde Bygningen dog tre Overliggere eller kolossalske Dækstene, og var ellers tildækket af Rösens mindre Stene (gjennem hvilke da Skattegravere let kunde have skaffet sig ubemærket Adgang, ved at tage dem fra om Natten og atter tilkaste Aabningen mod Dagen). Dog lode de det ikke blive derved, men henved 30 Aar efter Linnés Besög forstyrrede de Graven ved at borttage Overliggerne ganske og da först var det, at man blev de Figurer var, som vare anbragte paa Stene, som udgjorde dens Sidevægge. Assesor Wessmann aftegnede dem da for förste Gang (henved 1779); hans Tegning blev sendt til Lagerbring, som snart foranstaltede Mindesmærket nöiere undersögt og nöiagtigere afbildet ved Hilfeling. Da var Graven 7 Alen lang fra Nord til Syd, 1½ Alen bred; dens Vægge (eller Kistens Sider) bestode af Stene, som vare henved 2 Alen höie, 8 til 9 Tommer tykke samt 1½ Al. brede. Sidestenene vare 12 eller 14 (6 eller 7 paa hver Langside), en desuden ved hver Ende af Graven; paa 7 af disse Stene fandtes særdeles mærkværdige Figurer anbragte. Opdagelsen (beskrevet og illustreret i forskjellige Skrifter) vakte megen Opmærksomhed, og selve Graven skal have henstaaet uforstyrret 1786, — men da Sjöborg i Aaret 1800 besaae Stedet, vare 3 af Figurstenene borttagne og efter Sigende indmurede under en Brændevinskjedel i Mälby! Til Lykke blev Sjöborg Sverrigs Rigsantikvar 1814 og erhvervede sig da store Fortjenester af dette saa skammelig behandlede (og dog saa berömte) Oldtidsmindesmærke ved at restaurere det til sin forrige Skikkelse, for saavidt det da lod sig gjöre. Det kostede ikke liden Umage, da Graven var bleven saa forstyrret og opfyldt, at man neppe kunde gjenkjende den; med Naboernes Hjelp opbrödes Brændevinspanden i Mälby og to af de borttagne Figurstene skaffedes igjen tilveie, men den 3die meentes at være blevet slaaet i Stykker, da man vilde omdanne den til en Qværn- eller Möllesten, og Stykkerne naturligvis bortkastede! De övrige Stene fik igjen deres forrige

Digitized by Google

Stilling; dog blev en Indgang anlagt fra Syd til selve Stenkisten, til Bekvemmelighed for dem, som vilde tage den i Öiesyn. Figurerne bleve af Sjöborg paa det nöieste betragtede og confererede med Hilfelings Tegning, som i Hovedsagen fandtes rigtig paa det nær, at enkelte af dem vare noget forskjönnede og enkelte andre ufuldstændige.

De her anbragte Billedværker (især Menneskefigurerne) ere tildeels naturligere og bedre tegnede end alle andre, som vi endnu kjende fra Nordens Hedenold. Lagerbring meente derfor at de vare udförte af Romere og at det Hele skulde sigte til en romersk Krigsflaades seierrige Landing i Skaane. Dette kan man dog neppe antage af den Grund, blandt andre, at Romerne nok aldrig pleiede at anbringe deres Billedværker paa den höist besynderlige Maade, som her sees at være bleven brugt og jeg helst vil beskrive med Sjöborgs egne Ord: "Figurerne äro ei skarpt inhuggne, utan helt lätt utgröpte, och se ut lika som då man med ett finger [liten fingerända] gör lätt intrykk uti en deg eller mjuk gipsmassa". Stenene vare fuldkommen raae og ikke polerede. Da Sjöborg reviderede Tegningerne, maatte Sol og Dag benyttes paa forskjellige Maader og Lys desuden antændes, for at faae Skyggerne tydelige nok. Heri ligne disse Figurer de herovenfor, i Lundhöiens Jættestue i Jylland, omhandlede og tillige dem, som sees paa Herrestrup Dyssens Overliggere i Sjælland, hvilke vi herefter komme til at ommelde.

Ullerups Stenstue er deri ganske forskjellig fra Kivik Stenkiste, at samtlige Figurer i den förstmeldte synes at bestaae af Runer eller Binderuner, hvorimod man ikke har fundet noget Spor til Skrift i den sidstmeldte, — hvorfor jeg heller ikke vedföier nogen Afbildning af dennes höist mærkelige Billedværker, tillige af den Grund, at de allerede findes aftegnede i mange forskjellige Værker, af hvilke jeg maa formode at et eller flere er tilgjængeligt for de fleste af mine ærede Læsere*).

*) Blandt disse erindrer jeg nu: Lagerbring de monumento Kivikensi, Gotha 1780; Meusels Geschichtsforscher 5ter Theil; Suhms Danmarks Historie 1ste Deel, 1782;

Digitized by Google

Endelig bemærkes, at Begravelse i Stenkister, i Europas Hedenold, synes at have været temmelig udbredt. Om tvende udhugne Stene, der udgjorde Dele af en saadan, i England, har jeg (S. 532) her ovenfor handlet. I en Art af muret Gravkiste maa man vel have fundet de

---

Brehmer Entdeckungen im Alterthum, 1ster Th. 2te Abth., Weimar 1822. De nyeste og nöiagtigste Aftegninger findes i Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare 3de Del 1830 Pl. XI, XII S. 142 o. f. (jfr. Indledn. til Kännedom &c. S. 167—170 og Nomenklatur för nord. Fornälsk. S. 113—119). Figurerne forestille paa forskjellige Stene: *1ste Sten* (som desværre er den forsvundne): 1ste Række: en Anförer eller (efter andres Mening) Præst i et (ikke meget) langt Klædemon. (Paa ham nær ere alle andre tydelige Menneskefigurer enten nögne eller i korte tæt sluttende Sömandsklæder). I Spidsen for tre andre (af hvilke den förste synes at bære et stort Bæger, men de övrige at blæse i store Lure eller Krigstrompeter) nærmer han sig en Kreds, i hvilken to Mænd staae, hver til sin Side af en opreist Stang, hvorpaa noget er ophængt, hvilket nogle Fortolkere ansee for en stor Vægt (med Vægtskaale), andre for et musikalsk Instrument (som en dobbelt Pauke eller Tromme) o. s. v. 2den Række: omkring et lille Alter eller et stort Kar staae 8 höist besynderlige Figurer, 4 paa hver Side, der efter Stillingen synes at staae over for hinanden og vendte mod Midten. Sjöborg antager at disse Figurer betyde Præster [eller Præstinder?] med nedhængende Arme, hvis Hættespidser lude fremad, men hvis lange Klædnings Slæb vende bagud. Denne Gisning er vistnok sandsynligere end andres, som have antaget disse (ellers fuldkommen uniforme) Figurer for Sælhunde, der skulde betegne Krigsfartöier. 3die Række: Til (Læserens) Höire sees en Halvkreds, der ligner et Ω; foran Indgangen til den en Mand med oplöftet Sværd eller Spyd, og tre andre, der synes at have bagbundne Hænder; trende af dem synes at gaae ud af Halvkredsen. Foran dem sees (til Venstre) en anden lignende Halvkreds, ind i hvilken en Mand med löftet Spyd synes at ville gaae, efterfulgt af tre andre, hvis Hænder og synes at være sammenbundne paa Ryggen. — *2den Sten.* 1ste Række: Til Höire kjörer en Mand, der staaer paa en let Stridsvogn, fremad med en Pidsk eller Spyd i Haanden; mod ham vender sig en Mand med et löftet Spyd eller draget Sværd; bag ved ham, men i en modsat Retning, staae 3 Mænd med bagbundne Hænder. 2den Række: 2 liggende Dyr (som Stude eller Heste) og tvende andre utydelige Figurer. 3die Række: efter en Mand, som i (eller paa) höire Haand holder en kugledannet Figur (nogle mene et afhugget Menneskehoved), följe 8 af hine mystiske utydelige Figurer. — *3die Sten:* 2de store Hellebarder (lignende den i det norske Vaaben) holde lige overfor hinanden mod Spidsen af en smal Pyramide og tvende Redskaber, der ligne et dobbelt, i Midten tykkest, men til begge Ender tilspidset Syd. — *4de Sten:* 4 Heste med forskjellige Ziratfigurer. — *5te Sten:* tvende Cirkler, der omgive et ligesidet Kors, fuldkommen lignende den Figur, som sees paa den förste Figursten i Lundhöiens Stenstue. — *6te Sten:* tvende Hjul af samme Skikkelse og (som Sjöborg mener) to (Sten-) Öxer uden Skaft. — *7de Sten:* et Skjærgaardsfartöi med en Besætning af 6 Mand. Münter og Abrahamson have ellers sögt at forklare disse Forestillinger i skandinavisk Museum 1ste Deel samt Ant. Ann. II, 283 o. f. Jfr. Nyerup l. c. IV, 101, 103.

Digitized by Google

berömte Indskriftstene fra Willingshausen, hvilke W. Grimm har beskrevet og udgivet efter det S. 156 (o. f.) anförte. Den var desværre! meget forstyrret, men en anden, som vi nu skulle omtale, undersögtes strax paa behörig Maade.

Aaret 1803 fandt man i Ruhenthal (ved Slottet Bruck i det vestphalske Grevskab Marck) paa et Sted, hvor en stor Gravhöi fordum havde staaet, to parallele faste Mure. De befandtes ved nærmere Eftergravning at höre til en Hedenoldsgrav, fra Öst til Vest af 18 Fods Længde, 3½ F. Bredde; den var opförd af massive Sandsteen, meget stærkt sammenkittede og tilhugne indvendig. Bag Graven opdagedes en muret Gang. I den vare forskjellige Urner; i en af disse, dækket ved et Laag af Skifersten, fandtes Been og Trækul samt desuden i selve Graven Knokler af Mennesker (af sædvanlig Störrelse) og af meget smaa Heste (altsaa lignende den norsk-islandske Race). Sammenblandingen af de her fundne Oldsager er særdeles mærkelig; de bestode nemlig af en stor *Stenkile* af en hvid og blaagrönlig Jaspisart, forskjellige *Flintestensknive*, en lille gjennemboret *Stenskive* af sorteblaat Marmor, en Haarnaal af *Tin*, et sönderbrudt Bæger af *Sölv* (lignende en Overkop); meget *Jern* som Levninger af Vaaben og Hestetöi, der dog vare forvandlede til Rust paa en meget tynd Kjærne nær, hvoraf man kunde overbevises om Metallets Beskaffenhed. Urnerne stode mellem röde og faste *Muurstene*, og ved den störste af dem stod *en aflang firkantet Sten af fast hvidgraa Sandsten* med indhugne skraaelöbende Furer, af hvilke nogle ere brede, som for större Afdelinger, andre derimod smalle som Linier, af hvilke regelmæssig 3 eller 4 löbe parallelt med og mellem de brede Furer; i og mellem disse ere synderlige Charakterer indhuggede, som paa en Side have megen Lighed med Elementerne til den österlandske Kileskrift og paa den anden (hvilket dens förste Beskriver og har bemærket) til de svenske saakaldte Helsingrunor. — De ovenstaaende Efterretninger om de ved Ruhenthal fundne Oldsager ere tagne af en, kort efter selve Opdagelsen, over hele Fundet

Digitized by Google

affattet og udgivet meget udförlig Beskrivelse*), men om Indskriftstenens rigtigste Afbildning og de dertilhörende specielle Bemærkninger henvise vi til W. Grimms titanförte Værk (Tab. X, S. 287—291). Ogsaa ved Merseburg i Sachsen har man, omtrent 1792, fundet en mindre Stenkiste i en Höi (kaldet Hunnen-Hügel), der bestod af Stene, i hvilke Figurer af forskjellige Vaaben (Hamre eller Öxer, Buer og Pile) samt mangeslags Linier, Streger o. s. v. i forskjellige Forbindelser (der vel kunne antages at have en hieroglyphisk eller palæographisk Betydning) m. m., vare udhugne, og derefter overströgne mest med röd, dog tildeels med sort Farve. Stenkisten var 10 Fod lang, 5 Fod bred og 4 Fod höi. I Kistens Midte fandt man en Urne af Sten og adskillige Vaaben, for det meste af samme Materie**).

Vi gaae nu over til en anden Klasse af Mindesmærker, som ere meget udbredte ikke alene i Danmark og Sverrig, men ogsaa i Storbritannien, Irland, Frankrige, Tydskland og flere europæiske Lande. I danske archæologiske Skrifter har man mest kaldt dem *Stenaltre*, men denne Benævnelse findes nu sjelden at være passende, efter hvad der allerede er blevet udviklet af Sagkyndige, som derimod mest hekle til den Mening, at disse Stenkamre i Oldtiden, i det mindste tildeels, have været indsluttede af Gravhöie, hvis Jord man havde bortfört for at benytte den til Landbrugets eller Veienes Forbedring***). Nogle saadanne skjules vel endnu

*) Kortum Beschreibung einer neuentdeckten alten Germanischen Grabstätte, nebst Erklärung der darin gefundenen Alterthümer, Dortmund 1804, 8.

**) See *Edda Sæmundi sive antiqvior* II, 955. Saavidt jeg erindrer var det Brev, hvoraf jeg 1818 tog disse Efterretninger, stilet til Fr. Münter; jfr. Grimm (ü. d. R. S. 282—285).

***) Ledetraad til nordisk Oldkyndighed (1836) S. 34—35. Jfr. B. Thorlacius om Hedenolds Höie og Stensætninger (Skand. Selsk. Skr. 5te Aarg. S. 147 o. f. 162); Molbech Undersögelser over Stenkamre (Hist. Skildr. og Fort. I, 30, 33); Sjöborgs Nomenklatur S. 183 o. f., hvor de overhoved kaldes Kummelgrottor samt inddeles i Tempelkummel, Altarkummel og Grafkummel. Fuglsang har i Ostindien fundet lignende Stenbygninger anvendte som smaa Afgudstempler for Landalmuen (Ant. Ann. II, 41). Deres Bestemmelse her i Norden kan vistnok have været mangfoldig; nogle have vel hört til de saakaldte *körgar* (af den sidstomhandlede Art), andre til Gravbygninger (*kumi, kumldys*) o. s. v.; see endvidere Wallmans Öfversigt af Nord. Forn-

Digitized by Google

af Gravhöiene, andre har man allerede opdaget i disse. Et meget mærkeligt Monument af denne Art have vi allerede ommeldt herovenfor S. 17—18. Det vedkommer os her i Særdeleshed formedelst de billedlige Forestillinger og formeentlige Runer, der fremstilles paa dets Overligger, hvorfor jeg her maa omhandle det nærmere ved at meddele de Underretninger, jeg (i Forening med Rafn, see herovenfor S. 484) har indhentet eller fundet bekræftet paa selve Stedet. Anders Larsen, Udflytter fra Landsbyen Herrestrup i Grevinge Sogn i Odsherred, foretog sig (henved 1830) at grave efter Skatte i en stor, paa hans Jordlod liggende Höi. Da han havde fört endeel af Jorden bort, stödte han paa et stort Stengravkammer, som han aabnede. I den ene Ende af dette fandt han et Par Urner, der strax hensmuldrede, og följgende forarbeidede Flintestenssager: en Huulmeisel, 6 Flækker og et Brudstykke af en almindelig Kile (nu opbevarede i det kjöbenhavnske Museum for nordiske Oldsager). Gravkammerets Vægge bestaae af 6 store Stene, der danne et sexkantet Kammer af 4½ Alens Længde, omtrent 3 Al. Bredde. Dertil förte en Gang, dannet paa sædvanlig Maade, ½ Al. höi ved den yderste Indgang, 1 Al. ved den inderste (til Gravkammeret), ellers af 3½ Alens Længde, 2¾ Al. Bredde. Hele Gravstuen bedækkedes af en meget stor Overligger, 5 Al. lang, 4 Al. paa det bredeste og 2½ Al. paa det tykkeste. Paa den udvendige, mest mod Syd og Vest vendende Side af denne Overligger sees forskjellige raae Figurer, let indhugne eller snarere indridsede, saa at de kun kunne tydelig skjelnes ved Hjelp af gunstig Belysning af Sol eller Dag. De forestille tre Kredse, firdeelte ved Kors, i Skikkelse

lemn. l. c. S. 37 o. f. I vort Norden har Almuen i nyere Tider givet dem forskjellige Navne, f. Ex. i Danmark *Bondekirke* (Falster), *Dodenuun* (Dödningeovn) og *Jynovn* (der vel betyder det samme; jfr. det tydske *Hünen-ofen*, *Hünen-bett* m. m. samt Molbechs danske Dialekt-Lexikon), i Vestgothland *Gigerommen* (Jættinde- eller Troldkvindeovnen), *Lokehall* (Lokes Hall), *Dyrhus* m. m. De have været (og ere tildeels endnu) meget udbredte i Tydskland, Nederlandene, Frankrige og Storbritannien, — og saaledes (i Oldtiden) fælles for os og Celterne. I Wales kaldes disse Mindesmærker *Cromlech*, i Derby-Shire *Tor* o. s. v.

Digitized by Google

af et Hjul (aldeles ligneude det, der sees paa den ene Figursten i Lundhöiens Stenstue) samt 4 bemandede Fartöier (et med 25, et med 10 og et med 8 Roerkarle). Hvad der mest har interesseret mig ere to Charakterer, der fuldkommen ligne disse Runer:

ᚱ ᚦ

og som forekomme mig at være indhugne*); da derimod Adskillige, som have seet dem, vel erkjende Ligheden med Runer, men ansee dem dog for et Naturspil, maa jeg (til eventuel Berigtigelse af min ovenfor yttrede Anskuelse) henstille dette Spörgsmaals Afgjörelse paa Aastedet til en kyndig Mineralog. Mere tvivlsom fandt jeg en anden Charakter (blandt Figurerne), der meget ligner Bogstavet Þ.

Da man især har villet tilskrive Celterne detteslags Mindesmærker (endskjöndt jeg vistnok troer at mange blandt dem ere af gothisk Oprindelse), maa jeg ikke forbigaae den Bemærkning, at adskillige meget lignende i Bretagne ere paa forskjellige Maader prydede med indhuggede Figurer og Charakterer, deels uden paa Overliggerne (ligesom paa dem ved Herrestrup og Strarup), deels indvendig, samt endelig (ligesom ved Kivik, Ullerup o. s. v.) paa underjordiske Stenbygningers Vægstene**).

*) Ere de virkelige Runer, maa de læses RO (eller *ró*); det vilde dog maaskee være tvivlsomt, om de skulle udtrykke det saaledes lydende gamle Mands-Egennavn — eller det bekjendte Ord, der betyder Hvile, som f. Ex. forekommer saaledes i Eddadigtet *Sólar-ljód*:

Drottinn minn gefi — Min (vor) Herre give
dauðum ró! — De Döde Ro

Jfr. ovenfor S. 472.

**) See f. Ex. Memoires de la Societé Royale des Antiquaires du France T. VIII (1829) S. 142 (Pl. I), S. 146, 147 (Pl. II, A, B), S. 159 (Pl. III, A–E); Archæolog. (Lond.) Vol. XXV (1834) S. 290 o. f. Pl. XXV, XXVI. Til de saaledes udtrykte celtisk-franske Forestillinger, der ansees for druidiske Emblemer o. s. v., knytte sig (som det synes) andre paa ældgamle skotske Mindesmærker, saavel paa Stene som Metaller; jfr. ovenfor S. 163. Mange slige haves vel i ældre Skrifter, men andre nyere særdeles interessante Afbildninger ere mig nylig meddeelte af min ædle og lærde Ven W. C. Treyelyan til Wallington. Desværre er jeg ingenlunde saa indviet i disse hidindtil uafslörede Mysterier, at jeg tör yttre nogen bestemt Mening derom. Om skotske Billedværker af denne Art har Dr. Clement tildeels handlet i et her udgivet Skrift: Die Dänischen Reichssymbole, Elephant und Dannebrog, 1840, 8.

Digitized by Google

I det Følgende komme vi til at ommelde en i Jorden paa Færöerne fundet Sten, hvorpaa Binderuner ere indridsede med saa fine og svage Træk, at de i den Henseende meget ligne de i dette og næstforegaaende Afsnit omhandlede Charakterer og Billedværker.

Endelig maa vi ikke glemme at erindre, at den Utydelighed, ja undertiden endog ved förste Öiekast (i ufordeelagtig Belysning) en vis Usynlighed af slige Indridsninger uden al Tvivl meget tit har foranlediget, at de ved Stensætningernes Aabning eller Undersögelse ere blevne upaaagtede, endog af Mænd, som interessere sig for Nordens Oldtidslevninger overhoved, da en saadan Anbringelse af Charakterer og Figurer i dets fjerne Oldtid hidindtil har været næsten aldeles ubekjendt. At visse Grundeiere, der vel vilde regnes til den dannede Klasse, men dog ikke skaante tydelige Runeindskrifter, naar de kun fandtes paa Stene, der beleilig kunde henkastes i en Bro eller et Gjærde, endmindre vilde give Slip paa saadanne kolossalske Stene som de ved Ullerup eller Herrestrup, om de end syntes at være svagt betegnede med noget, som de kun kunde ansee for umærkværdige Kragetæer, er let at begribe. Meget mindre maa man i Almindelighed (skjöndt hæderlige Undtagelser gives) vente af den simple Bonde eller Almuesmand, som dog fremdeles maa haabes at gjöre större Fremskridt i Oplysning og Kundskab, saa at det herefter vil være mere sjeldent at læse Efterretninger, som denne, om den ene af de to saakaldte Langdysser (der nu for det meste er forstyrret) i Nærheden af de ovenfor beskrevne Jættestuer ved Udleire: "Der fortælles (1839) "at man her for omtrent 30 Aar siden skal have fundet *nogle flade Stene* "*med Indskrifter paa*, men som bleve *ödelagte*"*). Og dette skete i Omegnen af Roeskilde og Kjöbenhavn henved Aar 1809! Hvad kan

*) Historisk-antiqvarisk Beskrivelse over Snodstrup og Ölstykke Sogne l. c. S. 365. Det meldes og sammesteds S. 367, at man vesten for Möllehöien (see ovenf. S. 524) har fundet end en Jættestue, lignende den störste nu bekjendte paa Udleires Grund, men den blev strax slöifet og Stenene anvendte til Hegn. — Hvad der fandtes i den er ikke kommet til Nogens Kundskab.

Digitized by Google

der da ikke vræe skeet baade da og forhen i fjærnere og mindre oplyste Egne af Riget!

Til Side 99–105, 195–199, 206–207, 326–327, 349, 468–484
(jfr. Tab. VIII Fig. 4; Tab. XIV Fig. 8).

Notater om forskjellige Runeindskrifter paa Stene, fundne i Danmark og dets nordlige Bilande, som enten ere nylig opdagede eller hidindtil have været ubekjendte. Et Exempel paa den nærmeste Fortids barbariske Foragt for Forfædrenes ældste Skriftminder fra Naboöen Fyen er tilfældigvis kommet til min Kundskab. Det er allerede af mig for en Snes Aar siden overgivet til Offentligheden*), men fortjener vel at opfriskes her, især da den ödelagte Indskrift i visse Maader hörer til de særegne, som her af mig omhandles og nu for förste Gang (saavidt muligt) udgives:

"Paa Landsbyen Örbeks Mark (kort fra en forhen særdeles ud-
"mærket, men nu næsten ödelagt Dysse)**) opdagede nuværende Cancellie-
"raad Lindegaard***) for nogle og tyve Aar siden" [altsaa omtrent 1797]
"en Runesten. Den laae kort fra en Höi og saae ud som en anden raa
"Klippe, men da den var bleven omvæltet for at sprænges efter Eierens,
"en Cancellieraad Langes Ordre, opdagede den da unge Lindegaard en

*) I min Reise til Jellinge 1820 (ogsaa udgivet i Nyerups Danskes Reiseiagttagelser) S. 123—124.

**) I den her omhandlede Omegn af Bondebyen Lindeskov findes Voldstedet af det ældgamle Slot Magelund med mange, endskjöndt nu mest forstyrrede Gravhöie og Stensætninger fra Hedenold. Betydeligst deraf var den herommeldte (fra N. til S.), som har bestaaet af en Jordforhöining af 256 Alens Længde, 9½ Al. Bredde, forhen omsat af store, ikke aldeles tæt ved hinanden staaende Stene, som have været 220 i Tallet. I Midten var en Stenkiste, hvis Indhold dog forlængst var forsvundet; endog en flad Sten, som för havde tjent den til Laag, var bleven borttaget og anvendt — som en kristelig Ligsten. See l. c. S. 118—123.

***) Eier af Hovedgaarden Lykkesholm og af en da derværende Samling af nordiske Oldsager, som han selv havde bragt tilveie paa Godset og i dets Omegn; efter Justitsraad Lindegaards almindelig beklagede Död skjænkede hans Arvinger Samlingen til det Kongelige Museum her i Staden.

Digitized by Google

"Runeskrift paa den flade Side, som för vendte nedad,*) hvilken han "strax optegnede. Han bad meget at denne mærkværdige 5 Alen höie "Sten, som ei findes hos Worm eller andre Forfattere, ikke maatte "sprænges, men kunde paa ingen Maade opnaae en saa billig Begjærings "Opfyldelse. Han maatte da nöies med at sende en Gjenpart af den tilintet-"gjorte Indskrift til Professor Nyerup, der atter viste den til den forevigede "Kammerherre Suhm, som læste den saaledes:

ATHULF RITHSTI STIN EFTIR ABURI

"(Adulf — eller Adolf — reiste Stenen efter Abur)"

Jeg bemærkede herved, at Lindegaard da foreviste mig den af ham gjorte Tegning over Indskriften, men her maa jeg tilföie, at jeg da strax afcopierede den, og har nu den Fornöielse saaledes for förste Gang at udgive samme**):

ᚢᚦᚠᚢᚠᚱᛁᚦᚱ : ᛚᛖᛋᛏ : ᛟᚠᛏ : ᚦᛁᛅᚢᛒᚢᚱᛁᚦ

Dengang læste jeg Indskriften saaledes:

UÞUFRIÞR · LEST · OFT · ÞIAUBURIÐ

eller efter senere Skrivemaade:

Odufriðr lest (letst) oft þió(ð)borið,

to korte Vers, hvoraf Meningen bliver:

"Odelfrid döde; ofte det mindes blandt Folk"

*(Odufridus obiit [id] sæpe divulgatum)****).

Jeg kan ikke holde mig fra at gjentage den Beklagelse, hvortil denne Meddelelse gav mig Anledning:

*) Det sees deraf, at Stenen med Vold var bleven nedstyrtet fra Höien, maaskee for at skjule den for hedensk anseete Runeskrift.

**) Denne Indskrift er ikke ommeldt i Liljegrens Runurkunder.

***) Nu mener jeg at det opvendte ᚢ skal betegne Binderunen ᚢᚠ og Navnet saaledes læses *Uþulfriþr* (eller *Uþalfriðr* ɔ: Odels- eller Eiendoms Fred), der og forekommer (som *Utalfriþr*) i svenske Runeindskrifter, f. Ex. Liljegr. Nr. 162. Man kunde og gjætte at *lest* er forkortet for *let stein;* muelig ville Nogle mene, at *oft* bör snarere læses *aft* og betyde det samme som *at* (ved) — men at *þiauburiþ* kunde være det samme som det oldnordiske *þiódbraut* (Folkevei, Landevei), altsaa: at Odelfrid enten döde eller lod Stenen sætte ved Landeveien. Sproget er her vistnok tildeels meget dunkelt.

Digitized by Google

"Beretningen om denne Stens Ödelæggelse af en anseet Mand i "Staten, som man skulde formode besad videnskabelig Dannelse, mod "udtrykkelig Forestilling og Forbön, viser tydelig nok den slige Mindes- "mærker her i Norden forhen almindeligst vederfarne Behandling. Saa- "ledes forgik Juulskovsstötten og de fleste i det 17de Aarhundrede til "Kjöbenhavn henflyttede Runeminder; saaledes forsvandt Runestenen ved "Rönninge*) og adskillige andre, hvorpaa Opmærksomheden dog var "bleven vakt ved flere trykte Skrifter. Vi burde haabe at en slig Van- "dalisme dog engang standses, og at de faa ældgamle Mindesmærker "af dette Slags, som vi endnu besidde, bevares for Efterslægten, som "ellers vil faae Aarsag til at mene at Danmark aldrig havde besiddet "Runestene!"

Vor Tid vil, i vort Danmark, neppe gjöre sig skyldig i slige Forbrydelser mod Forfædrenes Minder, og det er vist at saavel Regjeringens som den antikvariske Commissions og Oldskriftselskabets Bestræbelser, i modsat Retning, allerede have baaret og ville fremdeles bære gode Frugter, — især da man med Glæde har erfaret at de ved givne Leiligheder paa det velvilligste understöttes, saavel af Embeds- og Videnskabsmænd som af Oplysningens og den fædrelandske Oldkyndigheds Yndere af alle Stænder. Herpaa har nærværende Skrift allerede givet mange Exempler, og Resten af disse Blade vil vise nogle flere.

Til de særegne danske Runeindskrifter, som i den sidste Tid ere komne for Dagen kan man regne den ene af de to sönder-vissingske (i Aarhuus Stift i Jylland); men vi fremstille den ikke her, da Hr. Thorsen har udgivet den i en særegen Monographie, af hvilken vi leilighedsvis have udhævet dens mærkværdigste Afvigelser fra Nordens ellers sædvanligste.

*) I Fyen; beskrevet og afbildet i Worms Monum. Dan. S. 239—241. Den havde forhen staaet paa en Höi, omgivet af store Stene, som en Bautasten (2½ Alen lang, nederst 1 Al. bred), men var allerede i Worms Tid omstyrtet, bortfört og henkastet paa eller ved en Alfarvei! Da Bendz 1820 udgav sin Beskrivelse over Rönninge og Rolfsted Sogne var Stenen (efter S. 99) aldeles ikke mere at finde; Worms Afbildning og hele Beskrivelse ere der udgivne paa ny.

Digitized by Google

I samme Stift har man for faa Aar siden (1836) i Sals Kirke opdaget en Runesten af haard graa Granit, som allerede er sjelden derved, at Bogstaverne ere af ophöiet Arbeide; efter den af Skolelærer Christensen i Sal (eller Sahl) indsendte Beskrivelse og Tegning er den dannet som en smal Ligsten; oventil sees et næsten firkantet Kors, som dog ved en smalere Stangfigur er forlænget til Stenens nederste Ende. Langs dermed staaer Indskriften, som synes at maatte læses saaledes*):

ᚷᚢᚾᚢᛅᛚᛏ . ᛁᛅᚱ ᛋᛅ ᛅᚴ ᛚᛁᛏ ᛅᛏᛁᚾ ᚨ.
ᚼᚦᚴ·ᛋᛋ ᛁᚱ ᛘᛁᚱ ᛘᛅᛚ

og at burde omskrives:

Gunvald hyt(e)r se(sa) ok lit stin á
aþ k(ro?)ss er mer mal.

Jeg antager at Meningen heraf er denne:

"Gunvald hedder han" (som ligger her) "og see paa
"Stenen! Det er Tid for mig" (at tye til) "Korset".

Det 1ste Bogstav, ᚷ, er det angelsaxiske *g* (om ikke et nordisk *h*); det 7de et paa en særegen Maade stukket ᛏ; det 9de, ᛅ (ellers som oftest i danske og svenske Indskrifter *r*, især som *finale*; jfr. ovenf. S. 322)**) maa her læses som *y* (eller *í*, der i Oldnordisk undertiden udtrykker Lyden *ei*); den næste Charakter er en Binderune for 3 Bogstaver, ᛏᛁᚱ (*tir*). ᛅ synes her at staae for *a* og ᚨ for *á* (jfr. ovenf. S. 501).

Nederst ved Korsets Fod sees to utydelige Figurer, der ligne tvende mod hinanden vendte Ryttere. Det Hele er indfattet af en temmelig bred udhugget Ramme.

*) Herved er det dog at bemærke, at 3die Bogstav i Tegningen snarere ligner ᛅ. Hr. Christensen bemærker udtrykkelig at Runerne tildeels ere meget forslidte og utydelige, saa at han kun med Möie kunde opdage Trækkene.

**) Ligesom det der er bemærket om Islænderne, at de i Almindelighed ikke brugte ᛅ som Finale, kan og den samme Bemærkning gjælde om de gamle Nordmænd; see f. Ex. de norske Indskrifter herovenfor S. 500—508.

Digitized by Google

Stenen (som uden Tvivl er fra den danske Kristendoms ældste tider) laae, som Fodtrin, i Kirkens Chordör og har der, uden Tvivl meget længe, været udsat for Stövlehæles og Træskosöms Paavirken, hvorved den forhen særdeles tydelige Indskrift næsten var bleven ukjendelig.

Allerede 1820 havde jeg bemærket i min ovenanförte Reise til Jellinge (S. 124), at saare mange danske Runestene maatte være blevne indsatte i Kirkemure og Kirkegaardshegn, ligesom den da for kort Tid siden opdagede Bekke-Sten (see Ant. Ann. IV, 114—117 Tab. II Fig. 6). Adskillige sildigere Opdagelser have bekræftet denne Sætning. Et Par saadanne komme vi nu til at ommelde.

Den ovenommeldte Skolelærer Hr. Christensen i Sahl, der har saa store Fortjenester af den ved ham der först bemærkede og beskrevne Runesten, har (1836) foröget dem ved Opdagelse og Beskrivelse af en anden, der udgjorde en Grundsten i den Muur, der omgiver Veierslev Kirkes Kirkegaard. Han beskriver den saaledes: "Stenens tvende jevne "Flader danne imod hinanden en Retvinkel og langs med dem staae föl- "gende Linier, en paa hver Side:

ᛁᚢᚦᚱ . ᚼᛁᚢ . ᚱᚢᚾᛅ . ᚦᛖᛋᛅ . ᛅᚠ(ᛏ)ᛁᚱ
ᛋᚴᛅᛚᛘᛁ . ᛒᛁᚢᚦᚱ . ᛋᛁᚾ.

Omskrevet:

IUÐR HJO RUNO ÞESA YF(T)ER
SKALMI BIOÐRR SIN

eller, efter nyere Skrivemaade:

Juðr (eller *jóðr*) *hjó rúno þessa yfir* (eller *eftir*)
Skalmi bjóðk(e)r (*a?*) *sin(n)*

Oversat:

*Jodur**) hug denne Runeskrift over (eller efter)
Skjalm sin....

*) *Jodur* er et sjeldent oldnordisk Mands-Egennavn, men det forekommer dog i Sagaerne, f. Ex. Fostbrædra-Saga (Kbhvn. 1822, 8) S. 4 o. f.

Digitized by Google

Ordet *bjóðker* (eller *bjóðkeri*) troer jeg neppe forekommer paa nu bekjendte Steder*). Skulde det vel ikke rettest læses *bróþur* (Broder)? da Meningen vilde være aldeles klar. *Skalmir* (Skjalm) er ogsaa et dansk Mands-Egennavn, — uden Tvivl det samme som Saxo's *Skjalmo*.

Egenhederne ved denne Runeindskrift falde let i Öinene; dog maa jeg bemærke at ᛏ i Tegningen afdeles ved en Streg i Midten. Ellers sees her en Binderune for IAL (eller AL) i *Skjalmi*; muligvis skal og den næstforegaaende sjeldne Charakter betyde en saadan for ᛏᚴ (*te*). ᚦ betyder her igjen *y* eller *ö*. ᚠ findes sjelden for *e* i danske Runer.

Af Sproget at dömme maa denne Indskrift være meget gammel, ikke usandsynlig fra Hedenoldsdagene; her findes heller intet *k* *finale*.

End en hidindtil ubekjendt Runeindskrift eller vel rettere et saadant Brudstykke har Capt. August Baggesen (1837) fundet som indsat (mod Syd) i Fundamentet til Ringsöe Kirke, Randers Amt, under Grevskabet Rosenvold (tidligere Skeel), Aarhuus Stift, Nörre-Jylland. Dens synlige Flade har en Höide af $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Alen. Vi efterligne den os meddelte feter Öiemaal tagne Tegning af denne besynderlige Indskrift:

Her synes nordiske og tydsk-angelsaxiske Runer saaledes sammenblandede:

ᚱᚢᚱᛁᚴ ᛒᚱᚢᚦᚢ ᛁᚺᚱᛁᚦᛁ

Omskrevet, — dog kun tildeels, efter sandsynlige Gisninger:

RURIK BRUÐU IHRIÐI

efter nyere oldnordisk Retskrivning:

Rúrik brúðu Ingriði

---

*) Ordet synes at komme af *bjóðr* (*bjóðr*), et Fad, Spisebord, og mulig tillige af *ker*, et Kar, Drikkekar, hvis her ikke maa söges en saadan Form som den i *gjaldkeri* (Skatmester, Kasserer). Betydningen er höist uvis, da Ordet kunde betegne enten en eller anden Huusbestilling, svarende til vort Skjænk, Kjökkenmester, Tafeldækker o. s. v. eller en vis Forbindelse mellem Vært og Gjæst, Kamerater ved et fælles Spisebord o. s. v.

Digitized by Google

dette giver Meningen:

"Rurik" (for eller til sin) "Brud Ingride".

Læser man her ᚴ som et sædvanligt nordisk *n* (men ikke som det tydsk-angelsaxiske *c* eller *k*), faaer man Ordet *rurin*; det kunde da vel betyde *röyrin* eller *rörin*, af *reyr*, *raur*, Röse (Svensk: *rör*, Stenrör). Det næste Bogstav antager jeg for et særegent B. Da den 12te (eller forenede 11te og 12te) Charakter synes at være et angelsaxisk h, saa troer jeg og at hint ᚴ maa henföres til samme Alphabet; jfr. Ann. f. n. Oldk. I, 257. Om ᛁᚷ og ᛁᚠ for *ing* see ovenf. S. 393—94, her udtrykkes det som ᛁᚾ; see Liljegren Runlära S. 26 om ✱ for ᚠ eller ᚡ.

I Udseende have disse Runer tildeels en paafaldende Lighed med de faa ægte vendisk-slaviske Indskrifter, som man kjender, og derved erindres man end ydermere ved Navnet Rurik, som saavel tilhörer den danske som den nederlandske og russisk-slaviske Historie. Forskjellige Fyrster af dette Navn have levet eller regjeret i Jylland i det 9de Aarh.; en af dem skal, efterat være kommet i Besiddelse af Lehne, hörende under det tydske Keiserdömme i Nederlandene, i Aaret 857 have erobret hele Jylland, men 5 Aar derefter være bleven kaldet til Rusland for at herske derover, hvorved han stiftede det mægtige russiske Monarchie*). Dersom denne Indskrift virkelig hidrörer fra ham, er det ikke underligt at finde dens Runer blandede med et Par tydske og desuden med det oprindelig romerske D**).

*) Alt dette er saavidt muligt oplyst af Prof. Kruse: Über die Herkunft des ältesten russischen Fürstengeschlechts aus Jütland (med tilhörende Stamtavle) i Mémoires de la Societé Royale des Antiquaires du Nord, 1838—39, S. 321—353.

**) Paa denne Reise eftersaae Capt. Baggesen paa forskjellige Steder i Nörrejylland de Runestene, som efter Worm skulde findes der. Runestenen paa Herregaarden Stenalt (i Aarhuus Stift, Randers Amt), beskrevet l. c. S. 289, en blandt adskillige Stene, der omgave en stor Höi, som var bleven reist af Osur Stufsön efter hans Sön (eller Brodersön?) og hvilken Fru Anna Krabbe i sin Tid ansaae for en af Havens ypperste Prydelser, — var nu forlængst forsvunden, thi Worm havde allerede i sin Tid spurgt at den var bleven slæbt bort og puttet ind i en eller anden Muur, hvorover han med billig Harme udbryder: *Adeo a cementariorum injuriis nihil tutum, qui et hunc et alios multos nobis inviderunt;* jfr. Werlauff l. c. I, 307, 320. I Hobro saae Baggesen Worms der anförte Sten (S. 280), opreist ved Kirkegaards-

Digitized by Google

Har man saaledes i Nörre-Jylland mishandlet og ödelagt mærkværdige Runeindskrifter (paa Stene), hvis rette Indhold man nu for det meste ikke mere kjender, har det ikke mindre været Tilfældet i Sönder-Jylland eller Hertugdömmet Slesvig, hvorpaa Exempler tildeels ovenfor (S. 468, 475, 483—84) ere blevne anförte. Ved at eftersee mine runologiske Samlinger fandt jeg just nu en lille Seddel, skrevet af den ovenommeldte Fr. Jürgensen, hvis Optegnelser end mere bekræfte denne Mening. De ere i det Hele af den Vigtighed (især for fremtidige Undersögelsers eller Opdagelsers Skyld), at jeg her meddeler dem fuldstændige:

"Ein Runenstein liegt an einen Grabhügel gelehnt im Amte Ha-"dersleben bei dem Dorfe Stursböll, 2 Meilen zwischen Ochsenwatt und "Maybüll. Das Dänische Lustlager, welches 1792 in dieser Gegend lag, "war nur ein paar 100 Schritte von diesem Grabügel entfernt; die Gegend "ist noch damahls ungebauet eine grosse Heyde gewesen. Im Lager selbst "würde ein Grabhügel abgetragen, in welchem viele Urnen, eine goldne "Haarnadel und viele andre Sachen an Major Coldiz abgeliefert. Wohlin "hat sie an ihn überliefert.

"*Jürgensen*, 1806.

"In der Kirchhofs-Mauer der Rics Kirche, Amt Apenrade, soll "der bekannte wichtige Stein seyn. Einige sollen auf der Landstrasse "in dieser Gegend seyn, wenigstens gewesen seyn. Der dortige Herr "Prediger wird gewiss die besten Nachrichten darüber geben können".

Om den her ommeldte Runesten paa Stursbölls Udmark senere er bleven fört fra Höien og henkastet i et Stendige, samt följelig er den samme, som Arendt saae og aftegnede 1807 (see herovenfor S. 468 o. f.), kunne vi vel ikke vide, men vistnok vilde det være Umagen værdt at

muren, efter vor nuværende Konges Foranstaltning (jfr. ovenfor S. 291, 334); den anden (S. 282) var derimod forsvunden, endskjöndt den var særdeles mærkværdig foredelst dens særegne Brug af ᚼ midt i Ordene, og med forskjellig Betydning. Begge Gunderupstenene (S. 317—18) ere endnu til, fredede af Eieren, Hr. Kammerraad Kirstein. Den förste var sat af Baldur over hans Forældre, Snigur og Tufa, som begge lagdes i en Gravhöi.

Digitized by Google

efterforske paa selve Stedet om een eller to saadanne Stene endnu kunde findes der. Thorsen (som nedstammer fra denne Egn) har ved et kort Ophold i Stursböll 1838 forgjæves efterseet det udvendige af Stendigerne med Hensyn til den af Arendts Tegning og Optegnelse bekjendte.

Om en Runesten i Ries Kirke har jeg intet erfaret, og da Hr. Thorsen heller ikke veed noget derom, formode vi at Jürgensen har forvexlet den med Bjolderup Kirke, som ogsaa ligger i Riis Herred (eller Ries Harde).

Vi have allerede ovenfor (S. 349) kortelig omhandlet en særdeles mærkelig Sten med særegne Runer og Binderuner fra Höire til Venstre, fundet 1833 i Jorden (og Grundvolden til et gammelt Huus) paa det forrige Bispesæde Kirkebö paa Færöerne. Da den kun bestaaer af et Brudstykke, vil Ordenes Mening ikke blive let at udfinde med nogen Sikkerhed. Mulig kan Eftertiden bringe flere lignende eller beslægtede Oldtidslevninger for Dagen, hvorved Forskjelliges forhen afvigende, nu mere overeensstemmende Gisninger yderligere kunne oplyses og bekræftes. Som ovenmeldt har jeg tilbagekaldt mit ældre Forsög og antaget Hr. Repps for rigtigere med Hensyn til Tidsbestemmelsen, der neppe kan være yngre end det 9de Aarhundrede. Han læser: *Kinuta kuſl uþar vo..* og omskriver det saaledes: *kinnauta kuſl Uþar vo(ru)* (Unnurs Slægtninges Gravhöie vare...). *Kinnautr* er vel et ubekjendt Ord, men kan være blevet brugt i Oldtiden. Nu indseer jeg at *kin* maa være en rigtig Læsemaade. Den følgende Binderune er kunstig, men vanskelig at læse med nogen Sikkerhed; den synes (bagfra læst) at indeholde Bogstaverne ᚢᚾᚾᛆ, *Unar* eller *Unnar*. Det følgende Bogstav er et retvendt ᛆ(*a*). ᚠᚢᚠᚱ (med bagvendte Bogstaver) er fuldkommen tydeligt, derpaa følger vel ᚢᛁᚦ (ligeledes), de to förste som en Binderune, — og endelig (som et Stedsnavn?, ligeledes) ᛏᚱᚢᛆᚠ, *Arvok* eller *Aruog*? Kan dette vel have været det ældste Navn for *Kirkebö* eller en Vaag (Vig) i dets Nærhed? Det Hele vilde da lyde: *Kin Unnar á kuſl viþ Arvok* ɔ: Unnurs Slægt har Gravsted (Gravsteder)

Digitized by Google

ved Arvog. Mulig kunde flere Brudstykker findes af den mærkværdige Sten, der da maatte udbrede et klarere Lys over denne dunkle Gjenstand. *Audur*, *Udur*, eller *Unnur* var, som bekjendt, kristen; hun bortgiftede sin Datter *Olöf* paa Færöerne omtrent 890; derfra nedstammede en talrig Slægt, men forfaldt igjen til Hedenskabet, hvis ivrigste Forsvarer Thrand paa Gata (eller Götu) var i dets sidste Periode. Audur befalede, förend hun döde, at hun skulde begraves ved Söen paa et Sted, som overskylledes af den ved Flodens Tid, altsaa i en Vaag (eller *Vaa*, som Ordet nu lyder paa Færöerne). See Landnáma 3die Part, 16de og 19de Kap. Brudstykket er her afbildet Tab. VIII Fig. 4.

Den samme Embedsmand, Hr. Amtmand Plöyen, hvem denne interessante Runestens Bevaring og Hidsendelse skyldes, har og end senere tilveiebragt en særegen Runesten fra et andet Sted paa Færöerne, nemlig Frodebö (vistnok et Sted af ældgammel Beboelse, da Navnet betyder Frodes Bolig).

Allerede i Aaret 1822 var man i denne Bygds Kirkes Muur bleven opmærksom paa tvende Stene, der saae ud som forskjellige Brudstykker, hvorpaa enkelte Runer og Binderuner vare meget svagt indgravede. Efter Begjæring af Commissionen for Oldsagers Opbevaring bleve de udtagne af Kirkemuren og sendte hertil 1823, men ved Flytningen kom de, da Stenarten er meget blöd, til at lide meget (rimeligvis især ved Skumplen af Bölgegangen i Stormveir), saa at Runerne efter Ankomsten kun meget vanskelig kunde gjenkjendes, dog kun saaledes, at de ingen sammenhængende Mening give (see ellers Antiqv. Annal. IV, 404).

Man havde al Aarsag til at formode, at de Indridsninger, der sporedes paa disse Stene, ikke vare blevne anbragte i den Tid, de vare i Kirken, og dette synes siden ved det nye Fund, vi nu komme til at omhandle, at have bekræftet sig. Den næstfundne Sten er nemlig af lignende Art, men meget större, og maa vel nu for sig selv — forhen mulig i Forbindelse med andre flere Stene — betragtes som et mærkværdigt Hedenoldsminde.

Digitized by Google

Det blev i sidstafvigte Sommer opdaget af Hr. Amtmand Plöyen og hidsendt fra ham i August Maaned til Commissionen for Oldsagers Opbevaring med följende Beretning:

"I indeværende Aars Juni Maaned var jeg i Frodebö paa Suderöen, og da jeg havde hört som et Sagn, at der, i denne Böigds Kirkemuur, skulde findes en Sten med indridsede Bogstaver, samt da bemeldte Muur nu, efterdi Kirken blev ombygget, var nedreven, havde jeg givet Ordre til at man omhyggeligen skulde eftersöge den omhandlede Steen, samt udlovet en liden Præmie for den der fandt den. Efter at have inspiceret den under Bygning værende Kirke forespurgte jeg om nogen Runesteen var funden i den gamle Muur, og erholdt det Svar at al Sögen havde været forgjæves, men at derimod en fattig Huusmand havde, ved at grave i Jorden, fundet en Steen med *Staver* — saaledes benævne Færingerne Bogstaver*) — og, da Stenen var bekvemt dannet, havde indsat den i Gavlen paa sit Fæhuus. Jeg begav mig strax til Stedet, undersögte Stenen, og, da de derpaa indridsede Charakterer forekom mig at være Binderuner, formaaede jeg Huusmanden til, mod en Gotgjörelse at overlade mig Stenen, som jeg derefter besörgede overfört til Kjöbenhavn. Af specielle Sagn paa Frodebö existerer der, mig vitterlig, ingen, men man har det almindelige Sagn for alle Færöerne, at de catholske Præster befalede Indbyggerne at nedgrave alle Runestene, som en hedensk Vederstyggelighed, et Sagn, som synes bekræftet ved den Omstændighed, at begge de Stene, som jeg har havt den Fornöielse at nedsende fra Færöerne, ere opgravede af Jorden."

Hr. Professor Forchhammer har, som Mineralog, beseet denne Sten og erklæret den for at bestaae af færöisk Basalt. Overfladen er forvittret og derfor særdeles blöd, hvorfor han antager det for meget muligt, at mange flere Indskrifter eller Indridsninger för kunne have staaet paa den, endskjöndt de nu ere udslettede, — ligesom og at adskil-

*) See herovenfor S 133—39, 143—44, 149—53.

Digitized by Google

lige saadanne, der nu forekomme som meget svage, kunne fordum have været meget tydeligere, hvortil den lange Henliggen i fugtig Jord tildeels kan have medvirket.

De paa Stenen indridsede Charakterer bestaae mest af Binderuner, dog tillige af enkelte Runebogstaver. Rimeligvis have de i sin Tid været Bomærker for de Mænd, hvis Navne ved dem skulle antydes, enten de saa ere blevne indridsede af dem selv eller andre. De fleste ere anbragte paa Stenens överste Flade. Den alleröverste til Venstre kan saaledes læses: ᛏIᚴᛋᚢᚾᛏR *(Sikmuntr, Sigmunðr)*; dette Navn tilhörte den endnu mest berömte Mand i Færöernes gamle Historie*) og tillige hans Bedstefader (nedstammende fra den ovennævnte *Audur* eller *Unnur*). Den anden Charakter kan indeholde Bogstaverne ᚴᚼIᚢR, *Löivr* (*Leivr*, *Leifr*); den 3die kan læses ᚾRI (*Ari*); den 4de BR4ᚦᛏIR (*Brestir*), — af hvilke de tvende fordum (i det 10de og 11te Aarhundrede) vare meget bekjendte paa Færöerne. Brestir (Fader til den berömte Sigmund) havde, i Fællesskab med sin Broder Beitir, de halve Færöer til Forlehning af Hakon Jarl, da Norges Hersker; de boede paa *Skúfey* (nu *Skuöy*, Skuöe), den af de större beboede Öer, som er nærmest ved *Sudurey*, nu Suderöen eller Suroy**). I hvilken Henseende eller ved hvilken Anledning disse Navne ere indridsede kunne vi nu umulig vide. At de ere meget gamle og saaledes et af de mange Beviser for Binderunernes höie Ælde, er derimod upaatvivleligt.

Efter hvad der saaledes (S. 557) er oplyst, at Stenen ikke alene har ligget meget længe (rimeligvis meer end 800 Aar) i Jorden, og at den siden er bleven indsat i en Væg eller Muur, udentvivl paa den Maade, at den flade Side med Indskriften har ligget under eller over andre store Stene, er det ikke at undres over, at en Deel af de i den indridsede Runer

*) Han havde (tildeels efter sin Fader Brestir) Færöerne til Forlehning af Norges Konger, og den overdroges senere til hans Svigersön *Leif* (eller *Leiv*, som det endnu udtales i Island).

**) See ellers *Færeyinga-Saga*, udg. af Rafn (Kbh. 1832) S. 1, 2, 14 o. f., 32 o. f., 109 o. f.

Digitized by Google

ere blevne fuldkommen udskidte, andre meget svage og end andre næsten usynlige, naar de ikke, ved heldig Belysning, meget nöie efterspores*).

I Island findes vel (efter hvad her ovenfor paa adskillige Steder er oplyst) mange gamle Runeindskrifter, hvoraf nogle fra den hedenske Tid (enkelte endog paa Höie eller i Stensætninger). Mærkelige Binderuner fra en Ligsten (sat i Aaret 1003 eller 1004) ere anförte ovenfor S. 193**). Ellers ere de fleste hidindtil bekjendte (med Undtagelse af de i Fjeldhulerne) affattede i de sædvanlige islandsk-norske Runer. I disse have dog undertiden enkelte sjeldne eller lidet bekjendte Charakter indsneget sig, f. Ex. i en kort Hedenoldsindskrift, som vi her af denne Aarsag ville anföre.

Gaarden *Flekkuvik* (Flekka's Vig) i Guldbringe Syssel paa Islands sydligste og först beboede Kant siges at have sit Navn af Kvinden *Flekka*, som allerede i den hedenske Tid (det 9de eller 10de Aarhundrede) först beboede Stedet. Dette Sagn bekræftes af et særegent Mindesmærke i Gaardens Nærhed. Midt paa en aflang Höi, bevoxen med Græs, 6 Al. lang samt 3½ Al. bred forneden, staaer en Sten af Lava (som haves i Overflod der i Egnen)***), en Alen lang, 2½ Qvarteer bred med följende indhuggede Indskrift:

* *
ᚠᛚᛅᚴᚢᚠ

De to förste Bogstaver antyde en Forkortning af et Par Ord, som hidindtil meentes at være de paa islandske og grönlandske Ligstene sæd-

*) Denne Sten og dens besynderlige Charakterer erindre om en anden temmelig stor, men dog noget mindre, der for nogle Aar siden blev opgravet af Jorden ved eller under den berömte gamle Domkirke i Kirkwall paa Örkenöerne. I den findes nemlig adskillige Træk indhugne, der tildeels ligne Binderuner. Dr. Clement erholdt den og har sendt den til Kjöbenhavn, hvor den forvares i Museet for nordiske Oldsager.

**) Med Hensyn til det Hedenskab, som herskede i Island paa den Tid, som denne Sten blev sat (endskjöndt det da var blevet besluttet at indföre Kristendommen i Landet), kan det bemærkes at Stenen ligger i Retningen fra Nord til Syd, — men de fra den fuldkommen kristne Periode (som egentligst begyndte 1016) fra Vest til Öst.

***) Det maa dog bemærkes, at denne Lava er meget ældre end Landets os bekjendte Beboelsesperiode. Dette Mindesmærkes Beskrivelse er oprindelig taget af Præsten til Kalvetjörn og Njardvig, Hr. Gudmund Bödvarsens Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring af 9de Juli 1817. See ellers Ant. Ann. IV, 345—346.

Digitized by Google

vanlige *hèr hvílír* (her hviler); mulig grunde de sig dog paa den mere hedenske Form *hèr heygðiz* (her höisattes eller höilagdes) *Flecka.* — Det 4de Bogstav er her det usædvanlige, endskjöndt det forekommer for *c* i adskillige nordiske Runealphabeter, f. Ex. i et af mig benyttet islandsk Haandskrift, skrevet henved 1500; i det af Arild Hvidtfeld i Indledningen til hans Danmarks Krönike 1602 meddelte "Alphabetum Gothicum; de "gamle Ronebogstaffuer som ere aflagde", samt i tvende forskjellige, samlede af Nicolaus Petri (Niels Pederssön, Præst paa Möen)*) og af Professor Mathes. Christian. Johannis**) i Kjöbenhavn, begge meddeelte af Worm. Som en svensk Rune var det forhen bleven anfört af Johannes Magni og flere (fra Nerike) samt efter dem af Bure, i hans *Elementa runica****), hvor han ogsaa udgiver Bogstavet for dansk. Som saadant var det end för anfört af Lindenberg. Saaledes findes det og hos Bonaventura Vulcanius (de literis & lingva Gothorum), tildeels efter Meddelelse af Hans Bilde, Befalingsmand paa Gulland, henved 1556. Liljegren henförer denne Rune til den gothisk-danske Række; Brynjulfsen derimod til den angelsaxiske, idet han henviser til W. Grimms Tab. III, IV, hvor jeg dog ikke kan finde den anfört, ligesaalidet som i noget andet gammelt Alphabet af denne Art, endskjöndt Hickes har optaget den blandt Runer overhoved, rimeligvis fra Worm eller de af ham citerede

*) Han havde og fundet Figuren ᛇ som anbragt i Runer for c; dette vilde være analog med visse andre Runers Afændringer eller Forkortninger.

**) Hos ham har Runen Formen ᛇ; det er bekjendt at de fleste Runer saaledes snart have spidse, snart afrundede Former, som udtrykke den samme Betydning.

***) Dette Bogstav findes aldeles ikke rigtig udgivet af Liljegren blandt hans saakaldte Bure-runor (Runlära S. 41 Tab. I Nr. 21), som i det Hele der ere utydelige og næsten ulæselige (mulig tildeels af den Aarsag at Liljegren aldrig havde seet noget Aftryk af det originale Kobber; see ovenfor S. 333). Bure anförte paa sin Tavle allerförst de latinsk-gothiske Bogstaver fra Middelalderen; disse nævner Liljegren neppe rigtig: Bure Runer, — for c staaer hos Liljg. Tegnet *r*, der slet ikke findes hos Bure, men derimod saaledes, som Runer (efter mine Excerpter af Originalen): (c) "Joh. Magni ᛇ, ᚴ, Laurent. et Olavi Nericii ᛇ, ᛅ, ᛒ, extra patriam ᚴ, ᛇ, Danis ᛇ". De övrige af Liljegren anförte "Bures runor" ere ligesaa upaalidelige og ufuldstændige, fordi han til sin Meddelelse kun har kunnet benytte andres fuldkommen uefterrettelige Optegnelser, hvilke han dog selv har antaget for ægte.

Digitized by Google

Forfattere*). Blandt disse er Skotlænderen Jacob Bonaventura Hepburne, som i hans *Virga aurea* (Rom 1616) udgav 72 Alphabeter, hvoriblandt et saakaldet massagetisk, som upaatvivlelig udtrykker de nordiske Runer; ogsaa her anföres ↓ som *c*.

Brynjulfsen bemærkede, at Lanzi havde forklaret det etruriske ↓ ved *ch*; — dette er sildigere blevet bekræftet ved K. O. Müller og det forekommer tillige (efter Grotefend) i denne Betydning, som græsk, i en ældgammel Indskrift paa en *tessera hospitalis*, fundet i Petilia.

Da denne Charakter nu kun yderst sjelden findes i nordiske Rune-Indskrifter, haaber jeg at det ikke er overflödigt at have oplyst dens Tilværelse paa en Runesten fra Islands Hedenold, endskjöndt den, med Hensyn til dens Oprindelse, vistnok maa antages at höre til Palæographiens synderligste Phænomener.

En anden ved sin korte og besynderlige Indskrift fra de sædvanlige afvigende Runesten fra Hedenold findes i det (mod Sönden) tilgrændsende Præstegjeld. Ved Gaarden Rafnkelsstade *(Hrafnkelsstaðir)* siges dens förste Opbygger Rafnkel *(Rafnkell* eller *Hrafnkell)* at være begravet i det saakaldte Kistegjærde (eller Kistehegn, — *Kistugerði*). Mellem tvende naturlige Klippevægge ere der to korte jævnsidige Stengjærder, som tilsammentagne danne en aflang Firkant. Inden i denne seer man adskillige store Stene, dog i nogen Uorden, som om nogle af dem havde styrtet ned fra Klippevæggene**), med Undtagelse af den störste af dem, som er firkantet og ligner en Kiste i Skikkelse. Den vender fra Öst til Vest (ligesom forskjellige hedenske Gravhöie i denne Egn). Tæt ved den store Sten staaer en mindre med den tydelige Runeindskrift:

ᚠᛁᚠᛁᚱᛋ

*) Charakteren ↓ fandtes dog paa den af Hickes udgivne Tegning af en magisk Rune-Indskrift paa et angelsaxisk Sölvskjold (vor Tab. XII. Fig. 2). Den findes ellers som gammel-ægyptisk, sinaitisk og indisk, men uvist i hvilken Betydning.

**) Mulig kunde de og i sin Tid være blevne omvæltede af Skattegravere.

Digitized by Google

ɔ: *fikela* (ogsaa skrevet *fikula*), et Adverbium af Skjaldesproget*), som antyder noget voldsomt eller bittert, hvorfor det muelig kunde sigte til den her jordede Mands hastige, voldsomme eller beklagelige Dödsmaade, da det og maatte betragtes som en middelbar Opfordring til Hævn**). Stedet kaldes ogsaa Rafnkels *leiði* eller Gravsted***).

Om end et mærkeligt Gravsted fra Islands hedenske Tid har jeg i sin Tid först faaet följende Underretning af Hr. Pastor E. H. Thorlacius til Söirbö *(Saurbæ)*. I Nordamtet, Oefjords Syssel, er der ved en afsidesliggende Indsö en Række af Bakker og Höie, kaldet *Leyningshólar* (de skjulte eller skjulende Höie), tildeels begroede med Krat. Der sees endnu et Hedenoldsgravsted, kaldet *Völvuleidi* (Valaens Gravhöi), da Folkesagnet foregiver at en Valva (eller Vala, hedensk Spaakvinde) er

*) See f. Ex. Heimskringlas kjöbenhavnske Udgave III, 75, i Skjalden Valgards Kvad om Harald Haardraades Ledingstog til Sjælland og Fyen Aar 1045.

**) De tvende herommeldte Præstegjelds ældste Historie er meget dunkel og ubekjendt, da den ikke er bleven fremstilt i nogen bekjendt Saga, som nu haves fra Middelalderen. Formodentlig vare denne Egns förste Beboere kun faa og vidt adspredte, thi den bestaaer for det meste af ufrugtbare Landstrækninger. Islands förste Kolonist eller Landnamsmand Ingolf boede vel kort derfra, i Reikjavik, men skjænkede sin Frænke Steinun det meste af denne Strækning; hun vilde alligevel ikke tage mod den som en blot Gave, men gav ham en broget engelsk Kaabe derfor, thi hun meente at da kunde Overdragelsen ansees som et Salg og følgelig være mindre udsat for at kaldes tilbage af Ingólfs Efterladte. See Landnama V, 14 (jfr. I, 17 i Melabogens Tillæg). Snart bleve disse Egne bekjendte for deres ofte ypperlige Fiskerie; men Steinun (kaldet den Gamle af hendes höie Alder) siges dog ikke at have villet overlade den til andre til fast Beboelse, men kun til Ophold i Fisketiden, som mest indtreffer om Vinteren. De kaldes nu *Suðurnes* (Sydnæssene).

***) Jfr. ovenfor S. 448 om de islandske Hedenoldsgravsteders forskjellige Benævnelser. Det anförte er her oprindelig taget af en officiel Indberetning fra Sognepræsten til Utskaale og Kirkevaag Hr. Sæmund Einarsen af 18de Juli 1817. I Nabopræsten Hr. Bödvarsens ovenommeldte Indberetning nævnes tre forskjellige Begravelser (foruden Flekkas Höi) i hans Sogne. De bestode af aflange Höie, af 9 Alens Længde og överst af 2 Alens Bredde, men have för været indhegnede af Gjærder eller Stenmure, hvortil man endnu seer Spor; see Ant. Ann. IV, 346—347. Slige Gjærder ere eller have været meget almindelige omkring de hedenske Islænderes Gravsteder eller Gravhöie. Det er da mærkeligt at dette ogsaa sees at have været Tilfældet i Bahus Lehn (det gamle Norge), f. Ex. ved Fjälbakka, hvor 4 runde Stenröser omgives af massive Mure af Kampesten, med Indgange i Midten fra de 4 Verdenskanter. Kalm's Vestgötha och Bahuslehnska Resa, 1742, S. 163.

Digitized by Google

blevet begravet der*). I ovenmeldte Aar hörte Indberetteren Rygtet fortælle, at en Runesten laae paa den ovennævnte Grav. Han begav sig derfor derhen, i Selskab med Pastor Kroyer; de forefandt vel Gravstedet, men forlængst aldeles forstyrret, formodentlig af Skattegravere, som havde ventet at finde Penge der. Graven var nu halv opfyldt med grovt Gruus og Sand; aflange flade Stene, af henved 2½ Alens Længde, laae ved den og syntes för at have udgjort etslags Stenkiste omkring Liget. Virkelig fandt de og sammesteds, kort fra Dyssen, Levningerne af en betydelig Runesten. Den Deel af Stenen, som havde bedækket Hovedet, var afbrudt, men Stumpen fandtes dog. Ved at sammenföie disse Brudstykker saae man at en kort Linie af Runebogstaver, men ingen andetslags Skrift havde staaet derpaa; den har vel udgjort henved fire Ord, men de forekom de Reisende som ulæselige. En fornuftig gammel Bonde der i Nærheden, Gunnar paa Holum, havde længe lagt Mærke til at Runeskrift stod paa Stenen, uden dog at være istand til at læse den**). I Aaret 1839 besögtes Stedet paany af Cand. phil. Hr. Jonas Hallgrimson (der i flere Aar, for Naturforskningens og Topographiens Skyld, har reist omkring i Island); han har nylig underrettet mig om, at Gravstedet uden Tvivl var af hedensk Oprindelse. Runestenen (der nu, som ovenmeldt, er brækket)***) har bestaaet af en femkantet Basaltsöile, 3 Alen lang; dens Kanter vare respektive 16, 17, 8, 13 og 8 Tommer brede; Stenen er meget forvittret og Charaktererne höist utydelige. Han har dog sögt at efter-

*) En temmelig betydelig Dysse i Nærheden af Præstegaarden Fell i Skaptefells Syssel kaldes ogsaa *Völvuleidi*. Den er saaledes anlagt at intet Punkt i Nærheden beskinnes saa tidlig og saa længe af Solen som dette, hvorfor Valaen skal have valgt det til sit Gravsted. Hun skal först have skjænket en aarlig Afgift af Gaarden til de Fattige, bestaaende i to Tönder Skjör (etslags oplagt, men dog kogt Melk), som fra umindelige Tider er bleven erlagt, dog ikke *in natura*, men ved fuld Værdie i andre gangbare Betalingsmidler. Et Legat fra Hedenskabet *ad pios usus* er vistnok ellers saare sjeldent i vort Norden. (Indberetning fra Sognepræsten Hr. Thord Brynjulfsen af 5te Jan. 1818).

**) Jfr. Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed (1834) III, 312—313.

***) Hr. Hallgrimson mener, at dette kun kunde skee ved Anvendelsen af betydelig Kraft; rimeligvis er Graven da bleven forstyrret ved forsætlig Vold.

Digitized by Google

ligne den ved en Aftegning af hele Stenen, hvilken vi her for Sjeldenhedens Skyld gjerne vilde meddele, dersom selve Afskriften ikke tilfældigviis var bleven beskadiget*).

Jeg formoder at den forreste Deel af Indskriften engang har været til og har indeholdt en eller flere Personers Navne, men er nu ved Tiders Længde og andre Forstyrrelser bleven fuldkommen udslettet. Den nu förste Binderune, ᛋᚾ, maa læses som ᛋᚾ (da ᛋᚾ ingen Mening vilde give); saaledes har man tydelig et heelt Ord: ᛋᚾᛉᚴᚢᚱᚾ, *samkúra* (ligge eller hvile sammen); dog maa det bemærkes at den forreste Fjerding af det sidste Bogstav (ᚾ) er forsvunden; derpaa fölger et ᚾ (eller ᛁ?), saa först i et Ord ᛇ og dernæst en meget tvetydig (eller fleertydig) Binderune: ᛚᛉ, paa hvis Oplösning vi saameget mindre skulle indlade os som to (paa det næste ᚢ) fölgende Bogstaver ei nu kunne skjelnes i selve Tegningen; derefter ere kun ᚾ og ᛉ med et udslettet Mellemrum kjendelige, men de tre sidste Bogstaver ere aldeles forsvundne af selve Stenen.

Blandt de af afg. Pastor Helgason opdagede Runestene (see ovenf. S. 22) er vistnok den ved Reikholts Kirke af Jorden opgravede den mærkværdigste, især da den menes at være den berömte Snorre Sturlesöns Ligsten. Den store Historieskriver efterstræbtes i sin sidste Levetid af mange og mægtige Fjender, anförte af hans forrige Svigersön, den underfundige og af en fremmed Konge ivrigt understöttede Gissur (siden dennes Jarl over Island). En af Snorres tro Venner, Odd Sveinbjörnsön, advarede ham skriftlig om den Fare, som truede hans Liv ved den mod ham indgaaede Sammensværgelse, men han frygtede for at Brevet skulde falde i deres fælles Uvenners Hænder, hvorfor han skrev det med den saakaldte *Stafkarlaletur* (Stavkarleskrift), en Art af Kryptographie, som i

*) Denne og flere Afskrifter toges paa et Ark af det moderne Maskinpapir; uheldigvis har det just (blot ved at lægges sammen) faaet en Bræk, hvor selve Runeskriften staaer, og derved ere enkelte (ved Aftegningen nogenlunde kjendelige) Bogstaver blevne meget utydeligere. Gid dette maa tjene til Advarsel ved lignende Leiligheder i Fremtiden for Tegnere, som have Leilighed til at forskaffe sig stærkere Papir, hvilket ikke altid er Tilfældet paa Reiser i Island.

Digitized by Google

Marginalierne til en gammel Papirs-Codex af *Sturlunga-Saga* forklares ved meget indviklede Binderuner (*miök bindnar rúnir*)*). De have virkelig været altfor indviklede, thi hverken Snorre selv eller hans lærde Brodersön Sturla Thordsön kunde dechiffrere dem med nogen Sikkerhed, endskjöndt det forekom dem at Brevet indeholdt etslags Advarsel*). Brevet traf Snorre, som Reisende, paa et Sted, hvorfra han let kunde have begivet sig til Egne, hvor Frænders og Venners Bistand vilde have sikret ham mod det forestaaende Overfald; dertil besluttede han vel om kort Tid at begive sig, men ulykkeligvis vilde han dog först see til sit Hjem; der faldt han strax i sine Fjenders Vold og de skilte ham ved Livet Natten mellem den 22de og 23de September 1241**).

Var Binderunernes vanskelige Forklaring en af Aarsagerne til den forevigede Sagaskrivers Död, maa det være os desmere paafaldende at see dem paa hans formeentlige Gravminde, der först gjenfandtes og fremdroges af Jordens Skjöd i Aaret 1837, da Sognepræsten Hr. Thorstein Helgason lod sin spæde Datters Lig jorde paa Kirkegaarden, vesten for Kirkedören. Efterat Jorden var bleven optagen af Graverkarlene til en Fods Dybde, stödte de paa en Graasten, hvoraf omtrent en Fod laae under Kirken. Da Stenen bley optaget, gik den i to Stykker, rimeligvis tildeels af den Aarsag, at Jorden i Graven var stivfrossen, hvorfor det var vanskeligt at behandle Stenen. Den var omtrent 3 danske Alen lang og fremviste korte Indskrifter paa forskjellige Kanter. De vare tildeels affattede i Binderuner og Præsten troede i dem tydelig at læse Navnet *Snori (Snorri)* som tilhörende den berömte lærde Höfding, der för havde beboet Stedet. Disse Efterretninger bleve mig meddeelte af Sognepræsten selv i et Brev af 26de Februar 1839, uden at nogen Tegning af Stenen

*) Finn Johnsen udtrykker sig saaledes derom i *Vita Snorronis Sturlæi* (Heimskringlas store kjöbenhavnske Udgaves 1ste Tome S. XLIII): *Litcræ, Runarum characteribus scriptæ, qvi Stafkarlsletur vocantur.*

**) *Sturlunga-Saga* (udgivet af det islandske literære Selskab) 6te Bogs 30te Kap. 2det Binds 1ste Afdel. S. 241. Jfr. ovenfor S. 164–65, 276.

Digitized by Google

bosfulgte; jeg önskede nærmere Oplysninger fra hans Haand, men han endte imidlertid sit virksomme Liv ved det ulykkelige Tilfælde at drukne i en Elv paa hans Reise i Sognet. Da den ovenmeldte Hr. Hallgrimson i Sommeren 1840 kom til Reikholt saae han Stenen, hvorom han kort efter underrettede mig i et paa Reisen, men i nödvendig Hast skrevet Brev, hvori han melder Følgende:

"Överst fremviser Stenen disse tydelige Charakterer:

"Den sidste Binderune læser jeg som SNOR(R)I. Ellers er det meste "af Skriften nu udslettet; kun kan man paa et andet Sted læse ᛋᚾᛟᚱᛁ "der udtrykker det samme Navn".

Jeg kan ikke andet end billige Helgasons og Hallgrimsons Læsning. Den förste store Binderunes Læsning kan begynde bagfra og ellers oplöses saaledes paa forskjellige Maader til enkelte Bogstaver:

ᛁᚱᚾᛁᚦ; — eller ogsaa, omsat fra Venstre til Höire: ᛏᚦᚾᚱᛁ hvorved det dog er mærkeligt at Bogstaverne, som sædvanlig, staae retvendt*). Det sidste, næsten fuldskrevne Navn begynder og med en simpel Binderune, der tydelig indbefatter ᚾᚦ efter sædvanlig Bogstavfölge.

Om Snorres Jordefærd er os intet bekjendt; da Hovedgaarden Reikholt, hvor han blev ombragt (som en af hans seirende Fjender foregiven Statsforbryder), var i hans Fjenders Vold næsten hele tre Maaneder efter Drabet, har den sikkerlig gaaet for sig i al Stilhed og Simpelhed. Siden kom dog Snorres Söster og Söstersön i Besiddelse af Gaarden;

*) Rygtet har sagt at Hr. Dr. Hallgrim Scheving paa Bessestad (vistnok en af de lærdeste og kyndigste Dyrkere af det oldnordiske Sprog) har seet og aftegnet denne Indskrift. Jeg anseer det for önskeligt at han vilde tilkjendegive sin Mening derom, endskjöndt jeg veed at et særdeles vigtigt Sprogværk optager hans fleste Fritimer.

Digitized by Google

de have da rimeligvis ladet Mindestenen sætte; — at hans ham hengivne Brodersön, Sturla Thordsön, kan have havt nogen Deel i Indskriftens Affattelse, er ikke usandsynligt.

En formelig Indskrift fra en islandsk Klippehule, nemlig den saakaldte Bjarnarhellir i Hitardalen meddele vi (Tab. XII Fig. 4) efter Eggert Olafsens i hans og Bjarne Povelsens Beskrivelse over en Reise gjennem Island, Tab. XVII, *d*. Hans dertil hörende Beretning om selve Hulen og hans Mening om disse (og flere af Hulens) Runers Oprindelse fra Hedenskabet have vi anfört herovenfor S. 185 (jfr. S. 199). Den her omhandlede Indskrift er af magisk Indhold og bör læses bagvendt eller fra Höire til Venstre, efter Overtroen om derved vundne overnaturlige Kræfter (jfr. ovenfor S. 333—51, 371—84). Enkelte staae ogsaa paa Hovedet (som *Stuprunor*). Jeg har sögt at dechiffrere den saaledes: De to förste Charakterer ere usædvanlige i Runer, men skulle vel antyde Indhuggerens eget og hans Faders Navn; derpaa fölge deels enkelte Bogstaver, deels Binderuner, her gjengivne med sædvanlige Runer fra Venstre til Höire:

ᛇᛅᛚ ᚠᚾᚾ ᚱᚢᚾᚢᛘ ᚴᚾᛅ (ᚠᛁ?) ᚱᛅᚾ(?) ᚴ(?)ᛅᛘᛁᛏ
ᛁᚾᚠᚾᛅ ᛅᚴᛅᛚᛁ ᚺᚾᚱᛁᛅᚾᛋ

ɔ: SON MAN RUNUM KNA (FE?) RAN (?) F(?) RAMIT
IAMNA AKALI HERIANS

eller efter Omskrivning i nyere Islandsk:

(N. N.) son man rúnum kná (fé) rán (f?) ramit
jamna ákalli herians.

Oversat:

"(N. N.) Sön skal stedse kunne udföre (Penge-) Ran (?)
"ved Runer (og) Herians (Odins) Paakaldelse."

Foruden de to förste Charakterer ere fölgende usædvanlige (idet vi læse Indskriften her fra Höire til Venstre): Den 6te er en Binderune af 3 Bogstaver; den 7de en paa 5, hvoraf Figurerne af ᚱ og ᛚ (*m*) ere

Digitized by Google

de synderligste. Den 8de er Binderune, hvis første Bogstav (ᚠ) her er nedvendt. Den 9de og 11te Charakter ere ganske særegne, og blot ved Conjektur læser jeg dem som et bagvendt ᚠ, der med Forsæt og ved et kryptographisk Kunstgreb er blevet saaledes mutileret; den 9de kan efter min Gisning læses for sig selv som dens egen Navn ᚠ (*fe*, Kvæg, Gods, Penge). Den 10de er en stor paa Hovedet stående Binderune; den 18de derimod i sædvanlig opret Stilling. Den 20de, 21de og 24de ere sædvanlige Binderuner. Den 23de er et gothisk-angelsaxisk h (eller *h*); see her ovenfor S. 300—301.

Den hele Fortolkning er, som ovenmeldt, kun et Forsög; er det end meget ufuldkomment, haaber jeg dog at det tilstrækkelig viser Indskriftens magiske Indretning og Bestemmelse til formeentlig Opnaaelse af et overtroisk Öiemed af hedensk Natur og Oprindelse.

Paa vor Tab. XI Fig. 4 samt XII, 1 have vi meddeelt adskillige store Binderuner og korte Runeindskrifter fra Paradishulen i Island. Vi have kortelig ommeldt den og dens Indskrifter herovenfor S. 21—23, men da den hidindtil har været næsten ubekjendt (hvorfor den hverken er blevet besögt af Olafsen, Svend Paulsen, Mackenzie eller andre, som ligetil 1820 have gjennemreist Omegnen i videnskabelig Henseende) kunne følgende Efterretninger om dens Beskaffenhed og Opdagelse neppe ansees for overflödige.

Dens egentlige, nu for Tiden brugte Navn er Paradísarhellir*);

*) I Landets Hedenold har den sikkerlig havt et andet Navn, som vi formode har været *Disarhellir* eller *Disahellir*, Disens eller Disernes Hule. Disse halvguddommelige Væsener bleve dyrkede i de hedenske Tider, ligemed de til Mandkjönnet regnede Alfer, ved de saakaldte *Disablót* (Disernes Offre), svarende til de beslægtede *Alfablót* (Alfeoffre). Diser og Alfer tilsammen kaldtes i Island Land-Vettir (*Landvættir*) og betragtedes som Landets Skytsaander, hvilke Lovene forböde at fortörne. Om Alferne har Overtroen ligetil det 18de Aarhundredes Udgang været almindelig udbredt i Island; den om Diserne mindre. Dog findes endnu mærkelige Levninger deraf. Dette bemærkes f. Ex. i en antiquarisk Indberetning fra Præsten til Myre, Nups og Sæbola Sogne i Isefjord Syssel Hr. Jon Sigurdsen af 24de August 1818: "Paa mange Steder i Sognet gives der Klipper, som kaldes Landdisernes Stene "(*Landdísa steinar*) hvor man troer at de saakaldte Land-Diser boe, hvorfor saavel

den ligger i Islands Sönderamt, Rangarvalle Syssel, Store-Dals Sogn, mellem Gaardene Fitiar og Seljaland, efter Indberetning fra Sognepræsten, Hr. Haldor Johnsen, til Commissionen for Oldsagers Opbevaring af 2den Juni 1818. Man maa stige 5 Favne höit til dens Indgang, i et fast Klippebjerg, og den dannes ved en lav Dör eller Aabning. — Naar man er kommet ind er Hulen vel 5 Favne höi og har den samme Bredde, men kun 3 Favnes Længde. Saavel Hvelvingen som Gulvet vise sig paa det fineste glasserede eller overtrukne af en glas- eller lavaartet Materie, af hvilken Forhöininger og Stalaktiter tildeels dannes. Rundt omkring i Hulen fandt Præsten mange Rune-Indskrifter, hvilke han ikke tröstede sig til at dechiffrere eller forklare, men paastod, med Ret, at mange af dem vare sikkerlig usædvanlige *(vissulega óvenjulegar)*. Denne Skrivelse, skjöndt den mest gaaer ud paa Hulens physiske Skildring, vakte Commissionens Opmærksomhed og den henvendte sig derfor til velbemeldte Sognepræsts Broder, den daværende Provst i Rangarvalle Syssel og Præst til Odde (nu Biskop over Island) Hr. Steingrim Johnsen, en Mand af bekjendt Lærdom og oprigtig Iver for videnskabelige Foretagenders Fremme, med den Begjæring, at han selv paa Stedet vilde foretage en Undersögelse over hine Rune-Indskrifter. Med sædvanlig Velvillie lovte han, i et Brev af 2den August 1820, at efterkomme dette Önske, saasnart Leilighed gaves. Han reiste virkelig selv til Hulen den 18de September næstefter og afgav sin Indberetning om Udfaldet, ledsaget med en vidtlöftig Aftegning af de vigtigste Rune-Charakterer og Indskrifter, den 18de Februar 1821. De fleste af dem forefandtes indridsede i Hulens Gulv, altsaa horizontalt, ligesom paa Runamoklippen.

"Börn som Voxne forbydes at lege eller stöie i Nærheden, hvor man ei heller maa "slaae Græs eller plukke Urter för ikke at fortörne disse Væsener". — Analog til Benævnelsen *Disahellir* (som de Kristne i denne Egn, med Hensyn til den skjönne Udsigt derfra, formodentlig have forandret til *Pavaðisarhellir*) er den endnu almindelig brugte (og dog nu mindre forstaaelige) *Ragnahellir*, Gudernes Hule, om en lignende Grotte ved Snecfjelds-Jökkelen paa Vesterlandet, omtaldt i Olafsens og Povelsens Reise I, 281; Forfatterne formode at man har offret der i de hedenske Tider.

Digitized by Google

Hulen selv forefandt Referenten at passe til Sognepræstens Beskrivelse, men han bemærker endvidere den Tradition blandt Almuen, at en Ubodemand (eller fredlös Misdæder) nogen Tid havde opholdt sig i denne Klippehule, men at Levnetsmidler vare blevne tilförte ham af hans Venner og Slægtninge der i Nærheden. Referenten bemærkede og at Hulen kunde have været et ypperligt Forsvarssted, da kun een Mand, posteret i den smalle Döraabning, meget let kunde (da Klippebjergets Side her er meget steil) forbyde alle andre Adgangen til den. Hulen fandt Referenten kun at være naturlig, men dog mærkværdig "ved nogle Fortidsmænds Gjerninger" (efter det islandske Udtryk *fornmanna verk*). Indskrifterne fandt han mest at bestaae af "Mænds Navne samt sammensatte Runecharakterer eller Bomærker". Det meste heraf aftegnede han og derfor maa vi være ham megen Tak skyldige. Af disse Charakterer antog jeg, efter at have seet Tegningen, nogle for meget gamle, enten fra Hedenold eller dog i dens Maneer, som vistnok har forplantet sig ned til vore Dage i de saakaldte Bomærker (m. fl.). Af dem, som jeg henregner til disse Arter, fremstilles nogle paa de ovenanförte hosfölgende Kobbere.

Adskillige af Paradishulens Figurer tillod deres indviklede Beskaffenhed, i Forbindelse med den knappe Tid, ikke dengang at aftegne.

Efterat Hulen ved denne Undersögelse var bleven almindelig bekjendt besögtes den af adskillige fremmede Videnskabsmænd (som Dr. Gaimard, Marmier, Robert, Lottin og deres övrige franske Medreisende)*) samt

*) Hörende til den videnskabelige Commission, som H. M. Ludvig Philip, de Franskes Konge, i forskjellige Aar, fra 1835 af, har udsendt med Corvetten Recherche, ført af Capt. Tréhouart, til Grandskninger i de nordiske Lande, især Island, hvilket de ovennævnte Herrer, under Dr. Gaimards Anförsel, have gjennemreist og undersögt. Hovedfrugten af disse deres Arbeider er det store, kongelig udstyrede Værk: Voyage en Islande et au Groenland &c., publié par ordre du Roi, sur la Direction de M. Paul Gaimard, Président de la Commission scientifique d'Islande et de Groenland. Heraf er udkommen: *Histoire du Voyage par Mr. Gaimard a Paris 1838* og *Histoire d'Islande par Mr. X. Marmier, 1840*, foruden flere Afdelinger, som ikke vedkomme det historisk-archæologiske Fag, — men med det hele Værk fölger et herligt og ind-

Digitized by Google

ellers af mange andre, og disse Besög have tildeels givet Anledning til adskillige Skrifttegns Beskadigelse eller Omdannelse, ved nye Ridsningers Tilsætning o. s. v, som paa saadanne Steder, hvormed intet Opsyn haves, umulig kan forebygges.

Disse Forandringer vare indtrufne, da Provst Thomas Sæmundson og hans Ledsager, Pastor Johan Björnsen (som S. 23 ovenanfört) foretoge deres nye og udförlige Undersögelse af Hulen og Aftegning af dens Indskrifter 1838. Her vilde det blive altfor vidtlöftigt at anstille nogen udförlig Collationering af de forskjellige Hovedtegninger; vi bemærke kun, at de Sidstnævnte ved deres Afridsninger især have taget nöiagtigt Hensyn til Indskrifternes Stilling efter Verdenskanterne og deres Afstand fra hinanden. De have derimod ikke (som ufornödent) meddelt nye Tegninger af adskillige Binderuner m. m., som efter deres Skjönnende stemte ganske overeens med den ældre. Vi meddele her först saadanne Figurer, som efter de tre ovennævnte Undersögeres overeensstemmende Mening ere fuldkommen rigtig aftegnede og anföre dem med de Nummere, hvormed de nu ere betegnede i Biskop Johnsens originale Hovedtegning.

I Hulens överste Hvælving sees kun en eneste Indskrift (81), som bestaaer af besynderlig dannede Runer (deels forlængede, deels afkortede) og af et gothisk Bogstav i Middelalderens Træk. Det 2det Bogstav er et (tildeels forlænget) ᚦ, det 3die er et gothisk G, det 5te et forkortet og dog usædvanlig kantet ᛉ, det 6te en Binderune, bestaaende af Runerne ᚢᚾᚾᛦ, af hvilke den sidste har Skikkelsen ᛦ; det næstsidste ᚾ (eller simple ᚾ) er bagvendt (efter den for Binderuner gjeldende Tilladelse). Det Hele maa læses ᚦᚾGᛁᛉᚢᚾᚾᛦ (o. s. v.) eller *Ingimuntr* (*Ingimundr*), som et i det gamle Norden og endnu i Island brugeligt Mands-Egennavn, der f. Ex. bares af tvende (ogsaa i Runer) lærde Geistlige, der levede

holdsrigt Atlas af lithographerede Tegninger, af hvilke nogle fremstille islandske Oldsager, tildeels forvarede i det kongelige Museum for nordiske Oldsager her i Staden. Desuden har Hr. Marmier i samme Anledning udgivet hans *Lettres d'Islande, 1837* og flere bekjendte Skrifter, vedkommende den nordiske Literatur.

Digitized by Google

henved 1100 og 1160. Paa en noget lignende Maade synes den store Binderune 37 at være sammensat; den danner en Art af uregelmæssig Halvkreds og kan omskrives saaledes: ᛇᚾᛗᚢᚾᛏᚱ, hvoraf det 3die Bogstav er romersk og det sidste en Art af Middelalderens gothiske R.

Ved enkelte af de övrige, der alle (med Undtagelse af et Navn, et Navnetræk og et Aarstal) ere sammensatte af virkelige Runer, skulle vi tillade os korte Bemærkninger:

33 maa vel oplöses som ᚾᛦᚠ, *Are;* det selvsamme Navn skrives (Tab. XII Fig. 1) 52 som ᛁᚱᚾ; 38 er derimod tydelig ᚾᚱᚱᚦ (et i Island meget sjeldent Mandsnavn undtagen netop fra 1100 og 1200tallet). 57 er fuldskrevet *Hallr,* hvorved det maa bemærkes at det förste Bogstav er af samme Art som det förste (men tilsyneladende sidste) i Runamoindskriften (see ofr. S. 293). 8 fremstiller det samme Navn med sædvanlige Runer, skrevne fra Höire til Venstre. 12 er rimeligst ᚾᚱᚾᚾᛚᚹᚱ, *Arnaldr.* Den 1ste store Binderune 83 læser jeg ᛇᛁᚾᛉᚢᚾᛏᚢᚦ, *Saemuntus* eller *Saemundus* (Resten, der staaer for sig selv, kan jeg ikke forklare). 64 skal sandsynligvis betyde *Knútur Álason* (eller *Ólason*). 36 er en meget gammeldags Binderune, som kan læses *Úlfrún*, ogsaa et meget gammeldags Navn. 55 kan snarest læses *Atli.* Tab. XII Fig. 1 höre 40 og 58 rimeligvis til de allerældste Binderuner. 45 og ligeledes 46 kan læses som ᛇᚾᛉᚢᚾᛏᛦ, *Semuntr* (*Semundr*); 26 *Arne;* 1, *b* ᛅᛚᛁ, *Áli* eller *Óli*, et i Island fordum sjeldent Navn.

97 ᛅᚱᛉᚱ, *Ormr,* og 91 (hvilket jeg mener kan læses *Steinúlvr*) ere aftegnede ved Provst Sæmundson.

Jeg troer at de allerfleste af Paradishulens Indskrifter ere meget gamle*), deels paa Grund af de flestes indvortes Kriterier, de sjeldne

*) I Förstningen formodede jeg at mange af disse Navne vare blevne indridsede ved en Sammenkomst af Landets (og især Omegnens) verdslige og geistlige Hövdinger henved 1122, for at aftale det Fornödne om Forberedelsen af dets ældste Kirkeret. Herimod har Hr. Provst Sæmundson, i min Correspondence med ham, fremsat adskillige Modgrunde, hvilke jeg nu ikke kan tilbagevise. Derimod kan jeg ikke opgive

Digitized by Google

Navne m. m. og deels fordi Hulen selv i nyere Tider har været næsten aldeles ubekjendt, undtagen for de nærmest boende Bönderfolk*). Da Biskop Johnsen undersögte den fandtes der kun disse korte Indskrifter heelt skrevne med latinske eller gothiske Bogstaver: a) Navnet *Jon;* b) Navnetrækket MH; c) AMO 1709 efter Biskop Johnsens Tegning; Nullet havde, da Provst Sæmundson undersögte Hulen, faaet et Tillæg, hvorved det hele Aarstal kom til at ligne 1789.

I de fleste andre, fra Arilds Tid berömte islandske Klippehuler have mange af Besögerne, i de tre sidste Aarhundreder, indridset deres Navne, og tit have der de gamle Rune-Indskrifter, ved voldsomt at udskrabes, maattet give Plads for de nye. Af disse sidste ere kun faa anbragte med Runer og indeholde saavel da, som ellers med gothiske eller latinske Bogstaver, kun den Besögendes Navnetræk, der angive det förste Bogstav i hans og Faderens Navn med det tilföiede ᛇ (ᛋ o. s. v.), som skal betyde Sön; de Navne, som ere fuldskrevne, ere derimod som oftest blot udtrykte ved den (til sin Tid) brugelige Skrift. Exempelvis kan dette oplyses ved fölgende Sammenligning af ældre og nyere Data. Den ovenmeldte Svend Paulsens egenhændige Beretning, som jeg nu har for mig, lyder saaledes: "Udtog af en Reise-Journal 1793 Aug. 9de. "*Snorrariki* paa Thorsmark" (*Þórsmörk*, en til Fljotsliden i Rangarvalle "Syssel grændsende öde Strækning) "er en Hule höit oppe i en perpendi-"kulær Klippe. Den skal være benævnet efter en Mand, Snorre, der "först skal have klavret derop uden at bruge de siden hugne Fodstier i "Klippen. Saavel Hulens Indvendige som Klippen udenfor ere gandske

den Tanke, at mange af Hulens Charakterer og Navnetræk ere indridsede i det 12te og 13de Aarhundrede (eller endog för), maaskee især i Aaret 1125 eller 26 (da Biskop Arnald fra Grönland var Sæmund Frodes Gjæst paa Odde). For denne Gang maa jeg dog lade Udviklingen af denne Undersögelse fare.

*) Dette indsees vel bedst deraf, at den af Islands Literatur særdeles fortjente Districtschirurg Svend Paulsen, som længe havde opholdt sig der i Nærheden og derfra bereist Landet i adskillige Aar (fra 1791 af) i naturhistorisk og antikvarisk Henseende, — ikke vidste det mindste om Paradishulen, indtil den blev opdaget 1818.

Digitized by Google

"udgraverte med adskillige, deels efter Anseende meget gamle Navne og "runiske Bogstaver og Navne". 28 Aar derefter, nemlig den 22de Aug. 1821, besögte Hr. Biskop Steingrim Johnsen, efter den antikvariske Commissions Önske, denne Hule. Han beskriver den som rund og hvælvet, af 18 Alens Omkreds, i Midten af 6 Alens Höide. De indvendige Sider bestode af Sandsten, som let kunde tage mod Indskrifter, men som ogsaa let kunde udslettes. Der var da kun meget faa Runer at see, men derimod endeel moderne Indskrifter og Monogrammer med latinske Bogstaver, f. Ex. S. I. S. 1760. I den perpendikulære Klippevæg udenfor Hulen, hvor Bjergarten er haardere, men tillige udsat for Veirligets og Solskinnets Indflydelse, saaes en Mængde Abbreviaturer af Mandsnavne "og Bomærker", men ikke over 7 eller 8 i simple Runer — hvilke Leiligheden ikke tillod at aftegne; mange af Indskrifterne vare, efter Biskoppens Mening, fra de nyere eller nyeste Tider.

Fra Islands Huler begive vi os til Grönlands Fjelde. Graah's Navn vil ikke blot blive foreviget ved Opdagelsen af Östgrönland og ved de der udstaaede Farer og Besværligheder, men ogsaa ved Tilveiebringelse og Redning af vor Klodes (saavidt det er mig bekjendt) allernordligste gamle Skriftminde. Denne lille, men höist mærkværdige Runestens Indskrift er allerede bleven löselig ommeldt herovenfor S. 206—207, og den hele Sten sees afbildet paa vor Tab. XI Fig. 3, — men dens Historie fortjener dog ved nærværende Leilighed i Korthed at meddeles.

Stenen fandtes i Foraaret 1824 af en indfödt Grönlænder, paa Öen Kingitoarsuk ved Grönlands Vesthyst, under 73° Bredde, 4 Mile norden for det nordligste danske Etablissement Upernavik, först anlagt 1778. Öen har, saavidt vides, ikke nogensinde været beboet af Danske, og besöges kun af og til af Grönlændere for Hvalfiskeriets Skyld. I Almindelighed boe de ikke, om Vinteren, paa nordligere Steder*). Stenen

*) De saakaldte nordiske Höilande i det nordöstlige Hjörne af Baffinsbugten adskilles fra det af de Danske koloniserede Grönland ved Örkener og Isbjerge. De naae omtrent

laae temmelig höit oppe paa et Fjeld. Den bestaaer af Qvartzskifer og er ikke större end selve Afbildningen paa vort Kobber. Runerne ere indridsede paa Stenens glatte og endnu vel conserverede Flade. Graah kjöbte den af Finderen og skjænkede den til det kongelige Museum for nordiske Oldsager.

Rask læste Stenens Indskrift meget rigtig saaledes:

Ellingr Sigvaþs sonr ok Bjanne Tórtarson ok Enriði Osson laugardaqin fyrir gagndag hlópu varða te ok ryddu (ruddu) MCXXXV.

Han bemærkede at Sproget var reen og rigtig Islandsk, men skrevet skjödeslöst efter Udtalen af en Ulærd*); mærkeligt er det at denne ligner den nu brugelige islandske, saa at danske Handlende ofte skrive *Bjanne* for *Bjarne*, vel ogsaa *Osson* for *Oddsson*. *T* for *þ* i Begyndelsen af Ordene röber derimod en i den Tid særegen Udtale; *te* sees desuden at være abbrevieret for *tenna (þenna)*.

Ellers er Indskriftens tydelige Mening denne:

"Erling Sigvatsön og Bjarne Thordsön og Enride Oddssön opreiste "denne Varde (Stenhob, Pyramide) og ryddede (Pladsen) Löver-"dagen för Gagndag**) 1135"***).

---

fra 75° til 77° 40′ n. Br. Der boe og færdes Eskimoer i et Land, som neppe fremviser et grönt Græsstraae og som stedse er bedækket af Is og Snee. De ansaae sig ogsaa, da Ross besögte dem 1818, for det eneste Folk i Verden!

*) Det kan dog vel være muligt at Grönlænderne (ligesom tildeels Nordmændene) have fulgt en Retskrivningsmaade, der mere nærmede sig til Udtalen end den gamle islandske. Först i det 15de Aarhundrede har de grönlandske Klerkes Skrivemaade afveget noget fra den i Island brugelige; see Grönlands historiske Mindesmærker III, 148; der findes f. Ex. (omvendt) *þil* for *til*. Den Mand, som affattede vor Runeskrift, synes vistnok at have forstaaet sig vel paa den i technisk Henseende. Om det Tegn, som staaer foran Indskriftens Begyndelse, see ovenfor S. 207 i Anmærkningen.

**) Her menes den ene eller mindre Gagndag, en Festdag, der rimeligvis har sit förste Udspring fra de hedenske Tider. I den catholske Periode fastsattes den til den 25de April. Navnet betyder egentligst *Seiersdag*, men just i de Dage feiredes Sommerhalvaarets Begyndelse af Nordmænd og Islændere; i de hedenske Tider holdtes da det saakaldte *Sumarblót* eller Sommeroffer for at modtage Sommeren, og tillige, udenfor Island, for at nedbede *Seier* og Held for Kongen.

***) Om Aarstallet m. m. see Rasks egen udförlige Forklaring i Antiqvariske Annaler (1827) IV, 311–314; jfr. mine Tillæg dertil S. 314–319.

Digitized by Google

De tilgrændsende Egnes gamle Benævnelser og vore nordiske Forfædres Bekjendtskab dermed, har jeg i sin Tid sögt at oplyse; deraf maa det vel blive klart at Grönlændere af norsk og islandsk Oprindelse have paa en Reise til de nordligere Egne sat denne Indskrift for at indlægges i en Varde til Erindring om deres Nærværelse paa Stedet og tillige mulig for at hjemle dem Ret til et Anlæg paa Öen for Jagtens eller Fiskeriets Skyld*).

Foruden de mærkelige Binderuner fra denne Indskrift, som vi ovenfor S. 207 have anfört, kan det bemærkes, at Charakteren ᚼ her kun betyder Bogstavet *y* eller *u*, men derimod ikke *r* finale, som her, ligesom i de fleste norske og islandske Runeindskrifter kun udtrykkes ved det ellers tilsvarende Bogstav. See ellers ovenfor S. 320, 334, 447.

At de stukne eller punkterede Runer ellers almindelig have været brugte af de gamle Grönlændere erfares endvidere af Indskriften paa en Runesten (af 2 Fods 14½ Tommes Længde, 14 T. Bredde), som i Aaret 1830 blev fundet ved Igaliko (formodentlig det gamle Bispesæde Garde). Indskriften er öiensynlig af kristeligt Indhold: "*Hér hvílir Vigdís M. D.* (eller *Mei?*); *gleði guþ sál hennar* ɔ: Her hviler Vigdis M(...'s) D(atter, eller Möen Vigdis); Gud glæde hendes Sjæl!" Her sees upaatvivlelig den punkterede Rune ᚠ og mulig tillige ᚾ (hvis nemlig dette Bogstav bör adskilles fra ᛏ, hvormed det hænger sammen, ved tvende tydelige Punkter), thi ellers maatte den hele Figur, som Binderuner, indbefatte Bogstaverne ᛏᚾᛁ**). Her findes heller ikke noget ᛅ finale.

*) Efterretninger om en i Grönland fundet Runesten o.s.v. l.c. S. 320—342. Jfr. Rafn Antiquitates Americanæ S. 347—56, hvor en i Hovedsagen med den ovenanförte stemmende Forklaring af Dr. Brynjulfsen m.m. nærmere omhandles, samt S. 412—15. Det fortjener at bemærkes at Captainen paa et engelsk Hvalfangerskib, Georg Palmer, i Aaret 1826, ved at söge Havn ved et af de danske Etablissementer i Grönland, saae hos dets Bestyrer et Aftryk af det ældste Kobberstik af Indskriften (förend det udkom i Antiqvariske Annaler) og tog et Facsimile deraf, som er udgivet af Antiqvarernes Selskab i Newcastle upon Tyne (med dansk og engelsk Oversættelse, der dog trænger til nogen Berigtigelse) i Archæologia Æliana (1830) II, 203—204.

**) See Rafns Antiqvitates Americanæ S. 342—43 Tab. VIII.

Digitized by Google

Til Side 17, 19—21, 159—62, 166, 168, 173, 177—79, 253, 368, 376—79, 380—84.

Om Runeindskrifter paa Amuleter, eller forskjellige Gjenstande, brugte som overtroiske Beskyttelsesmidler m. m. Der gives en Art af besynderlige temmelig smaa Stene, der pleie at findes i eller ved Ruinerne af de gamle grönlandske Kolonisters Bygninger. De ere sjeldent meget tykke, mest flade, af en noget afrundet Form, der snarest pleier at nærme sig til den ovale, alle gjennemborede med et Hul, anbragt nær ved den Kant, der har skullet være den överste, for at de kunde ophænges paa en gjennemtrukket Snor. Adskillige af disse Stene ere betegnede med indhugne eller indridsede Charakterer, som ligne Runer eller Binderuner.

I de sidstforlöbne Aar har saavel det Kongelige Museum for nordiske Oldsager som Hr. Oberstlieutenant Sommer for hans egen Samling*) erholdt nogle af detteslags Stene, ikke större end saa at de kunne omfattes af en lukket Haand.

Man har fremsat forskjellige Gisninger om disse Stene, da de enten kunne (ligesom andre noget lignende i Island): 1) være blevne brugte som Sænkestene, enten ved Fiskerie paa Krog eller Angel, eller og for at heftes til den nedvendende Deel af et Fiskegarn. 2) til at hænge i en Væv (som dog da maa have hört til fine Töier eller smaa Væverstole) ligesom de i Island saakaldte *kljásteinar*. 3) til den overtroiske Brug at hænges paa Mennesker eller Kvæg, vel endog paa eller inden i Huse, som Amuleter eller Phylakterier. To af de ovenmeldte Museet tilhörende Stene ere betegnede med den tydelig indhugne Rune ᚠ, som kan formodes at betegne *guð* eller *goð* (Gud, Guder), der da ved sin Indskrift, ligesaafuldt som ved en mundtlig Paakaldelse, opfordres til Hjelp eller Beskyttelse for Vedkommende. Et Par af dem, som tilhöre den Sommerske Samling, ere noget mindre og mere flade. Paa den ene

*) Det maa dog ved denne Leilighed bemærkes, at det Kongelige Museum forhen fra ham har erholdt adskillige ypperlige nordiske Oldsager til Foræring.

Digitized by Google

sees Navnet ᛅᚴᛁ (*Åki*, det danske *Aage*) og adskillige Ridsninger, der synes at være Binderuner. En særskilt Undersögelse om disse særegne grönlandske Runestene forbeholdes Eftertiden og vil formodentlig kunne meddeles i det under Pressen værende 3die Bind af Grönlands historiske Mindesmærker, udgivne af det nordiske Oldskriftselskab i Kjöbenhavn.

Til de sidstommeldte Oldtidslevninger slutte sig de i de nordiske Riger ulige hyppigere fundne saakaldte Stenringe eller smaa gjennemborede runde Skiver (ogsaa kaldede Dopper eller Tridser) af hvilke en, forsynet med en Indskrift i Runer og Binderuner*), er funden i Skaane**) og synes at have været betragtet som en indviet Amulet (see ovenf. l. c. med Afbildningen Tab. VII Fig. 1). Jeg har meget udförlig sögt at udvikle og forklare selve Indskriften paa et andet Sted, hvortil jeg maa henvise***),

*) Citatet til det paaberaabte vigtige Værk af Stenskivens lærde Eier bör rettes til 3die Hefte S. 29—80, Tab. XII Fig. 158, hvilken Nilsson önsker jevnfört med Tab. XI Fig. 139, som af ham ansees for at være af samme Art, men dog meget ældre end den gothiske Stamme i Skandinavien. I denne Anledning kan det bemærkes, at Sysselmanden i Rangarvalle Syssel, Hr. *Sverresen*, i Aaret 1838 kom i Besiddelse af et Par smaa gjennemborede Stenskiver af selvsamme Form som de ovenomhandlede og af sædvanlig Störrelse, fundne i Ruinerne af den store Gaard Husagard i det fornævnte Syssel. Den er forlængst bleven ödelagt af Sandflugt og har ikke siden været beboet. Disse Stenskiver bestaae uden al Tvivl af en Stenart, der findes i Island, kaldet *kljágrjót*, som af Mineralogen henregnes til Vakkerne. Disse sidste Oplysninger skylde vi Naturforskeren Hr. Steenstrup, som har overbragt den fra Island til det Kongelige Museum for nordiske Oldsager. Hine forarbeidede Stenskiver kunne da vel ikke være ældre end det 9de Aarhundrede, i hvilket Islands egentlige förste Beboelse begyndte. Dog ligne de islandske Stenskiver i Form og Störrelse dem, som findes i Danmark, Norge, Tydskland o. s. v. Christie og Nilsson antage, ligesaavel som jeg, at disse Stene brugtes af vore gothiske Forfædre, som Seierstene, Livstene o. s. v. (altsaa som Amuleter); den Sidstnævnte troer, at de fordum benyttedes af Lapperne, men bevaredes af den sildigere Overtro som Dvergfolkets Efterladenskab o. s. v. Dette er ikke alene muligt, men ogsaa sandsynligt, hvorimod det nysanförte Exempel efter min Mening tydelig viser, at man i vor Histories Hedenold her i Norden har forfærdiget lignende Redskaber eller Amuleter, samt at de följelig ikke alle ere fra Urindvaanernes Tider.

**) Följelig i en Deel af det gamle Danmark, hvorfor vi her have betragtet den som et dansk Mindesmærke.

***) I Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1838: Om en Stenring med Rune-Indskrift fra den hedenske Tid S. 118—38.

Digitized by Google

og tillader mig her blot at anføre min Undersögelses Hovedresultater. Jeg læser hele Indskriften saaledes:

HAKON JALL LIT (*let*) VI HEGTNA (*hegðna, hegna*) ALE MAÞR (MIK) GIM HEILL TES*).

ɔ: "Hakon Jarl lod Helligdommen**) hegne (indhegne); man pleie mig "(Stenen), dens Held (eller heldydende Beskyttelsesmiddel!")***).

Christie havde allerede (efter Büsching) bemærket****), at lignende Stenskiver vare blevne fundne i Schlesien; de findes og i tydske Gravhöie, især i Thüringen†); disse sidste ere af forskjellige Stenarter (hvoriblandt ogsaa Bjergkristallen) samt ere tildeels betegnede med *Halvmaaner*, uden Tvivl som et helligt Billede, der hörte til den fordum (ogsaa i vort Norden) meget udbredte Maanedyrkelse. Det samme Tegn sees ogsaa paa meget haarde Leerkugler, der findes i de samme Gravsteder og ligeledes maa være blevne brugte som Amuleter. De Rige besade slige

*) For *þes* eller *þessa*, ligesom *te* læses paa en grönlandsk Runesten for *þena* eller *þenna*; see ovenfor S. 575.

**) Originalens *Vi*; see herom især l. c. S. 125 samt en særegen Afhandling i samme Bind S. 177—219: Om Nordens ældste Gudsdyrkelsessteder, kaldede *Ve* eller *Vi*, samt denne Benævnelses Oprindelse og Afledninger.

***) Ved at være blevet indviet i Helligdommen, da Ordet *mik* indeholdes i en Binderune, der og kan læses *gim* (acc. sing. af nom. *gimr*), som baade betyder en *Sten* og tillige *Ilden*, saa har maaskee Indskriften, med Forsæt, skullet medföre en dobbelt Betydning, — eller ogsaa en umiddelbar Opfordring til Vedligeholdelsen af den hellige Offerild, som ved höitidelige Leiligheder brændte paa Offerstedet (undertiden som blussende Baal), hvoraf Valborgs og St. Hansdags Blus m. fl. ere umiskjendelige Levninger blandt Almuen i vort Norden, ligesom og i England, Frankrig, Tydskland o. s. v.

****) I hans ovenfor S. 231 paaberaabte Afhandling i Urda 1ste Bind, med en Afbildning (Pl. 3, a. b.) af den der især omhandlede Stenring, som fandtes i en Gravhöi ved Gaarden Nodtland paa Öen Moster (ved det gamle Hordeland), der i Hedendommen (som bekjendt) var et Hovedsæde for Thors ivrige Dyrkelse. Jfr. ovenfor S. 506. At Stendyrkelse især har hört til dens overtroiske Ritus m. m. har jeg sögt at vise i Annaler for nordisk Oldkyndighed l. c. S. 133—137.

†) See herom et Skrift af Dr. Julius Adler: Die Grabhügel, Ustrinen und Opferplätze der Heiden im Orlagau (u. s. w.), Saalfeld 1837, 8vo, S. 11, Tab. I Fig. 13, 14 (jfr. Fig. 15) Tab. II Fig. 16 (b). Andre Afbildninger af tilsvarende Gjenstande sees i Klemm's deutsche Alterthümer Tab. I Fig. 11, 13, Tab. XI Fig. 8, 9. Om de skandinaviske see endvidere Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I, 486 Tab. IV Fig. 52, 53.

Digitized by Google

Kugler af Krsital; en saadan er f. Ex. fundet (1653) i Frankernes hedenske Konge Childeriks Grav i Dornick; han döde Aar 481. I Hr. Oberstlieutenant Sommers herværende Samling findes en lignende udmærket skjön Krsitalkugle, hvori et Par Charakterer ere indridsede, der meget ligne Runer. Om en Kristalkugle med græsk-gnostisk Indskrift, fundet i en Gravhöi i Fyen, har jeg handlet her ovenfor S. 382.

Til disse smaa Amuleter med Runeindskrifter og hieroglyphiske Billeder knytter sig en anden, som oftest större Art, de i Danmark saakaldte *Tordenstene* (til hvilke dog ogsaa i Sverrig de nysbeskrevne runde Stenskiver regnes; see ovenfor S. 21). Disse bestaae tildeels af forarbeidede Kiler, af Sverrigs Almue kaldede *Thorviggar* (Thors Kiler) og deels af *Hammere*, Thors fra Arilds Tid bekjendte Attribut og Sindbillede. Jeg vil her ikke gjentage hvad jeg i andre Skrifter vidtlöftig har udviklet. At adskillige i disse Gravhöie fundne Stenkiler og Hamre blot have været symboliske Efterligninger for at beskjærme den Afdödes Levninger, vel endog hans Aands formeentlig fortsatte Tilværelse i Dödningeriget fra Uvætternes eller de onde Væseners Forfölgelse, har Skule Thorlacius udförlig viist*), endskjöndt man paa den anden Side er gaaet

*) I Afhandlingen: Om Thor og hans Hammer, de dermed beslægtede ældste Vaaben samt de saakaldte Stridshamre, Offerknive og Tordenkiler, som findes i Gravhöie, — i Skandinavisk Museum for 1802. Hertil slutter sig Abrahamsons Afhandling i Antiqvariske Annaler 1ste Bind (1812). Ældre Forfattere, der forben have yttret den samme Mening (som tildeels maa ansees for at bekræftes af Europas og Asiens fleste Folks Overtro om Tordenstene m. m.), nævnes af Werlauff i hans Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie (D. Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. V, 156—157); der anföres og flere Grunde for endeel af disse forarbeidede Stensagers Anvendelse som Sindbilleder eller Phylakterier, S. 159—164. De betragtes endnu tildeels saaledes af de nordiske Landes Almue, idet de menes, naar de ophænges i eller paa Huset, at beskytte det mod Torden, Trolde, Hexeri, o. s. v. Jonge bemærkede (i Skriftet om den nordsjællandske Almue 1798 S. 292) at hine Stene jo og vare "Copier af Hammeren Mjölner". I hans Egn betragtedes de da som store Kostbarheder; en Skomager var saa lykkelig at eie 7 af dem. Mindre bekjendt er det, at en lignende Overtro i vore Dage hersker höit oppe i Tydskland, hvorom Underretninger findes i Dr. Joseph Emmerle's Skrift: Ueber Amulete und was darauf Bezug hat, Mainz 1827, S. 56—66. De kaldes ikke alene *Donnerväxte*, *Donnerkeile*, men ogsaa *Thor-Keil*, *Thor-Hammer*. Forfatteren havde samlet endeel af dem, men kun med stor Besvær-

Digitized by Google

meget for vidt ved at anvende denne Forklaring paa virkelige Vaaben og Jagtredskaber m. m., hvilket Werlauff og især Nilsson*) have oplyst. Til hine Gravamuleter höre vel derimod de meget smaa Efterligninger af Hamre, Öxer, Kiler o. s. v., forfærdigede af Rav eller Sten, sildigere endog af Bronce, som findes i de gamle Nordboers sidste Hvilesteder. Kun yderst sjelden have de været betegnede med Skrift; dog gives der Undtagelser, hvorpaa vi ville anföre et tydeligt Exempel.

I Upsala Universitets mineralogiske Samlinger forvares en Stenhammer af Graasten *(saxum commune)* 8½ Tommes Længde, 1⅝ Tommes Bredde, som er forsynet med en Indskrift i Runer, der synes at höre til den Art, der sees paa Leerager- eller Björketorp-Stenen, og flere andre, forsaavidt man der seer det angelsaxiske ᚻ (som *h*) og tillige det nordiske ᛅ, som da betegner en Selvlyd (see herovenfor S. 429). En stor Deel af Indskriften er desværre udslidt eller forvittret af Ælde, der tillige uimodsigelig bevidnes ved denne Omstændighed. De endnu synlige Charakterer kunne efter Sjöborgs Tegning læses saaledes i Overeensstemmelse med de for slige Binderuner gjeldende Regler:

ᚨ ᚻᛁᛚ..ᚦᚨ(?) ᚨᚱᛁ

Den anden Charakter er en Binderune, som her kun gjengives ved to Bogstaver, men kan ogsaa indbefatte to (eller tre) andre, saa at den maatte læses som HIL, der atter i Runer udtrykker Ordet *heil*, *heill*, (det tydske *Heil* o. s. v.), som baade betyder *Held* og *Heldmiddel* (i over-

lighed, da Eierne af disse Tordenstene, blandt Landalmuen, ikke vilde afstaae dem, fordi de ansaae dem for uundværlige, da de beskyttede Huset mod Torden, fordreve Qvægets Sygdomme, bragte Köer til at give Melk o. s. v. De pleiede at udleie dem, for Sygdomstilfælde, mod en vis Betaling, saa at de følgelig yde gode Renter; Eierne vilde ikke sælge dem for 2 eller 3 Louisdorer Stykket. To Bönderfamilier i Landsbyen Schwabsburg (i Pfaltz) vare i Besiddelse af to saadanne Stene, som efter gammel Vedtægt stedse gaae i Arv til den ældste Sön.

*) Werlauff l. c. S. 157—159; Nilsson i Indledningen til hans Skandinavisk Fauna (Fuglene) 2den Udg., Lund 1835 (2 Dele) S. XXI—LII (§ 8, Utkast till jagtens och fiskets Historia på Skandinavien) og end udförligere i hans ovenommeldte Værk: Skandinaviens Urinvånare.

Digitized by Google

troisk Betydning) som Amulet eller Talisman; see herovenfor S. 20, 147, 161, 580. De to manglende Bogstaver, til hvilke man dog seer svage Spor, kunne vel have været ᚠ (eller ᚠ) og ᚢ, og det andet Ord saaledes maattet læses ᚠᚢᚦ✱ (altsaa enten *guþa*, *goþa* eller *goða*). Det sidste Ord er tydelig Navnet *Ari*, som et ældgammelt Mands-Egennavn i Norden, der og sees paa svenske Runestene, f. Ex. Liljegrens 779 (fra Westmanland; jfr. herovenfor S. 189). Vi gjætte dog, at Indskriften har kunnet læses: enten *a*) *á heill guþa Ari* ɔ: Are eier Gudernes (det af Guderne givne) Held (eller Heldmiddel), — eller *b*) *á heill góþa Ari* (A. besidder en god Lykke, eller godt Lykkemiddel o. s. v.)*).

Det er i denne Henseende mærkeligt nok, at det herværende Kongelige Museum for nordiske Oldsager besidder en temmelig stor Öxe beklædt med Bronce, hvis Kjerne og Eg dog ere af hærdet Jern, men det meste af Eggen er bortrustet. Paa den ene Side fremviser den et skjæggct Hoved i ophöiet Arbeide (hvortil Magen paa den anden Side er bortfaldet) og nogle i ældgammel Tid indgravede

*) Denne yderst mærkelige Stenhammer er först bleven beskrevet og en Afbildning deraf udgivet af *S(chröde)r* i en Opsats med Titel: "Beskrifning öfver en forntida Stridsyxa med Runor" i Idunna (Stockholm 1824) 10de Hefte S. 358—366, som udgjör en værdig Slutning til dette indholdsrige og geniale Tidsskrift. Deri oplyses Stenhammerens Historie; den er fundet i Jorden, ved Plöining, henved 1700 af en Bondemand og blev siden opbevaret i Brenners og Bromells Museer, hvorfra den blev indlemmet i Upsala Universitets Mineralie-Cabinet. Det meldes ellers der, at den er stödt og beskadiget paa begge Ender, hvilket synes at vise dens alvorlige eller hyppige Brug i ældre Tider; ellers har den sin oprindelige Form. Afbildningen sees Tab. II Fig. 11, men Runerne ere, ved Kobberstikkerens Feiltagelse, i nedvendt og bagvendt Stilling. Sjöborg har end senere undersögt og aftegnet denne höist mærkværdig Oldsag i hans Samlingar f. Nord. Fornälsk. (1830) III, 163. Da hans Afbildning Pl. 53 Fig. 168 er den sidste og Runerne der sees i rigtig Stilling, gjengive vi den her paa vor Tab. VII Fig. 11. Runernes Figurer stemme ellers i begge Afbildninger, med den Forskjel, at ᚾ i den ældre kun sees som en enkelt Rune ᚿ; at intet Spor der sees til den 4de Charakter og ikke heller til den skraa Tverstreg, som af Sjöborg antydes ved den 6te (eller tydelige 4de). Den Sidstnævnte læser ✱ som *h* eller *g*, men Binderunen som *ol*, og vi nægte ikke Muligheden af en saadan Læsnings Rigtighed. S—r antog de förste Runer for Levninger af Eierens Fornavn, men de sidste for hans Tilnavn ᚹᛁ✱ᚱᛁ, *digri*, den Tykke, som brugtes om Forskjellige i Oldtiden.

Digitized by Google

Runer, af hvilke de første ved en Rune og en Binderune synes at udgjöre Ordet *Got* eller *Goð* ɔ: Gud, Guder*). Denne Öxes og tillige Runernes höie Ælde erfares bedst deraf, at den maa antages at være fra Overgangstiden mellem den nordiske Oldtids Bronce og Jernalder. See Ledetr. for nord. Oldk. S. 60—61. Det er rimeligt at man i hine meget overtroiske Hedenoldsdage har villet meddele Öxen en for Eieren heldbringende Kraft ved dens Betegnelse med Guds eller Gudernes almindelige Navne; jfr. ovenfor S. 577. At Vaaben fordum virkelig betegnedes med Runer, idet man paakaldte Seiergudens Navn, erfares af Eddasangene o. s. v.; see ovenfor S. 140—141**).

Ikke alene til Angreb, men ogsaa til Forsvar bestemte Vaaben vare i Nordens Oldtid betegnede med Runer. Eddadigtene melde dette allerede om Solens mythiske Skjold (see ovenfor S. 141). Selv vore hedenske Forfædre bare Skjolde, der udmærkedes ved Billedværker og Runer (jfr. ovenf. S. 118)***). Saavidt mig er bekjendt besidde vi nu ikke her i Norden noget Runeminde af denne Art; ovenfor (S. 21, 37) er

*) Efter et lidet Mellemrum følger Runen ᛋ (*s*); — flere Runer have været anbragte paa en dertil bestemt aflang Forböining, men de ere nu udslettede; ligeledes paa den anden Side, af hvilke nu kun ¼ er synlig tilbage. Ogsaa i Mandehovedets Skjæg synes enkelte Runer at være fiint indgravede. Paa Öxens Bagkant sees et glubende Dyr, som viser Tænder, og adskillige smaa Menneskehoveder have været anbragte paa andre Kanter af den.

**) Fra Sten- og Ravalderen kan man ingen Metalsværd vente. Den halvmythiske Hervarar-Saga omtaler Svafurlame, Odins Sönnesön, der herskede i Garderige (det europæiske Rusland), som engang paa Jagt traf et Par Dverge ved Solens Nedgang udenfor deres Klippeborg. Ved at svinge sit Jernværge eller Dolk (*málajárn*, *málasax*) hvorpaa en magisk Indskrift var anbragt, fortryllede han dem saaledes, at de nödtes til at bede om Naade og kjöbe den ved Löfte om Forfærdigelse af et end ypperligere Sværd. Skjoldmöen Hervör drog ogsaa omkring i fuld Rustning:

gröfnom geiri
með gota málom

ɔ: med et Spyd eller Landse (Tydsk *ger*) udgraveret med Ord eller Skrift i Gothernes Sprog; see Rafns *Fornaldar-Sögur* I, 414, 439, 514. Virkelige Sværd med Runer omtaldes af Björner som fundne i Sverrig, af Klüwer i Norge.

***) Skálda bemærker at de gamle (runde eller ovale) Skjoldes Rande tit vare forsynede med Indskrifter (*á fornum skjöldum var títt at skrifa rönd þá er baugr var kallaðr*; Rasks Udgave S. 160). See ellers Lex. mythol. bor. S. 611—614.

Digitized by Google

dog ommeldt et lignende, fundet ved Ely i England *); vi meddele en Efterligning deraf paa vor Tab. XII Fig. 2. Det er tydeligt at dets Charakterer (rimeligvis som magiske) skulle læses bagfra, men nogle af dem er dog bagvendte, andre retvendte (ligesom i forskjellige ovenfor omhandlede eller meddeelte nordiske Runeindskrifter, f. Ex. S. 567—68 samt Tab. IX Fig. 1, 2, 3, 4, Tab. XII Fig. 4). Runerne ere forbundne ved saadanne Baand eller Linier som ogsaa sees i Ullerups Jættestue (Tab. VII Fig. 6) og paa den i Skaane fundne Stenring (Tab. VII Fig. 1), der uden Tvivl er bleven brugt som en Amulet eller Talisman, efter hvad vi herovenfor (S. 578) have bemærket. Disse Baand eller Linier forene her Runestavene, ligesom Helligdommens Baand *(Vebönd)* de virkelige Stave i det Hegn, som omgav det hedenske Gudsdyrkelses- eller Offersted (see ovenf. S. 20, 21). Vor korte og rimeligvis kun fragmentariske Indskrift viser sig især at være nordisk ved Runerne ᛏ, ᛒ og ᚹ (ligesom og ved ᚴ eller ᚼ, da ᚠ her heller ikke mangler). De fleste af dem, om ikke alle, bestaae ellers af Binderuner. Den første kan læses *Óþ* eller *Óþin;* om de övriges Betydning kan jeg kun tye til usikkre Gisninger. Om den Angelsaxer, der først har eiet Skjoldet, som udvendig indeholder en i da sædvanlig Skrift udtrykt Bön til (de Kristnes) Gud om stedsevarende Beskyttelse for den Mand, der bar det paa sig — har ladet den nordiske Runeindskrift fastnagle dertil, eller dette er skeet ved en Nordboe, der var kommet i Besiddelse af Skjoldet, kunne vi nu ikke med Bestemthed vide.

Andre Gjenstande, der sædvanlig bares paa Legemet som Redskaber eller Prydelser, pleiede og i det gamle Norden at betegnes med Runer, hvorved de af Nogle meentes at erhverve en talismanisk Kraft. Kamme til eller i Haaret bares og brugtes der baade af Mænd og Kvinder, ligesom blandt Germanerne. En saadan Kam fandtes dybt nede i en Mose i Skaane 1823, aldeles heel paa nogle afstödte Spidser

*) Det var neppe bestemt til virkelig Brug i Kampen, men kun til en overtroisk ventet Beskyttelse for dets Eier. Den Lamelle, hvorpaa Runeskriften sees, var heftet til selve Skjoldet med 9 Stifter.

Digitized by Google

nær, og havde tildeels ophöiede Kanter. Den meentes at være af Elfenbeen eller og (hvilket vi antage for fuldt saa rimeligt) den samme meget lignende Hvalrostand*). Den var 2½ Tomme lang, 3 T. bred, med lange og fine Tænder paa begge Sider. Indskriften er affattet deels i nordiske, deels i tydsk-angelsaxiske Runer. Ordene adskilles ikke ved noget Tegn eller Mellemrum. Den 12te September i ovennævnte Aar sendte Hr. Provst Bruzelius en Tegning af den til Justitsraad Thomsen. Kammen var bestemt til at beskrives og stikkes i Kobber i Idunna, men Tidsskriftet ophörte kort derefter. En Efterligning af den ovenmeldte Tegning tillade vi os her at meddele:

Det forekommer mig at Runerne maa læses bagfra, endskjöndt kun de to af dem kunne siges at være i en bagvendt Retning, — saaledes nemlig, i Bogstavernes rigtige Stilling, fra Venstre til Höire:

ᛁᚾᚴᚾ ᚺᛁᚨ ᚴᛅᚾᛒ ᚨᛟ ᛅ

INK(G)A HJO KANB OH A

med nu sædvanlig islandsk Omskrivning: *Ínga hjó kamb ok (og) á* ɔ: "Inga huggede Kammen og eier den". Dette Kvindenavn forekommer meget hyppig i svenske Runeskrifter.

Bagfra læst er den 3die Charakter en Binderune, der indbefatter Bogstaverne ᚴᚾ; den 8de er et bagvendt ᛅ; den 12te staaer for ᚴ eller ᚴ, som ellers tit, især i svenske Indskrifter; den 13de og sidste er et bagvendt ᛅ.

Er denne Læsning rigtig, er Kammen bleven forfærdiget af en Kvinde; i det gamle Norden lærte Kvinderne Runer og befattede sig tit med at udskjære Billeder o. s. v.**). — Saaledes synes ogsaa Eierens Navn at tilkjendegives ved de i tydsk-angelsaxiske Runer affattede korte Ind-

*) Mange Kamme af Been samt enkelte af Horn og Bronce, fundne i danske Gravhöie, haves i det herværende Kongelige Museum.

**) Som f. Ex. *Margret hin haga* (den kunstfærdige Margrete), som henved Aar 1200 bedst forstod sig paa Skulptur eller Billedskjæreri paa hele Island; hun udhuggede

Digitized by Google

skrifter paa det ved Colding funde Gulddiadem og et i Sjælland fundet Smykke, mulig og paa det ene Guldhorn (m. fl.); see herovenfor S. 400, 474*) Tab. XIII Fig. 2, 3, 6.

Undertiden have vore Forfædre erhvervet fremmede Kostbarheder, der mulig allerede i Udlandet vare blevne betragtede som Amuleter eller Talismaner, og udmærket dem ved visse Rune-Indskrifter, som vise at de her ere blevne betragtede paa den selvsamme Maade.

Hertil hörer en særdeles mærkelig Guldring, nu i det kongelige Museum for for nordiske Oldsager. Den blev i Foraaret 1821 funden ved Plöining paa den saakaldte Lundskov Klint under Lundsgaard Gods, tilhörende Grev Laurvig-Ahlefeldt til Langeland. Paa det Sted, hvor den fandtes, var der för blevet gravet Grus. Godsforvalteren, Hr. Larsen, var selv tilstede, da Fundet skete; han forærede Ringen strax til en af hans ligeledes tilstedeværende yngre Brödre, som overlod den igjen til Museet mod Guldets Værdie i Penge. Ringen var da i den samme Forfatning, hvori den blev overleveret og siden har været. Den er af fint Guld, tynd og smal, men har en massiv Knub, hvori er indlagt en Intaglio

saaledes en Erkebispestav af Hvalrostand, som i Norge ansaaes for et stort Mesterstykke (Húngurvaka S. 230). Deraf pleiede i den Tid ikke alene Skakbrikker og lignende Kunststykker at udskjæres, men ogsaa Helgenbilleder og Crucifixer. Af den sidste Art besidder det kgl. danske Kunstmuseum et, som har tilhört Kong Svend Estridsöns Datter Gunild, ogsaa kaldet Helena, födt omtrent 1050. Det her for os mærkeligste er, at Prindsessens nordiske Navn der sees at være udskaaret med skjönne og tydelige (forhen forgyldte) Runer: ᚴᚢᚾᚼᛁᛚᛑ (*Gunhild* eller *Gunnhild*); det 4de Bogstav er dog for det meste borte, formedelst en derigjennem indslaaet Nagle, men tydelige Spor sees dertil. Indskriftens 1ste Bogstav er end et Beviis for de stukne eller punkterede Runers Ælde (jfr. ovenfor S. 329—335). Ved nogle Exemplarer af Suhms Danmarks Historie 4de Deel (thi andre sees tit at mangle de dertil hörende Kobbere) haves en Afbildning af dette Crucifix.

*) Dertil maa det nu föies at Rafn er af den Mening at Eierens Navn paa dette Hovedsmykke bör læses LÖÞR (*Löður*) — saa at man vel kunde gjætte at dets Eier har været en historisk Person, omhandlet i Hervarar-Saga, Halvbroder til Angantyr, Konge over Reidgotherne, hvis Rige Rafn troer da har strakt sig til Sönderjylland. Lödur erholdt ikke af sin Broder det Halve af Riget efter deres Fader Heidrek, hvorfor han anfaldt ham med en talrig Hær, men faldt i et blodigt Slag; Suhm mener henved 522 (Danm. Hist. I, 429). Dademet maatte vel, naar denne Hypothese billiges, have hört til det af Angantyr ved hin Leilighed erobrede rige Bytte.

Digitized by Google

af Carneol, men ud af den er et Stykke sprængt i Midten; dog fremviser den Levninger af en udgraveret Figur, hvis oprindelige Skikkelse man ikke kan bestemme, da den nu deels ligner en Fugl, deels et Menneskehoved. I Indfatningen omkring Stenen er indgravet en orientalsk Indskrift, som dog er meget forslidt. Den blev af Biskop Münter (og ligeledes, saavidt jeg erindrer, af Rask) erklæret for Pehlevi. Den maa altsaa være forfærdiget i Persien eller dets Nabo-Egne, sandsynligst i Sassanidernes Regjeringstid (altsaa fra 226 til 642 e. Chr.). Bag paa den glatte Plade, som skjuler Stenens Bagside, er en nordisk Runeindskrift tydelig indridset:

Jeg omskriver den nu paa følgende Maade som udtrykt ved sædvanlige nordiske Runer og oplöste Binderuner:

hvilket jeg læser saaledes i det oldnordiske eller islandske Sprog:

E RÖÐ
EG LEGÐ A
LAGA

eller efter den nyere Skrivemaade:

(æ)*ræð***)*eg legð álaga,*

da Bogstavet ᛆ baade gjelder *a* og *e*. Antager man derimod at det her blot betyder *a*, bliver Læsningen: (æ)*röðag lagð álaga*, hvilket dog i Hovedsagen giver den samme Mening***), efter denne alternative Oversættelse:

*) Den ovenstaaende Beretning om Fundet er taget af mine egne Optegnelser, nedskrevne strax efter at jeg først saae Ringen, 1821, hos nuværende Rodemester Hr Asmus Larsen, som efter min Begjæring overlod den til Museet. Jfr. Ant. Ann. IV, 198—99.

**) Nu finder jeg at Runen ᛆ (*a* eller *e*) er föiet til den første Charakter; den betyder da det lille Ord e (*ei, ey, æ*): stedse, hvorom vi have handlet ovenfor (S. 483).

***) *Legð* (f.) haves nu kun i Islandsk i sammensatte Ord, f. Ex. *útlegð*. *Lagðr* (m.) bruges og egentligst nu om en Tot eller naturlig Fletning af lange Uldhaar o. s. v.

Digitized by Google

a) "Jeg styrer (stedse) Skjæbnens Beslutning" (eller "Paalæg"; efter Ordene: *dirigo ego statutum fatorum*), eller: b) "Jeg raader for Skjæbnens Fletning" (eller "Kjæde"; *catenam fatorum*).

Persernes ældgamle Overtro om Phylakterier og Amuleter er bekjendt. Det er saaledes vel muligt at Ringen, eller den paa Stenen indgravede Figur med dens Omskrift, er bleven betragtet eller brugt som et saadant Klenodie. At Ringen overhoved, uvist paa hvilken Maade, er kommet til samme höie Anseelse blandt Nordboerne, er klart af den ovenmeldte Indskrift, — hvis Charakterer, der maa antages at nedstamme fra Nordens hedenske Tidsalder, ogsaa maa have en stor Mærkværdighed for os. Hertil höre: a) de punkterede og stukne Runer ᚠ og ᚾ, og b) dens Binderuner. Den 1ste Charakter ligner vel en Binderune, efter det Ovenanförte, hvilket jeg forhen har overseet og læst den som et simpelt ᚱ; den 2den Rune er et *ö* eller *æ*; den 4de Charakter er tydelig sammensat af ᚾ og ᚠ; den 9de er et bagvendt ᚾ eller stukket ᛁ (altsaa ᚦ)*). De övrige simple Runer ere fuldkommen utvetydige. — Adskillige af de i England og Norge fundne ældgamle massive Fingerringe af fint Guld (ogsaa af Jaspis) med Indskrifter i angelsaxiske Runer antages af de brittiske Oldgrandkere, for at indeholde Bönner eller Besværgelser, der meentes at forjage dræbende Sygdomme o. s. v., samt följelig at være blevne brugte som overtroiske Beskyttelsesmidler. Jfr. ovenfor S. 12**).

*) Binderunerne kunne, naar de affattes efter kryptographiske Regler, skrives ret- eller bagvendt. Dersom denne kun var en simpel Binderune, der skulde læses ligefrem, maatte den betyde ᛚᚨ, altsaa *a* (eller *e*) og *l*. Hele Ordet kunde da læses *legal*, *legel* eller *legle*, som de maatte være Dat. sing. af *legill*, en Dunk eller lille Tönde, det danske *Lægel* eller *Legel* (Tydsk og Svensk *Lägel*). Skulde denne Læsemaade foretrækkes, maatte Talen her være om et Kar, hvori Skjæbnens Lodder (for Lykke eller Ulykke) o. s. v. forvaredes (*urna suffragatoria fatorum*).

**) De have dog mulig havt forskjellig Bestemmelse. En af dem, som fandtes 1818 ved Carlisle, Hovedstaden i Cumberland, 1½ Lod vægtig, (m. fl.) sögte jeg, efter Begjæring at forklare (paa en anden Maade) i en Afhandling: *De annulo aureo, runicis characteri bussignato, nuper in Anglia, invento et pluribus ejusdem generis*, som blev indfört i *Archæologia Æliana, published by the Society of Antiquaries in Newcastle upon Tyne* 1820 — oversat paa Dansk i Antiqv. Annal. (1820) III, 339—351,

Digitized by Google

Ringens Hellighed i det gamle Norden viste sig i den höieste Glands ved den store Ring af Guld eller Sölv, som forvaredes ved Alteret i ethvert Hovedtempel i det hedenske Island (derfor kaldet *stallabaugr*), da enhver vigtig Eed efter Lovene skulde aflægges ved den. Den skulde og bæres som Armring af Tempelforstanderen, der paa eengang var baade Præst og Folkets Hövding *(Goði)* i alle höitidelige Forsamlinger eller Möder*). Det var vistnok ved slige Godernes Armringe at de danske Krigshövdinger, efter brittiske Annalisters Beretninger, i Aaret 876 aflagde Eed paa et Ledingstog til England. Store Armringe af Guld og en egen Form ere blevne fundne i Danmark, lignende de, som findes paa galliske og germaniske Mynter i Thomsens herværende Samling, hvor man seer en knælende Mand i lang Kappe eller Talar at holde en stor Ring foran sig med udstrakt og halvoplöftet Arm. De maae da rimeligvis regnes til hine hellige Tempel- eller Offerpræste-Ringe.

Om de med simple Navne, Binderuner eller Bomærker betegnede gamle nordiske Runeringe ansee vi det for overflödigt at handle; jfr. ovenfor S. 147, hvor det og er oplyst at de fra vort Norden nedstammende Russer brugte Signetringe i vor og deres Hedenold.

Til de Smaating, som de rigere Nordboer, især de, som dreve Handel, fordum pleiede at bære hos sig i Punge (eller Lommer), vare

Tab. III Fig. II, III, IV. Indskriften paa en af disse Guldringe (forskjellig fra de övrige) er besynderlig nok sammensat af angelsaxiske Runer og Middelalderens latinsk-gothiske Bogstaver; jfr. *Hickes Thesaur. Antiqvitt.* I, XIII, Tab. 17. Af den förstmeldte Art blev en fundet ved York 1734, beskrevet og afbildet i Fr. Drake's *Eboracum*, Lond. 1736, Fol., p. CII Tab. XXVI. En lignende Ring af Jaspis blev fundet i det vestlige England 1822; herom afgav jeg min Betænkning den 20de Nov. s. A. Den brittiske Oldgrandsker Mr. Hamper skrev en Afhandling om Indskriften paa den ved Carlisle fundne Ring, som var kommen i Jarlen (Earl) af Aberdeens Besiddelse, og over den nysommeldte Jaspisring, i *Archæologia Lond.* XXI Bind, hvor ogsaa en anden Afhandling over den sidstommeldte Ring findes af Francis Doue. Mod dem begge skrev vor forevigede Rask et Brev, indrykket i *Foreign Review*, July 1828 og senere i hans samlede Afhandlinger, udgivne af H. K. Rask, Kbhvn. 1838, III, 294—304.

*) See herom Grönl. hist. Mindesm. I, 542—48, 576—77. Förend det almindelige Ting blev sat, offrede Goden en Oxe og salvede Ringen med dens Blod o. s. v.

Digitized by Google

Lodder af forskjellig Slags, nemlig enten: a) brugte til overtroiske Spaadomskunster, og som vare mærkede med visse Billeder, forestillende Guderne*), eller b) til Veining af Guld eller Sölv, tildeels betegnede med Runer, af hvilke det kgl. Museum for nordiske Oldsager besidder en, som tilligemed en anden, uden Indskrift, fandtes ved Plöining paa Alheden i Jylland, henved 1832. De ere af Jern, dannede som fladtrykte Kugler. Udenom Jernet er anbragt en tynd messingagtig Overtrækning, der har været udziret paa de tvende fladtrykte Sider med en indsat dobbelt Perlerad og smaa Cirkler og Streger. Med dem fandtes nogle flere Lodder, som ikke erholdtes. Af det ene Lod meddele vi de Figurer, som sees paa den ene fladtrykte Side; de bestaae af de angelsaxiske Runer ᛟᚣᛁ i to Afdelinger (over hinanden), indbefattede i en oval Ramme**). Hvad dette OVI skal sige vide vi ikke; det kunde betyde enten et Mands-Egennavn, eller de nordiske O(á)VI (eller VE) "i Helligdommen" eller "paa Tingstedet" (hvor de da skulde bruges); jfr. ovenfor S. 20, 579. Nogle læse ellers ᚴ som ᚳ (L). Indskriften med dens Runer have vi ladet afbilde Tab. XIII Fig. 1.

Blandt de formeentlige Amuleter, vi have tilbage fra vore hedenske Forfædres Tid, ere mange (som ovenmeldt) af Rav***), i Skikkelse af

*) See f. Ex. *Landnáma* og *Vatnsdœla* om det Lod af Sölv med Guden Freyrs Billede, der tilhörte Nordmanden Ingemund, som omtrent 874 udvandrede til Island og grundlagde der et Höydingdömme i Vatnsdalen med et Freyr helliget Hovedtempel, — samt *Jómsvíkingasaga* om to Lodder, det ene af Guld, det andet af Sölv, med to derpaa forestillte Menneskeskikkelser, hvilke Hakon Jarl forærede Einar Skaalegiam (med de dertil hörende forgyldte Sölvskaale) lige förend Slaget mod Jomsvikingerne begyndte 995.

**) Dette er taget af Thomsens korte, men indholdsrige Opsats om oldnordiske Vægtskaale og Vægtlodder i Anledning af en paa Braaten i det sydlige Norge 1825 i en Gravhöi funden Skaalvægt med 10 Lodder, — i Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed (1833) I, 405. Sammesteds S. 406 afbildes end et Lod, fundet paa Bornholm, af samme Beskaffenhed med Hensyn til Materien (paa 6 köllnske Lods Vægt), men i Formen ganske lignende de chinesiske for Sölv- og Guldvægt.

***) At Amuleter af Rav have, i næsten den hele gamle Verden, lige ned til vore Dage staaet i höi Anseelse, som forebyggende Sygdomme o. s. v., har Werlauff udförlig viist; Bidrag til den nord. Ravh. Hist. (Vid. Sel. hist. og philos. Afh. V, 162—164).

Digitized by Google

smaa Stenöxer eller Hamre, Kiler, Köller, Hjerter o. s. v. (af Störrelse fra 1¼ til ½ Tomme eller endnu mindre)*). Andre have ingen særegen Form og bære intet Spor af Forarbeidelse, med Undtagelse af et gjennem dem boret Hul for en Snor, paa hvilken de kunde bæres, sandsynligvis snarest om Halsen eller paa Brystet. Nogle ere ombyggelig polerede; end andre (og disse ere de sjeldneste) ere betegnede med Figurer. Et udmærket Pragtstykke af denne Art besidder det kongelige Museum for nordiske Oldsager, foræret det 1826 af Hr. Etatsraad og Amtsforvalter Brink-Seidelin i Hjörring, i hvilken Byes Omegn det opgaves at være fundet i en Gravhöi. Det er 5 Tommer langt, gjennemboret i den ene Ende og har adskillige besynderlige Figurer og Charakterer, af hvilke nogle vistnok ligne Binderuner**); — begge dets Sider ere afbildede paa Kobberet Tab. V Fig. 1, 2.

Gisningsvis ville vi forsöge disse Figurers og Charakterers Forklaring. Vi antage da, at Fig. 1 er den af Eieren, naar han bar Amuletet hjemme, sædvanlig udad vendte Forside***). Vi mene nemlig, at den nederst indgravede Configuration, hvor uformelig den end er, forestiller et Stakit eller Stengjærde, forhen kaldet Skigaard *(skíðgarðr)*, omkring Eierens Bolig, der antydes ved Gavlen af et Huus, hvoraf man seer den överste udadvendende Deel. Foran Huset er et andet mere aabent Stakitværk. 4 Binderuner (eller magiske, af enkelte Runer sammensatte Charakterer) ere anbragte paa denne Side af Amuletet, 2 til

*) Af disse smaa Ravsager ere adskillige meget smukke forærede Museet for nordiske Oldsager af Biskop Münter; — andre lignende skjænkedes det 1838 af Pastor Freuchen, fundne i en Gravhöi paa Möen; end andre findes i den betydelige Samling, som tilhörer Hr. Provst Bruzelius i Skaane. Jfr. Werlauff l. c. S. 155—164. Annaler for nordisk Oldkyndighed II, 167.

**) See Ant. Ann. IV, 546—547, hvor det bemærkes at man i Oldtiden hverken har berövet dette, eller andre os fra den bekjendte, ved Störrelse udmærkede Stykker Rav noget af deres Omfang eller Vægt, — hvorimod man tit har givet de mindre Form af Perler, Qvadrater, runde Skiver o. s. v.

***) Slige magiske Indskrifter vare vistnok oprindelig bestemte til at sees eller læses enten af de Guddomme, som ved dem skulde tilbedes eller besværges, — eller af de onde Væsener, Fjender o. s. v., som ved dem skulde bortskræmmes eller drives paa Flugt. Jfr. ovenfor S. 63, 170.

Digitized by Google

Læserens Venstre, 2 til Höire. Den störste og överste Configuration til Venstre kunde (læst ovenfra) oplöses til Runerne ᚢᛁᚴᛁᛏ ᛅᚦᛏᛁᚴᚨᛏᛅᛦ og den anden der nedenunder til ᛒᚱᛅᛏ, det Hele altsaa læses i Nordens gamle Sprog: *Víkit andskotar brott* ɔ: Viger Modstandere bort! Den överste Binderune til Höire, læst nedenfra, giver tydelig Ordet ᚢᛁᚴᛁ; læst ovenfra faae vi derimod Ordet ᚴᛁᚢ, *kív*, *kíf* (Kiv, Strid), og sammenlagte give Ordene *víki kiv* eller *kív viki* den selvsamme Mening: "Kiv vige!"*). Den der nedenfor staaende Binderune kan læses som ᛁᛏᛏ ɔ: *ilt* (*ílt*), Ondt, og det Hele saaledes: *Víki kiv ílt*, den onde (skadelige) Kiv vige! — eller ligefrem: *víki ílt* ɔ: det Onde vige! som her vilde give den simpleste og bedste Mening. — Fig. 2 antage vi for den Side af Ravstykket, som Eieren pleiede at vende ud, naar han drog til Kamp eller Krig. Krigsguden Tir (eller Tyr) skulde. efter Eddasangene, paakalder to Gange, naar man indridsede de saakaldte Seierruner (see ovenfor S. 140—141). Dette Navn synes ogsaa at være her anbragt to Gange överst oppe, ved særegne, tildels forkortede Binderuner. Om de övrige Streger eller Charakterer, som synes at hænge ved et Baand, kunne vi ingen Gisning yttre. Fra de to Monogrammer synes Lynstraaler at skyde ned, og neden for dem til Höire sees en Figur, der ligner et nedvendt paa langs og tvers gjennemboret Hjerte. Til Venstre staaer en stor Binderune, som nedvendt kan læses ᛦᚢᚦᚨᛉ (ved Runer ɔ: ved Runers Kraft). Der nedenfor synes en stor Configuration at forestille et omstyrtet Huus med Levninger af dets ödelagte Skigaard, — som en forhaabet eller ombedt Virkning af Krigstoget mod den fjendtlige Bolig. Allernederst sees et Par Binderuner, af hvilke den ene er nedvendt; den anden, i liggende Stilling, antyder mulig den fældede Fjende eller Fjendernes Hövding. Hovedrunen ᛉ (*maðr*) betyder en Mand i Enkelttallet; her er den fordobblet og skal da mulig antyde "Mænd" (i Fleertallet),

*) Det maa dog bemærkes, at naar ᚢᛁᚴᛁ læses som *Vigi* betyder dette Ord "Værn" eller "Forskandsning", — og som et saadant meentes Amuletet at tjene mod det Onde.

Digitized by Google

ligesom den her, i Forening med en Binderune, kan læses saaledes (ᛘᛁᚿ, *men*, *menn*). Den nedvendte, noget beskadigede Binderune til Höire synes og at burde læses bagvendt og at have indeholdt Ordet ᚾᛁᚢᛏᛁᚱ (*dautir*, *dauðir*, döde) — altsaa tilsammen (fra Höire til Venstre og i omvendt Silling): *dauðir menn* ɔ: döde Mænd. — Uden at lægge nogen Vægt paa disse Conjekturers bogstavelige Rigtighed, holde vi fast ved den Hovedsætning: at dette udmærkede Ravstykke har været brugt som Amulet og fremviser, paa begge Sider, virkelige magiske Binderuner.

Meget yngre er uden Tvivl en Blyplade af lignende Form og ligeledes gjennemboret i den ene Ende — följelig et Amulet, der bares paa samme Maade som det sidst ommeldte. Den tilhörer ligeledes det kgl. Museum for nordiske Oldsager og er afbildet paa vor Tab. XII Fig. 3. Pladen synes at have været större og noget at være bortskaaret fra den höire og de nederste Kanter, hvorved dog kun den længste Figurs nederste Deel er bleven noget beskadiget. Överst staaer en tydelig men bagvendt Binderune, der nærmest maa læses ᛁᚦ (i retvendte Runer). Paa en kunstigere Maade kunde den læses *Akuþ* — men da maatte Bogstavets eget Navn gjelde for *Þór* (eller *Þórr*), — det Hele altsaa for *Aku-Þór* (eller *Avku-Þór*) den agende Thor, eller Tordengudens og Troldbetvingerens velbekjendte Benævnelse*). Om Resten af den venstre og den hele nederste Configuration kan jeg ikke fatte nogen Gisning. Til Læserens Höire sees den romerske Stavelse DI, som vel for sig selv kan betegne det samme som Latinernes DII Guder, — men her kan den dog tillige tænkes forbunden med de gothisk-latinske Bogstaver AR, som i samme Retning ere forbundne med Hovedfiguren til Venstre; dette Ord *Diar* giver i det Oldnordiske den samme Mening som *Dii*; dog siges

*) Efter en anden Conjektur kunde denne Binderune læses saaledes: ᚾᛁᚦᛁ, nemlig *naþi*, altsaa af Gjerningsordet *náða* (naade) — og Ordene följelig give den Sammenhæng: *náði diar* (Guderne naade!) Resten maatte da vel betyde et eller andet Egennavn, Bomærke (o. s. v.), endskjöndt de sidste Figurer snarere ligne Grundtegninger, f. Ex. af et Huus til Höire, en Kirke (eller andet Tempel med en Forgaard, bredt Taarn eller Vaabenhuus) til Venstre.

Digitized by Google

det tillige at have været en Benævnelse for de ældste gothiske Nordboers Drotter eller præstelige Høvdinger. Dette Stykke er fundet i Jorden ved Skjelskjör i Sjælland.

Saadanne Binderuner og andre magiske Charakterer indskares fordum (i Island endog til det 18de Aarhundredes Begyndelse) af Hexemesterne paa smaae Plader, Tavler, Kjævler, Stokke o. s. v. af Træ, Been eller Metaller, ellers skreves de og blot paa Skind eller Pergament samt tilsidst paa Papiir af overtroiske eller Overtroen nærende Hexemestere, for derved at sætte Naturens skjulte Kræfter i Bevægelse ved Hedenolds Guders, Alfers, Disers eller Dæmoners, ja endog i de kristne Tider, ved Guds eller Djævelens umiddelbare Paavirkning. Pröver heraf fra den katholske Periode, men som dog nedstamme fra den hedenske, have vi allerede meddeelt herovenfor S. 141—143, 159—161 (jfr. 164—165, 178, 340).

End en, som hörer til de nyere, men som dog aabenbare er sammensat af de hedenske Binderuner, meddele vi her Tab. XII Fig. 5. Denne store Configuration, kaldet *Talbyrðingur**), er tegnet efter en af den lærde islandske Sysselmand John Jacobsen taget Copie (forhen tilhörende Skule Thorlacius, men nu mig selv) fra et originalt Blad, der rimeligviis har hört til gamle Rets-Akter, med hvilke han, som Dommer, havde god Leilighed til at at gjöre sig bekjendt. I Midten sees den samme Charakter som den, der i Særdeleshed sees at være udmærket i Runamo-Indskriften, (see ovenfor S. 314—315, Tab. III, xxiii, 41). Jeg bemærkede da, at denne Figur i vor Talbyrding betydede ᚼ; det har John Jacobsen ligeledes meent**) og det stemmer overeens med Betyd-

*) Ordret oversat: Tal- eller Chiffre-Skibet; *byrðingr* betyder egentlig en Lastdrager (som Fartöi). Ellers have Middelalderens islandske Computister givet den samme Benævnelse til Udregningstavlen for den store Paaske-Cyclus (dionysiske eller valerianske Periode); see *Rímbegla* S. 210.

**) Han mener endog her at see hele Ordet *Sator*, — og blandt andre af denne Configurations Charakterer de övrige bekjendte magiske Ord: *arepo tenet opera rotas* (see ovenfor S. 383—84). I al Fald beroe disse, paa hine ældgamle nordiske Binderuner anvendte Ord paa nyere Tilsætninger.

Digitized by Google

ningen af denne Charakter i visse svenske Runeindskrifter*). Her viser sig et ✱ forbundet med ᚼbogstavet, og har saaledes rimeligviis den ældgamle men i Island sjeldne Betydning af ᚨ eller *a*. Her dannes da af Binderunen Ordet *Ás* (Gud) eller *Ása* (Guderne, Aserne), just det samme hvori hiin Charakter i Runamoindskriften ligefrem forekommer; læst op efter bör det vel sættes i Forbindelse med den næstfölgende retvendte Rune ᚦ, som her sikkerlig maa læses fuldt ud som *Þór*, (Thor) hvilket Jacobsen ogsaa har meent, — og bör saaledes tilsammen læses *Ás-Þór* eller *Ása-Þór* (som giver den samme Mening). Neden fra maa derimod ᚦ læses bagvendt som *(Þurs?)* i Forening med Middelpunktets Binderune.

I den sidst ommeldte Linie med de bagvendte Runer sees hinsidig allerförst det bagvendte angelsaxiske ᛩ, forbundet med andre Runer, hvilke jeg vel for det meste kan gjenkjende, men dog ikke bestemt forklare som et eller flere Ord; ligesaa lidet drister jeg mig til at trænge ind i Hexemesterens Ideekreds med Hensyn til de övrige Figurers Sammensætning. Kun bemærker jeg, at Jacobsen har vedtegnet följende bekjendte Navne for Hexecharakterer, nemlig *a*) ved den nederste Rune af den överste Configuration til Höire, der meget ligner et ᛃ (*s*): *Ginfaxi*; b) ved den nederste af den til Venstre, *Gapandi*, der dog ligner ᚹ, men her er vel et bagvendt ᛏ (*Tir* eller *Tyr*) som sandsynligviis skal udtrykke Gudens Navn.

I Ole Worms Tid havde Overtroen, ikke alene i Island, men ogsaa i Danmark, Norge og Sverrig saaledes taget Overhaand, at lignende magiske Charakterer, om de end vare nok saa gamle, ikke maatte publiceres ved Trykken, selv i store latinske Værker. Saaledes ommelder Worm to store Amulet-Charakterer, indsluttede af Kredse, tegnede i den ved Sprogets og Skriftens höie Ælde særdeles mærkelige, af ham udgivne gullandske Rune-Almanak *(Calendarium perpetuum)*, skrevet 1328. Han torde ikke meddele Facsimiler af dem for Overtroens Skyld, men anförer de Rune-Linier, der angave deres Mirakelkraft; disses oldnordiske Sprog

*) F. Ex., efter Rasks Bemærkning, paa Salcby-Stenen ved Dagsnäs.

Digitized by Google

er endnu godt Islandsk. Ved det förste stod ᛘᚨᛚᛁ ᛒᚱᚨᚦᚢᛘ ᛏᚨᚢᚦᚨ *(moti braþum tauþa)* "mod brat Död" — og ved den anden ᛘᚨᛚᛁ ᚢᚦᚨᛏᚾᛁ *(moti vatni)*, "mod Vand", om Vattersot eller Fare for at drukne, eller endog begge Dele antydes her, maae vi lade uafgjort*).

Til disse mangfoldige, saavel ældre som nyere Amulcter slutter sig en lang Række af de i vort Norden allerhyppigst fundne ældgamle Bracteater, mest af Guld eller Elektrum, dog og af flere Slags Metaller, næsten stedse forsynede med en Indfatning og en Ösken, for at kunne bæres om Halsen, enten: 1) som overtroiske Beskyttelsesmidler, 2) som Smykker eller 3) som fyrstelige Hæderstegn (jfr. ofr. S. 209, 223 o. f., 263 o. f., 273 o. f., 397 o. fl. St.). Her nævne vi kun exempelviis enkelte blandt dem, som ved bestemte Præg vise, at de höre til den först ommeldte Art. Dertil henföre vi navnlig disse: a) de 4 (S. 278) ovenommeldte, der synes at forestille Thor med hans mythiske Buk og Navnet ᚦᚢᚱ**). b) Paa nogle af disse Brakteater sees et lignende Billede, ved hvis Hoved (eller Ören) man seer tvende Fugle; man har her troet at see Odin afbildet med hans tvende Ravne (Hugin og Munin, Hu og Minde), men ingen tydelig Indskrift bevidnede denne Forklarings Rigtighed. Nu har man i Foraaret 1841 opplöiet en stor Guldbrakteat af Jorden ved Lögstöer i Jylland, som viser denne Forestilling med den nedenunder vedföiede Indskrift ᚫᚾᛁᛏ eller ᚫᚾᛋᛏ. Den 2den Charakter er det angelsaxiske *h*. Den 3die Charakter ligner vel et punkteret ᛁ, men det er muligt at Punktet hörer til de smaae Knopper, som ellers synes at være anbragte paa adskillige Steder af Hulmyntens Avers. Den 4de Charakter er en tydelig Binderune for ᚨ og ᚾ (*a* eller *e* og *n*); den forekommer ellers her

*) *O. Worm Fasti Danici* (1643) S. 168, jfr. 180—181.

**) Et Par, med Henseende til Billederne ganske lignende Brakteater, med forskjelligt Præg, fandtes blandt de i Aaret 1833 ved Broholm i Fyen af Jorden opgravede Oldsager (ialt af 1120 Specie Dukaters Vægt); istedetfor Navnet ere de begge forsynede med det Tegn, hvilket man her anseer for at være Thors eller hans Hammers Mærke: ᛉ, den ellers saakaldte *crux gothica* eller *ansata*, som og findes paa indiske og flere Mindesmærker. See Nord. Tidsskr. f. Oldk. II, 187 Tab. I Fig. 1, 2.

Digitized by Google

ovenfor S. 192 fra danske og S. 200 fra norske Runeindskrifter. Helé Navnet bliver da *Uhtan* eller *Uhðen*. Til denne Skrivemaade af Odins Navn maa vi bemærke, at det undertiden findes at være skrevet paa en lignende Maade som *Wodhen, Vvoden, Woden, Voden, Wuothen, Vuoden, Ovðen, Othan* o. s. v. af Longobarder, Franker, Angelsaxer o, fl.; *Odhen, Odhan* af gamle svenske Forfattere; *Othen, Othæn, Otthen* o. s. v. af den sildigere Middelalders danske. Denne mærkværdige Bracteat blev strax indsendt til det kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn.

Det var allerede forhen i Besiddelse af tvende nu følgende: c) fremstiller en Menneskefigur med Hjelm eller Krone; bag ved Hovedet ere Runerne ᚷᚨᛏ — altsaa enten det tydske *Got*, *Gott* eller det angelsaxiske og nordiske *Goð*, som begge betyde *Gud* (det sidstmeldte tillige *Guder*, en hedensk Afgud eller Afgudsbillede o. s. v.). — Foran Mennesket sees en uformelig Dyrfigur, der deels ligner en Hest, deels en Drage; nedenunder sees atter den angelsaxiske Rune ᚷ eller G; her har den vel den og igjen den ovenommeldte Betydning af Gud, ligesom vi have gjettet at den nordiske Parallel havde paa forskjellige Steen-Amuleter*) (see ofr. S. 577). Ligesom de hedenske Nordboer af Overtro bare visse Guders Billeder (tildeels paa Lodder) i Pung eller Lomme, have de vel og af samme Grund baaret de trende herombandlede, som Medaillons, om Halsen eller paa Brystet. — Den sidstommeldte Bracteat blev fundet, tilligemed nogle Glasperler og et prægtigt forgyldt Sölvspænde, kunstig forarbeidet i Bracteaternes Smag,**) ved Galsted i Agerskov Sogn (Ribe Stift). d) I Midten et Hoved med Knebelsbart og zirlig Hjelm, der bagtil ender sig med et Fuglehoved. Under denne Figur sees en Lindorm eller Drage, der

*) Runen ᚷ sees og (foruden en udslettet Linie i Runer) paa et Brakteat, der forestiller en hjelmbærende Rytter med en Fugl foran sig. Den er fundet i Sjælland og tilhörer det ovenommeldte Museum.

**) Derpaa forestilles tvende Drager, lignende Heste, med et Menneskehoved i det opspilede Gab. Det blev kjöbt for Museet af Pastor og Ridder Aagaard, som selv skjænkede det Brakteaten 1821.

Digitized by Google

ligner en langstrakt Hest. Foran Menneskehovedet sees en Maske (eller mindre Ansigt) og derover Runerne ᚠᛚᚢ, — der upaatvivlelig bör omskrives som det oldnordiske *flú* eller *flý*, som endnu bruges i Island i den sidste Form, der ganske svarer til det danske *fly!* (flygt!). Dette Amulet har saaledes været bestemt for Krigere, der ved dets usynlige Kraft önskede at jage Fjenden paa Flugt. Det er fundet i Sjælland og blev 1817 skjænket (tilligemed tre andre Guldbrakteater) af afgangne Statsminister Grev Joachim Godske Moltke til Bregentved.

Vi kunde opregne flere saadanne Bracteat-Amuleter, men da deels deres Forestillinger, deels Runeindskrifterne endnu kun ere af tvivlsom Betydning, ville vi lade os nöie med de nu anförte utvivlsomme Exempler. Kun bemærke vi, at ved Hedendommens Ophör erstattedes de da forsvindende Forestillinger og Indskrifter, af denne Art, paa lignende Brystsmykker (Medaillons o. s. v.), ved andre kristelige dog mest ved latinske Indskrifter, hvilke det her ikke vedkommer os at beskrive.

Til det, vi saaledes have anfört om hedenske Rune-Amuleter, magiske Indskrifter m. m., have vi (som S. 178 er yttret) meget önsket oplysende Bidrag fra et Par i Sverrig værende Oldgrandskeres rige Samlinger af denne Art. Den ene af dem har ogsaa (dog ikke i denne Anledning) under Mærket L. F. R meddeelt Læseverdenen en Opsats om Runernes magiske Brug der i Riget*). Den er kun kortfattet, da den egentlig först var bestemt til at meddeles Liljegren til Brug ved Udgivelsen af hans *Runlära*, hvortil den dog, formedelst indtrufne Omstændigheder, ikke blev benyttet. Den indskrænker sig vistnok kun til "blott en liten del af ett rikhaltigt Ämne". Forfatteren betragter först denne (om jeg saa maa sige) praktiske Overtro fra et naturphilosophisk Standpunkt, idet han, vistnok med Ret, anseer den oprindelig for grundet paa den religiöse Dualisme, der antog et höieste Væsen som det Godes Ophav,

*) "Spår af Runor och Runors bruk bland inhemska qvarlefvor af Skråck och Trolldom" i Tidsskriftet *Mimer*, Upsala 1839—1840, S. 271—277.

Digitized by Google

men tillige et andet, om end i visse Henseender underordnet, som det Ondes Udspring; — hertil sluttede sig i sildigere Tider andre Begreber om underordnede Væsener, forestillende Naturens særskilte Kræfter, med en for en saadan Halvgud begrændset Virkekreds til Menneskets Gavn, med hvilke man ansaae sig selv som staaende i idelig og fleerfoldig Berörelse. Jfr. min kortfattede Fremstilling af mine Anskuelser af de gamle Nordboers Troesmeninger i Hedendommen, med den deraf flydende gamle og nye Overtro, i Tidsskr. for nord Oldk. (1829) II, 113—15, 236—40, 335—36. I den der indförte Cyklus af Afhandlinger har jeg anfört og sögt at forklare mange af Nordboernes o. fl. fra Arilds Tid nedarvede overtroiske Meninger og Skikke. Fra Asalæren i Sverrig, hvor den i hine Perioder herskede, nedstamme mange Grene af Folkets nyere Overtro og navnlig de til Trolddoms Udövelse anvendte Runer. Forfatteren henförer ellers al Overtro og Magie til tre Hovedarter: 1) den sympathetiske; 2) egentligst magiske (hvortil "Læsninger" og Besværgelser regnes), samt 3) mythiske, indbefattende Reglerne for Menneskets Forhold til Aandeværsenerne, enten for at erhverve deres Bevaagenhed eller for at undgaae deres Vrede. Levningerne af denne Overtro har Forfatteren samlet af egen Erfaring samt blot haandskrevne eller mundtlige Efterretninger, i meget mere end 2000 Nummere, foruden et stort Antal af Varianter. Han har skyndt sig med at redde "den forgängligare delen af dessa döende berettelser" og derfor udsat al Excerpering fra de ellers vistnok meget righoldige trykte Kilder. Han mener dog at han endnu kun har opnaaet en femte Deel af sit foresatte Maal.

Hr. R. har erfaret, at man til "Signerunerne" har anvendt, til mange Formaal af meget forskjellige Arter, visse Figurer af besynderligt Udseende, som have en umiskjendelig Lighed med Runer, endskjöndt de sædvanlig ere sammensatte og forkunstlede. De Runeformer, som lettest gjenkjendes deriblandt, ere: ᛏ, ᛉ, ᛦ, ✱. Dog har Forfatteren endnu ikke tilstrækkelig kunnet udforske disse indviklede Compositioners sande

Digitized by Google

Betydning. I et islandsk Pergamentshaandskrift i Stockholm, tilhörende det "Kongl. Vitterhets-Historie och Antiqvitets-Akademiens" Samlinger, som indeholder mange nordiske Trolddoms-Formularer, findes kun meget faa sædvanlige Skriftruner, men derimod mange flere, der paa en eller anden Maade have erholdt adskillige Tilsætninger, hvorfor Forfatteren mener at ogsaa Sverrig havde sine ældste særegne Trolddomsruner, af hvilke de endnu opbevarede nyere magiske Figurer kunne ansees for at være Levninger. Dog vedvarer der endnu en sær overtroisk Brug af enkelte tydelige Runer i visse Tilfælde, f. Ex. i dette: Skal en Tyv bringes til at gjengive Eieren hvad han har stjaalet, ved Frygt for Synets Fortabelse, skal man en Söndagaften ved Solens Nedgang begive sig til et höitliggende Sted*) forsynet med et Kar, fyldt med Vand,**) og der indskjære paa en Stilk eller Træpind (liden Stav eller Qvist, efter den gamle Benævnelse) Figuren ᛋ (eller Runen *Sol*) og höitidelig paalægge Tyven at tilbagebringe det Stjaalne, hvis han ikke vil miste sit höire Öie***). Forfatteren bemærker meget rigtig, at her kan ingen Tvivl være om denne

*) Uden Tvivl som en Efterligning af Oldtidens Offer- eller Ting-Höi.

**) Deri skulde man vel, som i et Speil, kunne see eller gjenkjende Tyven; Besværgelserne meentes fordum at have en meget stor Kraft, naar man kjendte den Person, som de gjældte, eller vidste dens rette Navn. Solen belyser og oplyser det som forhen var skjult i Mörke; derfor dyrkedes den ogsaa, naar skjulte Forbrydelser skulde opdages. Den herskede over Synet og kunde derfor straffe den hærdede Forbryder med at beröve ham denne herlige Sands. For dens Gave ansaaes og det overordentlige eller dobbelte Syn, som *Söndagsbörn* (de, der ere födte paa en Söndag) fordum meentes at have, idet de kunde see Aander, Gjenfærd, opdage skjulte Skatte o. s. v. Det svenske Almuesagn tillægger dem endog Kraft til at betvinge de Drager, som ligge paa Guld o. s. v. (i ældgammel Eddastil). Om Solens ældre og nyere Dyrkelse har jeg samlet adskillige Efterretninger i Lex. mythol. bor. S. 713—19, samt i Afhandlingen om Höitidsbaal, Offerbaal, Nödild og Ilddyrkelse i Norden, i Tidsskr. for nord. Oldk. (1829) II, 236—337.

***) Mange overtroiske Folk i Danmark og Sverrig tyede fordum i slige Tilfælde til en Smed, der tillige var en saakaldet klog Mand, for at han skulde slaae Tyven Öiet ud med sin *Hammer* (som en Efterligning af Thors Mjölner, der knuste Trolde). I Tydskland meentes og *Hammerslag*, i visse Tilfælde, at knuse fraværende Hexe o. s v. (Grimm Deutsche Mythologie, Aberglaube Nr. 892; jfr. selve Værket S. 123—124, samt *Lex. mythol. bor.* S. 242—44).

Digitized by Google

Rune-Trolddoms Ægthed og höie Ælde, naar man sammenligner Runens Navn med Sol og Syn i Forbindelse med Söndagens Navn*), samt disse Ords Forbindelse med de gamle magiske Formularers sædvanlige Alliterationer. I denne Anledning bemærker Forfatteren, at Solen nyder en udmærket Dyrkelse ved mange af disse Formularer. Den anraabes, tilbedes og besværges som et magthavende Væsen; dog indblandes her tit Anskuelser, som staae i Forbindelse med kristelige Dogmer.

R. bemærker endvidere, at vel ere de i Havamaal ommeldte Trolddomssange forlængst tabte, men ikke destomindre besidder den svenske Almue endnu Trolddomsformularer, tildeels grundede paa gamle alliterede Vers, der netop ere bestemte til at udrette de samme Mirakler som hine saakaldte Runekvad, f. Ex. "Læsning" mod alleslags Sygdomme, at döve (eller slöve) Vaaben, aabne Laase og sönderslide Lænker, tilbagevise Saar og Smerter til deres Ophavsmænd, at standse Ildebrand og Storm, stille Vrede og Fjendskab, udvirke Seier i Kampen, opvække Dödninger og mane dem til Samtale, at gjöre sig haard, vinde en Kvindes Yndest og bevare hendes Troskab (jfr. ofr. S. 140—43, 167—74, 372 o. s. v.). Denne Bemærkning kan og gjelde om Danmark, Norge og Island i Middelalderen samt lige til det 17de Aarhundredes Udgang; — ved Trolddomssange, Besværgelser og Hexeruner troede man der (og i flere Lande) at kunne udrette slige Mirakler. Vor Forfatter melder endvidere, at man endnu gjenfinder de hedenske Guders Navne i den svenske Almues overtroiske Forskrifter og Formularer af denne Art. For at stille Menneskers Værk (eller Smerte), skal man f. Ex. paakalde *Oden*, *Thor* og *Frigga* paa en jordfast Sten**) og fremsige Besværgelser i deres Navn. Mod en Hestesygdom, der kaldes "Gräsflog", gjelder denne Formular:

*) *Sunnudagr* (o. s. v.) betyder nemlig Solens Dag; denne samme Benævnelse bruges endnu (efter Solen eller dens Guddom Surya) i det fjærne Indien.

**) R. mener at den er bleven indfört i Forskriften istedenfor det gamle Offeralter, men denne Overtro nedstammer fra de sidste Eddadigtes Affatningstid. Den hedenske Troldkvinde Groa, som af hendes Sön blev opvakt fra de Döde (som Gjenfærd) for

Digitized by Google

Oden står på berget
han spörger efter sin fole —
Floget har han fått.
Spotta i din hand
och i hans mun —
han skall få bot
i samma stund.

En anden Besværgelse mod samme Sygdom begynder saaledes:

Frygge frågade frå:
huru skall man bota
den flåget får o. s. v.

Til Slutningen af denne vistnok oprindelig hedenske Besværgelse har man föiet en Paakaldelse til Treenigheden; — altsaa finde vi her den selvsamme Blanding af hedensk og kristelig Overtro, som vi ovenfor (S. 376—379; jfr. S. 159—162, 178—79, 182) have paaviist, saavel blandt Angelsaxerne som i Islands Middelalder og i end sildigere Tider. Vi see ellers heraf at de katholske Besværgelser af selvsamme Art, som paa en lignende Maade ommelde Maria, St. Peter o. s. v. og som have været gjængse i Danmark, Island, Engelland, Tydskland o. s. v., kun ere en Efterligning og Gjenklang af de ældre hedenske*).

---

at give ham gode Raad i hans Vaande, meddeler ham dem i Trolddomsvers, hvilke hun slutter saaledes:

á jarðföstom steini
stóð ek innan dura
meðan ek þèr galdra gól

d: Paa en jordfast Sten
stod jeg inden Döre (*i Gravkammeret*)
medens Trolddomskvad jeg saug.

(*Grógaldr* i Sæmunds Eddas store Udgave II, 553). Trolddomssangene skulde (for at komplettere den ovenstaaende Liste af Odins Runesang) fremkalde Nornen Urdas bejskærmende Magt, bane Vei over farlige Floder og over det oprörte Hav, indgyde Mod, forsone Fjender, kvæle Frostens dödende Kraft, værne mod Jætter og kristne Kvinders Gjenfærd, begave med Veltalenhed, stærk Hukommelse og god Forstand m. m.

*) Nogle saadanne islandske Besværgelser eller Bönner findes samlede i Finn Johnsens *Historia ecclesiastica Islandiæ* II, 382—84. Især er Formularen mod *kveisa* (flyvende

Digitized by Google

Til Side 138, 142, 167—168, 176.

Et ældgammelt Trolddomskvad, skrevet i nordiske Runer i Engelland. Det findes i en angelsaxisk Pergaments Codex iblandt de Cottonske Manuskripter (Cal. A, XV) og er først udgivet af Hickes i hans Thesaurus, Gramm. Island. Tab. VI. Derefter er det paa ny publiceret af Kemble i hans Afhandling: on Anglosaxon Runes (som nærmere vil ommeldes her i det Følgende) i *Archæologia* Vol. XXVIII (London 1840)

Gigt eller Sting) indklædt i en Form, der ligner de ovenstaaende; Maria traf sin syge Sön, for Kirkedören, med et Voxlys i Haanden og bortdrev alle Sygdomme af den nysommeldte Hovedart:

Kristr sat fyri kirkjudyrum,
kindil hafði í hendi o. s. v.

Andre danske ere samlede af Nyerup, Almindelig Morskabslæsning i Danmark og Norge (1816) S. 199—202. Der sættes f. Ex. vor Herre, synderlig nok, i Odins Sted:

Christus fed ud
i Herrefærd,
dövede han alle
dragne Sværd;
alle de Vaaben
som han saae,
dem tog han Eg
og Odde fra (o. s. v.).

En anden begynder saaledes (mod en Hex eller Troldkvinde):

Jesus gik ad Veien fram
Der mödte han Rylla den lede og gram:
Hvorhen vil du gange? (o s. v.)

og en svensk Variation:

Herre Jesus rider öfver Hede
der möter han den lede (o. s. v.)

Nogle angelsaxiske og især mange tydske findes i Anhanget til J. Grimms Deutsche Mythologie S. CXXVI—CXLVII, og dem tillægges der medrette en stor Mærkværdighed med Hensyn til deres hedenske Oprindelse og Bestanddele. Af dem nærme mange sig mest til de herommeldte Former, f. Ex.: XII mod Tyve, der stjal fra den sovende Christus, men Maria lovede at skaffe det Stjaalne igjen; XIII Beschwörung der Gicht (*kveisa*, flåg); XV mod Orme, om Christus og Job, som laae paa Möddingen (im miste); XVIII mod Ulve og andre glubende Dyr (om Christus og hans Moder); XXIV mod Ildebrand (om vor Herre, som signede en rygende Brand), — o. s. v. Dertil föies og nogle svenske og danske (S. CXLVII). Den sidste Besværgelse fremsiges i de 3 Navne: 1) Jordens, 2) Solens og 3) Marias.

Digitized by Google

Tab. XX, IV*). Der finder ingen Adskillelse blandt Ordene Sted. Ingen Rune, som hörer til de angelsaxiske paa en udelukkende Maade, findes her, med mindre man vilde regne ᚬ hertil, men den forekommer, som bekjendt, i ægte nordiske Indskrifter istedetfor *o* (m. m.), efter hvad der ovenfor, ved forskjellige Leiligheder, er blevet oplyst. Paa den anden Side synes alle disse Runer efter Formen at kunne henföres til de tydske eller angelsaxiske, skjöndt *n* da maatte forekomme i dens tvende forskjellige Former: ᚾ og ᚿ; — de ere dog her tvende forskjellige Bogstaver, hvis regelret forekommende Betydninger lettelig skjelnes fra hinanden, naar man læser Runerne som nordiske, og da give de en meget tydelig Mening naar Ordene kun adskilles paa behörig Maade. Derfor har heller ikke Hr. Kemble, hvis Skarpsindighed og store angelsaxiske Sprogkundskab jeg villig erkjender, kunnet forklare dem af dette Tungemaal, endskjöndt Runerne ere ham bekjendte. Han har da (S. 366) henregnet denne Indskrift til saadanne "Runic lines, printed in Hickes — — "which can hardly be looked upon as anything but idle amusement of "transcribers." Jeg troer derimod, at disse Runer (som ovenmeldt) ere heelt igjennem nordiske og maa vel snarest (ved Ordenes Adskillelse) læses saaledes:

ᚴᚢᚱᛁᛚ ᛋᛖᚱ ᚦᚢ ᛖᚱ ᛖ ᚴᛖᚱ ᚦᚢ ᚾᚢ ᚴᚢᛖᛏ ᛁᛖᛁᛋᛏᚢ ᚦᚢᚱ ᚢᛁᚴᛁ ᚦᛁᚴ
ᚦᚬᚱ ᛋᛖ ᛏᚱᚢᛏᛁᚾ ᛁᚢᚱᛁᚴ ᛋᛖᚱ ᚦᚢ ᛖᚱᛖ ᚢᛁᚦᚱ ᛖᚦᚱᛖ ᚢᛖᚱᛁ

Omskrevet ligefrem til latinsk-gothisk Skrift i en oldnordisk Versart:

Guril ser þu
er a fer þu nu

*) Efter Hickes er dette Runevers (uden Hensyn til dets metriske Form) ogsaa aftrykt i Tham's ovenfor citerede Anmärkningar (&c.) om Guldhornen (Stockh. 1817, 4.) S. 7, med tvende forskjellige Oversættelser af ham selv S. 7, 39 og end en af M. F. Arendt S. 38. Begge Oversættere mene, at en Kjæmpe ved Navn *Ruril* eller *Guril* (ubekjendt som Mands Egennavn) omtales her i en Art af Mindeskrift. Arendt finder at han viste stor Tapperhed i Tunaslaget (som ellers er ubekjendt), da han sendte mange (Faldne) til Thor; Tham læser derimod, at Helten döde efter Tunaslaget og at Thor tog ham til sig, — eller og at Indskriften skulde nedkalde Thors Velsignelser over den Afdöde.

Digitized by Google

funt inistu)*
Þur viki þik
*Þor**) sa trutin*
*Iuril ser' þu***)*
era viþr
aþra veri.

Efter den nyere norske og især islandske Retskrivningsmaade (da ᛏ og tildeels ᚠ gjelde som stukne Runer, men ᛅ for *a, e* og *æ* efter de ældste eller simpleste Runers Skrivemaade):

Gúril sèr þú
er á fer þú nú
fund un(n)ustu
Þór vigi þik
Þór sa drottinn
Júril sér þú (eller *serþu*)
era viðr
*aðra vær(r)i****)*

---

*) Dette Ord antager jeg for det oldnordisk-islandske *unustu* (*unnustu*), Kjæreste, af *unna* (det danske *ynde* o. s. v.). Man kunde og gjætte at *inistu* udgjorde tre Ord, saaledes: *in*(*n*) *i stu*(*vu*) ind i Stuen (Fruerstuen, eller og en Sal, hvor begge Kjön leilighedsvis forsamledes).

**) Jeg antager at Guden Thor nævnes her to Gange efter to forskjellige, men dog ældgamle Skrivemaader. At ᚢ ofte i gamle Runeindskrifter sattes for *o* er almindelig bekjendt. I England have nogle mulig udtalt Ordet *Þúr*, andre derimod *Þór*. Man kunde ogsaa mene at *Þúr* her kun sættes som Gudens Navn, men at *Þorsa trutin* bör læses samlet og *Þorsa* være det samme som det oldnordiske *Þursa*, der forekommer i Forbindelse med *drottin* i Eddadigtet *Þryms kviða*, hvor det betyder Thursernes (Jætternes eller Troldenes) Fyrste eller Herre; vel er Talen der om den ypperste Jætte, men Thor kunde og tillægges denne Benævnelse som Jætters og Troldes Betvinger. Besynderligt er det at Runebogstavet ᚦ snart i det gamle Norden kaldes *Þór*, snart *Þurs*, og anvendtes da vel i Magien meget forskjellig, eftersom Vedkommende vilde henvende sig til den ene eller anden af de stridende Magter. *Þurs* meentes ofte at have en ondartet Indflydelse paa Kvinderne; den maatte da *Þór* fordrive.

***) Originalens *serþu* er mulig her et sandt Æqvivok, og da anbragt med frit Forsæt i en Skrift, hvor ingen Ord ellers adskilles. Naar det læses saaledes er det 2den Pers. præs. imperat. af Gjerningsordet *serþa* (*serða*) befóle Huden (efter Haldorsen og Rask), men det kan og tillægges en anden mere obscen Betydning.

****) ᚿᛏᚱᛁ kan her læses *vari* (som ingen Mening giver), ogsaa *veri*, der kunde betyde *verri* (værre); *værri* er Comparativet af *vær*, rolig, blid, stille.

Digitized by Google

Oversat:

Guril*) seer du (eller: beföler du)
naar du nu paa Besög
til Kjæresten gaaer:
"Thor vie dig
Thor den Herre!" **)
Juril seer du (o. s. v.)
Ei er (bliver) hun da
Blidere mod andre.

At disse Tryllevers nedstamme fra Nordens Hedendom og saaledes höre til de ovenfor omhandlede, behöver ingen videre Udvikling. Om de grunde sig paa en gammel Formular eller de ere forfattede enten til Brug for en overtroisk Ven eller af en Hexemester for en betalende Kunde, kunne vi ikke vide. At de ere affattede for en Mand, der vilde erhverve en vis Kvindes (Gurils eller Jurils)***) Kjærlighed, synes at være vist. De have, med Hensyn til Indholdet hört til de saakaldte *Manrúnar* (Kvinde- eller Kjæreste-Runer) og til detslags Sange, om hvilke Odin (eller Gudens Præst i hans Navn) selv synger saaledes i *Havamaal:*

De Sange jeg kan:
Hvis jeg vil den snilde Piges
Hele Sind og Yndest eie,
Hvidarmede Möes
Hu (til mig) sig vender,
Og hver hendes Tanke forvandles.

Jfr. ovenfor S. 138, 143, 147, 167—68, 176****).

*) Navnet skrives her först *Guríl* og siden *Juríl*, som uden Tvivl er det samme Navn for en Qvinde. Den sidste Gang kan Skriveren have forglemt det andet Træk af **V**; det kan og ved Tidens Længde være blevet udslettet eller usynligt. De gamle Nordboer brugte Kvindenavnet Geirhild (*Geirhildur*), som i nyere Dansk blev til *Görrel, Görvel, Gurrel* o. s. v.

**) Om disse to Verslinier blot skulle ansees for den tryllekyndige Runeskrivers kraftige Tale, eller de skulde mumles (eller fremsiges) af Frieren, saasnart han saae sin Elskede (o. s. v.) — kunne nu ikke vide.

***) Saaledes skriver Saxo Grammaticus det samme Navn snart *Gurítha*, snart *Jurítha*.

****) Til dette Brudstykke af Nordens ældste Runedigt af magisk Tendenz föie vi, som Slutning af de hertil hörende Undersögelser, et andet af de nyere islandske, som

Digitized by Google

Der gives vel nordiske Rune-Indskrifter paa Stene i Engelland, især paa Öen Man*), men de ere alle fra dets kristne Periode, og frembyde ingen Synderligheder med Undtagelse af de faa hernedenfor anförte hvorfor vi ikke omhandle dem videre. Omskrevne til sædvanlig latinsk-gothisk Skrift kunne de fleste af dem ellers læses i Liljegrens Runurkunder S. 186 fra Nr. 1617 til 1621.

ved særegne Besværgelser var bestemt til at udrydde de sidste Levninger af den hedenske Trolddom, som endnu i Forfatterens Tid sporedes eller frygtedes i Island, Hr. Cand. John Sivertsen (en heldig og flittig Dyrker af den oldnordiske Literatur) som med megen Opmærksomhed har gjennemgaaet de arnæmagnæanske Haandskrifter, for deraf at uddrage forskjellige Mærkværdigheder, har nemlig meddeelt mig (fra 738, 4) följende tvende Slutningsstrophер af et islandsk Digt (i det saakaldte Drotkvads gamle Versemaal), stilet mod alskens Trolddoms-Angreb, hvilke Forfatteren derved har sögt at afvende fra sig eller andre. Forfatteren betegnes ved dette Monogram i Binderuner: ᛋᚴ. Selve Haandskriftet lader til at være skrevet i det 17de Aarhundredes senere Halvdeel. Oversættelsen har jeg selv tilföiet i Originalens Versemaal, dog uden bestemt Alliteration eller Iagttagelse af Assonancens Regler:

Risitngar rángfestist,	Ridsninger vrange vorde!
rúnir villist núna,	Runer nu forvildes!
fordæða öll eyðist,	Alt Troldpak gaae tilgrunde!
útisetur letjist!	Dets Udesidden standse!
særingar sízt heyrist,	Besværgelser forstumme!
svartfræðin margpartist,	Den sorte Kunst parteres!
spottsöm spakmál detti,	Spodske Floskler falde!
springi formælingar!	Forbandelserne revne!
Blóðvökur burt takist,	Bort med blodig Ridsen!
ben hnífa ei þrífist,	Bort med Knives Vunder!
skurður nagla skerðist,	Negles Skjæren afskaffes!
skammist kuklið ramma!	Skam Hexeriet ramme!
hár meinsærum hrörni,	Haarets Misbrug ophöre!
hæðist töfrar sæðis!	Haan Sædens Trolddom straffe!
sóist, særist, þjáist,	Tæres, saares, svækkes,
sökkvi nú fjandinn dökkvi!	Synke den skumle Fjende!
sökkvi nú fjandinn dökkvi!	Synke den skumle Fjende!

*) Tegninger af disse Indskrifter haves i Cambdens Britannia (1772) Vol. 2 og derfra i Sjöborgs Saml. f. Nord. Fornälsk. 3die Bd. (S. 118 o. f.) Fig. 74, 79, 90, 81, 82, samt i den engelske Archæologia o. fl. St. Sproget er ægte oldnordisk; ᛅ *finale* sees ikke i dem. Foruden det sædvanlige ᛋ for *s* sees her ogsaa Figuren ᛌ (som et bagvendt ᛦ) ᚢ forekommer tit for *o*. Efter indenlandske Efterretninger beherskedes Man af danske Fyrster omtrent fra 950 til 1062, da Öen erobredes af Nordmanden Godred, hvis Efterkommere regjerede der til 1265. Kort efter (1270) indtoges den af Kongen af Skotland, og senere (1406) blev Kongeriget Man et Lehn af England.

Digitized by Google

Til Side 17, 215—23, 497—500, 513—43
(Tab. IV Fig. 5).

Et Urnelaag med Runeindskrift fra en Gravhöi i Thüringen m. m. Ogsaa i Tydskland har man fundet gamle Indskrifter i nordiske Runer; desværre savne vi endnu authentiske Underretninger om de fleste af dem. Een er dog blevet mig nylig bekjendt, om hvis Ægthed jeg ikke i mindste Maade kan tvivle. Ovenfor have vi omhandlet et Par Indskrifter i tydsk-angelsaxiske Runer, fundne i dette Aarhundrede ved eller over Gravurner i norske Höie. Derved maa en ældre Efterretning om en Sten med Runeindskrift, fundet over en svensk Urne, om hvis Ægthed man för har villet tvivle, blive os des mærkværdigere. Den fandtes 1760 inden i en Gravhöi i Wreta Klosters Sogn i Öster-Gothland, men ingen kyndig Mand havde forsögt at læse Runerne inden Stenen snart efter bortkastedes, uden siden at kunne findes igjen*). Allermærkeligst er det dog, især ved Jevnförelse med de hermeldte Kjendsgjerninger, at man for faa Aar siden, höit oppe i Tydskland, har i en Hedenoldsbegravelse fundet et Laag af brændt Leer**)

*) See Svenske Magazin, 1766, S. 814; jfr. Idunna 5te Hefte (1814) S. 53. Urner med tydelige Indskrifter har man ikke, saavidt mig er vitterligt, fundet i vort Norden, med en eneste Undtagelse. I den store Samling af Oldsager af Leer, som Hr. Apotheker Lassen nylig (1841) har solgt til H. M. Kongen, findes (blandt mange andre) en Urne eller et Oldtidskar af sort Leer, ved hvis överste Kant man seer disse tydelige Runer indridsede: ᚠᚱᛁᚴ. Den förste er en Binderune, der udtrykker Ordet ᚠᚨ (*fe*, Fæ, *pecus* Penge, *pecunnia*) eller ᚠᚨ (*ke* o: *ker* Kar); derpaa följer *rik*, rig paa Fæ (Fæmon, Penge eller og paa Kar). Om man her seer et kvindeligt Navn eller et magisk for en Kvinde fremsat Önske eller Skriftamulet, er nu uvist. Karret blev fundet med Indskriften, efter Hr. Lassens mig givne skriftlige Beretning, paa en Engbund, der ikke för havde været dyrket og var fravundet Stranden ved Ebeltoftvig i Jylland. I selve Karret fandtes to Leerkugler (jfr. ovenf. S. 579). Det Hele blev udgravet ved Arbeidsfolk i Hr. Lassens egen Nærværelse.

**) Den saakaldte schaumburgske Runesten bestod egentlig af Leer, hvorfor man især har mistænkt dens Ægthed, men her finde vi dog en ikke ubetydelig Grund for Sandsynligheden af samme. Dens Historie og Beskrivelse maa da ikke her aldeles forbigaaes. Denne, i Sidekanterne beskadigede Leertavle fandtes sidst i det 15de eller först i det 16de Aarhundrede, paa et af de större schaumburgske Fjelde Süntel eller Hohenstein (i Nærheden af den saakaldte Druid-Klippe eller "Sinngrün-Altar"); den var bleven nedskyllet fra et höiere Sted af Bjergströmmene. Den blev afmalet

Digitized by Google

med en Indskrift af ægte nordiske Runer, der deels kunne henregnes til de simple, deels til de saakaldte Binderuner.

Hr. Cand. *J. L. A. Worsaa* (som efterhaanden har anlagt en egen Samling af udmærkede nordiske Oldsager) har laant mig et her meget sjeldent, mærkværdigt lille Skrift, med følgende Titel: Die Grabhügel, Ustrinen und Opferplätze der Heiden im Orlagau und in den schaurigen Thälern des Sorbitzbaches, beschrieben von Dr. *Wilhelm Adler*. Mit 40 Abbildungen. Saalbach, 1837. 8. XII, 76 S. Derfra ere for det meste de her følgende Underretninger tagne.

Forfatteren omtaler i sin Forerindring (S. V—VI) de mange smaae Reiser som han havde gjort imellem Saale og Elster, paa hvilke han tit med Opmærksomhed havde betragtet og undersögt Egnens talrige og mærkelige Oldtidsminder. Skriftet synes og at vidne om et saaledes erhvervet praktisk Bekjendtskab med de beskrevne Gjenstande, især Ustrinernes og Gravstedernes Indretning og Bestanddele. De her omhandlede Opgravninger bleve foretagne (tildeels af Forfatteren selv) fra Aaret 1825 af. Ved disse Leiligheder bleve særdeles mange Oldsager af Leer, Steen,

paa en Trætavle, som endnu er til, og denne Afbildning er stukket i Kobber til Gräters Bragur 6ter Bd. 1ste Abth. (1798) S. 46—48. Man seer der en Menneskefigur med Horn paa Hovedet, hvis de ikke skulle danne en Halvmaane, der kun sees paa begge Sider. Den bærer et Drikkehorn, hvoraf en flydende Vædske synes at springe eller udgydes. Til Tilskuerens Höire sees en rund Skive eller Halvkugle, fra hvilken Flammer nedskyde, og derunder en Figur, der i Formen ligner en Hestesko. Överst sees en ved en Linie afdeelt Kant, og nederst en anden, som begge ere betegnede med nordiske Runer, der tildeels ligne (men neppe ere) Binderuner. Begyndelsen (forsaavidt den haves) synes paa begge Kanter at være udalettet. Man seer her oventil Runerne: ᚺᚦᛥᛁᚦᚢ ᚠᛏᚢᚹᛏᛟ ᛥᚺᛏᛏ og nedentil ᛥᚦᛥᚢ ᚺᛁᚠ ᚺᛁᚳ ᚠᛟᛣᚨᚺᛏᛏ. I samme Binds 2te Abth. S. 68 (jfr. S. 38—67) forsögte Reynitsch o. fl. at læse og forklare Indskriften; det sidstmeldte er vistnok mislykket. Dog forekomme mig Ord og Navne her at være nordiske, og at et Par af dem rime sig paa hinanden, som man ogsaa der har bemærket. Kaldes vel Gudinden Ostar her (paa Nordisk) Ásta, Elskovsgudinde (nu kun kjendt som et ældgammelt Kvindenavn)? Anraabes hun om gode Aar? Bortmanes tilsidst Dvergen (eller Alfen) Froste's eller Vinterfrostens Magt? Bör ᚺᛁᚠ læses ᚺᛁᚠ (Sif)? Alt dette maa nu beroe ved löse Gisninger. At det Hele derimod har Hensyn til en personificeret Naturguddom samt til Solens og Maanens Indflydelse paa Verden, er vel utvivlsomt.

Digitized by Google

Metaller m. m. fundne; adskillige af dem vare allerede blevne afbildede 1830 i "2te Lieferung" af Tidsskriftet *Variscia*.

Hvad der her mest vedkommer os af disse Opdagelser, er den, hvorved det ovenmeldte Runeminde kom for Dagen. Alt hvad der hörer hertil (hvortil vi endog regne den almindelige Beskrivelse over Arter af Höie og Grave, til hvilken de her især omhandlede höre) ville vi meddele med Forfatterens egne Ord:

(S. 7, Afdeling B): "*Tumuliden*, oder Gräber mit ganz einfachen kleinen, länglichen, aus guter schwarzer Erde bestehenden *Rasenhügelchen*. Die *Gräber* selbst sind *jederzeit tief unter der Erde*, in wild gewachsenem Boden angelegt, und sind insgesammt *Familiengräber*, drey bis sechs Skelette in einem Grabe. Umfang der Hügelchen 6—8, Höhe 2—3 Fusz. *Sie sind sehr durchs Alter eingesunken*. Man findet sie entweder *sporadisch zerstreut* oder innerhalb einer *Steinumzäunung*, wo sie dann die Begräbniszplätze ganzer Stämme bilden. Richtung dieser Hügelchen: von *Norden* nach *Süden*." — Den os mest vedkommende Art af disse Gravsteder beskrives saaledes: "Nach ihren characteristischen Unterscheidungszeichen" (S. 21, Underafdeling "*h*") "*Steinhäuser*, ohne blaue Platten, blos mit Kalksteinfelsen inwendig ausgesetzt. *Die Hügelchen sporadisch*, mit ganz rothen Grabgefässen. Sie wurden im Jahre 1828 auf den Feldern bey *Oepitz* entdeckt. Sie haben zwar viele Aehnlichkeit mit den vorigen*), aber auch manche ganz besonders auffallende Unterscheidungszeichen, so dasz dieselben, wenn man nicht der Wahrheit zu nahe treten will, dem Volksstamme, welchem die Steinhäuser am Freisnitzberge angehören, nicht zugeschrieben werden können und dürfen. Auf freiem Felde, in der

*) Ved disse forstaaes sandsynlig (S. 18—19) "*f*) *Unächte Steinhäuser*" eller snarere (S. 19—21) "*g*) *Aechte Steinhäuser*", alle opdagede ved Freisnitzbjerget; de i dem tilsammen fundne Oldsager opbevares i Hohenleuben og ere afbildede i Variscia. De have tilhört en Tid, da Kulturen ikke har staaet paa noget særdeles lavt Trin, da de bestode af skjönt forarbeidede Vaaben, Smykker m. m. af Bronce og Jern, en Mængde af forskjellige Glasperler og Ravringe, zirlige Urner af en fiin Masse, et Leerkar med 9 Aabninger o s. v.

Nähe der Eritzberges angelegt, sind zwar diese Grabhügelchen sehr vermischt, jedoch immer noch kleine, längliche Erhabenheiten sichtbar, aus welchem öfters die Deckplatten dieser Gräber beim Pflügen herausgerissen werden. Diese kleinen Hügelchen sind länglich, haben 6—8 Fusz im Umfange und kaum 2 Fusz im Höhe. Oft bemerkt man gar nichts von Erhabenheiten. Das eine Grab, welches ein Bauer beim Pflügen fand, war nur 2 Fusz tief unter der Erde angelegt, und zwar im Sande. Das Grab selbst bildet ein längliches Quadrat und war inwendig mit 16 Kalksteinplatten ausgesetzt. Drei breite Platten bildeten die Decke. Nur zwei Skelette lagen hier, mit dem Gesichte nach Westen zugekehrt. Das eine lag auf dem Rücken ausgestreckt, und war sehr morsch und zusammengeschoben. Der linke Arm lag am Schenkel an; hingegen der rechte war ausgestreckt nach einer Streitaxt von Eisen, welche an der untern Seite fast halbmondförmig geformt war. Unmittelbar daneben lag die Spitze eines einseitigen Schwerdtes und die Trümmer von eisernen Ringen. Rings um diese Waffen befanden sich Ueberreste von rothen Gefäszen. Diese Gefäsze waren bisweilen auszen und inwendig roth, auf dem Bruche aber schwarz, bisweilen auch schwarzröthlich und hatten perlenförmige um den Hals des Gefäszes herumlaufende Verzierungen. Auch wurde von einem Bauer in Oepitz noch ein solches Grab entdeckt, welches eine grosze Streitaxt enthielt, welche nach Naumburg an den Herrn LandrathLepsius eingeschickt wurde. Auch bei Winzern fand ich solche Gräber. Zu bemerken ist, dass man hier bei Oepitz auch *Deckel* fand, zwar etwas zertrümmert, aber doch noch deutlich zu erkennen. Der eine derselbe hatte am Rande *ein Kreuz* und *tief eingedruckte Figuren* (Tab. I Fig. 19) in der Mitte aber *einen Zirkel* als Verzierung. Die Masse var schwarz. *Was aber die Zeichen darauf bedeuten, ist unbestimmt.* Das andere Bruchstück (Tab. I Fig. 20) ist vom rothem Thone, auf welchem die Figur eines Mannes Fusses eingegraben ist. In der Nähe dieser Gräber sind die *Katzen-* oder *Cattensteine.*"

Digitized by Google

Jeg har meddelt hele denne mærkelige Beretning in extenso, da det deraf vil fremlyse, a) at den Gravhöi og Steenstue, hvori det omhandlede Urnelaag blev fundet, tilhöre den fjerne Oldtid og det thyringske Hedenskab; i disse Egne indförtes Kristendommen först ved Carl den Store. b) At en Bonde har fundet Laaget, rimeligviis i det her beskrevne Gravsted, hvor Urner ommeldes som fundne. c) At Dr. Adler ikke synes at have havt nogen Anelse om at Charactererne (eller Figurerne, som han kalder dem) fremstilte virkelige Skrifttegn, endnu mindre tydelige Runer. Mindesmærkets Ælde og Ægthed ville vel ved disse Bemærkninger være satte udenfor al Tvivl.

Indskriften danner, paa en af en uregelmæssig Cirkel omgivet Flade ved et bredt ligesidet Kors (med en rund Zirat i Midten), hvoraf og af hvis forskjellige Sidegrene tydelige Runebogstaver dannes, i Binderunernes Maneer. Saaledes som Urnelaaget (i meget formindsket Maalestok) er fremstilt efter ovenmeldte Kobber paa vor Tab. IV, Nr. 5 — maa Læsningen begynde neden fra til Læserens Venstre; ved at læse Skriften saaledes og udad, troede jeg först at have fundet Bogstaverne ᚨᚱᚾ eller *Arn* som Dativformen af Mandsnavnet *Ari* og derefter Ordet ᚠᛁᛚᚨᚴᛅ *(filaka, félaga)*, som ikke er nogen Tvivl underkastet; — min ærede Ven, Prof. N. M. Petersen, gjorde mig dog opmærksom paa, at Navnet vel maatte læses indad, ligesaavel som den fuldkommen utvetydige Rest af Indskriften. Derved udkommer ᛁᛘᛁ, *Imi*, som udgjör Giveformen af Egennavnet *Imir*. Dette finde vi vel neppe anvendt her i Norden, undtagen som tillagt, i Eddaerne, den chaotiske Urjætte, af hvis Krop vor Verden blev skabt. Dog er det muligt, at det i ældgamle Tider har været et Mands-Egennavn. En tydelig Afændring deraf, nemlig *Ími* eller *Ymi*, Navnet for en af Harald Hildetands Kjæmper (hos Saxo) i Braavalle-Slaget er og virkelig blevet brugt saaledes i Island indtil vore Dage. *Immer*, (forhen vistnok *Imer*, *Imir*) forekommer som et Mands-Egennavn i Kjæmpeviserne og *Imo*, *Imme*, m. fl. lignende, blandt de gamle frisiske Navn.

Digitized by Google

Ligesom det fölgende Ord er fuldkommen tydelig skrevet, giver det og en ligesaa klar Mening. Da Runen I her, ligesom overhoved i de ældste Runer bör læses som *e* og Y som *g*, saa udkommer (i Giveformen) det ældgamle og endnu i Island brugelige *félaga* (Fælle, Staldbroder, Kammerat). Egentligst betyder *félagi* en Mand, som har anbragt sit Gods, Eiendele eller Penge i Fællesskab med en anden, saaledes som Nordens Vikinger og reisende Handelsmænd tit gjorde. Et saadant Fællesskab kunde og indgaaes mellem Bönder, Agerdyrkere eller Hyrder, som eiede deres *fé* (Fæ, Kreature) i Fællesskab; denne Betydning havde nemlig Nordboernes *fé* oprindelig, men Ordet blev siden anvendt paa Gods og Penge overhoved, paa en lignende Maade som Latinernes *pecu* gik over til *pecunia*.

Det er mig ikke bekjendt at Ordet *filake*, *filage* findes i gammelt Tydsk, som dog har begge Sprogrödderne (*fi*, *fiu* og *legan*) — ligesaavel som det Angelsaxiske (*feoh* og *legan*). I det sidstmeldte Sprog veed jeg heller ikke at det findes, endskjöndt det forekommer mig sandsynligt, da det nyere Engelske *fellow* svarer til det danske *Fælle* og oldnordiske *félagi*.

Det bliver maaskee herved mærkværdigt, at Almuen i den Egn, hvor Urnelaaget er fundet, endnu bruger en oldnordisk Benævnelse for visse Grav- eller Offerhöie, idet den kalder dem *Kummel*, *Kumul*, som aabenbar svarer til det oldnordiske *kuml*, *kumbl* (o. s. v.) baade i Lyd og Betydning. Jfr. ovenfor S. 544.

Naar den her omhandlede Indskrift saaledes læses IYI YIΓ+Y+ (*Imi filaga* eller *fielaga*, *félaga*) maatte dette ligefrem oversættes *Imi* eller *Imeri socio* (eller *sodali*) og den bevidner da at dens Forfatter eller Indridser har sat den (eller det Gravkar, hvorover Laaget laae) for sin Staldbroder *Imer* (hvorledes man saa vil læse Navnet). Det udenfor Kredsen anbragte Tegn har Dr. Adler antaget for et Kors; jeg seer snarere deri en Rune (rimeligvis enten et Ψ eller ᛦ) eller endog en Binderune AK som kunde oplöses til AYI (*Áki*, Aage), AK, AKI, *Án*, *Áni* (Saxos *Ano*),

Digitized by Google

eller endog ᛅᚱᛁ (Ari, Are); den maatte da tilkjendegive den Mands Navn, som forfærdigede Urnelaaget eller dets Figurer, og hensatte det som etslags Minde, eller Gravkarret med dets Indhold som en Gave for sin afdöde Staldbroder, Reise- eller Handelsfælle.

Desværre gives der ingen Kjendetegn ved Fundet, der overhoved, i Forhold til dets Vigtighed for Rune-Literaturen, med Hensyn til dets höie Alder, kun haves meget ufuldstændig beskrevet, — som underrette om den Afdödes eller hans efterladte, for hans Minde omhyggelige Staldbroders rette Hjemsted. Vi kunne nemlig (formedelst nordiske Runeminders store Sjeldenhed i Tydskland) let tænke os, at Indskriftens Affatter og maaskee tillige hans Selskabsbroder have været indfödte Skandinaver, og een eller begge givet dem af med Handelsreiser; af dem kan den ene have været Reisende i dette Öiemed, men den anden bosat paa Stedet og der have drevet Kjöbmandsskab paa fælles Vegne. Alt sligt kan dog kun beroe paa Gisninger.

Ligesaalidet gives der her nogen bestemt Antydning af det Tidslöb, i hvilket den Hedenfarne döde eller Gravmindet sattes; kun synes det at være vist, at det maa være skeet i Thüringens hedenske Tidsalder. I de tvende ved Oepitz fundne Grave af ovenmeldte Art (i en af hvilke Urnelaaget er fundet) fandt man Stridsöxer af Jern, Skandinavernes (især Nordmænds og Islænderes) Yndlingsvaaben. Jern antages, som bekjendt (i Almindelighed), i vort Norden kun at findes i Gravstederne fra Hedenolds sidste Periode; — dog havde de egentlige Germaner stor Overflod deraf og af deslige Vaaben, i Tacitus's Dage, især Catterne eller Chatterne, som efter Dr. Adlers og Fleres Mening deels grændsede til de heromhandlede Egne, deels endog synes at have beboet eller behersket dem. At netop Catterne forhen brugte Skrift samt endog (efter W. C. Grimms Mening) have efterladt sig Runeminder, er udviklet herovenfor S. 156—158.

Dr. Adlers Undersögelse synes ellers at give et Vink, hvorpaa

Digitized by Google

man kunde grunde en Formodning om visse af ham saakaldte Tumellers Ælde. En Afdeling af disse betegner han (S. 29, C, b) som "Tumellen mit einem auf der Basis des wilden gewachsenen Bodens innerhalb des Hügels befindlichen Steinkranze." Vor Forfatter opdagede en saadan Gravhöi 1½ Miil fra Ranis, paa Dobigauer-Bjergene. Den kunde sees meget langt borte, da den med Flid (ligesom ofte Skandinavernes Gravhöie) var opfört i en saadan Situation, hvorfra vid Udsigt kunde haves. Adler undersögte og aabnede den 1825. Höien var 36 Fod i Omkreds og 16 Fod i Höiden. Steenkredsen var, som ovenmeldt, indvendig i Höien og bestod af 17 store Stene. 6 Skeletter fandtes i den, men ellers (foruden Aske, Skaar af Urner, samt Hestetænder og Knokler) kun Hælvten af et Sværd, en Armring af Metal (rimeligviis Bronce) og en Urne af grovt sort Leer, hvori man fandt det mærkeligste, nemlig 2 Guldmynter af Keiser August, hver paa 2½ Dukats Vægt, paa hvis Forside man seer Minerva med Hjelmen, og paa Bagsiden en Victoria. Man kan altsaa formode at denne Gravhöi er bleven opfört, eller Mynterne henlagte der, omtrent i Tacitus's Tid, eller endog noget för*).

Overhoved ere alle de heromhandlede thüringske Gravhöie fra en Periode, i hvilken man begravede, men ikke brændte de Döde. De höre da neppe til Hedenolds sidste Periode.

*) Det fortjener at bemærkes at jeg selv for faa Aar siden (tilligemed Werlauff, Rafn og Thomsen) var tilstede ved Undersögelsen af en sjællandsk Gravhöi af lignende Beskaffenhed, — ved Rongstedlund, tilhörende Hr. Proprietair David, som af Opmærksomhed for Videnskaben foretog og bekostede denne Undersögelse. Höien hörte til en Gruppe, der i sin Tid meget yndedes af Danmarks udödelige Digter Johannes Evald, som paa den störste af Höiene har, ved Hr. Davids Omsorg, faaet et skjönt og meget besögt Minde. Den undersögte Gravhöi var af anseelig Störrelse, og det kostede megen Möie, af mange Arbeidere, at faae den heelt udgravet. Ved sin Basis havde den, ligesom den ovennmeldte tydske, en indvendig Kreds af Stene; intet mærkværdigt fandtes i den, undtagen en vakker Dolk af Bronce (som af Hr. David blev skjænket til Museet for nordiske Oldsager) og et Lag af Tang, som med Omhu var anbragt nede i Höien. Det forekom os ellers, at dens Indvendige var blevet forstyrret, og da kan meget være blevet borttaget eller adsplittet som nu ikke mere kunde forefindes.

Digitized by Google

Til Side 4, 11–16, 50–51, 211–223.

Angelsaxiske Runer i Storbritannien. Efterat mine tvende ovenstaaende Afhandlinger om Runeliteraturen m. m. vare fuldtrykte, saae jeg först den 28de Tome af *Archæologia*, London 1840, 4to, som indeholder en interessant og lærerig Undersögelse af den i sit Fædrelands ældste Literatur og dets skrevne Mindesmærker særdeles bevandrede John Kemble Esqv., under denne Titel: *on Anglo-Saxon Runes*, hvori (S. 327—372) mange Forfatteren bekjendte Indskrifter og gamle Alphabeter af dette Slags omhandles og fremstilles i lithographerede Afbildninger paa 6 Plader (Tab. XV—XX)*). Deri undersöges især Ruthwells-Indskriften efter Gordons, Hickes's og Duncans Afbildninger, hvorimod intet Hensyn er taget til det af mig benyttede og mig tilhörende Aftryk af en Kobberplade, hvorpaa Indskriften, i et ubekjendt Tidslöb, er bleven indgravet, efter en Tegning, som har været affattet förend de nu bekjendte, og som följelig indeholder adskillige Dele eller Bogstaver af Indskrifterne, der nu ere udslettede, rimeligviis mest ved den Mishandling, som Mindesmærket siden paa forskjellige Maader har maattet lide. Hr. Kemble oplöser og forklarer det meste af selve Inskriften (hvilken han antager for at sigte til visse Begivenheder af Christi Levnet) paa en ganske anden Maade end Hr. Repp og jeg (de förste, som havde forsögt dens Dechiffrering), og jeg maa oprigtig tilstaae, at den Förstnævntes udbredte Kundskab om det angelsaxiske Sprog har hjulpet ham til en meget heldigere

*) En stor Deel af dem var dog för bleven bekjendtgjort af Hickes i hans Thesaurus og af Wilhelm Grimm i hans titmeldte Skrifter over tydske Runer. De forskjellige Tegninger af Ruthwells-Indskriften ere ligeledes meddeelte efter bekjendte Værker. Et Rune-Alphabet, som ikke var för blevet udgivet (og enkelte flere) har Kemble her publiceret efter originale Membraner. 4 meget korte Indskrifter paa Gravstene, blot indeholdende angelsaxiske Egennavne, vare forhen udgivne i Archæologia, men ere tildeels blevne rigtigere læste af Hr. Kemble. Han har ellers her for förste Gang meddeelt og oplyst et Par Runeskrifter fra angelsaxiske Codices, som angive Afskrivernes Navne m. m. tilligemed andre flere lignende, der forhen vare udgivne i trykte Værker. Endelig har han meddeelt enkelte (forhen trykte) smaa Stykker, der vel ere skrevne med Runer, men ikke affattede i det angelsaxiske Sprog. Af disse ere tre Guldringes Rune-Indskrifter tagne fra et foregaaende Bind af Archæologia.

Digitized by Google

Overvindelse af den betydelige Vanskelighed som selve Indskriften medförer, idet den aldeles ikke angiver nogen Adskillelse af Ordene. Hr. Rembles sjeldne Bekjendtskab med Northumberlands ældste angelsaxiske Dialekt har endvidere sat ham istand til at oplyse, at forskjellige Sprogformer i Indskriften, som jeg har antaget for oldnordiske, virkelig findes i de ældste northumbriske Membraner; dette har jeg ikke kunnet erfare af trykte Skrifter, til hvilke min indskrænkede Kundskab om det Angelsaxiske strækker sig; det angives f. Ex. hverken i Rasks Sproglæres danske Original eller Thorpe's engelske Oversættelse. — Idet jeg saaledes, med Hensyn til det vigtigste Indhold af Hovedindskriftens Forklaring, villig viger for den Stærkere, maa jeg dog modsige den Paastand af Mr. Kemble: at det Thorkelinske Exemplar intet mere har indeholdt end hvad der nu findes paa Gordons og Dr. Duncans Afbildninger. Herom henholder jeg mig til min egen Afhandling, hvor Varianterne ere nöie angivne. Hertil komme Indskrifterne paa Kapitalerne, (som nu ellers ikke mere kunne læses). Det förste af dem, som betegnes med ældgamle Runer, meddeler jeg her paa ny efter det Thorkelinske Exemplar:

Begyndelsen til den förste Kapitals Indskrifter læste jeg OFA VODO KHUNMED — (maaskee KHUNEOD?) — hvilket jeg gisningsviis antog for at betyde Offa*) af Vodas (eller Vodans, Vodens) Slægt, — og dette gav mig Anledning til at mene, at den northumberlandske

*) Det maa erindres, at naar to Bogstaver af samme Slags skulde följe paa hinanden i det samme Ord, udelades det ene i Runeindskrifter.

Digitized by Google

Prinds Offa, som bestemt vides at have levet i det 7de Aarhundrede, havde ladet Stötten reise. Jeg kan endnu ikke fragaae denne Mening, hvis Rigtighed dog her bliver temmelig ligegyldig, idet Mr. Kemble selv har oplyst af Ruthwell-Indskriftens Dialekt*), at den sandsynligst maa være affattet i det ovennævnte Aarhundrede, idet den indeholder de allerældste Ordformer og tildeels Ord, som endog ere ham selv ubekjendte. Visse af disse Egenheder tilegner han Frisisk, skjöndt de lige saa godt kunde være af nordisk Oprindelse; vi vide jo, at Northumberlands Beboere mest bestode af Angler, der forhen (som vel tildeels endnu) beboede en Deel af Sönderjylland efter Danmarks ældre Inddelingsbenævnelse.

At hverken denne Kobberplade, eller noget Aftryk af den, ellers er bleven de brittiske Forfattere i Oldgrandskningsfaget bekjendt, er intet Beviis mod dens eller Tegningens Ægthed og Ælde, da adskillige erfarne Kobberstikkere (som Bagge, Klingsey, Severin o. fl.), som her have seet mit Aftryk, eensstemmig have erklæret: at det er taget fra en graveret Metalplade, der snarest synes at röbe engelsk Stik eller Graveringsmaade.

Herovenfor har jeg ommeldt et aldeles unikt og vel conserveret Aftryk af Buræi *Elementa runica*, som i sin Tid blev overladt mig af afdöde Professor Sevel Bloch, men siden af mig for endeel Aar siden er blevet foræret til en lærd og höitagtet Ven i Storbrittannien. Jeg vidste da rigtignok ikke hvad jeg sildigere har erfaret, at intet Exemplar af dette Kobber ellers nu menes at existere; see ovenfor S. 333, 560. Derimod har Tilfældet og en anden Vens Gavmildhed, som til etslags Gjengjeld, senere sat mig i Besiddelse af hiint unike, fra Storbritannien hidförte Kobber over angelsaxiske Runer.

*) Denne Dialekt angiver Mr. Kemble (S. 357) for at have været brugt i Northumberland i det 7de og 8de, vel endog 9de Aarhundrede. — Vist er det ellers at Ordene *hifun* for *heofon* og *hlafard* for *hlaford*, stemme mere overeens med den ældste nordiske Skrivemaade for ældre Ord af den selvsamme Betydning (*hifin* for det nyere *himin* og *lávard* eller *láfard*).

Digitized by Google

At dette Kobber er forskjelligt fra Gordons og Hickes's Tavler, (hvor Kapitalernes Afbildninger ikke findes) maa strax falde enhver i Öinene. Det fremstiller desuden de Arabesker, som omgives af Runeindskriftens Columner. Hertil kommer selve Gravurens forskjellige Længde der udgjör 19½ Tomme, men hos Gordon 8½ Tomme; Hickes's Afbildning er betydelig mindre end hos den sidstnævnte.

Ved min Undersögelse af Indskriften fandt jeg at den var affattet i Vers af den ældste angelsaxiske Art, svarende til vort nordiske Fornyrdalag; denne Opdagelse er og blevet bekræftet ved Mr. Kemble. Denne Lærde har ellers fundet at baade Hr. Repp og jeg have læst Runebogstaverne "*with tolerable accuracy*"; herom troer jeg snarest at burde henvise til vore forskjellige Afhandlinger om disse Æmner.

Det var mig ellers meget kjært at erfare at Mr. Kembles Mening om Runernes höie Ælde*) og deres ældste Anvendelse saavel her i vort Norden som uden for det, til magisk-religiöse Spaadomskunster ved Lodkastning med Kviste samt til anden formeentlig Trolddom m.m. ganske stemme overeens med de af mig antagne Sætninger; til mine Undersögelser i denne og flere Retninger, efter nordiske Kilder, svare ogsaa for en stor Deel de Oplysninger, som han meddeler fra de mig ubekjendte eller mindre bekjendte angelsaxiske. Han antager ligeledes at Angelsaxernes og Markomannernes Runer oprindelig vare de samme, samt at de overhoved af de förstnævnte ere blevne indförte i Britannien. Begge disse Skriftarters Identitet (i det mindste i en vis Periode) synes især at fremlyse i det af Hickes (og senere af W. Grimm) udgivne angelsaxiske Digt over Runealphabetet, hvilket Kemble her paa ny har ladet aftrykke, med den förste (af ham forfattede) engelske Oversættelse. Originalen til dette i sit Slags mærkværdige Kvad haves desværre ikke mere.

*) Jeg anförer herom hans egne Ord (S. 328—329): "At what period the German tribes first possessed letters of the alphabet, whether invented by them selves or derived from som other race, in times of which history is silent, it would perhaps be hopeless, and now would certainly be useless to inquire. It is enough for my purpose that they had them when those tribes first came under the notice of the Romans".

Digitized by Google

Med megen Held har Hr. Kemble i denne Afhandling (S. 360–65) omhandlet og oplyst de i forskjellige angelsaxiske Codices forekommende (herovenfor S. 214—215 tildeels ommeldte) gaadeagtige, ved Runer betegnede Ord. Blandt andet har han opdaget og godtgjort at nogle saadanne maa læses fra Höire til Venstre, da de indeholde Benævnelserne for de Gjenstande, om hvilke visse Gaader handle. Andre enkelte betegne en vis Digters, Cynevulf's, Egennavn. Dette sidste udfandt Jacob Grimm (omtrent paa samme Tid); see hans Udgave af "Andreas und Elene" (et angelsaxisk Digt) Cassel 1840, 8., S. 88 med tilhörende Anmærkninger*). Kemble meddeler endelig et Stykke af det gamle angelsaxiske Digt Salomon og Saturnus; det fremstiller, som dette Sprogs Runer, alle de Bogstaver der forekomme i det latinske Fader vor (*Pater noster* o. s. v.) og viser tillige, tydelig nok, de kristne Klerkes Bestræbelser for at udbrede en lignende overtroisk Nimbus om den nye Troes helligste Bön, som den, i hvilken deres hedenske Forfædre forhen havde sögt at indhylle de nordiske Aandevæseners Paakaldelser og Besværgelser, selv ved Hjelp af de samme forældede Runer.

Til Side 397
(Tab. XIII Fig. 8).

En ældgammel Guldbrakteat med de saakaldte tydske eller angelsaxiske Runers Alphabet, at læses fra Höire til Venstre. Vi have ovenfor (l. c.) blandt andet bemærket, at denne höist mærkelige Brakteat forvares i det Kgl. Antiqvitets-Archiv i Stockholm, og at Hr. Justitsraad Thomsen paa sin Reise dertil 1839, har taget den nöiagtigste Tegning deraf. Han har nu havt den Godhed at meddele mig den til Brug for nærværende

*) End för vare de blevne mig meddeelte efter selve Originalen ved min lærde Ven, Hr. *Richard Cleasby*, en udmærket Dyrker af de gamle germanisk-gothiske Sprog, som nu beskjæftiger sig med Udarbeidelsen af en Ordbog over det oldnordiske Sprog, efter de bedste Kilder, — et stort og besværligt Foretagende, til hvis Fuldförelse jeg önsker al mulig Lykke. At jeg ikke kunde bedre forklare hine angelsaxiske Runegaader, endde ovennævnte sagkyndige Mænd, behövede jeg egentlig ikke at tilföie.

Digitized by Google

Skrift, og den fremstilles saaledes her i Kobberstik paa vor næstsidste Kobbertavle.

Da denne Hulmynt rimeligviis er ældre end de fleste andre, nu bekjendte angelsaxiske Skriftminder, og den dog indeholder et Rune-Alphabet, fortjener den vistnok stor Opmærksomhed i palæographisk Henseende.

Brakteaten er (som de fleste övrige i Jorden eller i Gravhöie fundne) omgivet af en særskilt Guldindfatning, der har Formen af et Ankertoug, og er forsynet med en Öske til en Snor eller fiin Kjede, for derved at hænges om Halsen eller paa Brystet.

Inden for den temmelig brede Kant, paa hvilken Runerne ere anbragte, sees et temmelig uformeligt Mandshoved med en besynderlig Hovedprydelse, tildeels skjult af et nedenfor staaende monstreust gabende Dyr; foran Hovedet sees en mod det vendt Fugl. Mulig forestilles her Odin med den ene af hans mythiske Ravne og den ene af hans Ulve.

Ved nu at handle om de her forekommende Runer tager jeg sært Hensyn til en Concept og forskjellige löse Optegnelser af vor forevigede Rask, angaaende denne Brakteat (dog efter en ældre og mindre rigtige Tegning) som er mig laant af hans Broder, Cand. theol. Hr. H. K. Rask (jfr. ovenfor S. 410). Deriblandt findes et lille Blad "Afskrevet den 23de December 1826 "Romæ in Vaticano af en Cod. Bibl. Christinæ, "338, i 4to fra 9de Sec., indeholdende Leges ripuarias, Prudentium, &c." med Overskrift:

"Runas" (Blad 90, a).

Den ellers vidtbereiste Rask kom aldrig til Rom, og Optegnelsen er heller ikke skrevet af ham selv. Hans egne Bemærkninger meddeler jeg kun med Vedföining af hans Navn. Dette Runealphabet er ellers det samme som det der nævnes af Wilhelm Grimm (zur Literatur der Runen, 1828, S. 21) som aftegnet fra bemeldte Codex til Pertz, der antager den kun for at være fra det 11te Aarhundrede. Hans Afskrift var da allerede lithographeret som bestemt for Anhanget til Afskriverens "Italienische

Digitized by Google

Reise"*), hvorfor Grimm ikke gjorde dette Alphabet bekjendt. Dog tilföiede han enkelte Bemærkninger om dets Indhold, hvorved nogle Runeformer berigtigedes, m.m. Naar jeg i den följende Sammenligning citerer det, efter den Hr. H. Rask nu tilhörende Afskrift, betegnes det med *Vat.*

Brakteatets Runelegende begynder ikke med selve Alphabet, men derimod med et eller flere Ord, som læst fra Venstre til Höire maa skrives saaledes:

ᚦᚢᚦᚱᛏᚢᚦᚱ

Det vil vist blive meget vanskeligt at tilveiebringe en beviislig rigtig Forklaring herover, — men det maa dog være mig tilladt at vove et Forsög. Jeg mener da at Indskriften er oldnordisk, at ᚢ her gjelder for det nyere *ý* (hvorpaa man har adskillige Exempler) og at ᚱ betyder *o*, hvilket selve Indskriften bedst viser og Rask ligeledes meente). ᛏ findes her at være (i et Ords Begyndelse) for *þ*, hvortil Sidestykker ere paaviste herovenfor (S. 575, 579) — *o*, *ó* forvexles tit med *a*, *á***) og faaer den samme Be-

*) I et Exemplar af dette Skrift, som jeg ellers har benyttet, har jeg ikke kunnet finde nogen Tegning af den her omhandlede Runerække.

**) Det maa især bemærkes herved, at ikke allene det oldnordiske *á*, men ogsaa *ó*, er gaaet over i det nyere danske til *aa*, i Svensk til *å*, som nu have en med *o* i det Islandske overeensstemmende Udtale, f. Ex. oldn. og isl. *vor*, dansk *Vaar*, svensk *vår* o. s. v. Jfr. den næstfölgende Anmærkning. Ret nylig har Hr. Justitsraad Thomsen gjort mig opmærksom paa end en mærkelig og ældgammel Runeindskrift, hvor *a* (eller *á*) forekommer som Eiendomslysning. Et lille Skrin, som i Formen ligner et Hus med spidst Tag (og sidst har været brugt til Reliqvier) bestaaer af forskjellige Metaller, forarbeidede paa en særdeles kunstig Maade ved Anbringelse af Ornamenter eller Arabesker, som aabenbare maa henföres til den ældre Middelalders Drage- og Slange-Zirater. Ædelstene (eller Flusse) have været indsatte paa forskjellige Steder, men ere nu forlængst bortfaldne eller borttagne. Efter alle artistisk-techniske Kjendemærker er dette Skrin ikke yngre end fra Aaret 1000, og har uden Tvivl i sin Tid gjeldt for en stor Kostbarhed, ligesom man endnu maa beundre den Kunstfærdighed, hvormed det og andre lignende i Nordens Gravhöie fundne Klenodier, ere blevne udarbeidede. Udvendig paa Skrinets forhen polerede Kobberbund sees disse Runer uregelmæssig indridsede (næsten i de ældste Grenruners Maneer): ᚱᛅᚿᚢᛁᚴ ᛅ ᚴᛁᛋᛏᚢ ᚦᚬᛋᛅ ɔ: *Ranveig a kistu þosa* (*þösa* ɔ: *þessa*) ɔ: "Ranveig eier denne Kiste (eller Skrin)". Hint kvindelige Egennavn blev hyppig brugt i det gamle Norden, især, for saa vidt vi vide, i Norge og Island. Skrinet tilhörer nu det Kongelige Kunstmuseum, hvor det i Inventariilisterne angives at være fundet i Norge.

Digitized by Google

tydning (ogsaa ellers med Figuren ᛟ; see ovenf. S. 400). Heraf udleder jeg følgende Omskrivning:

lýð á þýð á

ɔ: Lyt til, tyd paa (Mynten)*).

Med Hensyn til Bogstavernes Orden bemærker Rask at den stemte overeens med Runerækken hos Hickes paa S. 135 og 136 af den moesogothiske Sproglære samt paa Tab. 6 ved S. 4 af Sammes islandske Sproglære, "hvorved dog må indrömmes Afændring i enkelte Tegn, efter "forskjellige Tider og Steder, i disse angelsaxiske såvelsom vore nor-"diske Runer".

Ved nu at opregne de enkelte Bogstaver betegner jeg dem nu efter deres sædvanlige Stilling fra Venstre til Höire, endskjöndt det her sees og ellers kan formodes at de i den allerældste Tid ere blevne skrevne i den modsatte Retning; jfr. ovenfor S. 336—346. De 6 förste Bogstaver staae fuldkommen i den samme Orden som de, der udgjöre den förste Afdeling i den nordiske Runerække; Betydningen maa være den samme, men to af Charaktererne ere dog afvigende med Hensyn til Formen.

ᚠ, ᚢ, ᚦ ere ganske de samme som de ellers bekjendte Runer af begge Hovedarter.

ᚨ (ᛅ) betyder her aabenbare *o* (mulig tillige *á*); — i de bagvendte tydsk-angelsaxiske Stenskrifter i Sverrig synes det at betegne forskjellige Selvlyd, efter det ovenfor paa sine Steder udviklede. Bagvendt, ligesom her, sees det paa den ved Köslin i Pommern fundne Guldring, og ligeledes paa de svenske Stene ved Krogesta og Möjabro samt den oprindelig norske ved Kalleby eller Tretlanda; retvendt derimod paa

*) *Lýða, hlýða*, lytte, lyde, höre paa (eller efter) er et ældgammelt Ord, og det samme gjelder om *þýða*, tyde, Angelsaxisk *tyan* (*tyðe*), Svensk *tyda* o. s. v.; *a* (gammel Dansk *aa*, Svensk *å* o. s. v.) svarer her ganske til de ældste Angelsaxers *o* for *on*, — hvilket jeg netop her, ved Fremstillingen af angelsaxiske Skrifttegn, anseer for at være særdeles mærkværdigt, især da Charakteren, som vi nu snart skulle see, der tillægges denne Lyd eller Betydning. Jevnför den næstforegaaende Anmærkning.

Digitized by Google

Jægerspris-Stenen (af samme Herkomst) og de i selve Norge forblevne Runestene ved By (eller Sigdal), Övre-Bradsberg, Runeberget og den nu forsvundne ved Söffuer, — samt endelig paa det danske Guldhorn og Smykket fra Himlingöie i Sjælland. Det erstattes ved den nordiske Rune ᚨ eller ᛅ paa Tunöstenen i Norge; som ᚨ sees den paa den i Skaane fundne Beenkam*). Efterseer man de övrige ældste Guldbrakteater finder man den enten a) bagvendt, b) baade bagvendt og retvendt, eller c) — dog kun meget sjelden — retvendt. Derimod findes den retvendt paa enkelte af de ældste angelsaxiske Runemynter. Det forekommer nogle Gange paa Ruthwells-Monumentet**), i den bekjendte korte Sten-Indskrift fra Bewcastle***) og i Runeindskriften paa et ældgammelt Stenkors, som henved 1820 blev opgravet af Maries Kirkegaard i Lancaster****). Det findes ogsaa i Guldringe-Indskrifter med angelsaxiske Runer, f. Ex. den Bröndstedske (see ofr. S. 12), hvorved det maa bemærkes at dennes Indskrift saare meget ligner en Tegning, taget efter en lignende kostbar

*) Alle disse og flere (ved denne Leilighed) her nævnte Mindesmærker ere ovenfor omhandlede og kunne eftersees i Registret ved vedkommende Steders Navne. Her kan det og bemærkes at ᚨ ikke findes paa de oprindelig danske Runestene (med saakaldte fremmede Indskrifter, i det nu svenske Bleking, hvor ✱ synes at sættes i dets Sted).

**) Der har jeg antaget at den mest betydede *a* eller *o* (vel endog *æ* eller *e*). Kemble læser det som *æ* eller *a*; i første Tilfælde svarer det der da tit til de gamle Haandskrifters *e*; jfr. ovenfor S. 400 om en meget nyere blandet Indskrift paa en Guldring.

***) Indskriften (eller Brudstykket) blev først publiceret af Worm, meddeelt ham af Spelman (Monum. Dan. p. 161), senere af Hickes eller Wanley (Thesaur. II, 248), Pontoppidan (Gesta et Vestig. Dan. II, 14), W. Grimm üb. deutsche Runen Tab. V (S. 165—69), Kemble i Archæologia Tab. XVI Fig. 14 (S. 346). Grimm var den første, som læste den rigtig. Han læste her ᚦ for *e* paa to Steder, for *y* paa det tredie, hvor det sees i en heldende Stilling.

****) Det blev siden bortstjaalet, men heldigvis gjenopdaget 1835 af Dr. Hibbert, som 1838 har tilsendt mig baade en Aftegning af Indskriften og forskjellige Aftryk af den i Gibs, af hvilke et nu opbevares i det herværende Kongelige Museum for nordiske Oldsager. Saavel Runerne som Sproget ere angelsaxiske. Indskriften er ellers fremstilt og omhandlet i Baine's History of the County Palatine of Lancaster IV, 525, samt i Whitaker's History of Richmondshire (1823). Den findes ikke i Kemble's Samling i Archæologia. I denne Indskrift forekommer ᚨ to eller tre Gange, som det synes deels i Betydning af *æ*, deels af *a*. Jeg haaber at Dr. Hibbert paa ny vil udgive Indskriften med en dertil hörende fuldstændig Forklaring.

Digitized by Google

Guldring, som Thorkelin saae under sit Ophold i England, uden at erindre hvor; Tegningen, tilhörende den forevigede Johannes Bülow til Sanderumgaard, er stukket i Kobber ved Ant. Ann. 3die Bd. 2det H. (S. 348—51) Tab. III Fig. III. Vi meddele en nöiagtig Tegning af den Bröndstedske Ring og dens Afskrift paa vor Tab. XIII Fig. 9, *a*, *b*. ᚫ sees og blandt tydsk-angelsaxiske Runer, som udgjöre personlige Egennavne i en gammel Codex i Würtzburg*) samt i en anden i Cambridge**). At Charakteren ogsaa enkelte Gange, som Selvlyd, forekommer i nordiske Rune-Indskrifter er bleven bemærket ovenfor***), f. Ex. paa Snoldelövstenen****), hvor den betegner *á* (der ofte i de ældste Runeindskrifter forvexles med *o*).

Alt det Nysanförte gjelder om ægte originale Mindesmærker. Derfra maa vel Membranernes tydsk-angelsaxiske Alphabeter, om de end ere nok saa gamle, i denne Henseende afsondres. Fra disse bemærker jeg som hertil hörende:

Af de ved W. Grimm samlede: i Skriftet Ueber deutsche Runen:

A) 1) som ᚪ Tab. II Cod. Sangall. 270 p. 52, betegnet med Navnet *ac* og Lyden *a*, og 2) blot paa sidstmeldte Maade.

B) som ᚫ 1) Cod. Sangall. 878 S. 321, uden nogen vedföiet Bemærkning. 2) Tab. III Fig. 3, fra to Alphabeter hos Hickes, som *æsc* (*æ*)†).

*) Det aftegnedes der 1809 af M. F. Arendt (læst som *Erconfrid*, men vor Rune især som *o*); Gräter udgav hans Facsimile i Idunna und Hermode 1812 (4to) S. 55; jfr. Grimm über deutsche Runen Tab V. Den sidstnævnte meddeelte og (Zur Literatur der Runen S. 28) en Linie af en Codex i St. Gallen, 878, hvor ᚫ maa læses som *a*.

**) Meddeelt af Kemble i Archæologia l. c. Pl. XIX Fig. 23 og læses (S. 366) som *Æðilfled* (et kvindeligt Navn); Runen ᚪ som *æ*.

***) Charakteren forekommer i andre nordiske Runeindskrifter som en Binderune for to ᚨ, f. Ex. i en norsk paa Tingvold (see ovenfor S. 200) og en grönlandsk fra Kingitoarsuk (S. 207, Tab. XI Fig. 3). Bagvendt sees endelig denne Figur (uvist i hvilken Betydning) i en stor Binderune paa en svensk Runesten; see vor Tab. VIII Fig. 1. Ellers anförer Brynjulfsen udtrykkelig ᚫ som en nordisk Form for ᚨ eller *o*; Pericul Runolog. (1823) S. 12.

****) See Snoldelövstenens kobberstukne Afbildning ved Antiqv. Annal. 1ste Bd. 2det H. Tab. IV Fig. 3. Jfr. ovenfor S. 458, hvor det bemærkes at Rask og Petersen tiltraadte denne min Læsningsmaade.

†) Tab. IV, i samtlige Runers Sammenstilling, antager W. Grimm selv ᚫ som Angelsaxernes *âc* (*a*) og Tydskernes *âc* eller *asch* (*a*). ᚪ sees udtrykkelig som *a* eller *e*,

Digitized by Google

I W. Grimms Skrift: Zur Literatur der Runen (S. 2) som ᚨ, *aes*, i et angelsaxisk Alphabet, efter et Haandskrift i Wien, fra Saltzburg, Nr. 140.

Særdeles mærkeligt er det, at den selvsamme Charakter, efter den yngre Grotefend, forekommer baade retvendt og bagvendt (ᚱ og ᛩ) i Celtiberisk, i Betydning af det hebraiske ר, ligesom og Charakterer, der ganske ligne visse Former af vor sædvanlige Os-Rune (ᚮ, ᛭, ᛯ), efter Gesenius og Lindberg, svare til det selvsamme Bogstav blandt Phoeniciernes Skrifttegn. Da disse sidste ogsaa have Formen ᛏ, der ganske svarer til vore Runers ᛏ, maae disse Overeensstemmelser i höieste Grad være os paafaldende.

Den angelsaxiske Rune ᚪ, som almindeligst betegner *a*, forekommer ikke, mig vitterlig, i nogen nordisk Runeindskrift; den synes, ligesom overhoved de fleste af de nyere tydsk-angelsaxiske Runer i Manuscripterne, som ved forskjellige Tilsætninger nemlig Snirkler, Hager, smaae Streger o. s. v. afvige fra de simple nordiske, at være yngre end disse, og formodentlig tillige yngre end den heromhandlede ᛩ eller ᚱ Figur.

Det næstfölgende ᚱ er det bekjendte, Runealphabeterne o. s. v. i Fællesskab tilhörende Bogstav.

ᚳ er derimod (især naar det, som her, læses bagvendt og formindsket) sjeldent i Runeindskrifter. Det svarer her, hvor det staaer i de nordiske Runers Orden som det 6te i Tallet, til deres ᚠ (og tillige Angelsaxernes ᚳ samt det latinske *c*) hvilket Rask og Bredsdorff lige-

paa en af de allerældste angelsaxiske Mynter med Runeindskrift (Rudd. Ann. Pl I) samt paa en fra Ost-Angeln (sammesteds IX, 2). Paa andre betegner det undertiden *e*, f Ex paa northumberlandske hos Adamson (*Archæologia* 1834, XLIV, 172, 173, 174. ᚴ forekommer som *a* paa en ældgammel *sceatta* (eller Skatpenning) hos Rudding l. c. Pl. II 14. Denne Bemærkning af Bredsdorff (l. c. S. 160) forekommer mig særdeles rigtig: "ᚨ ist die Figur woraus die drei Buchstaben ᚨ, ᚪ und ᚫ im "angelsächsischen Runenalphabet entstanden sind; wir können demnach annehmen dass sie die drei Vocale *ä*, *a* und *o* bezeichnet hat". Paa den heromhandlede Brakteat svarer det udtrykkelig til *o* som den nordisk-angelsaxiske *Os*-Rune, ogsaa efter Runedigtets og mange skrevne Alphabeters Orden.

Digitized by Google

ledes have antaget*). Endvidere svarer det til Guldhornets samt de oprindelig danske Leerager- og Stursböllsstenes og flere gamle Mindesmærkers ᐸ (*c* eller *k*) efter hvad vi ovenfor (S. 402, 430 og 469) have sögt at oplyse. Det sees paa adskillige andre Guldbrakteater end det heromhandlede, f. Ex. paa disse tvende, som allerede forlængst ere stukne i Kobber til det her (ved Thomsen) forberedte Værk over detteslags Oldtidsminder; Tab. III Nr. 34: a) Et hjelmprydet Mandshoved over et monstreust Dyr med tvende Horn; foran Hovedet, til Læserens Venstre, Thors Tegn eller det gothiske Kors (see herovenfor S. 596); til höire en kort Indskrift med bagvendte Runer ᛘᛅ> eller ᛘᛅ>ᛚ, da den sidste Langstreg kun dannes af Rammens Indfatningslinie). Dette lille Ord maa saaledes aabenbart læses *com* eller *kcom* (det Oldnordiske *kom*, endnu danske *kom* eller *komm*, tydske *komm* o. s. v.) — der da vistnok indeholder en særdeles summarisk Paakaldelse til den her forestilte Guddom, i hvilken Henseende denne Brakteat vel kunde henföres til de ovenfor (S. 596—98) til Amuleterne eller Talismanerne henregnede. b) Tab. VII Nr. 69 har en lignende Forestilling, men her ere Dyrene to i Tallet, hvorimod Thorstegnet mangler; derimod sees her en lang Runeindskrift, der ogsaa gaaer, med bagvendte Bogstaver, fra Höire til Venstre; i den findes > (eller <) to Gange; Indholdet og Sproget ere tvivlsomme; dog forekomme de mig at være oldnordiske. Undersöge vi denne Figurs Form og Betydning i fremmede Alphabeter, findes begge forenede som < for Hebræernes כ (*kaph*) i det Celtiberiske, efter Grotefend den yngre (1837) og baade som *c* og *k*, efter Tychsens og Sestini's ældre Forklaringer. Grotefend fandt endvidere (1839) > (som bagvendt) at svare til vort *c* i de ældste græsk-osciske Indskrifter**).

*) Hos Bredsdorff er Charakteren efter de ældste Tegninger (S. 160) alt for meget kommet til at ligne et *s*. Snart skulle vi see at Formen ᐸ ogsaa findes i Vendernes Runer.

**) Owen og Davies henförte ᐸ til de gamle Barders eller Druiders brittiske Alphabet som *ch*, men Mabillon havde længe forhen fundet den samme Figur at svare til *g* i de gamle Gallers Bogstavrække. Alle disse Lyd smelte sammen i de simple nordiske Runer.

Digitized by Google

ᚷ er den angelsaxiske Form for *g*. I nordiske Runeindskrifter forekommer dette Bogstav i samme Betydning paa Guldhornet, paa Leeragger-, Tunöe- og Jægerspriis-Stenene og meget hyppig paa Guldbrakteaterne*). Jfr. ovenfor S. 293—94.

Derpaa følger, saavidt jeg kan skjönne, et bagvendt ᚹ med en större Siderunding end det der allerede stod, som 3die Charakter, i dette samme Alphabet (samt to Gange i dets Indledningsord). Skal da det ene her betyde et almindeligt Þ som Begyndelsesbogstav, men det andet et Ð eller ð? Efter det angelsaxiske Alphabets (og tillige Runedigtets) sædvanlige Orden maatte man her see Runen ᚹ eller ᚻ bagvendt, hvilket Rask og Bredsdorff have antaget; da maatte den dog antages at være feilagtig tegnet eller præget, især da ᚹ upaatvivlelig forekommer i det følgende.

ᚺ betyder upaatvivlelig *h*; naar man antager at det her staaer bagvendt, maatte det retvendt see ud som ᚾ. Begge Former forekomme paa Guldhornet, formodentlig i den selvsamme Betydning. Den förstangivne Charakteer sees 3 Gange paa Leragerstenen, samt ellers paa Runestenene ved Möjebro, Kalleby, Snoldelöv og Jægerspriis. Paa den i Skaane fundne Kam af Been er Tverstregen saaledes fordobblet: ᚾ (see ovenfor S. 585)**); den selvsamme Form har denne Rune i Ruthwells-Indskriften og ligeledes i det vatikanske, samt flere haandskrevne tydsk-angelsaxiske Alphabeter***). Formen ᚾ sees derimod paa Kallerup- og By- eller Sigdalsstenene, samt Runeberget i Romsdalen.

ᛏ maatte vel betyde *a* som en nordisk Rune, men her bör den dog vel efter Regelen læses bagvendt som ᛏ (*n*), hvilket Rask ogsaa

*) F. Ex. paa en af de ved Broholm fundne, som menes at være fra det 5te Aarhundrede (see ovenf. S. 596—97). Charakteren findes og i samme Betydning paa northumberlandske Mynter af forskjellige Præg, f. Ex. Adamsons XXXVI, 44, 58, XLVIII, 209, 210, LVI, 17.

**) Blandt de phoeniciske Bogstaver forekommer for ᚺ det hebraiske ח (*chet*) og ᚺ for ה (*he*), efter Gesenius. Gallerne skreve ᚾ efter Mabillon.

***) Den forekommer og paa adskillige gamle angelsaxiske Mynter, f. Ex. Rudding IV, 19, XIV, 1; Adamson LVII, 25, sammenföiet med ᚹ, aldeles ligesom paa den upsalske Stenhammer herovenfor S. 581—82 (Tab VII Fig. 2).

Digitized by Google

antager; i begge Former forekommer den i angelsaxiske Runeindskrifter og Alphabeter (jfr. ovenfor. S. 393—94).

ᛁ er det bekjendte, i de ældre og nyere Bogstavrækker almindelige Selvlydstegn.

ᚹ er sikkerlig de angelsaxiske Runers ᚹ, *v* (i de nordiske maatte den betyde *m*). Paa Leeragerstenen sees den i selvsamme Form og Betydning. Bagvendt sees den, just som her, paa Krogesta-, Sölvitsborg- og Kallebystenene. Paa Guldhornet findes den som ᚹ. I den brittiske Ruthwell-Indskrift har den begge Former*).

ᛇ er vanskeligst at forklare med nogen Bestemthed. Dog forekommer det i adskillige angelsaxiske Runealphabeter, men vistnok i meget forskjellige Betydninger. Rask troer at det betyder *z*, hvis större Form det meget ligner, og deri ligger vel ogsaa dets sande Betydning**). Jeg vilde have antaget det for ᛉ, hvis dette ikke meget tydeligere repræsenteredes ved en følgende Charakter. I de skrevne tydsk-angelsaxiske Alphabeter tillægges denne Charakter, der undertiden skreves som et forkert *z*, Benævnelserne *eth, ieth, hio, inc, ih, eo, eoh*, Betydningerne *i, ih* eller *k*, men Grimm sætter medrette et Spörgsmaalstegn ved lignende Angivelser. Enkelte tillægge den Navnet *sigel*, men da maatte den vistnok betyde *s* (der og

*) I begge Former forekommer dette Bogstav paa gamle angelsaxiske Mynter, f. Ex. paa en ældgammel *sceatta* (Rudding, II, 8) samt mange nyere, f. Ex. Sammes III, 2, 5, Append. XXVII; Adamson (northumberlandske) XLI, 214, 217, 218, XLVI, 141, LI, 312, 313 (o. fl.). Hvor det findes i de gamle haandskrevne Alphabeter har det som oftest den kantede Figur. Besynderlig nok mangler denne Rune i det vatikanske Alphabet og i forskjellige andre, der, ligesaavel som det sædvanlige nordiske, lade sig nöie med ᚺ eller ᚨ. De ældste feilagtige Tegninger og de angelsaxiske Alphabeters ellers sædvanligste Orden have forledt Rask og Bredsdorff til at antage denne Charakter for et angelsaxisk ᛟ (*ger, jar* o. s. v.). Tychsen forklarede det celtiberiske ᚹ for *b*; Grotefend fandt baade ᚹ og ᚠ, men er ikke sikker om Betydningen.

**) ᛉ i Celtiberisk betyder, efter Sestini, *sz*, efter Grotefend *z*. Ifald dette Bogstav ikke forekommer paa noget ægte angelsaxisk Mindesmærke (foruden Alphabeterne), bliver vel dets rette Betydning vanskelig at bestemme; jfr. Bredsdorff om Guldhornene (l. c.) S. 509. Sestini troede og at finde den i Celtiberernes Skrift som *g, gz* (altsaa beslægtet med de sydlige Europæeres *j*). Er den da vel i begge Betydninger gaaet over til de angelsaxiske Runer?

Digitized by Google

undertiden sees i denne Form i Indskrifter fra Middelalderen. I det vatikanske Runealphabet (og adskillige flere gamle) findes den slet ikke.

Derpaa følger et bagvendt og nedvendt ᚱ (ᛤ), istedetfor Runedigtets og flere angelsaxiske Alphabeters *p*. Figuren er vel urigtig tegnet istedetfor det bagvendte ᚴ, som retvendt i visse nordiske Alphabeter betegner *p*, og som ellers, i uvis Betydning, sees i enkelte angelsaxiske Alphabeter og Runeindskrifter, tildeels bagvendt, f. Ex. herovenfor S. 617*), men retvendt paa en *sceatta* (Rudding Pl. I, 20) og paa enkelte Brakteater.

En fuldt saa gaadefuld Figur er den næstfølgende ᛉ, der mest ligner en Binderune; man maatte antage den for det nordiske ᛉ, hvis ikke det angelsaxiske *m* her fulgte bagefter. Charakteren antyder Runedigtets *eolx*, *il* eller *ilix* (o. s. v.) skjöndt end flere Betydninger tillægges ᛉ i de tydsk-angelsaxiske Bogstavrækker; see ovenfor S. 398**). Rask valgte Betydningen af *x*. Bredsdorff antager at dette Bogstav, selv i de ægte angelsaxiske Runer, betyder *m*, maaskee blot som *finale* (l. c. S. 160—61).

Derimod er ᛋ aldeles ingen Tvivl underkastet; det betyder her *s*, ligesom paa Guldhornet samt Leerager- og Sölvitsborg-Stenene (see ofr. S. 402, 425–26, 445–47). Rask antog Charakteren for det sædvanlige ᛋ***).

ᛏ og ᛒ ere tilfælles for de sædvanlige nordiske og angelsaxiske Runer.

ᛗ er den almindelige angelsaxiske Rune for *e*. I Norden forekommer den paa Guldhornet samt paa Leerager-, Sölvitsborg- og Sigdals-Stenene, ligesom ogsaa paa vore Guldbrakteater, f. Ex. (l. c.) Tab. II, 21, III, 40, V, 50, VII, 69, samt (i endnu ikke stukne Tegninger) 96****).

*) *P* har mange andre Former i de angelsaxiske Runer; i Runedigtet ligner det et ᚱ paa det nær, at den överste skraa Streg er borttaget. I Middelalderens Græsk betegnes Π undertiden ved et B i skraaliggende eller bagvendt Retning.

**) Paa Adamsons northumberlandske Mynter sees ᛉ for *y* Pl. XXXV, 20, 21, 22, 25, 28, 29, 30,

***) ᛋ forekommer, efter Grotefend, som *s* i de ældste oscisk-græske Indskrifter. I selve Grækenland har man og fundet det paa lignende Maade anbragt i samme Betydning.

****) Det sees og (som *e*) paa de allerældste angelsaxiske Mynter, f. Ex. Rudding I, 9, II, 10, 12, 13, 15, 16, og paa Adamsons northumberlandske XXXV, 7, XLI, 217,

Digitized by Google

ᛗ er ligeledes Angelsaxernes almindelige *m*. I Norden findes det blot paa Leeragerstenen, mulig ogsaa paa Krogestastenen samt paa enkelte Guldbrakteater. Ellers synes de nordiske Runers ᛘ tit at være sat i dets Sted paa vore Mindesmærker af samme Art*).

ᚴ er her den sidste tydelige Rune; ligesom de fleste övrige staaer den bagvendt, som et retvendt ᚳ, — men da dette ellers her er udtrykt ved ᛏ, kan ingen Tvivl haves derom at man her seer Bogstavet *l*, saaledes som det ellers fremstilles, saavel i de angelsaxiske som i de nordiske Runer.

I nogen Afstand följer derefter en Figur, der ligner en Rude (eller Ruder i Kortspil), men ellers et saadant ◇, som man seer i gamle galliske og celtiberiske samt latinsk-gothiske Indskrifter, for vort sædvanlige *o* og selv i de ældgamle græske for o. Det forekommer og saaledes paa adskillige af Guldbrakteaterne; snarere skulde det dog her, hvis det virkelig er et Bogstav, betegne Ω, der ellers i angelsaxiske (ogsaa i Norden forekommende) Runer hyppigst udtrykkes ved ᛟ (blot ved Hjelp af en ubetydelig Tilsætning eller Forlængelse). Rask meente at man her saae Hovedet eller den överste Deel af den sidstanförte Rune.

Endelig sees tæt ved Öskenen en lille utydelig Charakter, som deels ligner et angelsaxisk *g* (ᚷ) (som allerede var anfört i det Foregaaende) og deels et nordisk ᚼ eller *a*, som her ellers, selv for det angelsaxiske, ganske mangler, hvis ikke ᛅ eller ᚨ (som jeg nok troer det oprindelig har gjort) baade betyder *a* og *o* (thi det sidste forekommer bevislig paa sit Sted, efter det Ovenanförte). Rask meente at man her saae de sidste (nederste) Levninger eller Benene af ᛝ eller Runen *ing* (som betyder *ng* i Forening); Bredsdorff mener derimod (l. c. S. 160)**)

LVI, 13, ligesom og paa de gamle engelske Ringe. Tychsen meente at han havde fundet dette Bogstav som e blandt de celtiberiske Bogstaver. Figuren er da vel opstaaet ved en Omdannelse af en af de gammelgræske Former for E eller H.

*) Paa Obulcos celtiberiske Mynter skal ᛒᚼ (hvilket undertiden i tydsk-angelsaxiske Runer udgives for *m*, skjöndt det vel sædvanligst gjelder *d*) virkelig betyde *m*.

**) Bredsdorff troer desuden at ᛝ og ᛗ (eller ᛘ) tillige have forhen staaet paa det nu glatte Rum. ◇ har ikke staaet paa de af ham benyttede Tegninger.

Digitized by Google

at den sidste sidstommeldte Charakter der ligner et X, forhen har dannet Runen ᛟ.

Saaledes have vi da gjennemgaaet samtlige 23 Charakterer, af hvilke vi antage at dette Alphabet bestaaer. Derved udtrykkes efter min Mening, disse latinsk-gothiske Bogstaver efter vor alphabetiske Orden.

(*a*, *aa*), *b*, *c* (*k*), *þ*, *ð*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *l*, *m*, *n*,
ng, *o* (jfr. *a*), *ó*, *p*, *r*, *s*, *t*, *u*, *v*, *x* (*y*), *z* (*j*).

Rask fandt ligeledes, at man her i alt har 21 tydelige og (tilsidst) 2 utydelige Runer. Da her endnu sees Plads for een, antog han, at den (som det her manglende ᛞ) med Tiden er blevet udslettet og at Runernes Antal, i tre adskilte Rækker, altsaa i det Hele var 24. Dog meente han at Resten paa den anden Side af Hanken (eller Öskenen) havde udgjort end andre 8 Bogstaver, som man finder i Hickes's fuldstændigste Runerække, — hvilken jeg dog anseer for den nyeste, men Brakteaten derimod for en af de ældste. Til hin Gisning har vel Mistilliden til Sjöborgs Tegning mest ledet Rask, men efter den omhyggeligste og nyeste Undersögelse kan man ikke andet end ansee hine 8 Bogstaver for adskilte fra Alphabetet, og kun (som ovenmeldt) at udgjöre en Art af kort Fortale eller Indledning dertil, rimeligvis stilet til en lyttende og tydende Yngling*).

Hvad Afdelingerne angaaer, ende Indledningsordene (paa 8 Bogstaver) med en Knob eller et Punkt. Alphabetets förste Afdeling er det bekjendte ᚠᚢᚦᚨᚱᚲ, hvor ᚲ sættes for ᚠ, men X lægges til istedetfor ᚠ

*) Jfr. ovenfor S. 268. Den lille gyldne Hulmynt levnedes her kun en smal Plads til gode Raad, som de udförligere, der gives den unge *Lodfafner* i en Afdeling af Havamaal, af en eller flere Lærere, om hvilke Skjalden siger:

Jeg lytted' til Menneskestemmer: Ei taug de om Forklaring —
Jeg hörte tale om Runer I den Höies Hal
Om guddommelige Taler; Hörte jeg sige saa:
Ei taug de om Ridsning, Jeg raader dig, Lodfafner! o. s. v.

(see den danske Oversættelse af den ældre Edda III, 74—75, 130—31, 160—61; — den kjöbenhavnske Originaludgave III, 64, 116—17). Digtet (eller Brudstykket) *Lodfafnersmaal* giver Anledning til at mene, at den nordiske Oldtids runekyndige Lærere have underviist deres Lærlinge ved saadanne Digte, som det angelsaxiske over Runealphabetet (m. fl.) hvilket vi herovenfor tit have anført.

Digitized by Google

som en Afledning af ᚠ eller nödvendigt Tillæg dertil, og det hele slutter med et gjentaget ᚹ (mulig i Betydning af *ð*) istedetfor ᚹ (ᚦ) som ovenmeldt; her have vi "Freirs Slægt" *(Freys ætt)* som dette Afsnit af de nordiske Runer kaldes, med hin besynderlige Tillægsrune. Afdelingen sluttes ved tvende Punkter som Adskillelsestegn. Den 2den Afdeling begynder med de tre Bogstaver: den nordiskes förste Rune ᚺ (for ✱, *h*), ᚾ (som bagvendt ᚾ, *n*) og ᛁ, men derpaa följe tre særegne og tvivlsomme Charakterer (isteden for det simple nordiske ᚾ) og Rækken sluttes (som ellers) med ᛊ eller ᛋ og tvende Knobber eller Adskillelsestegn. "Hagals Slægt" *(Hagals ætt)* har her saaledes 8 isteden for 5 Bogstaver. Den tredie Afdeling, "Tirs Slægt" *(Tírs ætt)* begynder, ligesom den nordiske, med ᛏᛒ; dernæst indskydes det angelsaxiske ᛖ (*e*) hvorpaa ᛗ (istedenfor ᛘ) og ᛚ (som begge höre til den nordiske Afdeling) följe; det her udeladte nordiske ᛦ var forhen blevet udtrykt ved en anden Charakter (enten som *r* eller *y*). Denne Afdeling har da ligesaa mange Bogstaver som de nordiske, forsaavidt de ere ligesaa tydelig udtrykte, men her sees nu ingen Adskillelsestegn, hvorpaa de mindre tydelige eller halvt udslettede Slutningscharakterer följe. De nordiske *Þrídeilur* (Tredelinger) ligge saaledes til Grund for dette i sin Art unike Alphabet.

Ovenfor (S. 350) have vi bemærket, at der gives adskillige nordiske Mynter fra Middelalderen med bagvendte Runelegender, samt at man finder forskjellige Runealphabeter i samme Retning paa ældgamle Klokker i Sverrig og Norge. Endskjöndt man fordum havde megen Overtro om de bagvendte Runers vidunderlige Kraft er det dog tillige sandsynligt, at Præster eller Klokkere have benyttet sig af saadanne stöbte og ikke let forgængelige Alphabeter, ved Ungdommens Undervisning paa Stedet. — Til samme Brug bestemtes vel oprindelig andre lignende Runerækker, dog i retvendt Orden, stöbte paa Klokker, indhugne paa Stene, indsatte i Kirkernes Mure, eller staaende paa offentlige Steder o. s. v. De opregnes i Liljegr. Runurk. Nr. 2001–2008, forsaavidt de have været ham bekjendte.

Digitized by Google

Man har og, fra den sildigere Middelalder, saavel Medailler med det romerske Alphabet, af hvilke en, som (S. 397) ovenmeldt, er funden i Skaane, som Stene, hvorpaa det latinsk-gothiske er indhugget.

Det heromhandlede gyldne Alphabets höie Ælde bekræftes vel (blandt andet) ved den Kjendsgjerning, at intet andet Exemplar af denne Brakteat, end det Stockholmske, hidindtil, saavidt vi vide, er blevet opbevaret eller kommet til nogen Oldgrandskers Kundskab.

Til Side 228—29, 234—35 (jfr. 585).

Tydsk-angelsaxiske Indskrifter paa Been, ved Siden af en nordisk Runekalender. Rask har i sin sidstommeldte, vistnok ikke af ham fuldförte, Concept fremsat den Gisning, at den nysomhandlede alphabetariske Guldbrakteat var at betragte som en fuldstændig Kalender. Han har ikke fremfört nogen egentlig Grund til dens Understöttelse — hvorfor jeg ikke videre indlader mig herpaa, men jeg erindres derved om en anden angelsaxisk Oldtidslevning, der ligeledes udgives for en Kalender. Den blev, rimeligviis i Oluf Worms Tid, og efter hans Begjæring, sendt fra Norge til Kjöbenhavn. Kalenderen bestod, efter hans Beskrivelse, af Kjævebenet af en stor Fisk, $\frac{3}{4}$ Alen langt, $\frac{1}{4}$ Alen paa det bredeste. Charaktererne vare kun indgravede paa den ene Side. Paa en Kreds i Midten og paa en lang indstreget Linie paa hver Side sees kalendariske Angivelser for *Cyclus solaris* og en Optegnelse over Aarets Dage, med nordiske, ziirlig indgravede Runer; i den ene Linie ere de retvendte, i den anden bagvendte. Allerydest (til begge Sider) seer man derimod, efter det Wormske Træsnit, tvende andre Linier med angelsaxiske (foruden et med den ene parallelt Brudstykke af en tredie) i den samme afvexlende Retning. — Det synes at indlyse af Tegningen, at disse Runelinier ere meget ældre end de andre, da de deels paa mange Steder synes at have været utydelige og udslidte, og deels tit ere blevne overstregede af de lange Streger, som udgjöre de nordiske Indskrifters Indfatning. Dersom Tegningen var

Digitized by Google

paalidelig, vilde den sikkerlig fortjene en tydsk eller angelsaxisk Sprog- og Oldgrandskers Opmærksomhed*). De forskjellige Charakterer, hvorved Indskriften udmærker sig som tilhörende de her saakaldte fremmede Runer, ere disse: ᚾ, ᛟ, ᛇ, ᛗ, ᛝ (ᛜ); desuden ᛩ, ᚴ, ᛦ. ᚦ har i disse Indskrifter stedse Formen ᚧ (ligesom *d* i de finsk-lappiske Runer, ovenfor S. 235), i de nordiske sees den derimod som ᚦ. Worm taler om concave Dele af Benet; muelig ere de tildeels foraarsagede ved Udskrabning af ældre Indskrifter for at gjöre Plads for de vedföiede Tegn for Helligdage m. m. Her findes, som sagt, en Stump af den tredie Linie, af hvilken vi her, efter Træsnittet, meddele Læseren et Facsimile. Skriften maa læses fra Höire til Venstre:

Vi kune nu neppe vide om disse Runer skulle inddeles som forskjellige Ord eller ikke; i begge Tilfælde synes de dog, som oldnordiske, at give en antagelig Mening, nemlig a) i det förste: *þingveor*, Tingets Forsvarer eller hellige Guddom: *Þing* er det bekjendte oldnordiske islandske og angelsaxiske Ord (Dansk og Svensk *Ting*, Tydsk *Ding* o. s v.). *Veor* eller *Veorr* er egentlig en mythologisk Benævnelse for Guden Thor, som af nogle antages for at være det samme som *ver* eller *verr*, Forsvarer, af andre derimod at komme af *ve* (beslægtet med Navnet for Guden *Ve* eller *Vei*) o. s. v.; — b) i det andet Tilfælde: *Þingve or* ɔ: vort fredhellige Ting eller Tinghold (Tingets Holdelse), — rimeligvis som en kalendarisk Angivelse for et saadant Tidspunkt**).

*) Om denne mærkværdige Oldtidslevning (hvilken jeg desværre ikke har kunnet opspörge i vore Museer, saa at den nu maa ansees for tabt) handle Worms Fasti Danici (Fol. 1643) S. 91—92. Om Ordene *Ve*, *Veor*, see Lex. mythol. bor. S. 538—44, 637—38, hvor det og vises, at man tillagde Thor sammensatte Benævnelser af denne Art, som *Harðveor* (den haardföre eller stærke Forsvarer); jfr. ovenfor S. 20, 345, 338—59, 398, 400, 401. Antager man Ordene for angelsaxiske, maa vel *or* her forklares (som Tingfredens?) "Begyndelse".

**) Mellem Runen ᚧ (læst bagfra) og den næstfölgende, ᛁ, synes en lille Splint at være sprukket ud af Benet, hvorfor jeg ikke regner dens Spor til noget Træk af Runerne.

Digitized by Google

Til Side 130, 284, 295, 301, 309; jfr. 152—155, 162—164.

Gallernes særegne Skrift. Jeg tillader mig at henvise derom til Hr. Prof. L. A. Rothes udförlige akademiske Indbydelsesskrift: Om Druiderne, deres Væsen og Lære (1828, 4to) S. 33—35. Han mener, i Hovedsagen, at de ældste Græker og Galler have havt en noget forskjellig Skrift, som hverken Græker have faaet fra Galler eller Galler fra Græker, men som de begge have medbragt fra et fælles Udspring. Ellers troer han at Druiderne ikke alene have kjendt Bogstavskrift, men at de og have besiddet et fuldstændigen udviklet System af Tegn og Symboler, ved hvilket de have communiceret indbyrdes, men holdt aldeles hemmeligt og skjult hvad der skulde være Mængden ubekjendt, hvilket de have betjent sig af ved deres Spaadomskonst og hvilket de ansaae for en af deres ypperste Kundskaber. Dette System har været bygget paa og uddraget af Træernes, Grenenes og Lövværkets almindelige Egenskaber.... De Barder og Druider, som vare fuldkommen indviede i disse Hemmeligheder, brystede sig ikke lidet deraf og kaldte Anvendelsen deraf, paa Brittisk, *rhín* eller *run*, hvilket skal betyde Hemmelighed, Mysterium; jfr. C. K. Bahrt über die Druiden der Celten u. s. w. (1826) S. 36—47. Der bemærkes det (ikke usandsynlig) at Romerne have kaldet de galliske Druiders ældgamle Skrifttegn græske, fordi de forekom dem at höre til denne Skriftart; Forf. tilföier: "Dass aber neben diesen für den öffentlichen Gebrauch bestimmten Schriftzeichen noch besondere für die Geheimlehre da waren, ist nach allem was wir von den Runen und der Pflanzenschrift wissen, sehr wahrscheinlich." Hvorvidt det af Fabretti, Mabillon o. fl. oplyste galliske Alphabet har lignet, eller været beslægtet med hint druidiske kunne vi ikke med Sikkerhed vide, men at det förstmeldte for en stor Deel meget ligner Runerne, haabe vi ved forskjellige Sammenligninger paa sine Steder at have godtgjort. Dersom det er rigtigt, hvad Davies o. fl. efter Taliessin paastaae, at Britternes ældste Druider og Barder have besiddet visse særdeles hemmelige Skriftværker, maa vel det samme antages om Gallerne. Jfr. ofr. S. 163.

Digitized by Google

Til Side 226—245.

Vendisk-slaviske Runer. Ved dette Æmne havde jeg glemt at eftersee og anföre Wilhelm Grimms særdeles mærkværdige Opsats derom, (især de af Hagenow beskrevne og afbildede Runestene) i hans indholdsrige Afhandling (i Wiener Jahrbücher der Literatur 43r Bd. 1828) Zur Literatur der Runen o. s. v., særskilt Aftryk S. 31—37. Der henvises og til den kundskabsrige v. Rumohrs Dom i hans Sammlung zur Kunst und Historie, Hamburg 1816, 1ster Bd. S. 11 o. f., hvori mange af de rhetraiske Oldsagers Ægthed antages, hvorimod nogle andre, afbildede af Potocki, bestemt erklæres for uægte, ligesom Forfatteren ogsaa antager det samme for muligt med Hensyn til enkelte af de ved Masch udgivne. Höist interessante ere ellers Grimms palæographiske Bemærkninger; men om dette m. m. maa vi her nödes til at henvise Læserne til selve Afhandlingen, hvis Forfatter naturligviis ikke har kunnet tilbageholde sin grundede Forundring over den besynderlige Omstændighed, at alle de heromhandlede rhetraisk-prillwitziske Oldsagers Opdagelse m. m. alene var forbeholdt Mænd, som hörte til den Sponholtziske Familie.

Da den som lærd og erfaren Grandsker bekjendte Archivarius Lisch i Schwerin længe har beskjæftiget sig med de vendiske Oldsagers Undersögelse, og kunde ventes at afgive i denne Sag en Kjendelse, der maatte antages for at have en særdeles stor Vægt, tog jeg mig den Frihed at henvende mig til ham med adskillige Forespörgsler i denne Anledning. Han var saa god at besvare dem udförlig i en Skrivelse af 23de Febr. 1841, hvoraf Leiligheden dog nu kun tillader mig at anföre hvad der her især vedkommer os. For det förste er det af særdeles stor Vigtighed, at de 13 eller 14 Gravstene, betegnede med Runer, som ere beskrevne og udgivne af Hagenow og nu opbevares i det storhertugelige Museum i Neu-Strelitz (see ovenfor S. 237), efter de nöiagtigste Undersögelser erklæres for fuldkommen ægte. Om en blandt dem har man saaledes meget paalidelige og udförlige Efterretninger med Hensyn til

Digitized by Google

dens Opdagelseshistorie*). Desuden anseer Lisch adskillige af Afgudsbillederne og deres Runeindskrifter for ægte, endskjöndt det maaskee kun kan fuldstændig bevises med Hensyn til et Par af dem, nemlig:

A) En Broncefigur, der ganske ligner den store Radegast, som afbildes hos Masch Fig. 1, undtagen forsaavidt den er beskadiget, men ikke blevet restaureret. Ved ædel Rust m. m. vise Runerne sig her som ægte i de 3 korte Indskrifter, hvilke vi meddele (efter Lischs originale Aftegning) paa vor Tab. XIV. Fig. 4, *a*) paa Afgudsbilledets Hoved, *b*) Skuldre, *c*) Bagdeel**).

B) Den mindre Radegast, forestilt hos Masch (Fig. 2); den haves i Museet som et mere beskadiget Exemplar. Dette har paa Ryggen de Runer, som paa samme Maade afbildes l. c. Fig. 5.

Vi meddele endvidere fra de Hagenowske Gravstene: Hans Fig. 4 (til S. 18), vor Fig. 6. Stenen er af næsten oval Form, formodentlig tilhuggen. Figurer og Runer sees indhuggede paa begge Sider; paa (*a*) den, som formodes at have været den överste, sees en Dragefigur med stort aabnet Gab og klöftet Hale. Over Slangens Hoved sees en Charakter, der ligner et D, næsten saaledes som det eller Þ forekommer paa enkelte nordiske Runestene; over Ryggen et Ψ***). Nedenfor Slangens Hale sees Runerne ᚢ ᚨ (V, A). Hagenow mener at det betyder (mulig i Sammenhæng med det överste D?) Navnet *Voda* eller *Vodha (Vodan, Odin)* og stötter sin Mening til visse af Metalsagerne med lignende

*) Jeg tillader mig her at anföre Originalens Udtryk: "Die Steine, welche v. Hagenow "herausgegeben hat, trifft kein Makel der Verfalschung, ja von einem, Fig. 10, bei "v. Hagenow, lässt sich eine zuverlässige Entdeckungsgeschichte geben".

**) Paa Billedet hos Masch og den dermed forenede Fugl sees flere Runer, — som her derimod mangle.

***) Ligesom denne Charakter er höist tvivlsom i de angelsaxiske Indskrifter, er den det vel og i de slavisk-vendiske. Arendt antog den for Skandinavernes m, og han fandt det, paa vendiske Oldsager, endvidere i den nordiske Form Ψ (m. m.); jfr. ovenfor S. 241—42. Hagenow antager vel derimod Ψ undertiden for et m, men dog her og paa flere Steder for et opvendt ᛦ eller z efter de vendiske Runers Betydning; den sidstanförte Forklaring over ᛦ antoges og af Arendt.

Digitized by Google

Billeder og Runer. Midt paa Bagsiden (*b*) sees en Kreds (efter Hagenows Mening en Tryllekreds), fra hvilken 6 Runer udgaae som Straaler, nemlig: ᚱ, ᚴ, ᚴ, ᛘ, ᚦ, ᛘ; fra hvilket af disse Bogstaver Læsningen (der vistnok er særdeles mystisk) har skullet begynde, findes slet ikke antydet. Vor Fig. 7 er Hagenows Fig. 5 (til S. 19); her sees kun Bogstaverne ᛦIRᚳ, hvilket han læser ZIRN, og mener at de enten skulle hentyde til en eller anden Guddoms Trolddomskraft (hvorved formodentlig den Afdödes Gravsted og Levninger ventedes at blive beskjermede). Hans Fig. 8 (til S. 20—21) har paa vor Tavle det samme Tal; den forestiller en uformelig Figur, der har en höist paafaldende Hovedpynt, som saare meget ligner den, der indtil vore Dage i lang Tid er blevet brugt af islandske Fruentimmer under Navn af *Skaut* eller *Faldur (Skauta-faldur)**). Indskriften er vel upaatvivlelig ᛋIᛊᛊᛦ (endskjöndt den sidste Charakter her er noget utydelig og tillige opvendt**). Denne *Sieba* (eller *Siba*) skal af Slaver og Saxer være bleven betragtet som Livets og Frugtbarhedens Gudinde, — og Hagenow (med flere) mene at hun er den samme som Eddaernes *Sif*, Thors Hustru (der formodentlig er bleven betragtet som Jordgudinde). Efter Middelalderens Kröniker bar hendes Billede (med langt Haar) et Guldæble i den ene og en Drue med et grönt Blad i den anden Haand***). Vor fælles Fig. 9 (til Hagenows S. 21) forestiller en rund Sten med Bogstaverne ᛏIᛉ; H. antager atter det förste Bogstav for *z*, og mener at Vendernes *Zibog* (mandligt Sidestykke til *Sieba*) an-

*) See f. Ex. Olafsens Reise gjennem Island Tab. IV, V, VI, VII. Denne Hovedpynts Form har undergaaet mange Forandringer, men Navnet er meget gammelt og bruges endnu i Norge i Afændringen *Skout*. Formodentlig er Grundformen ogsaa gammel. En lignende Hovedpynt er indtil vore Dage blevet brugt af Normandiets Landalmues Kvinder og ligeledes blandt visse Folkeslag af finsk eller tatarisk Oprindelse i det Indre af Rusland.

**) For Vendernes *e* har Arendt Formen ᛊ men for *b* ᛏ.

***) Sif, Thors Hustru, havde, efter Eddaerne, langt Guldhaar. See ellers Lex. mythol. bor. S. 408—410, 644, 691; jfr. 188, 637. Jfr. Tkány Mythologie der alten Teutschen und Slawen, Art. *Siwa*, *Dziwa* S. 106—107; Ingemann Grundtræk til en nordslavisk og vendisk Gudelære S. 15-17.

Digitized by Google

tydes her. Fig. 10 (atter hos os begge under samme Nummer) begynder med Bogstavet <; den selvsamme Charakter have vi ovenfor omhandlet fra nordisk-angelsaxiske Mindesmærker (o. fl.); har den her samme Betydning, maatte man vel læse CIM eller CIZ (?). Hagenow foretrækker ZIA (*zirnitra*, tryllekyndig); retvendt mener han dog det vilde hedde NIM. Vor fælles Fig. 11 maa vel læses BIL eller BEL (hvid, god ɔ: Guddom?). Her ligner Formen af *b* ganske den af Arendt fremstilte.

Paa de övrige af os her ikke afbildede Stene sees (foruden de sædvanlige, ogsaa nordiske Runer) adskillige særegne Charakterer, om hvilke jeg dog maa henvise til Hagenow's eget Skrift.

Ogsaa om andre slaviske Folks Brug af Runerne har jeg erholdt interessante Oplysninger, hvilke Keiserlig-Kongelig Gesandtskabspræst her i Staden, Hr. Ackermann, selv en kyndig Dyrker af Slavernes Sprog og Literatur, har havt den Godhed at meddele mig saaledes, i en ved ham affattet tydsk Oversættelse og Uddrag af en hertil hörende Opsats, forfattet paa Böhmisk af den lærde og sagkyndige P. Šafařjka*):

"Dass die alten, noch heidnischen Slaven, so wie die Celten und Germanen, einer besondern Schrift, nämlich der *Runen*, wenn auch nicht allgemein und zum Bedarf des täglichen Lebens, so doch wenigstens bei gewissen Vorfällen, in Religions- und Gesetzgebungsangelegenheiten, seit undenklichen Zeiten sich bedienten, muss nach den bestimmten Aussagen glaubwürdiger, sowohl einheimischer als fremder Zeugen, der Constantinopolitanischen Chronik (Chronicon paschale), des Things der Libusa, des Merseburger Bischofs Ditmar, des bulgarischen Mönches Chraber, des Ibn-Foslan u. Nedim (über die Russen) und Anderer als erwiesen, ja gewiss angesehen werden. Wol haben einige berühmte Gelehrte den heidnischen Slaven, die nach ihrer Meinung in wilder Roheit, gering an Zahl, in

*) I Tidsskriftet: Časopis ěeského Museum, Gedenacty Roçnik, Swazek prwni: w Praze 1837; — Podobizna černoboha w Bamberku (Slowanske Runy) S. 36—52. Efter et (ikke udgivet) Brev (af 29de Nov. 1839) antager Lisch dette Mindesmærke for ægte.

Digitized by Google

ewiger Knechtschaft und schmutziger Trägheit in Thierhöhlen lebten, zum Theil aus Mangel an zuverlässigen und unverdächtigen Denkmälern aus jener grauen Vorzeit, alle Kenntniss der Schrift vor der Bekehrung zum Christenthum, geradezu abgesprochen; aber gewiss ohne Grund. Denn die alten Slaven waren, im Dunkel des Heidenthums, weder so ganz ohne Bildung und Aufklärung, wie sichs so Manche aus blindem, gehässigem Vorurtheile vorstellen mögen, noch hat das ungünstige Schicksal mit seinen blutigen Wogen jeden Beweis ihres Kunstsinns so rein weggeschwemmt, dass selbst keine Spur mehr zu unsrer Belehrung übrig wäre. Über die geringe Anzahl dieser Überreste wird man sich minder wundern, wenn man einerseits bedenkt, dass die alten Slaven gewöhnlich auf hölzernen Tafeln, einem seiner Natur nach, sehr leicht der Verderbniss unterliegenden Materials, schrieben, und dass andererseits bisher in den slavischen Ländern, leichtsinnig genug, auf eine gehörige Erforschung und Sichtung dergleichen Überbleibsel keine Sorgfalt verwendet worden.

Bei diesem traurigen Umstande unsrer Alterthümer muss jeder auch noch so kleiner Überrest des Kunstsinns unsrer Vorfahren, insbesondere aber, wenn er ein Zeugniss der Kenntniss und des Gebrauchs der Schreibkunst unter ihnen gibt, für uns einen doppelten Werth haben. Ja, wir müssen auf die schriftlichen Denkmäler des alten vorchristlichen Slaventhums um so mehr achten, als man endlich gefunden hat dass die berüchtigten *obotritischen Machwerke* von Göttern und Gefässen mit ihren Runeninschriften, von Masch und Potocki dargestellt und beschrieben, und von ihrer ersten Erscheinung an von kündigen und unparteischen Männern für sehr verdächtig gehalten, im vergangenen Jahrhundert in Deutschland fabricirt und betrügerischer Weise für uralt unterschoben worden sind. Wenn wir herzlich beklagen müssen, dass einige deutsche Antiquare, deren heilige Pflicht es hätte sein sollen, das Licht der Wahrheit im Gebiete der Wissenschaft zu verbreiten, in Gemeinschaft mit einigen schmutzigen Handwerkern, sich einen so häslichen Betrug erlaubt

Digitized by Google

haben"(?), "so dürfen wir dennoch den Verlust dieser vermeintlichen Schätze und Merkwürdigkeiten nicht gar zu sehr beklagen. Wer die Abbildung dieser scheusslichen Mitgeburten sah und ihre Babelsinschriften prüfte, wird einsehen, dass sie, zur Schmach des slavischen Namens und zum Hohn des gesunden Menschenverstandes ersonnen und verfertigt worden. Sie mögen daher aus dem Heiligthum der slavischen Alterthümer dorthin wandern, wohin sie gehören, in — Hela's Nacht.

Durch eine günstige Fügung des Himmels geschah es, dass zu eben der Zeit, als die vermeintlichen Obotritischen Seltenheiten sich in Rauch und Dampf auflösten, gleichsam zum Troste, mehrere ächte Denkmäler an verschiedenen Orten der alten slavischen Heimath aufgefunden wurden, die ein vollgültigeres Zeugniss, als alles bisher bekannte, über die Schreibkunst der alten Slaven ablegen. Zu diesen Denkmälern rechnen wir, ausser den Inschriften in den Felsenhalden der Karpathen bei Rohirzĕ und den Steinen in den Grabhügeln im Twerer Gubernium, beide alt und echt, bisher aber noch unerklärt, aüsser dem Muster altrussischer Schrift, von Ch. M. Frähn in dem arabischen Schriftsteller Nedim aufgefunden, und ebenso dunkel, und ausser der Inschriften auf Helmen in Steiermark die Kusarski las, worüber aber noch gestritten wird, überdies alle jene ächten Denkmäler mit Runenschriften, die Theod. Narbutt im Schoose der stammverwandten Lithauer gesammelt und herausgegeben hat, endlich die Runen-Inschrift auf dem Steinbilde des Černobog's in Bamberg, zu deren Aufhellung wir nun schreiten wollen.

Dem gefeierten böhmischen Sänger, Joh. Kollár, war es beschieden dieses für die Slavenwelt so merkwürdige Steinbild an der Domkirche zu Bamberg zu entdecken. Auf einer Reise nämlich von Weimar über Baiern nach Ungarn im 1835 sah er in Bamberg die Merkwürdigkeiten des dortigen Domes und der Klosterkirche auf dem St. Michelsberg, die sich des Grabmals des heiligen Otto, des Apostels der Pomoraner, rühmt, und der slavische Scharfblick entdeckte da zufällig, was der Aufmerksamkeit

Digitized by Google

tausend deutscher Betrachter entgangen war. Seinen Fund theilte er, nach seiner Ankunft in der Heimath, öffentlich mit. "Vor der Fronte des Bamberger Domes" schreibt er "stehen rechts und links zwei, vom Zahn der Zeit schon hier und da angegriffene im Ganzen aber noch wol erhaltene Steinbilder, an deren Seiten deutliche Spüren einer Runeninschrift eingegraben, die wir Černbog lesen. Diese Steinbilder stellen einen auf einem Postamente liegenden Löwen wor. Die Länge des Bildstockes beträgt 7 Spannen, die Höhe 3, die Breite 3. Als wir den uns begleitenden Kirchendiener fragten: was das für ein Bild wäre, und was die Leute davon sagten? antwortete er: das soll ein böser Geist sein, welcher, bei der Erbauung dieses Tempels, immer des Nachts einriss, was während des Tages gebaut worden. — Es unterliegt keinem Zweifel, dass dieses Bild Otto von Bamberg, der Apostel der Wenden, es hieher bringen liess, entweder zum Gedächtniss oder damit er durch Entfernung desselben die Wenden vom Rückfalle zum Götzendienst abhielte. So that's Otto auch mit dem Stettiner Triglaw; vgl. Andreæ Vita S. Ottonis L. I c. 13 ap. Ludewig Script. Rer. Bamberg T. I p. 429. In der Oberlausitz heisst ein Berg bei dem Dorfe Wuiska Černobog, wermuthlich von dem daselbst verehrten Götzen. Vielleicht wurde das Bild von dort nach Bamberg übertragen".

Beiliegende Figur ist die von Kollar veranstaltete Zeichnung des Bildes, und die Runeninschrift, von der Linken zur Rechten gelesen, lautet mit lateinischen Buchstaben ausgedrückt:

CARNI BU

nach der richtigen Aussprache der pomerischen Slaven, denen der heilige St. Otto zweimal des Evangeliums gepredigt, aber:

ČARNY BUG.

Es muss bemerkt werden, dass die letzte Rune, nämlich G, in der Orinalzeichung sich nicht befindet, wermuthlich weil auf dem Steinbilde die Zeit schon jede Spur davon verwischt hat".

Digitized by Google

Den ovenommeldte bambergske Löves meget formindskede Omrids meddele vi, tilligemed den paa dens Krop indridsede Indskrift i slaviske eller gamle vendiske Runer, efter det citerede Tidsskrift (l. c. S. 44) paa vor Tab. V Fig. 10.

Den förste Rune er tydelig vort nordiske ᛋ (*s*). Den næste Charakter er (höist mærkelig) en Binderune (jfr. ovenfor S. 240), sammensat af ᛏ og ᚱ; de to följende ere tydelig vort ᚦ og ᛁ; dernæst sees vel en Levning af *b* (enten i den slaviske eller nordiske Form), og den sidste er et tydeligt, men noget besynderligt ᚿ. Det Hele udgjör saaledes, læst efter vor Maade: *Sarnibu* eller *Zernibu*. Alle disse Runer forekomme i de ovenfor (S. 637—640) omhandlede ægte vendiske Indskrifter, og disse Mindesmærker bekræfte saaledes hinandens gjensidige Authentie*).

Vi have ovenfor (S. 241, 552—53; jfr. 218—19, 229) omhandlet et Par danske Runeindskrifter, som synes at pege til forskjelligt Samkvem mellem vore Forfædre paa den ene og Vender og Slaver (m. fl.) paa den anden Side, hvorved de nordiske Runer have erholdt Tilsætninger af fremmed Herkomst, hvorimod det og paa den anden Side er höist sandsynligt at de have havt en lignende Indflydelse paa fremmede beslægtede Skriftarter.

Danmark har fordum udbredt sit og Kristendommens Herredömme over Pommern og Rügen, men fra Arilds Tid havt mangfoldige Berörelser med Meklenborg, med hvis Fyrsteslægt adskillige af vore Konger have knyttet nære Forbindelser, som nu atter glædelig fornyes. Herved opfordres da tillige disse Landes Oldtidsforskere og Runegrandskere til forenede Bestræbelser for Oplysning af vor fælles dunkle Oldtid og dens

*) Med Hensyn til de rhetraiske Oldsagers förste, af Masch beskrevne Opdagelse maa det nu bemærkes, at man for kort Tid siden har fundet et Brudstykke af et Broncekar, tydelig udarbeidet paa samme Maade som andre lignende i Hedenold, i den Have ved Præstegaarden i Prillwitz, i hvilken det Metalkar var blevet opgravet, som siges at have indeholdt hine Afgudsbilleder m m. Det herombandlede Stykke blev indsendt til Museet i Schwerin. Ellers henvise vi herom til Lisch's Artikel: "Fragment eines Broncegefässes von Prillwitz". Jahresbericht des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, — herausg. von A. Bartsch, Schwerin 1840, S. 83—84.

Digitized by Google

endnu tilovers blevne, i al Fald forholdsmæssig kun faa Skriftminder. For os aabne sig i denne Henseende lyse Udsigter fra en anden Side, i Forventningen om en ny Udgave af Wilhelm Grimms klassiske Skrifter over de tydsk-angelsaxiske og gothiske Runer, rimeligvis berigede med nye Oplysninger af hans og hans Broders uhyre Kundskabsforraad om de gothisk-germaniske Sprog og Oldskrifter. Ogsaa her hjemme hos os selv have vi al Grund til at vente en ny Epoche for vore ældste fædrelandske Indskrifters grundige Studium og Offentliggjörelse, fremkaldt ved vor oplyste og mod videnskabelige Foretagender faderlig sindede Regjerings Understöttelse for et længe savnet, af Nyerup allerede i Aaret 1824 inderlig attraaet Nationalværk over Danmarks samtlige Runeminder, foretaget af en kyndig, omhyggelig og for Sagen begeistret Mand i sin kraftigste Alder, som allerede er i Besiddelse af en rig Samling af gode Materialier til dets Fremme. Kommer da hertil det Thomsenske, ogsaa længe og med utrættelig Flid forberedte Værk over vore talrige (mest af Guld og Elektrum bestaaende) i Norden allerhyppigst fundne ældgamle Brakteater, af hvilke mange ere betegnede med Rune-Indskrifter, saa vil der i sin Tid oprinde et nyt og klarere Lys over vore Forfædres og tillige vore Nabofolks Palæographie, som vist vil fordunkle den Aftenröde, ved hvis svage Skin jeg har seet mig nödsaget at arbeide. Taknemmelig erkjender jeg dog den inderlige Velvillie og Hjelpsomhed, som fra talrige Velynderes og Venners Side er blevet mine Undersögelser til Deel; de skulle, tilligemed de blandt mine ældre Forgjængere, saavel her som udenlands, der have opfört den störste Deel af den Grundvold, hvorpaa jeg har bygget, med Erkjendtlighed nævnes i det följende udförlige Register. Hvad disse mine "Grandskninger og Bemærkninger" især angaaer, tilstaaer jeg gjerne, at de ere et Hastværk (hvortil dog alle mine Fritimer fra de nödvendigste Forretninger i det sidste Halvaars Tid ere anvendte), — men uundgaaelige Tidsomstændigheder samt forskjellige interessante Runeminders og dertil hörende Underretningers midlertidige

Digitized by Google

Opdagelse eller Erhvervelse have saa at sige fremtvunget dets Tilblivelse og Beskaffenhed. Mine Bestræbelser for dette Kundskabsfag ere fremkaldte af fuldkommen Overbeviisning om dets Vigtighed og den deraf flydende Pligtfölelse, som have paalagt mig det Hverv, at bidrage til dets Opklaring og Udvidelse efter ringe Evne og Leilighed. Vistnok har forhen den fjærne Hedenolds Taage og min Mangel paa tilstrækkeligt Kjendskab til længst forsvundne Folkeslægters Færd og Tungemaal undertiden fört mig paa Afveie, som vanskelig undgaaes ganske ved slige Undersögelser; det har da naturligviis bedrövet mig at indsee först bagefter mine Vildfarelser, men det har dog tilligé oprigtig glædet mig, naar heldigere Grandskere have berigtiget dem, og saaledes tröstet mig ved den Kjendsgjerning, at mit Forsög, om end tildeels mislykket, dog har foranlediget Videnskabens ved andre bevirkede Fremskridt. I al Fald lönnes mit nærværende Arbeide ved den Bevidsthed, at jeg har været saa heldig at fremdrage adskillige hidindtil ubekjendte Runeminder og tillige mange for Læserne nye (om end i sig selv ældre og utilstrækkelige) Oplysninger om andre saadanne af Forglemmelsens Mörke, — men en stor Deel af den Tak, der kunde ydes mig herfor, tilkommer dog de herværende offentlige Museer, Samlinger og Bibliotheker, hvis Bestyrere (m. fl.) i denne Henseende med störste Beredvillighed have kommet mine Önsker imöde.

I det jeg nedlægger Pennen föler jeg vel et veemodigt Savn af de Hundreder, ja Tusinder af nordiske Runeminder, som ved Fortidens Uvidenhed, Ligegyldighed og gridske Egennytte ere blevne overgivne til Ödelæggelsen, — men Nordboernes vaagnende bedre Sands og Agtelse for Oldtidens mærkværdige Levninger maa dog nu vække lysere Forhaabninger om Fremtiden, især da de sidste Aars Erfaringer synes at bebude os og vore Efterkommere en rig Höst af de Runekyndighedens Frugter, der endnu gjemmes i Jordens Skjöd og ved dens Barm, — naar de kun i Tide paaagtes, indsamles og bevares med vedbörlig Omhu.

Digitized by Google

Fortegnelse over Kobberpladerne med Angivelse af de derpaa forestilte Gjenstande.

Tab. I.

Udsigt over Runamoklippen med dens Trapgang. See ofr. S. 29 o.f., 35 o.f.

Tab. II.

(a) Runamo-Indskriften. forsaavidt den er kunstig indhugget, angivet med skarpere (eller tydeligere) Træk, end de naturlige Ridser. See S. 41—42, jfr. S. 47—64. Under Charaktererne sees Forsöget til Indskriftens Dechiffrering med romerske Bogstaver, i bagvendt Retning (at læse fra Höire til Venstre). Ordene ere betegnede med Romertal, Charaktererne med arabiske Chiffrer. Den nærmere Oplösning og Ordforklaring udvikles S. 65—67, 287—320, 352—67; jfr. 321—51, 368—86.

(b) Det meste af selve Trapgangen, med det Stykke deraf til Læserens Venstre, som man forhen har anseet for det saakaldte Slangebilledes Hoved, — og den her meget formindskede eller rettere kun antydede Indskrift. See ovenfor S. 35—41.

Tab. III.

(a) Den Deel af Runamos Trapgang, paa hvilken Indskriften er anbragt, med alle Gangens lige stærkt fremtrædende naturlige Ridser.

(b) Det meste af Trapgangen (som ovenfor Tab. II) til Sammenligning af Forholdene.

Tab. IV.

Fig. 1. En kort Indskrift, i særegne ubekjendte Charakterer, i den berömte Hule med kolossalske Stenstatuer i Vami-Nagari eller Bamiyan. Fra Ritters Skrift: Die Stupa's (Topes) o.s.v. 1838 (see ovenf. S. 26), efter Masson, i *Journal of the Asiatic Society of Bengal* Vol. V, Tab. II Fig. 2, S. 49—50.

Digitized by Google

Fig. 2. Et Kobberlaag til et rundt dreiet Broncekar, med nu ubekjendte, rimeligviis ældgamle (baktrisk-indiske) endnu ikke forklarede Nagari-Charakterer, punkterede og indslaaede med Hammeren. Fra Ritter l. c. S. 181, Tab. VII Fig. 7 (efter ovennævnte *Journal* Vol. III Tab. XXII). Det blev fundet i den store Tope ved Manikyiala, en af Buddhisternes gamle Taarn- eller Tempelbygninger (over hellige Grave eller Gravminder) blandt adskillige til Buddha's Cultus hörende Reliqvier og Symboler. Jfr. ofr. S. 25—26.

- 3. Indskrift paa Kanten af en Gravsten, funden paa den venstre Side af Jenisei i Sibirien ligeoverfor Tubaflodens Munding (jfr. ofr. S. 259—60, 512, 514). Efter Pallas Neue Nordische Beiträge 5ter Band (1793, 8) Tab. I Fig. 4; see S. 237—241, hvor den berömte Palæograph Tychsens Dechiffrerings-Forsög anföres. De ham i denne Henseende meddeelte sibiriske Indskrifter vare 6 i Tallet. Han meente at de bör læses fra Höire til Venstre og saaledes læste han den her afbildede (efter et af ham forudsat, ellers ubekjendt, fra de ældste græske Bogstavformer udledt Alphabet): *Alchytyr-okw-ruk . . . giki.* De 4 sidste Bogstaver fandt han dog især at ligne de gothiske (rettere vore Runer). Jeg meddeler denne Indskrift her fordi saavel den, som dens övrige af Pallas meddeelte Sidestykker i forskjellige Henseender ligne en Blanding af nordiske og tydsk-angelsaxiske Runer og Binderuner, som saaledes (og især naar de sammenlignes med Strahlenbergs bekjendte Afbildninger) give grundet Formodning om disse Skriftarters Oprindelse fra det fjærne Asien.

- 4. Aftryk af en ældgammel Stöbeform til forskjellige (4 eller 5) smaae Gjenstande (Spænderinge og Örenringe) af fiint Leer-Skifer, 4¾" lang, 2½" bred, fundet i Jorden i Meklenburg. Den er nöie beskrevet i Jahresbericht des Vereins für Meklenburgische Geschichte und Alterthumskunde, herausgegeben von Bartsch, 5ter Jahrgang, Schwerin 1840 (8). Det os her vedkommende anföres fra Lisch's Original-Opsats herom l. c. S. 82—83:

"Die Form zu einem runden Schnallenringe von ⅛" im Durch-
"messer, auf dessen einer, der obern, Hälfte *Runenschrift* eingegraben
"ist. Diese Charaktere weichen durchaus von allen bekannten Schrift-
"zügen ab, scheinen grösstentheils aus contrahirten Runen zu bestehen,
"und in dem Falle, dass man dieses annimmt, erscheint jede Hälfte
"der Charaktere als ein Runenzeichen. Die Entzifferung ist jedoch bis
"jetzt noch nicht möglich geworden, und es bleibt die Abbildung
"und möglicher Weise die Aufklarung einem anderen Ort vorbehalten.
"Die Gebrüder Grimm "wagen" zur Zeit noch keine Erklärung. Was

Digitized by Google

"das Alter dieser Gussformen betrifft, so scheinen sie in die *letzte Zeit*
"*des Wendenthums* zu fallen; *dem deutschen Mittelalter* gehören nämlich
"diese *runden, breiten, platten Schnallenringe oder Spangen* an, welche
"in dieser Form unter den heidnischen Grabalterthümern bis jetzt noch
"nicht bemerkt sind."

Hr. Archivar Lisch har havt den Godhed (i et Brev af 23de Febr. 1841) at tilsende mig et Lakaftryk af denne Spændeform. Jeg haaber at intet kan haves imod at jeg meddeler det her i Aftegning, da jeg ikke seer mig istand til at give nogen bestemt Forklaring over Charaktererne, hvilke man vistnok maa fristes til at antage for særegne afrundede Binderuner, der dog isaafald rimeligst maatte höre til en eller anden (for os fremmed) Afart, f. Ex. en vendisk, lithauisk, liflandsk, estnisk, preussisk, finsk, russisk (o. s. v.); jfr. ovenfor S. 225—45 samt 258 261, 456, 642.

Fig. 5. a. En i Nærheden af Danzig i Jorden fundet ældgammel Urne af Leer, med en Indskrift i ulæselige Charakterer, tildeels ligncnde Binderuner.

- - b. Den heelt udfoldede Indskrift, af samme Störrelse som Originalens Charakterer. Efter en Gibsafstöbning fra Originalen i det Kongl. Danske Museum for nord. Oldsager. See ovenfor S. 16, 41, 42, 47, 227—228.

- 6. En i det Indre af Rusland, i Nærheden af *Tver*, funden Sten med indhugne Charakterer, som meget ligne Runer eller Binderuner, tildeels i bagvendt Retning, deels anbragte saaledes som om de skulde læses oven- eller nedenfra. Den fandtes midt i en brolagt Vei; den aftegnede Flade vendte opad. See ovenfor S. 250—51; jfr. S. 642.

- 7. Den saakaldte *Wänge*-Sten, midt paa Öen Gulland, med indhugne Binderuner af det ældste og mest indviklede Slags. Den fandtes ligeledes paa alfare Vei, med den aftegnede Flade vendende opad. See ofr. S. 63—64.

- 8. Et höist mærkværdigt Laag af sort Leer, fundet over en Urne af rödt Leer i en Gravhöi med et underjordisk saakaldet "Steinhaus" ved Oepitz i Thüringen. See ovenfor S. 608—615. Aftegnet efter Dr. Wilhelm Adlers Skrift l. c. Tab. I Fig. 19 (reduceret til Halvdelen af Figurens Störrelse).

- 9. En Indskrift paa en Sten, indsat i Rydaholms Kirketaarn (17 Al. over Jorden) Östbo Herred i Småland. See ofr. S. 309.

Fig. 10. En Löve af Sten foran Domkirken i Bamberg, med en kort Indskrift i vendiske Runer; den menes at være bragt dertil fra Pommern ved den hellige Otto. See ellers om den og dens Indskrift herovenfor S. 642—45.

Fig. 11. En i sin Art endnu (saavidt mig bekjendt) unik Sjeldenhed, nemlig en af Been forarbeidet krybende Slange. Den er nu mörkebruun af Farve, som

Digitized by Google

længe gjennemtrukket af Mosevand og brækket i tvende Stykker, der nöie passe til hverandre. Den gjengives her i Originalens Störrelse. Begge Sideskraaninger ere betegnede med indskaarne Runer, som synes at tilhöre den tydske eller angelsaxiske Hovedart, blandet med sædvanlige nordiske Runer; om ᛘ her har Betydningen af *m*, som den nordiske Rune, er tvivlsomt, da ᛗ og sees her; dog er det sandsynligt. Runerne bör öiensynlig læses fra Höire til Venstre. Den ene (her nederste) Linie begynder med Bogstavet ᚨ (det bagvendte ᚱ), anbragt 8 Gange i Rad, derpaa følger ᛘ 3 Gange og ᛋ to Gange. Dernæst en Charakter, som er halvt udslettet. Derpaa følge ᛒᛗ; dernæst ᛏ 3 Gange og endelig Ordet eller Navnet ᚱᚨᚢ (Alv, — Alf?), ligesom paa den ved Köslin fundne Guldring (see ovenfor S. 222). Paa den anden Side sees disse (her retvendte) Runer i følgende Orden ᛘᚣᛘᚱᛁᚨᚱᛘᛉᚱ (dernæst en halvudslettet Charakter) ᚨᚱᚷᚨᛘ ᚺᚱᛏᛘᚣᚱ. Hvad dette ᛦ betyder er vanskeligt at udgrunde; som Rune er det ikke forekommet mig i, denne formindskede Form; ligesaa stort som andre Runer (formodentlig som *V*) sees det her ofr. S. 217—18; allersidst sees 3 Punkter. Rimeligvis have vi her et ældgammelt Amulet, et af Forbillederne for de Slangebilleder med Indskrifter som vi see paa Runestenene; jfr. S. 62—63, 203, 280, 348—49, 653 samt det ofr. S. 161 om visse Runers magiske Gjentagelse anförte. — Aftegnet efter Originalen, som er fundet i Skaane, i en Törvemose 1840 og nu indlemmet i Hr. Professor og Ridder Nilssons udmærkede nordiske Museum i Lund, fra hvilket han (i Juni 1841) har havt den Godhed at laane den til Eftersyn og Benyttelse her paa Stedet. Denne mærkværdige Oldtidslevning ankom först hertil efter at de ovenstaaende Afhandlinger vare sluttede og trykte. Mulig faae vi Leilighed til at ommelde den nærmere i en Tillægsbemærkning. Saavel (*a*) selve Slangen, som Runerne (*b*) paa samme, vidne öiensynlig om höi Ælde.

Tab. V.

Et stort forarbeidet Stykke Rav, fundet i Jorden i Nærheden af Hjörring, fordum rimeligvis baaret som Amulet, — seet fra begge Sider:

Fig. 1. Den nederste Afdeling synes at forestille en Skigaard (Stavreindhegning), hvorover en Gavl af et Huus eller en Hytte fremrager.

- 2. Her synes Lynstraaler at nedfare mod en omstyrtet Huusgavl og Skigaard. Charaktererne bestaae formodentlig af Binderuner. See ellers ofr. S. 590—93. Aftegnet efter Originalen, som forvares i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn; foræret af Hr. Etatsraad Brink-Seidelin.

Digitized by Google

Tab. VI.

Fig. 1. En Sten, funden og aftegnet i et Stendige ved Stürsböll i Nærheden af Oxenvad i Hertugdömmet Slesvig, ved M. F. Arendt; — Indskriften, som synes at være affattet i etslags angelsaxiske eller tydske Runer, er afcopieret efter Arendts originale Tegning, fra Hans Majestæt Kongens Haandbibliothek. See S. 334.

- 2. En anden Sten, der forhen har staaet i Nærheden af Staden Slesvig, anvendt for mere end 100 Aar siden til Brug ved Brolægningen; reddet og opsat paa et passende Sted 1822 af Etatsraad Jochims. Forhen synes den at have været en Grændsesten for en Eiendoms Jordlod. Efter en Originaltegning, som ogsaa haves lithographeret i Falck's Neues Staatsbürgerliches Magazin 3ter Bd. (Schleswig 1835). See ovenf. S. 475—482.

Tab. VII.

Fig. 1. a. En saakaldet Stenring eller gjennemboret Skive af Sten, funden i Jorden ved Hammarlöf i Skaane, tilhörende (fra 1837 af) Professor og Ridder S. Nilsson i Lund. See ovenfor S. 19—21, 568—79. Aftegnet efter Originalen.

- - b. Den paa Udkanten af samme Stenring eller Skive anbragte Indskrift i Binderuner; aftegnet efter Originalen.

- 2. En ældgammel Stenhammer med Runer, forvaret i Upsala Universitets naturhistoriske Museum. See S. 580—81. Efter Sjöborgs Samlingar för Nordens Fornälskare 3de Del Pl. 53 Fig. 168. Jfr. Idunna (1824) 10de Hefte Tab. II Fig. 11.

- 3. En Sten med en kort, rimeligviis tydsk eller angelsaxisk Runeindskrift, fundet i en Gravhöi ved Övre-Bratsberg, i Nærheden af Trondhjem, over en Urne med brændte Been og Aske m. m.; efter Klüwers antiqvariske Reise i det nordenfjeldske Norge Tab. 10 Litr. *c*. See ofr. S. 17, 497—98.

- 4. En anden Sten med en kortfattet, som det og synes tydsk-angelsaxisk Indskrift, fundet i en Gravhöi ved Gaarden Vest-Tanem i Klæbo Sogn, Trondhjems Stift i Norge, ved en Urne med brændte Been og Aske; efter samme Skrifts 29de Tavle Litr. *b*. See herovenfor S. 499—500.

- 5. En kolossalsk Sten, som udgjör en Deel af Væggen i en saakaldet Jættestue eller Kjæmpegrav, opdaget 1837 i en stor Gravhöi, kaldet Lundhöj eller Lundehöj ved Ullerup i Heltborg Sogn i Thye (Jylland). Dens ældgamle Hieroglypher og Binderuner ere indridsede paa tvende forskjel-

Digitized by Google

lige Maader; jfr. Fig. 5. Om det hele i sin Art yderst sjeldne Mindesmærke see ovenfor S. 514—538, samt denne Sten især S. 518—19, 530—33. Efter Hr. Steenstrups Tegning af Originalen.

Fig. 6. En anden dertil svarende Sten i samme Jættestue, med Binderuner, tildeels i en tredie Maneer. Jfr. Fig. 5; see ovenfor S. 518—519, 533—538. Efter Hr. Steenstrups originale Tegning.

Tab. VIII.

Fig. 1. Runestenen ved Krogesta (eller Krogstad) i Upland (Sverrig) med en uformelig Menneskefigur (som oplöfter begge Hænderne) og en Indskrift paa tvende Kanter, mest i tydske eller angelsaxiske Runer, som maa læses fra Höire til Venstre. Aftegnet efter Göransons Bautil Nr. 581. See ellers ovenfor S. 336—342.

- 2. En anden Runesten ved Möjebro i Upland (Sverrig), med Afbildningen af en Rytter til Hest, der svinger sit Sværd, og en lignende Indskrift i en særegen (tildeels tydsk-angelsaxisk) Runeart, gaaende fra Höire til Venstre. Aftegnet efter samme Værks Nr. 361. See ovenfor S. 342—44.

- 3. End en Indskrift i tydsk-angelsaxiske Runer, ligeledes i bagvendt Retning, paa en Sten (egentlig et Brudstykke) ved Kalleby i Bahus Lehn (Sverrig) forhen tilhörende Norge. Aftegnet efter Nordiska Fornlemningar, utg. af Liljegren og Brunius (1819) Tab. 45. See ovenfor S. 344—46.

- 4. En Indskrift paa en Sten, der forhen har været större, fundet i Jorden 1833 ved Kirkebö paa Færöerne. Runerne maa og læses fra Höire til Venstre. See S. 349, 555—56. Aftegnet efter Originalen, nu i Kjöbenhavn.

- 5. Brudstykke af en svensk Runesten ved Bälgby (Håbo Herred, Tiundaland, Sverrig) og en derpaa forhen befindtlig Runeindskrift, der har maattet læses fra Höire til Venstre. Aftegnet efter Bautil Nr. 310; jfr. Liljegrens Runurkunder Nr. 25. Det maa læses *Bruþur simi;* det sidste Ord skal vel betyde *sinum* (sin Broder).

Tab. IX.

Fig. 1. Pröve af Indskriften paa en Sten i Atlebo eller Albo Hundare, Hjortsberga Sogn, Wärend (Sverrig) med blandede ret- og bagvendte Runer og en stor Binderune, bestaaende af 9 eller 10 andre, formodentlig kryptographiske. Aftegnet efter Bautil Nr. 1000; jfr. Liljegrens Runurkunder

Digitized by Google

Nr. 1272, hvoraf det sees at Stenen er indsat i Transjö Gjærde. ᚴ og ᚴ sees her bagvendte; ᛏ og Ψ have særegne Former; det andet retvendte ᚴ afviger og fra det sædvanlige. Binderunen forekommer mig at indbefatte Ordene (ᚾ)ᚴᚨᚢᛏᛁᚴᚾᚾᛏᛁ (*a Gautalanti*, i Gothland eller Götaland). Hvad man her seer af Indskriften maa da vel læses saaledes: *Katr* (*Gátr*, *Gautr*) *sati* (*setti*) *stein þena iftr Kitil* (*Ketil*) [*han*(*n*) *var*] *man*(*n*)*a misr* (*mistr*, *mestr*) *oniþi*(*n*)*gr ir* (*er*) [*á Gautalandi?*] *at*(*t*)*i nunþ* (bör vel læses *Lund*) ɔ: "Gaut satte denne Sten efter (for) Ketil [som var] den hæderligste (gjæveste, gavmildeste) af Mænd, som [i Gothland?] eiede (Gaarden) Lund".

Fig. 2. Indskrift paa en Runesten (brugt til Dörtærskel) i Söderby eller Sörby (Östergothland) i Sverrig, fra Höire til Venstre. Den lyder saaledes: *Vigutr risþi stein þ* (*ina*) (*e*)*ft* (*ir þo*) *rgut bruþur sin* ɔ: "Vegaut reiste denne Sten efter Thorgaut sin Broder". S-Runen har her en sjelden forekommende Figur. Efter Bautil Nr. 899. Jfr. Liljegren Runurk. Nr. 1272.

- 3. En besynderlig blandet Indskrift paa en Sten ved Aringsås, Albo Herred i Wärend, Sverrig. Den er anbragt paa en Slanges Figur (jfr. ovenfor S. 62—63, 203, 380, 348—49, 650). Liljegren Runurkunder Nr. 1271. Bogstaverne vende til alle Kanter. Mellem Slangens Krumninger sees et angelsaxisk ᚻ (*h*), Binderunen ᚹᛒ og tilsidst et ᛞ (som undertiden forekommer i gamle Runeindskrifter). Her aftegnet efter Bautil Nr. 1001.

- 4. Den af Worm (i Monum. Dan. S. 446) beskrevne og afbildede, men i vore Dage til Gjærdesætning sönderhuggede og ödelagte Sten med særegne og gamle Runer, der forhen stod ved Landerup, i forrige Tider en Kongsgaard, Vilstrup Sogn, Ribe Stift. See ovenfor S. 325. Indskriften synes at udgjöre etslags kryptographisk Bustrophedon, bestaaende af simple Runer og Binderuner i en aldeles uregelmæssig Blanding med Hensyn til Bogstavernes Stilling, da de snart sees op-, snart nedvendte.

Tab. X.

Fig. 1. En siddende græsk Löve af pentelisk Marmor, opstilt ved Indgangen til Arsenalet i Venedig, fört dertil 1687 fra Athenens Havn Pireus (eller Porto Leone), — med en paa den indhugget Slangefigur med Runeskrift.

- 2. Den samme (nu meget beskadigede eller forslidte) Runeindskrift, i tvende Afdelinger, *A* og *B*. Efter en i Tübinger Kunstblatt 1833 lithographeret Tegning. See ofr. S. 279—84.

Digitized by Google

Tab. XI.

Fig. 1. En Afdeling af en ved Wedelspang i Nærheden af Staden Slesvig funden, nu i Louisenlund opbevaret Runestens Indskrift, bestaaende af vertikale Binderuner. Efter en original Tegning af Stenen, nu i min Besiddelse, af Fr. Jürgensen 1819, og en anden, taget eller efterseet af M. F. Arendt efter den förstnævntes Paategning af 1822; denne er laant mig af Hr. Bibliothekar Thorsen. Paa et Par Steder ere Vertikalstavene ligesom sönderbrudte, men dette er blot tilfældigt. De afvige noget fra de kobberstukne Afbildninger ved Skule Thorlacius's Afhandling i Ant. Ann. 2det Bds. 1ste H. Tab. I Fig. 2 og i Erläuterung und Beschreibung zweyer in der Nähe von Schleswig gefundene Runensteine. Disse Binderuner maa (regelret) omskrives saaledes: *ien han vas sturimaðr tr(i)gr* ɔ: "men han var en trofast (eller paalidelig) Styrmand (Skibsförer)". De ældre Kobbere tillægge et overflödigt ‖ mellem 1ste og 2den Linie, S. ofr. S. 333, 482-84.

- 2. Et beskadiget Brudstykke af en Indskrift fra en Runesten, som forhen har været indmuret i den nordvestlige Side af Söndre Kirkebyes Kirke i Sönder Herred paa Falster, först aftegnet ved Bredsdorff og beskrevet af Werlauff. Fragmentet maa læses *Knut...(r)unar*, hvilket da antyder den Mening: at Knud indhuggede Runerne. See ofr. S. 17, 187—88, 444, jfr. 448.

- 3. Runestenen fra Kingitoarsuk i Grönland, fundet paa 73° Bredde, formodentlig det allernordligste paa Jordkloden (beviislig fundne) gamle Skriftminde. Indskriften fremviser adskillige Binderuner; Aarstallet er rimeligviis 1135. Sproget er godt Oldnordisk eller Islandsk, dog med en noget usædvanlig Retskrivningsmaade. See ellers ovenfor S. 206—207, 574—76 (o. fl. St.). Tegningen er taget efter Originalen (forskaffet af Graah) i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager; forhen stukket i Kobber ved Antiqv. Annal. 4de Bds. 2det H. Tab. II Fig. 1 (o. fl. St.).

- 4. Pröve af de i Paradis-Hulen (*Paradísarhellir*) i Store Dals Sogn Rangaavalle Syssel i Island indridsede gamle Binderuner (m. m.), först undersögte 1820 af Biskop Steingrim Johnsen og senere af Provst Thomas Sæmundson (o. fl.), — ialt 23 Stykker, med vedföiede Nummere fra Biskoppens ældste Original-Tegning; see ellers ovenfor S. 21—23, 187, 293, 327, 568—572 jfr. Tab. XII Fig. 1.

Tab. XII.

Fig. 1. Fortsatte Pröver af de gamle Binderuner fra Paradishulen i Island, 10 Stykker; efter Original-Tegninger med de dem vedföiede Nummere; see Forklaringen over Tab. XI Fig. 4.

Digitized by Google

Fig. 2. Et Fragment med (magiske) Binderuner fra en Metalplade, heftet til et lille Sölvskjold, fundet ved Ely i England. Efter den förste Afbildning fra Originalen ved Fountaine Numismata Anglica til Hickes's Dissertat. epistol. S. 187—88, i hans Thesaurus Antiqvit. Sept. See ovenfor S. 21, 377, 583—84.

- 3. Et Amulet af Bly, indrettet til at hænge i en Snor, fundet i Jorden ved Skjelskjör. Man seer en Binderune, bestaaende af Runerne ᛋ og ᚦ bagvendte, — samt Ordet *Díar* med gothiske, tildeels bagvendte Bogstaver. See ovenfor S. 593—94; (AÞ kunde og betyde *Ása-Þor* ɔ: Asa-Thor). Tegnet efter Originalen i Museet for nordiske Oldsager.

- 4. En (rimeligvis magisk) Indskrift i bagvendt Retning, tildeels med nedvendte Runer, fra en Hule i Hitardalen i Myre Syssel i Island; see ofr. S. 567—68. Efter Eggert Olafsens og Bjarne Povelsens Reise gjennem Island, Tab. XVII, *d*.

- 5. En stor Configuration, bestaaende af magiske Runer, brugt af Islands fordum ivrig forfulgte Hexemestere, under Navn af *Talbyrding* (Chiffredrageren). Efter Sysselmand John Jacobsens forhen aldrig udgivne egenhændige Facsimile af en nu ubekjendt Original.

- 6. En angelsaxisk Mynt med Runer og Binderuner, om hvis Betydning Gisninger ere fremsatte herovenfor S. 212—13. Den er aftegnet efter Originalen i den Thomsenske Myntsamling i Kjöbenhavn.

- 7. En anden angelsaxisk Mynt med en Rune-Indskrift, der maa læses fra Höire til Venstre; desuden sees der en besynderlig Binderune; see ofr. S. 214. Aftegnet efter Rudding's Annals of the coinage of Britain and her dependencies 1819, Sceattæ Pl. 2 Nr. 8.

- 8. En tredie angelsaxisk Mynt med Runer og Binderuner, formodentlig fra det 7de Aarhundrede. See ovenfor S. 213—14. Efter samme Værks Appendix, Sceattæ Pl. 26 Nr. 4, hvor Myntens Revers dog staaer paa Hovedet, men her er stukket i den rigtige Stilling.

- 9. En Brakteat af Elektrum med en derpaa anbragt Öske, fundet i Jorden ved Bondegaarden Tunalund i Upsala. Den og dens deels af græske Bogstaver, deels af simple Runer og Kvistruner sammensatte Indskrift omhandles udförlig herovenfor S. 263—278, hvor den antages at være præget i det 9de eller 10de Aarhundrede af den russiske Storfyrste Igor, den varegiske (formodentlig oprindelig danske) Ruriks Sön og Efterfölger. Efter en af Thomsen i Stockholm besörget Tegning af den der i Antiqvitets-Archivet opbevarede Original; jfr. Idunna 7de Hefte 1817, Fig. 1.

Digitized by Google

Tab. XIII.

Fig. 1. Saakaldte tydske eller angelsaxiske Runecharakterer paa en Guldbrakteat (*in triplo*) anbragt paa et kunstigt Pragtstykke af samme Metal, fundet ved Faxö i Sjælland. Tegnet efter Originalen i det Kongelige Museum for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn; det Hele er udförlig beskrevet i Antiqvariske Annaler IV, 595—96; jfr. ofr. S. 596—98. (Ovenfor S. 590, henvises feilagtig til nærværende Figur; herom nærmere i Rettelserne).

Fig. 2. En kort Runeindskrift af samme Art paa et massivt Gulddiadem, fundet 1840 i en Gravhöi ved Strarup (eller Straarup) i Nærheden af Colding. See ovenfor S. 474—75. Tegnet efter Originalen i det Kongelige Kunst-Museum i Kjöbenhavn. Jfr. Ann. f. nord. Oldk. 1840—41.

- 3. Sammeslags Runeindskrift indridset paa Bagsiden af et zirligt Spænde (*fibula*) bestaaende af en Metalblanding, overtrukket med forgyldte Sölvplader og ziret med blaa Glasflus. Det er fundet i Jorden ved Himlingöie i Sjælland. See ovenfor S. 16, 338 (jfr. 413). Aftegnet efter Originalen i det herværende Museum for nordiske Oldsager. See ellers Annaler for nordisk Oldkyndighed 1ste Bd. S. 343—46, Tab. VII Fig. 10, *a*, *b*.

- 4. a. En Guldring med 5 Kanter, hvoraf enhver har to Facetter, paa hvilke adskillige Zirater m. m. ere fiint indgravede; paa en sees det saakaldte gothiske Kors eller formeentlige "Thors Tegn" (blandt Nordboerne). Paa en anden sees överst en Binderune og der nedenunder tre Runebogstaver, der snarest synes at burde læses fra Höire til Venstre. Den er fundet i Jorden ved Köslin i Pommern og tilhörer Hr. Benoni Friedländer i Berlin. Efter en Tegning af selve Originalen. See ovenfor S. 221—23.

- - b. Den samme Rings udfoldede Yderkant, hvor samtlige Facetters Forestillinger fremstilles tilligemed Runerne. Efter en af selve Originalen taget Tegning. See ovenfor S. 221—23, 650; med Hensyn til Charakteren ᛣ jfr. ovenfor S. 623—26 samt Tab. IV Fig. 11, *b*.

- 5. Runestenen ved Jægerspriis, et kongeligt Jagtslot i Sjælland, bragt derhen fra Tellemarken i Norge, hvor den er fundet i en Gravhöi. See ofr. S. 387—96. Aftegnet efter Originalen.

- 6. Den udfoldede överste Kant af det ene ved Töndern fundne Guldhorn med dets Runeindskrift. See ovenfor S. 396—419. Tegnet efter den kobberstukne Afbildning ved P. E. Müllers Priis-Afhandling.

- 7. a, b. Indskrifterne paa den berömte Leerager- (Leråkra eller Birketorp, Björkethorp) Sten i Bleking; förste Gang udgivne efter Petersons af Thomsen paa Stedet med Originalen jevnförte Tegning. See ovenfor S. 419—10.

Digitized by Google

Fig. 8. En i Antiqvitets-Archivet i Stockholm opbevaret Guldbrakteat med tydske eller angelsaxiske Runer, der maa læses fra Höire til Venstre. Efter en kort Indledning (i hvilken Ordene ikke adskilles) følger det hele Alphabet (i tre Afdelinger); de to sidste Charakterer ere utydelige, og en synes at være heelt udslettet eller forsvunden; mulig er og en eller flere skjulte af det tilloddede Ösken (m. m.). See ovenfor S. 620—631. Denne nu (saavidt vides) unike Brakteat er fundet 1774 i Jorden ved Wadstena. Tegningen er taget efter Originalen og jevnfört af Thomsen med samme.

- 9. a. b. En af Geheimelegationsraad Bröndsted i Paris erhvervet, (efter Angivelse i Norge fundet) Guldring med en endnu neppe tilstrækkelig forklaret Indskrift i Angelsaxiske Runer. Arbeidet er særdeles kosteligt, i en særegen Maneer, idet man har gravet dybt ned om hvert Bogstav, som man har ladet staae, af det Guld, hvoraf den er forfærdiget. Denne Udgravning om Bogstaverne har man udfyldt med en Masse, som ligner det senere brugte Niello Arbeide og formodentlig bestaaer af Bly og Svovl. Dette bevirker, at det Hele faaer Udseende som om Bogstaverne vare skrevne med Guld paa mörk Grund. Skjelnetegnene mellem Ordene ere ei udfyldte med denne Masse, men blot dybt graverede. Paa adskillige i Norden fundne Sölvsmykker, f. Ex. de fra Aarslev i Fyen, findes Ornamenter og Indgravninger, der ere udfyldte med den samme Masse, som her er brugt til at udfylde Rummet omkring Bogstaverne. See ovenfor S. 12, 588—89, 624—25. Aftegnede efter den til det Kongelige Kunst-Museum i Kjöbenhavn skjænkede Original.

- 10. Facsimile af en kort Indskrift, (der gaaer fra Höire til Venstre) paa en Guldbrakteat, beskrevet her ovenfor, S. 627 (efter de til Brakteatværket hörende stukne Pladers Tab. III Nr. 34), da det ikke kunde udtrykkes ganske correkt ved de da for Haanden værende Runetyper. Bogstavet > (eller <) er her mindre end de andre, ligesom paa Guldhornet og i Guldbrakteatens Alphabet.

Tab. XIV.

Fig. 1. a. b. c. Tre forskjellige Sider, med indgravede Runer og Binderuner, af en Sten, fundet blandt gamle Rudera ved Landsbyen Barsmark i Hertugdömmet Slesvig. See ovenfor S. 470—74, Tegnet efter Originalen, tilhörende Justitiarius Jaspersen til Nordschau i Angeln, — hidsendt, som laant, sidst i Aaret 1840.

Digitized by Google

Fig. 2. En Plade med indgravede Charakterer, som ligne Runer i bagvendt Retning, fundet i eller under Substructionerne til Cambridge Castle i England. See ovenfor S. 532. Efter en af Originalen taget Tegning i Archæologia (Lond.) Vol. VIII, S. 65.

- 3. En stor Steen af blödagtig Basalt, med indridsede Binderuner, opgravet af Jorden ved Frodebö paa Færöerne. See o. S. 557-59. Bragt til Kjöbenhavn 1840. Tegnet efter Originalen i det Kongl. Museum for nordiske Oldsager.

- 4. a. b. c. Ægte vendiske Runer, fra et ældgammelt Broncebillede af Radegast, bevaret i det Storhertugelige Museum i Neu-Strelitz, efter Lisch's 1841 meddeelte Aftegning fra Originalen. See ovenfor S. 638.

- 5. En anden authentisk Indskrift i Vendernes Runer fra et andet Broncebillede af samme Afgud, i samme Museum; — meddeelt 1841 af Lisch, efter Originalen. See ovenfor S. 638.

- 6. a. b. Den överste og nederste Side af en Sten, fundet i en Gravhöi ved Prillwitz, i Nærheden af den gamle Stad og Hoved-Tempel Rhetra i Storhertugdömmet Meklenborg-Strelitz. Om denne og de övrige Stene af denne Art, betegnede med vendiske Runer, (fra Fig. 7—11) meldes, «dass die «Steine in Grabhügeln gefunden wurden, und dass sie, in den mehresten «Grabhügeln, ganz oben, gleichsam als Schlusssteine, gefunden worden sind.» Efter Hagenows Træsnit til hans: Beschreibung der auf der Groszherzoglichen Bibliothek zu Neu-Strelitz befindlichen Runensteine; Loitz und Greifswald 1826, 4. (S. 6 o. f.), Fig. 4, jevnförte med Lisch's originale Facsimiler af Runerne, meddeelte 1841. See ovenfor S. 237, 637—39.

- 7.
- 8.
- 9.
- 10.
- 11.

Vendiske Runeindskrifter (m. m.) paa 5 andre Stene af samme Oprindelse, bevarede i det Storhertugelige Museum i Neu-Strelitz; efter v. Hagenows Træsnit og Lisch's originale Facsimiler. See ovenfor S. 237, 637, 639—40.

Digitized by Google

Summarisk Henvisning til de i Texten aftrykte större Træsnit.

Side 138. En Binderune eller Trolddomscharakter, (efter den ældre Edda).
- 159. 10 Kvistruner, (efter islandske Manuscripter)
- 160. 3 Palmeruner, (ligeledes).
- 161. 3 magiske Binderuner, (ligeledes).
- 165. 8 regelrette Binderuner, (ligeledes).
- 185. Sigbrits (eller Sihbrits) Underskrift (Huus- eller Bo-Mærke) efter Originalen, med tilhörende Oplösning.
- 190-94, 208. 21 forskjellige Figurer af danske Binderuner.
- 197-99. 19 islandske.
- 200-203. 13 norske.
- 203-206. 17 svenske.
- 207. 3 (o. fl.) grönlandske.
- 211-12. tvende gamle angelsaxiske Mynter.
- 216. 4 Charakterer af schlesiske Klippeindskrifter, efter Büsching.
- 218-19. 21 (o. fl.) gamle Charakterer fra tydske Mindesmærker som ligne Binderuner.
- 224. 9 Bogstaver og Configurationer af moesogothisk Skrift.
- 229. 18 finlandske Runecharakterer, efter Arendts Tegning.
- 235-36, 313. 23 finsk-lappiske Runecharakterer, ligeledes.
- 241-42. 18 vendisk-slaviske Runecharakterer (efter Arendts Tegning).
- 249. Prospect af russiske Gravhöie, en Sten med Indskrift o.s.v., efter Glinka.
- 250-51. 3 Configurationer af Charakterer paa andre russiske Stene.
- 238. Pröve af den ældste russiske Skrift, efter Frähn.
- 264. 1 Configuration af svenske og 2 af danske Binderuner.
- 275. 2 Pröver af tydske Kvistruner, efter Wilh. Grimm.
- 288. 7 Sammensætninger af romerske Bogstaver (paa franske Monumenter, i Binderunernes Maneer).
- 288. En Korsfigur med tilföiede græske Bogstaver, fra en ægyptisk Gemme.
- 289. 2 andre fra Middelalderen, med romerske Bogstaver.
- 290-91. 4 Underskrifter af franske Konger og Dronninger fra det 6. og 7. Aarh.

Digitized by Google

Side 291-92. 5 andre af tydske Keisere, fra det 8de til det 10de Aarhundrede.
- 293-319. Runamo-Indskriftens 52 kunstig indhugne eller udförte Charakterer og Configurationer med tilföiede 28 særskilte Udviklingsforsög af de sidstmeldte m. m.
- 338. 3 Pröver af forskjellige Figurer for Runen R i visse nordiske Sten-Indskrifter.
- 346-47. Særegne Runeindskrifter paa en Sten ved Berga i Södermanland.
- 365. Binderune for Navnet Harald paa et gammelt svensk Signet, efter Liljegren
- 369-70. 18 Pröver af Romernes tachygraphiske Skrifttegn, efter Kopp.
- 474. Figuren af en Indridsning paa det ved Strarup (eller Straarup) fundne Guld-Diadem, efter Originalen.
- 475. Runecharakterer paa en Overligger af et Sten-Gravkammer ved Strarup.
- 492. Indskrift paa en Sten, i tydsk-angelsaxiske Runer paa en Gravhöi ved Bye, i Sigdals Sogn i Norge, efter en Tegning fra Originalen.
- 498. Facsimile af Runeindskriften paa en flad Sten, fundet over en Urne m. m. i en Gravhöi ved Bratsberg i Norge; efter Arendts Original.
- 504. Klippeindskrift paa Runeberget i Romsdalen, efter Schöning.
- 508. 2de til dens Oplösning hörende Charakterer.
- 510. Klippeindskrift paa Runefjeldet i Söen Framvarden paa Lister.
- 517. Grundtegning af Lundhöiens (eller Lundehöiens) Jættestue ved Ullerup i Thye, efter Kruses originale Ridsning.
- 518. Pröve af den i samme fundne Indskrifts punkterede Charakterer.
- 552. En Runesten (eller Brudstykke af en saadan) i Grundvolden for Ringsö Kirke i Jylland, efter August Baggesens Tegning fra Originalen.
- 566. Binderuner paa Snorre Sturlesöns nylig opdagede formeentlige Gravsten paa Reikholt i Island, efter en Tegning fra Originalen.
- 585. Indskrift paa en ældgammel Kam af Been, fundet i Skaane, efter original Tegning af Bruzelius.
- 607. Et Islandsk Monogram (eller Bomærke efter et gammelt Haandskrift).
- 608. Kort Indskrift paa en Leerurne, fundet i Jorden i Jylland, efter Originalen.
- 617. En nu udslettet eller ukjendelig Indskrift paa Capitalen til den ene af Columnerne paa Ruthwells-Monumentet, efter en stor gammel Kobberplades (saavidt vides, nu unike) Aftryk.
- 635. Pröve af en angelsaxisk Indskrift paa en Kalender af Been fra Norge, (efter Worms Fasti).

Digitized by Google

REGISTER.

A.

Aberg, Dr., om «Hällristningar», 533.
Aagaard, Sognepræst, opdager en Brakteat med Runer, 597.
Åkerblad, om den pireiske Löve med Runeindskrift m. m., 280, 386, jfr. 653.
Aakirkebye, Runesten, 456; Döbefont med Runer, 195, 325.
Aalebækbro, Runesten, 443.
Aall, *Jacob*, 91, 401, 529.
Aarhuus Domkirke; Sten med Binderuner, 208.
Aarslev-Fundet i Fyen, 382, 657.
Åskehjul, 21, 578-580.
Aberdeen, *(Earl of)*, 588-89.
Abildgaard, Archivtegner, 33.
Ablathanalba, (m. m.), 382-84, jfr. 579-80.
Abrahamson, *W. H. F.*, hans Undersögelser over Nordens Runeminder m. m., 332, 331, 349, 388, 457-159, 503, 511, 580.
Abrahamstrup, *s. Jægerspriis.*
Absalon, Erkebiskop, ynder islandske Skjalde og Sagamænd, 51; testamenterer to af de Rügenske Afguders Bægre til Frue Margrethe Sunesdatter; 404.
Ackermann, *J.*, Keiserlig österrigsk Gesandtskabspræst, meddeler Underretninger om de gamle Slavers Runer, 640.
Adam af Bremen, 115, 136, 415.
Adamson, Undersögelser over de i Northumberland fundne gamle Mynter (tildeels med Runelegender), 213, 626, 628-30.
Adelsö Runesten (i Sverrig), 434.
Adgandestrus, 158.
Adler, *Wilhelm*, Dr., om tydske Oldtidslevninger og Oldsager, tildeels betegnede med Hieroglypher og Runer, 579-80, 608-615, 649.
Adolph, *Peter*, hans Tegninger af norske Mindesmærker med Runer, 487-491.
Afghanernes Rhabdomantie, 135.
Af-rúnir (jfr. *Öfgur*, Vende-Runer), 335.
Afzelius, Tegninger af Runeskrifter, 337.
Agerdyrkning, dens höie Ælde i Norden, 9, 337.
Age-Thor (Akuþórr, o. s. v.*)*, s. *Thor.*
Agnar, Gothernes Konge efter Odins Beslutning. 537.
Agnar, et gammelt dansk Mandsnavn; som en Binderune i Ullerup Jættestue, 532, jfr, 536-38.
Agnar, Sön af Sigtryg, Konge over Vendsyssel og Thye, Stamfader til den danske Kongeslægt o. fl., 536-37.
Ahmed ben Foszslan, s. *Ibn Foszslan.*

Digitized by Google

Ahriman, Navnets særegne Skrivemaade, 386.
Åkvæði (bogstavelig oversat *incantatio*, af Talemaaden *kveða á* ɔ: *incantare*, — den kraftigste Tryllesang efter Islændernes Overtro, 379 o. f.
Alanernes Rhabdomantie og Tryllesange, 34, deres Slægtskab med vore nordiske Forfædre, 221, jfr. *Osser* (*Aser*, *Osseter*).
Alcuin, født i Northumberland, 322, jfr. *Arno*.
Alder, overordentlig höi, 177.
Ale (*Åli*), s. *Ole* (*Olo*); jfr. 436-37.
Ale Saulve, en dansk Höfding, s. Glavendrup.
Alfer (*Álfar*, *Álfr*), 65, 66, 138, 144-147, 310, 361-62, 385; jfr. 222, 650. Deres Dyrkelse i Norden, 568; Levninger deraf blandt Angelsaxerne, 376. Jfr. *Diser*, *Landvætter*, *Landdiser*.
Alfred, Konge af England, foranstalter Opdagelses- og Handelsreiser, 415.
Álfrún (Alfens eller Alfernes Rune), 129.
Alliteration, i Vers, 48, 65-66, 376-79; i svenske Trolddoms-Formularer, 602.
Alphabeter, for gamle Runearter, som: Kong Valdemars danske Runerække, 330. «*Alphabetum Norvagicum*», 282, 322, og — «*Anguliscum*», 322; af nordiske Runer (tildeels bagvendt) paa Klokker og Stene, 350, 381; af Tydsk-Angelsaxiske, paa en ældgammel Guldbrakteat i Stockholm, 397, 620, andre i gamle Codices, 215, 616, 621-23, 625 o. f.; af Middelalderens latinske Bogstaver paa en Mynt, fundet i Skaane, 397, 634.
Alsike Runestene i Upland, 343.
Alter-Kummel, s. Sten-Alter.
Alt-Kenzlin, ved Demmin, 244.
Amerika, fordum kjendt og besögt, tildeels beboet i Middelalderen af Skandinaver, Islændere og Grönlændere af norsk Herkomst, 285 o. f.
Amerikanske Skrifttegn og Indskrifter, ligne tildeels Binderuner, 285-286.
Amrum, Spor til ældgammel Kultur paa denne Öe, 9.
Amuleter (hedenske), tildeels betegnede med Runer, 19-21, 145, 173, (jfr. 251), 368, 382-84, 577-84, 650, 654. Jfr. *Heill*, *Brakteater*, *Phylakterier*, *Ringe*, *Skjolde*.
Angeln, de der forhen brugte Husmærker, (formodentlig bestaaende af Runer), 208; jfr. *Angler*, *Angelsaxer*.
Angelsaxerne, blandede med Juter og Friser, erobre England, 98. Deres idelige Feider med Britter og Pikter, 96. Deres Rige indtages af de Danske, 98. Jfr. *Northumberland*. Deres Gjæstebude eller Gildeslaug ved de hedenske Templer, fortsættes ved disse, forvandlede til kristelige Kirker, 405.
Angelsaxiske (eller *tydske*) Runer, især oplyste af *W. C. Grimm*, som antager, at de nedstamme fra de nordiske, 11-13, 174, 277-78, 281; jfr. 21, 377. Om en Indskrift i dem paa det Ruthwellske Sten-Monument, 12-16, 616-20. I bagvendt Retning (at læses fra Höire til Venstre), 336-48, 620-31, 650, 655, 656, 657. Paa det Tönderske Guldhorn, 12, 396-400. Paa Guldringe, 12, 402, 588-89, 616, 624-25, 656-57; paa et Guld-Diadem, 474-75. Rune-Alphabetet paa en Guldbrakteat, 293, 397, 302, 620-34, 657. Paa en Primstav (Middelalders-Kalender) af Been, 402, 631-35. Magisk Rune-Indskrift paa et Skjold, 214, 583-84, 655. Paa en Kam af Been, 584-86. Runer og Binderuner paa Mynter,

Digitized by Google

211-15, 626-30, 655, 657. Monogrammer i Membraner eller Kryptographie i Runer, 214-15, 277-78. Digt over Runernes Navne, 277, Besværgelser og Trolddomskvad, 376-377. Böger (indeholdende et slags Edda-Digte), 152. Bredsdorffs Undersögelse over de Angelsaxiske (eller tydske) Runer, 9, 396-97, 417-19, 627-32; Rasks endnu kun haandskrevne, 410-11, 621-23, 626, 629-32; Kemble's allernyeste (af de i Trykken udgivne), 616-20. Indskrifter i denne Runeart findes i Danmark, 12, 16, 347, 387-396, Norge, 12, 347, 483-500, 634-35, Sverrig, 336-47, 584-88, 653. Angelsaxernes almindeligste Skrifttegn efter Kristendommens Indförelse, 11, 15. Jfr. *Angler*, *Angeln*. Om nordiske Stene med Runer af denne Art, s. *Leerager (Björketorp)*, *Sölvitsborg*, *Berga*, *Aakirkeby*, *Bratsberg*, *Vest-Tannem*, *Jægerspriis*, *Krogesta*, *Möjebro*, *By (Sigdal)*, *Tunö*, *Söfver*, *Snoldelöv*, *Kalleby*, *Kallerup*, *Runeberg*, *Ringsö*, *Stursböll*, jfr. *Ullerup*, *Herrestrup*, *Barsmark*, *Aringsås*. Jfr. *Alphabeter*.

Angler, regnedes fordum til Nordalhingerne, 176, jfr. 414. De udvandrede til Storbritannien og gave en Deel deraf Navnet *Angelcynne* (Anglia, Englaland, England) 322, 415. Deres Bogstavrække udbredtes, under Navn af *Alphabetum Anguliscum*, fra Northumberland, forhen mest beboet af Angler fra Fastlandet, til Frankrige, Tydskland o. s. v. ved de der födte berömte Brödre, Alcuin og Arno, 322. Jfr. *Slesvig*.

Aqvilonius, *(Bertel Knudsen* eller *Canutius)*, hans formeentlige Aftegninger af Skaanske, Hallandske og Blekingske Runestene (med korte danske Beskrivelser) 449, især over Leeragerstenen, 440, og den af Worm omhandlede Sölfvitsborgsten, 449.

Arconas Tempel og dets store Skatte, m. m., 401, 406-407. Jfr. *Svantevit*, *Vender*.

Are Frode, hans troværdige Beretninger og Slægtregistre, 112-113, 114, (jfr. 128), 121. Hans Regler for Runernes Læsning og Skrivning, 177, lempede efter latinsk Bogstavering m. m., 327; jfr. 22, 199, 572.

Arendt, *M. F.*, om Runer overhoved, 8. Om Runamo, 33, 56, 57. Hans Samling af Finnernes og Finlappernes Runer, 228-231, 235-236. Opdagelse og Tegning af en Sten med ældgamle Runer i Sönderjylland, 334, 468-69, 650. Rigtig Aftegning af Tossogstenen, 200; af Troldrunerne ved Farsund, 201; af Snoldelevstenen i Siælland, 457; af Runestenene i Bjolderup og ved Haverlund eller Haverslef i Sönderjylland, 473; af Bratsbergstenen i Norge, 497, af Skaalevolds Runesten, 513-514. Oversættelse af en engelsk Runeindskrift, 604; Facsimile af angelsaxiske Runer i Würtzburg, 625. Udgave af Pröver af moesogothisk Skrift, 224. Efterretninger og Forklaringer over Vendiske Oldsager og Rune-Indkrifter m. m., 237, 240-42, 638-40.

Arfvidsons Efterretninger om Finlænderne, 230.

Arkadiske Skrifttegn, ligne Runerne, 184, 297, 298, 301.

Aringsås Runesten, i Sverrig, 653.

Armringe, hellige, af Guld eller Sölv, hvorved Nordboerne (o.f.l), forhen pleiede at aflægge Eed, forvaredes i Templer o. s. v., 589.

Arnald, s. *Thorvaldsön*.

Digitized by Google

Arnald, den første Biskop til Garde i Grönland, 573, jfr. 572.

Arngrim, s. *Jonæ*.

Arno, Alcuins Broder, født i Northumberland, synes at have, som Saltzburgs Erkebiskop, udbredt Runestudiet i Tydskland og Schweitz, 322.

Aros i Sverrig; store Runestene bleve, allerede i Middelalderen, indsatte i dens Domkirkes Mure, 220. Jfr. *Strengnäs*.

Ars sortilega et malifica, forbydes i Kirkelovene, 340. Jfr. *Lodkastning* o s. v.

Ása-Þórr, s. *Thor*.

Asciburg (*Asburg*); i Hertugdömmet Cleve, havde forhen Stenaltre med Indskrifter, 216.

Asciburg (*Asciburgius mons*), nu Zobtenberg i Schlesien; der sees endnu kolossale Stenfigurer med indhugne Runer, 216.

Aser (Asers Slægt), 65-66, 314-315, 363, 385, 594-95. De udforske Skjæbnen ved Runestave, 143, (jfr. Odin). De see fra Himmelen ned til Jorden, 63. Paakaldes i Skirners Besværgelser, 137-138. Asernes Runer, 144, 147. Levning af deres Navn og Dyrkelse blandt Angelsaxerne, 376. «Asernes Venner», see *Alfer*.

Aspatria i Cumberland, en der i en Gravhöi funden Stenkiste med indgravede Hieroglypher og Runer, m. m., 532.

Assonet-Stenen i Nord-Amerika, 283-286.

Assyriernes skrevne Literatur er forlængst aldeles tabt, 156. Jfr. *Babyloniere*.

Ástagoð (Elskovs-, Venskabs- og Troskabs-Guddomme), synes at nævnes i Runamo-Indskriften, 65-66, 310-11, 361-62.

Astarte, 408.

Astrakan, s. *Itel*.

Astrolatrie, de gamle Nordboers, Levninger deraf, s. *Sol*, *Maane*, *Stjerner*.

Atel, see *Itel*.

Athen, en ved dets Havn funden Marmorlöve med Rune-Indskrift, 279, 653. Om tvende der af Bröndsted fundne Indskrifter, som indeholde Forbandelser over visse Personer, 386.

Auchindoir Sogn i Skotland, dets underjordiske Stenbygninger, 529.

Audun, en af Islands Landnamsmænd (eller første Kolonister), nedstammende fra Ragnar Lodbrog (den yngre), blev Stamfader til adskillige af Europas endnu blomstrende Konge- og Fyrsteslægter (i Danmark, Storbritannien, Meklenborg o. s. v.) 120.

Audur, den danske Konge Röriks Dronning, Moder til Harald Hildetand, efter Beretninger i Sögubro tog Edda, 83, 106; hun kaldtes *hin djupúdga* eller *djúpaudga*, 106.

Audur (*Uþur* eller *Unnur*), med samme Tilnavn, Hærkongen Thorstein Rödes Enke, 106, 555-56, 558.

Aunslöv- eller *Avenslöv*-Stenen i Fyen, med Rune-Indskrift fra den hedenske Tid, 17, 324-25, 443.

Avet, see *Bagvendt*.

Ax, et uskaaret, ristet (ridset) og rödfarvet, i eller paa et Drikkehorn, 167.

Axvalla Hede, dens berömte Halvkorsgrav eller Jættestue, 521, 522.

B.

Baal (*Bel*), 408.

Baarse Runesten, i Sjælland, 443.

Babyloniernes Rhabdomantie, 135; jfr. *Assyrier*.

Digitized by Google

Baggesen, *August*, (Capitain af Kongens Generalstab), om «en oldnordisk Kirkegaard», ved Schnappensee i Hertugdömmet Slesvig, 481. Hans Undersögelse (med Tegning) over Lundhöiens Jættestue, 515, 516, 519. Opdagelse og Meddelelse af en Tegning over en Runesten i Ringsö Kirkemuur, 552 o. f. Undersögelse og Efterretninger om adskillige af Worm beskrevne Runestenes nuværende Tilstand, 553.

Bagvendt Retning af Runeindskrifter, 47-4², 157, 214, 221-23, 293, 335-351, 381, 630-32, 647-50, 652-53, 655-58. Læsning eller Recitation af Rune-Alphabetet, 162, 335, 380, 620; af Runamo-Indskriftens forsögsviis udfundne Ord forandrer ikke deres Mening, 162, 380-81. Bagvendte Bogstaver o. s. v., paa Brakteater og Middelalderens Mynter m. m., 266, 620-31. Bagvendt Læsning af Vers, Bönner, Trylleformularer o. s. v., 380-384. Bagvendte Omgange, mod Solens Gang, tidt brugte blandt de gamle Nordboere o. fl., 371-374. Jfr. *Runer* (C. b.), *Venderuner*, *Avet*, *Öfgur*, *Omgange*.

Bahia, s. *Brasiliske Mindesmærker*.

Bahrt, om Druidernes Skrift, 636.

Bahus-Lehns mærkelige Runeindskrifter og Folkesagn, 344-346, samt «Hällristningar», 533, og Gravsteder fra Hedenold, 562,

Baktrernes ældste Skrifttegn ere först nylig gjenopdagede, 156; jfr. 26, 647-48.

Baldersbrönd i Siælland, en Oldtidsmythe, derom haves endnu et Folkesagn, 465.

Balders Höi og Sten ved Thune, med Runeindskrift fra Hedenold, 465.

Balders Monogram, anvendt til Troldom, 166.

Balders Sten (fra Gunderup) med Runeindskrift fra Hedenold, 17, 584.

Bale, en bekjendt svensk Runerister, 131.

Bale (eller *Bele*), en Nordmand, opreiser en Runesten paa sin Træls Grav, 202.

Balk (*bálkr*); dette Ords Oprindelse og Forklaring, 151 o. f.

Bamberg, en der værende Löve af Sten med Runeindskrift, 642-11, 649.

Bamyian (eller *Vama-Nagari*); en der befindtlig Klippeindskrift, 647.

Bandrúnar (*Rúnabönd*), s. *Binderuner*.

Bang, *P.*, om Adams Bopæl i Finland, 5.

Bárðarhellir (*Baards* Hule) i Island, med Runeindskrifter, 186.

Barders og Druiders Alphabet, bestaaende af Træer, (Grene eller Kviste), 153, 163, 285, 636. Dets Bogstaver ligne tildeels Runerne, 295, 627. Bardernes Tankegang og mystiske Udtryk nærme sig meget til Eddadigtene, 163. Jfr. *Taliessin*.

Barsmark i Sönderiylland, en der fundet Runesten af en meget sielden Art, 470-474.

Bartholin, *Thomas*, hans Mening om Runernes Oprindelse, 8.

Bastarnernes ældgamle Skrift, 223.

Bautastene, (oprettede efter Odins Forskrift); udmærkede, 252, med Runer, 202-203, 333, 334 (o. fl. St.)

Bautil, s. *Göranson*, *Liljegren*.

Bayer, *Th. S.*, hans Skrift om den Dantzigske Urne, 16, — og om den Preussiske Runefane, 225, o. fl.

Becker, *P. W.*, om Vendsyssel og Thye i de ældste Tider, 536.

Beda, et af hans Skrifter (og da vel en for længst tabt Codex) af Trithemius,

Digitized by Google

efter hans Foregivende, taget Rune-Alphabet, 496.

Bele, s. *Bale;* (jfr. 90, 118).

Bellestad i Upland, to derværende Runestene, 314.

Bendz, Pastor, hans forgjæves Eftersögning og nye Afbildning af Rönningestenen i Fyen, 549.

Benedictsen, *Boge*, hans mærkværdige Efterretninger om Islands gamle Offer- og Tingsteder, 506.

Berga i Södermanland, en derværende Sten med saakaldte fremmede Runer, 316, o. f.

Bernhartius (eller *Bernhardi*, *Johannes*, egentlig *Jón Bjarnason*), en islandsk Olding; hans Underretning om de ældste Runer, 178-179; han havde været Sognepræst (o. s. v.), 181 o. f.

Bernhoft, *N.*, Sognepræst, Beskrivelse over Bye Runesten, 492 o. f.

Berzelius, Baron, undersöger Runamo, 43, 58; — Gjensvar paa hans Indvendinger mod dets förste nöiagtige Undersögelses Resultater, ved Forchhammer, 43; ved Finn Magnusen, 59-64, 182.

Beslag, *af Bronce* til et Böffelhorn med Zirater og Figurer fra Hedenold, fundet ved Wismar, 244. Af *Guld*, ogsaa til et lignende Horn, s. *Guldhorn*.

Besværgelser i Nordens Hedenold, ofte ledsagede af Runer, 62 o. f., 65 o. f. 82, 137 o. f., 169-172; jfr. 336-42, 368, 374-386, 599-607. See ellers *Bönner*, *Galder*, *Runer*, *Tryllesange*.

Bewcastle i England, en kort, der opdaget, angelsaxisk Runeindskrift, 624.

Bjarmeland, (*Bjarmaland*, *Bjarmia*), 123, 124, 260, 514; jfr. *Perm*, *Bjarmer*.

Bjarmerne (eller Permierne), skjænkede kostbare Bægre til deres Templer eller Guddomme, 201. Jfr. *Bjarmeland*.

Bjarnarhellir (*Björns* Hule), i Island med Runeindskrifter, 185, 199, 567-68.

Bjarnason, *J.*, s. *Bernhartius*.

Bjergruner (Klipperuner) eller *Bjergeruner* (*Bjargrúnar*), 141, 147.

Bilde, *Hans*, dansk Befalingsmand paa Gulland, hans Meddelelse af et Runealphabet, 560.

Billedværker, i Forbindelse med Runer, paa Hedenolds Bægre, Gravminder m. m., 150-51, 166-67, 170, 184, 203, 207-208, -209, 213, 216, 221-222, 226, 231, 234, 235, 236 o. f.; 210, 244, 250-51, 264 o. f.; 274, 280 o. f.; 340-41, 342-43, 396 o. f.; 459, 519, 530-32, 534, 619-50, 652-53, 655-58.

Binderuner (*bandrúnar*, *rúnabönd* o. s. v.); Reglerne for deres sædvanlige Oplösning ere blevne lagte til Grund for Finn Magnusens Forsög til Runamo-Indskriftens kunstige Charakterers Dechifrering, 48. Paa ældgamle, men nylig opdagede nordiske Mindesmærker, 18-23. De ommeldes allerede i Eddadigtene, 138-39. Deres forskjellige Inddelinger og Navne, 164 o. f., 166. I Runamoindskriften, 148-49, 163, 292, 297-299, 302-320, 647; jfr. 352-67. Som Trolddomscharakterer, 139, 161-62. Latinske Munkevers (m. fl.), om Binderunernes Hovedbeskaffenhed, med oplysende Exempler, 165. I Danmark (med Slesvig), 187, (jfr. 164), 188-95, 208, 209-10, 471, 474, 475, 476 o. f., 482 o. f., 519 o. f., 530-34, 550-51, 587, 591-96, 608, 650-58; jfr. 649. Norge, 200-2, 500, 503, 508, 656.

Digitized by Google

Sverrig, 203-206, 578-79, 581, 599-600, 617, 649-53. Island, 139, 165, 185-87, 193-99, 566-74, 594-95, 607, 654-55. Færö, 206, 555-56, 558, 652, 658. Grönland, 206-207, 574-76, 654. Tydskland, 156-58, 218-23, 608-15, 618-19, 656, 649. Angelsaxiske eller tydske, 212-215, 222, 469, 492, 596-97, 650-653, 655-57. Moesogothiske, 221. Vendiske, 210, 213-45, 644, 649. Russiske, 250, 252, 258, 261-263, 649; jfr. 274 o. f. Fra Grækenland, 280, o. f. Binderunernes Sidestykker i Sydboernes latinske Indskrifter m. fl., 287-89, 368-70. Spor til Binderuner i de ældste frankiske Regenters Underskrifter, 290 o. f., tildeels i den selvsamme Maneer, i hvilken Runamo-Indskriften for en stor Deel synes at være affattet, 292.

Bindsler, magiske (betegnede med Runer eller overtroiske Charakterer), 132, 141, 340. Jfr. *Ligamenta*, *Pergamentstrimler*.

Bjolderup i Sönderjylland; en Runesten sammesteds, 473.

Björketorp, (forhen *Birketorp*), den paa dets Grund liggende Runesten, 419 o. f. See ellers *Leeragerstenen*.

Björn, de Svenskes Konge, (henved 830), skriver et Brev med sit Lands Bogstavskrift, 152.

Björn, en af Harald Haarfagers Sönner, drev en stor Handel fra Tönsberg paa fremmede Lande, 416.

Björn fra Skardsaa, s. *Johnsen*.

Björner, *E. J.*, læser Ordet *Harald* m. fl. i Runamo-Indskriften, 54.

Björns Hule, s. *Bjarnarhellir*.

Björnsen, *Johan*, Præst deeltager i Paradishulens Runeindskrifters Undersögelse 23, 571.

Bleking, ommeldt af Saxo, 30-31, 52-53. Dets geognostiske Beskaffenhed, 36 o. f.; jfr. 56-57. Der findes (foruden Runamo) adskillige Stene med fremmede eller nu lidet bekjendte Runeindskrifter, 336, 347-48, 419-51, 656. Om dets mærkværdige Almuesprog, 428, 434. Dets mange norske Stedsnavne, 429. Det regnedes fordum tit til Skaane og indbefattedes under samme Hovedbenævnelse, 433, 439. Provsternes Beskrivelse over de fleste af dets Herreder, 439. Gamle Afridsninger af dets Runestene, 439, 440-454.

Blichfeld, Sognepræst, hans Undersögelse og Efterretninger om Lundhöiens Jættestue og dens Runeindskrift, 515-16, 519-20.

Bloch (*Sevel*), Professor, 618; jfr. *Bure*.

Blod, stryges paa nylig indskaarne Runer. 168, 172. Jfr. «ristede og rödfarvede Runer», 167. Indgnides, i Korsfigur, paa Panden, som «Ægers Hjelm», 378.

Blót, s. Offer.

Blothöi (forhen *blóthaugr*) Offerhöi, ved Snoldelev, 459.

Blótspónn (Offerspaan), 149.

Bly, et Amulet af dette Metal med bagvendte Bogstaver m. m., 593-594. Tvende Plader deraf med græske Besværgelser eller Forbandelser over visse navngivne Personer, 386.

Blæsehorn (til Jagt, Krig, eller Sammenkaldelse af Folk), 405, 406, 407, 408, (jfr. 403).

Bo, s. *Bö*.

Bog, Oprindelsen til dette Ord, 150, 245 o. f. Jfr. *Böger*, *Bög*.

Digitized by Google

Bogruner (*bókrúnar*), 147, 150-156, 178, 180-81; jfr. 257, samt *Bog*, *Bög*, *Bogstav*.

Bogstav (*bókstafr*), Ordets Oprindelse, 138, 150, 152-53. Jfr. *Bog*, *Bög*, *Bogruner*.

Bomærker, opkomne af Binderuner, o. s. v., 183, ogsaa i Nederlandene, 184; det af Sigbrit brugte, 185. Danske, 189-94. Islandske, 197-99. Norske, 200. Svenske, 206. Tydske, 208, 218 23. Blandt Lapperne, 255; Finlænderne, 230. See ellers *Hausmarken*.

Bondekirke, et dansk Navn for visse Stendysser, 544.

Borg i Island, (forskjellige Runekyndiges Bopæl i Hedenold, s. *Egil*, *Thorgerde*); en der bevaret Runesten fra Aaret 1002; 195, 197, 261, 333, 559; jfr. *Kjartan*,

Borgen, *P. N.*, Adjunct, 475.

Bornholms ældste Runeindskrifter ere affattede i en Dialekt af det oldnordiske Sprog, som næsten ganske ligner den islandske, 195; jfr, 451. Bornholmske Runeindskrifter (tildeels med Binderuner), 199 o. f., 325, 312; med Runer der ligne de blekingske, 455-56 Om en gammel Beskrivelse over Bornholm, 455.

Bossi (*Luigi*), 261.

Braavalle, *Bråvalle* (*Brávellir*, *Brávöllr*), dets Beliggenhed, 81; jfr. *Braavig*.

Braavalleslagets Tidspunkt, 48. Vigtigste Deeltagere, 83 o. f., 104. Stedsbestemmelse, 81 o, f.; jfr. *Braavig*,

Bråvalle Hede, 81.

Braavig (*Bråvik*, *Brávík*, *Bravicum*), 81; jfr. *Braavalle*.

Brachmanernes (Braminernes, Bramadyrkernes) ældgamle Tro paa Sjælevandringen, sammenlignet med den nordiske, 103.

Brådsberg (*Övre*), s. *Bratsberg*.

Brage, den nordiske Digtergud; hans Tunge siges at være betegnet med Runer, 142. Bragabægeret uddrakkes til hans Ære i Offergilder, 401.

Brage Boddesön, kaldet den Gamle, berömt Skjald, 110, 117-119. Han erholdt et kostbart Skjold, som Gave, af Ragnar Lodbrog (den yngre) og besang de derpaa anbragte billedlige Forestillinger af Volsungernes Historie, i et Digt, hvoraf Brudstykker endnu haves, 118. Hans Levetid oplyses chronologisk 118-19. Hans Slægtskabsforhold, 119.

Brakteater, af Guld o. s. v., betegnede med Runer, 209, 223, 263, o. f., 273 o. f., 293, 397, 655-57. Om saadanne overhoved, 275-76, 596. De brugtes fordum som Hæderssmykker, 274, 278, 279, 293; ogsaa tildeels som Amuleter, 264, 271, 278, 596-98, 627. En Guldbrakteat med det angelsaxiske Runealphabet, 293, 397, 620-34, 657. Et Værk over dem (med Kobbere) forberedes af Thomsen, 627.

Brasiliske Mindesmærker med Skrifttegn som ligne Runerne o. s. v., 285.

Brat den Irske, en af Harald Hildetands Krigere, 453.

Bratsberg i Norge; en der i en Gravhöi over en Urne funden Runesten, 497-98, 651.

Bredsdorff, *J. F.*, Prof. Om Runernes Oprindelse fra det moesogothiske Alphabet, 9. Hans nyeste Undersögelser om de angelsaxiske Runer, 9. Forklaring over det Tönderske Guldhorns Indskrift, 12,

Digitized by Google

396, 398, 399, 408; Undersögelse om Guldhornsrunernes Oprindelse, 417-18, 626-27, 629, 630-32. Om Braavallestagets Tidsbestemmelse og Sigurd Rings Historie m. m., 48, 113. Han opdager og aftegner en særdeles mærkelig Runesten i Sönder Kirkeby paa Falster, 444.

Bredsdorff, Provst, 441.

Bredsätra Runesten i Sverrig, 326.

Bregninge Runesten fra Lolland, 444.

Breidabolstad (i Rangaavalle-Syssel i Island); en der funden *stylus* med ældgamle Indskrifter, 199, 207,

Brestir; (Navn for to af Færöernes ældste Lehnshövdinger), 558.

Bretagne, dets mærkelige Stensætninger, tildeels prydede med indhugne Charakterer og Figurer, 515.

Breum i Norge, om et der fundet Drikkehorn med Runer, 408.

Breve, fordum skrevne i Norden med Runer, 53, 152; indridsede paa Trætavler eller Kjevler, 53, 131, 172, samt paa Bark eller Næver, 176.

Brink Seidelin, Etatsraad, 591, 650.

Brittcrnes ældste Runer, s. *Barder*, *Druider*, *Ogum*; jfr. *Angelsaxer* (o. s. v.).

Broby Runesten (i Sverrig), 436.

Brocmann, *N.*; hans grundede Indvendinger mod Runernes overdrevne Ælde, dog tildeels byggede paa urigtig Sprogfortolkning, 617; Mening om Runamo, 30, 33, 56; jfr. 251.

Broderier, gamle danske, 151.

Broholm i Fyen; mærkværdigt ved et der gjort særdeles kostbart Fund af Guldbrakteater med Billeder, Runer og andre Charakterer, 596.

Brunc (*Brúni*, *Bruno*), 76; jfr. Odin.

Brunius, Professor i Lund; hans Fortjenester af Sverrigs Runeminder (m. m.), 337, 344, 485. Hans Mening om en af Ullerups Jættestues Configurationer, 530.

Bruzelius, Provst (i Skaane); hans Beskrivelse og Tegning over en ældgammel, i Jorden funden, Kam med Runeindskrift, 585. Mærkelige forarbeidede Ravstykker i hans udmærkede Samling af Oldsager, 591.

Bryndcrslevstenen (fra Jylland) med Binderuner, m. m., 192, 333, 443.

Brynhildes (eller *Sigurdrifa's*) Underviisning om Runer, 140-43, 146-48; jfr. 102.

Brynjulfsen, *G.*, Dr.; om Runer overhoved, 8. Hans Fortjenester af Runestudiet, (især ved Udgivelsen af hans *Periculum runologicum*), 24, 321 o. f.; jfr. 293, 294, 327, 328, 561, 576, 625. Hans Forsög til Guldhornsrunernes Læsning og Forklaring, 409.

Brynjulfsen, *Thord*, Præst til Fell i Island, hans Indberetning om en Vala's Gravsted og et af hende formeentlig stiftet Legat til Sognets Fattige, 563.

Bröndsted, *P. O.*, erhverver udenlands en stor Guldring med Runeindskrift, skjænket til Kunstmuseet i Kjöbenhavn, 12, 624-25, 657; see ellers 111, 115, 199, 386.

Buddhisterne, Jordklodens endnu talrigste Religionssekt, 63; s. Lamadyrkere; jfr. S. 26, 617-18.

Bukwitza, Slavernes ældste Skrift, saakaldet af *buk* (oldnord. *bók*, Bög), 295; jfr. *Bog*, *Bög*.

Bulgarin; hans Forsvar for de vendiske

Digitized by Google

Runers og Oldsagers Ægthed, 239 o. f.; om de gamle Slavers Runer, 245, o. f.

Bumerke (i Norge), isl. *búmark*, s. *Bunafn*, *Bomærke*, *Bymærke*, *Hausmarken*.

Bunafn, gammel Dansk for Bomærke, 183.

Burchard, Samling af Dekreter mod hedensk Overtro, 340 o. f.

Bure (*Bureus Joh.*), om Runerne, 8. Hans heftige Angreb mod Ole Worm, 329, o. f. Hans nu (paa et eneste, forhen Prof. Sevel Bloch tilhörende, Exemplar nær) aldeles forsvundne Kobber: *Elementa runica* eller *Runekänslones Lärospon*, 333, 618. En (forhen excerperet) Pröve deraf meddeles med Hensyn til Liljegrens saakaldte «Bures Runor», 560.

Burmann's Mening om Runerne, 8.

Busla's Bön, et Trolddomsqvad, ledsaget af Runers Risten eller Indridsning, 376.

By Runesten (i Norge), 433, 491-95.

Bygningsmaade i det gamle Norden (med dets Kolonier), og i Polarlandene, sammenlignet med de saakaldte Jættestuer, 524-30.

Bülow, *Johannes*, til Sanderumgaard, hans Meddelelse af en angelsaxisk Runeindskrift, 625;

Bymærker i Sverrig, 206; jfr. *Bomærker*, *Huusmærker*, *Bunafn*.

Büsching's Bestræbelser for at opdage og oplyse Runeindskrifter, 216, 281.

Byzantinernes forskjellige Forhold til de hedenske Russer og nordiske Vareger, 248, 254, 267-68, 273-74; jfr. *Græker*, *Græsk*.

Byzantinske Forestillinger paa den ældre Middelalders Guldbrakteater, 273-74, og paa danske Sölvmynter, 212.

Bö (eller *Bo*) Runesten i Norge. 481.

Bödvarsen, *Gudmund*, Præst, hans Beretning om en Runesten i Flekkuvik paa Island fra den hedenske Tid, 559; om gamle Gravhöie i Kalvetjörns og Njardvigs Sogne, 562.

Böffelhorn, fordum brugte som Drikkehorn, 407.

Bög, Bog (Bögetræet) anvendt til Indskjærelse af Skrifttegn, især Runer, 147, 156 o. f., 257, 258; jfr. *Bog*, *Bogruner*, *Bogstaver*.

Böger, brugte af de hedenske Nordboer og Angelsaxer, 150-152. Nordboernes, Slavernes, Finnernes (og fleres, selv Grækers og Romeres) ældste, bestode af sammenheftede Træ- eller Beentavler, 135; jfr. 128, 229, 245, 350-51.

Bönner, til Nordens hedenske Guddomme o. s. v., 62, o. f.; 65 o. f.; 71, o. f.; 82, 84, 85, 86, 144-45, 152, 169-171, 340-341, 376-84, 600-606; jfr. *Besværgelser*, *Galder*, *Tryllesange*.

C.

Cabala's overtroiske Tilhængere blandt de orientalske Folk, tillægge visse Ord o.s.v., overnaturlige Kræfter, 382; jfr. *Ablathanalba*, *Amuleter*, *Galder* (m. m.).

Cadoltzburg Slots gamle uforstaaelige Indskrifter, 218-21.

Cambden's mærkværdige Uddrag af en gammel Membran om den danske Magnat Ulf, 405.

Cambridge Castle i England; en under dets Grundvold funden Stenkiste, med Skelet, og en Plade med Runer, 532.

Canutius, s. *Aqvilonius*.

Carl den Ellevtes Fortjeneste af Sverrigs Runemindesmærker, 337.

Digitized by Google

Carl, Landgreve af Hessen, lader forskjellige i Hertugdömmet Slesvig opdagede Runestene flytte til Louisenlund, 188, 482. Foranledigede en Undersögelse over Runernes Oprindelse i Anledning af et i Willingshausen fundet Hedenolds Gravminde, 129, 482.

Carl den Stores Monogram, 291. Hans Forbud mod overtroisk Ophængen af (beskrevne) Skind- eller Pergamentsstrimler paa höie Stænger, for derved at afvende Uveir m. m., 221. Hans Krige og Forhandlinger med danske Fyrster, 125-126.

Carl Adolph, Hertug af Mecklenburg-Strelitz, kjöber en Samling af vendiske Oldsager, 237.

Carlisle, Hovedstaden i Cumberland; en i dens Nærhed fundet Guldring med Runer, 588-89.

Carmina, de hedenske Nordmanners, skreves af dem, tillige med deres *Incantationes* og *Divinationes*, med deres særegne Bogstaver, (*literæ*) efter Fremmedes Beretninger, 175, 176; — *dira carmina*, Vers for at opvække Döde, skrevne med Runer paa Spaane, (i Danmark) 173. *Carmina diabolica*, forbudne af de frankiske Kirkelove, 340; jfr. *Galder*, *Tryllesange*, *Incantationes*, *Galdraljóð*, *Galdralag*, *Ákvæði*.

Carthaginensernes egentlig skrevne Literatur er nu forlængst aldeles tabt, 156; jfr. Phoenicisk, Punisk-Numidisk.

Cassuben, s. *Köslin*.

Catter, s. *Chatter*.

Cavi Byzantini, 271; jfr. *Brakteater*.

Celsius, *O*; om Runernes Ælde overhoved, og om visse svenske Runeindskrifter i Særdeleshed, 6, 7.

Celter, antages af Nogle for vort Nordens næstældste Beboere, (i den af Oldgrandskerne saakaldte Bronce-Alder), 534; jfr. 522. De sydlige Celters Hedenolds Stendysser ligne tildeels ganske de nordiske, 544-45.

Celtibererne, skjænkede Drikkehorn af Guld og Sölv til deres Guders Templer, 404. Deres Skrift ligner Runerne, 11, 16, 42, 285, 295, 297, 298, 299, 301, 302, 304, 306, 311, 402, 408, 627, 629, 630-631.

Černobog (o. s. v.). s. *Zernebog*.

Chaldæernes Mager mishandlede visse Menneskers Billeder eller Navnetræk, for at tilföie dem Ulykker, 381.

Characterer, som Skrifttegn eller Hieroglypher, — forekomme paa altfor mange Steder til at kunne opregnes her; jfr, *Monogrammer*, *Binderuner*, *Trolddomsruner*, *Bomærker*, *Characteres* (m. fl.).

Characteres et signacula sancti Dei (overtroiske Figurer eller Skrifttegn, henförte til den saakaldte religieuse eller hvide Magie), 220; *Characteres diabolici* (formeentlig af modsat Art), forbudne i Middelalderens Kirkelove, 340. «*Characteres* eller Maler», endsenere forbudne i Norge, 233.

Chatternes eller *Catternes*, Hassernes eller Hessernes Forfædres Herkomst og ældgamle Skrift, 158, 611-14. Cattensteine, 611.

Chazarerne, Russernes fordums Naboer, 266 o. f.

Childerik, Frankernes Konge, 580.

Chilperik, Frankernes Konge, foröger deres gamle Alphabet, 289-90.

Chinesernes Rhabdomantie, 135-36; jfr. 26; ældgamle Korsfigurer, 162.

Digitized by Google

Chirographa, ældgamle, blandt visse slaviske Folk, 245.
Chlodoveus den Andens Underskrift, 291.
Chlotarius den Andens Underskrift, 291.
Chraber, om de hedenske Slavers Skrift, 640.
Christensen, *F.*, Theatermaler, aftegner Runamo, 35, 36, 41.
Christensen, Skolelærer i Sahl i Jylland, meddeler to forhen ubekjendte Indskrifter paa Runestene, 550-52.
Christian, Biskop, om de hedenske Preussers Runer, 225-27.
Christian den Fjerde, hans Befalinger om Runestenes Afbildning eller Flytning til Kjöbenhavn m. m., 430, 442, 455-56.
Christian den Ottende, 66; lader den i Danmark unike Runesten ved Jægerspriis omhyggelig frede, 396; sörger for den ene (da tilovers blevne) Hobroiske Runestens Gjenreisning, 553-54. Kjöber den store Lassenske Samling af nordiske Oldsager (hvoriblandt en Urne med Runer) til offentlig Brug, 608.
Christie (Stiftamtmand), Undersögelse om de oldnordiske Stenringe (m. m.), 21, 578-79; om Runeindskrifter i Bergens Stift, 202, 342, 408, 480.
Chrobaterne, et slavisk Folk; dets ældgamle Brug af Skrift, 245.
Chrystal, s. *Kristal*.
Claussön, *Peder*, om Framvardens Klippeindskrift i Runer, 509.
Cleasby, *Richard*, 620.
Clement, Dr. 73, 545, 559..
Codex argenteus, i Upsala, med moesogothisk Skrift, 221.
Codex aureus, i Stockholm, dens mærkværdige angelsaxiske Paategning, der bevidner, at Haandskriftet blev kjöbt ved et hedensk Tempel eller Gudsdyrkelsessted, 152.
Colding, s. *Strarup*.
Colditz, Major, 551. Jfr. *Stursböll*.
Cronholm, Undersögelser over Nordens gamle Historie, 73, 98.
Crux Gothica, eller *ansata*, et ældgammelt helligt Tegn, 222, 596, 627; jfr. *Kors*, *Thor*.
Culturens höie Ælde i Norden, 9.
Cumberland, s. *Humbria*, (*Cumbria*), *Northumberland*, *Garstang*, *Aspatria*.
Cyrillisk Skriftart, antaget af nogle slaviske Folk, 246.
Cædmon, s. *Thorpe*.
Cöslin, s. *Köslin*.

D.

Daab, hedensk, i det gamle Norden, 102 o. f.; jfr. *Navnfæste*.
Dagens Vognhestes Öre og Hov siges at være betegnede med Runer, 142.
Dagrún (Dagens Rune), et kvindeligt Egennavn, 128.
Dagsnäs, *s. Saleby*.
Dahlmann, bidrager til en i Staden Slesvig paa Gaden henkastet Runestens Conservation, 476.
Dain stiftede (opfandt eller indförte) Runerne blandt Alfer, 144.
Dan, Konge i Danmark, Rigs og Dana's Sön (efter Arngrim Johnsens haandskrevne Optegnelser fra Membraner, som for længst ere tabte), 140. Navnet forekommer i adskillige danske og svenske Runeindskrifter, 192.
Dana, Rigs Hustru, Kong Dans Moder, 140; s. *Dan*.

Digitized by Google

Danmarks gamle Runemindesmærker (hvortil de i Skaane, Halland, Bleking og Slesvig her regnes) 17, 18, 19, 25, 140, 147, 148, 151, 154-55, 173, 177, 178, 179, 183-85, 187-95, 204-205, 207-208, 210, 241, 261, 272, 323-24, 327, 333-35, 337-38, 342, 348, 387-485, 514, 516, 519, 530-35, 543-55, 578 79, 585-94, 595 96, 617-58; jfr. *Færöe*, *Island*, *Grönland*.

Dansk Runerække (eller Alphabet, efter Liljegrens Benævnelse), ogsaa kaldet Kong Valdemars Runer, 17.

Danskes Herredömme over England, Northumberland (o. s. v.), i ældre og nyere Tider, 95-101. See ellers *Harald Hildetand*, *Ring* (o. s. v.), *Nordmanner*.

Dantzig, en der bevaret og kort derfra funden Urne, med sjeldne, nu ulæselige Charakterer, 16, 41, 47, 227 o. f., 619.

Dargun, en der funden lille Stenplade med Runecharakterer, 244.

Daugaard, bekræfter, ved et Diplom, Rigtigheden af Traditionen om et gammelt Kloster i Sölvitsborg, 450.

David, til Rongstedlund, Proprietær, lader en mærkelig Gravhöi undersöge (m. m.), 615.

Demmin, en der funden lille Stenplade med Runecharakterer, 244.

Depping's rigtige Bemærkninger, vedkommende Ragnar Lodbrog (den Yngres) Historie, 116, 117.

Di (*Dii*, oldnord. *Díar*), paa en Blyamulet, der og er betegnet med Runer, 593-94.

Diadem af fiint Guld, med Runeindskrift, fundet i en Gravhöi ved Strarup i Sönderjylland, 474-75, 586, 656.

Digterdrikken, den hellige Mjöd, skjænket af Odin, 143; indeholder alskens Tankeruner, 146-47.

Dir (*Díri*), en af de ældste russiske Varegers Krigshövdinger, siden Fyrste i Kiev, 267 o. f. Hans Gravhöi, 256.

Diser, Gudinder) paakaldes i Barnsnöd (ved Runer og Tryllesange), 141. Deres övrige Dyrkelse i Nordens hedenske Tider, 568. De regnedes i Island (tilligemed Alferne) til visse Egnes Skytsaander, s. *Landdiser*, *Landvætter*, *Alfer*.

Dithmar fra Merseburg bevidner, at de vendiske Afgudsbilleder vare forsynede med Indskrifter, indeholdende deres Navne, 240, 640.

Dithmarschen, om de der brugte Huusmærker, 208.

Divinationes, s. *Carmina*.

Djörup, Sognepræst, 516.

Dobbel ved Terningkast; Bönner om Lykke deri til Nordens hedenske Guder og tillige til Christus og Patriarkerne, m. fl., 377.

Dobigau, dets Bjerges kolossalske Gravhöie, 615.

Dodenuun, en jydsk Benævnelse for visse Stendysser, 544; jfr. *Jynovne*, *Hünenofen*.

Doganlu i Lilleasien; der opdagedes 1800 den formeentlig som ældst bekjendte græske (elles phrygiske) Indskrift, 295.

Dommer- eller *Hövdingstene* paa Hedenolds Tingsteder, i Skandinavien og i Tydskland, 462-63, 465-67; jfr. *Tingsteder*, *Offersteder*.

Don (*Tanais*, *Tanakvísl*), en berömt Flod; fra dens Omegn udvandrede vel vore Forfædre, ligesom Runernes Oprindelse af mange udledes derfra, 8. Mange og

Digitized by Google

store Gravhöie findes der endnu, 255; jfr. 254.

Douce, *Fr.*, om en i det vestlige England fundet Jaspisring med Runer, 589.

Drake, *Fr.*, om en ved York fundet Guldring med Runer, 589.

Drik, styrkende og hædrende, ledsaget af Sange og glædende Runer, 140; frembringende Glemsomhed, skjænket i et med Runestave eller Hieroglypher ziret Drikkehorn, 167-68; giftig, frembaaret i et Horn, som sprængtes ved indskaarne Runer, 168; jfr. *Digterdrikken*.

Drikkehorn, afbildede paa en dansk hedensk Runesten, som endnu haves, 459; virkelige (af brændt Leer), fundne paa de hedenske Saxers Offersted ved Schlieben, 412; zirede med Hieroglypher, 167, og med Runer (tildeels som Modgift), 167, 168, 396 o. f., 408; med andre Indskrifter, 406, 407; betegnede med Drikruner, 141; kostbare, i Vendernes Templer, 401, 406; i kristelige Kirker, 401. Skjænkede til Munke, Kanniker og andre religiöse Broderskaber, 406-407. Af Guld, 396 o. f. Sölv, 408; Glas, 413; Leer, 412 13. Med Beslag af Guld, Sölv eller Bronce, 408.

Drikruner (*ölrúnar*), 141, 147; jfr. 140.

Druiderne pleiede at oplære deres Disciple i Huler, 163; deres Alphabet, dannet af Mistelens Kviste (o. s. v.), 153, 163; dets Lighed med det celtiberiske o. s. v., 285, 636. Deres Gudsdyrkelse, 341. Deres Stensætninger ligne tildeels de nordiske, 441-45. Deres Emblemer, 545. Deres ældgamle Tro paa Siælevandringen, 103. Jfr. *Barder*, *Træer*, *Kviste*.

Druidklippen eller Sinngrün-Alter i Schaumburgs Fjeldegne i Tydskland; en i dens Nærhed funden Tavle (eller Brudstykke af Leer) med nordiske Runer, 608-609.

Dug, indgnides med Blod og Plantesaft i Panden som en magisk Korsfigur, samt ansees, anvendt som Vaskevand for «Guds Dagbad», og et Beskyttelsesmiddel mod Farer, 378.

Duncan, Dr., redder Ruthwells-Monumentet fra Ödelæggelse, 13, 617.

Dvalin, stiftede (opfandt eller indförte) Runerne blandt Alferne, 114.

Dvergenes Runer, 144; Dvergenes Döttres Runeslag, 147; jfr. *Ellepiger*, *Alfer*.

Dybek Gaards Runesten i Skaane, 331.

Dylgjur, etslags runologiske Ordgaader, 276 o. f.

Dyrhus, en svensk Benævnelse for visse Stendysser, 511.

Dysser, s. *Gravhöie*, *Stensætninger*, *Jættestuer*, *Jynovne* (o. s. v.).

Dödes Opvækkelse ved Runer, 146, 166, 173, 174.

E.

Ebbe (Sibbes Sön) 438-39.

Ebeltoftvig i Jylland, en i dens Nærhed fundet Urne med Runer, 608.

Eckards Udgivelse af forskjellige Alphabeter fra gamle tydske Membraner, 221.

Edelbert (Edbert, Eadbert), Northumberlands Konge, 95, 97, 98.

Edgar, Konge af England, 405.

Eðreð, nævnes i en gammel angelsaxisk Indskrift, 400.

Edvard Confessor, 405.

Eegaa Stenen (i Jylland), med Runeindskrift fra den hedenske Tid, 17, 444.

Egil Skallagrimsön, en runekyndig Skjald

Digitized by Google

i Islands Hedenold, ridser Runer, som Modgift, paa et Drikkehorn, 168; helbreder, paa lignende Maade, en Piges langvarige Sygdom, 168; digter Besværgelser til Guderne mod en uretfærdig Konge og hans Dronning, 169, og indridser andre lignende paa en Nidstang, 170; hans Datter Thorgerde indskjærer i Træ, med Runer, et langt Digt af hendes Fader, 196; jfr. 199.

Eidal Runesten, s. *Singedal.*

Einarsen, *Sæmund*, Efterretninger om en islandsk Runesten fra den hedenske Tid, 561-62.

Eistrup Runesten, fra Jylland, 444.

Ekedahl's Fortjenester af Sverrigs Runeminder, 337, 351.

Elben, en i den funden Runesten, 215-216; jfr. *Hamborg.*

Ella, Konge af Deira i Northumberland, 119-20.

Ella, en af Harald Hildetands Krigere, 453.

Ellepigernes ramme Runer, 147; jfr. *Alfer*, *Dverge*, *Dain*, *Álfrún.*

Ely i England, om et der fundet Sölvskjold med Runeindskrift m. m., 21, 377, 561, 583-84, 654.

Emmerle, *Joseph*, Dr., 580.

Engelhardt, Stiftsprovst, 503.

Engelstoft, *L.*, om Runernes forhen almindelige Brug i Island, 22; om mærkelige underjordiske Stenstuer i Jylland, 522.

England, er vistnok fordum meget tidligere og hyppigere blevet overfaldet og tildeels besat eller undertvunget af Nordboer end dets egne Kröniker ommelde, 95-101; jfr. *Angler*, *Angelsaxer*, *Northumberland.*

Ergi (Kraftlöshed), en nordisk Trolddomscharakter, (som Binderune), 138.

Erik Blodöxes Uretfærdighed, gjengjeldt ved Nidviser og Nid i Rune-Indskrifter, 169.

Erik Emundsön, Sverrigs Konge, 114.

Eritzberg i Thüringen; dets mærkelige Gravhöie og Oldsager, 611; jfr. *Oepitz.*

Erlendsön, (*Gudmund*), Præst, ivrer mod Runernes Brug i Island, 159.

Eschricht's Undersögelser over de i Nordens ældste Gravhöie fundne Cranier m. m., 522.

Eskimoer i det egentlige Grönland (saavel paa Vest- som Östkysten), 574; i de nordlige Höilande, 575; deres Bygningers Lighed med de nordiske Kjæmpegrave o. s. v.. 522 o. f.

Espolin, *John*, hans Tidsbestemmelse for Braavalleslaget m. m., 48, 124.

Esthernes (eller *Esthlændernes*) Runer, 228.

Etel, s. *Itel.*

Etruskernes Skrift ligner Runerne, 11, 285, 295, 298, 561; deres Gudsdyrdyrkelse, liturgiske Vers, Offerskikke m. m., synes meget at have lignet de gamle Nordboers, 145, (jfr. 144.)

Eyrafloti (Öreflaaden), der fordum aarlig pleiede at forsamles i Öresund, 80.

Eyrasund, s. *Öresund.*

Eyvind Kelda, 201-202.

F.

Fabretti, om Gallernes særegne Skrift, 636.

Fadervor (Herrens Bön); forskjellig Overtro om denne Böns vidunderlige Kraft m. m., 381-82.

Falch, *G.*, Sorenskriver, 492 o. f.

Digitized by Google

Falck, *N.*, tilveiebringer, beskriver eller oversætter, i hans indholdsrige Tidsskrifter, forskjellige archæologiske Afhandlinger og Bemærkninger, 9, 476; hans Oplysninger om Indholdet af Indskriften paa en i Staden Slesvig funden Runesten, 480-82, 651.

Falster, s. *Söndre Kirkeby*.

Falsterbo, forhen *Falsterboder*, 80.

Falsterbo-Odde, s. *Landsodde*, *Landöre*.

Faner, med magiskreligiöse Indskrifter eller Charakterer for Seier i Krig, 63: opreiste paa Marken eller ved Husene, (Wetterfahnen) for at afvende Hagel eller Lynild, 221.

Fángamark, islandsk Benævnelse for Bomærke, 183, 184.

Farsund i Norge, en kort derfra i et Klippebjerg indhugget Indskrift, med bagvendte og Binde-Runer, 201, 511; andre Oldtidsminder i dets Nærhed, 513.

Faxe, Dr. theol., Biskop i Lund, understötter det danske Videnskabers Selskabs Committees Undersögelser over Runamo, 35,

Faxöe i Sjælland, et der fundet Pragtsmykke af Guld, hvorved tre Brakteater, af samme Præg, med Runeindskrifter ere anbragte, 655.

Faye, Conferentsraad og Amtmand, 516.

Fell Præstegaard i Island, 563.

Figuræ literarum divinarum, 220.

Fimbulþulr, 146, 163; jfr. *Præster*, *Þulr*.

Finlappernes Runer, 131, 132, 230-36, 359, 534. Tro paa dem eller deres Trolddom forbydes i de gamle norske Love, 173. Isaak Olsens Udgrandskning af deres magiske Kunster m. m., 230-33. Deres Runebommer, 236. Brug af Runer blandt de svenske Lapper, 236, 350-51, og blandt de russiske, 237. Finlappernes Daab og Omskiftelser af Navne, 102 o. f., jfr. *Finner*.

Finlændernes Runer (m. m.), 131-32, 228-230, 235-36, 534.

Finn Ögmundsön fra Gidskö i Norge, tilligemed hans Broder Skopte, opreise en Grændsesten med Runeindskrift, 480.

Finner (eller *Finlapper*), ansees af Nogle for Nordens ældste Beboere, 522; ydede Skat til norske Hövdinger i det 8de Aarhundrede, 415; de norske Kirkelove forböde at troe paa dem (eller deres Trolddomskunster), 173; jfr. *Finlapper*, *Finlændere*.

Finsen, *Hans* (*Johannes Finnæus*), Biskop til Skalholt, en af Islands lærdeste Historikere i nyere Tider, 124; jfr. *Finn Johnsen*, hans Fader, med hvem han ofte sammenblandes af fremmede Forfattere.

Fischer, *de*, Justitsraad og Herredsfoged, 516.

Fjölners (Odins) Monogram, anvendt til Trolddom, 166.

Flathällar (isl. *flathellur*), flade Heller eller Klipper i Bleking, 35.

Flegehall Runesten i Bleking, 451.

Flekkuvik i Island, en der værende Runesten fra Landets ældste hedenske Tid, 539-61.

Flemlöse Stenen i Fyen, med Runeindskrift fra Hedenold, 17, 324.

Flok (*flokkr*), oldnordisk Benævnelse for Afdelinger af Love eller större Digte, 153 o. f.

Flókasteinar (Flokes Gravstene) i Island, 448.

Flügel, 258.

Forchhammer G., om ældgammel Kultur

Digitized by Google

paa Öerne ved Sönder-Jyllands Vestkyst, 9; hans Undersögelser over Maklamo, 36, 42, og over Runamo, 36-41, 43, 47, 57, 60; om de Stenarter, af hvilke forskjellige nordiske Runestene bestaae, 392, 470, 557.

Fornyrðalag, de gamle Digtes Versemaal, 374; jfr. *Galdraljóð*, *Galdralag*, *Starkaðarlag*, *Tryllesange*.

Forshede Runesten paa Finnheden, 92, 313.

Fortunatus Venantius, om Runer i Tydskland, omtrent A. C. 550: 53, 54, indskaarne paa Træ eller Bark, 176, 217.

Fosje Runesten i Skaane, 331.

Framvardens Klippeindskrift med Runer, i Norge, 509-514.

Frankernes ældste Skrift, 289-91; de meentes fordum at nedstamme fra de Danske, 158, 175-176; jfr. *Mittel-Franken*.

Frederik, Arveprinds til Danmark, hans store Fortjenester af Nordens Oldtidsminder, 387-91; jfr. *Jægerspriis*.

Frederik Carl Christian, Kronprinds til Danmark, lader adskillige Gravhöie ved Jægerspriis aabne, hvorved mærkelige Oplysninger tilveiebringes, 523-24.

Frederik den Förstes Fortjenester af Sverrigs Runeminder. 337.

Frederik den Tredie, befaler at danske Runestene skulle flyttes til Kjöbenhavn, 442.

Frederik den Sjettes Ombu for Nordens ældste Mindesmærker, 18-19.

Frei, (*Freir*, *Frey*, *Frö*), en af de gamle Nordboers Guder, 66, 137, 169, 313-14, 363, 401, 590. Efter ham opkaldes Runen ᚠ, den förste i Alphabetet, 136; den gav igjen sit og hans Navn til den förste Afdeling af Rune-Alphabetet, som kaldes «Frei's Slægt», 633; hans Slægtninge eller Afkom (efter Nordboernes gamle Traditioner) deeltoge i Braavalleslaget, 90-91; hans Monogram i Runer, 313, 363.

Freia, paakaldtes fordum ved Runer og Tryllesange, 141.

Freir, *Freyr*, s. *Frei*.

Freisnitsberg, 610.

Freuchen, Sognepræst, 591.

Fridirun (oldnord. *Friðrún*), 130.

Friedländer, *Benoni*, i Berlin, besidder en ved Köslin i Pommern fundet (og her afbildet) Guldring med Runeindskrift, 222; meddeler en Tegning af samme, 656.

Frigga, dyrkedes med Offringer, Bönner, Tryllesange og Runer, 71, 141; hun paakaldes endnu i Sverrig af overtroiske Almuesfolk, 601-602; hendes Monogram anvendt til Trolddom, 166.

Friis, *Christen*, til Kragerup, Rigskanzler, 187.

Friserne, regnedes tildeels fordum til Nordalbingerne, 176; deres Rhabdomantie, 136; jfr. *Nord-Frisland*.

Frodebö paa Færöerne; forskjellige der fundne Runestene, 441, 556-59.

Frähn's vigtige Oplysninger fra arabiske Skrifter om Norden og de varegiske Reiser, 250, 256 o. f.; om de ældste Russers Skrift. 257 o. f., 640.

Frö, s. *Frei*.

Frösö Runesten i Jemteland, 323.

Fuglsang, *N.*, om ostindiske Tempelhuler, der ligne Danmarks saakaldte Stenaltre, 544.

Færöiske Runer; maae tildeels læses fra

Digitized by Google

Höire til Venstre, og bestaae tildeels af Binderuner, 206, 349, 555-59.

Föhr, Spor til ældgammel Cultur paa denne Öe, 19; om de der forhen brugte Huusmærker, 208.

G.

Gånås Runesten i Sverrig, 326.

Gårdby paa Öland, en der værende Sten med Binderuner, 205.

Gårdstanga, s. *Östre Gårdstanga.*

Gagndagr, en oldnordisk Höitidsdag, nævnes i en grönlandsk Runeindskrift, 575,

Gaimard, *Paul*, Dr., 570.

Galder (*Galdr*, *Galdrar*, angelsax. *Galdor*, gammel Höitydsk *kalstar*), en Art af Trolddom, især udfört ved Sang, 173, 202, 374-80; jfr. 83, 85, 602 samt 607; forbudt i norske Kirkelove, 177; jfr. tre hernæstefter følgende Ord, samt *Trolddom*, *Tryllesange*, *Besværgelser*, *Runer.*

Galdralag, Trolddomskvadenes Versemaal, 374-75, 378; jfr. 376-80, 386, samt *Galder*, *Galdraljóð*, *Galdrastafir.*

Galdraljóð, (*dira carmina*, *incantationes*), Tryllesange, 173, 176, 177, 384, 386, 602; forskjellige Prøver af saadanne blandt Nordboer og Angelsaxer, 374-79, 602; jfr. *Galder*, *Galdralag*, o.s.v.

Galdrastafir, Trolddomscharacterer, 139, 161, 174, 584, 591-96, 597; jfr. *Runer*, *Troldruner*, *Trolddomscharakterer*, *Signeruner*, *Gapi*, *Ginfaxi* (o.fl.), *Galder.*

Gallehus, de kostbare, nu ödelagte, Guldhorns egentlige Findested, ved Landsbyen Mögeltönder, nær ved Staden Töndern i Sönderjylland eller Hertugdöm met Slesvig, 402, 406, 414; jfr. *Guldhorn.*

Gallernes formeentlig ældste Skrift, ligner meget Runerne, 284, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 309; jfr. 8, 627, 628,

Galsted i Jylland, et der fundet Guldbrakteat med Runer, 597.

Galtastenar i Bleking, s. *Runahallar.*

Gapi, en islandsk Trolddomscharakter eller magisk Binderune. 139; den kaldes ogsaa *Gapandi* (Gabende), 595.

Gard (*Garþr*, *Garðr*, *Garður*), en af Harald Hildetands Skjalde og Kæmper 65, 82, 87-94, 299-300, 355; om Navnets Ælde og Afændringer, 355-56; jfr. 190.

Garderige, (*Garðaríki*), en oldnordisk Benævnelse for en Deel af Rusland, 75, 83, 267; s. *Vareger*, *Russer*, *Igor.*

Gardstang (m. m.), 92; (jfr. *Gårdstånga*).

Garstang, 92.

Geijer's Mening om Runerne, 7; Bemærkninger om svenske o. fl. Paralleler til Runamo-Indskriften, 64; om Braavalles Beliggenhed, 81; om visse gamle Nordbofyrsters saakaldte Erobringer, 95, 88.

Geistlige, de christne, have tit viist sig som Runernes Forfölgere, 152, 159, 177, 179, 233, 246; jfr. 350-51.

Georgi's Efterretninger om de russiske Lappers Charakterer og Hieroglypher, 235.

Gerde's Kjærlighed til Freir, fremtvunget ved magiske Binderuners Indskjærelse, m. m., 137 o. f.

Gerestad Runesten i Södermanland, med bagvendte Runer, 349.

Germanernes Rhabdomantie, 135; Brug af Skrift, 136, 156 o. f., 215 o. f., 608-

Digitized by Google

615; tildeels svarende til Nordboernes Kvistruner, 156 o. f.; Chatternes Skrift i Særdeleshed, 156-58, 614; jfr. 215-16, 621; see ellers *Runer*, *Tydske Angelsaxer*, *Grimm*.

Gesenius, hans Undersögelser, over Phoeniciernes Skrift m. m., 8, 295-96, 298-99, 301, 312, 418, 626, 628; over de saakaldte sinaitiske Indskrifter, 259.

Geterne, have rimeligviis kjendt Skrift i i ældgamle Tider, 223.

Gettorf i Holstein, paa dets Kirkes Muur sees Charakterer, der ligne Binderuner, 192.

Gidskőstenen i Norge, med Binderuner, 202.

Gjenfödte, troedes i det gamle Norden adskillige berömte Personer at være, 71, 103 o. f.; jfr. *Sjælevandring*.

Gjerde i Norge, en sammesteds værende Runesten, 342.

Gjessingholm Runesten fra Jylland, 443.

Gigerommen, en svensk Benævnelse for visse Stendysser, 544; jfr. *Jynovne*, *Dodenuun*, *Hünenofen*.

Gilberga Runesten (i Sverrig), 438.

Ginfaxe, (den gabende Hest), en islandsk Trolddomscharakter eller magisk Binderune, 139, 166, 595; jfr. 170, 171.

Gjæster, (saa kaldte) ved de byzantinske og nordiske Hoffer, 247.

Gjörningaveðr, et ved Hexerie formeentlig fremkaldt Uveir; jfr. *Görningar*.

Glagolitisk Skriftart, brugt af nogle slaviske Folk, 248; jfr. 242, 244-46.

Glas, (*gler*, *glesum*, Rav?), derpaa indridsedes Runer, 143.

Glastonbury's Abbedie og dets Kirke, 405.

Glavendrup Runesten, med en höist mærkværdig Indskrift fra den hedenske Tid, opdaget og frelst fra Ödelæggelse ved Vedel Simonsen, 17, 82-83, 205, 323, 437, 448.

Glemselsdrik, en magisk, i et med Runer eller Hieroglypher betegnet Drikkehorn, 167.

Glenstrup Runesten fra Jylland, 443.

Glimmingestenen, med Runeindskrift fra Hedendommen, 17; 448.

Glinka's Efterretninger om Gravhöie og Indskriftstene i Rusland, 247 o. f. 619.

Gnibe, i danske Stedsnavne; Ordets Oprindelse og Betydning, 483-84.

Gneus, s. *Granit-Gneus*.

Gobdas (o. s. v.), s. *Runebomme*.

Gode eller Præste- og Hövdingdömmerne i Island vare arvelige i den hedenske Tid, 462, 167.

Godefrid eller *Godfrid*, *Gotrek*, dansk Konge (henved 803); med ham begynde Middelalderens islandske Annaler, med Hensyn til deres Beretninger om Nordens historiske Begivenheder, 121; han ommeldes af de frankiske Annalister henved 804, 126; han sögte ivrig at befordre Staden Slesvigs Handel, 415.

Godrún, (*Gudrun*, Gudernes Rune), 129.

Gofflösa, Runesten i Sverrig, 326.

Goldrun, (Guldets Rune), 130

Gommor, Eng, see *Sölvitsborg*.

Gordon's Afbildning af Ruthwell-Monumentet, 13, 617, 619.

Gothernes Oprindelse fra Asien, 134-38; forskjellige Benævnelser i Norden, 158; jfr. *Geter*, *Moesogother*, *Alaner*, *Ossèr*, (*Osseter*).

Gothland, *Gotland*, see *Gulland*.

Gottorffs forhen hertugelige Bibliothek; særegne Runer derfra eller fra slesvigske Monumenter meddeles *O. Worm*, 475.

Digitized by Google

Graah's Underretninger om Grönlændernes Bygningsmaade, 526. Opdagelse af Östgrönlands Beskaffenhed og af det nordligst fundne gamle Skriftminde, (i Runer), 57, 59, 575, 651.

Grafkammer, 544; jfr. *Kummel*, *Gravhöie*.

Grams Mening om Runernes Oprindelse, 10; om angelsaxiske Runer paa det sidst fundne tönderske Guldhorn, 396, 402, 408; om tvende danske Fyrster af Navnet Ragnar Lodbrog, 109.

Granit-Gneus i Skaane og Bleking, 36 o. f., 61; paa Runamo, især 38-39, og Maklamo, 38-42; paa Bornholm, 37.

Grauer's Skrift om Guldhornene, 396. 444.

Gravhöie (med Runestene) i Norden, 17, 189-91, 203, 204, 255, 333-34, 387-89, 511, 465, 475, 483-84, 492-94, 497-500, 514-38, 544-47, 547-49, 554, 559-60, 561-62, 562-64, 651-52, 654, 656; meget gamle, paa Hertugdömmet Slesvigs östlige Öer, 9; Gravhöie m. m. i Thüringen (i en af hvilke en nordisk Runeindskrift er funden) 608-15; ellers i Tydskland, 156 o. f., 251, 542-43, 658; Gravhöie og Indskriftstene i Rusland, 249 o. f., 256, 258, 521; Gravhöie som Boliger for Levende, 528-29 (jfr. 522, o. f.); Gravhöies forskjellige Benævnelser i Island, 448; mange af dem sees der at have været omgivne af Hegn eller Gjærde, 562; jfr. *Kuml*, *Jættestue*.

Gravöl, s. *Liigbegjængelsesskikke*.

Gregorius den Store, Pave, sögte med Iver og Held at assimilere Hedenskabets Fester, Skikke o. s. v. med de kristelige, 160, 405,

Gregorius Turonensis, om Frankernes ældste Skrift, 289-90; om deres magiske Ceremonier, 340.

Grendsteen Runesten i Jylland, 324-25.

Gren- eller *Kvist-Runer*, 133 o. f.; i Runamoindskriften, 149 o. f., 159; jfr. *Kvistruner*, *Limrúnar*.

Grevinge i Odsherred i Jylland; en mærkværdig Overligger (med sære Figurer eller Charakterer) i en tæt derved liggende Röse, 484-85.

Grey, *G. F.*, hans Aftegninger af sinaitiske Indskrifter, 259.

Griffel, s. *Stylus*.

Grimhildes Trylleruner, 167.

Grimm, *Jacob*, Bemærkninger angaaende Runernes Oprindelse m. m., 135, 340, 341; om de vendiske Runer i Særdeleshed, 241-43; om angelsaxiske Runer, 327, 620; om Hilde, 357; om Germanernes Offergilder, 402; om deres Offer- og Tingsteder, samt de der undertiden satte Höved- eller Dommerstene, 463; om deres hellige Lunde, hvis Efterligning Templerne bleve, 464; om tydsk Overtro m. m., 603.

Grimm, *W. C.*, hans store Fortjenester af Tydskeres, Angelsaxers og Nordboers Runeliteratur, 11, 12, 13, 16, 17, 24, 129, 156, 159, 215, 217, 275, 277, 281, 290, 293, 333, 334, 336, 342, o. f., 347, 616 o. f., 619, 621-22, 624, 625, 626, 629, 645; Bemærkning om Runamoindskriften, 157 o. f.; om angelsaxiske Runer paa det sidstfundne tönderske Guldhorn, 396, 408; paa Leerager- (eller Björketorps) Stenen, 420-22, 425-29, samt paa den först opdagede Indskriftsten fra Sölvitsborg, 445-447, og paa en Sten i Tune eller Thunöe Kirkegaardsmuur i Norge, 486;

Digitized by Google

om Indskriftstenen fra Ruhenthal, med dens förste rigtige Afbildning), 543; om Venders og Slavers Runer, 637; han troer, at de tydske Runer nedstamme fra de nordiske, 176, 530.

Groa, en hedensk Troldqvinde i et efter hende opkaldt Eddadigt, 601-602.

Groa, en hedensk Troldkvinde i Island, 571-72.

Grotefend, *C. L.* (*jun.*), Forklaring over de eugubinske eller iguvinske Tavler, 145; om det græsk-etruriske ⅃, 561; over celtiberiske Charakterer, 626-27, 629, 630.

Grotius, *Hugo*, hans Mening om Runernes Oprindelse, 8.

Grundtvig, *N. F.*, hans Oversættelse og Bearbeidelse af Sögubrot, 67-68, 86, 88; Berigtigende Anmærkninger til Texten, 79; Oversættelse af Saxo, 86-88 o. fl.

Grækernes blomstrende Colonier ved det sorte Hav, i de Egne, hvorfra vore Forfædre rimeligviis udvandrede til de nordiske Lande, 8; i Gallien, 8, 9. Deres Skrift (især den ældste), ligner Runerne, 217, 284, 294, 295, 296, 298, 304, 311; dens sandsynlige ældste Forbindelser med Runeskriften ad forskjellige Veie, 8; jfr. 284. Græsk Indskriftsten blandt Gravhöie i det Indre af Rusland, 248-49, 250; græsk Skrift indföres tidlig blandt adskillige slaviske Folk, 245 o. f., 248; jfr. *Arkadisk*, *Pelasgisk*.

Grændsestene med Runeindskrifter, 479-82, 492, 500-501, 502-503.

Gräter, *F. D.*, 217, 602, 625.

Gröndal Skovs Runesten i Jylland m. fl., 325.

Grönland, dets Ommeldelse af Saxo, 89-90; grönlandske Runestene, 206-207, 574-78, 654; grönlandske Binderuner m. fl., 206-207, 334, jfr. 200; see ellers *Igaliko*, *Kingitoarsuk*; formodentlige Tredelingsruner i en gammel Membran, 161; jfr. *Grönlændere*.

Grönlændere, de gamle, deres Runeskrift, s. *Grönland*. Deres Retskrivningsmaade, 575; Maalruner, (paa Hvalrostænder) med uudslettelig röd Farve, 514; lange Reiser for Jagtens og Fiskeriets Skyld, 576; Opdagelsesreiser til Amerika, 286.

Grönstensgang i Maklamos Granitflade, 42.

Gudmundsen, *John*, kaldet Maler eller den Lærde; forfulgt i Island for sin Runekyndighed og Trolddomskunster m. m., men beskyttet af Ole Worm i Danmark, 159.

Gud, (*Guð*, *Goð*), synes at betegnes ved Runen ᚠ eller ᚷ, 577, 597.

Guld, derpaa indridsede Runer, efter Eddadigtene, 143.

Guldhorn, det i Nærheden af Töndern (ved Mögel-Töndern og Gallehus) 1734 fundne; dets Indskrift er affattet i de saakaldte tydske eller angelsaxiske Runer, 12, 396-400, 656; Grauers Forklaringsforsög billiget af Outzen, 414; Grams (endnu ikke i Trykken udgivne) Afhandling derom, 396, 402, 408; P. E. Müllers Prisskrift derom, 402 o. f., 408, og om Guldhornenes Oprindelse, 417-18; W. Grimms Mening om Indskriftens Runeart, 396; Brynjulfsens Forsög til dens Forklaring, 409. End andre saadanne: af Tham, 412; Kopp 410; Rask (ei för udgivet i Trykken), 410-41; N. M. Petersen, 411; Bredsdorff, 12, 396-399; et nu först bekjendtgjort,

Digitized by Google

397-400; jfr. *Henneberg*. Om Guldhornenes og adskillige andre (tildeels med Runer betegnede) fordum kostbare Drikkehorns sandsynligste Bestemmelse og Brug, 400-416; jfr. 293, 348.

Guldmynter, Overflod deraf i Norge i det 8de Aarhundrede, 125, 416; slaaede i Rusland af Wladimir den Store o. fl., 272, 273; de bares tildeels som Hæderstegn, 273-74, 279. De byzantinske Mynter efterlignedes af Russerne og flere Folk, 273-274. See ellers *Brakteater*.

Gulland, *Gothland* (*Gotland*): en i denne Öes Midte befindtlig flad og rund Sten med indhugget Indskrift i Binderuner, af det ældste Slags, 63-64, 649; en gammel der skreven Runekalender 595-96. Öens gamle Sprog ligner meget det islandske, 596.

Gunderup i Jylland; tvende der værende Runestene, 554.

Gundheim (*Gunnem* eller *Gunnheim*), i Norge, en der værende mærkværdig Kjæmpehöi, 391; jfr. *Jægerspriis*.

Gunhild, norsk Dronning, kaldet Kongemoder; Besværgelser mod hende i en Runeindskrift (m. m.), 169-70.

Gunhild, den danske Konge, Svend Estridsöns Datter; hendes Navn med forgyldte Runer paa et udskaaret Crucifix, 586.

Gunnar (*Kunar*) Eier og Bruger af mange forskjellige Stempler til nordiske Runemynter i Middelalderen, 209-210; jfr. 391.

Gunvald, Söu af *Rohald*, en hedensk Taler (Dommer, Höfding eller Præst) i Sjælland; om en Runesten med en ham vedkommende Indskrift, 457 o. f.

Gunvald, en af de förste Kristne i Nörre Jylland; hans Ligsten med Runeindskrift, 550-51.

Gustaf Adolph den Stores Fortjenester af Sverrigs Runeminder, 336-37.

Göransons Forklaringer over svenske Runeindskrifter, 5, 6; hans Udgivelse af Bautil, 336 o. f.; Afbildninger efter samme Værk, 652-53.

Görningar (*gjörningar*), en Art af de gamle Nordboers Trolddom, 202; jfr. *Giörningaveðr*.

H.

Haarlöv Höi i Sjælland, 382.

Haddeby, s. *Hedeby*.

Hagall, s. *Hagl*.

Hage, Grosserer, 521-22.

Hagen, *von der;* om Hovedanledningen til Volsungdigtenes Opbevarelse i Norden, 123; hans ingenieuse Forklaring over et Eddasted om Runer, 167; jfr. 656 og Tab. XIII, Fig. 1 hvor Ordet ᚼᛅᚴᛚ forekommer paa en ældgammel Guldbrakteat; mere herom i en Tillægsbemærkning. Hans Opdagelse af adskillige gamle, for Runologien mærkværdige Alphabeter m. m., 322.

Hagenow, *F. von*, Beskrivelse og Undersögelse over vendiske Runestene m. m., 237, 637-40, 658.

Hagl, *Hagall*, (Runen ✱); dens magiske Brug, 162, 381; en Afdeling af Runerne kaldes Hagals Slægt, 633.

Haglruner (*Hahalruna*), hos de gamle Tydske, 160, 275; jfr. *Hagl*.

Hakon, en dansk Magnat, Thora's Fader. 151.

Hakon den Gode (ogsaa kaldet Adalsteins-

Digitized by Google

fostre), Norges Konge (omtrent 940), udgav den gamle Guletingslov, hvori Trænid (Nid indskaaret i Træ med Runer), forbydes, 170; jfr. 346.

Hakon Jarl (en vis), i en ældgammel Runeindskrift paa en i Skaane funden Stenring (eller gjennemboret Stenskive) 20, 579.

Hakon Ladejarl (den ældre), holdt store Offergilder, 400.

Hakon Jarl (den yngre), over hele Norge, 20, 590.

Hakon Hakonsön (den Gamle), Norges Konge, underrettes om en vigtig Begivenhed ved et Runekjævle, 53.

Haldan (*Halfdan*), en dansk Oldtidskonge, 71; jfr. 73.

Haldan den Milde, en norsk Konge i Hedenold, rig paa Guldpenge, 125, 416.

Hallahult Runesten i Bleking, 452-53.

Halland, gamle Afridsninger af dets Runestene, 439.

Hallgrimson, *Jonas*, hans Undersögelse over en Vala's Gravsted ved Leyningshole med dets Runesten, i Island, 563-64, og om Snorre Sturlesöns Ligsten med Binderuner, 566.

Hallström, *Jonas*, Provst, 55.

Halvkorsgrave, s. *Jættestuer.*

Halvmaanens Tegn paa Amuleter i germaniske Grave, 599; jfr. *Maanedyrkelse.*

Halöre (*Haleyri*) ved Öresund, med et stort Marked i Oldtiden, 80.

Hamborg, en i dets Nærhed funden Runesten, 215-16.

Hammarlöf i Skaane, om en der fundet Ring eller gjennemboret Skive af Sten, med en Indskrift i Binderuner, 19-21, 568-69, 651; jfr. *Nilsson.*

Hammere (af Sten, Metal eller Rav), brugte i Oldtiden, deels til Krigsbrug m. m., deels som Smykker, Amuleter, Thors Emblemer eller Sindbilleder, 580, 590-591; s. *Stenhammer.*

Hamper, hans Afhandlinger om Runeindskrifter paa kostbare brittiske Ringe, 589; jfr. *Rask.*

d'Hancarville anseer nordiske Runer for pelasgiske Bogstaver, 280.

Handelen mellem Norden og Östen dreves med Iver i Oldtiden over Östersöen og Rusland, ad den varegiske Vei, over det sorte og kaspiske Hav (o. s. v.), 253-54, 275.

Handelsmærker, nedstammende fra Runerne, 208-209; jfr. *Bomærker*, *Bymærker*, *Huusmærker*, *Fángamark.*

Hansen, *Constantin*, (nu kongelig Bygmester i Grækenland) aftegner mærkelige Oldtidsminder i Ods-Herred, 484.

Harald; et svensk Rune-Monogram af dette Navn, 365; jfr. 347.

Harald Gormsön (kaldet *Blaatand*), Danmarks Konge; han synes og at være bleven kaldet *den Gode*, 70; Runeindskrifter fra hans Tid, 17, 25, 69-70, 194, 295, 325; hans Yttringer om Ragnar Lodbrog (den Ældre) som Danmarks Enevoldskonge, 114; jfr. *Tufa*, *Mistivi*, *Sönder-Vissing*, *Thorsen.*

Harald Hildekinn (eller *Hildekjann*), synes at nævnes i Runamo-Indskriften, 66, 317-18, 365, 386; jfr. 68-70.

Harald Hildetand, synes at kaldes Hildekinn i Runamoindskriften, 68-70; han lader denne Indskrift indhugge, 30. Hans Levnet og Bedrifter, især efter Saxo og det saakaldede *Sögubrot*, 68-86; 95, 96, 293, 294; Beretningen om hans overordentlig höie Alder kan

Digitized by Google

beroe paa en simpel Misforstaaelse, 77; han siges at have havt mange Britter i sin Tjeneste, 453. Tradition om hans hyppige Ophold i Sölvitsborg eller (overhoved) Bleking, 454 (jfr. 84, 93). Hans Ligbegjængelse og Gravhöi, 86-87.

Harald Klak, Danmarks förste kristne Konge; hans Krige med Ragnar Lodbrog den Yngre, 114-15, 122.

Haraldinsk Monument, 27; see ellers *Runamo*.

Harthgrepa (*Harðgreip*) indridser nekromantiske Runer paa en Spaan, 173.

Hausmarken (Huusmærker) i Dithmarschen o. s. v., 208; bruges af Nordfriserne, 328; jfr. *Bomærker*, *Bymærker*, *Handelsmærker*, *Fángamark*.

Havamaal (*Háfamál*), s. *Runesang*.

Haverslund (eller *Haverslev*) i Sönderjylland, en der værende Runesten, 473.

Havruner (*brimrúnar*), 141-42.

Hearge, *Hærg*, s. *Hörger*.

Hebræernes Rhabdomantie, 135; ældste Skrifttegn, 285; foregivne magiske Charakterer, 220-21.

Hedeby (*Heiðabær*, *Hæðum*, nu *Haddeby*), ved Staden Slesvig, som fordum tildeels kaldtes saaledes, 415, s. *Slesvig*.

Heill dette oldnordiske Ords Betydning som Phylacterium, Amulet eller Talisman, 20; Ordet udtrykkes ved en ottefoldig Binderune, 161; (ellers betyder det Held, Lykke, f. Ex. 147).

Heimdall (en af Nordboernes ældste Guder) vandrer omkring paa Jorden, under Navn af *Rig* og underviser sit Afkom i Runer, 140; jfr. *Jarl*, *Rig*.

Hel, Dödens og Underverdenens Gudinde, 346; hendes Borg besöges af Odin for at opmane en Vala af Graven ved Runer og Trolddomsqvad, 146; jfr. *Hellirun*, *Helvede*.

Helgason, *Th.*, opdager mange forhen ubekjendte Runeindskrifter i Island, 22, og deriblandt formodentlig Snorre Sturlesöns Ligsten, 561-67.

Helgeland i Norge, 415.

Hellesdys eller *Helleshöi* ved Snoldelev, 461, 465.

Hellested i Sjælland, længe Peder Syvs Bolig; den store Hyldehöi i dets Nærhed, 463.

Hellirun (Helruner) en oldtydsk Benævnelse for Nekromantie m. m., 130; jfr. 146. S. *Hel*, *Rune*.

Helsingrunerne, have en vis Lighed med Irlændernes *Ogham*, 155, og med Indskriften paa en Sten, fundet i en Gravhöi ved Ruhenthal i Westphalen, 542.

Heltborg Sogns Jættestue, see *Ullerup*, *Lundhöien*.

Helvede, (af det oldnordiske *Helvíti*, Hels Straf) Menneskenes underjordiske Straffested, 385; jfr. *Hel*.

Henderson, *E.*, Aftegninger af islandske Runeindskrifter og andre Oldtidsminder, 302, 506.

Henneberg, Aftegning af Guldhornsindskriften, 656; jfr, Tillæg og Rettelser.

Henrik Löve ödelægger Rhetra, 236.

Henrik den 1ste, Konge af England, 406.

Hepburne, *Bonaventura*, hans foregivne massagetiske Runealphabet, 561.

Herjan, see *Odin*.

Herla (nu *Herlö*) i Norge; der opreistes en Nidstang med Besværgelser i Runeskrift, stilede mod Kong Erik Blodöxe og hans Dronning Gunhilde, 170.

Herlaugshöi i Nummedalen, indrettet til Brug for Levende, 529.

Digitized by Google

Herodots (o. fl.) Beretninger om Skythernes Rhabdomantie, 134 o. f.

Herrebro, i Sverrig, Hjul og andre Figurer, indhuggede der i Klipperne, 533.

Herrestrup, i Sjælland; dets sjeldne Hedenoldsmindesmærke med Afbildninger og Runer (?), 17, 18, 543-45.

Hesserne eller *Hasserne* nedstamme fra de gamle Chatter, 158.

Hesteskoe, afbildede paa russiske Hedenoldsminder, 251; brugte i det gamle Norden, o. s. v., 252.

Hettema, *van*, (fra Leuwarden), beseer Jættestuen ved Udleire, 524.

Hexerie, see *Galder*, *Trolddom* (m. m.)

Hexeruner, see *Trolddomsruner* (m. m.).

Heyerdahl, Provst, dechiffrerer rigtig en Runeindskrift (fra henved 1190) i Tinds Hovedkirke, 320.

Hjalmars Rör (eller Röse) i Vest-Götland ligner det berömte ved Kivik, 538.

Hjaltes Minde, en Bautasten, der forhen havde en Runeindskrift, i Nærheden af Snoldelev, 461.

Hibbert, *S.*, Dr., hans höist mærkværdige Beskrivelse over Shetlands, Örkenöernes og Mans Oldtidsminder, 471; han gjenopdager den mærkelige Lancasterske Runesten o. s. v., 624.

Hickes, hans mangfoldige Fortjenester af Britternes Runeliteratur, især ved hans Værk, *Thesaurus Antiqvitatum septentrionalium*), 11, 277, 278, 281, 603, o. f., 619, 623, jfr. 262; hans Afbildning af Ruthwells-Indskriften, 13, 619.

Hiermind, Runesten i Jylland fra den saakaldte *Runehöi*, med Indskrift fra den hedenske Tid, 17.

Hieroglypher paa et Drikkehorn, anvendte til Trolddom, 167; paa oldnordiske Mindesmærker, 530-34, 538-41, 544. I tydske Stengrave, 542-43. Paa Finlappernes Hexetrommer, 231-34, 235. Mexicanske, anvendte for Stamtavler, 547. Som Bogstavskriftens Grundlag, 508.

Hilde (*Hildur*), Krigsgudinde, en af Valkyrierne, 68, 353.

Hilde (*Hildur*), Dronning af Vestfold i Norge, nedstammende fra Danmark; den gamle norske og den nuværende danske Kongeslægts Stammemoder, 537.

Hildeger, Harald Hildetands Farbroder, faldt i Rusland, 71.

Hildekinn (*Hildekjann*), en formodet Variation af Tilnavnet *Hildetand*, 65, 293, o. f., 353, 354.

Hilderun, et gammelt tydsk Egennavn, 130.

Hilfelings Tegning over Runamo, 54, 55; udgivet af Sjöborg, 56; — over Kivik Monumentet, udgivet af Lagerbring, 539.

Hillebrandt, Sverrigs Rigsantiqvar, om de saakaldte Stenringe, 21; om Byemærker, 206.

Himlingöie (rimeligviis rigtigere *Himlinghöie*), et dansk Findingssted for sjeldne og skjönne Oldsager, f. Ex. en kostbar Fibula med Indskrift i de saakaldte angelsaxiske Runer, 16, 338, 413, 656.

Himyariternes Skrifttegn ere först nylig gjenopdagede, 156.

Hit, en formeentlig Jætinde eller Troldkvinde samt den efter hende opkaldte

Hitarhellir (*Hits* Hule) i Island, 185.

Hitardal, en der liggende Hule med ældgamle Runeindskrifter, 655, see *Bjarnarhellir*.

Hjulet, som nordisk Hieroglyph, 532-33, 544-45.

Hjörring, et i dets Nærhed fundet forar-

Digitized by Google

beidet Ravstykke med indgravede Charakterer, 590-93, 650.

Hobro, en derværende Sten med Binderuner m. m., 191, 334; den foranstaltedes gjenreist af *Christian den 8de*, som Kronprinds, 534; dets anden (af Worm ligeledes beskrevne) Runesten, 334, er nu forsvunden, 554.

Hoby i Bleking, 35, 61, forben *Huby*, *Hughby*, 61, 81, 82, 454; i dets Kirkes Sakristi hænger en Aftegning af Runamo ved Hilfeling, 55; dets Oldtidsminder (som Hoby Alter o. fl.), 84, 93; jfr. *Runamo*, *Mörtjuk*.

Hoby-Alter s. *Hoby*.

Hoen i Norge, Findested for en stor Mængde af Kostbarheder og sjeldne Oldsager, 413.

Hof, (et hedensk Gudehuus), s. *Hov*, *Tempel*.

Hof i Vopnefjorden i Island; mange der i Træ indskaarne Binderuner, 198-99.

Hoftollr, Tempelskat i det hedenske Island, 402.

Holm, *P.*, Beskrivelse over Listers Runeindskrifter og andre Oldtidsminder, 510-11, 513.

Holmboe, *C. A.*, hans Beskrivelse over kostbare Oldsager og gamle Mynter, fundne i Norge, 413.

Holmens Klokke i Norge, med Runeindskrift, 493.

Holmgang, s. *Tvekamp*.

Holmgard (*Cholmogorod*), en oldnordisk Benævnelse for en Deel af det europæiske Rusland, 267.

Hopper, offredes ved Nidstængers Opreisning, 171.

Hordeland (*Hördaland*) er vel Angelsaxernes Hereðaland, 100.

Horn, bearbeidede i Oldtiden til forskjelligt Brug, s. *Blæsehorn*, *Drikkehorn*.

Hornbores Sten, s. *Kallerup*.

Horne Runesten i Jylland, med Indskrift fra den hedenske Tid, 17.

Hov (*hof*), *Hovgaard*; Templer og Høvdingsæder i det hedenske Danmark, 462-65, 467.

Hrabanus Maurus om Normannernes Trolddomsruner og deres (eller Markomannernes) Alphabet, 174 o. f., 193, 293, 318.

Hringr, som Monogram i Binderuner, 306, 307, 360, 385; see *Ring*, *Sigurd Ring*.

Hropter, s. *Odin*.

Huby, *Hughby* s. *Hoby*.

Hugrúnar s. *Huruner*.

Huliðshjalmr (den skjulende Hjelm), en Trolddomscharakter med en saadan formeentlig Virkning, 204.

Humboldt, *Alexander*, 407; hans Oplysninger om de gamle mexikanske Fyrsters hieroglyphiske Stamtavler, 517; hans Aandsslægtskab med Linné, 538.

Humbria (hos Saxo), Cumberland og Northumberland tilsammen, 73.

Hune Runesten i Jylland, 438, 467-68

Huruner (*hugrúnar*, Tankeruner), 130, 142-43,

Hunnen-Hügel, en temmelig almindelig Benævnelse for tydske Gravhöie 543; *Hünen-Grab*, *Jynovn*.

Husby Runesten i Sverrig, 322.

Huusmærker s. *Hausmarken*.

Hvamm's Runesten i Island, 333.

Hvetlanda Kirke i Sverrig; adskillige, i dens Mure, i ældre og nyere Tider indsatte Runestene, 448.

Digitized by Google

Hvidtfeld, *A.*; hans saakaldte gothisk-danske Runealphabet, 560.

Hylander, *Sven*, opdager allerførst den mærkelige Runeindskrift paa Aakirkebyes Dōbefont, 325; jfr. *Thomsen*,

Hyldekinn, s. *Hildekinn*.

Hyldetand s. *Hildetand*

Hünenbett (*Hünengrab*, *Hünenofen*) en almindelig nordtydsk Benævnelse for Hedenoldsgrave, 544; jfr. *Jynova*, *Dodenuun*, *Gigerommen*.

Hällristning, (Isl. *helluristíng*), svensk Benævnelse for Indridsninger af Figurer eller Charakterer paa flade Klipper (som f. Ex. Runamo), 56. Adskillige saadanne ommeldes 63, 64, 532-33.

Hämlinge Runesten i Sverrig, 326.

Hæners Monogram i magiske Runer, 166.

Högtomta Runesten i Östgothland, 343.

Hörger (*hörg*, *hörgur*, *hörgr*), etslags hellige Stene eller Steensætninger i Hedenold, som hyppig ödelagdes af Missionærer og kristne Herskere, 341, o. f.; deres Ödelæggelse befaledes ogsaa i Tydskland og Frankrige, 342; nogle staae dog formodentlig endnu i Norden, 544; *Hærg Herg* (*hearge*) blandt Angelsaxerne; ved et saadant hedensk *Hærg* kjöbte Angelsaxen Alfred og hans Hustru Verburg et prægtigt Haandskrift med Guldbogstaver, som endnu forvares i Stockholm, 152; jfr. *Alterkammer*, *Stenaltre*, *Tempelkummel*, *Dyrhus*.

Höstgildet, en hedensk Fest blandt Venderne, 404.

Hövdinger eller Dommere, tillige Gudernes Præster i det hedenske Norden eller Kongernes Raadgivere m. m., 467; jfr. *Goder*, *Præster*.

Hövdingstene s. Dommerstene.

J.

Jacobsen (*John*), Sysselmand, hans Aftegning af en ældgammel magisk Rune-Configuration, 594-95, 655.

Jagthorn, s. *Horn*, *Blæsehorn*.

Jarðarmen; den hedenske Overtro derom vedvarer i Norge til vore Dage, 372; jfr. 376-77.

Jarl, Rigs Sön, lærer Runer af sin Fader, 140.

Jarlssön, s. *Sigurd*.

Jaspersen, Justitiarius, hans ypperlige Samling af Oldsager paa Norschau i Angeln, 478; en ham tilhörende ældgammel Runesten af en meget sjelden Art, beskrevet og afbildet 470-474; jfr. *Barsmark*.

Ibn Ati Jacub el Nedim, om Russernes ældste Skrift, 257 o. f.; jfr. *Frähn*, *Flügel*.

Ibn Foszlan (*Ahmed ben Foszlan*), hans mærkelige Efterretninger om Rusland og Skandinavien i disse Landes hedenske Tid, 250, 256 o. f., 263 o. f., 640; jfr. *Rasmussen*, *Frähn*.

Ideler, s. *Kalender*.

Jellinge Stenene i Jylland, tildeels med Runeindskrifter fra Hedenold (over Kong Gorm den Gamle og hans Dronning Thyre), 17, 295.

Jenisei, stor Flod i Sibirien; rödmalede, uudslettelige Indskrifter paa dens höie og steile Klippebredder, 512; jfr. *Runeberg*, *Runefjeld*; andre Stenindskrifter paa dens Bredder, der ligne Runer, 648.

Jertegn (*jarteikn*), i Betydning af *tessera*,

Digitized by Google

συμβολον o. s. v.; dertil anvendtes undertiden smaa Runestene, 470-71; jfr. *Stenring*, *Stentegn*.

Jetter, s. *Jætter*.

Igaliko paa Grönland (formodentlig dets gamle Bispesæde Garde, — *Garðar*); en der funden Runesten, 576.

Igi (*Ige* eller *Ike*, *Ingi*) som Mands-Egennavn, 393.

Igor (eller *Ygor*), en varegisk-russisk Fyrste; kortfattet Udsigt over hans Levnet, 268-70; en Guldbrakteat, formodentlig slaaet af ham, beskrives, med tilföiet Forsög til dens Forklaring, 265 o. f., 655; om Navnets sandsynlige Oprindelse, 265; han menes at nævnes i svenske Runestenes Indskrifter, 333.

Ihre, om Runernes Oprindelse, 10.

Ildens Dyrkelse blandt de gamle Nordboer og Perser, s. *Offerild*, *Offringer*, *Ve*, *Vespelt*.

Incantationes, i Nordboernes Trolddom, nedskreves (i Hedenold) med deres egne Bogstaver, efter Fremmedes Beretninger, 175, 176; jfr. *Divinationes*, *Carmina*, *Ákvæði*, *Tryllesange*, *Galder*, *Galdralag*, *Galdraljóð*.

Indernes ældste Magie, 132; overtroisk Bemaling eller Tattovering af Legemet med visse Charakterer, 133; deres ældste Skrifttegn, 25-26, 647-648; jfr. *Sanskrit*, *Rask*, *Ritter*, *Westergaard*, *Indo-Skyther*.

Indo-Skythernes Rhabdomantie, 134; deres ældste Skrifttegn ere först nylig gjenopdagede, 156; jfr. 25, 26, 647-48.

Indre Marken, s. *Marken*.

Indvielse af Runerne, (eller Runekvistene), naar de anvendtes til Spaadom eller religieus Brug (senere kaldet Trolddom) ved Bönner og Offringer, 143-45, 148. *Odin* anraabes om at vie (hellige eller beskjærme) Runer, 65, 66, 148, 205, og *Thor* ligeledes, 82, 205, 323.

Ingemann, *B. S.*, hans Grundtræk til en nord-slavisk og vendisk Gudelære, 242.

Ingreta Runesten i Sverrig, 326.

Ingvar, en svensk Hövding, som foretog et i en med Fabler blandet Saga (udgivet af Brocman) beskrevet Tog til Österlandene, 30, 251; han ommeldes i forskjellige svenske Runeindskrifter paa Stene, 251; muelig sees hans Navn paa en russisk Sten med Binderuner, 251; jfr. *Brocmann*.

Insinger Kirketaarns besynderlige Art af Binderuner, 218-21.

Jochim, Etatsraad, opdager en ældgammel Runesten paa Gaden i Slesvig, opbevarer og beskriver samme, 475, 651.

Johannes den trettende, Pave, befaler (Aar 968) at alle slaviske Haandskrifter, om de end var af gudeligt Indhold, skulde opbrændes, 246.

Johannes den to og tyvende, Pave, forbyder al magisk Misbandling af visse Personers Billeder eller Navne, 384.

Johannis (*Christian*), Professor i Kjöbenhavn; det af ham meddeelte, ved Worm publicerede gamle danske Runealphabet, 560.

Johnsen (*Jónsson*), *Björn*, fra Skardsaa, en bekjendt islandsk Bonde og Literator, 335.

Johnsen (*Jónsson*), *Finn*, (*Finnus Johannæus*), Biskop over Skalholts Stift, Forfatter af *Historia ecclesiastica Islandiæ*, det vigtigste Værk over dette Lands Historie i nyere Tider, 124, 602-603; jfr. *Finsen*.

Digitized by Google

Johnsen, (*Haldor*), Sognepræst til Store Dal i Island, er den første, der har skrevet noget om Paradishulen, 569.

Johnsen, *Illuge*, en islandsk Præst, dömmes fra Embedet, som mistænkt for Hexerie, 182.

Johnsen (*John*), en lærd (endnu levende) Præst i Island, 432.

Johnsen, *Steingrim*, Biskop over Island, hans Aftegning af Paradishulens Indskrifter, 21, 187, 569-73, 654; Beretning om Hulen Snorrariki paa Thorsmark, 574.

Jonge; hans Efterretninger om dansk Overtro, 372-73, 580.

Jonsön (*Jónsson*), s. *Johnsen*, *Jonæ*.

Jonæ (*Jónsson*), *Arngrim*, undertiden urigtig kaldet *Jonas*; hans Efterretninger om Runer, 164, 182, 183, 332, 420-21, 514.

Jordens ældgamle Dyrkelse af Nordboerne, Levninger deraf, 372, 376-77; jfr. *Jarðarmen*. Angelsaxerne forestilte sig Jorden, som hvilende i Guds (ligesom Hedningerne i Odins) Favn, 377. Jordfaste Stene tjente til Trolddomskunsters Udförelse, 602.

Irlænderes fjendtlige Indfald i Bahus Lehn (fordum en Deel af Norge), Folkesagn derom, 346; deres ældste Alphabet som en Efterligning af Træernes Grene, 155; jfr. *Ogham*.

Is (Runen ᛁ), anvendt til Trolddomskunster, 161; jfr. *Isruner*.

Isborsk, den varegiske Fyrste Truvors Opholdsted, dets Oldsager, 249-50.

Islands Runemindesmærker m. m. fra ældre Tider, 21-23, 164-66, 168-71, 178-84, 195-99, 276, 327, 330-33, 335, 559-74; dets Hule-Indskrifter især, 21-23, 185-87, 563-74; Trolddomscharacterer m. m., 139, 147, 159-62, 172-73, 177-78, 314, 594-95; et islandsk Digt mod Hexeriets forskjellige Arter, 607; jfr. *Runer*, *Olafsen*, (*E.*), *Rühs* (o. s. v.); dets Templer og Offergilder vedligeholdtes i Hedendommen ved en vis almindelig Skat, 402; dets ældste Gravminders forskjellige Benævnelser m. m., 448.

Islændere, s. *Island*, *Runer*, (m. m.); de vare de første Opdagere af Amerika, 286. See ellers under Personers og Steders Egennavne.

Isruner fordum brugte (ligesom i Island) i Tydskland, 160; jfr. *Is*.

Istaby Runesten i Bleking, 451-52.

Isvard, en Viking; en Runesten sat som hans Minde (i Thordrup), 191.

Italernes Rhabdomantie, 136; deres gamle Skrifttegn, s. *Pelasgisk*, *Etrusker*, *Latin*, *Tachygraphie*.

Italisk-gothiske Bogstaver, 296; jfr. *Moesogothisk*, *Ulfilas*.

Itel (*Itil*, *Atel*, *Etel*), det arabiske Navn for Floden Volga (Grækernes *Rha* o. s. v.), 256 o. f.; jfr. den næstfölgende Artikel.

Itel (*Itil*, *Atel*), en stor Handelsstad, paa begge Sider af Volga, (nu formodentlig kaldet *Astrakan*), 266, 268-70, 271; jfr. den næstforegaaende Artikel.

Itug's (nu forsvundne, danske) Runesten med en Gravskrift over hans Hustru Gerde, 443.

Juel, *Niels*, Justitsraad, hans Mening om en af Ullerup Jættestues Configurationer, 531.

Julianehöien, s. *Jægerspriis*.

Ivar, nævnes i den Indskrift, som er anbragt paa den saakaldte pireiske Mar-

Digitized by Google

morlöve, 283 o. f.; jfr. den næstfölgende Artikel.

Ivar, Jall (Jarl), synes at nævnes paa en russisk Sten med Binderuner, 251-52. See den næstforegaaende Artikel; jfr. *Ingvar*.

Ivar Vidfadmes, en dansk Konges, foregivne Erobringer i Northumberland o.s.v., 73, 95; jfr. 56.

Jynovne, en dansk Benævnelse for visse Stendysser (ellers kaldede Stenaltre, Stenkamre, m. v.), 544; jfr. *Hünenofen, Dodenuun*.

Jürgensen, Fr., hans Tegninger, Beskriskrivelser og Undersögelser over to i Nærheden af Staden Slesvig fundne Runestene, 483-84, 653-54; Efterretninger om forskjellige andre i Sönderjylland, 534.

Jäderstad Bergs (eller Klippes) Runeindskrift i Sverrig, 326.

Jægerspriis Slot i Sjælland, dets mærkelige Oldtidsminder, Gravhöie og Jættestuer, tildeels aabnede og undersögte efter Kronprinds Frederiks Foranstaltning, 387 o. f., 522-24; en der bevaret Sten med angelsaxiske Runer, 388-96, 656.

Järmstad Runesten (i Sverrig), 448.

Jætterne besværges af Skirner, 138. Folkesagn om dem og deres Bedrifter i Bleking, 38. Deres Runer, 144 (jfr. 143). Jætteslægtens Troldkvinder brugte Tömmer eller Bidsler paa deres Nattefarter, 143; jfr. *Jættestue, Thurs (Þurs), Frostjætter;* jfr. *Riser*.

Jættestuer (hedenske Kjempegrave) tildeels med indhugne Figurer og Runer; see *Herrestrup, Udleire, Ullerup, Jægerspriis, Lundhöi, Strarup, Veiby* Sogn. Forskjellige Undersögelser og Meninger om disse underjordiske Bygningers Ælde, Bygningsmaade og Indhold i Almindelighed, 521-30. Lignende tydske Kjempebegravelser 525-26.

Jökul, en hedensk Islænder, indridser Runer paa en Nidstang 170, o. f.

Jötun, s. *Jætte*.

K.

Kalendere, indskaarne i Træ eller Been med Runer 135, 223, 234, 235. En saadan med nordiske og Angelsaxiske Runer 402, 634-35. En særdeles mærkværdig paa Pergament 595-96. Beskrivelser og Aftegninger over dem befalede at affattes og indsendes til Cancelliet, af Christian den 4de, for Worms Værk over dem (*Fasti danici*) 456, 635. Gräters hertil hörende Efterretninger (med Hensyn til Tydskland) 217. Idelers Afhandling om Runekalendere 224. En Runekalender opbrændes i vore Dage, som en Trolddomsbog 351.

Kalleby Stenen i Bahus Lehn med fremmede, bagvendte Runer, 344-46, 652.

Kallerup Stenen i Sjælland, med en Runeindskrift, der synes at være fra den hedenske Tid, 17, 430 (jfr. 426), 465-67.

Kalmare Kulle ved Hoby i Bleking, 84.

Kam, af Been, med Runeindskrift, funden i Skaane 584-86.

Kammerstein's saakaldede Votiv-Stöttes besynderlige Binderuner 219; jfr. 220-21.

Kannus, s. Runebomme.

Karamsin om Russernes ældste Skrift 258-59.

Digitized by Google

Karbrænde, Karmærke, i Danmark 184; jfr. *Bomærke* (o. s. v.).

Karelien, det russiske, om de der fundne Runestene med Indskrifter, 248 c. f.

Karvestokke (*Kerbhöltzer* o. s. v. jfr. Engl. *Carving*). Levninger af Skriftens ældste Indskjærelse i Træ, i forskjellige Lande 217. Forhen brugte af Slaverne og Russerne, 258-59. En stor ældgammel Samling blev forhen bevaret i det Brittiske Parlaments Archiv, men den er, for nogle Aar siden, forsætlig opbrændt, 217.

Καταδεσις blandt Grækerne, i Indskrifter, 386.

Kaukasisk Menneskestamme, en nu formeentlig undergaaet Art deraf, af mindre Statur end den nu sædvanlige, 522, 524.

Kemble, John, hans Afhandling om de Angelsaxiske Runer og Ruthwells Monumentet 603-604, 616-20. Forklaring over Indskriften paa en Angelsaxisk Ring, 400. Hans Meninger om Runernes Ælde og Oprindelse 619. Forklaring over Angelsaxernes kryptographiske Runer 620.

Keymajervis Runesteen i Vester Bothn, (forhen hörende til det Svenske Lapland), 350-51.

Kjartan Olafsens Gravminde paa Borg i Island, med Binderuner o. s. v. 195-97, 333, 559.

Kjempegrave, med underjordiske Steenbygninger, i Tydskland, 525-26. Jfr. *Gravhöie, Stenstuer.*

Kjempehöie, s. *Gravhöie.*

Kjer, Skolelærer i Bodum, hans Undersögelser og Efterretninger om Lundhöiens Jættestue 515 o. f., 520.

Kievler, hvorpaa Runer fordum udskares, 154 o. f.

Kildrummy Sogn i Skotland, dets underjordiske Stenbygninger, 529.

Kingitoarsuk Runesten fra Grönland, 206-207, 320, 334, 447, 574-76, 654.

Kirkebö, Færöernes gamle Bispesæde, maa forhen have havt et andet Navn, 555. Om en der funden Sten, med Binderuner og bagvendte Runer 206, 349, 555-56, 652.

Kirker, kristelige i England, vare forhen tildeels hedenske Templer 405.

Kirkwall, paa Örkenöerne, en ved eller under dets Domkirke fundet Sten, med indhuggede Tegn, der tildeels synes at bestaae af Binderuner, nu forvaret i Kjöbenhavn, 559; jfr. *Clement.*

Kirstein, Kammerraad og Godseier, freder den af Worm beskrevne Runesteen paa Gunderup, 584.

Kistugerde (Kistegjærdet) i Island med dets Runesten, see *Rafnkelsstade.*

Kivike Monumentet i Skaane (med indhugne Hieroglypher eller billedlige Forestillinger) 538-541.

Kjær, til Strarup, Kammerraad, opdager og fremsender et ældgammelt Gulddiadem med Runer 474. Jfr. *Strarup.*

Kjöbenhavn; 13 Troldkvinder bleve der offentlig brændte paa engang, 159. De dertil fordum flyttede og siden ödelagte Runestene 443; enkelte af dem, som undgik Ödelæggelsen 443; andre som ere flyttede dertil i dette Aarhundrede og endnu forvares der 443-444. Ellers nævnes de i denne Hovedstad og dens Museer bevarede Oldtidslevninger m. m. saa tit, at jeg anseer det

Digitized by Google

for tiltrækkeligt at henvise derom til andre vedkommmende Artikler.

Kiöge (*Kögja*) ommeldt i Sögubrot som Forsamlingsstedet for Harald Hildetands Krigsflaade, 79.

Klaproth, *Julius*, omhandler de sibiriske Indskrifter og finder dem at ligne Runer, 260. Om hans Meddelelse af det georgiske Alphabet, 328, og om de kaukasiske Sprog, 354, 154.

Klemensker paa Bornholm; en derværende Steen med Binderuner o. s. v., 154.

Klemm, *G.*, hans Benægtelse af Germanernes Skrivekyndighed, 216.

Kljágrjót (Stenart til Væveres Brug m. m.) i Island, en Art af Vakke; 578; *kljásteinar*, de deraf dannede Væverstene, 577.

Kling, *A. J.*, hans Beskrivelse og (copierede) Tegning over Leerager- eller Björketorpstenen 421-23.

Klingenberg i Böhmen; de formeentlige Runer paa det saakaldte Marcomanniske Taarn, 192.

Klipperuner, s. *Bjergruner*.

Klippeindskrifter, s. *Bjergruner*, *Hällristningar; Sinaitiske Indskrifter*.

Klokker, deres gamle magisk-religieuse Indskrifter, 221; med hele Rune-Alphabeter o. s. v. 350, 381, 633.

Klüwer, *L. D.*, Capitain, hans Efterretninger om gamle norske Mindesmærker (m. m.) 497-500, 651.

Klüwer, Skovrider, opdager og beskriver en mærkelig Overligger i en Stenröse ved Grevinge, 484.

Knud den Stores Mynter, ligne de angelsaxiske, 210. Hans Overherredömme over Deira, 404-405. Jfr. *Ulph* (*Ulpho*).

Knudsen, *Bertel.* s. *Aqvilonius*.

Knudsen, *H.*, hans i Forening med Pastor Möhl affattede historisk-antikvariske Beskrivelse over Snodstrup og Ölstykke Sogne 522.

Kollar, *Joh.*, böhmisk Digter og Oldgrandsker, opdager den bambergske Sten-Löve med Runeskrift, 642.

Kolunda i Sverrig; en der i et Gjærde indlagt Sten med mærkelige Binderuner, 203.

Koner (*Konr*), *Jarls* Sön, lærer Runer af sin Fader, *Rig* Jarl, og kommer til at overgaae ham i den Kunst, 140. Arvede Navnet *Rig*, ægtede *Dana* og blev ved hende Fader til Kong *Dan*, 140.

Kongsted, Districtschirurg, 484.

Kopitar, berömt slavisk Philolog og Palæograph 242, 245.

Kopp, om Runernes Oprindelse, 10, 11; hans ellers store Fortjenester af Palæographien, 10, 295 o. f., 368, o. f. Forsög til Guldhorns-Indskriftens Forklaring, med Rasks Modbemærkninger 410.

Kormak Ögmundsöns Æresdigt om Sigurd Lade-Jarl 400-401.

Kors, opreiste af de förste Kristne i Norden, paa Hedningernes ældre Helligdomssteder, 483.

Korstegn, af hedensk Oprindelse, 161-62, 288, 541; andre med tilföiede Bogstaver 289, 531; som overtroisk Beskyttelsesmiddel blandt Kristne, 162, 202, 233, 378; det forekommer og saaledes i en gammel norsk Runeindskrift 503. Jfr. *Mjölner*, *Thor*, *Ægers Hjelm*.

Kortum, beskriver den ved Ruhenthal i en Gravhöi fundne Indskriftsten, m. m. 543.

Digitized by Google

Krabbe, Anna, Frue, bevarer Runestenen paa Stenalt med Omhu, 533.

Krabbe, Niels, Lehnsmand til Sölvitsborg Slot, 442.

Kraft, Beskrivelse over norske Oldtidsminder 511, 513.

Kraftruner, (*meginrúnar*), magiske 147-148.

Krákumál s. *Loðbrókarkvida.*

Kress, Dekan, meddeler Aftegninger af tydske Binderuner 218.

Kreutzberg, ved Staden Slesvig, 483-84; jfr. *Vignupa.*

Krim's Gravhöje med underjordiske Stenbygninger, samt kostbare og kunstige Oldsager, 521.

Kristalkugler som Amuleter eller Talismaner (betegnede med Indskrifter eller Hieroglypher, o. s. v.) 383, 580.

Kristendommen blev först fuldkommen indförst i Island i Aaret 1016, 196. End sildigere indförtes den almindelig i Sverrig 172. Den blandedes i Middelalderen med hedensk Overtroe paa mangfoldige Maader, i de nordiske Lande, s. f. Ex. 160-162, 173-174, 177-179, 182-183, 376-379, 381-83, 569, 577, 594, 602, jfr. 477 (o. fl. St.).

Kristrún, Christi Rune, et kvindeligt Egennavn, 129.

Krogesta-Sten i Upland, med fremmede bagvendte Runer, 337-42, 652.

Kropp, *Thorstein*, islandsk Skjald ved Valdemar den 2dens Hof, 54.

Kroyer, Præst i Island, 563.

Kruse, Undersögelser over den ældste russiske Enehersker Ruriks Herkomst fra Danmarks ældgamle Kongestamme, 267, 533.

Kruse, R. G., Eier af Gaarden Sorgenfri i Jylland, hans Undersögelse og Grundtegning over Ullerup Jættestue 516-18.

Kryptographie, de gamle Nordboers 164 o. f. Anvendt til Trolddom 167 o. f.; til advarende Breve, 178.

Kummel, (Svensk, for det gamle *kuml*, *kumbl*,) Gravstue 544, ogsaa Tydsk i Thüringen 613.

Kusarski, om slaviske Indskrifter paa gamle Hjelme, 642.

Kviste eller Grene, anvendte som Bogstavskrift 156, jfr. 153, 155, 163; til Spaadoms- eller Trolddomskunster, 129 o. f., 143, 149, 160-62, 600; jfr *Kvistruner*, *Grenruner*, *Palmeruner*, *Rhabdomantie*, *Lodkastning*, *Spaadomskunster.*

Kvistruner (*limrúnar*, *kvistrúnar*) 142, 149 o. f. 153 o. f. 156; sammes nu mest bekjendte Former, 159 o. f. 162; sees formodentlig paa en varegisk-russisk Fyrstes Brakteat 274 o. f; findes i tydske Membraner fra det 10de Aarhundrede, 275; de omdannes i den kristelige Middelalder til de saakaldede Palmeruner 160; dog forfulgtes de end senere i Island som Trolddomscharakterer, med hvilke „Djævelen op„byggede sit Rige" 159. Jfr. *Kviste*, *Grenruner*, *Rhabdomantie*, *Runer*, *Tredelinger* (*þrìdeilur*).

Köpinge Runesten (i Skaane) 438.

Köppen, P. F. von, Bemærkninger om varegisk-russiske Oldsager m. m., 248-250, 254, 258.

Köslin, en sammesteds fundet Guldring med Runer og Binderuner, 221-223, 656.

Digitized by Google

L.

Lagerbring's Mening om Runerne, 7; om Istabystenens Indskrift, 452; om Kivik-Monumentet, 539-40; jfr. *Bring*, *Mützell*, *Kling*, *Hilfeling*.

Lagoruna (*lögrúnar*) hos de gamle Tydske, 100.

Lamadyrkere, en Art af Buddhister, 63; jfr. *Buddhister*.

Lambecius, ansaae de Gamles indviklede Skriftarter for ulæselige Characterer, 288.

Lancaster (i England), en der opbevaret Sten med en angelsaxisk Runeindskrift, 624.

Landdisernes Dyrkelse i Island, 568; jfr. *Diser*, *Landvætter*, *Alfer*.

Landerup Runesten i Jylland (ödelagt i vore Dage), 325, 653.

Landsodde, en Handelsplads i det gamle Norden, 80; jfr. *Falsterboodde*, *Landöre*, *Skanöre*.

Landvætter (Landets Skytsaander eller Halvguder, som Dværge, Alfer o. s. v. i Norge), besværges ved en paa en Nidstang indskaaret Runeskrift, 170; jfr. 63. Deres Dyrkelse i Island, 568; jfr. *Landdiser*.

Landöre, (*Landeyri*, *Landora*, *Landsodde*, *Falsterboodde*, *Skanöre*), en stor Handels- eller Markedsplads i det gamle Norden, 79-80, 81.

Langaa (i Jylland), tvende der forhen værende Runestene (den ene med Binderuner), 191, 443.

Lange, Cancellieraad og Godseier, lader en ved Örbek i Fyen funden Runesten ödelægge, 547-48.

Langebeck, *Jacob*, siges at have besögt Runamo og ladet det aftegne, 33.

Lappenberg's vigtige Bemærkninger angaaende det gamle Northumberlands Historie, 96, 98, 99, 117, 122.

Lapper, s. *Finlapper*; de antages af Nogle for Nordens ældste Beboere, 522, 534.

Laptrumma, s. *Runebomme*.

Larsen, *Anders*, i Herrestrup, 544.

Larsen, *Asmus*, Rodemester, 587.

Larsen, *Jens*, i Kallerup, 466.

Larsen, *J. H.*, Professor; hans Beskrivelse over Odsherreds og de dertil grændsende Egnes Oldtidsminder, 484.

Larsker Kirke paa Bornholm; to der forhen værende Runestene, 456.

Lassen, *A. S.*, Apotheker; hans betydelige Samling af nordiske Oldsager solgt til H. M. Kongen, 608.

Lassen, *Chr.*, Undersögelser over den indiske og baktriske Palæographie, 26, 51.

Latinsk eller romersk Skrift indföres i Polen, Böhmen o. s. v., 246; dens tachygraphiske Charakterer, 287, 368-70; dens övrige Ligaturer og Monogrammer, 288-92.

Launstafir, s. *Lönstave*.

Laurvig-Ahlefeldt, til Langeland, Greve, 586.

Leake, opdager i Aaret 1800 den ældste da formeentlig bekjendte græske (eller phrygiske) Indskrift, 295.

Ledebur, om en ved Köslin i Pommern fundet Guldring med Runer, 221.

Leerager eller *Lerdkra* Stenen (nu og kaldet *Björketorp*stenen) med en besynderlig Runeindskrift, 419-40, 656.

Leerkugler, med Hieroglypher, findes i Thüringen, formodentlig brugte som Amuleter, 579; jfr. 608

Digitized by Google

Leerlaag over en Urne, med Runeindskrift, fundet i Thüringen, 608-15.

Leertavle (eller et fladt Brudstykke af Leer), med Runeindskrift, fundet i det Schaumburgske, 609.

Leerurne med Runeindskrift, fundet i Jylland, 608; en anden med Indskrift i ubekjendte Charakterer, fundet i Nærheden af Dantzig, 649.

Legis (?), *G. Th.*, hans Skrift: «die Runen und ihre Denkmäler» (o. s. v.): den der indförte Forklaring over Guldhornsindskriften, 409.

Leif, *Leiv* (*Leifr*), en af Færöernes ældste Landshövdinger, 558.

Leire (*Lethra*), *Hleiðra*, *Hleiðargarðr*, 90, 459, 461.

Lekö (eller *Lökö*) i Norge, s. *Herlaugshöi*.

Lene Runesten i Jylland, formodentlig fra Hedenold, 321.

Leråkra, s. *Leerager*, *Björketorp*.

Lerkaka Runesten i Sverrig, 326,

Lethra, s. *Leire*.

Letternes Runer, m. m., 228; jfr. *Lithauere*, *Preusser*.

Lewetzow, *F.*, hans Indvendinger mod de vendiske Oldsagers og Runers Ægthed, 239 o. f.; jfr. *Hagenow*, *Lisch*, *Bulgarin*.

Leyningshólar (Skjulhöjene) i Island, med en Runesten fra den hedenske Tid, 562.

Ligamenta eller *ligamina* (*magica*) forbydes, 340; jfr. *Bindsler*, *Pergamentstrimler*.

Ligaturæ, Latinernes, svare til de oldnordiske Binderuner, 164.

Ligbegjængelsesskikke, oldnordiske, 72, 86-87; de hedenske Russers, 257.

Liljegren, *J. G.*, hans store Fortjenester af Runekyndigheden, 24, 233, 275-76, 294, 333, 335 o. fl. St.; Meninger om Runer overhoved, 6, 7, 24; om Binderunernes Monogrammer og deres fremmede Sidestykker, 365-66. Benægtelse af Runers Indhuggelse i Sten i Nordens Hedenold, 7, 57, 58. Hans lithographerede Efterligning af «Bures runor», er (da han kun har kunnet följe upaalidelige Copier) urigtig og ufuldstændig, 560.

Límingar, (et Slags Binderuner) 164; ommeldes i *Skálda* 177.

Limrúnar, 159, (142) s. *Grenruner*, *Kvistruner*.

Lindberg, *J. Chr.*, Undersögelser over Phoeniciernes Bogstavsformer m. m. benyttede til Sammenligning med nordiske og tydske eller angelsaxiske Runer, 8, 295-96, 299, 301, 309, 312, 626. Jfr. *Phoeniciere*, *Gesenius*.

Lindegaard, til *Lykkesholm*, Justitsraad, söger at redde en Runesten fra Ödelæggelse og aftegner dens Indskrift 547-48. Hans Samling af nordiske Oldsager 547.

Lindenberg, hans gamle danske Rune-Alphabet, 560.

Linderfva Runesten i Sverrig, 344, 433.

Lindeskov i Fyen; dets mærkelige Oldtidsminder 547.

Lindespan, s. *Span*.

Lindholm Herregaard i Skaane, i en dertil hörende Törvemose er et Slangebillede af Been, med Runeindskrifter, fundet 649-50. Jfr. *Nilsson*.

Linné, giver den förste Underretning om Kivike-Monumentet, 538; hans Aandsslægtskab med Alexander Humboldt, 538.

Lisch, Undersögelser, Oplysninger og Med-

Digitized by Google

Meddelelser over vendiske (samt overhoved meklenborgske og pommerske) Oldsager 243-45, 408; især over Vendernes Runer 637-38, 648-49, 658.

Lister i Norge, dets Runeskrifter og Oldtidsminder 509-514.

Lister By i Bleking, 429, 440.

Lister Herred i Bleking 440, 451.

Lithauers og Preussers Runer, 225-28. Narbutt opdager dem paa forskjellige lithauiske Mindesmærker, 642.

Lodbrog (*Lotroc* o. s. v.) s. *Ragnar*.

Loðbròkarkviða eller *Krákumál*, et Digt, sammensat i den yngre Ragnars Navn 109-111.

Lodder til Vægt eller overtroisk Lodkastning 589-90. Jfr. *Lodkastning*, *Vægtlod*.

Lodkastning, religieus eller overtroiske Hedenold o. s. v. 134-37, 149, 154, 339 o. f. 589-90. Til Tinge i Island, 208. Jfr. *Rhabdomantie*, *Tene*, *Kvistruner*, *Blótspánn*, *Offerskikke*.

Logogrypher, runiske, s. *Dylgjur*.

Loke; hans Monogram anvendt til Troldom 166.

Lokehall, Benævnelse for visse Stendysser i Vest-Gotland, 544.

Lonnich i Tydskland; dets mærkelige Tingsted med 3 Hövding- eller Dommerstene, 463.

Louisenlund; nu et Bevaringssted for tvende mærkelige Runestene, s. *Slesvig*, *Wedelspang*.

Lovbjerge, s. *Lögberg*, *Lögbjerg*, *Lybbershöj*.

Love, fordum indskaarne paa Trætavler blandt Grækerne (o. fl.) 155 og Nordboerne 154; samt Tschecherne og flere slaviske Folk 245.

Ludvig Philip, de Franskes Konge, foranstalter en videnskabelig Expedition til Island, 570-71.

Lumbers vestgotiske Lov, indskaaret paa Træstave, 154.

Lund i Skaane, muelig nævnt i en Runeindskrift 261-62; en nu der værende Stenring eller gjennemboret Skive med Binderuner, 568-69, 651. Jfr. *Lybbershöj*, *Nilsson*, *Hammerlöf*, *Lindholm*.

Lundhöien eller *Lundehöjen* med dens Jættestue, s. *Ullerup*.

Lundskov Klint ved *Lundsgaard* i Fyen; Findested for en mærkværdig Guldring med Pehlevi- og Rune-Indskrifter, 586-89.

Lybbershöj ved Lund i Skaane 463; jfr. *Lögberg*.

Lydiske Bogstaver, ligne tildeels Runer 284.

Lykkesholm i Fyen, 547,

Lyngby Runesten i Jylland, 219.

Læsning overtroisk, i Norge, forbydes 233; i Danmark, mod Sygdomme, o. s. v., vedvarende til vore Dage 372-73; i Sverrig ligeledes 601-603.

Löfstad Runesten i Sverrig, 326.

Lögberg, Lovens Klippe paa Islands Alting, 462.

Lögbjerget, paa Mön, af lignende Betydning, 463; jfr. *Lybbershöj*.

Lögstöer i Jylland, en der fundet Guldbrakteat med Runer 596-97.

Lönstave (*launstafir*), kryptographiske Charakterer 166, o. f.

Löve af Marmor, med Runeindskrift s. *Pireus*; af Sten, med slaviske Runer) s. *Bamberg*

Digitized by Google

M.

Maalen, overtroisk, forbuden i Norge, 233.
Maalruner (*málrúnar*), 142, 183.
Maanens ældgamle Dyrkelse blandt Nordboerne o. fl., samt Levninger deraf, 341, 379, 579.
Mabillons udmærkede Fortjenester af Palæographien, 288, 291, 628, 636; jfr. *Galler*.
Madelung, Sognepræst, 516.
Magelund i Fyen, forhen et Slot, s. *Lindeskov*.
Magernes Rhabdomantie blandt Meder og Perser o. fl., 134-35. Skrivemaade for Ahrimans Navn, 38.
Magna (*at*), en overtroisk Trolddomsindvielse, 147, 173.
Magni, *Johannes*, hans svenske Runealphabet, meddeelt af Bure, 560.
Magni (*Olaus*), om Sverrigs ældste Runestene, indsatte i Kirkemure, 220.
Magnus den Godes Mynter med Binderuner, 210, 335. Oprindelsen til hans Egennavn, 103.
Magnussen, *Arne*; hans Levnetsbeskrivelse ved Werlauff, 110. Hans Mening om *Sögubrot*, 67; om de ældste Trolddomsruner, 185.
Magnæus, *Gudmund*, om et Eddasted, vedkommende Runerne, 339.
Magterne ɔ: Elementerne, Guddommene, (*regin*), 147,
Maklamo i Bleking, 36, 42, 57, 60.
Malede Runer (i Oldtiden), 152, 155, 174; jfr. 608-609.
Maler, s. *Charakterer*.
Málrúnar, s. *Maalruner*.
Malsta Stenen i Helsingland, med en mærkværdig Stamtavle i Runer, 122, 537.
Man, Öe, dens nordiske Mindesmærker, og Runeindskrifter, 471, 607.
Manen (af Aander) forbuden i Norge, 233.
Manicus, Dr., om Östervoldens Beskaffenhed og Retning, samt Omegnens Oldtidsminder, 484.
Manikyiala, med betydelige Ruiner, hvoriblandt man har fundet særegne ubekjendte Indskrifter, 648.
Manrúnar (Kvinde- eller Kjæreste-Runer), 606.
Marcomanner eller *Nordmanner*, deres Skrift m. m., i Hedenold, 174, 215 o. f., 415 o. f.
Marcomannisk Taarn, s. *Klingenberg*.
Marcomanniske Runer, s. *angelsaxiske* R.
Margrete Sunesdatter, Erkebiskop Absalons Frænke og Veninde, 404.
Margrete, kaldet den kunstfærdige, en Billedskjærerinde i Island (henved Aar 1200), 585.
Maria Sophia Frederica, nu Enkedronning af Danmark, 16.
Mark, s. *Bomærke*, *Fángamark*, *Hausmark*.
Marken, s. *Morken*.
Marmier, *X.*; om visse norske Bönders Slægtregistre fra Norges gamle Konger, fortsatte til den nyeste Tid, 123. Hans Deeltagelse i den franske videnskabelige Expedition til Island m. m., 570-71.
Masch, om Obotriternes Oldsager og Runer, 237 o. f., 637-38, 641-42, 644.
Massagetisk Alphabet, s. *Hepburne*.
Massilianerne, (det ældste Marseilles græske Indbyggere) udsendte Pytheas paa Opdagelsesreiser til Britannien og Norden, 9.
Masson, om indisk-baktriske Oldtidslevninger, 647.

Digitized by Google

Matterthal, i Schweitz; der indskares Contrakter m. m., i Træ, lige til vore Dage, 217.

Maurus, s. *Hrabanus.*

Meder, s. *Mager.*

Megger, *Jürgen*, Landmand i Wedelspang ved Slesvig, opdager og redder tvende mærkværdige Runestene, 483-84.

Meginrúnar, s. *Kraftruner.*

Meklenborgs Oldsager samt dets ældre og nyere Forbindelser med Danmark, 644; jfr. *Schwerin*, *Neu-Strelitz*, *Rhetra.*

Mentzel, *Wolfgang*, Kunstblatt; deri ere forskjellige Runeindskrifter publicerede, 216.

Mærke, s. *Bomærke*, *Runemærke.*

Mercurius, 72. (See *Odin*, *Wodan*, *Voden*).

Merseburg i Sachsen, en der i en Gravhöi funden Stenkiste med hieroglyphiske Forestillinger, 543.

Michelsen, *A. L. J.*, Undersögelse over de saakaldte „Hausmarken", m. m., 183, 184, 192, 208. Om Nordfrislands Oldtid, 414.

Midfjord, (hos Saxo) i Tellemarken, ikke i Island, 89.

Millefolium, (isl. *Vallhumall*), ansees for en magisk Plante, 378.

Mimers Hoved, udtaler Viisdomsord om Runerne, 142, o. f.

Minde, (*minni* o. s. v.): „Mindesmærke", en gammel Benævnelse, 344, 433, 461, 492.

Mistelen, som Troens Træ og det druidiske Alphabets Element, 153. Overtro om den i Sverrig, s. *Vespelt.*

Mistivi, formodentlig en vendisk Fyrste og Kong Harald Gormsöns Svigerfader, efter en nyopdaget Runeindskrift, 25; jfr. *Tofa*, *Rohmann*, *Thorsen*, *Söndervissing.*

Mittelfrankens ældgamle Binderuner, 218, 221. Dets historiske Forening, 218; jfr. *Franker.*

Mjölner (Thors Hammer), s. *Thor.*

Moeso-Gothernes Skrifttegn, 9, 223, 224, 225, 300, 417, 418; jfr. *Gother*, *Alaner*, *Ulfilas*, *Bredsdorff.*

Molbech, *Chr.*, deeltager i Videnskabernes Selskabs Committees Undersögelse over Runamo og affatter den historiske Deel af Beretningen, 27-36, 42; Oplysninger af hans danske dialektiske Ordbog, (m. m.), 154, 160, jfr. 113, 147. Om danske Oldtidsmindesmærker, underjordiske Stenstuer, især de saakaldte Jættestuer, 521, 524; om Stenkamre (og Stenaltre), 544; om Finner eller Finlapper som Nordens ældste Beboere, 522 og Celterne som de næstældste, 534.

Moltke, *J. G.*, til Bregentved, Greve og Statsminister, skjænker 4 Guldbrakteater (fundne i Sjælland) tildeels med Runeindskrifter, 598

Moltke, *A. W.*, til Bregentved, Greve og Statsminister; hans Fortjenester af Danmarks Oldsager, 16.

Mone, hans Undersögelser om Oprindelsen til Britternes ældste Skrift, m. m.› 163. Om de gamle Letter og Esther, 228.

Monogrammer i Runer, (for visse Navne), 166, 190-199, 299, 302, 305, 306-307, 311, 312, 313, 314, 317; for 7 hedenske Guddommes Navne (som Trolddomscharakterer), 166. Sigbrits Underskrift i en saadan Binderune tillige med dens Oplösning, 184-85. Forskjellige af Navnet Harald, 205, 365. I angelsaxiske Runer, 214-15, 277-78.

Digitized by Google

Fremmede, i Oldtidens og Middelalderens Stiil, 288-95, 365, De i nyere Tider brugelige, 184; jfr. *Navne*, *Bomærke*, *Fángamark*, *Typarium*.

Morken, (Indre-Morken) i Bergens Stift, en der værende Sten med Runeindskrift, (af Bale) 202-203.

Mortorp i Smaaland, Bomærker i Binderuner paa dets ældgamle Kirkedör, 206.

Moster, en Öe i Norge, forhen et Hovedsæde for Thors Dyrkelse, 506, 579.

Munch P. A., Undersögelse over det gamle Grönland (eller Grenland) i Norge, 90.

Munthe, hans fortjenstlige Undersögelser over Norges gamle Geographie, i Jacob Aalls ypperlig udstyrede Oversættelse af de norske Kongesagaer ved Snorre Sturlesön o. fl., 91. Hans Meddelelse af en interessant norsk Runeindskrift, fra henved 1180, i Tinds Hovedkirke, m. m., 320. Underretning om Herlaugshöien paa Lekö, 529.

Murray, om Runernes Oprindelse, 10.

Muurstene, röde, brændtes meget tidlig i Norden, 9.

Müller, *P. E.*, redder Herrestrups Monumentet fra Ödelæggelse, 18; foranlediger en videnskabelig Undersögelse over Runamo, 35, 57. Hans Mening om Forsöget til Runamo-Indskriftens Forklaring, 49-50. Hans Udgivelse af Saxo, 67; om Thule o. s. v., hos samme Forfatter, 89. Om de gamle Nordboers Slægtregistre, 111. Om *Sögubrot*, som Bearbeidelse eller Udtog af den ellers tabte *Skjoldunga-Saga*, 126. Om Guldhornenes Oprindelse m. m., 402-403, 408, 656. Om de celtiberiske Skrifttegn, 285, 402, 408. Om Kong Valdemar den 2dens danske Runerække, 330. Om Svend Grathes Afgudsdyrkelse, 401

Müller, *K. O.*, hans Undersögelse over de indo-skythiske og baktriske Mynters Indskrifter, 26; om Etruskernes blandede Theokratie og Aristokratie, m. m., 145; om det græsk-etruriske ⅃, 561.

Münter, *Fr.*, Efterretninger, meddeelte af ham, om dansk Overtro, 382; om de i den större Jættestue ved Udleire fundne Oldsager, 524; om Kivik Monumentet, 541. Et Brev til ham om Hieroglypherne i en Stenkiste ved Merseburg, 543. Om en i Fyen funden Pehlevi-Indskrift, 587. Han skjænker endeel meget sjeldne forarbeidede Ravsager (m. m.) til det Kongelige Museum for nordiske Oldsager, 591.

Mynter med Runer, 177; nordiske, 209-10, 335, med bagvendte Runelegender, 350; angelsaxiske, 214-14. Betydeligt Fund af forskjellige gamle fremmede, 413; jfr, *Guldmynter*, *Brakteater*.

Mützell, *P.*, om Runamo, 32; om en Runesten i Sölvitsborg Klosters Ruiner, 450; om en anden ved Istaby, 451-52; om en tredie ved Hallahult, 452-53.

Mälby i Skaane, dertil og tildeels derfra förtes 3 af Kivik Monumentets Figurstene, 539.

Mödruvalle Kloster (nu Frederiksgave) i Island; dets Bibliothek var endnu i det 15de Aarhundrede i Besiddelse af Skjöldunga-Saga, 67.

Möens mærkværdige Oldtidsminder, 462-463, 591.

Mögel-Tönder 414; jfr. *Gallehús*, *Töndern*, *Guldhorn*.

Möhl, Sognepræst, hans Beskrivelse over

Digitized by Google

Snodstrup og Ölstykke Sognes Oldtidslevninger, især Jættestuen ved Udleire m. m. 524 o. f. 546.

Möiebro i Upland; en derværende Sten med fremmede bagvendte Runer 342, 344, 652.

Mörby Runesten i Sverrig, 321.

Mörch, A., Sognepræst, hans tvende Aftegninger af Bystenens Runeindskrift, 494-95.

Mörtjuk (*Mörtjuka*) Landsby i Sverrig, 35, 61, 81.

N.

Nafnfesti s. *Navnfæste.*

Nagari Skrift, 648.

Nanthilde, fransk Dronning, hendes Underskrift 290.

Narbutt, Th., om Lithauernes Runer, 642.

Naturvidenskabernes og Oldgrandskningens gjensidige Vigtighed for hinanden, 4.

Naud (Nöd, Runen ᚾ) anvendt til magiske Kunster 141, 161.

Navne, meddeelte Börn i det hedenske Norden ved en Art af Daab 102 o. f. forandredes ofte efterhaanden saaledes at Tilnavne kom til at gjelde som Egennavne 69. Skjultes undertiden, for Fjender eller Modstandere, af et Slags Overtro, 102. Mange, for den samme Person, meentes at være heldbringende, 102 o. f. De omskiftedes derfor tit af Skandinaver og Finlapper 102 o. f.; forplantedes ofte i den samme Slægt og stode i Forbindelse med den Overtro, at visse Personer bleve gjenfödte, 103, o. f.; overdroges til voxne Personer, dog mest som Tilnavne, med Lykönskninger og Gaver, 103. Mange Exempler paa forskjellige Personer i Nordens Oldtid (mest af samme Slægt) med de selvsamme Navne og Tilnavne, 103-108. Udledte af Ordet *rún* (Rune) 129-130. Sönderhuggede o. s. v. af Troldfolk for at forgjöre den Paagjældende, 384. Jfr. *Navnfæste, Typarium.*

Navnfæste (*nafnfesti*), hvorfra de Nyeres Faddergaver, 103, 105.

Nederlandene, Runernes Brug der i ældre og nyere Tider, 208; jfr. *Sigbrit, Westendorp.*

Nedim (*el*), Efterretninger om Russernes ældste Skrift 257, o. f. 640.

Nekromantie (Dödningers magiske Opvækkelse), Runer anvendte dertil, 146, 173-74.

Nericius, Laurentius og *Olavus;* de af dem optegnede Runer (eller Rune-Alphabeter) publiceredes af Bure, 560.

Nestors vigtige Beretninger om Varegernes, et skandinavisk Folks, Indtagelse af Rusland, deres Historie, Sæder, Mindesmærker o. s. v. 248, 256, 267. Jfr. *Scheerer, Schlözer, Kruse, Pogodin.*

Neu-Brandenburg i Storhertugdömmet Meklenburg-Strelitz, 236-38. Jfr. *Prillwitz, Rhetra, Sponholtz.*

Neu-Strelitz i Meklenborg; Efterretninger om den der i det Storhertugelige Museum bevarede Samling af vendiske Oldsager (med Rune-Indskrifter, o. s. v.) og de forskjellige Undersögelser om deres Ægthed, 236-245, 637-40, 658; Jfr. *Rhetra, Prillwitz.*

Newcastle upon Tyne, dets antiqvariske Selskabs Afhandlinger, om en Rune-Indskrift fra Grönland 576. Jfr. 588.

Nid (*níð*), fordum anvendt mod Nidinger

Digitized by Google

eller Nidingsværker, 169-172; forbudt i to Hovedarter, 170; s. *Trænid*, *Tungenid*. Jfr. *Nidstænger*, *Nidviser*.

Nidstænger, betegnede med Runer, 170; forbudne i Norges og Islands ældste Love, 170-71. Jfr. *Nid*, *Nidviser*.

Nidviser, 170 (jfr. 67 o. f.). See *Nid*, *Nidstænger*, *Trænid*, *Tungenid*.

Nielsen, *I. C.*, Gaardeier i Ullerup, opdager en mærkelig Jættestue i Lundhöien 514, o. f.

Nilsson, *S.*, hans store Samling af nordiske Oldsager i Lund, hvoriblandt en saakaldet Stenring (eller gjennemboret Skive) med en Indskrift i Binderuner 19 o. f. 578-79, 651, samt et ældgammelt Slangebillede af Been, med indskaarne bagvendte Runer, af den tydsk-angelsaxiske Art, 649-50. Hans for Nordens Oldsager særdeles vigtige Værk: Skandinaviska Nordens Urinvånare, 21, 578, 581. Uddrag og Bemærkninger vedkommende hans deri anstilte Undersögelser om Eskimoer eller Lapper, som vort Nordens ældste Beboere, 534. og om de saakaldte Jættestuers eller Halvkorsgraves Ælde, Bygningsmaade, Indhold (især med Hensyn til Lundhöjens Jættestue og dens Indskrifter) 521-530. Hans (o. fl.) Mening om Celterne, som Skandinaviens næstældste Indvaanere, 534. Hans Beskrivelse over Undersögelsen af Asahöien i Skaane 525.

Njord (*Njorðr*, *Njörðr*), Söfartens og Rigdommens Gud, anraabes om at fordrive en uretfærdig norsk Konge ud af Riget, 169. Hans Skaal pleiede at drikkes ved Offergilderne 401.

Noajider, Troldkarle blandt Finlapperne, ligesom *Noijat* blandt Finlænderne, 230 o. f.

Nordalbinger, af hvilke Folk de bestode 176. Jfr. *Marcomanner*, *Nordmanner*.

Nordfrislands gamle Udstrækning m. m. 414; jfr. *Michelsen*, *Outzen*.

Nordmanner, (*Northmanni*, *Normanner*) egentlige Skandinaver (især Nordmænd, eller Danske, 115 o. fl.) tildeels de samme som *Northalbinger* eller *Transalbiani*, *Marcomanni*, 175 o. f. Deres Runer, beskrevne af Middelalderens udenlandske Forfattere, 174 o. f., som og udgive Nordmannerne for deres förste Opfindere 176, 215. *Nordmannernes* mange Tog og Erobringer i forskjellige Lande, 73, 95 o. f., 115-116, 120, 253-254. De kaldes tildeels Russer af österlandske og andre Forfattere, 257. Jfr. *Danske*, *Nordmænd*, *Svenske*, *Vareger*, *Russer*.

Nordmannia, en fremmed Benævnelse for Danmark eller Norge eller og begge Lande tilsammen 124-25.

Norge, (med Indbegreb af Bahus-Lehn) dets Rune-Indskrifter 159, 168-70, 171-72, 173, 177, 200-203, 207, 210, 233, 282, 302, 320, 322, 323, 335 o. f. 342, 344-46, 348, 350, 389, 387-96, 485, 514-38, 622.

Normandiets ældste Riimkröniker s. *Vace*. *Bröndsted*.

Norner, deres Negle betegnede med Runer, 143. De himmelske, udsende deres Svaner fra Himlen, med et Runebelte, som de lade falde ned paa Jorden, 145, 264.

Northmanner, s. *Nordmænner*.

Northumberland (*Norðhymbraland*); forskjellige Undersögelser vedkommende

Digitized by Google

dets gamle Historie, især med Hensyn til dets Sprog og Runeminder 13-16, 30-31, 616-19; samt til dets Beboelse af Nordboerne eller Afhængighed af deres Fyrster, især Harald Hildetand og Sigurd Ring, 31, 95 o. f. 119-20, 213. Runer paa Northumberlandske Mynter 626, 628-30; jfr. *Ruthwell.*

Notæ tironicæ, som Paralleler til Nordens Binderuner, 287-88. Jfr. *Tachygraphie.*

Nyerup, R.; hans Afhandling om Runerne (Oversigt over Fædrenelandets Mindesmærker) 24. Reise til Stockholm, 33. Almindelig Moerskabslæsning i Danmark og Norge, 603. Verzeichniss der in Dänemark noch (1824) vorhandenen Runensteine, 323.

Nykjöbing, i Ods-Herred; et i dets Nærhed fundet gammelt Drikkehorn, 407.

Nummi incusi, 274. Jfr. *Brakteater.*

Næraa-Stenen i Fyen, med Rune-Indskrift fra den hedenske Tid, 17.

Næver, s. *Bark.*

Nöd s. *Nauð.*

O.

Obotriter s. *Vender.*

Obulco's celtiberiske Mynter 631.

Odd (*Odder, Oddr, Oddo, Othi*) fra Norge, hjelper Ring og Ale i Bravallaslaget 438. Jfr. *Uther.*

Odde, s. Landsodde, Ods-Herred.

Oddrún (Oddens Rune) et ældgammelt kvindeligt Egennavn; see ellers 141 (i Anm.).

Odensala i Sverrig, 326.

Odense, Fyens gamle Hovedstad; dets ældste Benævnelse, 20.

Odin (*Oðinn, Oþinn*), forestilles ved en Slangefigur 62. Synes at paakaldes to Gange i Runamo-Indskriften 65-66, 82-83. Dyrket (efter Saxo) i Upsala, af et fyrsteligt dansk Ægtepar, og (efter Sagnene) af Volsungernes Stamforældre 71. Skjænker Harald Hildetand den Egenskab at han ikke kunde saares af Vaaben 72; jfr. 73. Offerlöfte til ham om de i Kamp Ombragtes Sjæle (ogsaa blandt Germanerne, under Navn af Mercurius, efter Tacitus), 72. Han beskjærmer sine Dyrkere i Kampen 72-73; men kalder dem dog undertiden til sig ved Vaabendöden i standende Strid, 72; han lærer sine Yndlinger den Kunst at indrette den hensigtsmæssigste Slagorden, 74; han paatog sig en fortrolig kongelig Raadgivers Skikkelse for at fremkalde en blodig Krig 76. Han paakaldes eller besværges af Skirner (i et Eddadigt) 137. Hans Runesang, 139, 143, o. f.; han er Runernes Ophav, ypperste Stifter og Lærer, 132, 139 o. f., 142-144, 146, 148, 175; han foregives at have indridset magiske Vers paa Bark eller Næver, 176; han ristede (eller indridsede) selv Reglerne for Runernes Indskjærelse og Læsning, for Bönner, Offringer o. s. v. 144; hans Navn tillægges et vist Runebogstav (ellers kaldet *ós* ᚬ, *o*) 136; Runerne kaldes endnu i Island hans Skrift 139. Han opvækker Döde ved Tryllesange og Runer, 146; kaldes «al Troldoms Ophavsmand» af en kristen Skjald, 77: hans 9 herlige Sange 143. Han opfordres (af en Hedning) til at straffe en uretfærdig Konge, 169. Hans

Digitized by Google

(Navns) forskjellige Monogrammer i Binderuner, *a*) 305, 359, *b*) 312, 362, *c*) 473, *d*) 166. Han menes at være afbildet paa den unike Guldbrakteat med det angelsaxiske Runealphabet, 621, ligesom og paa et andet, hvor hans Navn synes at være anbragt i Runer, 596-97. Haus Skaal pleiede at drikkes ved Offergilderne til Seier og Vælde for Kongen, 401. Skrevne Bönner og Sange til ham i adskillige, formodentlig angelsaxiske Böger fra Hedenold, 152. Han anraabes om Lykke i Terningspil 377-78. Hans Navn menes at forekomme i en Runeindskrift paa et norsk Drikkehorn 408; i en magisk Runeindskrift i Björnshulen paa Island (som *Herian*) 567. Han paakaldes endnu i Sverrig 601-602. Jfr *Woda*, *Voden*, *Fjölner*, *Runer*.

Ods-Herreds mærkelige Oldtidsminder, 17-18, 407, 484, 543. Dets eller Sjællands Odde med den saakaldte *Gnibe*, 80, 484; jfr. *Larsen*, *Kongsted*.

Oepitz i Thüringen, dets mærkværdige Oldtidslevninger, Gravhöje med Stenkammere o. s. v., hvori Jernvaaben og et Urnelaag med Rune-Indskrifter ere blevne fundne, 610-614, 649.

Offa, en northumberlandsk Fyrste, menes at have opreist det Ruthwellske Stenkors med Runer, 14, 617-18, jfr. *Ruthwell*.

Offergilder, Skandinavernes, 399-402. Germanernes, 402. Vendernes 404, 406-407, jfr. 405. Angelsaxernes, forvandledes, med Pavens Tilladelse, til Gjæstebude ved Kirkerne, ligesom forhen ved de hedenske Templer, 405.

Offerild, den hellige, blandt de nordiske Hedninger, burde stedse vedligeholdes, 579.

Offerskikke (de gamle og overhoved hedenske Folks); deres besynderlige Overeensstemmelse, 144-145. Skandinavernes og Finlappernes i Særdeleshed, 233, 400-402, 506. Blandt Venderne, 404, 404, 406-407; jfr. de tre næstfölgende Artikler.

Offerspaan (*blótspánn*), henhörer til Rhabdomantien, 149.

Offersteder, Skandinavernes og Finlappernes, 233, 506-507; forstyrrede af Kristendommens Forkyndere og Udbredere, 201, 507; jfr. *Hörger*, *Tingsteder*.

Offringer (de gamle Nordboers) ved Indvielse af Runer, indridsede (eller optegnede) af Odin selv, m. m. 144; anstillede i forskjellige Anledninger, 20, 72 (jfr. 71), 86, 87, 167, 171. Forbudne i Kirkelovene o. s. v., 20, 173.

Ogham eller *Ogum*, det saakaldte brittiske, 430; see *Irlændernes* gamle Alphabeter.

Olaf, formodentlig den ene af Norges ældste Enevoldskonger af dette Navn; en mod ham stilet Indskrift, bagvendt, og i Binderuner, paa en Klippe ved Farsund, 201-202. En norsk Kong Olaf lod en Grændsesten sætte i Sogndalen, 480. See de to næstfölgende Artikler.

Olaf Haraldsön, kaldet den Hellige, Norges Konge; han forfölger og afskaffer Hedenskabet, 201, 507. Overtro om hans Gjenfödelse m. m., 103; jfr. *Magnus*.

Olaf Tryggvesön, Norges Konge, indförte först Kristendommen i Norge, forfulgte Troldmænd, nedbröd de fordum hellige Stensætninger, Offersteder og Templer, 201, 507.

Digitized by Google

Olafsen (*Eggert*), hans ypperlige Underretninger om Islands Runer og Rune-Indskrifter m. m., 22, 185-187, 567-68. Om Nordens ældste Versemaal, især for Tryllesange, 375.

Olafsen (*John*) fra *Grunnavik* i Island (som og skrev sig *Brachycolpius*) undertiden kaldet den ældre, en lærd islandsk Oldgrandsker i Kjöbenhavn (död 1779); hans endnu ikke i Trykken udgivne *Runologie* (skrevet 1733, revideret 1752); i dette Skrift sögte han at udvikle sine Meninger om Runernes Oprindelse fra den Spanske, saakaldte toletanske Skrift m. m., hvilke han dog siden tilbagekaldte i et stort, heller ikke udgivet Værk over *Snorra-Edda* og *Skálda* (skrevet 1760), 10, 180, 181. Enkelte af ham meddeelte Exempler paa Binderunernes Skrivemaade, 105. Hans Underretninger om Runernes Tredelinger, 275.

Olafsen (*John*) fra Svefneyum, som og skrev sig *Hypnonesiensis*, undertiden kaldet den yngre, en lærd og særdeles grundig islandsk Oldgrandsker i Kjöbenhavn (död 1811), 10, 340.

Olafsen (*Magnus*), islandsk Præst, hans Underretninger om Runer og Binderuner, 166, 197-198.

Olafsen (*Magnus*), fra Svefneyum, Islands sidste Lagmand (död 1800), Broder til *Eggert* og *John*, 186.

Oldenborgske (det) Drikkehorn, af forgyldt Sölv med Indskrift, 408.

Ole (*Oli*, *Uli*, *Áli*), synes at nævnes i Runamoindskriften 49, 65, 66, 302. 311, 357, 362, 384, 385, 386; var en norsk Kong Sigurds Sön og Harald Hildetands Söstersön; han kaldtes (*hinn*) *frækne* eller *vegetus*; var först Haralds men siden Rings Krigshövding, 75. Efter Haralds Fald fik Ole Herredömmet over Skaane og blev senere Konge i Danmark, men ombragtes af Stærkodder efter dets misfornöiede Hövdingers Tilskyndelse, 95. Navnets höie Ælde og forskjellige Afændringer m. m., 357-358, 385-386. En vis Ali nævnes i Leerager eller Björketorp Indskriften, 432-434; det er mueligt, at han er identisk med Sögubrots *Áli*, Saxos *Olo*, 435, 439, 453-54. En Ale eller Ole nævnes og i en Runeindskrift paa en Steen ved Bye i Norge, 492.

Oleg, en af de russiske Væregers störste Krigshövdinger, 268 o. f. Hans Gravhöi, 256.

Olga, (*Ölga*, *Hölga*, *Helga*), Russernes berömte Herskerinde, 268 o. f.

Olsen (*Isaak*), opdager og beskriver Finlappernes Trolddomsruner m. m, 230-231, 233. Hans efterladte Haandskrifter benyttedes af Arendt, 231.

Oluf, s. *Olaf*.

Olunda, s. *Ölunda*.

Omgange, religiöse eller magiske, om de hedenske Templer eller Helligdomme m. m. i det gamle Norden, og end senere, foretagne i en vis Retning (bagvendt eller mod Solens Opgang), 371-374.

Omi, et af Odins Binavne, 534.

Omund, Oles Sön, Konge i Danmark, 438-439.

Opi (Aabenhed, Gaben), eller *ópi*, (Skraaler, Skriger), en magisk Binderune, 139.

Orakler, Gudernes, raadspurgte i det gamle Norden, 71; videre see *Lodkastning*,

Digitized by Google

Rhabdomantie, *Kvistruner*, *Spaadomskunster* m. m.

Orcus, hos Saxo, betyder Valhall, 87.

Orlagau i Thüringen, mange der forekommende Oldtidslevninger, 608-615.

Orm den Engelske (*enski*, *Anglicus*), i Harald Hildetands Krigstjeneste, 453.

Orm Britannicus, ligeledes (rimeligvis den samme), 453.

Osiris, hans Navn anbragt paa et Kors som Hjelmprydelse, 288-289.

Oskold, (*Hoskold*, *Höskuld*), en af Varegeren Ruriks Krigshövdinger, siden uafhængig Fyrste af Kiev, 267 o. f. Hans Gravhöi, 256

Osseterne eller *Oserne* (fordum kaldede *Aser* og *Alaner*), i de kaukasiske Dale, indskjære endnu Characterer paa Træstave, isteden for Skrift, 217.

Ossians Skildringer af Nordboernes Gudsdyrkelsessteder, samt Præster, Skjalde eller Troldmænd, 82-83.

Ostar, de gamle Germaners Guddom, 609.

Ostrogard (*Austr-Garðar*), en gammel Benævnelse for det russiske Rige, 267.

Other (eller *Ottar*), en norsk Höving paa Helgeland, hans Farter paa Handelsreiser og Udvandring til England m. m., 415.

Otto, den hellige, Vendernes Apostel, menes at have bortfört fra dem en Löve med Runeindskrift, til Bamberg, 643.

Ottonerne, to romersktydske Keisere; den 1ste og d. 2dens Monogrammer, 291-292.

Oudrup i Jylland, dets mærkelige underjordiske Stenbygninger, 522.

Outzen (Forfatter af *nordfrisisches Wörterbuch*), enkelte af hans philologisk-antiqvariske Bemærkninger, 357-358; hans (med Ordbogen följende) frisiske Onomasticon. 409. Om Guldhorns-Indskriften og dens Forklaring, 414.

Oxann (*Fr.*), om den af Leake opdagede formeentlig ældste græske eller phrygiske Indskrift, 295.

Oþinn, s. *Oðinn*.

Oþoli (*úþoli*, *Utaal*), en magisk Binderune, ommeldt i et af de ældste Eddadigte, og fremstilt efter hine Configurationers sædvanlige Regler, 138; jfr. *Ergi*, *Opi*, *Æði*, *Topi*, *Tjösull*, *Þurs*.

P.

Paakaldelser, s. *Bönner*, *Besværgelser*.

Pallas, om de ældste sibiriske Indskrifter, 259-60, 648.

Palmer (*pálmar*), kaldtes de indviede Grene eller Kviste af forskjellige Træer eller Buskvæxter, der her i Norden fordum repræsenterede de Palmegrene, som i de sydligere Lande pleiede at indvies paa Palmesöndag; de betragtedes som Amuleter, der kunde afvende Torden o. s. v., 160; jfr. *Palmeruner*, *Kvistruner*, *Grenruner*.

Palmer (*Georg*), engelsk Hvalfanger-Capitain, hans Facsimile af Kingitoarsuks Runeindskrift, efter det ældste (danske) Kobber, udgivet i England, 576.

Palmeruner (*pálmrúnar*), en Art eller Omdannelse af Kvistruner, opfundet eller tillempet efter Kristendommens Indföreise i Norden; 160, 275-276; jfr. *Palmer*, *Kvistruner*.

Palmyra-Indskrifternes Characterer, 8.

Paludan, Provst, om interessante Oldtidsminder paa Möen m. m., 462-463.

Palæographiens Restauration ved Mabillon (og flere blandt hans Samtidige), 288, 291. Kopp's store Fortjenester af den,

Digitized by Google

10, 295 o. f., 368 o. f. I de nyeste Tider har den gjort næsten utrolige Fremskridt, især med Hensyn til Asiens og Afrikas ældste Skriftarter, 3, 25-26, 51, 51, 353. (See ellers *Runer* og de af dem mest fortjente Forfatteres Navne).

Paradiset, efter de hedenske Russers og Nordboers Tro, 257.

Paradis-Hulen (*Paradísarhellir*) i Island, dens Indskrifter og Binderuner, 21-23, 187, 244, 292, 304, 325, 568-73, 654; jfr. *Johnsen* (*St.*), *Sæmundsson*, *Lisch.*

Paris, indtaget af Ragnar Lodbrog (den yngre), som kun gav det (m. m.) tilbage mod en Godtgjörelse af 7000 ℔ Sölv, 116.

Passe, udstedte i Rusland for Kjöbmænd og andre Reisende i dets hedenske Tider, 247.

Paul, Erkebiskop af Nidaros (eller Trondhjem), hans strænge Forbud mod Runer, Trolddom o. s. v., 177.

Paulsen, *Bjarne*, Landphysicus i Island, s. *Povelsen.*

Paulsen (*Gunnar*), Provst, om et Eddasted, vedkommende Runerne, 339.

Paulsen (*Svend*), Districtschirurg, hans Reiser i Island og Underretning om Hulen Snorrariki og dens Indskrifter, 573-74.

Peda (*Peada*, *Beda*), Konge af Mercien, hans Runemynter, 213-14.

Pedersen (*Bendt*), Gaardeier i Udleire, 524,

Pedersön (*Jens*), Provst, hans Beskrivelse over Bornholm, med Aftegninger af Runeindskrifter, som nu ei kjendes, 455-53.

Pedersön, *Niels* (*Nicolaus Petri*), Præst paa Möen, meddeler et af Worm publiceret gammelt dansk Runealphabet, 560.

Pehlvi- (eller *Pehlevi-*) Indskrift paa en Sten, indfattet i en i Fyen funden Guldring med Runer, 587.

Pelasgiske Skrifttegn, ligne Runerne, 284, 296, 298; de forvexles med dem af d'Hancarville, 280; jfr. *Græsk*, *Græker*, *Italien.*

Penningegraven, s. *Kivikmonumentet.*

Pergamentsstrimler (eller tynde Skindremme) med magisk-religiöse Indskrifter, brugte som Phylakterier af Hebræerne o. fl. om Hoved og Arme, formodentlig i Overeensstemmelse med de gamle Nordboers Skikke, 132, 340; jfr. 141 o. f. Fordum ophængte paa Stænger, i Tydskland, for at afvende Uveir, 221.

Peringsköld, om Magogs Gravminde i Sverrig o. s. v., 5; hans Udgave af det saakaldte *Sögubrot*, 67 o. f., og af et Saga-Fragment, vedkommende Northumberlands Historie, 98.

Permske Mindesmærker med Skrifttegn, der ligne Runer m. m., 123-124; jfr. *Bjarmaland*, *Ragnar Lodbrog* (den yngre).

Persernes Kileskrift kan nu dechiffreres, 3; deres Rhabdomantie, 134-475; Phylakterier, 132, 586-88; jfr. *Mager*, *Meder.*

Pertz, aftegner det vatikanske Rune-Alphabet (og forskjellige andre), 621-22.

(*St.*) *Petersborgs* keiserlige Museer, rige paa Kunst- og Pragtstykker fra de gamle Gravhöie i Krim o. s. v, 521.

Petersen (*N. M.*), Prof., hans Mening om Runernes Oprindelse, 8, 418-19. Om Thule o. s. v. hos Saxo, 89. Om Skjalden Gards Hjemsted, 91. Om Braa-

Digitized by Google

valleslagets Tidsbestemmelse, 97. Om Danmarks hierarchiske Indretninger i Hedendommen m. m., 462. Om Finner eller Finlapper, som Nordens ældste Beboere, 522, og Celterne, som de næstældste, 534. Hans övrige Undersögelser over Runerne og danske Runeindskrifter i Særdeleshed, 188, 322, 411; jfr. 13, 149, 426, 444, 457-459, 483.

Peterson, Constructions-Lieutenant i Carlskrona, hans Fortjenester af Leerager- eller Björketorp-Mindesmærket og dets sjeldne Runeindskrifts vigtigste Aftegning, 424 o. f., 435, 437, 440, 656.

Petri, s. *Pedersön.*

Phoeniciernes egentlig skrevne Literatur er forlængst aldeles tabt, 156; deres Bogstaver ligne i en höi Grad Runerne, 8, 42, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 309, 312, 626, 628; jfr. *Gesenius*, *Lindberg.*

Phrygiske Skrifttegn ligne Runerne, 284, 295.

Phylakterier (overtroiske Beskyttelsesmidler), 368; som Strimler, bundne om Legemet, betegnede med Runer eller andre mystiske Characterer, 132, 441, jfr, 143; for Huse, ved lignende Sedler eller Indskrifter over Dörene, eller ved Flöie (eller Veirhaner) over Taget, 132, 221, 372; for Markerne, ved lignende Vimpler eller Flöie o. s. v,, 221; for Skibe eller Krigerrækker; jfr. *Faner* (Flag). *Phylacteria diabolica* (efter de Kristnes Begreber), 640; jfr. *Amuleter*, *Talismaner*, *Heill.*

Picterne, et Folk i Storbritanien, muelig af nordisk Oprindelse, 15, 96.

Pilekviste, brugtes til overtroiske Spaadomskunster af Skytherne og af Alanerne (et gothisk Folk), 134; efter Kristendommens Indförelse i Norden indviedes de som Surrogat for Sydboernes hellige Palmegrene og bevaredes som religiöse Talismaner, 160; jfr. *Rhabdomantie*, *Kvistruner*, *Grenruner*, *Tene.*

Pipin, fransk Konge; Pröver af en indviklet latinsk Indskrift, indeholdende hans Gavebrev (fra det 8de Aarhundrede) til St. Germains Kloster, 288.

Pireus, Athenens Havn, i sildigere Tider ogsaa kaldet *Porto Leone*, en der forhen opstillet Marmorlöve med Runeindskrift, 579, 652 o. f.

Pluto (*Odin*), efter Saxo's latiniserede (her af Grundtvig rettede) Oversættelse, 86.

Plöyen, Amtmand, hans heldige Bestræbelser for at opsöge og bevare Færöernes Oldtidsminder, 349, 556 o. f. jfr. 652, 658; Underretninger om de fattige Shetlænderes Bygningsmaade, 527.

Pogodin, hans Undersögelser over de russiske Varegers skandinaviske Herkomst m. m., samt Meddelelse af Tegninger over russiske Indskriftstene, 248.

Potocki, Greve, hans Beskrivelse og Tegninger over vendiske Oldsager og Runeindskrifter, 237, 238, 240, 637, 641-42.

Povelsen (*Bjarne*), hans Reiser i Island m. m., s. *Olafsen* (*Eggert*).

Preusser, de hedenske; om de have kjendt Skriftens Brug, 225-228; især om Indskrifterne paa deres Faner eller Skjoldbannere, 225-227. Om Charaktererne paa den Dantzigske Bronce-Urne, 41-42, 227-228. Deres ældste Höfding- og Præstestamme menes at være kommen fra Skandinavien. 228; jfr. *Bayer*, *Voigt*, *Lithauere*, *Narbutt*,

Digitized by Google

Prillwitz, nu i Storhertugdömmet Neu-Strelitz, i Nærheden af det gamle Rhetras Ruiner; om de i dets Omegn fundne Oldsager, 236 o. f.; 638-40, 644, 658.

Primstave (fordum *Runestave*) af Træ (hvori Kalenderne vare indskaarne med Runer, s. *Kalender*,

Prinsep, hans store Fortjenester af den indiske og indisk-baktriske Palæographie, 25.

Præstebjerget paa Möen, 463.

Præster, de hedenske Nordboers, vare ofte tillige Fyrster eller Skjalde, 83-85, 90-91. En saadan præstelig Höving i Danmark kaldes i en Runeindskrift Gudernes Ven, 82-83; andre siges, i Eddadigtene, at have været indviede til Guderne, 83. De (ældste i Sverrig) lærte Runer af Odin selv, og lærte dem igjen til deres Efterkommere, 175. De kaldtes Talere (Þulir) og deres Overpræst især den store Taler (o. s. v.), 144-48, 462-64; jfr. 140; deres Indridsen af Runer paa Stene bevidnes af Indskrifter, som endnu haves, 413. See ellers *Offringer*, *Runer*, *Spaadomskunster*, *Bönner*, *Tryllesange* m. m.

Punisk-numidiske Skrifttegn, 285; jfr. *Phoenicisk*, *Carthaginenser*.

Pytheas's Reiser til Thule eller Skandinavien i vidtlöftigste Forstand; jfr. *Thule*.

R.

Raadengaard, som baade kunde „digte og *rune*", 148; jfr. Talemaaden: *at raade Runer*, 144.

Rachlou, Provst, som i sin Tid sörgede for den særdeles mærkelige ved Snoldelev fundne Runestens Conversation, — hans Indberetning om Byens og Omegnens Oldtidsminder, 459.

Radbard (*Ráðbarðr*, *Rathbartus*), en Konge i Garderige (eller Rusland), Harald Hildetands Stedfader; siges at have været viet eller helliget til Guderne, 75, 83. Jfr. *Randver*.

Radegast, Vendernes Afgud, to Broncebilleder af ham (i Neu-Strelitz) med ægte Runer, 658.

Rafn, *C. C.*, hans (endnu eneste) paalidelige Udgave med Oversættelse (i Værkerne *Fornaldar-Sögur* og *Nordiske Fortids Sagaer*) af det saakaldte *Sögubrot af fornkonúngum*, der indeholder Beretninger om Harald Hildetand, Sigurd Ring, Braavallekrigen m. m., 67-68; hans Udgave af *Krákumál* og Ragnar Lodbrogs Saga m. m. 111.; af *Færeyingasaga*, 558; om hans *Antiqvitates Americanæ*, 285-286, 576. Hans antikvariske Undersögelser over Ods-Herreds Mindesmærker, 484, 543. Hans Mening om Runeindskrifterne paa det ved Strarup fundne Diadem 586, jfr. 615.

Rafnkelsstade (*Hrafnkélsstaðir*) i Island; Landnamsmanden Rafnkels der formeentlig befindtlige Gravsted med en Runesten 561-62.

Ragnahellir (Gudernes Hule) paa Islands Vesterland 569.

Ragnar Lodbrog (*lóðbrók*) *den Ældre*, dansk Konge 108, 109, 113-114, 124, 128.

Ragnar Lodbrog den Yngre, dansk Konge, 108, 109, 113-114, 114-122, 123.

Ramrúnar (ramme eller stærke Runer) 147, 164.

Randers, en i dets Nærhed funden og

Digitized by Google

der fordum opbevaret Sten med Binderuner (o. fl.) 189-90; dens skammelige Ödelæggelse (formodentlig i vore Dage), 191.

Randver, Harald Hildetands Halvbroder, 75, 83; jfr. *Radbard*.

Ransberg, i Vest-Götland, Binderuner paa dets ældgamle Kirkedör, 206.

Rask, *H.*, Cand. theol., hans Meddelelse af hans afgangne Broders Undersögelser over de saakaldte tydsk-angelsaxiske Runer 410, 621.

Rask, *R. K.*, hans Fortjenester af Runestudiet, overhoved 17. Forklaring over Glavendrupstenen 82, 333; Brynderslevstenen, 192, 333; Runestenen fra Kingitoarsuk, 207, 334, 575; Tirstedstenen 323; Snoldelevstenen 426, 458; Kallerupstenen 466-67, og over Ottars og Ulfstens Reiseberetninger 415. Om det iberiske (georgiske) Sprog, m. m. 328. Hans Udgave af *Snorra-Edda* med *Skálda*, 330. Han regner Letter og Esther til de finske Folk, 228. Om Finner eller Finlapper som Nordens ældste Beboere 522, og Celterne som de næstældste 534. Hans Afhandling om brittiske Ringe med Runeindskrifter, 589. Hans System for Sanskrits Retskrivning med latinske Bogstaver, anvendt af Westergaard 353 o. f. Hans Bemærkninger mod Kopps Forklaring over Guldhorns-Indskriften, med hans egen Læsning af samme 410 (jfr. 410-411). Om det angelsaxiske Rune-Alphabet paa en Guldbrakteat (nu forvaret i Stockholm) 621-23, 628-29-30-31-32. En ham tilhörende, i Rom (af en Ubenævnt) taget Afskrift af det vatikanske Runealphabet, 621. Han havde erholdt Petersons vigtigste Tegning af Leerager-Indskriften, 425.

Rasmussen, *I. L.*, hans Undersögelse om Arabernes og Persernes Bekjendtskab og Handel i Middelalderen med Rusland og Skandinavien, 256 o. f.

Rav, forarbeidet til et usædvanlig stort Amulet 591, 650. Mindre Smykker eller Amuleter i Form af smaae Steenöxer eller Hamre, Kiler, Köller o. s. v. 590-91.

Ravnen, som Odins Attribut m. m. 596-97. Som Skjoldemærke for en Runemester og Skjald i Kjæmpeviserne, 148.

Rawert, Etatsraad og Fabrikdirecteur, aftegner den i Staden Slesvig fundne ældgamle Runesten og söger Oplysninger derom, 476-77.

Regin, *Sigurd Fafnersbanes* Fosterfader, lærer ham Runer 148.

Reginarius (*Reginfrid*, *Regner*) s. *Ragnar* (Lodbrog, især den yngre).

Reikholt paa Island; om en der nylig fundet Runesten der menes at være sat over den berömte Snorre Sturlesön, 564-67.

Repp, *Th. G.*, hans Undersögelser over Indskriften paa Stenkorset i Ruthwell, 13, 15, 616, 619. Hans Mening om den færöiske Kirkebö-Stens Alder m. m. 349, 555. Hans latinske Oversættelse af Laxdæla 197.

Resen, *Peder*, siges (urigtig) at have ladet 13 Runestene flytte til Kjöbenhavn, 442.

Rhabdomantie, (hvorfra Runerne formodentlig have deres Oprindelse), dens Brug hos mange gamle Folk, 129 o. f. tilskrives selve Aserne, 143; brugtes af Nordboerne 149 o. f. 600. Jfr. *Ritter*,

Digitized by Google

Lodkastning, *Kvistruner*, *Spaadomskunster*.

Rhetra, fordum Obotriternes Hovedstad eller ypperste Tempel; dets Ruiner (i Storhertugdömmet Neu-Strelitz) og de der fundne Oldsager m. m. 236, 637-40, 656. Jfr. *Prillwitz*, *Sponholtz*, *Masch*, *Potocki*, *Hagenow*, *Lewetzow*, *Lisch*.

Ridsen eller *Risten* af Runer, om disse Ords oprindelige Betydning m. m. 140, 149-150. Forbuden i norske og islandske Love 177, 179, 182, 233.

Ries (eller Riis) Kirke i Sönder-Jylland; en Runesten berettes at have været der, 554-55.

Ring (*Ríngr*, *Hríngr*), synes at ommeldes i Runamo-Indskriften, 49, 65-66, 306-307, 360, 385, 386. Harald Hildetands Söstersön, 49, eller Brodersön, 50. Blev Konge eller Underkonge i Sverrig, 74, 75. Hans Fjendskab med Harald og Aarsagerne dertil 75, o. f. Snorre Sturlesöns Vers derover, 76-77. Hans Tale paa Braavalles Valplads, 79. Herredömme over Danmark 95. Er formodentlig den samme som Sigurd Ring, Konge over Sverrig og Danmark samt andre fremmede Lande især Northumberland eller en Deel af England 95-103 (o. f.) jfr. 106. Hans Efterkommeres Stamtavle til det 9de og 10de Aarhundrede, 128. Bredsdorffs Afhandlinger om hans Historie m. m. 48, 113.

Ringe med Rune-Indskrifter af Guld, 12, 221-223, 247, 588-89, 656, 657; af Sölv 247; med indfattede Stene 247; af Sten, med Binderuner, see *Amuleter*, *Hammarlöf*, *Nilsson*.

Riser, Folk af overordentlig höi og för Vext, 277; jfr. *Russer*.

Risar (Russer?) *Risaland* (Rusland?) 277, jfr. 256. Riser (*gigantes*) hos Saxo meentes fordum at have beboet Skandinavien og *Olaus Magnus* antog at deres Bedrifter vare indhugne paa de ældgamle Runestene, der i hans Tid saaes at være indlagte i svenske Kirkers Mure, 220. Jfr. *Jætter*.

Risten, s. *Ridsen*.

Ritter, *Carl*; hans for Nordboerne vigtige Undersögelser om Geters og Gothers Historie og Vandringer, samt de Indo-Skythiske og Baktriske Mindesmærker, Buddha- Vodans Cultus, m. m., 26, 647-48. Om Rhabdomantiens ældgamle Udbredelse fra Asien til Europa, o. s. v. 149.

Rockelstad Runesteen (i Sverrig) 434.

Rohald (eller *Roald*), en dansk Taler eller Præst i Hedenold, nævnt i en Rune-Indskrift 413, 457 o. f.

Rohirzci i Karpatherne; Klippeindskrift sammesteds 642.

Rohmann, *J. L.*, (nu Sognepræst til Rönninge i Fyen) opdager en særdeles mærkelig Runesten (m. fl.) i Sönder-Vissing i Jylland, 25.

Roma, som Monogram (der dog tillige kan læses *Amor*, *Mora*, *Armo*, *Ramo*, *Maro*) 289.

Romerske Indskrifter i Frankerige, med sammenföiede og tildeels bagvendte Bogstaver, 288. Jfr. *Italer*, *Latin*, *Tachygraphie*.

Romsdalen i Norge; en derværende mærkelig Klippeskrift med Runer, s. *Runeberg*, *Vœblungnæs*. Dens övrige mange og mærkelige Oldtidsminder 507, 513.

Digitized by Google

Dens Indbyggeres langvarige Modstand mod Kristendommens Indförelse 506-507.

Rongstedlund i Sjælland, Undersögelse af en af dets store Gravhöie, 615.

Rosenvinge, I. Kolderup, Bemærkninger om Bomærkers m. fl. Anvendelse efter de gamle danske Love, 183-184; 200.

Roskilde Domkirkes ældgamle Træbog (*træbook*), 135. Fruekirke og forhen Frue-Kloster sammesteds, deres Eiendomme 461, 465.

Roskilde-Egnens Gravhöie, tildeels udmærkede ved pyramidalsk Form og lignende visse russiske 255.

Rothe, L. A., om Gallernes, samt Druiders og Barders Skrift, 636.

Rudbeck, Ole, hans overdrevne Meninger om Runernes höie Ælde, 5.

Rudding om Runer paa angelsaxiske Mynter 626, 628, 629, 630.

Ruhenthal (i Westphalen); en der, under en Gravhöi, fundet mærkværdig Steen, med en særegen indhugget Indskrift, 542.

Rumohr, hans Mening om vendiske Oldsager og Runer, 637.

Rún, (*Rúnar*) s. Rune, Runer.

Runahallar (saakaldte), i Bleking, ogsaa kaldede *Galtastenar*; jfr. *Björketorp*, *Leerager*.

Runamo, en öde Skovegn tildeels med flad Klippegrund paa Landsbyen Mörtjuks Grund og i Nærheden af Hoby i Bleking, beskrevet (eller aftegnet) af Saxo Grammaticus 29-30, 52-53, Skonvig og Worm 31, Björner, Brocman 30-33, Mützell 32, Hilfeling 54-55 Arendt 33, 55, 56, Sjöborg 34, 55-57, C. R. Wulff, 57, W. C. Grimm, 157-158; det kgl. danske Videnskabers Selskabs Committee 35-43, 647; Berzelius, 58 o. fl. — Stedsnavnets Oprindelse (forklaret af Molbech), 32. Stedet angives, i Kortet over Bleking m. m. i Middelalderen, ved Langebeks Script. rer. Dan., som. *Monumentum Haraldi Hildetand*, 61. See ellers den næstfölgende Artikel.

Runamo-Indskriften er fra umindelige Tider bleven anseet for at bestaae af indhugne Runer, og tilskrevet Kong Harald Hildetand, efter Saxos Beretning, 29-31, 52-54. Kong Valdemar den 1ste, (kaldet den Store), lod den undersöge af runekyndige Mænd, 29, 52. Om Indskriftens övrige Undersögelser, see ovenfor under *Runamo*. Dens flade eller horizontale Beliggenhed, 33 o. f. Paralleler dertil i vort Norden, forsaavidt de endnu haves, 63-64, Stedets physiske Undersögelse og Beskrivelse, ved Forchhammer, 36-41; jfr. 42-43. Indskriftens bagvendte Retning (fra Höire til Venstre) antoges först 1834, 48-49, 62-63. Den synes at være affattet i det ældgamle *Starkaðarlag* eller Stærkodders Versemaal, 48, ogsaa (end nöjere taget) kaldet *Galdralag* eller Trolddoms-Melodie; Stærkodder besang netop Braavalleslaget, hvis Tidsbestemmelse af de kyndigste Grandskere censstemmig henföres til det 8de Aarhundrede, 48. P. E. Müllers Mening om dens Dechiffrering, 49-50. Dennes förste trykte Bekjendtgjörelse, 50. Aarsagerne til Udsættelsen af de fuldstændige Forklarings-Forsögs Udgivelse, 54 o. f., 23 o. f., 50 o. f. Indskriften ommeldes aldeles ikke af Liljegren i hans ellers indholds-

Digitized by Google

rige *Runurkunder*, 57. Den synes ikke at være bleven bestemt til noget egentligt Mindesmærke, men til etslags magisk-religieus Bandsættelse af Landsforrædere, og Bönner til Guderne om den retmæssige Konges Seier i forestaaende Kamp, formodentlig den i Nordens Oldtid mest berömte, nemlig Braavalleslaget, 62. Dens forskjellige, sandsynligviis magisk-symboliske Egenheder, 62, 63. Forfatterens Forsög til Indskriftens fuldstændige Dechifrering og Forklaring, 65-66 (jfr. Kobberpladerne Tab. II, III), og til dens ny-danske Oversættelse, 67-68. Palæographisk Udvikling af dens enkelte Bogstaver og Binderuner (med Bemærkninger om Paralleler til de sidstnævnte, samt sammes Sammensætning og Oplösning i fremmede Skriftarter), 287-320, med forskjellige Tillægs-Oplysninger, 321-51. Indskriftens Charakterers Omskrivning til Ord og Navne ved almindelige Runer i sædvanlig Retning, med tilföiede philologiske Bemærkninger, 352-67, og andre Tillæg, 368. Historiske Undersögelser angaaende Runamo-Indskriftens formeentlige Anledning og Indhold (med tilföiet chronologisk Stamtavle) 67-128. Dens Binderuner (eller Configurationer af Runebogstaver) udgjöre vel tildeels visse, i Oldtiden bekjendte magiske Charakterer, 148. Dens Hovedbestanddele: simple Runer og Binderuner, 149; i Dannelsen ligne de Oldtidens Kvist- eller Gren-Runer, 149, 159. Dens Binderuner og deres Paralleler omhandles udförlig, med Hensyn til det gamle Norden, 164-68, (jfr. 169-74), 177-210, og med Hensyn til andre beslægtede Folk, 174-76, 211-84, 287-92. Dens samtlige Ord ere til i det nyere Danske, 352-67. Den lader sig ligesaavel læse bagfra som forfra, uden at forandre Mening, 380-81. Gammel Overtro om Vers af lignende Beskaffenhed, 379-84. Forsög til at paapege og oplyse dens særegne symboliske Egenheder og Charakterer, 368 o. f., 384 o. f. Dens egentlige Metrum er det saakaldte *Galdralag* (Tryllesanges Versemaal), 374-75. Dens övrige Paralleler i denne Henseende, 374-380; jfr. 381.

Runberge, s. *Runeberget*.

Runby Runesten i Sverrig, 433.

Rune (*rún* i Fleertallet *rúnar*, nu i Islandsk *rúnir*, Runer o. s. v.); dette Ords Betydning i det oldnordiske og flere beslægtede Sprog, 129-32, 206, 228; jfr. 337-340. Oprindelsen til Runebogstavernes Benævnelser, 136. Runernes formeentlige Herkomst fra de ældste Folks Rhabdomantie, 133-139. Langvarig Strid om de nordiske Runers Oprindelse eller Brug til Stenindskrifter i hedensk eller kristelig Tid, 34. Ældre svenske Lærdes forskjellige, hinanden meget modstridende Meninger, 5-7, ligesom og adskilliges blandt vore Samtidige, 7, De fleste skandinaviske Forfattere antage Runernes Oprindelse fra Asien, eller fra Grækernes gamle Colonier ved det sorte Hav 8; dog udlede andre dem fra Moesogother, 9, Angelsaxer eller Tydske, 10, eller endog fra Middelalderens latinske Skrift, 10-11. Muelighed af Runernes tredobbelte, (phoenicisk-brittiske, phoenicisk-græsk-galliske og græsk-asiatiske)

Digitized by Google

Oprindelse), 8, 284-86. Worms betydelige Værker over de nordiske, samt Hickes, W. C. Grimms og Kembles Skrifter over de angelsaxiske eller tydske Runer, see disse Navne. Vort Norden har mange forskjellige Hedenolds Runeminder, som her forelöbig opregnes, især de som ere opdagede i den nyeste Tid (til Udgangen af Aaret 1838) og fremvise de saakaldede Binderuner, 17-23. Disse successive Opdagelser bevirkede Forfatterens Udsættelse af hans Foretagende, at udvikle og forklare Runamo-Indskriften og af et andet længe paatænkt Værk, om de nordiske Runers Ælde og Oprindelse, som skulde söge at erstatte et af Skule Thorlacius forehavt Arbeide af samme Art, i hans Tid bestemt for det Kongelige danske Videnskabers Selskabs Skrifter, 23-24. De imidlertid udkomne vigtigste Skrifter om Runerne, opregnes, 24-25, jfr. 7, 8, 9. En almindelig Undersögelse om Runernes Alder og Herkomst kan neppe sluttes förend Oldtidens nyopdagede indiskbaktriske, indiske og flere asiatiske Skriftarters Beskaffenhed og Sammenhæng m. m., ere blevne fuldkommen oplyste, 25-26. Runamo-Indskriftens Linier ere tildeels et Kunstproduct, sandsynligvis Runer, 40; disse Charakterer bestaae da deels af simple Runer, deels Binderuner, 41; hvilke af Oldtidens Skrifttegn de især, ved förste Anskuelse fandtes at ligne, 41-42 (see ellers *Runamo*). Runerne kaldtes i Hedenold guddommelige 145-46, jfr. 130, 220. Deres Opfindelse og Dannelse tilskrives Guderne, især Odin, (jfr. denne Artikel) 132, 144, 146, 147. Dog fandtes de og blandt Alfer, 144, 145, Dverge, 144, 147, Jætter, 143, 144, og blandt de vise Vaner, 147. Et med Runer betegnet Belte nedfalder fra Himmelen, 145. De gamle Nordboers Præster, der og kaldes Talere, (*Þulir*), men dog især deres Yppersteepræst, vare runekyndige, 443, 144, 146, jfr. 140; först oplærte dertil af Odin selv, 175. Fyrstelige (og andre) Ynglinger undervistes i Runekunsten, 140, 148, 652; jfr. 622-23.. Visse Runeindskrifters höitidelige Indvielse (ved Bönner, Offringer o. s. v.) i den hedenske Tid, 62, 63, 66, 82, 84, 143-45, 147-149, 173; jfr. *Odin*, *Thor*. Ogsaa Kvinder lærte i Hedenold at læse og skrive Runer, 132, 140, 146, 172, 196, jfr. 150-51, og især (tildeels) Trolddomsruner, 172, 173, (jfr. 622-23). Middelalderens udenlandske Forfattere udgave Runerne for at være opfundne af Nordmannerne, 174 o. f., 176. De brugtes i Tydskland i det 6te Aarhundrede, 176. Runerne udgjorde i gamle Dage den nordiske Almues sædvanlige Skrift og Læsning, 177, især i Island, 22. Dog forbödes de i Norge af Konger og Erkebiskopper, 177, jfr. 233, og endsenere (1639 og 1748) i Island, 179, 182. En islandsk Underretning om de ældre Runers Beskaffenhed m. m., 178-79. Kong Valdemar den 2den indbefattede de ham bekjendte Runers Række i en Art af Sentenz, 330-33, hvorfor han meentes at have opfundet de stukne Runer, 17, 329. Et angelsaxisk Runealphabet sees paa en

Digitized by Google

ældgammelt Guldbrakteat, nu forvaret i Stockholm, 293. Andre nordiske Runealphabeter fra Middelalderen (deels ret- deels bagvendte), 350, 381. *Runernes* forskjellige Arter: *A*) i national eller ethnographisk Henseende, (inddeelte efter Folk eller Lande): 1) de nordiske overhoved, 1-12, 17-23, 129-189, 209-10, 246, 247, 277-78, 300-301, 322, 327, 328-36, 337, 340; jfr. 341-52, 514-38, 547-52, 555-80, 592-96, 598, 603-605, 608, 610-15. See ellers *Danmark*, *Sverrig*, *Norge*, *Island*, *Færöerne*, *Grönland*. 2) De saakaldte angelsaxiske, 11-16, 50-51, 129-30, 131, 152, 174-76, 211-15, 275, 387-95, 399-400, 401-509, 552-53, 581-82, 585-86, 596-97, 610-15, 616-20, 630-35, 647-50, 655-57. 3) De egentlige tydske, 11, 160, 215-23, 512-43, 608-15, 656, jfr. 648-49, 657. Nederlandske, 184-85. 4) Nordiske, men bestaaende af eller blandede med de nysommeldte fremmede Runearter, 16. I det nuværende Sverrig 336-48, 581, 585, 653, i Bleking i Særdeleshed, 419-54; i Danmark (med Sönderjylland eller Hertugdömmet Slesvig), 387-396, 454-474, 545, 550, 552. Paa det sidstfundne Guldhorn, 396-419, 656; i Norge, 485-509; jfr. 344-46, 387-96. 5) Moesogothiske, 9, 223-24, 225. 6) Formeentlige preussiske eller lithauiske, 16, 225-28, 642. 7) Lettisk-Esthiske, 228, 350. 8) Finske eller finlandske, 228-30, 335-36. 9) Lappiske, *a*) i Finmarken, 230-34, 235-36; *b*) svensk Lapland, 232, 234, 350-51; *c*) russisk Lapland, 235. 10) Vendisk-slaviske, 236-45, 637-44, 649, 658; jfr. 648. 11) Russiske, 245-79, 640-42, 649, 655, og varegiske, 279-84, 653. *B*) I figurlig eller i technisk Henseende (inddeelte efter deres forskjellige Dannelses- og Betegnelsesmaader), *a*) simple nordiske, forekomme eller ommeldes her paa uopregnelige Steder; *b*) stukne eller punkterede især, 17, 149, 299, 309, 316, 317, 329-35, 548, 575-577, 586, 587, 588, 609, 622, 651, 651; *c*) Binderuner, (*Bandrúnar*, *Vefjur*, *Slitrur*, *Límingar*), 17-19, 149, 161, 163-66, 168-79, 182-216, 218-22, 224, 228, 234-35, 240, 249-52, 258-63, 280-82, 287-93, 297-99, 303-20, 368-70, 394, 397, 474-85, 492, 500-503, 508, 514, 530-34, 550-51, 555-59, 562-84, 590-96, 599, 607, 608, 609, 610-14, 643-44, 647-58. See ellers; *Kvistruner*, (*kvistrúnar*), *Grenruner*, (*limrúnar*), *Lönstave* (*launstafir*), *Galdrastafir*, *Bomærker*, *Ligaturer*. *d*) Om de saakaldte Tredelinger og deres forskjellige gamle Arter, see *Þrídeilur*. *C*) Med Hensyn til den Retning, hvori de skreves eller læstes: *a*) Retvendte, (fra Venstre til Höire), vilde blive for vidtlöftige at opregne. *b*) Bagvendte, fra Höire til Venstre), 47-48, 65-66, 157, 214, 293-320, 333-51, 620-35, 647, 648, 650, 652, 655, 656, 657, 658; jfr. 370-74, 380-84, 648. *c*) Nedvendte (svensk *Stuprunar*), 336, 385, 567-68, 653, 655. *d*) Nedad gaaende (vertikale Binderuner), som maae læses ovenfra nedefter, 187-88, 203, 654; jfr. 165, 205. *e*) Opadgaaende (af samme Art), som maae læses nedenfra opefter, 204. *f*) Blandede, 197, 649 o. f.,

Digitized by Google

651, 652, 653. *g*) Uvisse, 203, *h*) i blandet Retning 346. *D*) Med Hensyn til deres Brug eller Anvendelse. I, af Overtro, (*Meginrúnar*, *Ramrúnar*, *Galdrastafir*), *a*) som formeentlig Lægedom, 132, 141, 142, 168, 372. *b*) heldbringende, 140-41, 147. *c*) Som Beskyttelsesmiddel mod Farer o. s. v., 132, 143, 162, 168; Seier-Runer, 140-41, *d*) For at haane eller skade Andre, 137 o, f., 200; *Ramrúnar*, ramme eller stærke Runer, 147, 169, 172; *e*) Til religieuse eller overtroiske Spaadomskunster, 133 o. f., 143, 590. *f*) Nekromantiske, (for at opvække Döde) 146, 173, 174. *g*) For at foraarsage Sövn eller Forglemmelse, 167. *h*) Paa Amuleter overhoved, 557-607, 620 o. f., 649-650, 651, 655, 656-57, 658. *i*) Magiske Runer, overströges med Blod, 168, 172, 378. II. Som sædvanlig Skrift, *a*) til skriftlige Meddelelser paa Træstokke, istedetfor de nyere Breve, 53, 133, 152, 172. *b*) til Optegnelser: i Træböger, 150 o.s.v., s. *Bogruner*, paa Pergament, 152, s. *Böger*. *c*) Til Tidens Udregning eller Forudbestemmelse, 140; paa Træ eller Been, see *Kalendere*. *d*) Til Bevaring af Digte eller Stamtavler (paa Træ eller Sten), 122, 196, 537. *e*) Til Optegnelse af Love, paa Trætavler, (endog af Diplomer o. s. v.), 7, 154. *f*) Som Mærker paa Handelsvarer, 208-9, 514. *g*) Til Gravskrifter, 5-8, 17 - 19, 25, 189-91, 194-97, 203-208, 237, 247-57, 324-26, 348-49, 388-96, 419-54, 482-84, 486-500, 502-503, 530-33, 544-45, 547-56, 559-67, 608-15, 637-40, 649, 651-51, 656, 658. *h*) s. *Grændsestene*. *i*) Til mindre Indskrifter: paa Legemets Dele, 133, 141, 143; paa Bindsler, viklede om saadanne, 141. Paa Stridshestens Öre, Bryst og Hov, Rovdyrs Klöer og Uglens Neb, 142-43. Paa Klipper eller Stene, (Bjergruner?) 141, 147,; (jfr. *Runamo*, *Hällristningar*, *Runestene*, o. s. v.). Paa levende Træers Bark og Stamme, mod Öst, 142; paa Bark og Næver (*liber*), 176. Ellers paa Træ, see ovenfor *a–e*. Paa Skibet og dets forskjellige Dele, 142; paa Vogne, 142; Tömmer, eller Bidsler, 142, 143; Vaaben og Rustning, som Sværdets Fæste og Klinge, Belte, (Gehæng), Landsespidser, Skjolde, Hammere, 17, 140-42, 145, 583-84, 581-83, 651, 655. Paa Kamme (af Been), 17, 584; en Slange af Been 649-50; runde gjennemborede Stenskiver, 17, 578-80, 651. Paa Voxtavler, 199-200. Vala'ens (eller Spaakvindens) Stol, 143. Amuleter, 143, (see ellers ofr. I, *D*, *h*). Guld, 143, og andre Metaller, 177; see ellers *Brakteater*, *Guldmynter*, *Diadem*, *Guldhorn*, *Ringe* o. s v. Glas, 143; jfr. 247. Rav, 590-93. Bægre eller Drikkehorn, 167, 168, 396-400, 408. Paa en Griffel eller Stylus fra Middelalderen, 199, 207, 208. Sigiller, 206, 207, 247, 365. Vaabenskjolde, 207. Underskrifter, 185; jfr. *Bomærker*, *Hausmarken* o. s. v. Forskjellige Meninger og Undersögelser om Runernes Oprindelse, 5-12; see ellers under vedkommende Forfatteres Navne.

Runeberg (eller *Runberge*) i Romsdalen i Norge med dets særegne ældgamle Rune - Indskrift, 504-509, 514, 519, 533-34.

Digitized by Google

Runeberget med dets Rune-Indskrift i Hillesjö Sogn, i Sverrig, 326. Jfr. *Runeberg*, *Runefjeld* o. s. v.

Runebommer, Lappernes magiske Trommer, 131, 231-235, 313-314.

Runefjeld med dets Runeindskrift, paa Lister i Norge, 509-514, 519, 533-34 jfr. *Framvarden*.

Runehöi ved Hiermind i Jylland, med en Runesten, hvorunder Urner med Aske og brændte Been fandtes, 17.

Runekalendere (Primstave o. s. v.) see *Kalendere*.

Runekjævler, brugte istedenfor Breve, 53, 133; brugte til Indskjæring af hele Digte 196. Jfr. 154 o. f. samt *Runestok*, *Runestave*.

Runemester s. *Thorod*.

Runemærker, udgjörende de saakaldte Tredelinger, 265 o. f., 274, o. f., see *þrídeilur*. Paa de gamle Grönlænderes Hvalrostænder 514. See ellers om Ordets Betydning af Mindesmærke (o. s. v.) 431-35.

Runen (af Gjerningsordet *rune*) i danske Kjæmpeviser 148. Blandt Finlapperne og tildeels Finlænderne m. fl. 131-32, 228, 232-33, 381. Om tydske o. fl. Paralleler (med Hensyn til Gudstjenesten) samt beslægtede oldnordiske o. fl. Ord, jfr. 130-131.

Runesang, Odins, nu betragtet som en Deel af *Havamaal*, 72, 139, 143-45, 45, 601, 606.

Runestave (*rúnastafir*, *runstaba* o. s. v.) a) som Bogstaver og Skrift 150, 153, 176. b) Som Stave, Stokke, hvorpaa Runer indskares, 154, i nyere Tider især til Kalendere; endnu brugelige i Finland, 230. jfr. *Runestok*, *Runekjævle*.

Runestene, nordiske, af dem ere mange allerede i Middelalderen blevne indsatte i Kirkemure og Kirkegaardsvolde, 220; (de ere her ellers anförte under Benævnelserne paa de Steder, hvor de enten endnu ere eller forhen have været). Runestenenes modtvillige Ödelæggelse. Klager derover og Exempler derpaa, 448; jfr. *Ödelæggelse*.

Runestok, en stor; benyttedes til Indskjæring af et langt Mindedigt i Islands Hedenold, 196; en lille, med gammel dansk Indskrift, givet en Elskerinde af hendes Kjæreste, 261. See ellers *Runekjævler*, *Runestave*.

Rúnhöfdi, Runernes Ophav eller Stifter, et af Odins Tilnavne, 148.

Runstensbäk Runesten i Sverrig, 326.

Runulf den Raadkloge, en dansk Höviding eller Dommer i Hedenold 438, 467.

Rurik (*Rörik*, *Rörekr*, *Hrærekr*) den förste russiske Monark; hans Herkomst fra den ældgamle danske Kongestamme m. m. 267, 553, 655. Han nævnes muelig paa en dansk Runesten 552-53.

Rusland, s. dets Kjæmpehöie og ældgamle Indskriftstene 247-257. Enkelte af dets ældste Fyrster nævnes 75, 83. Fra dem udledes Skandinaviens vigtigste Fyrsteslægter, (forsaavidt de nedstamme fra Sigurd Ring) 75, jfr. 128. Udsigt over dets bekjendte Historie under Fyrster af de skandinaviske Varegers Stamme, 267-270, 273, 278-79, jfr. 250, 254. See ellers *Rurik*, *Russer*, *Vareger*, *Garderige*, *Russiske Lapper* (o. s. v.)

Russerne i Hedenold, deres Udseende, Sæder, Skikke, Troesmeninger m. m.

Digitized by Google

256 o. fl. Om deres ældste Skrift 243-279, 640, 642, 649, 655; dens sildigere Forandringer 246. Ældste Brakteater og Mynter 263-279, 655. See ellers *Nordmanner*, *Vareger*, *Rusland*.

Russiske Lapper, deres Hieroglypher og Runekalendere, 235.

Ruthwell's Stenkors med vidtlöftig Rune-Indskrift (nu i Skotland, forhen i Northumberland) 12-16, 50-51, 616-19. Et gammelt Aftryk af en Plade af Kobber eller andet Metal i Finn Magnusens Besiddelse, hvorpaa mere af dets Indskrift findes end dets övrige bekjendte Afbildninger indeholde, eller nu (efter Monumentets langvarige, tildeels forsætlige Mishandling) længer er synligt, foranledigede ham til at ansætte dets Alder til henved 650 efter Christi Födsel, 14, 616-19. Andres vigtigste Undersögelser over dette Monument og dets Indskrift m. m., s. *Duncan*, *Repp*, *Kemble*.

Rydaholm i Vestgötland, en i dets Kirketaarn indmuret Runesten, 309, 649-50.

Rügens Afgudsbilleder og deres Bægre m.m. 404.; jfr. *Svantevit*, *Vender*, *Absalon*. Kjæmpebegravelser, lignende de nordiske Jættestuer, 525-26.

Rühs, *Fr.*, nægter, uden al Grund, at gamle Rune-Indskrifter findes i Island, 22.

Rääf, *L. F.*, hans mærkværdige Undersögelser om Nordens Magie og den dertil hörende Overtro, især med Hensyn til Runerne, 178, 598-602

Rödder af Træer, ansaaes i det gamle Norden for tjenlige til magiske Rune-Indskrifters Indridsning, 172; anden hedensk Overtro om dem 173; disse Levninger af Hedenskabet forbödes i norske Kirkelove, 173.

Rögnvald den höie eller russiske, (*ruthenicus*) 83.

Röindals Runeindskrift i Norge, 503.

Rönningestenen i Fyen med en Runeindskrift fra den hedenske Tid, 17, 549.

Rörik s. *Rurik*.

Rörik Slyngering den ældre, Konge af Sjælland, efter Nogles Beretning Harald Hildetands Fader 83, 105, 106.

Rörik Slyngering den yngre, Harald Hildetands Sön, 106.

S.

Sagaer, de ældste, bestaae ofte i Hovedsagen af Omskrivninger og Udtog af ældgamle Skjaldekvad, 77-78.

Sagen, om en Runeindskrift paa et norsk Drikkehorn, 408.

Sal (eller *Sahl*) i Jylland; en der opdaget, hidindtil ubekjendt Runesten 550-51.

Salebystenen med Runeindskrift, flyttet til Dagsnäs 597.

Sallöv eller *Salöv*, en Landsbye i Sjælland forhen kaldet *Salhaugar*, en præstelig Hövdings eller Dommers Bolig i Hedenold, 457-59, 464.

Salmunge Runesten i Sverrig, 326.

Salomon, den vise Konge, udgives for visse magiske Characterers Opfinder, o. s. v., 220-221.

Salsfjeldet s. *Sigersvold*.

Sandbye i Sjælland, 3 der opdagede Runestene, 444.

Sanghulen (*Saunghellir*) i Bjerget *Stapafell* i Island, med Runeindskrifter, 186, 199, 327.

Digitized by Google

Sarmaterne siges at have kjendt og brugt Skrift i ældgamle Tider, 223.

Saxo Grammaticus, hans Beretning om Runamo-Indskriften, m. m. 29-31, 52-53; Affattelsesmaade af hans danske Historie (om Hedenold) 70, 89. Hans Efterretninger om Harald Hildetand, Ole, Ring, Braavalle- eller Braavigs-Krigen og dens Kjæmper m. m. 68-81, 85-90, 94-95, 104, 114, 123, 126-27, 435-36. Om Ebbe, Sibbes Sön 438-39. Om Ragnar Lodbrog og Sigurd Ring, 114-15, 122-23. Om den islandske Skjald Arnald (Thorvaldsen) 54. Hvad han undertiden mener ved Thyle og Thylensere, *Schahafyrchi*, og *Midfrithi*, m. m. 88-90. Hans authentiske Beretninger om Vendernes Gudsdyrkelse, Templer, Tempelskatte, Afgudsbilleder, Offergilder m. m. 404, 406.

Saxonic letters (lignende de af os saakaldte gothiske Bogstaver) 15.

Schahafyrchi, hos Saxo, hvad derved rimeligst bör forstaaes, 89.

Schanke, Sognepræst, hans Underretninger om Runeberg i Romsdalen og Tegning af dets Runeindskrift, 504-505.

Schaumburg i Tydskland, en der funden Sten (rettere en Tavle) af brændt Leer, med Runer, 213, 608-609.

Schleswig s. *Slesvig*.

Schley, *Schlien* s. *Slien*.

Schlieben, et stort Offersted for de hedenske Saxer, gjenfundet i vore Dage, med mangfoldige Oldtidslevninger, 412-13.

Schlözzer, den ældres, Mening om Runernes Oprindelse, 8.

Schoen, *Dr.*, udgiver Runeindskriften paa den atheniensisk-venetianske Marmorlöve (efter en Tegning af *H. G-dt*, en tydsk Kunstner, her afcopieret Tab. X), 281.

Schouw, *J. F.*, udgiver en Beretning om Runamo-Indskriftens Undersögelse m. m. i hans *Danske Ugeskrift*, 50.

Schröder, Prof., hans Undersögelser over de gamle, i Norden hyppigst fundne Brakteater af Guld eller Elektrum, 264, 272, 273-74. Om den Upsalske Stenhammer med Runer, 581-82.

Schwerin, det derværende Museum for Oldsager, 644, 648. Jfr. *Lisch*, *Meklenborg*.

Schöning, *G.*, hans Meninger om Runernes Oprindelse, 8. Efterretninger om en mærkværdig norsk Bautasten 252. Beskrivelse over Runeberget i Norge og dets mærkelige Runeindskrift 504-509; andre Oldtidsminder i Romsdalen 513.

Seglringe, s. *Signet*, *Ringe*.

Seid (*seið*, *seiðr*) en Art af de gamle Nordboers Trolddomskonster, 375.

Seiersruner (*sigrúnar*) 140-41, 148; jfr. *Sigegealdor*, *Sigegyrð*.

Selk, *Selker* Noer; s. *Wedelspang*.

Sestini om Celtiberernes Skrifttegn, 627, 629.

Seude, *Sövde*, *Söffuer* Sogn, Nedre-Telemarken i Norge; et Mindesmærke med angelsaxiske Runer fundet der, men kun löselig ommeldt og beskrevet af Worm, 495-96. Jfr. *Gundheim*, *Jægerpriis*.

Sibiriens Indskrifter og deres Lighed med Runer, m. m. 259-60, 512, 514, 648.

Sieba (*Siba*, *Siwa*, *Dziwa*) Vendernes Gudinde, afbildet med hendes Navn i Runer paa en Gravsten, 639, 658. Jfr. *Sif*.

Digitized by Google

Sif, Thors Hustru, Nordboernes Gudinde 639; jfr. *Sieba*.

Sigbrit's Underskrift, som et Monogram, bestaaende af Runer, 184-85.

Sigegealdor (angelsax.) Seiergalder, Tryllesang for at udvirke Seier eller Lykke 137. Jfr. *Sigegyrd*, *Seierruner*.

Sigegyrd (angelsaxisk) Seierstav, Seiersgren, 377. Jfr. *Stav*.

Sigersvold, en Hedenoldsborg paa Lister i Norge, 543.

Siglæ, som Parallel til Nordboernes Binderuner, 287 o. f.

Sigmund Brestersson, den færöiske Oldtids mest berömte Helt, 558; jfr. *Frodebö*.

Signelser eller *Signen*, forbudne i Norge, 233; i Danmark, 372; jfr. *Signeruner*.

Signeruner i Sverrig 599; jfr. *Galdrastafir*, *Trolddomscharakterer*, *Signelser*.

Signet, gammelt Svensk, med Navnet Harald som en Binderune, 365; Signetringe, af Sölv eller Guld, brugtes af hedenske Russer, (o. fl.) 247; betegnede med Runer 71, 247, 365.

Sigrún (tydsk *Sigirun*) 129-30, 376, 385.

Sigurd Fafnersbane (Siegfried der Schlangentödter), lærer Runer i sin Ungdom af Regin, 148; og senere af Valkyrien Sigurdrifa (eller Brynhilde) 140.

Sigurd Hiort, norsk Konge, Dattersön af Sigurd Orm i Öie, Harald Haarfagers Morfader 108, 128. En nu tabt Saga har handlet om hans Bedrifter 111.

Sigurd Jarlsön, Broder til Kong Magnus Erlingsön, indskjærer en Runeskrift i Træ, til Erindring om at han ikke vilde indgaae Forlig med Kong Sverrer, 172. Jfr. *Vinje*, *Abrahamson*.

Sigurd Ladejarl, holder et almindeligt Offergilde paa egen Bekostning, 400-401.

Sigurd Orm i Öie (eller Snogöie), dansk Konge, 108, 124-26, 128. Han kaldes *Sigefrid* (o. s. v.) af de frankiske Annalister, 124, 126.

Sigurd Ring, dansk og svensk Konge; — om dette Navn og Tilnavn, 101 o. f., 106, 108. Hans Efterkommeres Stamtavle til det 10de Aarhundrede, 128, (jfr. 108, 124).

Sigurdrifa, s. *Brynhilde*.

Sigurdson, *John*, Præst, hans Beretning om Levninger af Disernes Dyrkelse i Island, 568.

Sinai's Omegns Klippeindskrifter og deres Lighed med Runer, 259-60.

Sineus, en af de russiske Varegers förste Herskere, 267.

Singedal i Norge, dens 2 Runestene, 492.

Sivertsen (*John*), meddeler et gammelt islandsk Digt mod Hexeriets forskjellige Arter, Runer, Ridsninger, o. s. v., 607.

Sjælevandring, Nordboernes og flere gamle Folks Meninger derom, 103 o. f.; jfr. *Gjenfödte*.

Sjöborg, *N.*, svensk Rigsantiqvar; hans Fortjenester af Nordens Oldtidsminder overhoved, 7, især af Kivik Monumentet, som derved reddedes fra fuldkommen Ödelæggelse, 539-41. Han benægtede Runers Indrisdning paa Sten i Hedenold, dog med meget enkelte Undtagelser, 7, 581-82, Hans forskjellige Meninger og Efterretninger om *Runamo*, 7, 34, 55-57. Hans Opregnelse af flade Klipper i (Sverrig) med Runeindskrifter, 63-64, 649. Om Tvekampspladse, som endnu ere til, 250. Andre af ham meddeelte mærkelige Un-

Digitized by Google

derretninger m. m., især om en besynderlig Runeindskrift ved Berga i Sverrig, 346-47; om Leerager- eller Björketorpstenen, 422-24; om Sölvitsborgs Runestene, 441, 450; om Istaby Stenen, 451-52; om Hallahultsstenen, 452; om forskjellige Slags *Kummel* og *Kummelgrotter*, 544; om den upsalske Stenhammer med Runeindskrift 582; om en Brakteat med angelsaxiske Runer, 397; see endvidere 429, 454, 619, 650, 651, 656.

Sjögren, hans Undersögelser over de finske og flere Folks Herkomst m. m., 228.

Sjörupstenen i Skaane med Runeindskrift, 6.

Skaaler, drukne til de hedenske Guders Ære, og til afdöde gjæve Frænders Erindring, 401; Venderne drak og Skaaler, helligede deres Afguder, jfr. 407 (samt 405, om Angelsaxernes först hedenske og siden kristelige Tempelgilder).

Skaalevold (eller *Skollevolds*) Runesten paa Lister i Norge, 513-14.

Skaalvægter, zirlige, med tilhörende Lodder, fundne i nordiske Gravhöie, 254.

Skaanes geologiske Beskaffenhed, 36 o. f.; Runestene, anföres under vedkommende lokale Egennavne. Provsternes Beskrivelse over forskjellige af dets Herreder, 439. Gamle Afridsninger af dets (samt Hallands og Blekings) Runestene, 439-40. I dets Törvemoser har man i vore Dage fundet forskjellige forarbeidede Beensager med tydske eller angelsaxiske Runeindskrifter, som en Kam (til Haaret), 481-86, og en særegen Slangefigur, 649-50.

Skånila Runesten (i Sverrig), 434.

Skálda (Poetik), et Anhang til (Snorros) saakaldte yngre Edda, hvori nogle (endnu tildeels ikke fuldstændig udgivne) Underretninger om Runerne haves, 172, 327, 330-31; samt ligeledes om Oldtidens Versemaal, især det med Runaindskriften fuldkommen overeensstemmende *Galdralag*, 373-75; jfr. *Rask*.

Skáldatal (Fortegnelse over Oldtidens og Middelalderens Skjalde) et oldnordisk Haandskrift, 88.

Skanöre (*Skáneyri*), ældgammel som Markedsplads eller Kjöbstad, 79-81; jfr. *Falsterboodde*, *Landöre*, *Landsodde*.

Skassla Runesten, ved Odensala i Sverrig, 326.

Skattegravere, forstyrre Kivik-Monumentet (ligesom ellers mange andre oldnordiske Gravminder) 538-39; andre have dog (men meget sjeldnere) bragt mærkværdige Oldtidslevninger for Lyset 544. Jfr. 561, 563.

Skaut, (*faldur*) en kvindelig Hovedbeklædning i Island (o. s. v.) 639.

Skeninge Runesten i Sverrig, 326.

Skjelskjör i Sjælland; et der fundet Bly-Amulet med Binderuner m. m. 593-94, 654.

Skigaard (*skíðgarðr*) 591-92, 650.

Skjolde prægtige, i det gamle Norden med Billedværker eller Runeindskrifter 118. Et lille Sölvskjold med nordisk Rune-Indskrift af den magiske Art, fundet ved Ely i England 21, 377, 561, 583-84. Solens skinnende Guddoms Skjold, betegnet med Runer, 141, 583.

Skjoldruner (*Skjaldrúnar*), formodentlig en gammel Art af Tredelingsruner (i 3 Variationer), 161.

Digitized by Google

Skiringsal (*Sciringesheal*, *Skíringssalr*), et af Norges ældste Handels- og Gudsdyrkelsessteder, 416.

Skirners Besværgelser mod Gerde, ledsagede af magiske Binderuners Indskjærelse m. m., 137 o. f.

Skjöldúnga-Saga (Skjoldungernes Historie), nævnes i en Visitats af Holums Biskop som tilhörende Mödrevalle Kloster 1470, men haves nu ikke mere, muelig dog med Undtagelse af det saakaldte *Sögubrot*, 67.

Skolenge (*Skovlænge*) Runesten paa Lolland, 334.

Skonvig (*Jonas*), hans Undersögelse over Runamo-Indskriften, 31, 32.

Skopte Ögmundsön fra Gidske i Norge, opreiser en Grændsesteen, tilligemed sin Broder Finn, efter at de havde deelt deres Jorder imellem sig, 480.

Skotske Stenstötter med visse besynderlige Figurer, 163, 545. Skotsk Overtro om religieuse eller magiske Omgange, 373. Folkesagn om Skotternes Indfald i Bahus Lehn, 346; jfr. *Ossian*.

Skrift, *Skrifter;* dette Ords oldnordiske Betydning, 150-51.

Skrivekunsten, meentes i Oldtiden (og af adskillige i den ukyndige Folk) at være af guddommelig Oprindelse, samt at frembringe magiske eller vidunderlige Virkninger, 139, o. f., 145, 146; jfr. *Runer*, *Characterer*, *Stave*.

Skulesen, *Thorlak*, Biskop over Holum Stift, forbyder (1639) Runernes Brug i Island, 179.

Skythernes Rhabdomantie, 134-35; ældgamle Skrift, 223. Langvarige Herredömme over Ægypterne, m. m., 260.

Slangen, som Hieroglyph, ristet (indskaaret) og rödfarvet, paa et Drikkehorn, 167. Som Sindbillede paa «bidende» eller fortærende Eder, 385. Som en Afbildning af Odin selv (der og har forskjellige Slange-Navne), 62-63. Indgravet paa en Marmorlöve, bragt fra Pireus til Venedig, 280. Et Slangebillede af Been, med Indskrifter i angelsaxiske Runer, som maa læses fra Höire til Venstre, 649-50. Slangebilleder paa Runestene, 203, 261, 280, 348-49, 653. Et naturligt Slangebillede til Runamo Indskriftens Grund eller Ramme, 62-63; jfr. *Slanger*.

Slanger, uhyre store, af Boa-Arten, fandtes fordum i Europa; de formeentlige Fabler om saadanne have derfor rimeligviis nogen Grund, 109 o. f.; jfr. *Slangebilleder*.

Slaver, de östersöiske, see *Vender;* overhoved i Oldtiden, om de brugte Skrift, 245-53, 257-79, 637-44; jfr. 223-28. Slaviske Haandskrifter opbrændtes efter pavelig Befaling, (Aar 968), 246. Deres ellers mest bekjendte gamle Skriftarter, s. *Cyrillisk*, *Glagolitisk*.

Slavonien (hos Saxo), skatter til Svantevits Billede i Arcona, 404.

Sleipner, Odins Hest, hvis Tömme siges at være betegnet med Runer, 142.

Slesvig, Hertugdömme, s. *Sönderjylland; Slesvig*, Stad.

Slesvig, Stad (fordum *Sliaswich*, *Slèsvík*, ogsaa *Heiðabær* m. m.), var fordum berömt i Europa og Asien af sin store og vidtudbredte Handel, 415-16. Fra dets Omegn uddroge Anglerne til Britanniens Erobring, 415. Det tilhörte i Hedenold de Danske 415. Den angelsaxiske Kong Alfreds Hofsinder og

Digitized by Google

Skibsförere dreve Handel derpaa 415. Runestene fundne i eller tæt ved Staden 188, 333, 447, 477 - 484, 651, 653-54; jfr. *Hedeby*.

Slesvigske Runeindskrifter s. *Sönder-Jylland*, *Slesvig*, *Gottorff*; jfr. *Wedelspang*, *Louisenlund*.

Slitrur, en gammel Benævnelse for Binderuner 164, 183.

Slæbbes Höi eller *Höie* s. *Snoldelev*.

Slægtregistre, oldnordiske, deres Troværdighed, 111-13, 122-23.

Snoldelev (*Snoldseie*) i Sjælland; en derved funden Sten med en Runeindskrift fra den hedenske Tid, 17, 413, 426, 457-65. Andre mærkelige Oldtidslevninger saavel der, som i dets Omegn, 459-461.

Snorraríki, en Hule med Indskrifter, paa Thorsmarken i Island, 573-74.

Snorre Sturlesön (ofte blot kaldet Snorro) Nordens berömte Historieskriver; hans Vers om Hovedanstifteren til Feiden mellem Ring og Hildetand, 76 - 77; Hans Slægtregistres Troværdighed, 111 -13. Hans Pröve-Exempel for det saakaldte *Galdralag* eller Trolddomskvadenes Versemaal og for *Starkadarlag* eller Stærkodders Metrum, 374-76. Den ham i etslags Binderuner, kaldede Stavkarlsskrift, tilsendte Advarsel vilde have reddet hans Liv, hvis han havde kunnet udfinde deres rette Mening 161, 276, 561-65; jfr. 178, 120. Hans formeentlige Ligsten, nylig opdaget paa Reikholt, hans sidste Bopæl, 564-67. Hans Dödsmaade 564-65 og Jordefærd 566-67.

Sol (*sól*); Navn for et Runebogstav (ᛃ, ᛋ, ᛋ, ᛋ,) heldbringende i magiske Configurationer 161, 600-601. Förend Solens Opgang indtraf maatte man hente Dug (Vand) og Plantesaft, som anvendtes ved magiske Operationer, 378; jfr. 259, 260. Solens ældgamle Dyrkelse blandt Nordboerne og forskjellige Levninger deraf, 371-73, 379, 600-601. Solens skinnende Guddoms Skjold siges at være betegnet med Runer (Solpletterne?) 142. Solens sædvanlige Gang eller Omlöb iagttoges nöie med Hensyn til de gamle Nordboers religieuse eller magiske Omgange, 371-74, samt ogsaa ved Finlappernes Divinationer, 232.

Sólrún (Solens Rune) 129.

Sommer, *C. H.*, var den norske Oldgrandsker Klüwers Lærer, 497; hans Meddelelse af Bye-Stenens sjeldne Rune-Indskrift 493. Om tvende grönlandske Stene med Runer i hans udmærkede antikvariske og ethnographiske Samling 577; en til den hörende Kristalkugle med indridsede Characterer, 580.

Sorbon, om Blekings Almuesprog, 428.

Sorterup, *I. B.*, meddeler adskillige numismatisk-palæographiske (o. fl.) Underretninger, 210.

Spaadomskunster ved Kviste, Tene eller Pile, 129 o. f., 149 o. f., s. *Lodkastning*, *Rhabdomantie*, *Spaane*, *Orakel*.

Spaane, hvorpaa Trolddomskvad indskares i Runer, 173; brugte ved de hedenske Nordboers Sortilegier, 137; jfr. *Span*, *Tene*.

Span, *Lindespan*, 149; see ellers *Blótspánn*, *Offerspaan*, *Spaane*, *Tene*.

Spaniens gamle Skriftarter, see *Phönicisk*, (Turdetansk) *Celtiberisk*, *Toletanske* Bogstaver.

Spelman, *Henr.*, meddeler Worm en angelsaxisk Runeindskrift (fra Bewcastle), 624.

Digitized by Google

Spjaldhage Höi i Island, 434.
Sponholtz; denne Families betydelige Andeel i Opdagelsen, Bevaringen, (men muelig og tildeels Forfalskningen) af de berömte vendiske Oldsager fra Prillwitz eller Rhetra, o. s. v., 237-41, 637 (o. f.).
Spyt, Menneskets, anvendt til Trolddomscharakterers Indguidelse paa Panden, 202.
Spænde (*fibula*) med Runeindskrift, see *Himlingöic.*
Spændering (Stöbeform til en), med en særegen Indskrift, der ligner Runer, fundet i Meklenborg, 648.
Stafgard (Stavregjærde) som Helligdomsbegn, 20; jfr. *Skigaard.*
Skafkarlsletr (Stavkarlsskrift), en Art af Binderuner, 164, 276, 564-65.
Stamtavle over *Sigurd Rings* Efterkommere til Islands Landnamstid, 128.
Stamtavler, de gamle Nordboers, indridsede i Runer, paa Sten- eller Trætavler, 122, 537; de mexikanske Fyrsters, udtrykte ved malede Hieroglypher, 537.
Stang, (*Stange* o. s. v.), som Stedsnavn, 91, 93; jfr. *Gard*, *Gardstang*, *Garstang*, *Stangby.*
Stangby eller *Stang By* i Skaane, (*Stang oppidum*), Skjalden Gards Hjemsted, 82, 88, 93; jfr. *Stang.*
Stapafell, s. *Sanghule.*
Starkaðarlag, *Stærkodders* Versemaal, 87 o. f., 374-75; jfr. 90-94, *Stærkodder*, *Galdralag*, *Fornyrðalag.*
Starkaðr, s. *Stærkodder*, *Starkaðarlag.*
Stav (*stafr*); dette Ords palæographiske Betydning og Oprindelsen dertil af Tryllevaande, Trolddoms- og Spaadomsstave o. s. v., 133-39 o. f., 143-44, 149, o. f., 167. Paa Færöerne kaldes Bogstaver blot *Staver*, 557. I Island betegner Ordet og endnu en magisk Binderune, 161, 164. Jfr. *Bogstav*, *Runestav*, *Rhabdomantie* (m. m.).
Stavkarlsskrift s. *Stafkarlsletr.*
Stedje i Sogndalen i Norge; en Runesten sammesteds, 480.
Steenkjer (*Steinkèr*), en af det gamle Norges Handelsstæder, 416.
Steenstrup (*Japetus*), oplyser ældgamle Runeskrifters forskjellige Indridsningsmaade i en jydsk Kjæmpegrav eller saakaldet Jættestue, 18, 19, 516, 518, 533, 651. Hans Reiser i Island, hvorfra han medbragte et Par ældgamle gjennemborede Stenskiver, 578.
Stef, en Strophe, (m. m.); om Oprindeldelsen til dette Ord, 153.
Steiermark, der fundne Hjelme med Runeindskrifter, 642.
Stempler eller Former til Mynter (fordum kaldede *mót*) 209 o. f., jfr. 244.
Stenalt Herregaard i Jylland; en der forhen værende Runesten, 553.
Stenaltre, nordiske, 525, 543-45.
Stene, a) store, s. *Bautastene*, *Runestene*, *Dysser*, *Stensætninger*, b) mindre, som Amuleter eller Talismaner, s. *Åskehjul*, *Stenringe*, m. m.
Stenhammer, med Runeindskrift, s. *Upsala.*
Stenkamre (Jynovne o. s. v.) 544. Et med Runeindskrift (paa en Overligger) 532; kaldes *Steinhäuser* i Thüringen 610; o. f. jfr. *Stenkister*, *Stenstuer*, *Kjempegrave.*
Stenkister, i Hedenoldsgrave; en med Runeindskrifter, 532, 562. Jfr. *Kivik.*
Stenringe eller rettere gjennemborede *Stenskiver*; en med Runeindskrift, funden i

Digitized by Google

Skaane 19, 578-79. Andre, fundne i Norge, 21; i Island, 578; Sverrig 578, 580; Tydskland, 578.

Stenstuer, underjordiske, s. *Jættestuer*; i Skotland, 529.

Stensætninger, gamle nordiske 250, 255. Jfr. *Dommerstene*, *Offerpladse*, *Hörger*.

Stentavler, med Indskrift, fundne i en dansk Dysse, men forkastede eller ödelagte, 546.

Stentegn, med Runer o. s. v., fordum brugte i Rettergang paa Örkenöerne og Man 471.

Stjernernes ældgamle Dyrkelse blandt Nordboerne, Levninger deraf, 379.

Stockholm, en der bevaret unik Guldbrakteat med det angelsaxiske Rune-Alphabet, 620-33, 657; gamle Membraner med magiske Runer, 162, 178, 600; *Codex aureus* 202.

Stofruna, hos de gamle Tydske 160.

Strahlenberg, om Runeindskrifter i Sibirien, 648.

Strarup (*Straarup*) Gaard, i Sönder-Jylland; et der fundet ældgammelt Guld-Diadem med Runer, 338, 474, 656; et Sten-Gravkammer sammesteds, der har en Overligger med Rune-Indskrift, 475.

Strengnæs i Sverrig; ældgamle Runestene bleve, allerede i Middelalderen, indsatte i dets Domkirkes Mure, 220; jfr. *Aros*.

Strinnholm's Mening om Runernes ældgamle Brug, 7.

Strunck, *A.*, meddeler adskillige interessante palæographiske Underretninger og Tegninger, 208.

Strö Runesten (i Skaane), 438.

Stubs Efterretninger om Opdagelsen af den större *Jættestue* ved Udleire m. m., 524.

Studach, Undersögelser over Middelalderens Magie og den dertil hörende Overtro, 178.

Stursbull, *Stürsböll* ved Oxenvad; en der, i et Gjerde, af M. F. Arendt opdaget Runesten, 334, 468-70, 651. En anden (?), der har ligget ved en Gravhöi paa Byens Mark, 554. Mange Oldsager opgraves af Jorden der i Omegnen, 554.

Stærkodder (*Starkaðr*), berömt Kjæmpe og Skjald; deeltog i Braavalleslaget, og forevigede det i sine Kvad, 87, 88, 94; jfr. 83, 104, samt *Starkaðarlag*. Hans Digte ansaaes i Middelalderen for at være de ældste, som da havdes, 88. Om Oldskrifternes Sammenblanding af forskjellige, mythiske og historiske Personer, af samme Navn, 88. Han ombringer Skjalden *Gard* (der formodentlig har forfattet og indhugget Runamo-Indskriften), 93, 94.

Suhm, *P. F.*; hans Mening om Runernes Oprindelse, 8; om Braavalleslagets Tidsbestemmelse, 48; Samling af oplysende Varianter til Peringsköld's Udgave af Sögubrot, 68. Underretning om Eftergravningerne i Herlaugshöien i Norge, 529. Et mærkværdigt Brev til ham fra H. J. Wille om norske Runeindskrifter m. m., 389. Han udgav et Efterstik af Hilfelings Tegning over Kivikmonumentet, 540; jfr. 541. Hans Læsning af en fyensk hidindtil ubekjendt Runeindskrift, 548.

Sunds Runesten i Sverrig, 326.

Svafurlame, Odins Sönnesön, Hersker over Garderige eller Rusland, siges at have

Digitized by Google

besiddet et Sværd med magiske Runer 583.
Svanen, en Himmelfugl, 145.
Svantevits store Afgudsbillede i Arconas Tempel 404.
Svein s. *Svend.*
Svend Estrithsens danske Runemynter, tildeels med Binderuner, 210.
Svend Germundsön, en blandt de förste Opbyggere af Kirker i Danmark, foreviget ved den bryndersievske Runesten, 192.
Svend Grathe, skjænker et kostbart Bæger til Arconas Tempel, 404, 406.
Svend Tveskjægs Mynter ligne de angelsaxiske, 210.
Svendsen (*Svenonius*), *Brynjulf*, Biskop til Skalholt, samler og meddeler Underretninger om Runerne, 178-180, 182, 185; hans Forbud mod Runer (paa Embeds Vegne) 179; jfr. 180, 182.
Sverrer, berömt norsk Konge, en mod ham stilet, i Træ udskaaret Runeindskrift, som endnu haves, 171-72. Jfr. *Sigurd Jarlsön*, *Vinje*, *Abrahamson.*
Sverresen, *E.*, Sysselmand i Rangarvalle Syssel, finder og fremsender et Par gamle, i Midten gjennemborede Stenskiver, 578.
Sverrigs gamle Runemindesmærker (hvorunder Skaanes, Hallands, Blekings og Bahus-Lehns her indbefattes) 5-7, 19-21, 23, 27, 56-67, 122, 152, 178, 203-206, 220, 261, 264 o. f. 324, 325-26, 327, 329-30, 333, 334, 335, 336, 349, 350, 366, 408, 419-54, 578-82, 584-86, 598-601, 608, 620-34, 647, 649-53, 655-57.
Sveverne, (*Svevi*, *Svafar*) en nordisk eller gothisk Stamme, 158.
Svistad i Bälinge Sogn og Herred i Upland; en der befindtlig Sten med Indskrift i bagvendte Runer, 348.
Svovel (allerede kaldet θεῖον som et Slags guddommeligt Stof af Grækerne) dets magiske Kraft som Rögelse, 376.
Sylshöi s. *Snoldelevstenen.*
Sylt (*Silt*) Spor til ældgammel Cultur paa denne Ö, 9.
Symboliske Betegnelser i Romernes Tachygraphie 368-370, og i Runamoindskriften 370 o. f. 384-86.
Syrisk; et vist Bogstav af dette Alphabet ligner en tilsvarende Rune, 295. Jfr. 285.
Syv, *Peder*, om Bomærkernes Oprindelse fra Runerne m. m. 183-84. Hans Beskrivelse og Tegninger over den först opdagede Runesten fra Sölvitsborg m. f. 441-43, 447. Jfr. 449.
Sälnastenens Runeindskrift i Sverrig, 6.
Sæmund Frode; hans nu tabte norske Historie har indeholdt meget mere end chronologiske Bestemmelser, 202. Biskop Arnold af Grönland overvintrer hos ham Aar 1125-26, 573. Jfr. 22, 572.
Sæmundson, *Thomas*, Provst i Island, hans Reiser i Europa og Asien, 23; Undersögelser over Paradishulens Runeindskrifter, 23, 571-73, 654. Skjænker Museet for nordiske Oldsager i Kjöbenhavn, en med en mærkelig Indskrift forsynet Griffel af Bronce, m. m. 199.
Söderby s. *Sörby.*
Söffuer, *Sövde* s, *Seude.*
Sögubrot af fornkonúngum; dette ældgamle Haandskrifts Beskaffenhed, Udgaver og Oversættelser, 67, 77-78 o. f. 126-27. See ellers *Magnussen* (*Arne*), *Pering-*

Digitized by Google

sköld, *Grundtvig*, *P. E. Müller*, *Rafn*. Jfr. *Skjöldúngasaga*.

Sölve (*Saulve*) s. *Ale*.

Sölvesen, *Svend*, en Lovkyndig; hans Underretning om de for Runers Risten m. m., i Island gjeldende Straffe, 182.

Sölvitsborg, fordum efter Traditionen, Harald Hildetands Residenz, 454. En Sten med tydsk-angelsaxisk Runeindskrift, fundet der ved det gamle Slot, men flyttet til Kjöbenhavn og siden bortkommet, 441-449, 456. En anden Runesten fundet i Ruinerne af Staden Sölvitsborgs gamle Kloster, 444, 450-451, 456. En Runesten i Nærheden af Staden eller Slottet, 451.

Söndag (*sunnudagr*) kaldet saaledes af Solens ældgamle Dyrkelse 600-601.

Söndagsbörn, deres formeentlig vidunderlige Syn, m. m. 600.

Sönder-Jylland, nu (Hertugdömmet) Slesvig, dets mærkværdigste Runestene 468-84, 554. (See ellers vedkommende Stedsegennavne).

Sönder-Kirkeby, paa Falster, en der opdaget Runesten, tildeels med Binderuner, 188, 444, 448, 654. Jfr. *Bredsdorff*, *Werlauff*.

Sönder-Vissing i Jylland; af tvende der nylig opdagede Runestene var den ene aldeles forslidt, sönderbrudt og ulæselig; den anden, særdeles mærkværdig, (fra Harald Gormsöns Tid) er vel vedligeholdt, aftegnet og udförlig beskrevet af *Thorsen* 25, 191, 205, 219, 241, 272, 322, 549. Jfr. *Harald*, *Tufa*, *Misttvi*, *Rohmann*, *Thorsen*.

Sönstebo i Guldbrandsdalen i Norge; en mærkelig Runesten sammesteds, 480.

Sörby (eller *Söderby*) i Sverrig, en derværende Sten med Runer, der gaae fra höire til venstre, 437, 653.

Sörensen, Provst, 465.

Sörup i Fyen, en der opdaget Runesten, 444.

T.

Tachygraphiske Skrifttegn, især blandt Romerne, med særegen symbolisk Betydning, 368, 370.

Tacitus, *C. Corn.*, hans Underretninger om Germanernes Rhabdomantie, Skrifttegn og Skrivekunst, 133, 157, 158, 216; om Skandinaverne som hörende til Sveverne 158.

Talbyrðingr, en islandsk Hexefigur, 594-95, 655.

Taliessins Ophold ved en nordisk Fyrstes Hof, m. m. 168.

Talismaner s. *Amuleter*.

Tálkn, hvad dette gamle Ord betyder, 168.

Tanais, s. *Don*.

Tanem s. *Vest-Tanem*.

Tankeruner s. *Huruner*.

Tanums Sogn i Bahus-Lehn; dets Mindesmærker, Folkesagn og Runeindskrift, 344-346.

Tapetserier, oldnordiske, med Indskrifter 151.

Tartara hos Saxo, betyder Valhall eller de nordiske Heltes Opholdssted efter Döden, 86.

Tattovering, med Runer og Hieroglypher, overtroisk, i det gamle Norden, 133.

Tavler, kaldes Bladene (*folia*) i en Bog af Russerne, fordi Skriften först blev indskaaret i Træ, 245. Jfr. *Bók*, *Bög*, *Böger*, *Træbog*, *Love*, *Stentavler*.

Tegernsee, en der bevaret Codex, skrevet

Digitized by Google

henved 850, med et angelsaxisk Runealphabet, 327.

Tegn med Runer, s. *Jertegn*, *Stentegn*, *Stenring*.

Tellemarken, rettere *Thellemarken*, s. *Þelamörk*; jfr. *Thyle*, *Thule*. En særdeles mærkelig Sten, med Rune-Indskrift fundet der i en Kjæmpehöi (med flere mærkelige Fund sammesteds) 389-92; jfr. 415-416, 454. See ellers *Gundheim*, *Seude*, *Jægerspriis*, *Wille*.

Teltruner (*Tjaldrúnar*) formodentlig en gammel Art af Tredelingsruner, i tre Variationer 161.

Tempelkummel, 544; jfr. *Stenaltre*.

Tempelskatte, i det hedenske Island 402, 405, 413; blandt Venderne, 404-406, 407.

Templer, hedenske, forvandles i England til kristelige Kirker, 405. Deres Indtægter i Island, 401, og blandt Venderne, som skjænkede dem mange Kostbarheder 401, 406, 407. Jfr. *Tempelskat*.

Tene eller Runestave (*teinar*, *tani*) rystede og blandede (endog af selve Aserne) ved overtroisk Lodkastning, 134-137, 149, 154, 162. Jfr. *Rhabdomantie*, *Kvistruner*, *Offerspaan*, *Span*, *Spaadomskunster*.

Terninger, troedes at kunne forhexes af vindesyge Spillere ved et vist Troldomskvad, 377-378.

Tham, *P.*, vestgothiske Monumenter, 346. Hans Skrifter om Guldhornsrunerne m. m. 412. Om Sölvitsborgs Runesten 444-45, 450. Hans Udgivelse og forskjellige Oversættelser af en engelsk Runeindskrift, 604.

Thiele, *I.*, danske Folkesagn, 465.

Thomsen, *Chr.*, hans Bemærkninger om toslags fremmed Indvirkning paa de ældste nordiske o. fl. Mynter 210, 212; om forskjellige sjeldne Mynter af hans store Samling, 209, 212-213, 589, 655; om det ved Wismar fundne Broncehorns Figurer m. m., 244, jfr. 263-264; om Aakirkebyes Döbefont med Runeindskrift, 325; om Bornholms Runeindskrifter overhoved, 195. Om de af ham besörgede rigtigste Tegninger af en Guldbrakteat med det angelsaxiske Runealphabet 397-620, 656; hans Værk over Brakteaterne, 627, 645. Hans Underretning om Leeager- eller Björketorpstenen, med berigtiget Afbildning af dens Indskrift 421, 425, 656 o. f. (see *Peterson*). Meddeler (af et Brev til ham) en Beskrivelse over en i Skaane fundet Kam, med Tegning over dens Runeindskrift 585 (jfr. *Bruzelius*). Hans Opsats om oldnordiske Vægtskaale og Vægtlodder 590. Han meddeler en Tegning af den köslinske Guldring med Runer 656; jfr. 222, 465, 466, 615, 622.

Thor (*Þórr*, *Þór*) kaldes Asernes Fyrste (*ása bragr*) 405. Han anraabes om at vie (hellige eller værne om) en Runeindskrift (jfr. *Glavendrupstenen* osv.), 82, 323; om (som Landets Skytsgud) at fordrive en uretfærdig norsk Konge af Riget, 169. Han paakaldes eller besværges i et Eddadigt, 137. Hans Vogn eller Karre siges at være betegnet med Runer, 142. Hjulet, som hans Sindbillede eller Hieroglyph 532-33. Hans Monogram i Runer 166, jfr. 593-95. Runebogstavet Þ opkaldes (i dets bedre Betydning) efter ham 136.

Digitized by Google

Hans Hammer (m. m.) som et helligt Tegn 161, 222, 532, 596, 627; jfr. 378, 600, ogsaa hos Finlapperne i det 18de Aarhundrede, 233; forskjellige Indvielser ved den (eller dens materielle Efterligning), 82; den gav og Navn til en magisk Binderune, 166. Hans Navn i Runer ved hans formeentlige Billede paa gamle Guldbrakteater, 278, 596, 627. Hans ældgamle offentlige Cultus, i Norge og Island, 506, 579. Hans Hoved gav og Navn til en Trolddomscharakter blandt Islænderne, 166, 202. Hans Dyrkelse i det hedenske Sönder-Jylland, 414. Han dyrkedes, tilligemed Christus, af nogle nordiske Hedninger 377, og ligeledes af overtroiske Kristne, 162, 377. Han paakaldes i en engelsk Runeindskrift, der indeholder oldnordiske Trolddomsvers, 603-606. Han dyrkedes hemmelig, lige til vore Dage, af enkelte Overtroiske i Sverrig, Danmark, Norge og Island, 162-600, og af hedenske eller halvkristne Lapper, samt dyrkes tildeels endnu af adskillige asiatiske Folk, 233, 341, 533. Overtroen om Tordenstene (Thorviggar, Thorkeile o. s. v.) er en Levning deraf i Sverrig og Tydskland, 580-81. Han anraabes om Lykke i Terningspil 378. Om hans Tilnavn *Veor*, m. fl. 635.

Thora, Hakons Datter, en dansk Prindsesse eller Adelsmö, hendes kunstige „Skrifter" eller Broderier, 151.

Thordrup (eller *Thorstrup*, i Jylland), en der funden Runesten over Vikingen Isvard, 141, 324.

Thordsen, Procurator, aftegner en Deel af Ullerup Jættestues Characterer, 516.

Thorgerde Egilsdatter, en hedensk Islænderinde, indskjærer i Træ et langt Digt med Runer, 196. Jfr. *Egil Skallagrimsön.*

Thorkeil s. *Thor.*

Thorkelin, *G. I.*, et af ham i Storbritannien eller Irland erhvervet unik Aftryk af et Kobber, forestillende Ruthwells Stötten med dens Runeindskrifter, 14, 617-19. Om en af ham fra samme Reise medbragt Tegning af en Indskrift paa en Guldring med angelsaxiske Runer, 624-25.

Thorlacius, *Börge*, om Hedenoldshöie og Stensætninger, 250, 255. Han udgiver de förste Efterretninger og Undersögelser om Snoldelevstenen, 457 o. f.

Thorlacius, *E. H.*, Sognepræst, hans Efterretninger om en islandsk Runesten fra den hedenske Tid, 562.

Thorlacius, *Skule;* hans Mening om Runernes Oprindelse, 8. Om danske verticale Binderuner, 17, 188. Hans Afhandling om de Slesvigske Runestene 188, 333, 483-84, 653. Hans Undersögelser om den pireiske Marmorlöves Runeindskrift, 280-81, jfr. 653; om Thors Hammertegn m. m., 349, 580-81. Om det af ham paatænkte store Runeværk, bestemt for det danske Videnskabers Selskabs Skrifter, 24. Enkelte fra hans efterladte Haandskriftsamling meddeelte Exempler paa Binderunernes (magiske) Skrivemaade, 165. Et Brev fra Tham til ham om Guldhornsrunerne, 412. Hans Forklaring over Snoldelevstenen, 426, 457 o. f.

Thorlevar (*Þorleivr*) fra Tellemarken, en af Ales og Rings Krigere i Braavallaslaget; har mulig indhugget Indskriften

Digitized by Google

den af Worm beskrevne Runesten fra Sölfvitsborgslot 454, jfr. 447-48.

Thornæs i Norge, 507.

Thorod (*Þóroddr*), en Islænder i Middelalderen, kaldet *Runemester*, (enten fordi han var særdeles kyndig i Runeskrift, underviste andre deri eller skrev en tabt Afhandling derom) 177.

Thorpe's Udgave af Cædmon 77; af en mærkelig angelsaxisk Dialog, 343. Hans engelske Oversættelse af Rasks angelsaxiske Grammatik, 152.

Thorsen, P. G., hans Arbeider over Danmarks Runeliteratur, især Sönder-Vissingsteneu, ved forskjellige i den Anledning foretagne Reiser og Undersögelser 25, 194, 219, 390, 549, 645; jfr. *Sönder-Vissing*. Hans Meddelelse om Binderuner paa en Steu ved Clemensker paa Bornholm, 194 o. f., og af Arendts originale Tegning af Wedelspangstenens Binderuner, 656. Hans Bemærkning om Peder Syvs Afbildninger af Runeindskrifter, 443. Aftegninger af de ved Trinitatis Kirke opbevarede Runestene, 444. Et af ham forberedt Værk over Danmarks samtlige Runeminder, 645.

Thorsmark (*Þórsmörk*) paa Island, 573.

Thorsnæs (*Þórsnes*) i Island, et berömt Ting- og Offersted 506.

Thorsteinsen, Guttorm, Provst, hans Underretninger om islandske Binderuner, 198-99; jfr. *Hof*.

Thorvaldsen, Arnold, (*Arnaldr*) en islandsk Skjald i Valdemars den Stores Tjeneste, Absalons Omgangsven, ogsaa ommeldt af Saxo, 54.

Thorvig i Norge, 507.

Thorviggar (Thors Kiler) s. *Thor*.

Thule, i Pytheas's Reiser, betegner vel Skandinavien i vidtlöftigst Forstand, 9. Jfr. *Thyle*.

Thune, Tune, en Kirkeby i Sjælland, en Runesten fundet (men siden ödelagt) sammesteds, 465.

Thunmann's Forsög paa at forklare de preussiske Fane-Indskrifter, 225.

Thunö (*Tunö, Tune*, forhen *Túnir*) Gaard med en Kirke i Norge; en Runesten sammesteds 485.

Thurs s. *Þurs*.

Thy s. *Heltborg, Ullerup*; det regnedes fordum til Vendsyssel, 536.

Thyle hos Saxo, betyder undertiden Thellemarken (eller Tellemarken) i Norge 88-89. Jfr. *Thylenses, Thule*.

Thylenses, hos Saxo, fordreiet af *Þilir* (*Þyleir, Þilir*), Tellemarkens Indbyggere, 89; jfr. *Thyle*.

Thüringen, dets mærkværdige Oldtidslevninger og Oldsager, 579-80, 608-15, 649.

Tible Runesten i Sverrig, 326.

Tjerp Runesten i Sverrig, 326.

Tilnavne i det gamle Norden brugtes undertiden som Egennavne, 69; deres undertiden höitidelige Meddelelse i det gamle Norden, 104 o. f. Som etslags arvelige Familienavne, 105-107.

Tind's Kirke i Norge; en der bevaret Runeindskrift, indskaaret i Træ, henved 1190, 319-320.

Tingsteder i Nordens og Tydsklands Hedenold vare, foruden den sædvanlige Indfatning af store Stene, undertiden udmærkede ved enkelte end större, ved eller paa hvilke Love forkyndtes, Domme afsagdes, Taler holdtes o. s. v.

Digitized by Google

462 - 63, 505 - 508. Jfr. *Offersteder*, *Ttensætninger*, *Dommerstene*.

Tingvold Kirke i Norge, dens særdeles mærkelige Runeindskrift, 200, 207.

Tir, *Tyr* (*Tír*, *Týr*), en af de gamle Nordboers Guder; Runen ↑ opkaldtes efter ham, 136. En Afdeling af Rune-Alphabetet kaldes Tirs Slægt, 633. Seierruner bör indskjæres paa Sværd og Belte, idet han selv paakaldes, 140-141. Hans Monogram i magiske Runer 166, 592; jfr. 245.

Tirstedstenen fra Lolland, med en Runeindskrift fra den hedenske Tid, 17, 342, 444.

Tjursåker Runesten (i Sverrig) 438.

Tjösull (Töire, Töirepind, Lænke m. v.), en magisk Binderune, 139.

Tofa eller *Tufa*, Harald Gormsöns Hustru, lod en Runesten sætte og udhugge over hendes Moder, 25, jfr. *Thorsen*, *Söndervissing*.

Toke, s. *Tuke*.

Toletanske Bogstaver ansete for Runernes Udspring, 10.

Topi, Svimlen, Vaklen, farlig og til Fald heldende Stilling, en magisk Binderune, 139.

Tordenstene, Overtroen om dem er tildeels en Levning af Thors Dyrkelse, 580-81. Jfr. *Thorkeile*, *Thorviggar*, *Åskehjul*.

Torfæus, *Thormod*, hans Mening om Runernes Oprindelse, 8; om Braavalleslagets Tidsbestemmelse, 48; Oplysninger om Nordboernes Erobringer i Northumberland, 98; Bemærkninger om de selvsamme Egennavne og Tilnavne, brugte tilsammen af forskjellige Personer, (især fremsatte med Hensyn til tvende danske Konger, bekjendte under Navn af Ragnar Lodbrog), 105, 108.

Torsdagens særegne (fra Hedendommen nedstammende) Helligholdelse, 233, 372

Tossogstenen i Norge; en hidindtil ubekjendt, sandsynligviis rigtig Læsning af dens Ole Worm forhen urigtig meddeelte Runeindskrift, ved M. F. Arendt, 200.

Transjö i Sverrig, en der i et Gjerde værende Sten med Binderuner, 652.

Trapgange eller *Trapleier* paa Maklamo, 36, 57; paa Runamo, 36, 39-41, 57, 59-60.

Tredelinger af Runerne; see *Þrídeilur*.

Tréhouart, kongelig fransk Söcaptain 570.

Trevelyan, *Walter Calverley*, til *Wallington* i Northumberland; meddeler Afbildninger af gamle skotske Emblemer, 545.

Trithemius, s. *Beda*.

Trolddom, (forekommer og under andre Rubriker, især Runer); dens forskjellige Hovedarter i Norden, 200; forfulgtes der allerede i Hedendommen, 130, 170-71, 172-73, i den kristne Middelalder, 173, 200; endsenere i Danmark, 159, Norge, 233, Island, 139, 159, 179, 182. Dog havde allerede Munkene forsögt at omdanne den saakaldte *sorte* eller hedenske Magie til *hvid* eller kristelig o. s. v., 160-62. Blandt Finlændere og Finlapper, 228, 230, 235.

Trolddomscharakterer, 138 o. f., 159 61, (jfr. 165), 172 o.f., 584, 591-96, 597, kaldes endnu i Island *Galdrastafir*, 171-78. See ellers *Runer*, *Stave*, *Binderuner*, *Signeruner*, *Troldruner*, *Amuleter*.

Digitized by Google

Trolddomskvad, s. *Tryllesange.*

Troldmesser, de hedenske Finlappers, 232.

Troldruner (efter Arendts Benævnelse); en saadan norsk Indskrift paa et Klippebjerg, 201; — *Trollrunor* i Bleking, (saaledes kaldte af Sjöborg), 450.

Troldskrift, kaldes Hedenolds Runer endnu af den danske Almue, (ligesom en kryptographisk Art af dem i Island kaldes *Tröllaletur*, af samme Betydning), 461, jfr. *Troldruner.*

Truvor, den skandinavisk-russiske Varegerfyrstes formeentlige Gravsten i Isborsk, 249-50. Hans kortfattede Historie, 267.

Tryggevældestenen i Sjælland, med Runeindskrift fra den hedenske Tid, 17, 444, 448.

Trylledrikke, 167, 168.

Tryllesange, (ofte ledsagede af Runer), 62, 63, 85, 132, 134, 137 o. f., 140, 141, 143 o. f., 175, 374-381, 602 o. f., 604 6; jfr. 607. Til dem synes Runamoindskriften at höre, 62, 65-67, 82, 148, 374, o. f., 386. Blandt Finlapperne (den saakaldte Runen) 131, 231-33; Finlænderne, 131, 228; Angelsaxerne, 376-77. De gaae over til kristelige Former, 376-79, 602-603. Jfr. *Galder*, *Galdralag*, *Galdraljóð*, *Bönner*, *Besværgelser*, *Troldmesser.*

Tryllestave (magiske Sceptre o. s. v.), 133, 137. Jfr. *Trolddomscharacterer*, *Galdrastafir.*

Træ, anvendt til Runers Indskjærelse i Norden fra umindelige Tider, 53, 142, 150, 154, 168, 170-73; endnu i visse Egne for andre Skrifttegn, 217; indskaarne Runeindskrifter derpaa, som snart blive 650 Aar gamle 171, 27, 200; jfr. 198, 206, 245, 257. *Troens Træ* kaldtes Bardernes Alphabet, 153; jrf. Irlændernes *Skriftstamme*, 155.

Træer (eller Grene) kaldtes de brittisk-irske Celters Bogstaver, 153, 155, 163. Jfr. *Kalendere*, *Runestave*, *Kjævler* m. m.

Træböger, (Böger med Træblade eller bestaaende af sammenheftede Tavler), 135, 245, 351. Jfr. *Balk*, *Flok*, *Tschecher*, *Stef.*

Trælodder med indskaarne Mærker, Bogstaver eller Indskrifter blandt de gamle Italer, 156. See ellers *Spaadomskunster*, *Rhabdomantie* m. m.

Trænid, (Nid, indskaaret i Træ med Runer) forbödes allerede i den ældre norske Gulethingslov, (fra Begyndelsen af det 10de Aarhundrede), 170; og i den islandske *Grágás*, 171. Jfr. *Nid*, *Nidstang*, *Tungenid.*

Tschecherne, et Slavisk Folk, indskare deres Love paa Trætavler, 245.

Tuba, Flod i Sibirien; lige over for dens Munding fandtes en Indskrift, der ligner Runer, 648.

Tufa, s. *Tofa.*

Tuke's (*Tokes*), nu forsvundne (danske) Mindesten, med Runeindskrift over hans Hustru, 443.

Tunalund, (kort fra Upsala) Findestedet for en særdeles mærkværdigt Brakteat med Legender, 264, 655.

Tungenid (mundtlig Fremsigelse af Forhandelser, Besværgelser eller Forhaanelser mod Andre) forbydes i den ældre norske Gulethingslov, 170. Jfr. *Nid*, *Nidstang*, *Trænid.*

Tune, *Túnir*, *Tún*, s. *Tunö.*

Tvekampe i det gamle Norden, (især i

Digitized by Google

Rusland), 170, 254 o. f. Jfr. *Udfordring*, *Holmgang*, *Tvekampspladse*.

Tvekampspladse i Nordens Hedenold, 250.

Tver's Gouvernement i Rusland; om de der fundne Stene med Indskrifter og Gravhöie, 248-55 (o. f.), 642, 649.

Tychsen, *O.*, om de sinaitiske og sibiriske Indskrifters Lighed, m. m., 259-260, 648. Om Celtiberernes Charakterer, 627, 629, 631.

Tydske eller *tydsk-angelsaxiske Runer*, see *Marcomanniske*, *Angelsaxiske*.

Typarium, Navnetræk, Navns Underskrift; dets magiske Mishandlirg forbydes af Paven, 384. Jfr. *Navn*, *Monogram*, *Ole*.

Tyr, (Seierens og Krigshæderens Gud blandt de gamle Nordboer), see *Tir*.

Tzerdyn, *Store*, forhen Permiens eller Bjarmelands Hovedstad; en Klippeindskrift i dets Nærhed, 124.

Tænkestol (*Þenkestol*), et gammelt dansk Ord, i en Runeindskrift, 261-62.

Töndern (i Slesvig), 414, see *Guldhorn*, *Gallekus*, *Mögeltönder*.

Tönsberg (fordum *Túnsberg*) i Norge, drev i Hedenold en stor Handel med fremmede Lande, 416.

U.

Udfordring til Tvekamp i det gamle Norden; den som ei modtog eller efterkom den, erklæredes for en feig Nidding i offentlige Runeindskrifter o. s. v., 170-71. Jfr. *Nidstænger*, *Tvekampe*, *Tvekampspladse*.

Udleire i Sjælland, dets tvende endnu bevarede mærkelige Jættestuer eller Halvkorsgrave, med der fundne Oldsager af Bronce, m. m., 424, 546; dets tredie ödelagte Jættestue, 546.

Udstilling af skriftlige Bönner, Hymner og Besværgelser for Gudernes Aasyn, 62-63.

Udsyening eller Brodering af Runer, 155.

Uglens Neb siges at være betegnet med Runer, 143.

Ulf (*Ulpho*), en dansk Magnat i Northumberland, skjænker et Drikkehorn m. m. til Domkirken i York, 404-5.

Ulf (*Uulf*, *Vulf*), formodentlig en slesvigsk Grundeier i Hedenold, sætter en Grændsesten for sin Eiendom, 479-482.

Ulf's Sönner, reiste et Mindesmærke efter *Geir* (svensk Runeindskrift), 6.

Ulfilas, indförer eller reformerer Gothernes (især Moesogothernes) Skrifttegn, 223, 221, 418-19. Om selve Navnet, formeentlig indhugget paa en i Slesvig funden Indskriftsten, 477.

Ulfsten (*Ulfstan*), en Angelsaxer; hans Opdagelses- og Handelsreiser, 415. Jfr. *Ohter*, *Rask*.

Ullerups (eller Lundhöiens) Jættestue i Jylland, med Runeindskrifter, 18-19, 204, 289, 306, 323, 389, 514-21, 528, 651-52.

Ulve, som Jætte- eller Troldkvinders Forspand paa deres natlige Reiser, 143.

Umbrernes religieuse Digtninger, Offerskikke m. m., 145; et vist Bogstav af deres Alphabet ligner en tilsvarende Rune, 295.

Undal, s. *Claussön*.

Unnur (*Uþur*), s. *Audur*.

Unvona, en engelsk Præst (henved Aar 980) som kunde læse de hedenske Britters eller Angelsaxers da ellers uforstaaelige Skrift, 152.

Digitized by Google

Upernavik, det nordligste danske Etablissement i Grönland, 574; jfr. *Kingitoarsuk*.

Upsala (fordum *Uppsalir*), Navnets Betydning, 464; nævnt i en Runeindskrift, 6-7; dets Tempel og Orakel i Hedenold, 71; der befindtlige Runestene, 324; i dets naturhistoriske Museum bevares en Stenhammer med ældgammel Runeindskrift, 7, 455, 580-82, 651. Den der bevarede Codex argenteus, 224.

Urâsa Runesten (i Sverrig), 438.

Urda (*Urður*), den ypperste Norne eller Skjæbne-Gudinde, 167; hendes himmelske Sö med de derpaa svömmende Svaner o s. v., 145. Hendes beskjærmende Magt (eller værnende Hegn), anraabes i Tryllesange, 602.

Urlundastenens Runeindskrift (i Sverrig), 6.

Urner, af Leer; en med en kort Runeindskrift, fundet ved Ebeltoftvig i Jylland, 608; andre fundne i en Gravhöi i Willingshausen i Hessen, i en særegen Stilling, 156. En med et Laag af brændt Leer, (funden i en Gravhöi ved Oepitz), hvorpaa en tydelig Indskrift i nordiske Binderuner, 608-15, 649. Tvende i norske Gravhöie, med Aske og brændte Been, dækkede af flade Stene med Runeindskrifter, 17, 497-500, 651. En Urne, fundet i Nærheden af Dantzig, med en Indskrift i ubekjendte Charakterer, 16, 649. Af Kobber, i nordiske Gravhöie, 252; jfr. 216.

Uroxehorn, brugte som Drikkehorn af Oldtidens Galler og ligeledes af Nordboerne, 407.

Uveir, formeentlig foraarsaget af Hexerie, især ved visse Runecharakterer (*gjörningaveðr*), 202.

Ûþar (eller *Uþer*) — *Uthar* (*Ottar*) eller *Udder* (*Odder*, *Oddr*, *Odd*), et i Leeragerstenens Runeindskrift forekommende Navn, 437-38.

V. W.

Vace, *Robert*, hans Beretninger om Normannernes Oprindelse m. m. 115; jfr. *Bröndsted*.

Wadstena, i Sverrig (Vestgothland), en der funden (nu unik) Guldbrakteat med det angelsaxiske Rune-Alphabet; s. *Stockholm*, *Alphabet*, *Angelsaxer*, *Brakteat*.

Wady el Muttekeb, en Dal med mange Klippe-Indskrifter, 259; jfr. *Sinai*.

Waitz, *G.*, hans Mening om Runernes höie Ælde blandt de sydlige Gother, m. m., 418.

Waksala Kirke i Upland; en i den indmuret Runesten, 343.

Vala (Völva eller Spaakvinde), en afdöd; opvækkes af Odin med Runer og Tryllesange, 116. *Vala'ens* Stol siges, i et Eddadigt, at være betegnet med Runer, 143. En Valas Gravsted (*Völvuleiði*), paa Islands Nordland, med en Runesten fra den hedenske Tid, 562-64. Et andet paa Sönderlandet sammesteds; den der jordede Spaakvinde siges at have stiftet et Legat til de Fattige som endnu er ved Magt, 563.

Valdemar I. (*den Store*), Konge af Danmark, lader Runamo-Indskriften undersöge, 29-30, 31, 32, 52-53, 54. Islandske Skjalde i hans Tjeneste, 54.

Valdemar II. (*Seier*) 32; om det af ham

Digitized by Google

sammensatte Rune-Alphabet 17, 177-78-79, 327-33. Den berömte Islandske Skjald *Olaf Hvitaskáld* (Snorre Sturlesöns Brodersön) var i nogen Tid i hans Tjeneste, 332.

Valhall; dertil bleve, i Hedenold, de Afdöde henviste ved Ligbegjængelsen, 72, 86. Dets Salighed meentes især at erhverves ved at falde i Kampen eller mærkes för Döden, med en Spydsod, 78.

Valkyrie s. *Brynhilde*, *Sigurdrifa*.

Wallin, (en lærd svensk Oldgrandsker) antager Runernes Indridsning paa Stene i Hedenold, 7.

Wallman, hans Meninger om Runernes Oprindelse og ældste Brug, 7, 8, 327. Hans Undersögelser over de svenske Stensætninger fra Oldtiden m. m. 20, 250; om de saakaldte Halvkorsgrave 521, 522, 528. Om hans Beskrivelse, Aftegninger eller Forklaringer over mærkværdige svenske Rune-Indskrifter, 327-28, 333, 450, 451.

Valthjofstad i Island, Binderuner paa dets ældgamle Kirkedör, 198-99.

Vamdrup Runesten fra Jylland, 443.

Vandflod, meget stor i Norden (den cimbriske?), 9.

Wannäs i Vesterbotn; en der forhen opbevaret mærkelig Runekalender blev brændt, i indeværende Aarhundrede, som en Trolddomsbog, 351.

Vara- eller *Varaby*-Aaen, ved Braavig i Öst-Gothland 81.

Varde (Isl. *Vardi* m. og *Varda* f.) Stenstötte (Stenhob), lignende en Pyramide; i en saadan er en Runesten bleven indlagt, (i Grönland), 575-76.

Vardrún (Tydsk *Wartrun*, den bevogtende eller beskyttende Rune) et kvindeligt Egennavn, 129-30.

Varegerne eller *Varengerne* (rettere *Væringerne*, *Væringjar*) udvandrede fra Skandinavien til Rusland, hvor de stiftede et nyt og mægtigt Rige 247, 251; deres mange Tog og Erobringer 253-54. En kortfattet Udsigt over deres Historie 267-70; jfr. 273-74. Formeentlige Runeminder fra deres Tid, 263 o. f., 279 o. f. Varegerne „paa hiin Side af Havet" (de i Skandinavien tilbageblevne) 269; jfr. *Nordmanner*, *Russer*, *Slaver*; *Rurik*, *Truvor*, *Igor*.

Varegisk Vej, gjennem Rusland, til det byzantiske Rige og Orienten 267 o. f.

Ve; fordum Himmelilden eller dens Guddom hos Perserne samt ligeledes i Norden, 359; deraf *Ve*, *Vi*, Helligdom, helligt Sted, hedensk Offersted, Tingsted, 20, 345, 359, 398, 401, 635; herfra udledes ogsaa Ordet *vie* m. fl. 358. Jfr. *Vespelt*.

Vebaand (*Vebönd*) Helligdomsbaand, (Fredsbaand, Gitter eller omgivende Rækværk m. m. 20. Deres Overskjærelse betragtedes som Udaad eller Niddingsværk, 169. Deres Afbildning paa forskjellige Runeminder (Skaane, Jylland og England) 20-21, 584. Jfr. Tab. VII, Fig. 1, 6, Tab. XII, Fig. 2; s. *Urðarlokur*.

Vebjörg s. *Viborg*.

Vedel Jarlsbergs Mening om Runernes Oprindelse, 8.

Vedel Simonsens Mening om Runernes Oprindelse 84, jfr. 164, 187. Hans Opdagelse af den særdeles mærkelige Glavendrup-Sten, 17, 82. Hans Afhandling om det store og sjeldne Fund af

Digitized by Google

kostbare Oldsager ved Aarslev i Fyen, 383.

Wedelspang (ogsaa kaldet Wedelsprang) en Landsby tæt ved Staden Slesvig to der eller i dens Nærhed fundne Runestene, flyttede til Louisenlund 188, 482-84; Arendts berigtigende Tegning over den enes vertikale Binderuner, 654.

Vefjur (Vævninger) et gammelt Navn for Binderuner 164, 174, 183, 184.

Vegner, Thomas, Biskop, hans Underretninger om Stavanger Stifts Runeminder, 509-510.

Veiby Sogn i Frederiksborg Amt i Sjælland, dets Gravhöie og Steenstuer, med de deri fundne mærkelige Oldsager, 525.

Veierslev i Jylland; en i dets Kirkegaardsmuur opdaget, hidindtil ubekjendt Runesten 551-52.

Veirhaner, Overtro om de paa dem anbragte magisk-religieuse Charakterers eller Indskrifters beskjærmende Kraft, 221. Jfr. *Fane* (*Wetterfahne*).

Velschou, I. M., fuldförer *P. E. Müllers* Udgave af Saxo, hvis förste Binds tvende Tomer nu ere udkomne, 67.

Venantius s. *Fortunatus*.

Vendernes Gudsdyrkelse, Runestene, Offergilder, Afgudsbilleder og store Tempelskatte m. m. 404, 406-407. Deres Runer, Runestene, m. m. 223, 236-45, 637-40. Rhabdomantie, 136. Jfr. *Slaver, Russer*.

Venderuner, s. *Runer* (*C, b.*); jfr. *Bagvendt, Ögur*.

Vendsyssel, indbefattede fordum undertiden Thye 536; Sigtryg dets Konge og Agnar hans Sön, 536.

Venedig, om en der bevaret Marmorlöve med Rune-Indskrift, s. *Löve, Pireus* (*Athen*) *Åkerblad*.

Verelius, (*Olaus*) hans Mening om Runernes Oprindelse 8; om Runen ᛅ, 323-24; hans Angreb mod O. Worm, 331 o. fl.; hans *Manuductio ad Runographiam*, 324.

Verlamacester (*Verulamium*); et der i Middelalderen gjort Fund af höist mærkværdige Oldsager og Böger opbrændes forsætlig, som Hedenskabets Mindesmærker, 152.

Werlauff, E., om Pytheas's Reiser og Ravhandelens Historie m. m. 9; Arne Magnussens Levnetsbeskrivelse, 10. Om danske vertikale Binderuner, m. m. 17, 187-88, 654. Om Lecragerstenens Runeindskrift 420, 422. Om Glavendrupstenens Indskrift 82, 323. Om Ole Worms Fortjenester af det nordiske Oldstudium, 379, 442-44, jfr. 448 455-56. Om de Wormske Runetegningers Upaalidelighed 422. Om de oldnordiske Skibsforestillinger 531. Om de saakaldte Tordenstenes rette Bestemmelse m. m. 580-81. Om Amuleter af Rav, m. m. 590-91. Om Nordfrislands ældste Grændser og om Slesvigs gamle Sprog, 414, jfr. 615.

Vermeland, magiske Runer, indridsede paa Træ eller Been, pleiede at anvendes der, som Lægemidler mod Sygdomme, i den hedenske Tid, 168.

Vespelt, en Benævnelse for Mistelen i Öst-Gothland, hvor den ophænges i Bygningerne som Beskyttelsesmiddel mod Ildebrand, 153. Jfr. *Mistel, Ve*.

Vessmann, Assessor, aftegnede först Kivik Monumentet, 539.

Digitized by Google

Westen, *Thomas von*, hans mærkelige Efterretninger om Finlappernes Trolddom, Runebommer, Offersteder o. s. v. som han af al Magt sögte at udrydde 231, 233-234; jfr. 240.

Westendorp's Afhandling om de nederlandske Bomærkers Oprindelse fra Runerne, 184.

Vesterbotn; en gammel Træbog, indeholdende en Runekalender, opbrændes der som hedensk, i det 19de Aarhundrede, 351.

Westergaard, Oplysninger om Sanskritske Bogstaver og Ord, sammenlignede med Oldnordiske 328 o f., 332 o. f. 432.

Vestersta, *Vester-* eller *Bräkne*-Herred, i Bleking, 32, 84.

Vesthöls Runesten i Sverrig, 326.

Vest-Tannem i Trondhjems Stift i Norge, en Runesten funden der, tilligemed en Metalurne, i en Gravhöi, 348, 499-500, 651.

Vi s. *Ve*.

Viborg (i Jylland); Navnets Oprindelse m. m. 20, 462.

Vickby Runesten (i Sverrig) 434.

Videnskabers Selskab, det Kongelige Danske; en af det udnævnt Committees Beretning om Undersögelsen af Runamo, 27-43; jfr. 24, 387, 402.

Wieselgren, om Runernes Oprindelse fra det phoeniciske Alphabet 418.

Vigher spa (*spái*, Spaamand? eller *spake* den Vise?) siges at have indskaaret Uplands *hedenske* Love i Træ, med Runer, 154.

Vígnúpa (den hellige Höide eller Bakke) formodentlig et ældre Navn for Kreutzberg ved Slesvig, 483-84.

Wille, *H. J.*, hans Efterretninger om adskillige norske Runestene med Tegninger af Indskrifterne, uden Angivelse af Findingsstederne, m. m., 389-391, 500-503; jfr. *Jægerspris*, *Frederik*.

Willemos, Pastor, hans Efterretninger om dansk Overtro, 381-82.

Willingshausen i Hessen; det der fundne mærkelige Hedenolds Gravminde, 156 o. f. Jfr. *Grimm*, *W. C.*

Villoison, oversætter og udgiver Akerblads Afhandling om den pireiske Marmorlöve og dens Runeindskrift, 281.

Wilse, Provst, hans Efterretninger om mærkværdig norsk Overtro, 372.

Vindarúnir, 240; jfr. *Vender*.

Vise (Mænd) i det gamle Norden, deres forskjellige Benævnelser 438, 467-68.

Vindill s. *Vendsyssel*.

Vinje i Norge; tvende der længe opbevarede Træstykker med Runeindskrifter, hvoraf i det mindste den ene er indskaaren omtrent 1190; 172, 331, 503.

Visigothers (eller de spanske Vestgothers (saakaldte toletanske) Skrift anseet for Runernes Ophav, 10.

Wismar, om et i denne Stads Nærhed fundet særdeles mærkværdigt Broncebeslag til et Böffelhorn med Figurer og Characterer, 244-45; jfr. *Lisch*, *Thomsen*.

Vithric, Konge af Mercia, 407.

Wittekind, Vestphalernes og Saxernes Anförer, flygter forskjellige Gange for Carl den Store til Danmark eller Norge, 124-25.

Wladimir (*Valdemar*) Russernes förste Storfyrste, 273, 279.

Voda (*Woda*), den samme som *Vodan*, *Voden* eller *Odin*; 617, 638.

Digitized by Google

Woden (Saxernes og Angelsaxernes Gud) var forhen bleven dyrket i Verlamacester, hvorom Böger, der indeholdt Bönner eller Hymner til ham, vidnede, 152. Som de fleste angelsaxiske Fyrsters formeentlige Stamfader, 122. Et muligt Monogram af hans Navn i Binderuner, 473; jfr. *Woda*, *Oðin*.

Voigt's Mening om de ældste preussiske Fane-Indskrifter, 225-227. Jfr. *Fane*, *Bayer*.

Volga, Flod, 253 o. f., 270. See ellers *Itel*. Dens övrige forskjellige Benævnelser, 270.

Vordingborg Runesten i Sjælland, 443.

Worm (*Oluf*), hans Meninger om Runernes Oprindelse, 8, 320. Hans store Fortjenester af Nordens Runeliteratur, især ved hans berömte Værker: *Literatura runica* (eller *Danica*), *Monumenta Danica* og *Fasti Danici*, 11, 183, 337; skildrede af Werlauff, 379. Hans Beskrivelse over Runamo, efter Skouvigs Beretninger og Tegning, 31-32. Han samlede mange, fra Island erhvervede, mærkelige Underretninger om Runerne, 159, 178, 180. Om Kong Valdemar den 2dens Runerække, 329-33. Om de gottorpske Runer, 475. Han udgav allerförst den angelsaxiske Runeindskrift i Bewcastle, 624. Hans heftige Strid med samtidige svenske Runegrandskere, 329 o. f. Correspondence, Beskrivelse og Tegninger over Leerager- eller Björketorpstenen, m. m., 419-36, (s. *Aqvilonius*, *Peterson*, *Thomsen*). Hans Beskrivelse og Tegning over Runestenen fra Gommor Engen ved Sölvitsborg Slot, 441-49; ved Hune i Jylland, 438, 467-68; ved Landerup, 325, 653; adskillige danske, flyttede til Trinitatis Kirke i Kjöbenhavn, 443-44. Om Runestenen ved Haverslev eller Haverslund, 473. Om Indskrifterne paa Thunö (eller Tunö) i Norge, 485-91; — paa Runefjeldet i Indsöen Framvarden, 509-12. Om Rönninge- og Stenaltstenene (som allerede bortkastedes eller ödelagdes i hans Tid), 549, 553. Om en af ham beskrevet og afbildet Kalender af Been, med nordiske og angelsaxiske Runer, 634-35. Om de af ham fra Biskopper, Provster, Præster og andre Literatorer indhentede Efterretninger og Tegninger af danske og norske Runestene, 439, 449, 455-56; jfr. *Werlauff*.

Worsaae, *J. L. A.*, Cand., Undersögelser af forskjellige Gravhöie og Stenkamre i Veiby Sogn, i Sjælland, med Beskrivelse over de deri fundne Ting, m. m., 525. Hans Samling af nordiske Oldsager m. m., 609.

Wreta Klosters Sogn i Öst-Gothland; en der i en Gravhöi fundet Sten med Runeindskrift, 608.

Vulcanius, *Bonaventura*, det af ham publicerede Runealphabet, 560.

Wulff, *C.*, Provst, Sognepræst til Hoby, understötter det danske Videnskabers Selskabs Undersögelse over Runamo-Indskriften, 35; hans Mening om dens Beskaffenhed, 57.

Wuodenesberg (*Wodansberg*, *Odins Bjerg*), i Hessen, 156.

Würtzburg, en der værende Codex med en kort angelsaxisk Runeindskrift, 625.

Væblungen og *Væblungsnæs* i Romsdalen i Norge, med der værende Oldtidsminder, m. m., 504, 507.

Digitized by Google

Vægtlodder, forskjellige ældgamle, med Charakterer, 589-90, 710.
Wänge Stenen, midt paa Gulland, med Binderuner af det ældste Slags, 63-64, 649.
Völva, *Völvuleiði*, s. *Vala*.

X.

Xantenses, *Annales*, den i dem indeholdte Legende om Reginars (Regners eller Ragnar Lodbrog den Yngres) Dödsmaade, vedbörlig benægtet af Depping og Suhm, 116-17.

Y.

Yfirsaungar (Oversange) i magisk Henseende, 83.
Ygor, s. *Igor*.
Ymer (*Imer*) den af de første Guder ombragte, til Verdenslegemet forvandlede chaotiske Urjætte; af hans Blod Vandet (hvori den nye Himmel speilede sig) udtænkte Odin Hu- eller Tankerunerne 142, 146.
Ynglingatal, et ældgammelt Kvad og Slægtregister, tildeels liggende til Grund for Ynglingasaga, 537.
Yngve Freyr, de Svenskes Hersker, siges at have levet i sin Gravhöi, 529.
York (*Eboracum*, *Jórvik*) hærges af Scaldingerne, 100-101, og af Ragnar Lodbrogs Sönner, 120. Gaver til dets Domkirke af en dansk Magnat, 404-405; see *Ulf*. En i dets Nærhed funden Guldring med Rune-Indskrift, 588-589.

Z.

Zenker, bayersk Rigsarchivsekretair, meddeler et oldtydsk nekromantisk (eller magisk) Manuskript, 220.
Zernebog, Slavernes Afgud, hans Navn i Runeindskrifter, 240, 643-44.
Zibog, en slavisk Guddom, 639.
Zobtenberg (*Asciburgius mons*), dets Stenbilleder og Charakterer, 216

Æ.

Æble, et, sendt af Odin og Frigga til en ufrugtbar Dronning, skjænker hende en Sön, som, formedelst Barnets usædvanlige Störrelse, kostede hende Livet, 73.
Æði (*Æþi*, *Öþi*, o. s. v.) ɔ: Galskab, Raseri, en magisk Binderune, 138.
Ægers Hjelm (*ægishjalmr*) ɔ: den forfærdende Hjelm eller Pandebetegnelse, en Trolddomscharakter, 161, 202. Korsets (eller Thors Hammers) Tegn benævnes saaledes, 378.
Ægypternes forskjellige gamle Skriftarter, 285. De bleve ansete for fuldkommen ulæselige lige til vore Dage, 156. Deres Korsfigurer, m. m., 288-89. Gudsdyrkelsesskikke, 341.
Ærlsunda Runesten i Sverrig, 325-26.
Ætternisstapi, Styrtested for frivillige Selvmordere i Oldtiden, 505.

Ö.

Ödelæggelse, modtvillig, af Runestene (og flere mærkelige Oldtidsminder) i Danmark: 191, 205, 325, 546-49, 553-54. Paa Færöerne (i ældre Tider), 557. Paa Island, 563. I Norge, 513. I Sverrig, 92, 344-45, 448.

Digitized by Google

Öfgur (*Avfgur*), den ældste nordiske (eller islandske) Benævnelse for bagvendte Runer, 335; jfr. *Bagvendt*, *Venderuner*.
Ölunda Runesten i Sverrig, 326.
Örbek i Fyen, en der fundet Runesten ödelægges modtvillig, 547-48. Dens Indskrift meddeles, 548.
Öresund (*Eyrasund*), denne Benævnelses Oprindelse, 80.
Öresundstoldens første Oprindelse bör muelig söges i den hedenske Tid, 80.
Örkenöerne, deres mærkelige Oldtidsminder, 471, 559.
Örsted, *H. C.*, Oversigt over det Kongl. Danske Videnskabers Selskabs Forhandlinger, fra 31 Mai 1832 til Aarsdagen 1836, 59.
Ösel, Öe, dens Beboeres Træböger som Runekalendere, 228, 289, 350.
Östbergastenen i Södermanland, med opadgaaende vertikale Binderuner, 204-205, 261.
Öster-Larsker Kirkes Runesten paa Bornholm, 342.
Östre-Gårdstanga i Skaane, en der befindtlig Bautasten, med Runer, kastes i Möddingen af en Bonde, 92. (Jfr. *Gard*, *Gardstang*, *Stang*).
Övre-Bratsberg, s. *Bratsberg*.
Öxe, af Kobber (paa Eggen nær som er af hærdet Jern) udvendig betegnet med Runer, 582-83.
Öði (*Öþi*), s. *Æði*.

Þ.

Þelamörk, (Thelemark, Tellemarken) i Norge; dens Indbyggere kaldtes fordum *Þilir* eller *Þylir*; herfra undertiden Saxo's *Thylenses* og *Thyle*, 88-90.
Þenkestol, et gammelt dansk Ord i en Runeindskrift, s. *Tænkestol*.
Þingve eller *Þingvcor*, 635; jfr. *Thor*, *Ve*.
Þórr (o. s. v.), s. *Thor*; som Benævnelse for Runen ᚦ, ᚹ; jfr. *Þurs*.
Þrídeilur (Tredelinger), en ældgammel kryptographisk Afdelings- og Omskrivningsmaade (i forskjellige Arter) af de sædvanlige Runer, forhen brugt saavel i det gamle Norden, som i Schweitz og Tydskland, 159, 160, 275-278, samt rimeligviis ogsaa i Rusland, 275 o. f. Et saaledes afdeelt angelsaxisk Runealphabet paa en Guldbrakteat, 632-33. Om særskilte gamle Arter heraf, see *a*) Nordiske: *Kvistruner*, *Palmeruner*, *Teltruner*, *Skjoldruner*, *Grönlandske Runer*. *b*) Tydske: *Hahalruna*, *Isruna*, *Lagoruna*, *Stofruna*. Jfr. *Freir*, *Hagall*, *Tir*.
Þulansstóll (Talerstol), en hedensk Præsts eller Lærers Sæde, 462.
Þulr, Taler, en Benævnelse for Nordens hedenske Præster og Skjalde, 131, 143, 146, 413, 457-59, 462-64.
Þurs (Thurs, Trold, Uhyre), som et mythisk Væsen (hörende til Frostens eller Isens Regioner); Frostens Thurser, (*Hrímþursar*), 138, 605. Som en magisk og skadelig Rune — nu blot som et simpelt Navn paa et Runebogstav (der ellers kaldes *Þorn* og *Þórr*), 136, 138.

Digitized by Google

Enkelte Tillægsbemærkninger.

Til Side 408-412 (jfr. 684, b). Hennebergs Forsög til Guldhornsindskriftens Læsning findes i hans Undersögelse over Guldhornene (1812 4.) S. 160-62; — han har deri intet Hensyn taget til de tydske eller angelsaxiske, og neppe noget til de nordiske Runer; Hans Læsning er for det meste bygget paa vilkaarlig Forudsætning af Bogstavernes Betydning. Derimod fortjener det her at bemærkes fra hans Skrift (S. 162), at Guldhornsrunerne (nöiest efterlignede af Pauli's paa Dansk og Tydsk 1734 udgivne Beskrivelse) vare 6 Linier höie og 1 Linie före paa Stængerne.

Til Side 556. Den fra Færöerne sidstkomne Frodebö-Sten (med Binderuner) har följende Dimensioner: Længde, 22, Brede, 14 og Tykkelse 10 Tommer.

Til Side 590. Linie 10-17: "Af det ene Lod" o. s. v., bör udgaae. Læsningsmaaden af Loddets Charakterer grundede sig kun paa dets udgivne (l. c. paaberaabte) Afbildning i Træsnit; da Manuscriptet skulde trykkes, hindrede Öiensvaghed Forfatteren fra at eftersee selve Originalen i Museet; det er dog siden skeet, men da skjönnedes tilstrækkelig, at de svage og mere end halvudslettede Charakterer neppe kunne læses paa den angivne Maade, eller ansees for Runer; Loddet er derfor ikke afbildet Tab. XIII, Fig. 1; jfr. S. 686.

Til Side 649-50. Om den her beskrevne Beenslanges Findested har dens lærde Eier, i et Brev af 13de Juni 1841, været saa god at give mig följende Underretning: "Det i fråga warande benet er "funnet på bottnen af en djup torfmosse å Lindholmens ägor här i "Skåne. Både finnaren och flera som sett det, mena at det varit "begagnadt som Gädddrag, ett slags fiskredskap för gäddor i insjöar "och wid hvilket en fiskkrok er fästad; och at mossen warit öppet "watten, således en insjö, då benet kom att ligga på dess botten, "derom er intet tvifwel." Nilsson anseer Finderens Mening for sandsynlig, og vi vide at man endnu her i Danmark pleier at binde Billedet af en lille hvid eller skinnende Fisk til Angelsnoren, for at lokke den graadige Gjedde. I Hedenold ansaaes Gjedder for en Art af Troldfisk (mod hvilken Runer altsaa burde anvendes); efter Eddaerne og Volsunga Saga paatog Dvergen Andvare sig dens

Digitized by Google

Skikkelse, opholdt sig ved et Vandfald, hvor der var nok af mindre Fiske til dens Föde og bevogtede der tillige en stor Skat; derfor efterstræbtes og fangedes Gjedden af Loke, som da trængte til Guld, og borttog det med Vold, hvilket Andvare gjengjeldte med en magisk kraftig Forbandelse over dets tilkommende Eier; den voldte og de berömte Volsunge- Budlunge- Gjukunge- og Niflungeslægters langvarige Ulykke. I Finlændernes fra Hedenold nedstammende Kjempeviser besynges en Trold-Gjedde (eller en Trold i en Gjeddes Skikkelse) som længe laae i Tuonelas Elv, og gjorde megen Skade, ved at forgjöre (eller forhexe) Folk, indtil den blev fanget af Guden eller Helten) Ilmarinen. Af disse og flere Aarsager have muelig de hedenske Skandinaver anseet det for Umagen værdt, at indridse magiske og andre kraftige Runer paa et Slangebillede, for derved at lokke eller forgjöre den kloge og graadige Gjedde. De enkelte tit gjentagne Runer paa Slangebilledet ere anbragte paa samme Maade, som de, der ledsagedeBusla's Besværgelser mod Kong Ring i Östgothland, efter gamle Membraner (Rafns Fornaldarsögur III, 206). Ved den anförte Gisning om Beenslangens Bestemmelse maa det dog bemærkes, at man ikke seer Spor til nogen Öske eller anden Indretning, hvorved den skulde gjöres fast til Fiskesnoren; dog kunde maaskee en mindre Snor være blevet bundet om Slangens Midte for at hefte den til den större. Herregaarden (Säteriet) Lindholm har rimeligviis allerede været et Hövdingsæde i den hedenske Tid. Det nævnes som *Castrum* (Slot eller Kastel) 1334; dog var det da privat Eiendom, men den 1ste Octbr. 1339 bortskjödede Johan Offesön sit derværende Stentaarn (*turrem lapideam*) med alle dertil hörende Skandser og Fæstningsværker, Volde og Grave til Kong Magnus Smek. Sildigere blev dette Slot berömt ved Kong Albrechts Fængsel. I Hvidtfelds Tid omtaler han det som "öde oc vuste". Det kan være at Slangebilledet oprindelig har tjent som et Amulet eller Jertegn for en eller anden af Gaardens ældste Besiddere, men at det senere er blevet fremdraget af sit Gjemme for at anvendes til "Gädddrag", ved hvilken Leilighed det er faldet i Söen, som med Tiden forvandledes til en dyb Törvemose. Hvad Indskriften angaaer, har dens förste Afdeling ingen Adskillelse af Ordene; den kan da læses paa forskjellige Maader, som f. Ex. (naar vi antage Wilhelm Grimms ovenfor S. 342-44 af os understöttede Formodning om fleersidig Betydning af Charakteren ᚼ for adskillige Vokaler og Diphtonger og tillige forudsætte, som ovenanfört, at ᛦ betegner *v*): 1):
E VER ILOM SA(M)LÖGOM HOT EVÆ (eller EVA)

Digitized by Google

efter nyere islandsk Skrivemaade (da *hæti* er det samme som *hót*):
æ ver illum samlögum hót (eller *hæti*) *efa*
(o) (o)
ɔ: "Stedse afværger en Smule Tvivl onde Forbindelser" — hvilket vel kunde passe til et Jertegn for Medlemmerne af et Gildeslag, o. s. v. 2) Antage vi derimod de tre sidste Bogstaver for *hætevæ* eller *hætcvö*, kan man gjætte at Byen *Hæde*, *Heiðe* eller *Heiðar (Hæðum)* med dens *Ve (Vi)* eller fredhellige Forsamling (Offer- og Ting-Gilde) menes her; i oldnordisk kunde man fuldt saa vel i denne Betydning nævne *Heiða ve* som *Heiðabæ* (Hedeby) siden kaldet Slesvig (ligesom Odense fordum kaldtes baade Odinsve og Odinsö, m. m.); i denne Egn brugtes fordum Marcomannernes Runer og Staden selv var allerede i Hedenold en af Nordeuropas vigtigste Handelspladse; see ovenfor S. 175, 214-15, 415-16; jfr. Registeret under Ordet *Ve* og de der paaberaabte Citater. Er denne Læsning i Hovedsagen rigtig, tjente Slangen vel til et Jertegn eller *tessera* for et Medlem af en oprindelig hedensk Gildeforsamling, muelig især for den i Hedeby eller Slesvig, som siden rimeligviis i det 11te Aarhundrede blev opkaldt efter Kong Knud den hellige. Indskriftens anden Afdeling synes derimod at være af magisk Beskaffenhed; dette indsees tydelig af visse Runers nysommeldte Gjentagelse (8, 3 og 2 Gange); jeg henviser ellers derom til det S. 161-62 Anførte, Indskriftens sidste Charakterer tilsammentagne synes at maatte læses *mutt alv* (efter nyere Skrivemaade *mót álf* eller *álfi*) ɔ: *mod Alf* (eller *Alfer*), Sortalfer, onde Vætter; jfr. ovenfor S. 595-96. Alle Slangens Runer stemme overeens med de paa Guldhornet, forsaavidt de fandtes der, med Undtagelse af *v* (ᚹ) som her formodentlig har en særegen Figur; baade her og der have vi antaget ᛉ i denne Runes nordiske Betydning.

Til Side 656 og 682 (b); jfr. 167. Tab. XIII, Fig. 1 forestiller Indskriften paa en Guldbrakteat, af hvilken 6 Exemplarer ere anbragte paa et Hedenolds Pragtsmykke, dog saaledes at de kun udgjöre 3 (dobbelte) Medailloner. Den kan læses *Væt sof* (Sov Vætte!), og da maatte vel denne ellers ubekjendte Brakteat betragtes som et Amulet, især da dens Figurer blandt andet fremstille en liden Person, der bærer en Green i Haanden, muelig den i det gamle Norden bekjendte magiske Sövntorn *(svefnþorn)* ellers især baaret af den mythiske Dverg eller Alf *Dain* (eller Bedöveren); see min danske Oversættelse af den ældre Edda, II, 223-24, 233-36, IV, 40, 43.

Digitized by Google

Rettelser.

S. 5, L. 12, Iris læs Isis.
- 6, - 37, Saxo l. Saxe
- 16, - 28, Dronningens l. Enke-Dronningens
- 25, - 31, over l. af
- 31, - 16, *monumenta* l. *monumenti.*
- 35, - 20, Pastor l. Provst
- 55, - 9, eller l. ellers
- 86, - 16, *oreus* l. *orcus*
- 168, - 29, *mema* l. *nema*
- — - 38, set l. saa
- 194, - 5, over l. sat af
- 200, - 37, *Ahrendts* l. *Arendts*
- 217, - 8, de l. den
- 218, - 17, Steger l. Streger
- 237, - 17, 19 l. 14
- 243, - 28, bet nede l. betegnede
- 247, - 30-33, Noten ***) er her urigtig indskudt istedenfor til S. 257, L. 11-12.
- 250, - 19, *Wallin* l. *Wallman*
- 252, - 15, Amorikas l. Armorica's
- 261, - 37, Staden l. Byen
- 267, - 15, *Straht* l. *Strahl*
- 293, - 23, for ᚺ (o. s. v.) l. ᚷ
- 323, - 18, *Tirstad* l. *Tirsted*

S. 337, L. 10, l. læser han
- 346, - 19, *Söndermandland* l. *Södermanland.*
- 371, - 1, *Ekdahl* l. *Ekedal*
- 358, - 11 ᚠ l. ᚦ
- 360, - 6, ᛋᚴᛁᚾᚢᛅ l. ᛋᚴᛁᚾᚢᛅ
- 377, - 35, 18 l. 187.
- 380, - 29-30, l. hjo inn (*enn*) Garðr
- 394, - 23, ᚷ l. ᚷ
- 396, - 5, 7 l. 10
- — - 11, 6 og 7 l. 5 og 6
- — - 18, 7 l. 6
- 402, - 16, Sandpunkt l. Standpunkt
- 438, - 28, *igeniosus* l. *ingeniosus*
- 459, - 15, tvende l. trende
- 471, - 30, *stenetokens* l. *stonetokens*
- 567, - 12, efter "enkelte" er udeladt: Runer ere bagvendte, andre
- 579, - 33, *Julius* l. *Wilhelm.*
- 582, - 13, l. Öxe af Kobber med Eg af
- 607, - 18, *Risitngar* l. *Ristingar*
- 628, - 29, l. "for ᚺ det" o. s. v.
- 650, - 7, nederste l. bageste
- 656, - 3, *triplo* l. *sextuplo*
- 701, - 30, 485, 514-38 l. 485-514
- 729, - 19, *Þyleir* l. *Þylir.*

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

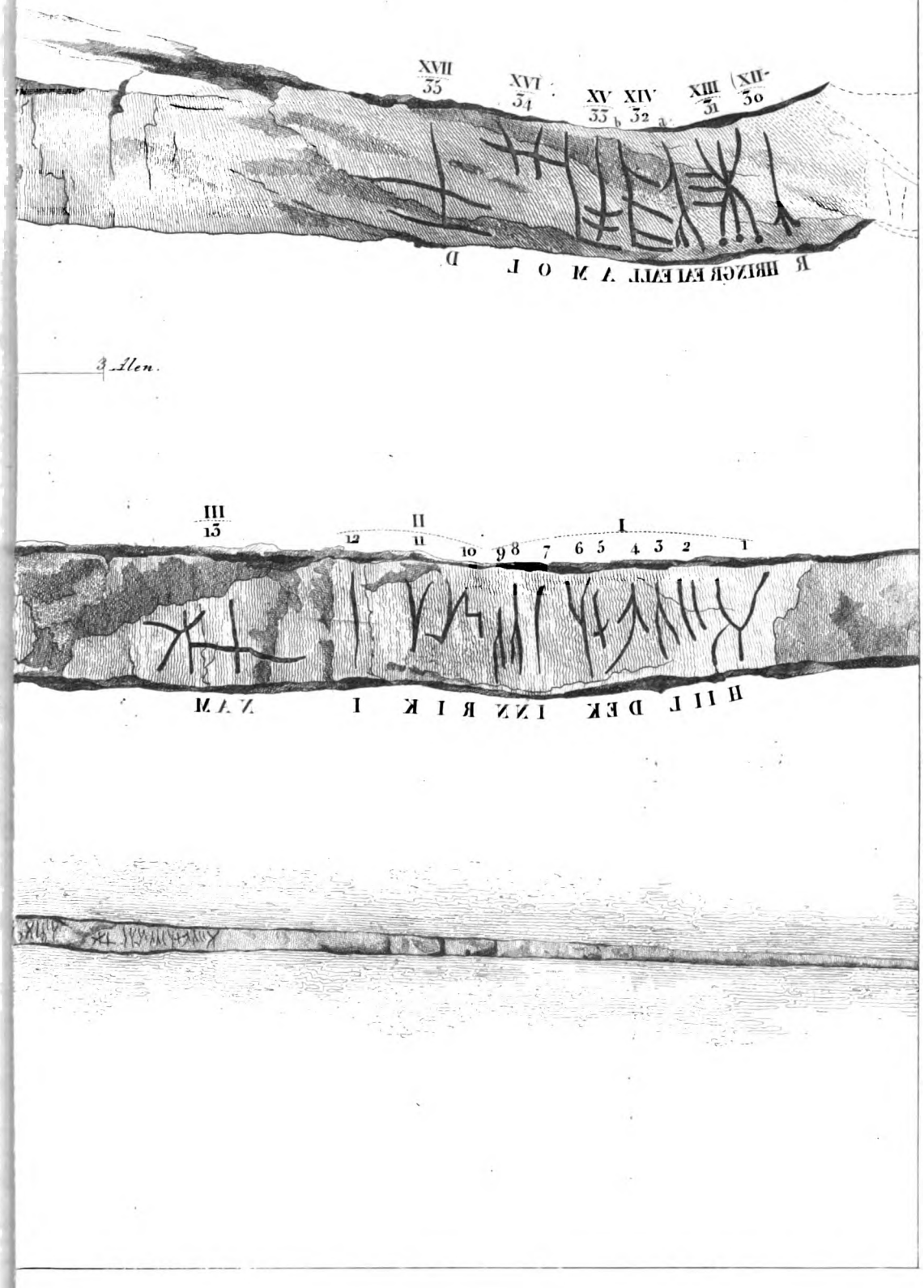

Digitized by Google

Digitized by Google

3 Alen.

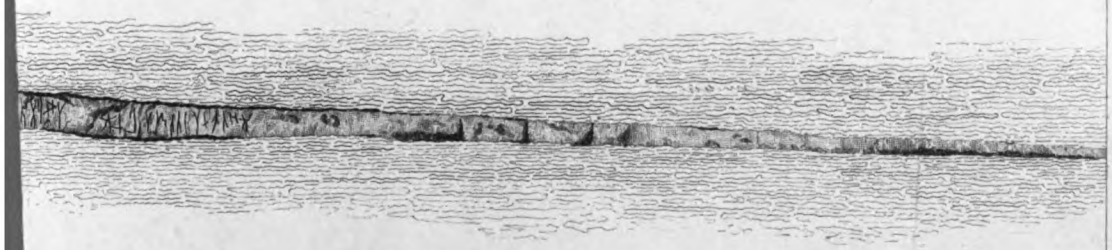

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

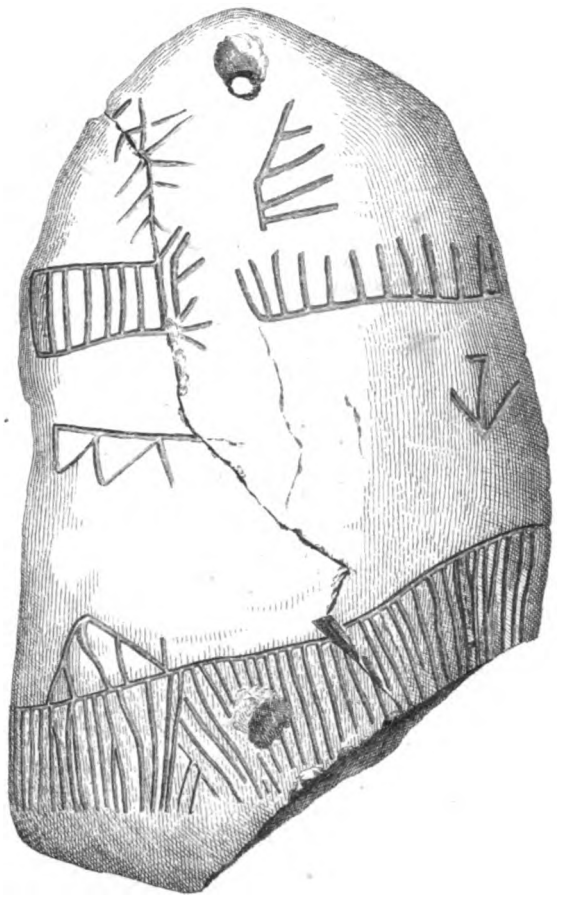

Fig. 2.

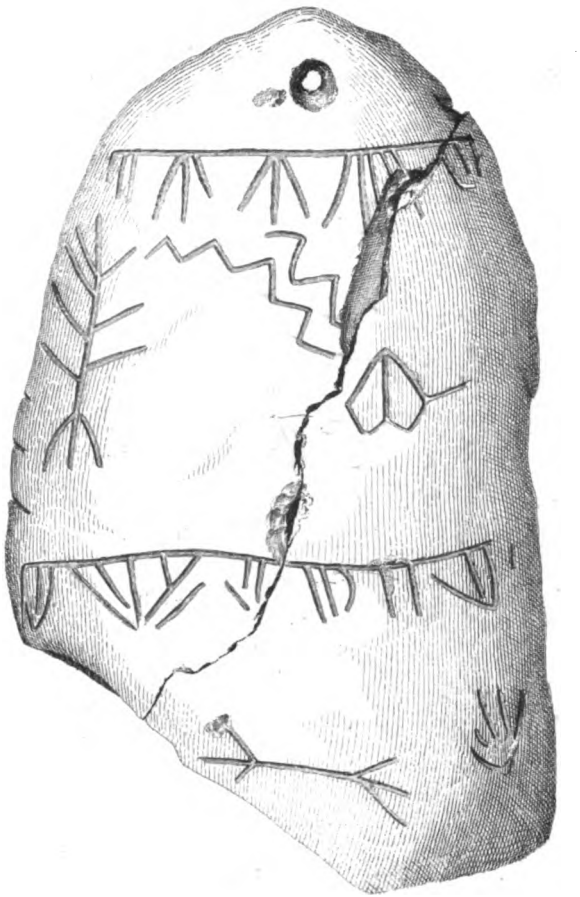

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

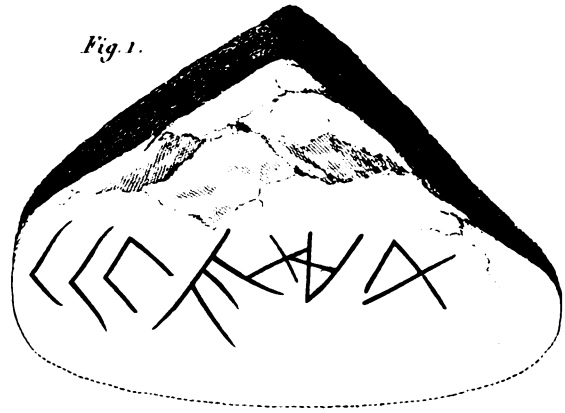

Fig. 2.

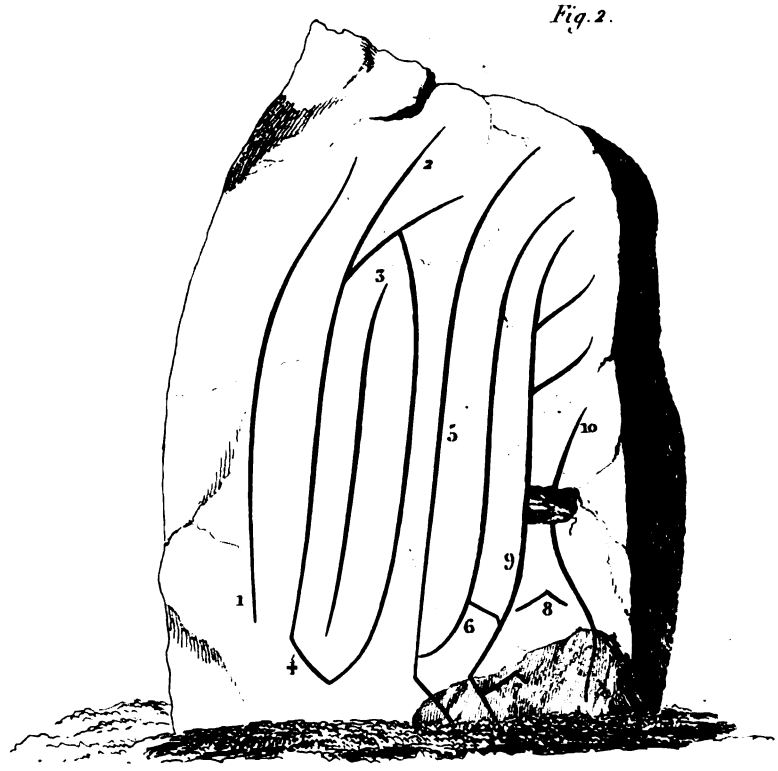

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1. a

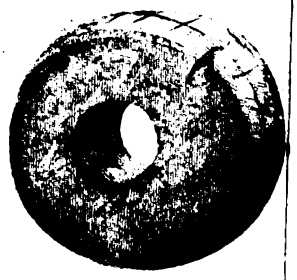

b

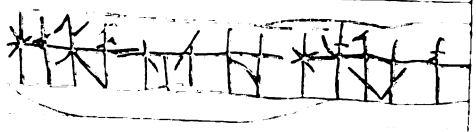

Fig. 2.

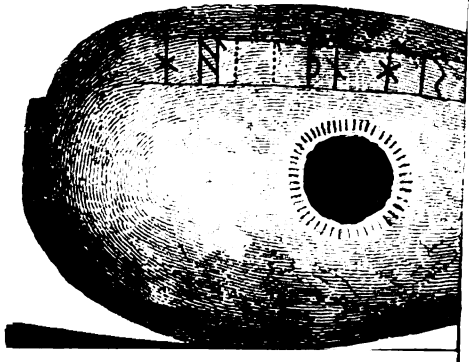

3

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

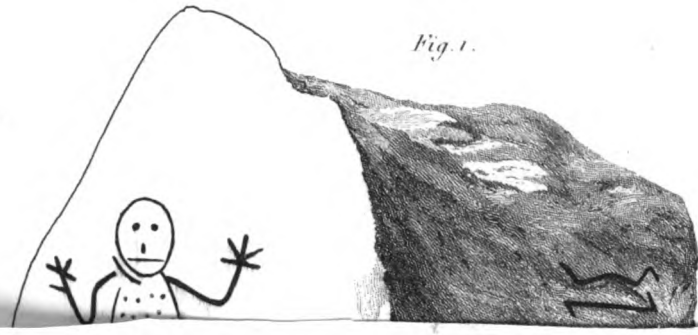

Fig. 3.

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

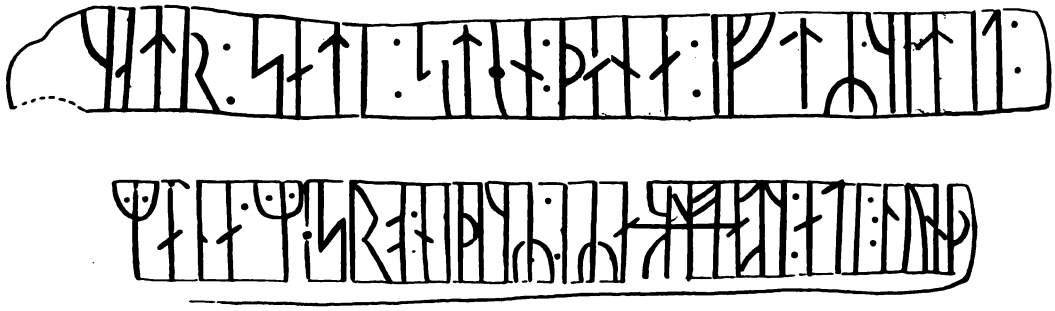

Fig. 2

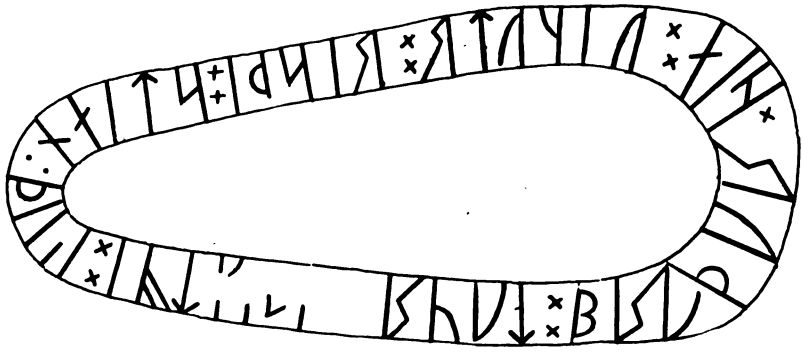

Fig. 3.

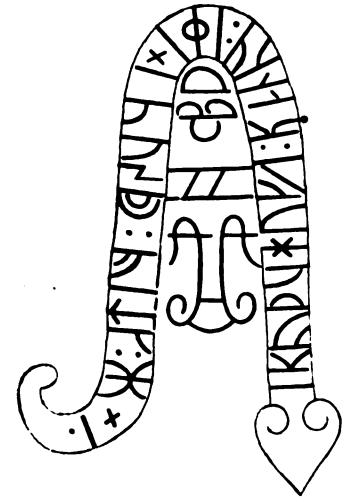

Fig. 4.

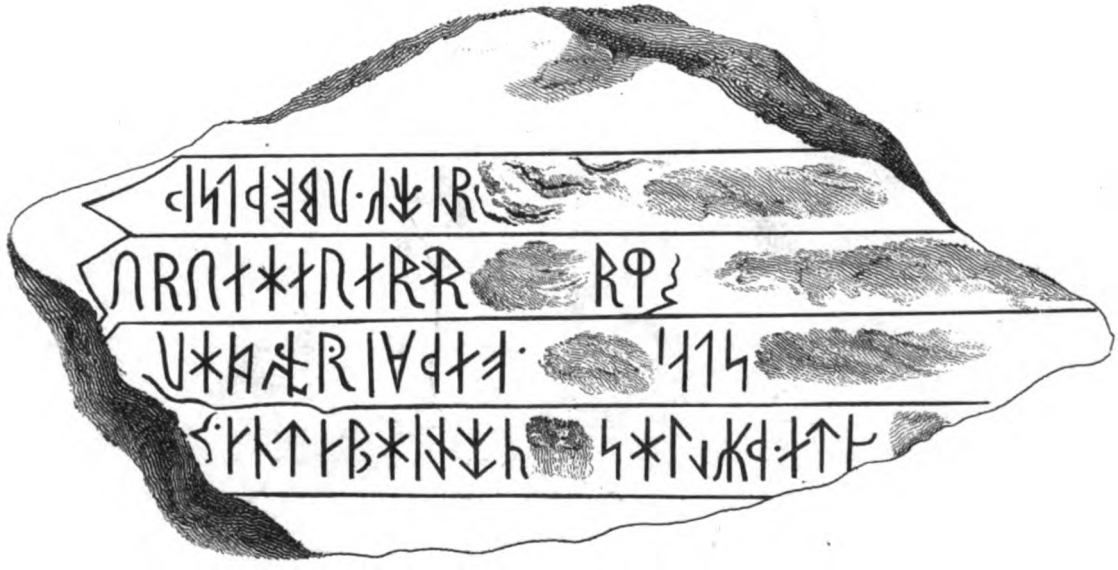

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 3.

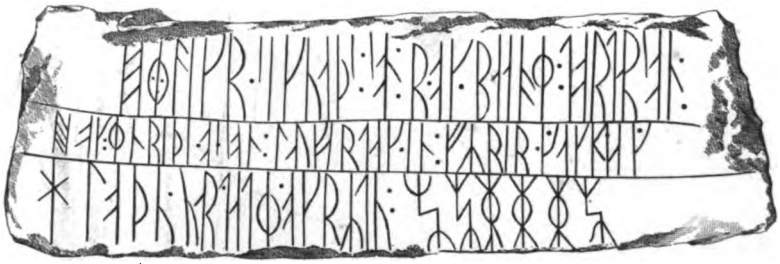

Fig. 1.

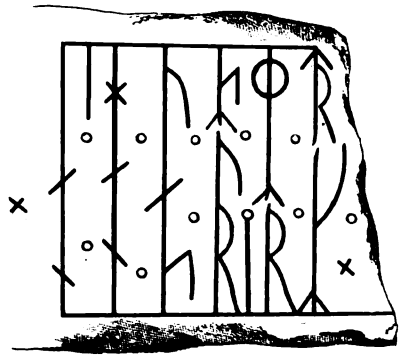

Fig. 2.

Fig. 4

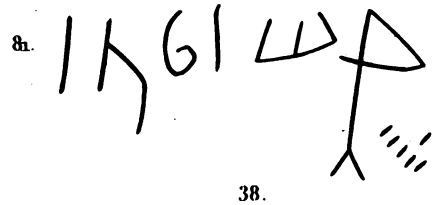

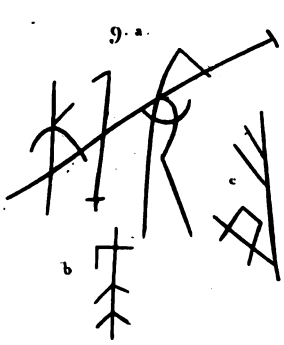

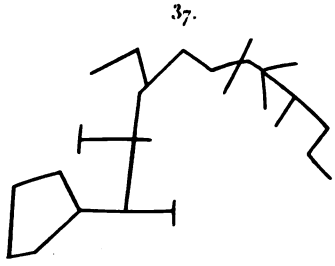

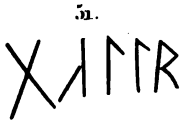

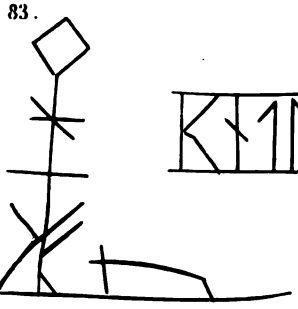

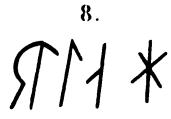

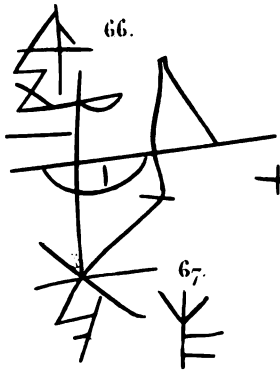

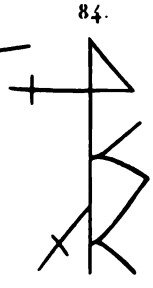

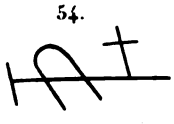

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

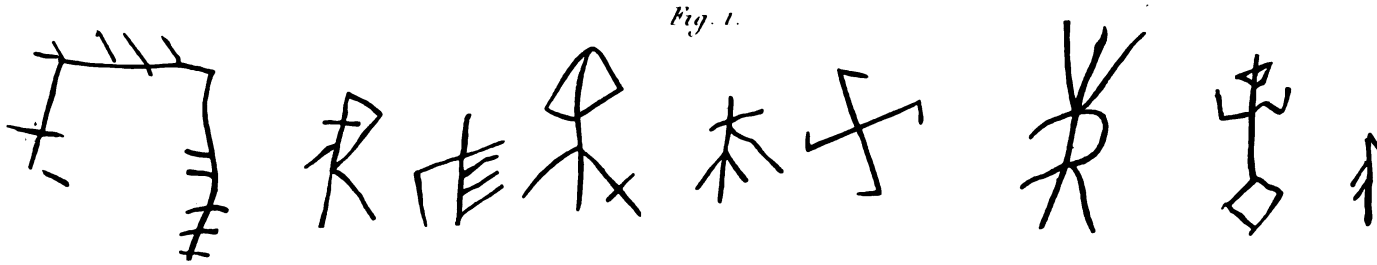

Fig. 2.

Fig. 3.

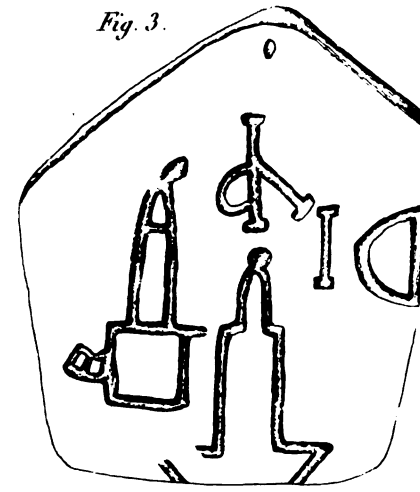

Fig. 4.

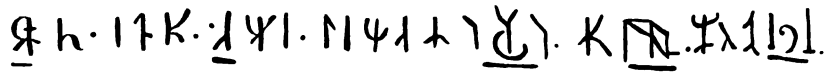

Fig. 5.

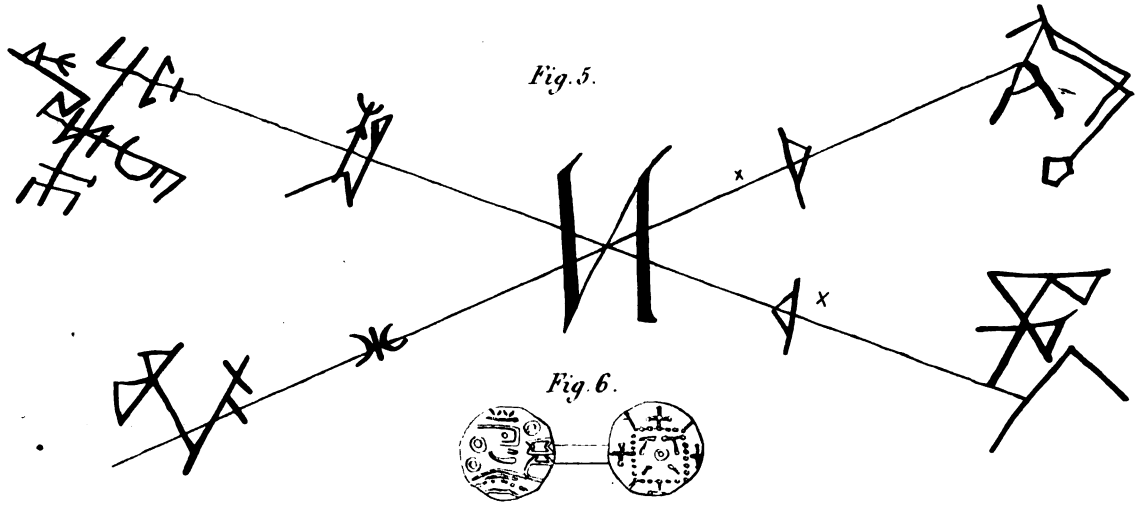

Fig. 6.

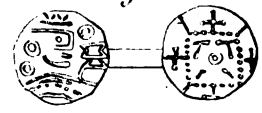

Fig. 7.

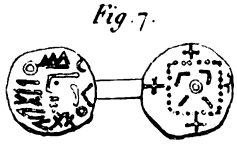

Fig. 9.

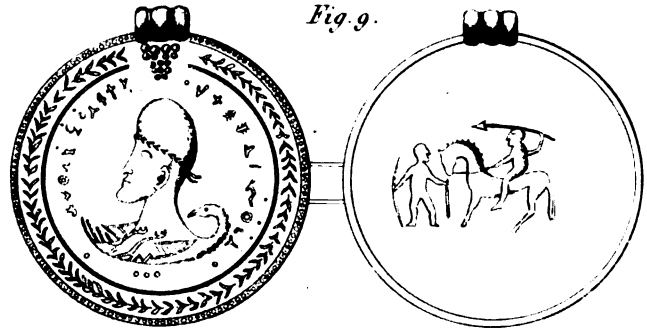

Fig. 8.

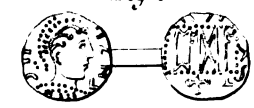

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

Fig. 2

Fig. 3.

Fig. 4 a.

Fig. 4 b.

Fig. 7 a.

Fig. 7 b.

Fig. 5.

Fig. 8.

Fig. 9. a.

Fig. 10.

Fig. 6.

Fig. 9. b.

Digitized by Google

Digitized by Google

Fig. 1.

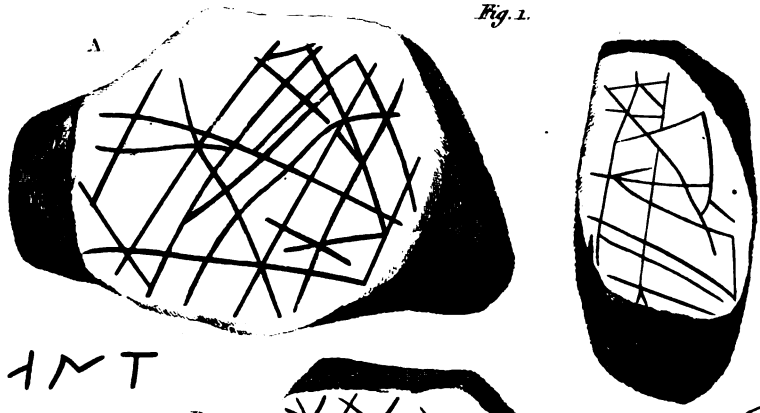

Fig. 4.

Fig. 5.

Fig. 6.

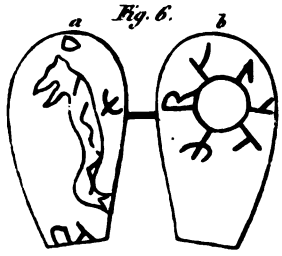

Fig. 2

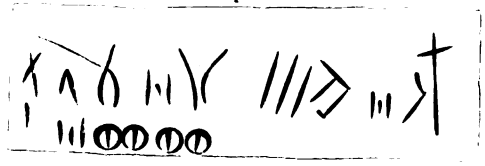

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 3.

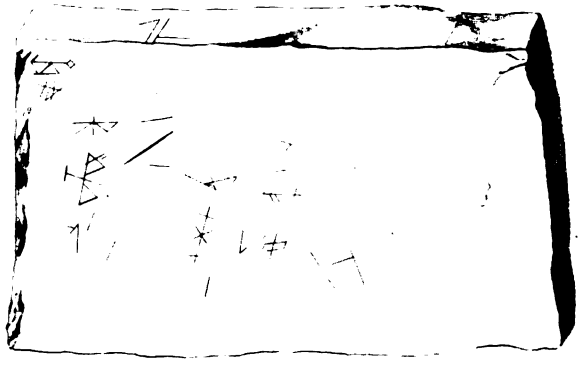

Fig. 7.

Fig. 11.

Fig. 10.

Digitized by Google

Digitized by Google